EVL‹YÂ ÇELEB‹ SEYAHATNÂMES‹

•

SEY‹T AL‹ KAHRAMAN - YÜCEL DA⁄LI - ROBERT DANKOFF

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Z›llî

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

VIII. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini

Hazırlayanlar

Seyit Ali KAHRAMAN - Yücel DAĞLI -Robert DANKOFF

Yapı Kredi Yayınları

ISBN 975-363-.....
Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi
Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî
VIII. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın
Transkripsiyonu - Dizini

Hazırlayanlar :
Seyit Ali Kahraman - Dr. Yücel Dağlı - Prof. Dr. Robert Dankoff

Proje Yöneticisi : İ. Gündağ Kayaoğlu (1945-2003)

Kapak Tasarımı: Pınar Kazma Çınar

1. Baskı: İstanbul, 2003

Ofset Hazırlık: Yücel Dağlı

Baskı : Altan Matbaacılık Ltd. fiti.

İlk ciltten son cilde kadar
bu projedeki "yöneticilik" görevini
hakkıyla tamamlamış olan

İ. Gündağ KAYAOĞLU*'nun*

anısına

giriş

"Kıvançlı, heyecanlı ve sevinçliyiz; elinizdeki kitap ile Seyahatnâme'nin bir cildi daha okuyucuya kazandırılmış oldu. Heyecanla başlayıp umutla devam ettirdiğimiz çalışmamızın, sevinçle karşılanıp takdirle alkışlanması her geçen gün bizi biraz daha yüreklendirmektedir."

Proje Yöneticimiz İ. Gündağ KAYAOĞLU *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin IV. cildinin sunuşuna bu cümleler ile başlamıştı. Kendisi *Seyahatnâmesi*'nin 10. cildinin bittiğini, 7. cildin basıldığını görebildi. 2003 Mayıs ayında aramızdan ayrılan abimiz şimdi aramızda olsaydı VIII. cildin sunuş bölümüne ne kadar çoşkulu cümleler yazardı.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin ilim âlemi tarafından tanınmasından sonra başlayan yayın çalışmaları, bir çok ilim adamının katkılarıyla günümüze kadar devam edip gelmiştir. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin dünya kültürü için önemine gönülden inanmış bulunan İ. Gündağ KAYAOĞLU'nun, Orhan fiaik GÖKYAY'ın başladığı I. cildi neşre hazırlamak ile başlayan uğraşı, "Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi" ve "*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin Tıpkıbasımı" projeleriyle devam etmiştir. Ömrünün son gününe kadar üzerinde uğraştığı bu büyük projeler Proje Yöneticimiz'in hayattayken arzuladığı şekilde bitirilmeye çalışılacaktır.

VIII. cilt içinde Evliya Çelebi'nin, Azak'tan Kırım'a; Kefe, Bahçesaray, Kılburun, Akkerman, İsmail, Babadağı, Hasköy, Edirne, Dimetoka, Gümülcine, Drama, Selânik üzerinden bütün Yunanistan ve Mora'yı dolaşarak Hanya, Kandiye, Arnavutluk; Yanya, Tepedelen, Avlonya, Draç, İlbasan, Ohri, Resne, Manastır, İştip, Tikveş, Cisr-i Mustafa Paşa, Edirne üzerinden İstanbul'a dönüş seyahatleri bulunmaktadır

Seyahatnâme'nin bu cildinin kapsadığı coğrafya itibariyle; yer isimleri, dil, lehçe vb. konularda yardımlarına müracaat ettiğimiz ve cildin hazırlanması aşamasında sürekli bilgi ve görüşlerini aktararak, yardımlarını esirgemeyen Evangelia BALTA'ya teşekkürlerimizi sunarız.

Seyahatnâme'nin VIII. cildi, en çok bilinen ve güvenilir kabul edilen ve VII. ile VIII. cildin bir arada ciltli olarak bulunduğu Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat Köşkü 308 numaralı nüsha esas alınarak hazırlandı. Yazma eser, şemseli ve köşelikli kahverengi deri cilt içinde, aharlı ince bir kâğıda yazılmış olup 310 mm. boyunda ve 205 mm. eninde 383 yapraktan ibarettir. Yazmanın ilk188 yaprağını VII. cilt, son 195 varağını ise VIII. cilt oluşturmaktadır. Kötü bir nesihle kaleme alınmıştır. Sayfadaki yazı uzunluğu 166 mm.'dir. Her sayfada 33 satır mevcuttur.. Az da olsa bazı sayfalarda çıkmalar (derkenar) bulunmaktadır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin bu cildi de daha önce yayınlanan ciltlerde olduğu gibi basit çeviriyazı sistemiyle ve tartışmalı (okunamayan, karalanmış veya silinmiş vs.) kısımları

yazmanın başka bazı kütüphanelerdeki nüshalarıyla karşılaştırılarak hazırlanmıştır. Dizin, bazı zarurî dipnotlar ve içindekiler listesi de ayrıca ilâve olunmuştur, devam eden ciltlerde de aynı sistem korunacaktır.

XVII. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile birlikte biraz da Evliyâ Çelebi'nin bizzat kendisine has üslûbunu yansıtan büyük hacimli böyle bir eserin, yeni Türkçe harflere aktarılmasının ne denli zor bir iş olduğu herkesçe teslim edilen bir vakıadır. Metnin eksiksiz yansıtılmasıyla birlikte yayın ilkeleri açısından; dil özellikleri, ses yapısı ve dönemin öbür dil hususiyetlerinin yanısıra, ortaya okunabilir ve anlaşılabilir bir metnin konulması gerekmektedir.

Hazırlanan bu çalışma ne tenkitli bir neşir; ne de özgün bir "dil" çalışmasıdır. Bu çalışmayla tarih, edebiyat, sosyoloji, antropoloji vb. sosyal bilimlerin hemen her dalı ile uğraşan kişilerin rahat okuyup istifade edebilecekleri eksiksiz bir metnin ortaya konulması hedeflenmiştir. Dolayısıyla tenkitli bir metnin neşrinde istenen değerlendirme ve özellikler bu metinde bulunmamaktadır. Bu kitap hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

Metnin kolay okunmasını sağlamak maksadıyla okuyucuyu gereksiz biçimde yoran çeviriyazı işaretlerine, zarurî hâller dışında yer verilmemiştir.

Metin içinde /é/ (kapalı /e/)'ler /e/, /ñ/ (geniz /n/)'leri /n/ bazen /n[g]/ olarak okunmuştur.

Asıl metinde aynı kelimeler, zaman zaman farklı imlâ ile yazılmışlardır. XVII. yüzyıl dil zenginliğini korumak için bu kelimelerde hiçbir tasarrufta bulunulmamış ve aynı imlâların yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

Evliyâ'nın özellikle harekelediği ama bugün farklı bir imlâ ile yaşayan kelimelerde, asıl imlânın aktarılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca yer ve kişi adlarında da Evliyâ'nın imlâsı esas alınmıştır.

Eserde mevcut çıkmalar (derkenar), zorluklarla karşılaşıldığı zaman diğer yazma nüshalar da gözden geçirilerek metnin içine yerleştirilmiş ve { } işaretiyle çıkma olduğu gösterilmiştir.

Metinde onarma yoluna gidilmemiş, metnin anlaşılırlığını sağlamak için bazı kelimelere harf ilâvesi yapılmış ve bu da [ ] içinde gösterilmiştir.

Metinde geçen âyetlerin Arapça asılları dizilerek, dipnotta sûre ve âyet numaraları ile anlamları konulmuş; ancak öbür Arapça ve Farsça ibare, deyim, vecize vb.nin metin içinde çeviriyazısı verilmiştir.

Hazırlanan eserin kolay kullanılması için baş tarafına, aslında bulunmayan geniş bir "İçindekiler" ile sonuna da "Dizin" ilâve edilmiştir. Yazma nüsha ile karşılaştırma yapmak isteyenler için asıl yaprak numaraları metin içinde "***[15a; 15b; 16a; ...]***" biçiminde verilmiş olmakla birlikte dizin, yaprak numaralarına göre değil, bu kitabın sayfa numaralarına göre düzenlenmiştir.

Bütün yardım, dikkat ve gayretlere rağmen bu büyüklükteki bir metnin neşrinde hataların olması kaçınılmazdır. Bizden kaynaklanan bu hatalara getirilecek eleştirilerin, ileride yapılacak yeni neşirlere rehberlik edeceği inancını taşımaktayız.

Elinizdeki eserde de Farsça ve Arapça metinlerde yardımlarını bizden esirgemeyen Mustafa ÇİÇEKLER'e, Girit konusuna geniş vukufu sebebiyle, Girit bölümündeki yardımlarından dolayı Mustafa OĞUZ'a teşekkür ederiz.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin yayımlanmasının zaruretine bizim kadar inanmış olan ve bu konuda her türlü teşvik ve desteği sağlayan Enis BATUR'a, Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden Aslıhan DİNÇ ile Yapı Kredi Yayınları kitap editörü M. Sabri KOZ'a da ayrıca teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

İbtidâ kal‘a-i Azak'dan sene (---) târîhinde kalkup Heyhât sahrâsı içre vilâyet-i Kırım'a andan Âsitâne-i sa‘âdete andan gazâ-yı ekber olan cezîre-i Girid'e gitdiğimiz konakları beyân eder 1
Menzil-i Akkumlar 2
Menzil-i Akkuğular 2
Menzil-i Çibir suyu 2
Menzil-i Kaburkalı eşim 2
Menzil-i Vâdî-i Yey 2
Üzengilik suyu 2
Ahıryan deresi 2
Kuru eşim suyu 2
Çalpaş 2
Menzil-i Akbaş 2
Menzil-i Cibilli 2
Menzil-i kal‘a-i Kertmeli 3
Biy suyu 3
Menzil-i Gölkoñur 3
Sitâyiş-i hayvânât-ı sahrâ-yı Heyhât 3
Der-beyân-ı eşkâl-i murğ-ı bâz toykun ve sunkur 4
Menzil-i Yamançe Karaağaç 4
Evsâf-ı menzil-i kal‘a-i Nevrûz 6
Nevrûz kal‘asından Çerkezistân'a revâne olduğumuz konakları beyân eder 6
Vilâyet-i Hatukay'da Deveyeli Noğayı 6
Menzil-i kabak-ı Hatukay 6
Menzil-i vilâyet-i Küçük Jana 7
Menzil-i pişköv-i Keberkeye 7
Menzil-i kabak-ı fiağake 7
Menzil-i Çatal Özek 8
Menzil-i Hân Depesi 8
Nehr-i Çatal Özek 8
Nehr-i Piçigız 8
Nehr-i Kiçi Piçigız 8
Nehr-i Yaman 8
Menzil-i kal‘a-i Aranı 8
Nehr-i Ulu Caman Su ya‘nî Büyük Yaman Su 8
Kal‘a-i Yılanlıbayır 8

Menzil-i Ömer Ağa çiftliği 8
Der-beyân-ı acâ'ib-i garâ'ib-i te'sîrât-ı sihr-i Tatar-ı kavm-i Kalmık 9
Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı hikmet-i Bârî 10
Menzil-i karye-i Sovucuk 10
Menzil-i karye-i fiolomkay 10
Menzil-i kal'a-i Çoçka 10
Evsâf-ı menzil-i kal'a-i dâr-ı emân ya'nî hisâr-ı üstüvâr-ı Taman 10
Menzil-i Çoçka burnu 11
Menzil-i Kilisecik burnu 11
Ve mine'l-âfât-ı yeh-pâre 12
Ve mine'ş-şecâ'ati ve'l-cür'eti merd-i meydân-ı tüvânegân-ı bahâdırân 12
Menzil-i evsâf-ı kal'a-i Kerş 12
Halîl Ata salası 13
Evsâf-ı kal'a-i Kefe 13
Der-beyân-ı âmeden-i Tatar Hân-ı cedîd 13
Kefe'den Bâğçesarây'a revâne olduğumuz konakları ayân u beyân eder 13
Menzil-i şehr-i Eski Kırım, andan şehr-i Karasu, andan Akmescid, andan şehr-i azîm Bâğçesaray 14
Der-beyân-ı gulgule-i Tatar-ı zorkâr 15
Bâğçesarây'dan Nakşivân elinde fiîrîn beğleri üzre gitdiğimiz konakları beyân eder 15
Menzil-i şehr-i Akmescid, andan menzil-i şehr-i Karasu 16
Nâhiye-i Nakşivân 16
Menzil-i şehr-i Karasu, andan şehr-i Akmescid, andan tekrâr alay-ı azîm ile Bâğçesarây 16
Ve min garâ'ibi's-sitem-i zulm-i sarîh 16
Tevârîh-i Tohta Bay kavli üzre ibtidâ Kırım cezîresine mâlik olan hânları beyân ed er 18
Ak Mehemmed Paşa ile sene (---) târîhinde Kırım'dan İslâmbol'a gitdiğimiz konakları beyân eder 21
Menzil-i Kamışlı salâsı 21
Menzil-i Çüyençi Mehemmed Efendi salâsı 21
Baylar salâsı 21
Menzil-i Tuzla salâsı 21
Menzil-i kal'a-i Ferahkirmân 21
Der-beyân-ı te'sîr-i sihr-i kavm-i Kalmık 21
Menzil-i Kaygaç gölü, menzil-i Baydibi 22
Menzil-i Bahşili 22
Evsâf-ı menzil-i kal'a-i Kılburun 22
Menzil-i kal'a-i Hasan Paşa 22
Evsâf-ı kal'a-i Cânkirmân, ya'nî Özü kal'ası 22
Nehr-i Berezen 22
Menzil-i Deligöl 22
Menzil-i Hoca Beğ 22
Menzil-i Otyarık 22
Evsâf-ı tahtgâh-ı Salsâl-ı bî-îmân, ya'nî kal'a-i Akkirmân 23
Ziyâretgâh-ı Sarı Ata Sultân 23
Nehr-i Kurunduruk 23
Menzil-i kal'a-i Tatar bınarı 23
Menzil-i şehr-i azîm İsmâ'îl 23
Menzil-i kal'a-i Tulça, ya'nî hudûd-ı vilâyet-i Dobruca 24
Menzil-i kasaba-i Babadağı 24
Menzil-i kasaba-i ma'mûr Hacıoğlu 24

Menzil-i kasaba-i Yenibâzâr 24
Karye-i Madara 25
Köprü köyü 25
Karye-i İşmidovak 25
Nehr-i Küçük Kamçı 25
Menzil-i karye-i Dobral 25
Paşa köyü 25
Evsâf-ı şehr-i kadîm Bulgareli, ya‘nî mahmiyye-i Yanbolı 25
Der-beyân-ı binâ-yı ibret-nümâ-yı âbâdân 26
Diğer binâ-yı acîbe 26
Der-âb [u] hevâ-yı câvidân 26
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Yanbolı 26
Menzil-i karye-i Fındıklı 26
Kasaba-i Kızılağaç Yenicesi 26
Menzil-i karye-i Anbârlı 26
Karye-i Örenli 26
Muhyiddîn Baba Tekyesi 26
Sarı Talışmanlı köyü 26
Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr Hasköy 26
Menzil-i kasaba-i Hâfıza ya‘nî Havsa 27
Menzil-i şehr-i tahtgâh-ı kadîm mahrûse-i Edirne-i azîm 27
Menzil-i Havsa 28
Kasaba-i Babaeskisi 28
Menzil-i kasaba-i Burgaz 28
Menzil-i kasaba-i Karışdıran 28
Kal‘a-i Çorlu 28
Menzil-i kasaba-i Sekbanlı 28
Kasaba-i Kınıklı menzili 28
Menzil-i kal‘a-i Silivri 29
Menzil-i kasaba-i Büyük Çekmece 29
Menzil-i kasaba-i Küçük Çekmece 29
Sene 1078 mâh-ı Recebü'l-müreccebinin onuncu gün niyyetü'l-gazâ deyüp cümle ahbâb ile ve Ak Mehemmed Paşa ile vedâlaşup Girid gazâsına azîmet edüp cümle menâzilleri ve kılâ‘ u kasabâtları beyân eder 29
Menzil-i karye-i Küçük Nakkâşlı 29
Menzil-i kasaba-i Çatalca 29
Menzil-i karye-i Kadı 29
Menzil-i kasaba-i Fener 29
Menzil-i karye-i Çavuşlu 29
Menzil-i kasaba-i Sarây 29
Karye-i İdriv Çakıllı 29
Tekye-i azîm İskender Baba 29
Menzil-i kal‘a-i Vize 29
Tekye-i Binbir Oklu 29
Kasaba-i Bınarhisâr 29
Menzil-i kasaba-i azîm Kırknisâ ya‘nî Kırkkilisa ve Kırkkenîse 29
Menzil-i karye-i Karagündüz 29
Menzil-i karye-i Evliyâlı 29
Menzil-i karye-i Esedli 29
Karye-i Üçobalı 30
Karye-i İbrâhîmli 30
Karye-i Tavşanlı 30

Karye-i Tontolar 30
Menzil-i karye-i fieyhli 30
Menzil-i karye-i Atlıoğlu 30
Menzil-i karye-i Dedeler 30
Menzil-i Yenikoy 30
Kasaba-i Yenice 30
Menzil-i tekye-i Kademli Baba Sultân 30
Menzil-i karye-i Kayacık 30
Menzil-i taht-ı sânî Edirne-i azîm 30
Sene 1078 mâh-ı Ramazânu'l-mübârekinin on beşinci bâzârertesi gün şehr-i Edirne'den cezîre-i Girid'e Kandiye gazâsına gitdiğimiz konakları ve çekdiğimiz âlâm-ı şedâ'idleri beyân eder 31
Karye-i ma'mûr Demirdaş 31
Karye-i Emirli 31
Menzil-i karye-i Ece Sultân 31
Karye-i Kapuçu 31
Evsâf-ı kal'a-i bâlâ Dimoduka 31
Der-vasf-ı aşağı varoş-ı ma'mûre 32
Der-beyân-ı mesâcid-i âbidân-ı zâhidân 32
Der-beyân-ı memdûhât-ı Dimedoka 33
Der-fasl-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâullâh 33
Karye-i Karayenli ve karye-i Hisârcık ve karye-i Saltık ve karye-i Mandıra ve karye-i Sofîli ve karye-i Karabınar 33
Menzil-i karye-i Vukûf 33
Ziyâret-i Zindel Baba Sultân 33
Ziyâret-i Açıkbaş Baba Sultân 33
Ziyâretgâh-ı Kadınlar Mezârı 33
Karye-i Yelkenci 33
Karye-i Koyuneri 33
Evsâf-ı kal'a-i atîk Ferecik 33
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i şehr-i Ferecik 34
Der-vasf-ı hâkimân-ı Ferecik 34
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Ferecik 34
Evsâf-ı kal'a-i Köhnelik harâbâbâd Kara Güvercinlik 34
Menzil-i karye-i Karakayalı 34
Sitâyiş-i kasaba-i fiabcılar 34
Menzil-i Ferecik 34
Menzil-i tekye-i âsitâne-i Nefes Sultân 34
Der-beyân-ı yenâbî'-i germâb-hâ-yı zemîn 35
Koru-yı pâdişâhî 35
Evsâf-ı kal'a-i atîk Marile 35
Evsâf-ı kal'a-i köhne-âbâd hisâr-ı Mekri 35
Ve mine'l-acâ'ib uyûn-ı âb-ı hayât 36
Der-beyân-ı lisân-ı Ahıryan-ı Çıtak 36
Menzil-i karye-i Mûsâ Çelebi 36
Evsâf-ı vilâyet-i Rûmiçne, ya'nî kal'a-i Gümülcine 37
Der-beyân-ı ahvâlât-ı kavm-i Kabâbıta 37
Der-eşkâl-i kal'a-i Gümülcine 37
Der-vasf-ı varoş-ı şehr-i Gümülcine 38
Evsâf-ı cevâmi'hâ-yı selâtîn-i âbidân-ı zâhidân 38
Der-aded-i mesâcid-i mü'minân 38
Der-medh-i medrese-i âlimân-ı müfessirân 38

Der-mekteb-i ciğer-gûşe-i püserân 38
Der-zikr-i hânkâh-ı dervîşân 38
Der-vasf-ı çeşmesâr-ı dil-i cân 38
Der-imâret-i dâru'l-ıt‘âm-ı garîbân 38
Der-medh-i hammâm-ı râhat-ı cân 38
Der-kân-ı vekâle-i sevdâgerân-ı tüccârân 39
Der-aded-i çârsû-yı bezzâzistân 39
Der-beyân-ı âsâr-ı ibret-nümâ 39
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Gümülcine 39
Der-lehçe-i mahsûs-ı lisân-ı Kıptî ya‘nî zebân-ı çingane-i kavm-i Ferâ‘ine-i Rûmî 39
Istılâhât [u] ibârâtlarıdır kim tahrîr olunur 41
Lisân-ı çingane budur 41
Firâr eden köleleri bulmağa revâne olduğumuz beldeleri beyân eder 42
Evsâf-ı hâk-i Ruçan, ya‘nî kasaba-i Orfan 42
Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Küçük Beşik 43
Evsâf-ı kasaba-i Büyük Beşik 43
Sitâyiş-i buhayre-i Beşik 43
Der-menâfî’-i uyûn-ı hârra-i arazeyn kasaba-i Beşik 43
Sitâyiş-i kasaba-i Yenibâzâr 43
Evsâf-ı kasaba-i Sidirkapsi 44
Der-beyân-ı imâret-i Sidirkapsi 44
Der-vasf-ı kûh-ı Sidirkapsi 44
Bîmedh-i papasistân-ı nâhiye-i Aynaroz 45
Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr Lankada 46
Der-kabh-i buhayre-i Lankada 46
Der-medh-i yenâbî‘-i germâbhâ-yı Lankada 46
Evsâf-ı binâ-yı sûr-ı üstüvâr, ya‘nî köhne binâ-yı Avrethisâr 46
Sitâyiş-i varoş-ı Avrethisâr 46
Evsâf-ı kasaba-i Toksanboz 47
Der-vasf-ı buhayre-i Toksanboz 47
Evsâf-ı kasaba-i Doyran 47
Der-beyân-ı eşkâl-i buhayre-i Toyran 47
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kasaba-i Toyran 47
Menzil-i kenâr-ı buhayre-i Ayvasil 48
Menzil-i kal‘a-i Kavala 48
Menzil-i kasaba-i Köse fia‘bân 49
Menzil-i kal‘a-i Gümülcine' 49
Gümülcine'den Yenice ve Serez câniblerine gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 49
Evsâf-ı menzil-i Misinehisâr 49
Evsâf-ı kal‘a-i Buri 49
Eşkâl-i kal‘ası 49
Der-sitâyiş-i buhayre-i Buri 49
Menzil-i karye-i Kızılca 49
Evsâf-ı şehr-i ma‘mûresi, ya‘nî belde-i Karasu Yenicesi 49
Der-medh-i cebel-i Karasu 50
Evsâf-ı kasaba-i (---) 50
Cisr-i azîm-i Fâzıl Ahmed Paşa, ya‘nî Köpürlüzâde Vezîr 50
Menzil-i kasaba-i Ahmedâbâd 50
Ziyâret-i Kuşluk Baba 50
Menzil-i kasaba-i Sarı fia‘bân 50
Evsâf-ı tahtgâh-ı Feylekos binâ-yı azîm, ya‘nî hisâr-ı üstüvâr-ı Kavala-i kadîm 50
fiehir hâkimleri bunlardır 51

Eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Kavala 51
Der-sitâyiş-i aşağı kal‘a-i Kavala 52
Der-vasf-ı taşra kal‘a-i Demirkapu 52
Sitâyiş-i kasaba-i Vaşlak 53
Evsâf-ı kasaba-i Praveşte 53
Kasaba-i Rahova 53
Menzil-i kasaba-i sağîr Bereketli 53
Evsâf-ı kal‘a-i Filibecik 53
İbret-nümâ-yı acîbe 53
Karye-i Poyran 54
Menzil-i kasaba-i Doksad-ı bâğ-ı İrem 54
Evsâf-ı kasaba-i (---) (---) 54
Evsâf-ı vâdî-i dar-ı mâ, ya‘nî kal‘a-i Dırama 54
Ve kal‘ası 54
Der-hakk-ı varoş-ı şehr-i Dırama 54
Der-beyân-ı mesîre-i teferrücgâh-ı ibret-nümâ 54
Kabâ-yı merdâneleri 55
Libâs-ı zenâneleri 55
Memdûhâtından 55
Evsâf-ı bender-âbâd-ı köhne, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr Zihne 56
Sitâyiş-i varoş-ı şehr-i Zihne 56
Ve şehrinin imâret-i âsâr-ı binâlarından 56
Ve memdûhâtından 56
Fasl-ı ziyâretgâh-ı Zihne 56
Evsâf-ı tahtgâh-ı Kral Kaleyoroz, ya‘nî kal‘a-i kadîm şehr-i Siroz 56
Sitâyiş-i zemîn-i eşkâl-i kal‘a-i Siroz 57
Der-beyân-ı eşkâl-i aşağı varoş-ı hisâr-ı Siroz 57
Der-vasf-ı varoş-ı sevâd-ı şehr-i azîm mahmiyye-i Siroz 57
Der-tahrîr-i aded-i mahallât-ı şehr-i Siroz 57
Esmâ-i mahallâtı beyân eder 57
Der-aded-i hânedân-ı a‘yân-ı kibâr 57
Evsâf-ı cevâmi‘hâ-yı selâtîn ve kibâr-ı a‘yân 57
Sitâyiş-i mesâcidhâ-yı mahallât-ı zâhid[â]n 58
Der-ilm-i aded-i medâris-i âlimân-ı müfessirân 58
Der-fasl-ı mekteb-i ciğer-gûşe-i püserân 58
Der-zikr-i hânkâh-ı erbâb-ı tarîk-i dervîşân 58
Der-ayân-ı çeşmesâr-ı dil-i cân 58
Der-vasf-ı sebîlhâne-i cân-sitân 58
Der-medh-i âb-ı zülâl-i enhâr-ı hayvân 58
Der-beyân-ı aded-i çâh-ı âb-ı hoş-güvâr-ı hânedân 59
Der-aded-i çârsû-yı kapan-ı bezzâzistân 59
Der-fasl-ı hammâmât-ı gâsılân-ı râhat-ı cân 59
Der-kayd-ı hammâm-ı mahsûs-ı kibâr-ı sâhib-i hânedân 59
Der-manzara-i binâ-yı aded-i hân-ı hâcegân 59
Der-ta‘rîf-i râb-ı gurebâ-yı mücerredân 59
Der-şuğl-ı cüsûr-ı memerr-i nâs kâr-ı mühendisân 59
Der-kâr-ı ibret-nümâ-yı binâ-yı âbâdân dâru'z-ziyâfe-i fakîrân 59
Bî-vasf-ı kenîse-i bıtrîkân-ı râhibân 59
Der-hakk-ı âb [u] hevâ-yı hûb-ı câvidân 59
Der-sûret-i çîn meh-cebîn-i mahbûbe-i mahbûbân 59
Der-kıyâfet-i kabâ-yı ehl-i perde-i nisvân 59
Der-kayd-ı esmâ-i râcilân-ı merd-i meydân 59

Der-benâm-ı havâtîn-i zenâne-i bintân 59
Der-nâm-ı gulâm-ı halka be-gûşân-ı çâkerân 59
Der-esmâ-i cevâriyân-ı mu‘tıkagân 59
Müşerref olduğumuz ahbâb-ı dostân 59
Der-şinâh-ı ulemâ-yı etıbbâ-yı hâzikân 59
Der-üstâdân-ı cerrâh-ı fâsıdân 59
Der-menâkıb-ı sulehâ-yı ümmet-i meşâyihân 59
Der-na‘t-ı güzîde-i musannifîn-i şâ‘irân 59
Der-mazınne-i kirâm-ı ehl-i hâl-i mecâzibân 59
Der-hisâb-ı ekâlîm-i arz-ı beled-i büldân 59
Be-kavl-i müneccimân tâli‘-i amâristân 59
Der-manzara-i mihmânsarây-ı kârbân-ı revân 60
Der-ganîmet-i hubûbât-ı mahsûlât 60
Bâb-ı nebâtât-ı sebzevât-ı giyâhât 60
Der-nişâne-i lezzet-i ni‘met-i uzmâ-yı me’kûlât 60
Der-sun‘-ı Hudâ güzîde-i müsmirât 60
Der-hayât-ı cân-perver envâ‘-ı meşrûbât 60
Der-kâr [u] kisb-i ehl-i işgâlât 60
Der-kâr-ı kehene-i acâ’ibât-ı mutalsamât 60
Der-sahrâ-yı vâsi‘atü'l-aktâr mezâri‘ât 60
Der-nazargâh-ı bâğ-ı İremezât cinân-ı bâğavât 60
Der-mesîregâh-ı ehl-i merâm-ı erbâb-ı hâcât 60
Der-sıfat-ı eşkâl-i memdûhât 60
Der-fasl-ı şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Siroz 60
Der-vüs‘at-i şehr-i Siroz 61
Bu şehr-i Serez'in cânib-i etrâfında olan kazâları ve kılâ‘ [u] kasabâtları bildirir 61
Der-sitâyiş-i yaylağ-ı azîm şehr-i Siroz 61
Hikmet-i Hudâ mutalsamât-ı ibret-nümâ 61
Diğer sun‘-ı Hudâ-yı iber 62
Der-beyân-ı menâfi‘-i uyûn-ı hârra-i arazîn 62
Der-makâm-ı meşhed-i ziyâretgâh-ı şehr-i Siroz 62
Evsâf-ı kal‘a-i Timurhisâr 62
Der-sitâyiş-i varoş-ı Demirhisâr 63
Memdûhâtından 63
Sitâyiş-i germâbhâ-yı Demirhisâr 63
Ziyâretgâh-ı Timurhisâr 63
Menzil-i şehr-i Serez 63
Karye-i Dimitriç ve karye-i Başköy 63
Menzil-i karye-i Kabayani 63
Der-vasf-ı buhayre-i Yaycılar kenârında menzil-i karye-i Yaycılar 63
Karye-i Güveze ve karye-i Voyvadalı ve karye-i Ekino ve karye-i Linbet 63
Evsâf-ı şehr-i dâr-ı Yahûd-ı Karâyî mâlik, ya‘nî tahtgâh-ı kral-ı Rûm nâm Selenik 63
Hâkimân-ı şer‘-i Resûlü 65
Ammâ hâkim-i örfîleri dahi var 65
Der-beyân-ı zemîn-i eşkâl-i kal‘a-i Selânik 65
Der-hisâb-ı dâ’iren-mâdâr cirm-i hisâr-ı Selânik 65
Der-ta‘mîr-i imâret-i kal‘a-i Selânik 66
Sitâyiş-i kal‘a-i Esed, ya‘nî Kelemerye kal‘ası 67
Sitâyiş-i varoş-ı iskele 67
Der-vasf-ı liman-ı azîm Selânik 68
Evsâf-ı imârât-ı cevâmi‘hâ-yı selâtîn-i Âl-i Osmân der-şehr-i Selânik-i âbâdân 68
Câmi‘-i Ayasofya-yı Kebîr 68

Eski câmi‘ 69
Temâşâhâ-yı câmi‘-i Sultân Hortaç 69
Câmi‘-i Cezerî Kâsım Paşa 69
Alaca İmâret câmi‘i 70
Haffâflar ya‘nî kavaflar içinde Süleymân Paşa câmi‘i 70
Hamza Beğ câmi‘i 70
Der-beyân-ı aded-i mesâcid-i mü’minân-ı muvahhidân 71
Evsâf-ı medâris-i âlimân-ı müfessirân 71
Der-ilm-i dâru'l-kurrâ-i huffâzân 71
Der-aded-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân 71
Der-mektebhâ-yı ciğer-kûşe-i püserân 71
Der-zikr-i erbâb-ı tarîk-i tekye-i Âl-i Abâ-yı dervîşân 71
Der-medh-i hammâmât-ı gâsılân-ı râhat-ı cân 71
Der-vasf-ı Beğ hammâmı 71
Sitâyiş-i hammâmât-ı mahsûs-ı sarây-ı kibâr-ı a‘yân 72
Der-imâret-i hân-ı hâcegân 72
Der-mihmânsarây-ı kârbân-ı revân 72
Der-hakk-ı vekâle-i mücerredân-ı garîbân 72
Der-vasf-ı çeşme-i âb-ı revân-ı hayvân 72
Der-hayrât-ı sebîlhâne-i cân-sitân 72
Bâb-ı rahmet-i enhâr-ı zülâl-ı âb-ı revân 72
Der-aded-i bi’r-i âb-ı hoşgüvâr-ı hânedân 72
Der-alâmet-i çârsû-yı bezzâzistân 72
Der-beyân-ı esmâ-i aded-i mahallât-ı mü’minân-ı muvahhidân 73
Der-defter-i kâ’ime-i sicillât-ı mahkeme 73
Der-imârât-i dâru'z-ziyâfe-i me’kel-hâne-i fakîrân [u] garîbân 73
Der-beyân-ı dârü'ş-şifâ-yı bîmâristân 73
Der-bîmârhâne-i kefere-i muristân 73
Der-ibret-nümâ-yı âsâr-ı âbâdân 73
Der-vasf-ı eşkâl-i âsiyâb-ı dakîk-i tahhân 73
Der-vasf-ı hevâ-yı latîf-i hûb-ı câvidân 73
Der-sûret-i çîn-i mehcebîn-i mahbûbân 73
Der-reng-i rûy-ı pîr [ü] cüvân-ı tüvânân 74
Der-medh-i peyker-perî rûy-ı zenân 74
Der-esmâ-i râcilân-ı merd-i meydân 74
Der-nâmhâ-yı sâliha-i nisvân 74
Der-kabâ-yı eşkâl-i insân 74
Der-libâs-ı şemâ’il-i mahbûbe-i bintân 74
Der-esmâ-i çâkerân-ı halka-begûşân 74
Der-müş‘ir-ı esmâ-i cevâriyân 74
Der-fasl-ı esmâ-i eşrâf-ı a‘yân 74
Der-âğâze-i lehçe-i mahsûs-ı ağayân 74
Der-midhat-i ulemâ-yı tabîbân-ı hâzıkân 74
Der-kâr-ı üstâdân-ı cerrâh-ı fassâdân 74
Der-menâkıb-ı sulehâ-yı meşâyihân-ı zâhidân 74
Der-şi‘r-i na‘t-ı şerîf güzîde-i şâ‘irân 74
Müşerref olduğumuz erbâb-ı dilân-ı ma‘ârifân 74
Der-ehl-i hâl-i mazınne-i kerâme-i mecâzibân 74
Der-hisâb-ı usturlâb-ı ıklîm-i arz-ı büldân 74
Der-kavl-i müneccimân-ı tâli‘-i şehr-i amâristân 74
Bî-medh-i deyr-i papasân-ı râhibân 74
Der-ganîmet-i hubûbât-ı mahsûlât 75

Der-rahmet-i sebzevât-ı giyâhât 75
Der-vasf-ı ni‘met-i uzmâ-yı me’kûlât 75
Der-sun‘-ı Hudâ-yı güzîde-i fevâkihât 75
Der-zübde-i hayât-ı cân-perver envâ‘-ı meşrûbât 75
Der-kâr [u] kisb-i ehl-i işgâl-i masnû‘ât 75
Der-memdûhât-ı güzîde-i sanâyi‘ât 75
Der-nazargâh-ı bâğ-ı İremezât 75
Der-mesîre-i teferrücgâh-ı cinîn-i bâğavât 75
Der-kâr-ı kehene-i acâ’ibât-ı mutalsamât 75
Der-tahrîr-i vâsi‘atü'l-aktâr mezâri‘ât 75
Der-beyân-ı müşâ-yı arâzî-i kurâ vü kasabât 75
Der-şehrengîz-i tetimme-i külliyât 75
Der-vasf-ı mekâlîd-i cebel-i Hortaç menba‘-ı enhârât 75
Ziyâretgâh-ı makâm-ı fieyh Hortaç 76
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı erbâb-ı hâcât 76
Evsâf-ı Verebiye Ovası, ya‘nî kal‘a-i Vardar Yenicesi 76
Eşkâl-i zemîn-i şehr-i Yenice 76
Nazargâh-ı hammâm-ı fieyh İlâhî 77
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât 78
Sitâyiş-i yaylağ-ı kûh-ı Yenice-i Vardar 78
Der-feth-i buhayre-i Vardar Yenicesi 78
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Vardar Yenicesi 78
Ziyâret-i ser-çeşme-i gâziyân ve ser-bâzân fetâ-yı şecî‘ân u bahâdırân ve mücâhidân-ı fî-sebîlillâh sâhib-i nâmûs ya‘nî ziyâret-i Gâzî Evrenos 78
Ziyâret-i İki Yürekli Alî Beğ ve buna karîb Gâzî Îsâ Beğ 79
Ziyâretgâh-ı azîm nâtık-ı hakâyık, nâsıh-ı halâyık, kıdve-i ricâl, nokta-i kemâl, p[i]r -i erbâb-ı zevk, şeyh-i ashâb-ı şevk, menba‘-ı esrâr, merci‘-i ebrâr, müftî-i esrâr-ı İlâhî, mücâhid-i envâr-ı nâmütenâhî, kutbu'l-aktâb Hazret-i eş-fieyh İlâhî 79
Evsâf-ı şehr-i dâr-ı ma, ya‘nî kal‘a-i Vodina 79
Temâşâ-yı garîbe-i acîbe 79
Mesîregâh-ı Papas kasrı 81
Teferrücgâh-ı Yeniçeşme başı 81
Alî Beğ köşkü 81
Salıncaklı köşk 81
Bostânlık köşkü 81
Seyrângâh-ı Hüsâm Efendi çeşmesi 81
Memdûhâtından 81
Ziyâretgâh-ı şehr-i Vodina 81
Karye-i Pokrevenik 81
Karye-i Kopna 81
Der-vasf-ı kasaba-i Avusdos 81
Karye-i Delimano ve karye-i Horapan ve karye-i Yegorniçe ve karye-i Turkohor ve karye-i Kravata 81
Evsâf-ı vâdî-i Aya Merye, ya‘nî kal‘a-i Karaferye 81
Sitâyiş-i yaylağ-ı Avusdos 82
Der-vasf-ı âdet-i kadîm-i pür-savâb 82
Der-medh-i memdûhât-ı sanâyi‘ât-ı Karaferye 83
Ve me’kûlât [u] meşrûbâtının meşhûru 83
Der-kıyâfet-i kabâ-yı bahâdırân-ı fetâyân 83
Der-libâs-ı tâ’ife-i zenân-ı bintân 83
Der-şekl-i çâkerân-ı memlûkân 83

Der-beyân-ı esmâ-i zengî Arab halka be-gûşân 83
Der-vasf-ı mesîregâh-ı müferrihât-ı ârâmgâh-ı erbâb-ı merâm 83
Der-vasf-ı ziyâretgâh-ı kubûr-ı müslimîn 84
Karye-i Lözviçe ve karye-i Peşker, karye-i Rûmihat ve karye-i Öziçe 84
Der-ma‘den-i sun‘-ı Hudâ-yı hacer-i mermer 84
Menzil-i karye-i Evrenli 84
Menzil-i tekye-i Memi Baba Sultân 84
Der-beyân-ı lisân-ı kavm-i Çıtak-ı Yörükân, kavm-i Rûm ân merzibûm 84
Menzil-i kal‘a-i kadîm Serfice 84
Kırk Yigit nâm geçidi 84
Menzil-i karye-i Çiftlik 85
Evsâf-ı vilâyet-i Romanya, ya‘nî kal‘a-i ibret-nümâ-yı Alasonya 85
Der-sitâyiş-i şehr-i Alasonya 85
Mesîregâh-ı havz-ı azîm 86
Der-beyân-ı lisân-ı ahâlî 86
Der-sitâyiş-i panayur-ı Alasonya 86
Der-sitâyiş-i şehir-misâl kasaba-i Tırnovi 86
Evsâf-ı dâr-ı tüccâr-ı kadîm, ya‘nî bender-i Yenişehr-i azîm 87
Evsâf-ı cevâmi‘hâ-yı âbidân-ı zâhidân 87
Der-vasf-ı minâre-i ibret-nümâ 87
Der-beyân-ı mesâcidhâ-yı mahallât-ı muvahhidân 88
Der-ilm-i dâru't-tedrîs-i müfessirân-ı âlimân 88
Der-dâru'l-ulûm, dâru'l-kurrâ-i hâfızân 88
Dergâh-ı dâru'l-hadîs-i peygâmberân-ı muhaddisân 88
Der-binâ-yı mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 88
Der-vasf-ı hânkâh-ı dervîşân 88
Der-medh-i hammâm-ı râhat-ı cân 88
Der-aded-i hammâmât-ı sarây-ı kibâr-ı a‘yân 88
Der-hisâb-ı çârsû-yı bezzâzistân 88
Der-manzara-i hân-ı tüccârân-ı sevdâgerân 88
Der-defter-i sicillât-ı aded-i büyût-ı hânedân 88
Der-binâ-yı cüsûr-ı memerr-i nâs-ı âbâdân 88
Der-sitâyiş-i sebîlhâne-i atşân-ı cânsitân 88
Der-aded-i tahrîrât-ı çâh-ı mâ-i hânedân 89
Der-vasf-ı ârâmgâh-ı bâğ-ı İremezât 89
Fâtıma Hâtûn korusu 89
Seyrângâh-ı Kâbil Ağa köşkü 89
Teferrücgâh-ı Çelebi korusu 89
Mesîregâh-ı Tatarköy korusu 89
Bî-medh-i âb [u] hevâ-yı Yenişehir 89
Der-kâr [u] kisb-i ahâlî-i işgâlât 89
Der-fasl-ı lisân-ı ahâlî-i ıstılâhât 89
Temâşâ-yı garîbe 89
Diğer temâşâ-yı ibret 89
Der-aded-i cinân-ı bâğavât-ı erbâb-ı hâcât 89
Memdûhâtından 89
Der-hisâb-ı ilm-i usturlâb-ı kavl-i müneccimân 89
Der-fasl-ı temimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Yenişehir 89
Der-mertebe-i ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâ-yı Yenişehir 89
Ziyâret-i fiâmî Yahyâ Efendi 89
Yenişehir'den Kesendire ve Koloz câniblerine gitdiğimiz konakları beyân eder 90
Der-vasf-ı kasaba-i Ermiye 90

Evsâf-ı liman-ı azîm Yoroz, ya‘nî kal‘a-i kadîm Koloz 90
Eşkâl-i kal‘ası 90
Der-ta‘rîf-i varoş-ı kal‘a-i Koloz 90
Evsâf-ı kal‘a-i Aleksandire, ya‘nî şehr-i atîk Kesendire 90
Der-sıfat-ı eşkâl-i rabta-i müzeyyen Velesin 91
Der-sitâyiş-i kasaba-i zîbâ Çatalca-i ra‘nâ 91
Evsâf-ı (---) (---), ya‘nî kal‘a-i köhne-binâ Tırhala 91
Der-sıfat-ı eşkâl-i kal‘ası 91
Der-sitâyiş-i aşağı şehr-i Tırhala 91
Der-vasf-ı sarây-ı kibâr-ı a‘yân 92
Der-aded-i cevâmi‘hâ-yı şehzâdegân ve sâ’ir kibâr-ı zîşân 92
Mustafâ Paşa câmi‘i 93
Câmi‘-i Gâzî Durhân Beğ 93
Lala Paşa câmi‘i 93
Akça câmi‘i 93
Alaca câmi‘ 93
Ömer Beğ câmi‘i 93
Der-defter-i mesâcid-i mahallât-ı müselmân 93
Der-vasf-ı şehrengîz-i külliyât 94
Der- ziyâretgâh-ı kubûr-ı kibâr-ı evliyâullâh-ı şehr-i Tırhala 94
Evsâf-ı ibret-nümâ-yı kal‘a-i bâlâ cebel-i Kalabakkaya 94
Mezkûr Kalabakkayası'na urûc etdiğimiz beyân eder 95
Bî-medh-i manastır-ı Kalabak 96
Nehr-i Tekur 96
Evsâf-ı fânûs-ı cihân, ya‘nî kal‘a-i Fener-âbâdân 96
Aşağı varoşu 97
Sitâyiş-i kasaba-i Kardiçse 97
Evsâf-ı kasaba-i Maşkolor Panayırı 97
Der-tahkîk-i kânûn-ı kadîm-i cem‘iyyet-i panayur 98
Der-kâr-ı kehene-i mutalsem-i nâmûs, ya‘nî sivri sinek ve kara sinek 98
Sitâyiş-i kasaba-i Cum‘a 99
Evsâf-ı kal‘a-i Dimoko 99
Evsâf-ı ma‘mûr zemîn, ya‘nî kal‘a-i metîn İzdin 99
Sitâyiş-i aşağı şehr-i İzdin 100
Evsâf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i İzdin 100
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı İzdin 101
Sitâyiş-i âbâdân Ovacık, ya‘nî kasaba-i Badracık 101
Der-beyân-ı uyûn-ı germâb-ı nâfi‘-i İzdin 101
Evsâf-ı sûr-ı üstüvâr-ı kavî burç, ya‘nî binâ-yı metîn kal‘a-i Mudunuç 101
Der-sebeb-i gâret-i kal‘a-i Mudunuç 102
Tetimme-i evsâf-ı şehr-i Mudunuç 102
Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâullâh-ı kal‘a-i Mudunuç 102
Menâkıb-ı Azîz Veliyyullâh 102
Der-beyân-ı tahkîk-i kerâmât-ı Evliyâ 103
Bir temâşâ-yı garîbe 104
Sitâyiş-i kasaba-i Esedli, ya‘nî rabta-i Esedâbâd 104
Evsâf-ı hâk-i pâk-i bâdiye, ya‘nî kal‘a-i atîk Livadye 104
Eşkâl-i zemîn-i kal‘ası 105
Der-vasf-ı şehr-i Livadye 105
Der-temimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Livadye 106
Memdûhâtından 106
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Livadye 106

Evsâf-ı dâr-ı hummâ-yı muhrıka, ya‘nî kal‘a-i harâb-âbâd İstife 106
İbret-nümâ-yı binâ-yı âbâdân 107
Mesîregâh-ı bâğ-ı Merâm Alî Paşa 107
Der-beyân-ı ma‘den-i hacer-i İstife 107
Memdûhât-ı sanâyi‘âtından 107
Evsâf-ı deyr-i Ayağırıyoz, ya‘nî kal‘a-i azîm Ağrıboz 107
Eşkâl-i zemîn-i kal‘ası 108
Der-acâ’ibât-ı mutalsamât-ı kâr-ı kehene-i kudemâ 108
İbret-nümâ-yı kâr-ı üstâdân 108
Der-vasf-ı taşra varoş-ı Ağrıboz 109
Diğer binâ-yı ibret-nümâ-ı hayrât-ı mâ-i kevser 110
Der-medh-i âb [u] hevâ-yı câvidân 110
Der-vasf-ı memdûhât-ı meşhûrât 110
Der-hisâb-ı iklîm-i arz-ı beled-i Ağrıboz 110
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât 110
Der-ziyâretgâh-ı şühedâ-yı Ağrıboz 110
Bu Ağrıboz cezîresin seyâhat edüp vâkıf-ı esrâr olduğumuz mertebe ba‘zı ahvâl-i cezîresin dahi beyân edelim 110
Sitâyiş-i limaneyn-i azîm Ağrıboz 111
Karye-i Filaboz 111
Evsâf-ı kal‘a-i Fila 111
Sitâyiş-i kal‘a-i harâb (---) 111
Menzil-i karye-i Padra 111
Evsâf-ı ibret-nümâ Kızılhisâr 111
Sitâyiş-i varoş-ı Kızılhisâr 111
Temâşâ-yı ibret-nümâ 112
Hikâye-i garîbe 112
Menzil-i karye-i Yopnoz 112
Kal‘a-i Ağrıboz 112
Menzil-i kazâ-yı Ropoz 112
Menzil-i sitâyiş-i kasaba-i Kifse 113
Evsâf-ı şehr-i azîm-i atîk dâr-ı medîneti'l-hukemâ ve'l-kudemâ kal‘a-i Atina 113
Der-evsâfât-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Atina 114
Der-fütûhât-ı hânedân 114
Der-sitâyiş-i cevâmi‘hâ-yı selâtîn ve gayri müslimât 114
Der-binâ-yı acâ’ibât 117
Hüseyin Efendi tekyesi 117
Der-defâtirât-ı varoş-ı Atina-i dâr-ı İremezât 117
Der-kâ’imât-ı hânedân-ı müslim ve gayri müslim evleri 117
Der-beyân-ı câmehâ-yı kefere-i Atina 118
Bî-medh-i aded-i kenîsât 118
Der-aded-i çeşmesâr-ı âb-ı hayât 118
Der-kâ’imât-ı aded-i çâh-ı hânedân 118
Der-teferrücgâh-ı sarây-ı Belkîs 118
Binâ-yı temâşâgâh-ı acâ’ibât 118
Der-beyân-ı ma‘rifet-i kübrâ 119
Der-binâ-yı acâ’ibât Ejder limanı 119
Der-fasl-ı kûh-ı Mecnûn ve mahsûlât-ı nebâtât-ı ahşâbât 120
Bî-medh-i manastır-ı acâ’ibât 120
Sırr-ı sun‘-ı Hudâ-yı azîm 120
Der-şehrengîz-i temimme-i külliyât 120
Nâ-medh-i deyr-i râhibân-ı Mendel 121

Temâşâgâh-ı gâr-ı acâ'ib 121
Menzil-i kar (---) (---) Mesoya 121
Temâşâgâh-ı Derzî limanı 121
Menzil-i karye-i Temâşâlık 121
Memleha-i azîm 122
Menzil-i şehr-i azîm Atina 122
Der-hisâb-ı ekâlîmât 122
Der-kavl-i kehene-i kudemâ-yı selef 122
Der-memdûhât-ı mahbûbe-i mahbûbât 122
Âb [u] hevâ-yı râhat-ı cân 122
Der-temdîhât-ı ulemâ-yı etıbbâ-yı hâzikân 122
Ve cerrâhân-ı fassâdlar 122
Der-memdûhât-ı sun'-ı hudâyî 122
Der-beyân-ı lisân-ı Yûnâniyân 123
Kitâb-ı İncîl'de elif be sûreleri 123
Diğer tarz-ı âhar, elif, be 123
Telaffuz-ı lisânları ve aded-i hisâbları böyledir kim tahrîr olunur 123
Hazret-i Îsâ'nın havâriyyûn nâm on iki halîfelerinin esmâları bunlardır 123
Ayena ve Poroz ve cezîre-i Külür ve cezîre-i Harâmî ve cezîre-i Dokoz ve cezîre-i Çamlıca, el-hâsıl on iki pâre cezîrelere gitdiğimizi beyân eder 124
Der-fütûhât-ı cezîre-i hisâr-ı Egene 124
Der-ta'rîfât-ı cezîre-i Külür 124
Der-tavsîf-i cezîre-i 125
Atina'dan Mora vilâyetine gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 125
Karye-i Haşa 125
Hudûd-ı vilâyet-i Mora, kal'a-i Meğara 125
Karye-i Kunduri 125
Der-tavsîfât-ı vilâyet-i Koritos, ya'nî binâ-yı seng-i kudret kal'a-i Gördüs 125
Der-eşkâl-i zemîn-i kal'a-i Gördüs 125
Der-ayân-ı çeşmesâr-ı âb-ı hayât 126
Der-temdîhât-ı sıfat-ı iç hisâr 126
Ziyâretgâh 127
Der-manzarât-ı sıfat-ı varoş-ı Gördüs 127
Der-cevâmi'hâ-yı müslimât 127
Der-kân-ı âlimân-ı medârisât 127
Der-kâ'imât-ı mekteb-i püserân 127
Der-tezkîrât-ı hânkâh-ı muvahhidât 127
Der-kâ'ime-i dekâkinât 127
Der-tektîbât-ı hân-ı tüccârân 127
Der-aded-i hammâmât 127
Der-memdûhât-ı sun'-ı Hudâ-yı güzîde-i müsmirât 127
Der-mahsûlât-ı hububât 127
Der-lehçe-i mahsûs-ı ahâlî-i ıstılâhât 127
Der-esmâ-i merd-i meydân 128
Der-nâmhâ-yı bintân-ı zenân 128
Der-elkâb-ı memlûkân-ı esvedân 128
Der-benâm-ı cüvân-ı çâkerân 128
Der-esmâ-i abd-i müşterâ-yı cevâriyân 128
Gördüs'den kalkup cezîre-i Mora'yı temâşâ etdiğimiz bildirir 128
Nehr-i Fesirke 128
Nehr-i Korikup 128
Nehr-i Çeriloz 128

Nehr-i Diminoz 128
Karye-i Diminoz 128
Menzil-i karye-i Fileroz 128
Nehr-i Emro 128
Nehr-i Akrata 128
Der-tastîrât-ı kal‘a-i köhne binâ Kalavrata 129
Eşkâl-i kal‘ası 129
Der-terkîmât-ı sıfat-ı varoş-ı Kalavrata 129
Der-vasf-ı kasaba-i Vostiçse 129
Tekye-i Alî Baba 129
Der-sitâyiş-i kal‘a-i Mora Kastel'i 129
Der-temdîhât-ı kal‘a-i nâdira, ya‘nî kal‘a-i Balıbadira 130
Mora eyâleti sancakları bunlardır kim zikr olunur 130
Der-eşkâl-i kal‘a-i Ballıbadra 131
Der-vasf-ı zemîn-i şehr-i Ballıbadra 131
Der-cevâmi‘hâ-yı müselimât 131
Der-aded-i mesâcidgâh-ı muvahhidât 131
Der-alem-i dâru'l-ulûm-i müfessirân 131
Der-alâmet-i mekteb-i ebced-hân-ı tıflân 131
Der-hânkâh-ı dervîşân-ı meczûbân 131
Der-medh-i râhat-ı cân hammâmât 131
Der-terkîmât-ı hân-ı erbâb-ı tüccârât 131
Der-takrîrât-ı dekâkîn-i ehl-i işgâlât 131
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât 131
Der-ta‘dâd-ı bâğavât-ı İremezât 131
Der-mesîregâh-ı ibret-nümâ-yı müferrihât 132
Büyük servi 132
Der-fasl-ı sun‘-ı Hudâ-yı memdûhât 132
Der-hakk-ı cây-i menâs-ı liman-ı Balıbadra 132
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Ballıbadra 132
Menâkıb-ı muhtasar 132
Ziyâret-i Yovani Baba 133
Nehr-i Kamaniçse 133
Karye-i Mustafâ Paşa 133
Karye-i Mertire 133
Der-sıfat-ı girdâ-gird-i kal‘a-i Larinçe 133
Der-ceng-i temâşâ-yı ibret-eser-i me’ser-i âmedânî 133
Der-defter-i pîç-ender-pîç, ya‘nî binâ-yı bâlâ kal‘a-i Holumiç 134
Der-tarz [u] tarh-ı zemîn-i eşkâl-i kal‘a-i Holumiç 134
Der-beyân-ı varoş-ı Holumiç 134
Der-kâ’ime-i eşkâl-i cezîre ve kal‘a-i İzakilse 135
Der-şerh-i cezîre ve kal‘a-i Kefalonya 135
Der-fihris-i eşkâl-i sûr-ı Kefalonya 136
Der-cezîre-i şehrengîz-i Küçük Kefalonya 136
Hikmet-i Hudâ temâşâ-yı ibret-nümâ 137
Nehr-i (---) 137
Der-ta‘rîf-i mahsûldâr-ı şehr-i Gaston-ı ibret-nümûn 137
Memdûhâtından 137
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Gaston 138
Kal‘a-i Pazgan 138
Karye-i Beğ çiftliği 138
Sitâyiş-i kal‘a-i Pondikoz 138

Karye-i (---) 137
Der-tavsîf-i kal‘a-i Fener 138
Karye-i Sıçaka 138
Karye-i Ardamiça 138
Menzil-i karye-i Zursa 138
Der-sun‘-ı Hudâ-yı ibret-eser 138
Der-tahrîr-i zemîn-i Matya, ya‘nî temdîh-i kal‘a-i Arkadiya 139
Der-kayd-ı taşr[a] varoş-ı müzeyyen 139
Der-kârhâne-i ehl-i sanâyi‘ât 139
Memdûhât-ı müsmirâtından 140
Memdûh-ı sanâyi‘âtı 140
Der-vasf-ı sıfat-ı eşkâl-i cezîre-i Berak 140
Der-tektîb-i binâ-yı serâmed-i âlî ya‘nî kal‘a-i Anavarin-i atîk 140
Sitâyiş-i liman-ı azîm Avarin 141
Der-tastîr-i kal‘a-i Anavarin-i cedîd-i süflâ 141
Der-sebeb-i binâ-yı kal‘a-i Anavarin-i cedîd 142
Sitâyiş-i aşağı taşra kal‘a 142
Der-eşkâl-i libâs-ı gâziyân 142
Âb [u] hevâsı 143
Kâr-ı memdûhâtından 143
Der-terkîm-i eşkâl-i taşra varoş 143
Der-takrîr-i binâ-yı metîn-i ibret-nümûn ya‘nî hısn-ı hasîn-i hisâr-ı üstüvâr-ı Moton 143
Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Moton 143
Eşkâl-i iç hisâr 144
Der-sıfat-ı eşkâl-i kal‘a-i kebîr Moton 144
Alâmet-i diğer 144
Der-evsâf-ı cevâmi‘hâ-yı selâtîn-i müslimât 145
Der-mesâcidhâ-yı âbidât 145
Der-tenkîl-i dâru't-tedrîs-i sûhtevât 145
Der-tescîl-i mekteb-i tıflân-ı necîbât 145
Der-tezkîr-i hânkâh-ı dervîşân-ı meczûbât 145
Der-dâru'l-ıt‘âm-ı fakîrân-ı imârât 145
Der-medh-i aded-i binâ-yı hammâmât 145
Der-temeddüh-i dekâkîn-i erbâb-ı sanâyi‘ât 145
Der-ibret-nümâ-yı mutalsamât-ı acâ’ibât 145
Der-tenmîk-ı aded-i hânedân-ı ağavât 145
Der-temimme-i evsâfât-ı şehrengîz-i külliyât 145
Der-sitâyiş-i liman-ı vâsi‘-i buhayrât 145
Der-vasf-ı eşkâl-i cezîre-i Sipanca 145
Der-medh-i bi’r-i mâ-i hayât 146
Der-beyân-ı taşra varoş-ı mahallât 146
Der-çâh-ı mâ-i imârât 146
Der-memdûhât-ı müsmirât-ı sun‘-ı Hudâ-yı fevâkihât 146
Der-güzîde-i meşhûr-ı kâr-ı sanâyi‘ât 146
Der-vasf-ı hevâ-yi dilsitân bâd-ı nesîm-i müferrehât 146
Der-acâ’ibât-ı gazâ-yı ekber-i âmedânî 146
Der-beyân-ı kubûr-ı şühedâ-yı gâziyân-ı şehr-i Moton 147
Meşhed-i Gâzî Silihdâr Ağa 147
Ziyâret-i Balı Dede 147
Karye-i Kokinapoli 147
Evsâf-ı binâ-yı ibret-nümûn, ya‘nî rabât-ı müzeyyen kal‘a-i Koron 147
Der-zemîn-i eşkâl-i sûr-ı Koron-ı meşhûn 148

Eşkâl-i iç hisârı 148
Der-vasf-ı sarây-ı hânedân-ı ağavât 149
Der-çeşmesâr-ı âb-ı hayât 149
Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn mahbûbân 149
Der-esmâ-i a‘yân-ı kibâr-ı ağavât 149
Der-memdûhât-ı fevâkihât 149
Mesîregâh-ı ârâmgâh 150
Der-tarz-ı acîb ü garîb 150
Der-beyân-ı liman-ı amân-ı cây-ı necât 150
Der-tenmîk-i eşkâl-i varoş-ı müzeyyen şehr-i Koron 150
Ziyâretgâh-ı Koron 150
Evsâf-ı kal‘a-i Kastel 151
Karye-i ma‘mûr Nisi 151
Der-bed‘-i sitâyiş-i kal‘a-i nev-binâ Kalamatya 151
Eşkâl-i zemîn-i kal‘ası 151
Eşkâl-i Büyük Kal‘a 151
Der-vasf-ı binâ-yı taşra varoş 151
Der-memdûhât-ı sanâyi‘ât 151
Âb [u] hevâsı 152
Der-şürû‘-ı sitâyiş-i kûh-ı Rusa, ya‘nî kal‘a-i köhne-âbâd-ı Andrusa 152
Der-tefhîm-i eşkâl-ı varoş 152
Ve memdûhâtından 152
Sahrâ-yı Lakoz 152
Der-feth-i vilâyet-i Petratina, ya‘nî kal‘a-i atîk Karitina 152
Der-keşf-ı aşağı varoş-ı ma‘mûr 152
Karye-i Ca‘fer Ağa 153
Der-evsâf-ı hâk-i pâk-i hevâdâr, ya‘nî binâ-yı Rûm kal‘a-i Londar 153
Ziyâretgâh-ı Londar 153
Evsâf-ı kal‘a-i Lonkanik 153
Der-beyân-ı eşkâl-i varoş-ı Lonkanik 153
Karye-i Aya Vaş ve karye-i Kokitse ve karye-i Agoryan ve karye-i Alorozi 154
Der-fütûhât-ı vilâyet-i Misehor, ya‘nî evsâf-ı kal‘a-i Mizistre 154
Der-fasl-ı girdâ-gird-i eşkâl-i kal‘a-i Mizistre 154
Makâm-ı Fâtih Mehemmed Hân 154
Makâm-ı eş-fieyh Hazret-i Akşemseddîn 154
Sitâyiş-i imâret-i aşağı hisâr-ı üstüvâr 155
Der-aded-i cevâmi‘hâ-yı müsellimât 155
Der-ibret-nümâ-yı garîbât 155
Sitâyiş-i varoş-ı Misehor 155
Memdûhâtından 155
Der-fasl-ı murabba‘ât-ı lisân-ı Urûm 156
Sitâyiş-i kal‘a-i Aya Niko 156
Menzil-i manastır-ı Zerbiçse 156
Karye-i Goranoz, andan karye-i Kurçuvuna, andan karye-i Yirbiçe, andan karye-i Zelina 156
Evsâf-ı hudûd-ı hâk-i Manya, ya‘nî dâr-ı İslâm kal‘a-i Bardunya 156
Der-evsâf-ı dâr-ı amâniyye, ya‘nî kal‘a-i Pasova-i hâkâniyye 156
Güllü kal‘ası 157
Karye-i Iskala 157
Nehr-i Aksu 157
Kal‘a-i harâb Apirya 157
Nâhiye-i azîm kal‘a-i kadîm Çakonya 157

Eşkâl-i sûretleri 158
Der-beyân-ı lisân-ı kefere-i kavm-i Çakona be-vilâyet-i cezîre-i Mora 158
Menzil-i Çeşmebaşı 158
Der-sitâyişât-i ibret-i hikmet, ya‘nî kal‘a-i Benefşe-i sun‘-ı yed-i Kudret 158
Eşkâl-i kal‘ası 158
Der-sitâyiş-i eşkâl-i girdâ-gird-i varoş-ı kal‘a-i Benefşe 159
Der-beyân-ı binâ-yı varoş-ı Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ 159
Der-cirm-i varoş 160
Der-sitâyiş-i liman-ı Benefşe 160
Benefşe'den Anapoli'ye revâne olduğumuz konakları beyân eder 160
Menzil-i Beğ çiftliği 160
Menzil-i kal‘a-i tekrâr Mizistre 161
Menzil-i karye-i (---) (---) 161
Sitâyiş-i kal‘a-i harâb (---) (---) 161
Evsâf-ı kasaba-i Tana 161
Evsâf-ı kal‘a-i (---) (---), ya‘nî şehr-i atîk Tarapoliçse 161
Karye-i (---) 161
Der-fasl-ı sahrâ-yı (---) (---), ya‘nî binâ-yı serâmed-i kal‘a-i Arhoz 162
Eşkâl-i zemîn-i kal‘ası 162
Sitâyiş-i yukaru küçük varoş 162
Der-vasf-ı aşağı şehr-i Arhoz 162
Menzil-i karye-i Kuçiya 163
Evsâf-ı kal‘a-i harâb Eski Anapoli 163
Der-fütûhât-ı vilâyet-i Anapoli, ya‘nî kal‘a-i sedd-i İskender Anapoli 163
Der-eşkâl-i zemîn-i sûr-ı evsâfât 163
Der-sıfat-ı eşkâl-i aşağı kal‘a-i varoş-ı azîm 164
Der-aded-i esmâ-i mahallât 164
Der-vasf-ı sarây-ı ağavât 164
Der-cevâmi‘hâ-yı müslimât 164
Der-aded-i mesâcidhâ-yı muvahhidât 164
Der-ilm-i dâru't-tedrîs-i âlimân-ı mü’minât 164
Der-ta‘rîf-i mekteb-i sıbyân-ı necîbât 165
Der-hânkâh-ı dervîşân-ı meczûbân 165
Der-defter-i dekâkîn-i ehl-i kâsibât 165
Der-medh-i germâb-ı hammâmât-ı ehl-i salât 165
Der-tahrîr-i hân-ı sevdâgerân-ı erbâb-ı tüccârât 165
Der-hakk-ı mihmânsarây-ı müsâfirîn-i levendât 165
Der-çeşmesâr-ı zülâl-i âb-ı hayât 165
Der-kâ’ime-i küçük bâzâr-ı ehl-i sanâyi‘ât 165
Der-uyûn-ı cân-perver-i aynı'l-hayât 165
Der-reng-i rûy-i pîr-i nâtüvân-ı ricâlât 165
Der-medh-i sûret-i mahbûbân-ı sâhib-cemâlât 165
Der-esmâ-i kibâr-ı a‘yân-ı sâhib-summât 165
Der-ulemâ-yı tabîbân-ı hâzıkân-ı sâhib-tabî‘at 165
Der-şinâh-ı üstâd-ı cerrâhân-ı mu‘teberât 165
Der-menâkıb-ı sulehâ-yı mütecâbü'd-da‘avât 165
Der-na‘t-ı güzîde-i şâ‘irân-ı mu‘arrefât 165
Der-mazınne-i ehl-i hâl-i mecâzibât 165
Der-kabâ-yı kıyâfet-i kabâ-yı benât 165
Der-câmehâ-yı eşkâl-i ümmehât 165
Der-esmâ-i merd-i meydân velî-ni‘am-ı sâhib-kemâlât 165
Der-nâmhâ-yı bintân-ı Adeviyye-i muhadderât 165

Der-elkâb-ı halka-begûşân-ı gulâmât 165
Der-lakâb-ı cevâriyân-ı ebyaz u esvedât 165
Der-hisâb-ı arz-ı beled-i şehr-i iklîmât 165
Der-kavl-i müneccimîn binâ-yı tâli‘-i imârât 165
Der-hevâ-yı hûb-ı câvidân nesîm-i müferrihât 165
Bî-medh-i kenîse-i râhibân-ı mühmelât 165
Der-medh-i pîşekâr-ı ehl-i işgâlât 165
Der-kâr-ı kehene-i acâ’ibât-ı mutalsamât 165
Der-mahsûlât-ı mütenevvi‘ât-ı hubûbât 165
Der-sun‘-ı hudâyî güzîde-i müsmirât 165
Der-beyân-ı nebâtât-ı envâ‘-ı sebzevât 166
Der-temdîh-i ni‘met-i uzmâ-yı me’kûlât 166
Der-hayât-ı cân-perver gûnâ-gûn-ı meşrûbât 166
Der-me’kel-i imâret-i dâru'z-ziyâfât 166
Der-meşrûbât-ı muharremât-ı elvân-ı müskirât 166
Der-mesîregâh-ı irem-i erbâb-ı hâcât 166
Der-ta‘dâd-ı cinîn-i İremezât-ı bâğavât 166
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât 166
Der-beyân-ı girdâ-gird-i liman-ı cây-ı necât 166
Der-tavsîfât-ı kal‘a-i Kastel-i dâr-ı hayât 166
Der-beyân-ı kubûr-ı şühedâ-yı ziyâret 166
Ziyâret-i Selîm Baba 166
Ziyâret-i Mezâristân-i kübrâ 166
Karye-i Volimir 166
Karye-i İri 167
Manastır-ı Avogoz 167
Kal‘a-i İrsolis 167
Karye-i Leşa 167
Cezîre-i Mesena 167
Karye-i Pasiya 167
Evsâf-ı cezîre-i kal‘a-i Poroz 167
Cezîre-i Ayana 167
Kal‘a-i Peyada 167
Kal‘a-i Monti 167
Karye-i Balaban 167
Cezîre-i Dokoz 167
Der-eşkâl-i girdâ-gird-i kahkahâ-yı Rûm, ya‘nî kal‘a-i Termiş-i ibret-nümûn-ı ân merzibûm 167
Memdûhât-ı me’kûlâtından 168
Cezîre-i Çamlıca 168
Der-acâ’ib-i musîbet-i garâ’ib 168
Evsâf-ı kal‘a-i Kasrı Mora 169
Kav İskala burnu 169
Manastır-ı Kasro 169
Kal‘a-i Orsolis 169
Karye-i (---) 169
Kal‘a-i (---) 169
fiehr-i sevâd-ı azîm harâb kal‘a-i (---) 169
Der-tahkîk-i netîce-i külliyât-ı şehrengîz-i vilâyet-i Mora 169
Der-beyân-ı kavl-i müneccimân-ı ilm-i usturlâb 170
Menzil-i kal‘a-i Anabolı 170

Sene 1078 târîhinin mâh-ı Rebî‘u'l-âhirin fî yevmi 15 Girid gazâsına azîmet etdiğimiz beyân eder 170
Der-menzilgâh-ı liman-ı kal‘a-i Termiş 170
Der-menzil-geh-i liman-ı azîm Eski Benefşe 170
Kaba burun 170
Cezîre-i (---) Çuka 170
Der-vasf-ı gazâ-yı âmedânî be-dest-i Kaplan Paşa-yı Rüstem-i Sânî 171
Der-beyân-ı gâziyân-ı şehîdân 171
Der-evsâf-ı vilâyet-i cezîre-i İkrît, ya‘nî Girid-i Kanya ve kal‘a-i sedd-i Yûnân Hanya 171
Der-vasf-ı eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Hanya 172
Der-vasf-ı enderûn-ı imârât-i kal‘a-i Hanya 173
Der-medh-i sarây-ı a‘yân-ı ağavât 173
Der-ayân-ı cevâmi‘hâ-yı ehl-i îmân 173
Der-aded-i mesâcidhâ-yı muvahhidân 173
Der-ilm-i dâru't-tedrîs-i âlimân 173
Der-mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 173
Der-zikr-i hânkâh-ı erbâb-ı tarîk-i zîşân 173
Der-çeşmesâr-ı râhat-ı dil ü cân 173
Der-defter-i çârsû-yı bezzâzistân 174
Der-medh-i hammâmât-ı gâsilân 174
Der-hân-ı hâcegân-ı tüccârân 174
Der-sebîlhâne-i cân-sitân 174
Der-sitâyiş-i kal‘a-i meyân 174
Der-fasl-ı âb [u] hevâ-yı râhatı'l-ebdân 174
Der-eşkâl-i kabâ-yı bintân-ı ehl-i ısyân 174
Der-kıyâfet-i libâs-ı re‘âyâ-yı kâfirân 174
Der-vasf-ı memdûhât-ı me’kûlât 174
Der-temimme-i şehrengîz-i külliyât 174
Der-ziyâretgâh-ı meşhed-i kal‘a-i Hanya 174
Evsâf-ı cezîre-i kal‘a-i Suda 174
Der-tenkîl-i eşkâl-i liman-ı Suda 175
Karye-i Çömlek 175
Menzil-i karye-i Eşkiloz 175
Der-alâmet-i kal‘a-i Apokoron 175
Der-hakk-ı kal‘a-i Acısu 175
Der-manzara-i kal‘a-i zîbâ Retime 176
Eşkâl-i zemîn-i kal‘ası 176
Der-sıfat-ı binâ-yı zemîn-i aşağı kal‘a-i varoş-ı Retime 176
Der-defter-i cevâmi‘hâ-yı selâtîn-i Âl-i Osmân ve gayri kibâr-ı a‘yân 177
Der-kâ’ime-i mesâcidhâ-yı ehl-i îmân 177
Der-alâmet-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân [u] müfessirân 177
Der-dâru'l-ulûm-ı ma‘sûmân-ı ebcedhân 177
Der-tekyegâh-ı Âl-i Abâ-yı dervîşân-ı zîşân 177
Der-safâ-yı râhat-ı cân-ı hammâmât-ı dilsitân 177
Der-imâret-i dâru'l-ıt‘âm-ı âyende vü revendegân 177
Der-ta‘rîf-i çârsû-yı bezzâzistân 177
Der-tahrîr-i hân-ı tüccârân ahâlî-i ber [ü] bihârân 177
Der-temdîh-i çeşmesâr-ı dil-i cân 177
Der-âsâr-ı ibret-nümâ-yı âbâdân 177
Der-sitâyiş-i liman-ı cây-ı emân-ı keştîbân 177
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı büldân 177

Karye-i Bostânlı 177
Deli Hüseyin Paşa çiftliği 177
Papas çeşmesi 177
Karye-i Küpler 177
Cebel-i karye-i Tamas 177
Evsâf-ı binâ-yı hâkâniyye, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr-ı İnâdiyye 178
Zemîn-i kal‘ası 178
Der-beyân-ı varoş-ı azîm-i İnâdiyye 178
Der-beyân-ı kârhâne-i tophâne 179
Tekye-i Horasânoğlu 179
Der-temâşâgâh-ı garâ’ib 179
Der-evsâf-ı ordu-yı asâkir-i İslâm-ı Âl-i Osmân be-sahrâ-yı kal‘a-i Kandiye-i bî-amân 179
Der-mebde-i savaş-ı perhâş-ı azîm kal‘a-i Kandiye 179
Der-beyân-ı sûret-i nâme 179
Cevâb-ı ceneral-i dâll 179
Der-kayd-ı şehr-i azîm ordu-yı İslâm-ı Âl-i Osmân 180
Hâkimân-ı örfîler 181
Eyâlet-i Rûmeli kolu 183
Der-eyâlet-i fiâm kolu 183
Der-asâkir-i Sadrıa‘zam kolu 184
Der-fasl-ı Defterdâr Ahmed Paşa kolu 184
Der-leşker-i cüyûş-ı muvahhidîn-i livâ-i Yanya 184
Der-asker-i Seydîzâde Mehemmed Paşa 184
Der-cünûd-ı müslimîn-i Çorum Paşa 184
Der-gâziyân-ı eyâlet-i (---) Paşa 184
Der-mücâhidân-ı cünd-i eyâlet-i Anadolu 184
Der-mücâhidân-ı eyâlet-i (---) Vanlı Mehemmed Paşa 184
Der-asâkir-i serbâzân-ı zümre-i sipâhiyân-ı silihdârân 184
Der-eyâlet-i asâkir-i Halebü'ş-fiehbâ ile Kethudâ İbrâhîm Paşa 184
Der-cüyûş-ı müslimîn-i Ümm-i Dünyâ-yı Mısr-ı nâdireti'l-asr 184
Andan mâh-ı mezbûrun onuncu günü 185
Der-menâkıb-ı hikmet-i Hudâ-yı azîm 187
Der-tahkîk-i gazâ-yı azîm-i kal‘a-i Kandiye 188
Ve sene 1079 ceng-i azîm-i tabur 192
Der-hâl-i küffâr-ı dâll 195
Der-beyân-ı neberd-i azîm kal‘a-i Kandiye 196
Der-menâkıb-ı keşf-i râz melâmiyyûn-ı işrâkıyyûn Samûdî Alî Dede 199
Hikmet-i Hudâ der-ceng-i azîm-i deryâ 200
Der-feth-i kelâm-ı İbrâhîm Paşa, berâ-yı sulh-ı kal‘a-i Kandiyye 204
Der-beyân-ı müşâvere-i kelimât-ı küffâr-ı hîlekâr 204
Cevâb-ı İbrâhîm Paşa-yı Ebü'l-hayr 204
Hikmet-i Hudâ 206
Ammâ hikmet-i Hudâ 208
Hikmet-i Hudâ 208
Der-beyân-ı hazâ’in-i cebehâne-i azîm kal‘a-i Kandiye 210
Der-defter-i mühimmât-ı cebehâne-i tershâne 211
Der-beyân-ı mühimmât [u] levâzımât-ı tophâne 211
Der-vasf-ı aded-i top-ı kal‘a-kûb 212
Der-beyân-ı ta‘mîr [ü] termîm [ve] tathîr-i kal‘a-i Kandiye 213
Der-evsâf-ı muhârebe-i kal‘a-i Kandiye-i sevâd-ı azîm 214
Der-beyân-ı aded-i şehîdân-ı cüyûş-ı muvahhidîn-i Âl-i Osmân 216

Der-beyân-ı esmâ-i kal‘a-i Kandiye 217
Evsâf-ı Su kal‘ası, ... 218
Sitâyiş-i liman-ı Kandiye 218
Der-aded-i kal‘a-i bâb-ı Kandiye 218
Der-sitâyiş-i karavulhâne 219
Der-temdîh-i eşkâl-i cemî‘i tabyât 220
Der-sıfat-ı binâ-yı Yüksek tabya 220
Der-kâ’ime-i tarz [u] tavr-ı eşkâl-i kal‘a-i Aktabya 221
Der-beyân-ı imâret-i cevâmi‘hâ-yı selâtîn-i Âl-i Osmân ve gayri sâhibü'l-hayrât vüzerâ-yı ve mîr-i mîrân-ı a‘yân 223
Der-beyân-ı esmâ-i câmi‘-i Sultân Mehemmed Hân-ı Gâzî 223
Der-ta‘rîf-i câmi‘-i azîm Vâlide-i Sultân Mehemmed Hân 224
Der-tavsîf-i câmi‘-i Sultân İbrâhîm Hân 224
Der-tahrîr-i câmi‘-i Fâtih-i Kandiye Vezîria‘zam Fâzıl Ahmed Paşa 225
Der-temdîh-i câmi‘-i Mahmûd Kethudâ-yı Sadrıa‘zam 225
Der-evsâf-ı câmi‘-i pür-envâr-ı Yeniçeri Ağası Abdurrahmân Paşa 225
Der-tektîb-i câmi‘-i Defterdâr Ahmed Paşa 226
Der-tastîr-i câmi‘-i Ebü'l-hayr Kethudâ İbrâhîm Paşa 226
Der-medh-i terkîm-i câmi‘-i Ankebût Ahmed Paşa 226
Der-sitâyiş-i câmi‘-i Defterdâr-ı sâbık Melek İbrâhîm Paşa 226
Der-fasl-ı câmi‘-i Kul kethudâsı Zülfikâr Ağa 226
Der-ta‘rîf-i câmi‘-i Kapudan Kaplan Mustafâ Paşa 227
Der-tankîl-i mesâcidhâ-yı kal‘a-i Kandiye 228
Der-tescîl-i hammâmât-ı râhat-ı cân 228
Der-vasf-ı çeşmesâr-ı âb-ı revân 228
Der-ilm-i medâris-i âlimân-ı müfessirân 229
Der-temdîh-i mekteb-i tıflân-ı ebcedhân 229
Der-tezkîr-i tekyegâh-ı erbâb-ı tarîk-i dervîşan 229
Der-aded-i çârsû-yı bâzâr-ı bezzâzistân 229
Der-manzara-i hân-ı hâcegân 230
Der-hakk-ı aded-i sarây-ı kibâr [u] a‘yân 230
Bî-medh-i kenîse-i râhibân 230
Der-aded-i bâğavât-ı İremezât 230
Der-tahrîrât-ı aded-i mahallât 230
Der-beyân-ı eşkâl-i liman-ı Kandiye 231
Der-beyân-ı evsâf-ı kal‘a-i atîk İçhisâr 231
Kızlar manastırı 231
Kârhâne-i yerlü cebeciyân 232
Âsitâne-i yerli topçuyân 232
Âsitâne-i azîm yerli azebistân odaları 232
Der-vasf-ı âsiyâb-ı bâd-ı rûzgâr 232
Der-sitâyiş-i girdâ-gird-i cezîre-i Girit 233
Evvelâ fermân-ı vezîria‘zam ile yeniçeri efendisi olan Sarı Alî Efendizâde (---) Beğ efendimizle cezîre-i Girid'i dâ’iren-mâdâr tahrîr edüp seyâhat etdiğimiz kurâ ve kasabât kılâ‘ ve kastelleri ve yigirmi aded kazâlarda olan tokuz yüz aded kurâların iki kerre yüz bin aded re‘âyâ vü berâyâları ve cümle imâretlerin ayân u beyân eder 233
Der-beyân-ı imâret-i sebeb-i cezîre-i Ikrît 233
Der-beyân-ı ibtidâ tenâsül-i kavm-i İsfakiye 235
Der-lehçe-i ıstılâh-ı kavm-i cebel-i İsfakiye 236
Evsâf-ı Küçük kal‘a 237
Evsâf-ı kal‘a-i Çanak limanı 237

Evsâf-ı kal‘a-i Fodula 237
Der-evsâfât-ı kal‘a-i Seline 237
Menzil-i kal‘a-i azîm Resime 237
Menzil-i kal‘a-i Apokoron 237
Evsâf-ı kal‘a-i Suda 238
Menzil-i kal‘a-i sedd-i metîn Hanya 238
Der-fütûhât-ı sitâyiş-i Küçük kal‘a 238
Kal‘a-i Todoriler 238
Menzil-i Kapospata burnu 239
Der-defâtirât-ı kal‘a-i Kisoma 239
Menzil-i liman-ı Pondiko 239
Menzil-i manastır-ı Aya Nikola 239
Evsâf-ı cezîre-i Karambusa 239
Menzil-i Livadye limanı 240
Cezîre-i Turli 240
Menzil-i Kavpalo burnu 240
Menzil-i Salina limanı 240
Der-kâ’imât-ı kal‘a-i İsfakiye 240
Menzil-i Kav Doloz burnu 240
Menzil-i Kale limanı 240
Kireko limanı 240
Menzil-i Kavko burnu ve ana karîb Kaleyoroz Manastırı burnu 240
Evsâf-ı kal‘a-i Amiso 241
Evsâf-ı kal‘a-i Misalo 241
Evsâf-ı kal‘a-i Platyalı 241
Menzil-i Kav Fener burnu 241
Cezîre-i Losi 241
Der-ta‘rîfât-ı kal‘a-i Palokasrı burnu 241
Menzil-i Aya Anpon Manastırı 241
Der-tavsîfât-ı kal‘a-i İstiye 242
Der-tahrîrât-ı kal‘a-i Yalıpetre 242
Der-temdîhât-ı kal‘a-i İspirlonka, ya‘nî cezîre-i Misalonka 242
Der-tektîbât-ı kal‘a-i Kirmati 242
Menzil-i Kulakise Burnu 243
Tuzla limanı 243
Menzil-i Aya Yani burnu 243
Menzil-i Tifali limanı 243
Menzil-i Aya Kudin limanı 243
Menzil-i kûh-ı Arhonoz 243
Der-sitâyiş-i bâğ-ı cihân-ârâ gülistân ravza-i Arhonoz-ı bâğ-ı İremistân 243
Menzil-i sahrâ-yı Ovacık 245
Menzil-i Çınârlıdere 245
Nazarete limanı 245
Menzil-i hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i Kandiye 245
Der-fasl-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı cezîre-i Girid 245
Der-beyân-ı ma‘âdinât-ı cezîre-i Girid 246
İsfakiye dağları boğazlarındaki kal‘aları beyân eder 246
Evsâf-ı kal‘a-i Amiyorı 246
Evsâf-ı kal‘a-i Ayolonya 246
Evsâf-ı kal‘a-i Semâne 246
Evsâf-ı kal‘a-i Amiyaroz 246
Der-kavl-i müneccimîn 247

Der-beyân-ı reng-i rûy-ı pîr [u] cüvân 247
Sadrıa‘zam fermânıyla tahrîr olunan fetihnâme-i Kandiye'dir kim bu mahalle tahrîr olundu. Bâ müsevvede-i seyyâh-ı âlem Evliyâ 248
Ba‘de'l-feth-i Kandiye sene 1080 ıyd-ı adhâsında Sadrıa‘zam Kandiye'den Âsitâne-i sa‘âdete gitmek fermân olundukda Kapudan Kaplan Paşa kırk pâre kadırgalar ve kırk pâre kalyonlar 254
Evsâf-ı cezîre-i Istandiye 254
Menzil-i cezîre-i Istandiye 254
Evsâf-ı cezîre-i ibret-nümâ Santoronlar 255
Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı sun‘-ı Hudâ-yı Bârî 255
Der-tahkîk-i şürû‘-ı gazâ-yı Manya 256
İşbu sene 1081 târîhinde Manya vilâyeti gazâsına gitdiğimiz menâzilleri ve cezîreleri beyân eder 257
Menzil-i cezîre-i Hırıstiyânlar 257
Cezîre-i İnyoz 257
Cezîre-i kal‘a-i bâlâ Değirmenlik 257
Cezîre-i Liminoz 257
Cezîre-i Küçük Değirmenlik 257
Büyük Değirmenlik adası 257
Sitâyiş-i cezîre-i Liminoz 257
Der-sıfat-ı eşkâl-i cezîre-i fiifnoz 258
Der-medh-i cezîre-i Serfoz 258
Der-vasf-ı cezîre-i Ermiye 258
Der-manzara-i cezîre-i Kargacık 258
Cezîre-i Çamlıca 258
Cezîre-i Doluca 258
Menzil-i kal‘a-i liman-ı Anapoli 258
Sürsat zahîresiyçün Gördüs kazâsına gitdiğimiz yolları beyân eder 258
Menzil-i karye-i Kurita 258
Menzil-i kal‘a-i Koritoz ya‘nî hisâr-ı üstüvâr Gördüs 258
Çehrez limanı 258
Menzil-i kal‘a-i Gördüs'den sene (---) târîhinde Manya gazâsına gitdiğimiz konakları beyân eder 258
Evsâf-ı kal‘a-i Ayyori 258
Menzil-i kal‘a-i Arhoz 258
Kaynak-ı İskafiza 258
Kasaba-i Tarapoliçse-i ma‘mûr 258
Menzil-i sahrâ-yı karye-i Ahırlar 259
Menzil-i karye-i Râhova 259
Karye-i Vorilya 259
Menzil-i kal‘a-i azîm Mizistre 259
Ziyâret-i Gerçek Er Sultân 259
Misistre'den kalkup Manya içinden Manya gazâsına gitdiğimiz yol üzre olan ibret-nümâları beyân eder 260
Menzil-i Kârbânsarây 260
Evsâf-ı vilâyet-i hudûd-ı Manya 260
Menzil-i karye-i Koçava 260
Karye-i Durah 260
Karye-i Avavoz 260
Karye-i Yulanoz 260
Karye-i Voromiş 260
Menzil-i kal‘a-i Kalamata 261

Beş Göz Manya değirmenleri 261
Der-vasf-ı eşkâl-i liman-ı Zarnata 261
Karye-i Mandina 262
Karye-i Doloz 262
Der-beyân-ı evsâf-ı muhâsara-i kilid-i kal‘a-i Manya, ya‘nî hisâr-ı üstüvâr Zarnata 262
Varoş-ı karye-i Kanbosi 263
Varoş-ı karye-i Gaçiça 264
Varoş-ı karye-i Piğa 264
Varoş-ı karye-i Pandalonya 264
Evsâf-ı Mila limanı 264
Lesinova 264
Karye-i Leftini 264
Cezîre-i Pırastoz 264
Pırastoz manastırı 264
Karye-i Ardovişta 265
Karye-i Kastaniya 265
Karye-i Pılaça 265
Karye-i Ayo Varvara 265
Karye-i Mila 265
Karye-i Demirhisâr 265
Karye-i Kıryopoli 266
Karye-i Kırya Nero 266
Karye-i azîm Vitiloz 266
Karye-i azîm Kelafa 267
Kırya deresi 267
Karye-i Kaliya 267
Karye-i Cibova 267
Der-beyân-ı vilâyet-i İç Manya-i dâr-ı bî-amân [u] bî-îmân 267
Karye-i Voha 267
Eşkâl-i aceblüleri 267
Kal‘a-i Pasova 268
Karye-i Kalokitolar 268
Der-fasl-ı lisân-ı kefere-i İç Manyata 268
Evsâf-ı ibret-nümâ-yı kal‘a-i Güllü 268
Kaya Paşa limanı 269
Karye-i Kolorya 269
Temâşâ-yı garîbe 269
Menzil-i kal‘a-i Zarnata 269
Târîh-i feth-i kal‘a-i Zarnata der-vilâyet-i Manyata 270
Manya'dan Arnavudistân'ın sancaklarına ve Âsitâne-i sa‘âdet tarafına gitdiğimiz menâzilleri beyân eder 270
Kal‘a-i Kalamata 270
Karye-i Koçova 270
Menzil-i kal‘a-i Mizistre 270
Menzil-i iskele-i Salona 271
Der-evsâf-ı kasaba-i Salona 271
Evsâf-ı kasaba-i Kerbeneş 271
Karye-i Durak Beğ çiftliği 271
Evsâf-ı kal‘a-i bî-misâl krallar tahtı, ya‘nî hısn-ı hasîn-i üstüvâr Eynebahtı 271
Eşkâl-i kal‘ası 272
Der-aded-i cevâmi‘hâ-yı selâtîn-i Âl-i Osmân ve gayri ibâdetgâh-ı mü’minân 272
Der-defâtirât-ı medâris-i müfessirân-ı müslimât 272

Der-kâ'imât-ı mekteb-i sıbyân-ı necîbât 272
Der-hânkâh-ı dervîşân-ı meczûbât 272
Der-aded-i mesâcidhâ-yı mahallât 272
Der-tavsîfât-ı hammâmât-ı erbâb-ı hâcât 272
Der-aded-i hân-ı tüccârân-ı ehl-i işgâlât 272
Der-kârhâne-i dekâkîn-i ehl-i iktisâb 272
Der-vasf-ı sarây-ı aded-i a'yân [u] ağavât 273
Der-aded-i çeşmesâr-ı âb-ı hayât 273
Istılâhât-ı ahâlî-i şehir 273
Der-kıyâfet-i merd-i meydân-ı ricâlât 273
Der-ta'dâd-ı bâğavât 273
Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn-i mahbûbân 273
Me'kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından 273
Der-fasl-ı mesîregâh-ı müferrehât 273
Der-esmâ-i a'yân-ı kibâr 273
Der-beyân-ı sergüzeşt-i temâşâ-yı ibret-nümâ 273
Evsâf-ı Kastel-i Rûmeli 274
Der-fasl-ı sergüzeşt-i temâşâ-yı garîbe vü acîbe 274
Menzil-i kal'a-i İnebahtı 274
Sitâyiş-i kasaba-i Zebân 275
Karye-i Miloz 276
Nehr-i Aspir 276
Nehr-i Yılınlı 276
Nehr-i Aksu 276
Karye-i Miloz 276
Karye-i Emerke 276
Der-fütûhât-ı kal'a-i Voniçse 276
Gayri sancaklara gitdiğimiz konakları ayân u beyân eder 276
Yılan çayı 276
Karye-i Galata 276
Evsâf-ı kasaba-i Bihor-ı ma'mûr 276
Tekye-i (---) 277
Der-sitâyiş-i kasaba-i ma'mûr Miselonka 277
Cezîre-i (---) 277
Der-kâ'imât-ı cezîre-i Anatolkoz 277
Anatolkoz körfezi 277
Der-ta'rîfât-ı kal'a-i Angili Kasrı 277
Evsâf-ı kasaba-i Virahor 278
Menzil-i kasaba-i Zebân 279
Karye-i Kaliva 279
Aspir nehri 279
Menzil-i karye-i Emerke 279
Menzil-i karye-i (---) 279
Karye-i Vasil 279
Menzil-i kal'a-i Voliçse 279
Menzil-i tekyegâh-ı Dervîş Hüseyin Ağa 280
Varoş-ı fiehîdlik 280
Der-fütûhnâme-i sebeb-i kal'a-i zîbâ Aya Mavra 280
Der-beyân-ı sitâyiş-i taşra varoş 281
Der-şehrengîz-i cezîre-i Lefkada 282
Varoş-ı Lefkada 282
Evsâf-ı sedd-i metîn derveze, ya'nî cây-ı emân kal'a-i Pireveze 282

Evsâf-ı varoş-ı Pireveze 283
Der-vasf-ı kal‘a-i Küçük Pireveze 283
Der-temdîhât-ı kal‘a-i Pireveze-i atîk-i azîm 283
Hikmet-i Hudâ sergüzeşt-i temâşâ 283
Loroz çiftliği 284
Evsâf-ı fütûhât-ı kal‘a-i Roğoz 284
Cisr-i Roğoz 285
Karye-i Hilkadis 285
Karye-i İmâret 285
Der-tavsîfât-ı kal‘a-i köhne-binâ hisâr-ı üstüvâr-ı Narda 285
Sitâyiş-i taşra varoş-ı Narda 285
İbret-nümâ sâ‘at kullesi 285
Der-vasf-ı ni‘met-i me’kûlât [u] müsmirât [u] meşrûbât 286
Der-kâr [u] kisb-i ehl-i işgâlât 286
Der-hisâb-ı ekâlîm-i büldân 286
Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı cebel-i Narda 286
Kapuağası hânı 286
Karye-i Derbend 286
Beşkuyu 286
Çiftlik-i Bebr Paşa 286
Evsâf-ı dâr-ı amâniyye, ya‘nî sevâd-ı azîm kal‘a-i Yanya 287
Sitâyiş-i iç hisâr 287
Der-cevâmi‘hâ-yı mü’minân-ı büyük hisâr 287
Koca Kaplan Paşa câmi‘i 287
Der-mesâcidhâ-yı muvahhidân 288
Der-sitâyiş-i varoş-ı azîm-i şehr-i Yanya 288
Der-aded-i esmâ-i mahallât 289
Der-vasf-ı aded-i sarây-ı a‘yân [u] ağavât 289
Der-imârethâ-yı cevâmi‘-i ehl-i îmân-ı âbidân 289
Der-mesâcidhâ-yı müvahhidân 289
Der-evsâfât-ı dâru'l-ulûm-ı âlimân-ı müfessirân 289
Der-defâtirât-ı dâru'l-kurrâ-i huffâzân 290
Der-kâ’imât-ı dâru'l-hadîs-i muhaddisân-ı peygamberân 290
Der-ta‘rîfât-ı mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 290
Der-tavsîfât-ı hânkâh-ı dervîşân-ı meczûbân 290
Der-tahrîrât-ı hân-ı hâcegân-ı tüccârân 290
Der-temdîhât-ı hammâm-ı râhat-ı cân 290
Der-tektîbât-ı aded-i hammâmât-ı mahsûs-ı a‘yân 290
Der-tastîrât-ı çârsû-yı bâzâr-ı bezzâzistân 290
Der-terkîmât-ı çeşmesâr-ı âb-ı hayât 290
Der-takrîrât-ı çâh-ı mâ-i cân-perver-i âb-ı hayât 290
Der-beyân-ı tûl [u] arz-ı hatve-i girdâ-gird-i şehr-i Yanya 290
Der-vasf-ı arz-ı şehr-i Yanya 291
Der-çârsû-yı bâzâr-ı meydân-ı panayur 291
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı Yanya 291
Der-medh-i ni‘met-i me’kûlât-ı ta‘âm-ı azamât 291
Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn mahbûbe [ü] mahbûbât 291
Der-kabâ-yı eşkâl-i merd-i meydân 291
Der-libâs-ı nisvân-ı sâhib-isyân 291
Der-câme-i eşkâl-i aceblü-yi re‘âyâ vü berâyâ 292
Der-manzara-i buhayre-i azîm Yanya 292
Cezîre-i Kefere 292

Karye-i Üstüroni ve karye-i Yuvama ve karye-i Valişa ve karye-i Becanis 292
Karye-i Kaçka 292
Der-beyân-ı hudûd-ı livâ-i Delvinye 292
Karye-i Zeravuç 293
Der-fasl-ı şehrengîzât-ı eşkâl-i kal‘a-i şîrîn Aydonat 293
Eşkâl-i kal‘ası 293
Der-eşkâl-i varoş-ı Aydonat 293
Der-aded-i esmâ-i mahallât 294
Ziyâretgâh-ı fieyhler 294
Der-hevâ-yı latîf-i cân-fezâ 294
Der-medh-i incir-i Agriyomasa 294
Istılâh-ı ehl-i beled 294
Der-kıyâfet-i kabâ-yı insân 294
Der-mahbûbeleri 294
Der-terkîmât-ı kal‘a-i üstüvâr-ı Margılıç 294
Der-vasf-ı varoş-ı Margılıç 294
Der-takrîrât-ı fasl-ı kal‘a-i dâr-ı menhûs Parga 295
Karye-i Lopis 295
Karye-i Sayada 295
Evsâf-ı iskele-i Sayada 295
Der-eşkâl-i kal‘a-i Dalyan 295
Evsâf-ı cezîre-i kal‘a-i Körfös 296
Der-takrîrât-ı eşkâl-i kal‘a-i Delvinye 296
Der-vasf-ı varoş-ı Delvinye 297
Evsâf-ı kal‘a-i Galata 297
Der-beyân-ı fasl-ı ibtidâ-i hasîb ü nesîb kavm-i Ârnâbûd 298
Der-tenkîlât-ı eşkâl-i kal‘a-i zîbâ Julad 298
Der-beyân-ı varoş-ı Julad 298
Evsâf-ı hey’et-i kal‘a-i ra‘nâ Kardik 299
Der-ta‘rîf-i varoş-ı Kardik 299
Karye-i Tirbük ve dahi karye-i Labova andan karye-i Kakos 299
Der-tescîlât-ı sûret-i sûr-ı üstüvâr, ya‘nî sitâyiş-i kal‘a-i Ergiri kasrı nâmdâr 299
Der-sitâyiş-i varoş-ı Ergiri kasrı 300
Büyük varoş-ı atîk 300
Der-aded-i esmâ-i mahallât-ı Ergiri 300
Der-aded-i vasf-ı sarây-ı ağavât 300
Der-ta‘dâd-ı cevâmi‘hâ-yı müslimât 300
Der-mesâcidhâ-yı mü’minât 300
Der-ilm-i dâru'l-hadîs-i âlimân 300
Der-mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 300
Der-zikr-i hânkâh-ı erbâb-ı tarîk-i dervîşân 300
Der-aded-i esvâk-ı sultânî esnâfân 300
Der-çeşmesâr-ı teşnegân 301
Der-alâmet-i mihmânsarây-ı tüccârân 301
Der-hevâ-yı hûb-ı câvidân 301
Der-medh-i hammâm-ı râhat-ı cân 301
Bî-medh-i deyr-i râhibân-ı bıtrîkân 301
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Ergiri Kasrı 301
Menâkıb-ı eş-fieyh Alî Dost Dede 301
Der-mesîre-i garîbe vü acîbe 301
Diğer mu‘tâd-ı temâşâ-yı garîbe-i kavm-i Ergiri 301
Diğer âyîn-i bed-kâr-ı kavm-i Ergiri 302

Der-kıyâfet-i kabâ-ı ricâl-i insân 302
Âsâr-ı binâsının ve me'kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından 302
Poğonya kazâsında karye-i Jaravina'dan kız almağa gitdiğimiz konakları ayân u bey ân eder 302
Der-tesvîdât-ı tarz-ı tavr-ı kasaba-i Pıskopi 303
Karye-i Eksiri Valtoz 303
Karye-i Zarovina 303
Der-müsevvedât-ı eşkâl-i kasaba-i Delvinak 303
Karye-i Libohova 303
Karye-i Kakos 303
Karye-i Karyan andan karye-i Labova andan karye-i Tirbük 303
Karye-i Horomova 303
Karye-i Lekel 303
Karye-i Közat 304
Der-terkîmât-ı sûret-i kal'a-i dâr-ı emen, ya'nî sûr-ı refî'ü metîn Depedelen 304
Der-vasf-ı varoş-ı Depedelen 304
Karye-i Damiz 304
Karye-i Kaşist 304
Karye-i Marican andan karye-i Kılçoklar 305
Der-teşrîfât-ı eşkâl-i sûr-ı dâr-ı karâr ya'nî hisâr-ı ibret-nümâ-yı Iskırapar 305
Varoşu 305
Karye-i Vijkar 305
Karye-i Tırpan 305
Der-şürû'ât-ı sitâyiş-i kal'a-i Piremedi 305
Aşağı varoşu 305
Karye-i Jotom 305
Karye-i Roşinik 305
Karye-i Dobrona 305
Der-ta'bîrât-ı sevâd-ı mu'azzam dâr-ı cihâd, ya'nî kal'a-i irem-âbâd, Belgrad-ı hurrem-âbâd 305
Kal'anın eşkâli 306
Der-girdâ-gird-i kılâ'ât 306
Eşkâl-i iç hisâr 306
Sitâyiş-i taşra büyük hisâr-ı Belgrad 306
Der-fasl-ı eşkâl-i aşağı hisâr 307
Der-vasf-ı büyük varoş-ı şehr-i Belgrad-ı Arnavud 307
Der-vasf-ı sarây-ı a'yân-ı ağavât 307
Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât 307
Der-imâret-i cevâmi'hâ-yı elh-i îmân-ı selâtîn-i Âl-i Osmân 307
Der-mesâcidhâ-yı muvahhidân-ı mü'minât 308
Der-tefhîmât-ı aded-i dâru't-tedrîs-i müfessirân 308
Der-dâru't-ta'lîm-i mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 308
Der-zikr-i tekye-i dervîşân-ı erbâb-ı tarîk-i zîşân 308
Der-medh-i hammâmât-ı râhat-ı cân 308
Der-vasf-ı hammâmât-ı mahsûs-ı a'yân 308
Der-aded-i çeşmesâr-ı âb-ı hayvân [u] âb-ı hayât 308
Der-aded-i çârsû-yı bezzâzistân-ı kapan 308
Der-âsâr-ı ibret-nümâ-yı acâ'ibât 309
Der-şürû'-ı sitâyiş-i hân-ı tüccârân-ı hâcegân 309
Der-aded-i vekâle-i gurebâ-yı mücerredân-ı ehl-i pişegân 309
Der-aded-i me'kel-i dâru'z-ziyâfât-ı ıt'âm-ı imârât 309
Der-beyân-ı enhâr-ı zülâl-i cârî âb-ı hayvân mâ-i hayât 309

Der-vasf-ı imâret-i Koru varoş 309
Der-mesîregâh-ı erbâb-ı merâm 309
Der-binâ-yı cüsûr-ı memerr-i nâs-ı acâ'ibât 310
Der-manzara-i mekâlîd-i cebel-i Tomor 310
Der-beyân-ı memdûhât-ı me'kûlât-ı ta'âm-ı azamât-ı meşrûbât 310
Der-kâr-ı sanâyi'ât-ı masnû'ât-ı mütenevvi'ât 310
Der-hisâb-ı ekâlîmât 310
Der-tâli'-i amâristân-ı Belgrad 310
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât 310
Der-ziyâretgâh-ı Arnavud Belgradı 311
Vilâyet-i Avlonya'ya gitdiğimiz konakları beyân eder 311
Karye-i Firakul 311
Der-beyân-ı temâşâgâh-ı ma'den-i zift-i siyâh 311
Nehr-i Aksu 311
Karye-i Mikat 311
Der-sûret-i icmâlât-ı dâr-ı emâniyye, ya'nî sûr-ı üstüvâr-ı cihân-nümâ-yı kal'a-i bâlâ Kanye 311
Evsâf-ı cây-ı emân limaniyye, ya'nî binâ-yı sedd-i Süleymânî kal'a-i Avlonya 312
Ziyâret-i (---) Baba Sultân 313
Der-vasf-ı musallâ-yı erbâb-ı hâcât 313
Evsâf-ı şehr-i varoş-ı Avlonya 313
Me'kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından 314
Der-sitâyiş-i liman-ı azîm Avlonya 314
Karye-i İzvoriç 314
Kal'a-i Yengeç 314
Cezîre-i Sazan 314
Karye-i Çirkona 314
Der-kayd-ı hudûd-ı vilâyet-i Elbasan, ya'nî kal'a-i eşkâl-i Baştovasan 315
Evsâf-ı dâr-ı emânet-i bâc, ya'nî köhne-binâ-yı kal'a-i azîm Dırac 315
Der-vasf-ı kal'a-i Dırac 315
Evsâf-ı şehr-i bâzâr-ı mahmiyye, ya'nî kasaba-i metîn Kavaye 316
Evsâf-ı sûr-ı üstüvâr-ı metîn, ya'nî kal'a-i ma'mûr Pekin 316
Der-ta'rîf-i taşra varoş-ı müzeyyen 316
Menzil-i karye-i Çiçol 317
Karye-i Lolat andan karye-i Payova andan karye-i Peşkim andan karye-i Kures andan karye-i Berdaşiş 317
Evsâf-ı şehr-i bezek-
âray-ı arûs-ı cihân, ya'nî belde-i azîm [ü] kadîm kal'a-i Elbasan 318
Der-girdâ-gird-i eşkâl-i kılâ'ât-ı Elbasan 318
Der-vasf-ı taşra varoş imâret-i hânedân-ı a'yân-ı ağavât 319
Der-aded-i esmâ-i müzeyyenât-ı mahallât 319
Der-beyân-ı aded-i cevâmi'hâ-yı selâtîn-i Âl-i Osmân sâhibü'l-hayrât 319
Der-vasf-ı ma'bedgâh-ı mesâcid-i mahallât 320
Der-ilm-i dâru't-tefsîr-i âlimân-ı âmilân 320
Der-aded-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân-ı peygamberât 320
Der-defter-i dâru'l-kurrâ-i huffâzân-ı mücevvidân 320
Der-mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân-ı tıflân 320
Der-tekye-i erbâb-ı tarîk-i Âl-i Abâ-yı dervîşân 320
Der-me'kel-i dâru'z-ziyâfât-ı imârât 320
Der-kâ'ime-i hân-ı hâcegân-ı tüccârât 320
Der-şerh-i çârsû-yı bezzâzistân 320
Der-kâr [u] kisb-i ehl-i işgâlât 320

Der-şinâh-i ulemâ-yı ebdân-ı hâzikân 321
Der-kâmil-i sâhib-i nazar kehhâl-ı üstâdân 321
Der-medh-i cerrâh-ı fassâdân-ı âmilân 321
Der-vasf-ı rûz-ı bâzâr cem‘iyyet-i âdemiyân 321
Der-sitâyiş-i hammâmât-ı râhat-ı cân 321
Der-beyân-ı aded-i hammâmât-ı mahsûs-ı kibâr [u] a‘yân 321
Der-fasl-ı enhâr-ı zülâl-i âb-ı hayvân 321
Der-aded-i çeşmesâr-ı âb-ı hayât 321
Der-kayd-ı hân-ı gurebâ-yı mücerredân 321
Der-reng-i rûy-ı pîr [ü] cüvân 321
Der-medh-i sıfat-ı mahbûb [u] mahbûbân 321
Der-esmâ-i eşrâf kibâr a‘yân 321
Der-menâkıb-ı sulehâ-yı meşâyihân 321
Der-şi‘r-i güzîde-i musannifîn-i şâ‘irân 321
Der-nâmhâ-yı ihvân-ı hoş-sohbet yârân 321
Der-sâhib-i hâl-i ehl-i tarîk-i mecâzibân 321
Der-kabâ-yı eşkâl-i ricâl-i merd-i meydân 322
Der-lisân-ı ıstılâhât-ı merd-i sühandân 322
Der-nâmhâ-yı delîrân-ı fetâ-yı şecî‘ân 322
Der-esmâ-i hüddâmân-ı halka-begûşân 322
Der-libâs-ı gûnâ-gûn-ı bintân-ı nisvân 322
Der-esmâ-i havâtîn-i kavm-i zenân 322
Der-benâm-ı cevâriyegân-ı ehl-i ısyân 322
Der-binâ-yı ibret-nümâ-yı amâristân-ı âbâdân 322
Der-medh-i hevâ-yı hûb-ı câvidân 322
Der-aded-i çâh-ı âb-ı hoş-güvâr-ı hânedân 322
Der-hisâb-ı ekâlîm-i arz-ı beled-i şehristân 322
Der-kavl-i müneccimân-ı tâli‘-i amâristân 322
Bî-medh-i kenîse-i râhibân-ı kıssîsân 322
Der-fasl-ı hubûbât sebzevât mahsûlât 322
Der-ni‘met-i uzmâ-yı envâ‘-ı me’kûlât 322
Der-sun‘-ı Hudâ güzîde-i fevâkih-i müsmirât 322
Der-gûnâ-gûn-ı cân-perver-i meşrûbât 322
Der-cüsûr-ı memerr-i nâs ve cemî‘i hayvânât 322
Der-ta‘dâd-ı bâğ u besâtîn-i hadâ’ikât 322
Der-musallâ-yı ibâdetgâh-ı erbâb-ı hâcât 322
Der-sitâyiş-i mesîregâh-ı kibâr-ı ağavât 322
Mesîregâh-ı Aynu'l-hayât 322
Teferrücgâh-ı Büzürg seng 322
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Elbasan 323
Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı merâkıd-ı pür-envâr kibâr-ı evliyâullâh-ı şehr-i Elbasan 323
Der-beyân-ı ecdâd-ı kadîm kavm-i Ârnâbûd, ya‘nî kabr-i Cebel-i Elheme-i nâ-mahmûd 324
Ohri sancağına gitdiğimiz konakları beyân eder 324
Menzil-i karye-i Babya 325
Karye-i Çura 325
Der-hudûd-ı sancağ-ı Ohri 325
Evsâf-ı kal‘a-i bend-i mâhî Üstürka 325
Der-vasf-ı eşkâl-i buhayre-i Ohri 325
Der-beyân-ı evsâf-ı dâr-ı mâhî, ya‘nî kal‘a-i hurrem-âbâd Ohri 326
Der-sıfat-ı eşkâl-i girdâ-gird-i kal‘a-i Ohri 327
Der-esmâ-i cevâmi‘-i selâtîn kal‘a-i azîm-i İremezât 328

Der-sitâyiş-i aşağı şehr-i azîm-i İremezât 328
Der-aded-i esmâ-i mahallât-i Ohri 328
Der-fasl-ı cevâmi‘hâ-yı selâtîn [ve] vüzerâ ve kibâr-ı a‘yân 328
Der-defter-i mesâcidhâ-yı mü’minân-ı âbidât 329
Der-vasf-ı sarây-ı a‘yân-ı ağavât ve gayri büyût-ı mü’minât 329
Der-kâ’ime-i medâris-i âlimân-ı müfessirân 329
Der-şerh-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân 329
Der-ta‘rîf-i mekteb-i ciğer-kûşe-i püserân 329
Der-şehrengîz-i hân-ı hâcegiyân-ı tüccârân 329
Der-ta‘rîf-i hammâm-ı gâsılân-ı râhat-ı cân 329
Der-tavsîf-i hammâm-ı mahsûs-ı kibâr-ı a‘yân 329
Der-tahrîr-i aded-i çârsû-yı bezzâzistân 329
Der-temdîh-i âb [u] hevâ-yı hûb-ı câvidân 329
Der-medh-i sun‘-ı Hudâ-yı güzîde-i fâkihât 329
Der-vasf-ı ni‘met-i uzmâ-yı me’kûlât 330
Der-tektîb-i imâret-i dâru'l-me’kel-i sûhtevât 330
Der-tastîr-i mihmânsarây-ı kârbân-ı revân 330
Der-terkîm-i binâ-yı ibret-nümâ-yı âbâdân 330
Der-takrîr-i mesîregâh-ı müferrihât 330
Der-tenkîl-i lehce-i mahsûs-ı ahâlî-i bilâd 330
Der-eşkâl-i libâs-ı fetâ-yı şecî‘ân-ı dilîrân 330
Der-fasl-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Ohri 330
Der-temâşâ-yı sikkegâh-ı darbhâne-i kadîm 330
Ziyâretgâh-ı Ohri 330
Karye-i Çeribaşı 330
Der-sitâyiş-i yaylak-ı azîm Uştuk 330
Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr Resna 331
Menzil-i yaylak-ı Uştuk 331
Menzil-i şehr-i azîm Ohri 331
Hakîr-i pür-taksîr Ohri'den İslâmbol'a gitdiğimiz konakları ayân u beyân eder 331
Evsâf-ı kasaba-i şîrîn Poğradas 331
Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr Istarova 332
Karye-i Paz 332
Evsâf-ı kazâ-yı karye-i azîm Perespe 332
Der-vasf-ı buhayre-i Perespe 332
Karye-i Güvat 332
Menzil-i şehr-i azîm ve belde-i kadîm mahmiyye-i Manastır 332
Karye-i Beslü 333
Nehr-i (---) 333
Menzil-i karye-i Varya 333
Menzil-i kal‘a-i İştib 333
Evsâf-ı kasaba-i Ardovişta 333
Der-fasl-ı sitâyiş-i kasaba-i ma‘mûr Tikveş 333
Menzil-i karye-i Çeribaşı 333
Karye-i Radoş 333
Evsâf-ı kasaba-i zîbâ Vılandiva 333
Hikmet-i Hudâ-yı ibret-nümâ 334
Evsâf-ı bilâd-ı kadîm şehr-i Aya Nataca, ya‘nî kal‘a-i binâ-yı azîm Usturumça 334
Eşkâl-i kal‘ası 336
Der-vasf-ı aşağı şehr-i Usturumça 336
Der-aded-i esmâ-i sarây-ı ağavât 336
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Usturumça 337

Der-ziyâretgâh-ı meşhed-i kubûr-ı mevtâ-yı şehr-i Usturumça 337
Evsâf-ı cem‘iyyet-i kübrâ mahalli Dolyan panayuru 337
Karye-i Maçko 338
Sitâyiş-i kasaba-i müzeyyen Petriç 338
Der-vasf-ı kasaba-i Menlik 339
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı kasaba-i Menlik 339
Menzil-i karye-i Sırbin 339
Der-evsâf-ı kasaba-i şîrîn ü dilküşâ Vetirne 339
Der-şerh-i tetimme-i şehrengîz-i şehr-i Vetirne 340
Menzil-i karye-i Avcı Yurdu 340
Menzil-i karye-i Kiliseli 340
Evsâf-ı şehr-i bî-bekâ, ya‘nî kal‘a-i ibret-nümâ Istanimaka 340
Der-vasf-ı varoş-ı müslimât 341
Karye-i Arnavud andan karye-i Çervina andan karye-i Yukaru Tahtalı andan karye-i Aşağı Tahtalı 341
Karye-i Büyük Arnavudlu 341
Karye-i Papas 341
Karye-i Bardakçılar andan karye-i Yenice 341
Der-vasf-ı ma‘den-i şeb-i zergerî 341
Menzil-i karye-i Kınıklı 341
Karye-i İlyâs 341
Evsâf-ı menzilgâh-ı Âl-i Abâ, ya‘nî tekye-i fukarâ-yı Hazret-i Osmân Baba 341
Der-vasf-ı mesken-i meydân-ı fukarâ 342
Der-sitâyiş-i meydân-ı bahâr-ı yayistân 342
Der-meşhed-i ziyâretgâh-ı mehbıt-ı pür-envâr-ı Hazret-i Osmân Baba kuddise sırruhu 343
Der-sitâyiş-i menâkıb-ı azîz-i merhûm 343
Der-vasf-ı kubbe-i âşiyân-ı pür-envâr 343
Paşa köyü 344
Karye-i Hisârlı 344
Karye-i Anabacı 344
Karye-i İğdebükü 344
Karye-i Kütüklü 344
Karye-i Alî Baba Tekyesi 344
Karye-i Kuruşlu andan karye-i Fındıklı andan karye-i Dingli 344
Karye-i Derbend 344
Kasaba-i Cisr-i Mustafâ Paşa 344
Menzil-i kasaba-i Çirmen 345
Evsâf-ı menzilgeh-i şehr-i azîm ve taht-ı sânî belde-i kadîm mahmiyye-i Edirne 345
Der-tetimme-i şehrengîz-i şehr-i Edirne 346
Edirne'den İslâmbol'a revâne olduğumuz menâzilleri ayân u beyân eder 346
Karye-i Hündi 346
Der-beyân-ı fütûhât-ı kal‘a-i Gâzî Orhân kulu, ya‘nî kasaba-i ma‘mûr âbâd-ı şîrîn Hayrabolu 346
Eşkâl-i zemîn-i Hayrabolu 346
Der-tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı Hayrabolu 347
Der-ziyâretgâh-ı kubûr-ı şühedâ-yı Hayrabolu 347
Evsâf-ı şehr-i müzeyyen cihân bâğı ya‘nî behişt-i İrem-âsâ mahrûse-i Tekirdağı 347
Der-defter-i aded-i esmâ-i mahallât 348
Der-kâ’ime-i büyût sarây-ı kibâr-ı ağavât 348
Der-cevâmi‘hâ-yı müselimât-ı mü’minât 348
Der-şerh-i mesâcidhâ-yı âbidât 348

Der-fihris-i medrese-i âlimân-ı sûhtevât 348
Der-ta‘rîf-i dâru'l-ulûm-ı muhaddisân 348
Der-tavsîf-i dâru'l-kurrâ-i huffâzân 348
Der-tahrîr-i mekteb-i sıbyân-ı püserân 348
Der-âsitâne-i hânkâh-ı sâhib-i riyâzât 348
Der-temdîh-i hammâmât-ı cân hayât 348
Der-manzara-i hân-ı bâzergân-ı kârbân 348
Der-medh-i mihmânsarây-ı müsâfirân 348
Der-tektîb-i vekâle-i garîbân 348
Der-tastîr-i çeşmesâr-ı âb-ı hayvân 348
Der-terkîm-i sebîlhâne-i cân-sitân 348
Der-takrîr-i çârsû-yı bâzâr-ı kappân 348
Der-ibret-nümâ-yı binâ-yı âbâdân 348
Der-tenkîl-i mahâzinât-ı navluncuyân 348
Der-tescîl-i me’kel-i dâru'z-ziyâfât 349
Der-tezkîr-i hevâ-yı hûb-ı câvidân 349
Bî-medh-i kenîse-i râhibân-ı palâs-pûşân 349
Der-hisâb-ı arz-ı beled-i iklîmât 349
Der-kavl-i müneccimîn-i tâli‘-i şehr-i imârât 349
Der-tescîl-i mahsûlât-ı hubûbât 349
Der-güzîde-i sun‘-ı Hudâ-yı müsmirât 349
Der-temeddüh-i ni‘met-i uzamât 349
Der-tenmîk-i meşrûbât-ı müskirât 349
Der-tektîb-i aded-i bâğavât 349
Der-mesîregâh-ı müferrihât 349
Der-kâr [u] kisb-i ehl-i işgâlât 349
Der-tastîr-i mütenevvi‘ât-ı masnû‘ât 349
Der-terkîm-i musallâ-yı erbâb-ı hâcât 349
Der-vasf-ı nebâtât-ı sebzevât 349
Der-takrîr-i cân-perver-i âb-ı hayât 349
Der-cüsûr-ı memerr-i nâs-ı hayvânât 349
Der-vasf-ı reng-i rûy-i pîr [ü] cüvân 349
Der-sûret-i mahbûbe-i mahbûbân 349
Müşerref olduğumuz kibâr [u] a‘yân 350
Der-şinâh-ı ulemâ-ı tabîb-i hâzikân 350
Der-üstâd-ı kâmil cerrâhân 350
Der-menâkıb-ı sulehâ-yı meşâyihân 350
Der-şi‘r-i güzîde-i musannifîn-ı şâ‘irân 350
Der-ehl-i hâl-i mazınne-i kerâme-i mecâzibân 350
Der-çâh-ı mâ-i hoş-güvâr-ı hânedân 350
Der-aded-i hammâmât-ı mahsûs-ı sarây-ı a‘yân 350
Der-fesâhat-i kelimât-ı ahâlî-i lisân 350
Der-eşkâl-i câme-i merd-i meydân 350
Der-esmâ-i ricâl-i insân 350
Der-şemâ’il-i kabâ-yı nisvân 350
Der-nâmhâ-yı zenâne-i bintân 350
Der-esmâ-i çâkerân-ı halka be-gûşân 350
Der-benâm-ı cevâriyân-ı erbâb-ı ısyân 350
Der-vasf-ı tetimme-i şehrengîz-i külliyât-ı şehr-i Tekurdağı 350
Der-bed’-i kibâr-ı ziyâretgâh-ı merâkıd-ı kümmelîn 350
Evsâf-ı liman-ı azîm ve kal‘a-i kadîm Ereğli 351
Karye-i Umurca 351

Menzil-i kal‘a-i Silivri 351
Kasaba-i Büyükçekmece'yi kaytup andan Küçük Çekmece..... 351
Belde-i tayyibe ve mahrûse-i Kostantiniyye ya‘nî İslâmbol 351

BAZI İfiARETLER

(---)	Metinde boş bırakılan 1 kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(...)	Okunamayan 1 kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(?)	Okunuşundan emin olunmayan yerlerde kullanılmıştır.
[ ]	Bizim tarafımızdan ilave edilen yerlerde kullanılmıştır.
( )	Bizim tarafımızdan fazlalığı görülen veya düzeltilen yerlerde kullanılmıştır.
{ }	Derkenarları belirtmek için kullanılmıştır.
[12a], [12b]	Varak numaralarını göstermek için kullanılmıştır.
.....(12 satırlık yer boş).....	Metinde boş satır adetlerini göstermek için kullanılmıştır
‘	Gerekli hallerde Ayn (ʿ) harfini göstermek için kullanılmıştır.
’	Gerekli hallerde hemze (ʾ) harfini göstermek için kullanılmıştır.
'	Özel isimlerde kesme işareti (') için kullanılmıştır.

SEKİZİNCİ CİLT

[Sekizinci Cilt]

[l88b] Evvelâ dibâce-i târîh-i fetihnâme-i cezîre-i Girid-i ifrît oldur ki, kâ‘ide-i Hazret-i Rezzâk-ı Bîçûn ve erkân-ı kün fe-yekûn, ber-muktezâ-yı âdet-i Rabbi'l-İzzet'in hükm-i şerîf-i ezeli'l-âzâli bunun üzerine cârîdir kim ins ü cinnin Rezzâk-ı Râzık'ıdır kim anlara takdîr etdiği erzâkların verir.

Âyet, sûre-i (---) [1]«E†«‰‰A†AE†«9 nassı mazmûnu üzre cemî‘i mahlûkun mürebbîsi olup cemî‘i ibâdına bu rûy-i arzı mesken [ü] me’vâ olmağiçün halk edüp tavattun etdirüp herkese kadrine göre takdîr etdiği ni‘met-i nefîselerin verir kim âyet, sûre-i (---) [2]EÂ«†‚œ—«% mâ-sadakı üzre cemî‘i ins ü sakalân ve cemî‘i mahlûk-ı Hudâ'nın Hâlık'ı Râzıki'ı Hâlık-ı Kevneyn ve her mebde-i eşyâdır, ammâ cemî‘i kullarını birer gûne endîşe-i hâma düşürüp her biri bir sevdâ ile bir ser-i kârda halk olundukda bu abd-i kemter Evliyâ-yı bî-riyâya ezel-i âzâlde seyâhat takdîr olunup âyet, sûre-i (---) [3]‚‰†”I—E«† nassı üzre ve âyet, sûre-i (---) [4]”I—E«†·IA«†‰I« fehvâsınca ve sûre-i (---) [5]·«Ëÿ—†«‰Ì†‹ nass-ı kâtı‘ları fermânına bu hakîr-i ez‘afu'l-ibâd mazhar düşüp cihân-geşt olduk. Zîrâ, beyt

Hallâk-ı Ezel âleme kıldıkda tecellî,
Her kulu birer hâl ile kılmış mütesellî.

ebyâtı üzre bu fakîre seyâhat ile mücâhidün fî-sebîlillâh olmağı müyesser etdikde kal‘a-i Azak'da sâkin iken Âl-i Osmân'ın Girid cezîresi gazâsına müteveccih oldukların istimâ‘ edüp evvelâ ol Mâlikü'l-mülk Rezzâk ve hısn-ı hasîn-i dâr-ı Kazak ve mesken-i kefere-i Âk iken sûr-ı müslimîn olan,

İbtidâ kal‘a-i Azak'dan sene (---) târîhinde kalkup Heyhât sahrâsı içre vilâyet-i Kırım'a andan Âsitâne-i sa‘âdete andan gazâ-yı ekber olan cezîre-i Girid'e gitdiğimiz konakları beyân eder

Evvelâ *bism-i İlâh* ile Azak'dan çıkup kıble tarafına Heyhât sahrâsı içre basîret üzre giderek 2 sâ‘at ileri ve gerü ve yemîn ü yesâra ince karavullar ta‘yîn olunup cümle arabaları kal‘a gibi küren çatup üç pâre top ileri ve üç pâre top geri koyup beş yüz aded cürd atlı gâzîler ileri çarkacı gidüp 2 sâ‘atde,

Menzil-i nehr-i Güğemli kenârında bir kamışlı ve sazlı yerde Kalmık Tatarı havfinden arabaları tabur çatup meks etdik. Hikmet-i Bârî bu mahalde şiddet-i şitâdan dörd yerden güneş doğdu. Âdetullâh üzre cânib-i şarkdan tulû‘ eden âfitâb-ı âlem-tâb kankısı idiği nâ-ma‘lûm idi. Cümle bizimle olan Azak ihtiyârları kırk elli yıldan berü böyle dörd yerden güneş doğduğun görmedik, dediler. Sebebi oldur kim gâyet şiddet-i şitâdan bu Heyhât sahrâsı üzre güneş te’sîr etmeyüp sâ’ir sevâhil olan vilâyetler üzre zulumâtlar olmayup ol vilâyetler üzre evc-i âsumânda güneşler nümâyân olur.

Ammâ aslâ Maskov vilâyeti üzre ebeden güneş yok idi, hemân kıble tarafında ve cenûb semtinde ve Kırım üzre ve İslâmbol üzre âsumânda dörd yerden güneşler balık ığrıbı ağları gibi ya‘nî torba gibi güneşler sarkmış durur idi. Ammâ bi-emrillâhi te‘âlâ niçe kerre ba‘zı zamân altı ve yedi yerden âfitâblar peydâ olur, deyü ihtiyâr-ı kavm-i Noğay ve kavm-i müslim-i Heşdekler şehâdet etdiler.

Hâsıl-ı kelâm bu gece Güğemli nâm mahalde bîcân yatup ol kadar şiddet-i şitâ ve dipi ve boran azâbların çekdik kim Hudâ-yı Lem-yezel bilür. Ale's-sabâh hareket üzre iken Azak'daki elçiden ve Azak ağalarından kırk elli atlılar ile mektûblar gelüp,

"Benim sultânım! İşde yolunuz üzre beş bin Kalmık sizi çapmağa hâzırlardır. Gâfil me-bâş" deyü haber geldi, ammâ ne çâre Hudâ kerîmdir deyüp

---

1 *Kur’ân,* Zâriyât, 58; "fiüphesiz r›z›k veren, sa∈lam kuvvet sahibi olan ancak Allâh'd›r"

2 *Kur’ân,* En‘âm, 91 "Allâh'›, O'nun flân›na yarafl›r flekilde tan›yamad›lar..."

3 *Kur’ân,* En‘âm, 11; "De ki, yeryüzünde dolafl›n da..."

4 *Kur’ân,* Sebe’, 18; "Oralarda geceleri ve gündüzleri korkusuzca gezin"

5 *Kur’ân,* Rum, 50; "Allâh'›n rahmetinin eserlerine bak›n..."

andan yine nehr-i Güğemli'de oturup Azak'dan dahi imdâd gelmeğe muntazır olduk.

Ammâ bu nehr-i Güğemli gerçi donmuş sudur ammâ ibtidâ menba‘ı iki aylık yoldan tâ Heyhât sahrâsının ortasından cereyân edüp bu mahalde Azak deryâsına karışdığı yer bir azîm boğazdır kim Heyhât sahrâsına girmiş sazlı ve kamışlı körfez boğazdır. Bu nehrin tulû‘u tâ Bahr-i Harez kenârı yakınında nehr-i azîm Edil'den ayrılup Heyhât içre iki aylık yol gelüp Azak bahrine bu mahalde katılır, ammâ bu nehri ibtidâ Heyhât sahrâsı amâr olsun deyü nehr-i Edil'den ayırup akıdan Tohtamış Geray Hân'dır. Hâlâ ba‘zı yerleri mürûr-ı eyyâm ile tîn ü türâb u rimâl ile dolup suyu her bâr akmaz.

Andan kalkup gitmek üzre iken kal‘a-i Azak'dan bin aded güzîde pür-silâh asker-i imdâd gelüp cümlemiz tâze cân bulup yine cânib-i kıbleye Heyhât sahrâsı içre basîret üzre gidüp,

Menzil-i Akkumlar: Azak deryâsı kenârında bir kamışlı yerdir. Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i Akkuğular: Bu dahi Azak denizi kenârında bir zehr-i mâr sulu yerdir. Andan yine kıbleye 5 sâ‘atde,

Menzil-i Çibir suyu: Lezîz kuyuları var, bunu geçüp,

Menzil-i Kaburkalı eşim: Bunun dahi lezîz kuyu suları vardır. Bunu dahi 5 sâ‘atde ***[189a]*** geçüp,

Menzil-i Vâdî-i Yey: Bu dahi bir sığınacak yerdir ammâ şorlu suları var. Bu mahalle gelince Kalmık havfinden kâmil on üç sâ‘at yürüyüp sazlar ve kamışlar içinde konduk. Andan yine cânib-i kıbleye gidüp,

Üzengilik suyu: Azak denizinden bölünüp girme bir sazlı ve kamışlı yerde zehr-i mâr sulu yerdir. Bu mahalde sazlık içinden sekiz dâne hınzîrlar asker üzre hücûm edüp niçe atları zahm-dâr etdiler, ammâ her biri Marzivan eşeği kadar var idi. Guzât-ı müslimîn bunlara tîr bârân edüp Azak deryâsı buzu üstüne çıkdıklarında buz üzre yürümeğe tırnakları tutmadıkda hemân bu hakîrin Palu ve Çakır nâm samson kelblerim bu hınzîrlar ile ceng edüp yedisini de samsonlar pâre pâre edüp elçinin imdâd gönderdiği Maskov kefereleri domuzları yeyüp gûyâ Kızılyumurta ıydı etdiler. Ba‘dehu bu Üzengilikden kalkup yine taraf-ı kıbleye gidüp,

Ahıryan deresi: Bir kamışlı deredir amma suyu yokdur. Bunu geçüp,

Kuru eşim suyu: Bu dahi Azak denizinden azmakdır. Bunu dahi geçüp 5 sâ‘at taraf-ı kıbleye ılgar edüp,

Çalpaş: Acı kuyuları var. Menzil yeridir ammâ bizler Kalmık havfinden konmayup andan yine semt-i kıbleye 5 sâ‘at yortup onuncu sâ‘atde,

Menzil-i Akbaş: Bu dahi sazlı ve kamışlı ve tuzlu sulu yerdir. Andan kalkup 12 sâ‘at yine taraf-ı kıbleye gidüp,

Menzil-i Cibilli: Bunda dahi kuyular vardır ammâ lezîzdir. Bu mahalde Azak'dan getirdiğimiz etler ve söğüşler ve ekmekler cümle sovukdan taş gibi olup yemeden kaldı.

Hikmet-i Bârî bu mahalde guzât-ı müslimîn Heyhât sahrâsı içre iki dâne fîl kadar yaban dombayları görüp atlanan atlananın olup bu yaban câmûsların kovmağa gideceklere sâ’ir guzât,

"Bire koman, bu donbaylar bu kışda sazlık ve büklük yerlerden çıkmazdı ammâ bunlar Kalmık Tatarı derdinden gelmişlerdir. Bire sakının, bu camûsları kovman" deyü bu kadar tenbîh etdiler.

Nasîhat dutmayup niçe âdemler pür-silâh olup câmûsları kova kova ol sâ‘atde Kalmık obaları içine gire düşerler.

Hemân tarfetü'l-ayn içre Kalmık bunları çevirüp cenge âheng ederler. Kalmık Tatarı çok, bu bizimkiler ancak yetmiş ve seksen nefer yiğitler, ammâ gâyet güzîde bahâdır pür-silâh zor-batır âdemler idi.

El-hâsıl Kalmık ile bunlar azgaş ve uğraş ve savaş ede ede Kalmık bunları kova kova üzerimize geldiler. Bizler dahi topları hâzır etmişdik. Hemân cümle atlanup Allâh Allâh sadâsına rehâ buldurup Kalmığ'a bir kerre bir hamle edince aslâ el kaldırmağa iktidârları olmayup tarfetü'l-ayn içre bin altmış aded Kalmık dendân-ı kılıçdan geçüp yetmiş dânesi esîr-i bend-i zencîr olup bu kadar atları ve bu kadar esvâb ve silâhların cümle guzât alup hisse-mend oldular. Esîr olan Kalmıklardan su’âl oldukda,

"Dahi koşlarınızda âdemleriniz var mıdır?" dedikde,

"Barımızda bu kurtulanlarımızdır, elimiz olumuz koşumuzda yalnız kaldılar" dediler.

Cümle guzât pür-silâh olup Ak Mehemmed Paşa'dan me’zûn olup tarfetü'l-ayn içre Kalmıkların (...) lerini basup niçe yüz bin hayvânâtları ve avret ve oğlanlarıyla sâlimîn ü gânimîn geldiler. *İzâ erâdellâhu şey’en heyye’e esbâbehu*[1] mazmûnu üzre kaçan kim Kerîm Allâh, bir kuluna kerem etmek ister, anın esbâbını halk eder. İmdi Allâh ol yaban dombayların ileri sebeb gönderüp ol câmûsları kovarken Kalmığ'a götürüp anları asker üzre getirüp cümle Kalmığ'ı asker-i İslâma kırdırup cümle mâl u menâlların askere ganîmet verüp ihsân etdi. Bir âdemin bundan haber ü âgâhı yok iken iki câmûs bahânesiyle guzât-ı müslimîne ol şiddet-i şitâda bî-hisâb ihsânlar etdi. Lisân-ı Fârisîde,

"*Bahâne mî dehet be-bahâ nemî dehed*"[2]

buyurmuşlar.

Ba‘dehu bu Cibilli nâm mahalde ol gece niçe yaban donbaylarını sayd u şikâr edüp bu mahalle gelince Kalmık havfinden aslâ âteşler yakmayup dururduk. Bu gece sazlara ve kamışlara âteşler edüp

---

1 Allâh bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yarat›r.

2 Bahane ileri sürüyor ancak karfl›l›€›n› vermiyordu.

semiz dombay kebâbları pişirüp ve Azak'dan getirdiğimiz söğüş koyun etleri ve ekmekleri cümle buz olmuşdu, baltalarla pişmiş koyunları pâreleyüp kimin kazanda yine pişirüp kimini âteşde yine kebâb edüp ıssı edüp ekmeklerin de küllere gömüp ol gece bir zevk u safâlar etdik. Ammâ ale's-sabâh yine de'b-i kadîmimiz üzre etrâf-ı erba'aya karavullar koyup cümle arabaları küren çatup ve Kalmık esîrlerin atlarıyla ortaya alup yorta yorta giderken bir kar yağmağa başlayup ol gün kıble cânibine seğirdüp vakt-i asrda,

Menzil-i kal'a-i Kertmeli

Zamân-ı kadîmde Ciniviz Frengi binâsı olup şehr-i mu'azzam imiş. Ba'dehu Timur Leng Hân harâb etmiş. ***[189b]*** Bu kal'a Azak deryâsından girmiş bir acı göl boğazı kenârında bir bayır üzre azîm handakları ve ba'zı alâmetleri nümâyândır. Bu mahalde dahi iki dâne yaban atları görünüp bunları kova kova yetişüp birine hakîr yedi dâne ok urdum, aslâ yıkılmayup her urduğum oklar gûyâ yağ tulumuna girir gibi girüp oklar atın vücûdunda gâ'ib olup atlar kıçların serperek sahrâya kaçardı. Hele hakîr bu atın önün alup tâ gözüne bir hadeng-i Rûmî urunca at depesin yere diküp oku kırup kalkarken kılıçla atı kıç ayaklarından sinirleyüp artık davranmadan kaldı. Ve gerüden sâ'ir refîkler de yetişüp iki re's atları derileriyle pâre pâre edüp niçe yüz kimesneler hisse-mend olup ol gece at etleri kebâbı fasılların etdik. Ve yine Azak'dan çıkardığımız pişmiş etler buz olmuş etleri ve ekmekleri yine ıssı edüp tenâvül etdik, zîrâ Azak'dan çıkalı azıklarımız yine tavuskan idi.

Andan yine ale's-sabâh şiddet-i şitâ çekerek kar üzre yortup,

Biy suyu

Bir sazlı ve kamışlı su içinde kâmil bir sâ'at azâb-ı elîm çekerek yüz bin renc-i anâ ile düşe kalka bu acı göl suyun ubûr ederek bu su ne buz dutmuş ve ne dürüst su idi. Cümle atların ve Kalmık'dan ganîmet olan hayvânâtların kolları ve göğüslerini buz pâreleri pâre pâre edüp ikinci sâ'atde bu gölden karşu tarafa ubûr edüp cân halâs etdik, ammâ çok hayvânât bu gölde kaldı. Ve iki âdem at altında kalup gark oldu dediler ammâ hakîr görmedim. Gerçi derin göl değildi ammâ hem şiddet-i şitâ ve dipi ve boran ve batak ve çataklı göl idi. Bundan bî-tâb u bî-mecâl çıkup yine cânib-i kıbleye 6 sâ'at gidüp,

Menzil-i Gölkoñur

Bu mahalle kavm-i Tatar altı su boyu deyü cân verirler, zîrâ Azak deryâsından girme altı aded su kenârlarıdır kim yaz günlerinde bu altı aded suların kenârları ol kadar nebâtât u çerâgâh u giyâhâtlardır kim atlar ve develer niçe kerre yüz bin gûne şükûfezâr otlar içinde hayvânâtlar gâ'ib olur. Anıniçün kavm-i Tatar bu cây-ı fezâlara cân verirler. Ammâ Kalmık Tatarları kabza-i tasarrufa alup mesken-i dâru'l-bevâr edinmişlerdir. Anıniçün kış günleri bile bu mahalde karâr ederler, zîrâ Azağ'ın memer-i nâsıdır, ammâ sad şükr-i Hudâ bu mahalde Kalmıh'a râst gelmedik. Bu mahalde dahi asker-i İslâm sayd u şikâra çıkup iki yaban devesi ve iki asğul ya'nî yaban sığınları urulup şikârlar alındı.

Hikmet-i Hudâ bu mahalde yine hüddâmlar ve refîkler ve samson ve tazı ve zağarlarımla şikâra gezerken bir yaban atına râst geldik, ammâ gûyâ fîl-i mahmûdî gibi cüssedâr ve semîn esb-i beyâbânî idi. Refîklerim ile bu ata on yedi ok ve yedi sekiz kurşum urduk. Aslâ fâ'ide etmeyüp yine kaçardı, ammâ gide gide zahmlar bunu alup cüst ü çâpıklık etmez oldu. Hele gulâmımın biri dahi bu atın kızılca koltuğunda kolan yerine bir çatal kurşum urunca bir iki kerre dizleri üzre gelüp kalkarken hakîr bu atı yine sinirleyüp refîkler ile boğazlayup pâre pâre hissemend olduk.

Bu sergüzeşţden nakilden murâd oldur kim Hudâ'ya ayândır, âlem-i sabâvetimde vâkı'amda görürüm ki bu Heyhât sahrâsı gibi bir çemenzâr fezâda tazılar ve zağar kelbler ile sayd [u] şikâr edüp gezerken bir yaban atına birkaç ok urup öldürmüş idim. Kırk yedi yıldan sonra rü'yâ-yı sâliham zuhûr edüp bu mahalde iki kerre yaban atları urdum, hikmet-i garîbedir.

Ve bu Gölkoñur mahalline gelince altı yerden Azak denizinden girme azîm sular geçdik. Kimi bir sâ'at ve kimi iki sâ'at enli sulardır kim birer günlük yol Heyhât sahrâsına girmiş körfez boğazlardır. Aralarında âb-ı hayât eşimler ve kuyular vardır.

Ve bu mahallerde mâ-tekaddem sene 105(...) târîhinde Azak kal'asın feth etdiğimizde bu altı su boyunda kavm-i Ulu Noğay ve Kiçi Noğay ve Urumbet Noğay ve fııdak Noğay ve Yaman Sadak Noğay ve Deveyeli ve Nevrûzeli ve Çobaneli ve Arslan Beğeli ve niçe yüz kavm-i Noğay tâ'ifesi konup göçerlerdi. Ve asker-i İslâma Azak altında zahîre taşıyup imdâd edüp üç akçeye okkası misk gibi kokar say yağ verirlerdi. Ve ol zamân bu vâdîlerde eşimler kazup suların içerlerdi ve konup göçerlerdi. Ammâ şimdi Kalmık derdinden nehr-i Kuban'dan beri bu Heyhât sahrâsına geçmeyüp gayri çerâgâhlar edinmişlerdir, zîrâ bu edîm-i [1] «—÷†«‰dır.

{Sitâyiş-i hayvânât-ı sahrâ-yı Heyhât}

Ve bu Heyhât sahrâsının otları ve otlukları ve sazlığı ve kamışlıkları kazlar ve ördekler ve kuğular ve toy ve angıt ve poz bakal ve niçe kerre yüz bin gûne hûş u tuyûr ve çığal ***[190a]*** bu Deşt-i Kıpçağ'ın

[1] *Kur'ân,* Nisâ, 97; "... Allâh'›n yeri genifl..."

çayır ve çemenzârları içre yumurtaları çakıl taşları gibi galtân olup atlarımızın ayakları altında galtân olup yatır. Ve tilkiler ve çakallar ve sâ'ir hayvânâtlar bu yumurtaları yeyüp safâlanırlar.

Hattâ bu sahrâda cemî'i karalar vilâyetinin İsne ve İsvân ve vilâyet-i Sûdân ve vilâyet-i Funcistân vilâyet-i Irâk-ı Bağdâd'a sevâhillenen turnalar bahâr eyyâmında bu Heyhât sahrâsı sazlığ ve kamışlıklarına gelüp bunda yumurtlayup yavru çıkarır. Arabistân'da yavru çıkarmazlar ve aslâ anda yumurtlamazlar, zîrâ şiddet-i hârdan beyzaları pişüp yavru çıkarmazlar. Hemân evvelbahârda sevâhil diyârlardan sökün edüp bu Heyhât-ı Sağîr'e ve nehr-i Edil'den öte Heyhât-ı Kebîr'e gelüp yavrularlar. Hattâ bu hakîr nehr-i Edil kenârlarında tâ nehr-i Cayık'a varınca seyâhat ederken turna ve kaz ve ördeğin yavruları atlarımızın altında pâymâl-i rimâl olup gezerlerdi. Ve niçe semiz yavruların alup pişirüp safâsın ederdik.

{Der-beyân-ı eşkâl-i murğ-ı bâz toykun ve sunkur}

Ve bu sahrâ-yı Edil'de olan karçığa ya'nî doğan ve toykun ve sunkur ve albay va lâçîn ve bödene ve topalken ve kırgı ve küykenek nâm yırtıcı doğan gibi şâhin kuşlar bu dünyâda yokdur. Hattâ kaz kadar beşer onar kerre tülemiş toykun ve sunkur nâm doğanlar var kim yaban atın ve yaban devesi ve yaban dombayların alup yer. Eğer su'âl olunursa bir kuş bir atı ve bir deveyi ve câmûsu nice alup yer derse eyle yaranup tülemişdir kim gözleri kırmızı mercân gibi olup kendüye gıdâ olacak mertebe bir şikâr bulmayıcak hemân yaban atı ve devesine hücûm edüp ibtidâ atı sağrısından nâhunlayup ya'nî tırnak urup arkasın yere yere atın başına konup kanatlarıyla atların ve develerin gözlerin kapayup seğirtmeğe komayup iki gözlerin oyup çıkarup amânı ve kuvvetin kesüp hâh nâ-hâh atı ve dombayı ve her ne ise yeyüp kasığından yırtup yer, ka[r]nı doyup pervâz urdukda sâ'ir kurdlar ve tilki ve çakallar ve gayri hayvânâtlar at leşlerin yemeğe başlarlar. Ammâ bu toykun ve sunkur nâm kuşlar ayu ve kurd ve tilki ve çakala ve arslana sunmazlar, zîrâ anlar yırtıcı mahlûklardır.

Bu Heyhât arslanı Bağdâd gazanferi gibi yünü mücellâ değildir. Hemân Engürü vilâyetinin sof keçisi yünü gibi salkım saçak keçileri gibi yünleri ve mefret ve mehîb ra'd-âvâz esedleri vardır. Anıniçün sunkur ve toykunlar bu arslana pençe urmaz. Hattâ kavm-i Heşdek ve kavm-i Noğay bu Edil kuşlarının toykun ve sunkur ve gayri doğanların eyle öğredirler kim Tatar kavmi ana kuşa lâçîn derler. Hasmı olan âdem eyle bir sahrâda yâ bir yerde yalınız giderken iki dâne kuşları hasmına koyuverüp hâh nâ-hâh ne kadar Rüstem yiğit olsa bir beri bir beri çala çala ol âdemi atından yıkarlar. Ve ol mahalde hasmı yetişüp hasmından intikâm alır. İşde tâ bu mertebe âdeme sunar toykun ve sunkurları olur.

Ammâ Cenâb-ı Allâh bu kuşları eyle mahbûb ve eyle müzeyyen sadrbâz cenâhsâz halk eder kim nakş-ı bûkalemûn gibi âdem gördükde hayrân kalır. Niçesi on on beş kerre tülemek ile beyâz süd gibi ve süd mâvisi ve kırmızı akîk-i Yemenî gibi olup her yüğlerinin üstüne birer elîf gibi siyâh râddecikler çekilmişdir. Ve gözleri mükehhal ve kırmızı mercân gözlü ve kulakları yünden püsküllü ve minkârı koknus burnu la'lgûn olup pençeleri arslan cıynahı kadar soyaları vardır.

Ammâ her yiğit bu doğanları kolunda götüremez, zîrâ her biri onar on ikişer ve sekizer vukıyye gelir kuşlardır. Ba'zı âdemler at sağrısında ve ba'zılar kollarında götürüp kolu altında bir çatal ağaca keçe sarup koluna dayak edüp ağacın ucu üzengide durur. Ba'zı yiğitler bu kuşları başlarında taşırlar, ammâ ol mertebe ikdi öğredirler kim konakdan konağa başı üzre hevâda uçarak gelüp hu hu deyü sadâ versen gelüp koluna konar, ammâ bir şikâra salsan gıjgırdısından yer ditreyüp cümle ildiği hayvan şaşup kalır. Ve bu tuyûrları kaza ve turna ve kekliğe salmazlar, zîrâ ol murğ-ı hümâ pervâzlar bu sunkur ve toykunun hamlesine tâkat getiremezler, ammâ ekseriyyâ yaban atları ve yaban develeri ve sığınlara ve dombaylara salaylar.

Ve yine bu Heyhât sahrâsı içre olan yaban koyunu ve kuzusu ve geyiği ve yağmurcası ve tablalısı ve karacası ***[190b]*** ve yünlü Çîn âhûsu ve yaban gûru ya'nî arkası siyâh elifli yaban eşeği ve kurd ve çakal ve tilki ve hınzîr ve ayular ve gayri mahlûklar otav otav ya'nî bini iki bini bir yerde sürü sürü gezüp birbirlerin yeyüp geçinirler. Bu sahrâda anıniçün hayvânât kemiklerinden geçilmez. Ve Azak nâfesi dedikleri kırmızı tilki kürkleri cümle bu Heyhât'dan gelir.

Eğer bu sahrâ-yı Heyhât'ın evsâfın bir yıl tahrîr etsek tovusmak ihtimâli yokdur, ancak bu kadar iktifâ edelim.

Ba'dehu Gölkonur nâm mahalden kalkup andan yine kıble tarafına 8 sâ'at Heyhât üzre seğirdüp,

Menzil-i Yamançe Karaağaç

Tâ Azak'dan bu mahalle gelince elli dörd sâ'at yer sahrâ-yı Heyhât'ın bir ince yeridir, ammâ pek eşüp yortmak ile elli dörd sâ'atdir. Yohsa âheste-reviş gidilse yigirmi konak yer olur, ammâ bu Heyhât'ın tûlu cânib-i şarkda Bahr-i Harez kenârından cânib-i garba nehr-i Özü kenârında Kılburun kal'asında tûlu nihâyet bulup toksan yedi konakdır.

Hamd-i Hudâ bu Yamançe Karaağaç mahalline dek Azak'dan selâmetle gelüp bu ormanlık içine girüp azîm âteşler yakup yaban atları etlerin ve deve etlerin ve sığın ve dombay etlerin pişirüp zevk u safâlar etdik, ammâ yine cânib-i erba'amıza karavullar kor idik. Ve Heyhât sahrâsında bundan gayri yerde ağaçlı orman yokdur, ammâ nehr-i Edil ve nehr-i Cayık ve

nehr-i Kuban ve Bahr-i Harez kenârlarında ormanistânlar gâyet çokdur.

Bu Yamançe Karaağaç ormanından çıkup cânib-i garbda nehr-i Kuban'a yakın ahlad armudu ve göğem ve kızıl elma ve pelid meyveleri yiyerek (---) sâ‘at seğirdüp *elhamdü lillâhi te‘âlâ* **nehr-i azîm Kuban** kenârında bir azîm ormanistân içine girüp tahassun etdik.

Ve cümle bizi Azak'dan imdâ[d] getiren askerler cümle bâr-ı sakîlleri arabalardan çıkarup niçe arabaları bırağup bizimle kalan kalup giden gitmeğe icâzet alup gitmek sadedinde iken Azak vâlîsi olan Monla Ganî Paşa ân-ı vâhidde buz üstünden nehr-i Kuban'ı beri Heyhât tarafına üç bin askeriyle geçüp yine bizim meks etdiğimiz orman içre konup Ak Mehemmed Paşa'ya buluşup bir semmûr kürk-i vezîr geyüp Mehemmed Paşa'dan Azak a‘yânına ve Süleymân Paşa'ya mektûblar alup ol gece atlar mâhtâbda ve ol şiddet-i şitâda Heyhât sahrâsı içre bizi getiren askerle ve araba ve elli pâre toplarla "Tevekkülen alallâh" deyüp gerüye dönüp azm-i râh-ı Azak deyüp Ak Mehemmed Paşa'dan on aded esîr Kalmıkları avret ve oğlanlarıyla rehin olmak içün ve Azağ'a selâmet varmak içün Kalmıkları alup gitdiler.

Ammâ niçe yüz aded âkıl kimesneler hemân Azak Paşası Monla Ganî Paşa nehr-i Kuban'ı buz üstünden cümle askeriyle geçince bizim askerin çoğu buzdan karşu geçüp Çerkezistân vilâyetine dâhil olup konaklara kondular, ammâ bizler nehr-i Kuban'ın karşu tarafında Heyhât sahrâsı hâkinde orman-ı azîm içre kalup ormanlar içre âteşler yakup kebâblar çevirüp âteşler başında zevk u safâlar etdik zann edüp her kim ol dipi ve boranı ve şiddet-i şitâ-yı azâb-ı elîmi çeküp bu ormanda âteş başına geçüp oturdu ise elleri ve ayakları don(ul)up ve gözlerine kara su inüp a‘mâ ve kötürüm olup niçe âdemler bu orman içre âteş başlarında helâk oldular.

Hamd-i Hudâ ne hakîr ve ne memlûk refîklerimi âteş başına komayup dipide ve boranda ağaçlar altında kar üzre oturup bahârlı ıssı şerbetler ve ıssı çobralar yeyüp yatdık. Ve ahlad emrûdu ve elma ve göğem erikleri fasılların etdik.

Ve bu gece bu hıyâbân etrâflarına karavul koyup ve her tarafa köşe-bend yüzer yüz ellişer kadar tüfeng-endâz yigitleri ormanlar içre meterislere koyup Kalmık havfinden ve Çerkez hırsızı derdinden cânib-i erba‘aya karavullar koyup nehr-i Kuban'dan ağırlıkları buz üstünden karşu tarafa geçirmeğe cidd-i ihtimâm edüp cümle ağırlık karşu tarafa geçüp beri tarafda salt atlılar kaldı.

Hikmet-i Hudâ nehr-i Kuban'ın buzu ale's-sabâh kopup ne buz ve ne su olup cümle askerle karşu Heyhât tarafındaki ormanda kaldık, ammâ Kuban nehri üzre buz pâreleri hırmen-hırmen misâl buzlar pâre pâre cereyân edüp karşu Çerkezistân cânibini selâmetine ötmek kâbil değil.

Âhır-ı kâr birkaç nefer bahâdır fetâlar keskin araklar ve bal suları ve keskin bozalar nûş edüp ağaç-lardan ve sazlardan ve kamışlardan ve iri kurumuş ağaçlardan botlar ve sallar çatup niçe arabaları ve niçe yüz seyishâne yüklerin karşuya geçirüp ve herkes atların botlar üzre koyup ve niçe ***[191a]*** yüz re’s atları nehr-i Kuban'dan yıldırup karşu tarafa geçirüp Çerkez evlerinde ve Noğay kavmi evlerinde âhûrlar içre atların kodular.

Ve karşu tarafda Nevrûz Mirza Noğayları ve Çerkez yiğitleri çırnık kayıklar ve botları beri tarafa geçirüp Ak Mehemmed Paşa'yı ve iç ağaları ve paşa-nın imâmı İbrâhîm Efendi'yi ve Ca‘fer Ağa'yı karşu tarafa geçirüp hamd-i Hudâ selâmetle vardılar.

Ammâ hakîr bârhânemden ırılmayup bir dahi botların karşu tarafdan bu cânibe gelmesine bakmayup niçe iş görmüş gâzî yiğitler ile yek dil [ü] yek cihet olup hemân hakîr ol şiddet-i şitâda kılıcım ve sadağım ve kol tüfenglerim ve dahi gayri hafîf eşyâlarım keçi tulumlarına doldurup tulumları üfleyüp ağızların berk bağlayup her tulumları atların kuyruklarına bağlayup bu abd-i kemter ol yevm-i berzah-ı şitâda uryânen iki at arasında elimde şıdak kamçımla atlara yov yov diyerek nehr-i Kuban'ı hidmetkârlar ve atlarımla yaldayup karşu geçdim, ammâ hamd-i Hudâ dizlerime dek ıslandım. Niçe yiğitler dahi eylece nehr-i Kuban'ı beri selâmete ötdüler.

Meğer bir alaşa atım suyun sovuğundan suya girmeyüp karşu tarafda kalmış yâhûd sudan yine gerüye dönmüş karşuda kişneyüp durur. Hemân hakîr yine cür’et edüp Cenâb-ı Allâh'a sığınup karşu tarafda kimesne kalmamış iken ol "nefse nefsi" günde hakîr Kırım kadıaskeri olan Murtezâ Alî Efendi'nin ihsân etdiği boz al alaşa üstüne yine uryânen süvâr olup elimde şıdağımla ata urarak kendi ağırmak küheylân cıdav yerin ıslatmadan nehr-i azîm Kuban'ı bu[z]lap iken buzlar arasından yine karşu tarafa ötüp gerü dönen atı suya döğe döğe kovdum.

Vaşak nâmında bir kelb-i mu‘allem zağarım kal-mış, anı da eğer hânesine alup yine nehr-i Kuban'a at ile girüp kelbi bir büyük buz üzre bırağup kelb buzdan buza sıçrayup kâh suda yüzüp hakîr dahi selâmetle karşu bile geçüp esvâb kürküm geyerken karşu tarafda kırk elli bin kadar Kalmık askeri ulam ulam ulap gelerek nümâyân oldu.

Ve tarfetü'l-ayn içre Kuban nehri kenârına gelüp gördüler kim nehr-i Kuban bu[z]lap değil, su ile buz akar. Ne çâre etsinler, cümle asker karşu tarafa geçmişler.

Hemân cümle Kalmık suyun karşu tarafında Azak tilkisi gibi uluşarak dururken hemân beri Mehemmed Paşa askerinin elleri ve ayakları dutar gâzîleri kırkar ve ellişer dirhem dalyan tüfengler ve Nevrûz kal‘asından serâmed şâhî toplar ile bu Kalmık askerine bir yaylım top ve bir yaylım tüfeng kurşumları serpince bir anda niçe yüz Kalmık orman

içinde kar üzre hâk-i mezellete düşdüler. Ve yetmiş beş Kalmık kartları atlarından çuval gibi yere düşdüler. Ve gayrilerinin karârları firâra mübeddel oldular ve niçe yüzü mürd oldular.

Çerkez nâmdârları Kalmık küffârının böyle kırıldıkların görüp derhâl botlar ile iki bin tüfengendâz ve üç bin atlı Çerkez ve Noğay tarfetü'l-ayn içre karşu geçüp Kalmıkları kova kıra iki bin kadar kelle ve üç yüz aded diri Kalmık esîr alup yine nehr-i Kuban kenârına gelü[p] sademât-ı topdan ve darebât-ı kurşumdan mürd olan Kalmıkların atların ve yat u yarakların ve lâşe-i murdârlarından cümle esvâb-ı mülevveslerin alup yine nehr-i Kuban'ı botlar ve sallar ile beri tarafa sâlimîn ve gânimîn geçüp Mehemmed Paşa huzûruna iki bin kelleleri galtân edüp cümle Çerkez ve Noğay'a bir kîse guruş ihsân olundu.

Ve yine belki nehr-i Kuban buz olursa Kalmık yine gelmek ihtimâli ola deyü cümle asker Nevrûz kal'asına girüp sığmayanlar kal'a hâricinde meteris-lendiler ve etrâfa karavullar ta'yîn olunup Çerkez hırsızlarından da emîn oldular ve ol gece hâb-ı râhata yatdılar. Ve üç tekâ'üd olunmak fermân olundu.

Evsâf-ı menzil-i kal'a-i Nevrûz

Geçen sene Mehemmed Geray Hân ile Dağıstân'a giderken hakîr bu kal'ayı seyr [ü] temâşâ edüp bâlâda evsâfı mufassal tahrîr olunmuşdur, ammâ şimdi Nevrûz Mirza cümle kavm-i Noğay ile üç gün üç gece Ak Mehemmed Paşa'ya yahşi konakbanlık edüp ve cümle askerin yahşi sıylayup Paşa Nevrûz Mirza'ya bir hil'at-i fâhire geydirüp ol dahi paşaya ve oğlu beğ efendiye birer at ve birer yorga alaşa ve birer oğlan ve birer Çerkez kızları verüp kethudâya ve dîvân efendisine ve hakîre birer Noğay alaşaları verüp ve iki yüz aded cürd atlı ve sadaklı ve savatlı ve ***[191b]*** kübeli zor bahâdır yiğitler kulağız verüp,

Nevrûz kal'asından Çerkezistân'a revâne olduğumuz konakları beyân eder

Evvelâ bu mahalde Edirne kâ'immakâmı Kara Mustafâ Paşa'nın bizi Azak'dan çıkaran ağası ulaklık ile Mahmûd Ağa der-i devlete gitdi. Andan paşa cümle askeriyle cânib-i garba ormanlar içre,

Vilâyet-i Hatukay'da Deveyeli Noğayı

Bu kavm-i Noğay dahi Maskov diyârında re'â[yâ] iken ceng ede ede kırk yıldan berü kaçup bu yurdlarda sâkin olup koyunları ve sığırları ve develeri gâyet çok olduğundan "Devey eli" derler. Mirzalarının ismi dahi Devey Bay Mirza deyü nâm vermiş bir kart âdemdir.

Cümle beş bin askere mâlikdir. Kavm-i Jana ve kavm-i fiağake ve kabîle-i Hatukay Çerkesleri ile kardaş olup mezkûr çerâkizelerin dağlarında sâkin olup hoş geçinirler, zîrâ Hatukay beği olan Cânbe Geray nâm kefere Çerkezinden kız almışdır.

Hatukay Çerkezi beği dahi ankâ Çerkez'dir. İsmi Cânbe Geray olmasının aslı oldur kim bu Çerkezistân halkının zu'm-ı bâtılları oldur kim hânelerinde bir müsâfir mihmân olduğu gece hâne sâhibinin bir oğlu doğsa müsâfirinin ismini oğluna ve kızına isim korlar.

Meğer Cânbe Geray Hân Acem seferine bu Çerkezistân'dan geçerken bu Hatukay Çerkezi vilâyetine konup beğinin evinde müsâfir olup beğinin bir oğlu vücûda gelüp ismini Cânbe Geray korlar. Bir müsinn ü mutarraş koca keferedir, ammâ küfr-i dalâlet nedir bilmez(?).

Bu Cânbe Geray Beğ'in hânesinde Ak Mehemmed Paşa konup sâ'ir kıranlara paşanın askeri konup sabâha dek cümle paşalıların uğurlamadık esbâbların komadılar. Hattâ ba'zı atların ayaklarından na'lların söküp çıkarmışlar. Ve niçe âdemlerin sürmeden gözlerin çalup âdemler bî-basar ve bî-nazar kalmışlar, ya'nî mübâlağadan kinâyi tâ bu mertebe Çerkes hırsızları vardır. Bu diyârda "Hırsızlık ayıb değildir, yiğitlikdir" deyü hırsız olana kız verirler. Çünki sabâh oldu. Paşalıların kimi donum ve kimi gömleğim ve bıçağ u hançerim deyü feryâd ederler.

Hamd-i Hudâ hakîr mukaddemce hüddâmlarıma tenbîh edüp "Basîret üzre olup bir şey çaldırman" demiş idim. Cümle eşyâlarımız yerlü yerinde olup sabâh yola revâne oldukda paşalıların kiminin atı gitmiş piyâde kalmış gider, kiminin kontoşu ve kürkü gidüp ol şiddet-i şitâda piyâde çamur içinde gidüp kiminin kılıcı ve tüfeği ve gayri silâhları yok. Her bir fakîr paşalılar bir vâdî-i hayretde perîşân-hâl giderler.

Hakîr bunlara rîş-hande ederek ve niçe latîfe-âmîz şakalar ederek cânib-i garba gidüp,

Menzil-i kabak-ı Hatukay

Bu diyârda köğe "kabak" derler, bir ma'mûr köydür. İçinden cereyân eden nehre nehr-i Aburgan derler. Abaza dağlarından tulû' edüp bu mahalde nehr-i Kuban'a mahlût olur.

Bu gece bu kabakda mihmân olup paşa tarafından alay çavuşları cümle ağavâtlara "Basîret üzre olun" deyü tenbîh ü te'kîd edüp herkesin havâyiclerin hıfz edeler.

Bu hâl üzre ale's-sabâh olup anı gördük. Paşanın gözleri nûru iki dâne pençe-i âfitâb gulâmların uğurlamışlar. Ve cümle ağavâtların atlarında pâybend ve kösdek kalmamış. Hemân paşa gazab-âlûd olup eydir:

"Tâ bu uğurlanan kölelerim bulunmayınca biz bu yerden bu kadar askerle kalkmam" deyince gördüler kim bir vezîr-i âlîşândır, her gece yüzer koyun ve biner at yemi gider.

Âhır-ı kâr dağlara âdemler üşürüp meğer gulâmlar Abaza oğlanları idi. Fi'l-hâl dağlar[da]n gulâmları ve serîka eden Çerkesleri paşa huzûruna getirüp gulâmlara beşer yüz deyenek ve sârık Çerkezlerin ikisinin de boyunların urup ol ân nefîr-i rıhletler

çalınup cânib-i garba Dağıstân içre giderken hakîr-i pür-taksîr hamd edüp,

"Bir şey'im serîka olunmadı" derken bir sâ'atden sonra altımdaki atım leng-pâ oldu.

"Âyâ bu at kardan ve çamurdan ökçeledi mi ki yâhûd ayağın buz mu kesdi ki?" deyü şek şübheye varmışken gulâmımın birinin dahi altındaki atı leng-pâ oldu.

"Bire bu ne hâldir. fiu atların ayaklarına bakın" dedim. Gördüler kim Çerkez hırsızları gece yedi re's atlarımın ayaklarından na'lların söküp çıkarmışlar. "İlâhî Hak belâ versin mel'ûnlara" deyü hakîr yedek ata binüp benim atım boş gidüp gulâmımın biri dahi bir boş ata süvâr olup, na'lbe[n]d ve çârsû-yı bâzâr yok kim na'l urdurasın.

Ne çâre bu dipi ve boranda ve ol şiddet-i şitâda cânib-i garba ormanlar içre gidüp 8 sâ'atde,

Menzil-i vilâyet-i Küçük Jana

Bu konakda meks etdiğimiz gibi hemân kerâmemiz heğbelerinde yedek na'llarımız var idi. Hakîr paşanın na'lbe[n]d-başısına bir altun verüp sekiz re's atlarımı na'lladup râhat olup ol gece hâb-ı râhatı hüddâmlarım kendilerine harâm edüp bî-dâr olup ale's-sabâh ***[192a]*** gördük, cümle ağavâtların atları ve seyishânelerinin kuyrukları ve yelelerin Çerkesler kesüp koca koca atları cümle üçer dörder yaşında tay etmişler. Ne çâre bu diyârda bir cây-ı menâs amân yok kim varup anda konasın.

Bu hâl-i pür-melâl üzre böyle renc-i anâ ve rîh-ı gınâ çekerek her menzilde kırkar ve ellişer yerde bataklı ve çataklı ve buz donmuş ve donmamış buzlap akar suları geçerken atların ayakları buza geçerdi. Ammâ cânı başında olan iş görmüş yiğitler atların yularlarından dutup buzları kırup atların suda yüzdürürdü ve ba'zı elleri ve ayakları dutar refîk ve hüddâmlarımız atları başından ve kıçından çekerek buzdan taşra çıkarırdı.

El-hâsıl yigirmi altı günde nehr-i Kuban kenârında Nevrûz kal'ası mezkûrdan kat'-ı menâzil ederek,

Menzil-i pişköv-i Keberkeye

Bunda Çerkes beğleri paşaya ve askere hayli konakbânlık edüp paşaya bir Çerkez dilberi pençe-i âfitâb Besni gulâmı bağışladılar. Paşa dahi anlara birer yay ve birer kücügen yelekli oklar verüp büyük beğe bir küheylân at ve öbür karındaşlarına birer hil'at-i zer-ender-zer geydirüp cümle memnûn u mahzûz oldular.

Andan kalkup yine şiddet-i şitâ çekerek dipi ve boran azâb-ı elîmin görerek giderken hemân hakîrin bir toykun doğanı kolumda iken buyup öldü, ammâ pâdişâha lâyık bir toykun ve yedi tülek mercân gözlü murğ-ı zeyrek idi. Tâ sa'âdetlü pâdişâha hedâyâ veririm deyü Maskov vilâyetinde nehr-i Cayık'dan ve nehr-i Edil'den berü getirirdim, el-hükmü lillâh.

Öbür toykun ve iki sunkur kuşlarım sağ kalsın deyü ölen kuşun kündeleri ve cılkısın ayakları ve boğazından alup lâşeden (...) ve cığaların yolup gevdesin bırakdım, zîrâ bu hûş [u] tuyûr ve kedi ve köpek makûlelerine mezârsız derler, ya'nî yere gömmezler. Anıniçün hakîr de bu toykunun lâşesin hâk-i mezellete atup geçdik, zîrâ bugünkü gün Çerkez'den perîşân olup sovuk cehennem azâbın çekerek giderken bir kimesnenin seyishânesi yıkılsa hüddâmları yükletmek ihtimâli olmayup geçüp giderlerdi. Netîce-i kelâm bu derd-i belâları niçe gün çekerek,

Menzil-i kabak-ı fiağake

Mâ-tekaddem Mehemmed Geray Hân ile Dağıstân vilâyetine giderken bu kabak evsâfı tahrîr olunmuşdur, ammâ şimdi yine bunda meks edüp âteş başına oturanlardan niçe kimesnelerin yüzleri karığup a'mâ oldular.

Ve Ak Mehemmed Paşa efendimizin iç ağalarından Sarrâczâde Mehemmed Çelebi'nin ve birkaç iç ağaları ve çâ[ş]nigîr ve müteferrikalardan yigirmi nefer kimesnelerin ell[er]i ve ayakları sovukdan donup elleri ve ayaklarının kemiklerin *Allâhümme âfinâ* desterelerle kesüp elleri ve ayakların kaynar katrânlara batırup âdemler hazz(?) edüp kimi feryâd edüp kimi merhûm oldu.

Ol Allâh-ı âlim ü dânâya ma'lûmdur kim bu hakîrin bir gulâmları ve bir refîklerinin vücûdlarına bir hatâ ermeyüp menzil be-menzil gelirdik. Ammâ ekseriyyâ atdan enüp piyâde yürürdük, atlar üşüdükde yine atlara süvâr olup sehel tureyl [ü] cevelânlar etdikde atlar dahi kızardı.

Bu hâl üzre beher yevm niçe bin azâb-ı elîm çekerek bir konağa dahi gelirdik.

"Kırk yıldan berü şöyle şiddet-i şitâyı görmedik" deyü ihtiyârlar şehâdet ederlerdi.

Hulâsa-i kelâm bu kabakda yedi âdemi defn edelim, dedik. Yere bu kadar bin Ferhâdî külünkler urup bir kırat toprak kopmak ihtimâli olmayup âhır-ı kâr Çerkes evlerinde kazan kazan sular kaynadup yere döküp gücile güc birer âdem defn edecek kadar hafirler kazup defn edüp gitdik.

Andan cânib-i garba 2 sâ'at nehr-i Kuban'dan azmış gelmiş sulu bataklı ve çataklı yerden ubûr edüp bir azîm ormanlar içine girüp sehel sovukdan ârâm bulup yaban ahlat armudu ve göğemler ve kızıl kızıl elmalar yiyerek,

Menzil-i Çatal Özek nâm mahalle varup meks etdik. Bu mahal nehr-i Kuban cezîrelerinden bir ormanlı azîm cezîredir. Kavm-i Noğay bu adaya Çatal Özek derler.

Bu mahalde nehr-i Kuban'ı buz üstünden karşu tarafda yine Heyhât hâkine geçüp kâmil yedi sâ'at cânib-i garba yortup,

Menzil-i Hân Depesi: Nehr-i Ku[ba]n'a karîb Heyhât sahrâsı içre alâmet olmak içün Timur Hân yığmış bir âlî püştedir. Anıniçün Timur Hân Depesi derler. Bunu geçüp,

Nehr-i Çatal Özek: Kuban nehri batağından ayrılup Taman adası kurbunda Adahon boğazına mahlût olur. Andan yine semt-i garba sazlı ve kamışlı yerler ile cânib-i garba 5 sâ'atde,

Nehr-i Piçigız: Bu nehir nehr-i Çatal Özek'den ayrılup yine nehr-i Kuban'a mahlût olur. Bu nehri buz üstünden geçüp bir sâ'at ağaçlık içre yine semt-i garba ***[192b]*** gidüp,

Nehr-i Kiçi Piçigız: Bu dahi Büyük Piçigız'dan ayrılup yine aslı olan nehr-i Kuban ile Adahon boğazınd[a] Karadeniz'e mahlût olurlar. Ve bu nehr-i Kiçi Piçigız'ı sulap bulup niçe yüz sazlar ve kamışlardan potlar yapup atların kuyruklarına potları bağlayup suyu yaldayup karşu tarafa yüz bin renc-i anâ çekerek geçüp 3 sâ'at bir çölistân içre gidüp,

Nehr-i Yaman: Bu nehr-i sağîrcik nehr-i Piçigız'dan ayrılup bir cezîre olup andan yine nehr-i Piçigız'a mahlût olur. Bu mahalli dahi geçüp yine cânib-i garba (---) sâ'at gidüp,

Menzil-i kal'a-i Aranı

Ciniviz keferesi binâsıdır (...) depe başında bir vîrân harâb kal'adır. Timur Hân harâb etdiğine "harâb" lafzı târîh vâki' olmuşdur, sene 803, zîrâ zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Hâlâ niçe kerre yüz bin yerde âsâr-ı binâları zâhirdir. Ve nehr-i Yaman su bu şehri ihâta edermiş. Hâlâ yolları hâk-i pâk-i rimâl ile leb-ber-leb olup mürûr-ı eyyâm ile nehr-i Yaman bu harâb kal'a altından akmaz olmuş. Andan 2 [sâ'atde]**,**

Nehr-i Ulu Caman Su ya'nî Büyük Yaman Su: Bunun dahi aslı nehr-i Kuban'dandır. Yine Adahon boğazında nehr-i Kuban'a Kuban dahi Karadeniz'e mahlût olur. Bu nehri dahi potlar ile karşu tarafa geçüp 3 sâ'at gidüp,

Kal'a-i Yılanlıbayır

Zamân-ı kadîmde bir zîbâ kal'a imiş. Timur Hân hâke berâber etmiş. Bu diyârlarda yılan ve çıyan ve akreb olmamak ile bu kal'a yurdunda birkaç yılan görünüp artık amâr olmadığından Yılanlıbayır derler. Bir mürtefi' depe vardır. Bu kal'a-i Yılanlı'yı geçüp Yeleşke boğazından Kuban boğazından karşu Temrek kal'asına ya'nî Taman cezîresi hâkine düşeli[m] dedikde Yeleşke boğazı ne sudur ve ne buzdur. Adahon boğazı dahi eyledir, deyü haber gelüp cümle askerin e[r]likleri kesilüp bi'z-zarûrî cümle asker-i İslâm ile bir günlük yol gerü cenûb tarafına dönüp yine nehr-i Kuban'ı buz üstünden karşu tarafa ötüp fiağake Çerkezi hâkinde,

Menzil-i Ömer Ağa çiftliği

Mehemmed Geray Hân efendimizin vezîri olan Sefer Gâzî Ağa akrabâsı Ömer Ağa'nın otarıdır, ya'nî çiftliğidir. Bunda yedi gün kâmil meks edüp bir tarafa gidüp selâmete çıkamadık. Zîrâ ne Yeleşke boğazı ve ne Adahon boğazı ne sudur ve ne buzlapdır.

Hamd-i Hudâ sekizinci [gün] haber geldi kim Kızıltaş kal'ası önü buzlap oluyor dediklerinde cümlemiz hamd [ü] senâ edüp ol ân bâr [u] büngâhları arabalara ve seyishânelere tahmîl edüp iki gün cânib-i garba ılgarup nehr-i Kuban kenârına vardık.

Ne buz dutmuş ve ne gemiler var. Bir aceb derde giriftâr olduk kim ta'bîri mümkin değil. Meğer Çerkes mel'ûnları sekiz günden berü bizi besleyüp zahâ'ir vermeden âcizler olup "Kuban dondu" deyüp yalan haber verdiler.

"Biz nice çadırlar kuralım?" deyüp çadır kazıkları buzdan yere geçmez ne çâre. Niçe çadırları arabalara ve ba'zı ağaçlara tınâbların bağlayup çadırları kurup içinde karâr-dâde olalım derken bir rîh-ı akîm ve elîm ve bir bâd-ı sarsar-ı azîm esüp ol rûzgâr-ı zorkâr cümle haymeleri pâre pâre edüp hevâya perrân atup niçe arabaları baş aşağı edüp ve niçe arabaları rûzgâr atsız ve sığırsız rûzgâr sahrâlar içre götürüp tekerleklerinin deverânlarına göz ermez.

Hattâ fakîr Ak Mehemmed Paşa bir vezîr-i âlîvakâr iken bir araba altına girüp pinhân olmuşken arabayı rûzgâr dönderüp Mehemmed Paşa gücile cân halâs edüp bir musîbet-i vâveylâ oldu kim haşr [ü] neşrden bir nişân olup nefse nefsî oldu.

Ba'zı iş görmüş gâzî "Tatar gâzîleri sihre uğradık" dediler. Hemân Mehemmed Paşa[-yı] âkıl cümle iç ağalarına tenbîh edüp sûre-i Muavvezeteynlere müdâvemet etmeğe başladıklarında bi-emrillâhi te'âlâ rûzgâr-ı zorkâr rîh-ı akîm teskîn olup sehel hevâ küşâde oldu. Ammâ yine nehr-i Kuban'ın beri tarafında ne köy ve ne kend ve ne amâristân var. Bir berzah-ı calenderde kalup ne zahîre ve ne dâne-i hardal var. Herkes berk-i hazân gibi ditreyüp âlem-i hayretde kaldılar.

Hemân bu mahalde bir koca nûhî köse Kalmık Tatarı gelüp paşaya buluşup eyitdi:

"Paşa, bana zararın tokunmaz mı, yemîn eyle" dedi. Paşa da Kelâm-ı İzzet'e el urup yemîn edüp

"Benden ve benim hüddâmlarımdan sana zarar yokdur" deyü yemîn etdikde Kalmık eydir:

"Sultânım, şimdi sizin başınıza rûzgârın kızıl kıyâmetin koparup bu kadar arabaları ve bu kadar çadırları bile götürdüp kıyâmet gösteren ben idim. İşde ol size ma'rifetim bir şemme ***[193a]*** kadarın sizlere gösterdim. Eğer bu suyu karşu geçmek isterseniz bana bir at ve bir sadak ve bir kürk ton ve yüz kuruş verin. fiimdi yine kızıl kıyâmet edeyim ve bu suyu tondurup buzlap edeyim, cümleniz âsân vech ile karşu yakaya ötüp bu yakanın açlığından kurtulup

karşuda selâmete çıkasız" dedikde hemân fakîr Mehemmed Paşa,

"Bize meded eyle olsun" deyüp Kalmık başı her ne taleb etdiyse ma'a'z-ziyâde verüp Kalmık anı alup bir tarafda bağlayup Kalmık Tatarı bir orman içine girüp gitdi, ammâ yine gidüp durduğu yerde Kalmık görünür, ammâ kimesne aslını bilmez, illâ hakîr ve paşa ve dîvân efendisi bilir.

Der-beyân-ı acâ'ib-i garâ'ib-i te'sîrât-ı sihr-i Tatar-ı kavm-i Kalmık

Bu mahalde âfitâb-ı âlem-tâb bir hoş münevver iken hemân hakîr Kalmığ'ın ardında bir mesâfe-i ba'îde yerde bir dırahtistân içre pinhân olup nazar ederdim.

Hemân Kalmık Tatarı bir dıraht-ı müntehânın dibinde evşan edüp ya'nî yesteh-i bârân-zede edüp edebde dübürünü uryân edüp hevâya döndü ve doğrulup götünden tersini çıkarup ağzına koyup üç kerre yerde kar üzre takla atdı.

Ve yine necâseti yanına gelüp iki ellerin yere koyup iki ayakların hevâya kaldırup mezkûr ağaca ayakların dayayup baş aşağı durdu ve sol eliyle necâsetin karışdırup alnına parmaklarıyla necâset sürdü ve bir hayli zamân Kalmık boku üzre baş aşağı durdu.

Hemân anı gördüm, şark ve garb ve şimâl tarafları kararup üzerimizde olan âfitâbın nûru gidüp evc-i semâ kebûd-gûn olup zulumât basup bir ra'd u berk ve bir şiddet-i şedîd rûzgâr olup gûyâ ebr-i nîlgûn pâre pâre olup yere ener.

Anı gördüm, Kalmık ağaca dayadığı ayakların endirüp necâsetin yanında üç dörd kerre devr edüp kâhîce necâsetden eliyle alup hevâya atdıkça yıldırımlar şakıyup kıyâmetler kopardı.

Anı gördüm bizim asker Kuban nehri kenârında kaynaşmağa başlayup herkes suyu karşu geçmeğe tedârik gördüler. Kalmık dahi alnının necâsetin kar ile silüp askere doğru giderken hakîr dahi Kalmığ'ın ardında serî'ce yürüyüp Kalmığ'a yetişüp anların lisânı üzre "mandu tav" deyüp selâm verdim. Ol dahi "tav mondu" deyüp selâm aldı.

Ve ağzından bir ceviz kadar sarı bir taş çıkarup gözlerine sürüp yine koynuna koyup alnındaki necâseti dahi kar ile silüp döne döne paşanın yanına geldi. Ve paşayı nehr-i Kuban kenârında ayak üzre bulduk.

Hemân Kalmık eydir: "Ya karşu tarafa geçmeseniz ya!" deyüp hemân Kalmık ibtidâ kendi buz üstünden seğirde seğirde geçüp yine bizim tarafa gelüp paşaya geldi ve cümle piyâde olan askerler beriden öteye ve öteden beriye geçmeğe başladılar. Ammâ buz henüz kâğız kadar kalın olup benî âdemler buz üzre geçdiklerince Hudâ âlimdir, buz âdemlerin ayakları altında sofra kadar (sofra kadar) çukur çukur olup çıtır çıtır buz öterdi.

Bu mahal Kızıltaş kal'ası mukâbelesinde Çerkes memleketi hâki tamâm olduğu mahal olup nehr-i Kuban'ın karşu tarafında olan Kızıltaş kal'ası halkı cümle piyâde buz üzre Ak Mehemmed Paşa'ya gelüp buluşup ser ber-zemîn pây-bûs edüp durdular. Paşa dahi bu kal'a ahâlîlerine sıklet edüp,

"Tiz bu sâ'atde buz donmuş iken bizim ağırlıkları arabalarımızla asker-i İslâmın bârhâneleriyle cümlesi karşu Kızıltaş kal'ası selâmeti tarafına geçirin" deyü ibrâm ilhâh edüp tenbîh edince fi'l-hâl kal'a neferâtları yine karşu tarafda Kızıltaş kal'asına geçüp birkaç yüz çuval ve torva yükü sâ'at kumları getirüp buz üzre döküp birkaç yerde buz üzre yollar etdiler kim at ayakları kayup buzu delmeye deyü ince yollar yapdılar. Hemân cümleden evvel Kızıltaş kal'ası halkının koyunların karşu Çerkezistân'a buz üzre geçirdiler.

Ammâ alimallâh ve şehidallâh ve kefâ billâhi {şehîden} Muhammedün Resûlullâh yemîni ile böyle olmuşdur kim bir ayda nehr-i Kuban gibi bahr-i azîm bir ok boyu buz dutup dururdu, ammâ bi-emrillâhi te'âlâ Maskov vilâyetinde olan nehr-i Edil ve nehr-i Cayık buzları gibi mücellâ billûr gibi buz değil idi. Ba'zı yerleri kumlu ve siyâh çamurlu kalın buz idi. Lâkin ba'zı yerleri yine mücellâ idi.

Ve bu mahalde nehr-i Kuban İslâmbol'da Unkapanı'ndan karşu Kâsımpaşa'da Meyyit İskelesi kadar vâsi' ve amîk yerdir. Ba'zı yeri eyle mücellâ donmuş kim buz altında şinâverlik ***[193b]*** eden iri balıklar nümâyân idi.

Ve bu geçidin alt yanında Karadeniz'in talattumu feryâdı istimâ' olunurdu. Ve Karadeniz'in temevvücü tâ bu Kızıltaş kal'ası önündeki buz üzre gelirdi.

Yine böyle iken Kızıltaş halkı ve sıbyânları "Paşa geldi" deyüp şâdımânlar edüp buz üzre ceyran gibi seküp bî-bâk ü bî-pervâ gezerler.

Hemân kal'a halkı paşayı ibtidâ yalınız iki dâne uzun direkli pot üzre oturdup uzakdan arkanlar ile potu çeküp paşa nehr-i Kuban'ın karşu tarafına selâmetle geçüp bir seccâde üzre oturup sâ'ir askerinin selâmetle geçmesine muntazır oldu. Ve ardı sıra cümle iç ağaları turna katarı buz üzre seğirde seğirde geçdiler.

Her kim âheste âheste geçdi ise karşu geçmeyüp buz altına geçdi ve gark oldu. Hudâ âlim ü dânâdır, her kim buza basardı buz çukur olurdu. Tâ bu mertebe ince yerleri var idi. Dahi ileri ileri buza bassalar gerüsü düz olup ilerisi çukur olurdu.

Hamd-i Hudâ cümle atlar dahi birer birer (birer) karşu geçüp ba'dehu boş arabalar geçmeğe başladı, zîrâ mukaddem cümle arabaların yüklerin piyâde âdemler karşuya taşımışlardı.

Ve cümle arabaların tekerleklerin çıkarup tekerlekleri ve arabaları ipler ile bağlayup alarkadan arabaları çeke çeke karşuya geçirdiler.

Ve cümle atları birer birer yularlarından birer dâne piyâde âdemler alarkadan buz üzre dökülen kumlar üzre atları çeküp cümle selâmet geçdiler. Ve bizim memlûklarımız dahi on sekiz re’s atları ve atlı arabaları ile selâmet Kızıltaş kal‘asına geçüp geçen yılda kondukları konaklarına revâne oldular.

Meğer gerüde dîvân efendisi ile yedi sekiz dâne muta‘assıb âdemler kalup,

"Biz bu sihr ile peydâ olan buzdan geçmeziz" deyü gerü kaldıklarında hemân paşa,

"Tiz geçsinler, yohsa kendüleri bilir" deyü sıklet edince dîvân efendisinin keyf-i küyûfu yetişmeyüp araba içinden taşra çıkmayup kendüsi ile kalan Dağıstân kavmi muta‘assıbları efendinin arabasın piyâde çekerken kimi mu‘avvezateyn ve kimi esmâü'l-hüsnâdan "Yâ Dâfi‘ ve yâ Hâfız ve yâ Râfi‘ ve yâ Allâh" deyü geçerlerken hemân dîvân efendisinin arabası buza geçüp bir yanından buz üzre kalup dîvân efendisi fakîr İbrâhîm Çelebi cân havliyle arabadan taşra kendüyi buz üzre atup sürünerek arabadan alarka gidüp altı dâne muta‘assıb Dağıstân müselmânları buz altına geçüp gark oldular.

Ve onar(?) yoldaşları dahi okuyarak buza basdıkça gark olarak bir kaçı beri kenâra çıkup bir kaçı gark oldu.

Meğer bu gark olanlar esmâü'l-hüsnâ ve mu‘avvezeteyni sıdk i‘tikâd ile okuduklarınca sihr ile peydâ olan buzun sihri bâtıl olup buz delinüp kimi halâs olup kimi gark olurdu. Hemân bu hâl-i pür-melâli Kalmık görüp paşa yanına gelüp başından kalpağın yere urup eydir:

"Vay benim ama çekdiğim yayşılığa" ya‘nî sihrime deyü feryâd edüp ağlayup eydir:

"Sultânım, şu geçenlere tenbîh eylen, geçerken Arabca okumasınlar. Hemân seğirde seğirde geçsinler. İşte öyle vakti olunca artık benim yayşılığım bozulur. Hemân boyuna bıravsınlar(?)" deyü ricâ etdi.

Ve cümle asker ale'l-fevr beri tarafa geçdi, ammâ fakîr Dîvân Efendisi İbrâhîm Çelebi ol hey’et-i mecmû‘acikile gemi maymûnuna dönmüş suya gark olmadan cân kurtarup paşa yanına gelüp ağlamağa ve bir nutk etmeğe tâkat dermânı kalmayup gûyâ bir bîcân kâlıb-ı cemâdât olmuş. Hele hüddâmları efendiyi konağına götürüp artık sâhib-i firâş oldu.

Ba‘dehu paşa dahi cümle asker beri tarafa geçdiklerinden sonra alay ile Kızıltaş kal‘ası altına geldikde kal‘adan paşaya selâmetle "Hoş geldin ve safâ geldin" deyü on pâre toplar atınca paşanın karındaşı ve beğin hocası ve niçe tiryâkîler dahi topçulara ve kal‘a dizdârına şütûm-ı galîzeler edüp "Bire hey kahpe oğlular! Bu kışda kıyâmetde ne top atup bizim keyfimiz kaçırırsız" deyü bir mîl yerden feryâd edüp "Atma hey bîdînler" deyü paşaya gelüp,

"Sultânım azîz başıniçün şu kal‘a dizdârıyla topçuların boyunların urun" deyü ricâ etdiler. Paşa-yı âkıl eydir:

"Niçün katl edeyim?" dedikde,

"Hey sultânım bu şiddet-i şitâda top mu atılır?" dedikde paşa eydir:

"Kânûn-ı dizdârîdir kim her vüzerâya top ata gelmişlerdir" [de]dikde hoca efendi eydir:

"Kânûnlarına fülân edeyim" deyüp pür-âteş olup konağına gitdi. Ba‘dehu ***[194a]*** dizdârın ziyâfeti tenâvül olunup vakt-i zuhr oldukda,

Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı hikmet-i Bârî

Hemân ki kal‘a minâresinden mü’ezzin bir kerre derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden "Allâhu ekber, Allâhu ekber" deyüp gülbâng-ı Muhammedîye rehâ buldurunca hemân bi-emrillâhi te‘âlâ ol sihr ile müncemid olan buzlar bir kerre her tarafdan toplar gibi kütleyüp buzlar pâre pâre olup ân-ı vâhidde buzundan nâm u nişân kalmayup mahv oldu. Gûyâ evvel dahi bu nehr-i azîm üzre buz tonmayup bir hayâl-i hâb idi.

Hudâya ayândır kim bu buzu Kızıltaş kal‘ası önünde buz üstünden böyle geçmişizdir. Ba‘dehu Kalmık ihsânlar alup gâ’ib oldu.

Ba‘dehu Kızıltaş'da paşa on dâne kurbânlar edüp fukarâlara bezl edüp andan kalkup cânib-i garba giderken Temrek kal‘ası sağ tarafımızda kalup bizler cümlemiz 3 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Sovucuk: Hamd-i Hudâ dâr-ı amân köylerine düşdük. Andan kalkup,

Menzil-i karye-i fiolomkay, andan kalkup yine cânib-i garba 4 sâ‘at balık gölleri kenârınca gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Çoçka: Lisân-ı Rûs'da "çoçka" domuz yavrusuna derler. Zamân-ı kadîmde ma‘mûr kal‘a idiği bâlâda Dağıstân'a giderken mufassal tahrîr olunmuşdur.

Andan yine cânib-i garba 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i kal‘a-i dâr-ı emân ya‘nî hisâr-ı üstüvâr-ı Taman

Bu kal‘aya girirken cümle ahâlî-i Taman paşaya istikbâle çıkup kal‘adan top şâdımânları edüp Osmân Paşazâdeler ve Kefeli Seyyid (---) Efendi kadı olup cümle paşalılara yâfteler ile konaklar verilüp paşa, Osmân Paşazâde sarâyında mihmân olup herkes hânelerinde istirâhat etdiler.

Ve haber alındı kim "Bu cezîre-i Taman'dan karşu Kırım cezîresine geçmeğe Çoçka burnundan karşu Kırım tarafında Kilisecik burnu mâbeyne-hümâsı buz akup Azak deryâsı buzu sökülüp sâfî buz cereyân edüp karşu Kırım'a geçmek muhâldir" denildikde kal‘a-i Taman'da oturak fermân olundu.

Ve mâ-tekaddem Mehemmed Geray Hân ile Dağıstân'a giderken bu kal‘a-i Taman'ın amâristânı ve eşkâli ve âb [u] hevâsıyla cümle bâlâda tahrîr olunmuşdur.

Hulâsa-i kelâm bu seyâhatimizde Bahr-i Harez sâhilinde Maskov'un Terek kal‘asından tâ bu Balu

Hân'a, Ejderhân'a, Alatır'a, Kazan'a, Sarây'a, Mujik-kirmân'a ve nehr-i Edil kenârında ve nehr-i Cayık sâhilinde ve Türk Or'u kenârında ve'l-hâsıl gayri yerlerde Maskov'un yüz otuz altı pâre kal‘a-i azîm-lerin seyr [ü] temâşâ edüp nehr-i Ten kenârına gelüp tâ kal‘a-i Azağ'a gelince nehr-i Ten'in yemîn [ü] yesârında olan cümle (---) aded nâmdâr kal‘aları hasırdan yelkenli kızak gemileriyle buz deryâsı üzre tâ Azağ'a gelüp andan Heyhât sahrâsı içre erba‘în ve zemherîr geçirüp şeb [ü] rûz niçe bin âlâm-ı şedâ’idi ve niçe yüz bin meşakkat-i râh-ı hemrâhı ol şiddet-i şitâda çeküp vilâyet-i Çerkezistân'a düşüp niçe bin derd-i serencâm çeküp hamd-i Hudâ bir gün Cenâb-ı Allâh bu abd-i ez‘afı'l-ibâda bir âh-ı ciğer-sûz çekdirmeyüp ve bir ân müşevveşü'l-hâl etmeyüp ten-dürüstî diyâr-ı İslâm'a bu kal‘a-i Taman'a sihhat ü selâmetle dâhil olup meşakkat-i râh mihnetleri cümle ferâmûş edüp subh u mesâ hâne be-hâne sohbet-i hâslar edüp Hakk'a ibâdet ederdik.

Elhamdü lillâh ve eş-şükrü lillâh sümme elhamdü lillâh ki bu felek-i kec-rev dehr-i denîde çekdiğimiz âlâm-ı şedâ’idler cümle unuduldu.

Hemân dünyâda sıhhat [ü] dermân, âhir nefesde îmân müyesser ola (ola) âmîn yâ Mu‘în.

Cenâb-ı Hallâk-ı Âlem'e bî-hadd ü lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ hamd [ü] senâ olsun kim bu hakîr-i pür-taksîr Evliyâ-yı bî-riyâya bir gün bu kârhâne-i mihnet-sarâyda bir âh-ı serd çekdirmedi ve kapusundan bir gün boş göndürmedi kim âye[t] (---) (---) de, [1]ËÂ«†ÂÊ†œ«»...† · Í†«‰ dır.

Elhamdülillâh sihhat-i bedenle yedirüp içirüp geydirüp kuşadup bu hakîri perveriş eyleyen bir bî-zevâl Allâh'a sad-lek şükür ve kezâlik hamd [ü] senâlar olsun.

Ba‘dehu bu Taman kal‘asında paşa ile on gün on gece a‘yân-ı vilâyetden Osmân Paşazâde ve Dervîş Beğoğlu Alî Cân ve gayrilerle cân sohbetleri edüp zevk u safâlar ederken bir gece bir şiddet-i şitâ ve bir rîh-ı şedîd esüp Taman cezîresi ile Kırım cezîresi mâbeyni on sekiz mîl olan boğaz Karadeniz'dir, üç arşın kâmil Karadeniz boğazı buz ile müncemid olup sedd olduğunun paşaya haberi geldi. Ve paşa fi'l-hâl kös-i rıhlet nefîrler çaldırup cümle bâr [u] büngâhıyla göçüp Taman'dan bir sâ‘atde yine,

Menzil-i Çoçka burnu

Nâm mahalle varılup paşa-yı kâmkâr atından nüzûl bir seccâde üzre meks edüp "Katı salt olanlar karşu tarafa bu buz üstünden geçsinler" deyince hemân ibtidâ hakîr *bismillâh tevekkülen alallâh* ***[194b]*** beş yüz kadar piyâde âdemler ile hakîr at üzre fi'l-hâl karşu geçüp atımı anda hüddâmlarıma bırağup tekrâr piyâde olup bî-bâk ü bî-pervâ elimde mızrağımla buz üzre piyâde avdet etdim. Ammâ sovukdan âdemin erliği kesilirdi ve at üzre âdemler durmağa tahammül edemeyüp atdan yıkılırdı. Hemân fi'l-hâl hakîr cür’et edüp beri Taman tarafına yine geçüp paşaya gelüp,

"Müjde sultânım! Buz bir acâ’ib katnamış(?) kim gûyâ polad-ı Nahşevânî olmuş. Bire meded sultânım fursat ganîmetdir. Bu sabâh sovuğunda hemân buzdan karşu geçelim" deyince hemân paşayı iki dâne uzun direkli pot üzre bindirdiler ve iplerinden potu uzun arkan ipler ile geçdiler. Hakîr, paşanın yanı sıra yine piyâde gidüp buzu adımlayup beş yüz adımda acele ile yürüyüp Çoçka burnundan karşu Kırım cânibinde bir mîlden eksik,

Menzil-i Kilisecik burnu

Nâm mahalle paşa vâsıl olup kızakdan çıkup bir seccâde üzre meks edüp sâ’ir askerin beri Kırım cezîresine geçmelerine muntazır olup durdu. Ba‘dehu paşanın cümle ağırlığı tevâbi‘ât levâhıkât hayvânâtları bir sâ‘atde geçdiler. Hakîrin dahi ağırlığı cüz’î ve küllî cümle beri tarafa ubûr edüp selâmete erdiler ve Kırım hâkine yüzler sürdüler.

Ammâ üçüncü sâ‘atde âfitâb-ı âlemtâbın şiddet-i harâreti te’sîrinden deryâ üzre buz çıtır çıtır ötüp câ-be-câ buzlar münkesir olmağa başladı. Ve buzun kenâreleri toprağın harâretinde diş diş olup erimeğe başladı. Ammâ gerüde hayli tüccâr u züvvâr ve Tatar kavimleri batı'l-harekelik edüp vakt-i zuhra karîb kaldıklarında güneş kulle-i feleğe dikilüp vakt-i zevâl olup gerçekden şiddet-i hâr olup deryâ üzre buz küt küt ötüp ba‘zı buzlar catır catır çatlayup niçe yerleri buzun rahnedâr olunca hemân paşa-yı müdebbir kendü yanındaki âdemlerden birkaç cerî âdemleri karşu cânibde olan âdemlere gönderüp "Buz çatladı, artık geçmesinler" deyü haber gönderdi. Anlar haberin sıhhatine bakmayup buz deryâsı üzre uğradılar.

Ve mine'l-âfât-ı yeh-pâre: Hemân buz üstünde bulunup aklı başında olan çâpük cânlardan Tatarlar eğer piyâde ve eğer atlav seğirde seğirde beri geçüp selâmet buldular, ammâ arabalarıyla gerü kalanlardan on beş araba ve yigirmi kadar âdemler buza coyulup gark oldular. Ve ba‘zısına arkan ipler atup âdemleri çıkardılar. Ve niçesi gark-ı âb olup beynehu [ve] beynellâh şehîd oldular.

Ve mine'ş-şecâ‘ati ve'l-cür’eti merd-i meydân-ı tüvânegân-ı bahâdırân: Ammâ ba‘zı çâpük-süvârlar atlarıyla çatlayan buzların aralarından buzdan buza atlarıyla dolanup Kırım tarafına çıkdılar. Ve dahi gerü kalanlar gördüler kim iş işden geçüp fi'l-hâl atlarının başlarından (...)ların ve arkalarında eğerlerinin kolanların çözüp atların buz üstünde bırağup kendüsi ellerinde kargı mızraklarıyla buzdan buza pertâb ederek selâmete geçdiler. Kimisi buza ayakları geçüp elindeki sırığı buz üzre aykırı gelüp herîfi sırık buza basmağa komayup yine bin mihnet ile buzdan taşra

[1] *Kur’ân,* Hud, 6; "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allâh'a aid olmasın..."

çıkup selâmete gelirdi. El-hâsıl cür'et bir mevhibe-i İlâhîdir.

Ammâ meğer ol mahalde lodos rûzgârı esüp buz deryâsın pâre pâre edüp ân-ı vâhidde buz hırmen hırmen cirmi kadar pâre pâre olup cereyân etmeğe başlayup Karadeniz'e doğru buzlar harekete başlayınca yigirmi nefer kimesne atlarıyla buz pâreleri üzre kaldılar. Ve yetmiş seksen kadar âdemler dahi piyâde yeh-pâreler üzre kalup büyük hırmen cirmi kadar buzlar üzre seğirdüp her ne cânibe varırsa deryâdır. El-hâsıl yigirmi nefer âdemler buz üzre Mevlevî-vâr döne döne buz ile Karadeniz ummânına ol şiddet-i şitâda âh u fiğân ve enîn [ü] feryâd ederek gitdiler.

Ammâ aklı cânı başında olup iş görenlerden şehbâz ve şehnâz yiğitler kankı cânibde bir gayri buz pâresi yakîn ise buzdan buza pertâb edüp bir cânibe selâmet çıkup halâs oldular.

Ve ba'zı dilâver server hünerver olan fetâlar suya gark olmuş atlarının yula[r]ların ellerinden komayup kendüsi bir küçük buz üzre kalup atı anı buz aralarından çeke çeke ol dahi kendüyi buzdan buza kenâra yakın olan tarafları ata ata atıyla donuyla Kerç kal'ası boğazı tarafına selâmet çıkdılar. Cümle asâkir-i İslâm ol yiğidin cür'etine pesend edüp engüşt ber-dehen ve nâhun ber-denden etdiler. Hakkâ ki mu'cize mertebesi şey etdiler.

Ammâ yiğide de küheylân at lâzımdır, zîrâ at benî âdemin karındaşıdır kim şimdi binilen atların soy sopunu Cenâb-ı Allâh kudret eliyle Hazret-i Âdem'in Ka'be tînından bu atların soyunu halk etdi. Ammâ kable hilkat-i Âdem rûy-ı arzda atlar var idi, lâkin omuzu başlarında kanatları olup tırnakları iki çatal bir gayri eşkâl atlar idi. ***[195a]***

Andan üç nefer yiğit dahi gördüler kim atlarıyla buz üzre Karadeniz ummânına çıkup gidiyorlar. Hemân tarfetü'l-ayn içre atlarının eğerlerin buz üzre bırağup kendüleri de uryân olup "Tevekkülen alallâh" deyüp çıplak atlarına süvâr olup buz üstünden kendülerin atlarıyla Karadeniz'e urup atlarının yelelerine ol şitâda berk yapışup üçü dahi yigirmi mîl kadar atlarıyla deryâyı söküp kenâra gelirken Kerş kal'asından âdemler esbâblar ile bu yiğitlere yetişüp hamd-i Hudâ üçü dahi mısra':

Be-deryâ der-menâfi' bî-şümârest,
Eger hâhî selâmet der-kenârest"[1]

deyüp Kerç kal'ası tarafına çıkdılar.

Hikmet-i Hudâ bu Tatar yiğitlerinin birisinin atı kuyruğuna bir gark-ı âb olmuş âdem cân havliyle yapışup anı dahi at selâmete çıkarup bir at iki âdem halâs etmiş olur. Hakkâ ki atlar eşref-i mahlûkdur kim Hallâk-ı âlem küheylân atların hakkında Kur'ân-ı azîminde ve Furkân-ı mecîdde sûre-i (---) de [2]†≈–†Y—÷†Y‰olA†»«%c buyurmuşlardır. Anıniçün bu hakîr atları pek sevüp elli bir yıldan berü beş on re's atsız olmamışımdır.

Ve yedi nefer âdemler dahi yüze yüze Kerç kal'ası tarafına çıkdılar. Ve yedi âdem dahi karşu Taman cezîresi tarafına çıkmışlar. Ancak yedi nefer âdem gözümüz önünde buz üzre Karadeniz'e döne döne gitdiler.

Ve on bir aded atlar buz üzre kişneyüp kaldılar. Anlara da Rabbü'l-âlemîn kâdir-i Perverdigârdır kim inşâallâh halâs olurlar. Belki deryâda bir gemiyle Hızır'a râst gelirler.

Hamd-i Hudâ paşa ile bu kadar asker beri tarafa ubûr edüp bir ferd-i âferîdeye zarar gelmeyüp sâlimîn ü gânimîn,

Menzil-i evsâf-ı kal'a-i Kerş

Bu kal'ada üç gün meks edüp atlarıyla buz üstünden pertâb ede ede geçenlere ve atlarıyla deryâda yüzüp beri tarafda selâmete gelenlere ve at kuyruğuna yapışup çıkan âdeme ve deryâda yüze yüze gelen yedi nefer kimesnelere Mehemmed Paşa efendimiz cümlesine birer kat libâs-ı fâhireler verüp onar aded kızılgalar verüp hayr du'âlar aldı, ammâ atlılara "Pesend hezâr ahsend" deyüp yedi nefer kimesnelere birer kat esvâbdan gayri ellişer kızılga altunlar verüp üç nefer atlılar ki uryânen yaldayup gelmişlerdi, anlara birer eğer ve birer rahtlar verüp ol yiğitleri mesrûr etdi. Hak Te'âlâ anı da ma'mûr ede.

Ammâ bu mezkûr Çoçka burnu boğazı Azak denizi ile Karadeniz'in mâbeyninde iki mîlden eksik bir boğazdır kim iki tarafda kal'alar olsa nehr-i Ten Kazağı Azak kal'ası dibinden geçüp Karadeniz'e çıkamazdı. Ve Taman cezîresi tarafı kâmil bir mîl birer âdem kaddi ve birer arşın kadar sığ ve kumsal yerlerdir. Eğer mülûk murâd edinse ol Taman tarafındaki bir mîl sığ yerleri Çoçka burnuna kal'a binâ etseler bu boğaz bir mîlden yakın olup kuş geçmez olurdu.

Ve bu bugün ubûr etdiğimiz Çoçka ve Kilisecik burnu boğazı ol boğaz-ı muhâlifdir kim sene 976 târîhinde Sultân Selîm-i Sânî asrında bâlâda konup evsâfın tahrîr etdiğimiz nehr-i Edil kenârında Türk Or'u nâm handakı Sokollu Mehemmed Paşa fermânıyla kazup asker kışa kalup oru kazmadan ferâğat edüp Heyhât sahrâsında bizim geldiğimiz gibi şiddet-i şitâda bu boğaza cümle asker-i İslâm gelüp bizim gibi bu boğazdan buz üzre beri Kırım'a geçerken buz bozulup on binden mütecâviz asker-i İslâm buz altında gark olduğu boğaz-ı menhûsdur. Hamd-i Hudâ

---

1 Denizde (inci, mercan; yolculuk, ticaret vs.) say›s›z menfaatler vard›r. Ancak yine de selamet ve emin olmak istiyorsan, iflte o kenar›ndad›r (sahildedir).

2 *Kur'ân,* Sad, 31; "Akflam üstü kendisine sâfin (üç aya€› üzerinde durup bir aya€›n› t›rna€›n›n üstüne diken) sür'atli koflan (sâf kan Arab) atlar› gösterilmiflti"

bizler selâmetle ubûr edüp iki gün kal‘a-i Kerç'de meks etdik. Bu kal‘anın evsâfı ve tarh-ı tarzı Mehemmed Geray Hân ile Dağıstân'a gitmezden mukaddem bâlâda mufassal tahrîr olunmuşdur.

Ba‘dehu Kerç'den kalkup cânib-i garba Kırım cezîresi içre 7 sâ‘atde,

Halîl Ata salası: Ma‘mûr büyük Tatar köyüdür. Andan 9 sâ‘atde semt-i garba gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Kefe

Cümle Kefe halkı Mehemmed Paşa'nın istikbâline çıkup cümle tevâbi‘ [ü] levâhıkıyla paşaya konaklar ta‘yîn olunup herkes menzilgehinde a‘yân-ı vilâyet ile görüşüp cân sohbetleri etmeğe başladılar. Ertesi gün Karadeniz'den on pâre şayka nâm büyük gemiler ile Tarabefzûn vilâyetinden Sarhoş İbrâhîm Paşa Kefe vâlîsi olup ol dahi alay-ı azîm ile Kefe'ye dâhil olunca cümle ahâlî-i vilâyet ana dahi istikbâle çıkup alay-ı azîm ile kal‘ada sarâya gelirken ana dahi kal‘adan kırk elli pâre top şâdımânları edüp Ak Mehemmed Paşa İbrâhîm Paşa'nın mübârek-bâdına vardı, zîrâ İbrâhîm Paşa bostâncıbaşılığından berü eski vezîr idi. Azîm ziyâfet olup ertesi İbrâhîm Paşa Ak mehemmed Paşa'ya gelüp yine ta‘âm-ı uzmâlar tenâvül olundu.

Ba‘dehu ertesi gün,

{Der-beyân-ı âmeden-i Tatar Hân-ı cedîd}

Sene 1077 Zilhiccesi'nin onuncu gün ıyd-ı adhâda Karadeniz'den Ammârzâde Kapudan *[195b]* Paşa on beş pâre kadırga ile donanma-i hümâyûn Kefe limanına azîm şâdımânlar ile girüp lenger-endâht oldukda cümle limanda olan kadırgalara cemî‘i keştîler safâ geldiniz topları ve tüfengleri atup kapudan paşaya şâdımânlar etdiler. Meğer bu kadırgalar içinde yeni olan Kırım hânı Çoban Geray Hân var imiş. Hân kapudan paşa başdardasında üç gün üç gece yatup cemî‘i Kırım halkı yeni hân geldiğin duyup şehr-i Kefe âdem deryâsı olup şâhrâhların izdihâmlarından geçilmez oldu.

Ammâ garîb temâşâdır kim biz Mehemmed Geray Hân ile bu kadar Çerkezistân'dan ubûr edüp Dağıstân pâdişâhına vardık, andan hakîr Harez deryâsıyla diyâr-ı Acem'in Gîlân vilâyetine düşdük, andan Maskov'un Terek kal‘asına düşüp andan yine diyâr-ı Mesköv'de Ejderhân ve Balu Hân ve Alatır ve Heşdek ve Kalmık vilâyetlerin bu kadar zamânda geşt [ü] güzâr edüp vilâyet-i Azak'dan şimdi Kefe kal‘asına geldiğimizde henüz Tatar hân der-i devletden gelüp Kırım'a dâhil olduğu temâşâ-yı garîbedir. Ammâ "Mehemmed Geray Hân belki isyân etmek ihtimâli vardır ve cümle Kırım halkı Mehemmed Geray Hân'ındır" deyü tasavvur edüp der-i devletden bu kadar zamândan berü vilâyet-i Kırım'a hân göndermediklerinin aslı oldur.

Ba‘dehu dördüncü gün Ak Mehemmed Paşa ve vâlî-i vilâyet-i Kefe olan Sarhoş İbrâhîm Paşa ve cümle a‘yân-ı kibâr kübbâr eşrâf kadırgaya varup hân ile buluşup alay-ı azîm ile Kefe şehrinde Mehemmed Bâkî Çelebi'nin hânesinde hânı mihmân edüp kal‘adan bir top şâdımânları ve keştîlerden hem-çünân balyemez medfalar şâdımânları olup ertesi vilâyet-i Kırım'dan gürûh gürûh asâkir-i Tatar ile kalga sultân ve nûreddîn sultân ve Hân vezîri Sefer Gâzî-i merhûm oğlu İslâm Ağa ve Defterdâr İslâm Ağa ve sâbıkan Mehemmed Geray Hân vezîri Kaytas Ağa ve kadı‘asker olan Murtezâ Alî Efendi ve niçe bin a‘yân-ı Kırım Kefe'ye gelüp hân alay-ı azîm ile Bâğçesarây tahtında cülûs etdirmeğe götürdükleri mahalde Çoban Geray Hân hazretleri Ak Mehemmed Paşa efendimize gelüp bir ziyâfet-i azîm tenâvül edüp Ak Mehemmed Paşa'yı Bâğçesarây'a bile götürmeğe da‘vet etdikde Mehemmed Paşa eydir:

"Pâdişâhım! Mukaddem siz sa‘âdetle varup taht-ı âlînizde karâr-dâde olup sonra bizi da‘vet edersiniz. Hâk-i pâye bizler dahi yüzler sürmeğe Bâğçesarây'a revâne oluruz. Lâkin şimdi bizim Evliyâ Çelebi karındaşımız bile götürün. Bizim anda konakçımız olup cümle tevâbi‘âtlarımıza konaklar hâzırlasın" dedikde hakîr dahi cümle tedâriklerim görüp,

Kefe'den Bâğçesarây'a revâne olduğumuz konakları ayân u beyân eder

Evvelâ hân ve kalga ve nûreddîn ve İslâm Ağa ve hakîr Ak Mehemmed Paşa ile vedâlaşup Kefe'den kalkup deryâ-misâl asker alayıyla cânib-i garba Eski Kırım'a giderken cümle Kırım a‘yânı hâna karşu gelüp mübârek-bâd deyüp hânın pây-ı semendine yüzler sürüp başlarından şıpırtma kalpakları börklerin taşlayup başı kaba hânın rikâbına yüzler sürüp giderlerdi.

Ammâ ertesi gün kavm-i fiîrînli cümle ceng silâhların kuşanup yigirmi bin kadar asker cebe ve cevşen ve kübelere ve sadak ve tonlara müstağrak olup hâna geldiler, ammâ aslâ atlarından enmeyüp at üstünden kalpakların başlarından çıkarup selâm alup yine gerüye kümeleriyle dönüp alaya girdiler ve kollarında yürüdüler. Ve niçe gûne evzâ‘ u etvârları ve niçe acâ’ib şîveleri hâna edüp gitdiler.

Andan hân-ı âkıbet-kâr aslâ evzâ‘-ı fâhişlerine nazar etmeyüp herkese merâtiblerince dilnüvâzlık ve çâre-sâzlıklar ve rûy-ı dil ve hüsn-i zindegânîlikler sûretlerin göstererek yemîn ü yesârında olan mahlûk-ı Hudâ'ya selâm-ı firâvânlar verüp ve fukarâlara ihsân [u] in‘âmlar bezl edüp,

Menzil-i şehr-i Eski Kırım, andan **şehr-i Karasu,** andan **Akmescid,** andan **şehr-i azîm Bâğçesarây**'a girirken cümle a‘yân-ı kibâr-ı Kırım Kara Hasanî ve fiîrînli ve Mansûrlu ve Sincivit ve Argın ve Bargın ve Dayirli ve Mankıt ve Olan ve Badrak ve cümle kapu kulları ve cümle mirzalar ve cümle

e'imme ve hutebâlar ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyihler ve cümle sofîler bir alay-ı azîm ile Hân'ı Bâğçesarây'da görünüşe koyup tahtında cülûs edüp şeyhülislâm Hân'ın beline bir kılıç bend edüp Hân'ın eline bir Kelâm-ı İzzet verüp,

"Pâdişâhım, hüküm, Kitâbullâh'ındır. Hâric bir şey etme" deyüp Fâtiha-i seb'u'l-mesânî tilâvet olundu.

Ve cemî'i bay [u] gedâ "mübârek-bâd" deyü ibtidâ ulemâlar ve andan vüzerâlar andan fiîrînli ve Mansûrlular ve cümle gayriler hândan bî'at edüp niçe pişmiş at etleri ve niçe bin ta'âm-ı gûnâ-gûn niçe bin suhûn-ı ibret-nümûnlar içinde tenâvül olunup ba'de'd-du'â ve senâ gitdiler, ammâ fiîrîn mirzaları ta'âma gelmediler.

Ve bu mübârek-bâddan sonra üç gün üç gece şehir içinde bir azîm sürûr [u] şâdımânîler ile bir donanma-i müzeyyen ***[196a]*** oldu kim rûz-ı îd-i yevm-i rûşenleri rûz-ı nevrûz-ı Hârezmşâhî olup leylleri şeb-i muzlim iken niçe kerre yüz bin kanâdîl ve meşâ'illerin çerâğânından şeb-i târîkleri leyle-i Esrâ olup bir sûr-ı Hümâyûn fiâh olmuşdur kim ancak İslâmbol'da olur.

Ba'dehu bu donanma-i meserretin beşinci günü cümle a'yân-ı Kırım Bâğçesarây'ın Hân görünüşüne cem' olup bay u gedâ ve pîr [ü] cüvân ken[g]eş edüp Tatar Hân'a siyâneten eyitdiler kim,

"Kânûn-ı Cinkız Hân'ımızdır kim otuz yılda bir felek günleri devr edüp otuz sene temâmında her kankı hân bulunursa Kırım içinde olan esîr başına birer kızılga altun esîr zekâtı almak kânûnumuzdur. fiimdi otuz yıl başı bu hânımızın tâli'ine düşüp Osmânlıya borcu olduğundan esîr başına beşer guruş alsın" ve şer'an ve kânûnen izin olunup nefs-i cezîre-i Kırım'da yigirmi dörd kadılık yerde kazâ kazâ cümle esîrler tahrîr olunup dörd kerre yüz bin esîr Kazak çıkdı.

Hakîkatü'l-hâl Kırım askeri taş çatlasa seksen yedi bin askerî tâ'ifesinden ziyâde yokdur. Yüz bin dahi askerinden gayri ümmet-i Muhammedler vardır, ammâ dörd kerre yüz bin Kazak esîri vardır. Allâhümme âfinâ bu kadar küffâr-ı Kazak-ı âk isyân u tuğyân etseler cezîre-i Kırım'ın altın üstlerine döndererirler, ammâ mu'cizât-ı Muhammedü'l-Mustafâ'nın berekâtıyla aslâ harekete kâdir değillerdir.

Ammâ Hân hazretleri dörd kerre yüz bin Kazak esîrlerin yüz bininin tamga bahâlarını yüz binin mirzalarına ve askerî tâ'ifelerine ihsân etdi.

Andan yüz bin esîrin tamga bahâların karaçı halkına ve kapu kullarına in'âm etdi.

Andan yüz binini e'imme ve hutebâ ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ve sofîlere bahşîş-i şâhî edüp kendüsine yüz bin esîr kalmışken anın dahi elli bin esîrlerin tamga bahâların cümle biyimlere ve bükeçlere ve hâtunlara ve atalıklara ve emildeşlere ve ot ağalarına ve hân kazakdaşlarına ihsân etdi.

Ve bu tertîb üzre cümle a'yân-ı vilâyet bu ken[g]eşe ve bu ahd [u] mîsâka rızâ verüp hân tarafından cemî'i kazâlara mâl tahsîline cümle hân ağaları gidüp bir ânda yedi yüz yetmiş mîl adanın içinde olan esîrleri tahrîr edüp mukaddemâ kadıların tahrîr etdiklerinden ziyâde hânlara mensûb olanları bile yazup altı kerre yüz bin esîr tahrîr etdiler.

Ve yüz yigirmi iki bin cevârî avret defke tahrîr olundu.

Ve iki kerre yüz bin kopna gılmân tahrîr olundu. Kopna oldur kim nâ-bâliğ gulâma kopna derler.

Ve yü[z] bin altı yüz aded defke kızlar tahrîr olundu. Bu defke kızlar ve kopna gulâmlar ve marya cevârîleri yazmak kânûn değil iken tahrîr edüp mâl tahsîline taraf taraf ve kol kol tüfeng-endâz sekbânlar kazâ kazâ vilâyet-i Kırım'a gidüp Haccâc-ı zâlim Yûsuf gibi cezîre-i Kırım'a talava vurmağa başladılar. Hakîr eyitdim:

"Bire hânım Kırım'da ne çok esîr var imiş" dediğimde Tamanlı Alî Hân Mirza eydir:

"Evliyâ Çelebi dörd, beş kerre yüz binden ziyâde câriye avretleri vardır. Eğer anlardan ve kopna ve defkelerden birer altun tamga bahâyı bu hân alırsa belki bu hân âsî olup Âl-i Osmân'a karşu kor, zîrâ bu Çoban Geray neslinden (---) Hân (---) Hân Âl-i Osmân'a isyân edüp yeniçerileri kıra gelmişlerdir. Allâh hıfz ede, ammâ birkaç günden sen seyr [ü] temâşâ ile gör Kırım'da neler olur. Hemân bolay kim siz Mehemmed Paşa ile bunda bulunmayup der-i devlete yönelmiş bulunasınız" deyü niçe umûr-ı mu'azzama sözler söyledi.

Der-beyân-ı gulgule-i Tatar-ı zorkâr

Bir gün gördük, esîrlerden tamga bahâ almağa giden hân ağaların başları yarık ve kolları kırık ve gözleri çıkık har har soluyarak ve feryâd [ü] fiğân ederek Hân'ın görünüşüne gelüp Hân'a,

"fiîrîn beğleri bizi vurup kovup bu hâle koyup kaça kaça geldik" deyü şikâyet etdiler. Hân dahi,

"Eyle oluğ karaçılarım oğle olur" deyü peltek zebân lehçesiyle söyleyüp mukayyed olmadı.

Meğer fiîrînliler bu ağavâtları urup tahsîl etdikleri mâlları ellerinden alup ağaları vur edüp kovarlar. Hemân ertesi gün Kırım cezîresi içre bir gulû-yı âm hây hûy zâhir olup pür-silâh sadaklı ve savatlı asker kayalar başında deryâ-misâl cem' olup Çoban Geray oğlu hânı ve vezîri olan İslâm Ağa'yı görünüşe kapadup, "Biz bu bid'ati etdirmeziz" deyü Tatar lisânı üzre,

"Neçik ola şolay temeçik ola. Kırım yurdında altı kerre yüz bin casır Kazaknı yazmışlar. Kana şunun kopna kişkene şuraları ve kana şunun marya defkeleri yazdır Nişin yazarlar. Zulüm yasayup tamga alırlar. Alahıng emri şolay mıdır. Kırımga alay zulm bolsa Osmânlı kişisi erine yasadıkları zulmü bileyizdir" deyü lisân-ı Tatarca feryâd u fiğân edüp cavk u cavk ve saf saf ve fırka fırka ***[196b]*** olup her biri birer küme

içre "caman caman" deyü feryâdları evce peyveste oldu.

Âhır-ı kâr vakt-i zuhurda mâbeyne muslıhîn girüp yüz bin aded nâ-bâliğ kopnaları ve devke ve marya câriyeleri ulemâ ve sulehâ ve meşâyihân ve kudât ve biyim ve bükeçlere ve kalga ve nûreddîn ve Mansûrlu ve Sincivitlere ve Dayirli ve kapu kullarına yine ke'l-evvel ihsânlar edüp Fâtiha tilâvet edüp birer altun kızılga alıncak oldu. Ve ol gün bu şe'âmet ve bid'at kemâ yenbagî def' [u] ref' oldu.

Ertesi gün yine fiîrîn beği askeri gulû edüp Bâğçesarây üzre gelüp,

"Biz bu esîr tamgası zulmün etdirmeziz. Ve hânı ve vezîri İslâm Ağa'yı ve kadı'askeri ve hânın kalga sultânını istemeziz" deyü feryâd etdiler. Hân eyitdi:

"Alay olsun karaçılarım fiîrînliden ve nökerlerinden aslâ esîr tamgası alınmasın. Ammâ karaçılarım, Maskov kâfirine seferim var. Hemân hâzır olun. İşte sizin esîr tamganızı bağışladım" dedikde cümle fiîrîn askeri hazz edüp,

"Hele Hân'a zor ile korkudup tamgayı bağışlatdık" deyü ferah kesb edüp herkes eline gitdiler.

Çünki sabâh oldu hemân hân-ı âlîşân-ı müdebbir cân "Maskov seferine at bağlansın" deyü dellâllar nidâ edüp Hân-ı âlî-tebâr kâmil bin aded yarar ve nâmdâr tüfeng-endâz yiğitler yazdı. Ve beş yüz tüfengli kalga sultân yazdı. Ve beş yüz tüfeng-endâz nûreddîn sultân yazdı. Ve üç yüz tüfeng-endâz Hân vezîri İslâm Ağa yazdı. Ve mukaddemâ Çerkez vilâyetinde rehin olan Çoban sultânları henüz iki bin tüfeng-endâz ile gelmişler idi.

Çünki cümle dörd bin üç yüz piyâde(?) tüfeng-endâz hâzır-bâş olup seksen bin aded dahi Tatar atlısı hâzır olduğun fiîrîn beğleri işidüp cemî'i zamânda Tatar hânlar beş yüz tüfengliye mâlik olmamışlardır diyü hândan küşümleyüp hânın seferine gelmeyüp Karasu şehri kurbunda Akkaya nâm sahrâda cümle fiîrînli kırk bin Tatar-ı sabâ-sür'at ile cem'iyyet-i kübrâ edüp Bâğçesarây'ı basup hânı ve kalgayı ve Vezîr İslâm Ağa'yı katl etmeğe ken[g]eş edüp ale's-sabâh Bâğçesarây'ı uracak olduklarının haberi hâna gelince hemân hân cümle tüfenglileriyle Bâğçesarây'ın cânib-i etrâfın ve kayalar başı ve dereler ağızlarına meterislere girdiler.

Derhâl Kefe eyâletinde olan Tat eli ağasına haber gidüp nısfu'l-leylde iki bin aded güzîde Tat eli tüfenglisi gelüp anlar dahi kemâ-kân birer merkezde sâbit-kadem olup âmâde durdular.

Andan kalga sultânı ve Vezîr İslâm Ağa'yı karadan getiren Âl-i Osmân'ın Silisre ve Nigebolı ve Vize ve Kırkkilise ve Çirmen ve Bender sancaklarının askerleri ve umûmen Bucak Tatarı ve Dobruca askeri dahi kalga sultân ile karadan bile gelmişlerdi. Bunlar dahi cümle Bucak Tatarıyla altmış üç bin aded Rûm askeri olup Bâğçesarây'ı ihâta edüp âmâde durdular.

Ve Âsitâne-i sa'âdetden Tatar Hân'ı donanma-i hümâyûn ile getiren Ammârzâde Kapudan Paşa ve yeniçeri ağası elli birinci cemâ'at odasından çıkan Yeniçeri ağası Minkârîzâde(?) fiaşı Mehemmed Ağa üç bin kapukuluyla ol dahi Bâğçesarây'da hâzır idi.

Ve Ammârzâde Kapudan Paşa dahi iki bin askeriyle hândan kerem ummak içün Bâğçesarây'da mevcûd idi. Ve on bin güzîde asker ile Mansûrlu Kaya Beğ geldi. Ve hâna yeniden baş urup kul olunca Karasu şehrinde cem'iyyet-i kübrâ eden fiîrînli askeri bu hânın yanında yüz elli bin pür-silâh âteş-feşân Âl-i Osmân askeri olduğun istimâ' edüp karârları firâra mübeddel olup Bâğçesarây'ı urma tedbîrlerin takdîr-i Hudâ bozup "Evdeki hisâb bâzâra uymaz" darb-ı meselin îrâd edüp cümlesi târumâr olup hânedânlarına revâne olduklarının haberi hân-ı âlîşâna gelince hemân Hazret-i Risâlet-penâhın alem-i şerîfi nişânesin du'â ve senâ ile hazîneden çıkarup yüz kîse mâl dahi bilesince alup "Her kim mü'min ü muvahhid ve müslim tâbi' ise Hazret'in sancağı dibine gelsin" dedikde el-azametullâh ol mü'min ve mu'tekid Tatar halkı şukka-i(?) alem-i Resûlullâh'ı görünce deryâ-misâl asker bir yere cem' olup gürûh gürûh ve asâkir-i Tatar sâf sâf olup,

Bâğçesarây'dan Nakşivân elinde fiîrîn beğleri üzre gitdiğimiz konakları beyân eder

Çünki bu ubûd-ı anûd cünûd-ı fiîrînliye şer'-i resûl-i mübîn tarafından resûller gidüp "Alem-i Resûlullâh ile(?) Maskov seferine gelsinler" deyü haber götüren resûlü döğüp söğüp kovup gelmediklerinden aye[t]:

1 Ɛ«◊IϒƐ««‰o‰oAϮƐ«◊IϒƐ««Ɣ

nass-ı şerîfine amel etmeyüp gelmediklerinden Hân hazretleri vâcibü'l-katl olduklarına mezâhib-i erba'adan fetvâ-yı kavîler alup kös-i hâkâniyânların ve nefîr-i İsfendiyârların çalarak ve alem-i Resûlullâh'ı açarak Bâğçesarây'dan niyyetü'l-gazâ deyü çıkup,

Menzil-i şehr-i Akmescid, andan **menzil-i şehr-i Karasu,** andan cânib-i kıbleye 10(?) sâ'at gidüp,

Nâhiye-i Nakşivân *[197a]* ya'nî ülke-i **fiîrînli** hudûduna bu kadar bin asker kadem basdığın fiîrîn beğleri görüp hemân karârları firâra mübeddel olup Kırım'da müselmân olan üç yüz aded Kalmık Tatarlarıyla ve üç yüz aded çatal atlı Tatarlarıyla cümle fiîrîn beğleri ehl [ü] ıyâlleri ve mâl [u] menâl-i firâvânların Mehemmed Geray Hân gibi bırağup cümlesi cân bâzârına düşüp Kırım cezîresinin Çikişke nâm kal'ası kurbunda Arbat geçidi nâm geçitden geçerken niçe Kalmıkları ve niçe yarar yiğitleri geçitde gark olup kendileri cân kurtarup firâr etdikleri haberi hâna

1 *Kur'ân,* Nisâ, 59; "Allâh'a itâat edin, Resûl'e ve sizden olan emir sahibine itâat edin"

gelince hemân hân ardları sıra fiîrînlinin hasm-ı kavîleri olan Mansûrlu'dan ve karaçı halkından üç bin aded zor batır yiğitleri Sasıklık nâm geçitden anlar dahi geçüp Heyhât sahrâsı içre fiîrînli'yi kova kova ol fiîrînliler ile bile firâr eden üç yüz aded Kalmıklara Mansûrlular râst gelüp cümlesin kırarlar. Ammâ fiîrînliler yahşı koşkol çatal atlılar ile kal‘a-i Azak'da Süleymân Paşa'ya ve Monla Ganî Paşa'ya varup cân atup halâs oldular, ammâ birer at ile kalup mâl u menâlden ayrıldılar.

Ammâ bu fiîrînlinin başlarına gelen cümle Mehemmed Geray Hân-ı Gâzî'nin bed-du‘âsıdır kim "Mehemmed Geray Hân'ın elinden zor-ı bâzû ile fieremet nâm esîr vezîr ile niçe benâm esîrleri yeni hâna veririz" deyü aldıklarında hân başın açup bunlara bed-du‘â edüp,

"İlâhî siz de benim gibi an-karîb hâne-berdûş olup ehl [ü] ıyâlinizden cüdâ olasız" deyü bed-du‘â etmişdi.

Hikmet-i Bârî du‘â-yı Mehemmed Geray Hân hedef-i icâbetde vâki‘ olup sekizinci ayda bunların başlarına böyle musîbet gelüp Çoban Geray Hân cümle fiîrînliyi ehl [ü] ıyâllerinden ayırdı. Ammâ fiîrînliler kal‘a-i Azak'da dahi duramayup Dağıstân'da olan Mehemmed Geray Hân'a Cenâb-ı Allâh bunları muhtâc edüp Dağıstân'a firâr etmede. Ammâ fiîrînli beğlerin kovan Mansûrlular yine Çoban Girây oğluna gelüp fiîrînlinin kal‘a-i Azak'a kamandıkların andan Dağıstân'a firâr etdiklerinin haberin hâna söyledikde hemân hân Karasu sahrâsından kalkup fiîrînlinin Nakşivân elindeki emvâl [ü] erzâkların ve bâğ u bâğçe vü besâtînlerin ve sarây ve akârât ve cümle mahsûlâtları ve hadem ü haşemlerin ve bî-hadd ü bî-kıyâs hayvânâtların cümle hân zabt edüp gayri eşyâların nehb ü gâret etdirüp ahâlî-i Kırım henüz ganîmete mâlik oldular.

Andan hân hazretleri bu kadar mâl-ı ganâ’ime mâlik olup andan avdet edüp tekrâr,

Menzil-i şehr-i Karasu, andan **şehr-i Akmescid,** andan tekrâr alay-ı azîm ile **Bâğçesarây**'a dâhil olunca tekrâr cemî‘i Kırım cezîresinde olan üsârâların tamga bahâlarıyçün be-dürüstî beşer guruş tahsîl etmeğe cemî‘i kazâlara niçe yüz ağalar çıkup eyle sırık urup zulm ile mâl tahsîl etdiler kim bu zulmü Yûsuf Haccâc-ı Zâlim etmemişdir.

Ve min garâ’ibi's-sitem-i zulm-i sarîh: Çoban Geray Hân'ın vezîri Sefer Gâzî Ağazâde İslâm Ağa babasını Kırımlı katl etdikleri ecilden intikâm almak içün esîr tamga bahâsı bahânesiyle ahâlî-i Kırım'a böyle zulm-i fâhiş olduğun yüz ve yüz elli yaşında ve gâyet müsin âdemler Kırım'da çokdur, anlar eydir:

"Bu zulm [ü] ta‘addîyi ata ve dedelerimizden işitmedik. Ve Kırım Kırım olalı curd eyelerimizden görmedik. Ve burun gelen hânlardan Hulagu Hân ve Tohtamış Hân ve Cinkız Hân ve Günbay Hân ve Menkirtim Hân ve Geraylardan Mengli Geray Hân ve Fethi Geray Hân ve Semiz Mehemmed Geray Hân ve Bahâdır Geray Hân ve İslâm Geray Hân ve şimdi Dağıstân'a giden Mehemmed Geray Hân zamânlarında böyle zulm [ü] ta‘addî görmedik" deyü cümle ahâlî-i Kırım feryâd u fiğân ederlerdi.

Eğer kavm-i Tatar'ın bu zulmun feryâd [u] fiğânlar etdiklerini istimâ‘ etdiğimiz gibi ıstılâhâtları üzre tahrîr eylesek terkîmi müşkil olup anlanılmaz, bir gayri lisân-ı garîbedir.

Hakîkatü'l-hâl bu mahalde fukarâ-yı Kırım'a eyle zulm oldu kim ba‘zı sulehâ-yı ümmetden kişiler esîrleri hâtırıyçün evlâdların sûk-ı sultânîde bey‘u men-yezîd edüp esîrlerinin baş mâlların edâ etdiler. Hattâ bu mahalde üç re’s mahbûb esîrler birer altuna çıkup kimesnelerden bir ferd-i âferîdeler rağbet etmediler. Ve mahbûb ve mahbûbe üsârâlar pâymâl-i bî-me’âl(?) fürûht olunurdu.

Bu bast-ı mukaddemed[en] murâd [u] merâm u muhassal-ı kelâm oldur ki nefs-i Kırım'da yüz bin aded askerî tâ’ifesi olup hânlar sefere atlananda ekall-i mâ yekûn yetmiş seksen bini hân ile bile atlandıkda altı kerre yüz bin esîrlerin elleri ve kolları ve pâyları boş seğ-ber-sahrâ dağlard[a] ve bâğlarda ve tarlalarda bu kadar esîr küffârlar gezmede. Aceb hikmetdir kim altı kerre yüz bin Kazak küffârdan biri cezîre-i Kırım'dan firâr etmeğe kâdir değillerdir, zîrâ cümle Kırım askeri hân ile sefere gitdiklerinde ol mahalde cümle Kırım'ın Noğay ve Badrak karıları Kırım'da atlanup bellerine kılış ve sadak bağlayup Kazaklarıyla bâğlara ve dağlara ve tarlalara gidüp zirâ‘at etdirüp ehilleri seferden geldiklerinde hâzır mahsûl bulurlar. Anıniçün Kırım halkı Kazaklarının tamga bahâsı vermenin zulmlerine tahammül etdiler, ammâ zulm-i sarîh oldu. Hudâ def‘ ede.

Ve mine'ş-şe’âmeti zulmün azîmün oldur kim sene 1077 târîhinde bu nefs-i Kırım'da Mehemmed Geray Hân'a Âl-i Osmân tarafından bir yarlığ-ı belîğ-i tevkî‘-i refî‘-i ***[197b]*** şehinşâhî ile Köpürlüzâde Fâzıl vezîr Ahmed Paşa'dan mektûb gelüp eyle tahrîr etmiş kim,

"Sen ki sâbıkan Mehemmed Geray'sın. Hatt-ı şerîfim vüsûl buldukda yetmiş yedi sadaklı ve zırh zireh-külâhlı sultânlarınla âsitâne-i sa‘âdetime gelesin. Kırım hânlığın Çoban Geray Hân'a ihsân eyledim" deyü hatt-ı şerîf gelince Mehemmed Geray Hân fakîr âbâ ve ecdâdından kalan on Mısır hazînesi mâlı ve bu kadar menâli ve bu kadar ehl [ü] iyâli ve körpe evlâdları bırağup ol ihtiyâr pâdişâh ağlaya ağlaya Dağıstân pâdişâhına hakîr bile gitdik. Bu dahi Kırım'da esîr tamgası bahâsı zulmünden eşedd zulm-i Haccâc-ı zâlim idi, *ve's-selâm*.

Ammâ bu mezkûr esîr tamgası mâlından günden güne hâna ve Vezîr İslâm Ağa'ya bî-hadd ü bî-kıyâs mâl-ı hazâ’in harâm geldi kim koyacak hazîneler leb-ber-leb oldu.

Hemân hânın gözü niçe bin kîse mâlı görünce "Âhır ömrümdür" deyüp kendüyi Âsitâne-i sa‘âdetden donanma-i hümâyûn ile getiren Ammârzâde Kapudan Paşa'ya kırk kîse ve kadırgadaki levendânlara on kîse ve yeniçeri ağasına kırk kîse ve yeniçerilere on (...) kîse [ve] cebecilere ve topçular ocaklarına onar kîse ve kalgası ve vezîrin karadan getiren Silisre ve Nigebolı ve Vize ve Kırkkilise ve Çirmen sancakları askerlerine beşer kîse ve Bucak Tatarı leşkerine beş kîse ve kendünün Kırım kapukullarına on kîse ve cümle sekbânlarına on kîse ve Tat eli halkına beş kîse ve'l-hâsıl bir haftada iki bin kîseyi bezl edüp cemî‘i Kırım halkın memnûn mesrûr şâdımân eyledi.

Ba‘dehu tamgadan hâsıl olan mâl-ı harâmdan beş yüz Kazak esîr, yüz kız, yüz oğlan ki her biri birer pençe-i âfitâb âfitâbeler idi, yüz aded gümüş eğerli yorga atlar, iki yüz çıplak yorga atlar ve beş yüz re’s Kırım bârgîrleri, yüz çift envâ‘ından doğanlar ve karçığalar ve lâçînler, yüz aded kelb-i mu‘allem tâzîler, yüz çift alaca kelb zağarlar ve niçe bin tuhaf murassa‘ât ve altun ve gümüş avânî ve niçe yüz çift Hıtâyî çâr-gül münebbit kâseler ve tabaklar ve mertebânîler cem‘ edüp vezîri olan İslâm Ağa ile bu hedâyâ-yı mezkûrları beş yüz kîse nakd ile Âl-i Osmân pâdişâhına ve vezîria‘zama ve vâlide sultân ve şeyhülislâm ve kadı‘askereyne ve İslâmbol monlası ve sâ’ir ser-i kârda olanlara dahi niçe bin hedâyâlar ile kîseleri Der-i devlete İslâm Ağa götürdü.

Andan ertesi gün Kefe'de olan Ak Mehemmed Paşaya yigirmi kîse ve elli re’s at ve yigirmi re’s yorga bârgîr ve on aded Leh ve Çerkes ve Rûs gulâmları ve bir hınto araba ve iki yüz cürd atlılar ile hedâyâ ve mektûblar gönderüp Mehemmed Paşa'yı Bâğçesarây'a da‘vet etdi.

Mehemmed Paşa'ya hedâyâlar varınca memnûn olup Azak'dan gelirken Çerkezistân içre fiîrîn beğinin oğlu ve Sübhân Gâzî Ağa'nın oğlun Nevrûz kal‘asından bile hâna getirüp Kefe'den Bâğçesarây'a dördüncü günde girirken azamet-i Hudâ hân ile bu kadar bin aded müsellah ve mükemmel güzîde asker Mehemmed Paşa'nın istikbâline çıkup paşaya ziyâfet-i azîmler olup cümle tevâbi‘lerine müstevfâ konaklar verüp hân ile fiîrînliyi barışdırup yemîn billâh ile ve emân makremesi ile başkapucubaşı ve Halîm Efendi gidüp fiîrîn beğini getirüp dest-bûs edüp Sübhân Gâzî oğlu dahi dest-bûs edüp babası Sübhân Gâzî Ağa'nın dahi defter-i cerâ’imi üzre kalem-i afv çekilüp anın da‘vetine dahi bir kapıcıbaşıyla kendi oğlu gitdi. Ol dahi gelüp dest-bûs edüp vilâyet-i Kırım âsûde-hâl olup hân dahi henüz Ak Mehemmed Paşa sebebiyle müstakil hân olup ibtidâ ramazân-ı şerîfin gurresinden her gece sohbet-i hâslar edüp ol kadar Hüseyin Baykara meclisleri olup zevk u safâlar eyledik kim ta‘bîr olunmaz, zîrâ Mehemmed Paşa'yı Mehemmed Geray Hân'ın binâ etdiği görünüşüne kondurmuşlar idi.

Beher yevm cümle me’kûlât [u] meşrûbâtlar verildikden sonra Mehemmed Paşa'ya beher yevm yüzer guruş cep harçlığı verilirdi. Ve bu abd-i hakîre ve bu mağdûr-ı fakîre hân-ı zî-vakâr ve pür-himmet-i âlî-tebâr hazretlerinin iltifât-ı bî-gâyetlerine mütevâsıl olup elli bir târîhinde ni‘met-i uzmâsıyla perveriş bulduğum merhûm sa‘îd ü şehîd Sefer Gâzî Ağa'nın sarâyını hakîre konak ta‘yîn edüp hâlâ İslâm Ağa vezîr olup Der-i devlete gidüp küçük karındaşı Mehemmed Mirza hakîre konak-bânlık edüp cemî‘i me’kûlât [u] meşrûbâtmız içeri haremde Anişe Hâtûn'dan ya‘nî Â’işe Kadın'dan gelüp zevk u safâlar ederdim. Ve hândan hakîre bir kat esbâb-ı fâhire ile bir semmûr paçası kürk ihsân edüp Mehemmed Paşa ile Bâğçesarây'da kâmil yigirmi gün tekâ‘üd edüp sehel bürûdet-i hevâ ve şiddet-i şitâlar def‘ olup ibibik kuşları ötmeğe başlayup Kırım'ın hevâları mu‘tedil olmağa sehel başlar.

Ammâ Mehemmed Paşa ile hân her gece ol şeb-i yeldâlarda yedişer ve sekizer sâ‘at oturup cemî‘i ulemâ-yı Kırım ile mübâhase-i ilm-i şer‘iyyeler ederlerdi. Ammâ Mehemmed Paşa bir müverr[ih]-i âlem kimesne olmak ***[198a]*** ile hân hazretleri huzûrunda ve bu kadar ulemâ-yı Tatar müverrihînler huzûrunda Mehemmed Paşa eydir:

"Cânım efendiler, pek müşkil midir? Âyâ bu vilâyet-i Kırım'a ibtidâ kavm-i Tatar ne asırda mâlik oldu? Ve ibtidâ müstakil fâtih hâkim olanlar kimlerdir? Ve hân deyü ve Geray deyü neden isim kodular?" deyü paşa su’âl edince hemân Kırım kadı‘askeri olan fuzalâ’ü'd-dehrden Murtezâ Alî Efendi buyurdular kim:

"Bizim kavm-i Tatar ibtidâ Hazret-i Dâvûd Nebî asrında Hıtâ vü Hoten ü Çîn'de idiler. Anda tenâsül bularak ol diyârlardan gelüp Mâverâü'n-nehir'de Mâhân vilâyetinde mekân edinüp Hazret-i Risâlet-penâh'ın zamân-ı bâ-sa‘âdetlerinde Cingiz Hân zuhûr edüp Âl-i Osmân ile ol Cinkız Hân ammî-zâdelerdir. Âl-i Osmân'ın ecdâdları Süleymân fiâh ve(r) Ertuğrul Rûm-ı Yûnâniyâna giderler. Bizim Cingiz Hân nehr-i Edil boylarında sâkin olup ol dahi tenâsül bularak Heyhât sahrâsına, andan vilâyet-i Kırım'a istîlâ ederler. İşte bizim Emrem Atalık'da mufassal ve mu‘temed latîf târîhi vardır. Okunsa cümlemiz andan ifâde ederdik" dedikde hemân Emrem nâm atalığın meğer tevârîh koynunda imiş. Çıkarup Halîm Efendi tilâvet etdi. Meğer bu tevârîh sâhibi Emrem Atalık yüz yigirmi yaşında bir kart kazak ve kozak ve ozak köse boyu kısa âdemin ecdâdlarından Tohta Bay nâ[m] bir müverrih-i benâm kimesnenin te’lîfi olduğundan Emrem Koca dedelerinin te’lîfin koynundan çıkarup tilâvet olunmağa başlandı, ammâ lisân-ı Çağatay üzre bir latîf ve fasîh [ü] belîğ târîh-i Tohta Bay-ı Çağatay'dır.

Tevârîh-i Tohta Bay kavli üzre ibtidâ Kırım cezîresine mâlik olan hânları beyân eder

Evvelâ sene (---) târîhinde Cingiz Hân-ı zor-dest Deşt-i Kıpçak'da Tohtamış Hân ile üç sene kâmil germâ-germ ceng-i cidâl ve harb-i kıtâl edüp âhır meydân-ı şecâ‘at Cingiz Hân'da kalup Tohtamış Hân münhezimen Bahr-i Harez'den karşu Îrân-zemîn'e firâr edüp anda karâr eder. Cingiz Hân kendü oğullarından en ulucası Cuci Bay'a Balu Hân ve Kazan ve Bulgar ve Rûs ve Kozak vilâyetleri hânlığın verüp Balu Hân da müstakıllen hân olduğiyçün Cuci Bay'a hân deyü ibtidâ nâm verdiler. Ol dahi giderek cihân-ârâ bir şâh-ı cihân olup Maskov kralını kendüye tâbi‘ edüp harâc-güzâr etdi.

Ammâ cezîre-i Kırım'da Ciniviz Frengi berren ve bahren bir büyük kral-ı dâll-i bed-fi‘âl olmak ile Cuci Hân'a ser-fürû etmeyüp cezîre-i Kırım üzre Cuci Hân azîm leşker çeküp amân u zamân vermeyüp Kırım memleketin sene (---) târîhinde Ciniviz küffârı elinden hâh nâ-hâh zor â-zor ibtidâ feth edüp leb-i deryâda olan kal‘alardan İnkirmân ve Sarkirmân ve Balıklağa kirmân ve Menkûb kirmân ve Kefe kirmân ve Kerç kirmân ve Çikişke kirmân ve gayri bu makûle hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal‘alar leb-i deryâda kefere elinde kalmak üzre Cuci Hân ile kefere kralı sulh edüp cezîre-i Kırım'ın sahrâlarında Tatar askeri sâkin olup ilâ yevminâ hâzâ cezîre-i Kırım dest-i Tatar'da kaldı.

Ba‘dehu Kırım cezîresi fâtihi Cuci Hân Kırım'ı feth etdikden altı ay mürûr edüp fevt oldukd[a] (---) (---) defn edüp altı nefer oğlu kalır. Büyük oğlu ile beş aded karındaşlar Kırım'ı üleşemeyüp yurd eyesi olmak içün azîm vezni üzre birbirleriyle altı nefer karındaşlar ceng-i cidâl ve harb-i kıtâl eyleyüp âhır-ı kâr büyük karındaşları Bereket Hân dedeleri Cingiz Hân'a varup buluşdukda "Hay bizim oğlumun oğlu cânım sen safâ geldin" deyü niçe gûne ta‘zîm ü tekrîmler edüp Bereket Hân'ın ilticâsından cihân cihân hazz edüp Kırım hânlığın Bereket Hân'a yarlığ-ı belîğ-i şâhî ile verüp öbür beş nefer karındaşların Deşt-i Kıpçağ'a gelmeği fermân eyleyüp Bereket Hân cezîre-i Kırım'a müstakil pâdişâh olup âleme nizâm [u] intizâm verdi.

Hikmet-i Hudâ altı aydan Cingiz Hân merhûm oldu. Mürd oldu, diyemeziz, zîrâ Hazret-i Risâlet-penâhın [1] «‚—«†»«”A†· âyet-i şerîfiyle tahrîr olunan yarlığ-ı belîğine ta‘zîm edüp ayağa kalkup öpüp başına koyup dîn-i İslâm kabûl etmişdi.

"İllâ Ka‘be'ye gidemem, zîrâ Ka‘be'ye varınca bu kadar pâdişâhları atlayup geçemem. Cümlesi bana hasımdırlar. Emn-i tarîk yokdur ki Ka‘be'ye gidem. Ve (---) sene mu‘ammer olmuş kişiyim. Zekerim kesüp sünnet olamam" deyü özrün arz edüp sâ’ir alâ mâ farazallâhı cümle kabûl etdiğiyçün biz ana müslim deyüp merhûm oldu, deriz.

Netîce-i kelâm Cingiz Hân merhûm oldukdan sonra oğlunun oğlu Bereket Hân Cingiz Hân yerine müstakil hân olup bin gün ana dahi hidâyetullâh erüp derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden bende-i Sübhân olup ibtidâ Tatar'da kendüyi sünnet etmek bundan kalmışdır kim yüzer ikişer yüz nefer âdemleri bir yerden sünnet etdirüp ***[198b]*** üç gün üç gece toy düğünler edüp sürûr [u] şâdımânlar ile ömr-i nâzenînin zevk u safâ ile geçirirdi.

Ve vilâyet-i Kırım'da Eski Salâ şehrin ve Aşlama Bâğçesi'n ve Bâğçesarây'ı ve Eski Yurd'u binâ eden bu Bereket Hân'dır. Gâyet şecî‘ ü nâmdâr hân olup cemî‘i kralları âciz-mânde edüp cümlesin harâca kesdi ve mâl-ı hazîne cem‘ edüp askere verüp yiğit cem‘ ederek iki kerre yüz bin aded cengâver ve dilâver hünerver askere mâlik olup Heyhât sahrâsında iki kerre yüz bin otav yılkıya mâlik idi. Her otav ta‘bîri bin at ola ve altmış bin otav deve ve altı kerre yüz bin otav sığır olup sâ’ir devâbbâtlar Küçük Heyhât sahrâsında otlayup gezerlerdi kim hadd [ü] hasrların Cenâb-ı Bârî bilirdi. İlâ yevminâ hâzâ Heyhât sahrâsında olan caban hayvânâtları Bereket Hân'ın devâbbâtlarında[n] kalmışdır kim beyâbânî olmuşlardır. Allâhu Te‘âlâ Bereket Hân'a tâ bu mertebe berekât vermişdi.

Ba‘dehu Bereket Hân'ın tâ bu mertebe mâl [u] menâl ve çeri cem‘ edüp bir mu‘azzam pâdişâh olduğun Hulagu Hân işidüp hasedinden Kırım'da Bereket Hân üzre dörd kerre yüz bin askerle Hulagu Hân gelirken Bereket Hân bu hâl-i pür-melâli istimâ‘ edüp yüz bin ceng-âver Tatar-ı sabâ-reftâr-ı adû-şikâr ile cezîre-i Kırım'dan sene 661 târîhinde çıkup sahrâ-yı Küçük Heyhât'da Azak kal‘ası altında Deşt-i Kıpçak'da Hulagu Hân meks etmişken vakt-i seherde Hulagu Hân'ın leşkerine Bereket Hân bir bereketli şemşîr-i bürrân urur kim cümle kavm-i Hulagu'nun çoğu helâk olup dendân-ı tîğdan halâs olanlar ile ancak Hulagu Hân bin kadar Tatar ile nehr-i Edil'i ötüp cân kurtarır. Bu kadar mâl-ı ganâ’imi Bereket Hân'a kalır. Bereket Hân da fi'l-bereke deyüp sâlimîn ü gânimîn Kırım'a mansûr u muzaffer dâhil olur.

Hulagu Hân dahi bu derd-i ser ile niçe zamân serserî gezüp cümle pâdişâhlara tasaddur etmişken cemî‘i pâdişâhlar ve krallar kıtında hor hakîr olup âhır-ı kâr derdinden Mecûsî mezhebinde mürd olup yeri dâru'l-bevâr olup yerine oğlu Abaka Hân müstakil pâdişâh olup cemî‘i pâdişâhlara nâmeler gönderüp tecdîd-i bî‘at ederler. İllâ Kırım'da Bereket Hân,

"Ben İslâm pâdişâhı olup dîn-i Muhammedîden olup eyle bîdîn Mecûsî-mezhebden niçün varup tecdîd-i bî‘at ederim" deyü Abaka Hân'ın nâmesin Bereket Hân pâre pâre edüp elçisini kovdu.

Hulagu oğlu Abaka Hân'a bu haber gelince babası Hulagu Hân'ın bozulup üç kerre yüz bin askerinin

---

1 *Kur’ân,* Alak, 1; "(Yaratan) Rabbinin ad›yla oku"

kırıldığı intikâmın Bereket Hân'dan almak içün iki kerre yüz bin askerle vilâyet-i Kırım üzre gelmede. Kırım askeri dahi henüz İslâm ile müşerref olmuş asker Bereket Hân ile kâmil seksen bin aded güzîde İslâm askeri cezîre-i Kırım'ın Or Ağzı nâm yerinden taşra Küçük Heyhât sahrâsına çıkup Abaka Hân ile Bereket Hân devlet sınaşup bi-emri Hudâ mu'cizât-ı Muhammedü'l-Mustafâ berekâtıyla Bereket Hân Hulagu oğlu Abaka Hân'a bir sâtûr-ı berekât-i Muhammedî urur kim Abaka'nın babası Hulagu Hân'ın Bağdâd'da Âl-i Abbâsiyân'dan Musta'sım Bil-lâh'a etdiğinden edüp yüz elli bin Abakay Hân Tatarı kılıçdan geçüp hâlâ üstühânları Or kal'asından taşra Cerekli nâm mahal kurbunda püşte püşte Tatar-ı Abakay kemikleri yığılup durur. Ve hâlâ Kırım Tatarı içre darb-i meseldir kim "Bereket Hân kılıcına uğrayasın" derler.

Ba'dehu Bereket Hân Abakay Hân'ın cümle atları ve bisâtları ve mâl-ı ganâ'imlerin guzât-ı müslimîne bezl edüp mansûr [u] muzaffer vilâyet-i Kırım'a dâhil olur. Günden güne cihângîr pâdişâh-ı Cem-i kişver-keş olur.

Hikmet-i Hudâ ol sene nehr-i Turla ve nehr-i Tuna dörder ay müncemid olup Bereket Hân iki kerre yüz bin asker ile nehr-i Tuna'yı öte Edirne tarafına ötüp evvelâ İslâmbol tekûru olan Keştantış kralın elin vilâyetin tâ İdrivne ya'nî Edirne ve Filibe ve Sofya-i sâfiye ve Kavala ve Selânik ve Serez ve Zihne ve Tırhala ve Yanya ve Kesendire ve Koloz ve medînetü'l-hukemâ ve'l-kudemâ olan Atine şehrine varınca kenâr-ı bahrde ve berrde olan cemî'i şehr-i azîmlerden yedi yüz yetmiş pâre şehirleri nehb ü gâret edüp hisâbın Allâh bilür ol kadar mâl-ı ganâ'im ve niçe kerre yüz bin mahbûb üsârâlar ve bî-hadd ü bî-hatm behâ'imler alup cemî'i şehirleri yaka yıka ihrâk bi'n-nâr ederek yedi ayda yine nehr-i Tuna kenârına gelüp niçe bin pâre gemilerle Akkirmân tarafına Tuna'dan ubûr edüp ve nehr-i Turla'yı dahi ubûr edüp mansûr selâmet Kırım'a dâhil olur.

Ba'dehu sene 665 târîhinde Kırım'dan seksen bin asker ile Belh u Buhârâ'ya ve ***[199a]*** Îrân [u] Tûrân'a ve Çîn Mâçîn ve Hıtâ ve Hoten u Fağfûr ve Türkistân'a at salup serkeş pâdişâhları ser-fürû etdirüp bin sekiz yüz kadar ulemâ-yı Tata[r]'ı başına cem' edüp ta'zîm [ü] tekrîm ile cezîre-i Kırım'a getirüp cemî'i ulemâya câmi' ve medreseler inşâ edüp gazâ mâllarıyla cümle ulemâlara hânedânlar yapup ehl [u] ıyâl ederek günden güne giderek Âl-i Cingiziyân iştihâr bulup "*Sâhibü's-seyf ve'l-kalem*" deyü hutbeyi ibtidâ şehr-i Kırım'da bunlar okudup sikkeleri at şekli tasvîrli mankır kesdirdi, zîrâ sayd [u] şikârları ve cemî'i kârları atlar ile olmağın sikkelerine at sûreti yazdılar. Hakkâ ki sikkeyi nühâs-ı hâssda kazdılar. Ve günden güne ulemâ-yı Tatarlar ile alem oldular.

Ol asrda nefs-i cezîre-i Kırım'da üç bin aded fetvâ sâhibi ulemâ-yı Tatar var imiş. Anlar ile Bereket Hân şöhret bulup günden güne asker-i İslâm gür olup Ciniviz Kırım'da harâc-güzâr olur.

Ba'de[hu] sene 666 târîhinde Bereket Hân merhûm olup Eski Salâ'da medfûndur. Anın bir tıfl-ı nâ-resîde oğlu bir yaşında olmak ile atalıkları birbirlerine düşüp âhır Cingiz Hân'ın hâl-i hayâtında velîahd edindiği dördüncü oğlunun {oğlu} Toluy neslinden olan Menkirtim Hân ibn Tağar Hân'ı hân edüp Kırım'a getirdiler. Bu dahi Maskov ve Leh ve Çeh ve İsfaç ve Filimenk ve Macar ve Kurs ve Nemse ve İslovin ve Tot ve Korol kralların cümle harâca kesüp Krakov vilâyetlerinden Daniska vilâyeti seferine gidüp hisâbın Cenâb-ı Bârî bilir mâl-ı hazâ'in üsârâlar ile cezîre-i Kırım'a gelüp ana dahi [1] †«—AYI†≈‰Ł†—» âyeti fermânı gelüp sefer-i hakîkîye azm-i cinân edüp yeri dâr-ı İlliyyîn ola. Hâlâ kabri Mankıt elindedir.

Ba'dehu yerine karındaşı Tedan Hân ibn Tağar Hân nehr-i Edil sahrâsındaki şehr-i Sarây'dan gelüp vilâyet-i Kırım'a müstakil hân oldu. Bunun zamânında Leh Kazağı Kırım'ın garbîsi tarafında Avlota limanına girüp Sarkirmân kal'asın Ciniviz keferesi elinden alup Teda[n] Hân Kazak elinden mezkûr kal'ayı kurtarmağa kâdir olmadığından Kırım halkı Tedan Hân üzre gulû-yı âm edüp hanlıkdan ma'zûl edüp yerine sene 690 târîhinde Menkirtim Hân oğlu Tağtağağ Hân hân olup dâ'ima fitne ve fesâda ve fısk [u] fücûra ve lu'b u lehve mâlik olup Ciniviz küffârı ve Maskov ve Leh ve Kostantin ve İdrivne ve Sırf ve Bulgar ve Eflak ve Boğdan ve gayri küffâr kralları yüz bulup Kırım'ın câ-be-câ yerlerin gâret etmeğe başlayup Sarkirmân kal'asın bu dahi Leh elinden halâs etmeğe sa'y etmedi.

Meğer bu Tağtağağ Hân ecdâdları bî-dînine girüp putperest olmuş. Hemân cümle ahâlî-i Kırım ve ulemâ-yı sulehâ-yı (---) gulû-yı âm edüp "Tağtağağ Hân'ı katl edelim" derken bir tarafdan fursat bulup Menkûb kal'asında Ciniviz küffârına kaçup şapka geyer. Ertesi ale's-sabâh leşini aşağı kayalar dibinde boynunda altun haçlar bile bulunup yine ol mahalde lâşe-i murdârın kefereler bir meşâda gömerler ve bir gûre dıkarlar. Hâlâ âyende vü revende Tatarlar yanından geçüp meşâdına la'net okuyup gûruna tükürüp geçerler.

Andan sonra yerine Özbek Hân hân olup gâyet halîm ü selîm ve dîndâr müselmân hân-ı âkıl olduğun-dan vilâyet-i Kırım içre meyân-ı cüyûşda köy köy aşkıyâlar zâhir olup nefs-i Kırım içi helc [ü] melc olduğun Mâverâü'n-nehir'de Tohtamış Hân Kırım'ın bu hâline muttali' olup "Fursat ganîmetdir" deyüp yüz

[1] *Kur'ân,* Fecr, 28; "O, senden, sen de O'ndan hoflnut olarak Rabbine dön!"

bin asker ile Kırım vilâyeti üzre gelüp hikmet-i Hudâ ol müslim ve sâlih ve mütedeyyin Özbek Hân'ı Tohtamış Hân bozup Özbek Hân dahi Kırım'dan deşt-i Kıpçağ'a andan vilâyet-i Semengân'da Timur Hân'ın yanına düşüp ilticâ eder, ammâ beri tarafda Tohtamış Hân diyâr-ı Kırım'a müstakil hân olup cümle Kırım halkı bi'z-zarûrî idiler.

Timur Hân dahi Özbek Hân'ın ricâsıyla hayfın alıvermek içün Timur Hân yüz bin çatal atlı ceng-âver asâkir-i dilâverler ile ılgar edüp Özbek Hân talî'a-i asker olup Timur Hân'ı Heyhât sahrâsından geçirüp yedi gün yedi gecede vilâyet-i Kırım'a çapul civerüp cezîre-i Kırım'a dâhil olup yaka yıka Tohtamış Hân asker kova kıra Kırım diyârın harâb edüp cümle ulemâ-yı Kırım'ı Timur Hân alup Belh u Buhârâ'ya götürüp Tohtamış Hân gemiyle Tarabefzûn vilâyetine firâr edüp bir zamân anda karâr eder.

Beri tarafda Timur Hân Kırım hânlığın yine Özbek Hân'a verüp andan sonra Timur Hân-ı pür-zor vilâyet-i Kırım'a üç kerre gelüp câ-be-câ harâb etdiği yerler deşt-i Kıpçak'da ve Azak ile Kırım mâbeynlerinde tâ nehr-i Özü ***[199b]*** kenârında Doğangeçidi nâm kal'a mahallinde ehl-i İslâm mezâristânları ve şehir esâsları nümâyân olup durur.

Ve "Timur-ı pür-zor Hân'ın bir oğlu Akmescid'in cenûbîsine Çadır dağı yaylağı dâmeninde medfûndur" deyü Ak Mehemmed Paşa'nın su'âline cevâb vermek içün mezkûr *Tohta Bay Tevârîhi* böyle okunup Kırım'da ibtidâ kavm-i Tatar sâkin olmasının aslı ve ibtidâ Kırım'a hân olan Cingiz Hân oğlu Cuci Hân'dır deyü cevâbdihlik edüp Kırım sâhibi olduk dediler.

Yine Mehemmed Paşa eydir:

"Ya, Âl-i Osmân eline bu cezîre-i Kırım ne yüzden girdi?" deyince Emrem Atalık eydir:

"Sene (---) târîhinde İslâmbol'u feth eden Sultân Mehemmed kişi(?) İnkirmân'ı ve Avlota kirmân'ı Leh elinden feth edüp Kırım'ın bir köşesin kabza-i tasarrufa alup kaldı.

Ba'dehu sene (---) târîhinde Mengli Geray Hân i'ânetiyle Sultân Bâyezîd-i Velî vezîri Gedik Ahmed Paşa Kefe kal'asın ve Sudak ve Kerç ve Balıklava ve İnkirmân ve Sarkirmân kal'aların cümle Ciniviz küffârı elinden kimin ceng ile kimin emân ile feth edüp küffâr Azak kal'asına gidüp Kefe kal'asında fiâhzâde Korkud Hân ibn Bâyezîd Hân'ı Kefe'de hâkim edüp Kefe kal'asın taht-ı Âl-i Osmân edüp (edüp) bizim hânlarımızdan Mengli Geray Hân ile Sultân Bâyezîd'iniz ta'ahhüd edüp,

"Kırım cezîresinin sahrâları hânların ola. Dağlarında ve leb-i deryâlarında olan kılâ'lar cümle Âl-i Osmân'ın olup bir Kırım şehzâdesi Yanbolı şehrinde rehin durmak üzre sulh oldu. İlâ yevminâ hâz[â] Kırım'ın nısfına Osmânlı ve nısfına hânlar mutasarrıflardır. Ba'dehu Mengli Geray Hân Bâyezîd-i Velî ile Akkirmân ve Kili kal'aları fethinde bulunup sonra merhûm olup (---) medfûndur. Andan (---) hân oldu. Andan sonra Geray elkâbı bu Mengli Hân'dan kalup Kara fiemseddîn hazretleri Mengl[i] Geray buyurduklarından hâlâ hânlara Geray derler. Meselâ Âl-i Osmân'a hünkâr derler.

.....(2 satır boş).....

Andan Selâmet Geray Hân ve Bahâdır Geray Hân ve İslâm Geray Hân ve Mehemmed Geray Hân iki kerre hân olup şimdi Dağıstân'da kalup hâlâ hânımız Çoban Geray Hân'dır. Allâhu Te'âlâ hatâlardan saklayup ocağı dâ'im ola" deyü hân huzûrunda böyle du'â vü senâlar edüp bu gece sohbetimiz cümle ulemâ ile tevârîh zevki olup Kırım pâdişâhların *Tevârîh-i Tohta Bay*'da böyle tilâvet edüp hakîr dahi bu kadarca tahrîr ile iktifâ etdik, *ve's-selâm*.

Ertesi gün Ak Mehemmed Paşa hândan me'zûn olup der-i devlete revâne olacak mahalde hân hazretleri Ak Mehemmed Paşa'ya on beş kîse guruş ve beş bin altun ve on esîr ve on yorga gümüş eğerli atlar ve iki yüz Tatar eğerli tevâbi' binecek atlar ve yigirmi aded Çerkes kızları ve paşa karındaşına ve oğlu beğe ve kethudâsı ve dîvân efendisi ve sâ'ir ser-i kârda olanlara bu kadar esîr ve bu kadar ihsânlar olundu kim ta'bîr olunmaz.

Hakîr dahi hân hazretlerinden ve kalga ve nûreddînden ve cümle a'yân-ı Kırım olan ahibbâlarımızdan on bir esîr ve on yorga ve on iki re's Noğay atları ve cümle üç kat esvâb ve cümle sekiz yüz yetmiş aded guruş peydâ etdik.

Ak Mehemmed Paşa ile sene (---) târîhinde Kırım'dan İslâmbol'a gitdiğimiz konakları beyân eder

Evvelâ cümle ahibbâ ve dostânlar ile vedâlaşup hân hazretleri dahi bu kadar bin asker ile atlanup Mehemmed Paşa'yı göndere gidüp Bâğçesarây'dan cânib-i garba sayd [u] şikâr ederek gidüp 6 sâ'atde,

Menzil-i Kamışlı salâsı: Andan yolumuzdan bir konak sapadır. 7 sâ'at şimâle gidüp,

Menzil-i Çüyençi Mehemmed Efendi salâsı

Beş yüz evli bir büyük Tatar köyüdür. Bunda Mehemmed Efendi e'ızze-i kirâmdan müstecâbü'd-da've ülken âdemdir. Bu köyekde demirden dökme kazanlar yaparlar kim her bir kazgana birer ve ikişer sığır sığar mefret kazanlar, ma'deni Çadır dağındadır kim ibret-nümâ-yı vâcibü's-seyrdir. Rûm'da Bosna serhaddinde Kıradişka ve vilâyet-i Erzurûm'un Kığı sancağında ve vilâyet-i Kırım'da Çadır dağında bu demir ma'deni başka bir ma'âdindir kim Kığı'da ve Kıradişka'da bu demir ma'denin top güllesi dökerler ammâ bu Çüyençi'de demiri kazan dökerler kim Belh, Buhârâ ve Semengân, Laristân Moltan vilâyetlerine

varınca Çüyençi Mehemmed Efendi kazanı meşhûr-ı âfâkdır.

Hele hamd-i Hudâ Mehemmed Efendi'nin hayr du‘âsın alup dest-i bûsıyla şerefyâb olup andan 5 sâ‘atde ma‘mûr salâları geçüp,

Baylar salâsı: Bu mahalde hân Mehemmed Paşa ile müfârakat vedâsı edüp hân Kırım'a bizler cânib-i şimâle 9 sâ‘atde,

Menzil-i Tuzla salâsı: Mukaddemâ tuzla-i azîm olup emânet olduğu bâlâda merkûmdur.

Andan yine şimâle *[200a]* 5 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Ferahkirmân

Ya‘nî Or ağzı kal‘ası ki cezîre-i Kırım'ın bir cânibi dahi bu mahalde nihâyet bulur. İşbu cezîre-i Kırım Karadeniz'in şimâli nihâyeti cânibinde şekl-i müselles yedi yüz yetmiş mîl bir adadır. Kıble tarafı ki Tat eli dağlarıdır kim cümle sekiz aded kal‘a-i metînelerdir kim Âl-i Osmân'ın Kefe eyâletidir.

Ve bu cezîrenin nısfı tarafı şimâl semtine bâğsız ve bâğçesiz çölistân yerlerdir kim cümle bin altmış yedi pâre ma‘mûr u âbâdân câmi‘ ve mesâcid ve medreseli salalardır kim her biri âdem deryâsıdır ve cümle Tatar hânlar hükmündedirler. Bu hisâb üzre hemân Kırım hânlarının mutasarrıf oldukları bu Kırım cezîresinin nısfıdır, ammâ yüz bin askerî tâ’ifesi çıkar.

Ve altı kerre yüz bin Kazak-ı Âk esîr tahrîr olunmuşdur. Ve yüz bin aded dahi ulemâ ve sulehâ ve e’imme ve hutebâ ve fukarâ ve zu‘afâ ve kudât ve meşâyihân tahrîr olunmuşdur. Yüz bin kadar âdem dahi tüccârân-ı berr [ü] bihâr ve ehl-i hıref tahrîr olunmuşdur. Beher yevm üç bin koyun ve iki yüz sığır ve kırk elli at ve kırk elli deve boğazlanup beher yevm yedişer bin kîle buğday harc olup on kerre yüz bin atlara yem asılup cümle Kırım halkı at besler. En makbûl kârları gazâdır.

Ve me’kûlât [u] meşrûbâtları at ve deve ve sığırdır. Meşrûbâtları at ve deve südü kımız ve boza ve talkan ve baldır suyudur. Tatarlar(ı) ekmeği az yerler. Ekmek yemezi çokdur. "Yedikleri darı ve geydikleri deri ve evleri saz ve kendileri nâsâz" deyü bu kelâmlar darb-ı mesel olmuşdur.

Ve cümle Tatar tütünü pek içerler, aslâ dumanın taşra çıkarmazlar. Hemân dumanın içüp mest olup yıkılup "Esrik olganmız" deyü sarhoş olurlar, ammâ gâyet bahâdır ve şecî‘ kavm-i zor-âver ve dilâver hünerver-i server erlerdir. Cümle halkı develeri çifte ve arabalara koşup,

.....(3 satır boş).....

Hâsıl-ı kelâm cezîre-i Kırım evsâfı ve bu kal‘a-i Or evsâfı bâlâda niçe kerre ta‘rîf ve tavsîf olunmuşdur, ammâ kal‘a-i Or'dan sene 1077 Ramazân'ının yigirmi üçüncü günü hân tüfenglileri ve beş tavlı askeriyle Allâh'a sığınup Or'dan taşra vakt-i seherde Heyhât sahrâsına çıkınca,

Der-beyân-ı te’sîr-i sihr-i kavm-i Kalmık

Hemân Or ağzından nîm sâ‘at Heyhât'a çıkınca bizim askerimizin üzerine bir karanlık zulmet çöküp birbirlerimizi görmeden kalup atlarımızın başların ve ellerimizde dizginlerimiz pusdan ve dumandan göremez olup asker içre bir gırîv [ü] feryâd kopup ne cânibe gideceğimiz nâ-ma‘lûm olunca ol mahalde paşanın oğlunu gâ’ib etdik.

"Bire beğ kandedir?" deyü herkes feryâd eder. Beği ne görmüş ve ne bilmiş var.

Hemân hakîr "Bire ümmet-i Muhammed Elham sûresiyle Kul hüvallâh sûresin okuyu[p] cânib-i erba‘alarınıza üflen" deyü feryâd etdim.

Hemân cümle kişiler bildiklerin tilâvet edüp bir sâ‘atden sonra sehel hevâ küşâde olup beği buldular. Meğer beğ bu hâli görüp beş on nefer kimesneler ile gerü Or kal‘asına dönmüşler.

Meğer mel‘ûn Kalmık bizi görüp fi'l-hâl yayşılık ya‘nî sihirbâzlık edüp bizi zulumât deryâsına gark edüp askeri bir duman bürüdü kim cümle Tatar'ın ve bizim askerin akılları başlarından gidüp ba‘zı âdemler gerü Or kal‘asına dönüp köpekler sadâsından Or kal‘asın bulurlar.

Bir zamândan sonra duman müzmahil olup güneş kulle-i fel[ek]den baş gösterince anı gördük. İki bin kadar Kalmık Tatarı domuz topu olup bir yerde durup çakallar gibi uluşup gördüler kim bir hayli azîm asker ve cümle pür-silâh tüfeng-endâz âteşiz. Hamd-i Hudâ bize batamayup bir cânibe seg ber-sahrâ-yı Heyhât gitdiler.

Hemân paşa-yı müdebbir cümle ağırlık arabaların kal‘a-misâl güren çatup yine "Tevekkülen alallâh" deyüp kâmil 5 sâ‘at semt-i garba gidüp,

Menzil-i Kaygaç gölü, andan 5 sâ‘atde **menzil-i Baydibi:** Kavm-i Tatar bu mahalle Baytüpi derler. Anda atlara yem kesdirüp sabâha dek Kezkuyu nâm yeri geçüp bir yortuş yortduk kim arabalarımız gücile bize yetişirlerdi. Andan,

Menzil-i Bahşili: Anda dahi atlara yem kesdirüp **Kopkuyu**'yu ya‘nî çok kuyuları geçüp ve **Çorga** nâm mahalli geçüp bu mahalde nehr-i Özü taşsa yoldan atlayup Deryâ-yı Siyâh'a karışır, Bahr-i Siyâh talattum etse nehr-i Özü'ye mahlût olur bir ince *[200b]* yoldur. Bu ensiz yolu dahi geçüp ve **Sarıkamış** nâm mahalli dahi geçüp zîrâ Kalmık derdinden bu sahrâ-yı Heyhât'da aslâ duracak ve sığınacak bir cây-i menâs [yok] gâyet sür‘at ile seğirdüp,

Evsâf-ı menzil-i kal‘a-i Kılburun

Cezîre-i Kırım ağzı olan kal‘a-i Or'dan cânib-i garba ılgar ile bu kal‘aya gelince kâmil otuz sâ‘atlik ıssız çöl-i çölistân bir ensiz burun gibi yoldur. Anıniçün Kılburun derler. Lâkin memerr-i nâs olmak ile âyende vü revendegânlardan kavm-i Tatar teneffüs ve ârâm edecek yerlere birer eşim koyup(?) ya‘nî

kuyular kazup kimi tatlı ve kimi şorca sular vardır. Hamd-i Hudâ Heyhât sahrâsı ve deşt-i Kıpçak bu Kılburun nâm kal‘ada tamâm oldu.

Ve bu Kılburun'da hânın koşduğu sekbânlara ve iki beştavlı nâm Tatarlara ve bizi getiren arabacılara Ak Mehemmed Paşa belağan mâ-belağ ihsânlar edüp gerüye Kırım'a dönüp Or'a iki konak kaldığı mahal ki Kezkuyu nâm mahalde Kalmık bunlara sataşup ceng-i azîm ede ede cümle garîb yiğitlerin atların ve kuşların Kalmık alup arabalar altında ve içinde yine ceng ede ede fakîrler kal‘a-i Or'a dâhil olup hân hazretleri cümlesine atlar ve silâhların verüp tatyîb-i hâtır eder. Ve Or'un taşrasındaki on otak mâlları dahi Kalmıklar alup giderler.

Hamd-i Hudâ bizlere râst geldi ammâ batamayup ellerinden halâs olduk.

Ba‘dehu bu Kılburun'da bu kadar Özü nehri gemileri gelüp cümle mâlı ve hayvânâtları ol karşuya ubûr etdirüp ancak paşa kendüsi ve iç ağaları ve hâs tavla atlarıyla iki gece Kılburun'da kalup cümle evlerin üstlerindeki sazları ve kamışları atlara yedirdik, zîrâ bir derbend-i calender-i bî-emân yerdir. Özü nehri hod ne buz idi ve ne dürüst su idi. Gemiler birkaç günde gidüp gelince Kılburun'da burnumuzun kılları açlıkdan fırıl fırıl ötüp atlar evlerin sazların yedi. Bizler bâzların ölülerin yedik. Bunda dahi bir acâ’ib sunkur kuşum ölüp üç doğan kuşum kaldı. Ve bu Kılburun ka[l‘a]sında bir at yemi bir guruşa oldu. Ve bir etmek bir altuna çıkdı, zîrâ dörd bin kadar âdem böyle kal‘acıkda ne bulsunlar ve ne yesinler.

El-hâsıl kâmil bir hafta Ramazân-ı şerîfde bu kal‘a-i Kılburun'da eyle za‘îf ü nahîf olduk kim gûyâ mûy-misâl olup kadîd-i mahz olduk. Hamd-i Hudâ bir gün buz sökülüp ol gece karşu tarafdan gemiler gelüp zahîreler getirdiler. Ve fi'l-hâl atları karşu tarafa geçirdiler.

Hemân paşa dahi cümle salt kalan âdemleriyle gemilere binüp karşu tarafda,

Menzil-i kal‘a-i Hasan Paşa: Anda paşaya azîm top şâdımânları edüp andan alay-ı azîm ile bin adım kadar gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Cânkirmân, ya‘nî Özü kal‘ası

Üç kat bölme kal‘alar olup birbirlerine muttasıl olup bânîsi ve eşkâliyle cemî‘i evsâfları bâlâda sene 1067 târîhinde Kazak-ı Âk bizi bu Özü kal‘asında kapadup yedi gün yedi gece ceng-i azîm edüp küffâr-ı hâksârı cümle kırdığımız mahalde etdiğimiz gazâ evsâfıyla bu kal‘a-i Özü ve kal‘a-i Hasan Paşa ve kal‘a-i Kılburun evsâfları cümle mufassalan bâlâdaki cildde tahrîr olunmuşdur, tekrâr ta‘rîf ü tavsîfe hâcet yokdur. Ammâ Mehemmed Paşa'ya ahâlî-i kal‘a gâyet ta‘zîm ü tekrîm etdiler, zîrâ "paşa der-i devlet tarafına da‘vet olunup gider. Belki sadrıa‘zam olur" mülâhazasıyla bî-hadd ü bî-hasr hedâyâlar verüp beş yüz tüfeng-endâz ve beş yüz atlı şehbâz refîk-i şehnâzlar verüp andan cânib-i kıbleye 2 sâ‘atde,

Nehr-i Berezen: Fi'l-hâl bu nehri keştîler ile karşu tarafa ubûr edüp **Karabahşi deresin** geçüp,

Menzil-i Deligöl: Bunda atlara yem kesdirüp andan yine kıbleye gidüp **Üç Acılı Başı**'nda Durujunka Kazağının bir kal‘ası var. Top sadâları gelüp bu mahalli de tarfetü'l-ayn içre geçüp yine Karadeniz sâhilince cânib-i kıbleye gidüp **Büke bulağı** nâm mahalli dahi geçüp,

Menzil-i Hoca Beğ: Bunda dahi atlara yemler kesdirüp andan artık Karadeniz kenârların sol tarafa bırağup 10 sâ‘atde **Üç Dallık** nâm mahalli acele ile geçüp,

Menzil-i Otyarık: Nâm mahal ki cemî‘i ulaklar ve yolcular bu mahalle geldiklerinde âteşler yakdıklarıyçün Otyarık derler. Nehr-i Turla kenârında olduğu ve bâlâda geçen konakların eşkâl-i zemînleri sâ‘at be-sâ‘at birkaç kerre Özü'ye ve Doğangeçidi kal‘asına ve Kırım vilâyetine niçe kerre gidüp gelirken bu menâziller kerrât ile tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu Otyarık nâm mahal nehr-i Turla kenârında bir bayır üzre Kazak kâfirlerinin tasvîrleri olduğu muhâlif yerdir. Mâ-tekaddem bu mahalde bir kal‘a var imiş. Karşu tarafı kal‘a-i Akkirmân'dır.

Bu mahalde cümle atları hüddâmlar ile karadan Mayak geçidinde kal‘a-i Yanığ'a gönderüp hakîr paşa *[201a]* ile gemilere binüp altı mîl enli nehr-i Turla'yı ubûr edüp,

Evsâf-ı tahtgâh-ı Salsâl-ı bî-îmân, ya‘nî kal‘a-i Akkirmân

Bu kal‘a-i sedd-i İskender altında Özü muhâfızı olan bostâncıbaşılıkdan çıkan Yûsuf Paşa deryâ-misâl askeriyle Ak Mehemmed Paşa'nın istikbâline çıkup cümlemiz kendi otağına koyup kal‘a-i Akkirmân'dan ol kadar top şâdımânları oldu kim zemîn ü âsumân lerze-nâk oldu.

Anda üç gün tekâ‘üd edüp Ak Mehemmed Paşa'ya beher yevm üç kerre ziyâfet-i azîmler edüp dördüncü gün hareket mahallimizde Yûsuf Paşa Ak Mehemmed Paşa'ya yigirmi kîse harc-ı râh ve elli re’s at ve bârgîr ve yigirmi aded Rûs köleleri verüp "Ma‘zûr ola sultânım" [deyü] Mehemmed Paşa eski vezîr olmak ile Yûsuf Paşa niçe gûne temalluk-âmîz mu‘âmeleler edüp cümle ser-i kârda olanlara dahi birer at verüp hakîre iki bârgîr ve yüz guruş ihsân edüp paşaya refîkler koşup vezîrler birbirleriyle vedâlaşup Akkirmân'dan yine cânib-i kıbleye 3 sâ‘atde,

Menzil-i Eşek deresi, andan yine 4 sâ‘atde **Beğli deresi,** andan 5 sâ‘atde **Acıdere,** andan 4 sâ‘atde **Orudere,** andan 4 sâ‘atde,

Ziyâretgâh-ı Sarı Ata Sultân

Kavm-i Tatar bu azîze Sar Atay Sultân derler. Bunlar sahâbe-i kirâm-ı Resûlullâh'dandır kim

Hazret-i Risâlet-penâh dâr-ı bâkîye intikâllerinden sonra bu Sarı Ata Sultân ve Mâlik Eşter hazretleri ve Baba Mansûr hazretleri üç nefer yarar tüvânâ pehlivânlar Salsâl-ı dâll-ı kral-ı bed-fi'âl cengine geldiklerinde mel'ûn Salsâl bu Sarı Ata Sultân'ı şehîd edüp bu mahalde defn ederler. Merkad-i pür-envârlarının kadd [ü] kâmeti kâmil yigirmi adımdır. Başı ve ayağı ucunda birer amûd-ı müntehâları var ve cânib-i erba'ası handakdır kim sığır ve sıpalar girmesin içün parmaklı çitler örülmüşdür. Gayri kubâb ve imâretden bir alâmet yokdur.

Andan Mâlik Eşter hazretleri Baba Mansûr hazretleri ile ikisi yalnız kalup Mâlik Eşter Salsâl-ı la'în ile kâmil üç gün üç gece niçe bin gûne fünûn ile ceng edüp âhır-ı kâr Mâlik Eşter hazretleri dahi Salsâl-ı dâll elinde zahm-dâr olunca hemân Mâlik Eşter mel'ûn Salsâl'e bir ok ile zahm-dâr etdikde cân ber-cehennem olup mel'ûn mürd olup la'înin maşâdı bu Akkirmân'da tahtı olmak ile anda Kamerü'l-kum kurbunda kırk arşın kulle-misâl kad ile meşâd-ı bî-şâdı vardır.

Ve bir hınzîr dişi Akkirmân kal'ası kapusunun üzerinde incecik zencîr ile asılı dişdir kim kâmil beş yüz on yedi dirhemdir. Hattâ merhûm Melek Ahmed Paşa efendimiz Akkirmân kal'ası ta'mîrine bu abd-i hakîri me'mûr edü[p] kal'a-i dürr-i beyz inşâ etdiğimde ol dişi tartmışımdır. Ve bir kaburga kemiği dahi yine kapu üzredir. Ol dahi kâmil bir kulaçdır.

Ammâ Mâlik Eşter hazretleri dahi mel'ûnun urduğu zahmdan ifâkat bulamayup refîkı olan Baba Mansûr hazretleriyle ikisi cezîre-i Kırım'a varup bir yıldan sonra Mâlik Eşter hazretleri ol zahm-ı mühlikden şehîd olup Baba Mansûr gasl edüp Bâğçesarây'ın şimâlinde şehri karîb Eski Yurd nâm mahalde Mehemmed Geray Hân binâ etdiği câmi'in mihrâbı önünde Mâlik Eşter medfûn olduğu Bâğçesarây ziyâretgâhlarında mufassal tahrîr olunmuşdur.

Ba'dehu Baba Mansûr Sultân dahi Bâğçesarây'da merhûm olup Çufud kal'ası altında bir dere kenârında medfûn olduğu merkûmdur.

Bu mezkûr Sarı Ata köyü dahi beş yüz hâneli ve câmi'li Tatar köyüdür. Bâlâda tahrîr olunan Akkirmân köyleri dahi câmi'li ve zâviyeli ma'mûr köylerdir kim bunlara Bucak Tatarı köyleri derler. Yetmiş seksen bin güzîde Bucak askeri çıkar.

Ba'dehu bu Sarı Ata Sultân köyünden kalkup,

Nehr-i Kurunduruk: Bu nehircik vilâyet-i Boğdan dağlarından gelüp bu mahalde Süleymân Paşa cisri altından geçüp,

Menzil-i kal'a-i Tatar bınarı: Sene (---) târîhinde Koca Ken'ân Paşa binâ etdiği bâlâda mevsûfdur.

Andan 5 sâ'atde **menzil-i Karakuyu,** andan yine (---) sâ'at kıbleye gidüp **karye-i Karakaya,** andan 4 sâ'atde,

Menzil-i şehr-i azîm İsmâ'îl

Akkirmân'dan bu mahalle gelince cümle tahrîr etdiğimiz ma'mûr u âbâdân câmi'li ve mesâcidli kurâlara cümle Bucak Tatarı köyleri derler. Sultân Bâyezîd ve Sultân Süleymân evkâflarıdır kim cümlesinden kırk bin güzîde asker çıkar, ammâ şimdi yigirmi bin aded dahi Ulu Noğay gelüp her köğe beş evli yazılup arabaların kurup yeni binâ olunan Vâlide Sultân câmi'ine re'âyâ kayd oldular.

Ve Mehemmed Geray Hân'ın sebeb-i azli bu Tatarlar olmuşdur kim bunlar Vâlide hâssı olmuşlarken Mehemmed Geray Hân bunları Kırım'a kaldırdığıyçün hânlıkdan ma'zûl olup Dağıstân'a bile firâr etdik. İsmâ'îl şehri de bâlâdaki cild-i (---) de mufassal tavsîf olunmuşdur.

Ba'dehu şehr-i İsmâ'îl emîni Mehemmed Paşa'ya vâfir hedâyâlar verüp andan gemilere süvâr olup karşu cezîreye Tuna gemileriyle geçüp 3 sâ'at cezî[re]de gidüp tekrâr yine Tuna gemilerine süvâr olup karşu tarafa geçüp,

Menzil-i kal'a-i Tulça,
{ya'nî hudûd-ı vilâyet-i Dobruca}

Paşa Tulça emîni hânesinde ***[201b]*** meks edüp cümle asker Bucaklı Mustafâ Ağa hânında mihmân oldular. Hakkâ ki mahallinde binâ olunmuş mihmânsarâydır. Andan cânib-i cenûba 5 sâ'atde,

Menzil-i kasaba-i Babadağı

Sarı Saltık Sultân ya'nî Mehemmed Buhârî hazretleri bu şehirde medfûn olup bu şehir anın âsitânesi evkâfı olduğu cümle bâlâda cild-i sânîmizde mastûrdur. Ammâ şimdi sene 1077 Ramazânı ıydının üç günün dahi Mehemmed Paşa ile edüp ve cümle ahbâb ile görüşüp öpüşüp bilişidik. Hamd-i Hudâ bir yâr-ı sâdık mahbûbumuz var idi. Yigirmi yıldan berü mülâkât müyesser olmayup bu mahalde hânemize gelüp görüşdük. Kıt'a:

Rûz-ı ıyd oldu meh hâneme kıldı teşrîf,
Merhabâ etdi benimle dedi eyyâm-ı şerîf,
Anda hatm oldu letâfetle belâğat anda,
Bârekallâh zehî lütf-i revân cism-i latîf.

Andan yine selt-i cenûba (---) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Tanrıverdi, andan 6 sâ'at gidüp **karye-i Muradlı,** andan 4 sâ'atde **karye-i Mürvetli,** andan 4 sâ'atde **karye-i Çıracı,** andan 4 sâ'atde **karye-i Alî Beğ,** andan 5 sâ'atde,

Menzil-i kasaba-i ma'mûr Hacıoğlu

Tulça kal'asından tâ bu mahalle gelince Dobruca vilâyeti add olunur. Bu memleket Hacıoğlu Bâzârı'dır ki zamân-ı kadîmde bu şehr-i Hacıoğlu ve kal'a-i Pravadi Dorobruca kralının tahtgâhı imiş. Sene (---)

târîhinde Edirne'de pâdişâh olan Sultân Îsâ Çelebi ibn Yıldırım Bâyezîd Hân bu Hacıoğlu'nu Dobruca kralından feth edüp kal‘aların hâke berâber etdü[ğ]i şehrin evsâfıyla bâlâda mastûrdur, ammâ ol zamân bu kasaba-i Hacıoğlu'nda aslâ su olmadığından cemî‘i Özü muhâfızı olan vüzerâlar bu Hacıoğlu'nda ordu-yı bâzârlarıyla meks edüp sâhil-i Karadeniz'de olan kılâ‘ ve kasabât ve kurâları muhâfaza etdiklerinde bu şehir halkı vüzerâya suyu arabalar ile bir merhale yerden su götürürlerdi.

Hattâ Dervîş Mehemmed Paşa bu şehirde muhâfız iken kırk bin guruşluk su içün masrûfu sicillâtda mastûrdur, ammâ şimd[i] Köpürlüzâde Fâzıl Vezîr Ahmed Paşa kethudâsı Ebü'l-hayr İbrâhîm Ağa elli bin guruş harc edüp bu Hacıoğlu kasabasına sekiz aded çeşmesârlar getirdüp şehri suya gark edüp niçe bin ibâdullâhı vüzerâların su masrûflarından halâs edüp niçe kerre yüz bin aded mahlûk-ı Hudâ'yı su ile saky edüp ziyâfet-i uzmâ etdi.

Cenâb-ı Kibriyâ dahi ana firdevs-i berînde [1]‘—«»«Ì·u ve âb-ı kevseri ihsân ede.

Anın hayrât [u] hasenâtları olan çeşmesârların kemerleri üzre tahrîr olunan târîhlerdir:

Kendi bizzât bedîhî dediler târîhin,
Ben hemân vâsıtayım şâh-ı na‘îmindir su.

Bu târîh kendilerinin güftesidir.

Diğer târîh-i çeşme-i âhar:

Oldu cârî çeşme-i mâ-i hayât.

Diğer târîh güfte-i Tecellî Çelebi:

Ey Tecellî hâtif-i kudsî dedi târîhini,
Akdı yer yer âb-ı zemzem ayn-ı İbrâhîm'den.

Diğer târîh li-nâmıkıhı

Fekâle Evliyâ târîh-i kudsî
Cera'l-aynu tesemmâ selsebîl.

Sene (---).

El-hâsıl sekiz aded çeşmesârların târîhleri bâlâda mufassal tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu çeşme hayrâtlarından mâ‘adâ sûk-ı sultânîde bir bezzâzistân çârsûsu ve bir hammâm-ı dilküşâ binâ edüp Hacızâde şehrin âbâdân eylemiş.

Bu şehirde vilâyet-i Dobruca hâki tamâm olup andan kalkup yine cânib-i cenûba 4 sâ‘atde vilâyet-i Deliorman içre,

Menzil-i karye-i Gökçedöllük, andan 5 sâ‘atde **menzil-i karye-i Kuravdanlu(?),** andan 3 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Yenibâzâr: Yigirmi sene kâmil bu diyârlarda seyâhat edüp bu kasabanın yemîn [ü] yesârından kırk elli kerre geçmek müyesser olup behr-i şehre dâhil olmak müyesser olmadı idi. fiimdi görmek nasîb olup bir ma‘mûr u müzeyyen kasaba-i ra‘nâ imiş. Hâlâ Silisre eyâletinde paşa hâssı voyvadalığı ve yüz elli akçe kazâdır. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi vardır, ammâ şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı yokdur. fiehri bir vâsi‘ çemenzâr ve lâle‘ızâr öz içinde vâki‘ olup Eğridere nâm mâ-i cârî şehir içinden cereyân eder. Yüz elli hâne kiremitli ve saz örtülü bâğ u bâğçeli vâsi‘ hânedânları ve yigirmi aded dükkânları ve üç aded demir kapulu ve kârgîr binâlı kal‘a-misâl ma‘mûr bezzâzistânlı ve bir hammâmlı ve iki hânlı ve iki mihrâblı biri mescid ve biri kurşum örtülü Ahmed Paşa câmi‘inin kapusu üzre celî hat ile târîhidir:

Câmi‘-i Ahmed Paşa sebeb-i binâ-yı câmi‘-i şerîf-i Mustafâ. Sene 981.

Ve bir câmi‘ dahi köprü aşırı Memo Ağa câmi‘i müferrehdir. Ve bu şehrin âb [u] hevâsı latîf olduğundan mahbûb u mahbûbesi ve bâğı ve bâğçeleri çokdur.

Andan kalkup yine cenûba gidüp 2 sâ‘atde,

Karye-i Madara: Bir yalçın kayadan yigirmi aded değirmen yürüdür âb-ı hayât suyu kaynayup çıkar. Bunun dahi bâğ u bâğçeleri çokdur. Bu mahalde Deliorman vilâyeti dahi tamâm oldu. ***[202a]*** Andan 4 sâ‘atde,

Köprü köyü: Nehr-i Kamçı kenârında yüz altmış aded saz örtülü Bulkar köğü ze‘âmetidir. Bu nehr-i Kamçı fııpka dağlarından ve Kızanlık ve Torvakutaran bellerinden gelüp Varna kurbunda Galata nâm mahalde Karadeniz'e karışır.

Bu nehri bir ağaç cisrden geçüp bir sâ‘at gidüp,

Karye-i İşmidovak: Sâfî Bulkar keferesi köyüdür. Andan Çalıkkavak dağın yüz bin mihnet ile aşup,

Nehr-i Küçük Kamçı'yı ubûr edüp kâmil 5 sâ‘at yokuş aşağı semt-i kıbleye gidüp,

Menzil-i karye-i Dobral: Kasaba-misâl bir azîm Bulkar keferesi ze‘âmet köyüdür.

Andan 5 sâ‘atde, **Beğ köğü,** andan 4 sâ‘atde,

Paşa köyü: Mehemmed Geray Hân efendimizin oğlu Ahmed Geray Sultân bu köyden Ak Mehemmed Paşa'nın istikbâline çıkup alay ile hânesine kondurup azîm ziyâfetler edüp vâfir hedâyâlar verüp hakîrden babasının Dağıstân pâdişâhında kaldığın ve cemî‘i ahvâllerin su’âl edüp hakîre vâfir ihsânlar etdi. Andan kalkup (---) sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Bulgareli, ya‘nî mahmiyye-i Yanbolı

İdrivne kral şehirlerinden iken Sırf krallarından Despot nâm kral-ı dâll Rûm keferesi elinden teğallüben alup Bulgar şehirlerinden bir sevâd-ı azîm şehr-i kebîr oldukda sene 767 târîhinde Gâzî Hudâvendiğâr ya‘nî Kosova'da şehîd olan Sultân Murâd-ı Evvel fethidir. Be-dest-i Timurtaş Paşa. Edirne'den tokuz sene mukaddem feth olmuşdur. Zemîni nehr-i Tunca

[1] *Kur’ân,* ‹nsan 76; "Tertemiz bir içecek"

kenârında bir ada-misâl bir burunda vâki‘ olup iki cânibi cümle nehr-i Tunca'dır.

Kal‘ası bir mürtefi‘ bayır üzre vâki‘ olmak ile fethinde usret çekilüp ba‘de'l-feth münhedim etmişlerdir. Hâlâ Sofîler câmi‘i mahallinde iç kal‘asının temelleri zâhir ü bâhirdir.

Rûmeli eyâletinde maktû‘u'l-kalem ve mefrûzul'l-kadem Tatar hân sultânlarına hâss-ı hümâyûn kayd olunmuşdur. Yüz elli akçe şerîf kazâ ve şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve subaşısı vardır. Lâkin Âl-i Osmân'ın beş bin katâr katırı bunda azîm âhûr kârbânsarây-ı ıstabl-ı anterîler içinde sâkinlerdir. Anıniçün bu şehir cemî‘i tekâlîf-i örfiyye ve şâkkadan mu‘âf u müsellemler ve cümle halkı müslimlerdir.

Ve nehr-i Tunca'ya nâzır bir mürtefi‘ bayırlı yerde bâğlı ve bâğçeli ve âb [u] hevâsı latîf bir şehr-i şîrîndir. Ve üç tarafın nehr-i Tunca ihâta etmişdir. Ancak yıldız cânibi bir mürtefi‘ bayırlı ve bâğlı yerlerdir.

Ve cümle ma‘mûr u müzeyyen hânedân-ı azîmleri nehr-i Tunca kenârında kat-ender-kat kârgîr binâlı şâhnişînler ile müzeyyen olmuş şehr-i ma‘mûrdur. Bâhusûs hânzâde Kırım Geray Sultân'ın sarâyı pâdişâhâne bir sarây-ı cihân-nümâdır.

Ve cümle on yedi mahalle-i müslimîndir. Ve bir Urûm ve bir Yahûdî mahallesi vardır. Evvelâ (---) mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle üç bin beş yüz aded serâpâ la‘l-gûn kiremit örtülü ve taş ve kerpiç dîvârlı ve şâhnişînleri ve derveze ve revzenleri mükellef evlerdir.

Ve cümle sokakları iri taşlı kâr-ı kadîm pâk kaldırımlı şâhrâhları vardır. Ve cümle iki yüz seksen aded ma‘mûr u müzeyyen dekâkînleri var ammâ helvâcısı ve haffâfı cümle ehl-i hıreflerden çokdur, hakkâ ki latîf helvâsı olur. Ammâ beş aded kurşum örtülü kal‘a-misâl kârgîr binâ ve dörd aded demir kapulu metîn bezzâzistânı gibi ma’mûr u müzeyyen bir bezâstân bir diyârda yokdur. Cümle zî-kıymet eşyâlar bunda bî-kıymet ve bî-minnet bulunur. Mâldâr hâcegîleri vardır.

Ve bir kiremit örtülü ma‘mûr unkapanı var, mîrî mâl hâsıl olur. Ve cümle çârsû içre üç aded ma‘mûr u mükellef hân-ı tüccârânları var. Ve bir hânı dahi Tunca nehri kenârında var.

Ve cümle altı aded bekâr odaları var. Ve cümle nehr-i Tunca kenârında üç aded hammâmları var. Cümleden mükellef ü mükemmel âb [u] hevâsı ve binâsı latîf eski hammâmdır kim kapusu üzre târîhi budur:

Emere bi-imâreti'l-hammâmı's-Sultân Murâd Hân ibn Mehemmed Hân ibn Yıldırım Bâyezîd Hân, sene semâne ve selâsîn ve semâne-mi’e

merkûmdur.

Ve bu hammâma karîb yine nehr-i Tunca kenârında küçük (---) (---) var.

Ve cümle bu şehir içre on yedi aded mihrâblardır. Yedisi Cum‘adır. Mâ‘adâsı zâviye ve mesâcid ve buk‘alardır.

Ammâ cümleden ma‘mûr u müzeyyen ve mükemmel ve kâr-ı atîk ve cemâ‘at-i kesîreye mâlik kân-ı sıddîk, Eski câmi‘ nâmıyla müte‘ârif bir ma‘bedgâh-ı kadîmdir kim bir yeniçeri ağası binâ etmiş rusâs-ı hâs ile mestûr bir câmi‘-i nûrdur. Minâresi çâr-kûşe kulle-misâldir. Ve hareminde âbdesthâne şâzrevân-ı Hanefîleri var. Ve harem etrâfında ma‘mûr medreseleri var ulu câmi‘dir.

Andan yine çârsû içre Hacı Yusuf câmi‘inin kapusu üzre târîhi budur:

Hâze'l-câmi‘u'ş-şerîf sâhibü'l-hayrât Hacı Yûsuf rûhiyçün fâtiha.

deyü tahrîr etmiş. ***[202b]***

Andan nehr-i Tunca kenârında Sofîler câmi‘i dahi kurşumlu ve bir serâmed tula minâreli câmi‘dir kim kapusu üzre târîhi budur:

Kad benâ hâze'l-binâ’e'l-câmi‘e'ş-şerîf ve'l-mescide'l-münîf Eş-fieyh Mehemmed eş-şehîr bi-ibni'n-Noktacı ve kad vaka‘a hatmetuhu fî evvel cümâzi'l-âhir min şuhûr sene sitte ve semânîn ve semâne-mi’e,

deyü târîhi mastûrdur. Ve bu câmi‘in evkâfnâmesinde keramât-ı evliyâ ile bu câmi‘ üç akçeye binâ olunduğu hikâyeti mastûrdur. Müstemi‘ olan yârâna ma‘lûm u meşhûr câmi‘-i ma‘mûrdur. Meşhûr câmi‘ler bunlardır.

Ve cümle üç aded medrese-i âlimândır. Evvelâ Eski câmi‘ hareminde Yeniçeri ağası medresesi ve Ha[cı] Yûsuf medresesi ve Noktacı medresesi ulemâsı ve sofîleri meşhûrdur. Ammâ mahsûs dâru'l-kurrâ ve dâru'l-hadîsi yokdur.

Ve cümle on bir aded mekteb-i tıflân-ı ebcedhânları var. Ve cümle beş yerde tekyegâh-ı ehl-i tarîkı vardır. Cümleden Sofîler câmi‘i tekyesi ma‘mûrdur.

Der-beyân-ı binâ-yı ibret-nümâ-yı âbâdân

Bu şehir içre cereyân eden nehr-i Tunca üzre iki yerde âsâr-ı azîm cisr-i kavîler var. Yedişer göz taş temelli binâ-yı ibret-nümâlardır, ammâ üzerleri kalın dıraht-ı müntehâ haşebler döşelidir. Sâhibü'l-hayrâtı Gâzî Hudâvendigâr'dır.

Diğer binâ-yı acîbe: Bu cisrlerden yukaru yine nehr-i Tunca üzre yedi göz su değirmenleri var. Bu dahi ağreb ü garâ’ibden temâşâgâhdır. Ve nehr-i Tunca aşırı garb cânibine tâ sarâya varınca sahrâ-yı azîmdir kim mezra‘aları vâfir ve hayrât berekâtları mütekâsir fezâ-yı lâle‘ızârdır. Ve yine nehr-i Tunca üzre Sofîler câmi‘ine karîb yedi göz sofîler değirmenleri var. Ahmed Paşa kızının evkâfı ve mülk-i mevrûsudur.

Der-âb [u] hevâ-yı câvidân: Âb [u] hevâsı gâyet i‘tidâl üzre olmak ile mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Ve cümle halkı Yörükân-ı Çıtak'dır. Lâkin gâyet sulehâ-yı ümmetden kimesneleri çokdur. Cümle helâl yerler ve helâl geyerler. Ve re‘âyâsı Bulgar ve Rûm ve Yahûdî ve Sırf kefereleridir. Ve gâyet ganîmet şehirdir. Sayd [u] şikârı bî-hadd ü bî-hisâb olduğundan selef pâdişâhları cümle Kırım hânları ve hânzâdelerin bunda rehin korlar. Hânlığa müsta‘id olduklarında Kırım'a hân ederler.

.....(1.5 satır boş).....

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Yanbolı

Evvelâ Sofîler câmi‘i cenbinde ol kadar kibâr-ı kümmelînden kibâr-ı evliyâullâh medfûnlardır kim her bir meşâyihi birer birer menâkıbıyla ve âsâr-ı binâlarıyla evsâfların tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olur. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bunda dahi Kırım Geray Sultân Mehemmed Paşa'ya hedâyâlar verüp andan cânib-i kıbleye (---) sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Fındıklı: Nehr-i Tunca kenârında yüz evli ve bir hammâmlı ve bir câmi‘i kapusu târîhi budur:

Câmi‘-i Baht Geray Sultân ibn Bahâdır Geray Hân. Sene 1064.

Ve bir kaç sultânlar bunda sâkinlerdir. Andan 4 sâ‘atde,

Kasaba-i Kızılağaç Yenicesi

Mukaddemâ Melek Ahmed Paşa ile sene 1064 târîhinde Gazzâz Mehemmed Çelebi câmi‘i târîhi fieyh hazretleri hattı olduğu cild-i sâlisde mastûrdur.

Andan kalkup bir sâ‘at gidüp azîm yağmurlar çeküp dereler taşup ve niçe âdemler gark olup,

Menzil-i karye-i Anbârlı: Ma‘mûr ze‘âmet ve müselmân köyüdür.

Andan 2 sâ‘at, **karye-i Örenli** müselmânlardır.

Andan 4 sâ‘atde **Muhyiddîn Baba Tekyesi;** bir âsitâne-i azîm olduğu bâlâda medh olunmuşdur.

Andan 5 sâ‘atde **Sarı Talışmanlı köyü**n geçüp,

Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr Hasköy

Yigirmi otuz sene bu câniblerde seyâhat ederdim, bu kasabayı görmemiş idim. Hakkâ ma‘mûr ve şîrîn şehir imiş. Kırkkenîse sancağı hâkinde yüz elli akçe pâyesiyle kazâdır ve nâhiyesi (---) kurâdır. Ve Koca Mahmûd Paşa câmi‘i evkâfıdır kim voyvadası yüz iki kimesneler ile zabt u rabt eder. Cümle iki yüz elli aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî mükellef evleri var.

Ve bir latîf hammâmı ve elli kadar dükkânı ve bir kurşumlu hânı ve bir kurşumlu medresesi ve üç mektebi ve üç aded tekyesi ve bir mükellef ü mükemmel kurşum örtülü müferr[ih] câmi‘-i dilküşâsı var. Cümle bu zikr olunan imârâtlar Koca Mahmûd Paşa'nın hayrât [u] hasenâtlarındandır.

Ve bir kurşum örtülü gâyet mükellef câmi‘ dahi var, kapusu üzre târîhi budur:

Niyyet-i hâlisa ile Taybeğ,
Yine bir hayr-ı azîm etdi ol,

Feyzî kûş eyleyicek itmâmın,
Dedi târîhini hayr-ı makbûl.

Sene 988.

Ve beş aded hân-ı tüccârları var. Ve bir aded imâret-i dâru'z-ziyâfesi var kim cemî‘i bay u gedâya ve müslim ve gayr-ı müslime ni‘meti mebzûldür. Ammâ bâğ u bâğçesi cihânı zeyn etmişdir. Ve âb [u] hevâsı latîf bir sahrâ-yı mahsûldâra vâki‘ olmuş bir kasaba-i ra‘nâdır.

Andan cânib-i cenûba ***[203a]*** 6 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Hâfıza ya‘nî Havsa

Hâfıza nâm Süleymân Hân'ın bir musâhibesi hayrâtı olduğu sene 1065 târîhinde cild-i sânîde mufassal medh olunmuş kasaba-i ma‘mûrdur. Bunda Sokollu Mehemmed Paşa oğlu Hanya Paşa ile konup ol ân Mısır beği olan Novalı Beğ Mısır hazînesiyle gelüp ol dahi cümle Mısır askeriyle konup paşa ile bu vâlî beğ birbirlerine ziyâfet-i azîmler edüp ba‘de't-ta‘âm Ak Mehemmed Paşa bu hakîre mektûb-ı mahabbet-üslûblar ile Edirne'de Sultân Mehemmed Hân'ın yanında Edirne kâ’immakâmı olan Kara Mustafâ Paşa'ya bir mahbûbe pençe-i âfitâbe bikr-i nâ-şüküfte bir duhter-i pâkîze-ahter ve bir mahbûb-ı cihân rûh-ı musavver Çerkez gulâmı ve dörd aded nakş-ı Mânî fağfûrî kâseler ve iki Edil nehri kenârı doğanları ve iki aded ûd ağacı kundaklı tüfengler ve beş çift beyâz balık dişleri hedâyâlar verüp Havsa'dan 5 sâ‘atde,

Menzil-i şehr-i tahtgâh-ı kadîm mahrûse-i Edirne-i azîm

Bu dahi sene 1065 de memdûhdur. Hemân ol ân kâ’immakâm paşanın kethudâsı Kara İbrâhîm Kethudâ'ya varup ol dahi hakîri Kâ’immakâm Mustafâ Paşa'ya götürüp dest-bûs etdikde,

"Hay Evliyâm safâ geldin. Yâ seni elçi paşa ile Nemse kralına gitdi işitdik" dedikde,

"Belî efendim, sahîhdir. Üç yılda yedi krallık yeri geşt [ü] güzâr edüp vilâyet-i Erdel'e andan vilâyet-i Krakov'a, andan vilâyet-i Kırım'a, andan Mehemmed Geray Hân ile Dağıstân'a, andan vilâyet-i Maskov'dan Maskov elçisiyle Azağ'a, andan Ak Mehemmed Paşa karındaşınız ile şimdi Havsa kasabasına, andan hakîri sultânıma gönderdi. İşde cümle fakîrâne müfîd [ü] muhtasar hedâyâları ve işte mahabbetnâmeleri" deyüp

cümle hedâyâlar makbûl olup cümleden ziyâde doğanlardan hazz edüp,

"Yâ Evliyâm, sakın saklama. Sende yahşi toykun ve sunkur kuşları var imiş, haber aldım. Anları bize getir, sa‘âdetlü pâdişâha verelim ve sana bî-hisâb ihsânlar alıverelim ve ne dilersen verelim" dedikde,

"Azamet-i Kibriyâ hakkıyçün sultânım, üçü de Çerkez vilâyetinde Hatukay köyünde sovukdan buyup öldüler. Ancak ikisi kaldı" deyince,

"Âferim işde anları bize getir" dedikde "el-emrü emrüküm" deyüp üç yıllık sergüzeşt [ü] serencâmımız bir bir söyledü[p] "Nemse çâsârının Beç kal‘asında ne kadar zamân oturdun, ne tarz [u] tavırda ve şekl-i şemâ’ilde ve metânet-i istihkâmda ve ne mertebedir" deyü kâmil iki sâ‘at Beç'i ve Prağ'ı ve Yanık kal‘ası ve Pojon kal‘aların sorup hakîr yoldan gelmemle bî-tâb u bî-mecâl kalup ahşama alıkoyup tâ nısfu'l-leyle varınca üç yıllık seyâhatim hakîre söyledüp yine Beç kal‘asın sorar. Hakîr eyitdim:

"Sultânım, Beç'i ne sorar[sız], Beç bir menhûs kal‘adır kim cemî‘i Ungurus ve Alman ve yedi kralın kilidi ve Nemse çâsârının tahtgâhıdır kim cemî‘i yedi kral anın uğuruna kırılmağa ta‘ahhüd etmişlerdir. Sultân Süleymân Beç altında kâfir bozup bârgâh-ı Süleymânîsini ve cebehâne ve mâl-ı hazâ’inlerin bırağup iç ağaları top-keşân câmûslarına binüp ol şiddet-i şitâda Cânkurtaran'a düşüp cân kurtardılar. Ba‘dehu Süleymân Hân bed-du‘â edüp ‘İlâhî benim ırk-ı tâhirimden olan evlâdlarım ve askerlerim Beç'e varırlar ise peç olalar ve pîç olup pûç olalar ve hiç bulalar. Ve Fir‘avn ve Yezîd-i Mervân ve Kârûn'un la‘netin alalar. Ve Yanığ'a varanlar yanalar, bir yana gideler’ deyü bed-du‘â etmişlerdir. Niçe tevârîh-i mu‘teberelerde Süleymân Hân'ın Beç'de münhezim olduğu mufassalan tahrîr olunmuşdur, manzûr-ı şerîfiniz olsun" dedim. Kâ’immakâm Mustafâ Paşa eyitdi:

"Evliyâm, Süleymân Hân'ın Beç altındaki inhizâmın işitdik ammâ anın intikâmın pâdişâhımız almak isterse bir vezîria‘zamın Beç üzre mühr ile serdâr-ı mu‘azzam ederse bizi de bile koşuntu edüp Beç seferine biz bile giderse[k] ihtimâle haml edüp anın havfinden Beç ahvâlin sorarım. Yohsa ne zimmetimize lâzımdır" dedi. Yine hakîr eyitdim:

"Sultânım kaçan kim bir vezîr Beç'e mutasarrıf olmak ister, iki sene kâmil Budin'de ve Üstolni-Belgrad'da ve Eğre vilâyetlerinde kışlalar verüp yüz bin Tatar askeriyle ve yüz bin Âl-i Osmân askeriyle kâfiristâna çapullar verüp cemî‘i kâfirin kolun kanatların kırup üçüncü yılda cümle hâzır mühimmâtlar ile hemân kar alaca olunca Beç kal‘asın muhâsara edüp yine Tatar askeri tâ Prağ'a ve Loncat'a ve İstirinye'ye varınca nehb ü gâret etmeden hâlî olmayup iki ayda kal‘a-i Beç'i aldı yâ almadı, hemân kış gelmeden askeri Beç altından çıkarup ibtidâ Üstolni-Belgrad yakındır, ana çıkmak gerek ki selâmet buluna. Eğer bu üslûb üzre Beç kal‘ası muhâsara olunup asker ile yekdil [ü] yek-cihet olup "Mâl-ı ganâ’im sizin, kal‘a pâdişâhın" denilirse inşâallâh Beç değil Prag ve Amıstırdam ve Lonçat şehirleri bile feth olur" dedim.

Andan Maskov elçisiyle Azağ'a Maskov diyârından geldiğim nakl eyleyüp,

"Sultânım, elçi Azağ'da sultânımdan habere muntazırdır. Azîm hedâyâları var" dediğimde,

"Tiz bu gece Azak paşası Monla Ganî Paşa'ya Kulkethudâsı Süleymân Paşa'ya mektûblar yazılup, elçiyi der-i devlete göndersinler ve ***[203b]*** sabâh Azağ'a ulaklar gitsinler" deyü tenbîh buyurduklarında hakîr eyitdim:

"Efendim yâ Ak Mehemmed Paşa içün Azağ'a gelen fermân-ı şerîfinizde der-i devlete gelesiz, buyurmuşsuz. İşte Edirne'ye karîb Havsa nâm mahalde sultânımın fermânına muntazırdır" dediğimde

"Bir müneccim âdemdir, varsın İslâmbol'da bir zamân fâl açup bakla salup tâli‘in yoklayup bir mansıb tedârik ede" deyü bir beyâz buyurdı yazup,

"Tiz sabâh şu buyurdı-i şerîfi Ak Mehemmed Paşa'ya bir ağa götürüp Mehemmed Paşa durmayup İslâmbol'da sarâyında ilm-i usturlâba mukayyed olsun" dedikde hakîr eyitdim:

"Benim efendim. Bu buyurdı-i şerîfi götüren ağaya birkaç yüz guruş vermek lâzım. Anın ise hâlâ bir fülûs-i ahmeri yokdur. Buyurdı-i şerîfi hakîr götüreyim ki masrûfdan halâs ola" dediğimde

"Yok Evliyâ eyle değildir. Sen şimden gerü bizimle olursun, biz hovardalık etdik" dedikde

"Efendim evvel ve âhır ben senin garîbinim ve bir yâr-ı kadîm du‘âcınım. Sekiz yıldır İslâmbol'da evlerim görmedim. Bir kerre varayım, yine geleyim" dedikde otuz guruş harc-ı râh ve bir at ihsân edüp Ak Mehemmed Paşa'nın İslâmbol'a gitmesi fermânın dahi alırken anı gördüm, elime bir emir ve bir mektûb verüp eydir:

"İşte Evliyâm Mehemmed Paşa'ya sa‘âdetlü pâdişâh Balıkesri hâssın ihsân edüp ‘Yakında bir mansıb-ı âlî de ihsân ederim. İslâmbol'da edeb ile otursun’ buyurmuşlar. Var imdi bu hâssın emrin ve bu bizim mektûblarımız götür. Hedâyâları makbûlümüz olup sana hâs emriyçün iki kîse guruş versin" dedikde hemân hakîr eyitdim:

"Sultânım ben andan bir kîse ve yarım kîse almadan geçdim. Hemân sultânımın ihsân etdiği üç yüz guruşu Allâh ödüncü olsun deyüp elimden almaya" dediğimde paşa güle güle tamâm olup,

"Yâ Evliyâm tâ bu mertebe züğürd müdür?" dedikde,

"Züğürd değildir, ammâ dünyâda âhiretde müflis mendebûr olacak altı yüz kîse Azak'da borç edinmiş bir ankâ vezîr-i mükerremdir kim Azak'da balık pilav, balık yahni, balık çorba ve balık yemek ve balık geymek ve balığı vâkı‘asında görmek ve Azak'da

ekmeği görmemek ile dörd yıl geçinmiş bir ankâ-yı müflisdir" dediğimde,

"Tiz Frenk Hüseyin'i çağırın" dedikde Hüseyin gelüp tiz iki kîse ve bir yeşil çukaya kaplı semmûr kürk getirdüp anları da hakîre verüp hakîr hayr du‘âlar ile dest bûs edüp ale's-sabâh Ak Mehemmed Paşa'ya Edirne'den 3 sâ‘atde,

Menzil-i Havsa'ya gelüp mektûbları ve hâss emirleri ve iki kîseyi ve bir semmûr kürkü verince fakîr Mehemmed Paşa şâd-merk olayazdı ve hakîre cihân cihân hayr du‘âlar edüp üç yüz guruş verüp semmûr kürkü geydirüp ol ân hâssın zabtına bir müsellim gönderüp nefîr-i rıhletler çalınup Havsa'dan cânib-i şarka 6 sâ‘atde,

Kasaba-i Babaeskisi

Mâ-tekaddem câmi‘ ve hân ve medreseleri ve Çoban Kâsım Ağa cisrinin târîhiyle cümle mevsûfdur. Ammâ şimdi Köpürlüzâde Fâzıl Ahmed Paşa vezîria‘zamın kethudâsı bir çeşme-i âb-ı hayât inşâ etmiş, anın târîhi budur:

.....(1/2 satır boş).....

Andan 4 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Burgaz, andan (---) sâ‘atde **menzil-i kasaba-i Karışdıran:** Burgaz kasabasında bir mürtefi‘ yerde seksen evli bir çamur deryâsı içinde kasabacıkdır. Kurşum örtülü câmi‘i ve hânı ve bir hammâmı ve on aded dükkânı cümle Rüstem Paşa'nın hayrâtıdır. Hân-ı azîmin târîhidir:

Bir hayr-ı azîm eyleyüp ehl-i sefer içün,
Vaz‘ eyledi bu hân-ı safâ-hâneyi paşa,

Bir mevzi‘-i zîbâ-yı latîf olduğiyçün bu,
Nazmî dedi târîhini zî-mevzi‘-i zîbâ.

Sene 953.

Bu tahrîr olacak târîh câmi‘ üzre tahrîr olunmuşdur, yâhûd galat vaz‘ olunmuşdur. Amma çeşme târîhidir:

Aslını bu çeşmeden sordum dedi,
Selsebîlin aynıyım ben pür-safâ,

Dedim anıniçün revân târîhini,
Çeşme-i âb-ı hayât cân-fezâ.

Sene 953.

Bu târîh çeşmeye yakın câmi‘ üzre mastûrdur.

Andan 6 sâ‘atde **kal‘a-i Çorlu**, bâlâda mevsûfdur.

Andan 4 sâ‘atde **menzil-i kasaba-i Sekbanlı**, bu dahi merkûmdur.

Andan 4 sâ‘at gidüp **kasaba-i Kınıklı menzili**, bu dahi mezkûrdur.

Andan 3 sâ‘atde **menzil-i kal‘a-i Silivri,** bâlâda mahrûrdur.

Andan 4 sâ‘atde **menzil-i kasaba-i Büyükçekmece.**

Andan 4 sâ‘atde **menzil-i kasaba-i Küçükçekmece.** Bunlar dahi bâlâda niçe yüz kerre tahrîr olunmuşdur.

Andan (---) sâ‘atde sene 1077 mâh-ı Zilka‘de'sinin on yedinci günü sevâd-ı mu‘azzam **İslâmbol**'a sâlimîn ü gânimîn on altı gulâmımla ve cümle refîklerimle ve on altı re’s atlarımla ve üç bin aded nakid guruşumla ve bu kadar mâl-ı menâl-i metâ‘-ı gûnâ-gûnlarımla hâneme vâsıl olup yüz bin hamd [ü] senâ etdim.

Hikmet-i Bârî bir hafta içinde tâ‘ûndan altı nefer ad[ed] abd-i memlûklarımın güzîdeleri merhûm olup hakîr kâmil iki ay göz ağrısı çeküp Allâh âkıbetin hayr eyleye Dahkî Efendi hazretleri meğer üstâd-ı kâmil kehhâl imiş, hakîre gûnâ-gûn şâflar ve gûnâ-gûn müncîler ile gözlerime ***[204a]*** devâ edüp hamd-i Hudâ gözlerim Arab meş‘ali gibi münevver oldu, ammâ Hudâ âlimdir gözlerimden ol kadar cerâhat ve ol kadar ahlât ve ol kadar sarı sular akdı kim ta‘bîr olunmaz.

Meğer Maskov vilâyetinin Balu Hân ve Kazan ve Alatır ve Mujikkirmân vilâyetlerinde erba‘în ve zemherîrde çekdiğimiz şiddet-i şitâ ve dipi ve boranlar cümle gözlerime te’sîr edüp hânemizde sehel istirâhat edince evvelden isti‘dâd-ı emrâz hâsıl etmiş gözlerim karığup ağrımağa başladı.

Hamd-i Hudâ halâs olup yedi aded hatm-i şerîf tilâvet edüp hasbeten lillâh Girid gazâsına gitmeğe azîmet edüp cümle tedâriklerim görüp,

Sene 1078 mâh-ı Recebü'l-müreccebinin onuncu gün niyyetü'l-gazâ deyüp cümle ahbâb ile ve Ak Mehemmed Paşa ile vedâlaşup Girid gazâsına azîmet edüp cümle menâzilleri ve kılâ‘ u kasabâtları beyân eder

Evvelâ *bism-i İlâh* ile İslâmbol'dan üç hidmetkâr ve üç aded yâr-ı sâdık-ı kadîm refîklerim çıkup 2 sâ‘at cânib-i garba kesâfet-i bürûdet-i hevâ çekerek,

Menzil-i karye-i Küçük Nakkâşlı: Küçükçekmece buhayresi kenârında bâğ u bâğçeli yerdir, ammâ hikmet-i Hudâ bunda bir dipi ve boran çekerek Osmân Ağa ve Rıdvân Ağa ve Yûsuf Kethudâ çiftliklerin geçüp 6 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Çatalca: Hünkâr bâğçesi ustası Deli Usta hânesinde mihmân olup hamd-i Hudâ hevâ küşâde olup cânib-i garba **Kovukdere** nâm mahalli geçüp ve **karye-i Elbasan**'ı geçüp 3 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Kadı: Bunda Sührâb Mehemmed Paşa çiftliğinde mihmân olup andan ale's-sabâh **karye-i Harâccı**'yı geçüp 3 sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i Fener: Beş yüz hâneli kefere köyü olduğu bâlâda niçe kerre mastûrdur.

Andan **Küçük Kılıçlı**'yı ve **Büyük Kılıçlı**'yı ve **Sekbânlı**'yı ve **kasaba-i Kösdemir**'i ve **Kurtulmuşlu**'yu geçüp 6 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Çavuşlu: Yeniçeri ocağında Kör Alî Ağa çiftliğidir. Anda mihmân olup yine taraf-ı garba 5 sâ'at gidüp,

Menzil-i kasaba-i Sarây: Mâ-tekaddem medh olunmuşdur, ammâ şimdi kurşumlu kubâblar ile mebnî olan Ayas Paşa câmi'inin kapusu üzre olan celî hatt ile bu târîh tahrîr olundu:

Allâhümme Allâhu lenâ târîhahû,
Vedhulûhâ bi-selâmin âminîn.

Sene (---)

Andan **karye-i İdriv Çakıllı** ve ana karîb **tekye-i azîm İskender Baba**: Bâlâda memdûhdur kim yılda bir kerre bir cem'iyyet-i kübrâsı olur kim bir vecih ile tasvîri mümkin değildir.

Bu sultânı ziyâret edüp dervîşân-ı zî-şânlarıyla görüşüp sehel ta'âm yeyüp anı dahi geçüp **karye-i Örenli**'yi ve **karye-i Tatarlı**'yı geçüp 5 sâ'atde,

Menzil-i kal'a-i Vize: Mâ-tekaddem mufassal tavsîf olunmuşdur kim Özü eyâletinde başka sancak beği hükm eder. Andan yine semt-i garba (---) sâ'at gidüp,

Tekye-i Binbir Oklu: Ahmed Baba Sultân'ı yine ziyâret edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp anı dahi geçüp nîm sâ'at gidüp,

Kasaba-i Bınarhisâr: Halîlîzâde İbrâhîm Ağa'da mihmân olup andan bir top menzili ba'îd **Yene kasabası**n geçüp 4 sâ'atde ormanistân dırahtistânlar içre gidüp,

Menzil-i kasaba-i azîm Kırknisâ ya'nî Kırkkilisa ve Kırkkenîse: fiâtır Mahmûd Ağa hânesinde mihmân olup safâ etdik. Bu dahi bâlâda tahrîr olunan kurâlar ve tekyeler ve kasabalar ile niçe kerre bâlâda gâyet mufassal tavsîf olunmuşdur.

Andan **karye-i Dereli**'yi ve **karye-i Paşa**'yı ve **karye-i Çime**'yi geçüp 6 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Karagündüz: Alî Çelebi hânesinde mihmân olduk.

Andan **karye-i Akalan** ve **karye-i Haftân,** sadrıa'zam ammîsinin ze'âmetidir. Anı dahi geçüp 5 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Evliyâlı köyünde bu Evliyâ fakîr mihmân olup Mübârek Geray Sultân ile bir gece cân sohbetleri edüp andan semt-i garba bir sâ'at gidüp,

Menzil-i karye-i Esedli: Efendimiz Mehemmed Geray Hân oğlu Ahmed Geray Sultânımızda bir gece mihmân olup bir at ve elli guruş ihsânın alup andan,

Karye-i Üçobalı'yı ve yine **Paşa köyü**'nü ve yine **Evliyâlı**'yı geçüp ve **karye-i Çinkoca**'yı ve **Yanbolı şehri**nde cisrden geçüp nehr-i Tunca kenârında yine Mehemmed Geray Hânzâde Ivaz Geray Sultân'ımda bir gece mihmân olup niçe ihsânlar alup andan bir sâ'atde,

Karye-i İbrâhîmli'de Mehemmed Geray efendimin kalga sultânı olan Mübârek Geray Sultân'ı anda bulup bir gece mihmân olup Baht Geray Sultân'ı da anda bulup anın dahi ihsânın alup andan yine cânib-i garba,

Karye-i Tavşanlı'da Mehemmed Geray'ın nûreddîn sultânına ve Temir Ağa'ya buluşup anların da in'âmların alup ve,

Karye-i Tontolar: Üç köydür.

Anları dahi geçüp **Yeniköy**'ü ve **Babaköyü**'n geçüp,

Menzil-i karye-i fieyhli'de Çerkezoğlu'nda ve Ömer Sofî'de mihmân olup andan garba 2 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Atlıoğlu: Bunda Âl-i Osmân'a rehin olan sultânda mihmân olup keremkârlığın görüp andan cenûba 3 sâ'at gidüp,

Menzil-i karye-i Dedeler: Bahâdır Geray Hân oğlu Dede Mehemmed Geray Sultân'da mihmân olup mürüvvetin görüp andan garba bir sâ'at gidüp,

Menzil-i Yenikoy: Selîm Geray Sultân'da mihmâ[n] olup keremin görüp andan,

Kasaba-i Yenice'yi geçüp 2 sâ'at semt-i kıbleye meyyâlce gidüp, ***[204b]***

Menzil-i tekye-i Kademli Baba Sultân

Âsitâne-i Âl-i Abâ-yı Bektaşiyân'dır ve bizzât azîz hazretleri bir serâmed kurşumlu kubbe-i âlî içinde medfûn olup ser-i pâları etrâfında gûnâ-gûn rahleler üzre niçe hüsn-i hatt ebyât eş'ârlar rûy-ı dîvâra tahrîr olunmuşdur.

Ve ser-i sa'âdeti tarafında *âyetün min âyâtillâh* kelâm-ı izzetler var. Ve cânib-i erba'asında niçe yüz gûne şem'dân ve çerâğdân ve buhûrdân ve gülâbdânlar var.

Andan azîz-i merhûm çoban iken kaval-ı Mûsâ çalmağa mâ'il olduğundan başı ucunda iki dâne kamış kavalı ve iki çift pâbuçları durur. Gâzî Hudâvendigâr asrında Gâzî Mihal Beğ azîzi defn edüp kubbe ve imâret ve hücreleri ve kilârları ve yaz u kış meydânları ve mescidi, âhûrları cümle Gâzî Mihal'in olup azîm nazargâhdır kim evc-i âsımâne ser çekmiş bir kûh-ı ser-bülendin tâ zirve-i a'lâsında cihân-nümâ bir teferrücgâh-ı âlîdir kim yüz iki yüz atlı konup göçüp cümle seksen aded fukarâları müsâfirîne ri'âyetler edüp matbah-ı Keykâvus'undan cemî'i âyende vü revendegânlara ni'met-i nefîseleri ve sofra-i bî-imtinânları mebzûldür. Andan yine 3 sâ'atde,

Karye-i Koca Muradlı'yı ve **karye-i Karagöz**'ü geçüp,

Menzil-i karye-i Kayacık: Petko nâm keferede mihmân olup anın haçını putunu kırup andan,

Karye-i Manastır'ı ve **karye-i Talışmanlı**'yı ve **karye-i Kabalı**'yı ve **Navurdere**'yi geçüp **menzil-i karye-i Kozluca** andan **karye-i Vakf**'ı ve **karye-i Kırkçeşme**'yi ve **Hacı Arslan Çiftliği**'n ve **karye-i Istavroz**'u geçüp (---) sâ‘atde,

Menzil-i taht-ı sânî Edirne-i azîm

Doğru Kara Kethudâ İbrâhîm Ağa'ya varup andan Kâ’immakâm Kara Mustafâ Paşa'ya varup mukaddemâ Edirne'de görüşdükde taleb etdiği sunkuru ve toykunu va‘demiz üzre paşaya hedâyâ verüp ol dahi telhîsci ile iki dâne ibret-nümâ mürg-bâzları sa‘âdetlü pâdişâha gönderüp cümle doğancı-başı ve çakırcıbaşı ve atmacacıbaşı ve şâhincibaşı nâm ağalar ve gayri şikâr ağaları,

"Müddet-i medîd-i ömrümüzde biz bunun gibi tülemiş mercân gözlü ve bu tonda böyle iri toykun ve sunkur görmedik" dediklerinde hemân sa‘âdetlü pâdişâh,

"Tiz bunu kim getirdiyse dahi gayrilerin getirsin" dediklerinde kâ’immakâma haber gelüp kırk kerre yemîn billâh etdim, halâs olamadım.

Âhır-ı kâr Çerkez vilâyetinde olan kuşların kanat-ları ve kuyrukların kâ’immakâma gösterüp ol dahi hakîri kanat kuyruklar ile buyruklayup pâdişâh-ı âlempenâhın huzûruna varup zemîn-bûs edüp hayr du‘âlar ve senâlardan sonra kuşların cenâhların gösterüp,

"Pâdişâhım bunlar Çerkezistân'da öldüler. Pâ-dişâhıma gelenlerden gayri kuşlarım yokdur" deyü yemîn billâh etdikde Hudâ yarlığasın Vânî Efendi,

"Hünkârım bu Evliyâ Çelebi tâ Erzurûm'umuza Melek Ahmed Paşa yılından berü bilirim. Sözünde sâdık bir seyyâh-ı âlem ve nedîm-i benî âdem ku-lundur. Eğer dahi bâzları olsa pâdişâhımdan dirîğ etmezdi" ded[ik]de, bizzât hünkâr eyitdi:

"Ben de bilirim. Âlem-i sabâvetimizde Kaya Sultân yanında bize çok hidmet etdi" ded[ik]de iki kerre zemîn bûs edüp lisân-ı Tatarca niçe gûne du‘âlar edüp ol kuşlar sebebiyle Maskov diyârın ve Dağıstân ülkesin ve Çerkezistân'ı ve Heyhât sahrâsı ve Kalmığ'ı ve kavm-i Heşdek'de yetmiş gün yatsı namâzı vakti olmayup salât-ı ışâyı kılmadığımızı hikâyet etdikde Vânî Efendi,

"Belî ol diyârda ışâ namâzı kılınmaz, zîrâ iki sâ‘at olmadan sabâh namâzı olur" deyüp şehâdet etdi.

Ve niçe su’âller edüp cümle Vânî Efendi'nin su’âllerine cevâblar verdim.

Andan sa‘âdetlü pâdişâh Leh ve Çeh ve İsfaç ve Nemse ve Filimenk ve Alman ve Ungurus ve'l-hâsıl üç yılda Beç'de ve Prak'da ve Macar'da ve Hırva[di]s-tân'da seyâhat etdiğim yerleri yedi gün kâmil su’âl edüp ekseriyyâ Beç kal‘asın ve Yanık kal‘asın su’âl edüp andan sekizinci gün kuşlar için bî-hisâb ihsân [u] in‘âmlar edüp yine kâ’immakâma geldim, kaziyye-i serencâmım bir bir nakl etdim.

Ertesi cemî‘i velî-ni‘am efendilerim ile Girid'e gi-derim deyü cümle vedâlaşup ve niçe ihsân [u] in‘âmlar alup Kâ’immakâm Paşadan izin taleb etdikde ta‘[y]înâtlar verüp hakîri sâ’ir ağavâtları zümresine ilhâk etmek murâd edindikde hemân hakîr dest bûs edüp eyitdim:

"Azîz başın içün olsun ve *merhûm u mağfûrun-leh* Köpürlü Mehemmed Paşa rûhiyçün olsun kim bu fakîr-i hakîr bir mücâhidün fî-sebîlillâh kişiyim. İbtidâ Azak gazâsından berü bir gazâdan kalmayup yedi yıl Kırım'dan Kazak vilâyetlerinde Maskov'da ve Leh'de ve Krakov'da ve Çeh'de Tatar-ı sabâ-reftâr-ı adû-şikârlar ile kâfiristânda kılıç urup gazâlar etdim. Allâh için olsun beni bu Girid gazâsından alıkoma. Henüz sadrıa‘zam İstife şehrinde imiş, yetişeyim" dedikde,

"İmdi Evliyâ Çelebi, bizi ol gazâda du‘âdan unutma" deyü iki yüz altun ve bir kat esvâb ve hüd-dâmlarıma da otuz altun ve birer kat libâslar ***[205a]*** verüp altı re’s ulak bârgîrleri ile yetmiş seksen kıt‘a mektûblar verüp vedâ‘laşup niçe ihsânları Edirne'de bırağup,

Sene 1078 mâh-ı Ramazânu'l-mübârekinin on beşinci bâzârertesi gün şehr-i Edirne'den cezîre-i Girid'e Kandiye gazâsına gitdiğimiz konakları ve çekdiğimiz âlâm-ı şedâ’idleri beyân eder

Evvelâ Edirne'den çıkarken cânib-i cenûbda yeni köprüden geçüp Tunca kenârıyla sehel gidüp ana karîb nehr-i Arda üzre bir haşeb cisr-i azîmden ubûr edüp (---) sâ‘at cânib-i cenûba gidüp,

Karye-i ma‘mûr Demirdaş: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) nin kurşumlu câmi‘-i zîbâsı ve bir hânı ve bir latîf hammâmı ve bir medrese ve bir mektebi ve iki yüz aded tahtânî ve fevkânî mükellef ve müzeyyen ve ma‘mûr kârgîr binâ sarây-ı azîmleri var kim cümle kiremit örtülü büyût-ı zîbâlardır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan yine cânib-i cenûba (---) sâ‘at gidüp,

Karye-i Emirli: Bunda dahi kurşumlu câmi‘ ve hân ve hammâm ve yüz elli kadar kiremit örtülü evleri var. Bu iki aded ma‘mûr kurâları geçüp 2 sâ‘at fezâlarda gidüp,

Menzil-i karye-i Ece Sultân: Bu azîz-i merkûm bir bayır üzre bir cinîn-misâl hıyâbân-ı dırahtistân koru içinde bir kurşumsuz tula kârgîr binâ kubbe-i ra‘nâ içinde Ece Sultân medfûndur kim hasîbü'n-nesîb sâdât-ı kirâmdandır. Türbe-i pür-envârında aslâ fukarâları yokdur. Bu karyede Abdülkerîm Çelebi'de mihmân olup ertesi,

Karye-i Kapuçu: Bir ma‘mûr kefere-i Rûm köyüdür. Anı geçüp (---) sâ‘at cenûba nehr-i Meriç kenârınca gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i bâlâ Dimoduka

İki nefer Urûm kralları karındaşlar idi. Birinin ismi Dimo, birinin Duka. Bu iki kefereler bu kal‘ayı iştirâk-i sevî üzre binâ etdiklerinden Dimo Duka'dan galat-ı meşhûr Dimetoka derler. Sene 762 târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân fethidir. Be-dest-i Gâzî Ferhâd Beğ.

Ve yedi kerre mukaddemâ muhâsara olup fethi müyesser olmayup âhıru'l-emr kralın birin Ferhâd Beğ avda avlayup esîr eder. Öbür karındaşı Rûm kefereleriyle kal‘aya kapanup kal‘a içinden taşra çıkmayup re‘âyâ olmak şartıyla Duka nâm kral kal‘anın miftâhların Ferhâd Beğ'e teslîm edüp ba‘dehu asker-i İslâm alâ mehil kal‘ayı kabza-i tasarrufa alırlar. Yohsa bu kal‘a sademât-ı top-ı kûb ile feth olur hisâr-ı üstüvâr değildir. Ammâ hîn-i fethde küffâr kal‘a içinde olmak üzre akd-i sulh olunduğiyçün hâlâ kal‘ada dizdârdan gayri müslim yokdur.

Derûn-ı hisârda cümlesi yüz aded kârgîr binâ kiremit ile mestûr menhûshâne-i ma‘mûr-ı keferelerdir, ammâ dizdâr nârin kullede sâkindir. Ve bir kenîseleri var.

Rûmeli eyâletinde niçe sa‘b hisâr-ı metîneler vardır ammâ bu dahi sedd-i Mekü-misâl kal‘a-i üstüvârdır. Hâlâ Rûmeli eyâletinde Edirne bostâncıbaşısı hükmünde Sultân Bâyezîd Hân vakfı voyvadası zâbıtdır. Ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi (---) kurâdır.

Taht-ı kadîmdir kim Sultân Bâyezîd-i Velî bunda niçe zamân sâkin olmuşdur. Hattâ Selîm Hân-ı Evvel Bâyezîd Hân pederinden hilâfeti cebren aldıkda Bâyezîd Hân'ı bu Dimetoka tahtgâh-ı kadîmdir deyü bunda nefy edüp Havsa nâm mahalde Bâyezîd Hân merhûm olup na‘şın İslâmbol'a götürüp câmi‘inin mihrâbı önünde defn ederler. Ya‘nî bu kal‘a tahtgâh-ı kadîm olup Mûsâ Çelebi Sultân ibn Yıldırım Hân dahi bunda sâkin olurdu, zîrâ sayd [u] şikârı da gâyet çokdur. Ve hâlâ yukaru kal‘ada cihânnümâ bir pâdişâh sarâyı var. Sâfî kurşum örtülü örtülü maksûreleri ve müteaddid ve hücreleri ve kâ‘aları vardır.

Ve kal‘ası evc-i semâya berâber bir kırmızı yalçın kaya üzre maşrıkdan cânib-i garba şekl-i bâdemî vâki‘ olmuş bir tûlânîce fieddâdî iki kat taş binâ kal‘a-i ra‘nâ beş bölük bir kal‘a-i serâmeddir. Cirmi dâ’iren mâdâr iki bin beş yüz adımdır. Ve püşte-i âlîsinin enderûn [u] bîrûnunda sâfî mağârâlardır.

Ve cümle iki kat dîvârında birer aded metîn kullelerdir. Lâkin handakı yokdur ve olacak handak yeri de yokdur ve handak lâzım da değildir, zîrâ bu kal‘anın ba‘zı yerleri evc-i âsımâna kad keşân olmuş iki minâre kaddi uçurum ve yalçın kayalardır. Bâhusûs garb tarafı ki nehr-i Kızıldeli nâm dîvâne akar suyun tarafı bir şâhin ve zağanos âşiyânlı kayalardır. Ol ecilden bu kal‘anın aslâ handakı yokdur. Ve cenûb tarafına Kızıldeli {nehri} akup duran âbdır. Ol cânibinde dahi handakları olmayup gâyet metîndir.

Ve bu Kızıldeli nehri kenârında aşağı varoş-ı azîmi var. Lâkin etrâfında kal‘a dîvârları yokdur, ammâ bu varoşa Kızıldeli suyu aşırı cenûb tarafı dağları aşağı varoşa havâledir, ammâ iç kal‘a da ana havâledir.

Ve yukaru kal‘anın iç kal‘ası iki katdır ve iki bölükdür. Birine ***[205b]*** Kız kullesi derler. Birine Cebehâne kullesi derler. Ve bu iki bölük hisârın birbirlerine geçmeğe iki kapusu ve cânib-i şimâle nâzır bir bölme hisâr dahi var, gâyet metîn dîvârlıdır.

Ve hünkâr sarâyı dahi iç kal‘a-misâl bir bölme hisâr dahidir. Lâkin bu sarây ve bölme dîvârı İslâm pâdişâhlarının binâsıdır. Bu zikr olunan kat-ender-kat bölme hisâr-pîçe dîvârlardan aşağısının her taraflarında birer kat hisâr-pîçe nâm sa‘b ve metîn dîvâr vardır.

Ve cümle üç aded kapulardır. Biri tâ iç kal‘a kapusu cânib-i cenûba nâzırdır. Bir kapu dahi taraf-ı şimâle meftûh kapudur. Bu dahi iç kal‘a kapusudur. Bir kapu dahi aşağı kat kapudur kim çömlekçiler tarafına açılır, ammâ bu mezkûr kapular hünkârlara mahsûs kapulardır kim yukaruda pâdişâh sarâyı vardır. Bir kapu dahi cânib-i garba nâzır Köprü kapusu derler. Bir kapu dahi semt-i kıbleye nâzır Çârsû kapusu derler, iki kat metîn ve kavî kapulardır, cümle halk bundan girüp çıkarlar, ammâ bu iki kat kapu mâbeyni dahi bir bölme küçük hisârcık gibi vâki‘ olmuşdur.

Bu hisâb üzre bu kal‘a-i Dimetoka cümle altı katdır. Ve cümle bölme dîvârlarında olan kapularla cümle (---) kat metîn hadîd bâb-ı kavîlerdir. Ammâ aşağıda iki kapu dediğimizin taşrasındaki kapudan içeri girirken sağ tarafda dîvârda bir âdem kaddi âlîde celî hat ile beyâz mermer üzre tahrîr olunan târîh budur:

Devr-i adlinde o şâh-ı keremin,
Yapılup oldu kılâ‘-ı müsned,

Sarf edüp mâlını himmet etdi,
Kıldı bu hidmete sa‘y-i bî-had,

Dedi târîhin anıniçün Tîğî,
Kapu ağası-i Sultân Ahmed. *Sene 1015.*

Ve tevârîhin sağ köşesinde lisân-ı Yûnânca Hazret-i Risâlet-penâhın sa‘âdetle dünyâya geldikleri gece temel koyulduğunun târîhi tahrîr olunmuşdur kim hatt-ı garîbedir.

Der-vasf-ı aşağı varoş-ı ma‘mûre

Cümle on iki mahallâtdır. Ve cümle altı yüz aded kiremit ile mestûr tahtânî ve fevkânî kârgîr binâlı seng-i mutarraş dîvârlı ma‘mûr ve müzeyyen sarâylar ve hânedân-ı ra‘nâlarında elbetde bâğ u bâğçe ve gül-i gülistânları mukarrerdir.

Ve cümle on iki mihrâb cevâmi‘ ve mesâcid-i selâtîn-i mü’minândır. Cümleden Yıldırım Bâyezîd Hân câmi‘i çâr-kûşe dîvâr üzre ve içinde dörd aded

kârgîr binâ direk üzre bir acîb ü garîb tahtadan mebnî bir musanna‘ kubbeli câmi‘-i pür-envârdır kim bir müzeyyen ve serâmed minâre-i bâng-ı Muhammedîsi var. Cümle âsâr-ı binâları ve harpüşte tahta binâ kubbesi rusâs-ı hâs-ı nîlgûn ile eyle musanna‘ kurşum örtülüdür kim sihr-i bûkalemûndur. fieb [u] rûz cemâ‘at-i kesîreye mâlik ma‘bedgâh-ı kadîmdir, ammâ haremi yokdur. Ve bundan gayri dahi câmi‘ yokdur.

{Der-beyân-ı mesâcid-i âbidân-ı zâhidân}

Cümle 12 mesâcidlerdir, ammâ câmi‘ olmağa müsta‘id zâviyeler vardır. Cümleden Nasûh Beğ mescidi bir câmi‘-i selâtîn-misâl kurşum kubbeli ma‘mûr mescid-i şerîfdir. Ve Kurd Beğ mescidi ve Bâzârlı Beğ mescidi, ya‘nî Alaca mescid demekle ma‘rûfdur. Ve Ankâ’ü'l-vâsi‘ mescidi ve Oruç Paşa mescidi ve Kapucu mescidi ve Tatarlar mescidi ve Harâccı mescidi ve Zencîrli mescid ve Cırcır mescidi ve Abdâl Cindî mescidi ve köprü başında Gâzî Ferhâd Beğ mescidi. Bunlar cümle kiremit ile mestûr buk‘a-i mübârekelerdir.

Ve cümle dörd aded medrese-i âlimândır. Cümleden Bâyezîd Hân medresesi ve medrese-i Oruç Paşa. Ve cümle beş aded tekye-i dervîşân-ı ehl-i tarîk vardır. Ve cümle beş aded mekteb-i sıbyân-ı ebcedhândır.

Ve cümle iki aded dâru'z-ziyâfe-i imâret-i it‘âmdır. Yıldırım Bâyezîd Hân imâ[re]ti, Nasûh Beğ imâreti kurşumlu me’kelhânedir kim bay u gedâya ni‘metleri mebzûldur.

Ve cümle (---) aded hân-ı tüccârân-ı sevdâgerândır. Cümleden kurşum örtülü Nasûh Beğ hânı ma‘mûrdur. Ve cümle iki aded kârbânsarây-ı âyende vü revendegânı vardır.

Ve cümle üç aded hammâm-ı rûşenâları var. Köprü başındaki hammâm kâh işler ve kâh harâb durur. Ammâ Fısıldı hammâmının âb [u] hevâsı ve binâsı latîf ve musanna‘ hammâm-ı râhat-ı cândır. Ve bir musanna‘ kemer altında bir delik vardır, ol kemer altındaki kurna başında bir âdem otursa ve öte başında bir âdem oturup ol deliğe bir âdem ağzın koyup söyleşirler, delikden kelâmları birbirlerine be-dürüstî işidilüp söyleşirler. Anıniçün Fısıldı hammâmı derler. El-hâsıl âşık ve ma‘şûkların kelimât edüp murâd alup her murâdı verecek delikdir kim Fısıldı deliği ve Fısıldı hammâmı derler. Ve Ulu câmi‘in önündeki hammâmın târîhidir:

Yapdı bu hammâmı Sultân Osmân,
Cûy-ı kevser ola cennetde bu su,

Hâtıra ilâc olup târîh dedim,
Hâsılı hammâm-ı rûşendir bu.

Sene (---).

Ve cümle yetmiş aded hânedâ[n] hammâmları *[206a]* vardır. Cümleden Koca solakbaşı hânesinin hammâmını müferrihdir, derler ammâ hakîr girmedim ve alimallâh görmedim.

Ve cümle yüz aded dekâkînlerdir kim her şey bulunur. Lâkin kârgîr binâ bezzâzistânı yokdur, ammâ çömlekçi ve bardakçı dükkânları iki yüzden çokdur. Ve çarşu içi câ-be-câ kudretden beyâz kaya kaldırımdır.

Ve âb [u] hevâsı gâyet latîf olduğundan mahbûb u mahbûbesi nâzük-endâm ve sîm-bedendir. Ve cümlesinin reng-i rûyları humret üzredir, zîrâ Delikızıl nehri nûş ederler. Gâyet latîf ve serî‘u'l-hazm âb-ı hoş-güvârdır. Bu nehrin ibtidâ menba‘ı Tanrıverdi dağından gelüp bu kal‘anın altındaki cenûb tarafında on iki göz taş yapıda temelli direkler üzre meşe direkleri döşeli cisr-i azîmin altından geçüp dahi aşağı kal‘adan bir top menzili alarka cânib-i kıbleye cereyân ederek gidüp nehr-i Arda ve nehr-i Tunça ve nehr-i Meriç bir yerden cereyân ederken bu Kızıldeli nehri anlara mahlût olup cümlesi bir yerden Enez kal‘ası kurbunda bahr-i Rûm'a munsab olur.

Der-beyân-ı memdûhât-ı Dimedoka

Bâğ u bâğçesinde şîreli âbdâr hoş-hor üzümü ve tekkeşîn ayvası memdûhdur, ammâ kırmızı la‘l-gûn Dimetoka bardağı ve kâseleri ve çanakları ve ibrikleri meşhûr-ı âfâkdır.

.....(1 satır boş).....

Der-fasl-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâullâh: Bu şehir taht-ı kadîm olmak ile niçe bin güzîde kibâr-ı kümmelînler medfûndur, ammâ ziyâret etdiğimiz bunlardır kim tahrîr olunur.

Evvelâ kal‘a altında ziyâret-i Cüneyd Baba, andan ziyâret-i Sofî fiâhî Baba, andan Tebrîzî Başa, andan Mursal Baba, andan Gâzî Ferhâd Baba, andan mezârlık içinde Monlacık Efendi, andan Ayvad Baba, *kaddesenâllâhu bi-sırrıhi'l-azîz, rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Andan kalkup cenûb tarafına 5 sâ‘at gidüp,

Karye-i Karayenli ve **karye-i Hisârcık** ve **karye-i Saltık** ve **karye-i Mandıra** ve **karye-i Sofîli** ve **karye-i Karabınar:** Bunlar kefere ve müslim köyleri ve cümle serbest ze‘âmetlerdir. Andan,

Menzil-i karye-i Vukûf: Anda Ahmed Beğ-oğlu'nda mihmân olup zevk etdik. Bu köyden taşra,

Ziyâret-i Zindel Baba Sultân andan cânib-i cenûba bir sâ‘at gidüp **ziyâret-i Açıkbaş Baba Sultân,** ammâ aslında Âşık Paşa Sultân'dır. Kavm-i Ütrük Açıkbaş Tata derler. Bu iki ziyâret sâhibleri ibtidâ diyâr-ı Rûm'a Orhân Gâzî oğlu Süleymân Paşa ile geçen kırk kişilerdendir. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bunların gazâ etdikleri kâfir tevârîhlerinde bile yazılmışdır. Ve bu ziyâretlerin kurbunda,

Ziyâretgâh-ı Kadınlar Mezârı: Hâlâ ziyâretgâh-ı âyende vü revendegândır. Bu ziyâretgâha karîb çeşmesâr-ı acîb var. Kırk yılda bir Kadr gecesinde tâ sabâha dak süd akar, Zindel Baba çeşmesi derler temâşâgâh-ı garîbdir.

Andan yine cânib-i cenûba gidüp **karye-i Yelkenci** ve **karye-i Koyuneri** nâm kurâyı geçüp 5 sâ‘atde kâh şarka ve kâh cenûba gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i atîk Ferecik

Bânîsi Rûm keferesidir. Ba‘dehu sene 759 târîhinde ibtidâ Süleymân Beşe ibn Orhân fethidir. Hîn-i muhâsarada fethinde usret çekilüp ba‘de'l-feth iki kal‘asın dahi {Tanrıverdi dağı eteğinde olup} asker-i İslâm münhedim etmişlerdir. Hâlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Bu şehir imâretinin cümlesi yedi mahalledir. Müslim mahallâtları şehrin güzîde yerindedir. Kefere mahalleleri kenârdadır.

Ve kamusu beş yüz aded tahtânî ve fevkânî cümle kârgîr binâ ve serâpâ kiremit örtülü bâğlı ve bâğçeli vâsi‘ hânedânlardır. Cümleden hânemiz sâhibi Kara Mehemmed Ağa ve Ramazân Ağa ve Kör Alî Ağa hâneleri mükellef ü mükemmel büyût-ı ra‘nâlardır.

Ve dükelisi yedi aded mihrâbdır. Cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik çârsû içre kenîseden veliyy olunmuş Süleymân Beşe ibn Orhân câmi‘idir, ammâ kurşum kubâblı bir ma‘bedgâh-ı kadîmdir. Minâresi sol tarafındadır ve kapusu üzre târîhi budur:

Büniyet hâze'l-minâre ve vaz‘uhâ masnû‘a,
Kâle târîhen Hadîdî kadduhâ merfû‘a.

Sene (---).

Ve câmi‘-i Sultân Mûsâ Çelebi ibn Yıldırım Bâyezîd Hân ve {câmi‘-i İbrâhîm Ağa}.

Ve hepisi (---) aded mesâcid-i mü’minân-ı muvahhidândır. Evvelâ fieyh Sinân mescidi ve Sadreddîn mescidi ve Bâzâryeri mescidi var. Meşhûr buk‘a-i mübârekeler bunlardır.

Ve umûmîsi iki aded medrese-i âlimândır. Ve olancası beş aded mekteb-i sıbyândır. Ve bardası iki aded tekyegâh-ı dervîşândır. Ve olandası yüz aded dükkân-ı esnâfândır.

Ve hamusu beş aded hân-ı tüccâr-ı sevdâgerândır. Cümleden çârsû içinde Ekmekçizâde Ahmed Paşa hânı gâyet mükellef ve işlek ve kiremit örtülü ma‘mûr hândır. Hâlâ bu hânın ***[206b]*** mütevellîsi İslâmbol'da Kuruçeşme'de sâkin ekmekçi hâkimi nâzıru'n-nuzzârdır.

Ve yekûnîsi bir hammâm-ı hoş-hevâ-yı hûb-binâsı vardır. Bu dahi Ekmekçioğlu Ahmed Paşa hayrâtıdır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-ı eşkâl-i zemîn-i şehr-i Ferecik

Bir topraklı bayır üzre {Tanrıverdi kûhu zeylinde} vâki‘ olup kıble tarafı Enez kal‘asına doğru sahrâ-yı azîm mahsûldâr diyârdır. Ve bu şehirden nehr-i Meriç aşırı kal‘a-i İpsala dörd sâ‘atlik yerdir kim görünür.

Der-vasf-ı hâkimân-ı Ferecik

Evvelâ Rûmeli eyâletinde olup Sultân Bâyezîd-i Velî evkâfı olmak ile mütevellîsi hâkimden şer‘-i Resûl-i mübîn tarafından şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi elli aded kurâdır. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve şehir kethudâsı ve harâc emîni ve şehir nâ’ibi vardır. Ve âb [u] hevâsı latîf olduğundan mahbûb u mahbûbesi ve cümle meyvesi memdûhdur. Bâ-husûs âb-ı hoş-güvârı Fere[cik] dağlarından bir azîm su kemerleriyle şehre gelüp cümle çeşmelere ve câmi‘lere bahş olur.

{Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Ferecik}: (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan Tanrıverdi dağın geçüp (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan 3 sâ‘atde dereler ve depeler ve dağ ve bâğ u ırağ u yakın giderek ve haydud keferesi havfin çekerek cânib-i garba gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Köhnelik harâbâbâd Kara Güvercinlik

Tuna nehri kenârında bir Güvercinlik kal‘ası dahi vardır, tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu Güvercinliğ'i sene (---) târîhinde Orhân Gâzî asrında Ece Ya‘kûb nâm akrabâmız feth edüp câ-be-câ münhedim etmişdir. Hâlâ kal‘ası bir kızıl yalçın kaya üzre şekl-i muhammes bir fieddâdî seng binâ imiş, harâb olmuş. İçinde keçiler yatır.

Ammâ aşağı varoşu bir vâsi‘ dere içre yalçın kayalar altında beş yüz Bulgar kâfiri köyüdür. Aslâ müselmân yokdur.

Ve cümle evlerde birer küçük hânlar var kim cümle âyende vü revende müsâfirîn ü tüccâr u züvvârlar evlere konup herkes akçesiyle yeyüp içüp konup göçüp ba‘zı bî-perhîz âdemler kanup geçirirler, zîrâ gâyet mahbûbe kızları vardır kim yol üzre bâzâr yerinde durup bir yolcu görseler,

"Ağa benim evime kon. Bak benim ekmeğim ak pakdır ve evimin aşağısı ve yukarusu pâkdir. Ak akçene bakmam. Senden bir şey saklamam. Sana pek ri‘âyet ederim" deyüp ol kadar dilnüvâzlık edüp mazbût gönülleri uğurlayup hâh nâ-hâh seni istediği yerine kondurup ta‘zîm edüp kılınırlar, ammâ bir Girid mankırı bağışlamazlar. Eğer hakların vermezsen cümle avretler başına üşüp bir ey kötek çekerler, zîrâ mu‘âf u müsellem derbend-i azîmdir. Ve ba‘de'l-ışâ hakların alup cümle kızlar ve avretler kaçarlar. Eğer

senden râzılar ise sabâh tahte'l-kahve ta‘âmlar getirüp yedirüp içirüp yola yollarlar. Bu dahi Sultân Bâyezîd-i Velî evkâfıdır.

Ba‘dehu bu köyden kıble tarafına aşağı yarım sâ‘at bir vîrân kal'a dahi var, anı dahi seyr edüp sağ tarafda dağlar içre (---) sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Karakayalı: Müselmânlardır ve bu dahi Bâyezîd-i Velî Hân vakfıdır. Anda yeniçeri Muslı Beşe hânesinde mihmân olduk.

Andan (---) sâ‘atde konarak(?) yerlerde gidüp,

Sitâyiş-i kasaba-i fiabcılar

Bir dağ eteğinde bir câmi‘li ve iki hânlı ve iki yüz kiremit örtülü evli cemî‘i tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf u müsellem ve müslim ve gayr-i müslim re‘âyâları cümle mîrî şab çıkarup emînine verirler. Sekiz yük akçe büyük iltizâmdır. Hikmet-i Hudâ bu kasabada bir kölem firâr edüp yer yarıldı yere geçdi. Âhır-ı kâr hemân tarfetü'l-ayn içre cân başıma sıçrayup atlarıma süvâr olup tekrâr,

Menzil-i Ferecik'e gelüp kadıdan mürâsele ve mahzarlar alup kâmil bir hafta Ferecik kazâsı ve kurâsında şimâle ve cenûba ve şarka ve garba gezüp tâ Sıçanlı dağların ve yolları ve bellerine varınca geşt [ü] güzâr edüp hamd-i Hudâ mel‘ûn köle destime girüp pây-beste ve dil-haste edüp yine **tekrâr menzil-i Ferecik**'de oğlana bir ey kırbaç-ı Evliyâ kerâmetin gösterüp anda atları ve esbâbları yine seyishânelere tahmîl edüp cenûb cânibine 2 sâ‘atde, **karye-i fiahinli**'yi geçüp,

Menzil-i tekye-i âsitâne-i Nefes Sultân

Evc-i âsımâne berâber bir kûh-ı bâlâ üzre bir azîm âsitâne-i Bektaşiyân'dır. Akdeniz içinde cezîre-i İmroz ve cezîre-i (---) ve kal‘a-i Enez ve kal‘a-i İpsala sahrâları cümle bu âsitâneden nümâyândır, tâ bu mertebe eflâke ser çekmiş serâmed bir kûh-ı serbülenddir. Bu tekyenin yaz meydânı ve kış meydânı ve cümle müsâfirhâneleri ve matbah-ı Keykâvusî'si ve ıstabl-ı anterîsi ve kilârı ve mescidi ve türbe-i ***[207a]*** pür-envârın kubbesi ve'l-hâsıl cümle imâretleri serâpâ nîlgûn kurşum örtülü âsâr-ı azîmlerin sâhibü'l-hayrâtı Etmekçioğlu Ahmed Paşa imâretidir.

Kırk elli kadar pâ-bürehne ve ser-bürehne pâk ü pâkîze âşık-ı şeydâ fakr-ı fâka sâhibi fukarâ-yı dervîş-i dilrîşânları var. Her biri birer köşe-i vahdetde halkdan münzevî mücerred pâk erbâb-ı ma‘ârif cânlar var. Niçesi de âyende vü revendelere hidmet edüp kût-ı lâ-yemût geçinirler.

Ve cemî‘i müsâfirîn ü mücâvirîne matbah-ı Keykâvuslarından ni‘metleri mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl ale'l-ittisâl bay u gedâya ve pîr [ü] cüvân u muğâna ni‘metleri mebzûldür. Ve âsitâne meydânı içre bir âb-ı hayât su sarnıcı var kim mâh-ı Temmûz-ı nevrûzda gûyâ buz pâresidir.

Ve bir acâ’ib yel değirmeni var. Cümle Enez sahrâsında ve Mekri kal‘ası taraflarında ve Dimetoka taraflarından âdemler gelüp bu yel değirmeninde un öğüdürler. Garâ’ib anda kim bu kadar yüz yıldan berü bu değirmenin yerine rahne gelmeyüp taşı aslâ aşınmamışdır.

Ve bu kûh-ı bâlâ üzre şehr-i Edirne'den gelen üç aded nehr-i azîml[er] deryâ gibi cereyân edüp Enez kal‘ası kurbunda bahr-i Rûm'a munsab olduğu aceb güzel görünür kim ibret-nümâ temâşâgâhdır. Ve bizzât Nefes Sultân bir çâr-kûşe kurşumsuz kubbe-i âlî içinde medfûndur. Beyt, li-nâmıkıh:

Nefes Sultân bir erdir nefes almakdurur erlik,
Tefâhür eyle fakrile budur âlemde serverlik.

Yine bu [kubbe-i pür]-envârının içinde rûy-i dîvâr[da] bu ebyât-ı nâ-matbû‘umuz tahrîr edüp rû[h-ı] pür-fütûhlarıyçün bir sûre-i Mülk tilâvet edüp rû[h]-ı şerîfine savâbın hibe eyledik.

Bu mehbıt-ı pür-envâr kubbe-i âlî içre kabr-i münevveresinin cânib-i erba‘asında ol kadar Kelâm-ı İzzet ve çerâğdân ve kandîldân ve şem‘dân ve gûnâ-gûn âvîzeler var kim bir Mısır hazînesi mâl eder. Cümle fukarâlar her züvvârın üzerlerine mâ-i gülâb nisâr edüp gûnâ-gûn buhûr ûd miskler yakarlar. Hamd-i Hudâ bu dergâhı da ziyâret edüp andan aşağı enüp bir sâ‘atde,

Der-beyân-ı yenâbî‘-i germâb-hâ-yı zemîn

Bu Nefes Sultân âsitânesi cenbinin zîrinde bir ılıca var kim Rûm u Arab u Acem ve Belh [u] Buhârâ ve Frengistân'da ve Bursa'da ve'l-hâsıl ekâlîm-i seb‘ada yedi yüz yetmiş aded banalar görüp cümlesine girüp illâ Budin kal‘asında Yeşil Direkli ılıcası ve Sofya'nın banası ve bu Nefes Sultân humması kadar menâfi‘-i kesîreli kavza görmedim. Hattâ Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ bu kaplıcaya girüp nef’in müşâhede edüp,

"Vallâhi Bursa ılıcalarından latîfdir" deyü Nefes Sultân'a çıkup ziyâret etdikde buyururlar kim,

"Bu Nefes Sultân bizim Âl-i Osmân'ın ırk-ı tâhirinden Yıldırım Bâyezîd Hân oğlu Düzmece Mustafâ Çelebi budur. Terk-i dünyâ edüp bu tekyede kendüyi ifnâ-yı vücûd ile pinhân edüp âlem ağyârdan bî-haber olup zevk u safâda idi. Ba‘dehu bu Düzmece Mustafâ peydâ olup anı Edirne'de Uzunçârsû başında salb edüp fiehzâde Mustafâ asılup derdinden halâs olduk" derlerdi. Ammâ hâlâ ki fiehzâde Mustafâ bunda Nefes Dede nâmıyla bu hânkâhda hidmet yer[in]de henüz pâdişâh-ı âlem idi, deyü bizzât Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ bu hikâyeti nakl edüp Nefes Sultân fukarâlarına ihsân u in‘âmlar edüp,

"Bizim zürriyetimizdendir. Türbe-i pür-envârına bir hoşça hidmet edin" deyü tenbîh edüp gider. Hakîkatü'l-hâl bu Nefes Sultân Yıldırım Hân oğlu Mustafâ Çelebi olduğuna şübhe yokdur. Hattâ âlem-i

fakr-ı fâkda ve Kâf-ı kanâ‘atde iken bir zî-kıymet taşı ummân-ı kerâmesinden çıkarup fürûht edüp bu ılıcayı kubâbları ve câmekânları ve halvet ve havz u şâzrevânlarıyla bir gayri kimesne nâmıyla amâr edüp kırk yedi yaşında âhirete intikâl edüp bu âsitânede Nefes Sultân deyü defn etmişlerdir. *Rahmetullâhi aleyh*.

Bu ziyâreti etdiğimizden sonra cânib-i cenûba gidüp,

Koru-yı pâdişâhî: Bir azîm ormanistân çengelistân balkanistândır kim Âl-i Osmân'ın kırk bin re’s atları ve kısrağ u tay ve hergeleleri bunda kışlayup gezer. Emîr-âhûr-ı sultânî tarafından koru ağaları zabt edüp bir ağacını kesenleri teczîm ederler.

Andan koru ağalarında sehel istirâhat edüp taht-ı kahve yeyüp andan 6 sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i atîk Marile

Rûm kralları binâsı olup sene (---) târîhinde Yıldırım Hân ümerâlarından Ferhâd Beğ fethidir. Kal‘asının câ-be-câ yerleri hâlâ münhedimdir. Kefereleri koru-yı pâdişâhîye hidmet edüp cümle tekâlîf-i şâkkadan mu‘âf müsellem ve gayr-i müslimlerdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Evsâf-ı kal‘a-i köhne-âbâd hisâr-ı Mekri

Bir kal‘a-i Mekri dahi Rodo[s] cezîresinin mukâbelesinin cânib-i şarkîsinde Anatolu hâkinde Alâ’iyye hâkinde leb-i deryânın bir körfez nihâyetinde Mekri kal‘ası var. Ammâ bu Rûmeli Mekrisi andan ziyâde ***[207b]*** ma‘mûr ve müzeyyendir. Sene (---) târîhinde (---) (---) fethidir. Be-dest-i Gâzî Evrenos.

Kal‘ası Akdeniz kenârında şekl-i murabba‘ seng binâ bir köhne sûr-ı ra‘nâdır. Dâ’iren mâdâr cirmi bin adım kal‘adır. Der-i dîvârlarının câ-be-câ yerleri rahnedâr olup ol kadar ma‘mûr değildir.

Bir bayırlı ve dereli ve depeli ve kayalı zemîn üzre vâki‘ olmuş kal‘a-i atîkdir, ammâ leb-i deryâda iç hisârı metânet üzre mebnîdir. Hâlâ Rûmeli eyâletinde yüz elli akçe pâyesiyle Ferecik kazâsından ifrâz bir küçük kazâcıkdır.

Ve hâkimi Bâyezîd-i Velî Hân mütevellîsi zâbıt u râbıtdır. Ve cümle on pâre köy nâhiyesi dahi vakf-ı Bâyezîd Hân'dır kim hîn-i tahrîrde muharrirler şehr-i Mekri ile nâhiye kurâların cümle dörd yüz aded hâne tahrîr etmişler. Ammâ şehri cümle iki yüz aded kiremitli tahtânî ve fevkânî cümle kârgîr binâlı Urûm evleridir. Müselmânları Urûmlardan azdır. Ancak elli hâne Müselmânları var ve yüz elli hânesi kefere-i menhûs hâneleridir. Ve cümle kefere evlerinin kapuları pençere gibi küçücük küçücük kapuları gâyet yüksekdedir kim "Atlı müsâfirler gelüp konak etmeyeler" deyü kapuların küçük ve yüksek muhâlif nerdübânlı kapular etmişler.

Ve cümle beş aded mihrâbdır. Cümleden kal‘ada Yıldırım Hân câmi‘ tarz-ı kadîmdir. Dizdârı ve kal‘a neferâtları bu kal‘ada sâkinlerdir. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve a‘yân-ı eşrâfı taşra varoşda olurlar. Bu varoşda bir câmi‘ ve bir mahalle mescidi ve [bir] tekye mescidi var.

Ve bir medrese ve bir mekteb ve beş aded hân-ı tüccârân ve dere kenârında bir hammâm-ı gâsılân ve cümle yigirmi aded küçücük dükkânları var.

Ve mine'l-acâ’ib uyûn-ı âb-ı hayât: Bu şehrin içinin tâ ortasında bir yalçın kayadan bir aynu'l-hayât nâm billur gibi bir ak berrâk su çıkar kim mâh-ı Temmûz'da bürûdetinden üç yudum huzûr ile içilmez. Tâ bu mertebe sovukdur ve gâyet serî‘u'l-hazm âb-ı zülâldir kim bir âdem bir kuzu yeyüp bu şerâb-ı tahûrdan nûş etse ol ân acığup yine ta‘âm yemek ister.

Bu şehir içre olan on iki göz su değirmenleri bu su çevirüp andan evlere taksîm olur. Bu ayn-ı cârinin menba‘ı yine kal‘a içinde bir çına[r]-ı müntehâ var kim rub‘-ı meskûnda bu dıraht-ı azîmin misli meğer Akdeniz içinde İstankö[y] cezîresindeki çınâr-ı azîm ola. Ol çınâr-ı azîmin kökleri arasında kayalardan turna gözü-misâl kaynayup çıkar. Bu Mekri şehri bu su ile ve çınâr-ı azîm ile meşhûr bir şehr-i ma‘mûrdur.

Ve bu şehrin âb [u] hevâsı gâyet latîf ve i‘tidâl üzre olduğundan Rûm keratsa kızları ve pençe-i âfitâb gulâmları var.

Ve bâğ u bâğçesinde nârı ve inciri ve dudu gâyet çokdur. Ve hevâsının sevâhilliğinden dağı ve taşı zeytûn ağacı ormanları cihânı dutmuşdur kim dânedâr Girid ve Moton ve Koron zeytûnu kadar latîf zeytûnu olur. İslâmbol'dan bu mahalle gelince zeytûn nâdirdir, zîrâ ol taraflar şiddet-i şitâdır, ammâ bu Mekri iklîm-i sâlisin vasatında bulunup hevâsı sehîldir. Anıniçün bu şehrin şimâl cânibindeki dağlar serâpâ bâğlardır, ahâlîsi tendürüst ve sağlardır.

Ve bu şehrin kıble cânibi yigirmi mîl alarkada Akdeniz içinde nümâyân olan cezîre-i Semâdirek otuz beş mîl ihâta eder bir ma‘mûr ve müzeyyen kal‘ası ve liman-ı azîmi var. Cezâyir eyâletinde kapudan paşanın hükmündedir.

Ve bu Mekre kazâsı ve Ferecik kazâsının cümle kefere re‘âyâları aslâ Urûmca kelimât etmeyüp Türkçe'ye yakın bir gûne Çıtak lisânları var. Cümle beyâz abâ ve kebe geyerler müşekkel keferelerdir kim isti‘mâl etdikleri lehçe-i mahsûsaları bunlardır.

Der-beyân-ı lisân-ı Ahıryan-ı Çıtak

Evvelâ bir işe acele etme dese, "*hulalama*" derler.

Ve "*gilimiz de bile misik*" ya‘nî cümlemiz bile idik.

Ve "*saryife edelim acalur*" ya‘nî müşâvere edelim nice olur.

Ve "*sulubayımız neçik buyuramış eylece edesik*" ya‘nî voyvadamız her ne emr ederse öyle idelim.

Ve her kelimâtlarının aralarında "*ankolayına*" lafzın gâyet {ziyâde} isti‘mâl ederler. Ve dahi niçe kerre yüz bin gûne elfâz-ı mühmeleleri var ammâ bu kadarca tahrîr olundu.

Andan şimâl cânibe 3 sâ‘atde Karanlık Dere nâm mahalli geçüp,

Menzil-i karye-i Mûsâ Çelebi

Yıldırım Bâyezîd Hân oğlu Mûsâ Çelebi'dir kim pederi Bâyezîd Hân Timur Hân hâdisesinde münhezim olup hummâ-yı muhrıkadan merhûm oldukda bu Mûsâ Çelebi Edirne hâkimi bulunup Rûmeli'ne müstakil pâdişâh olup niçe feth [u] fütûhâtlar etdi.

Ba‘dehu Anatolu'da karındaşı Çelebi Sultân Mehemmed cümlenin re’y [ü] tedbîriyle müstakil pâdişâh-ı âlî-vakâr oldukda karındaşı Mûsâ Çelebi'ye âdemler gönderüp,

"Gel bürâder hakîr uluca karındaşından bî‘at eyle" dedikde Mûsâ Çelebi eydir:

"Ol Anatolu pâdişâhıdır. Ben Rûmeli pâdişâhıyım. Karındaşım tâ Mekke ve Medîne ve Mısır ve fiâm ve Kudüs ve Irâk pâdişâhı olmayınca ben andan bî‘at etmek ihtimâlim yokdur" deyüp gelen mektûb-ı mahabbet-üslûbu pâre pâre edüp varan elçiyi kovup ol dahi Anatolu'da ahvâl-i ***[208a]*** pür-melâli Çelebi Sultân Mehemmed Hân'a bir bir nakl etdikde Mehemmed Hân asker cem‘ edüp devlet-i dünyâ içün iki bürâder-i cân-berâberler deryâ-misâl askerler ile (---) nâm mahalde bir savaş-ı perhâş ederler kim ta‘bîr olunmaz.

Bi-emri Hayy-i Kadîr Mûsâ Çelebi münhezim olup dağlara firâr edüp bu köğe emân ile gelüp bu köylüler Mûsâ Çelebi'ye amân u zamân vermeyüp başıyla şehîd ederler ve başını Çelebi Mehemmed Hân'a götürüp ihsân umarlar.

Hemân âdil Mehemmed Hân "Bire gidiler, biz devlet-i dünyâ içün bir ma‘reke eyleyüp bürâderim size vardıkda niçün diri bana getirmediniz. Siz fermân varmadan benim karındaşım niçün katl etdiniz" deyüp bu köy ahâlîsin cümle katl-i âm etdiler.

Ba‘dehu na‘şe-i Mûsâ Çelebi'yi Bursa'ya götürüp pederi cenbinde defn etdiler. Anıniçün bu köğe fiehîd Mûsâ Çelebi köyü derler.

Andan **karye-i Köpekler**'den aşağı Gümülcine sahrâsında cânib-i garba giderek **nehr-i İrça**'yı geçüp bir sâ‘at gidüp **nehr-i Karacaoğlan**'ı dahi geçüp bu nehreyn-i sağîreyn Karıl(?) yaylalarından gelüp ikisi bir olup Gümülcine sahrâsında cereyân ederek bir sâ‘at gidüp Akdeniz'e mahlût olur, ammâ karye-i Mûsâ Çelebi'den 6 sâ‘at sahrâlardan gidüp,

Evsâf-ı vilâyet-i Rûmiçne, ya‘nî kal‘a-i Gümülcine

Gümülcene ve Gümürcine yazılır ammâ aslı "Gümlü Çîn"dir. Galat-ı meşhûr evlâ olmağın Gümlüçin'den Gümülçine derler.

Vech-i tesmiyesi oldur kim kaçan bu kal‘ayı sene 764 târîhinde Sultân (---) asrında Gâzî Evrenos Rûm keferesi ile Yahûdî elinden dest-i kahr ile alırken derûn-ı kal‘ada bir Yahûdî [vardı]. Cümle bu eyâlet ol Yahûdî'nin kabza-i tasarrufunda olup Kavala sâhibi Feylekos bu Yahûdî'yi defterdâr etmişdi. İsmine Gümlü Çîn derlerdi. Çîn ü Mâçîn Yahûdîlerinden idi kim İskender-i Zülkarneyn'e Çîn pâdişâhından elçilik ile gelüp diyâr-ı Rûm'un âb [u] hevâsından hazz edüp bu şehirde kalup kal‘ayı amâr etdiğinden Gümlü Çîn kal‘ası derler.

Ba‘dehu anın evlâd-ı evlâdları Gâzî Evrenos'a kal‘ayı vere ile vermeğe ta‘ahhüd edüp ammâ ol şart ile cümle Yahûdîler kal‘a içinde kalalar, deyü ahd [ü] mîsâk edüp kal‘ayı Gâzî Evrenos'a teslîm ederler. Lâkin ba‘de'l-feth Yahûdîler ile kavm-i Kıbtî ya‘nî kavm-i Çingane mücâdeleye düşüp,

"Bu kal‘a İskender zamânından berü bizim idi. Siz teğallüben mâl kuvvetiyle zabt etdiniz" deyü Gâzî Evrenos huzûrunda azîm gavga ve mübâhaseler oldukdan sonra âhır-ı kâr,

"Yahûdîler yine kal‘ada sâkin olalar, ammâ kal‘a neferâtları çinganeler olalar" deyü akd-i sulh olup ilâ hâze'l-ân Yahûdîler kal‘a içinde olup dizdâr ve neferât anlardır. Ve hâlâ bu şehirde çingane ile Yahûdîler birbirlerinin adû-yı cânîlerdir.

İşte şehr-i Gümülcine'nin vech-i tesmiyesi Gümlü Çîn Yahûdî bânîsi sebebiyle Gümlü Çîn'den galat Gümülçine derler. Ammâ lisân-ı Yûnâniyân'da Rûmçine derler. Hakîm Feylekos'un bir duhter-i pâkîze-ahteri var idi. İsmine Rûmçine derler idi. Cüzâm marazına mübtelâ olup babası Feylekos bu kızı bu şehrin zemînine koyup âb [u] hevâsının letâfetinden kesb-i hevâ ederek cüzâm zahmından halâs olup bu şehri ibtidâ amâr eden Rûmçine kızdır. Ba‘dehu Gümlü Çîn Yahûdî çinganeler havfinden kal‘a binâ etmişdir.

Hamd-i Hudâ sene (---) târîhinde be-dest-i Gâzî Evrenos dest-i İslâma girmişdir. Ammâ bir şîrîn şehr-i mu‘azzamdır. Hâlâ Rûmeli eyâletinde yüz elli akçe şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi iki yüz pâre ma‘mûr kurâlardır. fieyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve a‘yân-ı eşrâfı ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve şehir emîni ve harâc emîni ve çingane beği var.

{Der-beyân-ı ahvâlât-ı kavm-i Kabâbıta}

Zîrâ Rûmeli çinganelerinin Âl-i Fir‘avn'dan berü vatan-ı aslîleri bu Gümülcine şehridir. Hattâ kavm-i Ferâ‘ineler birbirleri mâbeynlerinde yemîn etseler,

"Mısır hakkiyçün ve Gümülcinemiz hakkiyçün" deyü yemîn ederler, ammâ Anatolu çinganelerinin vilâyet-i kadîmleri Menteşe hâkinde Balat şehridir kim Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân çinganeleri Balat'dan İslâmbol'a sürüp sâkin oldukları yere hâlâ Balat mahallesi derler kim çinganelerin dâr-ı karârlarıdır.

Yine Sultân Mehemmed Hân bu Gümülcine'den dahi İslâmbol'a çingane sürüp Anatolu ve Rûmeli kıptîleri birbirleriyle hüsn-i zindegâneleri olmayup Rûmeli kıptîleri kâfir ile Kızılyumurta bednâm günlerin edüp müselmânlar ile ıyd-ı adhâ edüp Yahûdîler ile kamış bayramların edüp bir mezheb kabûl etmedikleri ecilden cenâzelerinin namâzların e'immelerimiz kılmayup Eğrikapu hâricinde çinganeler içün başka bir gûristân yeri verdiler. Ve eyle mürted olduklarından üzerlerine bir harâc dahi fermân olunup hâlâ anıniçün çinganeden iki harâç alınur. Hattâ Ebü'l-feth tahrîri üzre çinganelerin ölülerinden bile ***[208b]*** tâ yerine bir zinde bulmayınca ölüsünden harâc alınur.

Ba'dehu çingane-i Rûm yine şehr-i kadîmleri olan Gümülcine'ye göçüp geldiler.

Anatolu'nun Balat şehri çinganeleri İslâmbol'un Balat mahallesinde müselmân şekilli kalup çinganeler sâzende ve çengilik edüp kaldılar. Anıniçün hâlâ çingane beği kâhîce bu Gümülcine şehrinde oturur, zîrâ etrâf-ı Gümülcine'de olan gûyende sâzende ve kalpazan ya'nî kalp akçe yapar ve hırsızlık eder kıptîler çokdur. Her kavmin ve her millet-i nasârânın elbette çinganeleri vardır, ammâ bu Gümülcine etrâfı çinganeleri meşhûr harâmîlerdir.

Der-eşkâl-i kal'a-i Gümülcine

Bir sahrâya vâki' olmuş havâlesiz şekl-i murabba' tula binâ bir kal'a-i zîbâ cümle kârgîr seng ra'nâ hisâr-ı üstüvârdır. Girdâ-gird cirmi bin adım bir küçük kal'adır, ammâ içinde cuhûddan gayri kimesne yokdur. Bu kal'anın nısfı âyende vü revendegânlara mihmânsarây hânlardır ve birez yeri meydândır. Ammâ bu kal'anın handakı yokdur. Cümle iki aded kapuları vardır. Bir kapusu cânib-i kıbleye çârsû meydânına nâzırdır. Ve bir kapusu taraf-ı şarka nâzırdır. Câ-be-câ bedenleri ve ebrâcları harâbcadır. Cebehânesi ve topları yokdur, zîrâ iç elde olmak ile cebehâne ve dizdârı ve neferâtları yokdur. Ancak Yahûdîleri çokdur.

Der-vasf-ı varoş-ı şehr-i Gümülcine

Bu şehr-i ma'mûr cümle on altı aded mahallâtdır. Evvelâ Yeni mahalle ve Çulha câmi'i mahallesi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle dörd bin aded kiremit ile mestûr kârgîr binâ-yı ma'mûr hânedân-ı tahtânî ve fevkânî ve bâğ u bâğçeli müzeyyen büyût-ı ra'nâlardır. Cümleden (---) hânesi ve (---) sarâyı (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Ekseriyyâ bâğ u bâğçeleri bir fezâya vâki' olup etrâfları cümle sâfî serâmed kamışlar dikilmişdir.

Ve bu şehir içre fiikarlı çay derler, bir âb-ı hayât uyûn-ı cârîye cârîdir. Bu nehr-i sağîre üzre beş yerde ağaç cisrler ile ubûr olunur. Bu nehrin iki tarafı şehirdir. Ve Kalfa çayı dahi şehr[e] karîb birbirlerine mahlût olup (---) nâm mahalde Akdeniz'e munsab olurlar. Bu iki nehir şehrin şimâli cânibinde evvelâ (---) yaylağından gelüp şehri ve niçe bin aded bâğ-ı İremleri ve niçe hadîka-i ravza-i rıdvânları ve müşebbek bostânları rey edüp Bahr-i Sefîd'e rîzân olurlar.

Evsâf-ı cevâmi'hâ-yı selâtîn-i âbidân-ı zâhidân

Cümle on altı aded mihrâbdır, ammâ cümleden ma'mûr ve müzeyyen ve ma'bedgâh-ı kadîm ve cemâ'at-i kesîreye mâlik çârsû içinde Eski câmi', kurşumsuz tarz-ı kadîm câmi'dir. Kıble kapusu üzre tahrîr olunan târîh budur:

Rûzgârile bozulup câmi'in,
Kim binâsı köhnelenmişdi tamâm,

Dedi tecdîdi Sipâhî târîhin,
Câmi'in kalbi aceb rûşen makâm.

Sene (---).

Andan Yeni Câmi', cümle kubâbları ve tetimmâtları serâpâ nîlgûn kurşum örtülü imâretdir ve gâyet musanna' ve müzeyyen ve acîb ü garîb müferrih ve rûşen câmi'-i latîfdir. Gûnâ-gûn revzenleri ve mihrâb ve minberi ve müezzinân mahâfili ve kürsîsi bu şehirde değil Rûmeli vilâyetinde eyle musanna' hurdegîr imâret yokdur.

Hattâ derûn-ı câmi'de Yâkût-ı Musta'sımî hattına mânend bir hasîn hatt ile lâciverdî kâşîler üzre üstâd-ı hattât bir Fâtiha-i seb'u'l-mesânî-i şerîf tahrîr etmiş kim âyetün min âyâtillâhdır. Ve sâ'ir hatt-ı gûnâ-gûnlar üzre kapu kemerinde,

[1] ´‰o«A†‚Ł‰o«†‹ ve
[2] ”‰o«A†Y‰ol„A†◊»U

âyeti tahrîr olunmuşdur.

Andan Yeni mahalle câmi'i dilküşâ ma'bedgâhdır.

Andan Çulha câmi'i gâyet latîf câmi'dir.

Andan Hacı Bevvâbîn câmi'i müferrih ibâdetgâhdır. Bunlar meşhûr u müzeyyen cevâmi'lerdir.

Der-aded-i mesâcid-i mü'minân: Cümle 11 aded mahalle buk'aları ve mezkitleridir. Cümleden Cebehâne mescidi ve Gâzî Evrenos mescidi ve Tekye

---

1 *Kur'ân,* Yâsîn, 58; "Onlara merhametli Rabb'in söyledi€i selâm vard›r"

2 *Kur'ân,* Zümer, 73; "Selâm size. Tertemiz geldiniz. Art›k ebedî kalmak üzere girin buraya, derler"

mescidi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---). Meşhûr mesâcidler bunlardır.

Der-medh-i medrese-i âlimân-ı müfessirân: Cümle beş aded (dâru'l-bedr) dâru't-tedrîs-i muhaddisândır. Cümleden medrese-i Yeni Câmi‘ kurşum kubâblı tahsîl-i dâru'l-ulûmdur kim talebeleri ve ders-i âmmı mevcûddur. Ammâ mahsûs dâru'l-kurrâ ve dâru'l-hadîsi yokdur.

Der-mekteb-i ciğer-gûşe-i püserân: Cümle yedi yerde mekteb-i sıbyândır. Yeni Câmi‘ mektebi cümleden ma‘mûr, sıbyânları mesrûr. Kurşumlu mekteb, mecma‘-ı tıflân-ı ebcedhândır.

Der-zikr-i hânkâh-ı dervîşân: Evvelâ tekye-i Gâzî Evrenos ve tekye-i (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-vasf-ı çeşmesâr-ı dil-i cân: Cümle (---) aded aynu'l-hayâtlardır, ammâ Eski Câmi‘in sağ tarafındaki sebîlhânenin târîhidir:

Bi-hamdi lillâh inâyet oldu Hakdan,
Ki bu dâru's-sebîli yaptı ***[209a]*** *Yümnî,*

Ana târîh olur semti du‘âdır,
Görenler dese makbûl ola hayrı.

Sene (---).

Der-imâret-i dâru'l-ıt‘âm-ı garîbân: Cümle iki aded me’kel-i imâret-i fukarâdır. Cümleden Gâzi Evrenos imâretinin subh [u] mesâ gûnâ-gûn ni‘met-i nefîsesi hâss u âmma mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl üç âdeme ve beş âdeme birer sini ta‘âm dâ’imdir. Ve her müsâfirînin atlarının başlarına birer alîf cânib-i vakfdan mütevellî verir, gâyet ma‘mûr evkâf-ı azîmdir.

Der-medh-i hammâm-ı râhat-ı cân: Cümle iki aded hammâm-ı gâsılândır. Eski hammâm Gâzî Evrenos'undur. Ve Yeni hammâm Yeni Câmi‘ sâhibi Ahmed Efendi'nindir, ammâ gâyet latîf hammâm-ı rûşenâdır.

Der-kân-ı vekâle-i sevdâgerân-ı tüccârân: Cümle on yedi aded bâzergân hânlarıdır, ammâ onu bekâr odalarıdır.

Der-aded-i çârsû-yı bezzâzistân: Cümle dörd yüz aded dekâkîn-i ma‘mûrelerdir kim cemî‘i ehl-i hıref mevcûddur. Gerçi kârgîr binâlı bedesteni yokdur ammâ cemî‘i ekâlîm-i seb‘a diyârlarının zî-kıymet metâ‘ları bî-kıymet ve bî-minnet bulunur. Hattâ haftada bir kerre cemî‘i ahâlî-i kurâlardan niçe bin âdemler bu şehrin kıble cânibinde olan sahrânın dıraht-ı müntehâları sâyesinde herkes oturup metâ‘ların meydân-ı mahabbete koyup bâzâr-ı azîm olup cem‘iyyet-i kübrâ olur kim bir cânib tâ mezâristâna varup benî âdem deryâsı olur.

Der-beyân-ı âsâr-ı ibret-nümâ: Bu mezkûr bâzâr yerinin kıblesi tarafındaki ravza-i cinânlar misilli bâğçeler içinde Papas kuyusu nâm bir âb-ı hayât bi’r-i azîm var. Mâh-ı Temmûz'da suyu yahpâre-misâldir. Ol çâh-ı zülâlin ağzındaki yek-pâre bir azîm mermer ağızlığı var. Üstâdân-ı selef-i mermerbürân bu kuyu ağzı mermeri etrâfına gûnâ-gûn sihr-i i‘câz mertebesi tasvîrler olmuş kim her biri zî-rûh zann olunur. Zamânemiz üstâdları kalemin urmada âcizlerdir.

Ve bu şehrin âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûbu ve mahbûbesi meşhûr-ı âlem-ârâdır. Ve halkı gâyet garîb-dostlardır. Ve sahrâsı mahsûlât-ı hubûbât-ı gûnâ-gûnlar ile meşhûr bir ganîmet dâr-ı diyâr-ı vâdîdir.

.....(1.5 satır boş).....

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Gümülcine: Evvelâ şehir içinde İmâret mescidinde ziyâret-i Gâzî (---) Beğ. Başında şebkülâhı üzre çığa telleri ve gayri âlât-ı silâhları ve etrâfında Kelâm-ı İzzetler ve çerâğdân ve şem‘dânlar ile müzeyyen bir meşhed-i kabr-i münevverdir. *Kuddise sırruhu.*

Andan ziyâret-i sa‘îd [ü] şehîd yeniçeri ocağından Kulkethudâsı Çelebi Mustafâ Ağa: Kabrinin seng-i mezârında tahrîr olunan târîhdir:

Her görenler bir du‘â edüp diye târîhini,
Künc-i Firdevs ola menzilgâh-ı rûh-ı Mustafâ.

Sene 1061.

Yeniçeri ocağına Hacı Bektaş-ı Velî'den beri böyle bir velî-ni‘am ve sâhib-i kerem ve sâhib-i himem bir merd-i Hudâ nâmdâr dilâver server gelmemişdir. Vilâyet-i Rûmeli'nde Arnavudistân'ın Elbasan nâm sancağı hâkinde Pekin nâm kal‘a maskat-ı re’si olup Âsitâne-i sa‘âdet'de neşv [ü] nemâ bulup yeniçeri ocağında kulkethudâsı olup cihân-ârâ oldu. Âhır-ı kâr sene 1061 târîhinde Melek Ahmed Paşa efendimiz sadâretden ma‘zûl olup yerine Siyâvuş Paşa sadrıa‘zam olup cümleden mâl almak içün Bektaş Ağa'yı ve yeniçeri ağası ve bu kulkethudâsı ve Sarı Kâtib'i ve niçe bî-günâh kimesneleri katl etdiğinden mâ‘adâ efendisi Sultân Murâd vâlidesi Kösem Sultân'ı dahi şehîde edüp kendüsi de elli dörd günden sonra bir musîbet-i elîm ile mühürden ma‘zûl olup uryân büryân ü giryân u nâlân Rûmeli mansıbına gidüp,

"Âh Kulkethudâsı Çelebi Mustafâ Ağa'yı bigayr-i hak katl etdiğim yoluma geldi" deyü feza‘ u çeza‘ ederek mansıbına gitdi.

Bu *merhûm u mağfûrun leh* Çelebi Kethudâ Mustafâ Ağa rûhiyçün el-fâtiha. (---) (---) (---)

Der-lehçe-i mahsûs-ı lisân-ı Kıptî ya‘nî zebân-ı çingane-i kavm-i Ferâ‘ine-i Rûmî

Bu edîm-i arzın ekâlîm-i seb‘asında sâkin olan esnâf-ı ümem-i kesîre (---) sükkân-ı benî âdem-i mütenevvi‘a vefîrelerin her bir milelin birer gûne zebânları vardır, ammâ her milelin bi-emrillâhi te‘âlâ çinganesi vardır, sâkin oldukları diyâr halkının lisânları üzre tekellüm ederler. Ammâ Anatolu'da Balat şehrinin cümle çinganeleri başka lisân ile

tekellüm ederler, ammâ bu Rûmeli'nde Gümülcine Kıbtîlerinin başka lehçe-i mahsûsaları vardır.

Bu diyâra ve gayri memâlik-i mahrûselere bu kavim Mısır'da Fir‘avn Hazret-i Mûsâ ile ceng-i azîm edüp Bahr-i Kulzüm ki Mısır'da Süveyş deryâsıdır, bu bahr-i mâlihin yine sahrâsı tarafında sâhil-i Bahr-i Kulzüm'de Kolundur boğazı nâm mühlik girdâbında Fir‘avn elli kerre yüz bin leşkeri ve sehhâr ve sehereleri ve keheneleri ve âlât-ı sihirleriyle cümle gark olup ol cengde hâzır olmayup gâ’ib olan kavm-i Fir‘avn Hazret-i Mûsâ bed-du‘âsıyla Mısır iklîminde duramayup iklîm be-iklîm târumâr olup ac u zâc müflis mendebûr-ı bî-vatan olup dağlarda sâkin olup şehirden şehre hırsîzlıcak edüp sigidüp ***[209b]*** gezmededirler.

Ammâ bu kavm-i çingane Mısır'da iken fir‘avn-ı evvel olan Velîd bin Dufe‘ melik asrında ve Melik Avn asrında ol kadar ankâlar idi kim her biri birer mâl-ı Kârûn'a mâlik idiler.

Ba‘dehu bu Fir‘avnîler ile Melik Avn Mısır'ı zabt edüp Melik İmen ile Delife nâm melikler birbirleriyle Sa‘îd-i âlîde ceng ederlerken Melik Avn Mısır'da mürd olup avda kendüyi bir kuş yırtup pâre pâre olup sebeb-i mevti olur.

Ba‘dehu yerine Reyyân ibnü'l-Velîd melik olup kavm-i kabâbıta buna Nehravis derler. Yûsuf Nebî *aleyhi's-selâm*ın fir‘avnı budur kim Mısır'da Aynu'ş-şems şehrini tahtgâh edindi ve çok çingane askeri edindi. Âhır-ı kâr Diyârbekir'de kavm-i Amâlika'dan Ebû Kapuş Gakin ibn Kayhum pâdişâh-ı Mısır'a gelüp Mısır azîzinin vezîri Bernaş nâm âsaf-ı dilâver Amâlika'ya karşu çıkup iki asker birbirleriyle kâmil üç sene ceng-i azîm edüp niçe kerre yüz bin Çingane kavmi Mısır'da helâk olup bakıyyetü's-süyûfları bu diyâr-ı Rûm'a geçdiler.

Rûm'da kavm-i Kıptî çok olmasının bir sebebi dahi kavm-i Amâlika bunları kırdığı sebeb ile Rûm'a geçmişlerdir.

Ba‘dehu Yûsuf Nebî fir‘avnı Amalâkîler üzre gâlib olup kavm-i Amâlika diyâr-ı Musul'a vâsıl olunca karâr etdiler.

Ba‘dehu bu Melik Reyyân Fir‘avn mansûr muzaffer olduğundan Hazret-i Yûsuf'a îmân getirüp Hazret-i Yûsuf otu[z] yaşında iken Melik Reyyân'a müslîm(?) olduğu cihetden vezîri olup hem-‘ınân oldular.

Melik Reyyân yüz yigirmi sene melik olup merhûm oldukda yerine oğlu Melik Darım melik olup kavm-i çingane buna Melik Dimoş derler. Babası Melik Reyyân'ın îmânı i‘tikâdı üzre gitmeyüp begâyet cebbâr kâfir oldu. Hazret-i Yûsuf buna dahi vezîr olup İslâma getirmeğe cidd ü cehd ederdi. Bu dahi yüz yigirmi yaşında ölüp yerine Darum ve[z]îri ve karındaşı idi melik oldu. Lisân-ı Kıptîde ismi Palatis'dir. Ol dahi mürd olup yerine oğlu Ma‘danus, Kıptîler Ma‘âdinus derler, bu melik olup suhuf-ı İbrâhîm Nebî tilâvet ederdi, ammâ zühal sûretine tapup cümle çinganeleri katl etdi. Ve niçe kerre yüz bini vilâyet vilâyet firâr etdi.

Ba‘dehu Ma‘âdinus hayâtda iken oğlu Kâsim'ı melik etdi, ammâ bu dahi putperest-i utârid olup Mısır'da Ehrâm dağların yıkmağa kasd etdi. Ahâlî-i Mısır men‘ eylediler.

Andan bu Kâsim dahi ölüp yerine karındaşı Efsas melik oldu. Niçe müverrihler buna Melik Ağsas derler. Be-kavl-i müverrihîn altıncı fir‘avn budur.

Andan oğlu Latis melik oldu. Âhır-ı kâr Melik Talmay nâm Sûdân meliki Melik Latis'i tutup katl edüp Mısır'a mâlik oldu. Ba‘zılar "Mûsâ Nebî fir‘avnı bu Talma'dır" derler, ammâ sahîhi budur kim Mûsâ Nebî'nin fir‘avnı Velîd bin Mas‘ab'dır kim Kürdistân'ın Musul şehrinden hurûc etmişdir. Bunun dahi hakkında niçe gûne ihtilâfât-ı kesîreler vardır.

Ba‘zılar fir‘avn kavm-i Amâlika'dandır derler, sahîh ola, zîrâ kavm-i Amâlika Diyârbekir ve fiehrezor ve Musul [ve] şehr-i Nisîbîn'den zuhûr etmişdir. Bu rivâyet esahh-ı kavl-i mu‘tebere ola, zâhir de bu ola. Ammâ ba‘zılar fir‘avn-i Mûsâ asılda kavm-i Kıpt'dendir derler, zîrâ ol zamânda Kıptî tâ’ifesi cihâna müstevlî olmuşlardı.

Ba‘dehu mürûr-ı eyyâm ile kavm-i Amâlika inkırâz bulup Kabâbıta kavmi Velîd bin Mas‘ab'ı melik etdiler ki Mûsâ Nebî'nin fir‘avnı muhakkak bu Velîd bin Mas‘ab'dır kim hâşâ mine's-sâmi‘în rubûbiyyet da‘vâsı edüp bu cihânda ne kadar çingane kavmi var ise i‘zâz ikrâmlar edüp başına cem‘ edüp hâşâ sümme hâşâ [1]«E«†—»O dedi. Niçe bin kitâb-ı mu‘teberelerimizde ve niçe yüz tefâsîr-i şerîflerde Hazret-i Mûsâ ile cemî‘i ahvâlâtları mastûr.

Ammâ kavm-i Ferâ‘ine Hazret-i Mûsâ asrında iki fırka olup bir fırkası zikri sebkat etdiği üzre Bahr-i Kulzüm'de Kolundur boğazında gark olup anlardan bakıyyetü'l-gark-ı âb olmayanlardan niçe kerre yüz bini Rûm'a firâr etdiler.

Ammâ bir fırkası ne Fir‘avn'e ve ne Hazret-i Mûsâ tarafında bulunmayanlara kavm-i Kıptî derler. Hazret-i Mûsâ bu kavme hâtır-mânde olmayup hayr du‘â etdiğinden hâlâ vilâyet-i Mısır'da mu‘teber bir alay kavm-i Kabâbıta'dır kim her hânedânda birer Kıptî kâtibleri vardır, ammâ gâyet müstakîm keferelerdir ve gâyetü'l-gâye serî‘u'l-kalem kâtiblerdir kim yine hatlarını kendileri okur gâyetü'l-gâye müverrihdirler.

Hazret-i İdrîs kalemi üzre hatlarıyla rûz merre olan vakâyı‘âtları tahrîr etmededirler. Hâlâ Hazret-i İdrîs'den berü vâkı‘âtları tahrîr etdikleri mu‘teber tevârîhleri var. Kıptîlerdir, ammâ acâ’ib latîf hasletleri vardır. Gâyet hamûl ve gayret- ***[210a]*** keş keferelerdir.

Gerçi hâlâ İsevîler olup kitâb-ı İncîl ve Zebûr ve Furkân okurlar ammâ Tevrât okumazlar ve müsel-

[1] *Kur’ân,* en-Nâziât, 24; "Ben sizin en yüce Rabbinizim"

mâna mahabbet ederler, ammâ Rûm ve Yahûdîleri sevmezler. Hattâ Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs hazretleri serdâr-ı mu‘azzam olup sene (---) târîhinde Mısır üzre geldikde Kıptî meliklerinden Mukavkıs Melik, Amr ibnü'l-Âs hazretlerine imdâd edüp Rûm keferesi ellerinden kal‘a-i İskenderiyye'yi ve kal‘a-i Reşîd'i ve kal‘a-i Dimyât'ı ve kal‘a-i Askalân'ı ve şehr-i Hâsân'ı ve şehr-i Yâfa ve şehr-i Mısır'ı Rûm elinden Amr ibnü'l-Âs'a feth etdirdiler, ya‘nî İslâm kavmine mahabbetleri vardır, ammâ kendileri hâlâ İsevîlerdir.

Cümle siyâh ferrâce geyüp başlarına beyâz ve mâvîli alaca sarık sarup esbâb-ı ihtişâmı ehl-i ırz kefere Kıptîleridir. Hattâ cemî‘i peygamberlere îmân getirenlerdendir. Hattâ Hazret-i İbrâhîm'e Melik Tûtîs îmân getirüp bir Kıptî kızı hedâyâ gönderdi. İsmine Bin Hâcer derlerdi. Hazret-i İsmâ‘îl ol Kıpta Hâcer nâm cârîyeden vücûda geldiğinde Hazret-i Risâlet-penâh buyurmuşlardır kim,

"Kıpt tâ’ifesi kızlarından Hâcer anamızdan ecdâdımız Hazret-i İsmâ‘îl vücûda gelmişdir. Pâk neseb Âl-ı Kabâbıta'dır" deyü buyurmuşlardır.

{Hadîs-i şerîf der hakk-ı Kıptî-i Mısr:

˚‚«‰†—”Ë‰†«‰‰Â†€’‰Í†«Ù

[1] «‰ÃŸœ—Í†ÍŸÊÍ†«”Â—«‰Ù

Ba‘dehu Hazret-i Risâlet-penâh asrında Mısır meliki Melik Mukavkıs Hazret-i Risâlet-penâha mahabbeten Zünnûn-ı Mısrî ile Hazret'e Yağfûr nâm bir hımâr ve Düldül nâm bir katır şekilli at ve Zülfikâr nâmında bir kılıç ve iki aded bikr-i nâ-şüküfte-i duhter-i pâkîze-ahter Kıptî kızları hedâyâ gönderüp Hazret-i Kevneyn'e bu vasle hedâyâlar vâsıl olunca Hazret-i Risâlet-penâh Yağfûr hımârı kendüye alıkoyup Düldül katırı ve Zülfikâr kılıcı Hazret-i Alî'ye verüp ol bint-i nâ-süfte ve gonça-i nâ-şüküfte kızları görüp Zünnûn elçiden bu kızların ahvâllerin su’âl etdikde Zünnûn eyitdi:

"Yâ Resûlallâh bu kızların ikisi de kız karındaşlar{dır}" deyince Hazret-i Risâlet-penâh buyururlar kim:

"Mezhebimizde iki kız karındaşı dutmak olmaz" deyüp cârîyenin birin fiâ‘ir Hassân'a ihsân edüp Abdürrahmân ibn Hassân bu kızdan tevellüd etdi.

Ve Hazret-i Risâlet-penâh Mâriye nâm cârîyeyi dutup İbrâhîm nâm evlâdı Mâriye cârîyeden müştak olup Hazret-i Risâlet-penâh kavm-i Kıptî'ye du‘â etdikde hemân elçi olan Zünnûn-ı Mısrî Hazret-i Risâlet-penâh'ın kerem-kârlığıyla cemâl-i bâ-kemâlin görüp şehâdet parmağın kaldırup İslâm ile müşerref oldukda huzûr-ı Resûl-i Hudâ'da Hazret-i Alî elçi Zünnûn'un kemerin fütüvvet-i Muhammedî üzre bağlayup beline ve başına şedd-i İslâm bağlayup Zünnûn-ı Mısrî etıbbâ ve hukemâlara pîr [ü] pîşvâ oldu.

Ba‘dehu Amr ibnü'l-Âs ile Mısır fethine gelüp fieyh Ukbe-i Cüheynî ile ma‘an şehîd olup hâlâ ikisi İmâm fiâfi‘î kurbinde birbirlerine karîb medfûnlardır. Hâlâ Hazret-i Risâlet-penâh'ın du‘âsı berekâtıyla vilâyet-i Mısır'da kavm-i Kıptî mu‘azzez ve mükerremlerdir.

Kavm-i Kıptî hakkında hadîs-i şerîf budur:

[2] ˚«· ÕÊ†Â’—† ·«” Ë†’Ë«»«‰,»◊

Ammâ Hazret-i Mûsâ bed-du‘âsıyla Rûm'da kavm-i Kıptî ya‘nî kabîle-i çinganeler hor hakîr ve çakır ve fakr-ı fâkada olup ölülerinden bile harâc alınur bir gûne kavimdir kim bunlar Fir‘avn leşkeriyken cenâb-ı Allâh bunların hakkında âye[t] sûre-i (---). [3] «A—T„‰T nassı buyurmuşdur. Hakkâ ki cebbâr ve hırsız ve nûrsuz ve pîrsiz bî-dîn ve bî-mezheb müselmân şeklinde kefere bile değil âdemlerdir kim anların **ıstılâhât [u] ibârâtlarıdır kim tahrîr olunur.**

Lisân-ı çingane budur:

yek	*duy*	*tirin*	*iştar*	*panç*
1	2	3	4	5
şov	*eftay*	*ohto*	*anga*	*deş*
6	7	8	9	10

Firahun ism-i Allâh'dır, ya‘nî hâşâ sümme hâşâ yer tanrısı Fir‘avn ola. Bir kavmi ana Firahun derler.

haman hun	*zeyyan hun*	*dulke hun*
ulu peygamber	ulu pâdişâhdır	ulu karı pâdişâhı
kuluşe hun	*misa hun*	*harun hun*
ulu evliyâlar	Mûsâ peygamber	Hârûn peygamber
mesab hun	*manro*	*pangi*
baba peygamber	ekmek	su
maş	*dudum*	*şah*
et	kabak	lahana
mancan canes	*keral*	*sika*
güzel patlıcan	peynir	incir

so kezer so bi kengan	*şu karamtu so kerez*
nişlersin ne satdın	eyi hoş ya sen nişlersin

[1] Hadîs; "Peygamber (A.S.) dedi ki: Siz k›v›rc›k saçl›, yani esmer renkli olan K›ptî insanlara iyi davran›n›z, bunlar K›ptî olup k›v›rc›k saçl› insanlard›r"

[2] Hadîs, el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl,* 12/35235; et-Taberanî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr,* Irak Bask›s› 19/61; "Siz M›s›r'› feth edeceksiniz. Oran›n ahalisine iyi muamele ediniz, çünkü onlar›n korunma hakk› ve sizinle akrabal›k ba€› vard›r"

[3] *Kur’ân,* Hûd, 59; "Her inatç› zorban›n ifline uydular"

akı kay kerez	*nuki keraz*	*urda parda kerez*
işte işleyiyoruz	ne işlersin	ufak defek işleyiyoruz
caba biken	*so bi kengan*	*bul bikin gum*
var sat	ne satdın	edebde göt satdım
kanaste diyan		*yek kal balame diyum*
kime göt verdin		bir kâfirlere verdim
davo les kere daya pupe		*dameyte peya puye* ***[210b]***
ben sikeyim bunun anasını		{ben} sikeyim ben de senin kız karındaşını

nana yile cavo kadentu ma
ayb değil midir çekişir söğüşürsünüz

sartana des tut	*suro gis avla aku şela*
yâ nice çekişmeyeyim	her gün gelir bana söğer
cay icav oles kav kakes	*icav gum mar ker gum oles*
var götür onu efendiye	götürdüm döğdürdüm onu
mos ecav kan oles	*haba ma minca tar*
çünki götürdün döğdürdün onu	yeyesin benim amımdan

sos kete hal morom teminç
cânım niçün yesin benim kocam senin amından cânım

tena hala mahal mebu ya tar
eğer amımdan yemezse yesin götümden

.....(1/2 satır boş).....

Bu kavm-i Ferâ'inenin dahi niçe kerre yüz bin elfâz-ı hezeyânları vardır, zîrâ şeb [ü] rûz birbirleriyle gavgâ ve cidâl edüp şütûm-ı galîzeler ederler.

Bir fülûs-ı ahmer içün birbirlerin katl edüp yâhûd bir mankır içün "Büyük efendiye, yok paşaya gidelim" deyü şer'-i şerîfe gelüp da'vâlarının hakîkatine nazar olundukda netîcesi bir mankıra çıkar yâhûd bir dank etmez da'vâdır. Anıniçün çingane kavminin da'vâları mesmû'a değildir.

Ammâ Mısır Kıptîlerinin ağızlarından bir nâ-şer'î şütûm-ı galîza istimâ' olunmamışdır. Ve Anatolu Balat şehri çinganeleri bu Rûmeli Kıptîlerinin yanlarında âb-ı rûydur. Anların dahi lisânları bâlâdaki cild-i (---) tahrîr olunmuşdur.

Ammâ bu Kabâbıta kavminin dahi on iki gûne lisân-ı mühmele-i müstekrehleri vardır. Cenâb-ı Kibriyâ şûr [u] şerlerinden sâ'ir ibâdullâhı halâs ede. Ammâ seyyâh-ı âlem olana bunların da lisânlarından bir şemme fehm edecek kadar bilmek lâzım olduğundan her ne kadar yâve gûne sözler ise de tahrîr olunduğu ta'yîb olunmaya, zîrâ bu kavm-i çingane ciğerim hûn, dîdelerim eşk-i la'l-gûn etdi.

Bu şehr-i Gümülcine'yi seyr [ü] temâşâ edüp zevk u safâda iken hânemiz sâhibinin bir oğlanlarından üç nefer çingane oğlanı Amr-ı Ayyâr'dan ayyâr veled-i zinâları var idi. Bir gece bir pençe-i âfitâb-i cihân ve bir fitne-engîz-i (...) zamân memlûkum bir çingane ayyârıyla gâ'ib oldular. Hânemiz sâhibine sıklet edüp,

"Senin çingane gulâmınla benim abd-i müşterâm gâ'ib oldu" deyü sâhib-i hâneye sıklet etdikde ol dahi birkaç tevâbi'i ve hakîr dörd nefer gulâmlarımla salt ü sebükbâr pür-silâh olup tağ u râğ u bâğların ve yakîn u ırağları geşt [ü] güzâr etdiğimiz menâzilleri ve cümle kasabât u kılâ'ları ve,

Firâr eden köleleri bulmağa revâne olduğumuz beldeleri beyân eder

Evvelâ Gümülcine'den çıkup ol gün serserî kâh şarka ve kâh garba gidüp,

Kal'a-i Buri, andan **kal'a-i Kavala,** andan **kasaba-i Vaşlak**'ı ubûr edüp cümle dizdâr ve serdâr ve kethudâyerleri ve nâ'ib-i kadılara ve hâkim ve zâbıtlara ve mukaddemâ âşinâlarımız olan ahbâb bürâderânlara,

"fiu eşkâlde bir abd-i memlûkum firâr etdi" deyü cümle dostânları âgâh [edüp] tâ kal'a-i Dırama'da mesîregâh olan çınâr-ı müntehâlar sâyesindeki havz-ı azîm kenârında at başı çeküp çelebiler hânesinde mihmân olup ol gece cümle ahbâba kölemizin firâr etdiğinden haberdâr edüp andan ale's-sabâh şehr-i Dırama'dan şark cânibine dağlar içre bir merhale gidüp,

Evsâf-ı hâk-i Ruçan, ya'nî kasaba-i Orfan

Rûmeli eyâletinde Selânik sancağı hâkindedir, ammâ ba'zı zamân Dırama kazâsı nâhiyesinden olur, ba'zı zamân yüz elli akçe pâyesiyle başka kazâ sadaka olunur (---) voyvadalıkdır. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve nâhiyesi nâ'ibi vardır. Ve a'yân [u] eşrâfı var ammâ nakîbü'l-eşrâfı yokdur.

Bu rabta-i ma'mûre şehr-i Dırama'nın şarkîsi tarafında Sidirkapsi kasabasının şimâlinde bir konak yer yakında bir belde-i kebîre ve bir câmi'-i kebîri ve müte'addid zîbâ mesâcidleri ve müferrih ve dilküşâ ve rûşenâ hammâmları ve kârgîr binâ hânları ve mihmânsarâyları ve medrese ve tekyegâhları ve mekteb-i sıbyânları ve kifâyet mikdârı çârsû-yı bâzârı vardır. İki yerde sûr-ı üstüvâr-ı metîneleri var imiş.

Mâ-tekaddem kefere-i Rûm zamânı şehr-i azîm ve bender-i kadîm imiş. Nehr-i Orfan Sofya-i sâfiyenin Rila dağlarından ve Usturumça bâğlarından ba'zı enhârlar mahlût olup Demirhisâr ve Siroz şehri cibâllerinden enüp sahrâlarda niçe mezâri'âtlar rey edüp Virneyik(?) kasabası kurbundan güzer kasaba-i Orfan'dan dahi ubûr edüp Rindiye nâm boğazda Akdeniz'e munsab olduğu mahalde ***[211a]*** leb-i deryâda bir kâr-ı kadîm ve bir hisâr-ı üstüvâr-ı azîm var imiş kim cemî'i Rûmeli kıyılarında Kavala

kal‘asından sonra bu kal‘a sedd-i İskender imiş. Ve hakkâ İskender-i Yûnân binâ etmişdir kim kefere-i Yûnân ana Aleksandire Kral derler.

Ba‘dehu bu sûr-ı vâsi‘i Gâzî Hudâvendigâr ya‘nî Sultân Murâd-ı Evvel feth etmede usret çekdiğiyçün ba‘de'l-feth cemî‘i ebrâcları ve der-i dîvârların câ-be-câ münhedim edüp hâlâ niçe yerde âsâr-ı binâları nümâyândır, ammâ bu kal‘a-i harâbdan hâlâ ma‘mûr olan Orfan kasabasının mâbeynleri iki fersah yerdir. Zamân-ı kadîmde ikisi bir şehr-i azîm imiş, ammâ hâlâ Orfan ma‘mûrdur. Cümle bâğ u bâğçeli (---) aded tahtânî ve fevkânî kiremit örtülü kârgîr binâ ma‘mûr ve halkı mesrûr hânedân sâhibleridir.

Orfan'ın avretleri orfana olur derler ammâ iftirâ-yı mahzdır. Lâkin mahbûbesi gâyet garîb-dostlardır. Ve ahâlî-i vilâyeti dahi sulehâ-yı ümmet-den kimesnelerdir. Rûmca ve Bulgarca kelimât ederler. Bâğ u bâğçelerine hadd [ü] nihâyet yokdur. Ve bu mahalle karîb Rindiye boğazında Orfan nehrin gemilerle ubûr ederken Venedik kâfiri firkateleri nümâyân oldu.

.....(1 satır boş).....

Bu kasabayı dahi seyr [ü] temâşâ edüp ihtilât etdiğimiz yârân-ı bâ-safâlara firâr eden memlûku-muzun eşkâl-i aceblüsünü libâsıyla nakl edüp tah-sîliyçün gûnâ-gûn ricâlar edüp andan cânib-i şarka (---) sâ‘at gidüp Selânik yolu ulu râhdır deyü ol cânibe serserî gidüp,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Küçük Beşik

Selânik sancağı hâkinde Sidirkapsi nâhiyesinde câmi‘i ve mesâcidleri ve medrese ve mektebi ve müte‘addid hânları ve kifâyet mikdârı dükkânları ve cümle (---) aded (---) örtülü ma‘mûr evleri ve bâğ u bâğçeleri ve gölünde gûnâ-gûn mâhîleri vardır.

.....(1.5 satır boş).....

Andan cânib-i cenûba (---) sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i Büyük Beşik

Sebeb-i tesmiyeleri (---) (---) (---) (---) (---) (---) Bu dahi Selânik sancağı hâkinde Sidirkapsi kazâsı nâhiyesinde Beşik gölü sâhilinde bir vâsi‘ çemenzâr yerde câmi‘li ve mesâcidli ve medreseli ve mekteb-i sıbyânlı ve tekye-i dervîşânlı ve müte‘addid tüccâr hânlı ve kârbânsarây-ı müsâfirhâneli ve çârşû-yı bâzârı zînetli ve hammâm-ı rûşenâlı ve bâğ u bâğçesi ve müşebbek bostânları var, âb [u] hevâsı latîf mah-sûllü kasaba-i ma‘mûrdur. Nâ’ibi ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve a‘yân [u] eşrâfı vardır. Cümle (---) aded (---) örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâlı ma‘mûr ve müzeyyen evlerdir.

.....(1.5 satır boş).....

Sitâyiş-i buhayre-i Beşik: Bu buhayre-i âb-ı hayât kal‘a-i Selânik'in cânib-i garbîsi tarafında bir merhaleden nâkıs tûlu on iki mîl ve arzı yedi mîl vâki‘ olmuşdur kim sehel tûlânîcedir.

Ve bu gölün cenûb tarafında bir kûh-ı serbülend var. Ol cebel-i âlînin şimâl cânibi Sid[ir]kapsi nâhiyesi dağlarıdır.

Ve bu buhayrenin âbı mezkûr dağlardan bir nehr-i kebîr-misâl bir gölden çıkup Rind[iy]e boğazı nâm mahalde iki aded cebel-i bâlâların mâbeynlerinden ce-reyân ederek yarım konak yer gidüp nehr-i Orfan ile bu Beşik gölünün ayağı bir olup Rindiye boğazında Akdeniz'e mahlût olacağı mahalde Selânik'den ve Kavala'dan ve gayri yerlerden gelüp gidiciler cümle gemilerle bu nehr-i Orfan'ı geçerler. Gayri şey ile ubûr etmek mümkin değildir, zîrâ bu kadar pâdişâhlar bu mahalle kârgîr binâ cisr-i azîm inşâ edemediler, zîrâ mahrec-i âbı olan yeri tûlen ve arzen iki mîle karîb sâzlık ve neyistânlık buhayredir.

İçinde gûnâ-gûn mâr-ı mâhîler ya‘nî yılan balık-ları ve niçe yüz gûne mâhîler sayd olunup cümle vilâyetlere tuzlu yılan balığı bundan gider. Başka tüccârları ve başka balık emâneti emîni vardır kim Selânik'de sâkin Çufud Yahyâ Ağa'nın on yedi yük akçe iltizâmıdır.

Bu buhayrede olan mâhîlerin misli gayri göllerde yokdur. Meğer Arnavudluk İskenderiyyesi'nde ola. Hattâ bu gölde birer zirâ‘ turna balığı ve vilya balığı ve kefal balığı ve bunlardan mâ‘adâ niçe elvân sağîr ü kebîr mâhîler şikâr olunur kim ta‘bîr olunmaz.

Bu mâhîleri emîninin izni olmadan bir enliyi ***[211b]*** bir şibr kaddi bir semek sayd etse tecrîm ederler. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu buhayre üzre sâkin olan emîn ağaya dahi firâr eden kölemizin eşkâlini ve esvâbını beyân eyleyüp bulunmasın ricâ etdik.

Der-menâfî’-i uyûn-ı hârra-i arazeyn kasaba-i Beşik

Bu rabtanın mukâbelesinde yine Sidirkapsi hâ-kinde buhayre-i Beşik sâhilinde bir çemenzâr yerde germâb âb-ı hayâtdır, ammâ sehel kibrît râyihalıdır. Hattâ gümüş hâtemleri zeheb-i mutallâ gibi asfer-levn eder, ammâ altun hâtemleri eyle mücellâ ve zeheb-i hâlis eder kim gûyâ za‘fran sarusu olur. Lâkin gâyetü'l-gâye şiddet-i suhûniyyet üzre olduğundan herkes girmeğe tahammül edemediğinden sehel âb-ı sermâ idhâl edüp mu‘tedilü's-sühûn hummadır ve gâyet nâfi‘dir kim behaka ve cüzâma ve freng zahmetine bi-emrillâh nâfi‘dir. Lâkin eyyâm-ı şitâda temevvüc-i deryâ ılıcası suyuna mahlût olur. Gerçi havzı üzre kubbesi vardır ammâ Bursa kaplıcaları gibi tekellüflü kubâb-ı azîmli âsâr-ı binâları yokdur. Bu germâbı dahi manzûrûmuz olup andan Beşik buhayresi kurbunda nehr-i Lojnik'e karîb,

Sitâyiş-i kasaba-i Yenibâzâr

Buhayre-i Beşik sâhili kurbunda bir düz çemenzâr lâle‘ızâr mahsûllü ve dağları korulu bir ma‘mûr ve müzeyyen kasaba-i şîrîndir, ammâ mukaddemâ bir küçük belîde imiş. Sene (---) târîhinde Selîm Hân-ı Sânî asrında Sokollu Koca Vezîr Mehemmed Paşa mâl-ı firâvân sarf edüp bir câmi‘-i pür-envâr-ı azîm ve mesâcid-i kadîm ve dâru't-tedrîs-i âlimân ve mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân ve tekye-i ehl-i tevhîd-i dervîşân ve hammâm-ı râhat-ı cân ve esvâk-ı muhtasar-ı ehl-i hıref-i esnâfân ve hân-ı tüccârân-ı sevdâgerân ve imâret-i ıt‘âm-ı dâru'z-ziyâfe-i âyende vü revendegânlar ile bu rabtayı ihyâ edüp hâlâ bir şehr-i mu‘azzam-misâl olup cemî‘i tekâlîf-i örfiyyeden ahâlîsi mu‘âf [u] müsellem olduklarından ilâ yevminâ hâzâ günden güne amâr olmadadır.

Ammâ bu dahi Sidirkapsi nevâhîsindendir. {Ve Sidirkapsi'ye bir konakdan seheldir. Selânik'den İslâmbol'a gidenlerin memerr-i nâsıdır kim} nâ’ib-i şer‘î ve hâkimi mütevellîsi olup yeniçeri serdârı ve kethudâyeri ve a‘yân [u] eşrâfı vardır.

Mâ-tekaddem bu kasabayı görmemiş idim. fiimdi vardığımızda salât-ı Cum‘ayı Sokollu Mehemmed Paşa câmi‘inde edâ etdik. Hakkâ ki nûrun alâ nûr bir câmi‘-i pür-nûrdur kim cümle hayrâtları serâpâ kurşumlu binâlardır.

Edâ-yı salât etdikde meğer Cum‘a günleri bu şehirde beş on bin âdem cem‘ olup bâzâr durur imiş, bu mahall-i cem‘iyyetde etrâf [u] eknâf nevâhîleri ahâlîsin cem‘ olmuşlardır deyü firâr eden gulâmımız içün dellâllar nidâ etdirüp cümle huzzâr-ı bâzârları haberdâr edüp elli guruş vermek üzre bulana ta‘ahhüd edüp Mütevellî Ramazân Ağa'da mihmân olduk.

Ammâ şîrîn kasabadır ve buhayresi yine Beşik buhayresidir. Lâkin bu mahalde vakıf tarafından başka emîni vardır.

.....(1 satır boş).....

Andan kalkup cânib-i kıble[ye] ma‘mûr âbâdân yerleri serserî gezüp,

Evsâf-ı kasaba-i Sidirkapsi

Vech-i tesmiyesi oldur kim Selânik'de Ayasofya kenîsesin binâ eden Aysof nâm melikenin Sidirkapsi nâm bir karındaşı bunda sâkin olup amâr etdiğiyçün ol nâm ile müsemmâ lisân-ı Yûnâniyân'da Sidirkapsi derler.

Bir karındaşı dahi Ayaniroz nâm şehzâde idi. Terk-i dünyâ olup Hazret-i Îsâ tarîkin dutup mücerred pâk bir papas-ı sîne-çâk olup Aynaroz'u amâr etdiğiyçün Aynaroz derler.

Ammâ bu Sidirkapsi nâm ban-ı Yûnân bir akl-ı Arasto hakîm tabî‘at olmağın Sidirkapsi dağlarında gümüş ma‘âdinleri bulup çıkarup mâl-ı Kârûn'a mâlik olmağın ol mâl-ı firâvân kuvvetiyle Sidirkapsi şehrini amâr etdi. Hâlâ Selânik sancağı hâkinde başka kazâdır.

Ve nâhiyesi (---) kadar ma‘mûr kurâdır. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve bâcdârı ve harâc emîni vardır, ammâ cümleden melik hâkimü'l-vakti gümüşhâne emînidir kim cümle salb [u] siyâset ve cürm [ü] cinâyet anındır.

İlm-i usturlâb muktezâsınca be-kavl-i münecciminîn bu şehr-i Sidirkapsi iklîm-i örfiyyenin 28'sindedir, zîrâ şehr-i Selânik dahi eyle olup bu şehir Selânik'in cânib-i şarkîsi ve cenûbî tarafına meyyâlcedir. Bu şehrin Selânik ile mâbeyni iki konakdan eksikdir.

Ve bu şehr-i Sidirkapsi Akdeniz kenârından iki fersah içeri karada dağlar ve ormanlar içre bir ma‘mûr ve müzeyyen küçük kasabadır ammâ gâyet şirindir.

Der-beyân-ı imâret-i Sidirkapsi

(---) (---) câmi‘i (---) (---) (---) ve mesâcidleri ve medrese ve tekye ve mekteb ***[212a]*** ve müte‘addid mükellef hânları ve iki hammâmı var. Biri çifte olup nisvânlar girir başka hammâmdır. Çârsû-yı bâzârı hayli vardır, hisâb etmedim, zîrâ dâğ-ı derûnum var idi. Vâfir metâ‘ ile gulâmım firâr etdiğinden bu şehirleri huzûr-ı kalb ile temâşâ edemedim.

Ammâ bu şehr-i Sidirkapsi'nin Akdeniz cânib-i şarkîsinde yakın olmağın lodos rûzgârında temevvüc-i deryânın sadâsı istimâ‘ olunurdu. Âb [u] hevâsı gâyet latîfdir. Ve suları şehre kehrîzler ile gelüp şehir ahâlîsin ve cümle imâretlerin rey eder âb-ı hayâtları vardır. Ve âb [u] hevâsının sevâhil olduğundan bâğ u bâğçesi vâfir ve hayrât [u] berekâtı mütekâsir olup medâr-ı dünyâ içün papadya çiçeği gibi beyâz akçesi memdûhdur, zîrâ kân-ı fıdda-i hâlisdir.

Ve dahi eyyâm-ı vakt-i şitâda kuzusu ve oğlak keçisi her dem tâzedir. Ve dağlarında keklikleri ve çilleri ve sığın ve karaca ve yağmurca ve tablalıları ve sığınları bî-hisâb sayd [u] şikârlı kûh-ı bülendler vardır.

Der-vasf-ı kûh-ı Sidirkapsi

fiehrin cânib-i cenûbunda karîb yerde ma‘den-i fıdda-i hâlisa çıkar kim âdem kolu kalınlığı üç tamardır kim misli Sirebreniçse [ve] Kıratova'da ve Novaborda şehirlerinde böyle hâlisü'l-ayâr gümüş olmak ihtimâli yokdur.

Ve bu cebelde olan eşcârât-ı azîmeler bir diyârda yokdur. İllâ Bosna vilâyetinde Ravna dağlarında vardır. Ammâ bu Sidirkapsi dırahtların bir ferd-i âferîde aslâ kat‘ edemez, zîrâ gümüş ma‘denin hal etmeğe mîrî kûhistân ve dırahtistândır. Bir kimesne bir dıraht kat‘ etse kat‘-ı eydeyn edüp tecrîm ederler. Hâlâ bu gümüşhâne Sadrıa‘zam Kethudâsı Ebü'l-hayr İbrâhîm Ağa'nın malıdır. Beher sene kendüye onar on birer kantâr gümüş gelir.

Selâtîn-i mâziyeler asrında bunda hâsıl olan hâlisü'l-ayâr fıddadan akçe kesilirdi. Hâlâ Sidirkapsi şehri içre dâru'd-darbı vardır. Sultân Murâd-ı Râbi‘ asrında darbhânesinde akçe kesilüp "Sultân Murâd ibn Ahmed Hân ızze nasruhu duribe Sidirkapsi" deyü hâlis akçesi beyne'l-ünâs râyic idi. Ba‘dehu Sultân İbrâhîm Hân asrında Kara Mustafâ Paşa yasak etdi.

Ammâ kânûn-ı selâtîn-i Âl-i Osmân idi kim kırk yerde gümüşhâne ma‘deni olup kırk yedi hilâfet sâhibi olduğu yerlerde {ve yetmiş yedi bender şehr-i azîmlerde ve ma‘âdin-i fıdda olan yerlerde} sikkesi kesilirdi.

Meselâ Cezâyir ve Tunus ve Tarabulus ve Mısır ve Zenc ve Habeş ve İsvân ve Yemen ve Lahsa ve Basra ve Bağdâd ve Musul ve Âmid ve Tebrîz ve Erzurûm ve Canca ve Bayburd ve Amâsiyye ve Sivas ve Mar‘aş ve Ayntâb ve Haleb ve fiâm ve Gazze ve Kudüs ve fiâm-ı Tarabulus ve Antâkiyye ve Adana ve Konya ve Aksarây ve Kastamonu {ve Tire ve Mağnisa ve İzmir ve Silifke ve şehr-i Gümüş ve Sinop} ve Bursa ve Kütâhiyye ve Adaliyye ve Kıbrıs ve Tarabefzûn ve Kefe ve Kostantiniyye ve Edirne ve Sofya ve Belgrad ve Budin ve Bosna ve Sirebreniçse ve Novaborda ve Kıratova ve Üsküb ve Elbasan ve Ohri ve Yanya ve Mora ve İnebahtı ve Atina ve Selânik ve Siroz ve Kavala, taht-ı İskender-i Kübrâ'dır ve Pireveze (---) (---) (---)

Ve bu Sidirkapsi kasabasında sikke kesildiğin hakîr dahi râygân bilirim. Ve bâlâda tahrîr olunan şehr-i azîmlerde kat‘ olunan sikke-i mübârekeleri akçelerine mâlik olmuşdum. Hattâ merhûm Sultân Süleymân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* pederimize bir kîse Canca sikkesinden akçe ihsân edüp pederimizden hakîre andan bir hayli akçe intikâl edüp mâlik olmuşduk, ammâ anların dördü bir dirhem sırma gümüşü gibi hâlisü'l-ayâr akçeler idi. Ammâ hâlâ Sidirkapsi ve gayri darbhâneler cümle İbrâhîm Hân'dan berü mu‘attaldır, ammâ hâlâ gümüşhânesi subh u mesâ işlememedir.

.....(1.5 satır boş).....

Bunda gâyet ankâ âdemler vardır. Andan cümle yârânlara başımıza belâ-yı nihânî ve kazâ-yı âsımânî olan harc-ı râhımızla âhımızı götüren memlûkumuz içün cümle ahbâba ricâ edüp andan cânib-i şarka dağlar içre alâ tarîkı's-seyr sa‘b yolları aşup,

Bîmedh-i papasistân-ı nâhiye-i Aynaroz

.....(2.5 satır boş)*****[212b]***

Eğer bu dağlarda [ve] bellerde ve sâhil-i Bahr-i Sefîd'de olan sağîr ü kebîr kılâ‘ları ve derelerde ve depelerde olan kenîse ve manastırları ve derûn-ı düyûrlarda olan papasların kemâl-i mücâhede-i riyâzatların bir bir nakl etsek papasnâme kitâbına-misâl bir müsevvedât olur. Ammâ haftada bir iftâr eder niçe bin papas ve ladika ve kıssîs ve ruhbân ve bıtrîk ve râhib ve keşîş ve mığdisi nâm palâs-pûşân sâhib-i zünnârlar var kim kemâl-i cû‘ ile insâniyyetden çıkup gözleri çukur çukur olup Ahlâd vilâyeti kadîdi gibi kadîd-i mahz olup hayâl-i fânûsa dönmüş kefereler var, ammâ ayda bir iftâr edüp beş zeytûn ve beş dâne hurmâ ve beş fincân süd nûş eder pîr-i muğân irşekleri var kim harekâtdan ve kelimât etmeden kalmış kaddi dâl olup belleri bükülmüş ve gözlerinin nûrları dökülmüş kâfirleri var, ammâ yine riyâzat perhîz ile mu‘ammer olup iki yü[z] yetmiş yaşına yetmiş muğânlar vardır.

Ve bunda olan erbâb-ı ma‘ârif papaslar bir diyârda yokdur. Meğer Rûm'da ve Kızılelma'da ve Beç'de ve Prak'da ve bizim Atina şehrinde ola.

Her biri bir kârda olup gûnâ-gûn musanna‘ saplı müdevver halkalı ve halkası kendi ağacından bile oyulmuş gûnâ-gû[n] kaşıklar var ve arka kaşağıları ve kâse ve beşikler ve dervîşân zerdesteleri ve Fahrî oyması gibi sihr-i bûkalemûn salîbeler oyarlar kim gûyâ sihr-âsârdır.

Ve dahi bu düyûrlarda olan mâl-ı hazâ'in cemî‘i kâfiristândan nezerâtlar gelüp der-hazîne ederler. Ve bunda olan mahbûb-ı pençe-i âfitâb mûğ-pîçe ve muğân-pîçeler var kim her biri kâküllerin târ kıldıklarında uşşâkların akılları târumâr olur. Bu gulâm-ı meh-pâreler cemî‘i âyende vü revendegânların hidmetlerine dâmen dermeyân edüp önlerinde dururlar. Her ne hidmet buyursan kulluğa dururlar.

Ve her müsâfirîn ü bay u gedâya bu kenîselerde eyle ri‘âyet edüp sükkerî ve katr-ı nebât-ı Hamavî ve gûnâ-gûn Hindistân reçelleri ve emlec-i Kâbülî ve zencebîl murabba‘âtları ve kuş südü ve arslan südü dedikleri şarâb-ı bî-hicâbı bile getirirler, zîrâ bu keferelerin âdet-i kadîmeleri Hazret-i Îsâ'dan beri böyle görmüşlerdir.

Ve bu Aynaroz nâhiyesinde hâlâ cümle her gün başına bir kenîseler var kim cümle üç yüz altmış altı aded kenîse ve manastırdır derler ammâ saymadım. Ammâ bunların hâkimleri hâlâ kânûn-ı pâdişâhî üzre Âsitâne-i sa‘âdetde bostâncıbaşı olup bir hasekisi gelüp zabt eder. Ne kâdirdir kim bir kimesne gelüp bu papaslara zulm ede. Hemân ol ân ol âdemi bostâncılar döğe döğe manastır ketenine döndedirler.

Ammâ cümleden büyük Aya Ladra nâm kenîsesi binâ-yı musanna‘dır. Ve Ton Ayveru deyri ve Kutlumuş deyri ve Pandoradol [Pantokrato] deyri {ve Portariçse deyri ve Iskarapoz [Ikseropotamu] deyri dahi bir büyük kenîsedir} manastırı dahi sihr-âsâr binâ-yı ibret-nümâdır.

Ve bunda olan püserân mûğ-pîçe-i muğân bir kenîsede yokdur. Hattâ bu deyri temâşâ ederken bir savma‘a şekilli bir köşede bir mesdûd kapu var idi. Bir perîzâd çehre bir gulâma,

"Aç şu kapuyu seyr edelim" dediğimde,

"Hazret-i Îsâ'nın anda İncîl'i vardır" deyü bize kapuyu açmayup ığmâz-ı ayn etdikde bu hakîrin hâtırına evâyillerde istimâ‘ etdiğim ebyât idi, hemân hâtıra hutûr edüp eyitdim.

Beyt-i münâsib:

Dünki gün kilsaya vardım komadı gılmân beni,
Ahdim olsun kollayam mahşerde Îsâ'ya seni.

deyüp gayri şeylere nazar etmeğe mukayyed olduk.

Andan kenîse-i (---) (---) (---) andan (---) (---) andan (---) (---) andan (---) (---) esmâları ma‘lûmumuz olan manastır-ı musanna‘lar bunlardır kim her biri birer kal‘a-misâldir.

Andan iki günden sonra cânib-i cenûb[a] sa‘b yollar ile gidüp,

Menzil-i karye-i (---) andan yine cânib-i cenûba (---) gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr Lankada

Ba‘zılar Lanzağ der, ba‘zılar Lanza derler. Vech-i tesmiyesi oldur kim kaçan kim Gâzî Evrenos bu kal‘ayı muhâsara etdikde tekûruna elçi gönderüp bilâ niz[â]‘ kal‘ayı teslîm edesiz dedikde hakkâ ki bilâ-nizâ‘ kal‘a miftâhların elçiye teslîm etdiklerinde bu şehre Lâ-nizâ‘ deyü nâm verdiler, ammâ galat-ı meşhûr evlâ olmağın niçe âdemler Lanza derler. Yörükân ve Çıtakânlar Lankada derler. Bânîsi Rûm melikelerinden Selânik sâhibi Ayasof avretdir kim ılıcasının hâssıyçün amâr ***[213a]*** etmişdir. Bu dahi Selânik sancağı hâkinde

.....(2.5 satır boş).....

Der-kabh-i buhayre-i Lankada: Bu âb-ı hayât olmayan gölcüğün cânib-i şarkîsi şehr-i Siroz'dur ve taraf-ı garbîsi Sidirkapsi'dir, bu iki şehrin ortasında bir vâsi‘(î) göldür kim dâ’iren-mâdâr cirmi yedi mîldir. Câ-be-câ yerleri sığdır. Lâkin derin olan yerleri altı zirâ‘ ve on zirâ‘ amîk yerleri vardır. Lâkin suyu hâssasızdır, zîrâ niçe yerleri sazlık ve bataklık ve dahi mezmûm kamışlık olduğundan suyu dahi mezmûmdur. Sâhib-i tab‘ olanlar çokluk nûş etmezler.

Bu buhayrenin cânib-i şimâlinde bir şey yokdur. Birkaç yerde harâb dîvârlar ve harâb köyler vardır. Ahâlî-i kuråları haydud nâm harâmîlerin derdlerinden ve Osmânlının zulm-i sarîhlerinden dağî ve bâğî olmuşlardır. Ammâ kış günleri bu gölde ol kadar kaz ve ördek ve kuğu ve balıkçıl ve saka kuşu ve sürhâb ve karabatak ve vezneboşaldan misilli tuyûr-ı hûşun hisâbın Hallâk-ı âlem bilür.

Bu kasaba sâkinlerinden olan re‘âyâ vü berâyâsı cümle Rûm keferesi ve Bulgar feceresi ve Eflağ nasârâsı olup eyyâm-ı şitâda mezkûr kuşları tüfeng ile urup sayd [u] şikâr edüp kifâflanırlar. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-medh-i yenâbî‘-i germâbhâ-yı Lankada: Rabta-i ma‘mûr hâricinde Selânik livâsı hâkinde bir mesîregâh çemenzâr murğzâr gül-i gülistân hıyâbânistân yerde âsâr-ı binâlar ile ma‘mûr u âbâdân bir ılıca-i zîbâdır kim âbı gâyet mu‘tedilü's-suhûndur.

Ve bir kubbe-i âlî içinde aşren fe-aşr fiâfi‘î mezhebi havzı gibi bir havz-ı azîmi etrâfında Hanefî kurnaları var.

Bu havzdan taşra cereyân eden âb-ı germâbın cem‘ olduğu zemîn-i hârda bir çamur gibi yer vardır. Cümle sızıya ve istiskâya ve cüzâma ve freng zahmetine mübtelâ olan kimesneler boğazlarına varınca ol çamura girüp tahammül edeceği mertebe çamurda gark olup nısf sâ‘at dursa bi-emrillâhi te‘âlâ cemî‘i emrâz-ı muhtelifeden şifâ bulup vücûd-ı bî-vücûdu pür-cûd olup dürr-i beyz-âsâ olur.

Hattâ kiraz meyvesi mevsiminde cemî‘i Selânik'in a‘yân-ı eşrâf-ı kibâr-ı kübbârları hayme hargâh me’kûlât [u] meşrûbâtlarıyla bu kaplıcaya gelüp cümle yârân-ı bâ-safâlar havza girüp bir iki hafta ve bir ay cân sohbetleri ederler. Lankada humması meşhûrdur.

Ve niçe mesâfe-i ba‘îde vilâyetlerden marîzler gelüp âb-ı germâbına girüp şifâ bulup giderler *ve's-selâm.*

Andan bir günde sa‘b yollar ve mahûf beller aşup,

Evsâf-ı binâ-yı sûr-ı üstüvâr, ya‘nî köhne binâ-yı Avrethisâr

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Selenik nâm kral-ı dâllın karısı binâ etmeğile Avrethisârı derler. Fâtihi sene (---) târîhinde Gâzî Evrenos'dur. Hisâr-ı üstüvâr bir till-i refî‘a-i azîm üzre bir vâdînin zahrında fieddâdî seng-i tırâş bir kal‘a-i savaş imiş. Mürûr-ı eyyâm ile iç elde kalup kal‘a lâzım olmadığı ecilden câ-be-câ hisâr ebrâcları rahnedâr olup durur, ammâ sehel himmet ile amâr olmak mümkindir. El-hâlete hâzihi içinde dizdârı ve neferâtları ve cebehâneleri yokdur. Bu kal‘a Selânik sancağı hâkinde nâhiye kurâlı ma‘mûr kazâdır. Selânik'in cânib-i şimâlîsi ve taraf-ı garbîsindedir. Bu kal‘a ile Selânik mâbeyni iki konakdan eksikdir. Sür‘at ile giden Selânik'e bir günde gider.

Sitâyiş-i varoş-ı Avrethisâr

Bir vâsi‘ vâdî içinde cümle (---) aded tahtânî ve fevkânî kâ[r]gîr binâ kiremit örtülü bâğ u bâğçeli ve âb-ı hayât sulu şehircikdir. Müferrih câmi‘leri var. Cümleden çârsû içre (---) câmi‘i (---) (---) (---) câmi‘i (---) (---). Mâ‘adâ mahalle buk‘alarıdır.

Medrese ve mekteb-i sıbyânı, tekye-i dervîşânı ve hân-ı tüccârânı ve hammâm-ı gâsılâni ve esvâk-ı sultânı ve kârbân-ı mihmânsarâyı vardır.

Âb [u] hevâsının letâfetinden bâğ u bâğçesi ve mahbûb u mahbûbesi cümle hulkıyla mahbûbe gibi

halkı vardır, zîrâ [1] «‰”E †«‰(kelâmı kelâm-ı sahîhdir.

Avrethisârı nâmıyla meşhûr bir şehr-i ma‘mûr olmağın cümle halkı avret-misâl evzâ‘ u etvâr ve telaffuz edüp zenâne libâsına mâ’il âdemleri ve erbâb-ı ma‘ârif pâk ve sâlih ve mütedeyyin ehl-i ırz mestûre şekilli âdemleri vardır, ammâ hâkimlerine gâyet mutî‘lerdir. Ekseriyyâ ahâlîsi tüccâr ve ehl-i hırefdir. Re‘âyâsı Rûm ve Bulgar ve Sırfdır. Yüz elli akçe pâyesiyle kazâsı ve (---) ***[213b]*** tarafından voyvadası ve muhtesibi ve şehir kethudâsı ve harâc emîni ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı vardır, ammâ Selânik karîb olmağile şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı yokdur.

Bunda dahi kadıya ve cümle ahbâba firâr eden kölemizi bulmağiçün ricâ edüp dellâllar nidâ etdirüp andan bir günde,

Evsâf-ı kasaba-i Toksanboz

Selânik sancağı hâkinde bir vâsi‘ fezâda ma‘mûr u âbâdân zemîn-i mahsûldârdır. Câmi‘i ve hânı ve hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı ve bâğ u bâğçesi vardır. Siroz şehri ile Selânik mâbeyninde vezîria‘zamların hâssıdır kim bir vezîria‘zam ağası hükûmet eder. Nâhiye nâ’ibi vardır, ammâ kethudâyeri ve yeniçeri serdârı yokdur, zîrâ şehr-i Siroz ve kal‘a-i Selânik yakındır. Ve re‘âyâsı cümle kefereler olduğundan ma‘mûr kenîsesi ve mahbûbe Rûm ve Bulgar kızları vardır.

Der-vasf-ı buhayre-i Toksanboz: Bu gölün şark tarafı şehr-i Siroz yakındır ve şarkdan garba bu göl tûlânîce vâki‘ olup girdâ-gird cirmi on üç mîl ihâta eder. İçinde birkaç yerde sazlı ve kamışlı cezîrecikler vardır. Vakt-i şitâda bu cezîreler içre fahta ve batlar ve sürhâb ve karabataklar ve gayri murğânların envâ‘ları dünekleyüp dururlar. Ve sayyâdları kayıklar ile varup sayd ederler. Ve gûnâ-gûn mâhîleri olur, anları dahi şikâr edüp ahâlî-i vilâyet kifâflanırlar. Bunda dahi vezîria‘zamın hâs ağasına kölemiz içün ricâ edüp etrâf kurâlarına âdemler gönderüp gulâmımızı bulmağa sa‘y etdi. Andan bir günde gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i Doyran

Ba‘zılar Toyran ve niçeler Doryan yaz[arlar] ammâ sahîhi Toyran'dır. Gâziyân-ı mücâhidândan Gâzî Evrenos Beğ bu mahalle gelüp asker-i bî-pâyân ile meks etdikde bu vilâyet kefereleri asker-i İslâma ziyâfet-i azîm edüp toy eyleyüp toyurduklarıyçün ba‘de'l-feth ismine Toyran deyü nâm edüp bu şehre hayr du‘â etmişlerdir. Hâlâ anıniçün bir ganîmet kasaba-i ma‘mûredir.

Be-kavl-i müneccimîn ilm-i usturlâ[b] üzre bu dahi 18 sekizinci iklîm-i örfiyyedendir. Ve be-kavl-i kehene-i kudemâ bu şehrin tâli‘-i imâreti burc-ı seretân beyt-i kamer-i mâ’îdir.

Ve bu kasaba-i zîbâ kal‘a-i Selânik'in taraf-ı garbında vâki‘ olup Avrethisârı'na iki konakdan nâkısdır, ammâ hakîr bir günde geldim. Ve şehr-i Selânik ve Avrethisârı ve bu kasaba-i Doyran birbirlerine sac ayağı gibi üçü dahi birbirlerine birer merhale yer karîbdir.

Ammâ bu Doyran gâyet ma‘mûr ve müzeyyen belîdedir. Selânik hâkinde yüz elli akçe pâyesiyle bir şerîf kazâdır ve nâhiyeleri cümle (---) aded âbâdân kurâdır. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı vekîli ve muhtesibi ve voyvadası vardır.

Ve cümle (---) aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ kiremit örtülü bâğ u bâğçeli vâsi‘ evleri vardır.

Ve cümle (---) aded mahalledir. Evvelâ (---) mahallesi (---) ve (---) mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) meşhûru bunlardır.

Ve cümle (---) aded mihrâbdır. Evvelâ çârsû içre (---) (---) câmi‘i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

.....(1 satır boş).....

mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve cümle (---) medrese-i âlimândır. (---) (---)

Ve cümle (---) aded mekteb-i sıbyândır.

Ve cümle (---) aded tekye-i dervîşândır.

Ve cümle (---) aded hân-ı tüccârândır. (---) (---)

Ve cümle (---) aded hammâm-ı râhat-ı cândır. (---) (---)

Ve cümle (---) aded dekâkîn-i sûk-ı sultânîsi vardır. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve dahi bâğ u bâğçeleri ve müşebbek bostânları ve dağlarında reme reme ganemleri firâvândır. Ve enhârları cârî ve revândır. (---)

Der-beyân-ı eşkâl-i buhayre-i Toyran

Bu gölde gûnâ-gûn semekler sayd etdik. Gâyet lezîz mâ’ideleri olur. Husûsan turna balığı ve sazan balığı ve niçe bin elvân mâhîleri olur. Ve bu buhayrenin dâ’iren-mâdâr cirmi on üç mîldir. Ve âb-ı bâridi gâyet lezîzdir. Ve bu kasaba-i ma‘mûre bu buhayrenin sâhilinde vâki‘ olup cümle isti‘mâl etdikleri âb-ı rahmet bu göldendir. Cümle re‘âyâsı Rûm ve Bulgar kefereleridir, ammâ müselmânları azdır nasârâsı gâlibdir, zîrâ serbest vüzerâ hâssıdır. (---) (---)

Bunda dahi memlûkumuz içün dellâllar nidâ etdirüp kölemi bulana elli guruş va‘d edüp müjde edene yigirmi guruş vereyim deyü ahd etdim.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kasaba-i Toyran

Eş-şeyhü'l-âlimü'l-fâzılu'l-âmilü'l-kâmil eş-**fieyh Mehemmed Toyranî** hazretleri: Toyran kurbunda Gölbaşı köyünde vücûda gelüp âhır niçe tek-i pûdan

[1] Hadîs, (Keflfü'l-Hafâ, C. I/66) Hadis nr. 532, s. 180.; "Halk›n dilleri. Hakk'›n kalemidir"

sonra Sofyavî kutbu'l-aktâb Balı Efendi *[214a]* halîfelerinden olup pîşvâ-yı tarîk bir e‘ızze-i kirâmdan ulu sultân olup niçe gûne keşf [u] kerâmât-ı aliyyeleri zâhir ü bâhir olunca Gâzî İbrâhîm Paşa-yı Makbûl azîzin mu‘tekidi olduğu cihetden azîz-i merkûmun maskat-ı re’si olan Gölbaşı karyesinde bir mükemmel ve mükellef câmi‘ ve mesâcid ve tekye ve imâret-i dâru'l-me’kel inşâ edüp amâr etdikde azîz-i merkûm zâviyesi sâhasında medfûndur. Hâlâ ziyâretgâh-ı ehl-i züvvârdır. *Kuddise sırruhu*. Andan,

Ziyâret-i Hâlis Efendi, andan **Ziyâret-i fiücâ‘ Efendi.** Niçe ziyâretler dahi edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Hikmet-i Hudâ bu sultânları ziyâret edüp rûhâniyyetlerinden isti‘ânet taleb etdiğimiz gece konağımızda niçe bin fikr-i fâsid ile hâb-âlûd oldukda anı gördüm, vâkı‘amda bir pîr-i fânî gelüp hakîri hâbdan bîdâr edüp yine vâkı‘amda gördüğümüz gibi bu yaş gözüyle gördüm ki yine ol pîr-i fânî câmehâbımın başında oturup eydir:

"Ey oğul! fiehrimiz Toyran'a hoş geldin. Seni mâlınla ve gulâmınla toyurur. Hemân bizim rûhumuz içün yine Kur’ân-ı azîm tilâvet eyle. Bu çengelistân dağlarda ve bellerde ve bu muhâtara yollarda serserî ne gezersin. Gerüye dönüp Gümürcine'ye giderken gâ’ib köleni ve mâlını alup Gümülcine'den dahi gayri hüddâmların alup acele ile Girid gazâsına gidüp üçüncü yılda feth-i Kandiye'de bulunup ecel-i müsemmâna dek Arabistân'da ve Mekke ve Medîne'de seyâhat edüp berhordâr-ı ömr-i sa‘âdet-i dâreyne nâ’il olasın" deyüp gâ’ib oldu. Hemân gulâmımın biri meğer hâbından bîdâr imiş.

"Ağa sizinle söyleşen kim idi? Ve kapular içerden kilidli, bu âdem nereden geldi? Ve şimdi nereye gidüp gâ’ib oldu?" deyince hamd-i Hudâ vücûduma bir kuvvet-i kuvâ hâsıl olup müferrih haberlerden şâd u hurrem olup sâ‘ate nazar etdim, henüz nısfu'l-leyl olmuşdu, "Sübhânallâh" diyerek artık gözüme hâb-ı râhat girmeyüp ale's-sabâh hemân hüddâmlarımla Gümülcine'deki hânemiz sâhibiyle atlara süvâr olup bu Doyran ahâlîleriyle vedâlaşup andan gerü cânib-i şimâle bir gün gidüp,

Menzil-i kenâr-ı buhayre-i Ayvasil

Hâlâ ma‘mûr kasaba-misâl bir büyük köydür kim (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Bu buhayre kenârında zamân-ı kadîmde Aya Vasil nâm bir ulu papasın amâr etdiği şehir olmağile anın ismiyle müsemmâ olup Aya Vasil derler. Lisân-ı Rûm'da cümle "aya" ya‘nî "evliyâ" demekdir "vasil" ayuya derler.

Ba‘dehu Gâzî Evrenos şehri ve kal‘asın harâb edüp hâlâ bu mertebe amâr kalmış, ammâ buhayresi etrâfları gâyet ma‘mûrdur.

Bu buhayre Selânik'den bir menzil râh-ı tavîldir. Selânik'in taraf-ı cenûbu ve garbîsi arasında vâki‘ olmuşdur. Ve bir mukayyesde buhayre-i Beşik ile Selânik mâbeynindedir, zîrâ bu buhayre Beşik buhayresi ile mâbeynleri yarım konak yerdir kim bir mikdâr tûlânîce vâki‘ olup dâ’iren-mâdâr cirmi on mîldir dediler.

Ve gûnâ-gûn mâ’ide mâhîlerinden kara sazanı ve turna balıkları çok olur. Bu buhayre etrâfında ma‘mûr olan kefere kurâları sayd edüp şehr-i Selânik'e ter ü tâze getirüp fürûht edüp kâr ederler ve öşr-i sultânîsin bu buhayre emînine verirler, zîrâ başka emânet ve zâbıtlıkdır.

Ve bu buhayrenin derinliği sekiz ve tokuz ve on kulaç yerleri vardır. Ve buhayresinin ayağı buhayre-i Beşik'e mahlût olur gâyet lezîz buhayre-i azîmdir.

Andan kalkup yine cânib-i şimâle ol gün gidüp diğer, **menzil-i kasaba-i Orfan,** andan bir günde yine semt-i şimâle gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Kavala

Bir acâ’ib kal‘a-i mu‘azzamdır, ammâ temâşâ edemeyüp acele ile andan kalkup,

"Âyâ şu vâkı‘amızda ve re’yen yaş gözüyle gördüğüm azîzin nutk-ı dürerbârlarından ne zuhûr ede" deyü ale's-sabâh endîşe-i fikr-i fâsid-i hâm ile giderken Sarı fia‘bân nâm kasabaya girirken bir alay âdemler karşudan gelirler. Hakîrin ise yüzünde siyâh nikâb poşu ile giderdim.

Bi-emr-i Hudâ anı gördüm, firâr eden memlûkumu tebdîl-i kıyâfe bir gayri libâslar geydirüp baş aşağı edüp bir seyishâne üzre binüp gider.

Hemân hakîrin karâra tâkatı kalmayup Gümülcine'de hânemiz sâhibiyle hakîr dal balta olup oğlana bir kırbaç eyice haddâdî baltalar urup seyishâneden oğlanı yıkınca öbür gulâmlar gulâmı dest ber-kafâ bağlayup dururken hemân beş on dâne atlılar başıma üşdüler.

El-hâsıl cümlesi şaşdılar kimi "Köle bizimdir "der, kimi "papasadır" der kimi "Bu âdemin bize vereceği var idi, mâlımıza duta verdi" der.

El-hâsıl tenâkuz sözlere bakmayup oğlana birkaç balta dahi urup,

"Kanı sandıkdaki harçlık altunlar?" deyince,

"Vallâhi işte bu evimiz sâhibi *[214b]* ağanın çingane oğlanındadır" deyince anı gördük.

Evimiz sâhibi asker içinde çinganesin hasta-sıfat tebdîl-i kıyâfet bir eşek üzre bulup bir fâhişesiyle anı dahi meydân-ı mahabbete getirüp,

"Kanı mâlımız?" dedikde bî-bâk ü bî-pervâ aslâ inkâr etmeyüp,

"İşte mâlım dediğin eşek semeri içindedir" dedikde eşek palanın pâre pâre edüp cümle altunları bulup ancak on üç altun eksik.

"Bire maybalı eyle olur" derken semer içinden benim bir sîm rahtım çıkdı. Meğer ol dahi gâ’ib imiş. Hemân gulâmım eyitdi:

"Göre göre ben bu raht gâ'ib olduğiyçün firâr etdim. Göre bu mel'ûn çinganede çıkdı ve beni bu ayardup cümle altunları bana uğurladup ol aldı" dedikde cümle kârbân halkı âlem-i hayretde kalup,

"Âdem gerçek köle senin imiş" dediler ve köleyi ve çingane ve fâhişesini dest ber-kafâ bağlayup andan Köse fia'bân kasabası hâkimine haber gönderüp cümle tevâbi'iyle gelüp kârbân halkın çevirüp,

"Siz de elin kaçgın kölesisiniz?" deyü yedi nefer âdemleri der-zencîr edüp gerüye dönderüp Köse fia'bân kasabası hâkimiyle gidüp andan şimâl cânibine,

Menzil-i kasaba-i Köse fia'bân

Bunda çingane ikrâr edüp on üç altun kölemi seyishâne üzre bindiren âdemde çıkup anı haps etdirüp altunları aldık. Andan ol gün gidüp tekrâr,

Menzil-i kal'a-i Gümülcine'ye geldik. Hânemiz sâhibi çingane gulâmını sür'atle çârsû başında imâret köşesinde salb etdirüp sâ'ir çinganelere ibret oldu.

Ve hakîr dahi köleme iki yüz tâziyâne urup harc-ı râhımız olan altunları bi't-tamâm tahsîl edüp anda cümle atları ve gayri hüddâmları ve bâr-ı sakîllerimiz alup,

Gümülcine'den Yenice ve Serez câniblerine gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ ol gün, **menzil-i karye-i Akbınar,** andan **karye-i Eşekcili**'yi ve **karye-i Sindelli**'yi ve **karye-i Keçiler**'i ve **karye-i Çibilli**'yi ve **karye-i Ahıryanlı**'yı ve **karye-i Müselmânlı**'yı geçüp bu Müselmânlı önünde,

Evsâf-ı menzil-i Misinehisâr

Zamân-ı İskender-i Kübrâ'da Akdeniz cezîrelerinden Misine cezîresinin bir banı gelü[p] İskender-i Kübrâ'dan me'zûn olup bu hisâr-ı üstüvârı binâ etdiğinden Misinehisâr derler. Bir kûh-ı ser-bülendin dâmeninde bir düz vâsi' çemenzâr fezâda şekl-i murabba' bir seng binâ bir kal'a-i ra'nâ imiş. Süleymân Beşe ibn Orhân Gâzî feth edüp câ-be-câ yerlerin münhedim etmiş. Hâlâ hâli üzre harâb yatup kalmışdır. İçinde koyun kışlaları vardır.

Andan **karye-i Keztencili**'yi ve **Su sığırlığı köyü**n ve **karye-i Babalı**'yı ve **Yassıköy**'ü bu kurâlar cümle Misinehisâr dağı eteğinde bâğ-ı İrem-misâl ma'mûr kurâlardır. Ve cümle Gümülcine nâhiyesi kurâlarıdır kim mezra'aları mahsûldâr sahrâlardır. Ve cümle ganîmet köylerdir.

Bu ma'mûr ve mezkûr kurâları geçüp cânib-i cenûba gidüp,

Evsâf-ı kal'a-i Buri

Sebeb-i tesmiyesi Rûm-ı Yûnâniyân tevârîh-i mu'tebereleri kavlince bânîsi Feylekos kızı Muri nâm melike binâsı olmağile Muri'den galat Buri derler. Niçe mülûkdan mülûka intikâl edüp âhır-ı kâr dest-i İslâma sene (---) târîhinde Süleymân Beşe ibn Sultân Orhân Gâzî fethidir. Be-dest-i Gâzî Evrenos Beğ. Hâlâ Rûmeli eyâletinde Gümülcine kazâsında Gâzî Murâdiyye anbârlığıdır kim azîm emânetdir. Cümle îrâd [u] mahsûlâtları cânib-i vakfa gidüp mürtezikalara ulûfe verilir.

Eşkâl-i kal'ası: Leb-i deryâda taş binâ zemînden yigirmi arşın bâlâ bir metîn ve müstahkem kal'a-i ra'nâ imiş, câ-be-câ harâb olmuş. Dâ'iren-mâdâr cirmi şekl-i murabba' cümle bin yüz aded hatvedir, ammâ etrâfında handakı yokdur. Ve içinde elli aded Rûm keferesi evleri ve beş aded dükkânı var, gayri şey yokdur.

Ve iki kapusu var, biri leb-i deryâya kıbleye nâzırdır, bir[i] cânib-i garba Karasu'ya nâzırdır. Ve bu kal'aya muttasıl bir dîvâr şimâl cânibine çekilmişdir, tâ kal'adan dağlara varınca tûlu bir sâ'at metîn hît-ı kavîdir kim andan bir âdem ve bir kârbân geçemeyüp kal'anın deryâ kapusundan geçilüp anda bâc u gümrük alınırmış. Hâlâ gümrükhâne âsârları zâhir ü bâhirdir.

{Der-sitâyiş-i buhayre-i Buri}: Ve bu kal'a önünde kıbleye nâzır bir körfez-i deryâ vardır, tâ deryânın boğazı ağzına varınca kırk yedi mîl bir vâsi' deryâ göldür. İçinde niçe bin gûne mâhîler sayd olunur başka emânetdir kim emîni yüz aded neferâtlarıyla bu buhayreyi zabt eder. Bunu dahi Gâzî Murâd Hân mütevellîsi fürûht edüp mahsûlâtın cânib-i vakfa verir.

Ba'dehu bu *[215a]* kal'ayı geçüp nîm sâ'at semt-i cenûba gidüp,

Menzil-i karye-i Kızılca: Ahmed Çavuş nâm hânedân sâhibi hânesinde mihmân olup bir câmi'i ve bir hammâmı ve bir hânı olup bâğ u bâğçesi firâvân âb-ı hayâtı revân bir karye-i âbâdândır.

Andan yine taraf-ı garba 2 sâ'at sahrâ içre gidüp,

Evsâf-ı şehr-i ma'mûresi, ya'nî belde-i Karasu Yenicesi

Rûm keferesi şehirlerinden belde-i mu'azzam imiş. Sene (---) târîhinde Gâzî Evrenos Beğ fethidir. Hâlâ Rûmeli eyâletinde Selânik sancağı hâkinde yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Ve cümle (---) aded ma'mûr nâhiye kurâları vardır.

Ve hâkim-i örfü (---) (---) (---) tarafından voyvadadır. fieyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân-ı eşrâfı vardır. Muhtesibi ve şehir nâ'ibi ve şehir kethudâsı ve harâc emîni ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı vardır.

İmâret-i şehri bir düz vâsi' fezâda nehr-i Karasu kurbunda cümle dörd yüz aded bâğ u bâğçeli tahtânî ve fevkânî serâpâ kiremit örtülü vâsi' ve ma'mûr hânedân-ı zîbâlardır.

Ve cümle dörd mahalledir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) mahallesi meşhûr kasaba-i ma'mûrdur.

Ve nehr-i İskeçe şehir içinden cereyân eder. Ve İskeçe dağlarından gelüp nehr-i Karasu'ya mahlût olur. Nehr-i Karasu dahi İskeçe yaylağından ve Vetirne ve Usturumça kasabası dağlarından cem‘ olup kasaba-i Sarı fia‘bân kurbunda Akdeniz'e mahlût olur.

Ve dahi bu şehr-i Karasu Yenicesi cümle (---) aded mihrâbdır, ammâ cümleden çârsû içre Sultân Ahmed Hân vüzerâlarından Ekmekçizâde Ahmed Paşa câmi‘i bir nâ-tamâm mîr u imâd kıt‘ası gibi bir ibret-nümâ-yı musanna‘ câmi‘-i zîbâdır kim anda olan letâfet ve zarâfet bir câmi‘de yokdur kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz. Misli meğer İslâmbol'da Ebâ Eyyûb-ı Ensârî kurbunda Zâl Paşa câmi‘i ola. Cümle kubâbları kurşum örtülü ve haremi etrâfı mermer sütûnlar ile mebnî bir câmi‘-i dilküşâdır. Lâkin niçe yerleri eczâhân ve e’imme ve hutebâsı ve hüddâmlarının vazîfeleri nâ-tamâmdır. Hudâ tamâmın müyesser ede, ammâ imâm-ı hasbîsi ve cemâ‘at-i kesîresi vardır.

Ve (---) câmi‘i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) mâ‘adâ mahalle mesâcidleridir. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle bir aded medrese-i dâru'l-ulûmu var, kurşumlu dâru't-tahsîl-i ulûmdur.

Ve cümle üç aded mekteb-i sıbyândır.

Ve cümle iki aded tekye-i dervîşândır. (---) (---)

Ve cümle bir aded kurşum örtülü hammâm-ı müferrihı var. Koca Mustafâ Paşa'nın hayrâtıdır kim mahsûlâtı medresesindeki ulemâya sadaka olunur.

Ve cümle bir aded dâru'z-ziyâfe-i imâreti var kim cemî‘i müsâfirîn ü mücâvirîne ni‘meti dâ’imdir. Bu hayrât dahi kurşum örtülü olup Mustafâ Paşa binâsıdır.

Ve cümle sağîr ü kebîr on bir aded hânları var, ammâ cümleden mihmânsarây-ı hasbî serâpâ kubâbları kurşum örtülü kırk ocak bir kârbânsarâyı var. Sultân Ahmed Hân vüzerâlarından Etmekçizâde Ahmed Paşa hayrâtıdır kim kapusu üzre târîhi budur:

Tîğıyâ hayr du‘â eyle dedim târîhin,
Ola âbâd müdâm âsaf-ı Ahmed Paşa.

Sene (---).

Bundan gayri hânlar bâzergân hânlarıdır.

Andan cümle elli aded dükkânları var. Bezzâzistânı yokdur ammâ her metâ‘-ı nevâdir bulunur, ammâ yigirmi aded debbâğ dükkânları nehr-i İskeçe kenârında ma‘mûr dekâkîn-i debbâğlardır.

Ve câ-be-câ bâğ u bâğçeleri vardır. Âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb ve mahbûbesi vardır.

Der-medh-i cebel-i Karasu: İsmi İskeçe dağıdır. fiehrin cânib-i garbındadır. Cümle şehir halkı mâh-ı Temmûz'da cemî‘i devâbbâtlarıyla yaylamağa çıkarlar. Âb [u] hevâsı latîf çemenzâr yayladır.

Andan kalkup garb tarafına (---) sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i (---)

Hâkinde Karasu nâhiyesi olup (---) (---) hâkimidir. Kethudâyeri ve yeniçeri serdârı yokdur. fiehri İskeçe dağları dâmeninde cümle hânelerinin revzenleri cânib-i kıbleye nâzır cümle beş yüz kiremitli ma‘mûr ve müzeyyen bâğ u bâğçeli kasaba-i zîbâdır. Ahâlîsinin nısfı müselmân ve nısfı keferelerdir. Bir câmi‘i ve üç mescidi ve bir hammâmı ve bir medresesi ve iki hânı ve iki tekyesi ve kifâyet mikdârı dükkânları vardır.

.....(1 satır boş).....

Andan kalkup cânib-i cenûb dipi ve boran ve bârân-ı rahmet çekerek nehr-i Karasu kenârınca bir sâ‘at sahrâda gidüp nehr-i Karasu geçidi başına geldik. Mukaddemâ birkaç kerre bu nehri sığır arabalarıyla ubûr ederdik, bir köprü dutma[z] dîvâne cereyân eder nehr-i azîmdir. Ammâ şimdi,

Cisr-i azîm-i Fâzıl Ahmed Paşa, ya‘nî Köpürlüzâde Vezîr: Bu nehr-i *[215b]* azîm üzre henüz binâ olunmuş bir haşeb cisr-i azîmdir kim gûyâ Hersek vilâyetinde Foça şehri cisridir. Kalın ve tavîl sütûn-ı müntehâları nehr-i azîmin ka‘rına kakup bir kantara-i hayrât-ı azîm olmuş kim hakkâ ki sırât-ı calenderdir.

Bu cisri ubûr edüp nehrin karşu tarafında,

Menzil-i kasaba-i Ahmedâbâd: Bu dahi Köpürlüzâde Fâzıl Vezîria‘zam Ahmed Paşa hayrâtı olmak ile ismine Ahmedâbâd deyü tesmiye etdiler. Ammâ henüz niçe bin aded ummâl ve bennâ ve üstâdânlar cem‘ olup amâr etmededirler. Hâlâ cümle iki yüz aded kiremit ve saz örtülü bâğsız ve bâğçesiz nev-binâ hânelerdir. Ve bir câmi‘-i muhtasarı ve bir zâviyesi ve 2 aded nev-binâ kiremitli hânları ve 25 aded çalaş ve malaşdan mebnî müfîd [u] muhtasar dükkâncıkları var, henüz amâr ol[ma]dadır. Hudâ-yı müte‘âl dahi ziyâde ma‘mûr edüp inkırâzu'd-devrân mü’ebbed ola. Bu rabta-i nev-binânın şimâlindeki püşte-i âlî üzre,

Ziyâret-i Kuşluk Baba: Tekyesi ve âsâr-ı imâreti yokdur.

Andan bir sâ‘at cânib-i kıbleye gidüp Akdeniz kenârına karîb dıraht-ı müntehâlı orman hıyâbân içinden gidüp,

Menzil-i kasaba-i Sarı fia‘bân: Kavala sancağı hâkinde voyvadalıkdır. İmâreti bir düz kumsallı zemîn başında cümle iki yüz hâneli ve bir câmi‘li ve iki hânlı, bir hammâmlı, elli dükkânlı, bir medreseli, bir tekyeli ma‘mûrca kasabacıkdır. Lâkin Karasu cisri başında Ahmed-âbâd kasabası binâ olalı bu kasaba üç sâ‘at tarîk-i müstakîmden hilâf kalup bu kasaba işlemez oldu.

Andan taraf-ı garb ile cenûb mâbeyninde 3 sâ‘at gidüp leb-i deryâda sengistânlar içre Kavala germesinden(?) geçüp 3 sâ‘atde dahi,

Evsâf-ı tahtgâh-ı Feylekos binâ-yı azîm, ya‘nî hisâr-ı üstüvâr-ı Kavala-i kadîm

Hazret-i Süleymân Nebî evlâdı Hazret-i Melik Rac‘îm asrında bu kal‘ayı Feylekos-ı hakîm binâ etdi kim beşinci âbâda nesebi Hazret-i Süleymân'a müntehîdir. Ba‘zı Yûnâniyân müverrihleri bu Feylekos, Süleymân Nebî oğlu Melik Rac‘îm oğlu Feylekos'dur, derler. Rûm-ı Yûnâniyân pâdişâhlarından ulu pâdişâh olup Hazret-i Süleymân'ın bu Kavala kal‘ası zemîninde Belkîs Ana içün binâ etdiği maksûre yerine bu Kavala kal‘asın Feylekos binâ edüp hükûmetin Kavala nâm bir oğluna verüp amâr etdiğiyçün anın ismiyle müsemmâ olup Rûm tevârîhlerinde bile Kavala derler.

Ba‘dehu bu Feylekos cihângîr olma mertebesinde olup Rûm ve Arab u Acem ü Horasân ve Mâverâü'n-nehir'e varınca iki yüz pâre sevâd-ı mu‘azzam şehirleri ve ahâlîlerin kabza-i teshîre alup cemî‘i Îrân u Tûrân halkının harâcıyla bu kal‘a-i Kavala ve kal‘a-i Selânik'i binâ-yı azîm etdi.

Ba‘dehu İskender-i kübrâ vilâdet-i Muhammedü'l-Mustafâ'dan 889 sene mukaddem vücûda gelüp Feylekos'un yanında perveriş bulup oğlu Kavales ile bir yerde kâmil oldular. Anıniçün Rûmlar İskender'e Feyleko Aleksander derler. Ba‘zılar bu İskender Feylekos oğlu derler. İskender'in müddet-i saltanatı cem‘an otuz yıl pâdişâh olup otuz yılda cihângîr pâdişâh-ı zü'l-kuvve olup yedi yüz pâre ulu şehirler bünyâd etdirüp Karadeniz'i Akdeniz'e mahlût edüp Bahr-i Zulumât'ı buz deryâsı üzre geçüp sedd-i Ye’cûc [u] Me’cûc'u yapdı. Ve bu Kavala şehrinde merhûm olup bir cezîrede defn etdiler. Hâlâ nâma‘lûmdur.

Andan yerine oğlu {Ruhanya} pâdişâhlığı kabûl etmeyüp bu Kavala'da Feylekos deyrinde terk-i dünyâ papas-ı palâs-pûş oldukda yine İskender-i Kübrâ ta‘allukâtından Batlîmûs nâm-ı benâm bir hakîm-i Arasto pâdişâh oldu. Rûm lisânı üzre Batlîmûs ulu pâdişâh demekdir. Bu Kavala'da niçe hayrât hasenâtlar edüp Hazret-i Zekeriyyâ *aleyhi's-selâm* ibn Mâtân ibn Feylekos ibn Melik Rac‘îm ibn Hazret-i Süleymân'dır kim bu Batlîmûs Hazret-i Zekeriyyâ'ya îmân getirdi.

Ba‘dehu Yahûd tâ’ifesi Hazret-i Zekeriyyâ'ya bir iftirâ edüp {destere ile depesinden aşağı iki pâre biçüp} şehîd etdiklerinde bu Batlîmûs şehâdet-i Zekeriyyâ Nebî'yi istimâ‘ edüp bu kal‘a-i Kavala'dan bin yedi yüz pâre gemiyle Haleb İskenderûnu'na çıkup Hazret-i Zekeriyyâ hûnunu taleb içün bir günde yüz altmış bin Yahûdî kılıçdan geçirüp Hazret-i Zekeriyyâ meşhedi üzre bir ma‘bedgâh binâ etdi. Hâlâ Hazret-i Zekeriyyâ şehr-i Haleb'in tâ vasatında Ulu Câmi‘ ortasında medfûndur.

Ba‘dehu Batlîmûs kral intikâm-ı Zekeriyyâ Nebî'yi alup cemî‘i Yahûdîlerin mâlıyla bu Kavala'ya gelüp İslâm ile merhûm oldukda na‘şın Aynaroz şehrinde Aleksandire kenîsesinde defn edüp yerine oğlu fieşûşi'l-a‘ver Batlîmûs olup Kavala'yı ve Makedonya şehri olan İslâmbol'u amâr etdi.

El-hâsıl bu şehr-i Kavala niçe bin divelden divele intikâl edüp âhıru'l-emr sene 786 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr ya‘nî Murâd Hân-ı Evvel Rûm keferesi elinden feth etdi. Ba‘dehu Ciniviz küffârı Sakız cezîre- ***[216a]*** –sinden donanma gemileriyle gelüp bu kal‘a-i Kavala'ya istîlâ edüp zabt eder. Ba‘dehu sene 906 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî vilâyet-i Mora'da Moton ve Koron kal‘aları fethine giderken bu Kavala kal‘asına uğrayup feth edüp gitdi. Hâlâ Cezâyir eyâletinde ya‘nî kapudan paşaların hükmünde deryâ beği sancağı tahtıdır kim kânûn-ı Süleymân Hân üzre beği iki pâre kadırga ile me’mûr olduğu sefere gider. Paşasının taraf-ı şâhîden hâss-ı hümâyûnu 240.000 akçedir ve ze‘âmeti 12 adeddir ve tîmârı 235 adeddir. Alaybeği ve çeribaşısı vardır. Kânûn üzre cümle erbâb-ı tîmâr paşasının askeriyle hîn-i seferde iki bin leşker olur.

fiehir hâkimleri bunlardır: Evvelâ şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve a‘yân-ı eşrâfı ve yüz elli akçe pâyesiyle kadısı ve (---) aded nâhiye kurâsı var. Eyâlet sancağı cümle yedi kazâdır. Bu kazâlardan beğine senevî tokuz bin guruş ber-vech-i adâlet hâsıl olur. Kadıya iki bin guruş hâsıl olur.

Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve topçubaşı ve cebecibaşı ağaları birer oda kapu kulları var ve bir oda iki yeniçeri ağası var, zîrâ Venedik kâfirinin donanma gemileri her bâr bu kal‘a-i Kavala elbette gelirler. Ol ecilden muhâfazada çok askeri vardır.

Ve bir hâkimi dahi şehir nâ’ibi, muhtesib ağası, kal‘anın dizdâr ağası ve yedi aded kal‘a ağaları ve üç yüz aded kal‘a neferâtları vardır.

Ve şehir kethudâsı ve emîni ve bâcdârı ve harâc emîni, liman kapudanı ve mütevellî ağası var kim cümleden melik nâzıru'n-nuzzâr mütevellîdir, zîrâ Maktûl İbrâhîm Paşa'nın tevliyyet-i azîmidir.

Eşkâl-i zemîn-i kal‘a-i Kavala: Akdeniz kenârında Rûmeli kıyısında iki cânibi depeli bir sivri burun üzre sivri bir yalçın kara kayada fieddâdî seng-i mutarraş binâ bir hisâr-ı üstüvâr-ı ra‘nâ metîn ve müstahkem Feylekos hakîm tahtı olup şekl-i bâdemî vâki‘ olup iç kal‘ası kaya üzre dâ’iren-mâdâr kâmil üç bin adım ihâta eder bir hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i ibret-nümâdır, ammâ bu sûr-ı zîbâ bu kaya üzre cânib-i cenûbdan taraf-ı şimâle tûlânîce vâki‘ olmuşdur kim bu evc-i âsımâna berâber olan iç kal‘a kapusu cânib-i kıbleye nâzırdır. Bunda dizdâr sâkin olup cemî‘i cebehâne ve mühimmât ve levâzımât bu iç kal‘ada olup her gece bunda mehterhâne-i pâdişâhî faslı olur.

Bu kal‘adan Akdeniz içre olan cezîre-i (---) iki mîl mesâfe-i ba‘îde olup cümle âsâr-ı imâret binâ-

larıyla nümâyândır. Ve Aynaroz nâhiyesi kurâ ve kılâ'ları cümle râygândır.

Ve bu iç kal'a önünde yine yalçın kaya üzre bir kat bölme hisâr dahi vardır. Ana orta hisâr ta'bîr olunur. Bunun dahi iki kapusu vardır. Bir kapusu cânib-i şimâle nâzırdır. Ve bir kapusu cânib-i cenûba mekşûfdur. Bu bölme orta hisârda Diyârbekirli Hattât Nişâncı Osmân Paşa vâlî-i vilâyet olup şehri muhâfaza eder. Cihân-nümâ bir sarâyda sâkin olup seyr-i safâlar edüp kendü askerinden mâ'adâ yedi kazâ yerin askeri âmâdelerdir.

Ve bu orta hisârda cümle iki yüz hânedir ammâ kaya üzre olmak ile bâğ u bâğçesi yokdur.

Ve cümle (---) mihrâbdır. Evvelâ Alaca câmi' müferrihdir kim cümle Akdeniz nümâyândır. Andan Beğ câmi'i, andan Sûhte câmi'i ma'mûr ma'bed-gâhlardır. Ve Kenîse mescidi müzeyyendir. Ve iç kal'a mescidi var. Cümle evleri kârgîr seng binâ büyût-ı ra'nâlardır. Ammâ iç kal'ası gâyet metîn olmak ile başka üç yüz aded neferât merdüm-hisârları vardır. Ve cümle elli aded sağîr ü kebîr topları vardır.

Der-sitâyiş-i aşağı kal'a-i Kavala

Cümle beş yüz aded kat-ender-kat fevkânî ve tahtânî kârgîr binâlı metîn hânedânları var kim cümle (---) örtülüdür, ammâ bâğçeleri nâdirdir.

Ve cümle beş aded mahalledir. Etrâfı cümle bir deryâdan bir deryâya varınca orta hisârı ve iç kal'ayı ihâta etmiş varoş kal'asıdır, ammâ kaç bin adım olduğu ma'lûmum değildir. Lâkin cümle iç kal'a ve orta hisâr ve bu aşağı varoş hisârının cümle yedi aded kapuları vardır. Ammâ bu aşağı varoşun İslâmbol kapusu ta'bîr etdikleri bâb-ı kavî cânib-i şimâle nâzırdır. Andan İskele kapusu cânib-i cenûba meftûh olup kal'a limanına mekşûfdur. Bu liman kapusu kurbunda üç aded kadırga bir şeşhâne gözleri vardır kim hâkiminin kadırgaları bunda her vakit âmâde durmak kânûndur.

Ve bu liman kapusundan taşra cümle iki aded hânlar ve cümle beş aded dükkânlar ve niçe mahzenler ve bir aded sebîlhâne-i âb-ı hayât vardır.

Ve limanı bin pâre gemi alır bir vâsi' liman-ı azîmdir kim a'lâ demir dutar yatak ve sığınacak bir cây-ı menâs limandır. Lâkin kıble ve cenûb ve şark rûzgârlarından emîn değildir, ammâ şimâl ve yıldız ve batı ve karayelden emîn liman-ı emândır.

Ve bu aşağı kal'a cümle beş mihrâbdır. Cümleden mükellef ü mükemmel ve ma'mûr cemâ'at-i kesîreli câmi'-i selâtîn-misâl rusâs-ı hâs-ı nîlgûn kurşum ile kubâbları mestûr ve ma'mûr kârgîr kubâblı ve serâmed mevzûn ***[216b]*** minâre-i musanna'lı Sultân Süleymân Hân vüzerâlarından makbûl iken maktûl olan gâzî ve şehîd İbrâhîm Paşa câmi'i bir vâcibü's-seyr rûşen binâ-yı garrâ musanna' ve zîbâ ve dilküşâ ve müferrih ve müzeyyen bir câmi'-i pür-envârdır kim vasfında lisân kâsır ve midhatinde kalemler kâsirdir.

Ve'l-hâsıl bu câmi' ve imâret-i dâru'z-ziyâfe-i me'keli ve medrese-i âlimân-ı müfessirîni ve mekteb-i sıbyân-ı püserân-ı ebcedhânı ve tekye-i pîr-i tarîk-i dervîşânı ve hân-ı hâce-i sevdâgerânı ve mesâcid ü zevâyî-i muvahhidânı ve çârsû-yı bezzâzistânı ve hammâm-ı râhat-ı cânı ve sebîlhâne-i atşânı ve gayri hayrât hasenâtlar cümle İbrâhîm Paşa'nın olup cemî'i imârâtları serâpâ kurşum örtülüdür. Bir hayli mesâfe-i ba'îdeden bu aşağı şehre nazar olundukda gömgök kurşum ile mestûr bir şehr-i ma'mûr nümâyândır.

Ve bu hayrât hasenâtlara karşılık bu şehr içre Sultân Süleymân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* bir konak yerden dağları ve belleri Ferhâd-vâr deldirüp bir kayadan bir dağa kâmil altmış göz tâk-i Kisrâ'dan nişân verir kemerler ile bir âb-ı hayât su getirdmişdir kim bu da vasfdan hâric ve beyândan âric kavs-ı kuzah-misâl tâklerdir kim kaddi kâmil seksen zirâ'-ı Mekkî bâlâdır. Bu binâ-yı temâşâ-yı Süleymân'ı Feylekos'un bu Kavala kal'asına mu'âdildir kim bu şehri mâ-i hayât ile saky etmişdir. *Rahmetullâhi aleyh*.

Der-vasf-ı taşra kal'a-i Demirkapu

Bu tahrîr olunan aşağı kal'adan mâ'adâ bir kat sûr-ı üstüvâr-ı azîm var kim tâ şimâl cânibde olan Demirkapu nâm derbend-i bâb-ı calenderden bu kal'a limanı kapusuna gelince kâmil üç sâ'atlik yer kal'a-i azîmdir, ammâ yalın katdır. Lâkin cemî'i ebrâcları ve köşe köşe bend ve dirsekleri kat-ender-katdır. Ammâ el-hâlete hâzihi bu sûrun câ-be-câ yerleri mürûr-ı eyyâm ile münhedim olmuşdur, ammâ sehel şey ile amâr olmak mümkindir, zîrâ niçe bin burc-ı bârûları âşikâredir. Eyle sevâd-ı mu'azzam kal'a imiş kim kâmil kırk aded dağları ve mürtefi' bayırları ihâta etmiş görmeğe muhtâc bir vâcibü's-seyr kal'adır.

Hattâ hakîr piyâde adımlamağa iktidârım olmayup sabâhdan esb-süvâr olup sarp sengistân dağları deverân ü seyerân ederek bir günde at ile devr edüp vakt-i gurûbda Osmân Paşa yanına geldikde kâmil on dörd sâ'atde sür'at ile devr etmiş oldum, ammâ atların ayaklarında na'lları kalmadı. Tâ bu mertebe sengistân dağları ihâta etmiş kal'a-i azîmdir.

Zamân-ı kadîmde bu derûn-ı kal'anın imârâtların Rûm Yûnân tevârîhlerinde eyle tahrîr etmiş kim hemân kırk bin hânenin kapuları cümle gümüş tahtadan imiş ve on iki aded esnâfın her biri on ikişer bin dükkân imiş. Ve cümle üç bin kenîse ve manastır ve ma'mûr düyûrlar imiş. Hâlâ cemî'i âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir.

Ve hâlâ cümle bu kal'anın der-i dîvârları ma'mûr olan Kavala kal'asın ihâta edüp bir tarafından geçüp ma'mûr Kavala'ya gelmek emr-i muhâldır, illâ bu büyük kal'anın demir kapusundan geçilir. Hâlâ sa'b kapudur. Bu kapunun iki tarafında evce ser çekmiş taç kulleleri vardır. Andan bu kapu içre giren üç sâ'atde kal'a-i Kavala'ya gelir.

Ammâ bu kal‘a-i harâb içi cümle bâğ u bâğçelerdir. Dağ etekleri kara kara kayalardır. Dahi mâfevkleri kal‘anın ebrâcları ve dîvârlarıdır. Lâkin bu şehrin hevâsı sakîldir, zîrâ leb-i deryâda sâfî kara taşlıkdır. Mâh-ı Temmûz'da cehennem derecelerinden bir şehir olup benî âdemi büryân ve giryân olup gâyet cezîre yerdir. Câ-be-câ bâğ u bâğçelerinde mevzûn ve serâmed servi ağaçları vardır.

.....(2 satır boş).....

Bu şehri dahi temâşâ edüp mağrib tarafına 2 sâ‘at sengistân yollar aşup,

Sitâyiş-i kasaba-i Vaşlak

Kavala sancağı hâkinde Bereketli kasabası kazâsı hükmünde bir vâsi‘ dere içre on beş aded kiremitli ve kayağan örtülü küçük hânlı ve on beş dükkânlı ve bir hammâmlı ve cümle iki yüz kiremit örtülü bâğlı ve bâğçeli ma‘mûr evli şîrîn kasabacıkdır.

Andan nısf sâ‘at gidüp niçe yârân-ı bâ-safâlar bizi Praveşte kasabasında hânelerine da‘vet edüp andan,

Evsâf-ı kasaba-i Praveşte

{Bir kûh-ı serbülendin eteğinde vâki‘ olup kasaba-i Orfan'ın şarkında ve kal‘a-i Kavala'nın garbında olup Orfan'a ve Kavala'ya birer konak yerdir. Gerçi bir küçük kasabadır ammâ etrâfında birkaç rabâtları vardır.}

Bu dahi Kavala sancağı hâkinde niyâbet ve voyvadalıkdır. Cümle üç yüz aded bâğlı ve bâğçeli ve kayağan taşı örtülü ma‘mûr evlerdir. Cümle bir müfîd [ü] muhtasar câmi‘i ve bir mescidi ve cümle dörd aded hâncuğazları ve cümle bir kesîf hammâmcığı ve cümle kifâyet mikdârı dükkâncıkları vardır. Bunda bir gece mihmân olup ziyâfet-i azîm tenâvül edüp andan,

Kasaba-i Rahova'da ta‘âm yeyüp seyr etdik. Bu dahi Kavala sancağı hâkinde voyvadalıkdır ve niyâbetdir. Cümle üç yüz aded hânelerdir. Bir câmi‘i ve bir mescidi ve bir hammâmı ve iki hânı vardır. Bu kasaba Praveşte kasabasının sağ cânibinde vâki‘ olmuşdur. Bu Rahova kasabasında mihmân ***[217a]*** olmayup ubûr etdikde ol günde,

Menzil-i kasaba-i sağîr Bereketli

Bu dahi Kavala sancağı hâkinde voyvadalıkdır, ammâ başka kazâdır, ammâ ol kadar ma‘mûr ve büyük kasaba değildir. Lâkin şehr-i Sivas vilâyeti kurbunda Derende şehri gibi bâğ-ı İrem ve İremezât misilli bir sahrâ-yı mâ-i cârîli vâdîye vâki‘ olmağın bâğ u bâğçesi cihânı dutmuşdur.

Hattâ memdûhâtından, Bereketli eriği rub‘-ı meskûnda yokdur. Diyâr-ı Acem'de âlû-yı Buhârâ'dan Mardin encâsından ve mezkûr Derende âlûsundan latîf ve hoşhor ve serî‘u'l-hazmdır. Bir gûne küçük hurde sarı elvân eriğinin hoşâbı olur kim âdemin ciğerin tâzeler. Hattâ Âl-i Osmân'ın içkilârcıbaşıları tarafından bir ağa bu Bereketli'ye gelüp niçe yük erik kurudup her sene pâdişâh-ı âlem-penâha erik götürürler. Mahsûsan her sene bir erik ağası gelir. Bu kasaba halkı cümle bâğbânlardır. Ve evleri birbirlerinden seyrek olup bâğçeler içinde sâkin olurlar, ammâ ne kadar hâne olduğu ma‘lûmum değildir, zîrâ büyûtları tertîb üzre binâ olunmamışdır. Hemân karye-misâl evlerdir. Lâkin câmi‘i ve mesâcidleri ve küçücük hânları ve bir hammâmı ve birkaç dükkânları vardır.

Andan cânib-i şimâle Dırama yolu üzre bir sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Filibecik

Bu dahi Kavala hudûdunda Bereketli kazâsı nâhiyesinde fethi sene (---) târîhinde Gâzî Evrenos'un olup Feylekos Hakîm'in yaz günleri sâkin olacak tahtgâhı imiş. Hâlâ kal‘ası bir sivri püşte üzre şekl-i müdevver bir küçük kal‘adır. Ammâ bunda olan hammâm kubbesi kadar beyâz mermer taşlar bir kal‘ada yokdur, illâ fiâm eyâletinde Bâlbek ovasında Ba‘lebeke kal‘ası taşları ola.

Bu kal‘a-i Filibecik'de olan üstâd-ı mühendisin ilm-i mi‘mârîsi tasarrufları bir sûr-ı üstüvârda yokdur. Lâkin bu kal‘a içre âdem âdemî-zâd yokdur, ammâ aşağı varoşu dahi ol kadar ma‘mûr olmayup bir köy kadar yetmiş seksen aded kayağan örtülü hâneler kalmış. Lâkin bunda ağreb ü garâ’ibden ibret-nümâ-yı âsâr-ı garîbe ve acîbeler çokdur. Cümle âsâr-ı binâları somâkî mermer imâretlerdir kim gören âdemler vâlih ü hayrân olurlar. Böyle temâşâgâh meğer Anatolu'daki Aydıncık şehri ve Milas şehri ve Ayasuluğ şehri ve Balat şehri ve Van deryâsı kenârında Ahlât şehri harâbistânlarında ola.

Ammâ bu kal‘acığın kayaları dibinden âb-ı hayât turna gözü gibi sular kaynayup çıkar kim mâh-ı Temmûz'da gûyâ buz pâresidir kim her uyûn-ı câriyeler gûnâ-gûn havz-ı azîmlere rîzân olup leb-ber-leb durup anlardan taşra çıkup cereyân eder.

İbret-nümâ-yı acîbe: Mezkûr havz-ı azîmin kurbunda bir çâr-kûşe hammâm kubbesi-misâl bir beyâz mermer yekpâre kubbe vardır. Bir pehlivân ol taşı arkasına alup dağdan bu mahalle getirüp Feylekos Hak[î]m kızının {mezârı} üstüne koyup üstâd-ı mermer-bür bu mermeri oyup bir kubbe-i musanna‘ etmiş kim vâcibü's-seyrdir. Hâlâ şimdiki hâlde bu taşı on bin âdem bir yere gelse durduğu yerden hareket etdirmeğe kâdir değildir, ammâ evâ’il-i a‘sârda bir pehlivân kaldırmış. Hâlâ ol mermer kubbe üzre lisân-ı Yûnânca Feylekos Hakîm kızı ismini ve bu taşı getiren pehlivânın ismini yazup pehlivân ismi Amlâka'dır demiş. Dahi bu mahalde niçe bin aded yekpâre mermerden sandûka mezârlar var ve niçe bin ibret-nümâ-yı âsârlar var. Eğer mâ-vaka‘ı üzre bu

harâbistânı tahrîr eylesek tazyî‘-i evkât mükerrer olur. Andan yine cânib-i garba gidüp,

Karye-i Poyran: Bulgar köyüdür. Andan yine garba,

Menzil-i kasaba-i Doksad-ı bâğ-ı İrem

Dırama kazâsı ve Dırama sahrâsında bâğ-ı Merâm misilli üç yüz hâneli bir câmi‘li ve bir mescidli ve bir hammâmlı ve bir hânlı ve birkaç dükkânlı kasaba-i iremdir. Ve gâyet hevâsı ve binâsı latîf mahsûllü niyâbet ve evkâf yerdir.

Hakîr-i pür-taksîr bu mahalleri aslâ görmemek ile kâh şimâle ve kâh cenûba ve kâh şarka ve garba kasaba kasaba gezüp andan yine cânib-i şimâle gidüp **karye-i Çatalca**'yı geçüp Kavala'ya 6 sâ‘at karîb,

Evsâf-ı kasaba-i (---) (---)

Dırama kazâsı hâkinde (---) dağı eteğinde cümle imârâtlarının yüzleri cânib-i kıbleye nâzır bir şîrîn kasabacıkdır. Ve cümle üç yüz altmış aded kiremitli evlerdir. Ve cümle dörd aded mihrâbdır. (---) câmi‘i (---) (---) (---) ma‘mûrdur.

Bir medresesi, bir mektebi, bir tekyesi, bir hammâmı, iki hânı (---) (---) var.

Bâğ u bâğçesi gâyet çokdur. Pembe mahsûlü çok olduğundan cümle halkı Dırama'nın çadır bezi işlerler. Cemî‘i memâlik-i mahrûselere çadır bezleri bundan gider. Âb [u] hevâsı latîf olduğundan mahbûbeleri çokdur. Andan bir sâ‘at cenûba gidüp,

Evsâf-ı vâdî-i dar-ı mâ, ya‘nî kal‘a-i Dırama

Bu dahi Feylekos ve İskender-i Yûnâniyân'ın yaylagâhıdır. Lisân-ı *[217b]* Yûnânca Dırama bir bâğ-ı İremin ismidir. Sene 787 târîhinde tâ Gâzî Hudâvendigâr Murâd Hân-ı Evvel asrında Gâzî Evrenos Rûm ve Bulgar keferesi elinden dest-i kahr ile feth etmişdir. Rûmeli eyâletinde (---) sancağı hükmünde (---) (---) voyvadalıkdır ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır.

Ve nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâlardır kim gâyetü'l-gâye mahsûllü kazâdır, zîrâ re‘âyâ vü berâyâları bay olup şer‘-i şerîfe mutî‘ münkâdlardır.

fieyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir nâ’ibi ve muhtesibi ve bâcdârı ve şehir kethudâsı ve harâc ağası vardır. Ve a‘yân-ı eşrâfı gâyet çokdur.

Ve kal‘ası: Bir bayırlı yerde ve bir hıyâbân ormanistân içre şekl-i murabba‘ seng binâ bir kal‘a-i köhnedir kim şekl-i murabba‘ vâki‘ olup dâ’iren-mâdâr cirmi iki bin adım olup dizdârı ve neferâtları ve cebehâneleri yokdur. Ammâ iki kapusu var, biri şarka ve biri garba nâzır kapulardır kim derûn-ı hisârda cümle iki yüz aded kiremitli kârgîr binâ bâğçesiz küçük hânelerdir. Ve bir tarafında handakı yokdur. Beğ câmi‘i nâmıyla gâyet musanna‘ bir câmi‘i var, cemâ‘ati gâyet azdır.

Der-hakk-ı varoş-ı şehr-i Dırama

Cümle yedi aded mahalledir. Evvelâ (---) mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle altı yüz aded bâğ u bâğçeli ve tahtânî ve fevkânî ma‘mûr kârgîr vâsi‘ hânedânlardır.

Ve cümle on iki aded mihrâb-ı câmi‘-i selâtîn ve gayri cevâmi‘lerdir. Evvelâ çârsû içinde Eski câmi‘: Sultân Bâyezîd-i Velî'nindir, tarz-ı kadîm bir ma‘bedgâh-ı müstecâbü'd-da‘ve eynedir. Andan Monla câmi‘i, andan Ak Mehemmed Ağa câmi‘i, andan Büyük Tekye câmi‘i, andan Küçük Tekye câmi‘i. Mâ‘adâ cümle yedi aded mahalle mesâcidleri ve mezkitleridir.

Ve cümle iki medrese-i âlimân ve cümle üç mekteb-i sıbyân ve cümle iki aded tekye-i dervîşân ve cümle on aded küçük hânlar ve cümle bir ad[ed] hammâm.

Ve bir taşlı dere içre iki tarafı şehir olmak ile bu dere üzre haşeb cisri var. Bu taşlı dere kenârında cümle üç yüz aded dükkânlar var ammâ bezzâzistân-ı kârgiri yokdur. Hattâ ba‘zı zamân bu dere içre cereyân eden nehr-i Pirnaz cûş u hurûş ile gelüp bu dere içre olan dükkânları seyl götürüp yine yaparlar.

Ve bu çârsû içre bir tahta kulle-i bâlâ üzre bir acâ’ib musanna‘ sâ‘at kullesi var. Çanının sadâsı bir hayli mesâfe-i ba‘îdeden istimâ‘ olunur.

Der-beyân-ı mesîre-i teferrücgâh-ı ibret-nümâ

Evvelâ tâ Dırama şehrinin ortasında Eski câmi‘ önünde Subaşı nâm bir mecma‘u'l-irfân havz-ı azîm var kim fiâfi‘î havzından vâsi‘ ve âriz ve amîk mezheb-i Hanefî-i Nu‘mân ibn Sâbitî yolu üzre aşren fe-aşrinden büyük buhayre-misâl bir havzdır kim Rûm u Arab u Acem'de ve Belh u Buh[â]râ ve Horasân ve Alman'da eyle bir mesîregâh havz-ı latîf yokdur. Yüz adedden ziyâde âb-ı hayât turna gözü sâf u nijâd billûr-misâl sular kaynayup havz-ı azîme ve havz-ı sağîrelere rîzân olur kim her âb-ı kevserden mâh-ı Temmûz'da âdem huzûr ile âb-ı nâblarından huzûr ile nûş edemez. Tâ bu mertebe bârid şarâb-ı zülâllerdir. Ve bu havz-ı azîmlerin etrâflarında gûnâ-gûn nişîmen soffalar ve müte‘addid gûnâ-gûn maksûre-i tahtânîler, müte‘addid elvân elvân âsâr-ı binâlarla mebnî mazca‘(?) ve hücreler var. Ve cümleden büyük havz-ı azîm içine beş yüz âdem sığar. Ve suyu benî âdem memesi kaddi kadardır. Ve içi ve taşra kenârları serâpâ sâfî beyâz mermer-i hâm döşelidir.

Ve bu havz-ı azîmlerin cânib-i erba‘asındaki vâdîde cümle dıraht-ı çınâr-ı müntehâlar ve gayri gûne eşcâr-ı sâyedârlar ile zeyn olmuş bir kurâdır kim bu kadar eşcârın sâye-i zıll-ı himâyesine aslâ âfitâb-ı

âlemtâb te’sîr etmez, zîrâ her bir dıraht-ı azîmler biner yaşında mu‘ammer olmuş sun‘-ı Hudâ çınâr-ı bâlâlardır kim her birinin zirve-i a‘lâsında niçe yüz bin elvân murğân âşiyân etmişlerdir. Ve niçe bin gûne murğân-ı hezâr-ı hezârân ol dıraht-ı müntehâların sâyesinde hoş-elhân-ı nevâ-sâzlık edüp anda olan uşşâkâna safâlar bahş ederler.

Hâlâ şehr-i Dırama ahâlîsinin teferrücgâh-ı ârâmgâhı bu mesîregâhdır. Bâ-husûs rûz-ı ıydeynde ve rûz-ı nevrûz-ı Hârezmşâhîde ve nevrûz-ı sultânîde ve Hızır-İlyâs günlerinde cemî‘i sıbyân-ı püserân-ı tıflânlar yevm-i ıydeynde bu teferrücgâh fezâsına ve bunda olan dıraht-ı müntehâların nihâllerine salıncaklar kurup âşık u ma‘şûkânlar reftâr ede[rek] güftâr ederek salınırlar. Cemî‘i seyyâh-ı âlem anda gelüp bu teferrücgâhı seyr [ü] temâşâ edüp her maksûrelere birer gûne hüsn-i hatt ile âsârlar etmişler.

Ve bu sahrâ-yı çemenzârın cânib-i erba‘asında alçaklı ***[218a]*** ve yüksekli dîvâr üzre hânedân sâhiblerinin gûnâ-gûn nüzhet-âbâd maksûreleri kâh-ı Havarnakları ve gûnâ-gûn şâhnişînleri olup cümle bu vâdîde lu‘bedebâzlık eden sıbyânları ve niçe gûne hokkabâz ve sürâhîbâz u cânbâz ve sâzendegân-ı mutrıbânları seyr [ü] temâşâ ederler. Ammâ ol maksûrelere her ehl-i teferrüc varamazlar, zîrâ her kişinin mülk-i mevrûsu ve bâğ [u] bâğçeleridir.

Ammâ mezkûr havzlarda cemî‘i sıbyân, gılmân, dilberânların sağîr ü kebîrleri mâlik-i bahrî gibi kâküllerini târ edüp beden-i uryân-ı sîm-tenlerin billûr fûtalara sarup her bir havzda gümüş balıkları-misâl şinâverlik edüp her biri birer gûne san‘at ile havzlara perende-bâzlık edüp birbirleriyle bilâ-vâsıta kuç kucağ olup görüşüp öpüşüp oynaşırlar. Kimesne hâcir-i hasım ve mâni‘-i kavî(?) olamaz. Kânûn-ı şehr-i Dırama-ı mahbûbân, deyü âdet-i mahbûbân budur.

Ve rûz-ı ıydeynlerin üç gün üç gecelerinde bu havz-ı azîmlerin etrâflarında cemî‘i me’kûlât [u] meşrûbât fürûht edici ehl-i hıref dekâkîn-i müfîd [ü] muhtasarlar inşâ edüp herkes dükkânların zeyn edüp gecelerde dükkânların niçe bin kanâdîller ile çerâğân edüp bey‘ [ü] şirâ ederler.

Hulâsa-i kelâm bu kadar zamân seyâhatimiz içre böyle bir mesîregâh [u] teferrücgâh yer görmedim. Hakkâ ki mecma‘u'l-irfân âşıkân-ı sâdıkân yeri bir mesîregâh yerdir. İnkırâzu'd-devrân dâ’im âbâdân ola.

Ve bu şehr-i Dırama kûh-ı Pirnaz yaylası dibinde vâki‘ olmağile âb [u] hevâsı gâyet latîf olup mahbûbu ve mahbûbesi gâyet nâzük ve nerm ü râm ve sîm-endâm bânû-peyker ve melek-manzar perî-rû mahbûb u mahbûbeleri olup cümle garîb-dostlardır. Ve halkının çoğu mahbûb-dostlardır.

Ve cümle ahâlî-i vilâyeti tüccâr ve ehl-i hıref ve ehl-i sanâyi‘dir. Ve âyende vü revendelere ni‘metleri mebzûl olup Bulgarca ve Rûmca kelimât edüp ba‘zı ıstılâh lisânları Urûm lisânı gibi "varmisik, gelmisik" deyü hurûf-ı kâfı çok isti‘mâl ederler.

Kabâ-yı merdâneleri: Cümle çuka ve atlâs ve kâmhâ ve dârâyî ve elvân boğası haftân dahi geyüp başlarına destâr-ı Muhammedî sararlar.

Libâs-ı zenâneleri: Cümle çuka ferrâce ve yassı başlı olup başlarına beyâz ızâr bürünüp mü’eddebâne gezerler. Ve cümle re‘âyâları beyâz abâlar geyer Çıtak kavmidir, ammâ gâyet rençber ya‘nî kâr [u] kisbe çalışır âdemleri vardır.

Ve bu şehrin kıble cânibi bir sahrâ-yı azîm mahsûldâr zemîn olmak ile gâyet ucuzluk ve ganîmet şehirdir.

Ve bu sahrânın kıble cânibi intihâsında evc-i semâya berâber bir kûh-ı bâlâ vardır. İsmine (---) derler. Yaz u kış aslâ zirve-i a‘lâsından karı eksik değildir. Andan dahi niçe yüz aded uyûn-ı cârîyeler tulû‘ edüp sahrâda olan kurâ ve kasabâtların mezâri‘âtların rey eder âb-ı revânlardır. Ol kûh-ı ser-bülend beş konak yerden nümâyândır.

Ve şehrin ensesi ki şimâl cânibidir, şehirden bir top menzili ba‘îd Karlıdağ nâmıyla ma‘rûf hakîkat bir karlı dağdır. Bir tarafı yine Pirnaz dağıdır. Bu dağların dahi dâ’imâ karları eksik değildir kim zamân-ı kadîmde Feylekos Hakîm'in yaylağı imiş. Hâlâ yine bu şehir halkı ol kûh-ı bâlâlara yaylağa çıkarlar.

Hattâ bu şehr-i Dırama'nın her hânedânlarında ve bâğ u bâğçelerinde cereyân eden âb-ı hayâtlar cümle Karlı'dan ve cümle Pirnaz dağından gelüp evlere taksîm olur.

Memdûhâtından; Dırama'nın çadır bezi gâyet meşhûrdur, zîrâ pembesi gâyet latîf olur. Ve dahi hayâl ve rakîk kettân bezi işlenir kim bir gömleğin bezin bir kamış içine koyup İslâmbol'da vüzerâ ve vükelâlara ve bizzât Âl-i Osmân pâdişâhına hedâyâ götürürler. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

El-hâsıl ma‘mûr şehircikdir. Hudâ-yı Müte’âlın hıfz-ı emânında ola.

A‘yân-ı kibârdan

.....(1 satır boş).....

vedâ‘laşup cânib-i garba giderken hemân şehre karîb nehr-i Turkohor'u atlarımızla geçüp bu nehir şehir ensesindeki Pirnaz dağından gelüp andan nehr-i Ispançe'yi dahi geçüp bu nehir Karlıkova dağlar›ndan gelüp iki nehir bir olup ve şehrin havzlar›ndan taşup cereyân eden sular dahi buna kar›şup bunlar cereyân ederek kal‘a-i Kavala kurbunda Akdeniz'e munsab olur.

Andan **karye-i Oyal›gur**'u ve **karye-i Raçan**'› ve **Ays›rat**'› ve **karye-i ‹sfelinoz**'u geçüp ve **kasaba-i Praveşte** yine sol yan›m›zda nîm konak yerde kalup andan 6 sâ‘atde,

Evsâf-› bender-âbâd-› köhne, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr Zihne

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Siroz kral k›z› Zihne nâm *[218b]* bir melike binâ etme€ile an›n nâm›yla müsemmâ olup Zihne derler, ammâ imlâda "Zihne" {ve "Zihne} yaz›l›r.

Niçe mülûkdan mülûka intikâl etmiş bir belde-i atîk olup âh›r-› kâr sene 776 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr asr›nda Gâzî Evrenos Rûmeli küffâr›n›n elinden dest-i kahr ile alup hâlâ Rûmeli eyâletinde Selânik sanca€› hâkinde maktû‘-› kalem ve mefrûzu'l-kadem Sultân Süleymân Hân evkâf›nda hâkimi mütevellîdir.

Ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâd›r. Gayri hâkimleri yokdur. Kal‘as› şehrin aşa€› cenûbîsi taraf›nda iki yan› kudretden handakl› çâh-› gayyâ-misâl hafrli bir toprakl› bay›r üzre bir sivri burunda bir sûr-› ra‘nâs› var, fieddâdî taş binâ bir küçük ve bir ince kal‘ac›kd›r. Ba‘de'l-feth münhedim oldu€undan dizdâr› ve merdüm-hisâr› yokdur. Andan,

Sitâyiş-i varoş-› şehr-i Zihne: Bu belde sâfî gayyâ ve derk-i esfel-misâl uçurum ve bay›rl› mahûf u muhâtara yerlerde ve bir k›rm›z› toprakl› zemîn-i bâlâ-y› cihân-nümâda cümle iki aded mahalle-i bülendedir.

Ve cümle iki yüz aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ evlerdir. Cümle büyût-› ra‘nâlar› biri biri üzre darac›k havl›l› dîk evlerdir. Hattâ ba‘z› evlerin meyyit yaykayacak yerleri yokdur, küçük küçük hâneciklerdir.

Ammâ cümleden hânemiz sâhibi Emîr Monla Çelebi'nin hânesi ve mütevellîsi ve mahkeme hânesi vâsi‘ce ve azîm hânedânlard›r.

Ve cemî‘i tarîk-i âmlar› darac›k ve eniş yokuşdur. Aslâ araba giremez garîb ü acîb sa‘b yerdir kim âdem tavattun edecek yer de€ildir. Lâkin Süleymân Hân vakf› olup mu‘âf u müsellem yer olmak ile günden güne ma‘mûr u âbâdân olmadad›r, zîrâ sahrâs› bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-eş‘âr bir dâr-› diyârd›r. Ve da€lar›nda câ-be-câ bâ€lar› vard›r.

Ve şehrinin imâret-i âsâr-› binâlar›ndan: Cümle (---) aded câmi‘-i selâtîn-i mü’minân-› muvahhidând›r. Cümleden Eski Câmi‘ Sultân Bâyezîd-i Velî'nindir. Tarz-› kadîm kiremit ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur.

Ve cümle bir aded mahalle mescidi var ammâ câmi‘ olma€a müsta‘id bir vâsi‘ mezkit-i ibâdetgâhd›r. Ve cümle bir medrese-i âlimând›r. Ve cümle bir aded mekteb-i t›flând›r. Ve cümle bir aded tekye-i dervîşând›r. Ve cümle Eski Câmi‘ önünde bir küçük hammâm-› kesîfând›r. Ve cümle iki aded hân-› tüccârând›r.

Ve cümle elli aded dükkân-› esnâfând›r, ammâ bezzâzistân› ve çeşmesârlar› ve sebîlhâneleri yokdur. Ammâ âb [u] hevâs› gâyet latîf oldu€undan mahbûb u mahbûbesi gâyet çokdur.

Ve memdûhât›ndan: Zihne'nin kâsesi ve barda€› meşhûrdur, zîrâ hâk-i pâki ol kadar latîfdir kim gûyâ ‹limni cezîresinde hâs›l olan tîn-i mahtûm gibi tîn-i amber-çîni olup fa€fûr-› çîn-misâl kâse ve kûzeleri olup vilâyet vilâyet hedâyâ gider. Hattâ efvâh-› nâsda darb-› mesel olmuşdur kim kelâm-› darb-› mesel:

Her şehrin bir memdûhu var Zihne'nin bardak,
Serez'in güzeli çokdur evleri çardak,

deyü elsine-i nâsda söylenir.

Ammâ halk› gâyet garîb-dost âdemlerdir. Cümlesin Hak mu‘ammer edüp sa‘âdet-i dâreyn sâhibi olalar.

Fasl-› ziyâretgâh-› Zihne:

.....(1 sat›r boş).....

Andan kalkup cânib-i garba gidüp **karye-i Porya** ve **Sar›msakl› köyü** ve **karye-i Topolyani** ve **nehr-i Lisanyan**[›] geçüp bu nehir Serez yaylas›ndan gelüp nehr-i Siroz ile bir olup Akdeniz'e mahlût olur. Ve mezkûr kurâlar Serez sahrâs›nda olup anlar› ve niçe mezâri‘âtlar› 4 sâ‘atde geçüp,

Evsâf-› tahtgâh-› Kral Kaleyoroz, ya‘nî kal‘a-i kadîm şehr-i Siroz

Lisân-› Yûnân ve lisân-› Latin tevârîhlerinde bu belde-i azîm hakk›nda niçe bin kîl kâl ile evsâf›n tahrîr etmişler, ammâ be-kavli- müverrihân-› Rûm Yûnân eyle tahrîr ve terkîm etmişler kim zamân-› kadîmde bu şehr-i azîm üç günde devr olundu€u mahalde Kaleyoroz nâm kral-› bed-fi‘âl-i dâll olan Leka nâm la‘în idi kim hâşâ sümme hâşâ bu şehre mâlik olma€ile rubûbiyyet da‘vâs› edüp Maşkolor panay›r› olan yerde y›lda bir kerre saçlar›na ve sakallar›na la‘l yâkût cevâhir dizüp arz-› cemâl ederdi. Rûm keferesi ana Kaleyoroz derler, ya‘nî uludan ulu peygamberden eyi demek ola.

Bu şehr-i atîk an›n tahtgâh› idi. Niçe bin devlet eline girüp âh›r-› kâr sene 777 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr fethidir, be-dest-i Gâzî Evrenos. Ba‘dehu küffâr-› bed-kirdâr-› murdâr bu şehre yine istîlâ edüp yine sene 786 târîhinde Gâzî Evrenos feth edüp bir dahi küffâr-› hâksâra cây-› me’men olmas›n deyü kal‘as›n câ-be-câ rahnedâr etmişdir. Hâlâ tahrîr-i Gâzî Süleymân Hân üzre Rûmeli eyâletinde Selânik sanca€› hâkinde maktû‘-› kalem ve mefrûzu'l-kadem (---) (---) (---) (---) evkâf-› azîmdir kim hasîbü'n-neseb olanlar›n *[219a]* taht-› hükûmetlerinde olup salb [u] siyâset ve cürmü [ü] cinâyet ve gayri mahsûlât-› mütenevvi‘a cümle anlar›n destinde olup keyfe mâyeşâ mutasarr›flard›r.

Andan gayri hâkim-i şer‘î şeyhülislâm› ve nakîbü'l-eşrâf› ve a‘yân-› kibâr-› kübbâr-› eşrâf› vard›r.

Ve üç yüz akçe pâyesiyle şerîf kazâs› vard›r kim cümle nâhiyeleri (---) aded ma‘mûr u âbâdân kurâlard›r.

Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve üç yerde şehir nâ’ibleri ve muhtesib a€as› ve şehir kethudâs› ve şehir subaş›s› ve şehir bâcdâr› ve harâc a€as› (---) (---) (---) (---) (---) vard›r, ammâ kal‘a dizdâr› ve neferâtlar›ndan merdüm-hisârlar› yokdur.

Sitâyiş-i zemîn-i eşkâl-i kal‘a-i Siroz

Sebeb-i tesmiyesi budur kim lisân-› Yûnân'da ismi Bikadobor'dur. Gâzî Hudâvendigâr bu kal‘ay› muhâsara edüp niçe yerden bu kal‘ay› rahnedâr edüp guzât-› müslimîn "Si-rûz ya‘nî bugünkü gün yürüyüş etsinler" dedikde yürüyüş edüp feth oldukda ismine Si-rûz derler, ya‘nî bugünkü gün kal‘as› derler, ammâ efvâh-› nâsda galat-› meşhûr evlâ olmak ile Serez derler. (---) (---) Ammâ defter-i hâkânîde Siroz derler. Tahtgâh-› Çelebi Sultân Îsâ olmuşdur.

Da€lar›nda gümüş ma‘âdinleri olmak ile sikke-i Âl-i Osmân darbhânesi olup "Izze nasruhu duribe Siroz" deyü akçesin çok görmüşüz. Ammâ zemîn-i kal‘as› kûh-› (---) dâmeninde aşa€› şehrin şark tarafında bir yalç›n kanara kaya üzre şarkdan garba tûlânîce vâki‘ olmuş bir iç kal‘ad›r kim şekl-i muhammes fieddâdî seng binâ bir kal‘a-i ra‘nâ olup ancak iki kapusu var, biri cânib-i şarka ve biri taraf-› garba nâz›rd›r, ammâ kapular›n›n kanatlar› yokdur. Ve kal‘a içinde dahi âdem ve âdemî-zâtdan aslâ nâm nişân yokdur. Ancak birkaç harâb evler ve beş aded su sarn›çlar› ve bir dâne vîrân kenîsesi vard›r.

Der-beyân-› eşkâl-i aşa€› varoş-› hisâr-› Siroz: Bu sûr-› üstüvâr›n derûnu benî âdem ile ma‘mûr u müzeyyen olup cümle Yahûdî ve kefere-i Rûm ve Ermenî ve Latin ve Bulgar ve S›rf fecereleriyle mâl-âmâl bir köhne binâd›r.

Cümle on aded mahallât-› nesârâlard›r. Ve cümle iki bin aded kiremit ile mestûr kefere ve fecerelerin menhûshâneleridir, ammâ ankâ bâzergân kefereleri olma€ile mükellef ü mükemmel dâr-› menhûshâneleri vard›r.

Ve cümle bu kal‘an›n dörd aded kapular› vard›r. Birine Bal›kbâzâr› kapusu derler, k›ble taraf›na mekşûfdur. Biri dahi şark cânibine meftûhdur. Biri dahi garb semtine nâz›rd›r. Biri dahi iç kal‘aya aç›l›r. Bu mezkûr kapular›n cümle haşebden metîn kanatlar› vard›r kim bâcdâr ve dîdebânlar› ve yasakç› yeniçerileri vard›r.

Ve bu kal‘a şekl-i murabba‘ tula ve taş ile mebnî alçak dîvârl› ebrâclar› rahnedâr handaks›z ve top ve tüfeng ve cebehânesiz kal‘ad›r kim cirmi kâmil dâ’iren-mâdâr dörd bin k›rk ad›md›r. Ve derûn-› hisârda Rûm ve Yahûdî ve Ermenî ve Latinlerin kenîseleri vard›r. Ve câ-be-câ dükkânlar› ma‘mûrdur. Ve bu aşa€› kal‘adan taşra,

Der-vasf-› varoş-› sevâd-› şehr-i azîm mahmiyye-i Siroz: Bir sahrâ-y› azîme vâki‘ olmuş bâ€l› ve bâ€çeli gâyetü'l-gâye ma‘mûr [u] âbâdân şehr-i müzeyyendir kim şehir kethudâs› defteri üzre,

Der-tahrîr-i aded-i mahallât-› şehr-i Siroz: Cümle k›rk ad[ed] mahallât-› mesâkinât. Ammâ on mahallesi bâlâda tahrîr olunan kal‘ada kefere ve Yahûdî mahalleleridir. Otuz mahallesi bu şehr-i (...)de müselmân mahallâtlar›[d›r].

Esmâ-i mahallât› beyân eder: Evvelâ Ahmed Paşa mahallesi ve Kurba€›l›k mahallesi,

.....(1.5 sat›r boş).....

Der-aded-i hânedân-› a‘yân-› kibâr: Cümle sa€îr ü kebîr dörd bin aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› ve porta kapulu ve bâ€-› ‹remli kârgîr binâl› serâpâ la‘l-gûn k›rm›z› kiremitli ma‘mûr u âbâdân hânedân-› zîbâlard›r kim her büyût-› ra‘nâlarda birer âb-› hayât sular cereyân edüp f›skiyye ve havz u selsebîllerinden ve fevvârelerinden pertâb edüp bâ€-› ‹remlerin mâ-i cârîler rey eder. Cümleden (---) A€an›n sarây› ve (---) sarây› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Meşhûr sarâylar bunlard›r.

Evsâf-› cevâmi‘hâ-y› selâtîn ve kibâr-› a‘yân

Cümle toksan bir mihrâbd›r, ammâ on ikisi salât-› Cum‘a edâ olunur cevâmi‘-i mü’minân muvahhidân cemâ‘at-i kesîreye mâlik ma‘bedgâh-› âbidând›r. Ammâ cümleden aşa€› çârsû içinde

Eski câmi‘; kurşumlu harpüşte tahta kubbeli ve bir serâmed bânghâne-i mevzûnlu bir ma‘bedgâh-› beytullâh-› kadîmdir, ammâ teng mahalde binâ olunmak ile haremi yokdur. Ancak k›ble kapusu önündeki harem yerinde bir havz-› ‹mâm-› Hanefî'si var, musluklar›ndan cümle cemâ‘at âbdest al›rlar. Kapusu üzre târîhi budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Lillâhi Te‘âlâ hâlisan benâ ve ammere haze'l-mescide'l-mübârek fî zemeni's-sultân Murâd ibni Orhân hullide mülkuhu el-muhtâc [ile']l-bârî [219b] Halîl ibn Alî el-Candarî, ufiye anhüm. Sene seb‘a ve semânîn ve seb‘a-mi’e.

deyü terkîm olunmuşdur. Andan,

Zeynî Kad› câmi‘i: Kubâb› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur. Andan,

Mesîregâh câmi‘-i Ahmed Paşa: Cümle kubâblar› ve imâreti ve medrese ve mektebi serâpâ kurşum örtülü câmi‘-i pür-nûrdur kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. E€er mihrâb ve minberi ve mü’ezzinân mahâfili ve k›ble kapusundaki hendese-i ilm-i mi‘mârî evsâflar›n ta‘bîr ü tavsîf edersek tatvîl-i kelâm olur. Ancak diyâr-› Rûm'da bu câmi‘-i rûşen-binân›n nazîri şehr-i Üsküb'de Yahyâ Paşa câmi‘i ola. Ammâ bu ma‘bedgâh-› behiştin haremi bir diyârda yokdur.

Bir duhâvî katîfe-misâl çemenzâr ve lâ[le]‘›zâr ve mur€zâr bir harem-i sebzezârd›r kim niçe yüz aded sun‘-› Hudâ-› azîm ç›nâr-› müntehâlar ile ârâste ve niçe yüz aded bîd-i ser-nigûnlar ile pîrâste olmuş niçe bin gûne mur€ân-› hümâ-pervâzlar her d›raht›n sâyelerinde âşiyâne-i lâneler eyleyüp gûnâ-gûn hoş-elhân na€amâtlar ile â€âze edüp her d›raht-› azîmin z›ll-› himâyesinde niçe bin cemâ‘at-i kesîreler oturup çemenzâr üzre mübâhase-i ilm-i şer‘iyye edüp kesb-i ulûm-› şettâ ederler. Gûnâ-gûn serâmed mîl-i minâre-vâr sebiz-gûn sun‘-› Hâl›k-› Bîçûn müntehâ servler ile müzeyyen olmuş bir haremdir kim her servin râyiha-i tayyibesinden âdemin demâ€› mu‘attar olur. Bu serâmed ser[v-i] bâlâlar›n misli bir diyârda yokdur, illâ ‹slâmbol'da Tershâne bâ€çesinde ve Hâsbâ€çe'de ve Kulle bâ€çesinde ola. Hulâsa-i kelâm bir ibret-nümâ temâşâgâh mesîregâh haremdir kim Rûm ve Arab u Acem'de meşhûr-› âfâk bir câmi‘-i nûr-› pür-nûrdur kim Sultân (---) (---) hân vüzerâlar›ndand›r. K›ble kapusu üzre celî hatt-› müzehheb ile mermer üzre tahrîr olunan târîh budur:

Câmi‘u hâzâ Mehemmed Be€ benâ,
Hasbeten lillâhi dârü's-sâcidîn

‹bnü Ahmed Paşa sultânu'l-guzât,
Âsafu'l-islâmi nasru'l-âbidîn,

Kul li-hatmin mülhemen târîhahû,
Câmi‘u'l-ebrâri dâru'l-hâmidîn.

Sene (---)

Andan Makremeli câmi‘, dilküşâ ma‘bedgâhd›r.

Andan Alaca câmi‘: Hakkâ ki münakkaş nakş-› bûkalemûn-› ibret-nümûn eynegâhd›r.

Andan {Selçuk} Sultân câmi‘i: Bu dahi hakkâ ki câmi‘-i selâtîndir.

Andan Türbe-i Pür-envâr câmi‘i.

Andan Koca Mustafâ Paşa câmi‘i ki Sultân (---) vüzerâlar›ndan câmi‘-i atîk musanna‘d›r. Âsâr-› binâ-y› azîmdir kim cümle imâreti ve medrese ve mektebi serâpâ kurşum ile mestûr kubâb-› ma‘mûrelerdir. Hattâ bâb-› atebe-i ulyâs› üzre beyâz mermer-i hâm içre celî hatt ile târîhi budur:

Ecelli'l-kadri ya‘nî Mustafâ Be€,
Benâ lillâhi bennâ'i's-salâhi

Ve fî târîhihi kâle'l-müverrih
Bedâ dâru's-salâti vel-felâhi.

Sene (---).

Andan Kara Ahmed câmi‘i, evkâf-› azîmdir.

Andan Kara Hasan câmi‘i, cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir.

Andan Abdîzâde câmi‘i, rûşen binâd›r.

Andan Alî Be€ câmi‘i, tarz-› kadîmdir.

Andan Namâzgâh musallâs›.

E€er bu mezkûr cevâmi‘lerin cümlesin vaz‘-› esâs-› binâs› üzre cemî‘i tarz-› tavr-› eşkâliyle birer birer ta‘rîf ü tavsîf etsem imâretnâme nâm›nda bir gûne müsevvedât olur. Ancak bu câmi‘lerin niçesi kurşum örtülü kubâblar ile ma‘mûr u âbâdân cevâmi‘lerdir.

.....(1 sat›r boş).....

Sitâyiş-i mesâcidhâ-y› mahallât-› zâhid[â]n: Cümle (---) aded mahalle buk‘alar› ve mezkit ve eyneleridir. Evvelâ (---) mescidi ve (---) zâviyesi ve (---) buk‘as› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) meşhûru bunlard›r kim tekye ve medreseler mihrâb›yla cümle otuz mihrâb olup sâ’ir cevâmi‘lerin mihrâblar›yla cümle bu hisâb üzre şehr-i Siroz toksan bir mihrâbd›r. Ve niçe yerde mesâcidler amâr olmadad›r. *Allâhümme zid.* (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-ilm-i aded-i medâris-i âlimân-› müfessirân: Cümle (---) aded dâru't-tedrîs-i tahsîl-i ulûmdur. Evvelâ Ahmed Paşa medresesi, kurşumlu imâret-i azîmdir. Cemî‘i talebe ve ders-i âmlar›na vazîfe-i mu‘ayyeneleri cânib-i vak›fdan vâs›ld›r.

Andan medrese-i Selçuk Sultân, kurşumlu imâretdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ammâ mahsûs dâru'l-hadîs ve dâru'l-kur’ân-› kurrâs› yokdur.

Der-fasl-› mekteb-i ci€er-gûşe-i püserân: Cümle yigirmi yedi aded dâru't-ta‘lîm-i s›byând›r. Evvelâ Ahmed Paşa mektebi ve Koca Mustafâ Paşa mektebi ve Selçuk Sultân mektebi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Meşhûru bunlard›r.

Der-zikr-i hânkâh-› erbâb-› tarîk-i dervîşân: Evvelâ Saçl› Emîr Sultân tekyesi, tarîk-i Halvetî'de ulu âsitânedir. Andan Mustafâ Paşa tekyesi,

.....(1.5 sat›r boş).....***[220a]***

Der-ayân-› çeşmesâr-› dil-i cân: Cümle yedi yüz on aded çeşme-i aynu'l-hayât mâ-i kevserlerdir, zîrâ her hânedânda birer uyûn-› cârîyeler revân oldu€undan mâ‘ad[â] elbetde her köşe baş›nda ve her mahalleler içinde birer ikişer aded çeşme-i şarâb-› kevserler vard›r.

Der-vasf-› sebîlhâne-i cân-sitân: Cümle yetmiş yerde çârsû-y› bâzâr-› mahallâtlarda sebîlhâne-i atşân vard›r. Cümleden Kaya Bal› sebîli ve Selçuk Sultân sebîli ve

.....(3/4 sat›r boş).....

Der-medh-i âb-› zülâl-i enhâr-› hayvân: Bu şehir içre cümle (---) aded uyûn-› cârîyeleri vard›r, ammâ kal‘a kayas› dibinde cârî olan ‹mâret suyu ta‘bîr etdikleri âb-› revân gâyet latîf ve serî‘u'l-hazmdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-› aded-i çâh-› âb-› hoş-güvâr-› hânedân: Cümle iki bin altm›ş aded bi'r-i ayn-› selvân misilli hânedân kuyular› vard›r.

.....(1 sat›r boş).....

Der-aded-i çârsû-y› kapan-› bezzâzistân: Cümle iki bin aded dükkând›r, ammâ Haleb ve Bursa ve fiâm ve M›s›r gibi kârgîr kubâbl› dekâkîn de€ildir ammâ dokuz kubbeli ve kurşum örtülü ve dörd aded demir kapulu bezzâzistân› içre ankâ hâcegîleri var, bey‘ [u] şirâ ederler.

Der-fasl-› hammâmât-› gâs›lân-› râhat-› cân: Cümle beş aded hammâm-› hâs u âmm› var. Evvelâ Eski hammâm Hayreddîn Paşa'n›nd›r. Ve Debbâ€lar hammâm›, kâr-› kadîmdir, âb [u] hevâs› latîfdir. Ve Ak hammâm ve Alaca hammâm ve fieyh Efendi hammâm›. Bu hammâmlar›n âb [u] hevâs› ve binâs› gâyet latîf ve müferrih hammâmlard›r.

Der-kayd-› hammâm-› mahsûs-› kibâr-› sâhib-i hânedân: Be-kavl-i âlüfte ve âşüftegân-› erbâb-› ma‘ârifân bu şehir içre bin altm›ş kadar ev hammâmlar› vard›r, deyü niçe sarây hammâmlar›n vasf edüp tefâhür kesb ederler. Hakkâ ki hakîrin ma‘lûmu oldu€u üzre elli aded sarây hammâmlar› vard›r.

Der-manzara-i binâ-y› aded-i hân-› hâcegân: Cümle on yedi aded vekâle-i tüccârân-› sevdâgerânlar› var. Cümleden (---) hân› ve (---) hân›

.....(1 sat›r boş).....

Der-ta‘rîf-i râb-› gurebâ-y› mücerredân: Cümle tokuz aded bekârhâne odalar› vard›r, ammâ bunlar›n da pâsbân ve dîdebân ve bevvâbânlar› vard›r. Bunda sâkin olanlar›n cümlesi birbirlerine kefîl ve boyun ehl-i h›ref ve ehl-i pîşe garîbü'd-diyâr müslim ve gayr› müslim âdemlerdir.

Der-şu€l-› cüsûr-› memerr-i nâs kâr-› mühendisân: Cümle (---) aded kârgîr binâ kantara-i ra‘nâlard›r. Cümleden Ahmed Paşa cisri musanna‘ kârgîr binâ bir püll-i ra‘nâd›r.

.....(1 sat›r boş).....

Der-kâr-› ibret-nümâ-y› binâ-y› âbâdân dâru'z-ziyâfe-i fakîrân:

.....(1.5 sat›r boş).....

Bî-vasf-› kenîse-i b›trîkân-› râhibân: Yukaru orta hisârda (---) aded kefere ve Yahûdî ve Yarmenî ve Latin düyûrlar› vard›r, ammâ cümleden kadîm Rûm kenîsesi tâ Leka kral-› dâll asr›nda binâ olunmuşdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-hakk-› âb [u] hevâ-y› hûb-› câvidân: Letâfet [ü] tarâvet-i kesb-i hevâdan halk›n›n reng-i rûylar› humret üzre olup zinde ve tendürüst olduklar›ndan mâ‘adâ ricâl makûlesi kemâl mertebe müsinn ü zâl-› zemâne olup kuvveti gitmiş zann olurken yine çapük ü çâlâk âdemlerdir.

Der-sûret-i çîn meh-cebîn-i mahbûbe-i mahbûbân: Merd [ü] zenân-› cüvânân-› perî rûylar› gâyet çokdur. Evvelâ cümle dilberânlar› gâyet garîb-dost olup semmûr Boşnak kalpa€› geyüp Rûmeli gâzîleri gibi s›kma çuka dolamalar› gümüş dü€meli ve çakş›rlar› yine gümüş kopçal› ve kubâdî ve pâbuçlu ve serhaddî kontoşlu dilberânlar› olur. A‘yân-› eşrâf ihtiyârlar› yine gûnâ-gûn çuka ferrâce ve semmûr kürk kontoşlar geyüp destâr-› Muhammedî sararlar. Ba‘z› elfâzlar›nda "varm›s›k, gelm›s›k" deyü ziyâdece tekellüm ederler. {Ekseriyyâ re‘âyâlar› Rûm, Bulgar ve Ç›tak ve Yörük kavmidir kim beyâz abâ ve kebeler geyerler.}

Der-k›yâfet-i kabâ-y› ehl-i perde-i nisvân: Cümle zenâneleri Râbi‘a-i Adeviyye gibi ehl-i perde olup serâpâ çuka ferrâce-i gûnâ-gûnlar geyüp başlar› yass› başl› olup beyâz dülbend makreme örtünüp yüzlerine siyâh nikâblar› ve sar› pâypûşlar› olup mü'eddebâne gezerler.

Der-kayd-› esmâ-i râcilân-› merd-i meydân:

.....(2/3 sat›r boş)..... ***[220b]***

Der-benâm-› havâtîn-i zenâne-i bintân:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-nâm-› gulâm-› halka be-gûşân-› çâkerân: Ekseriyyâ köleleri kara zengî Arablard›r. Esmâlar› Mukbil, Sürûr, Mukaddem, Müyesser, Anter, Seylân misilli nâmlar› var.

Der-esmâ-i cevâriyân-› mu‘t›kagân: Câriyeleri dahi siyâh-çerde zengiye habeşelerdir kim esmâlar› fiebcân, fiebgûn, fiebtâr nâm isimlerdir.

Müşerref oldu€umuz ahbâb-› dostân:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-şinâh-› ulemâ-y› et›bbâ-y› hâzikân:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-üstâdân-› cerrâh-› fâs›dân:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-menâk›b-› sulehâ-y› ümmet-i meşâyihân:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-na‘t-› güzîde-i musannifîn-i şâ‘irân:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-maz›nne-i kirâm-› ehl-i hâl-i mecâzibân:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-hisâb-› ekâlîm-i arz-› beled-i büldân: ‹lm-i usturlâb muktezâs›nca iklîm-i örfiyyenin 28 iklîmindedir. Arz-› beledi (---) tûl-› nehâr› (---)

Be-kavl-i müneccimân tâli‘-i amâristân: Kühhân-› kudemâlar›n kavlleri üzre tâli‘-i amâr› burc-› mîzânda ve beyt-i zühre-i hevâyîde bulunmuşdur.

Der-manzara-i mihmânsarây-› kârbân-› revân: Bu şehr içre cümle (---) aded mihmângâh-› hasbî

vard›r kim cemî‘i âyende vü revendegânlar konup göçerler.

.....(1 sat›r boş).....

Der-ganîmet-i hubûbât-› mahsûlât: Sahrâs›nda bö€rülce ve bakla ve nohud ve mercimek ve (---) (---) (---) (---) (---)

Bâb-› nebâtât-› sebzevât-› giyâhât:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-nişâne-i lezzet-i ni‘met-i uzmâ-y› me’kûlât:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-sun‘-› Hudâ güzîde-i müsmirât:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-hayât-› cân-perver envâ‘-› meşrûbât:

.....(2/3 sat›r boş).....

Der-kâr [u] kisb-i ehl-i işgâlât: Ehl-i sanâyi‘inin musanna‘ kârlar› (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-kâr-› kehene-i acâ’ibât-› mutalsamât: Beşik depesinde Hazret-i Îsâ'n›n taşdan beşi€i var idi. Her hastan›n derdine göre bir su zâhir olup içerlerdi.

Der-sahrâ-y› vâsi‘atü'l-aktâr mezâri‘ât: Pirinci ve alt› gûne bu€day› ve semîn arpas› ve pembesi gâyet çok olur bir ganîmet şehr-i dâr-› diyârd›r.

Der-nazargâh-› bâ€-› ‹remezât cinân-› bâ€avât: Cümle (---) aded hadîka-i cinîn-i gaytânlar› vard›r. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-mesîregâh-› ehl-i merâm-› erbâb-› hâcât: Cümle (---) yerde teferrücgâh merâmgâh vard›r, ammâ cümleden ayn-› ‹mâret cereyân etdi€i tarafda kal‘an›n garb taraf› ard›nda Kal‘a Ard› demek ile ma‘rûf bir vâsi‘ çemenzâr ve d›rahtistân-› azîmler içre bir sebzezâr-› ârâmgâh u tarâvetgâh zemîn-i murgzâr yer var kim eflâke kad-keşân olmuş d›raht-› sâyedârlar›n z›ll-› himâyesinden zemîne aslâ güneş te’sîr etmez. Cemî‘i uşşâkân-› yârân-› sâd›kânlar anda ta‘tîl günleri ve rûz-› ›ydeynlerde ve H›z›r-‹lyâs ve rûz-› nevrûzeynlerde cemî‘i ahbâb-› sâd›kân birbirlerine müştâkânlar bu mesîregâh-› çemenzârda cem‘ olup cân sohbetleri ederler kim mesîregâh-› azîmdir. Meselâ Anatolu vilâyetinde Konya'n›n Merâm'› ve Malatiyye'nin Aspuzu'su ve ‹slâmbol'un Göksu'yu ve Kâ€›dhâne'si ve Sar›yâr'da Selîm Hân mesîregâhlar› meşhûr-› âfâk oldu€u gibi bu Siroz şehrinin dahi Kal‘a Ard›'s› meşhûr-› cihân merâmgâhd›r. Andan

Mesîregâh-› Ahmed Paşa: Merkûm Ahmed Paşa câmi‘inin çemenzâr mur€zâr d›rahtistân haremi ehl-i ›rz teferrücgâh›d›r, zîrâ harem-i beytullâhd›r, ammâ bir vâcibü's-seyr yerdir. Andan,

Mesîregâh: fiehrin Zihne taraf›nda Evrenos Gâzî ile ibtidâ bu şehre gelen on sekiz nefer gâzîlerin atlar›n ba€lad›klar› kaz›klar hâlâ on sekiz aded ç›nâr-› müntehâlard›r kim her biri evc-i semâya ser çekmiş bir {çemenzâr ve mesîregâh yerdir. Bu d›rahtlardan ma‘lûmdur kim kerâmât-› evliyâ hakd›r, zîrâ kuru at kaz›klar› böyle d›raht-› azîmler olmuşdur.}

Der-s›fat-› eşkâl-i memdûhât: Bu şehr-i Siroz'un niçe bin şey’i memdûhdur ammâ ala gözlü ve çak›r gözlü aln› sakar ve dörd ayaklar› sekil k›nal› semîn ve mahbûb dombay ve kömüş ve câmûslar› Kürdistân'›n Van diyâr›nda ve Adana ve Tarsûs şehirlerinde yokdur. ***[221a]*** Bir çift câmûs iki yüz guruşa bey‘ olunur, ammâ dörd araba yükü arabalar›na tahmîl etseler çeker. Tâ bu mertebe tüvânâ câmûslar› olur. Ve dahi memdûhât›ndan,

.....(1.5 sat›r boş).....

Der-fasl-› şehrengîz-i külliyât-› şehr-i Siroz

Evvelâ bu şehr-i azîmin cemî‘i şâhrâhlar› yan yana üçer ve dörder araba s›€ar vâsi‘ tarîk-i âmlar›n cümlesi iri ve beyâz taşlar ile döşeli kald›r›ml›d›r. Her köşe baş›nda cereyân eden çeşmesârlar›n mâ-i hayât› taşup çârsû-y› bâzâr›n sokaklar›n›n yemîn ü yesâr›nda sular akup bâzâr-› hüsn içre ve ba‘z› şâhrâhlarda ve niçe meydânlarda gûnâ-gûn d›raht-› müntehâlar ve bîd-i ser-nigûnlar ve üzüm asmalar› ve serv-i serâmedler ile h›yâbân-› Acem-misâl olmuş bir sâyedâr şehr-i müzeyyen dâr-› diyârd›r kim diyâr-› Rûmeli'nde deyyâr mânendi yokdur, ammâ ekseriyyâ kâfiristân›n Donkark›z ve Danimarka ve Lonçat ve Am›st›rdam ve Kaşa nâm şehirler[i] böyle eşcârât-› gûnâ-gûnlar ile müzeyyen şehr-i ma‘mûrelerdir, ammâ Siroz ‹slâm şehirlerinde gâyet müzeyyen belde-i mu‘azzamad›r.

Perverdigâr-› âlemîn dahi ziyâde ma‘mûr edüp ink›râzu'd-devrân mü’ebbed ola, zîrâ ahâlî-i vilâyetleriyle acâ’ib ü garâ’ib hüsn-i ülfetler edüp e€er şehirde ve e€er yaylaklar›nda niçe zamân Hüseyin Baykara sohbetleri etdik.

Hattâ bu şehrin tâli‘-i imâreti burc-› mîzânda bulunmak ile mîzân hükmünce cemî‘i ahâlîsi i‘tidâl üzre vezn-i mîzân gibi geçinüp kendi hâllerinde ve kâr [u] kisblerinde bir alay tüccâr kavmidir. Bir s›n›f› a‘yân-› kibârdan ehl-i hidmetdir. Ve bir zümresi âlimân-› sâlihân-› mü’minân-› muvahhidân e’imme ve hutebâ ve mecma‘-› ulemâ, menba‘-› fuzalâ ve mesken-i şu‘arâd›r. Ve ehl-i sanâyi‘leri gâyet âlüfte ve âşüfte âdemlerdir kim beyt-i zührede bulunduklar›ndan cümle hevâyî san‘at olup sâz söz ve çeng-i rebâb ve def kudûm ve nây musikâr ve santûr ve tanbûr ve tanbûra-misâl sâzlara mâyillerdir.

.....(2.5 sat›r boş).....

Der-vüs‘at-i şehr-i Siroz

Bu şehr-i vâsi‘in tûlu şark cânibinden tâ garb taraf›nda Ahmed Paşa mahallesinden Mustafâ Paşa tekyesine var›nca tûlu kâmil dörd bin aded germe

ad›md›r, ammâ levendâne yürüyüş ile dörd bin hatvedir, yohsa bat›’ü'l-hareke meyyit-i mütaharrik olan tiryâki kavmi yürüyüşüyle on bin ad›m olur. Ve tûlunun ba‘z› yeri üç bin ve dörd bin ve iki bin ad›m enli yerleri vard›r, ammâ taşra bâ€ u bâ€çeleri add olunmayup hemân şehir imâreti olan yerler ad›mlanm›şd›r.

Ve bu şehrin zemîniyçün seyyâhân-› berr-i bihârân-› âyende vü revendegânlar eyle tahrîr ve tafsîl eylemişler kim bu şehre sa€ kol yolu demişler. Ve Âsitâne'den Budin yoluna sol kol yolu demişler. Ve yine Âsitâne'den bu zikr olunan iki yolun aras›nda olan yola tâ cânib-i cenûbda Mora vilâyetine var›nca erkek yol demişler. Ve Sofya'dan tâ Bosna ve Hersek'e var›nca dişi yol derler. Ve Edirne'den Arnavudistân'›n Elbasan ve Avlonya ve Delvine sancaklar›na var›nca o€ul yolu ta‘bîr etmişler.

.....(1 sat›r boş).....

Bu şehr-i Serez'in cânib-i etrâf›nda olan kazâlar› ve k›lâ‘ [u] kasabâtlar› bildirir

Evvelâ cânib-i k›blîsinde iki konakda kal‘a-i Selânik'dir ve kasaba-i Orfan ve kasaba-i Sidirkapsi'dir. Ve maşr›k taraf›nda bir konak mesâfe-i ba‘îde-de kasaba-i Rahova ve kasaba-i Praveşte ve kasaba-i Vaşlak ve kal‘a-i Zihne ve kasaba-i Doksad ve kazâ-y› Bereketli'dir. Ve şimâl taraf›na kasaba-i Nevrekop ve kazâ-y› Razluk. Ve y›ld›z rûzgâr› taraf›na kasaba-i Usturumça ve kazâ-y› Maşkolor panay›r›. Ve garbîsi semtine 4 sâ‘atde kazâ-y› Demirhisâr ve kazâ-y› Menlik ve kazâ-y› Vetirne ve hâss-› vezîr-i Rûmeli ve kazâ-y› Petriç. Ve niçe kazâlar dahi vard›r, ammâ anlar hayli mesâfe-i müşâs›ndad›rlar. Ammâ bu kazâlar mesâbesindedirler, ammâ yine bu mezkûr kazâlar cümle şehr-i Serez'in çârsû-y› bâzâr›na muhtâclard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) *[221b]*

Der-sitâyiş-i yayla€-› azîm şehr-i Siroz

Evvelâ bu şehrin vakt-i şitâda hevâs› gâyet latîf ve mu‘tedil olup mâh-› Temmûz'da sehelce şiddet-i hâr ziyâde oldu€undan şehrin k›blesi taraf› sahrâ-y› azîme olup y›ld›z rûzgâr› ve garb cânibi kat-ender-kat ulu yayla kûh-› bülendler olup müverrihân-› Rûm ol kûh-› ser-bülende Ana da€› derler. Bir till-i refî‘u'şşând›r kim Anatolu'da Bingöl yayla€› ve Göksun yayla€› ve Kayseriyye'de Erciş yaylaklar› meşhûr ammâ bu şehr-i Siroz'un Ana Da€› yayla€› Rûm ve Arab u Acem'de meşhûrdur.

Zamân-› kadîmde Leka-y› bed-likâ-y› bî-bekâ Kral-› dâllin tahtgâh yaylas›d›r. Hâlâ bu yayla€-› bâlâya bir günde urûc olunup tâ zirve-i a‘lâs›nda cümle a‘yân-› vilâyetin iki bin aded yayla evleri ve cümle k›rk aded cevâmi‘ ve mesâcidleri ve cümle bir aded hammâm› ve cümle iki aded hânlar› ve cümle bir aded medrese ve cümle bir aded tekye ve cümle bir aded mekteb-i s›byân ve cümle beş yüz aded dükkânlar› vard›r. Ve niçe bin gûne âsâr-› binâlar› vard›r. Bu yayla€-› azîme y›lda bir kerre ahâlî-i vilâyet ç›kup kâmil alt› yedi ay zevk u safâlar edüp tâ‘at ibâdet ederler kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz.

Ba‘dehu zamân-› zemistânda şehre gelüp meştâ etdiklerinde beş alt› ay yine odalarda s›ra sohbetleri edüp cemî‘i eymün-i evkâtda bu şehir halk›n›n kâr [u] kisb safâlar› böyledir.

Hikmet-i Hudâ bu abd-i kemter bu sene-i mübârekede Girid gazâs›na giderken bu şehrin ahbâb [u] dostânlar›yla bu yayla€a ç›kup on yedi gün zevk [u] safâlar edüp sene 1078 Ramazânu'l-mübârekinin ›yd-› şerîfin bu yaylakda edüp Hüseyin Baykara cem‘iyyetleri etdik. Hakkâ ki bir cây-› dilküşâ-y› behişt-i ‹rem-âsâ bir hûb-hevâ dâr-› ferahfezâ yayla€-› Merâm'd›r kim mâ-fevk›nda eyle bir irem-âbâd yokdur kim cümle üç yüz yetmiş aded aynân-› tecriyânlar› vard›r kim her biri birer gûne âb-› hayâtdan nişân verir âb-› nazîfi h›ffetde her hafîfden ahaf ve nezâfetde nazîf bî-mânend şarâb-› kevser nazîf eltaf mâ-i zülâldir. Cümlesi gâyetü'l-gâye hâz›mu'l-ifrât âb-› hayâtlar oldu€undan bir âdem bir gûsfend-i semîn yeyüp bu mâ-i cân-perverlerden bir kâse nûş edicek derhâl aç olur. Tâ bu mertebe serî‘u'l-hazm şarâblar› vard›r.

Lâkin bu yaylada eyyâm-› sayfda cümle ahâlî-i halk› kürke muhtâc eder, zîrâ mâh-› Temmûz'da kâhîce kar ya€up şiddet-i şitâ{dan} ziyâde olur. Ve bu yaylak şehrinin çârsû-y› bâzâr› ve şâhrâhlar› içre evc-i âs›mâna ser çekmiş her kişinin hudûdunda serâmed çam d›rahtlar› ve niçe bin gûnâ-gûn şecere-i müsmirât nah›llar› sebze-pûş cüvânân-misâli her kişinin hidmetinde sâyedâr eden şecerâtlar›n hisâb›n Hallâk-› âlem bilür.

Hikmet-i Hudâ {mutalsamât-› ibret-nümâ}: Bu yayla€›n cânib-i k›blesinde Ayu kayas› nâm bir mutalsam yek pâre kayad›r kim ol kaya içinde cevâhirden ve zeheb-i hâlisden inşâ olunmuş bir ayu sûreti oldu€undan Ayu kayas› derler. ‹lâ hâze'l-ân zemherîrde k›rk gün ayular ma€ârâlarda çille çeküp k›rk birinci gün ininden ç›kup ibtidâ bu kayaya urûc edüp mutalsam olan ayunun mekân› yerine varup cihân› seyr [ü] temâşâ eder.

Zamân-› kadîmde bu kaya üzre bu t›ls›mât-› Leka-y› bî-bekâ kral kehenelerine inşâ etdirüp her ayu kim panzehire mâlik ise panzehirin ol kaya üzre ayular kusup panzehirin koyup giderlermiş. Ba‘dehu sehhâr ve sehhâreler ve keheneler ol ayular›n panzehirlerin alup an›nla niçe yüz bin gûne sihir edüp hâr›k-› âde şeyler ederlermiş.

Ba‘dehu bu yayla dest-i Âl-i Osmân'a girdikde kavm-i Ma€âribe bir ilm-i ma‘rifet ile mezkûr mutalsam ayuyu bozup altun cevâhirin alup giderler. Hâlâ eser-i binâs› durur, ammâ ayunun eşkâlinden nâm [u]

nişân yokdur. Lâkin her sene erba‘înden sonra ayular bu kayaya urûc edüp ç›kmalar› mukarrer oldu€undan Ayu kayas› derler.

Bu kaya Tûfân-› Nûh'da yed-i kudret ile halk olunmuş bir kulle-i bâlâ-misâl bir şâhika-i âsifedir kim tâ zirve-i a‘lâya ser çeküp irtifâ‘›nda eflâk-i heft âs›mân mahâzât eyvân-› keyvâna müsâvât eder tâ ol mertebe kadd-i bâlâ bir till-i şâhikad›r kim benî âdem zirvesine urûz etse âs›mânda kerrûbiyân›n tevhîd ü tezkî sadâlar›n istimâ‘ edüp rûz-› rûşende seb‘a-i seyyârelerin deverân [u] seyerânlar›n görür. Eyle bir kadd-i âlî yalç›n kaya halk olunmuşdur kim tâ zirve-i a‘lâs›nda her taraf›nda üçer günlük yollarda olan kurâ ve kasabât ve kûh-› ser-bülendler ayne'l-yakîn seyr [ü] temâşâ olunur.

Di€er sun‘-› Hudâ-y› iber: Bu yayla€-› vâci-bü's-seyrin cânib-i garbîsinde Gerdek kayas›, bir sahrâ-y› bâlâ-y› azîme var kim içinde niçe yüz gûne kehifler vard›r. ***[222a]*** Hâl›k-› kevneyn (...) (...) ol Hallâk-› âlemdir. Bu yalç›n kayay› iki çatal halk eyleyüp her biri üçer kad Süleymâniyye minâresi kaddinde iki çatal serâmed ve ince mîl minâre-misâl kayalard›r. Birbirlerinden mâbeynleri ikişer ve üçer zirâ‘ kadar vard›r, ammâ kadleri dörder yüz zirâ‘ kadar bâlâd›r, ammâ bu kayan›n tâ zirve-i a‘lâs›nda bir tengetir haymecik kurulsa yeri vard›r.

Bu kayalardan aşa€› bakan›n zehresi çâk, yeri hâk olur. Ne‘ûzü billâh derk-i esfel ve çâh-› cahîm u hamîm ve sakar dereleridir. Ammâ bu şehrin niçe tüvânâ fetâlâr› ve zehredâr çâpük ü çâlâk, şehbâz u dilâver-i server-i hünerverleri da‘vâ-y› merd edüp kendüyi bir kayadan bir kayaya pertâb edüp geçer, ammâ el-›yâzu billâh makdûr-› beşer de€ildir. Hakkâ ki zehredârl›€ u bahâd›rl›kd›r.

Bu mahalle nâz›r bir sâhibü'l-hayrât bu kayalara urûc edenleri ve bir kayadan bir kayaya pertâb edenleri seyr [ü] temâşâ etmek içün bir kasr-› âlî binâ edüp rûy-› arz-› nakş-› bûkalemûn-› ibret-nümûn nümâyând›r.

Ve bu yaylakda dahi niçe bin gûne ibret-nümâ mesîre ve teferrücgâhlar vard›r. Lâkin kesret-i kitâbet-den aczim olma€ile taksîr-i kilk edüp bu mertebe ta‘rîf ü tavsîf ile iktifâ etdik ve's-selâm.

Der-beyân-› menâfi‘-i uyûn-› hârra-i arazîn: Ya‘nî ›l›ca hammâm›d›r kim şehr-i Siroz'un cânib-i şimâlinde da€lar içre nîm râhda var›l›r bir germâb-› hammâm-› hoş-nâb-› âb-› suhndür. Lâkin sâ’ir kapl›ca ve sâ’ir kavza ve gayri hummalar gibi pek ›ss› de€il-dir, ammâ gâyet nâfi‘dir. Beras ve cüzâm zahmetine gâyet nâfi‘dir. Sâhibü'l-hayrât-› selef bu mâ-i germâ üzre kârgîr binâ kubâblar ve yan soffalar› ve câmekân ve müte‘addid havz-› fiâfi‘îler inşâ etmişler. Mâh-› Temmûz'da etrâf kurâ ve kasabâtlar›ndan niçe bin âdemler gelüp hayme ve hargâhlar›n kurup bir iki ay ayş [u] ›şret edüp zevk [u] safâlar ederler (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-makâm-› meşhed-i ziyâretgâh-› şehr-i Siroz

Evvelâ Ahmed Paşa cisri dibinde Pîr Dede Sultân. Ve fieyh Bedreddîn Sultân ve mutalsamât olan Beşik depesi kurbunda şeyh-i millet, kutb-› devlet, pîşvâ-y› âdemiyân eş-fieyh Hazret-i Muslihiddîn Sultân. Ve Kurba€›l›k mahallesinde zübde-i evliyâ, umde-i asfiyâ eş-fieyh Mecnûn Baba. Ve fieyh Saçl› tekyesinde sâhib-i yakîn-i bî-gümân, halvet-nişîn-i bî-nişân eş-fieyh Hazret-i Emîr Sultân. Ve kurbunda medfûn âmil, kâmil, mahbûb-› Ma‘bûd, fâz›l-› uşşâk-› Hazret-i Mahmûd, eş-fieyh Hazret-i Dede Maksûd: Maskat-› re’sleri bilâd-› Rûm'da şehr-i Tokat'dan olup ‹slâmbol'da Zencîrli Servi nâm mahalde Koca Mustafâ Paşa câmi‘i fieyhi Sünbül Sinân Efendi halîfelerinden kâmil-i ayâr oldukda Sinân Efendi Dede Maksûd'u maksûd [u] merâm›na ergirüp şehr-i Siroz'da seccâde-nişîn iken seccâdesin tekye-i hâmûşâna döşeyüp bu şehr-i Siroz'da Emîr Sultân tekyesi sâhas›nda medfûn âsûde-hâldir. *Kuddise s›rruhu.*

Ve yine âfitâb-› nihânî, kamer-i zindegânî, eş-fieyh Hazret-i Lâyihî Efendi, ya‘nî Erdebîlîzâde nâm›yla müte‘ârif bir gavvâs-› bahr-i ma‘ânî imiş. Bu azîz-i merkûm dahi Emîr Sultân tekyesi hareminde medfûndur. Ve fieyhzâde Abdurrahmân Efendi ve eş-fieyh Necmî Efendiler dahi Emîr Efendi tekyesinde medfûnlard›r. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

.....(1 sat›r boş).....

Bu şehr-i Siroz'u dahi murâd [u] merâm›m›z üzre seyr [ü] temâşâ edüp beş on dâne erbâb-› ma‘ârif yârân-› bâ-safâlar›m›z ile alâ tarîk›'s-seyr garb taraf›na da€lar› ve ma‘mûr bâ€lar› 4 sâ‘atde gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Timurhisâr

Bânîsi Rûm krallar›d›r. Niçe mülûkdan mülûka intikâl edüp âh›r-› kâr sene (---) târîhinde Gâzî Murâd Hân-› Evvel vüzerâlar›ndan Timurtaş Paşa Rûm keferesi elinden feth etmek ile Timurhisâr'dan galat Demirhisâr derler. Rûmeli eyâletinde Selânik sanca€› hâkinde (---) (---) voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâlard›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi vard›r ammâ dizdâr› ve merdüm-hisâr› yokdur. Kal‘as› bir püşte-i âlî kaya üzre şekl-i muhammes bir fieddâdî seng binâ bir sûr-› ra‘nâ-y› metîn ve bir husûn-› muhkem-i sengîndir, ammâ iç [el] olmak ile derûn-› hisârda âbâdândan bir ferd-i âferîde yokdur. Cümle ahâlîsi aşa€› şehirde sâkinlerdir.

Der-sitâyiş-i varoş-› Demirhisâr: Cümle bin alt› yüz aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ serâpâ k›rm›z› kiremit ile mestûr cümle hâne-i ma‘mûrelerdir.

Ve cümle (---) aded mihrâbd›r. Cümleden (---) câmi‘i (---) (---) câmi‘i *[222b]* Mâ‘adâ cümle (---) aded ma‘bedgâh mesâcidlerdir.

Ve cümle (---) aded medrese-i erbâb-› ulûmdur. Ve cümle (---) aded mekteb-i püserând›r. Cümle (---) aded tekye-i dervîşând›r. Cümle (---) aded hammâmd›r. Cümle (---) aded hân-› tüccârând›r. Cümle (---) aded esvâk-› sultând›r.

.....(1 sat›r boş).....

A‘yân-› eşrâflar› ehl-i hidmet ve tüccârân ve ehl-i sanâyi‘âtd›r.

Memdûhât›ndan: Bâ€ u bâ€çesinin hadd [ü] hasr› yokdur. Hattâ bu Demirhisâr'da olan nâr-› dânedâr bir dâr-› diyârda yokdur kim gâyet âbdârd›r. Acem diyâr›nda fiehribân nâr›ndan ve Urfa ve Mar‘ayş ve Niksâr nârlar›ndan latîf ve hoş-hor rümmân› olup çekirde€i haşhâş dânesi kadar olur.

.....(1.5 sat›r boş).....

Ve bu Demirhisâr Siroz şehrinin cânib-i garbîsine vâki‘ olup n›sf merhaleden endekdir, ammâ bunun dahi âb [u] hevâs› ve mahbûbu ve mahbûbesi mer€ûb u matlûbdur.

.....(1 sat›r boş).....

Sitâyiş-i germâbhâ-y› Demirhisâr: fiehirden (---) (---) ba‘îde bir âb-› hayât ›l›cad›r kim ol diyâr halk› nef‘in niçe bin kerre müşâhede etmek ile her sene mâh-› Temmûz'da gülnâr mevsiminde niçe kerre yüz bin âdemler haymeleriyle cem‘ olup germâb›na çimüp ten-dürüst olurlar. Havz› ve âsâr-› binâlar›,

.....(2/3 sat›r boş).....

Andan yine şehre gelüp,

Ziyâretgâh-› Timurhisâr: el-mevlâ Abdullâh Kemâlî (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu Demirhisâr'da üç gün zevk edüp yine 4 sâ‘atde,

Menzil-i şehr-i Serez

Ale's-sabâh şehr-i Siroz'da cümle ahbâb ile vedâ‘laşup cânib-i cenûba sahrâ-y› Siroz içre gidüp Demirhisâr nehrin a€aç cisr-i azîmden geçüp bu nehir tâ şimâl cânibinde Samakov ve ‹ştib ve Köstendil da€lar›ndan ve Koçana ve Dobniçse kasabas› bellerinden cem‘ olup niçe yüz aded kurâlara ve niçe kasabâtlara u€rayup bu Siroz sahrâlar›ndan ubûr edüp cenûb taraf›ndan cânib-i şarka cereyân ederek Akdeniz'e Beşikler kasabalar› kurbunda mahlût olur, ammâ ol mahalde bu nehri gemilerle ubûr ederler. Elhâs›l bu Siroz sahrâs›nda hakîr-i pür-taksîr üç yerden a€aç cisrler ile sular geçüp,

Karye-i Dimitriç ve **karye-i Başköy:** Bunlar art›k Selânik kazâs› nâhiyesi köyleridir. Andan,

Menzil-i karye-i Kabayani: Selânik nâhiyesinde ma‘mûr ze‘âmet ve kefere köyüdür. Andan (---) sâ‘atde kâh cenûba ve kâh k›bleye gidüp,

Der-vasf-› buhayre-i Yayc›lar kenâr›nda **menzil-i karye-i Yayc›lar**'da mihmân olup bir gece zevk etdik. Bu karye-i ma‘mûre beş yüz hâneli ma‘mûr köydür. N›sf› kefere-i Rûm, Bulgar ve n›sf› müselmânlard›r kim cümle yay işler kemânkeş pehlivân âdemlerdir. An›niçün Yayc›lar köyü derler. Gölün Selânik cânibinde ma‘mûr köydür, câmi‘i ve mescidi ve birkaç dükkânlar› ve bir ma‘mûr hân› vard›r.

Ammâ gölü Selânik'in garb taraf›nda bir konakdan ekall göldür kim dâ’iren-mâdâr cirmi beş mîldir. Ammâ suyu sehel şorca olup bî-hâs›l olduğundan içinde elvân bal›klar› ve zamân-› şitâda gûnâgûn tuyûrlar› yokdur. Lâkin midye istiridye misilli deryâ böcekleri çok olup kefereler yerler. Ve umku on kulaç ve yedi kulaç yerleri vard›r.

Ammâ bi-emr-i Hayy-› Kadîr-i Sannâ‘-› lemyezel bu buhayre-i mâlihin kenârelerinde gâyet lezîz tuz hâs›l olup koyunlara ve atlara ve sâ’ir hayvânâtlara bu tuzdan verüp hayvânlar cümle semîn olurlar. Cemî‘i Selânik kazâs›nda ve gayri nevâhîlerde olan kurâ ve kasabâtlara milh-i ucâc bundan gider kim tuzu vefret üzre hâs›l olur, *ve's-selâm*.

Andan kalkup cânib-i şarka gidüp,

Karye-i Güveze ve **karye-i Voyvadal›** ve **karye-i Ekino** ve **karye-i Linbet:** Bu köyler dahi Selânik kazâs› nâhiyesidir. Bunlar› 6 sâ‘atde geçüp k›ble cânibine gidüp,

Evsâf-› şehr-i dâr-› Yahûd-› Karâyî mâlik, ya‘nî tahtgâh-› kral-› Rûm nâm Selenik

Be-kavl-i müverrihîn-i Yûnân-› Rûm ve Latin ve S›rf ve M›€d›sî ve K›btî tevârîh-i mu‘teberelerinin tahrîri üzre ibtidâ bu şehri bünyâd eden Hazret-i Süleymân *aleyhi's-selâm*d›r kim Belkîs Ana'y› Sebâ şehrinden perîlere getirdüp taht›n› rûzgâra götürdüp cihân› Belkîs Hâtûn'una seyr [ü] temâşâ etdirirken Belkîs Ana ibtidâ diyâr-› Rûm'da Atine şehr[i] hâkinde Temâşâl›k nâm bir cây-› mürtefi‘i görüp anda bir kasr-› azîm binâ etdirüp *[223a]* hâlâ eser-i binâlar› zâhir ü bâhirdir. Andan fermân-› Süleymân Nebî ile rûzgâr-› zorkâr bârgâh-› Süleymân'› ber-hevâ götürürken Belkîs Ana bu şehr-i Selânik'in zemîninden dahi hazz edüp zemîn-i Selânik'in Yedikulle nâm hâlâ ç›nâristân olan yerde yine bir kasr-› irem-i bünyâd etdirüp niçe zamân Hazret-i Süleymân Selânik zemîninde cemî‘i ins ü cinn ve hûş u tuyûr ve perî vü dîvler ile sâkin olurlar.

Ba‘dehu ber-hevâ taht›yla Kavala kal‘as› zemînine, andan Pozanta şehriyle ‹slâmbol'un Ayasofya yerinde, andan Tarabefzûn kal‘as›nda Bozda€'da, andan Bursa'da, andan Ayd›nc›k'da, andan Ayasuluk'da, andan fiâm Ba‘lebekesinde, andan Kuds-i

fierîf'de ve gayri yerlerde üç bin aded yerlerde Belkîs Ana hât›r›yçün kasr-› ibret-nümâlar amâr edüp rûy-› arz› ba‘de't-Tûfân Hazret-i Süleymân amâr etdi. Hâlâ amâristân›n›n niçe bin yerlerde âsâr-› binâlar› zâhirdir.

Andan sonra Hazret-i Süleymân o€lu Melik Rac‘im asr›nda Hazret-i Zekeriyyâ ulu'l-azm peygamber dünyâya gelüp an›n zamân-› sa‘âdetlerinde Feylekos Hakîm zuhûr edüp Hazret-i Zekeriyyâ'ya îmân getirüp diyâr-› Rûm'da bir pâdişâh-› zî-şân olup Kavala kal‘as› ve bu Selânik kal‘as› zemîninde Hazret-i Süleymân'›n binâ etdi€i kasr-› âlîsi yerinde Selânik kal‘as›n› Hazret-i Risâlet'in vilâdetinden 898 sene mukaddem binâ edüp hükûmetin büyük o€lu Selenik nâm şehzâde-i cüvân-bahta verüp hâlâ an›n ismiyle müsemmâ olup Selenik'den galat-› meşhûr Selânik derler, ammâ kavm-i Yahûdî fielenik derler. Lisân-› Latin'de (---) derler, lisân-› Frenk'de (---) derler. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Netîce-i kelâm bu kal‘a-i bî-bedel günden güne dest-i Rûm'da amâr olup sevâd-› mu‘azzam bender-âbâd bir dâr-› diyâr oldu. Çünki Arz-› Mukaddese'de Hazret-i Zekeriyyâ'y› Yahûdîler erre-i Zekeriyyâ ile fark›ndan iki falk edüp nübüvvet-i risâlet mührü ve tâc-› hilâfet sikkesi Hazret-i Yahyâ'ya de€üp kavm-i Yahûdî'yi dîne da‘vet etdikde ol asr›n kral-› dâll› olan (---) nâm la‘în k›z›n› nikâh almak içün Yahyâ Nebî'den fetvâ taleb etdikde Yahyâ Nebî,

"Mezheb-i dînimizde bu meşrû‘ de€ildir" deyü fetvâ vermedü€ü ecilden kavm-i Yahûd gulû-y› âm edüp,

"Meryem Ana akrabân bir bâkire k›z içün niçün bilâ-v[â]lid Îsâ'y› tevellüd etdi" deyü an› dahi bahâne edüp Hazret-i Yahyâ'y› Kuds-i fierîf'e bir merhale karîb Nâblûs şehri kurbunda Sabast›ya nâm karyede Hazret-i Yahyâ'y› şehîd edüp re’s-i şerîfin fiâm-› şerîfde câmi‘-i Ümeyye içinde defn edüp cesed-i şerîfin Sabast›ya deyrinde bir zîr-i zemînde kodular.

Ba‘dehu Hazret-i Yahyâ'ya mukaddemâ îmân getiren Buhtunnas›r Hazret-i Yahyâ'y› Yahûdîler şehîd etdi€in istimâ‘ edüp Kürdistân'dan beş kerre yüz bin Rûm tâ’ifesiyle hurûc edüp hûn-› Yahyâ Nebî intikâm›n almak içün Kürdistân'dan Haleb ve fiâm ve Kudüs'e gelince niçe kerre yüz bin Yahûdîleri dendân-› tî€-› Ekrâd-› Sübhân'dan geçirüp her diyârda hûn-› Yahûd seyl-i Ceyhûn ve Seyhûn-vâr cereyân ederdi. Ve şehr-i azîm S›fet'e gelüp bir günde yüz yetmiş bin Yahûdîleri evlâd [u] ›yâlleriyle katl-i âm edüp hâlâ S›fet şehri derelerinin niçe yerlerinde hûn-› Yahûd cereyân etdi€i kayalar nümâyând›r.

Andan bak›yyetü's-süyûf olan niçe yüz bin kavm-i Yahûd kal‘a-i Yâfa ve Askalân ve Akkiye ve Sayda ve Berut ve Cebeliye nâm bender k›lâ‘lardan kavm-i Yahûd gemilerle firâr edüp bu Selânik'e gelüp niçe bin hiyel ü şeytânatlar ile kal‘a-i Selânik'[e] girüp bir gece şebhûn edüp şehr-i Selânik'de kavm-i Rûm'u cümle k›rup kal‘a-i Selânik'i kabza-i teshîre alup yüz k›rk y›l mutasarr›f oldular. An›niçün bu Selânik'e müverrihân-› Rûm dâr-› Yahû[d] dediler.

‹çlerinde bir Karâyî mezhebinde bir Yahûdî mâlik var idi. Akdeniz içinde Sak›z cezîresinde Ciniviz Frengi pür-cengî kefereleriyle yek-dil [ü] yek-cihet olup Selânik kal‘as›na müstakillen mâlik olup yetmiş sene dahi Yahûdîler Selânik'e hükm edüp Arz-› Mukaddese'de bir kavm-i Cuhûd kalmayup bizim Selânik diyerek Rûmeli mâl-â-mâl kavm-i Yahûd olunca hemân Rûm krallar›ndan A€›ştaş nâm kral Makedonya şehrinden ya‘nî Filibe şehrinden hurûc edüp alt› kerre yüz bin Rûm keferesi leşkeriyle Selânik üzre gelüp muhâsara edüp ceng-i cidâl esnâs›nda iken Ciniviz Frengi bin pâre gemi ile Selânik'e gelüp Yahûdîlere imdâd edüp Rûmlar Selânik'e zafer bulamad›lar.

Âh›r-› kâr Ciniviz Frengi millet-i Mesîhiyye'den olup kitâb-› ‹ncîlî olduklar› ecilden kavm-i Yahûd-› ‹srâ’îlî ile kavm-i Îsevî mâbeynlerine Cinivizli girüp Yahûd ile Rûmîler mâbeynlerin ›slâh edüp "‹ştirâk-i seviyy üzre Selânik'e mâlik olalar" deyü mâbeynde akd-i sulh olup ol as›rdan berü ilâ yevminâ hâzâ Yahûd tâ’ifesi şehr-i Selânik'de mâl-â-mâldir.

Ammâ ol as›rda Selânik hâkimi Rûm taraf›ndan Ayasof nâm ***[223b]*** bir melike-i be-nâm avret idi kim şehr-i Selânik içre Ayasofya kenîsesin ol binâ etdi ve ‹slâmbol'da ve Tarabefzûn'daki Ayasofya câmi‘in dahi ol melike yapd›.

Andan sonra yedi yüz sene mürûr edüp ‹slâmbol'u ta‘mîr ü termîm eden Kostantin kral›n anas› Hellana nâm avret Selânik'e mâlik olup ol dahi Selânik'de bir deyr-i azîm binâ edüp o€lu Kostantin'in izniyle bin milyon akçe ile Kuds-i fierîf'e gidüp bu Hellana avret Kudüs'de Kumâme nâm gumâmeyi binâ edüp şehr-i Selânik'de niçe bin Yahûdîleri k›l›çdan geçirüp Selânik'de müstak›llen melike olup Yahûdîler re‘âyâ gibi kald›lar.

Hulâsa-i kelâm bu şehr-i Selânik niçe yüz aded divelden divele intikâl edüp âh›r-› kâr sene 792 târîhinde Âl-i Osmân'dan Gâzî Hudâvendigâr ya‘nî Sultân Murâd Hân-› Evvel ibn Orhân Gâzî vüzerâlar›ndan be-dest-i Gâzî Evrenos Be€ kefere-i Rûm elinden dest-i kahr ile feth edüp hâlâ Süleymân Hân-› Gâzî tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde başka sancak be€i taht›d›r. Lâkin hâlâ be€i Rûmeli vezîriyle sefer eşmeyüp Cezâ’ir vezîri kapudan paşalar ile sefer eşüp üç pâre palpa aleste forsakeş kad›rgalara mâlik olup deryâda sefer eşme€e me’mûrdur. Paşas›n›n taraf-› pâdişâhîden hâss› 280.832 ve cümle ze‘âmeti 36 ve cümle tîmâr› 262 ve Selânik'in Yörükân ocak be€i ze‘âmeti 400 aded ze‘âmetdir kim top-keşân Yörüklerinin üzerlerine mübâşir olup hîn-i seferde câmûslar ile balyemez toplar çekerler.

Bu erbâb-› zu‘amâ ve erbâb-› tîmâr ve erbâb-› ocak-› yörükân be€i askeri ve paşas›n›n askeriyle

hîn-i seferde kânûn üzre cebelüleriyle cümle alt› bin aded güzîde pür-silâh âmâde asker olur. Ammâ bu askerî tâ'ifesinden mâ'adâ bu sancakda eşkinci askeri kâmil on iki bin yörükân ve ç›takân askeri vard›r. Bunlara defter-i hâkânîde müsellemân Selânik yörükân› derler. Başka be€i ve tabl alemi ve tu€-› mîrlivâs› vard›r.

Hâkimân-› şer'-i Resûlü: Beş yüz akçe mevleviyyet pâyesiyle şeyhülislâm-› Hanefî ve mezâhib-i selâseden mezheb-i fiâfi'î ve mezheb-i Mâlikî ve mezheb-i Hanbelî müftîleri dahi vard›r ve nakîbü'l-eşrâf› var ve beş yüz akçe mevleviyyet ile şerîf ve azîz efendi monlas› var kim cümleden melik monlad›r. Be€ ve paşa ve müsellemler bu şehir monlas›n›n yan›nda aslâ kîl u kâl diyemezler. Ve nâhiyesi üç aded kazâ yerde cümle (---) aded ma'mûr kurâlard›r. Ve sanca€›nda cümle (---) aded kazâlard›r, niçesi tahrîr olundu ve niçeleri dahi mahalliyle tahrîr olunur. Ammâ monlas›n›n niyâbetleri kazâ-y› Kesendire, kazâ-y› Sidirkapsi, kazâ-y› Aynaroz'dur kim bu kazâ leb-i deryâda cezîre-misâl bir burunda vâki' olup üç yüz altm›ş alt› aded manast›rlar› vard›r.

Ve şehr-i Selânik içre dörd yerde dahi niyâbeti vard›r. Evvelâ çârsû niyâbeti ve andan Kelemerye niyâbeti ve M›s›r çârsûsu niyâbeti ve muhtesib a€a niyâbeti vard›r. Bunlar cümle hâkim-i şer'îlerdir.

Ammâ hâkim-i örfîleri dahi var: Evvelâ sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve yeniçeri oca€›ndan yeniçeri çukas›yçün tahsîle gelen Selânik a€as› ve başçavuşu ve dîvân efendisi ve küçük çavuşu ve bir oda yeniçerisi var.

Ve cebecibaş› ve topçubaş›s› birer oda asker ile Âsitâne'den gelüp muhâfaza ederler.

Ve Elbasan ve Ohri ve Vuçitrin ve Üsküb ve Pirizren sanca€› askerleri dahi muhâfazaya me'mûrlard›r, zîrâ Venedik küffâr› donanmas› ve Malta ve Duka ve Papa ve Misine donanmas› küffârlar›ndan ziyâde havf u haşyet oldu€undan bu Selânik'de k›rk bin asker mevcûd idi.

Ve cümle dörd aded kal'a dizdârlar› vard›r. Evvelâ; yukaru iç kal'a dizdâr› ve Kelemerye kullesi dizdâr› ve orta hisâr dizdâr› ve (---) hisâr dizdâr› var ve bunlar›n başka başka neferâtlar› ve cebehâneleri var. Ve cümle (---) aded pâre sa€îr ü kebîr balyemez toplar› var. Ve cümle (---) aded kal'a neferâtlar› var.

Ve cümle k›rk aded a€al›kd›r. Evvelâ; sa€ kol a€as› ve sol kol a€as› ve hisâr eri a€as› ve beşli a€as› ve azeb-i hisâr a€as› ve martolosân a€as› ve yerli topçu a€as› ve yerli cebeciler a€as› ve bârûtçular a€as› ve pâsbân a€as› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve dîdebân a€as› ve kolcu a€as› ve cümleden melik gümrük emîni ve şehremini ve harâc emîni ve mi'mârbaş› ve mu'temedbaş› ve şehir subaş›s› ve çöplük subaş›s› ve (---) (---) (---) (---) ve bârûthâne emîni ve kethudâs› ve kâtibleri ve üç yüz aded bârûdhâne neferâtlar› var kim ibret-nümâ bir kârhâne-i vâcibü's-seyr bârûdhâne-i ***[224a]*** ra'nâd›r kim mahalliyle an›n dahi evsâf› tahrîr olunur.

Netîce-i kelâm kânûn-› Süleymân Hân üzre bu Selânik kal'as›n›n hâkim [ü] zâb›t ve askerî tâ'ifeleri bu tahrîr olunan esnâfâtlard›r.

Der-beyân-› zemîn-i eşkâl-i kal'a-i Selânik

Evvelâ Bahr-i Sefîd'in Rûmeli sâhilinde tûlu yüz mîl aded bir körfezin cânib-i garbîsi nihâyetinde vâki' olup ol halîcin bir kumsal pâk liman› kenâr›nda iç kal'as› bir toprakl› ve kayal› püşte-i âlî üzre şekl-i müselles fieddâdî seng-i beyâz sengîn binâ bir sûr-› ra'nâ-y› h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn hisâr-› üstüvâr-› refî'u'l-bünyân ve halk› azîmü'ş-şân kirmân-› kadîmdir kim eyle bir rabât-› ma'mûre bu mertebe sâhil-i Bahr-i Ebyaz'da misli yokdur.

Bir kal'a-i vâsi'dir kim leb-i deryâda tûlu üç mîldir. Kara taraf›nda arz› iki mîl mesâfe-i ba'îdedir. fiimâl cânibine Hortaç Sultân da€lar› iç hisâra havâle-i ba'îdedir kim aslâ top ermez. Ammâ bu kal'an›n iki cânibi karad›r ve bir cânib-i cenûbîsi Bahr-i Sefîd'in bir körfezidir kim bu körfez şarkdan garba tûlânîce vâki' olup derûn-› hisâr›n cümle evleri biri biri üzre kat-ender-kat bu körfez deryâs›na nâz›r hânedânlard›r. Garb taraf› tâ Vardar Yenicesi'ne var›nca on sâ'atlik yer sahrâya nâz›r büyût-› ra'nâlard›r.

Der-hisâb-› dâ'iren-mâdâr cirm-i hisâr-› Selânik: Evvelâ Vardar kullesi tophânesi ki deryâ kenâr›nda kal'an›n bir köşesi burnunda vâki' olup ol burundan Vardar tophânesi kapusuna var›nca kâmil üç yüz ad›md›r. Ol kapudan taşra handak kenâr›nca Vardar kapusu ol dahi üç yüz ad›md›r. Ve cânib-i garba nâz›r bâb-› kavîdir.

Andan Yenikapu ki Mevlevîhâne kapusudur kim kâmil dörd yüz ad›m olup taraf-› garba meftûh derveze-i muhkemdir. Andan cânib-i şimâle yokuş yukaru kal'a dîvâr› taşras›ndan dere ve depeler aşup kâhîce garb taraf›na dahi gidüp Gâzîler kullesine dek yal›n kat dîvâr-› metîndir.

Bu Gâzîler kullesi burnundan maşr›k taraf›na tâ Yedikulle'ye var›nca iki kat sa'b u metîn kal'a dîvâr›d›r. Mezkûr Yenikapu'dan tâ Yedikulle'ye gelince handak yokdur. Cümle üç bin yedi yüz germe ad›m dîvârd›r, ammâ bin yüz ad›m yerin dîvâr› yal›n kat sa'b u metîn hâ'it-i üstüvârd›r. Mâ'adâ bin sekiz yüz elli ad›m› Yedikulle'ye gelince iki kat kavî dîvârd›r. Andan Yedikulle'den yokuş aşa€› taşradan kulle kapusuna varnca beş yüz ad›md›r ve bu kapu cânib-i şarka meftûhtur. Andan yine semt-i cenûba yokuş aşa€› gidüp Kelemerye kapusuna var›nca iki bin üç yüz ad›md›r. Bu kapu dahi cânib-i şarka mekşûfdur. Andan aşa€› yine cenûb cânibine teveccüh edüp düzce zemînde gidüp leb-i deryâda

sedd-i metîn Kelemerye kullesi burnuna var›nca bin ad›md›r.

Ve tâ Yedikulle'den yokuş aşa€› bu Kelemerye kullesi burnuna gelince dahi handak yokdur ve yal›n kat fieddâdî binâ-y› âlî dîvâr-› üstüvârd›r. Ammâ bu Kelemerye kullesinden taşra deryâ kenâr›nca ad›mlamak müşkildir, zîrâ ol taraf› deryâ dö€er. Ol ecilden Kelemerye kapusundan içeri girüp Kelemerye kal‘as› dîvânhânesi kapusuna dek andan tâ ‹skele kapusuna dek kal‘a dîvâr›n›n iç yüzünden iki bin ad›md›r.

Andan ‹skele kapusundan taşra ç›kup tâ Vardar kullesine var›nca cânib-i garba meyyâl gidüp kâmil bin ad›md›r. Bu mahalde kal‘a-i Selânik'in üç köşesinin ad›mlamas› tamâm olup bu Vardar kal‘as› garba nâz›r köşededir, ammâ bu köşeden tâ Kelemerye kal‘as› köşesi burnu cânib-i k›bleye nâz›rd›r. Ve bu iki köşe aras› leb-i deryâda liman taraf›d›r. Ve dahi Kelemerye kal‘as›ndan yokuş yukaru cânib-i şimâle Yedikulle'dir ve kara taraf›d›r. Ve dahi andan tâ Vardar kal‘as› köşesine var›nca baş aşa€› cânib-i garba nâz›r semtler olup bu taraf dahi berr semtidir.

El-hâs›l bu kal‘a-i Selânik'in iki cânibi karad›r ve bir taraf› deryâd›r. Bu hisâb üzre kal‘a-i Selânik'in dâ’iren-mâdâr cirmi on bir bin beş yüz ad›md›r. E€er deryâ kenâr› olmasa taşradan ad›mlansa bin ad›m dahi ziyâde gelirdi. Ve deryâ kenâr› kal‘as› cümle yal›n kat dîvârd›r, ammâ gâyet metânet üzre mebnî kat-ender-kat musanna‘ ve metîn ebrâclar› vard›r.

Ve bu kal‘a-i Selânik'in dîvârlar› yüzünde üstâd-› bânî-i bennâ arz-› ma‘rifet mühendis-i mi‘mârîyi icrâ edüp dâ’iren-mâdâr kal‘an›n safhas›na üç kat tuladan münakkaş kuşak edüp mâ‘adâ mutarraş ve musaykal ve mücellâ taş dîvâr›n›n kaddi kâmil yigirmi üç arş›n bâlâ ve alt› arş›n âriz dîvâr-› kârgîrdir. Zamân-› kadîmde gâyetü'l-gâye kavî ve metîn binâ imiş, ammâ bu kadar bin y›ldan berü mürûr-› eyyâm ile câ-be-câ taşlar› rahnedâr olmuş. Ve ba‘z› handaklar› türâb-› rimâl ile dolmuş. Ve bu kal‘a-i zîbâ ***[224b]*** tokuz aded kayal› da€lar ve bay›rlar üzre vâki‘ olup Selânik'in cânib-i selâs› cümle sekiz aded kapulard›r.

Ve kal‘a içi cümle alt› kat bölme bölme hisârd›r. Ve cümle alt› aded hisâr dizdâr› a€al›€›d›r. Evvelâ bir kat bölme hisâr› büyük şehir kal‘as›d›r. Ve ikinci kat hisâr› Vardar kal‘as›d›r. Ve üçüncü kat› Kelemerye a€al›€›d›r. Ve dördüncü bölmesi Yedikulle kal‘as›d›r. Ve beşinci bölmesi Kuşakl› kulle hisâr›d›r. Ve alt›nc› kat bölmesi Tophâne kal‘as› a€al›€›d›r. Bu mezkûr olan alt› bölme hisârlar›n birer kapular›ndan mâ‘adâ iki kapu dahi Yedikulle'nin aşa€› şehre enecek iki aded demir kapular var ammâ yal›n kat kapulard›r. Lâkin otuzar arş›n bâlâ dîvârlar› vard›r.

Ve bu bölme hisârlar›n enderûn [u] bîrûnlar›nda aslâ handak yokdur, zîrâ taşl›k zemînlerde binâ olunmuşdur kim handak kazmak mümkin olmad›€›ndan düşman muhâsara etse taşl›€›ndan la€›m kazmak dahi kâbil-i imkân de€ildir. Hakkâ ki sa‘b rabât-› müzeyyen-i refî‘u'ş-şând›r. *Hafizahullâh.*

Ve bu kal‘an›n ekseriyyâ kulle ve ebrâclar› bal›k s›rt›-misâl dirsek dirsek olup elli ad›mda bir kulle-i metîn vâki‘ olmuşdur. Bu hisâb üzre hisâr niçe kulleleriyle dâ’iren-mâdâr cümle yüz elli aded kulledir. Ve cümle dörd bin aded dendân-› bedendir. Bu hakîr-i kemter-i fakîr bu kal‘ay› piyâdece âheste-reviş ile kâmil beş sâ‘atde şekl-i müselles devr edüp im‘ân-› nazar ile nazar etdim. Ve cümle bu kal‘a içre her gece beş yerde nevbet-i sultânî mehterhânesi çal›nup pâsbân u dîdebân ve nigâhbânlar› "Allâh ye€dir ye€" deyüp nevbet bekleyüp cümle a€avâtlar› kal‘a dîvârlar› üzre kol dolaşup hâb-› gafletde bulunan dîdebânlar› ta‘zîr ederler, zîrâ gâyet serhadd-i bender-i azîmdir.

Der-ta‘mîr-i imâret-i kal‘a-i Selânik

Gerçi bu kal‘a-i kadîmi Feylekos ve niçe Batlîmûs-› Yûnâniyânlar binâ edüp Hudâvendigâr Gâzî Murâd Hân feth edüp ta‘mîr ü termîm etmiş ammâ mürûr-› eyyâm ile niçe yerleri rahnedâr olup sene 952 târîhinde Bahr-i Sefîd içre kal‘a-i Kastel ve kal‘a-i Körfös ve kal‘a-i Çuka'lara ve kal‘a-i Andirik'e Süleymân Hân giderken bu Selânik'de meştâ edüp kal‘ay› ihyâ edüp cânib-i selâs›na dörd aded kal‘a-i metînler inşâ eyleyüp bu kal‘a-i Selânik'i gûyâ kal‘a-i Kahkahâ ve kal‘a-i Van u kaviyyü'l-bünyân eylemiş.

Evvelâ k›ble taraf› köşesinde Vardar kal‘as›; leb-i deryâya nâz›r on iki aded mazgal delikleri sâfî demir kapular ile ârâste ve her mazgalda birer aded âdem s›€ar şayka toplar ile pîrâste olup on aded balyemez toplar› dahi ejder-i heft-ser gibi dehânlar›n açup deryâda gezen kâfir gemilerine g›jg›rma€a âmâde toplar›n cümlesi liman› korudup arabalar üzre hâz›r ve müheyyâ mefret ve serâmed medfa‘lard›r.

Ve bu kal‘a-i Vardar'›n dâ’iren-mâdâr dîvâr›n›n kaddi kâmil on beş arş›n bâlâd›r, ammâ beş ad›m enli kârgîr taş dîvârd›r. Ve cümle yedi aded kurşum örtülü serâmet ve musanna‘ ve sekizer kat kal‘a-i azîmlerdir kim her biri birer gûne mendireklerdir. Ve kat-ender-kat tabakalar›nda ve tâ zirve-i a‘lâlar›nda niçe yüz şâhî serâmed toplar› vard›r. Ve her tabakas›nda cümle üç yüz aded neferâtlar sâkin olup keşik bekleyüp nigâhbânl›k ederler.

Bu kal‘an›n cânib-i şimâle nâz›r iki kat demir kapular›n›n atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur:

Süleymân-› zamân sâhib-sa‘âdet,
fiehinşâh-› zemîn mer€ûb-› âdet,

Zamân›nda olup bu kal‘a bünyâd,
Ulû'l-ebsâr idi olan şehâdet,

Felek taht›nda yer yüzünde şimdi,
Buna târîh burc-› der-sa‘âdet.

Sene 952.

Sitâyiş-i kal‘a-i Esed, ya‘nî Kelemerye kal‘as›

Bu dahi Gâzî Süleymân Hân'›n imâretidir. Evc-i âs›mâna ser çekmiş sekiz kat kal‘a-i metîndir kim derûnunda cümle k›rk aded hâneleri ve üç aded su sarn›çlar› ve bir zâviyesi var bir serâmed kal‘a-i bâlâd›r kim misli me€er Kesendire veyâhûd Moton ve Koron kal‘alar› ola. Leb-i deryâya berâber bir demir kapulu mazgal deliklerinde cümle yigirmi aded k›rkar kar›ş ve k›rkar vuk›yye demir gülle atar cihân-ârâ toplar› var kim devlet-i Âl-i Osmân k›lâ‘lar›nda bu toplara mânend toplar me€er kal‘a-i Rodos'da yâ Akdeniz bo€az hisârlar›nda ola, ammâ bu Kelemerye kal‘as›n›n cümle toplar› deryâya nâz›r olup liman› korudur. Kaçan kim rûz-› ›ydeynlerde bu toplar› atd›kda tâ körfezin karşu taraflar›ndaki sekiz mîl mesâfe-i ba‘îde olan k›y›lar› dö€er tavîl toplard›r.

Ve cümle yüz elli aded neferâtlar› ve bir mükellef câmi‘i ve g›lâl anbârlar› ve cebehâne mahâzinleri ve niçe yüz bin gûne mühimmâtlar› vard›r. ***[225a]***

Ve bu kal‘a-i Kelemerye kullesinin zemînden tâ kurşum örtülü bacas›na var›nca kaddi elli arş›n bâlâ ve beş ad›m enli kal›n ve metîn dîvâr-› Kahkahâ'd›r. Ve ufak şâhî toplar› bu kulle-i bâlân›n kurşum örtülüce karavulhânelerinde kirpi tü€ü gibi zeyn olmuşdur. Ve şehrin mahpûshâne zindân› bu Kelemerye kullesindedir kim ne‘ûzü billâh cemî‘i mücrimler anda mahpûslard›r. Ve cânib-i k›bleye nâz›r bâb-› mu‘allâs›n›n atebe-i ulyâs› üzre tahrîr olunan târîh budur:

fiîr-i merdân Hazret-i Sultân Süleymân-› zamân,
Emri ile yap›lup burc-› esed oldu tamâm,

fiîr-i peyker ejdehâ toplar ki etrâf›ndad›r,
Yaraşur bu kulleye burc-› esed denilse nâm,

Oldu târîhi tokuz yüz k›rk iki bu kullenin,
Hicret-i Peygamber-i âh›r zamândan ve's-selâm.

Sene 942.

Bu kal‘an›n taşra dîvânhânesinin târîh-i zîbâs›d›r:

Binâ-y› pâdişâhî ger zarûrî dehr ile gâyet,
Harâbe müşrif olmuşdu bu dîvânhâne-i âlî,

Görünce Bahşiyâ tahsîn edüp dedim târîh,
Bu cây› himmet ile k›ld› bu kân-› kerem ihyâ.

Sene 1026.

Andan bu Kelemerye kal‘as›n›n taşras›nda dîvâr yüzünde şark taraf›na nâz›r köşede bu târîh mastûrdur:

Bilin bu kal‘an›n mi‘mâr›yem ben,
Hudâ-y› Rabbenâ güftâr›yem ben,

Çü kâtib bu sözü mermerde kazd›,
Müverrih târîhi fethini yazd›.

Sene (---)

Ammâ bu kâr-› mi‘mârîler cümle Süleymân Hân'›n cemî‘i âsâr-› binâ-y› imâretlerin inşâ eden Koca Mi‘mâr Sinân ibn Abdülmennân A€a'n›n kâr-› ibret-nümâlard›r kim ne mertebede üstâd-› mühendis oldu€u âsâr-› binâlar›ndan ma‘lûmdur kim gören uşşâklara hafî de€ildir.

Andan Yedikulle'nin iç kal‘a kapusu üzre olan imâreti târîhidir:

Hazret-i Sultân ‹brâhîm Hân hân-› azîm,
Âl-i Osmân mâlikü'l-berr bahr ü Mekke rehberi,

Minhü Feyzullâh târîh düşdü yâ ehle'l-felâh,
Cümleye yâ Rab şefî‘ eyle fiefî‘-i Mahşeri.

Sene 1056.

deyü Yedikulle'nin taşra kapusu önünde aşa€› şehre ve de[r]yâya nâz›r bir mecma‘u'l-irfân kasr-› âlîsi var. Cümle âyende vü revende ve devendegân ve uşşâkân, seyyâhân-› berr [ü] bihâr ol kasr-› Hava[r]nak-› nüzhet-âbâdda cem‘ olup cilvelenirler. Hakkâ ki cihân-nümâ bir kâh-› vâlâ-y› bâlâ-y› ibret-nümâ-y› mesîregâhd›r. Ammâ bu kal‘adan taşra aslâ mahallât ve hâne-i imârâtlar yokdur. ‹llâ şark taraf›na kal‘a hâricinde kireçhâne vard›r ve garb taraf›nda Yenikapu hâricinde Mevlevîhâne vard›r.

{Sitâyiş-i varoş-› iskele}

Ammâ ‹skele kapusundan taşra M›s›r çârsûsu nâm›yla ma‘rûf cümle beş yüz aded dükkânlard›r kim cümle M›s›r diyâr›n›n metâ‘lar›ndan kettân ve h›nnâ ve sükker ve pirinç ve kahve ve (---) (---) (---) (---) cemî‘i M›s›r metâ‘› bu sûk-› sultânîde mevcûddur. Ve cümle üç yüz aded bâzergân mahzenleri vard›r. Ve cümle elli aded kerasteci dükkânlar› bu mahaldedir. Ve cümle yüz aded debbâ€ dükkânlar› bu mahalde leb-i deryâ ile kal‘a dîvâr› önünde azîm debbâ€ân kârhâneleri vard›r. Ve bir aded debbâ€ân mescidi vard›r.

Ve ‹skele kapusu hâricinde kal‘aya muttas›l **câmi‘-i Abdürra’ûf Efendi** leb-i deryâda fevkânî bir câmi‘-i kasr-› irem-âbâdd›r kim cemî‘i cemâ‘at-i kesîrenin ârâmgâh-› mesîregâh› bir ibâdetgâh-› rûşen-âbâdd›r.

Abdürra’ûf Efendi, Selânik monlas› iken bu mahalde bir câmi‘ olmamak ile bu ibâdetgâh› inşâ etmiş, ammâ hakkâ ki yerinde amâr etmiş bir sâhib-i tab‘ u ilm-i mi‘mârî ve ilm-i hendeseye mâlik olma€›n câmi‘-i müferrihi fevkânî edüp alt›nda cümle M›s›r çârsûsu dükkânlar› edüp câmi‘in e’imme ve

hutebâs› ve meşâyih ve mü'ezzinân [ve] sâ'ir hüddâmânlar›na vakf etmiş.

Bu câmi'-i dilküşâ gûyâ bir kasr-› ibret-nümâ olup dâ'iren-mâdâr etrâf› billûr ve necef ve moran câmlar olup dahi etrâf› tarabuzanl› maksûreciklerdir kim şeb [u] rûz cemâ'at-i kesîreden hâlî de€ildir, zîrâ ekâlîm-i seb'an›n tüccâr müselmânlar› ve Bahr-i Ebyaz'›n keştîbân-› mellâh mü'minânlar› bu câmi'-i mesîregâhda tâ'at-› Sübhânî edüp limanda olan gemilerin seyr [ü] temâflâ ederler. Kal'a hâricinde bundan gayri amâristân yokdur. Bundan gayri cümle imâret derûn-› hisârdad›r, ammâ bu iskele varoflun önünde,

Der-vasf-› liman-› azîm Selânik

Bu liman-› cây-› emân flarkdan garba tûlânî yüz mîl mesâfe olan körfez-i tavîlin garbîsi nihâyetinde bir liman-› azîmdir kim on bin pâre barça ve galyon ve karavana ve filipot ve pink ve flitiye ve polaka ve karaka ve burtun ve potaç ve flayka ve karamürsel ve zarbina ve çekeleve ve kad›rga ve galyeta ve mavuna ve bafldarda nâm gemiler al›r bir liman-› azîmdir. Ammâ lodos rûzgâr›na ve gündo€usuna ***[225b]*** ve k›ble rûzgârlar›na a€z› aç›k olmak ile lodos komu isâbet eder. Lâkin a'lâ demir dutar yer olmak ile lenkoreta demirlerin cânkurtaran nâm gomanalara demirleri ba€layup limana lenger endâht edince bîbâk ü bî-pervâ yat›l›r a'lâ liman-› cây-› emând›r. Cümle mellâhân-› tüccâr-› Karadeniz ve Akdeniz ve Bahr-i Ummân gemileri ve M›s›r ve fiâm ve Cezâyir ve Süveyfl ve Tarabulus ve Frenc ve Portakal ve Donkark›z ve Danimarka ve ‹ngiltere ve Filimenk ve Ciniviz gemileri gelüp bu limanda tonoz b›ra€up yat›rlar, zîrâ k›rk elli kulaç umku var liman-› dâr-› emând›r.

Ve bu liman›n sayd [u] flikârlar›ndan niçe bin gûne mâhîleri var ammâ tekir bal›€› ve tirkiz bal›€› ve kayas› ve iskorpidi ve uskumrusu ve küreki(?) ve ülüfer bal›€›n›n envâ'lar› meflhûrdur.

Ve cânib-i erba'as› alçak oval› ve kenârlar› yufka ya'nî s›€ sulu yerlerdir ammâ yine a'lâ demir dutar. Ve bu liman›n karflu taraf›nda karye-i Kadha, karye-i Viçitroz köylerinin önleri yahfli demir dutar deryâd›r. Mezkûr köyler karada deryâdan ikifler mîl alarkad›r ve Selânik ol köylerden otuz mîl uzakd›r. Ammâ ol köylerin önlerine varan gemiler iki taraflar›na demir b›rakmak lâz›md›r, zîrâ kö€lerden taraf›nda deryâ kenârlar› s›€ kumsal denizdir kim gâyet hazer lâz›md›r, belki bir maraza(?) zâhir ola. An›niçün iki demir üzre bu köyler önünde yatmak ma'kûldür.

Bu köyler önünde dahi gûnâ-gûn mâhîler ç›kar, ammâ Selânik'in flimâlinde ‹slâmbol yolunda kasaba-i Beflikler'in ve kasaba-i Lankada'n›n göllerinin gûnâ-gûn bal›klar› ç›kar, ammâ anlar›n y›lan bal›€› rub'-› meskûnda meflhûr olup bu Selânik'de eyle y›lan bal›klar› ç›kmayup her bâr Befliklerden ve Lankada göllerinden ter ü zâze Selânik'e mâr-› mâhî girüp sayyâdlar› fürûht ederler, *ve's-selâm*

Evsâf-› imârât-› cevâmi'hâ-y› selâtîn-i Âl-i Osmân der-flehr-i Selânik-i âbâdân

Cümle sa€îr ü kebîr yüz elli aded mihrâb-› selâtîn-i mâzî ve gayri cevâmi'-i vüzerâ ve vükelâ ve sâhibü'l-hayrât binâlar› ibâdetgâh-› kadîmelerdir. Evvelâ cümleden flerîfi ve müstecâbü'd-da've ma'bedgâh-› azîm,

Câmi'-i Ayasofya-y› Kebîr: ‹slâmbol'daki Ayasofya câmi'ine benzer ammâ bu andan küçükdür. Ve Tarabefzûn flehrindeki Ayasofya dahi bu kadard›r. Bu üç Ayasofya câmi'leri Yanko ibn Madyan'›n Sofya flehrinde olan Aysof k›z›n›n binâlar› oldu€undan Ayasofya câmi'leri derler. Lâkin bu Selânik Ayasofyas›n›n k›ble kapusundan mihrâba var›nca tûlu yüz yetmifl befl ayakd›r, arz› yüz yigirmi befl ayakd›r. Ammâ ibret-nümâ-y› iberdir kim bu câmi' içinin sol taraf›nda yek-pâre yeflil somâkîden yine kendüden alt› ayak nerdübân ile ç›k›l›r bir zümürrüd gibi mücellâ yeflil kürsî var kim bu cihânda misli yokdur. Gâyetü'l-gâye vâcibü's-seyr san'at-› garîbe vü acîbedir kim rûy-› arzda seyyâhân-› berr [ü] bihârân-› cihân-bîn içre meflhûr-› âfâkd›r.

Ve bu câmi'in haremindeki âbdesthâne havz› içinde biri biri içre kat-ender-kat beyâz mermer-i hâmdan üç kat ve her kat›nda tabaka tabaka f›skiyye ve fevvâre kadehleri ve flâzrevân lüleleri var kim bunun dahi vasf›nda lisân kâs›r ve kalemler kâsirdir. Ve dahi bu câmi'in taflra yan soffalar›nda tokuz aded sütûn-› mücellâlar› var kim her biri birer Rûm harâc› de€er amûd-› musaykallard›r. Ve k›ble kapusu üzre terkîm olan târîhi budur:

Ve hâzâ câmi'un dârun acîbün,
Mine'l-küffâr› me'hûzun garîbün,

Felemmâ câ'ehu nasrun minallâh,
Ve littârîhi kul fethun karîbün.

Sene (---)

Ammâ üstâd-› mühendisîn-i dûrbîn me€er bu Ayasofya kubbesi ile ‹slâmbol'da Sultân Selîm câmi'i kubbesi ‹slâmbol'un Ayasofya câmi'i kubbesinden kenâreleri yirmifler arfl›n büyükdür derler ammâ Selîmiyye ve bu Ayasofya alçak kubbe-i azîmlerdir. Ammâ bu Ayasofya kubbesinin üstünde üstâd-› selef bir gûne kurflum örtmüfl kim hâlâ bu zamân›m›z üstâdlar› eyle kurflum örtmek ihtimâlleri yokdur. Ve âdetullâh an›n üstüne cârîdir kim dâ'imâ kurflum mâvî olur, bu Ayasofya kurflumu saruya mâ'il oldu€undan "‹çinde altun vard›r" deyü Selânik cuhûdlar› bir kerre "Bu kubbe-i pür-nûrun kurflumun tecdîd [ed]üp ta'mîr edelim" deyü hâkimlere k›rk bin gurufl vermifller. Bî-garaz müselmânlar r›zâ

vermeyüp hamd-i Hudâ hâlâ küffâr zamân›nda kenîse ikenden berü kurflumu örtülüp durur.

Ammâ derûn-› câmi‘ tarz-› kadîm üzre bir alay âvîze ve maslûbât temâflâgâhlar› olmayup mihrâb› ve minberi ve mahfeli sâde güzelidir. Ammâ kanâdîlleri bî-hisâbd›r.

Ve bir minâre-i mevzûnu dahi sâde rûy-misâl bir serâmed minâre-i bânghânedir. Haremi eyle d›raht-› meyvedârlar ile müzeyyendir kim her d›raht-› sâyedâr›n z›ll-› himâyelerinden zemîne âfitâb-› âlemtâb›n tâb [u] tüvân› rûy-› arza te’sîr etmez. Bir mecma‘-› fuzalâ ve kân-› sulehâ müstecâbü'd-da‘ve câmi‘-i pür-envârd›r kim ink›râzu'd-devrân mü’ebbed ola. ***[226a]*** Andan,

Eski câmi‘: Kârgîr kubbe de€il harpüflte servi a€açlar›ndan bir tarza musanna‘ kurflum örtülü kubbe-i azîmdir. Cümle yigirmi dörd mermer sütûn-› berrâk üzre nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn çâr-kûfle kubbe-i bî-misâldir. Ammâ k›ble kapusu olan bâb-› musanna‘›n›n yemîn ü yesâr›ndaki pervâzelerde olan z›h ve gilvi ve burma helezon-misâl z›hlar› üstâd-› mermer-bür eyle oymufl kim gûyâ sihr-i mübîn etmifl kim acâ’ib kârgerlikdir. Bu câmi‘in tûlu iki yüz ayakd›r, arz› yüz on kademedir. Ve bir musanna‘ minâre-i bâlâs› var kim bu flehirde misli yokdur. Andan,

Temâflâhâ-y› câmi‘-i Sultân Hortaç *kuddise s›rruhu*: Bu câmi‘-i pür-envâr bir müdevver dîvâr üzre sekiz aded tâk-i Kisrâ-misâl kemerlerdir kim her biri birer kavs-› kuzahdan niflân verir gûyâ kudret kemeri üzre kubbe-i nîlgûn-› ser-nigûn kâsesi ‹slâmbol'da olan Ayasofya-i Kebîre'nin kubbesinden befl ayak küçükdür, deyü mi‘mârârân-› h›sârân eyle nakl etdiler. Eyle bir kubbe-i bâlâd›r kim âdem ibret nazar›yla nigerân etdikde dembeste vü hayrân olup merdüm-i dîdeleri hîrelenüp engüflt ber-dehen eder, zîrâ bu kubbe-i âlînin sekiz aded tâkleri ve kâse-i nîlgûnu hurde münakkafl zî-k›ymet ahcârlar ile nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn olup üstâdân-› selef var makdûrun sarf edüp bu kubbe-i mînâya eyle tasarruflar etmifl kim bu atlâs-› felek-gerdûnda eyle bir kârgerli€i fieddâd'›n bâ€-› ‹rem'inde bir mi‘mâr-› selef etmemifldir.

Bu câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda olan envâ‘-› füsûs-kârî mukavvim mahkûk-› gûnâ-gûnlar ve ruhâm-› ibret-nümûn-› ma‘kûk-› mahkûk mukavvimler Alman kral› taht› olan Beç kal‘as› içre ‹stifani kenîsesinde bile görmedim. Ve büyük câmi‘in mihrâb ve minberinde olan hurdegîr-kâr› bir câmi‘de yokdur.

El-hâs›l midhatinde lisân kâs›r ve kalemler kâsirdir. Lâkin kubbe-i ser-nigûnu kurflum örtülü de€ildir. Küffâr zamân›nda kâr-› kadîm bir gûne çâr-kûfle kiremit örtülüdür kim bu dahi bir vâcibü's-seyr musanna‘ kiremitdir. Hattâ Ayasofya-i ‹slâmbol kubbesi Hazret-i Risâlet-penâh sa‘âdetle mâh-› Rebî‘u'l-evvel'in on ikinci isneyn gecesi Emîne Hâtûn rahminden dünyâya kadem basd›kda ol kubbe münhedim oldukda bu Selânik Ayasofya kubbesi ve bu Hortaç Sultân câmi‘i kubbesi dahi münhedim olup yine ta‘mîr ü termîm etdikleri alâmetleri kubbenin k›ble taraf›nda amâr olan yerleri âflikâredir. Cemî‘i Rûm tevârîhlerinde Büyük Kostantin-‹pol'un anas› Hellana kar› bu Hortaç Sultân câmi‘in binâ edüp sonra Kuds-i fierîf'de keferelerin bilâ-teflbîh ka‘besi olan Kumâme-i gumâme deyrini binâ etmifldir deyü yazm›fllard›r, ya‘nî tâ bu mertebe ma‘bedgâh-› kadîmdir kim kapusu üzre tahrîr olunan târîhi budur:

Bunun fethine sa‘y-i himmet etdi fieyh Hortaçî,
Tarîk-i Hak'da avn-i Hâdî ile mühtedî oldu,

K›l›nd› çün namâz içinde âfl›k târîhin dedi,
Bu deyr-i köhne lâ-flek ehl-i ‹slâm ma‘bedi oldu.

Sene 998 târîhinde kenîse iken fieyh Hortaç hazretleri bir gün fermân-› pâdiflâhiyle cemî‘i sofîleriyle Allâh Allâh deyü tevhîd [ü] tezkîr ile yürüyüfl edüp bu deyri ruhbânlar elinden feth edüp câmi‘-i Muhammedî eder. Hâlâ minâresinin üç alemi var. Ve kubbesi üzre alem yerine altun ile yerde gömülü bulunan kazan› kubbe üzre alem yerine komufllard›r. Ve ale'l-fevr ahflam ezân› okunacak alt› ayak bir yekpâre beyâz mermer kürsîdir kim haremde durur. Bu dahi ibret-nümâ bir kürsî-i vâcibü's-seyr bânghâne-i Muhammedîdir. Andan,

Câmi‘-i Cezerî Kâs›m Pafla: Bu dahi kurflum örtülü servi a€açlar›ndan harpüflte tahta kubbe-i âlîdir, ammâ bunun dahi kurflumu gâyet musanna‘ örtülüdür. Bu câmi‘in k›ble kapusundan mihrâba var›nca tûlu iki yüz yigirmi ayakd›r ve arz› yüz elli ayakd›r. ‹çinde cümle sa€îr ü kebîr yüz elli aded sütûn-› somâkîler ve beyâz mermer sütûnlard›r kim biri biri üzre ba‘z› kemerlerde amûd-› sa€îreler vard›r, zîrâ bu câmi‘ iki kat binâ olunmufldur. Ve câmi‘ içindeki döfleme mermerlerinin tûlu ve arz› befler ve alt›flar arfl›n beyâz mermer-i mücellâlard›r kim her biri birer hâlîçe kadar büyük çâr-kûfle mermerlerdir.

Ve cümle der-i dîvârlar› iri somâkî mermerler ile bir tarz-› acîb ü garîb kaplanm›fl dîvârlard›r kim a‘ceb ü garâ’ibden temâflâgâh dîvârlard›r kim her tafl› âfl›klara temâflâ edecek nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûndur.

Ve bu câmi‘ içinde bir âb-› hayât kuyusu var. Is›tmal› âdem içse istifrâ€ edüp suyunda gasl etse bi-emrillâhi te‘âlâ hummâ-y› muhr›kaya mübtelâ ise de halâs olur. Gâyet nâfi‘ sudur. El-hâs›l bu câmi‘in midhatinde dahi kalemler bat›yd›r.

Ammâ bu câmi‘in k›ble kapusun›n iç yüzünde sol taraf›nda bir âdem kaddi bâlâda bir beyâz mermer sandûka var. ‹çinde Kâs›m günü dedikleri Kâs›m medfûndur deyü Rûm tevârîhlerinde mastûrdur. Hattâ hakîr ***[226b]*** Alman kral› inpirator çâsâr bu Kâs›m Pafla hakk›ndaki mermer sandûkay› su’âl etdikde

hakîr dahi mâ-vaka‘› üzre gördüm ve ziyâret etdim dedikde cümle vüzerâlar ve irflekleri ve goroflar› ve baflpapas› ve tercümânbafl› olan meykeli cümlesi "Nice gördün?" dediklerinde,

"‹flte çâr-kûfle bir beyâz mermer sandûka üzre lisân-› Yûnânca otuz sat›r hatt tahrîr olunmufl durup baflka hüddâmlar› var, silüp süpürüp gözedirler" dedi€imde kral ve cümle musâhibân-› kefere-i dâll hazz edüp "Sahîh görmüflsün" deyü pesend edüp cümle küffâr çâsâr ile aya€a kalkup Kâs›m günü sâhibi rûhiyçün âyîn-i bât›llar› üzre âyet-i ‹ncîl'den niçe fleyler okuyup yine oturdular. Ya‘nî bu câmi‘in tâ Alman diyâr›nda nâm› olup i‘tibâr ederler.

Ve bu Kâs›m Pafla câmi‘inin taflra haremi küçükdür, ammâ bunda dahi yek-pâre beyâz mermerden bir beyâz flâzrevân havz› var kim içine k›rk elli âdem s›€ar. Bu flâzrevân üzre bir kubbe-i serâmedi var. Sekiz aded nâzük ince beyâz mermer sütûnlar üzre bir kubbe-i mînâ-y› ibret-nümûndur. Ve bu câmi‘in dahi k›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre târîh-i musanna‘› budur:

Dâru hayrât› Habîbillâh› Rabbi'l-âlemîn,
Hân Sultân Bâyezîd ahyâ li-ecli'l-müslimîn,

Unzurû yâ ma‘flere'l-ibâd ilâ târîhihi,
Va‘budû bi'l-ilmi hakkan ni‘me ecru'l-âbidîn.

Sene 898.

Andan **Alaca ‹mâret câmi‘i:** Alaca minâreli oldu€iyçün Alaca câmi‘ derler. Bu dahi kurflum örtülü bir câmi‘-i pür-envâr-› musanna‘d›r kim câmi‘-i Hortaç'dan sonra rûhâniyyetli câmi‘-i mübârek budur. K›ble kapusu üzre merkûm olan hüsn-i hatt ile târîh-i Arabîsi budur:

Dâru hayrin kad benâ destûru hâkâni'l-mu‘în,
A‘nî ‹shâk ibnu ‹brâhîme lil-hakk›'l-mübîn,

Unzurû yâ ma‘flere'l-ebrâr ilâ târîhihâ,
A‘melû bi'z-zühdi fîhâ ni‘me ecru'l-âmilîn.

Sene (---) .

Andan haffâflar ya‘nî kavaflar içinde **Süleymân Pafla câmi‘i:** Bu rûflen binân›n kapusu üzre târîhi budur:

Kad beneytü lillâhi hâlisan hâze'l-câmi‘e,
Sâ’ilen gufrânek [ve']l-‘afve yâ Rabba'r-rahîm,

Kâ’ilen târîhahu bânî Süleymânü'l-fakîr,
Yâ ibâdallâh te‘âlû ve'scüdû Rabba'l-hakîm.

Sene (---).

Andan **Hamza Be€ câmi‘i:** Bezzâzistân›n kurbunda olmak ile gece ve gündüz cemâ‘ati münkat›‘ olmaz kurflum kubâbl› câmi‘-i latîfdir. Bâb-› mu‘allâs›n›n atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur:

Kad benâ'l-bevvâbu hâze'l-câmi‘e,
Hâlisan lillâhi zü'l-fazl›'l-vedûd.

Kâle târîhan lehu abdü'l-Cemîl
Üdhulû bi'l-berri yâ ehle's-sücûd.

Sene (---).

Andan Sinân Pafla câmi‘i: Dilküflâ câmi‘-i müferrihdir.

Andan Sak›ye câmi‘i: Ma‘bedgâh-› pür-nûrdur.

Andan ‹ki Lüleli câmi‘: Eynegâh-› ma‘mûr u müzeyyendir.

Andan ‹ki fierîfeli câmi‘: Sâhibü'l-hayrât bu câmi‘in minâresini iki flerîfeli binâ etdi€iyçün sâhibi fierîfî Efendi'yi flehîd etmifllerdir. *Rahmetullâhi aleyh.*

Andan Akça câmi‘: fiîrîn ve musanna‘ câmi‘-i zîbâd›r.

Andan Kara Alî Be€ câmi‘i: Ma‘mûr u âbâdân mezkitdir.

Andan Topal câmi‘i: Cemâ‘at-i kesîreye mâlik evkâf› çok musallâd›r.

Andan Eski Sarây câmi‘i: Gâyet flîrîn kârl› ma‘bedgâhd›r.

Andan Seyfullâh câmi‘i: Bir tarz-› kadîm câmi‘-i azîmdir.

Andan Dâvûd Pafla câmi‘i: Selâtîn-misâl câmi‘-i nûrdur.

Andan Burmal› câmi‘.

Hulâsa-i kelâm bu flehr-i azîm içre otuz iki aded cevâmi‘lere var›nca cümle kurflum örtülü musanna‘ câmi‘-i selâtîn ve vüzerâlar çokdur, ammâ içinde ibâdet edüp manzûrûmuz olup meflhûr-› âfâk olan musanna‘ ve müzeyyen ve ma‘mûr olan ibret-nümâ cevâmi‘ler bu merkûmlard›r. Dahi ziyâde tahrîre tâkat›m›z olmayup tatvîl-i kelâm olur deyü bu kadar ile iktifâ etdik. Bu cevâmi‘lerden mâ‘adâ,

Der-beyân-› aded-i mesâcid-i mü’minân-› muvahhidân: Cümle yüz elli aded mahallât-› müslimîn mesâcidleridir, ammâ içlerinde niçe kurflum kubâbl› kârgîr binâ mahalle zâviyeleri var kim câmi‘ olma€a müsta‘id vâsi‘ mezkitler var. Cümleden evvelâ (---) mescidi,

.....(2 sat›r bofl).....

Meflhûr zâviyeler bunlar.

Evsâf-› medâris-i âlimân-› müfessirân: Cümle (---) aded dâru'l-ulûm-› tâlibând›r, ammâ cümleden (---) (---) medresesi (---) (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Der-ilm-i dâru'l-kurrâ-i huffâzân: Cümle (---) aded yerde,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-aded-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[227a]***

Der-mektebhâ-y› ci€er-kûfle-i püserân: Cümlesi

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-zikr-i erbâb-› tarîk-i tekye-i Âl-i Abâ-y› dervîflân

Kamusu (---) aded hânkâh-› pîr-i pîflvâ-y› dervîflân-› zîflân-› zikir-niflând›r.

Ammâ cümleden ma‘mûr u müzeyyen Yenikapu hâricinde Ekmekçizâde Ahmed Pafla'n›n hayrât-› azîmi Mevlevîhâne-i Celâleddîn-i Rûmî'dir kim vasf›nda lisân kâs›rd›r, ammâ ol ulu sultâna mahabbetimizden bir flemme âsitâne-i sa‘âdetinin evsâf›n tahrîre cür’et edelim.

Evvelâ bu hânkâh-› azîmin zemîni Yenikapu hâricinde kal‘a dîvâr›na muttas›l bir mürtefi‘ zemînde vâki‘ olup Akdeniz ayak alt›nda nümâyând›r. Cümle fukarâ hücrelerinin pençereleri dahi deryâya nâz›rd›r.

Ve haremi demir kapulu baflka bir kal‘a-misâl vâsi‘ meydân›n ortas›nda semâ‘ u safâhânesinin câ-nib-i erba‘as› gûnâ-gûn maksûreler ile etrâf› cümle musanna‘ parmakl›k çevrilmifl tarab›zanl› nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn bir hafleb kubbeli semâ‘hânesi var kim ‹slâmbol'da Befliktafl Mevlevîhânesi kubbesinden musanna‘ kubbe-i vâcibü's-seyrdir kim neccârlar›n pîr [ü] pîflvâs› Habîb-i Neccâr dahi böyle bir kubbeye müflâbih tîfle urma€a kâdir de€ildir. Ve nakfl-› sihr-âsâr›na mânend Mânî ve Hassân ve Bihzâd ve A€a R›zâ ve fiâhkulu ve Erjeng ve Mururânlik(?) nâmân nakkâflân-› üstâdân bu kubbe-i zerkâr›n bir k›l kalemin çekmede âciz olup mûmiyânlar› mûy-misâl olur.

Hattâ semâ‘hâne etrâf›nda mevzûn sütûnlar› cümle haflebdendir, ammâ bu amûd-› serâmedlerde olan san‘at-› ibret-eser bir hânkâh-› fukarâda yokdur. Ve bunun mihrâb ve kürsîsinde olan hurde tasarruflar me€er Budin serhaddinde Üstürgon kal‘am›z›n mihrâb u minber ve mahfelinde ola. Gûnâ-gûn musanna‘ zî-k›ymet âvîzeler ile ârâste olmufl bir münevver rûflen-âbâd tekye-i Mevlânâ'd›r kim niçe yüz aded pâ-bürehne ve ser-bürehne fakr u fâka erenlerinden uflflâkân-› müfltakân erbâb-› ma‘ârif-i mesnevîhân ma€z-i Kur’ân tilâvet eder dilrîfl-i fleydâ dedeleri var.

fieyhi (---) (---) efendi hazretleri bir âlüfte ve âflüfte sâhib-i kemâl azîz-i muhteremdir. Bu âsitânenin evkâf-› kesîresi olma€›n matbah-› imâretinde ni‘met-i nefîsesi cemî‘i pîr ü cüvâna ve bay u gedâya ni‘metleri mebzûldur. Hakkâ ki bâ€-› ‹remden niflân verir bir hânkâh-› meflhûrdur.

Andan tekye-i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) tevhîd-i sultânîler sürülür.

.....(1.5 sat›r bofl).....

El-hâs›l cümle tekyelerin fukarâlar› mevcûd olup âyînler olur.

Der-medh-i hammâmât-› gâs›lân-› râhat-› cân

Dükelisi on bir aded hammâm-› rûflinâ-y› hâss [u] âmd›r, ammâ cümleden Yedikulle'deki Küçük hammâm ve mahkeme kurbunda Kad›‘asker hammâm› ve Ayasofya hammâm› ve Çufudlar mahallesi içinde Halîl A€a hammâm› ve Yenihammâm ve Sultân Bâyezîd'in zikr olunacak üç aded hammâmlar›ndan evvelâ Tahtalkal‘a hammâm›na Bu€luca hammâm derler. Ve Kulle hammâm›. Bu mezkûrlar gâyet vâsi‘ hammâm-› latîflerdir. Ammâ,

Der-vasf-› Be€ hammâm›: Bu merkûm olunan hammâm-› dilküflâlardan müferrih ve musanna‘ ve zîbâ hammâm-› hofl-hevâd›r kim vâcibü's-seyr tarz-› acîb ü garîb kâr-› kadîmdir kim çâr-kûfle dîvârlar› ve cüm[l]e münevver kubâblar› aslâ derlemeyüp bir katre damla damlamaz.

Dîvârlar› cümle amber-i hâm ve za‘ferân ve lâden kokar. Ve zemîninde mefrûfl olan niçe bin elvân mermer-i hâm ruhâmlar ve befler alt›flar arfl›n tavîl ü âriz beyâz mermerler döflelidir. Ve niçe bin aded billûr ve necef ve moran ve (...) gûn câmlar ile kubâblar› münevver olup zemînde bir ser-i mû olsa nümâyând›r.

Ve pâdiflâhlar girüp gasl edecek bir kasr-› âlîsi var. Sekiz ayak tafl ner[dü]bân ile urûc olunur flâhniflîn-misâl bir fevkânî halvetdir, ammâ tahtânî kurnalarda yaykananlar cümle bu kasr-› halvetden görünür. Her lülelerinden germâb› ve sermâb› kurnalara selsebîl-âsâ cereyân etmede bir garîb temâflâgâh-› halvet-i fevkânî-i pâdiflâhîdir. Ba‘z› ayân-› kibârân da yaykan›rlar ve be€ halveti dahi vâcibü's-seyrdir.

Sovukluk kubbesinin tâ vasat›nda bir havz-› latîfi var kim taflra câmekân›ndaki havza benzer bir havz-› kebîr pesendîde-i ibret-nümâd›r. Nazar eden uflflâk-› zî-ma‘rifetler bilir.

Hâs›l-› kelâm bu hammâm-› dilârân›n misli me€er Sivas eyâletinde Merzifon flehrinde Pîr Dede Sultân'›n nazargâh hammâm› ola.

.....(1 sat›r bofl)..... ***[227b]***

Sitâyifl-i hammâmât-› mahsûs-› sarây-› kibâr-› a‘yân: Cümle 300 aded sarây-› hânedân hammâmlar› vard›r. Evvelâ Pafla Sarây› hammâm› ve Monla sarây› hammâm› ve Çufud Yahyâ A€a hammâm› ve Mahmûd A€a Kethudâs› Mehmed A€a hammâm› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) meflhûr hammâmlar bunlard›r.

Der-imâret-i hân-› hâcegân: Hepsi on alt› aded hân-› tüccârân-› sevdâgerând›r, ammâ cümleden Sulu Hân, Sultân Bâyezîd-i Velî Hân'›nd›r. Tahtânî fevkânîsi cümle (---) aded hücreli hân-› azîmdir. Andan (---) hân› (---) (---) ve

.....(1 sat›r bofl).....

Kurflumlu hân-› azîmler bunlard›r.

Der-mihmânsarây-› kârbân-› revân: Umûmisi (---) aded kârbânsarây-› hasbîlerdir. Cümleden

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-hakk-› vekâle-i mücerredân-› garîbân: Olancas› yetmifl aded bekâr odalar› var kim bunlarda dahi ehl-i san‘at garîbü'd-diyâr kimesneler sâkin olurlar. Evvelâ

.....(1 sat›r bofl).....

Der-vasf-› çeflme-i âb-› revân-› hayvân: Bar›s› altm›fl dörd aded çeflme-i cân-perverlerdir. Cümleden çârsû bafl›nda Ekmekçizâde Ahmed Pafla çeflmesi ve fieyh Hortaç çeflmeleri ve Bâyezîd-i Velî çeflmeleri ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-hayrât-› sebîlhâne-i cân-sitân: Baridesi (---) aded flehîdân-› Deflt-i Kerbelâ ervâhiyçün sebîlhâne-i atflânlard›r ammâ cümleden Yal› kapusundan içeri Gümrük emînhânesi önünde kurflum örtülü kubâbl› sebîlhânenin târîh-i ra‘nâs›d›r:

Hâtif-i Gayb dedi târîhin,
Mâ-i Kevser sebîl mânendi.

Sene (---)

.....(1.5 sat›r bofl).....

Bâb-› rahmet-i enhâr-› zülâl-› âb-› revân: Niçe sâhibü'l-hayrâtlar bu flehre âb-› cârîler getirmifllerdir, ammâ cümleden lezîz âb-› hayât Hortaç da€›ndan gelen flarâb-› zülâl gibi bir mâ-i tahûr yokdur kim menba‘› cebel-i Hortaç'd›r ve gâyetü'l-gâye serî‘u'l-hazmd›r. Cümle flehrin hân u câmi‘ ve hammâm u hânedânlar›n rey eden bu ayn-› Hortaç'd›r. Ammâ Yenikapu'nun taflras›ndaki garb taraf› da€lar›ndan dahi niçe sular bu flehre gelir, ammâ ol kadar nâfi‘ de€ildir.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-aded-i bi’r-i âb-› hoflgüvâr-› hânedân: Olancas› üç bin altm›fl aded sicillâtda mastûr hânedân kuyular› vard›r. Niçesi florcad›r, niçe yüzü âb-› hayât buz pâre kuyu sular›d›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-alâmet-i çârsû-y› bezzâzistân: Hamusu dörd bin dörd yüz aded dükkânçe-i ehl-i h›ref ehl-i sanâyi‘âtdir. Cemî‘i erbâb-› kâr-› hezârfen Cemflîd-vefl zû-fünûn kimesneler bu flehirde mevcûddur. Her birinin kâr-› memdûhât›ndan birer flemme vasf etsek tatvîl-i kelâm olup tahrîri seyâhatimize mâni‘ olur. Ammâ bu flehir kal‘a-misâl bir kârgîr binâ-y› pürmeâl mükellef ü mükemmel kurflum kubâbl› ve demir kapulu bezzâzistân› var kim bu kârhâneye duhûl eden kimesnelerin demâ€lar› misk [ü] amber-i hâm ve sâ’ir ›tr-i nâklar›n râyiha-i tayyibelerinden âdemin demâ€› mu‘attar olur bir bezzâzistând›r kim niçe M›s›r hazînesine mâlik hâcegîlerinin altun ve gurufl saymas› g›j›flt›s›ndan âdeme dehflet hâs›l olup bir iz[di]hâm-› bey‘ [ü] flirâ yeridir kim ta‘bîr olunmaz.

Cümle sadranç nakfl› bu flehir üç yüz aded flâhrâh tarîk-i hâss u âmmd›r. Ve her zokakda birer esnâf halk› çârsû-y› bâzâr mukarrerdir, ammâ cümleden Tahtalkal‘a bâzâr› ve kal‘adan taflra M›s›r çârsûsu ve kal‘a içre hâliçeciler bâzâr› ve haffâflar bâzâr› ve hayyâtlar çârsûsu ve takyeciler ve kavukçular çârsûsu ve

.....(1 sat›r bofl).....

Ammâ cümleden bâzâr-› meykede-i erbâb-› harâb ya‘nî meyhâne ve bozahâne çârsûsu baflka bir semte vâki‘ olup bir acîb ü garîb temâflâgâh ve bir mest-i müdâmgâh hergâh sehergâh bâz›d›r kim cümle kefere ve fecere vü fesaka ve tâ’ife-i mezmûm harâbât erenleri bunda mevcûd olup cümle üç yüz k›rk aded humhâne meyhâneler vard›r kim her birine yüzer ikifler yüz atl› yolcular konup içüp göçerler ve mihmân olurlar, hem hând›r ve hem humhânedir. Kârhâne sâhibi kefereler flarâb-› bî-hicâb satup kâr eder.

Garîb temâflâd›r kim bir diyârda böyle mihmânsarây-misâl ***[228a]*** meyhâneler yokdur kim meyfürûfl kefereler evlâd [u] ›yâlleriyle müsâfirîn-i meyhorlara hidmet ederler. Yine böyle iken bir âdem mest olup meyhânecilerin evlâd [u] ›yâllerine dest-d›râz ve zebân-d›râzl›k etmezler. Gâyetü'l-gâye mazbût flehr-i merbûtdur. Cemî‘i kurâ vü kasabâtdan gelüp metâ‘ getirü[p] metâ‘ götürenler ve gayri âyende vü revendegânlar bu meykedelere konup göçerler. Ve her biri niçe piyâle flarâb içüp giderler.

Ve cümle yigirmi aded bozahâne ve cümle on yedi aded ma‘mûr ve mükellef ü mükemmel kahvehâneler var kim her birinde saz u söz ve mutr›bân u meddâhân ve gazelhân ve kaflmerân ve mukallidânlar mevcûd olup cemî‘i uflflâkân-› zarîfân flâ’irân seyyâhân, erbâb-› ma‘ârifân bu kahvehânelerde cem‘ olup fleb [u] rûz Hüseyin Baykara cem‘iyyetleri olur.

Ve bu çârsû-y› bâzâr içleri ve cümle mahallât sokaklar› zamân-› kadîmde bu flehir binâ olunurken cümle sadranç nakfl› tarîk-i âmlar tarh olup her soka€› ikifler ve üçer bin ad›m do€ru do€ruya ç›rp› ile tarh olmufl tarîk-i âmmlar cümle pâk döfleli tafl kald›r›mlard›r. Ammâ Çufud mahallâtlar›n›n sokaklar› hem darac›k dâr-› menhûshânelerdir ve hem cümle zokaklar› pis ve mülevvesdir, zîrâ bu kavm-i cuhûdlar cümle himâyede olmak ile çöplük subafl›s› Yahûdlar›n sokaklar›n pâk etdiremez. Ve derilerinin kapular›ndan içeri de€me âdemler geçemez. *Allâhümme âfinâ* gûyâ cehennem derecelerinden bir sakar dereceleridir.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-beyân-› esmâ-i aded-i mahallât-› mü’minân-› muvahhidân: Yekûnisi k›rk sekiz aded mahalle-i ehl-i îmând›r. Cümleden Yedikulle mahallesi ve Vardar mahallesi, Kelemerye mahallesi, Hortaç

mahallesi, Kâs›m Pafla mahallesi, Ayasofya mahallesi,

.....(2 sat›r bofl).....

Meflhûr [u] müte‘ârif mahallâtlar bunlard›r.

Ve cümle on alt› aded kefere-i fecere mahallâtlar›d›r kim Ermenî ve Rûm ve Freng ve S›rf ve Bulgar ve Latin kefereleri bu mahallâtlarda dâhillerdir. Bunlar dahi zîbâ dâr-› menhûslard›r, ammâ müselmân mahallâtlar›ndan afla€› gayri semtde bir düz yerin Kelemerye kal‘as› kapusu taraf›na vâki‘ olmufllard›r.

Ve cümle elli alt› aded Yahûdî mahallâtlar› vard›r. Bunlar ‹skele kapusun›n iç yüzünde hisâr dîvâr› diplerinde sâkinlerdir kim ne‘ûzü billâh hakkâ ki Çufud hâne-i menhûslard›r, ammâ flehrin çârsû-y› bâzâr›n›n güzîde yerlerindedirler, ammâ kesîf yerleri vard›r. Ammâ,

Der-defter-i kâ’ime-i sicillât-› mahkeme üzre ve flehremini ve flehir kethudâs› nakilleri üzre bu flehr-i Selânik'de müselmân ve e€er Rûm ve Yahûdî ve Ermenî ve gayri keferelerin cümle-cümle hâneleri hâne-i avâr›z defteri üzre cümle otuz üç bin altm›fl aded baca odalar›d›r kim cümle kat-ender-kat kârgîr binâl› üçer ve dörder tabaka k›rm›z› kiremit örtülü sarâylar ve gayr[i] hânedânlard›r kim her birinin revzenleri ve soffalar› ve flâhniflîn ü maksûre ve çârdak ve kameriyyeleri cânib-i k›ble ve taraf-› flarka ve semt-i cenûba Selânik körfezi deryâs›na nâz›r büyût-› hânedân-› mihmânsarâylard›r.

Ve niçe yüz aded sarâylarda bâ€ u bâ€çeler ve hadîka-i gül-i gülistânlar ve f›skiyye ve flâzrevân selsebîlli vâsi‘ ü latîf müzeyyen sarâylar vard›r.

Ve bu sanca€-› kazâda Ekmekçizâde Ahmed Pafla'n›n tahrîri üzre befl kerre yüz bin aded benî âdem tahrîr olunmufldur. Hâlâ ol tahrîrden dahi ziyâdedir derler, zîrâ rûz merre furûnlarda fürûht olunan ekmekden ma‘lûmdur kim andan ziyâde benî âdem vard›r derler, zîrâ Cenâb-› Allâh bu edîm-i arzda her ne kadar elsine-i muhtelife sâhibi milel-i nasârâ ve gayri benî âdem var ise bu flehirde mevcûd olup Freng balyozlar› ve konsolozlar› ve çingane be€leri ve yörük be€leri ve niçe gûne ecnâs-› milel-i mahlûkât vard›r.

Hâs›l-i kelâm bu flehr-i Selânik küçük ‹slâmbol'dur kim yüz bin kadar Yahûdîleri var. Anlar dahi Selânik'e "Bizim ‹slâmbol" derler. (---) (---) (---) (---)

Der-imârât-i dâru'z-ziyâfe-i me’kel-hâne-i fakîrân [u] garîbân: Cem‘as› on alt› aded yerde kurflum örtülü imâretleri var kim yedi adedinin subh [u] mesâ matbah-› Keykâvus'unda ni‘met-i uzmâs› tabh olup cemî‘i bay u gedâ-y› pîr [ü] mu€âna ve K›ptî vü fakîrâna birer tâs çobra ve birer nân ile bezl-i ›t‘âm ederler. Cümleden (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[228b]***

Der-beyân-› dârü'fl-flifâ-y› bîmâristân: Bu flehir içre Edirne ve Bursa ve ‹slâmbol gibi bîmârhâne-i azîmler yokdur, ammâ sâhibü'l-hayrâtlar Kâs›m Pafla câmi‘i kurbunda ve fieyh Hortaç câmi‘i kurbuna garîbü'd-diyâr olup hasta olanlara vak›f hücreler ile hüddâmlar ta‘yîn edüp gözedirler.

Der-bîmârhâne-i kefere-i muristân: Bu hayrâta karfl›l›k kefereler dahi Mitrepolid kilisesi yan›nda baflka bir mükellef ü mükemmel bîmârhânelerinde koca kar›lar› me’kûlât [u] meflrûbât âflbâzlar›yla ta‘yîn eyleyüp her vilâyetden gelen garîb kefereleri Îsâ peygamber aflk›na gözedirler.

Der-ibret-nümâ-y› âsâr-› âbâdân: Cümleden bir vâcibü's-seyr bârûthânesi var kim cemî‘i çarhlar›n atlar çevirüp fleb [ü] rûz bârûd-› siyâh dö€ülür. ‹bret-nümûn çarhlar› gûyâ çarh-› felekdir, ra‘d-âsâ sâ‘›kas› bir hayli mesâfe-i ba‘îdeden istimâ‘ olunur. Üç yüz kadar neferâtlar› ve emîni ve a€alar› vard›r.

.....(2 sat›r bofl).....

Der-vasf-› eflkâl-i âsiyâb-› dakîk-i tahhân: Bu flehir içre cümle yüz yetmifl aded âb de€irmenleri var kim bir gûne musanna‘ Freng-pesend çarhlar› var kim bir vilâyetde böyle un de€irmenleri yokdur. Bir t›fl-› mürekkeb ma‘sûm çarhlar›na dokunsa f›r-â-f›r çevirüp gendüm dakîk-i rakîk hâs›l olur.

Der-vasf-› hevâ-y› latîf-i hûb-› câvidân: Hevâ-y› râhat-› cân› ol kadar latîf-i i‘tidâldir kim fi's-sayf ve'fl-flitâ kuzusu ve o€la€› sürü ile flehr[e] hedâyâ gelir. Zamân-› mefltâda niçe pîr-i fânîleri kürk geyme€e ihtiyâc olmazlar. Sekiz aded rûzgârda hevâs› {hûbdur}.

Der-sûret-i çîn-i mehcebîn-i mahbûbân: Cemî‘i mahbûb gulâmlar› on yafl›na erdikde yigirmisine var›nca sâhib-cemâl ve latîfü'l-i‘tidâl olup hüsn-i cemâlleri bir mertebededirler kim hâl-i Hindûlerinin her biri hâl-i Hâflimîden niflân verüp zekiyyü't-tab‘ olurlar.

Der-reng-i rûy-› pîr [ü] cüvân-› tüvânân: Cemî‘i pîr-i nâ-tüvânlar›n›n bile rûy-› ahmer-cebînleri humret üzre olup kemâl mertebe müsinn ü mu‘ammer Zâl-› zamân olup kuvveti gitmifl ve hey’eti yitmifl ve ömr-i azîzleri yüz yetmifle yetmifl iken yine at binüp k›l›ç kuflanup cimâ‘a kâdirlerdir.

Der-medh-i peyker-perî rûy-› zenân: Cümle bintân-› zenân meh-pâreleri bir mertebe hüsn-i cemâlde ve latîf-i i‘tidâlde olup kelimâtlar› cümle mevzûn ve diflleri dürr-i meknûn olup geysûlar›n›n her târ› fleb-târ olup Râbi‘a-i Adeviyye mertebesinde ehl-i perde havâtînleri vard›r.

Der-esmâ-i râcilân-› merd-i meydân: Afo Çelebi, Baykuflzâde A€a,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-nâmhâ-y› sâliha-i nisvân: Evvelâ Gülmise Kadu ve Gülcemâl Bula ve Rabifle Kad›n ve Zilfikâr Kad›n ve Ümiyehân Kad›n ve Hundi Kad›n ve Âlem Kad›n ve Safiyye Kadu ve Mihrimâh Bula ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-kabâ-y› eflkâl-i insân: Cümle a‘yân-› kibâr› atlâs haftân ve elvân bo€as› libâslar ve semmûr kürkler geyüp mutallâ destâr-› gûnâ-gûnlar sararlar. Vasatu'l-hâl olanlar londura çuka kontofl ve D›rama bezi haftân geyerler. Tâze yi€itlerinin niçeleri semmûr kalpak geyerler.

Der-libâs-› flemâ’il-i mahbûbe-i bintân: Cümle havâtîn ve cevârîleri çuka ferrâceler geyüp zengîneleri dîbâ ve flîb ve zerbâf hil‘at-i fâhireler geyüp baflar›nda beyâz dülbend dutuk dutunup yüzlerinde k›ldan nikâb pûflîde edüp mü’eddebâne reftâr ederler.

Der-esmâ-i çâkerân-› halka-begûflân: Ekseriyâ kölelerinin esmâlar› Fîrûz ve Pervîz ve ‹skender ve Çâker ve Ken‘ân ve Cemâlli ve Kademli ve Maflkolor ve Ferhâd ve Yarar ve Seyfî ve Tezgeldi ve fiâhîn ve fieremet ve Yovan ve Bal› ve Keyvân ve Sührâb ve Piyâle ve Gönüllü.

Der-müfl‘ir-› esmâ-i cevâriyân: Elbetde halây›kalar›n›n nâmlar› böyledir: Câriye, Sâmi‘a, Dâhiye, Kâbire, Sünâriye, Sâriye, Misbûy, Selviboy, Cânfidâ, Mâriye, Henîbe, fiehhûbân, Nigâre, fiîvekâr. Bu misilli nâmlar› var.

Der-fasl-› esmâ-i eflrâf-› a‘yân: Evvelâ Gümrük emini Çufud Yahyâ A€a, Mahmûd A€a,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-â€âze-i lehçe-i mahsûs-› a€ayân: Ekseriyâ halk› dörd lisân üzre kelimât ederler, ammâ fasîh ve belî€ Türkçe bilirler ve Rûmca ve Bulgarca dahi bilirler, ammâ lisân-› Yahûdî'yi gâyet çok bilirler, zîrâ fleb [ü] rûz ihtilât-› kâr [u] kisbleri çufudlar iledir kim ankâ bâzergânlar› gâyet çokdur. *[229a]*

Der-midhat-i ulemâ-y› tabîbân-› hâz›kân: Niçe yüz aded üstâd-› kâmil hukemâ-y› hâz›klar› var kim her biri gûyâ zamân›m›z›n Bokrât, Sokrât, Feylekos, Câlinûslar›d›r, ammâ cümleden Bal›kbâzâr› kurbunda Seyyid Latîf Çelebi, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-kâr-› üstâdân-› cerrâh-› fassâdân: Bu flehr-i amârda niçe üstâd-› kâmil merrîh-s›fat cellâd-revifl cerrâhlar› vard›r, ammâ cümleden üstâd-› kâmil Alakorna vilâyetinden Freng Frankul hakkâ ki sâhib-i cür’et cerrâh-› kâmildir kim sihr-i i‘câz mertebesinde kâr-pesendeleri var kim midhatden ârîdir.

Der-menâk›b-› sulehâ-y› meflâyihân-› zâhidân: Gerçi ahâlî-yi vilâyeti âlüfte ve âflüfte ve flûh u flengül ve flakrak ve latîfe-gûy âdemler görünür ammâ içlerinde sulehâ-y› ümmetden niçe yüz aded âdemleri savm-› Dâvûd'a müdâvemet edüp salât-› ebvâbîn ve teheccüd iflrâk duhâ namâzlar›na müdâvim sâhib-i verâ‘lar var. {Evvelâ},

Der-fli‘r-i na‘t-› flerîf güzîde-i flâ‘irân: Niçe yüz aded musannifîn [ü] mü’ellifînden emlahu'flflu‘arâ sâhib-i tab‘ ve zekî ve necîb ü reflîd tekmîl-i fünûn etmifl flu‘arâ-y› pâkîze-güftârlar› var ammâ cümleden Senâyî Çelebi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Müflerref oldu€umuz erbâb-› dilân-› ma‘ârifân: Birkaç gün içinde niçe pür-ma‘rifet hezâr-fen Cemflîd gibi çeber-çen çelebilerle ihtilât etdik, ammâ cümleden,

.....(1 sat›r bofl).....

Der-ehl-i hâl-i maz›nne-i kerâme-i mecâzibân: Bu flehir içre niçe büdelâ vü ümenâ ve evtâd u nücebâ ve nukebâ ve melâmiyyûn fleklinde âdemler var kim ricâlü'l-gayb ile hem-demlerdir, ammâ cümleden Deli Selâm nâm-› benâm mecâzib-i ‹lâhîdir. Ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-hisâb-› usturlâb-› ›klîm-i arz-› büldân: Bu flehrin iklîm hisâb› be-kavl-i ilm-i usturlâb küre-i arz-› müdevverde yigirmi sekizinci iklîm-i örfiyyede ve dördüncü iklîm-i hakîkîde bulunup arz-› beledi (---) ve tûl-› nehâr› (---) sâ‘at ve derîce ve (---) (---) (---) (---)

Der-kavl-i müneccimân-› tâli‘-i flehr-i amâristân: Be-kavl-i kehene-i kudemâ bu flehrin tâli‘-i imâretin burc-› hût beyt-i müflterî mâ’îde bulup tahrîr etmifller. An›niçün bahrinde gûnâ-gûn mâhîleri çok olup ahâlîsi müflterî-s›fat bey‘ [u] flirâya mâ’il olup mâ-i cârî s›fat tab‘ âdemlerdir.

Bî-medh-i deyr-i papasân-› râhibân: Cümle Rûm ve Ermenî ve Frenglerin on iki aded manast›r ve kenîseleri vard›r. Yigirmi aded dahi Yahûdîlerin hahamhâneleri ve sinago nâm bed-âyîn edecek yerleri vard›r. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-ganîmet-i hubûbât-› mahsûlât: Bu flehr-i dilâvîzin cânib-i garbî ve cenûbîsi taraflar›ndaki vâdîlerde ol kadar hubûbât-› gûnâ-gûnlar hâs›l olur kim vech-i arzda me€er fiâm'›n Havrân ovalar›nda ola. Yedi gûne bu€day ve pirinci ve fûlü ve adesi ve bö€rülcesi olur.

Der-rahmet-i sebzevât-› giyâhât: Sebzevât-› ahzariyyât k›sm›ndan her bâr sayf [u] flitâda salatas› ve so€an› ve purasas› ve teresi ve sar›msa€› ve lahanas› ve turpu ve flalgam› ve havucu vefret üzre olur. Ve vâdîlerinde gûnâ-gûn alefi ve tirfil ve yonca ve çay›r› olur.

Der-vasf-› ni‘met-i uzmâ-y› me’kûlât: Eyyâm-› flitâda cemî‘i a‘yân-› kibâr gezme nâm›yla ma‘rûf birbirlerine her gece birer hânedânda ziyâfet-i azîmler ederler kim bu da bir diyâra mahsûs de€ildir. Pesendîde ni‘metlerinden mümessek kuzu kebâblar› ve mu‘amberîn kuzu kapamalar› ve mâhîçeleri ve hoflâblar› olur kim ibretdir.

Der-sun‘-› Hudâ-y› güzîde-i fevâkihât: Bâ€ u bâ€çe ve cinîn ü gaytân ve hadîka-i ravza-i R›dvân misilli bâ€-› ‹rem-âbâdlar›nda niçe yüz gûne memdûh meyve-i âbdârlar› olur, ammâ beyâz kiraz› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-zübde-i hayât-› cân-perver envâ‘-› meflrûbât: Niçe gûne mükeyyefât müskirât-› muharremâtdan meflrûbâtlar› vard›r, ammâ bir katresi

harâm olan bâdesi gâyet memdûhdur, derler, ammâ hakîr görmedim ve Piyâle Kethudâ'dan sordum. ‹llâ viflnâb› ve müselles-i fler‘îsi ve Hortas bal› flerbeti beyne'l-ulemâ memdûhdur.

Der-kâr [u] kisb-i ehl-i iflgâl-i masnû‘ât: Her ehl-i h›refin kâr-› zîbâlar› var ammâ ekseriyyâ halk› cümle ankâ tüccârlard›r kim [1]«‰„«”»†O»deyü kâr [u] kisb edüp ekseriyyâ bahren M›s›r'a giderler ve Frengistân'da dahi ticâret ederler. Bir f›rkas› ehl-i hidmet ve biri tâlib-i ilm ve biri ehl-i h›ref ve biri du‘âgûyânlard›r.

Der-memdûhât-› güzîde-i sanâyi‘ât: Halk›n›n cümle kârlar› memdûhdur ammâ cemî‘i Yahûdîleri gûnâ-gûn nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn Selânik keçeleri ifllerler kim sihr-âsâr ederler. Ve Âl-i Osmân'›n k›rk bin yeniçerilerine Selânik'in mâvî ve yeflil suprama çukas› ve londura fleklinde çuka ifllerler. {Ve k›rk kalem nâm›nda kenârlar› k›rm›z› harîrden mâvî pefltemâllar ifllenüp Rûm u Arab u K›r›m'a pefltemâl ve hâlîçe-i gûnâ-gûnlar bu Selânik'den gider.}

Der-nazargâh-› bâ€-› ‹remezât: ‹htisâb a€as› ve flehir kethudâs› ve bâcdâr defteri üzre flehr-i Selânik'in etrâf›nda cümle k›rk alt› bin bâ€-› Merâmlar olup dölüm hakk› verirler, deyü nakl etdiler, ammâ her bâ€da gûnâ-gûn kasr-› niflîmenler mukarrer olup flîre-i engûr bezm-i rezm-i rez fasl› olunur. ***[229b]***

Der-mesîre-i teferrücgâh-› cinîn-i bâ€avât: Evvelâ Yedikulle ard›, andan Yene suyubafl›, andan Yenikapu suyubafl›,

.....(1 sat›r bofl).....

cânib-i erba‘as›nda seyrângâh çokdur.

Der-kâr-› kehene-i acâ’ibât-› mutalsamât: Evvelâ Kâs›m Pafla câmi‘inin içinde Kâs›m günü sâhibi mezâr› sandûkas›n açmak murâd edinseler hemân mübâfleret eden âdemlerin elleri kurulup gerdânlar› burulup kal›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-tahrîr-i vâsi‘atü'l-aktâr mezâri‘ât: Bir gûne mahsûldâr ve rahîsatü'l-efl‘âr bir dâr-› diyârd›r kim deyyâr edîm-i arzda mânendi yokdur kim bir y›lda yetmifl gûne mahsûl verir bir münbit zemîn-i hâk-i pâki mer€ûb mezra‘alar› vâfir ve hayrât [u] berekât› mütekâsir deflt-i hâmûnlar› d›rahtistânl› yerlerdir.

Der-beyân-› müflâ-y› arâzî-i kurâ vü kasabât: Evvelâ cânib-i garba on sâ‘at karîb müflâs›nda Vardar Yenicesi flehridir. Yine ol tarafda kasaba-i Vodina ile hem-hudûddur. Dahi garb cânibinde Demirhisâr ile bir merhale yerde hudûddefldir. Yine flimâl taraf›nda Beflik kasabalar›yla hem-çetdir. Yine flimâle meyyâl bir merhalede Lankada kasabas›yla hem-hâkdir. Yine ol tarafda bir günlük fledd-i rahilde Sidirkapsi kasabas› ve {nâhiye-i Aynaroz kefliflli€i} karîbdir.

Andan k›blesi cânibinde birer ve ikifler konak yak›n olan flehirlerden kasaba-i Karaferye ve cenûbunda kal‘a-i Serfice ve kal‘a-i Alasonya ve flehr-i azîm Yeniflehir ve kasaba-i T›rnovi ve kasaba-i Ermiye ve kal‘a-i Koloz ve kal‘a-i Kesendire ve kasaba-i Velesin ve kasaba-i Çatalca, bu mezkûr kasabalar cümle Selânik'in cenûbu ve k›blesi taraf›nda birer ikifler konak yer yak›n ma‘mûr flehir kasabâtlard›r. Ammâ cânib-i flarkîsi Akdeniz'den girme yüz mîl tûlânî vâki‘ olmufl bir körfez bo€az deryâd›r, *ve's-selâm*. (---) (---)

Der-flehrengîz-i tetimme-i külliyât: Evvelâ bu flehrin halk› gâyet garîb-dost ve ankâ a‘yân-› kibâr-› kübbâr› çok oldu€undan binden mütecâviz hânedân sâhibi sofra-i bî-imtinân› meydânda ni‘met-i nefîseleri mebzûl sâhib-i keremkârâyî âdemleri vard›r.

.....(4.5 sat›r bofl).....

Der-vasf-› mekâlîd-i cebel-i Hortaç menba‘-› enhârât: Bir kûh-› serbülend-i sertâcd›r kim eflâke kad-keflân olup tâ zirve-i a‘lâs›nda sayf [u] flitâda selc-i yeh-pâre-i billûru eksik de€ildir. Selânik'in taraf-› garbîsi ve y›ld›z rûzgâr› cânibine yak›n olma€›n Selânik'den nümâyând›r. Ve cemî‘i uyûn-› âb-› hayâtlar› Selânik'e zîr-i zemîn içre kehrîz künkler ile gelüp flehrin cemî‘i hammâmât, cevâmi‘ ve imârâtlar›na taksîm olur. Bu tell-i refî‘ üzre niçe yüz aynu'l-hayât misilli gölcügezler vard›r. fiiddet-i flitâda ol gölcüklerde billûr gibi buz hâs›l olup rûz-› nevrûz-i Temmûz'da kat›rlar ile buzlar› ve selclerin flehr-i Selânik'e Hortas re‘âyâlar› getirüp fürûht ederler.

Ba‘z› Selânik flehrinin a‘yân-› kibârlar› hayme vü hargâh bâr [u] büngâh me’kûlât [u] meflrûbâtlar›yla bu kûh-› Hortaç'a ç›kup bir iki ay zevk u safâ edüp kesb-i tarâvet ederler.

Ziyâretgâh-› makâm-› fieyh Hortaç: Bu kûh-› bâlân›n bir hadîka-i ravza-i cinân misilli bir köflesinde azîz-i merkûmun bir âsitânesi vard›r. Andaki savma‘as›nda dâ’imâ tâ‘at u ibâdât edüp gündüz sâ’im ve gece kâ’im bir azîz sultân›n nazargâh› olma€ile Hortaç da€› derler. Ammâ lisân-› Rûm'da Hortasi derler, zîrâ bu cebelin dibinde hâlâ Hortas nâm yüz evli bir kefere köyü vard›r kim flehr-i Selânik a‘yân›na kar getirirler.

Andan yine flehre gelüp ziyâretgâh-› evliyâlara flurû‘ etdik.

Der-beyân-› ziyâretgâh-› erbâb-› hâcât: Evvelâ Hortaç Sultân kendü câmi‘leri sâhas›nda âsûde-hâldirler. *Kuddise s›rruhu*.

Bu azîz-i merkûmun niçe yüz bin menâk›b› vard›r, ammâ tahrîr etme€e vaktimiz yokdur. Ancak bir menâk›b-› ibreti oldur kim bir gece cemî‘i fukarâs›yla leyle-i Cum‘a âye[t] (---)

[1] (Al›n teriyle) kazanan, Allâh'›n sevgilisidir.

I«†«IA«†«‰–IE†«AEE«
[1] ÍËÂ†«‰ÃÂŸ…† · «”ŸË«†
fermân› üzre ve âye[t] (---) (---) [2] E«–„—E«†«‰
nass-› kât›‘› üzre cümle fukarâlar›yla tevhîd [ü] tezkîr-i sultânî ederken hemân bi-emrillâhi te‘âlâ ol n›sfu'l-leylde azîzin ser-i sa‘âdetlerinin tâc-› flerîfi üzre gün do€up Selânik flehri fleb-› muzlim iken ***[230a]*** rûz-› rûflen olur. Cümle uflflâkân-› müfltakân-› azîz gece ile günefli azîzin tâc› üzre görüp lisân-› Fârisî üzre Hortaç ya‘nî güneflli tâc sâhibi azîz deyüp lakab-› flerîfleri Hortaç kald›.

Bu hâli Selânik küffârlar› ve Yahûdîleri görürler kim gece ile azîzin ser-i sa‘âdetinde günefl durur. Ol gece nasârâdan yedi yüz âdem ve Yahûddan ancak yetmifl âdem îmân ile müflerref olup ba‘dehu azîz-i merkûm bu keflf [u] kerâmetden sonra câmi‘i olan deyri kefereler destinden feth edüp câmi‘ edüp hâlâ câmi‘inde medfûndur. *Rahmetullâhi aleyh.*

Ve ziyâretgâh: Kanl› Burkaz dibinde bir kurflum ile mestûr kubbe-i ma‘mûr içinde kabr-i Mûsâ Baba. Bir servi d›rahtl› âsitâneci€inde birkaç fakr [u] fâka sâhibi fukarâlar› vard›r.

Ve ziyâretgâh: Yal› kapusun›n iç yüzünde bir türbe-i pür-envâr-› nazargâhda meflhed-i Meydân Baba Sultân. Hâlâ ziyâretgâh-› erbâb-› dilând›r.

Ve ziyâretgâh-› Alî Baba: Bal›kbâzâr› kurbunda bir âsitânecikdir.

.....(1 sat›r bofl).....

Ve dahi niçe ziyâretgâhlar vard›r ammâ dergâhla-r›na yüz sürüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdi€imiz bu merkûm olan e‘izze-i kirâmlard›r.

Andan cümle ahbâb ile vedâ‘laflup cânib-i garba 4 sâ‘at gidüp **nehr-i Vardar**'› a€aç cisrden ubûr etdik. Bu nehr-i azîm cânib-i garbda Arnavudistân içinde Kalkandelen da€lar›ndan tulû‘ edüp Kaçanik kal‘as› deresinden geçüp flehr-i Üsküb içinden ve Köpürlü içinden ve Ofçabolu içinden gelüp bu mahalden dahi ubûr edüp bu Selânik kurbunda (---) mahalde Akdeniz'e mahlût olur.

Ba‘dehu (---) sâ‘at dahi yine cânib-i garba sahrâlar içre gidüp niçe âbâdân kurâlar geçüp gi-derken **nehr-i Sö€üdlü**'lü geçüp bu nehircik Vardar Yenicesi da€lar›ndan tulû‘ edüp bu dahi Selânik kurbunda Bahr-i Beyâz'a munsab olur.

Andan niçe âbâdân kurâlar dahi geçüp 10 sâ‘atde,

Evsâf-› Verebiye Ovas›, ya‘nî kal‘a-i Vardar Yenicesi

‹ki aded kal‘ad›r. Biri Tekûr b›nar› kal‘as›d›r kim flehrin bir ucu anda imifl. Bir kal‘as› hâlâ amâr olan flehir oldu€u yerdedir kim ana Verebiye kal‘as› derler. An›niçün defter-i hâkânîde kal‘a Vardar Yenicesi sahrâ-y› Verebiye derler. Bânîsi Rûm krallar›ndan yine Feylekos evlâdlar›ndan iki bürâder iki kal‘a binâ edüp biri Tekrûr kral ve biri Verebiye kral binâs›d›r. Niçe mülûkdan mülûka de€üp âh›r-› kâr sene 764 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr ümerâlar›ndan Gâzî Evrenos feth edüp pây-› taht-› ümerâ etdi. Ve kal‘as›n câ-be-câ münhedim etdi kim bir dahi küffâr-› Rûm tama‘ edüp muhâsara etmeyeler.

Hâlâ Rûmeli eyâletinde Selânik sanca€› hâkinde üç yüz akçe flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) kurâd›r. Ve hükûmeti (---) (---) dir. Ve kazâs› cümle üç yüz aded hâne tahrîr olunup hâne-i avâr›z ordu ve nüzülât tekâlîfleri verirler. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve (---) ve muhtesibi ve bâcdâr› ve flehir kethudâs› vard›r.

Eflkâl-i zemîn-i flehr-i Yenice: Mezkûr olan iki kal‘an›n mâbeyninde bir vâsi‘ dereli ve depeli ve bay›rl› yerde cümle 17 aded mahallât-› ma‘mûreli flehirdir. Evvelâ (---) mahallesi,

.....(1 sat›r bofl).....

Meflhûr mahallât bunlard›r.

Ve cümle bin befl yüz aded kiremit örtülü bâ€ u bâ€çeli ve tahtânî ve fevkânî vâsi‘ ve birbirlerinden (...) vâki‘ olmufl kârgîr binâ hânedânlard›r kim her birinde âb-› hayât sular ve bâ€çeler mukarrerdir.

Ve cümle 17 aded câmi‘-i mîr-i mîrân ve gayri kibâr-› a‘yân câmi‘leridir, ammâ cümleden mükellef ü mükemmel ve ma‘mûr ve müzeyyen cemâ‘at-i kesîreye mâlik çârsû içinde ‹skender Be€ câmi‘i, kurflum kubbeli ma‘bedgâh-› kadîmdir. K›ble kapusu üzre tahrîr olunan târîhi budur:

Ammere'l-‹skender min nesli Gâzî Evrenos,
Dâru hayr› ceddehü'l-a‘lâ fe‘amme nef‘uhâ,

Ecruhâ fî dâr›'l-uhrâ cennetü'l-me’vâ limâ,
Câe fî târîhihâ dârun karârun ecruhâ.

Sene (---)

Andan Badral› câmi‘i, müferrih ve musanna‘ ma‘bedgâhd›r.

Ve Îsâ Be€ câmi‘i, hakkâ ki bânî-i mi‘mâr-› selef ilm-i hendese üzre mahbûb câmi‘ binâ etmifl kim görenler pesend ederler.

Ve Receb Çelebi câmi‘i, bu dahi kâr-› kadîm câmi‘-i pür-nûrdur.

Ve fieyh ‹lâhî türbesinde Ahmed Be€ câmi‘i.

Bu terkîm olunan befl aded cevâmi‘lerden mâ‘a-dâs› cümle 12 aded mahalle mesâcidleridir. Cümleden Evrenos Gâzî mescidi ve fieyh ‹lâhî mescidi,

.....(1 sat›r bofl).....***[230b]***

Ve cümle bir aded medrese-i âlimând›r. Ol dahi Gâzî Evrenos Be€'in kurflum örtülü kubâblar ile tezyîn olmufl bir dâru't-tedrîs-i tahsîl-i ulûmîdir.

---

[1] *Kur’ân,* Cum‘a, 9; "Ey inananlar, Cuma günü namaz için ça€r›ld›€›(n›z) zaman, Allâh'› anmaya koflun, al›flverifli b›rak›n!"

[2] *Kur’ân,* Ahzâb, 41; "Allâh'› çokça an›n!"

Bir âdem her ne kadar ahmak hebennak-› sa‘lebi'l-humakâ olsa bu dershânede bir kerre *bismillâhi* dese elbette bir y›lda tefsîr-i flerîf istihrâc etme€e liyâkat hâs›l eder, zîrâ fieyh ‹lâhî hazretlerinin nazargâh›d›r. Cemî‘i talebeleri ve ders-i âmlar› mevcûd olup her tâlibâna cânib-i vak›fdan lahmiyye ve flem‘iyye bahâlar› vâs›ld›r.

Ve cümle yedi aded mekteb-i dâru'l-ulûm-› s›byân-› ebcedhân-› püserând›r. Evvelâ Yürekli Alî Be€ mektebi ve Receb Çelebi mektebi ve Îsâ Be€ mektebi ve (---) (---) (---) bunlar meflhûrdur.

Ve cümle (---) aded tekye-i sâhib-i tarîk-i pîflvâ-y› dervîflân-› abdâlân hânkâhlar›d›r. Cümleden fieyh ‹lâhî tekyesi ve (---) tekyesi ve (---) (---) hânkâh› ma‘mûrdur.

Ve cümle 3 aded dâru'z-ziyâfe-i me’kel-i fakîrân› vard›r. Cümleden Receb Çelebi imâreti ve fieyh ‹lâhî medresesi imâreti ve Gâzî Evrenos türbesi imâreti. Bunlar›n bay [u] gedâya ve hâss u âmma ni‘metleri dâ’imdir kim fleb [ü] rûz matbah-› Keykâvus'undan mu€ân u cuhûdâna bile bezl-i ›t‘âm-› âm olunur.

Ve cümle yedi yüz k›rk aded çârsû-y› bâzâr dükkân-› bezzâzistân› var. Cemî‘i zî-k›ymet eflyâlar bî-minnet ve bî-k›ymet bulunur. Ammâ alt› aded kurflum örtülü kubbe-i pür-cevherli ve dörd aded demir kapulu kârgîr binâ bir metîn ve kavî bezzâzistân› var kim de€me flehirde eyle bir kârhâne-i zîbâ yokdur.

Ve cümle üç aded hammâm-› rûflenâlar› var. Cümleden Gâzî Evrenos Be€ hammâm›n›n âb [u] hevâs› ve binâs› ve hüddâmlar› ve bisâtlar› memdûhdur. Ve çârsû içinde Ahmed Be€ hammâm› gâyet müferrih ve dilküflâ germâ-y› vâsi‘dir.

Ve nazargâh-› hammâm-› fieyh ‹lâhî: Bir küçük hammâmd›r, ammâ bi-emri Hudâ her ne kadar emrâz-› muhtelifeye mübtelâ âdem k›rk gün bu hammâma girme€e müdâvemet etse bi-emri Hayy-› Kadîr flifâ bulur. Azîz-i merhûm asr›nda bu hammâma girenlerden aslâ akçe al›nmazm›fl ve külhan›nda aslâ âtefl yanmazm›fl. Yine böyle iken derûn-› hammâm›n fliddet-i hâr›ndan bir âdem bir sâ‘at hammâmda durma€a tâkat getiremezmifl.

Ba‘dehu mürûr-› eyyâm ile bu hammâm› ta‘mîr ü termîm iktizâ etdikde mütevellîsi külhan›n meremmât ederken dîvâr›n bir cânibi obrulup münhedim oldukda görseler kim hammâm kazgan› alt›nda yedi aded tafllar durup ol seng-i hârlardan alev ber-alev âtefller ç›kup kazgandaki suyu kaynad›r. Ol tafllar kim Kuds-i fierîf kurbunda Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm›n* türbe-i pür-envâr› etrâflar›nda olan ot tafllar›d›r.

Bir köflesinde dahi bir demir kandîl içinde flîr-i revgan memlû olup bir gûne mülebbes ve mülemma‘ ve musanna‘ fitil ile bir kandîl-i çerâ€ân iken benî âdemlerin nazarlar› bu kandîldâna ta‘alluk edince yâhûd rîh-› akîm isâbet edince kandîl sönüp ve yedi aded tafllar›n âteflleri de teskîn olup hammâm-› kudret buzhâne gibi olup ilâ yevminâ hâzâ âtefl-i germâ-germ ile meshûn bir germâ-y› nazargâhd›r. Lâkin yine hasta girse bi-emri Hudâ flifâ bulur. Hattâ bu hakîrin Kâz›m nâm bir gulâm› gâyet müflevveflü'l-hâl iken bu humma-i nazargâha girüp tendürüst oldu.

Ve "Cümle yetmifl aded sarây hammâmlar›m›z vard›r" deyü a‘yân-› kibâr tefâhür kesb ederler.

Ve cümle 9 aded hân-› sevdâgerânlar› vard›r. Cümleden (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle bir aded kârbânsarây-› mihmân revân-› hasbîsi var. Ol dahi Gâzî Evrenos Be€'in hayrât›ndand›r kim fleb [ü] rûz befler yüz alt›flar yüz kadar atl›lar konup her ocak bafl›na birer bak›r sini ta‘âm ve âdem bafl›na birer nân ve birer flem‘-i revgan ile birer flem‘dân ve her at bafl›na birer tobra alîk-› esbân gelüp cemî‘i âyende vü revendegâna ta‘âm-› bî-minneti tenâvül edüp def‘-i cî‘ân etdikde sâhibü'l-hayrâta her âdem birer Fâtiha tilâvet edüp rûh-› hayrât› flâd ederler. Hakkâ ki hayrât-› azîmedir.

Ve cümle 22 aded âb-› hayât çeflmesârlar› vard›r. Cümleden çârsû içinde hânlar önünde dörd gözlü çeflme-i ayn-› zülâl-i cân-perveri var kim her uyûnu lülelerinden âdem bâzûsu kal›nl›€› cereyân edüp andan taflup afla€› Tabahâne ibret-nümâ çârsûsuna gider gâyet lezîz ve nâfi‘ âb-› nâbd›r. Bu çeflmesâr üzre sâhibü'l-hayrât bir kasr-› âlî inflâ edüp cemî‘i ehl-i sefer garîbü'd-diyâr kimesneler anda cem‘ olup görüflüp biliflirler, bir mecma‘u'l-irfân kasr-› zîbâd›r. Dahi cümle çeflmesârlar›n âb-› revânlar› cümle Gâzî yaylas›ndan gelir. Lâkin bu flehre göre suyu azd›r. Mürûr-› eyyâm ile yollar› rahnedâr olmufldur.

Ve cümle k›rk bir yerde sebîl-i atflân-› selsebîl-i flehîdân-› deflt-i Kerbelâ rûhiyçün meâb-› kevserlerdir.

Ve cümle memdûhâtlar›ndan ekseriyyâ halk›n›n kâr [u] kisbleri çemflir kökünden ve karaçal› kökünden ve erik ve k›z›lc›k a€açlar› özlerinden gûnâ-gûn musanna‘ kafl›klar ve keflkül ve zerdesteler yapup kifâf-› nefs ederler. Ve vilâyet vilâyet bu flehrin kafl›klar›ndan hedâyâ götürürler. Ve Bursa'n›n imâm lülesi kadar meflhûr lüle-i duhân ifllenir.

Ve dahi Yenice'nin ***[231a]*** kuzu kula€› gibi duhân› Rûm ve Arab u Acem'de meflhûr olup birer vuk›yye mikdâr› iki bafl› sivri ve ortas› yumru duhân› bir yere cem‘ edüp kaz›llar ile ba€layup cemî‘i vilâyet a‘yân›na hedâyâ götürürler. Hakîr ömrümde duhân içmedim ammâ bu Yenice duhân›n›n misk [ü] amber-i hâm râyihas›ndan hazz ederim. Tâ bu mertebe misk-bû tütünü olur.

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât

Evvelâ niçe bin hânedân sâhib-i a‘yân-› kibâr› gûnâ-gûn çuka libâslar geyüp ferhâdhânî ve hezârî ve altunbafl ve hünkârî ve köse destâr-› Muhammedî sar[ar] eflrâf-› kibâr› vard›r. Vasatu'l-hâl olanlar ehl-i tüccâr ve ehl-i sanâyi‘i çuka kontofl ve çuka çakfl›r ve çuka semmûr ve zerdeva kalpak ve kopçal› çakfl›r ve

bellerinde teybend kuflaklar›nda kortela b›çak ve varsak tafl›yup Rûmeli gâzîleri gibi reftâr eder fetâlar› vard›r. Ammâ ›st›lâhât-› lisânlar› Rûm lehçelerine yak›n, varm›s›k, gelm›s›k ve onlar ile görism›s›k ve flöyle etm›s›k ve böyle etm›s›k, el-hâs›l s›k lafz›n› s›k s›k isti‘mâl ederler. Zenâneleri dahi cümle çuka ferrâceler geyüp yass› bafllar›na beyâz dülbend ›zâr bürünüp yüzlerine k›l nikâb dutuk edinüp mü’ed-debâne gezerler.

.....(2 sat›r bofl).....

Ammâ hevâs› sehel sakîl oldu€undan ahâlî-i vilâyet mâh-› Temmûz eyyâm-› bâhûra var›nca cümle yayla€a ç›karlar.

Sitâyifl-i yayla€-› kûh-› Yenice-i Vardar

Bu flehrin cânib-i garbîsinde {flimâlîsi mâbeyninde} nîm râh kurbuna bir garîb temâflâgâh yalakabd›r. Yenice ahâlîsinden mâ‘adâ Yenice etrâf kurâ ve kasabâtlar›n›n ahâlîleri eyyâm-› Temmûz'da bu yayla€a cemî‘i devâbbâtlar›yla urûc edüp befl alt› ay kesb-i tarâvet ederler. Tâ Gâzî Evrenos zamân›ndan berü binâ olunmufl câmi‘leri ve dükkânlar› ve hânlar› ve mesâcidleri ve bir aded hammâm› olup hâlâ Gâzî Evrenos evkâf› bir yayla€-› azîm olup "Öflr-i aded-i a€nâm› mü’ebbedü'd-devrân" deyü hatt-› flerîfler ile bu yayla Evrenos Be€ evkâf›d›r. Cemî‘i îrâd-› mahsûlâtlar› mütevellîsi taraf›ndan zabt olunup afla€› flehirdeki imâret, tekye ve hammâm ve medreselerinin mürtezika ve hüddâmlar›na vazîfe-i mu‘ayyeneleri verilir.

Âb [u] hevâs› latîf niçe yerde aynü'l-hayât misilli kaynak sular›n›n niçesini künkler ile zîr-i zemînden flehrin imâretlerine götürmüfller. Çam ve ard›ç ve çimflir ve ar‘ar ve sanevber misilli hofl-bû d›raht-› gûnâ-gûn ile müzeyyen bir yaylakd›r.

An› dahi yedi günde temâflâ edüp andan afla€› yine flehre enüp flehr-i Yenice'nin k›blesi cânibinde tâ Karaferye yollar›nca on sâ‘at mesâfe-i ba‘îde bir sahrâ-y› azîmin tâ ortas›nda,

Der-feth-i buhayre-i Vardar Yenicesi

Bu halîc-i ibret-nümâ flehr-i Vardar'›n k›ble ve flimâlîsi taraf›na vâki‘ olup girdâ-girdi on bir mîldir. Umku befl alt› kulaç olup cânib-i etrâf› kam›fll›k ve sazl›kl› ma‘mûr köyler vard›r. Sâ’ir göller gibi niçe yüz gûne bal›klar› olmaz ammâ kaz› örde€i ve sâ’ir hûfl [u] tuyûr flikâr› çokdur.

Lâkin bu buhayre yigirmi otuz y›lda bir kerre suyundan bir katre kalmayup zirâ‘at edüp çemenzârlar›nda at ba€larlar imifl, bir gün yine hikmet-i Hudâ her cânibinden taraf taraf âb-› hayâtlar tulû‘ edüp zirâ‘at olmufl mahsûlâtlar›n gark edüp ol kadar bî-hadd [ü] bî-k›yâs semekeleriyle gelüp buhayre içi mâl-â-mâl mâhî olur, deyü ahâlî-i vilâyet nakl etdiler, ammâ hakîrin manzûru oldu€u mahalde buhayresi leb-ber-leb idi.

{Bu gölün dahi cümle mahsûlâtlar› Gâzî Evrenos'un olup baflka iltizâmd›r. Ve bu gölün aya€› nehr-i Vardar ile nehr-i Sö€üdlü mâbeyninde cereyân ederek Selânik'e karîb Akdeniz'e mahlût olur.}

Evsâf-› ziyâretgâh-› Vardar Yenicesi: Yenice lafz›nda birkaç flehirler vard›r. Evvelâ Za€ra Yenicesi ve K›z›la€aç Yenicesi (---) (---) Ammâ bu Vardar Yenicesi cümleden ma‘mûr u müzeyyen ve ziyâretgâh-› müstecâbü'd-da‘ve nazargâh-› kadîmdir. Evvelâ,

Ziyâret-i ser-çeflme-i gâziyân ve ser-bâzân fetâ-y› flecî‘ân u bahâd›rân ve mücâhidân-› fî-sebîl-illâh sâhib-i nâmûs ya‘nî ziyâret-i **Gâzî Evrenos:** Bu flehir içre bir kurflum örtülü kârgîr bir kubbe-i ra‘nâ içinde medfûndur. Ammâ bu kubbe-i müflebbekin(?) içi iki kat meflhed-i gâziyând›r. Afla€› zîr-i zemîn yan›na üç ayak tafl nerdübân ile enilir kabr-i flerîfin bir tûlânî mermer sandûka içinde Gâzî Evrenos me’nûs olup yat›r bir muzlim zîr-i zemîndir. Ammâ bu zîr-i zemîn üstündeki soffada yine ol kubbe içinde bir mermer sandûka dahi var. Bafl› ve aya€› ucundaki hice tafl›ndaki târîh budur:

Netîce târîhi, li-sene ›flrîn [ve] semân-mi’e.

tahrîr olunmufldur, ammâ kendi bizzât na‘fl-› flerîfleri afla€› zîr-i zemîndeki mermer sandûka içinde medfûndur.

Hiçbir vilâyetde bu tarz üzre mebnî bir kabr-i münevver manzûrumuz olmam›fld›r. Ve kubbe-i âlî olma€ile etrâf› revzenler ile müzeyyen olmufl kasr-› irem-misâl bir kubbe-i pür-nûrdur. Her seyyâhân-› berr [ü] bihâr›n rûy-› dîvârda birer gûne hüsn-i hatlar ile âsârlar› vard›r. *Rahmetullâhi aleyh*. Yedi yüz altm›fl ***[231b]*** aded flehir k›lâ‘ u kasabâtlar feth etmifldir kim Gâzî Sultân (---) (---) Hân'›n ümerâlar›ndand›r. Dâ’imâ karârgâh› firdevs-i evc-i ›ll›yyîn ola. Andan taflra hareminde,

Ziyâret-i ‹ki Yürekli Alî Be€ ve buna karîb **Gâzî Îsâ Be€:** Bu iki aded gâzî âdem ejdehâlar› Gâzî Evrenos'un evlâd-› zevi'l-ihtirâmlar›ndand›r kim Rûmeli diyâr›na bunlar dahi k›l›ç urup feth etmifllerdir. Bu bürâdereyn-i gâziyeyn pederlerinin taflra cenbinde medfûnlard›r ammâ üzerlerinde kubâblar› yokdur. Kiremit ile örtülü külbe-i ahzânlar içinde âsûde-hâllerdir. Andan flehir içinde bir mürtefi‘ yerde Ahmed Be€ mescidinde,

Ziyâretgâh-› azîm nât›k-› hakây›k, nâs›h-› halây›k, k›dve-i ricâl, nokta-i kemâl, p[i]r-i erbâb-› zevk, fleyh-i ashâb-› flevk, menba‘-› esrâr, merci‘-i ebrâr, müftî-i esrâr-› ‹lâhî, mücâhid-i envâr-› nâmütenâhî, kutbu'l-aktâb **Hazret-i efl-fieyh ‹lâhî** *kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-azîz*: Bu azîz-i merhûmun maskat-› re’sleri Anatolu hâk-i amber-pâkinin Kütâhiyye kurbunda Simav nâm kasaba-i benâmda tevellüd edüp Belh u Buhârâ ve Semerkand kümmelînlerinden cihâz-› fakr›

(---) kabûl edüp Rûm erenlerinden yine Simav'da seccâde-niflîn iken iki kerre yüz bin mürîde mâlik olup hattâ ‹slâmbol'da medfûn Emîr Buhârî hazretleri de bunlar›n fukarâlar› zümresinden olup tekmîl-i fünûn edüp Emîr Buhârî gibi niçe bin halîfeye mâlik olup niçe bin menâk›blar› vard›r.

Sultân (---) (---) fleref-i sohbetleriyle müflerref olup âh›r-› kâr bunlara dahi sene 820 târîhinde [1]«—AYETI« emrine fermân-ber olup bu flehir içre medrese-i tekye-i dâru'l-hadîs nazargâh›nda bir kârgîr kubbe kurflum ile mestûr bir kubbe-i pür-nûr içinde medfûn olup ziyâretgâh-› hâss [u] âmm-› erbâb-› dilând›r. (---) (---) (---) (---)

.....(2 sat›r bofl).....

Ve yan›nda sâhibü'l-hayrât Ahmed Be€ dahi medfûndur.

Ve dahi Murâd Baba ve dahi efl-fieyh Fazlullâh Efendi ve dahi Kerem ‹ssî Sultân ve dahi Yaz›c› Çelebi Efendi, ya‘nî *Muhammediyye* kitâb› sâhibi Yaz›c›zâde Mehemmed Efendi zâdesi Mehemmed Çelebi'dir. Ol dahi bu âsitâne-i du‘â hareminde medfûndur. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Niçe yüz ziyâretgâhlar dahi var, ammâ hakîrin yüz sürdü€ü âsitâneler bunlard›r kim himmetleri hâz›r u nâz›r ola.

Bu flehrin nisâ tâ’ifeleri bu mezkûr sultân-› merhûmlar›n rûhâniyyetleri sebebiyle gâyetü'l-gâye sâliha-i mestûre Râbi‘a-i Adeviyye gibi mü’eddebe ve taflra çârsû-y› bâzâra ç›kmaz havâtîn-i hurmeleri vard›r. Ve cemî‘i halk›nda sulehâ-y› ümmetden ehl-i tarîk halîm ü selîm ve halûk âdemleri vard›r. Hak cümlesinden râz› ola.

Bu flehrin ah›bbâs›yla vedâlaflup ertesi gün kalkup garb taraf›na sahrâlar geçüp **karye-i Eskici** ve **karye-i Kad›** ve **karye-i Hisârbe€i** ve **karye-i Yegoniçe** ve **karye-i Sindelli** bu köy Vodina kasabas› hâkindedir.

Ve bu mahalle karîb nehr-i (---) hafleb cisrden geçüp bu nehrin menba‘› **Ofltrova kasabas›** gölünden ve Vodina da€lar›ndan cem‘ olup nehr-i Vardar'a mahlût olup an›nla Akdeniz'e munsab olur. Andan cümle 6 sâ‘atde,

Evsâf-› flehr-i dâr-› ma, ya‘nî kal‘a-i Vodina

Lisân-› Latin'de Vodina suyu demekdir. Suyu gâyet çok oldu€undan kavm-i Latin bu flehre Vodina derler. Bânîsi S›rf krallar›d›r. Sene (---) târîhinde Gâzî Evrenos fethidir kim dest-i Rûm ve S›rf ve Bulgar ve Latin'den dest-i bâz-› kuvvet ile kabza-i teshîre alm›fld›r. Rûmeli eyâletinde Selânik sanca€› hâkinde yüz elli akçe kazâd›r.

Ve nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve flehrin ze‘âmet sâhibi Çanakç›-zâde nâm a€as› ve flehir kethudâs› ve subafl›s› vard›r, ammâ kal‘a dizdâr› ve kullar› yokdur. Lâkin kibâr-› a‘yân› çokdur.

Kal‘as› evce berâber bir yalç›n kaya üzre bir bir sa‘b ve metîn kal‘a imifl. Ba‘de'l-feth münhedim olmufl, ammâ câ-be-câ yine kulleleri râygând›r. fiehri dahi ol evce berâber kaya üzre bir sahrâ-y› vâsi‘de bâ€l› ve bâ€çeli ve bî-hisâb âb-› hayât kaynak uyûn-› câriyeli cümlesi on iki mahalledir. Tokuzu müselmân ve üçü kefereler mahallesi bir flehr-i müzeyyendir, ammâ bunda aslâ Yahûdî yokdur ammâ Rûm keferesi gâyet çokdur. An›niçün bu flehirde Yahûdîler karârdâde olmazlar kim Rûm'un ellerinde hatt-› flerîfleri var kim Yahûdî'yi flehre komayup katl ederler.

Temâflâ-y› garîbe-i acîbe: Cümle müselmânlar›n dahi ellerinde mükerrer hatt-› flerîfleri var kim cümle ümmet-i Muhammed salât-› ›ydeyni k›larken yâhûd k›lup câmi‘den ç›kd›kdan sonra ol yevm-i ›ydde bir kâfir kapusundan taflra ç›ksa ol ân katl ederler, ammâ flimdi amân u zamân vermeyüp kîr-i mühmelesin kesüp müselmân ederler, temâflâ-y› azîmdir.

Zîrâ bir kerre cemî‘i ümmet-i Muhammed salât-› ›yd-› adhây› edâ ederlerken cümle ***[232a]*** küffâr gulû edüp ümmet-i Muhammedleri câmi‘lerde basup tarafeynden vâfir k›tâl olup hamd-i Hudâ salât-› ›yd berekât›yla ümmet-i Muhammed gâlib olup niçe bin küffâr› dendân-› tî€dan geçirirler.

Ba‘dehu zamânlar›n›n pâdiflâh› Gâzî Murâd Hân-› Evvel'den hatt-› flerîf al›rlar. Hâlâ an›niçün küffârlar rûz-› ›ydda kapudan taflra ç›kamazlar, ammâ [ba]bas› ve anas›na dilgîr ve hât›r-mânde olan mû€-pîçe gulâmlar ve mahbûbe k›zlar müselmân olma€-içün kapusundan taflra ç›k›nca ol ân dutup elbette her sene beflin onun böyle müselmân ederler.

Ammâ eyle ta‘zîm ü tekrîm ile ol müselmân etdikleri gulâmlar› atland›rup gûnâ-gûn hil‘at-i fâhireler ile geydirüp alay-› azîm ile mehterhâneler çalarak flehri deverân etdirüp elbette hânedân sâhiblerinden ihsân [u] in‘âmlar al›verüp andan ›yd-› flerîfin üçüncü günü alaylardan sonra fleyhülislâm hânesinde sünnet-i Resûl edüp çerâ€ edüp ev bark sâhibi ederler, aceb âyîn-i latifdir.

Ve bu flehir cümle bin altm›fl aded serâpâ la‘l-gûn k›rm›z› kiremit örtülü ma‘mûr u müzeyyen tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ vâsi‘ bâ€l› ve bâ€çeli {evlerdir} ve her evde aynu'l-hayât misilli de€irmen yürüdür sular cereyân edüp f›s[kiy]ye ve havz u flâzrevânlara tevzî‘ [ü] taksîm olup andan afla€› tabahâneye gider, andan afla€› flehrin kenâr›nda evc-i âs›mâna ser çekmifl kayalardan afla€› üç Süleymâniyye minâresi kaddi sular afla€› selsebîl-âsâ pertâb etdi€i dahi bir seyr [ü] temâflâ-y› ibret-nümâd›r kim

[1] *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön"

cemî‘i uyûn-› câriyelerin pertâb› sâ‘›kas›ndan âdemin kulaklar› ra‘d-vâr gibi gürleyüp cemî‘i sular›n aya€› nehr-i Vardar'a mahlût olur.

Ve kamusu (---) aded câmi‘-i âbidân-› zâhidând›r. Evvelâ Sultân (---) Hân câmi‘i, tarz-› kadîm ibâdetgâhd›r.

Andan Husrev Efendi câmi‘inin kapusu üzre celî hatt ile târîhi budur:

Kad› Husrev Efendi k›ld› binâ,
(...) allâh zehî âlî makâm u latîf,

Hak kabûl eylesün güzel olmufl,
Dediler târîhin bu beyt-i latîf.

Sene 1010.

Ve Nûreddîn Efendi câmi‘i ve Yenicâmi‘ ve Hasan A€a câmi‘i ve Tekye mahallesi câmi‘i ve Öteyaka câmi‘i ve Yene mahallesi câmi‘i ve Zafer A€a câmi‘i var.

Bunlardan mâ‘adâ dükelisi on bir aded mahalle mesâcidleridir.

Ammâ bu flehirde aslâ kurflum örtülü âsâr-› binâlar yokdur. Cümle kiremit ile mestûr hayrât-› ma‘mûrlard›r.

Ve hepsi bir aded med[re]se-i sûhtevâtd›r. Ve umûmisi dörd aded mekteb-i necîb ü reflîdând›r.

Ve olancas› iki aded tekye-i dervîflând›r kim Tekye mahallesi nâm›yla ma‘rûfdur.

Ve bardas› bir aded hammâm-› gâs›lân-› râhat-› când›r, ammâ suyu firâvând›r.

Ve olandas› on aded sa€îr ü kebîr hân-› müsâfirînlerdir kim cümle kiremitlidir.

Ve bar›s› üç yüz aded dükkânçe-i sanâyi‘dir. Lâkin kadîm-i evveldenberü bezzâzistân› yokdur.

Ve hamusu bir aded dâru'l-›t‘âm me’keli vard›r kim cemî‘i bay u gedâya ve gebr ü tersâya ve pîr-i mu€âna ni‘meti mebzûldur. Sâhibü'l-hayrât› merhûm Husrev Efendi'dir, ammâ bir aceb evkâf-› azîmdir.

Ve ümmetâs› yetmifl aded âsiyâb-› dakîk-i rakîk su de€irmenleri gâyet çokdur. Cümle evler içinde dahi niçe yüz küçücük de€irmenleri var, zîrâ her hânede birer ikifler aded âb-› cârîler mukarrerdir.

Ve cümletâs› flâhrâhlar› kald›r›mlar döfleli olup üzerlerinden berrâk ve âb-› sâfîler cereyân edüp flehir içi pâk kald›r›md›r kim hâr-› hâk müzahrafâtdan aslâ bir niflân yokdur.

Ve âmmetâs› bu flehir içre on yerde kayalardan evc-i semâdan üç minâre boyu sular afla€› at›ld›€› yerlerde dahi de€irmenler ve bâ€lar ve bâ€çeler vard›r.

El-hâs›l bu flehr-i dilâvîzin misli me€er Arabistân'da fiâm u cennet-meflâm ola. Ve âb [u] hevâs› letâfeti Konya flehri kurbunda Karaman Ere€lisi flehri ola.

Ve mahbûbu ve mahbûbeleri gâyet çokdur. Ve Rûm k›zlar› ve keratsa nâm avretlerinin perî peykerleri olur kim ve mine'l-acâ’ibdir. Hattâ ba‘z› a‘yân-› kibâr ta‘aflfluk edüp kefere bânûlar›n nikâh ile al›rlar. Gâyet garîb-dost âdemleri ve bânûlar› olur.

Ve hemetâs› yedi aded kenîseleri vard›r. Bunlarda dahi zu‘m-› bât›llar›nca Îsâ içün bâkire kalm›fl duhter-i pâkîze-ahterleri var kim gûyâ her biri birer gûne pençe-i âfitâbelerdir. Ve perî-rû mû€-pîçe ruhbân gulâmlar› var kim her biri bir gûne hüsn-i cemâlde maralî va gazâlî gözlü ve flîrîn sözlü putperest-i put-› nâ-resîdeleri vard›r.

Bu gûne perî-peyker ve melek-manzar mû€-zâde cüvânlar› düyûrlar›nda putperestlik ederken hât›ra bu ebyât hutûr etdi. Beyt:

Put-› nevresm (ki)nemâze(m) fleb [ü] rûz râ€›b olmufl,
Bu ne dîndir Allâh Allâh puta secde vâcib olmufl.

Ve dahi ehl-i beledinin lehçe-i mahsûs ›st›lâhâtlar› ekseriyyâ Rûm lisân› lehçesi gibi kelimât ederler. Meselâ her söz esnâs›nda varmiflik, gelmiflik, vurmiflik, almiflik, yemiflik lafz›n› tekrâr ederler. Hâs›l-› kelâm flik sözlerin çok isti‘mâl ederler. ***[232b]*** Ammâ cemî‘i halk› ehl-i zevk olup seyr [u] seyrâna mâ’illerdir. Her gün birer mesîregâhlarda zevk u flevk ederler.

Yekûnisi k›rk yerde teferrücgâhlar› vard›r. Evvelâ flehir içinde Köprü ovas› nâm yerde bir acâ’ib ü garâ’ib çemenzâr u lâle‘›zâr vâdî-i mesîregâhd›r kim niçe yüz aded gûnâ-gûn d›raht-› müntehâlar ile zeyn olmufl evc-i âs›mâna kad keflân olmufl sâyedâr ç›nâr ve kavak ve bîd-i ser-nigûn ve karaa€aç ve misk-bû uhlamur a€açlar›n›n z›ll-› himâyelerinden zemîne aslâ günefl te’sîr etmeyüp duhâvî katîfe gibi zemîn sebiz-gûn olup câ-be-câ âb-› revânlar›n›n kenârelerinde maksûre ve niflîmen ve soffalar ile ârâste ve matbah ve kebâb çarhlar›yla pîrâste olmufl âb-› hayâtlar› cereyân edüp her d›raht-› serâmedin flâhalar›nda tâze cüvân yi€itler sal›ncaklar kurup uflflâklar› kolanlar çeküp sal›n›rlar.

Bu fezâ-y› sebzezârda fleb [ü] rûz cem‘iyyet-i kübrâ olup herkes akrânlar›yla cân sohbetleri edüp taraf taraf uflflâkân-› müfltakân fetâlar lu‘bedebâzl›k ederler, zîrâ bu vâdî-i ferahfezâ flehrin içindedir. Andan,

Mesîregâh-› Papas kasr›: Bu dahi flehir içinde olup cümle sahrâ-y› Karaferye ve sahrâ-y› Vardar ayak alt›nda olup cihân-nümâ bir maksûre-i irem-âbâd-› temâflâgâh-› ibret-nümâd›r. Ve,

Teferrücgâh-› Yeniçeflme bafl›: Bu dahi d›raht-› azîmler içre bir âb-› hayât sulu hadîka-i gülistân-› iremdir. Ve,

Alî Be€ köflkü: Sâhibü'l-hayrât› hayâtda olup her rûz-› Cum‘ada ziyâfet-i azîm edüp cân sohbetleri olur. Ve,

Sal›ncakl› köflk: Bu dahi niçe yüz aded sâyedârl› ç›nârlarda sal›ncaklar› var. Ve,

Bostânl›k köflkü: Bunda ekseriyyâ Rûm kefereleri cem‘ olup horalar depüp ayfl [u] ›flret ederler. Ve,

Seyrângâh-› Hüsâm Efendi çeflmesi: Bu dahi bir bâ€-› Merâm-misâl teferrücgâh-› fiâm'd›r.

Ve bu terkîm olunan mesîregâhlardan mâ‘adâ niçe merâmgâhlar vard›r ammâ hakîrin manzûru olan bunlard›r.

Ve **memdûhât›ndan**: Bu flehrin âb-› hayât sular› ve bâ€ u bâ€çelerinin unnâb d›rahtlar› cihân› zeyn edüp unnâb dânedâr meyvesi meflhûrdur. Ve siyâh keçi o€la€› kürkü memdûhdur.

.....(3/4 sat›r bofl).....

Ziyâretgâh-› flehr-i Vodina: Evvelâ kibâr-› kümmelînden Üveys Efendi *kuddise s›rruhu*. Ve,

Ziyâret-i Baykufl Baba: Savma‘as›ndan taflra aslâ ç›kmayup a‘yân-› vilâyetden aya€›na ni‘met-i nefîse nasîbi geldi€iyçün Baykufl Baba derler. *Rahmetullâhi aleyh*.

Ve ziyâret-i Kad›n Ana: Râbi‘a-i Adeviyye mertebesinde gece kâ’im ve gündüz sâ’im bir hâtûn-› zâhide-i ehl-i perde imifl. (---) (---) (---)

Bu flehri dahi seyr [ü] temâflâ edüp cümle ahbâb ile vedâlaflup andan cânib-i k›bleye iki sâ‘atde yokufl afla€› enüp 8 sâ‘at gidüp **Avusdos yayla€›** dibinden geçerken,

Karye-i Pokrevenik: Kefere köyü olup Vodina kazâs›d›r. Andan,

Karye-i Kopna: Kefere köyüdür ve Karaferye kazâs›d›r.

Andan nehr-i Avusdos'u geçdik. Bu nehr-i sa€îre Avusdos da€lar›ndan gelüp Vodina uyûnlar›yla bir olup nehr-i Vardar'a mahlût olur. Andan bir sâ‘at gidüp,

Der-vasf-› kasaba-i Avusdos: Selânik sanca€› hâkinde Karaferye kazâs› nâhiyesinde niyâbetdir. Avusdos yayla€› dâmeninde bin hâneli ve çârsû-y› bâzârl› ve gülistânl› ve bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr kasabad›r, ammâ âb [u] hevâs› ve binâs› ve mahbûbu ve mahbûbesi gâyet latîf kâfir kasabas›d›r. Gâzî Evrenos evkâf› olma€ile hâkimi mütevellîdir. Re‘âyâ vü berâyâs› gâyet ankâ Rûm kefereleridir. Andan,

Karye-i Delimano ve **karye-i Horapan** ve **karye-i Yegorniçe** ve **karye-i Turkohor** ve **karye-i Kravata:** Bu ma‘mûr kurâlar› cânib-i k›bleye 8 sâ‘atde geçüp,

Evsâf-› vâdî-i Aya Merye, ya‘nî kal‘a-i Karaferye

Bânîsi Rûm tekûru fierfice kral k›z› Aya Merye nâm bir kral k›z› binâs›d›r. Ba‘dehu sene 774 târîhinde Sultân Murâd-› Sânî asr›nda Gâzî Evrenos bu kal‘a üzre serdâr-› mu‘azzam olup gelirken anlar yine Kara Koca ve (Kara Koca ve) Kara Ece ve Kara Mürsel ve Kara Fery[e] nâm gâziyânlar› talî‘a-i asker edüp bu kal‘a alt›na geldiklerinde hemân Kara Fer[y]e nâm gâzî mücâhid kemendler ile kal‘aya cümle tevâbi‘iyle urûc edüp feth etdikde bu kal‘an›n ismine ol gâzînin ismiyle müsemmâ olup Kara Fer[y]e derler.

Ve ba‘de'l-feth hükûmetin (kara) Kara Koca'ya verüp amâr eder. Hâlâ Rûmeli eyâletinde Selânik sanca€› hâkinde üç yüz akçe flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâlard›r.

Ve fleyhülislâm› Bekir Efendi'dir ve nakîbü'leflrâf› Resûl Efendi'dir. Ve ulemâ ve sulehâs› gâyet çokdur. Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesib a€as› ve flehir kethudâs› ve bâcdâr› ve harâc emîni ve flehir subafl›s› ve mutlak hâkimi (---) (---) dir.

Ba‘de'l-feth kal‘as›n münhedim etdiklerinden dizdâr ve kal‘a neferâtlar› yokdur. Lâkin a‘yân-› kibâr› çokdur. Kal‘as› zamân-› kadîmde gâyet sarp imifl. Hâlâ su kapusu ta‘bîr etdikleri mahal fleddâdî binâ iki minâre kaddi kulle-i bâlâ-y› azîmdir. ***[233a]***

Ve bu kal‘an›n iki taraf› çâh-› gayyâ ve derk-i esfel-misâl uçurumdur ve dereli ve depeli yerlerdir. fiehir dahi bir dereli ve depeli vâsi‘ öz içinde cümle 4.000 aded kiremitli ve bâ€ u bâ€çeli ve her hânede birer âb-› hayât cârî olmufl tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› ma‘mûr u müzeyyen hânedân-› zîbâlard›r. Cümleden Bekir Efendi sarây› ve Mustafâ A€a sarây› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) meflhûr büyûtlard›r.

Ve cümle 16 aded müselmân mahallesidir. Evvelâ (---) mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) ma‘rûfu bunlard›r.

Ve cümle 15 aded kefere-i Rûm ve S›rf ve Bulgar ve Latin'dir. Ve cümle 2 cemâ‘at-i Yahûdîlerdir, ammâ ekseriyyâ Karâyî Yahûdîleridir.

Ve cümle 16 aded mihrâb câmi‘-i selâtîn-i selefdir. Cümleden çârsû içinde Murâd Hân Gâzî-i Evvel câmi‘i ve câmi‘-i Mûsâ Çelebi ibn Y›ld›r›m Hân ma‘bedgâh› ve Kazanc› câmi‘i. Bunlar kenîselerden amâr olmufl cevâmi‘lerdir. Ve Müftî câmi‘i ve Mahmûd Efendi câmi‘i ve Emîr Çelebi câmi‘i ve Çelebi Sinân Be€ câmi‘inin kapusu üzre târîhi budur:

Efâza'l-ilâhu lenâ târîh,
Felillâhi hemme ve ni‘me's-sevâb.

Sene (---)

Bu câmi‘-i zîbân›n bir serâmed kurflumlu kubbesi var ve hareminde bir sun‘-› Hudâ ç›nâr-› müntehâs› var kim befl âdem el ele verüp kucaklar. Gûyâ Akdeniz içinde ‹stankö[y] kal‘as›n›n handak› kenâr›nda lonca köflkü ç›nâr› gibi bir d›raht-› azîmdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 9 aded mahalle mesâcidleridir. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 3 aded medrese-i âlimând›r. Cümleden (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 10 aded mekteb-i s›byân-› ebcedhând›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 5 aded hânkâh-› kân-› tevhîd [ü] tezkîr tekyegâhd›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 5 aded çifte hammâm-› râhat-› când›r. Çifte hammâm Tuzcu Sinân'›nd›r. Ve Tabahâne hammâm› müferrihdir. Ve H›z›r Be€ hammâm› hevâs› ve binâs› latîfdir. Ve Çâflnigîr hammâm› küçükdür ammâ gâyet musanna‘ ve zîbâ hammâm-› rûflenâd›r. Ve cümle 70 aded sarây hammâmlar› vard›r.

Ve cümle 3 aded me’kel-i fukarâ-y› dâru'l-›t‘âm› vard›r. Cümleden Çâflnigîr Be€ imâreti ve Sinân Be€ imâreti ve Mehemmed Be€ imâreti dâ’imâ ni‘metleri mebzûldür.

Ve cümle 600 aded dükkân› vard›r. Ve Çelebi Sinân Be€ vakf› alt› kubbeli ve demir kapulu bir bezzâzistân› var, içinde hammâm silecekleri fürûht olunur.

Ve cümle 15 aded sa€îr ü kebîr mükellef hân-› tüccârânlar› var kim cümle metâ‘ bulunur. Evvelâ (---) hân› (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 300 aded flehr içre gûnâ-gûn su de€irmenleri vard›r. Biri birinden afla€› sular› cereyân eder âsiyâb-› mâlard›r kim misilleri bir diyârda yokdur.

Sitâyifl-i yayla€-› Avusdos: Bu flehrin garbî ve cenûbîsi taraf›nda bir kûh-› serbülenddir kim niçe bin âdemler devâbbâtlar›yla bu yayla€a ç›kup alt› ay safâ ederler. fiehirden kâmil üç sâ‘atde urûc olunur bir kûh-› serâmed giyâhât-› beyâbânl› ve niçe bin âb-› hayâtl› yaylad›r. Hattâ flehrin cümle sular› bu yaylada Peflker köyü nâm bir köyde bir kayadan ç›kar bir azîm mesîregâh teferrücgâh yerdir. Andan enüp flehrin cümle imâretlerine suyu tevzî‘ [ü] taksîm olur. Hattâ ibret-nümâ-y› cisr-i Sinân Be€ alt›ndan geçer âb-› hayât sulard›r. Bu cisr-i ibret-eser-i memerr-i nâs›n târîhi budur kim m›srâ‘-› âhiridir:

Hakkâ ki cisr-i zîbâ olmufl bülend muhkem.
Sene 994.

Bu püll-i ibret-nümây› üstâd-› bennâ-y› selef var makdûrun sarf edüp bir kayadan bir kayaya bir göz bir kantara etmifl, ammâ gûyâ tâk-i Kisrâ'dan niflân verir. Küçük görünür ammâ Hersek vilâyetinde Mostar köprüsü kadar ola ve ol cisre müflâbeheti de vard›r. Hattâ k›rk kulaç bâlâ bir kavs-› kuzahdan niflân verir vâcibü's-seyr musanna‘ bir köprüdür.

Ve bu flehrin âb [u] hevâs› letâfetinden mahbûb u mahbûbesi gâyet latîfdir. Hattâ Urûm dilberânlar› semmûr kalpak ile reftâr etdiklerinde gören uflflâkân "‹lâhî bu gulâma ‹slâm müyesser eyle" deyü du‘â ederler. Anlar dahi du‘â-y› hûyu istimâ‘ edüp h›râmânî reftâr eder flîvekâr gulâmlar› var.

Der-vasf-› âdet-i kadîm-i pür-savâb: Bu flehir içre dahi bir temâflâ-y› kadîmdir kim Vodina flehrinin aksidir. Kaçan kim bu flehirde keferelerin ›yd-› bednâmlar› ya‘nî K›z›lyumurta günleri oldukda Vodina ile bu flehr-i Karaferye K›z›lyumurta günleri feth olmak ile hâlâ ol gün cümle kefereler evlerinde gizlenüp geyinüp kuflanacaklar iken menhûshânelerinden taflra ç›kmayup cümle ehl-i ‹slâm ol K›z›lyumurta günleri geyinüp kuflanup ›yd-› ekber gibi ve ›yd-› adhâ gibi cümle gâziyân-› mücâhidân âlet-i harbe müsta€rak olup ol gün tâ ahflama var›nca top ve tüfengler atarak ve Allâh Allâh deyü feryâd-› gülbâng-› Muhammedî çekerek alay alay olup gezerek evinden taflra ç›km›fl kâfirleri ve mû€-pîçeleri ve kâfire duhterleri

.....(3/4 sat›r bofl)..... ***[233b]***

ararlar. E€er ahflama dak taflrada bir kâfir bulurlarsa derhâl zekerinin ucunda lahm-› zâ’idin kesüp ‹slâm ile müflerref edüp ve müzeyyen cevâhirli ata bindirüp cemî‘i flehir a‘yânlar› alay ile yeni müselmân› gezdirüp ta‘zîm ederler. Elbette her sene birkaç kefere böyle bulup müselmân ederler, garîb temâflâd›r. Dîn-i ‹slâm flerefiyyetine her kibâr [u] a‘yân [ve] s›€âr ü kibâr birez fley verüp ol nev-müselmân› bay u ganî edüp dirlik sâhibi ederler.

Bu gûne temâflâ gayri diyârlara mahsûs de€il-d[ir], illâ Vodina ile bu Karaferye'ye mahsûsdur. Lâkin Karaferye halk› "Her sene etmeziz, kâhîce ederiz" dediler, ammâ Vodina ahâlîsi elbetde her rûz-› ›ydeynde ve her bednâm-› ›yd-› nasârâda böyle etmeleri mukarrerdir, ve's-selâm.

Der-medh-i memdûhât-› sanâyi‘ât-› Karafer-[y]e: Evvelâ beyâz ve rakîk ve musanna‘ hâvl› makremeleri ve hammâm silecekleri ve hammâm gömlekleri ve gûnâ-gûn harîrli çârflefleri olur kim bir diyârda olmaz. Cümle diyâra ve bizzât Âl-i Osmân pâ[diflâ]h›na ve cümle vüzerâya bundan hedâyâ gider. Ve Kalamata ve Tarabefzûn bezinden latîf ve nazîf gömleklik(?) beyâz bezleri olur.

.....(3/4 sat›r bofl).....

Ve **me’kûlât [u] meflrûbât›n›n meflhûru:** Cemî‘i bâ€-› ‹remlerinde bir vuk›yye ve nîm vuk›yye gelir bir gûne kays› nâr› olup bir acâ’ib dânedâr fâkihe-i rummân› olur kim her dânesi içinde çekirde€i dâne-i haflhâfl kadar ancak olur ve gâyet âbdâr ve hofl-hor nârd›r. El-hâs›l Ba€dâd-› behiflt-âbâda iki merhale yer Acem vilâyetinde fiehribân flehrinin nâr›na gâlib âbdâr nâr› olur. Ve bu flehrin flimâli ve flark taraf› sahrâs›nda pirinç ve pembe ve yedi gûne gendüm ve yetmifl yedi elvân mahsûlâtlar olur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-k›yâfet-i kabâ-y› bahâd›rân-› fetâyân: Cümle çuka-i serhaddî ve kontofl ve bafflar›na kalpak ve kopçal› çakfl›r geyüp gezerler.

Der-libâs-› tâ'ife-i zenân-› bintân: Cümle havâtînleri yedekçi takyesi gibi k›rm›z› saya çukadan beratalar› bafllar›na geyüp üzerlerine beyâz dülbenden nikâb bürünüp dahi eyinlerine saya ve gayri elvân çukalar geyüp gâyet mü'eddebâne hareket ederler.

Der-flekl-i çâkerân-› memlûkân: Bu flehirden tâ flehr-i Siroz'a var›nca ekseriyyâ köleleri siyâh flütürleb Arablar› var ammâ bir âdem kölesini dö€me€e kâdir de€ildir. Hemân Arab›n bir kabâhat etse anlar›n mâbeyninde hasîb [ü] nesîb bir zengî Arab be€i vard›r, ana varup Arab›ndan flikâyet edüp,

"Benim çelebim flöyle kabâhat etdi" deyü çelebi diyerek kovlars›n, be€ dahi bir çavufl gönderüp senin çelebi Arab›n› senin gözün önünde y›kup befl yü[z], alt› yüz yâhûd cürmüne göre bin k›rbaç ururken ricâ edüp "Halâs etdim" desen ricân geçmeyüp "Elbette çelebiye bin k›rbac› uruculardand›r. Ölürse sana bir Arab al›verir" [derler]. Tâ bu mertebe zabt u rabt eder zengî Arab be€i vard›r.

Der-beyân-› esmâ-i zengî Arab halka begûflân: Hayrullâh, Câdallâh, Tomakdu, Afnu, Kobro, Daco, K›rmanka, Amber, Mercân, Çelebi, fiedillâ, Yâkût, fiomtülü, Bad›llâ, Kamber, Donkolâ. Bu gûne Arab isimleri var.

Der-vasf-› mesîregâh-› müferrihât-› ârâmgâh-› erbâb-› merâm: Cümle yigirmi alt› yerde teferrücgâh-› iremezâtlar› vard›r, ammâ cümleden ma'mûr teferrücgâh-› Ça€lay›k: Gûyâ ki h›yâbân-› Acem'dir.

Andan mesîregâh-› Eyneb›nar›, andan Peflker köyü b›nar› merâm›, andan seyrângâh-› Bekir Efendi kasr›, andan cilvegâh-› Sukapusu kayna€›, andan iflretgâh-› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Andan sohbetgâh-› ibâdetgâh-› namâzgâh: Bir vâsi' fezâda vâki' olmufl bir musallâd›r kim Rûm ve Arab u Acem'de misli yokdur. Elli bin âdem alur bir çemenzâr u lâle'›zâr vâdîde etrâf› dîvârl› ve çârbâ€-› Acem-misâl çâr kapulu bir fezân›n içi ilm-i hendese üzre ç›rp› ile sâhibü'l-hayrât-› selef niçe bin aded d›raht-› müntehâlar› diküp her bir flecer-i müntehâlar evc-i âs›mâna ser çekmifl duru[r]. Her d›raht-› bâlâlar›n nihâl-i flâhdârlar›n›n berk-i nâb›n›ñ(?) z›ll›ndan zemîne âfitâb-› âlemtâb›n sâyesi zemîne düflmeyüp edîm-i arz gûyâ ahzar-gûn duhâvî katîfe gibi nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn bir vâdîdir. Bunda olan sun'-› Hudâ kad keflân olmufl sebiz-gûn servlerin râyiha-i tayyibelerinden âdemin demâ€lar› mu'attar olup her biri zümürrüd gibi yeflil hil'atli cüvân gibi aya€ üzre Hallâk-› âlemin kullu€una el kavflurup durur kim biri birinden müntehâ serâmed servlerde ve gayri d›raht-› azîmler üzre niçe kerre yüz bin mur€ân-› hofl-elhân-› hezâr hezârân bülbül-i gûyâ-y› na€me-sâz›n ve gayri mur€ân-› nevâ-sâz›n â€âze-i dâstânlar› asvât› âdeme âdeme rûh-efzâ hayât verir.

El-hâs›l bu abd-i kemter elli bir y›l seyâhatde böyle bir ma'bedgâh-› musallâgâh görmedim. ‹llâ Sirem sanca€› hâkinde Öziçse nâm flehrin içindeki namâzgâh› gördüm. Ol dahi ibret-nümâd›r, ammâ bu Karafer[y]e *[234a]* musallâs› vâcibü's-seyr küflâde bir medrese-i azîmdir, zîrâ flehrin cemî'i ulemâ vü sulehâ ve meflâyihân tâlibân-› ulûmlar› ba'de'l-asr bu h›yâbân içre cem' olup köfle be-köfle küme küme mübâhase-i ulûm-› fler'iyye ve gayri ulûm-› Arabiyye ve Acemiyye görüp cân sohbetleri edüp mecma'-› ulemâ ve menba'-› fuzalâ ve mesken-i flu'arâ-y› musannifîn müverrihîn kân›d›r. ‹ktizâ etdikde niçe yüz bin âdem bu dergâhda cem' olup du'â-y› istiskâ edüp tazarru' [u] nâlîfller etdiklerinde elbette du'âlar› hayyiz-i kabûlde vâki' olup bir müstecâbü'd-da've du'â h›rmeni namâzgâh-› bî-misildir kim gören âdemler engüflt ber-dehen edüp akl› perîflân olmak mertebesine var›r. Tâ bu mertebe acîb ü garîb sun'-› Hudâ eflcâr-› azîmler vard›r. ‹nk›râzu'd-devrân mü'ebbed ola.

Hakkâ ki seyyâhân-› berr [ü] bihâr olana bu flehr-i ibret-nümây› görme€e muhtâcd›r kim ibret-eserler vard›r.

Der-vasf-› ziyâretgâh-› kubûr-› müslimîn: Evvelâ ziyâret-i Hasan Baba Sultâ[n]: Bir mesîregâh yerde medfûndur kim yan›nda bir ulu ç›nâr-› azîm vard›r kim on befl âdem kucaklar. Her nihâl-i flâhdârlar› eflâke kad keflân olup nihâlleri üzre niçe kerre yüz bin leylek bal›kç›llar ve devlingeçler ve çaylaklar ve gayri gûnâ-gûn hofl-elhân tuyûrân âfliyâneler yapm›fllar. Bir vâcibü's-seyr d›raht-› ç›nâr-› bâlâd›r.

Ve ziyâret-i Sinân Be€ Sultân ve ziyâret-i Kemâl Ata Sultân ve ziyâret-i Durbal› Baba ve ziyâret-i Abdüssamed Sultân ve ziyâret-i Seyyid Sultân.

Ve ziyâret-i flu'arâ-y› Sultân Selîm Hân-› Evvel Âhî Çelebi: Sâhil-i nehr-i Tuna'da Nigebol› nâm bir flehr-i benâm maskat-› re'sleri olup âsitâne-i Selîm Hân'da perverifl-i neflv [ü] nemâ bulup ism-i flerîfi Benli Hasan iken Âhî tahallus edüp mahlas›n›n te'sîrinden ömr-i nâzenîn-i girân-mâyesi âh vâh ile geçüp bu flehr-i dilcûyda kad› iken [1] «—AYE†« emrine imtisâl edüp bu flehrin cebbâne-i müslimînin-de medfûn olup kabr-i münevveri seng-i mezâr›ndan ma'lûmdur. Bî-hisâb te'lîfât-› lâ-nazîrleri vard›r, ammâ *Hüsn-i Dil-i Âhî*'si nazîre kabûl etmez sâhib-i dîvân fusahâ-y› büle€â-y› Rûm'dan bir sultân-› flu'arâd›r. *Rahmetullâhi aleyh.*

Ve ziyâret-i Ulu câmi' imâm› ve efl-fleyh vâ'›z u nâs›h Hurrem Efendi. *Rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Bu flehri dahi seyr [ü] temâflâ edüp cümle ahbâb ile vedâ'laflup cümle refîklerimiz ile kalkup cânib-i garba bafl yukaru giderken,

Karye-i Lözviçe ve karye-i Peflker, karye-i Rûmihat ve karye-i Öziçe: Bunlar Karaferye hâkinde ma'mûr ze'âmet ve tîmâr ve evkâf köyleridir. Bu

[1] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön"

kurâlar› ubûr edüp bu kurâlar›n ensesinde Avusdos yaylas› içinde Rûm kurâlar›ndan geçerken,

Der-ma‘den-i sun‘-› Hudâ-y› hacer-i mermer: Cemî‘i kûh-› serbülendleri mermer-i hâm olup mezkûr kurâlar›n kefereleri bu kûh-› bâlâdan beyâz mermerler kesüp vilâyet vilâyet götüre götüre bu kûh-› serbülend kûh-› Bîsütûn'a dönmüfl, ammâ balgamî ve yerekânî-misâl bî-nazîr mermer ma‘denidir. Ve niçe kurâlar›n dahi kefereleri cümle kirâc›lard›r.

Bu kurâlardan sonra yine bafl yukaru gidüp H›z›r-‹lyâs gedi€i yolun aflup azîm derd-i ser çeküp hattâ K›z›lyumurta günleri olup cemî‘i rûy-› arz fliddet-i hâr üzre olmuflken bir azîm dipi ve boran ve fliddet-i flitâ çeküp ellerimiz ve ayaklar›m›z donayazup seyishânemizin biri boranda gark olup gücile halâs edüp ba‘dehu 3 sâ‘atde cânib-i garba bafl afla€› enüp mahûf u muhâtara kayalar ve dereler ve depelerli yollar› kar örtmüfl yerleri yüz bin renc-i anâ ile ubûr edüp karye-i ‹nobas›'n› geçüp cümle (---) sâ‘atde gidüp E€ribucak kazâs› içinde,

Menzil-i karye-i Evrenli: Bunda düflüp cân kurtard›k. Andan ale's-seher karye-i Evrenli'yi geçüp 2 sâ‘atde,

Menzil-i tekye-i Memi Baba Sultân: Bu hânkâh-› pürnûr E€ribucak kazâs› hâkinde ulu dergâh-› hânkâh oldu€u mâ-tekaddem sene (---) târîhinde zahîre-bahâ tahsîliyçün geldi€imizde cild-i (---) de evsâf› mufassalan tahrîr olunmufldur, ammâ flimdi bir gece mihmân olup cümle âfl›kân-› sâd›kân olan fukarâ-y› Bektafliyân cânlar›yla cân sohbetleri edüp azîz-i merkûmun kabr-i pür-envâr› dîvâr› safhas›na bu ebyât› tahrîr etdim. Beyt:

Gelüp etdik ziyâret bu makâm›,
Ki budur Memi Be€ Sultân-› Rûmî.

Andan kalkup cânib-i k›bleye 3 sâ‘at gidüp **kazâ-y› Çehârflenbebâzâr›**'na dâhil olup vilâyet-i Yörükând›r kim bu kavmin baflka lehçe-i mahsûsalar› vard›r.

Der-beyân-› lisân-› kavm-i Ç›tak-› Yörükân, kavm-i {Rûm ân merzibûm}

Bu kavm-i nâ-t›râfl-› kallâfllar›n ibtidâ dedelerini Süleymân Befle ibn Orhân Gâzî Anatolu'dan Türkmân kabîlesinden sürüp bu diyârda tavattun etdirüp Bulgar ve Urûm kefereleriyle ülfet-i ihtilât ederek baflka bir lisân-› lehçe-i mahsûsa ile kellim ederler. Evvelâ

.....(1.5 sat›r bofl).....***[234b]***

Bu kazâdan kalkup yine semt-i k›bleye giderken nehr-i azîm ‹nce Karasu'yu gemilerle geçdik. Bu nehir dahi bâlâda mevsûfdur. Andan (---) sâ‘at gidüp,

Menzil-i kal‘a-i kadîm Serfice: Ve Serefçe dahi derler. Mâ-tekaddem bunun dahi sitâyifli sene (---) târîhinde cild-i (---) mizde mufassalan mastûrdur.

Bunda bir gece yine Memi A€a hânesinde mihmân olup cümle âflinâ-y› âlûftegânlar ile görüflüp ale's-sabâh kalkup 4 {sâ‘atde} cânib-i k›bleye giderken,

K›rk Yigit nâm geçidi: K›rk kerre yüz bin renc-i anâ ile hamd-i Hudâ selâmet ile geçince her bir geçitde k›rk cân geçdi. Hudâ-y› Bîçûn bir dahi ol geçidden geçmek müyesser etmeye, zîrâ her birinde âdem kan› kokusu kokar ve hayduk nâm kefereleri âdemi helâk ederler. Erkek âdem anda kan döküp cân ç›karup do€urur, zîrâ afla€› ve yukaru yollar› mahûf u muhâtaral› ve sâfî ormanl› pusu yerleridir. Her derelerde niçe bin flühedâlar medfûndur, zîrâ at ifllemez, piyâde âdem birer birer geçme€e muhtâcd›r. Hamd-i Hudâ Hafîz Allâh bizleri h›fz edüp sâlimîn geçüp 3 sâ‘atde geçüp,

Menzil-i karye-i Çiftlik: Bir hân› ve birkaç dükkânlar› var, müslim ve gayri müslim köyüdür.

Andan yine 3 sâ‘atde düzlük ve bay›rl›k yerlerde ma‘mûr kurâlar› ve ovalar› dahi üç sâ‘atde geçüp,

Evsâf-› vilâyet-i Romanya, ya‘nî kal‘a-i ibret-nümâ-y› Alasonya

Bu kal‘a-i berâberin bânîsi Romanya veled-i Maflkolor veled-i Leka-y› bed-likâ-y› bî-bekâ kral-› dâlld›r. Ba‘dehu Romanya kral›n bir bânû-peykere k›z› Ayasonya nâm›yla melike olup bu flehri babas› Romanya kral›n amâr›ndan ziyâde amâr etdi€iyçün Ayasonya'dan galat Anasonya derlerken dest-i ‹slâm'a bu flehir girince galat-ender-galat olup Alasonya derler. Ammâ lisân-› Rûm'da "aya" lafz› "evliyâ" demekdir, keferelerin zu‘m-› bât›llar›nca Ayasonya melike avret evliyâ ola. An›niçün bu flehr-i Alasonya'ya Rûm ve Bulgar ve S›rf ve Latin gâyet ziyâdesiyle i‘tibâr ederler.

Ba‘dehu niçe mülûkdan mülûka intikâl edüp sene (---) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr feth etmiflken yine küffâr-› dûzah-karâr istîlâ etdi.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Gölikesri kal‘as›yla bu kal‘ay› feth edüp yine küffâr-› Rûm ve Bulgar kabza-i tasarrufa ald›.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde bizzât Sultân Bâyezîd-i Velî Mora vilâyetinde Moton ve Koron kal‘alar› fethine giderken reh-i râst› üzre olan k›lâ‘lardan kal‘a-i Serfice'yi ve bu kal‘a-i Alasonya'y› feth edüp bir dahi küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr karârgâh etme€e tama‘-› hâma düflüp istîlâ etmesin içün ba‘de'l-feth bu kal‘a-i Alasonya'y› câ-be-câ münhedim edüp flehrinin hükûmetin feth ü fütûhuna sa‘y [ü] cidd-i ihtimâm eden Gâzî Durhân Be€'e ihsân edüp bu flehir etrâf›nda dahi niçe Leka-y› bed-likâ kal‘alar› feth [ü] fütûh eder. Hâlâ münhedim olan yerlerinde niçe yüz aded burc-› bârûlar› zâhir ü bâhirdir.

Bu flehir hâlâ tahrîr-i der-dest-i Sultân Süleymân Hân fermân› üzre Rûmeli eyâletinde D›rama T›rhala sanca€› hâkinde maktû‘u'l-kalem ve mefrûzu'l-kadem

vâlide sultân hâss›d›r kim (---) yük akçe iltizâmd›r kim hâkimi üç yüz elli iki asker ile bu flehri zabt u rabt eder. Ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r.

Ve nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Ve bu kazâ re‘âyâs›n›n cümle harâc› mâllar› Selânik'de dokunan yeniçeri çukas› bahâs›na kayd olunmufldur. Yeniçerilerin Selânik a€as› gelüp bu flehir re‘âyâs› harâc›n› tahsîl eder.

Ve bu flehrin fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf vekîli ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve flehir subafl›s› ve flehir kethudâs› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› vard›r, ammâ dizdâr› ve kal‘a neferâtlar› yokdur. Lâkin üç yüz aded martoloslara a€alar› vard›r kim cümle martolosânlar› âyende vü revendegânlar› götürüp getirirler.

Ve iç kal‘as› bir mürtefi‘ bay›rl› püflte-i âlî üzre bir tafll› sar› eflkâl kaya üzre flekl-i muhammes bir küçük seng binâ bir havâleli kal‘a-i ra‘nâ imifl. Câ-becâ münhedim olmufl. ‹çinde bir kenîse ve birkaç kefere hâneleri vard›r. Mâ‘adâ imâret-i flehri afla€›dad›r.

Der-sitâyifl-i flehr-i Alasonya: Bu beldenin niçe yüz hâneleri mürtefi‘ bay›rlara yap›flm›fld›r. Ve k›ble taraf› iki sâ‘at yer sahrâ-y› azîmdir. Gayri taraflar› alçak kayal› da€lard›r. Gûyâ bu flehir bir kâsenin bir köflesindedir.

Ve cümle 7 mahalledir. N›sf› kefere ve n›sf› müs[elm]ând›r. Ve cümle 655 aded kiremit örtülü azac›k bâ€çeli kârgîr tafl binâ vâsi‘ hânedânlar›n ba‘z›s›nda Serfice flehri gibi on befl yerde serâmed çâr-kûfle kulleli sarâylar› vard›r, zîrâ haydud küffârlar› ve gayri aflk›yâlar› çokdur. An›niçün kulleler binâ olunmufldur.

Ve cümle yedi mahalde on aded mihrâbd›r. Dördünde salât-› Cum‘a edâ olunup mâ‘adâs› mahalle mesâcidleridir. Cümleden varoflda Muharrem Pafla câmi‘i, bir kurflum kubâbl› ve bir mevzûn minâreli ve hareminde niçe mevzûn ve serâmed servler içinde bir flîrîn câmi‘-i ***[235a]*** pür-nûrdur.

Ve dahi çârsû içinde ‹mâret câmi‘i, hayrât-› azîmdir. Andan Tekye câmi‘i, andan Gazanfer A€a o€lu câmi‘i, müferrihdir. Bu ma‘bedgâhlardan mâ‘adâ cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir.

Ve cümle bir aded medrese-i âlimând›r.

Ve cümle bir aded mekteb-i dâru'l-ulûm-› s›byân-› püserând›r.

Ve cümle bir aded tekye-i dervîflând›r kim Tekye câmi‘i derler.

Ve cümle bir aded imâret-i dâr-› me’kel-i fakîrând›r kim Çârsû câmi‘i hareminde olup bay u gedâya ni‘meti mebzûldür.

Ve cümle bir aded hân-› azîmdir kim Çârsû câmi‘i kurbundad›r. Ve cümle 80 aded dükkânlar›n n›sf› ‹limboz deresinin öte taraf›ndad›r, n›sf› beri tarafdad›r.

Ve cümle bir aded küçük hammâmd›r kim Muharrem Pafla'n›n hayrât›d›r.

Ve cümle 8 aded âsiyâb-› mâlar bu hammâm kurbunda nehr-i ‹limboz üzre Muharrem Pafla vakf›d›r. Andan cümle bir aded musanna‘ seng binâ cisr-i ra‘nâs› ‹limboz nehri üzre Serfice râh›nda vâki‘ olup hammâm›n suyu bu cisr kenâr›ndan gider.

Bu flehir içre cereyân eden ayn-› ‹limboz yine ‹limboz da€lar›ndan gelüp bu flehrin tâ ortas›ndan cereyân edüp andan afla€› gidüp bir günlük yolda (---) nâm mahalde Akdeniz'e mahlût olur bir âb-› hayât sudur. Ammâ flehrin Serfice yolu taraf›ndaki mezkûrûn su de€irmenleri taraf›nda bu nehir gâyet uçurum ve muhâlif kayal› yollardan cereyân eder. Hattâ cemî‘i yolcular bu kayalardan ubûr ederlerken hayli havf ü haflyet çekerler. *Allâhümme âfinâ* bir âdem düflse pâre pâre olur. Ol ecilden cemî‘i âyende vü revendegânlar bu kayalarda piyâde yürürler, *ne‘ûzü billâh*.

Bu mahalle karîb **mesîregâh-› havz-› azîm:** Subafl› nâm›yla ma‘rûf bir vâsi‘ dere içre bir çemenzâr vâdîde nebâtât [u] giyâhât sebzezâr, çemenzâr yerde bir teferrücgâh kasr› kurbunda kudretden kayalar içre niçe yerde havz-› azîmler var. Cümle uflflâkân-› müfltakân mahbûbânlar›yla bu havuzlar içre flinâverlik edüp cilvelenüp gûnâ-gûn zevk u safâlar etdiklerine bir ferd-i âferîde hâciz-i hazîm ve mâni‘-i kavî olamazlar. Destûr-› flâhî olmufl gûnâ-gûn havz-› fiâfi‘îlerdir.

Der-beyân-› lisân-› ahâlî: fiehir halk›n›n ekseriyyâ lehçe-i ›st›lâhlar› lisân-› Arnavud'a yak›nrak kelimât ederler, ammâ yine fasîh [ü] belî€ Urûmca bilüp Türük lisân› üzre dahi kellim ederler. Lâkin yine "Varmiflik, gelmiflik, görmiflik" lafz›n› ziyâde isti‘mâl ederler. Ve bu flehirde aslâ kald›r›m yokdur. Yine böyle iken aslâ çamur olmaz, zîrâ serâpâ kumsal zemîn-i hâk-i pâkdir. Ve dahi aslâ çemflesârlar yokdur, zîrâ âb-› hayât su kenâr›nda vâki‘ olma€ile gâyet mahbûbe Rûm k›zlar› bokliçse nâm desti ve bardaklar ile nehr-i ‹limboz'dan su tafl›rlar.

Gerçi küçük flehirdir ammâ mu‘âf u müsellem vâlide hâss› olma€ile gâyet ma‘mûrdur. Ve âb [u] hevâs› hûbdur. Ve zenâne ve bintân [u] g›lmânlar› mahbûbdur. Ve gerçi bâ€ u bâ€çeleri azd›r ammâ beyn'nnâs hâk-i pâki mer€ûbdur. Ve halk› gâyet garîbdostdur. Ve ankâ bâzergân sofra sâhibi keremkârî âdemleri çokdur.

Der-sitâyifl-i panayur-› Alasonya: Bu diyârlarda panayur y›lda bir kerre olan bâzâr cem‘iyyetine derler. Bunda dahi eyyâm-› Temmûz'da her ni‘met firâvân iken iki üç kerre yüz bin âdem Rûm ve Arab u Acem ve Sind ü Laristân [u] Moltan'dan ve'l-hâs›l ekâlîm-i seb‘an›n ankâ tüccârlar› cemî‘i diyârlardan metâ‘-› zî-k›ymetlerin getirüp kâmil bir hafta germâgermi olup bir hafta dahi mukaddem çârsû-y› bâzâr dekâkîn kurulup kâmil on befl gün bu flehr-i Alasonya

âdem deryâs› olup gûyâ meydân-› Arasât gibi izdihâm-› azîm olup ol kadar bey‘ [u] flirâ niçe M›s›r hazînesi cem‘ olup niçe kerre yüz bin yük çözülüp bozulup fürûht olunup yine metâ‘-› gûnâ-gûnlar al›nup niçe yüz bin yük ba€lan›r. Ammâ bu mahalde Selânik yeniçeri a€as› ve T›rhala paflas› askerleriyle gelüp cemî‘i tüccârlar› ve flehri muhâfaza ve bâzâr yerin muhâsara ederler.

Cümle panayur dükkânlar› binden mütecâvizdir. Ve niçe bin dahi çad›r ve cerge ve koliva nâm müfîd ü muhtasar dükkânlar vard›r. Bu dükkânlar›n y›lda bir içlerine âdemler girüp gayri zamân mu‘attal durup vâlide sultânlar›n evkâflar›d›r kim bu dekâkînlerin îrâ[dâ]t [u] mahsûlâtlar› cümle vâlidelere âyid ü fâyid olup voyvada tahsîl-i mâl edüp on kîse nukra eflk-i pür-hûn ci€erhûn zehr-i mâr hâs›l olup ba‘dehu yigirminci gün herkes târumâr olup gürûh gürûh vatanlar›na revâne olurlar. Bu cem‘iyyet-i kübrân›n vasf›nda lisân kâs›rd›r.

.....(1 sat›r bofl).....

Ba‘dehu bu flehirden kalkup (---) sâ‘atde Alasonya sahrâs›n geçüp k›ble taraf›na ‹limboz yaylas›n geçüp bu dahi bir ibret-nümâ-y› hofl-hevâ yayla€-› cân-sitând›r kim bî-mânenddir, ammâ yayla mahalli de€il iken ubûr olunup zevkine ve temâflâs›na nâ’il olamad›k.

Andan *[235b]* yokufl afla€› Yeniflehir sahrâs›n›n ucunda **Karye-i Karadere** ve **karye-i Karacaevren** ve **karye-i Kavaklar** ve **karye-i Be€katar›** nâm ma‘mûr u âbâdân kurâlar› 3 sâ‘atde geçüp,

Der-sitâyifl-i flehir-misâl kasaba-i T›rnovi

Zamân-› kadîmde küçük karye imifl. Ahâlîsi erbâb-› ma‘ârif bezzâzlar olma€›n yeniçeri odalar› himâyesinde olup mu‘âf [u] müsellem olmak ile hâlâ bir flehr-i azîm gibi olmufldur. Yeniflehir'in cânib-i garb›nda nümâyân olan ‹limboz yaylas› dâmeninden cenûbdan garba tûlânî vâki‘ olmufl cümle üç bin befl yüz aded serâpâ kiremit örtülü biri biri üzre kat-ender-kat s›k ve darac›k bâ€ u bâ€çesiz kefere-i Rûm hâne-i menhûslar› var.

Ancak bir mahalle-i müslimîn var. Anlar›n da ço€u kavm-i ah›ryand›r, ya‘nî Urûm'dan dönme melez müselmân flekilli âdemlerdir.

Bir câmi‘-i muhtasar› ve bir hammâm› ve bir mescidi ve on bir aded sa€îr ü kebîr hânlar› ve cümle bin altm›fl aded dükkânlar› var.

Ve Yeniflehir monlas› nâ’ibi ve Gâzî Durhân Be€ evkâf› olmak ile an›n taraf›nda[n] mütevellîsi ve bir yeniçeri çavuflu ve flehir subafl›s› ve muhtesibi ve bâcdâr› vard›r. Ve harâc emîni Selânik yeniçeri a€as›d›r kim bu flehrin cemî‘i re‘âyâ vü berâyâ keferelerinin mâl› Âl-i Osman'›n k›rk bin yeniçeri kullar› çukalar›n›n gömleklik ve sar›kl›k asdarlar›na kayd olunmufl harâc-› azîmdir. Zîrî bu flehrin cümle küffâreleri bezzâz olup gâyet latîf bezler dokurlar. Ve cemî‘i kâfiristân ve Frengistândan ankâ bâzergânlar gelüp bez götürüp gurufl altun getirirler. An›niçün bu flehrin kefereleri de gâyet ankâlard›r.

Ammâ gûyâ Malta flehridir. Bir müselmân sehel bir tecâvüz etse fi'l-hâl ol müselmân› katl edüp gâyib ederler. Sokaklar› gâyet dard›r ve kesîf ve nâpâkdir. Ve evleri gâyet s›k ve d›ykd›r.

Niçe yüz muharrirler fermân-› pâdiflâhîyle bu flehre girüp tahrîr edememifllerdir, zîrâ küffâr›n kesret ü vefretinden kefereleri add olunmam›fld›r. Bu flehir Yeniflehir'den çok ma‘mûr flehr-i müzeyyendir. Bu flehrin k›blesi hârici taraf›nda tâ Yeniflehir'e var›nca cümle otuz yedi bin aded bâ€d›r.

Ve âb [u] hevâs›n›n letâfetinden mahbûb u mahbûbeleri ve kefereleri tendürüst olup sa€d›r, ammâ perî-rûy bânû-s›fat meh-cebîn-tal‘at Urûm k›zlar› ve keratsalar› olur kim her biri dîbâ ve flîb ü zerbâf ve la‘l yâkût murassa‘âtlara müsta€rak olmufl zenâneleri ve mu€ân-pîçeleri vard›r.

Ve cümle on alt› aded kenîseleri ve iki bin kadar b›trîk ve ladika ve ruhbân ve k›ssîs ve mavramoloz ve keflîflleri ve patirgâhlar› vard›r. Netîce-i kelâm zikrinde fâ’idesi ve beyân›nda â’idesi yok bir flehr-i mülevves belde-i kefere-i menhûshânedir.

Andan k›ble taraf›na 2 sâ‘at sahrâda gidüp,

Evsâf-› dâr-› tüccâr-› kadîm, ya‘nî bender-i Yeniflehr-i azîm

‹btidâ bu flehir Leka kral›n bâzergânbafl›s› binâs› olmak ile müverrihîn-i Rûm merzibûm bu flehre dâr-› tüccâr deyü tesmiye etmifller. Mürûr-› eyyâm ile dest-i Âl-i Osmân'da dahi art›k amâr olma€ile Yeniflehir nâm›yla müsemmâ bir flehr-i ra‘nâd›r. {Sene 848 târîhinde ibtidâ Koca Murâd Hân-› Sânî ibn Çelebi Mehemmed Hân fethidir.

Ba‘dehu Murâd Hân fevt olup küffâr Selânik'e istîlâ edüp ba‘dehu} sene (---) târîhinde Gâzî Turhân Be€ fethidir. Der-zamân-› Sultân Mehemmed Hân-› Sânî ya‘nî Fâtih-i Kostantiniyye asr›nda feth olup anlar›n tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde T›rhala be€i kâ’immakâm› dörd yüz âdemle hükm-i hükûmât edüp bu flehri zabt eder. Hâkim-i fler‘î befl yüz akçe mollal›kd›r. Âsitâne taraf›ndan rü‘ûs-› hümâyûn ile dergâh-› âlî kapucusu ve yeniçeri oca€›ndan çukadâr› ve bâzâra gideni ve yüz aded neferâtlar› vard›r.

Nevâhîleri cümle iki yüz pâre ma‘mûr kurâlard›r. Beher sene ber-vech-i adâlet mollaya seksen kîse mâl-› cerâ’im hâs›l olur. Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'leflrâf› ve flehrin a‘yân-› kibâr› ve flehir içre üç aded nâ’ibi biri muhtesib nâ’ibidir, sipâh kethudâyeri, yeniçeri serdâr›, muhtesib a€as›, flehir kethudâs›, bâcdâr›, harâc a€as› (---) (---) (---) vard›r.

Kal‘as› zamân-› kadîmde hâlâ bezzâzisten olan yerde imifl. Gâzî Turhân Be€ münhedim etme€ile

dizdâr› yokdur. Lâkin iki yüz nefere mâlik martolos a€as› vard›r kim flehri her gece muhâfaza edüp flehir etrâf›nda olan (---) aded kapular› sedd ederler, pürsilâh pandur askerdir. Zamân-› kadîmde Leka'n›n tahtgâh› olup kal‘as› münhedim oldukdan sonra cemî‘i kal‘a tafllar›n câmi‘ ve mesâcid ve medrese ve hân ve imâretler binâ etmifller, zîrâ bu flehir yak›n›nda aslâ tafl yokdur. Lâkin münhedim olan kal‘a yerlerinin âsâr-› temeli tafllar› zâhir ü bâhirdir.

Bezzâzistân› ve çârsû-y› bâzâr› tâ flehrin orta-s›nda bir mürtefi‘ yerde vâki‘ olmufldur. Mâ‘adâ imâret hayrâtlar› afla€› ovada bir düz fezâda tezyîn olmufl flehr-i mu‘azzamd›r kim cânib-i garbîsi nehr-i Kösdem kenâr›d›r. Bu nehr-i azîm tâ Yanya da€lar›ndan gelüp yine garb taraf›nda Meçova kurâlar›n rey ü sak›y *[236a]* ederek gelüp flehirden 12 sâ‘at afla€› cânib-i flimâle akup Bababurnu nâm yerde Akdeniz'e mahlût oldu€u yerde gemi ile geçilir bir nehr-i azîmdir kim niçe nehr-i âb-› hayâtlar kar›fl›r.

Evsâf-› cevâmi‘hâ-y› âbidân-› zâhidân: Cümle yetmifl bir aded mihrâbd›r. Yigirmi ikisi kârgîr minâre-i serâmedli salât-› Cum‘a edâ olunur câmi‘-i selâtîn-misâl ma‘bedgâhlard›r, ammâ cümleden mükellefi cisir bafl›ndaki kurflum kubâbl› Hasan Be€ câmi‘i binâ-y› azîmdir, ammâ zîb ü ziyneti tarz-› kadîmdir.

Andan namâzgâh-› ibret-nümâ-y› azîm kim elli bin âdem alur müstecâbü'd-da‘ve yerdir.

Andan bu musallâya karîb Ömer Be€ câmi‘i, kurflumlu beytullâh-› zîbâd›r. K›ble kapusu üzre târîhi budur:

Benâ hâze'l-imâreti Ömer bin Durhân.

Tahrîr olunmufldur. Ammâ,

Der-vasf-› minâre-i ibret-nümâ: Bu Ömer Be€ câmi‘inin bir vâcibü's-seyr mîl minâresi var kim cemî‘i ‹slâm diyâr›nda eyle hendese üzre bir bânghâne görülmemifldir. Ve bir üstâd-› selef dahi eyle bir kârgerlik etmemifldir. Bu minâre-i zîbâ-y› musanna‘›n içinde aslâ misli yokdur kim garîb temâflâd›r. Afla€› kapusundan nazar etsen yukaru flerîfe kapusu görünür, içi bombofl bir minâre-i serâmeddir. Üstâd-› bennâ-y› kudemâ bu minâre-i serâmede var kuvvet-i bâzû-y› ma‘rifetin sarf edüp minârenin iç yüzünde dîvâr› etrâflar›na bir gûne hendese ile tafl kademeler edüp minârenin tâ zirve-i a‘lâs›na urûc olunup ortas› bofl münkesir bir minâre-i refî‘u'l-bünyând›r.

Andan el-Hac› Bayrâm câmi‘i: Bu dahi cümle rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur. Kapusu üzre târîhi:

‹nne sâhibe'l-hayrât fahrü'l-akrân el-hac› Bayrâm.

Terkîm olunmufldur.

Andan Bayrak câmi‘i: Her vakitde muvakk›t› sâ‘at gözedüp ezân mahalli oldukda minârenin tâ zirve-i a‘lâ-y› alemine bir çam s›r›€› üzre bayrak›n› ipler ile çeküp cümle mü’ezzinânlar ol alem bayra€› görüp her cevâmi‘ ve mesâcidlerde ezân-› Muhammedîler tilâvet olunur. An›niçün bu câmi‘e Bayrak câmi‘i derler. Hakkâ ki bu bayrak alâmeti ve muvakk›t› aceb hayrât-› azîmdir. Ve bu câmi‘ tâ çârsû-y› bâzâr›n ayne'l-fi‘linde olmak ile ‹slâmbol'un Rüstem Paflas› ve Sultân Bâyezîd câmi‘i gibi subh u mesâ cemâ‘at-i kesîreden hâlî de€il bir müferrih ve dilküflâ kurflum örtülü câmi‘-i pür-envârd›r.

Ve Azîz Efendi câmi‘i ve Akçeli câmi‘ ve Türbe câmi‘i ve Burmal› câmi‘ ve fieyh câmi‘i ve Ömer A€a câmi‘i ve Muharrem Pafla câmi‘i ve Eski câmi‘. Ve Sâ‘at câmi‘i: Bir serâmed binâda çan sâ‘ati var. Bir merhale yerden sadâs› istimâ‘ olunup Bayrak câmi‘i minâresine bayrak çekerler. Bu câmi‘ bir mürtefi‘ zemînde kiremit ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur.

Ve cisr-i azîmin öte taraf›nda Mevlevîhâne câmi‘i ve Hac› Bekir câmi‘i ve Dâru'l-kurrâ câmi‘i ve Çömlekçiler câmi‘i ve Murâd A€a câmi‘i ve Ahmed Efendi câmi‘i ve o€lu Çelebi câmi‘i ve Fât›ma Hâtûn câmi‘i, meflhûr cevâmi‘-i zîbâ ve mükellef ü mükemmel ma‘bedgâhlar bunlard›r kim evkâf-› azîmleri dahi ma‘mûrdur.

Der-beyân-› mesâcidhâ-y› mahallât-› muvahhidân: Cümle (---) aded mahalle zâviyeleri ve buk‘alar›d›r. Evvelâ (---) mahallesi mescidi (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Der-ilm-i dâru't-tedrîs-i müfessirân-› âlimân: Cümle (---) aded medrese-i tâlibând›r. Cümleden medrese-i Süleymân Pafla (---) (---) (---) (---) (---)

Der-dâru'l-ulûm, dâru'l-kurrâ-i hâf›zân: Cümle üç yerde ilm-i tecvîd tilâvet olunur. Cümleden Darü'l-kurrâ câmiinde hâf›z-› Kur’ân gayet çokdur.

Dergâh-› dâru'l-hadîs-i peygâmberân-› muhaddisân: Cümle üç yerde ilm-i hadîs-i Resûl-i Ekrem k›râ’at olunur. Cümleden Bayrak câmi‘inde meflâyih-i muhaddisî[n] vard›r.

Der-binâ-y› mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân: Cümle yigirmi iki yerde dâru't-ta‘lîm-i s›byân-› ebced-hân› var. Cümleden (---) (---) (---) (---)

Der-vasf-› hânkâh-› dervîflân: Cümle on yerde tekye-i erbâb-› tarîk-i dervîflân-› Âl-i Abâ vard›r. Cümleden cisir bafl›nda nehr-i Kösdem'in kenâr›nda bir teferrücgâh Mevlevîhânesi var. Fuzalâu'd-dehrden Cenûbî Efendi nâm bir fleyhi var ve pâk ü pâkîze fakr-› fâka çille-i merdân›n çeker elli befl aded terk [ü] tecrîd semâ‘-zen fukarâlar› var. Meydân-› semâ‘ [u] safâgâh› ve fukarâ hücreleri ve matbah-› Keykâvus'u ma‘mûr ve ni‘meti mebzûl hânkâh-› Celâleddîn-i Rûmî'dir. Ve tekye-i,

.....(1 sat›r bofl).....

Der-medh-i hammâm-› râhat-› cân: Cümle befl aded hammâm-› hâss u âmmd›r. Cümleden biri Bayrak câmi‘i kurbunda kurflum kubâbl› Pîrî Pafla hammâm›, gâyet müferrih [ve] dilküflâ hammâmd›r. Andan Eski hammâm, çifte hammâm-› azîmdir kim biri avretler içün binâ olunmufldur. Andan Kâbil A€a hammâm›, müferrihdir. Andan (---) hammâm›, bu dahi âb [u] hevâs› ve binâs› latîf hammâm-› rûflenâd›r. Gerçi bu flehr-i azîme göre bu zikr olunan befl aded hammâmlar azd›r, ammâ *[236b]*

Der-aded-i hammâmât-› sarây-› kibâr-› a‘yân: Cümle âlüftegân ahbâb kavilleri üzre bu flehr-i Yeniflehir'de dörd yüz aded hammâm-› mahsûs vard›r, dediler. *El-uhdet ale'l-kâ’il* ammâ mezkûr hammâmlar›n sular› cümle at sakâlar› ile nehr-i Kösdem'den tafl›n›r garîb ü acîb derd-i ser-encâmd›r.

Der-hisâb-› çârsû-y› bezzâzistân: Cümle sekiz yüz seksen aded dükkân-› ehl-i h›ref pîflekâr-› ehl-i sanây›‘d›r kim cemî‘i esnâf-› kârgerân, zergerân, çeberân mevcûddur. Ammâ bu flehrin tâ vasat›nda çârsû-y› bâzâr içre kal‘a-misâl bir kârgîr kapulu ve dörd aded demir kapulu bir bezzâzistân› var kim gûyâ bu flehrin bir h›sn-› hasîn ve sûr-i metînidir. ‹çinde ankâ bâzergânlar› ve mahbûb hâcegîzâdeleri metâ‘ fürûht ederler.

Der-manzara-i hân-› tüccârân-› sevdâgerân: Cümle yigirmi bir aded vekâle-i bâzergân-› berr [ü] bihâr› var. Cümlesi kiremit örtülüdür, ammâ cümleden mükemmel (---) hân›

.....(1 sat›r bofl).....

Der-defter-i sicillât-› aded-i büyût-› hânedân: Cümle dörd bin aded vâsi‘ tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ ve serâpâ kiremit örtülü ma‘mûr evlerdir. Lâkin cümle dîvârlar› kerpiç ile mebnî hâitlard›r, ammâ kapular› vâsi‘ sarâylar› çokdur. Evvelâ (---) sarây›,

.....(1 sat›r bofl).....

Bu hânedânlar ile esvâk-› sultânîlerin cümle etrâflar›nda haflebden parmakl› kapular› vard›r. Ahflama karîb flehir içre tabl [u] kudûm çal›nd›kdan sonra cümle tedribe kapular›n pâsbân ve martolosânlar kapayup emîn olurlar, zîrâ cümle dekâkînler bezzâzistân›n etrâf›nda bir yerde olup kal‘adan mahfûz çârsû-y› bâzârd›r kim niçe bin M›s›r hazînesi mâl vard›r.

Der-binâ-y› cüsûr-› memerr-i nâs-› âbâdân: Cümleden nehr-i Kösdem üzre on aded göz Hasan Be€ Gâzî cisri, kavs-› kuzahdan niflân verir bir püll-i ra‘nâd›r [ve] metîndir. Ve

.....(1 sat›r bofl).....

Der-sitâyifl-i sebîlhâne-i atflân-› cânsitân: Cümle üç yüz yerde her köfle bafllar›nda ve her mahallâtlar içre sebîlhâneler mukarrerdir kim sâhibü'l-hayrâtlar atlar ve kat›rlar ile nehr-i Kösdem'den sayf [u] flitâda su tafl›yup ‹mâm Hüseyin flehîdân-› deflt-i Kerbelâ rûhiyçün sebîl ederler, zîrâ bu flehir içre aslâ çeflme olmad›€›ndan sudan gayri hayrât-› azîm yokdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Ammâ evlerde sular› çokdur.

Der-aded-i tahrîrât-› çâh-› mâ-i hânedân: Cümle üç bin yüz altm›fl aded bi’r-i büyût-› ra‘nâlar vard›r kim cümle kuyu sular› isti‘mâl eder ünâs› vard›r. Hattâ bu flehirde su k›tça olma€ile herkes vakt-i tekâzâ-y› hâcetde ibri€in eline alup çârsû-y› bâzâr içre ibri€iyle reftâr ederek sâhibü'l-hayrâtlar›n beyt-i helâ hayrâtlar›na edepde s›çma€a ya‘nî (...) evflan etme€e giderler, zîrâ her hayrât-› kademgâh-› istincâ [hâ]nelerin sular› yokdur. Niçe bin sâhibü'l-hayrâtlar gelüp su hayrât› edememifllerdir, zîrâ bu flehir bir mürtefi‘ yere vâki‘ olup andan âlî zemîn yokdur kim terâzûlarla su getireler.

.....(3/4 sat›r bofl).....

Der-vasf-› ârâmgâh-› bâ€-› ‹remezât: Cümle otuz aded mesîregâh teferrücgâhlar› vard›r. Cümleden flehrin cânib-i flarkîsinde,

Fât›ma Hâtûn korusu: Bir h›yâbân-› Acem-misâl koyah-› çâr-bâ€-› ‹remdir kim anda olan hudâyî d›raht-› azîmler me€er Zirino€lu H›rvadistân'›nda ve Lipova kal‘as› da€lar›nda olan aslâ zemîne günefl düflmez bir h›yâbân-› Merâm'd›r. Ve,

Seyrângâh-› Kâbil A€a köflkü: Bu dahi bir ferahfezâ yerdir. Ve

Teferrücgâh-› Çelebi korusu: Budin serhaddinde Peçoy-› Sirem mânend bâ€-› ‹rem olan flehrin Bârûdhâne nâm mesîregâh›na müflâbeheti var, bir dilküflâ-y› hofl-elhân tuyûrlu bir cân-› cihân korusudur kim âdem güzeli kuzular› bu cây-› dilküflâda hûbân uflflâklar›yla reme reme olur çerâgâhda reftâr ederler. Ve,

Mesîregâh-› Tatarköy korusu: Niçe yerlerde bâ€ u bâ€çelerde ve sayd [u] flikâr edecek sahrâlar› bîhadd ü bî-k›yâsd›r.

Bî-medh-i âb [u] hevâ-y› Yeniflehir: Mâh-› Temmûz'da hevâs› sakîldir ve nehr-i Kösdem hammâm suyu gibi cereyân eder, ammâ eyyâm-› flitâs› gâyet latîfdir.

Der-kâr [u] kisb-i ahâlî-i iflgâlât: Ekseriyyâ halk› kavm-i tüccârd›r, zîrâ bânîsi dahi tüccâr oldu€undan mün‘im ve garîb-dost merd-i meydân kiflileri vard›r.

Der-fasl-› lisân-› ahâlî-i ›st›lâhât: Ekseriyyâ halk› Rûmca kelimât ederler, zîrâ re‘âyâlar› cümle Urûm kefereleridir. An›niçün halk› "Varmiflik, ge[l]miflik" deyü kelimât ederler. Halk›n›n libâslar› ekseriyyâ semmûr kürklü ve elvân saya ferrâceli ve serhadli kontofllar geyerler. Vasatu'l-hâlleri londura çukalar geyüp T›rnovi bezi haftân geyerler ve bafllar›na mutallâ destâr-› Muhammedî sararlar. Ammâ tâze cüvân yi€itleri çuka dolamalar geyüp bafllar›na

çuka berata geyüp kortela b›çak tafl›yup ayaklar›na sar› kubâdî pâbuç geyüp gezerler.

Temâflâ-y› garîbe: Cümle zenâneleri *[237a]* dahi k›rm›z› saya çukadan berata geyüp cevâhir ve incü püsküllleri beratalar›n›n depelerine zeyn edüp cümle Frengî atlâs ve kâmhâ ve hârâ ve dârâyî hil'at-i fâhireler geyüp bafllar›nda beyâz ›zâr ve yüzlerinde k›ldan nikâb ile mestûr olup gezerler. Ammâ **ibret-i acîbe** kefere re'âyâlar›n›n bir nev'i üç kulaç beyâz sar›k sararlar. Dörd kulaç olsa kefereleri tecrîm ederler. Aslâ müselmân destâr›ndan fark olmaz kefere re'âyâlar›d›r.

Di€er temâflâ[-y›] ibret: Bu flehrin bir gûne dahi re'âyâ kefereleri var. Freng flapkas› gibi manlifke Eflâtûniyye flapkas› geyerler, ammâ Frengin siyâh flapkad›r, ammâ bu re'âyân›n beyâz keçeden flapka geyerler ammâ depeleri sehel sivridir. Bir mudhik çehre-i acîb lûlî mashara flapka ve inbisatl› keferelerdir.

Der-aded-i cinân-› bâ€avât-› erbâb-› hâcât: Cümle yigirmi bin altm›fl aded bâ€-› engûr öflr-i sultânî verir.

Memdûhât›ndan: Alî Fak›lar eri€i gâyet âbdâr hofl-hor âlûdur kim âlû-y› Buhârâ'dan ve Mardin icâs›ndan ve Birgili eri€inden latîf ve serî'u'l-hazmd›r kim gâyet meflhûr-› âfâk olup pâdiflâhlara hedâyâ gider. Ve Karaferye'nin kays› nâr› gibi latîf ve âbdâr rümmân› olur kim hakk›nda *"en-Nârü fâkihetü'fl-flitâ"*[1] denilse olur. Ve baba ayvas› ve tekyeflîn ayvas› ve ekmek ayvas› dahi gâyet latîf hofl-bû sefercelîsler olur. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-hisâb-› ilm-i usturlâb-› kavl-i münecci-mân: Bu flehr-i azîm iklîm-i (---) bulunup arz-› beledi harfeyn-i "lut"dur. Ve tûl-› nehâr› harfeyn-i "nüh"dür. Ve k›blesi cenûb cânibine olan hatt-› n›sf-› nehârdan cenûb cânibine olan mafl›r›k cânibine otuz tokuz derîcedir. El-hâs›l M›s›r k›blesi üzre bunun dahi k›blesi vâki' olmufldur. (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-› temimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Yeniflehir: Gâyet ma'mûr u müzeyyen flehirdir. Hâlâ dahi ma'mûr [u] âbâdân olmadad›r, ammâ "Tâ'ûndan yigirmi bin âdem telef oldu" deyü Yeniflehir monlas› H›s›mzâde Abdülbâkî Efendi nakl etdi. Hakkâ ki niçe hânedânlar kapanup kalm›fld›. Bir kerre böyle tâ'ûn-› ekber Bursa Yeniflehir'ine dahi vâki' olmufldu.

.....(2.5 sat›r bofl).....

Der-mertebe-i ziyâretgâh-› kibâr-› evliyâ-y› Yeniflehir: Evvelâ flehrin k›blesi taraf›nda türbe-i pür-envâr-› Hac› Efendi ve efl-fieyh Hazret-i Azîz Eendi *kuddise s›rruhu'l-azîz*. Türbe-i mehb›t-› pürnûrunun rûyu üzre târîhi budur:

Gûfl edüp dedi fierîfî târîh,
Gitdi Firdevs'e Azîz-i ulemâ.

Sene (---)

Ve Yeniflehir'den y›ld›z cânibine 2 sâ'atde,

Ziyâret-i Kapudan Hasan Çelebi. Ve ziyâret-i fiâmî Yahyâ Efendi: fiâm-› cennet-meflâm›n Sâlihiyye nâm mahallesinde vücûda gelüp seyyâh-› âlem ve nedîm-i âdem iken Yeniflehir'de tavattun edinüp Mehemmed Çavufl mescidi sâhas›nda medfûndur. Yerine mahdûm-› nevcüvânlar› Seyyid fierefeddîn seccâde-niflîn olup ol dahi sene 1004 târîhinde azîz-i mezbûr kerâmât-› aliyye ile meflhûr iken merhûm olup pederleri cenbinde âsûdedirler. Ve (---) (---) (---)

.....(2 sat›r bofl).....

Bir ay kâmil bu flehirde zevk [u] safâlar edüp ba'dehu alâ tarîk›'s-seyr,

Yeniflehir'den Kesendire ve Koloz cânib‌lerine gitdi€imiz konaklar› beyân eder

Evvelâ Yeniflehir'den cenûb cânibine (---) sâ'atde vâsi' sahrâlar içre ma'mûr u âbâdân kurâlar› geçüp,

Der-vasf-› kasaba-i Ermiye

T›rhala sanca€› hâkinde (---) dir ve yüz elli akçe pâyesiyle a'lâ kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve gayri hâkimleri Yeniflehir'dedir. ‹llâ subafl›s› ve bâcdâr› vard›r. Kasabas›n›n imâreti leb-i deryâdan alarka bir düz vâsi' sahrâda bir lezîz sulu ve bâ€ u bâ€çeli ve cümle (---) aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî mükellef büyût-› ra'nâlard›r.

Ve cümle (---) aded mahallâtd›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded mihrâbd›r. Evvelâ (---) câmi'i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded medrese-i sûhtegând›r. (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded mekteb-i s›byând›r.

Ve cümle (---) aded tekye-i dervîflând›r. (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded hând›r. (---) *[237b]*

Ve cümle (---) aded hammâm-› cân-sitând›r.

Ve cümle (---) aded dükkânçe-i esnâfând›r.

.....(2.5 sat›r bofl).....

Ammâ liman›n›n a€z› aç›kd›r. Gün do€usu rûzgâr› dokunur bir körfez içinde a'lâ yatakl› gâyet vâsi' limand›r kim bir u€urdan befl yüz pâre gemi yatmak kâbil a'lâ demir dutar gemilere karârgâh olacak bir cây-› menâs limand›r kim sular› revân bir limand›r.

Bu rabtan›n dahi ahâlîsinin lisânlar› Urûmflad›r kim "Varmiflik, gelmiflik" deyü kelimât ederler,

[1] Nar, (atefl) k›fl meyvesidir.

.....(3 sat›r bofl).....

Andan kalkup cânib-i k›bleye (---) sâ‘at leb-i deryâ ile giderken,

Evsâf-› liman-› azîm Yoroz, ya‘nî kal‘a-i kadîm Koloz

Bânîsi Rûm tekrûrlar›ndan Batlîmûs Papayoroz nâm bir b›trîk binâ edüp veled-i nâpâki olan Koloz nâm velîd-i pelîd hâkimi olup an›n ismiyle müsemmâ olup Biga Koloz deyü Rûm tevârîhlerinde merkûmdur.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Sultân (---) asr›nda be-dest-i (---) Pafla fethidir. Hâlâ T›rhala sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r.

Ve (---) yük akçe iltizâm olup emîn oturur, zîrâ bender iskeledir. Ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Kethudâyeri ve serdâr› ve dizdâr› ve üç yüz aded kal‘a neferâtlar› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve T›rhala sanca€› zu‘amâs› ve erbâb-› tîmâr› muhâfazac›lar› vard›r.

Eflkâl-i kal‘as›: Leb-i deryâda bir mürtefi‘ tafl üzre flekl-i muhammes yine bir tafl binâ sûr-› üstüvâr-› ra‘nâd›r kim gâyet metîn [ü] bâlâd›r. Dâ’ire-mâdâr cirmi (---) ad›md›r. (---) kapusu var. Bu kal‘a-i serâmed Akdeniz'in bir körfezi intihâs›nda vâki‘ olup körfezin a€z› k›bleye nâz›r olup liman› bin pâre gemi alur. Alt› aded rûzgâr-› zorkârdan emîn bir liman-› cây-› emând›r kim her ne cânibe kefltîler demir b›raksalar a‘lâ lenger dutar limand›r. Kal‘as›n›n cümle toplar› limana nâz›rd›r, ammâ ol kadar azîm mefret toplar› yokdur.

Ve kal‘as› da köhne binâ olmak ile câ-be-câ rahnedâr yerleri vard›r. An›niçün cebehânesi azd›r.

Ve derûn-› hisârda cümle (---) aded kiremit örtülü hâneleri vard›r. Ve (---) câmi‘i (---) (---) var,.

Ammâ afla€› liman kenâr›nda azîm mahzenleri vard›r. Hattâ bu hakîr bu kal‘aya gelmezden üç gün mukaddem Venedik donanmas› gemileri gelüp bî-bâk ü bî-perv[â] bu limanda lenger-endâht olup kal‘aya istîlâ edüp aslâ muhâf›zân karflu duramayup firâr etdiklerinde kal‘adan bu kadar esîr mâl-› ganâ’im ile kal‘a kapusun kal‘ edüp ald›kda liman kenâr›nda olan anbârlar›n içlerinde olan niçe kerre yüz bin kîle zehâyir-i gûnâ-gûnlar› gemilerine tahmîl edüp gitmifllerdi. Bu hakîr vard›kda henüz firâr edenler flehre ve kal‘aya gelmede idiler.

Der-ta‘rîf-i varofl-› kal‘a-i Koloz:

.....(3 sat›r bofl).....

Andan kalkup cânib-i (---) (---) gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Aleksandire, ya‘nî flehr-i atîk Kesendire

Be-kavl-i tevârîh-i Rûm bu kal‘ay› Aleksander ya‘nî ‹skender binâ etmifldir. Kavm-i Rûm ‹skender-i Zülkarneyn'e Aleksandire derler. Bu flehr-i kadîm an›n binâs› olma€ile Aleksandire'den galat olup Kesandire derler. Andan dahi galat olup Kesendire Burnu derler. Selânik körfezi burnuyla E€riboz'un K›z›lhisâr burnu mâbeyninde Kesendire burnudur.

.....(3.5 sat›r bofl)..... ***[238a]***

Andan cenûb cânibine (---) sâ‘at ma‘mûr kurâlar geçüp âb-› hayât sular içüp,

Der-s›fat-› eflkâl-i rabta-i müzeyyen Velesin: Bu dahi T›rhala livâs› hâkinde yüz elli akçe pâyesiyle ma‘mûr kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) kurâd›r. Ve hâkim-i örfü (---) taraf›ndan voyvadad›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi vard›r. Cümle imâret binâlar› bir vâsi‘ zemîn âb-› hayâtlar cereyân eder hevâdâr yerde vâki‘ olup cümle (---) aded mahalledir. Ve cümle (---) mihrâbd›r.

.....(5 sat›r bofl).....

Andan (---) sâ‘atde (---) cânibine sahrâlarla ma‘mûr kurâlar› seyr [ü] temâflâ ederek,

Der-sitâyifl-i kasaba-i zîbâ Çatalca-i ra‘nâ: ‹slâmbol kurbun[d]a bir dahi Çatalca rabtas› vard›r ammâ bu andan ma‘mûrdur.

.....(9 sat›r bofl).....

Bu kasabay› dahi seyr [ü] temâflâ edüp andan kalkup cânib-i garba teveccüh edüp (---) sâ‘atde ma‘mûr kurâlar geçüp ve nehr-i Köstem'i gemilerle ubûr edüp menzil-i karye-i (---), andan yine taraf-› garba (---) sâ‘at dahi kûh-› ser-bülendler ete€inde ma‘mûr kurâ-y› müzeyyenler içre gidüp andan,

Evsâf-› (---) (---), ya‘nî kal‘a-i köhne-binâ T›rhala

Bânîsi Leka-y› bed-likâ-y› bî-bekân›n bâ€-› Merâmgâh›d›r. Niçe divelden divele girüp ba‘dehu Venedik küffâr› elinde amâr olup gûyâ ravza-i cinân oldukda hemân bir gece Y›ld›r›m Bâyezîd Hân-› Gâzî Üsküb flehrinden sene (---) târîhinde ilgar edüp flebhûn ile bu flehri gâret ü alan [u] tâlân edüp ol kadar mâl-› defâ’in hazâ’in alup bu kadar bin esîri bend-i zencîr edüp kal‘ay› câ-be-câ münhedim edüp gider. Ba‘dehu sene 852'de Ebü'l-feth Sultân Mehemmed pederi Selânik'i ve Yeniflehir'i feth eyleyüp ba‘dehu bu T›rhala dest-i Venedik'den alup içine asker-i ‹slâm kor.

Ba‘dehu Rûm ve Bulgar kefereleri bir fürce bulup yine bu kal‘aya istîlâ etdiklerinde sene 799 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî Mora vilâyetinde Moton ve Koron kal‘alar› fethine giderken deryâ-misâl asker ile bu kal‘a-i T›rhala'ya u€rayup feth eder. Be-dest-i Gâzî Durhân Be€. Yine Durhân Be€'e hükûmeti ihsân olunup amâr eder.

Hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre bu da Rûmeli eyâletinde baflka sancak be€i taht› olup paflas›n›n hâss-› hümâyûnu 450.885 akçedir ve ze‘âmeti 36 ve tîmâr› 529'dur. Alaybe€isi ve çeribafl›s› ve yüzbafl›s›

vard›r. Kânûn-› pâdiflâhî üzre hîn-i seferde cümle erbâb-› tîmâr cebelüleriyle ve paflas›n›n askeriyle cümle üç bin leflker-i pür-silâh olup livâlar› alt›nda Rûmeli vezîriyle sefer eflerler.

Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve üç yüz akçe pâyesiyle tahtabafl› nâm flerîf kazâd›r kim ber-vech-i adâlet kad›ya beher sene on kîse mahsû[l] hâs›l olur. Nâhiye kurâlar› cümle (---) aded ma‘mûr kurâlard›r.

Ve mahkemesi bir ferah-fezâ küflâde yerdedir. Ve sipâh kethudâyeri ve ***[238b]*** yeniçeri serdâr[›], kal‘a dizdâr›, yüz elli aded kal‘a neferâtlar›, muhtesib a€as›, bâcdâr›, flehir kethudâs›, mi‘mâr a€as›, harâc a€as›, flehir subafl›s› (---) (---) (---) vard›r.

Der-s›fat-› eflkâl-i kal‘as›: Yanya(?) Venedik amâr› olup bir ulu vâsi‘ öz içinde bir yalç›n serâmed beyâz kaya üzre k›bleden y›ld›z cânibine flekl-i bâdemî tûlânîce vâki‘ olmufl bir fieddâdî seng-i t›râfl bir hisâr-› savafl-› perhâfld›r kim gâyet sa‘b u metîn ve kârgîr kavî binâ-y› azîmdir. Dâ’iren-mâdâr cirmi iki bin yüz ad›md›r. Ancak cânib-i garba nâz›r bir kapusu var ammâ iki kat metîn bâb-› hadîdlerdir ve cümle iki kat hisârpîçeli sarp dîvârl› binâd›r. Ve bu kapudan içeri iki kat demir kapular dahi vard›r. Bu aral›kda befl aded hânecikler vard›r kim bu mahal baflka bir bölme hisârc›kd›r. Andan yukaru yalç›n kaya yollar üzre gidüp bir demir kapu dahi vard›r. Ol kapudan içerisi orta hisârd›r. Bu hisârda cümle on aded neferât evleri ve bir câmi‘i ve bir serâmed sâ‘at kullesi var kim nâkûsunun sadâs› bir merhale yerden istimâ‘ olunur. Gayri yerleri arz-› hâliyedir kim çârsû-y› bâzâr ve gayri imâret yokdur.

Andan yokufl yukaruya yine yalç›n kayalar üzre gidüp tâ iç kal‘ad›r kim cânib-i garba nâz›r bir sa‘b u kavî demir kapusu var ammâ gâyet küçükdür. At ve eflek giremez. Bu iç kal‘a gâyet sedd-i metîn binâ-y› kavî vâki‘ olup çâr-kûflesinde çâr kulle-i bâlâlar› var kim her bir[i] eflâke kad keflân olup içlerinde leb-ber-leb daru ve bu€day ve kabuklu pirinç ve gayri nukûl ve bukûl ve zehâyir mâl-â-mâldir. Bir kullesinde sâfî âlât-› silâha müte‘all›k cebehâneler ve sâ’ir mühimmât-› levâz›mâtlar memlûdur. Ve kal‘a dizdâr› dâ’imâ bu kal‘ada mahpûs gibi olur. Bir top menzili mesâfe-i ba‘îdeye gitmek ihtimâli yokdur. Dizdârdan gayri bu nârin hisârda bir âdem sâkin de€ildir.

Ve bu iç hisâr eyle bâlâd›r kim cenûb taraf›nda Kalabakkayas›, K›z kal‘as› da€›, Kesendire ve Koloz da€lar› ve Ermiye burnu ve Selânik'in Hortaç da€› cümle nümâyând›r. Tâ bu mertebe T›rhala'n›n iç hisâr› bâlâd›r.

Der-sitâyifl-i afla€› flehr-i T›rhala: Cümle 16 mahalle-i müslim ve cümle 8 aded mahalle-i kefe-redir, ammâ aslâ Yahûdî mahallesi yokdur. Ticâret ile gelüp giderler. Evvelâ (---) mahallesi,

.....(1 sat›r bofl).....

meflhûru bunlar[d›r].

Ve cümle iki bin üç yüz aded tahtânî ve fevkânî ve kârgîr binâ hânedân-› ra‘nâ serâpâ la‘l-gûn kiremit örtülü tafl ve kerpiç dîvârl› flâhâne flâhniflîn ve kasr-› âlîli ve bâ€ u bâ€çeli gâyet vâsi‘ ve âb-› hayât kaynak sulu mükemmel ve mükellef ve ma‘mûr u müzeyyen evlerdir.

Der-vasf-› sarây-› kibâr-› a‘yân: Cümleden Abdülfettâh sarây›, be€ sarây›, kad› sarây›, Hasan A€a sarây›, Körâhûr kethudâs› sarây›, Zâ‘imzâde sarây› (---) (---) (---) (---) (---) (---) meflhûr sarâylard›r.

Der-aded-i cevâmi‘hâ-y› flehzâdegân ve sâ’ir kibâr-› zîflân

Cümle 23 aded ma‘bedgâh-› müslimîn-i âbidân-d›r.

Evvelâ cümleden min nesl-i selâtîn-i Âl-i Osmân olan sekiz aded câmi‘-i Cum‘an›n güzîdesi ve mükemmel ü mükellefi **Osmân fiâh câmi‘**idir kim bir diyârda misli yokdur, illâ Tire ve Ma‘nîsa ve Bursa ve ‹slâmbol'da var kim gerçi küçükdür ammâ gâyet binâ-y› rûflen-âbâd ve müzeyyen ü ma‘mûr u rûflen binâ câmi‘-i dilküflâ-y› ra‘nâ-y› ibret-nümâd›r.

Bunda olan âvîze-i maslûbât murassa‘lar ve bunda olan mihrâb u minberdeki tasannu‘lar ve bunda olan flîrînkârl›€ u gûnâ-gûn tasarruflar vâki‘ olmufldur kim ehl-i vasf an›n midhatinden kâs›rd›r.

El-hâs›l hüsn [ü] letâfeti, kân-› zarâfeti vasfdan hâric ve beyân-› kilk-i cevâhir-nisârdan âric câmi‘-i pür-envârd›r. Hakkâ ki Sultân Süleymân Hân câmi‘in binâ eden Koca Mi‘mâr Sinân ibn Abdülmennân A€a bu câmi‘-i beytullâh› binâ edüp var makdûrun sarf edüp atlâs-› felekde böyle bir kârgerlik bir mi‘mâr-› selef-i mühendisîn etmemifldir. ‹nk›râz›'d-devrân müebbed ola.

Bu câmi‘-i pür-envâr›n kubbe-i mînâs› çâr-kûfle dîvâr üzre vâki‘ olup ‹slâmbol'da gûyâ Selîmiyye câmi‘idir kim içinde aslâ amûd-› müntehâlar yokdur. Ancak kubbe-i nîlgûn kenârlar›nda kanâdîl çerâ€ân edecek demir parmakl›kl› kenâreler vard›r. K›ble kapusu gâyet musanna‘d›r kim atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve taflra soffas›nda alt› aded sütûn-› ibret-nümûn ***[239a]*** üzre befl aded kubâb-› serâmedlerdir kim her biri kubbe-i eflâke mânenddir.

Ve haremi bir beyâz mermer ile mefrûfl bir kâr-› mermer nukûfl-› ruhâmd›r. Etrâf›nda amûd-› müntehâlar üzre kubâblar ile ârâste ve medrese-i âlimân hücreleriyle pîrâste olmufl harem-i dilküflâd›r. Ammâ bu câmi‘-i müferri[h] flehrin içinden cereyân eden nehr-i (---) kenâr›nda bir düz çemenzâr u lâle‘izâr yerde vâki‘ olup cümle imâreti ve medrese ve mektebi ve hân u hammâm ve gayri âsâr-› binâlar› cümle Osmân fiâh'›n hayrât [u] hasenâtlar› olup

serâpâ âsâr-› binâlar› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir âsâr-› ma‘mûrdur.

Lâkin flehir kenâr›nda olmak ile cemâ‘atden garîbdir, ammâ ba‘de'l-asr flehrin cemî‘i erbâb-› dükkân› ve cümle erbâb-› ma‘ârifân u âfl›kân-› sâd›kânlar› gürûh gürûh bu câmi‘in etrâf›nda olan d›rahtistân [u] sebzezârlar›n (...) lar›ndaki çemenzâr yerlerde oturup cavk cavk olup cümle ahbâb zevk u flevk ederler, zîrâ flehrin bir teferrücgâh yeri budur kim bir müferrih ve hevâdâr ve mesîregâh zemîn-i lâle‘izârda vâki‘ olmufldur. Hakkâ ki Koca Osmân fiâh Al-i Osmân neslinden olup bir sâhib-i tab‘ kerem-kârây oldu€u câmi‘-i hayrâtlar›ndan ma‘lûmdur.

Bu flehzâde-i cüvân-baht Sultân Bâyezîd ve Sultân Selîm-i Evvel vüzerâlar›ndan Kara Mustafâ Pafla'n›n ci€er-gûfle cüvânbaht›d›r kim Sultân Süleymân'›n hemflîrezâdesidir kim Selîm fiâh-› Evvel'in duhter-i pâkîze-ahterinden vücûda gelüp Sultân Süleymân'dan uluca idi. Hattâ Selîm fiâh, Sultân Süleymân'› katl edin deyü bostânc›bafl›ya teslîm etdikde bostânc›bafl› flehîd etdim deyü bir âdemin cenâzesin k›lup Eyyûb Sultân civâr›nda mukaddemâ medfûn olan Çelebi fiehzâde Mustafâ yan›nda ol âdemi defn edüp, ammâ bostanc›bafl›-y› dûrbîn-fikr akl-› Arasto Süleymân flehzâdeyi Kullebâ€çesinde bostânc› sûretine koyup çapa çald›r›r. Tâ ki Selîm Hân M›s›r'› feth edüp ‹slâmbol'a geldikde sâhib-firâfl olup dâr-› bâkî taraflar› göründükde:

"Pâdiflâh›m sizden sonra bu tâc [u] taht, raht u baht kime intikâl eder? ‹flte hâlâ pâdiflâh›m bilâ veled kalup Sultân Korkud ile Sultân Ahmed bürâderânlar›n›z[a] k›yd›n›z ve ci€er-gûflen flehzâde-i âzâde sar› arslan Süleymân›n›za k›yd›n›z. fiimdi sâhib-i taht-› Âl-i Osmân kim olur" dediklerinde,

"K›z›m evlâd›, flehzâde-i dânâ Osmân fiâh müstakil olsun" dedikde Osmân fiâh'› müstakil pâdiflâh etme€e cümle kullar karâr verirler.

Hemân bostânc›bafl› Selîm fiâh'›n hâlet-i nez‘inde yüz bin yemîn billâh ile Sar› Süleymân'› Kullebâ€çesi'nde külâh-› zeriyle ve elind[e] çapas›yla Selîm fiâh huzûruna bostânc›bafl› Süleymân'› getirüp baba ve o€ul birbirlerin ba€r›na basup hemân ol ân Selîm Hân k›rk gün dahi s›hhat-i emân bulup bostânc›bafl›y› kubbe vezîri edüp k›rk›nc› gün Selîm Hân [1]«—AYÞ†« emriyle âhirete gidüp Süleymân Hân müstakil pâdiflâh oldukda kul tâ’ifesi bir hayli güft ü gû edüp,

"Selîm Hân vasiyyet etmifldi. Biz Osmân fiâh'› pâdiflâh ederiz, zîrâ ulu flehzâde-i cüvân-bahtd›r" deyü niçe gûne güft ü gûlar olunca hemân Süleymân Hân-› âk›bet-endîfl Osmân fiâh'› hemflîresiyle ya‘nî Osmân fiâh'› vâlidesiyle bir gecede ›lgar ile bu T›rhala sanca€›na nefy edüp kayd-› hayât ile mü’ebbed bu livây› Osmân fiâh'a ihsân edüp Süleymân Hân güft ü gûdan halâs olup müstakillen pâdiflâh olur.

Beri tarafda Osmân fiâh da taht niflînlikden me’yûs olup bu T›rhala içre bu câmi‘-i zîbây› ve niçe yüz aded hayrât [u] hasenâtlar› binâ eder. *Rahmetullâhi aleyh*. Hakkâ ki câmi‘-i pür-envârd›r.

Andan flehir içinde,

Mustafâ Pafla câmi‘i: Bu dahi nûrun alâ nûr bir câmi‘-i pür-nûrdur kim cümle eser-i binâlar› serâpâ kurflumlu binâ-y› ra‘nâd›r. Kapusu üzre merkûm olan târîhi budur:

În ibâdethâne-i Sübhân,
Âh›refl âmed der- meh-i fia‘bân,

Dîde bûdem temâm flüd în câmi‘,
Güfte-end târîh-i Ka‘betü'l-‹rfân.

Sene (---).

Andan **Câmi‘-i Gâzî Durhân Be€**: ‹btidâ-i fetihde binâ olunup ma‘bedgâh-› kadîmdir. Çârsû-y› bâzâr içinde vâki‘ olma€›n fleb [u] rûz cemâ‘at-i kesîreye mâlik namâzgâhd›r. Lâkin kiremitli tarz-› kadîmdir. K›ble kapusu üzre celî hatt-› kadîm ile târîhi budur:

Geflt târîh mahzenün fî Hak.

Sene (---)

Bu câmi‘-i pür-nûrun k›blesi önünde gûnâ-gûn havzlar mâ-i cârîler var. Andan,

Lala Pafla câmi‘i: Bu dahi serâpâ rusâs-› hâs ile mestûr bir eynegâh-› ma‘mûrdur. Andan,

Akça câmi‘i: Bu dahi mesîregâh-› merâmd›r. Andan,

Alaca câmi‘: ‹skender be€ hayrât›d›r. Andan ,

Ömer Be€ câmi‘i: fiehrin cenûbunda Kalabakkaya yolunda bir câmi‘-i latîfdir. Lâkin minâresi serâmed de€ildir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-defter-i mesâcid-i mahallât-› müselmân

Cümle sekiz aded buk‘alard›r. Evvelâ Alî Çavufl mescidi ve zâviye-i Ca‘fer Efendi, (---) (---) (---) (---) (---) ***[239b]***

Ve cümle 6 aded medrese-i tâlibân-› âlimând›r. Cümleden Osmân fiâh medresesi, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 9 aded mekteb-i s›byân-› püserând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle 8 aded hânkâh-› dervîflând›r. Tekye-i Ca‘fer Efendi ve zâviye-i Alî Çavufl ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 13 hammâmd›r. Osmân fiâh hammâm› çiftedir. Ve Durhân Be€ hammâm› ve Ömer Be€

[1] *Kur’ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön"

hammâm›, cümle hevâs› ve binâs› hûb hammâm-› dilküflâd›r.

Ve cümle 70 aded sarây hammâm-› mahsûsalar› var. Cümleden Abdülfettâh Paflazâde sarây› hammâm› ve Durhân Be€zâde sarây› hammâm› ve niçe hammâmlard›r.

Ve cümle 1000 aded dükkânçe-i esvâk-› sultânîdir, ammâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin cemî‘i tuhaf-› dünyâ bu flehrin içinde bî-k›ymet bulunur.

Ve cümle 5 aded hân-› hâcegânlar› vard›r. Cümleden, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 3 aded imâret-i dâru'z-ziyâfe-i fakîrân› vard›r. Evvelâ Osmân fiâh imâreti ve Gâzî Durhân Be€, (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 5 aded yerde cüsûr-› memerr-i nâs› vard›r. Cümleden binâ-y› ibret-nümâ flehir içinde Lala Pafla cisri, on befl aded hurde gözlüce cisr-i musanna‘d›r ammâ alçakd›r. Ve cisr-i Osmân fiâh: Sekiz göz nâm›yla ma‘rûf bir cisr-i musanna‘-› mevsûfdur. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle bin bir aded çeflme-i ayn›'l-hayât misilli kaynaklar› var, deyü nakl etdiler. Hakkâ ki bu flehr-i T›rhala sudan ibâret bir mâ-i dâru'l-hayâtd›r. Evvelâ Sekiz göz cisr bafl›nda Dervîfl Be€ çeflmesinin kemeri alt›ndaki târîhidir:

Halka bu çeflmeyi yapd›kda görüp fiâmî,
Der-akab dedi târîhini mâ âb-› hayât-› sânî.

Sene 1024.

Niçe yüz çeflmesâr-› uyûn-› câriye kaynaklar›n üzerlerine niçe yüz sâhibü'l-hayrâtlar kubbeler binâ edüp ba‘z›s›na havz-› latîfler inflâ edüp cümle benî âdem ve cemî‘i devâbbât def‘-i atflân edüp niçe yüz aynu'l-hayât misilli ay[n]-› bî-hisâb›n cümlesi flehir içre cereyân eden nehr-i (---) kar›flup k›ble taraf›na cereyân ederek Kiremitlik nâm mahalde cümle uyûnlar bir yerden nehr-i Kösdem'e mahlût oldu€u yerde bir âb-› hayât âb-› zülâl vard›r kim ismine fieker b›nar› derler. Cemî‘i flehr-i T›rhala'n›n sâhib-i tab‘ olanlar› at sakkâlar›yla su getirdüp fieker b›nar›ndan nûfl ederler. Hakkâ ki fieker b›nar› dedikleri kadar vard›r.

Cümle 200 aded ibret-nümâ-y› eser su dollâblar› var kim Adana flehrinde ve Arabistân'da Hamâ flehrindeki gibi su dollâblar› var. fiehrin ortas›nda cereyân eden nehr-i (---) yemîn [ü] yesâr›nda sa€îr ü kebîr dollâblar deverân edüp her birinden birer gûne sadâ peydâ olup baflka bir gûne na€amât-› makâmât-› dollâbd›r kim cümle hammâmlara ve câmi‘lerin havz [u] flâzrevânlar›na ve cemî‘i sarây hânedânlar ve müflebbek bostânlar ve niçe bin aded ravza-i r›dvân misilli cinîn ü gaytânlara cemî‘i âb-› sâfî muravvaklar bu dollâblardan tevzî‘ [ü] taksîm olup flehir bâ€çeleri rey olur. Bir acâ’ibât [ü] garâ’ibâtdan dollâb-› vâcibü's-seyrlerdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 105 aded pâk ü pâkîze tafl döfleli beyâz kald›r›ml› flehr-i tâhirdir. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle halk› Urûmflad›r. Dilleri Urûm gibi "Varmiflik, gelmiflik, olmiflik ammâ neylemiflik" deyü kelimât eder ankâ âdemleri vard›r.

Ve cümle 23 aded mesîregâhlar› var. Cümleden Osmân fiâh fezâs› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle mahsûlâtlar› flehrin cenûb taraf›ndaki sahrâda yedi gûne gendümü ve fla’îri ve pembesi ve gayri hubûbâtlar› çokdur.

Ve cümle mahbûb u mahbûbesi flîvekâr ve tendürüst duhter-i pâkîze-ahteri ve mahbûb gulâmlar› gâyet çokdur, zîrâ hevâs› latîfdir.

Ve cümle re‘âyâ vü berâyâs› Rûm ve Ermenî ve Bulgar ve S›rf ve Latin tüccârlar› çokdur kim s›€›r gönü ve gayri metâ‘ alup Venedik'e götürürler.

Der-vasf-› flehrengîz-i külliyât:

.....(6 sat›r bofl)..... ***[240a]***

Der- ziyâretgâh-› kubûr-› kibâr-› evliyâullâh-› flehr-i T›rhala

Evvelâ, **ziyâret-i Durkud Baba**.

Ve ziyâret-i serbâzân-› gâziyân-› mücâhidân-› fillâh **Gâzî Durhân Be€:** Câmi‘inin hareminde medfûndur.

Ve efl-fieyh H›z›r Efendi ve efl-fieyh Ramazân Efendi ve Alaca câmi‘de kutb-› âlem-i rûhânî, kamer-i zindegânî **efl-fieyh Hüseyin Efendi**, *kuddise s›rruhu.*

Ve ziyâretgâh-› flem‘-i âlem, çerâ€-› hurrem, fleref-i ibâd, kenef-i zühhâd, âfitâb-› nihânî, ma‘den-i hikmet-i Rabbânî, **efl-fieyh Hazret-i Ca‘fer Efendi,** *kuddise s›rruhu:* Bu azîz-i merkûm Tâlî Efendi'nin bürâder-i cân-berâberidir. Birkaç kerre hacc-› flerîf edüp Yemen ve Aden ve Sebâ flehirlerin seyâhat edüp Yemen'de Veys el-Karanî âsitânesinde kalmak murâd edindikde bir gece menâm›nda Veys el-Karanî'yi görüp,

"Yâ hazret, maskat-› re’sin olan T›rhala'da kal" buyururlar.

Andan azîz-i merkûm fledd-i rahil ederek T›rhala'ya gelüp bir zâviyeyi binâ edüp halk› tarîk-i Hakk'a yöneldüp gitdiler. Dahi sene 1026 târîhinde cânib-i Hakk'a yönelüp zâviyesi sâhas›nda türbe-i mahsûsas›nda âsûdedir. Ammâ âsitânesinde halîfe ve fukarâlar› aceb cem‘iyyet-i kübrâ edüp tevhîd-i sultânî ederler. *Rahmetullâhi aleyh.*

Ve ziyâretgâh-› k›dve-i erbâb-› tahkîk, üsve-i ashâb-› tedkîk, k›ble-i velâyet, ka‘be-i hidâyet, müftî-i esrâr-› ‹lâhî, mücâhid-i envâr-› nâ-mütenâhî **efl-fieyh Azîz Mehemmed Efendi** *kuddise rûhuhu:* Azîz-i merkûm pederimizin rivâyeti üzre Malgara flehrinde Nâ’ibzâde Hasan Halîfe nâm bir muktedâ-y› imâm›n ci€er-gûfle dürr-i girân-mâyesi idi. Bu T›rhala'da Alî Çavufl nâm bir hümâm bir zâviye binâ edüp Nûreddînzâde Efendi hazretlerinden bir halîfe ricâ

etdiklerinde bu Mehemmed Efendi'yi T›rhala'ya gönderüp tarîk-i Halvetî'de seccâde-niflîn olup Osmân fiâh câmi‘inde dahi vâ‘›z u nâs›h ve hatîb olup niçe bin münkirîni ehl-i tevhîd eder. Âh›r-› kâr sene 1013 târîhinde dâr-› fânîden dâr-› bâkîye r›hlet edüp zâviyesi hazîresinde medfûndur. *Rahmetullâhi aleyh.*

Ve **ziyâret-i el-Mevlâ Pârepârezâde Ahmed Efendi:** Gâzî Ömer Be€ câmi‘inin hareminde medfûndur.

Ve **ziyâret-i K›nal› Efendi** *kuddise s›rruhu.*

Ve **ziyâret-i** imâm-› sâhib-i sadr, hümâm-› âlî-kadr, ma‘den-i ilm-i ledünn-i Rabbânî, sâkin-i külbe-i Sübhânî **efl-fieyh Hazret-i Sinân Efendi:** Edirne kurbunda Ergene köprüsü kasabas›nda rahm-› mâderden müfltak olup bir aflk-› ‹lâhî ile âlûde olmufl merd-i fenâ iken Karadeniz sâhilinde Varna nâm flehirde fieyh Mehemmed K›r›mî hazretlerinden cihâz-› fakr› kabûl anlardan tekmîl-i tarîk edüp bu T›rhala flehrinde Gâzî Ömer Be€ câmi‘i zâviyesinde sâhib-i post cemî‘i Rûmeli halk› mu‘tekidi olup âh›r-› kâr rehzen-i ecel girîbân›n alup dâr-› bâkîye irtihâl edüp zâviyesi hazîresinde medfûndur. Ammâ azîz-i merhûm sâbit-kadem-i makâm-› tecrîd, pergâr-› edvâr [u] etvâr-› tevhîd olup Sinânî mahlas› ile efl‘âr-› pâkîze-güftâr› olup keyfiyyet-i aflk-› ‹lâhî ile pür-flevk u sâhib-i zevk olup vilâyet-i Rûmeli'nde yetmifl bin aded mürîde mâlik olmufl bir server sultân imifl, *rahmetullâhi aleyh.* (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Niçe ziyâretler dahi etdik ammâ bunlar meflhûr-› âfâkd›r.

Bu flehri dahi seyr [ü] temâflâ edüp birkaç aded yârân-› bâ-safâlar ile alâ tarîk-i sayd [u] flikâr cânib-i flimâle bir öz içinde ma‘mûr kurâlar geçerek ve âb-› hayât sular içerek ve nehr-i Kösdem'i ayakdan atlar ile geçerek âbâdân kurâlarda yeyüp içerek konup göçerek 3 sâ‘atde,

Evsâf-› ibret-nümâ-y› kal‘a-i bâlâ cebel-i Kalabakkaya

Sene (---) târîhinde Gâzî Durhân Be€ Rûm ke-feresi elinden hîle ile feth etmifldir, ammâ kâmil üç sene muhâsara etmifldir. ‹çinde olan üç bin aded ruhbân k›ssîsân açl›kdan amân deyüp bunlara zahîre gönderüp çuvallar ve sandûkalar içre fedâ’îleri zahîre deyü sandûkalar içre pinhân edüp ipler ile papaslar zahîreyi kal‘aya çekince zahîreyi götüren gâzîler sandûkalar›n a€z›n açup içinden guzât-› serbâzânlar ç›kup dal tî€-i uryân olup bu kal‘a-i bâlây› bu hîle ile feth etmifldir. Yohsa bir vecih ile kabza-i teshîre almak mümkin de€ildir. Ba‘de'l-feth yine papaslar mâl-› hazâ’inler verüp kal‘a kayas› içre kald›lar.

Hâlâ T›rhala hâkimi hükmünde T›rhala'ya bir sâ‘at karîb cânib-i garbda evc-i âs›mâna kad keflân ol-mufl bir püflte-i a‘lâ-y› yed-i kudret ile halk olunmufl bir mekâlîd-i sahra-i ibret-nümâd›r kim vakt-i zuhur olmay›nca bu kûh-› serbülendin zirve-i a‘lâs› ebr-i kebûdlar içre mestûr durur, nümâyân olmaz. Ba‘de'z-zuhur âfitâb-› âlemtâb kulle-i fele€e urûc etdikde bu cibâl-› âlînin mâ-fevk› zâhir ü bâhir olur. Rûy-› arzda buna mânend kûh-› serbülend-i ibret-nümâ yokdur. Me€er kim Acem memleketinde kulle-i Kahkahâ-y› mahpûshâne ola, ammâ Kahkahâ kal‘as›n›n at ve kat›r ç›kacak bir yolu vard›r ammâ bu Kalabakkayas›'na "Ne reh ne râhber peyd[â]" dedi€i gibi aslâ bir keçi ***[240b]*** t›rmaflup ç›kacak yolu yokdur. Hemân bi-emrillâhi te‘âlâ mantar gibi afla€›s› incecik yukarusu yayla-y› sahrâ-y› azîm bir çemenzâr u lâlezâr kayad›r. Aslâ bir taraf›nda kal‘adan bir eser-i binâ yokdur. Hemân yed-i kudret kal‘as›d›r.

T›rhala taraf›na bir sivri kaya burnu vard›r. Anda zamân-› kadîmde küffârlar âdem gevdesi kal›nl›€› demir kollar uzadup uçlar›na tuç makaralar ba€layup câmûs ve s›€›r derilerin dilim dilim edüp kal›n gemi palamar› ipleri gibi örmüfller. Hîn-i mahalde bu ipleri tuçdan makaralara geçirüp ol örme urganlar›n uçlar›na yine kal›n ipden bal›k a€› gibi örülmüfl befler onar âdem alur zenbîl-misâl fleyleri afla€› sark›dup yukaru çekecek zahîreleri ve koyunlar› ve s›€›rlar› ve'l-hâs›l her ne var ise postlara(?) afla€›da koyup yukaru kayan›n tâ zirve-i a‘lâs›ndaki tuç makaralar›n yanlar›nda dollâb-› çarh-› musanna‘lar vard›r, ol dollâblar›n hidmetine on aded papaslar dâ’imâ me’mûr olup dururlar.

Hemân zenbîllere bir âdem ve befl âdem girdi€in gördüklerinde ve dollâblarda olan kat›rlara hay edüp dollâb› kat›rlar çevire çevire befl Süleymâniyye minâresi kaddi olan kaya üzre zenbîller ç›kup içinde olan âdemler yâhûd koyun kuzular her ne ise taflra ç›kup gider.

Bir dâne-i hardal ve bir âdem ise de bu kûh-› serbülendin zirve-i a‘lâs›na böyle makara ipler ile kat›rlar çeküp ç›kar›rlar. Yohsa yerinden bu kayaya ç›kmak muhâl-ender-muhâldir kim bir yerde t›rnak ilifldirecek yeri yokdur, yolu yokdur, hemân cânib-i etrâf› musaykal ve mücellâ kayalar olup her taraf› uçurum çâh-› gayyâ-misâl kayalard›r. Ba‘z› yerleri ol kadar yüksekdir kim gûyâ kûh-› Bîsütûn olup alt›ndan benî âdem geçme€e havf edüp sayf [u] flitâda niçe yerlerine aslâ günefl dokunmaz yerleri var.

Bu sahra-i ibret-nümây› dâ’iren-mâdâr atlar ile etrâf›n cümle gezüp seyr [ü] temâflâ edüp bu kayan›n dibinde **karye-i Kalaba€**'a varup ol gece anda mihmân olup gece papaslar ile kelimât edüp,

"Âyâ bu kayan›n zirve-i a‘lâs›na ç›kup yukaruda manast›r› ve kayan›n zirvesinden bu sahîfe-i vech-i arz› nice temâflâ edebiliriz?" dedikde papaslar› eyitdiler:

"Bafl üstüne sabâh›n sizi zenbîllere koyup yukaru çekdirelim. Dünyâ yüzünü seyr [ü] temâflâ edesiz" dediler.

Biz dahi "N'ola" deyüp bu köyde zevk u safâlar etdik. Sâfî Urûm keferesi köyüdür kim cümle alt› yüz aded hâneli ze‘âmet köyüdür.

Sabâh olup cümle atlar›m›z bu köyde birkaç hidmetkârlar ile b›ra€up on nefer yârân ile pür-silâh olup kayan›n alt›na gelüp yukarudan ruhbânlar makaralar ile ipden örülmüfl zenbîlleri sark›dup afla€› endirdiler.

Mezkûr Kalabakkayas›'na urûc etdi€imiz beyân eder

Hemân befl aded yârân ile "Tevekkülen alallâh" deyüp zenbîllere girüp afla€›dan papaslar "Ala müsâfiri" deyü hayk›r›nca an› gördük. Hemân zenbîl ile hevâya münkalib olma€a bafllad›k. Tâ ki kayan›n ortas›n›n berâberine su‘ûd etdik. Hât›ra hutûr etdi kim,

"Bu ip yâ makara k›r›l›rsa hezâr pâre oluruz" deyü yüre€imiz ve vücûdumuz berk-i hazân gibi ditreyüp "Emr Allâh'›n" dedik, ammâ yan›m›zda olan papas bize tesellî-i hât›r vererek n›sf sâ‘atde hamd-i Hudâ yukaru tuç makara dibine ç›kup bizi yukaru çeken dollâb› seyr [ü] temâflâ edüp yine zenbîli afla€› endirüp öbür yârân-› refîklerimizin zenbîle girüp yukaru çekeceklerin bir kaya üzre oturup seyr [ü] temâflâ etdik.

Hemân anlar zenbîle girince yine papaslar kat›r ve s›€›r dollâblar›na hay deyüp anlar› da çekince hemân ol yârânlar n›sf râha su‘ûd edince gözleri kararup,

"Bire bizi afla€› endirin" deyü feryâda bafllayup a€lafl›rlar.

Aslâ papaslar anlar›n nâlifl [ü] efgânlar›na bakmayup kat›rlara dah deyüp rub‘ sâ‘atde anlar dahi yukaru ç›kup secde-i flükr etdiler.

Bir yârân›m›z›n me€er âbdesti yok iken secde etmifl. Bir latîfe-gûy kimesne idi,

"Ben dahi ol tobra zenbîl ile afla€› enmek ihtimâlim yokdur. Bunda papas olup yar›nki gün âs›mâna urûc edüp Mesîh-dem Îsâ Nebî'ye varup dem alup hem-dem-i Îsâ olurum" dedi.

Hele hamd-i Hudâ befl Süleymâniyye minâresi kaddi kadar âs›mâna ser çekmifl kayan›n zirve-i a‘lâs›na selâmetle ç›kup etrâf-› âlemi temâflâ etdikde sübhânü'l-Hallâk bu edîm-i arz üzre ola[n] da€lar ve teller ve çay›r ve çemenzâr yerler ve kurâ vu kasabât ve cereyân eden enhâr-› uyûnlar sahîfe-i zemînde nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn gibi nümâyân oldu.

Andan piyâde revifl ile dahi âlî kayalar *[241a]* üzre ç›kup gûyâ âvâze-i kerrûbiyân› istimâ‘ edüp Hazret-i Îsâ ve Hazret-i ‹drîs ile evc-i âs›mânda kelimât edeyazd›k, ya‘nî tâ bu mertebe urûc edüp ebr-i kebûd içre dem-beste vü hayrân [u] sergerdân gezüp hakîre bir dehflet hâs›l olup âvâze-i dühül gibi bir sadâ istimâ‘ olunup rîh-› azîm-i gûnâ-gûnlardan serâsime olduk. Ammâ bir çemenzâr u lâlezâr sahrâs› var kim sürü ile koyunlar› ve keçileri ve s›€›rlar› gezer, aslâ çobanlar› yokdur, zîrâ cânib-i erba‘as› derk-i esfel ve çâh-› gayyâ-misâl uçurumdur. Ve niçe yerde bârân-› rahmetden cem‘ olmufl âb-› hayât su sarn›çlar› vard›r.

Bî-medh-i manast›r-› Kalabak

Leka-y› bî-bekâ o€lu Kalabak kral›n binâs›d›r. Gâyet eski deyr-i kadîmdir. Cümle papaslar bize istikbâle ç›kup manast›rlar›n seyr [ü] temâflâ etdirdiler. Ammâ ve mine'l-acâ'ib binâ-y› musanna‘ köhne-âbâd deyr-i ibret-nümâd›r. Kürdistân'da Çanl› kilise kadar büyük de€ildir, ammâ binâs› gûyâ bir kal‘a-i mu‘azzam olup gâyet mükellefli binâ-y› acîb ü garîbdir.

Cemî‘i âvîzeleri ve cümle maslûbâtlar› ve kamu kanâdîlleri murassa‘ ve cevâhirlidir. Bunda olan "*Vedd ü Süvâ‘ ve Ya€us u Ya‘ûk*"[1] misilli putlar› Alman diyâr›nda ve Am›st›rdam'da ve Loncat flehrinde ve Daniska flehrinde görmedim.

Ve bunda üç yüz kadar ruhbân-› palâs-pûflân b›trîk ve k›ssîsler var kim her biri riyâzât perhîz mücâhede ile niçe gûne fünûn-› flittâya vâs›l olmufllar.

Ve bunda ol kadar mahbûb mû€-pîçe pençe-i âfitâb gulâmlar var kim cümle Îsâ Nebî u€uruna ifnâ-y› vücûd edüp her müsâfirînin önüne durup bel ba€layup hidmet ederler. Cemî‘i müsâfirîn ü mücâvirînlere ve müteferricînlere ta‘zîm ü tekrîm edüp it‘âm-› ta‘âm edüp gûnâ-gûn emlec u kebbât u kâbülî ve âlû Buhârî reçeller ve tereya€lar› ve kaymaklar ile ziyâfetler ederler.

El-hâs›l kufl südü ve arslan südüyle ziyâfet-i azîmler edüp gece mihmân olanlara gûnâ-gûn dîbâ ve flîb ve zerbâf ve câme-hâblar geyirüp ol kadar i‘zâz [u] ikrâm ederler kim bir vecih ile mütesavver de€ildir, zîrâ bu deyre cemî‘i kâfiristân ve dip Frengistân'dan nezerâtlar gelir. Ve bunda k›rk y›l baflpapas olan kânûn-› kefereler üzre Cebel-i Tûr papas› olur. Andan Rîmpapa olur yâhûd ‹slâmbol'da patirgâh papas olup cemî‘i dünyâ keferesine hükmü nâfiz olur.

Hulâsa-i kelâm bu kayan›n ve bu deyrin vasf› diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr olmaz. Bu kevn-i atlâsda bu kûh-› serbülend dahi bir temâflâgâhd›r, ammâ urûc [u] nüzûlü gâyet mahûf u muhâtarad›r.

Bunda bir gün ruhbânlar ile sohbetler edüp niçe mû€-pîçe g›lmânlar ile kelimâtlar edüp andan baflpapasdan hedâyâlar alup ahflama karîb Bakacak nâm kayaya ç›kup bu kayan›n etrâf›ndaki birer ve ikifler ve üçer konak müflâs›nda olan k›lâ‘ u flehir

---

1 *Kur'ân,* Nûh, 23; "Tanr›lar›n›z›, Vedd'i, Süvâ‘›, Ya€ûs'›, Ya‘ûk ve Nesir'i b›rakmay›n dediler." Ayetin asl› flöyledir:

Ë‚«‰Ë«†‰«† –—Ê†¬‰Á „Â†Ë‰«†

2 *Kur'ân,* Nûh, 23; "Tanr›lar›n›z›, Vedd'i, Süvâ‘›, Ya€ûs'›, Ya‘ûk ve Nesir'i b›rakmay›n dediler." Ayetin asl› flöyledir:

Ë‚«‰Ë«†‰«† –—Ê†¬‰Á „Â†Ë‰«†

kasabâtlar› seyr [ü] temâflâ etdik. Evvelâ flimâl cânibinde Demirhisâr ve Siroz ve Vardar Yenicesi ve Vodina ve Karaferye ve Ofltrova ve Serfice ve Alasonya ve Sidirkapsi ve Lankada ve Selânik flehirleri cümle nümâyând›r.

Ve dahi cânib-i flarkîsine Akdeniz bir buhayre-misâl görünüp sâhilinde kal‘a-i Koloz ve Kesendire ve Ermiye ve kasaba-i Çatalca ve kal‘a-i Fener ve flehr-i T›rhala âflikâredir. Ve garbîsinde flehr-i Yanya ve Isk›rapar ve Marg›l›ç ve Delvinye ve Avlonya ve Tomor da€› ard›nda flehr-i Görice ve Aydonat ve Parga kal‘as› ve Venedik körfezi deryâs› içre Venedik'in Körfez cezîresi ve Julad kal‘as› da€lar› ve Dukat kûhlar› ve Kuryelefl cebelleri ve Kardik kal‘as› ve Ergiri kasr› kal‘as›, el-hâs›l bu tarafda k›rk pâre kal‘a ve da€lar› tahte's-serâda gibi nümâyân idi.

Andan k›blesinde kasaba-i Kardiçse ve kasaba-i Maflkolor panay›r› ve kasaba-i Cum‘a-âbâd ve kal‘a-i Domoko ve kal‘a-i ‹zdin ve kasaba-i Badrac›k ve kal‘a-i Modoniç ve kal‘a-i Livadye da€lar› görünür. Tâ bu mertebe âlî Kalabakkayas› bir püflte-i ibret-nümâd›r.

Andan yine Allâh'a s›€›nup ecel tobras› nâm zenbîl içine girüp gözlerimiz yumup mur€-› cân› Hudâ'ya tefvîz edüp [1]Ł« · ŁU÷Ţ«A— âyetin tilâvet ederek zemîne selâmetle uçup konduk. Ve yine ol gece Kalabak köyünde mihmân olup gûyâ mur€-› dilimiz bâz-› ecelden halâs olup ol gece müflâvere edüp yârânlar eyitdiler kim,

"Yanya flehri yak›nd›r. Sabâh anda gidelim" dedikde hakîr:

"Hay›r, flimden gerü hemân azm-i râh-› gazâ-y› cezîre-i Girid ederiz" deyüp Kalabakkaya'dan kalkup **A€rafa da€lar›** ete€inden geçüp 4 sâ‘at gidüp,

Nehr-i Tekur: fiâm yaylas›ndan gelüp ve T›rhala sahrâs›ndan geçüp maflr›k cânibine cereyân ederek Kiremitlik cisri alt›ndan geçüp nehr-i Kösdem'e mahlût olur. Nehr-i Tekur hakkâ ki *[241b]* âb-› zülâldir.

Andan k›bleye bir sâ‘at dahi sahrâlar üzre gidüp,

Evsâf-› fânûs-› cihân, ya‘nî kal‘a-i Fener-âbâdân

Bânîsi ma‘lûmum de€ildir. Lâkin sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Mora vilâyeti fethine giderken bu kal‘a-i Fânûs'u be-dest-i Gâzî Durhân Be€ feth edüp T›rhala sanca€›nda voyvadal›kd›r. Ve Yeniflehir monlas› nâhiyesidir kim monlan›n nâ’ibi hükm eder.

Nâhiyesi (---) aded kurâlard›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve k›rk aded merdüm-hisâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› vard›r, ammâ fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› yokdur, zîrâ flehr-i mu‘azzam de€ildir. Kal‘as›n› izn-i pâdiflâhî ile Hamza Be€ ta‘mîr ü termîm edüp k›rk kîse masrûf edüp yine k›rk yük akçe kal‘a için vakf eylemifldir kim kal‘a kullar›na vak›fd›r kim bu kal‘a kullar›n›n vazîfe-i mu‘ayyeneleri taraf-› pâdiflâhîden de€il Hamza Be€ evkâf›ndan verilir.

Kal‘as›, evc-i âs›mâna münkalib olmufl bir yalç›n kayal› da€ bafl›nda cümle Yeniflehir ve T›rhala ve Akdeniz befl konak yer nümâyân bir kûh-› serbülend üzre misl-i kal‘a-i Demâvend bir hisâr-› üstüvârd›r. Ve ancak cânib-i garba nâz›r bir kapusu var. fiekl-i murabba‘ bir fieddâdî henüz amâr olmufl dürr-i beyz-âsâ bir kirmân-› ra‘nâd›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi bin ad›md›r. Aslâ bir taraf›nda handak› yokdur, zîrâ her taraf› çâh-› cahîm-vâr uçurum olup handak yeri yokdur. Derûn-› kal‘ada dizdâr hânesiyle on aded neferât hâneleri ve Mehemmed Hân câmi‘i ve cebehâne ve su sarn›çlar› ve g›lâl anbârlar› vard›r, gayri fley yokdur. Ammâ,

Afla€› varoflu: Yüz aded kiremit örtülü evleri cümle kat-ender-kat sahrâya nâz›r mükellef ü mükemmel cihân-nümâ sarâylard›r.

Ve cümle befl aded mahalle ve cümle befl aded mihrâbd›r. Kal‘a içre Hamza Be€ câmi‘i, Evliyâ Hâtûn câmi‘i.

Ve cümle üç aded mahalle mesâcidleridir. Ve cümle elli aded keferelerin menhûs hâneleridir. Ve cümle iki aded küçük hânlar› ve cümle bir küçücük hammâmc›€› ve cümle yigirmi aded dükkânc›€› ve cümle bir aded medreseci€i ve cümle bir aded mektebi ve cümle bir aded tekyesi var. Ve câ-be-câ bâ€lar› var.

Hikmet-i Hudâ böyle kûh-› bâlâ üzre niçe âb-› hayât sular› var, ammâ halk› Urûmfla olup da€ âdemîsi olmak ile tâ‘ûndan firâr edüp niçe hânedânlar›n cümle bak›r avânîleri durup hâneleri berbâd oluyor.

Hattâ hakîr anda iken bir âdem-i bî-zebân yat›r imifl. Aslâ bir âdem yan›na varup sormam›fllar ve ol âdem açl›kdan ölüp kalm›fl. Hakîr râst gelüp hidmet-kârlar›m ile ol âdemi gasl edüp namâz›n k›lup mezâristânda defn etdim. Ammâ ol gece hânemiz sâhibi,

"Bunlar tâ‘ûnlu ölü yan›na varup ölü yaykad›lar" deyü cümle tevâbi‘ [ü] levâh›klar›yla bizden kaçup bir hânedân-› azîmde bizler yaln›z kalup ertesi ale's-sabâh biz dahi andan kalkup hânedân sâhiblerinden Paflazâde ve Muslu A€alar ile vedâlaflup ziyâret-i Hüsâm Efendi'yi ve Evliyâ Kad›n Ana'y› ziyâret edüp andan afla€› bir sâ‘atde bu da€dan yokufl afla€› cânib-i k›bleye enüp **karye-i Loksad'›** ve sahrâ içre niçe ma‘mûr kurâlar› geçüp bir sâ‘at dahi taraf-› k›bleye âbâdânda gidüp,

Sitâyifl-i kasaba-i Kardiçse

Bir sahrâya vâki‘ olup Yeniflehir niyâbetinde ve T›rhala livâs› hâkinde ze‘âmetdir. Cümle 9 mihrâbd›r ve cümle 9 mahalledir. Cümleden çârsû içinde Kâs›m

---

1 *Kur’ân,* Mü’min, 44; "Ben iflimi Allâh'a ›smarl›yorum"

Çavufl câmi‘i: Kiremit örtülü cemâ‘at-i kesîreli câmi‘dir.

Ve cümle sekiz aded mahalle mesâcidleridir. Ve cümle bir aded medrese ve cümle bir aded mekteb-i s›byân ve cümle bir aded tekye-i dervîflân ve cümle üç aded hân-› tüccârân ve cümle bir küçük hammâm-› râhat-› cân ve cümle yüz aded dükkân-› esnâfân ve cümle bin aded kiremit örtülü bâ€ u bâ€çesi bî-hisâb hâneleri var. Halk› cümle Urûmflad›r. Lisânlar› Urûm lehçesine yak›n kelimât edüp ekseriyyâ re‘âyâ vü berâyâlar› keferedirler. Bafflar›na beyâz keçeden Freng flapkas› geyerler.

Ve bu sahrâda cümle arabalar› Anatolu vilâyetindeki gibi iki tekerlekli kan[g]l› arabalar ile yük tafl›rlar. Ve cümle (---) aded âb-› hayât çeflmeleri vard›r. Cümleden Kâs›m Çavufl câmi‘i önündeki çeflmenin târîhidir:

Abdülbâkî bir kulundur kullar›n çok bî-flümâr,
Ol Habîbin hakk› içün et Çâr-yâra an› yâr.

Sene:1065.

Bu kasabadan dahi kalkup ***[242a]*** 4 sâ‘at maflr›k taraf›na gidüp bir vâsi‘ sahrâda,

Evsâf-› kasaba-i Maflkolor Panay›r›

T›rhala sanca€›n›n hâkinde Yeniflehir monlas› niyâbetindedir, ammâ y›lda bir kerre Yeniflehir monlas› ve T›rhala be€i yâhûd kâ’immakâm› ve Selânik yeniçeri a€as› y›lda bir kerre askerleriyle gelüp cümle tüccâr-› berr [ü] bihâr› muhâfaza edüp germâ-germ bâzâr olur.

Ve bu elde hayrât› olan Sultân Süleymân'›n makbûl iken maktûl olan Gâzî ‹brâhîm Pafla vakf› olmak ile mütevellîsi de iki yüz asker ile bir taraf›n muhâfaza edüp cemî‘i dekâkînlerden kirâlar›n ve bâc [u] bâzârlar›n cem‘ edüp câmi‘lerinin talebe-i mürtezikalar›na vazîfe-i mu‘ayyenelerin verir.

Ve bu kasaba-i ra‘nâ nehr-i Ç›nârl›dere kenâr›nda vâki‘ olup nehr-i Ç›nârl› A€rafa da€lar›ndan gelüp nehr-i Kösdem'e mahlût olur bir âb-› hayâtd›r, ammâ mâh-› Temmûz'da gâyet ›ss› cereyân eder.

Bu rabta-i zîbâ nehr-i Ç›nârl› kenâr›nda cümlesi üç yüz aded hâneli sâfî kefere re‘âyâl› büyük köydür kim hâkim ‹brâhîm Pafla müttevellîsidir. Bir sahrâ-y› azîme vâki‘ olup y›lda bir kerre bu nehr-i Ç›nârl›'n›n kenâr›ndan iki kerre yüz bin ve üç kerre yüz bin benî âdem Arab u Acem ve Hind ü Sind ve Semerkand u Laristân ve Moltan ve Macar ve ‹sfeç ve Nemse ve Leh u Çeh ve ‹sfaç ve ‹flpanya ve Ciniviz ve Cezâyir ve Tunus ve Tarabulus ve M›s›r u fiâm ve Haleb u Irâk'dan ve'l-hâs›l ekâlîm-i seb‘a-i ›rakdan cemî‘i memâlik-i mahrûselerin ankâ bâzergânlar› niçe kerre yüz bin gurufflluk metâ‘-› zî-k›ymetlerin getirüp bu sahrâ-y› lâlezâr çemenzârda hayme vü hargâhlar› ve bâr [u] büngâhlar›yla konup metâ‘lar›n fürûht etme€e bafflarlar.

Ve cümle sa€îr ü kebîr iki bin aded müfîd [ü] muhtasar binâ olunmufl serâpâ kiremit ile mestûr dekâkîn-i ma‘mûrlard›r kim cânib-i vak›fdan binâ olunmufldur kim bu cümle dükkânlarda a€›r bâzergânlar oturur, zîrâ kal‘a-misâl etrâflar› dervezeli emîn yerlerdir.

Bu dükkânlarda âdem deryâs› temevvüc edüp k›rk gün k›rk gece bir alma ve satma ve verme girme ve getirmeli bir cem‘iyyet-i kübrâd›r. Diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olur de€ildir.

Ve bu cem‘iyyet-i kübrâ kiraz meyvesi eyyâmlar›nda vilâyetin her nebâtât mahsûlâtlar› ganîmet üzre oldu€u mahal olma€ile niçe kerre yüz bin re‘âyâ vü berâyâlar me’kûlât [u] meflrûbâtlar›n› bu bâzâr-› hüsne getirüp eyle ganîmet olur kim bir koyun on akçeye ve iki vuk›yye ekmek bir akçeye ve sâ’ir eflyâlar dahi ana göre fürûht olup ganîmet olup niçe bin aded külbe-i ahzândan dükkânlar dahi binâ edüp herkes metâ‘lar›n bey‘ eder.

Ve her tarafda çeng ü çe€âne ve def ü tanbûr u santûr ve çeng ü rebâb u mûsikârlar çal›nup kahvehâne ve meyhâne ve bozahânelerde ve gayri hayme vü bârgâhlarda bir hây hûy sâz u söz ü rakkâsân ve mutr›bân ve kaflmerân ve mukallidân [ve] meddâhânlar›n cümlesiyle her gün her gece Hüseyin Baykara meclisleri olup cemî‘i ordu-y› bâzâr niçe kerre yüz bin kanâdîl ve meflâ‘il ve fânûs u flem‘-i asel flem‘-i rîhlar ile çârsû-y› hüsn çerâ€ân olup fleb-i muzlimleri gûyâ rûz-› rûflen olup rûzlar› rûz-› nevrûz-› Hârezmflâhî olup bu tertîb üzre k›rk gün k›rk gece taraf taraf ve köfle be-köfle zevk [u] flevkler olur.

Ve niçe kerre yüz bin yük çözülüp fürûht olur ve niçe kerre yüz bin {yük} al›nup ba€lanup niçe M›s›r hazînesi mâl cem‘ olup bu rûy-› arzda her ne kadar zî-k›ymet akmifle-i fâhire ve kâlây [ve] dîbâ ve flîb ü zerbâf-› nâdire ve cemî‘i cevâhir-i kemyâb zî-bahâyî fleyler var ise bunda bî-bahâ bulunur. Ve herkes metâ‘›n bozup bâzâra ç›karup arz-› kâlâ eder. (---) (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Der-tahkîk-i kânûn-› kadîm-i cem‘iyyet-i panayur

Müverrihân-› Rûm ve tevârîh-flinâs-› Latin-i merzibûm olan keferelerin tevârîhlerinde tahrîr etdikleri minvâl üzre bu cem‘iyyet-i kübrâ tâ Leka-y› bed-likâ-y› bî-bekâ asr›ndan berü kalm›fld›r. Ol Leka-y› dâl y›lda bir kerre bu cem‘iyyet-i kübrâ olan yere gelüp bir mürtefi‘ püflte üzre ç›kup sakal›na incü la‘l yâkût ve cevâhir ü gûnâ-gûn girân-bahâ dürr-i yetîmler› rîfl flevârib geysûlar›na zeyn edüp arz-› cemâl etdikde hâflâ sümme hâflâ rubûbiyyet iddi‘âs›nda oldukda cümle dünyâ halk› gelüp cemâl-i bed-likây› görüp her bay u gedâ metâ‘lar›n Leka'ya

pâyendâz edüp Leka'ya secde eder imifl. ***[242b]*** Hâlâ ol zamândan berü bu cem‘iyyet-i bâzâr kânûn-› Leka-y› bî-bekâ kalup her sene âdem deryâs› cem‘ olur, sebebi budur *ve's-selâm*.

{Der-kâr-› kehene-i mutalsem-i nâmûs, ya‘nî sivri sinek ve kara sinek

San‘at-› garîbedir kim bu Maflkolor panayuru gününde sinekden âdem duramaz iken hemân panayur günleri olunca aslâ sine€in vücûdu kalmaz. Temâflâ bu kim bu cem‘iyyet-i kübrâda niçe kerre yüz bin benî âdemin muzahrafât-› kâzûrât› ve niçe kerre yüz bin hayvânâtlar›n necisleri ve niçe kerre yüz bin aded zibih olan koyunlar›n ve s›€›rlar›n kanlar› râyihas› çok olacak iken bir bed râyiha olmayup bir peflfle ve bir meges-i siyâh yokdur. Hemân ki bâzâr savulup bir âdem kalmadu€u gibi kara sinek ve sivri sinek cihân› dutup âdemi helâk eder. Tâ Leka'dan berü böyle t›ls›mât olmufldur kim temâflâ-y› garîbedir.}

Ammâ bu hengâme-i bâzâr› görmeyen bir cem‘iyyet-i kübrâ görmemifldir. Seyyâhân-› berr [ü] bihâr-› âlem ve nedîm-i benî âdem içinde meflhûr. Gerçi Alasonya flehrinde ve Dabra panay›r›nda ve Dolyan panay›r›nda ve Mitroviçse'de ve Ösek panay›r›nda ve Arat'da ve Varat panay›r›nda ve Eflak ve Bo€dan mâbeyninde Fohflan panay›r›nda ve Çerkezistân'da fieyh Hasan bâzâr›nda ve Acem vilâyetinde Gîlân bâzâr›nda ve yine Acem'de Lahîcân bâzâr›nda ve yine Acem'de ‹mâm R›zâ Meflhedi cem‘iyyetinde ve Acem'in Erdebîl flehri Maktelü'l-Hüseyn'de ve Ba€dâd'da Selmân-i Pâk teferrücünde ve yine Ba€dâd kurbunda ziyâret-i ‹mâm Hüseyin'de ve yine Ba€dâd Kûfe'sinde ‹mâm Alî ziyâretinde ve Mekke-i Mükerreme'de âdem deryâs› cem‘iyyeti olan Cebel-i Arafât'da ve M›s›r kurbunda Seyyid Ahmedü'l-Bedevî ziyâretinde ve ana karîb nehr-i Nîl kenâr›nda ‹brâhîm Dessûkî'de ve flehr-i Dimyât'da ziyâret-i fieyh fiatâ'da ve niçe yüz aded ma‘lûmumuz olan ibret-nümâ vâcibü's-seyr cem‘iyyet-i kübrâlar›n Cebel-i Arafât'dan gayri bu Maflkolor panayuru cemi‘i bu dünyâda ve yeni dünyâda misli yokdur.

El-hâs›l bu germâ-germ cem‘iyyet-i kübrân›n k›rk gün k›rk gecede olan sürûr, flâd›mân-› hây hûyu evsâflar›n mâ-vaka‘› üzre ta‘rîf ü tavsîf eylesek midhatinde lisânlar kâs›r ve kalemler kâsirdir. Ve tatvîl-i kelâm olur deyü ale'l-ihtisâr tahrîr etdik.

Bu temâflâlar› edüp yine refîklerimiz ile 4 sâ‘at cânib-i k›byele gidüp,

Sitâyifl-i kasaba-i Cum‘a

Bu dahi T›rhala hâkinde voyvadal›k olup Yeniflehir nâ’ibi hükm eder. Cümle (---) aded nâhiye kurâlar›d›r. Yeniçeri serdâr› ve kethudâyeri ve birkaç a‘yân› vard›r. ‹mâreti bir vâsi‘ sahrâya vâki‘ olup bâ€l› ve bâ€çeli cümlesi yedi aded mahalle ve kamusu yedi mihrâbl› bir küçük kasabac›kd›r kim serbest ze‘âmetdir.

Ve dükelisi iki aded salât-› Cum‘a edâ olunur câmi‘dir. Biri Ömer Be€ câmi‘i, biri Alî Çavufl câmi‘idir, ammâ bu bir kurflum örtülü câmi‘-i pürenvârd›r. Ve hepsi befl aded mahalle buk‘alar›d›r.

Ve umûmenisi bir aded medrese-i âlimând›r. Olancas› bir hammâmd›r. Ve bar›s› iki ad[ed] mekteb-i s›byând›r. Ve bardas› üç aded hânkâh-› dervîflând›r. Ve olandas› iki aded hân-› tüccârând›r. Ve hamusu yigirmi aded dükkând›r.

Bir âb [u] hevâs› latîf rabta-i ma‘mûr ve ganîmet ve mahsûllü yerdir. Hânedân sâhibi Hâdim A€a ve bürâderi Mûsâ A€a sofralar› meydânda keremkârây âdemlerdir.

Hikmet-i Hudâ bu kasabada kara sinek eyle çokdur kim âdemi helâk eder. Maflkolor panay›r› günleri aslâ sine€in vücûdlar› anda kalmayup bu kasabaya sinek gelüp çok olur. Bâlâda t›ls›m oldu€u merkûmdur.

Ba‘dehu bu kasabadan kalkup k›ble cânibine (---) sâ‘at sahrâ içre ma‘mûr [u] âbâdân ‹remezât misilli kurâlar› geçüp,

Evsâf-› kal‘a-i Dimoko

Bânîsi Leka o€lu Dimoko binâ etme€ile Dimoko'dan galat Domoko derler. Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Mora vilâyeti fethine giderken be-dest-i Durhân Be€ feth edüp Rûmeli eyâletinde ‹nebaht› sanca€› voyvadal›€›nda Çatalca kazâs› nâhiyesinin niyâbetidir.

Afla€›dan kal‘as›na bir sâ‘atde su‘ûd edüp temâflâ etdim. Kal‘as› evc-i âs›mâna berâber bir sivri kaya üzre flekl-i müdevver ve fieddâdî tafl binâ bir küçük kal‘ad›r. Ba‘de'l-feth câ-be-câ ba‘z› yerleri münhedim(li) olmufldur.

Cümle kâfiri ve müselmânlar› ancak yüz kadar kiremit örtülü evlerdir. Ve Rûmlar› tâ fetihden berü iç kal‘an›n zirve-i a‘lâs›nda sâkinler. Andan afla€›da müselmânlar olup bir mahalle ve bir câmi‘ var, ammâ müselmânlar›n›n dînleri ve mezhebleri nedir, anlar dahi bilmez. Kefereler ile mahlût hem-meclis müselmân flekilli harâc vermeden halâs olmufl bir kavimdir.

Cümle iki hânlar› ve cümle elli aded dükkânlar› var ammâ hammâm› ve gayri imâretleri yokdur, ammâ âb-› hayât kaynak sular› çokdur. Ve bâ€ u bâ€çeleri uzakd›r. Bu kal‘a flâhrâha hilâf olmak ile bu kavim aslâ müsâfir almazlar ve Yahûdî kavmin bu flehre komazlar ve Yahûdîler de havf edüp gelmezler.

Bu kal‘adan k›ble taraf›na 4 sâ‘at da€lar ve beller ve sarp kayal› yollar aflup ve mand›ralarda koyun ve câmûs kaymaklar› ve yo€urdlar› yeyüp içüp hofl geçüp,

Evsâf-› ma‘mû[r] zemîn,
ya‘nî kal‘a-i metîn ‹zdin

Bânîsi Leka k›z› Zidin binâs›d›r. Zidin'den galat ‹zdin derler. Sene 852 târîhinde bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Mora cezîresin Venedik elinden alma€a giderken bunu dahi Venedik küffâr› elinden dest-i kahr ile kabza-i teshîre alup Süleymân Hân tahrîri üzre Cezâyir eyâletinde kapudan pafla hükmünde ***[243a]*** A€r›boz sanca€› hâkinde yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded kurâd›r.

Ve vâlide sultânlar›n hâss-› hümâyûnlar› olup hâkimi voyvadad›r kim maktû‘-› kalem ve mefrûzu'l-kadem olup elli bin gurufl tahsîl olur. fieyhülislâm›, nakîbü'l-eflrâf›, sipâh kethudâyeri, yeniçeri serdâr›, kal‘a dizdâr›, elli aded merdüm-hisâr›, muhtesibi, bâcdâr›, harâc emîni, flehir kethudâs› (---) (---) (---) vard›r.

Kal‘as› evc-i semâya berâber bir gök kaya üzre cenûbdan flimâle tûlânîce flekl-i bâdemî seng binâ bir kal‘a-i ra‘nâ-y› sedd-i ‹skender'dir. Dest-i Venedik'de iken eyle amâr u müzeyyen binâ imifl kim cemî‘i Frengistân üstâdlar›n›n pesend etdikleri hisâr-› üstüvâr›n biri dahi budur. Ve biri dahi Moton ve Koron'dur. Ammâ bu eyle bir kâr-› kadîmdir kim her taraf-› kadd-i bâlâs› otuzar arfl›n fieddâdî dîvâr-› musanna‘ ve mücellâ ve musaykal seng-i hârâd›r kim kâr-› hendese letâfet [ü] zerâfetinde misli yokdur. ‹lm-i mi‘mârîden sehel haberdâr olup bu kal‘a-i pesendîde gördükde engüflt ber-dehen edüp vâlih [ü] hayrân olur. Lâkin küçükdür. Girdâ-girdi kâmil bin ad›m olup iki kapusu var. Biri semt-i k›bleye ve biri cânib-i cenûba nâz›r demirden metîn ü kavî kapulard›r.

Cümle bu kal‘a içre elli aded hânelerdir. Ammâ yukaru tâ iç kal‘ada aslâ evler yokdur, ancak cebehâne ve ba‘z› mühimmât levâz›mâtlar vard›r. Zehâyir k›sm›ndan bu€day ve dar› ve k›lç›kl› pirinç ve beksumât var, gayri fley yokdur. Bu iç hisârdan Akdeniz ayak alt›nda gibi nümâyând›r. Ammâ afla€› kal‘ada bir câmi‘ var, tarz-› kadîmdir.

Bu kal‘an›n suyu efleklerle afla€›dan gelir, su sarn›çlar› mu‘attald›r. Ve bu kal‘an›n k›ble taraf› sahrâ ve dahi mâverâs› Akdeniz bir mîl kadar mesâfedir. Ve flark taraf› havâleli bay›rlard›r. Ve etrâf›nda aslâ handak› yokdur, zîrâ sa‘b ve yalç›n kayalard›r.

Sitâyifl-i afla€› flehr-i ‹zdin

Vech-i tesmiyesinin bir rivâyeti dahi,

.....(1 sat›r bofl).....

Ammâ bu varofl-› ma‘mûr gâyet müzeyyendir. Bir vâsi‘ dereli ve iki taraflar› kayal› bir öz içine vâki‘ olup cümle 13 aded mahalle-i müslimî[n]dir. Evvelâ (---) mahallesi,

.....(1 sat›r bofl).....

Meflhûru bunlard›r. Ve cümle 8 aded mahallât-› keferâtd›r, ammâ Yahûdî ve Freng yokdur. Lâkin Rûm ve Bulgar ve Ermenî ve Latin kefereleri çokdur. Bu kadar mahallâtlar içre cümle 6 ad[ed] mihrâbd›r. Dördünde salâ[t-›] Cum‘a edâ olunur câmi‘-i selâtîn-i Âl-i Osmân [u] sâ’ir a‘yând›r. Evvelâ cümleden müferrih dilküflâ ve kurflum örtülü Hasan Be€ câmi‘i.

Andan Ebü'l-feth Sultân Mehemmed câmi‘i, gerçi tarz-› kadîm bir kiremit örtülü ma‘bedgâh-› kadîmdir ammâ müstecâbü'd-da‘ve beytullâh olup gâyet rûhâniyyet vard›r. Ve hareminde gûnâ-gûn sâyedâr d›raht-› müntehâlar vard›r. K›ble kapusun›n atebe-i ulyâs› üzre bu târîh mastûrdur:

Her ki zi-rahmet-i Hudâ ümmîd kün,
Der penç evkât încâ nemâz,

‹lâhî be-hakk-› sûre-i ‹hlâs,
Ebedî kün în câmi‘-i halâs.

Sene 852.

Andan ‹mâret câmi‘i. (---) (---) (---) (---)

Bunlardan mâ‘adâ mahalle mesâcidleridir kim cümle 3 mahalle zâviyeleridir.

Ve cümle 3 aded medrese-i müfessirând›r. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 6 aded mekteb-i t›flând›r. (---) (---)

Ve cümle (---) aded tekye-i âbidând›r. (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 2 aded hân-› tüccârân-› sevdâgerând›r.

Ve cümle bir aded hammâm-› râhat-› când›r. Ol dahi Mehemmed Pafla'n›n hayrât›d›r. Ve cümle 40 aded hânedân hammâmlar› var dediler.

Ve cümle bir aded imâret-i dâ[r›]'l-me’kel-i fakîrând›r.

Ve cümle 5 yerde flehir içre cereyân eden nehir üzre tafl cisr-i ibret-eserler vard›r, ammâ birer göz küçük kantara-i zîbâlard›r.

Ve cümle 2 aded dükkânçe-i ehl-i h›refdir. Gerçi bezzâzistân› yokdur ammâ her metâ‘-› girân-bahâ bî-bahâ bulunur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle iki bin befl yüz aded mükemmel ü mükellef kiremit örtülü kat-ender-kat ma‘mûr u müzeyyen hânedânlar ve gayri büyût-› ra‘nâ-y› iremlerdir ve cümle sokaklar› kald›r›m döflelidir.

Ve kal‘a alt›ndan tâ afla€› çârsû deresine var›nca cümle biri biri üzre ufac›k ve darac›k ve havl›s›z kefere evleridir kim yüzleri cânib-i garba nâz›rd›r. Ammâ bu kefere hâne-***[243b]***-lerinin dere afl›r› mukâbelelerinde olan bay›rlar üzre cümle müselmân mü’minân muvahhidân hâneleridir.

Ve cümle yüzleri k›ble semtine nâz›r bâ€l› ve bâ€çeli ve f›skiyye ve havz u flâzrevânl› vâsi‘ havl›l›

kat-ender-kat sarây-› âlîlerdir. Cümleden (---) sarây› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) meflhûr hânedânlard›r.

Ve bu flehir içre cereyân eden nehr-i (---) yemîn [ü] yesâr› böyle ma‘mû[r] büyût-› müzeyyenelerdir. Âb [u] hevâs› sehildir. Bâ€lar›nda limonu ve turuncu ve zeytûnu ve anâr› ve gayri gûnâ-gûn müsmirâtlar› çokdur.

Ve cümle 8 aded mesîregâhlar› var. Cümleden flehrin y›ld›z cânibinde nîm sâ‘at ba‘îd Pafla Bâ€› nâm›yla ma‘rûf bir bâ€-› ‹rem vard›r kim bî-bedel teferrücgâh-› râhat-› când›r. Ve Mesîre-i

.....(1 sat›r bofl).....

Evsâf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i ‹zdin

Evvelâ vilâyet-i Rûm olma€ile ekseriyyâ halk›-n›n lisânlar› Rûmfla olup fasîh u belî€ Rûmca ve Türkçe kelimât ederler.

Esbâblar› cümle iskerled ve parankona ve saya ve çuka ferrâce ve kontofl ve serhaddîler geyüp bafllar›na destâr-› Muhammedî sararlar. Re‘âyâlar› yine beyâz keçeden Freng flapkas› geyüp beyâz abâlar ve kebeler geyerler. Ve zenâneleri cümle bafllar›na elvân çukadan terpûfl geyüp yüzlerine k›ldan nikâb ve bafllar›na beyâz arak›yye eyinlerine gûnâ-gûn çuka ferrâceler geyüp h›râmânî reftâr ederler, ammâ gâyet mü’eddebe ve ehl-i perde havâtînleri var, zîrâ mazbût flehr-i ma‘lûmdur.

Ve cümle halk› garîb-dost kavm-i tüccâr veliyy-i ni‘am sofra sâhibi halûk ve halîm ü selîm âdemlerinden (---) A€a ve (---) A€a ve (---) A€a keremkârây hânedân sâhibleridir.

Ve gâyet gâzî ve serbâz u dilâver server hünerver âdemleri olup bu flehir leb-i deryâ kurbunda olma€›n âsî Venedik'den havfleri oldu€undan her gece bu flehirden biner aded çatal fitilli yarar ve nâmdâr fetâlar ç›kup leb-i deryây› muhâfaza ederler. Ve her gece ikifler yüz atl› fârisü'l-hayl küheylân atl› gâzîler sabâha dak flehrin cânib-i selâs› olan da€lar› ve belleri geflt [ü] güzâr edüp karavul beklerler.

Ve bu flehr-i ‹zdin Akdeniz'in bir körfezi içinde leb-i deryâdan nîm sâ‘at yerde vâki‘dir ammâ liman› gâyet vâsi‘ olup bin pâre gemi s›€ar. Lâkin k›blesi ve gün do€usu taraf›na a€z› aç›k olup bu iki rûzgâr-› zorkâr pek isâbet edüp gemiler pârelenir. Lâkin kavî cân kurtaran gomanalar ile lenger endâht olunca bî-bâk ü bî-pervâ gemiler a‘lâ demir dutar yatakl› limand›r.

Ve bu flehirde cümle on bin âdem tahrîr olunmufldur kim cümle vâlide sultân re‘âyâ vü berâyâlar›d›r.

Der-beyân-› ziyâretgâh-› ‹zdin: Evvelâ efl-fieyh R›dvân Efendi, an›n kurbunda Saçl› Baba Sultân, andan Kara Kad› Efendi, andan Kurflumlu câmi‘ önünde sâhibü'l-hayrât Gâzî Hasan Be€, andan efl-fieyh Hazret-i Sinân Efendi, andan ‹smâ‘îl Efendi, andan Mehemmed Dede, *kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-azîz.* (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu flehirden dahi kalkup garb taraf›na (---) sâ‘at gidüp,

Sitâyifl-i âbâdân Ovac›k, ya‘nî kasaba-i Badrac›k

Vech-i tesmiyesi (---) (---) dir. (---) sanca€› hâkinde da€lar içinde ma‘mûr rabta-i müzeyyendir kim kânûn üzre yüz elli akçe pâyesiyle a‘lâ kazâd›r.

Ve nâhiyesi (---) kurâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve Âsitâne-i sa‘âdetde yeniçeri oca€›ndan bir atîk yeniçeri çavuflu dahi hükûmet edüp cümle re‘âyâlard›r mâl tahsîl eder, zîrâ cümle müselmânlar› ve zimmî kefereleri ‹slâmbol'da Yeniçeri meydân›n›n koyun etine kayd olunmufl re‘âyâlard›r kim cemî‘i tekâlîf-i örfiyyeden berîlerdir. Vâlide hâss› olan ‹zdin kazâs›na müflâ kazâd›r, ammâ anlar bu re‘âyâlara müdâhale edemezler. Kânûn üzre yeniçeriler hükmünde re‘âyâlard›r.

Ve flehri Hünkâr yayla€› dibine vâki‘ olup cümlesi 800 aded kârgîr ve kiremit örtü[lü] bâ€l› ve bâ€çeli ma‘mûr ve müzeyyen hâne-i zîbâlard›r. Bir yayla-y› azîm dâmeninde olma€›n âb [u] hevâs› latîf kasabac›kd›r. Lâkin limonu ve turuncu ve nâr› olmaz.

Kamusu befl aded mahalledir. Ve dükelisi (---) aded mihrâbd›r. Çârsû içinde (---) câmi‘i ve (---) (---) (---) ve mahallât mesâcidleri ve bir medresesi ve bir mektebi ve bir tekyesi ve bir hammâm› ve yüz mikdâr› dükkânlar› ve bir hân› ve (---) ve sâ’ir imârâtlâr› vard›r. Cümle âbâdân eser-i binâlar› y›ld›z rûzgâr› taraf›na nâz›r, (---) (---) (---) (---) (---) ***[244a]***

Andan yine cânib-i flarka düflüp ‹zdin sahrâs›n geçüp (---) sâ‘at gidüp ‹zdin sahrâs›nda cereyân eden nehr-i (---) Narda ve A€rafa da€lar›ndan gelüp bu ‹zdin sahrâs›nda merhûme Kösem Vâlide Sultân'›n yedi göz ibret-nümâ vâcibü's-seyr cisr-i azîminden geçüp ‹zdin körfezinde Akdeniz'e mahlût olur.

Hakîr dahi bu kantara-i memerr-i nâsdan geçüp bir sâ‘at dahi gidüp,

Der-beyân-› uyûn-› germâb-› nâfi‘-i ‹zdin: Befl alt› yerde kaynak ›l›calard›r, ammâ ol kadar binâ-y› azîmli hummalar de€ildir. Alçak alçak küçük kubbeciklerdir. Ba‘z›s›n›n üstünde eser-i binâlar› olmayup kaynak ›ss› sulard›r. Ekseriyyâ ‹zdin halk› ve kasaba-i Mercanos ve kasaba-i Mudunuç ahâlîleri gelüp bu hummalara girüp flifâ bulurlar, gâyet nâfi‘ kükürd kokar mâ-i germâlar[d›r].

Bu ›l›calar›n yan›nda tütünü meflhûr kasaba-i Mercanos yolu sa€ taraf›m›zda kalup bizler cânib-i cenûba 2 sâ‘at dahi da€lar aflup giderek,

Evsâf-› sûr-› üstüvâr-› kavî burç, ya‘nî binâ-y› metîn kal‘a-i Mudunuç

Bânîsi Venedik Penc-pirimidir. Sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Fâtihi bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed sene (---) târîhinde Mora cezîresi fethine giderken Gâzî Ömer Be€'i serdâr edüp be-dest-i Ömer Be€, bu kal‘a-i bî-misâl dest-i Efrenc-i Venedik'den feth olup tahrîr-i Süleymân Hân üzre kapudan pafla eyâletinde A€r›boz sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâc›kd›r.

Nâhiyesi (---) aded kurâlard›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve harâc emîni ve bâc-dâr› ve kal‘a dizdâr› ve yüz aded mekeros apordos ve fakîr kal‘a neferâtlar› ve fakîr kibâr-› a‘yânlar› vard›r.

Kal‘as› leb-i deryâdan cânib-i garba iki sâ‘atden eksik ba‘îd olup da€lar›n bir yüksek yerinde flekl-i müdevver dörd kat bir fieddâdî binâ kal‘ad›r. Dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil dörd bin ad›md›r. Lâkin afla€›da kal‘an›n iki kat› ba‘de'l-feth münhedim olaldan berü câ-be-câ der-i dîvârlar› rahnedâr durur, ammâ sehel mâl-› himmet ile amâr olmak mümkindir, ammâ üçüncü kat dîvâr› ve iç kal‘as› gâyet metîndir.

Hikmet-i Hudâ bu fakîr bu kal‘aya gelmezden mukaddem yolda bir top u tüfeng sadâs› ve bir gül-bâng-› Muhammedî edâs› iflidüp mukayyed olmad›k. Bir de âheste âheste bu flehre gelirken niçe bin ümmet-i Muhammed ehl [ü] ›yâlleriyle bafllar› kaba ayaklar› kaba piyâde olup kaçarlard›. Me€er bu kal‘a varofluna küffâr donanmas› deryâdan leflker döküp karadan Corci nâm kapudan-› bî-îmân gelüp bu flehri urup nehb [ü] gâret alan [u] tâlân edüp ihrâk bi'n-nâr edüp iki yüz aded esîr ve niçe bin gurufllluk metâ‘-› kâlây [u] zahâ’ir alup kad›y› dahi esîr edüp evlâd [u] ›yâlin al›r.

Der-sebeb-i gâret-i kal‘a-i Mudunuç

Kad›-i zâlim re‘âyâ vü berâyâya ol mertebe zulm-i sarîh [ve] ta‘addî etmifl kim kad›n›n zülmün-de[n] re‘âyâlar kay›klara binüp deryâya flinâverlik eden Corci Kapudan'a Venedik'in ‹stendil adas›nda varup bulur. Kad›dan tazallum edüp,

"Bizden bu kadar mâl ald›, kapudan Hazret-i Îsâ hakk›yçün olsun bizim hakk›m›z› hakk eyle" deyü yine re‘âyâlar Corci Kapudan'a vesîle olup berren ve bahren gelüp böyle bir nâzenîn flehir bir kad›-i zâlim sebebiyle küffâr harâb [u] yebâb edüp bu kadar esîr mâl-› ganâ’im al›r.

Bizler dahi bu vâveylâ mahallinde bu flehre girme€e cür’et edüp gördük kim henüz küffâr bu kadar mahlûk-› Hudâ'y› esîr-i bend-i zencîr edüp götürür.

Hemân kal‘ada kapanan ümmet-i Muhammedler bizleri görünce kal‘a kapusun açup,

"Bire gâzîler, nice edelim, bu kadar ehl [ü] iyâl evlâd›m›z esîr olup iflte götürüyorlar" deyü feryâd ederek flehrin ba‘z› mahalde (...) olan âtefllerin hüddâmlar›mla ve flehir âdemleriyle söndürürken an› gördük.

fiehr-i ‹zdin'den atl› ve yayan hayli gâziyân-› mücâhidânlar imdâda gelince cümle flehir halk›yla dahi bir yere gelüp küffâr-› hâksâr› hayli kovup leb-i deryâya karîbe var›nca küffârdan niçe mâl [u] menâl ve niçe pîrezen havâtînler ve niçe zâl-› zamân ümmet-i Muhammed esîrleri b›rakd›rup ve se€ird-meden ve bâr-› sakîl götürmeden [bî-]tâb kalm›fl k›rk befl aded kefereler dahi kalup hamd-i Hudâ anlar› esîr edüp dahi ileri küffâr› kovarak tâ leb-i deryâya karîb vard›€›m›zda mel‘ûn küffâr kalyonlar›ndan ve alt› pâre mavunalar›ndan bize balyemez toplar urup bi'z-zarûrî cümlemiz esîrleri alup gerüye ***[244b]*** firâr edüp sâlimîn ü gânimîn bu kadar ümmet-i Muhammedi ve bu kadar mâl-› esbâb-› eskâl ile flâd›mânlar edüp esîr kefereler ile flehre geldi€imizde cümle guzât›n ittifâk›yla hakîre bir kefere esîr verdiler. Hamd-i Hudâ âmedânî bir gazâda bulunduk, ammâ çe fâ’ide bu kadar ümmet-i Muhammed esîr olup gitdi.

Ve "Da€larda dahi pusuda küffâr vard›r" deyü haber gelüp cümle Mudunuçlu ve flehr-i ‹zdinli ve kasaba-i Mercanoslu ve niçe bin âdemler dahi gele gele cem‘-i vefîr olup da€lara ve bellere gidüp flehrin etrâf›n karavullar bekleme€e kald›lar.

Tetimme-i evsâf-› flehr-i Mudunuç: Varoflun bir köhne câmi‘i ihrâk olunmayup kald›. Ve bir hân› ve bir kesîf hammâm› ve on aded dükkânlar› ve yüz aded müselmân evleri ve yüz elli kadar kefere evleri var. Cümle kiremitli ve bâ€l› ve bâ€çeli evler kalup mâ‘adâs› ihrâk-› bi'n-nâr olup yanard›.

Ba‘dehu da€lara bellere giden Mudunuçlu ve ‹zdinli gâzîleri gelüp küffârdan bir nâm u niflân bulmad›klar›n›n haberin verdiler ammâ gâfil olmamak gerek, dediler. Biz dahi havfimizden taflra flehirde yatmayup orta hisâra kaçup anda mihmân olduk.

Gerçi bu kal‘a evc-i âs›mâna berâberdir ammâ Mercanos kasabas› yoluna gidecek da€lar bu kal‘aya havâledir. Derûn-› kal‘ada cümle elli kadar fukarâ neferât hâneleri ve g›lâl anbârlar› ve cebehâne hazîneleri var, ammâ cebehânesi azd›r. Cümle befl aded flâhî toplar› var ve ancak bir küçük câmi‘i var. Gayri imâreti yokdur. Ve kal‘adan taflra câ-be-câ bâ€ u bâ€çeleri var. (---) (---) (---) (---)

Evsâf-› ziyâretgâh-› kibâr-› evliyâullâh-› kal‘a-i Mudunuç

fiehrin cânib-i flarkîsi hâricinde bir mürtefi‘ mesîregâh [u] seyrângâh-› zemîn-i âlîde sâfî serv-i serâmed d›rahtistânlar› içinde cihân-nümâ-y› temâflâ-gâh çemenzâr yerde bir kurflum örtülü kubbe-i azîm-i âlî içinde Ba€dâd-› behiflt-âbâdda medfûn olan ‹mâm Mûsâ R›zâ *rad›yallâhu anhünne* ›rk-› tâhir-i sülâle-i

evlâd-› zevi'l-ihtirâm›ndan olan menba‘-› esrâr, merci‘-i ebrâr, meczûb-› vahdet, meslûb-› izzet, bedrika-i makâmât, âyîne-i kerâmât, imâmzâde-i sâhib-i sadr ibn hümâm-› âlî-kadr, ber-geflde-i(?) dergâh, ber-güzîde-i ib[â]dullâh efl-fleyh Sultân Veliyyullâh ibn ‹mâm Alî Mûsâ R›zâ ibn ‹mâm Kâz›m ibn ‹mâm Ca‘fer-i Sâd›k ibn ‹mâm Bâk›r ibn ‹mâm Zeyne'l-âbidîn ibn ‹mâm Hüseyin ibn ‹mâm Alî Murtezâ'n›n ehli Hazret-i Fât›matü'z-Zehrâ'd›r kim bint-i Hazret-i Muhammed Ahmed Mahmûd Mustafâ'd›r, *r›dvânullâhi te‘âlâ aleyhim ecma‘în.*

Bu Sultân Veliyyullâh hazretleri böyle ›rk-› tâhirden olup bu Mudunuç flehrinde âsâyifl-i âhiret edüp âsûde-hâl olup cemî‘i ta‘allukât evlâd [u] ashâb›yla bu kubbe-i pür-nûr-› mehb›t-› pür-envâr içinde medfûnlard›r.

Menâk›b-› Azîz Veliyyullâh

Hâdise-i deflt-i Kerbelâ'dan sonra Âl-i Emeviyyûn'dan Âl-i Yezîd, evlâd-› ‹mâm Hasanlara ihânet ve h›yânet eyledikleri ecilden bu Sultân Veliyyullâh terk-i vatan edüp Rûm erenlerinden olmak arzusuyla geflt [ü] güzâr-› âlem ederek bu Mudunuç flehr-i azîmine geldikde me€er ol as›rda bu flehr-i azîm ‹flpanya kral› destinde imifl. Kral-› dâll-› bed-fi‘âle bu Sultân Veliyyullâh tevhîd-i sultânî edüp def [ve] kudûmlerin çalarak krala bulufllduklar›nda bunlar›n keyfiyyet-i ahvâl-i hasîb [ü] nesîblerin su’âl edüp vâk›f-› esrâr oldukda,

"Siz benim ülkemde nifllersiz ve niçün bu vilâyete ayak basup ezân okuyup tevhîd etdiniz? Sizden sonra bu vilâyet Türk kavmi aya€› basma€a sebeb olup yol gösterme€e geldiniz" deyü mel‘ûn kral gazab-âlûd olup Sultân Veliyyullâh'› bir büyük top içine koyup âtefl edecek mahalde azîz i‘tikâd-› tâm ile Kur’ân-› azîmden sûre-i (---) (---) olan âyet-i flerîfeye müdâvemete bafllayup,

[1] ‚‰ºÈ«†Ì«È«—„ÈÈÈ†»—α

âyetin tilâvet ederken top-› kûp yan›nda cümle fukarâlar tevhîd-i erreye meflgûl olduklar›nda hemân küffâr-› dûzah-karâr›n karâr› kalmayup topa âtefl atd›klar›nda bi-emrillâhi te‘âlâ ‹mâm Veliyyullâh berhevâ perrân edüp alev ber-alevden hevâda nümâyân olup,

"Yâ Allâh! Yâ Hafîz!" sadâs› istimâ‘ olunup hevâdan bi-emrillâh zemîne nüzûl edüp vücûd-› nâzenînine bir zarar isâbet etmeyüp ayak üzre durup tâ‘at-› Rabbi'l-‹zzet'e meflgûl olunca cemî‘i küffâr se€irdüp azîzin bu hâlin görüp ol ân yedi bin aded küffâr-› bî-îmân kelime-i flehâdet getirüp sâhib-i îmân mürîd-i azîz olup kullu€a dururlar.

Kral dahi bu hâli görüp ol dahi flehâdet parma€›n götürüp kelime-i tevhîdi yâd edüp ‹slâm ile müflerref olup cümle evlâd [u] ›yâlleri dahi mü’min ü muvahhid olup diyâr-› Rûm'da ***[245a]*** ibtidâ ‹slâm ile müflerref olan bu ahâlî-i Mudunuç'dur.

Ba‘dehu azîzin cemî‘i me’kûlât [u] meflrûbât ta‘yînâtlar›n verüp ve topdan düfldü€ü yere bu hâlâ ma‘mûr olan âsitâne-i azîmeleri binâ edüp ekâlîm-i seb‘a küffârlar› gelüp azîzi görür oldular.

Azîz-i merkûm dahi bu keflf [ü] kerâmeti ›zhâr etdikden sonra mu‘ammer olmayup âhirete intikâl etdikde niçe bin fukarâlar› azîz-i merhûmu bu dergâhda defn ederler. Hâlâ ziyâretgâh-› hâss [u] âmm bir ulu âsitâne-i fukarâ-y› Hac› Muhammed Bektafl-› Velî hânkâh›d›r.

Yetmifl aded fakr [u] fâka sâhibi erbâb-› ma‘rifet fenâ-fillâh terk [ü] tecrîd erenlerinden aceb halûk u halîm ü selîm cânlar vard›r kim her biri birer gûne hidmete me’mûrlard›r.

Cemî‘i âyende vü revendegânlar›n atlar›na ve hüddâmlar›na hidmet edüp herkesin ne kadar atlar› var ise çul ve tobra ç›karmayup tekyenin âhûru tobralar›yla cemî‘i atlara sular verüp yemler asup kahveler piflirüp hidmet ederler.

Ve matbah-› imâret-i dâru'z-ziyâfesinin ni‘met çobras› ve yahnisi ve pilâv› ve zerdesi bay u gedâ-y› pîr [ü] cüvâna ve cuhûd [u] mu€âna,

[2] ËÂ«†ÂÊ†œ«»...†·Í†«‰ٽ

nass› üzre cemî‘i âyende vü revendegânlara ni‘metleri mebzûldür, zîrâ evkâf-› azîmdir.

Ve cümle kâfiristândaki krallar ve sâ’ir kefereler bu sultân›n mu‘tek›d› olup her sene kâfiristândan nezerâtlar gelir.

Ve her sene bafl›nda abdâlânlar› def [ve] kudûm çalarak pârsâ-y› Muhammedîde gezüp tahsîl-i mâl u zehâyir edüp müsâfirîne yedirirler.

Vâcibü's-seyr bir ulu tekye-i cihân-nümâd›r kim cemî‘i âsâr-› imâretleri sâfî kurflum örtülü (---) (---) paflan›n hayrât [u] hasenâtlar›ndand›r kim bu kubbe-i pür-envâr içinde âsûde olan Sultân Veliyyullâh'›n sandûkas› etrâf›nda bu kadar hüsn-i hatt-› Kelâm-› izzetler ve bu kadar zî-k›ymet buhûrdân ve gülâbdân ve musanna‘ flem‘dânlar ve maslûb kanâdîl-i gûnâ-gûnlar ve zî-k›ymet tuhaf âvîzeler ve niçe bin âfl›kân-› seyyâhân-› berr [ü] bihâr›n birer gûne hüsn-i hat âsârlar› ve niçe bin dervîflânlar›n cihâz-› fakrlar›ndan zerdeste ve keflkül ve pâlheng ve kaba€› ve sapan-› Dâvûdîsi var ve niçe tabl u alem ve tarak u sanca€ ve def ü kudûm ve nefîr ü zil ve kebirge ve ma‘rifeleri var. Cemî‘i fukarâlar her gelen züvvâr›n üzerlerine gülâb nisâr ederler.

Ammâ Sultân Veliyyullâh'›n yan›nda evlâd-› zevi'l-ihtirâm›ndan Sultân (---) (---) medfûndur. Dahi cenbinde Sultân (---) medfûndur. Ve taflra hareminde

---

1 *Kur’ân,* Enbiyâ, 69; "Biz de: ‘Ey atefl, ‹brahim'e serin ve esenlik ol!’ dedik"

2 *Kur’ân,* Hud, 6; "Yeryüzünde hiçbir canl› yoktur ki, r›zk› Allâh'a aid olmas›n..."

niçe e‘izze-i kir[â]mdan kimesneler medfûnlard›r. *Rahmetullâhi aleyh*.

Der-beyân-› tahkîk-i kerâmât-› Evliyâ

Bu abd-i kemterin manzûru olmufldur kim tahrîre cür’et etdik. Dünkü günkü bu flehri küffâr-› hâksârdan niçe bin melâ‘în-i la‘în nehb [ü] gâret etdiklerinde niçe yüz küffâr dahi bir alay pelîd-i anîd-i Yezîd bu türbe-i flerîfe gelüp görürler kim bir alay dervîflân-› zî-flân el kavflurup durur, ammâ cümle küffâr bu sultân›n mu‘tek›dleri olmak ile fukarâlar›n esîr etmeyüp niçeleri tama‘-› hâma düflüp matbah-› imâret kâr›ndan ve meydân-› fukarâdan ba‘z› eflyâlar› g›rârlara doldurup ganîmet ald›k zann edüp götürüp giderler.

Niçe küffâr bu ganîmet ald›klar› hâli görürler kim mâl [u] menâl alanlara bir zarar olmayup bir hayli küffâr dahi matbahdan suhûnlar ve tancere ve kazgan ve kepçeler alup bafflar›ndaki kara flapka üzre kara tancereleri geyüp giderler.

An› görüp birkaç aded kefere-i fecereler âsitâne-i sa‘âdetin içine cür’et edüp girirler. Birkaç cihâz-› fakrdan eflyâlar alup ve birkaç aded hüsn-i hatt kelâm-› flerîfler alup bir küffâr dahi da‘vâ-y› merd ile azîzin ser-i sa‘âdetinde olan sikke-i Muhammedi al›rken bir pîr-i fânî Süleymân Dede eydir:

"Bire azîz, ne yat›rs›n? fiu hâli görsene, kani gayret-i Muhammedî" deyince azamet-i Hudâ kubbe-i pür-envâr içinde bir ra‘d u berk ve bir âtefl zâhir olup kubbe-i pür-envâr›n taflras›nda yedi aded küffâr-› hâksâr âtefl gazab›yla harâb(?) kara kömür-misâl yanup yerleri dûzah-karâr olup bu hakîr bu âsitâne ziyâretine vard›€›m›zda dahi ihrâk olan keferelerin lâfle-i murdârlar›n›n yedisi dahi kara katrân tulumlar› gibi servi d›rahtlar› sâyesinde pâymâl-i rimâl olup yat›rlard›.

Hakîr cümle dervîflânlar ve hüddâmlar›mla küffârlar›n cîfe-i murdârlar›na ayaklar›na ipler takup âsitâneden taflra sürüdüp meydâna b›rakd›k.

Cümle flehir kefereleri bu keferelerin lâfle-i sûzânlar›n görüp dibelik Sultân Veliyyullâh'a i‘tikâd-› tâm hâs›l etdiler. Ammâ niçe kefereler bunlar›n kapkara yand›klar›n görüp tekyeden ald›klar› eflyâlar› b›ra€up firâr ederek mukaddemâ matbahdan sahan ve tancere alanlara bu ahvâl-i pür-melâli deyüp kimisi mâl-› ganâ’imi b›ra€up kimisi cür’et edüp götürürken bi-emrillâhi te‘âlâ bafflar›nda tancere geyen kâfirin bafflar›nda tancereler k›zup kara flapkalar›nda kara saçlar› ***[245b]*** ve kara bafflar› kara tancerenin k›zg›n›ndan bafflar› yanup tancereleri ve kazganlar› b›ra€up kaçarlar.

Niçesi gayret edüp mâl-› ganâ’im götürürken tâkatlar› tâk olup yükünü bir gayri kefereye verir. An›n dahi vücûdu bî-tâb olup (...) b›ra€up biri dahi al›r.

Elhâs›l bu âsitâne-i Veliyyullâh'dan küffâr her ne kadar fley alm›fllarsa sahrâda b›ra€up gemilerine cân atup halâs olal›m derken mukaddemâ biz de bu kadar asker ile küffâr› kova kova yetiflüp bu kadar mâl-› ganâ’im b›rakd›rup bu kadar esîrlerimiz halâs edüp küffârdan k›rk befl aded esîrler alm›fld›k.

Hamd-i Hudâ bu âsitânenin cemî‘i esbâb-› eskâlleri yerine gelüp bir fleyleri zâyi‘ olmayup henüz her gûne cihâz-› fakr› dervîflân-› zîflânlar yerlü yerlerine komak hidmetinde idiler. Bu menâk›b-› pür-ibretden me’âl-i kelâm oldur kim cemî‘i akâ’id kitâblar›nda yazd›€› üzre kerâmât-› evliyâ hakd›r. Hazret-i fieyh Veliyyullâh r[û]hiyçün âli ve evlâdlar› rûhiyçün Allâh r›zâs›yçün *el-fâtiha*.

Bu hakîr fukarâ-y› bâbullâhlar ile bu âsitânede bir gece mihmân olup cân sohbetleri etdik. Hakkâ ki ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at pâk-mezheb ve pâk-i‘tikâd fukarâlar› var. Husûsan pîflvâ-y› tarîk sâhib-i seccâde olan Arslan Dede, hâf›z-› Kur’ân bir cân-› dervîflând›r kim savm-› Dâvûd ile mukayyeddir, demlerine hû.

Andan bize birkaç dervîfl refîkler verüp cümle fukarâlar ile vedâlaflup giderken,

Bir temâflâ-y› garîbe zuhûr edüp niçe yüz aded Mudunuç halk› ‹zdin flehrinden kad› getirüp tekye fukarâlar›ndan mâl ve esbâb [u] eskâl taleb etme€e bafflad›lar.

Me€er bu Mudunuç halk› muta‘ass›bînden bir alay Urûmfla kavim olup Sultân Veliyullâh'a ve gayri kibâr-› evliyâlara kavm-i münkirînlerden imifller, bu tekyenin niçe bâ€ u bâ€çe ve niçe mezâri‘âtlar›n mülkiyyet üzre alup tasarruf etmifller imifl. Hikmet-i Hudâ küffâr dahi gelüp ol münkirînlerin emvâl [ü] erzâklar›n alup ve ehl [ü] ›yâllerin esîr edüp götürdükde bunlar dervîflânlara yap›flup,

"Sizin mâllar› küffâr götürürken bâr-› sakîl olma€ile b›ra€up bizim mâllar›m›z dahi b›ra€up siz bizim tekye mâl›d›r deyü sahrâdan mâllar›m›z de€flirüp bu tekyeye getirmiflsiz."

Kad›-i ‹zdin huzûrunda da‘vâ etdiklerinde dervîflân eyitdi:

"Bire âdemler, küffâr bizim cihâz-› fakr olan eflyâlar›m›z ve matbah›n suhûn [ve] tancerelerin götürüp gitdiler. Ve âsitâne içinden çerâ€dân ve flem‘dân ve birkaç Kelâm-› flerîfleri alan kâfirler yanup kapkara kül olup kald›lar" deyince hemân bir âdem,

"‹flte benim iki Kelâm-› izzetim ve bu kadar mâl›m al›nd›, sizdedir" deyüp do€ru kabr-i flerîfe girüp kad› ve hakîr huzûrunda hemân üç aded büyük Mushaf-› flerîfi rahleler üzre alup,

"‹flte bunlar benimdir" deyü kapudan taflra ç›karken herîf-i zarîf depesi üzre y›k›lup cân ber-cehennem kapkara yanup kald›kda fukarâlar yerden Kelâm-› flerîfleri alup yine yerlerine koyup hakîr âlem-i hayretde dem-beste kalup hemân hüddâmlar›mla bu meyyitlerin lâfle-i murdâr›n›n elinden

ayaklar›ndan taflra sürüyüp mezkûr keferelerin lâfleleri aras›na b›ra€up cümle kavm-i Mudunuç bu hâli görüp firâr etdiler.

Fakîr kad›, ‹zdin'den geldi€ine peflîmân olup ol dahi el-azametullâh deyüp at›na süvâr olup ‹zdin'e gitdi.

Bu sergüzeflt [ü] serencâmlara niçe yüz flâhid-i âdiller vard›r. Bizler dahi hemân ol ân atlara süvâr olup yine refîklerimizle Mudunuç'dan k›ble taraf›na el-›yâzen billâh sa‘b kayal› ve dereli ve depeli da€lar ve beller aflup 4 sâ‘atde,

Sitâyifl-i kasaba-i Esedli, ya‘nî rabta-i Esedâbâd

A€r›boz sanca€› topra€›nda bir küçük sahrâda bir câmi‘li ve bir mescidli ve medreseli ve bir mektebli ve bir tekyeli ve iki hânl› ve befl dükkânl› ve cümle yüz aded kiremit örtülü evleri ma‘mûr kasabac›kd›r.

Küffâr firkateleri havfinden bundan mihmân olmayup 4 sâ‘at vâdîler içre kâh k›bleye ve kâh cenûba gidüp,

Evsâf-› hâk-i pâk-i bâdiye, ya‘nî kal‘a-i atîk Livadiye

Be-kavl-i müverrih-i Yûnân Atina flehrinde sâkin olan Eflâtûn-› ‹lâhî nâm hakîmin duhter-i pâkîze-ahteri Livaziye nâm bir krale-i melike binâs› olup Livaziye'den galat Livadiye derler. Ba‘dehu sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Mora vilâyeti fethine giderken be-dest-i Gâzî Ömer Be€ Venedik küffâr› ve Rûm keferesi elinden feth edüp ibtidâ hükûmetin mîr-i livâl›k ile Ömer Be€'e sadaka olundu€undan "Livâ diye" ya‘nî sancak be€li€i denildi. Yohsa kefere zamân›nda ismi Livazya'd›r. Hâlâ kapudan pafla eyâletinde A€r›boz sanca€› hâkinde yüz elli akçe kazâ pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) kadar kurâd›r.

Ve Medîne-i Münevvere vakf› olmak ile dâru's-sa‘âde a€as› *[246a]* taraf›ndan voyvadas› iki yüz âdem ile zabt edüp salb [u] siyâset ve cürm [ü] cinâyet cümle voyvadan›n olup k›rk elli bin gurufl hâs›l olur maktû‘u-› kalem ve mefrûzu'l-kadem serbest vakfullâhd›r. Hâkimü'l-vakti olan gümrük emîni Hasan A€azâde sarây›nda mihmân olup safâlar etdik.

Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve elli aded merdüm-hisâr› ve flehir kethudâs› ve flehir subafl›s› ve harâc emîni ve muhtesib a€as› ve bâcdâr› ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân-› kibâr-› kübbâr ve eflrâf› gâyet çokdur.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘as›: Evc-i semâya ser çekmifl bir yalç›n kaya üzre üç kat bir fieddâdî seng-i hârâl› bir kal‘a-i metîn ve flekl-i muhammes vâki‘ olup cirmi dâ’iren-mâdâr iki bin germe hatvedir, ammâ tiryâkî ad›m›yla de€ildir, levendâne iki bin ad›md›r. Ammâ ba‘z› yerleri gâyet çâh-› gayyâ-misâl uçurum sa‘b kayalard›r. Aslâ bir taraf›nda handak› yokdur ve lâz›m da de€ildir, ammâ k›ble ve cenûb taraf›na havâleli yalç›n kayalar› vard›r, ammâ ol kayalar ile kal‘a mâbeyni on minâre kaddi çâh-› gayyâdan niflân verir derk-i esfeller vard›r. Ve y›ld›z cânibine nâz›r ancak bir kapusu vard›r, gayri kapular› yokdur. Bu kapudan içeri derûn-› hisârda elli aded hisâr eri ve dizdâr ve kethudâ evleri ve bir câmi‘i ve g›lâl anbârlar› ve cebehâneleri var.

Bu kal‘adan yukaru iç kal‘a bir küçük bölme hisârd›r. ‹çinde aslâ bir hâne yokdur, ancak bir tophâne ve bir su sarn›c› ve birkaç flâhî toplar› var. Ve bu orta hisârdan yukaruda bir bölme hisâr dahi var, as›l iç kal‘a odur. Bunda kral sarây›ndan gayri eser-i binâdan bir âsâr yokdur. Cümle zemînin dizdâr bâ€çe etmifldir, zîrâ evler olsa her bâr âdem ç›kup enme€e âciz-mânde olurlar. Ammâ hakkâ ki ayyûka kad keflân olmufl bir sahra-i âlî üzre bir dürr-i beyz-âsâ kal‘a-i serâmeddir kim burc-› bârû-y› üstüvârlar›ndan âdem afla€› dereler ve kayalara bakma€a cür’et edemez. Ve bundan cümle zemîn nümâyân oldu€undan mâ‘adâ Bahr-i Ebyaz bir buhayrecik gibi görünür.

Ve bu kal‘an›n dahi k›blesi ve cenûbîsi taraflar› havâle kayalard›r, ammâ aslâ zarar yokdur, zîrâ bir top menzilinden ziyâde mesâfe-i ba‘îde yerde cibâllerdir.

Bu yukaru kal‘adan afla€› flehre kâmil bir sâ‘atde enilüp kal‘a gûyâ gökyüzünde kal›r. Ve kal‘a oldu€u kayalar üzre gûnâ-gûn kufllar dünekleyüp âfliyâne etmifller. El-hâs›l bu kal‘an›n mâ-fevk›na mur€ân-› hümâ-pervâzlardan mâ‘adâ bir mahlûk varmak muhâldir. Hemân Hudâ-y› Perverdigâr'›n ihsân›yla feth olmufl bir kal‘a-i bî-hemetâd›r.

Der-vasf-› flehr-i Livadye

Mezbûr kal‘adan taflra yedi aded da€lar üzre ve yedi aded dereler ve depeler içre beyâz taflı›k içinde mâl-â-mâl biri biri üzre kat-ender-kat bâ€s›z ve bâ€çesiz ve havl›s›z d›yk ve darac›k enifl ve yokufllu yerlerde cümle der-i dîvârlar› sâfî kârgîr binâ tafld›r. Ve cümle kiremit ile mestûr gâyet ma‘mûr evlerdir kim birbirlerinin pençerelerine nâz›rlard›r. Ammâ Muslihiddîn mahallesi evleri cânib-i flarka nâz›r ve afla€›ca evlerdir. Ve Karfl› mahalle hâneleri cümle taraf-› garba nâz›rlard›r kim cümle 7 aded müselmân mahallesidir. Cümleden ma‘mûr Muslihiddîn mahallesi ve Karfl› mahalle ve Afla€› mahalle ve Çârsû mahallesi ve Voyvada mahallesi ve,

.....(4/5 sat›r bofl).....

Meflhûrlar› bunlard›r.

Ve cümle 6 aded mahalle-i keferelerdir. Ekseriyyâ Rûm ve Latin ve Ermenî kefereleridir. Ve cümle

müselmân ve kefere hâneleri iki bin yigirmi aded tahtânî ve fevkânî musanna‘ büyût-› ra‘nâlard›r.

Ve cümle 7 aded mihrâb-› müslimîndir. Cümleden Afla€› çârsû içinde Gâzî Ömer Be€ câmi‘i, tarz-› kadîm küçük câmi‘dir. Ve Bal› Be€ câmi‘i, köhne binâd›r ammâ cemâ‘at-i kesîresi vard›r. K›ble kapusu üzre târîhi budur:

Mescidün hâzâ Bal› Be€ benâ,
Hasbeten lillâh dâru's-sâcidîn,

Kâle gayben hâtifâ târîhehu,
Udhulûhâ bi-selâmin âminîn.

Sene (---).

Ve Tabahâne câmi‘i, buna Süleymâniyye câmi‘i derler. Ve Mustafâ Voyvada câmi‘i ve Muslihiddîn Efendi câmi‘i. Meflhûr ve müferrih câmi‘ler bunlard›r.

Mâ‘adâ cümle 3 aded mahalle mezkitleridir.

Ve cümle 3 aded medrese-i sûhtegând›r. Ve cümle 3 aded mekteb-i dâru't-ta‘lîm-i g›lmând›r. Ve cümle 3 aded tekye-i erbâb-› tarîk-i zâhidând›r. Ve cümle bir aded vekâle-i bâzergând›r kim Tabahâne dibindedir.Ve cümle 80 aded dükkând›r. ***[246b]*** Ve cümle bir aded kesîf ve küçük hammâmd›r.

Ve cümle 3 aded yerde cisr-i memerr-i nâs vard›r. fiehrin tâ ortas›ndan cereyân eden (---) ibret-nümâ (---) gûyâ aynu'l-hayât misilli bir berrâk ve pâk billûr-misâl âb-› hofl-güvârd›r kim ibtidâ menba‘› Bihor da€lar›ndan ve ‹nebaht› bellerinden gelüp bu flehir içinde mezkûr üç aded cüsûr-› metîneler alt›ndan geçüp bu uyûn-› cârilerin yemîn [ü] yesâr[r]› flehr-i azîm ve çârsû-y› bâzâr ve kenâr›nda mükellef kahvehâneler ve voyvadan›n havz [u] f›skiyye ve flâzrevân ve maksûreli sarây› bu dere kenâr›nda bir yalç›n kaya sahra-i azîm alt›nda bir musanna‘ ve flîrîn sarâyd›r. Dahi afla€› nehir kenâr›nca ma‘mûr tabahâneden afla€› cereyân edüp Esedâbâd kasabas›ndan afla€› Bahr-i Sefîd'e mahlût olur. El-hâs›l bu flehir gâyet sarp ve tafll›k içinde darac›k ma‘mûr flehirdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-temimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Livadye

Evvelâ cümle halk›n›n lisânlar› Urûmflad›r. Ve fasîh Urûmca ve Türkçe dahi kelimât edüp tâze yi€itleri Cezâyirli gibi darac›k esbâb-› gûnâ-gûnlar ve bellerinde üçer b›çak bir yerde tafl›yup harîr mukaddem kuflaklar kuflanup beyâz dimi dizlik geyüp bafllar›na k›rm›z› fes geyüp levendâne bald›r› ç›plak gezüp ayaklar›na siyâh fillar geyüp levendâne gezerler. ‹htiyârlar› gûnâ-gûn çuka libâslar geyüp bafllar›na perîflânî destâr sarar pîr-i fânîleri çokdur. Zenâneleri yass› bafll› olup elvân reng çuka ferrâceler geyüp mü’eddebâne gezerler, ammâ mahbûbe Rûm k›zlar› bafl› kaba kâküllerin târ edüp harîr fisdânlar geyüp yüzleri aç›k gezerler. Gâyet mahbûbe Rûm keralanalar› ve Rûm keratsalar› olur. Ammâ d›yk ve tafll› dere içre olmak ile hevâs› sehel sakîldir. Lâkin Karflu mahalle nâm bâ€çe dedikleri mahallin âb [u] hevâs› latîfdir. Ekseriyyâ eyyâm-› Temmû[z]'da cümle halk› ol bâ€lara göçerler. Cümle 2.000 aded bâ€lar dölüm hakk› verir. Bin aded bâ€lar› dahi mu‘âfd›r.

Memdûhât›ndan: Bal› ve afla€› bâ€çelerinin la‘l-gûn âbdâr hofl-hor kirazlar› kem de€ildir.

.....(2 sat›r bofl).....

Der-beyân-› ziyâretgâh-› flehr-i Livadye: Evvelâ Eskici Baba ve

.....(1.5 sat›r bofl).....

Bu flehri dahi temâflâ edüp andan da€lar geçerek flark taraf›na gidüp ve sol taraf›nda sahrâlar ve ma‘mûr kurâlar geçüp 5 sâ‘atde,

Evsâf-› dâr-› hummâ-y› muhr›ka, ya‘nî kal‘a-i harâb-âbâd ‹stife

Bânîsi ibtidâ Leka-y› bî-bekâ kral-› dâllin binâs›d›r. Bu sûr-› üstüvâr›n misli bu edîm-i arzda yok imifl, ammâ ‹skender-i Yûnân bu kal‘ay› yedi sene dö€üp âh›ru'l-emr feth edüp içinde olan cümle kavm-i Mecûsîleri k›rup kal‘an›n dahi cemî‘i tabyalar› ve burc-› bârûlar›n münhedim edüp cümle tafllar›n A€r›boz deryâs›na dökdürüp hâlâ câ-be-câ kulle-i azîmleri ve niçe metîn ebrâclar› ve cümle fecc-i amîk handaklar› ve kuyular› durur ve her temel tafllar› hammâm kubbesi-misâl râygând›r.

K›bleden y›ld›z taraf›na tûlânî bir kal‘a-i azîm imifl kim bir bay›r üzre flekl-i bâdemî vâki‘ olup dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil yedi bin ad›m kal‘ad›r. Hîn-› muhâsarada içinde ceng-âver âdem olsa hemân handaklar› kifâyet edüp bir y›l muhâsara götürüp s›€›n›l›r kal‘a-i harâbd›r. Ve iki taraf› handak-misâl derelerdir. Ve yedi yerde sedd-i metîn kapu yerleri zâhir ü bâhirdir.

Âh›r-› kâr bu zemîn-i mahsûldâ[r] niçe mülûkdan mülûka intikâl edüp dest-i Venedik Frengine girüp ol dahi sehel amâr eder.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân asr›nda Gâzî Ömer Be€ feth edüp küffâr-› Venedik'i cümle k›rup lâfle-i murdârlar›n biri biri üstüne istif etdiklerinden ârifân-› gâziyân bu flehre "‹stife" deyü nâm verdiler, ammâ lisân-› Rûm'da ismi Ayasentifa'd›r. ‹slâmbol yan›ndaki Ayastefanas kal‘as›n dahi bu ‹stife'yi binâ eden yapm›fld›r. Ammâ bunda Gâzî Ömer Be€ ceng-i azîm edüp yürüyüfl ile küffârlar›n k›rup feth etdikde ol dahi ‹skender-i Yûnân gibi "Bir dahi küffâr amâr etmesin" deyü ba‘de'l-feth kal‘as›n münhedim etmifldir, ammâ bir ***[247a]*** kulle-i azîmi ma‘mûrdur.

Hâlâ tahrîr-i Süleymân Hân üzre flehri A€r›boz sanca€› hâkinde havâss-› hümâyûndan olup Ayfle Sultân hâss› voyvadas› hâkimdir kim iki yüz âdemle hükûmet edüp on yük akçe hâs›l eder. Ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Sipâh kethudâyeri ve Sar›kabak nâm yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› vard›r ammâ dizdâr› ve neferâtlar› yokdur, zîrâ sûru harâbd›r.

Ve bu flehrin cümlesi alt› aded mihrâbd›r. Üçü salât-› Cum‘a edâ olunur âzînelerdir. Evvelâ Ya‘kûb Be€ câmi‘i, müferrihdir. Ve Kâs›m Be€ câmi‘i, musanna‘d›r. Ve Dervîfl Yaz›c› câmi‘i. Ve çârsû içinde henüz nev-binâ A€r›bozlu Köse Alî Pafla kar›ndafl› Ahmed Pafla câmi‘idir, ammâ cümleden müferrih ve musanna‘ ve flîrînkârl› câmi‘ budur. Kendüsi hareminde medfûndur. Ve cenbinde ‹brâhîm Hânzâde ‹brâhîm Be€ dahi haremde medfûn olup seng-i mezâr›n›n târîhidir:

‹brâhîm Hânzâde etdi nâgehân azm-i bekâ,
Terk-i dünyâ kalbine gûyâ ki oldu lâyiha,

Kim ederse fevti târîhin su’âl el kald›rup
Rûh-› ‹brâhîm be€ içün diye el-fâtiha.

Sene 1077.

Bu câmi‘lerden mâ‘adâ kamusu alt› aded mahalle buk‘alar›d›r. Cümleden (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---),

Dükelisi dörd aded medrese-i hâce-i âlimând›r. Evvelâ medrese-i (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümlesi (---) dâru'l-ulûm-› nâresîde-i püserând›r. Evvelâ Sar›kabak mektebi (---) (---) (---).

Ve cümle üç aded hânkâh-› erbâb-› tarîk-i Âl-i Abâ-y› fenâ fillâhd›r. Cümleden (---) tekyesi (---) (---). Ve cümle alt› aded müselmân mahallesidir. Evvelâ (---) mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) Ve cümle on yedi aded Rûm mahallesidir. Ve cümle bir aded Yahûdî mahallesidir.

Ammâ hepsi iki bin befl yüz aded mükellef ü mükemmel kiremit örtülü fieddâdî tafl dîvârl› kârgîr binâ sarây kapular› gibi kemer kapulu vâsi‘ hâne-i zîbâlard›r. Cümleden Sar›kabak {Hasan A€a} sarây› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Ve umûmisi bir aded hammâmd›r. Ve olancas› iki aded hânlard›r, ammâ hammâm ve kurbundaki hân vâlide sultân›n hayrât›d›r kim ‹zdin hâss› mâl›yla binâ olunmufldur, ammâ çârsû içindeki hân gayri kimesne hayrât›d›r.

Ve cümletâs› yüz mikdâr› dekâkînlerdir ammâ add etmedim, ammâ gâyet vâsi‘ sokak içine vâki‘ olup çârsû içre üç yerde ç›nâr-› azîmleri vard›r. Ekseriyyâ flâhrâhlar› kald›r›ms›z flûre yerlerdir.

Âb [u] hevâs› gâyet sakîl oldu€undan hukemâ-y› kudemâ bu flehre dâr-› hummâ deyü tesmiye etmifller. An›niçün halk›n›n reng-i rûylar› saruya mâ’illerdir. Ve tâze yi€itleri Cezâyirli esbâb› libâslar geyüp bald›r› ç›plak gezüp ve elvân çukadan peflliler geyüp arkalar›nda birer Cezâyir ihrâmlar› olup ayaklar›nda siyâh Freng pâbuçlar› geyüp bafllar›nda la‘l-gûn fesler ve bellerinde çatal b›çaklar tafl›yup gezerler.

Ammâ bu flehirde avretler soka€a rûz-› rûflende ç›kmak aybd›r. Gece fânûslar ile hüddâm-› siyâh çerdeleriyle akrabâ ve ta‘allukâtlar›na gider. E€er merhûme olursa ol zamân gündüzün kapudan taflra [1]®ÊÙœA©†Ù ile dâr-› karâr-› vâdî-i hâmûflâna gider.

‹bret-nümâ-y› binâ-y› âbâdân: Bu flehrin cenûb cânibinde flehre gelen su kemerleri acâ’ib binâ-y› temâflâgâhd›r. Lâkin suyu ol kadar memdûh olmayup elbette vefret üzre nûfl eden balgamî olup asferü'l-levn olur.

Ve **mesîregâh-› bâ€-› Merâm Alî Pafla:** Bir teferrücgâh-› h›yâbând›r kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. Bu cây-› müferriha Köpürlüzâde Fâz›l vezîria‘zam Ahmed Pafla konup seksen gün kâmil meks etdikde bu flehrin âb [u] hevâs› sakîlli€inden kâmil defter ile on sekiz bin âdem asker-i ‹slâmdan hastal›k ile merhûm olup âflinâ-y› velî-ni‘am olan efendilerimiz ve Gedüslü Halîfe efendimiz ziyâret edüp rûh-› flerîfleriyçün bir Yâsîn-i flerîf tilâvet etdik. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Der-beyân-› ma‘den-i hacer-i ‹stife

Bir hafîf beyâz tafld›r. fiehrin flimâli hâricinde tarlalar içinde bir mahûf u muhâtara çâh-› cahîm gayyâs› gibi ka‘r-› zemîn ma€ârâlarda keserlerken gûyâ peynir gibi yumuflakd›r, hemân kesb-i hevâ edicek bir beyâz kat› tafl olur. Ammâ kehf-i azîmlerden ç›kar›rken çok kûhken âdemler alt›nda kalup helâk olmufllard›r. ***[247b]***

Memdûhât-› sanâyi‘ât›ndan: Bu mezkûr tafldan beyâz ve musanna‘ tütün lüleleri edüp eyle münakkafl ederler kim gûyâ nakfl-› Mânî'dir. Ve gûnâ-gûn kâseler ve buhûrdânlar ve fincân-› münakkafllar edüp sar› flem‘-i asel ile tertîb edüp gûyâ altun olur. Ve tereya€› sürseler gûyâ seng-i hârâ olup vilâyet vilâyet lüle ve kâse ve fincânlar›n hedâyâ götürürler.

.....(1 sat›r bofl).....

Bu flehri dahi seyr [ü] temâflâ edüp cânib-i flarka 5 sâ‘atde tafll› bay›rlar aflup koyun a€›llar›nda kaymaklar yeyüp içüp hofl geçüp,

Evsâf-› deyr-i Aya€›r›yoz, ya‘nî kal‘a-i azîm A€r›boz

Rûm Yûnân keferelerinden Aya€›r›yoz ya‘nî nâm sâhibi evliyâ bir ruhbân binâ edüp Aya€›r›yoz'dan galat A€r›yoz derler. Ba‘z›lar E€riboz derler, zîrâ bu flehre deryâdan gemiyle girirken K›z›-

[1] *Kur’ân,* En‘âm, 163; "(Tek olan) Allâh'›n orta€› yoktur"

lhisâr nâm kal‘as› taraf›nda bir e€ri boz da€ vard›r kim yüz mîl mesâfe-i ba‘îde yerden nümâyând›r, ol e€ri boz da€ içün bu flehre Âl-i Osmânl› E€riboz derler, ammâ defter-i hâkânîde A€r›boz yaz›l›r.

Niçe kral-› bed-fi‘âl-i dâllden dâll-i mudille intikâl edüp âhir dest-i Efrenc-i Venedik elinden bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân sene (---) târîhinde deryâdan donanma-i hümâyûn ile karadan kendileri elli yedi bin asker ile yüz yigirmi yedi gün muhâsara edüp kal‘a-kûp toplar ile dö€e dö€e niçe yerlerin münhedim etdikden sonra Maslahat Depesi nâm mahalden yürüyüfl edüp k›l›ç ura ura feth olmufldur.

Hâlâ tahrîr-i Süleymân Hân üzre kapudan pafla eyâletinde sancak be€i taht›d›r kim paflas›n›n hâss-› hümâyûnu 440.000 yük akçedir.

Ve tîmâr› 205 ve erbâb-› ze‘âmeti 48 var. Kânûn üzre cebelüleri paflas›n›n askeriyle cümle üç bin aded asker-i pür-silâh olup me’mûr olduklar› sefere giderler. Paflas› deryâda üç pâre kad›rga ile palpa ve aleste olup her bâr kad›rgalar› limanda âmâde olup bir cezîrede düflman gemileri görünse kad›rgalar›yla avanta edüp düflman üzre var›r.

Ve kânûn üzre kad›s› üç yüz akçe pâyesidir. Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Ber-vech-i adâlet beher sene hâkim-i fler‘a on kîse ve hâkim-i örf olan paflaya seksen kîse hâs›l olur.

Müftîsi vard›r ve nukebâs› ve vâlîsi ve voyvadas› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr›s› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve harâc a€as› ve flehir kethudâs› ve mi‘mâr a€as› ve gümrük a€as› ve dizdâr a€as› ve azeb a€as› ve hisâr eri a€as› ve topçu a€as› ve cebeciler a€as› ve meremmâtç› a€as› ve cümle üç yüz aded merdüm-hisâr erleri vard›r kim cümle âmâde askerdir.

Ve eflkâl-i zemîn-i kal‘as›: Akdeniz içinde Rûmeli eyâleti hâki taraf›na yak›n bir uçda flekl-i muhammes üç kat bir kal‘a-i h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn sedd-i ‹skender-vâr bir hisâr-› üstüvârd›r kim gûyâ kal‘a-i Se€itvar'd›r. Bir ma‘nâda bu kal‘a yedi kat kal‘a dîvâr›d›r. Aralar› fieddâdî dolma r›ht›m moloz binâ dîvârlard›r. Ba‘z› yerleri k›rkar ve ellifler ayak enli kal›n dolma dîvârd›r.

Ve flark ve cenûb ve garb ve flimâl taraflar›n› deryâ dö€er dîvârlard›r. Ancak karayel ve y›ld›z câ-nibleri karad›r, ammâ bu kara câniblerinin dîvârlar› seksen ad›m enli sedd-i Kahkahâ-vâr kesme kaya handakd›r. Ve ol taraflar›n›n dîvârlar› k›rkar arfl›n yüksekdir. Ve handak kenâr›nca kara taraf›n›n dîvâr› bir denizden bir denize var›nca bin befl yüz ad›m kara taraf› dîvâr›d›r.

Ve dahi evvelki kat taflra dîvâr› üzre bu kal‘an›n gird-â-gird cirmi cümle alt› bin ad›md›r. Andan iç yüzündeki ikinci kat dîvâr› üzre bu sûr-› ma‘mûrun cirmi kâmil dörd bin ad›md›r, ammâ levendâne yürümek ile ol kadar ad›md›r.

Ve cümlesi yüz on bir kulle-i azîmlerdir kim her biri birer gûne burc-› eflâkden niflân verir ebrâc-› azîmlerdir. Ve her bir kullede k›rkar ve ellifler aded iri ve ufak dendân-› bedenlerdir. Ve her bir kullede onar ve on befler aded sa€îr ü kebîr balyemez toplar› vard›r.

Evvelâ (---) kullesi (---) ve kullesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ammâ cümle kullelerden metîn ve azîm ve kavî Cisr kullesi baflka kal‘ad›r kim Köprü kal‘as› nâm›yla meflhûrdur. Baflka bir küçücük adac›k içinde vâki‘ olup dâ’iren-mâdâr cirmi sekiz yüz ad›md›r. Baflka dizdâr a€as› ve baflka iki yüz neferât› vard[›r]. Bu kal‘adan büyük kal‘aya giderken a€aç cisr ile geçilüp gidilir. Ve ba‘z› mahalde cisrler zencîrlerle kalkup kal‘a cezîrede kalup cisr alt›ndan ***[248a]*** kad›rga gemisi geçer.

Der-acâ’ibât-› mutalsamât-› kâr-› kehene-i kudemâ: Bu mahallin cisri alt›ndan gece ve gündüz deryâ bir kesme kaya bo€azda k›rk kerre afla€› ve k›rk kerre yukaruya cereyân etmededir, ammâ kat› yaydan ok ç›kar gibi akar. Ve sabâhdan öyleye dek cânib-i garba akar. Ve öyle vaktinden tâ vakt-i gurûba dek flark taraf›na cereyân eder. ‹lâ mâflâallâh leyl ü nehâr bu bo€azda deryâ böyle cereyân etmededir. Bir acâ’ib ü garâ’ib temâflâgâh mutalsamât-› ibret-nümâd›r. Ve bu bo€azda suyun yukaru afla€› akdu€u yerde,

‹bret-nümâ-y› kâr-› üstâdân: Üç aded su de€irmenleri var kim dakîk-i gendüm-i rakîk ö€üdürler. Su kang› cânibe cereyân ederse âsiyâb-› musanna‘lar dahi ol tarafa deverân edüp un ö€üdür. Bu dahi bir gûne a€reb ü garâ’ibden musanna‘ ibret-nümûn tahhân-› pesend-gûndur.

Ve bu de€irmenlerin üstlerinde bu kal‘a neferât-lar›n›n ve garîbü'd-diyâr yi€itlerin odalar› vard›r.

Ve bu de€irmenlerin kapusu dibinde bu köpr[ü] kal‘as›n›n suya berâber bir u€r›n hisârpîçe kapusu var. Ve bâlâda köprünün beri bafl›nda bir kapu ve öte bafl›nda bir kapusu var. Ortas› mezkûr hafleb cisrdir kim her gece bevvâbân dîdebân nigâhbânlar bu cisri demir zencîr dollâblar ile çeküp kald›r›rlar. Bu cisr kal‘as› ve andan içeri büyük A€r›boz kal‘as› cezîrede kal›r. Bu kal‘a-i A€r›boz'un bu mahallini görmeyüp ibret nazar›yla bakmayup geçenler bu rûy-› arz-› cihânda bir fley görmemifl ve bir sun‘-› Hudâ'y› temâflâ etmemifldir, zîrâ alâ mele’i'n-nâs böyle bir t›l›smât-› râygân yokdur.

Ve bu cisr iki yerdendir. Biri de€irmenler olan cisr-i azîmdir, birisi kulle cisridir. Ammâ kulleye girecek cisr Rûmeli taraf›ndan gelüp geçilen küçük cisrdir kim an›n alt›ndan kad›rga geçemez. Ve bu cisr üzre bir teferrücgâh köflkü var. Cisr alt›ndan beriye ve öteye akan t›l›smât suyun tarfetü'l-ayn içre nice akup nice de€irmenlerin deverân etdikleri bu kasrdan

temâflâ olunup bir ârâmgâh-› müsâfirîn ü mücâvirîndir.

Ve bu cisr kapusu üzre bir beyâz mermerde bir musanna‘ Santa Marka ya‘nî kanatl› arslan tasvîri var kim üstâd-› mermer-bür bu timsâle eyle tîfle ve direffl urmufl kim gûyâ sihr-i i‘câz etmifl. Görenler an› zîrûh zann eder, zîrâ bu sûrete Venedik kâfirleri perest edüp cemî‘i sanca€ u bayra€ u peykerlerinde bu sûretin nakfl›n tafl›rlar.

Ve bu cisr kullesinde cisr bafl›ndan taflra ç›karken kullenin sa€ taraf› rûy-› dîvâr›nda çâr-kûfle bir beyâz mermer-i hâm üzre celî hüsn-i hatt-› lâciverd-i müzehheb ile tahrîr olunan târîh budur:

Bâ-fermân-› âlî mübâfleret kulle ve cisr hazret-i vezîr-i mükerrem Ken‘ân Pafla el-vâki‘ fî flehri flevvâl 19 ve itmâm flud 26 fî flehr-i mezkûr sene 1067.

Ve bu cisr-i ibret-nümân›n karflusunda Rûmeli taraf›nda ‹stife hâkinde hemân cisrin bafl›nda otuz ocakl› bir hân-› mu‘azzam var, leb-i deryâdad›r. Cemî‘i âyende vü revendegânlar bu hân-› mihmânsarâyda konup sabâh cisr kurulup kal‘a kapusu aç›ld›kda erbâb-› hâcât kal‘aya duhûl ederler.

Ve bu hândan kal‘aya girecek cisr kapusu cânib-i garba nâz›rd›r. Ve bir kapusu dahi afla€›da taraf-› k›bleye nâz›rd›r. Ve bir kapu dahi yukaru kapulard›r kim semt-i garba meftûhdur kim taflan mebnî alçak cisirler ile ubûr olunur. Lâkin bu kapular›n önleri zencîr ile her gece kalkar a€aç cisrdir.

Ve bu kapuda Süleymân Hân bir azîm kulle binâ edüp kapunun iç yüzünde beyâz mermer üzre tahrîr olunan târîhdir:

fieh Süleymân A€r›boz'un etdirüp ta‘mîrini,
Dedi kim flâdân olas›n kapularla iflbu tâk,

Avn-i Hak ile dedim Zilhicce târîhini,
Bâb-› bâlâ üstüne k›layd› bünyâd iki tâk.

Sene (---).

Bu kapudan içeri gidüp tophâne hisârpîçesi baflka bir hisârd›r kim kapusu cânib-i garba mekflûf bâb-› kavîdir. Bu kal‘ada leb-i deryâda suya nâz›r on aded top kemercikleri var. Cümle demir kapulard›r kim her kemerlerin altlar›nda birer aded mefret top-› azîmleri var kim her birine birer âdem s›€up içinde âdem ba€dafl kurup oturmak mümkin toplar var kim tâ Kastel burnunu dö€er. Ol tarafa nâz›r top-› {kal‘a}-kûplara flayka ve pranka top derler. Âdem kolu kal›nl›€› demir halkal› ibret-nümâ toplard›r kim her biri birer kal‘a de€er toplard›r kim liman-› azîmi korudur.

Ammâ bu tophâne hisârpîçesinde topçulardan gayri kimesne olmaz, zîrâ kaçan bu toplar at›lsa zelzelesinden bunda bir ev kalmaz, cümle münhedim olur. An›niçün bunda evler olmayup baflka Ebü'l-feth binâs› hisârpîçe kal‘ad›r. Ve bu mahalle gelince zikr olunan dörd aded kapulardan mâ‘adâ hisâr kapular› yokdur.

Ve bu kal‘a-i A€r›boz içinde cümlesi on bir aded müselmân mahallesidir. Evvelâ mahalle-i (---). ***[248b]***

Ve kamusu 11 aded cevâmi‘-i selâtîn-i mü’minând›r. Evvelâ cümleden kadîm Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân câmi‘i, mukaddemâ kefere asr›nda bir deyr-i azîm-i âyîn-i Mesîhhâne imifl. Hâlâ ma‘bedgâh-› müslimîn olup tûlu yüz otuz ayakd›r. Arz› toksan ayakd›r. Ve derûn-› câmi‘de k›rk sekiz aded mermer sütûn-› müntehâlar üzre kiremit örtülü ve harpüflte kubbeli çâr-gûfle kulle-misâl minâreli ve içinde bir âb-› hayât kuyulu ve iki kapulu musanna‘ bir câmi‘-i kebîrdir.

Andan Dâvûd Be€ câmi‘i, gâyet müferrih kurflum örtülü ve kârgîr kubâbl› câmi‘-i dilküflâd›r. K›ble kapusunun atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur:

Câmi‘i Dâvûd Be€ benâ
Hasbeten lillâh› Rabbi'l-âlemîn,

Câe târîhen lehu hayrun cemîl,
Cennetü'l-me’vâ mekânü'l-müslimîn.

Sene (---)

Andan Emîrzâde câmi‘i, gâyet musanna‘d›r.

Andan Filzâde câmi‘, cemâ‘at-i kesîrelidir.

Andan Karl›zâde câmi‘i, mahbûb u müzeyyen câmi‘-i rûflendir.

Bunlardan mâ‘adâ bu kal‘a içre dükelisi alt› aded mahalle mesâcidleridir. Cümleden Osmân A€a mescidi ve Turhân Be€ zâviyesi ve Hasan Baba mezkiti ve Küçük ‹lyâs buk‘as› ve Mûsâ A€a mescidi. Bunlar câmi‘-misâl mescidlerdir.

Ve bu müselmân mahallelerinden mâ‘adâ yukaru kapu semtinde hepisi befl aded kefere-i Rûm mahallesi ve befl aded küçük kefere kenîseleri vard›r. Ve umûmisi bir aded Yahûdî mahallesi ve bir aded sinago nâm kenîsesi vard›r.

Ve olancas› derûn-› hisârda bin tokuz yüz aded bâ€s›z ve bâ€çesiz ve darac›k kârgîr binâ cümle kiremit örtülü ve cümle kemer kapulu ve kefere binâs› fieddâdî binâ-y› metîn kat-ender-kat evlerdir. Ve cümle soka[k]lar› serâpâ pâk kald›r›m döflelidir. Ve cümle flâhrâhlar› ilm-i hendese üzre ç›rp› ile tarh olunmufl sadranç nakfl› tarîk-i âmlard›r. Lâkin kal‘a içi olmak ile darac›k sokaklard›r.

Ve bar›s› (---) aded medrese-i âlimând›r. Cümleden medrese-i (---) (---) (---) (---) (---)

Ve bardas› (---) aded mekteb-i ci€er-gûfle-i püserând›r. Evvelâ Alî Pafla mektebi ve (---) (---) (---) (---)

Ve bar›s› (---) aded tekye-i erbâb-› tarîk-i Âl-i Abâ-y› dervîflând›r. Cümleden hânkâh-› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve olandas› derûn-› kal‘ada bir küçük hammâm-› {Sultân} (...) indir. Ve hemüsü on tokuz aded çeflme-

sâr-› dil-i când›r kim cümlesi âb-› hayâtdan niflân verir. Ve hamusu sekiz yüz aded çâh-› mâ-i hânedânlard›r, zîrâ her evde birer kuyu mukarrerdir kim suyundan isti‘mâl ederler.

Ve emetâs› der[û]n-› hisârda seksen aded dekâkîn-i ehl-i h›ref vard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin her metâ‘ bulunur.

Der-vasf-› taflra varofl-› A€r›boz

Bu merkûm kal‘an›n y›ld›z rûzgâr› hâricinde kal‘an›n handak›ndan bir kurflum menzili alarkada cümletâs› iki bin aded kiremitli ve bâ€l› ve bâ€çeli ve kârgîr binâ cümle fevkânî kat-ender-kat kapudan ve mîr-i mîrân sarâylar›d›r kim gûyâ her biri birer h›yâbân-› koya€istân ve gül-i gülistânl› sarây-› müzeyyenelerdir. Cümleden Kapudan Köse Alî Pafla sarây› ve kar›ndafl› Ahmed Pafla sarây› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) bunlar meflhûrdur.

Ve âmmetâs› (---) aded mihrâbd›r. Cümleden Mustafâ Be€ câmi‘i, kurflum kubâbl› gâyet flîrîn ve ma‘mûr u müzeyyen câmi‘-i pür-envâr-› latîfdir. Andan Koca Memi Pafla câmi‘i, hakkâ ki beytullâh-› ibret-eser olup harpüflte tahta kubbesi kiremitlidir, ammâ gâyet ma‘mûr u müzeyyen câmi‘-i pür-envârd›r kim k›ble kapusu üzre târîhi böyle merkûmdur:

Hayra mâ’il olup Memi Pafla,
Oldu hep kasd [u] niyyeti ma‘kûl,

Görüp itmâm›n› an›n hâtif,
Dedi târîh-i hayr›n oldu kabûl.

Sene (---).

Ve hemisi tokuz aded mahalle mesâcidleri vard›r. Cümleden Habîb Çelebi mescidi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Ve hemetâs› iki aded medrese-i tâlibân-› müfessirân-› muhaddisân-› hâf›z-› Kur’ân'd›r. Cümleden (---) (---) (---).

Ve yekûnisi befl aded mekteb-i s›byân-› ebcedhând›r. Cümleden Memi Pafla mektebi ve Kapudan Alî Pafla mektebi, (---) (---) (---) (---).

Ve cem‘âs› dörd aded tekye-i dergâh-› zikrullâh hânkâhlar›d›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Ve olan›s› iki aded hammâm-› gâsilând›r. Eski hammâm Dâvûd Be€ hayrât›d›r. Ve Yeni hammâm Mustafâ Be€'indir, ammâ sarây hammâmlar› çokdur. ***[249a]***

Ve cümlesi bu varofl içre dörd yüz yigirmi alt› aded dükkân-› ehl-i h›refdir kim cemî‘i ehl-i sanâyi‘ hezâr-fen Cemflîd gibi çeber üstâd-› kâmil zû-fünûn âdemler vard›r. Ço€u cemî‘i kapudanlar›n kefere pâyzenleri bunda pür-ma‘rifetlerdir.

Ve götürüsü iki aded hân-› tüccârând›r.

Ve herbar›s› alt› yüz aded bi’r-i mâ-i hânedânlard›r, herbar›s› âb-› hayâtdan niflân verir.

Ammâ cümleden bu varoflda bir Freng kuyusu var, Korteni nâm›yla meflhûr bir mâ-i flarâb-› tahûrdur. Cânib-i vak›fdan su s›€›rlar› kuyudan dollâblar ile su çeküp varoflda ve kal‘a içinde olan çeflme-sârlara cümle sular bu Korteni kuyusundan gidüp her çeflmeye taksîm olur hayrât-› azîmedir.

Di€er binâ-y› ibret-nümâ-› hayrât-› mâ-i kevser: Mukaddemâ bu flehr-i azîm susuz olmak ile sene (---) târîhinde Kapudan Halîl Pafla bu flehre befl sâ‘atlik yerden da€lardan ve deflt-i hâmûnlardan Ferhâd gibi su getirmifldir kim kat-ender-kat kemerlerdir. Ancak bu varofl içinde Mustafâ Pafla câmi‘i önünde elli aded kemer gözler var kim her biri kehkeflân-âsâ semâya ser çekmifl kavs-› kuzah-misâl tâk-i Kisrâlard›r kim aceb hayrâtd›r.

Ve bu varofl amâr›yla kal‘a mâbeyni flehrin mezâristân›d›r kim hîn-i fetihde niçe bin aded güzîde-i gâziyân-› flehîdânlar medfûndur.

Der-medh-i âb [u] hevâ-y› câvidân: Letâfetinden cemî‘i halk› ten-dürüst olup reng-i rûylar› ahmergûn olup cümle halk› Cezâyir levendi tarz› gûnâ-gûn çuka peflli ve nefer yelekli ve gö€üslüklü geçirme esbâblar geyüp ihtiyârlar› fes üzre nîm sar›k ve eyinlerinde beyâz ve k›rm›z› ihrâm ve Cezâyir bürnüsü geyüp bellerinde pala b›çaklar ve harîr muhattem kuflaklar ve dimi dizlikler ve saya s›kma çakfl›rlar geyerler. Tâze yi€itleri bald›r› ç›plak beyâz soflu(?) mahbûb dilberânlar› gâyet çokdur. Ammâ zenâneleri aslâ taflrada yokdur. *Ammerallâhu te‘âlâ.* Ehl-i ›rz âdemleri ve hânedân sâhibi kerem kânlar› çokdur.

Der-vasf-› memdûhât-› meflhûrât: A€r›boz köfteri nâm›yla flöhre-i flehr olmufl Urûm flîresinden perverifl olmufl içi cevizli ve bâdemli bir lezîz ve ter köfteri olup lezzetinden ve râyiha-i mümessekinden âdem yemek ile doyamaz. Sandûkalar içre koyup Rûm ve Arab u Acem'e hedâyâ götürürler. Ve ‹slâmbol'dan ve Rûmeli'nden bu flehre gelince aslâ hurmâ a€açlar› yokdur, ammâ bu flehrin bâ€ u bâ€çelerinde nahl-i hurmâ-y› serâmedler çokdur. Ve âbdâr kiraz› olur, zîrâ bu flehrin hevâs› sevâhildir.

Der-hisâb-› iklîm-i arz-› beled-i A€r›boz: Bekavl-i müneccimân ber hükm-i ilm-i usturlâb bu flehrin iklîmi yigirmi sekizinci iklîm-i örfiyyede ve iklîm-i râbi‘in n›sf-› hakîkîsinde bulunup arz-› beledi "letay" ve tûl-› nehâr› "nühey" laf›zlar›nda bulunmufldur. Ve k›blesi cenûb cânibine n›sf-› nehârdan cânibe olan mafl›r›k cânibine k›rk derîcedir. El-hâs›l M›s›r hâkinde arz-› Hâsân(?) üzre k›blesi do€ru olup ol arz üzre Mekke'ye müteveccih A€r›boz k›blesidir. (---) (---)

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât:

.....(4 sat›r bofl).....

Der-ziyâretgâh-› flühedâ-y› A€r›boz: Evvelâ cisrin Rûmeli taraf›nda ziyâret-i Kara Baba Sultân:

Bir küçük kubbede medfûndur. Bu makâm-› âlîden cümle flehrin imâretleri ve flehrin iki taraf›nda olan körfez deryâlar nümâyând›r. Andan kal‘a içinde medfûn Samûd Baba Sultân,. Andan yukaru kapu aras›nda Emirler Sultân. Andan varoflda Gâ’ib Baba. Andan Veli Dede Sultân. Himmetleri hâz›r ü nâz›r ola, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Bu mahalde kal‘a evsâf› ve flehrin cümle imâretgâhlar› evsâf› tamâm oldu, ammâ,

Bu A€r›boz cezîresin seyâhat edüp vâk›f-› esrâr oldu€umuz mertebe ba‘z› ahvâl-i cezîresin dahi beyân edelim

Evvelâ mezkûr A€r›boz, Hazret-i Risâlet-penâh'›n mevlûdünden 888 sene mukaddem bu A€r›boz ‹skender-i Zülkarneyn hükmünde iken bu flehrin hâk-i pâki Rûmeli karas› taraf›na muttas›l idi. Be-kavl-i müverrihân-› Rûm Yanvan bu flehrin hâkimi bir müdebbir akl-› Arasto Batlîmûs olma€›n ‹skender'e arz eder kim,

"Bu kal‘am›z olan yer Rûmeli taraf›na sehel yer muttas›ld›r. An› kûhkenlerle Ferhâd gibi keselim. Kal‘a ve flehrimiz cezîre olup düflmandan masûn ve mahfûz olup bal›k dalyanlar› yapup gûnâ- ***[249b]*** gûn mâhîler çok olup cümle kal‘a kullar›na andan ulûfe ve pâdiflâh›m›za niçe hazîne hâs›l olur ve flehrimiz bal›k ile gâyet ganîmet olur" deyü ‹skender'e bu minvâl-i meflrûh üzre arz etdikde arz› hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup,

"Murâd [u] merâm›n üzre ol arz eyledi€in yeri kesesin" deyü ‹skender'den fermân sâd›r olunca hemân hâkim-i A€r›boz bafl›na âdem deryâs›n› cem‘ edüp mezkûr bo€az› kesüp deryây› beriden öteye ak›-dup ol mahalle kehenelerin ilmiyle bir mutalsamât-› azîme edüp cemî‘i Akdeniz bal›klar› ol kesilen bo€azdan ubûr ederken dalyanlarda a€ duza€lara girüp sayd olundu€u sebebden mezbûr cezîreye A€r›boz ipsarya demifller, ya‘nî lisân-› Rûm'da "bal›k a€› yeri" demekdir, ammâ bundan evvel bu cezîre yerine "Makri[di]yo" derler imifl. Ve lisân-› Latin'de "Makridiyo" uzun yere derler. Hakkâ bu cezîre dahi Rûmeli taraf›na uzun vâki‘ oldu€iyçün "makri" derler. Ammâ lisân-› Rûm'da "Makridiyo" "iki bo€az" demekdir. Hakkâ ki hâlâ iki bo€az deryâs› içinde bir cezîre-i tûlânîdir.

Ve bu A€r›boz cezîresinin tûlu yüz seksen mîldir. Ve dâ’iren-mâdâr cirmi üç yüz altm›fl mîldir. Ve da€l›k ve tafll›k ve ormanl›k yerler ve âb-› hayât kaynak sular ve mahsûllü sahrâlar ve çemenzâr u lâle‘izârl› yerler olup bir bî-bedel âb [u] hevâs› latîf cezîre-i vâcibü's-seyrdir kim mahsûlât-› gûnâ-gûnunun kesretinden ehl-i hey’et bu cezîreyi yeflil ile tasvîr ederler. Bu adaya deryâdan var›rken bir sivri da€ yüz mîl yerden nümâyân olup ol kûh-› ser-bülende A€r›boz derler. Bir cânibi K›z›lhisâr burnu da€›d›r. Ve bu cezîrenin leb-i deryâs› etrâf›nda serâpâ kat-ender-kat ma‘mûr Rûm keferesi kurâlar›yla müzeyyendir. Ve mezkûr adan›n lodos taraf›nda kal‘a-i A€r›boz'dur.

Sitâyifl-i limaneyn-i azîm A€r›boz: Bu liman kal‘an›n afla€› taraf›na vâki‘ olup yukaru liman› y›ld›z rû[z]gâr› ve poyraz cânibine aç›kd›r. K›fl günleri gemiler yatamaz, f›rt›nadan helâk olur. Ammâ bu afla€› tarafdaki liman-› azîmi bir bî-bedel Hüdâ’î limand›r kim dörd yüz pâre gemi bir kezden girüp cümle lenger-endâht olup huzûr ile yat›rlar. Hemân bir ›rma€a girmifl gibi olurlar. Ve ba‘z› gemiler ‹slâmbol'da Galata önündeki gibi hisâr önüne aykuru yat›rlar.

Ve bu liman a€z›nda Ropoz köyü taraf›na nâz›r bir küçücük adac›k vard›r. Kal‘aya gâyet yak›nd›r. ‹smine Pafla adas› derler. Anda Ebü'l-feth Sultân Mehemmed gemiyle geçüp üstünde çad›r kurup oturmufldur. Hâlâ niflîmen yeri zâhir ü bâhirdir. Bu adac›kdan gemilerle kal‘aya var›nca köprü edüp Rûmeli taraf›ndan kal‘aya asâkir-i ‹slâm dökülüp yürüyüfl edüp kal‘a feth olmufldur. Ve bu cezîrecikden keflifflleme rûzgâr› cânibine Tuzla burnu befl mîldir. Andan Rûmeli taraf›na Burgazl› buruna var›nca yigirmi befl mîldir. Ve bu burundan k›bleye üç mîl mikdâr› bir dere vard›r. ‹smine (---) derler, âb-› hayâtd›r. Ve bu mahalden K›z›lhisâr k›rk befl mîldir.

Ammâ A€r›boz'dan K›z›lhisâr'a kara ile giderken k›ble ile keflifflleme rûzgâr› aras›na teveccüh edüp bir sâ‘atde,

Karye-i Filaboz: Bâ€-› ‹rem-misâl bir gül-i gülistânl› ve limon ve turunçlu ve bostânl› bir flîrîn karyedir. Cümle flehir a‘yân [u] eflrâflar›n›n bâ€ u bâ€çeleri bu köydedir. Vâlide sultân›n Livadye flehri hâss›na ilhâk olunmufl hâss-› vâlide sultând›r kim hâkimi Livadye a€as› taraf›ndan gelüp zabt eder.

Andan yine cânib-i k›bleye ma‘mûr kurâlar geçüp,

Evsâf-› kal‘a-i Fila

Batlîmûs kral›n Filaboz nâm bir veled-i pelîd-i anîdi binâ etme€in an›n ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i bâlâd›r. Sene (---) târîhinde küffâr-› Rûm gulgule-i asker-i ‹slâm-› Rûmeli geldi€in istimâ‘ idicek derûn-› hisârda küffâr›n karârlar› firâra mübeddel olup kal‘ay› amân ile verirler, ammâ ba‘de'l-feth kal‘an›n câ-be-câ yerlerin münhedim etmifllerdir, ammâ kara taraf› gâyet ma‘mûrdur. ‹çinde Rûm kefereleri vard›r.

Andan k›ble taraf›na 2 sâ‘at dahi bâ€lar ve bâ€çeler içinde gidüp ve niçe kurâlar geçüp,

Sitâyifl-i kal‘a-i harâb (---): ‹ki A€r›boz kal‘as› kadar var bir vîrân kal‘ad›r, ammâ sehel bahâne ile ma‘mûr olmak âsând›r. Ve kurbunda bâ€-› ‹rem-misâl ma‘mûr Urûm kurâlar› çokdur. Andan 5 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Padra: Kefere köyüdür. Andan kalkup kâh leb-i deryâ ile ve kâhîce da€ u râ€ u bâ€l› yollar ile cânib-i flarka (---) sâ‘at gidüp,

Evsâf-› ibret-nümâ K›z›lhisâr

Hukemâdan bir Batlîmûs kral binâs›d›r. Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân'›n Koca Mahmûd Paflas› fethidir. Ve A€r›boz kazâs›d›r kim nâ'ibi hükm eder. ***[250a]*** Ve kal'as› leb-i deryâdan bir buçuk mîl ba'îd karada bir yerlü gök kaya bafl›na vâki' olup mukâbelesinde liman› yokdur, ammâ yan›nda cânib-i k›bleye nâz›r bir hûb ve latîf lenger-endâz edecek liman› vard›r. Kal'as› evc-i âs›mâna berâber serbülend bir püflte-i âlî üzre flekl-i murabba' bir fieddâdî seng binâ bir kal'a-i ra'nâc›kd›r. ‹çinde ancak yigirmi kadar evcikdir. Bir câmi'i var, gayri dükkân ve hammâm ve hândan bir eser-i binâ yokdur. Ancak su sarn›çlar› ve cebehâne mahzenleri ve g›lâl anbârlar› ve dizdâr› ve seksen kadar merdüm-hisâr› vard›r. Ve bir kapusu cânib-i (---) nâz›rd›r.

Sitâyifl-i varofl-› K›z›lhisâr: Kal'adan afla€›da leb-i deryâdan alarkaca bir sarp dere içre içinde cümle (---) aded mahalledir. Ve cümle (---) aded kârgîr binâl› serâpâ kiremit örtülü ma'mûr hânelerdir.

Ve cümle (---) aded mihrâbd›r. Evvelâ (---) (---) câmi'i (---) (---) (---) (---). Mâ'adâ mesâcidlerdir. Ve cümle bir medrese ve cümle bir mekteb-i s›byân ve cümle bir hânkâh-› dervîflân ve cümle bir hân-› tüccârân ve cümle bir hammâm-› dilsitân ve cümle (...) yigirmi aded dükkân. Gayri eser-i binâs› yok bir cezîre yerdir.

Ve bu kal'a A€r›boz adas› körfezinin a€z›ndan taflra bir burunda vâki' olup A€r›boz'dan bu mahalle gelirken maflr›k taraf›na gelinir. Ve bu mahalle eyle s›€nakl› rûzgâr-› zorkâr düfler kim âdemi atdan tepesi üzre y›kup at› dahi yüzü üzre y›kar. Ba'z› zamân rûzgâr cümle ekinleri kökünden ç›karup niçe bin d›raht-› müntehâlar› bîh›ndan devirüp rûzgâr her fley'i deryâya döker.

Temâflâ-y› ibret-nümâ: Bu flehrin cümle Urûm avretleri donsuz gezdiklerinden rûzgâr-› akîm fisdânlar›n açup avret yeri olan ferc-i kabîhalar› görünmesin içün cümle avretler ferrâce ve fisdânlar›n›n eteklerine birkaç vuk›yye kurflum pâreleri diküp avret yerleri aç›lmayup gezerler.

Ve e€er bu s›€nakl› rûzgâr *allâhümme âfinâ* gemilere râst gelse kaynadup gark eder, tâ bu mertebe fledîd rûzgâr› oldu€undan ba'z› müverrih bu kal'aya Dâr-› rîh hisâr-› Sorh-âbâd derler.

Ammâ bu kal'an›n befl mîl kara yeli cânibine Andakara ada derler, bir latîf s›€›nacak s›€naks›z yerdir kim a'lâ demir dutar cây-› menâs limand›r.

Andan alt› mîl kefliflleme taraf›na bir adac›k vard›r. ‹smine Mantilo derler. Ana karflu bir liman var, Mantilo liman› derler. Ve anda bir vîrân kenîse var. Bu kilise taraf›nda gemiler demir b›ra€up yatsalar huzûr ederler. Bu limanda âb-› hayât sulu kayalar vard›r.

Ve bu K›z›lhisâr burnundan Atina flehri taraf›nda Ropoz burnuna var›nca elli mîldir. Ammâ flimâl taraf›na ‹zdin burnu otuz mîldir, lâkin flimâl ile bat›n›n kerte kara yelden cânibine teveccüh olunup ‹zdin burnun üzleyüp gidilir. ‹flte bu mahalde dahi deryâ kapudan mellâh rübbânlar›na fâ'ide olsun içün A€r›boz ve K›z›lhisâr limanlar›n dahi manzûrûmuz oldu€u üzre tahrîr eyledik.

Hikâye-i garîbe: Sene (---) târîhinde Selîm Hân-› Sânî asr›nda K›l›ç Alî Pafla cezîre-i K›br›s'da serdâr-› mu'azzam olan Kara Mustafâ Pafla'ya imdâd götürürken dörd pâre kad›rgas›yla on pâre küffâr galyonlar› Uluç Alî Pafla râst gelüp bir gün bir gece küffâr ile ceng-i azîm edüp âh›r-› kâr Alî Pafla'ya sehel ma€lûbiyyet görünüp *firâren an tevâlîyi'l-keferât* deyü avanta edüp bu K›z›lhisâr liman›na girüp lenger-endâz olacak mahalde akîbince küffâr-› hâksâr kovarak gelince hemân Alî Pafla anda karâr etmeyüp A€r›boz körfezine girüp kal'a alt›nda demir b›ra€up bî-bâk ü bî-pervâ yat›r. Küffâr dahi on pâre galyon gemileriyle bo€az›n a€z›na lenger b›ra€up,

"Türk her ne zamân ç›karsa benimdir" deyüp yat›r.

Hemân akl-› Arasto Alî Pafla bir gecenin içinde dörd pâre kad›rgas›n›n levendâtlar› ve forsalar›n kad›rgalar›ndan ç›karup A€r›boz kal'as›n›n mezkûr olan cisrin De€irmen bo€az›ndan cereyân [eden] suyun iki taraflar›nda kayalara pâyzenleri Ferhâdî külüngler ile üflürüp kayalar› iki tarafdan kese kese kad›rgalar› geçecek kadar vâsi' edüp hemân n›sfu'l-leylde dör[d] pâre kad›rgas›n›n tentelerin fora edüp karada tenteleri kurar.

Ba'dehu kad›rgalar›n›n dördünü dahi mezkûr kesdi€i De€irmen bo€az›ndan öte Ropoz burnu taraf›na geçirüp dörd pâre kad›rgalar›yla K›z›lhisâr burnunu dolaflup vakt-i seherde küffâr gemilerinden de görür kim yine Türk liman içinde tentelerin kurup yat›r.

Mukayyed olmayup cemî'i küffâr vakt-i seherde hâb-› râhatda sarhofl ve evgâr yat›rken hemân Gâzî Alî Pafla dörd pâre kad›rgas›yla ale's-seher kâfir gemileri ***[250b]*** içine girüp "Allâh Allâh" deyüp kâfire k›çdan baflдan çatup tarfetü'l-ayn içre kâfir gemilerine er döküp k›l›ç urarak bi-emrillâhi te'âlâ dör[d] pâre kad›rga ile on pâre gemileri feth edüp mansûr [u] muzaffer Âsitâne'ye gelüp küffâr›n haçl› peykerin sernigûn eyleyüp huzûr-› Selîm Hân'da top u tüfeng flâd›mânlar› edüp andan sonra müstakillen üç tu€ ile kapudan pafla olup niçe gazâ mâllar›yla Tophâne'deki câmi'-i mezbûru binâ etmiflidir. Hâlâ Alî Pafla bu A€r›boz'un De€irmen bo€az› kayalar›n keselden berü iktizâ etse ol bo€azdan küreklerin ç›karup kad›rga geçmek mümkindir, *ve's-selâm*.

Bu K›z›lhisâr'dan kalkup yine gerüye A€r›boz'a dönüp bir günde,

Menzil-i karye-i Yopnoz: Sâfî Urûm köyüdür. Andan y›ld›z rûzgâr› taraf›na 5 sâ'at gidüp yine,

Kal‘a-i A€r›boz: Bir gece mihmân olup cümle a‘yân-› kibâr kapudan efendilerimiz ile vedâ‘laflup andan yine mezkûr de€irmenler olan bo€az cisrinden Rûmeli hâkine kadem basup, **Karye-i Isk›mnoz**'u geçüp 2 sâ‘atde,

Menzil-i kazâ-y› Ropoz: A€r›boz topra€› nâhiyesidir. Ve cümle (---) aded nâhiye kurâlar› vard›r. Leb-i deryâdan bir mîl alarka bir kayal› s›rt bafl›nda iki yüz evli bir kâfir köyüdür. ‹slâmbol'da Süleymâniyye câmi‘i kurbunda sâkin Defterdârzâde Mehemmed Paflazâdesi Ahmed Beg efendimizin serbest ze‘âmetidir. Ammâ bu köyde bir ibret-nümâ bir tasvîrâtl› nakfl-› bûkalemûn kenîsesi var kim her suver-i timsâlleri gûyâ nakfl-› Mânîdir.

Andan dahi kalkup yine cenûb cânibine ol sarp da€l› ve taflı› yerleri 2 sâ‘atde aflup, **karye-i Mahonya**, keferelerdir.

Andan k›bleye 4 sâ‘at çam a€açl› düz yerleri geçüp yolun sol taraf›nda,

Menzil-i sitâyifl-i kasaba-i Kifse

Atina kazâs›ndan ifrâz bir küçük kazâd›r. Pâyesi seksen akçe kazâc›kd›r. Ve nâhiyesi (---) aded kurâc›kd›r. Ve hâkim-i örfîsi hâss-› hümâyûn olup Âsitâne-i sa‘âdetde haftânc›bafl›lar taraf›ndan voyvadas› hâkimdir. Serdâr ve kethudâyeri Atina flehrindedir, zîrâ Atina gâyet yak›n olup görünür. Bir ma‘mûr u âbâdân sahrâ içre bâ€-› ‹rem-misâl üç yüz aded ma‘mûr u müzeyyen kiremit örtülü hâne-i müzeyyenli kasabad›r kim n›sf› müselmân ve n›sf› kefere re‘âyâl›d›r. Bir câmi‘i ve bir mescidi ve bir medrese-i sûhtevât› ve bir mektebi ve bir tekyesi ve bir hammâm› ve bir mükellef hân› ve on aded dükkân› var, gayri imâret yokdur.

Ve **memdûhât›ndan,** bâ€lar›nda beyâz kiraz› gâyet latîf ve ter ü tâzedir. Ve da€› ve tafl› sâfî zeytûn a€[aç]lar›yla müzeyyen olup elbette her ta€ bafl›nda birer dâne küçük kiliseleri mukarrerdir. Andan cânib-i k›bleye 2 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› flehr-i azîm-i atîk dâr-› medîneti'l-hukemâ ve'l-kudemâ kal‘a-i Atina

Lisân-› Rûm'da tâ ile sa harflerinin kurb-› mahreçleri oldu€undan kavm-i Rûm-› merzibûm bu flehre Asina derler, ya‘nî (---) demek olur. Ve zebân-› Latin'de (---) derler ve lisân-› Freng'de (---) derler ve lisân-› Talyan'da (...) derler ve lisân-› (---) (---).

Be-kavl-i cemî‘i müverrihân-› nasârâ-y› millet-i Mesîhiyye ve müverrihîn-i millet-i K›ptî ‹drîsiyye bu Atina flehrinin ibtidâ bânîsi Hazret-i Süleymân *aleyhi's-selâm*'d›r kim kaçan Belkîs Ana'y› Yemen diyâr›nda Sebâ pâdiflâh›n›n duhter-i pâkîze-ahteriyken perîlere Belkîs Ana'y› bir gece câme-hâb›yla getirdüp menkûhal›€a kabûl edüp Belkîs Ana kesb-i hevâ içün cihân› seyr [ü] temâflâ etmek murâd edindikde Hazret-i Süleymân rûzgâra emr edüp Kuds-i fierîf'den bârgâh›yla Hazret-i Süleymân ma‘a Belkîs Ana ber-hevâ tayerân ederek ibtidâ cezîre-i Girid'de kûh-› ‹sfakiyye'nin tâ zirve-i a‘lâs›nda makarr edüp Belkîs Ana'ya anda bir kasr-› âlî bünyâd eder.

Andan yine ber-hevâ Rûm taraf›na geçüp bu Atina flehrinde Temâflâl›k nâm mahallinde bir bâ€-› ‹remezât misilli sarây-› azîm kasr-› âlîler binâ eder.

Ba‘dehu Melik Rac‘îm ibn Hazret-i Süleymân dahi ziyâde amâr eder. Ba‘dehu Melik Feylekos binâ etdi. Beflinci atada bu Feylekos Hazret-i Süleymân'a müntehîdir. Rûm pâdiflâhlar›ndan olup Selânik'i ve Kavala'y› binâ edüp Rûm u Arab u Acem'i kabza-i teshîre ald›.

Ba‘dehu bu Feylekos asr›nda ‹skender-i Kübrâ vücûda gelüp Feylekos ‹skender'i perverifl edüp ol dahi cihân-ârâ bir pâdiflâh-› Zülkarneyn olup bu Atina flehrini dahi ziyâde amâr edüp bu flehir içre yedi bin aded hukemâ-y› Rûmiyyûnlar cem‘ oldu€unda cümle müverrihîn-i milel bu flehre "Dâr-› medîneti'l-hukemâ ve'l-kudemâ" deyü tesmiye etdiler. Hattâ hukemâlardan Fisagores-i Tevhîdî ve Bokrât ve Sokrât ve Feylekos ve Feylesûf ve Restâlîs ve Câlinûs ve Eflâtûn-› ‹lâhî ve Batlîmûs ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[251a]***

Ve'l-hâs›l cemî‘i hukemâ bu Atina flehrinin âb [u] hevâs›n› be€enüp cây-› vatan edinüp ale'l-ittifâk bu flehir hukemâs› ecele dermân bulma€a çal›flup mümkin olup ecele dermân bulamayup niçe kerre yüz bin derde dermân› kemâl mertebe riyâzât [u] perhîz ile vücûdlar›na flifâ bulup üçer dörder yüz y›l mu‘ammer oldular. Ammâ Bokrât hakîm ecele dermân de€il derdine dermân bulamayup ishâlden merhûm olunca hemân Eflâtûn-› ‹lâhî terk-i dünyâ edüp ve hukemâ mezhebinden ç›kup Hazr[et-i] (---) (---) dînin kabûl edüp seyâhat ederek Budin serhadlerinde Peçoy-› Sirem-mânend-i bâ€-› ‹rem flehrine gelüp anda k›rk sene kâmil ikâmet edüp âh›r-› kâr be-kavl-i fli‘r-i muhammes:

Murg-› dil bâz-› ecelden bulamaz istihlâs,
Cân bir zehrin içiser fele€in âmm ile hâss,
Yok ecelden kifli kurtulma€a bir cây-› menâs,
Ol›mad› k›l›c›ndan ecelin Zâl halâs,
Bul›mad› maraz-› mevte flifâ Câlînûs.

fehvâs› üzre Eflâtûn-› ‹lâhî bu kadar hâz›k-› kâmil iken ol dahi girîbân-› ömrün dest-i ecele verüp çâk çâk etdirüp yeri zîr-i hâk olup Peçoy-› dilcûy flehrinin Seget kapusu hâricinde bir cinân içre yat›r. Tâ hâlet-i nez‘a gelince "Ah benim bâ€-› ‹remim Atina" diye diye vefât etdi.

Zîrâ flehr-i Atina eyle bir hûb u mer€û[b] flehr-i âbâdând›r kim refî‘u'l-bünyân ve halk› azîmü'l-kân bir dâr-› diyârd›r kim rûy-› arzda vâki‘ olan acâ’ibât u

garâ'ibâtu'd-dehrden her ne kadar musanna'ât eflyâlar var ise bu flehr-i ma'mûrede mevcûddur.

Ve beyâz mermer-i hâmdan oyulmufl mukarnas san'atlar ve niçe kerre yüz bin aded gûnâ-gûn ecnâs-› mahlûkât›n tasâvîr-i garîbe ve acîbeleri Freng-pesend timsâlleri var kim görenler vâlih [ü] hayrân ak›llar› hofl ve vücûdu bî-hûfl olup merdüm-i çeflm-i nergisleri nem-nâk olup hîrelenir. Gûyâ her tasâvîrleri zîrûh gibi âdeme nigerân ederler. Bu timsâlleri temâflâ edenlere hande-künân tebessüm edüp kimisi gazab-âlûd olmufl fleklinde âdeme kec-nigâh ederler.

El-hâs›l acâ'ibâtu'd-dehrden ve garâ'ibât-› as›rdan bu Atina flehrinin bu mu'tedil flehr-i azîminde ve dil-küflâ bender-i kadîminde ve Atina etrâf›ndaki vâdî-i Temâflâl›k'da, andan Ejder liman›nda, andan Derzî liman›nda, andan Koçbafl› nâm kenîsede, andan Kifse kasabas›nda, andan Mermerlik'de olan acîb ü garîb ibret-nümâ temâflâ-âsâr-› vâcibü's-seyrler bu rûy-› arz›n ekâlîm-i seb'as›nda yokdur.

Zîrâ kavm-i Yûnâninyân-› Rûm ibtidâ Hazret-i Dâvûd *aleyhi's-selâm* asr›nda bilâd-› Rûm'da tenâsül bularak milk-i emlâk sâhibi olduklar›nda ibtidâ binâ etdikleri flehr-i azîm flehr-i Makedonya ki flehr-i Filibe'dir. Andan flehr-i Pozanta'd›r kim sonra ana Kostantiniyye dediler, hâlâ ‹slâmbol derler. Sonra bu Atina flehrini kavm-i Rûm Rûm deryâs›n›n Rûmeli taraf›n›n ve flimâlî ve garbîsi taraf›n›n Körfez deryas› nihâyetinde binâ etdiler.

Ba'dehu ‹slâmbol sâhibi Kostantin dahi ziyâde amâr edüp an›n cünûdu bu flehr-i Atina'ya hükm edüp medrese-i dâr-› hukemâ olmufl idi kim bin yedi yüz y›ll›k kâr-› kadîm ve bender flehr-i azîmdir. Niçe yüz aded mülûkdan mülûka intikâl etmifl bir dâr-› diyâr olup içinde niçe pâdiflâhlar ve niçe hukemâlar sâkin olup ‹flpanya elinden Venedik Frengi eline girüp andan sene (---) târîhinde Âl-i Osmâniyân'dan bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân fethidir.

Hâlâ Rûmeli eyâletinde kapudan pafla hükmünde (---) sanca€› hâkinde Mekke ve Medîne vakf› olup K›zlara€as› nezâretinde maktû'-› kalem ve mefrûzu'l-kadem hâss-› hümâyûn-› sa'âdet-makrûndur. fier'-i Resûl-i mübîn taraf›ndan üç yüz akçe pâyesiyle kad›s› ve (---) aded nâhiye kurâs› ve müftîsi ve nakîb-i flürefâs› ve sipâh kethudâyerisi ve yeniçeri serdâr›s› ve dâru's-sa'âde a€as› taraf›ndan vâlîsi elli bin gurufl tahsîl eder ve kal'an›n dizdâr a€as› ve yüz elli aded merdüm-hisâr›s› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve harâc a€as› ve emîn a€as› ve flehir kethudâs› ve mi'mâr a€as› ve flehir subafl›s› ve Urûmlar üzre bir patirgâh keferesi var, gayri hâkimleri yokdur.

Der-evsâfât-› eflkâl-i zemîn-i kal'a-i Atina

Kal'as› bir vâsi' sahrâ ortas›nda havâlesiz bir yalç›n k›z›l kaya üzre flekl-i müdevverden maflr›kdan ma€ribe tûlânîce bir kâr-› Âdî binâ-y› kadîmdir kim bu kal'an›n emsâli vech-i arzda böyle bir sûr-› h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn binâ olunmam›fld›r, zîrâ zemînden kayas›n›n kaddi kâmil yüz arfl›n âlâd›r.

Ve kal'an›n vücûdunda her tafl› fîl cüssesi ve hammâm kubbesi kadar musaykal ***[251b]*** ve mücellâ seng-i t›râfl cümle beyâz mermer-i hâmd›r. Üstâd-› bennâ-y› selef var makdûrun sarf edüp bu tafllar› birbirine geçirme etmifldir. Aslâ kireç ve alç›s› yokdur.

Bu kal'an›n cânib-i erba'as›ndan bir vecih ile zafer mümkin de€ildir, zîrâ la€›m ve meteris bir yerden kâbil-i imkân de€ildir. Ve bir tarafdan bu kusûr-› üstüvâra havâle yokdur.

Ve yerli kayas›ndan yukaruya tafl binâs›n›n kaddi kâmil elli arfl›ndan yüksek olup kal'an›n dâ'iren-mâdâr cirmi beden-i dîvâr› üzre kâmil üç bin ad›m ihâta eder bir kal'a-i zîbâd›r. Ammâ bir taraf›nda aslâ handak› yokdur, zîrâ her cânibi kesme kaya gayyâ-misâl uçurumlu kayalard›r. Ancak cânib-i garba nâz›r üç kat demir kapular› var, biri birinden geçer. Ve her bir kapunun mâbeyni ellifler ad›md›r. Ve bu kal'a içinde,

Der-fütûhât-› hânedân: Cümlesi üç yüz aded fieddâdî-misâl binâl› kâ[r]gîr ve metîn serâpâ kiremit örtülü kal'a-misâl evlerdir, ammâ bâ€çeleri yokdur. Lâkin cümle hânedânlar›n›n revzen ve flâhniflîn ve soffalar›(?) tâklar›ndan sahrân›n bâ€ u bâ€çeleri ve serâpâ mezâri'âtlar› ve müflebbek bostânlar› temâflâ olunur, ammâ zâlim kal'an›n kefere zamân›nda cereyân eder âb-› hayât sular› kehrîzler ile gelüp cereyân edermifl, ammâ flimdi suyu olmad›€›ndan cümle hânedânlar›n dam u bâmlar›ndan nâzil olan bârân-› rahmet her hânenin su sarn›çlar›na cem' olup mâh-› Temmûz'da buz pâresi olup andan isti'mâl edüp ya€mur suyuna muhtâclard›r. Niçe kimesneler afla€› varofl flehrinin âb-› hayât kuyular›ndan çemenderlerle su getirdüp andan nûfl edüp def'-i atflân ederler.

Der-sitâyifl-i cevâmi'hâ-y› selâtîn ve gayri müslimât

Bu kal'a içre bir câmi'dir, ammâ bu cihân› geflt [ü] güzâr eden seyyâh-› âlem ve nedîm-i âdem olanlar›n mâbeynlerinde memdûh u meflhûr olan câmi'-i pür-nûr-› ibret-nümâ bu kal'an›n ortas›nda vâki' olup tûlu iki yüz elli ayakd›r ve arz› seksen ayakd›r. Ve içinde cümle altm›fl aded beyâz mermer dire€i amûd-› müntehâlarla biri biri üzre iki kat vaz' olunmufl sütûn-› mevzûn-› ibret-eserlerdir.

Ve bu câmi'in her cânibi sütûnlar üzre birer soffa dahi binâ olunmufldur kim dâ'iren-mâdâr etrâflar› iki kat câmi'-i musanna'd›r. Lâkin dörd aded sütûnlar mihrâb ile minber mâbeyninde k›rm›z› la'l-gûn somâkî sütûn-› müntehâlard›r kim her biri birer gûne nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn sun'-› Hudâ-y› bîçûn-› ekberdir kim her biri iksir-i a'zamdan niflân verüp eyle musaykal ve mücellâ ve berrâkd›r kim

âdemin reng-i rûyu nümâyân olup her biri bir iklîm harâc› de€er.

Ve bu sütûnlar üzre k›ble olan yerde ûd a€ac›ndan Fahrî oymas›-misâl bir kubbe-i âlî binâ olunmufl sâfî münakkafl zerkâr-› halkâr kubbe-i mînâd›r kim gören âdemin akl› perîflân olur. Bu ûd a€ac›ndan mebnî kubbede hakîm Eflâtûn-› ‹lâhî fleb çerâ€dan bir kandîl asm›fl. Câmi‘in gün do€usu taraf›ndaki dîvârda kâ€›z gibi incecik hayâl harekân mermerleri ya‘nî âtefl tafllar› vaz‘ edüp âfitâb-› âlemtâb kulle-i felekden bafl gösterdikde ber-hevâ mürtefi‘ oldukça flemsin fliddet-i hâr›ndan ol âtefl tafllar› k›zup câmi‘ içindeki ol fleb-çerâ€ kandîlleri k›zup neft ile mülemma‘ olmufl fetîleler yanup câmi‘ içi münevver olurmufl. Cümle kefereler buna t›ls›mât deyü i‘tibâr edüp kudret nûru kandîli derlermifl.

Sene (---) târîhinde Âl-i Emeviyyûn asr›nda Ma€rib-zemînden Sultân Mansûr, bin pâre gemiyle cezîre-i Girid'i ve cezîre-i Çiçilya'y› ve bu kal‘a-i Atina'y› feth edüp mezkûr fleb-çerâ€ kandîlleri ve cevâhirden zencîrleri ve niçe bin aded girân-bahâ putlar› ve flem‘dânlar› ve cevâhirli salîbeleri cümle alm›fl ammâ kubbe-i mînâ ûd a€ac›ndan oldu€unu bilmeyüp almam›fllar. Hâlâ flimdiki hâlde dahi kimesne bilmez. Ammâ ve mine'l-acâ’ib kubbe-i mînâ-y› ibret-nümâ-y› temâflâgâhd›r. Ammâ hâlâ bizim minbere muttas›l dörd aded zümürrüd-misâl yeflil somâkî direkler var kim içlerinde gûnâ-gûn eflkâl-i acîbe ve gûnâ-gûn flükûfe-i garîbeler müflâhede olunur.

Mukaddemâ dörd aded k›rm›z› somâkî ve dörd aded bu yeflil somâkî ile cümle sekiz aded somâkîlerden mâ‘adâ derûn-› câmi‘de cümle altm›fl aded tahtânî ve fevkânî beyâz mermer sütûnlar›n cümlesi z›hl› ve fleflhâneli sütûn-› musanna‘lard›r. Ol mezkûr dörd aded yeflil somâkî direklerin sol taraf›ndaki direklere muttas›l alt› aded hûrde beyâz mermer direcikler üzre üstâd-› mühendis mermer-bür ***[252a]*** bir beyâz mermer-i hâmdan Eflâtûn-› ‹lâhî içün bir mermer kürsî inflâ etmifl kim ilm-i mi‘mârîsi olan ibret gözüyle bu kürsîye nigerân eylese çeflm-i flehlâs› hîrelenüp akl› perîflân olur.

Bu mezkûr alt› aded sütûncuklar üzre alt› aded hûrde musanna‘ kemerciklerdir. Ve her kemerciklerin uçlar› bir yere gelüp bir küçük kubbecik olmufldur. Eflâtûn-› ‹lâhî ol kubbecik üzre oturup halka va‘z u nasîhat edermifl. Etrâf› eyle hûrde mermerden oyma müflebbek gilvi ve medîne ve fürûfl kafesler vard›r. Ve cümle kemerciklerin uçlar› bir yere gelüp bir küçük kubbecik olmufldu. Ol kubbeci€in tâ ortas›nda köpük gibi bir beyâz mermerden bir kille-i Tebrîz tasvîr olunmufldur kim bu dahi bir sihr-i i‘câz mermerden bir san‘at-› temâflâd›r. Ve bu kürsînin tâ ortas›ndaki etrâf-› erba‘as› sâfî servi a€ac›ndan oyulmufl parmakl›klard›r.

Ve bu câmi‘in ferfli çâr-kûfle beyâz mermer-i hâmlar döflelidir kim her tafl›n k›t‘as› tûlen ve arzen befler arfl›nd›r. Her biri eyle mevvâcd›r kim âdemin reng-i rûyi nümâyând›r.

Ve bu câmi‘in üç kat k›ble kapusu var. Taflra kapu ile orta kapu mâbeyninde câmi‘e girecek zamân sol tarafda bir beyâz münakkafl mermerden mebnî bir kadeh vard›r. ‹çine befl âdem s›€ar. Evvel zamânda sâhib-i binâ câmi‘de iflleyen ›rgatlara ol kadeh ile birer kadeh flarâb-› bî-hicâb verirmifl. Anlar da bilâ-cür‘a nûfl ederlermifl. Hâlâ flimdiki hâlde ol kadeh iki at sakkâs› maflk› su al›r. Ol asr›n âdemleri ne kadar kadd-i bâlâ-y› cüssedâr âdemler olmak gerek kim iki at g›rbas› su al›r kadehden bilâ-cur‘a flarâb nûfl ederlermifl. Hâlâ ol kadehin içini üstâd-› mermer-bür dahi kaz›yup t›râfl edüp âbdest muslu€udur kim andan tecdîd-i vudû‘ olunur.

Andan orta kapu mâbeyni tavan› sâfî halkârî Bursavî Fahrî Çelebi oymas› gibi hayâl-i Frengpesend oymal› tavand›r. Ve bu orta kapunun kaddi kâmil yigirmi arfl›n bâlâ servi tahtas› kanatlard›r. Mâtekaddem kefere zamân›nda bu kapular cümle zer-ender-zer cevâhir ve murassa‘ât ile müzeyyen dervezeler imifl. Hâlâ cevâhir yerleri zâhir ü bâhirdir.

Ve iç kapu ki câmi‘ içidir. Anda erganon ve nâkûs çal›nacak mahmel-i ibret-nümân›n kemerlerinin tâ ortas›ndaki kemere öksüz kemer derler mu‘allak durur bir kemer üzre yine mu‘allak durur bir direkdir. Bu cihânda an› görme€e muhtâc (...) ammâ görseler de ak›l ihâta etmeyüp âdem engüflt ber-dehen edüp vâlih olur. Hemân akl› olan kerâmât-› insând›r deyüp hâmûfl-bâfl olur. Yohsa im‘ân-› nazar ile nazar edince âdem mebhût [u] hayrân kal›r.

Bu mezkûr tâk ve sütûn-› pâk üzre bir fleb-çerâ€ durur imifl. fieb-i zulmetde cemî‘i papas b›trîk k›ssîsler ol fleb-çerâ€-› münevverin flu‘lesinden ‹ncîl ve gayri suhuf âyetleri okurlarm›fl. Ammâ bu ma‘bedgâh-› kadîm câmi‘in üzeri kâ[r]gîr kubâb-› âlîler de€ildir.

Be-kavl-i Muhammed bin ‹shak, Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâmdan* vilâdet-i Muhammed Mustafâ'n›n alt› yüz y›l sonra vilâdet-i bâ-sa‘âdeti gecesi oldukda Ba€dâd'da tâk-i Kisrâ ve Irâk'da âtefl-gede-i Nemrûd sönüp ve Pozanta'da Ayasofya-i Kebîr kubbesi ve Selânik Ayasofya kubbesi ve bu Atina deyri kubbesi dahi cümle münhedim olup ba‘dehu bu Atina kubbesi niçe kerre binâ edüp sâbit-karâr olmad›€›ndan ‹slâmbol tekurü bu Atina kubbesi yerine tâk-i azîmler etdirüp ol kemerler üzre d›raht-› müntehâ servi a€açlar› kirifller edüp anlar›n üstüne yine servden taban direkler ve anlar›n dahi üstlerine serviden tahtalar döfleyüp cümle servi haflebleri ve tahtalar› zer-ender-zer nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûnlard›r kim bir k›l kalemin çekmede Mânî ve Bihzâd âciz olup meyânlar› mûy-meyân olur. Ve cemî‘i servi

hafleblerinin râyiha-i tayyibesinden câmi‘ içinde olan cemâ‘at-i kesîrenin demâ€lar› mu‘attar olur.

Ve bu münakkafl servi tahtalar›n dahi üstü horasânî ve kireç ve cibis ve alç› üzre serâpâ beyâz mermer-i hâm döflelidir, kurflum kubbe de€ildir, ammâ mermerlerin her k›t‘as› hâlîçe ve kilim kadar vard›r. Kurflumdan a‘lâ ve latîf musaykal ve mücellâ billûr gibi mermer-i hâmlard›r. Günefl urdukda moran billûru gibi fla‘fla‘a verir.

Ve bu sütûhda döfleli olan mermerleri üstâd-› mermer-bür bir gûne tahta gibi incecik biçmifl kim gûyâ her bir k›t‘as› tavan tahtas› gibi ince olup câmi‘ üzre ***[252b]*** aslâ bâr-› sakîl de€ildir. Ve cemî‘i bârân-› rahmetden nâzil olan katarât cümle bu mermer kiremitler üzre nâzil olup bir san‘at ile üstâd-› kâmil katarât-› matar-› rahmete yollar edüp câmi‘in k›ble taraf›ndaki mihrâb soffas› alt› ayak tafl nerdübân ile ç›k›l›r kâ[r]gîr binâ bir soffa-i azîmin alt› amûd-› müntehâlar üzre binâ olunmufl su sarn›c›d›r. Cümle câmi‘ üzre mermerlerden cereyân eden âb-› rahmet bu mihrâb alt›ndaki sarn›ca cem‘ olup âb-› zülâl-i mâ-i bârid olup câmi‘ içre olan cemâ‘at-i kesîre nûfl edüp def‘-i atflân ederler.

Ve bu su sarn›c› olan k›ble soffas› üstündeki nîm kubbe kârgîr binâd›r. Câmi‘ içi gibi a€aç kirifller ile mebnî kubbe de€ildir, sâfî kârgîr binâ nîm kubbedir. Ammâ bunun dahi üstü kilimler cirmi kadar beyâz mermer döfle[li] sütûhdur. Ammâ bu kubbe-i mînân›n içi sâfî altun s›val›d›r ve müzehheb ve mutallâ s›rçal› taflد›r. Ve nakfl-› zerkâr› sâfî lâjiverd ve la‘lî ve sîlû ve bedahflânî boyalar ile münakkafld›r.

Ve bu k›ble kubbesinin enderûn [u] bîrûnuna im‘ân-› nazar ile nigerân eyledim. Envâ‘-› füsûs-› mukavvim-i mahkûk [ve] gûnâ-gûn ruhâm-› ibret-nümûn-› ma‘kûk ile ma‘kûd k›l›nm›fld›r. Ve her kubbe-i tâk-i nî[l]gûnunda ve cümle der-i dîvâr› rûyund[a] elvân elvân umk-› mancûklar ve beyâz ve siyâh ve ahmer-gûn ve gayri gûnâ-gûn ahcârât-› zîk›ymetler ile inflâ olunup çeflm-i insâna ve aynu'l-h›rre ve aynü'l-hirre ve aynü's-semek nâm hûrde zîk›ymet tafllar ile nakfl-› bûkalemûn olmufl câmi‘dir kim gûyâ Kuds-i fierîf'de câmi‘ ve Mescid-i Sahratul-lâh'd›r.

Ve bunda olan ahmer-gûn ve sebiz-gûn amûd-› müntehâ-y› gûnâ-gûnlar›n misilleri vech-i arzda olmayup me€er ‹slâmbol'd[a] Ayasofya-i Kebîr'de veyâhûd Süleymâniyye câmi‘inde ola.

Ve mihrâb u minberinin vasf›nda lisân kâs›r ve kalemler kâsirdir. Ve bu câmi‘in rûy-› dîvârlar›nda olan beyâz mücellâ mermer tafllar›n her biri fîl cüssesi kadar vard›r. Hikmet, garâ’ib bunda kim bir âdem her ne kadar ilm-i mi‘mârîde üstâd-› kâmil ve mahâret sâhibi olsa ol tafllar›n birbirlerine imtizâclar›n fark edemez. Gûyâ yek-pâre k›rk arfl›n kaddi bir dîvâr-› bâlâ san›rs›n. Ve eyle mücellâ ve mufla‘fla‘ dîvârd›r kim ber-hevâ bir [ze]rre ve bir flemmecik uçsa ol dîvârda nümâ[yâ]nd›r.

Bâ-husûs benî âdem cemâ‘atin reng-i rûylar› ve cümle rükû‘ u sücûdlar› evlâ bi't-tarîk cümle âflikâredir. Hakkâ ki gûyâ bir yek-pâre âyîne-misâl çârdîvâr-› âlîlerdir.

Ve bir san‘at-› pesendîdesi dahi oldur kim bu dîvârda aslâ kireç ve cibis ve horasân yokdur. Serâpâ kurflum ve demir kinedler ile mebnî bir câmi‘dir, gayri fley'i yokdur.

Ve taflra hareminin cânib-i erba‘as›nda altm›fl aded beyâz fleflhâne sütûn-› müntehâ-y› ibret-nümâlar›n kadleri yigirmi befler arfl›nd›r, ammâ câmi‘ içindeki gibi yek-pâre sütûnlar de€illerdir. Lâkin her ne kadar dikkat eylesen bu haremdeki sütûnlar›n imtizâc yerlerin dahi göremeyüp yek-pâre mermer direklerdir dersin, zîrâ cümle amûdlar› üstâd-› nakkâd-› mermer-bür z›hl› ve oluklu ve burmal› musanna‘ ve tarz-› kadîm fleflhâne direklerdir.

Ve bu altm›fl aded sütûnlar serv-misâl câmi‘in haremi etrâf›na ilm-i hendese üzre ale't-tertîb ç›rp› ile dizilüp câmi‘in saçaklar› alt›nda olan sütûnlar üzre ve dîvâr üzre olan beyâz mermerden cüsseli gûnâ-gûn-› ibret-nümûn tasvîrât-› timsâlâtlar›n eflkâl-i evzâ‘-› etvâr-› hey’et-i mecmû‘alar›n bir bir tahrîr eylesek müsevvedât›m›z bir mücelled kitâb olup seyâhatimize mâni‘ olur.

Ve akl-› benî âdem ihâta etmez bir gûne sihr-i i‘câz mertebesi suverlerdir kim kâr-› makdûr-› befler de€ildir. Ancak akl-› Arasto olan bu kârgerlikleri görüp kerâmât-› benî âdemdir deyüp hâmûfl-bâfl olur, zîrâ cümle eflkâle ibret gözüyle nazar olunsa her biri zî-rûh zann olunur.

Hulâsa-i kelâm Cenâb-› Bârî Hallâk-› âlem Sâhib-i kevneyn-i mükevvenât bu edîm-i arz› lafz-› kün ile halk edelden berü min Âdem ilâ k›yâme ne kadar zî-rûh k›sm› halk etdi ise bu câmi‘in haremi etrâf›nda mermerden kâl›b-› tasvîrât u timsâlâtlar› vard›r.

Ve gûnâ-gûn mahûf ve bed-çehre ve bed-likâ dîv ve cinnî ve fleytân-› vesvâs ve deli ve hannâs ve zarrât ve zebânîler ve perîler ve melekler ve ejdehâlar ve dâbbetü'l-arzlar ve deccâl ve hameletü'l-arfl ve hameletü'l-arz ve hût ve hamele-i arz sevr ve niçe bin aded ecnâs-› mahlûkâtdan evrenk ve neheng ve fîl ve ger[ge]dân ve zürefâ ve kepçekuyruk ve y›lan ve ç›yan ve akreb ve kapl›ba€a ve timsâh ve deniz mâliki ve niçe bin s›çan ve kedi ve arslan ve kaplan ve bebr ve pars ve flak ve gûlbeyâbân ve gûnâ-gûn Kerrûbiyân ve Cebrâ’il ve ‹srâfîl ***[253a]*** ve Azrâ’îl ve Mîkâ’îl ve Arfl u Kürsî ve S›rât u Mîzân ve cennet ü cehennem ve a‘râf u meydân-› haflrde cem‘ olan cemî‘i ecnâs-› mahlûk-› Hudâ'n›n ehl-i cenneti, cennete melâ’ike-i Kerrûbiyânlar sürüp götürürken flâd›mân ederek gider tasvîrlerin yazm›fl.

[Ve] ehl-i cehennemi zebânîler y›lanlar ile ehl-i cehennemi ura ura cehenneme giderler iken her biri ma€mûm ve gam-küsâr flekilli sûretlerin yazup mermerde kazup bir tarafda cennet içre olanlar›n hûrî ve g›lmân ile gûnâ-gûn bâ€-› behifltlerde ayfl [u] ›flret etdikleri meclis[le]rin yazm›fl. Bir tarafda dahi ehl-i cehennemin dâr-› cahîmde cahîm-i nâr-› sa‘îr içre yatup zebânîlerin urduklar› timsâlleri yazm›fl.

El-hâs›l bu câmi‘in haremi dîvârlar›nda bu cennet tasvîrin görenler safâ eder ve cehennem timsâllerinin mahûf u ucbe-likâ sûretlerin benî âdem gördükde âlem-i hayretde kalup vücûduna bir havf ü haflyet düflüp dem-beste ve mebhût olur.

Ammâ bir âdem bu Atina flehrine varup tâ ilme'l-yakîn ve hakka'l-yakîn ve ayne'l-yakîn hâs›l etmeyince bu Atina vilâyeti ve flehri zamân-› kadîmde ne idi€in bilimez, zîrâ ta‘rîf ü tavsîf ile olmaz. M›sra‘:

fienîden key buved mânend-i dîde[1]

mazmûnunca iflitmek görmek gibi de€ildir. Bu hakîr-i pür-taksîr bin elli târîhinden berü rub‘-› meskûnun ekâlîm-i seb‘as›n seyâhat etmede hazz›m vard›r kim âlemi geflt [ü] güzâr etdim, ammâ bu Atina flehrinde ve Frengistân'›n Roma flehrinde ve Ungurus'un Üstürgon kal‘as›nda ve Beç flehrinde ve Filimeng'in Am›st›rdam flehirlerinde olan ibret-nümâlar› bir diyârda görmedim, ammâ bu Atina câmi‘i içre ve hareminde olan kâr-› pesendîde-i benî âdemler cümle mezkûr diyârlar›n ibret-nümâlar›ndan ziyâde musanna‘ a‘ceb ü garâ’ibdir. Ve bu flehri gelüp görmeyen seyyâh-› âlem cihân-bînim demesin.

Lâkin zâlim Garb sultân› Melik Mansûr bu vilâyeti feth etdikde bu câmi‘in cümle der-i dîvârlar›nda olan tasvîrâtlar›n cevâhir gözlerin ç›karup kör eylemifl. Ve cemî‘i zî-k›ymet mücevher kanâdîlleri ve cümle zî-k›ymet girân-bahâ flem‘dânlar ve fleb-çerâ€lar ve çelipalar› alup gâret edüp taflra hareminde olan kubâblar›n la‘l yâkût cevâhirlerin alup haremi âtefle urup gitmifl. Hâlâ ba‘z› musanna‘ât yerleri âtefl rahnesinden büzülmüfldür, ammâ yine bu kevn-i atlâs-› felekde böyle câmi‘-i rûflen-i pür-nûr yokdur, zîrâ bu câmi‘e niçe kerre girsen bir giriflde dahi niçe gûne sanâyi‘ât tasarrufât-› ibret-nümâ-y› mersûmâtlar zâhir ü bâhir olur. El-hâs›l beyt-i münâsib:

Ra’eynâ câmi‘e'd-dünyâ cemî‘an
Ve lâkin mâ ra'eynâ misle hâzâ[2]

Ebyât› bu câmi‘-i pür-envâr hakk›nda ola, zîrâ bu ma‘bedgâh›n misli arâzî-i ma‘mûre[de] yokdur. ‹nk›râzu'd-devrân müebbed olup binâ-y› sâbite(?) ola, *âmîn ve yâ Mu‘în*.

Der-binâ-y› acâ’ibât: Bu mezkûr câmi‘den afla€› kal‘a kapusunun iç yüzünde cümle et›bbâ ve hukemâ-y› hâz›kân›n dershâneleri var. Bunun dahi der-i dîvârlar›nda olan revzenleri cümle hâs u beyâz mermer-i hâmd›r. Ba‘de'l-feth bu dershâne-i ibret-eserin içine Âl-i Osmân bârûd-› siyâh koyup cebehâne ederler. Hikmet-i Hudâ zamân mürûr edüp bir gün bir ra‘d u berk ile y›ld›r›m isâbet edüp bu dershâne-i musanna‘›n ba‘z› yerlerin münhedim etmifl. Hâlâ âyende vü revendegân içün mihmânsarây-› kârbân-› revân-› hasbîdir. Bu binâ-y› azîm dahi acâ’ib ü garâ’ib temâflâgâhd›r kim vasf›nda lisân kâs›rd›r.

Ve bu mahall-i hisâr›n iki kapusu mâbeyni tophânedir. Bunda birkaç aded azîm toplar› vard›r. Ve bir mescid dahi var kim kal‘a kapusun bekleyen neferâtlar bu kapularda pür-silâh âmâde olup bu mescidde ibâdet ederler. Ve bu kapudan yüz ad›m afla€› gidüp,

Hüseyin Efendi tekyesi: Tarîk-i Halvetî'de ulu âsitâne-i sa‘âdetdir kim kapusu üzre târîhi budur:

Böyle dedi Mahdemî târîh ana,
Ola makbûlü Hudâ'n›n ol hümâm.

Sene 1023.

Bu kal‘adan afla€› flimâl taraf›na enüp,

Der-defâtirât-› varofl-›
Atina-i dâr-› ‹remezât

Atina kal‘as›n›n poyraz ve y›ld›z cânibine vâki‘ olmufl bâ€-› Merâm'dan niflân verir flehr-i flîrîndir. Cümle 3 mahalle-i müselmând›r kim cümle bir yere vâki‘ olmufl hânedânlard›r.

Ve cümle üç aded câmi‘lerdir. Mezkûr iç kal‘a câmi‘iyle dörd mihrâbd›r. Evvelâ (---) Be€ câmi‘i; kârgîr binâ kubâbl› metîn ve ma‘mûr câmi‘-i pür-nûrdur. Ve Hac› Alî câmi‘i ve Eski câmi‘. Bu üçü kârgîr kubbeli ve kiremit örtülü ma‘bedgâhlard›r. Bu flehirde aslâ kurflum örtülü imâretler yokdur.

Ve cümle yedi aded mahalle mesâcidleri var. Ve cümle bir aded medrese-i âlimând›r. Ve cümle üç aded mekteb-i s›byând›r. Ve cümle iki aded tekye-i dervîflând›r. Ve cümle üç aded hammâmd›r. Evvelâ Be€ hammâm› ve Hac› Alî hammâm› ve Âbid Efendi hammâm›, hofl-hevâ hammâmlard›r. Ve cümle iki aded hân-› tüccârând›r. ***[253b]***

Ve cümle yüz befl aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin cemî‘i elbise-i fâhire ve metâ‘-› nâdireler bulunur bâzâr-› hüsndür.

Der-kâ’imât-› hânedân-› müslim ve gayri müslim evleri: Cümle yedi bin aded kiremit örtülü kal‘a-misâl mazgall› ve bedenli serâpâ kârgîr binâ metîn evlerdir. Aslâ toprak örtülü ve çamur dîvârl› ve a€aç binâl› evler yokdur. Cümle horasânî ve kireç ile inflâ olunmufl tafl dîvârl› fieddâdî binâ büyût-›

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

2 Dünyadaki bütün camileri gördük, ancak bunun benzerini görmedik.

ra‘nâlard›r. Ve her evde sarn›ç suyu mukarrerdir kim cümle dam u bâmlara nâzil olan matar-› rahmet mîzâblardan cereyân edüp su sarn›çlar›na akar.

El-hâs›l gâyet sa‘b u metîn ve ma‘mûr u müzeyyen vâsi‘ hâneli ve ekseriyyâ bâ€çeli mihmân hânelerdir. Ve cümle sokaklar› pâk kumsal zemîndir kim aslâ çamur olmad›€›ndan bu flehirde aslâ kald›r›m yokdur.

Ve cümle küffâr› hîn-i tahrîrde dörd bin harâc tahrîr olmufl ammâ on bin küffârdan mütecâviz kefere-i fecereler vard›r. Gûyâ hemân Malta flehridir. Müselmânlar› aslâ sevilmeyüp müslimînlerin bu flehir[d]e vak‘ u vakâr i‘tibârlar› yokdur, zîrâ kefereleri gâyet ankâ bâzergânlard›r. Tâ dip Frengistân'da ortaklar› vard›r.

Der-beyân-› câmehâ-y› kefere-i Atina: ‹htiyâr kefereleri ve hukemâlar› siyâh harîr katîfe Eflâtûniyye flapkay› bafflar›na geyüp cümle libâslar› dahi siyâh roklad›r. Ve tâze Rûm gulâmlar› bafflar›na k›rm›z› fes ve elvân çuka yelekler ve harîr elvân muhteflem kuflaklar ve harîr zünnâr kemerler kuflanup ayaklar›na siyâh tomak ve siyâh pâbuç ve k›rm›z› pâbuç geyerler.

Ve zenâneleri cümle elvân fisdânlar geyüp bafflar›nda terpûfflar› olup yüzü aç›k gezerler. Ammâ bu flehirde aslâ rûz-› rûflende e€er müslime ve e€er kâfire kar›lar›n›n çârsû-y› bâzâra ve gayri esvâklara ç›kup gezdi€in bir ferd-i âferîde görmemifldir. Hemân ki ba‘de'l-gurûb oldu, niçe bin avretler fânûslar›yla m›sra‘:

Ya‘nî ki turâ mî-talebem hâne be hâne.

mazmûnu üzre sabâha dek hânedânlarda ve hammâmlarda zevk u safâlar ederler.

Ammâ bir gûne kefere avretleri var, bafflar›na tâvûs kuflu kuyru€u gibi münakkafl alaca yass› bir gûne turfe fley geyerler. Bu dahi acâ’ib ü garâ’ib hey’et-i mecmû‘ad›r. Lâkin re‘âyâ kefereleri bafflar›na Freng kalaba€› gibi manlifke geyerler. Ve esbâblar› yine gûnâ-gûn abâ ve kebeler geyerler.

Bî-medh-i aded-i kenîsât: Cümle üç yüz aded sa€îr ü kebîr düyûr-› püt-gedelerdir kim cümle üç bin aded b›trîkân-› k›ssîsân-› ruhbânlar› vard›r. (---) (---)

Der-aded-i çeflme-sâr-› âb-› hayât: Kefere zamân›nda bu flehir içre cümle yüz on sekiz yerde çeflme-i aynü'l-hayâtlar var imifl kim her hânedânda birer âb-› nâblar cereyân edermifl. fiimdiki hâlde yollar› harâb olup çeflme yerleri râygând›r.

Der-kâ’imât-› aded-i çâh-› hânedân: Cümle dörd bin aded evlerde âb-› hayât su kuyular› vard›r.

Der-teferrücgâh-› sarây-› Belkîs: Bu flehr-i Atina'n›n gün do€usu taraf›nda taht-› Belkîs derler, Hazret-i Süleymân Nebî dîvlere fermân edüp yapm›fllard›r. E€er bunun dahi evsâf›n› kemâ-kân olan eser-i binâ-y› amûd-› gûnâ-gûnlar› ve tâk-i Kisrâlar› ve kubâb-› âlîleriyle ta‘rîf ü tavsîf etsek bir kürrâs-› kitâbet olur. Lâkin flimdiki hâlde Atina flehrinin namâzgâh›d›r kim istiskâ du‘âs›na ve salât-› ›ydeyne cümle müslimîn pür-silâh olup ç›karlar, zîrâ bu flehirde müselmân kalmayup cümle kefereler kal›r. Bu dahi bir vâcibü's-seyr üstü aç›k amûd-› müntehâlar› âlî bir namâzgâh-› sarây-› azîmdir kim midhatinde lisânlar kâs›rd›r.

Ve bir sarây dahi flehir içinde Iskala kapusu nâm mahalde bir sarây-› azîmidir kim bu da ta‘bîr ü tavsîfden müberrâ bir köhne binâ sarây-› ra‘nâ imifl kim tahrîrât ile olmaz, görme€e muhtâcd›r.

Andan (---) nâm mahalde Uzun kenîse demek ile ma‘rûf sihr-i i‘câz bir deyr-i temâflâgâh var kim vasf›nda diller lâldir. Andan,

Binâ-y› temâflâgâh-› acâ’ibât: Eski câmi‘ kurbunda cümle hukemâlar›n mecma‘u'l-irfân› var kim ana Eflâtûn çad›r› derler. Sekiz rûzgâra karflu sekiz köfle yek-pâre tafldan bir hayme-i ibret-nümâd›r. Bu çad›r›n her köflesinde birer âdem sûreti tasvîr olunmufldur kim anlar da yek-pâre beyâz mermerden düzülmüfl, her bir tasvîrin elinde birer rûzgâr alâmeti âletleri var.

Ve sekiz rûzgâr›n dördü erkek ve dördü difli tasvîr olunmufldur. Erkekleri pençe-i âfitâb gulâm-› mehtâb çehresindedir. Diflileri mahbûbe avretler sûretindedir. Poyraz ve y›ld›z ve karayel ve gündo€usu rûzgârlar›n erkek s›fat›nda tasvîr etmifl, ammâ lodosu ve bat› ve inbat› ve kefliflemeyi avret sûretinde etmifldir. Ammâ hakkâ sihr-i i‘câz timsâller etmifldir kim yine her biri rûzgârlar›na nâz›r olup durur.

Ve bu çad›r kubbesinin içi on iki burûc üzre on iki terek tarh olunmufl beyâz mermerden ***[254a]*** kubbedir.

Evvelâ on iki tere€in birinde burc-› hamel beyt-i merrîh münkalib-i nârî tasvîri yaz›lm›fl.

Ve bir tere€inde burc-› sevr beyt-i zühre-i türâbî yaz›lm›fl.

Ve birinde burc-› cevzâ beyt-i utârid-i hevâyî terkîm olunmufl.

Ve birinde burc-› seretân beyt-i kamer-i mâ’î var.

Ve birinde burc-› esed beyt-i flems-i nârî merkûmdur.

Ve birinde burc-› sünbüle beyt-i utârid-i türâbî tahrîr olunmufl.

Ve birinde burc-› mîzân beyt-i zühre-i hevâyî kayd olunmufl.

Ve birinde burc-› akreb merrîh-i mâ’î merkûmdur.

Ve birinde burc-› kavs beyt-i müflterî-i nârî mastûrdur.

Ve birinde burc-› cedî beyt-i zühal-i türâbî makyûddur.

Ve birinde burc-› deliv beyt-i zühal-i hevâyî tektîbdir.

Ve on ikinci tere€inde çad›r›n burc-› hût beyt-i müflterî-i mâ'î mersûmdur.

Ve bu ebrâclara müte'all›k seb'a-i seyyâreleri ve dahi niçe gûne kevâkibâtlar›n te'sîrâtlar›n ta'rîf edüp yazm›fl. Bir sihr-i mübîn mertebesinde on iki terek bir musanna' mermerden yek-pâre dershâne çad›r›d›r.

Ammâ bu çad›r fleklindeki kubbenin içinde bir kabir var, "Feylekos-› Yûnânî bunda medfûndur" derler. Cümle Rûm kefereleri i'tibâr edüp bed-nâm günlerinde ziyâret ederler. Bu kabrin bafl› ve aya€› ucunda lisân-› Yûnân üzre târîhi tahrîr olunmufldur.

Ve bu mermer çad›r kubbe üzre bir ince mîl vard›r. Hukemâ-y› kudemâlar zamân›nda ol mîl üzre bir âyîne-i ‹skender-misâl bir mirât-› dünyâ var imifl. Her ne cânibden bu flehir üzre bir düflman hareket etse ol âyîne-i dünyâda hareket eden düflman›n cümle leflkeri ve ser'askeri nümâyân olurmufl. Hâlâ yeri durur ammâ âyînesi yokdur.

Ol zamânda bu flehir içre cem' olan hukemâlar birer gûne ibret-eser mutalsamât-› garîbe ve birer gûne vefk-› a'zam acîbeler inflâ edüp bu flehirde tâ'ûn ve y›lan ve ç›yan ve akreb ve leylek ve karga ve pire ve kehle ve tahta biti ve sivri sinek ve kara sinek olmazm›fl. El-hâs›l bir y›l üç yüz altm›fl alt› gündür, gün bafl›na birer gûne t›ls›mât karada ve gün bafl›na birer t›ls›mât deryâya müte'all›k olup leb-i deryâya t›ls›mâtlar etmifller, tâ ki Hazret-i Risâlet-penâh rahm-› mâderden müfltak olunca bu mezkûr mutalsamâtlar›n hükümleri nâfiz olup ol Habîb-i Hudâ'n›n mevlûdu gecesi cümle t›ls›mât-› vifâkâtlar zîr [ü] zeber olup amelleri bât›l olur. Hâlâ niçe t›ls›mât yerleri manzûrûmuz olmufldur. Ammâ flimdi yine bu flehr-i Atina'da sivri sinek ve ç›yan ve akreb ve leylek ve karga olmaz ve gelirse vatan dutmaz ve çok dururlarsa yaflamazlar.

Ve bu çad›r kubbe içre âdem girse hemân sâ'at gönlü bulanup istifrâ€ edü[p] pâre pâre safrâ ve sevdâ ve balgam ve sâ'ir ahlâtlar› cümle kusar, zîrâ kubbenin bir tere€inde fleb-i Yemenî ve bir tere€inde lâciverd rengi göz tafl› vard›r. Hemân anlar›n râyihas› te'sîriyle hummâl› âdem kusup ›s›tmadan halâs olur, gâyet mücerrebdir.

Der-beyân-› ma'rifet-i kübrâ: Bu çad›r kubbesinin taflras›nda olan sekiz rûzgâra mu'âdil üstâd-› hakîmin birisi ilm-i nücûm ve ilm-i usturlâb üzre rub' dâ'iresiyle mîl-i bu'd-nazar›yla(?) hayâl-pesend bir mîkât tarh edüp yine mermer üzre çizmifl kim bu felek-i kec-revde eyle bir mîkât-› ibret-nümây› Batlîmûslar›n biri ve Hâkim-i bi-emrillâh ve Alî Kuflçu Ebü'l-feth asr›nda bile eyle musanna' mîkât etmemifllerdir. El-hâs›l ibret-nümâ-y› kubbe-i âlîdir.

Ve bu Atina kal'as›n›n havâlesi olan kayan›n alt›nda ma€ârâlar var kim her birinde gûnâ-gûn kubâblar ve sarâ[y]lar ve savma'a-i i'tikâfhâneler ve gûnâ-gûn kehfler var kim anlar›n her birinde hukemâ-y› kudemâlardan Restâlîs ve Bokrât ve Sokrât ve Fisagores-i Tevhîdî ve Câlinûs ve Feylekos ve Feylesûf Batlîmûs ve Mihan ve Mihail ve Eflâtûn hücreleri var.

Her hücre-i savma'a-i gâr-› yetîmânlar içre girsen hâlâ besbâse ve kebâbe ve dar-› sîn ve dârû-y› fülfül ve cencebîl ve ûdu'l-kahr ve âk›rkarhâ ve kâkûle râyihas› âdemin demâ€›n mu'attar eder. Ba'z› gâr sâhibleri kîmyâya çal›fld›klar›ndan gârlar›nda kibrît ve zeybak ve z›rnîh ma'âdinleri kokar.

Ol zamânda bu flehre gelen hukemâlar bu gâr-› yetîmânlarda sâkin olup ders müzâkere edüp gûnâ-gûn mübâhase-i ilm edüp niçe gûne ulûm-› acîbe ve garîbeye mâlik olup tekmîl-i fünûn-› kesîre ederlermifl.

An›niçün niçe müverrihân-› selef bu flehr-i Atina'ya flehr-i ‹flrâk›yyûn ve flehr-i Meflflâ'iyyûn ve flehr-i (---) derler. Ol as›rda hukemâlar var imifl kim Ba€dâd'daki hukemâ ile bu Atina'daki hukemâlar› bî-zebân bilâ-vâs›ta birbirleriyle fleb [ü] rûz kelimât ederlermifl. Bu dahi s›rr-› acîb [ü] garîbdir kim Ba€dâd ile Atina'n›n mâbeyninde deryâdan mâ'adâ befl ayl›k yoldur, lisân-› hâl ile kîl [u] kâl mertebesi söyleflile. ***[254b]*** Hakkâ ki Mesîh-enfâs mertebesidir.

Ve dahi ol zamân bu flehr-i Atina ol kadar ma'mûr [u] âbâdân imifl kim flehirden cânib-i cenûb üzre leb-i deryâda Ejder liman›na var›nca iki sâ'at yerdir, kat-ender-kat hâne-i kâflâne bâ€-› behiflt-misâl sarâylar ve hadîka-i ravza-i R›dvân-misilli bâ€-› cinânlar ve niçe bin gûne dekâkînler ve niçe bin ibret-nümâ-y› ve temâflâgâhlar var imifl. Hâlâ niçe yüz ibret-nümâlar› nümâyând›r.

Bir taraf› iki sâ'at tâ Deli da€a var›r. Ve bir cânibi flimâle Kifse kasabas›na var›rm›fl. Bu Kifse kasabas› flehr-i Atina'dan ayr›lup kalm›fld›r kim hâlâ aras›nda niçe bin bâ€lar vard›r.

El-hâs›l bu flehri piyâde bir âdem üç günde devr edermifl. Ve bir mektûbu elden ele verüp tâ E€riboz'a ve ‹stife'ye ve Gördüs flehrine ulafld›r›rlarm›fl. Hâlâ bu flehirden ol iki sâ'atlik yer tâ Ejder liman›na var›nca serâpâ bâ€ u bâ€çe ve müflebbek bostânlar›n içlerinde niçe yüz bin imâret eserlerinden kubâblar ve tâk-i Kisrâlar vard›r.

Der-binâ-y› acâ'ibât Ejder liman›

fiehrin cânib-i cenûbunda iki sâ'at ba'îd olan sâhil-i Bahr-i Sefîd'in bir körfezi nihâyetinde Ejder liman›yla ma'rûf mellâhân-› tüccâr-› ummân ve bahr-i Okyanûs ve bahr-i Mala€yan kefltîbânlar› aras›nda mevsûf bir Ejder liman›d›r.

Bu liman›n kenâr›ndaki iskele bafl›ndaki hân-› azîm dibinde iki âdem kaddi kadar bâlâ beyâz mermerden götü üzre oturmufl ve a€z›n cânib-i cenûbdaki deryâya açm›fl bir arslan tasvîrin üstâd-› mermer-bür eyle timsâl-i bî-misâl etmifldir kim bu dehr-i denîde ana mu'âdil cemî'i dünyâ ressâmlar›

cem‘ olsa bir tîfle ve bir tilsiman ve bir direffl urma€a kâdir de€illerdir.

Ol esed tasvîrinin bafl› hammâm kubbesi kadar olup ön ayaklar›n leb-i deryâya dayayup k›ç› üzre çömelüp oturup gûyâ deryâda olan gemilere nigerân eder bir mehîb ü acîb san‘at-› garîb ejdehâ-s›fat bir arslan-› azîm sûreti oldu€iyçün bu limana Ejder liman› derler. Bu dahi acâ’ibât [u] garâ’ibâtdan bir eserdir.

Ammâ bu liman-› azîm üç yüz pâre gemi al›r çanak gibi bir müdevver kapulu limand›r kim befl rûzgâr-› zorkârdan emîn olup a‘lâ demir dutar yatakl› limand›r. Hattâ Cânpolâdzâde Mustafâ Pafla kapudan pafla-y› bahr iken bu limanda donanma-i hümâyûn gemileriyle lenger-endâht olup liman a€z›nda bir kulle-i azîm mendirek binâ ederken bu arslan› da temâflâ edüp gûnâ-gûn boyalarla nakfl-› bûkalemûn etmifl. Hâlâ ol nakfl›n eserleri vücûd-› gazanferde zâhirdir.

Ba‘dehu Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ Cânpolâdzâde Mustafâ Pafla'y› der-i devlete da‘vet edüp gitdikde kulle-i mendirek nâ-tamâm kalup durur. E€er ol kulle tamâm olsa bu Ejder liman› hakkâ ki ejder-i heft-ser kân› bir liman-› cây-› emân olurdu. Lâkin zâlim liman›n kenârlar›nda suyu yokdur. Lâkin yak›nda bâ€lar içinde âb-› hayât sular› çokdur.

Ammâ hakîr kemter-i fakîr bu arslan tasvîrine im‘ân-› nazar ile nazar etdim. Kefere asr›nda bu sübû‘-› bî-g›rrende ve bî-dirrende çeflme imifl, zîrâ k›ç› üzre oturup a€z›n hevâya açup durdu€undan ve ön ayaklar› önünde yek-pâre havz-› azîm oldu€undan ma‘lûmdur kim çeflme-sâr ola. A€z›ndan âdem gevdesi kadar âb-› hayât su pertâb edüp havza dökülüp cümle kefltîbânlar andan sulan›rlarm›fl. Ammâ âb-› hayât suyunun menba‘› Atina flehrinin flark taraf›nda iki sâ‘at ba‘îd Deli da€ derler, bir kûh-› ser-bülend vard›r, andan künkler ile âb-› hayât su gelüp bu arslan sûretinin a€z›ndan akarm›fl. Hâlâ su gelen yerleri âflikâre durur.

Der-fasl-› kûh-› Mecnûn ve mahsûlât-› nebâtât-› ahflâbât

Atina flehrine iki sâ‘at karîb Rûm ve Arab [u] Acem'de Deli da€ nâm›yla flöhre-i flehr olmufl bir kûh-› bâlâ-y› ser-bülenddir kim A€r›boz körfezi ve Mora cezîresi körfezi ve ‹nebaht› körfezi deryâlar› cümle halîc gibi nümâyând›r.

Ve bu cebel-i âlîde olan hubûbât u nebât[ât] ve edviye-i hezârgûn bir yaylada yokdur. Hattâ yebrûhu's-sanem ve râvend-i rûmî ve dürü€ otu ve labada ve ›flk›n ve reybâs dahi niçe kerre yüz bin gûne bunun emsâli edviye-i dârû-y› a‘zam hâs›l olup cemî‘i derde dâ-i devâlar bulunur.

Hattâ bahâr mevsiminde bu kûh-› bâlân›n zirve-i a‘lâs›na ç›kan âdemin demâ€› rûh-› tutyâ ve sünbül ve beneffle ve müflk-i rûmî ve nergis ve reyhân ve ful ve flakây›k-› nu‘mân ve lâle ve zerrîn kadehin gûnâ-gûnlar›n›n râyiha-i tayyibelerinden âdemin demâ€› mu‘attar olur. Ve zamân-› kadîmde cemî‘i dünyân›n et›bbâ ve hukemâ-y› hâz›klar› bu Atina flehrini mesken edinmelerinin asl› bu kûh-› bâlân›n edviyeleri içindir.

Ve bu flehir ‹flpanya *[255a]* kral› elinde iken cemî‘i vilâyetlerden hukemâ ve et›bbâlar bu kûha gelüp cem‘ etdikleri nebâtât-› devâ içün yüz bin altun gümrük hâs›l olurmufl. Hâlâ yine niçe yüz yük edviyeler hâs›l olup cemî‘i Frengistân'a gider, aslâ bir akçe gümrük vermezler.

Bî-medh-i manast›r-› acâ’ibât: Bu mezkûr Deli da€›n ete€inde bir deyr-i ibret-nümâ-y› atîk vard›r. Cemî‘i kâfiristânda Koçbafl› manast›r› nâm›yla meflhûr bir âyîngâh-› millet-i Mesîhiyyedir kim âb [u] hevâs› ve binâs› rub‘-› meskûnda yokdur. Niçe yüz bin hukemâ-y› kudemâ kendülerin defn etdirme€e vas›yyet ederler, zîrâ lâfleleri aslâ ve kat‘â çürümeyüp beyâz ter ü tâze gârlar içre yat›rlar, zîrâ bu kehflere hukemâ-y› kudemâlar t›ls›m edüp y›lan ve ç›yan ve akreb ve mûr ve peflfle ve meges ve gayri kes yokdur. An›niçün tenleri çürümez, kadîd dahi de€illerdir. Cümle tenâsüb a‘zâlar› ve flevârib l›hyeleri yerli yerinde durup vücûdlar› nerm ü râm dururlar, zîrâ bu kenîse-i mu‘tebereyi Hazret-i Îsâ'n›n havâriyyûnlar›ndan fiem‘ûn-› Safâ gelüp binâ etmifldir.

Üç yüzden mütecâviz hüddâmân-› k›ssîsân, b›trîkân-› mu€ân-pîçeleri vard›r. Hemân Yahûdî'den mâ‘adâ ne kadar mahlûk-› Hudâ gelse cân ve bafl ile hidmet edüp kufl südü ve arslan südü getirüp yedirüp içirüp kondurup göçürürler.

Ve bu deyr etrâf›ndaki da€lara ve bay›rlara matar-› rahmet ya€sa rûy-› arzda olan nebâtât›n ve d›rahtlar›n be[r]klerinde(?) olan lâdenlerin ve niçe kerre yüz bin elvân ezhârâtlar›n râyiha-i tayyibeleri insân›n demâ€lar›n mu‘attar eder. An›niçün Koçbafl› manast›r› bal› meflhûrdur. Hazret-i fiem‘ûn bal›n›n ar›lar›na du‘â edüp ilâ hâze'l-ân ol asel-i zenbûrlar ink›râz bulmayup cihân› ar› dutmufldur, zîrâ fiem‘ûn bal› pek sevdiklerinden kendiler bal kovanlar› beslermifller. Bir acâ’ib ü garâ’ib neftî reng bal› olur kim bir fincân asel-i musaffâ mürevvak›na k›rk filcan su kosan a‘lâ lezîz flerbet olup pâlûde bir dahi olur. Tâ bu mertebe kuvvetli neftî reng bal› olur.

S›rr-› sun‘-› Hudâ-y› azîm: Hikmet, garâ’ib bunda kim bal›n kovan sepedi içre hâs›l olan bal koç bafl› gibi boynuzlu ve kafll› ve gözlü ve a€›zl› ve burunlu ve kulakl› bir flîrîn mahbûb koç kellesi gibi petek bal› olur. Her sepetde onar ve on befler ve yigirmifler vuk›yye gelir baldan koç kellesi hâs›l oldu€›yçün "koç bafl› bal›" deyü memdûhât içre meflhûrdur. Ve râyiha-i tayyibesi misk [ü] amber-i hâm gibi olup tenâvül edenin demâ€›n mu‘attar eder. Ve bu

kenîsede piflen ni‘met-i nefîse bir yerde tabh olmak ihtimâli yokdur kim cemî‘i âyende vü revendelere sofra-i bî-im[tin]ânlar›yla ni‘met-i mümessekleri mebzûldür.

Der-flehrengîz-i temimme-i külliyât: Bu Atina kazâs› gibibir küçük kazâda cümle bin bir aded sa€îr ü kebîr kenîseler ve manast›rlar ve düyûrâtlar vard›r. Niçesinde befler ve onar ve yigirmifler aded palâs-pûflân keflîflân lât-› uzzâ perestânlar› var. Ve her bir kenîselerin birer gûne esmâlar› var. Ammâ bu Koçbafl› manast›r›na Rûm kefereleri süryânî der ve gâyet i‘tibâr ederler. Hattâ cemî‘i Frengistân ve gayri kâfiristândan nezerâtlar gelir.

Nâ-medh-i deyr-i râhibân-› Mendel: Bu mezkûr Koçbafl› kenîsesinden flark cânibine 2 sâ‘atde kayal› da€lar ve sa‘b yollar ile gidüp bir kûhistân mifleistân bâ€-› h›yâbân koyah içinde keflîflhâne-i Mendel manast›r›n dahi Hazret-i Îsâ âyet, sûre-i (---) [1] †E—·YE«A† nass-› kât›‘-› bürhân› üzre Îsâ Nebî âs›mâna urûc etdikde on iki aded havâriyyûn nâm halîfeleri pârekende ve perîflân olup her biri bir cânibe seyâhat ederek (---) nâm havâriyyûn dahi bu Atina flehrine gelüp bu Mendel kenîsesin binâ etmifl. Hâlâ befl yüzden mütecâviz ruhbânlar› vard›r. Buna dahi cemî‘i kâfiristândan nezerâtlar gelir. Bin atl› gelse "Hofl geldiniz" deyü ta‘zîm edüp ri‘âyet ederler, ammâ Yahûdî varsa sabâh mürd olmufl bulunup kapkara yanm›fl bulunur, aceb hikmetdir.

Bu deyr-i musanna‘da ol kadar mahbûb mû€-pîçe papas gulâmlar› var kim medihlerinde lisân kâs›rd›r. Niçe bin koyun [ve] kuzu ve keçi ve s›€›r ve at ve kat›rlar› da€lar›nda ve h›yâbânlar›nda çobans›z sürü sürü reme reme gezerler. Ve bâ€ u bâ€çeleri dünyây› dutmufldur.

Ve hâlâ ‹slâmbol'un Emînönü'nde binâ olunan Vâlide câmi‘ine bu kenîse hâs kayd olunup bostânc›bafl› taraf›ndan bir haseki zabt edüp imâret-i dâru'z-ziyâfe için cânib-i vakfa befl bin vuk›yye asel-i musaffâ verirler. Ve e€er bu Mendel manast›r›n›n mâ-vaka‘› üzre binâs› ve hevâs› ve anda olan ibret-nümâ musanna‘ kanâdîl ü flem‘dân ve çelipalar› ***[255b]*** ta‘rîf ü tavsîf eylesek bir tomar-› d›râz olur, zîrâ bu deyr-i bî-misâlin vasf›nda lisân kâs›rd›r. Bu deyri dahi temâflâ edüp mâ-fevkinde,

Temâflâgâh-› gâr-› acâ’ib: Bir kûh-› ser-bülend içinde sâfî mermeristân bir kûh-› azîm-i bâlâd›r kim evc-i âs›mâna ser çeküp mâ-fevkinde Hazret-i Süleymân'›n Belkîs Ana'ya binâ etdi€i kasr-› azîmin hâlâ eser-i binâlar› râygând›r. Cemî‘i Akdeniz içinde olan cezâyirâtlar serâpâ zâhir ü bâhirdir.

Atina flehrinde her ne kadar âsâ[r-›] binâlar var ise mermer amûdlar› ve gayri mermer ahcârâtlar› cümle bu kûh-› bâlâdan kesildi€i yerleri durur. Ve hâlâ niçe yüz aded kûhkenler Ferhâd-vâr mermer kesmededirler, garîb temâflâgâhd›r.

Ve bu mahalde bir derk-i esfel-misâl bir kehf-i azîm vard›r. Papaslar balmûmlar› yakup cümlemiz uryân olup birer z›bun ile darac›k kayalar içre teper afla€a delikden deli€e enüp bir sâ‘atda tâ ka‘r-› zemînde makâm-› ‹flrâk›yyûn ve makâm-› Meflflâ’iy-yûnlara varup temâflâ etdik. Cümle bu tâ’ife cümle bu kehflerde ifnâ-y› vücûd edüp birbirleriyle bî-zebân kelimât edüp tahsîl-i ulûm-› felsefiyyât ederlermifl. Ammâ bu gârlar›n cümlesi hüdâyîdir, benî âdem kâr› de€ildir. Ve kayalar aras›ndan ayd›nl›k gelecek yerleri vard›r. Her gârda ve her seng-i hârâda niçe yüz bin hukemâlar›n esmâlar› ve gûnâ-gûn ibret-nümâ hatlar ve tasvîrâtl› hatlar var kim gûyâ ‹slâmbol'da At-meydân›'nda çâr-kûfle dikili tafl›n hatlar›d›r. Ve her-kes bu gâra girüp temâflâ etdi€in tafla kazup yazm›fl.

Andan afla€› ka‘r-› zemînde tâ havza var›nca enüp niçe bin âsâr-› garîbeler ve niçe bin benî âdem üstühânlar›n seyr edüp vesîlemiz olan papaslar ile üç sâ‘atde taflra selâmete ç›kd›k.

Ba‘dehu andan afla€› 2 sâ‘atde bâ€ u bâ€çeler ve da€larda niçe kerre yüz bin bal kovanlar› ve niçe ma‘mûr çiftliklerde zevk u safâ edüp geçerek,

Menzil-i kar (---) (---) Mesoya: Hâlâ baflka kazâd›r kim yüz elli akçe pâyesidir. Hâ[lâ] kad›s› bunda sâkin olur. Yüz aded evli ma‘mûr Urûm karyesidir. Dâ€lar› cümle bâ€lar ve zeytûn a€açlar› ve bal kovanlar›d›r. Andan cânib-i cenûba bir sâ‘at gidüp,

Temâflâgâh-› Derzî liman›

Bu cây-› menâs-› kefltîye Derzî liman› deme€e bâ’is oldur ki bu liman›n a€z›nda bir kara yumru adac›k vard›r. Ol adan›n üstünde zamân-› sâb›kdan kalm›fl taflıdan yonma bir put vard›r. Ol putu bir derzî yapd›rm›fl. An›niçün Derzî liman› derler, garîb temâflâd›r. Be-kavl-i nasârâ ol put tâ Hazret-i Risâlet-penâh rahm-› mâderden müfltak olunca söylermifl. Mevlûd-› Nebî gecesi lâl olmufl. Hâlâ bir beyâz mermer putdur durur. Bu put olan adac›€›n iki cânibinde büyük gemiler bî-bâk geçer derin yerlerdir. Ve gemiler içeri girdikden sonra her cânibi a‘lâ demir dutar yerlerdir. Ve bu liman›n a€z›ndan taflraki k›ble taraf›nda bir bucak dahi vard›r. Anda içecek âb-› hayât su bulunur.

Mezkûr bucakdan **Bibercik adas›** dörd mîldir. Bir karaca incecik uzun adac›kd›r kim tûlu on mîldir. Ve Rûmeli kenâr›na yigirmi mîldir ve mâbeynleri befler ve alt›flar kulaç derindir. Ammâ y›ld›z rûzgâr› olan cânibin mukâbelesindeki olan burun ucunda bir tafl vard›r, andan geçen gemiler ol tafl› gözetmek gerek. Ve bir tafl-› azîm dahi k›ble taraf›ndaki burunda vard›r, andan dahi ihtirâz lâz›md›r.

Andan Derzî liman›n ve Bibercik cezîresin seyr edüp 2 sâ‘at cânib-i cenûb garba meyyâl gidüp,

---

1 *Kur’ân,* Meryem, 57; "Onu yüce bir yere yükseltmifltik"

Menzil-i karye-i Temâflâl›k

Atina kazâs› hâkinde olup Kifse kazâs› ile Meso-ya kazâs› mâbeyninde cezîre-i A€r›boz'da K›z›lhisâr burnuna mukâbil deryâya havâle eflâke ser çekmifl bir yüce da€l› ve kayal› yerde bu kayan›n tâ zirve-i a'lâs›nda at meydân›-misâl bir meydânda ilm-i hendes[e] üzre ç›rp› ile hemvâr dizilmifl niçe yüz aded sâbit-kadem gûnâ-gûn amûd-› müntehâlar var kim ol sütûn-› müntehâlar›n üstleri ebr-i semâya ç›-k›nca kat-ender-kat sarây-› azîmler ve kasr-› Havar-naklar ve kâh-› nüzhet-âbâdlar var imifl kim zamân-› Hazret-i Süleymân'da Belkîs Ana'n›n tahtgâh› imifl.

Ve bu cây-› ma'hûdede niçe bin vîrân kenîseler ve hân ve hammâm ve kubâb-› azîmler ve tâk-i Kisrâlar var kim âdem anlar›n vasf›n tahrîr etme€e âcizdir. Ve mezkûr mermer direkler oldu€u kayalar alt›nda ya'nî deniz kenâr›nda olan yarlar ve kayalar diplerinde niçe âb-› hayât sular vard›r, ammâ biri aceb kaynak-› azîmdir. De€me âdem ol kaynak suyu bilmez, denizde kaynar, deryâdan yukaru kubbe gibi at›l›r, âb-› hayâtd›r. Tâ gemilerle üzerine varmay›nca bilinmez. Yan›na var›nca kaynad›€›ndan ma'lûm olur, zîrâ bir yerlü kayadan ***[256a]*** at›lup ç›kar. Kefltîbânlara su lâz›m olursa bu mahalde tâ burunun ucunda bu kaynak suyun yoklayalar, v*e's-selâm*.

Bunlar› dahi temâflâ edüp karayel taraf›na dolafl-d›kda,

Memleha-i azîm: Bir hudâyî tuzla vard›r, gâyet lezîz tuzu olur. Cemî'i kazâlara ve nevâhîlere tuz bundan gider.

Andan bu tuzla burnun gün bat›s› ve karayel taraf›na deniz kenâr›yla dolafld›kdan sonra flehr-i Atina'n›n **Eski liman**› kenâr›na gelinir. Bu liman›n ismine lisân-› Freng'de Porto-Veko derler. Mezkûr liman›n gün bat›s› taraf›na Atina'n›n Ejder liman›d›r. Bu liman›n ismine lisân-› Efrenc üzre Porto-Liyo derler. Zamân-› kadîmde bu liman a€z›na kâfirler tafl dökmüfllerdir. Bu limana girirken gâyet ihtirâz lâ-z›md›r. Mezkûr tafllar liman›n gün do€usu taraf›n-dad›r.

Ve bu limandan tâ Me€ara kal'as›na var›nca otuz befl mîldir. Bir hayli vâsi' ve tavîl körfezdir kim nihâyetinde Me€ara kal'as› var. Ve karflu cenûb taraf›na Mora cezîresinin Termifl kal'as› burnu var. Ve Me€ara kal'as›n›n garb taraf› ard›na ‹nebaht› körfezidir. Ve bu ‹nebaht› körfeziyle Me€ara kal'as› körfezinin ikisi mâbeyni alt› mîl karad›r. Da€dan iki körfez denizleri dahi görünür.

Ve mezkûr Atina liman› ile Külür adas› mâbeyninde Harâmî adas› derler, bir küçük adac›kd›r. Atina liman›ndan Harâmî adac›€›na dak iki mîldir kim gâyet yak›nd›r kim bâng-› horos istimâ' olunur. Ammâ mezbûr adac›€›n mâbeyninden refâhiyyet üzre barça gemiler geçer.

Ve mezkûr Külür cezîresi bir çam ve ard›ç a€açl› adad›r. Her cânibi a'lâ demir dutar yerlerdir. Ve kenâr ile Külür adas› mâbeyni bir mîl karas› yak›nd›r. Ve derinli€i dörd ve befl kulaç denizdir. Ve cezîre-i Külür'de bir kenîse vard›r, ismine San Nikola derler. Mezbûr adaya varan gemiler kilisan›n önüne yanafl›rlar ve içme€e sular› bu adada çaml› derelerde bulunur.

Andan yine cânib-i garba gidüp tekrâr,

Menzil-i flehr-i azîm Atina

Voyvoda ‹brâhîm A€a'da yine mihmân olup yine seyr [ü] temâflâ-y› ahvâl-i Atina'ya flurû' etdik. Evvelâ,

Der-hisâb-› ekâlîmât: Be-kavl-i müneccimîn bu Atina yigirmi sekizinci iklîm-i örfîde bulunup arz-› beledi (---) (---) ve tûl-› nehâr› (---) (---) derîce ve dakîkad›r. (---) (---) (---)

Der-kavl-i kehene-i kudemâ-y› selef: Bu Atina flehrinin tâli'-i imâreti burc-› kavs-› beyt-i müflterî ve nârîde bulunmufldur. An›niçün halk› flast ber-kabza çekilmifl yay gibi her cânibe nigerân edüp müflterî sayd edüp ticâret ederler. Beyt-i nârîde bulunduklar› cihetden ahâlî-i vilâyeti âtefl-pâre lecûc ve akûr Urûmlard›r.

Der-memdûhât-› mahbûbe-i mahbûbât: Rûm keratsalar› olur kim bu cihânda misilleri yokdur. Ol kadar beyâz ve ebrû-y› kemân ve hokka a€›z ve dürr-i dendân ve sîm-gabgab çâh-› zenehdân sâhibi pençe-i âfitâb bintân-› bâkire ve dûflîze ve pâkîze duhterleri olur kim gûyâ her biri perî-peyker ve melek-manzar olurlar.

Ve mahbûb Urûm kiritsileri var kim her biri maralî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü ve flîrîn sözlü sîm-beden ve nâzük-endâm ve bedr-i tâm misilli sûretleri çîn-i meh-cebîn mahbûbu'l-kulûb mû€-pîçe cüvânlar› olur kim söze gelseler bedî'u'l-beyân ve fasîhu'l-lisânlard›r.

Âb [u] hevâ-y› râhat-› cân› ise gûyâ flehr-i Ma'arratü'n-nu'mân ve flehr-i Halebü'fl-fiehbâ'd›r. Binâ cihetinden ise bu kevn-i atlâs-› felekde nazîri yokdur. E€er misli var ise fiâm u Haleb'de ve Kuds-i fierîf'de ve M›s›r-› Kâhire'nin binâ-y› ibret-nümâlar› ola.

Der-temdîhât-› ulemâ-y› et›bbâ-y› hâzikân: Cemî'i halk› ilm-i t›bba mukayyeddirler, ammâ cüm-leden Marçelin ve Mendel kenîsesinde Mihail ve Tiryandafila ve Zafiri nâm kefereler cümleden üstâd-› kâmil hâz›k-› fassâd-› âmil tekmîl-i ma'rifet etmifl keferelerdir.

Ve cerrâhân-› fassâdlar› hod bî-nihâyedir, ammâ Nikola ve Saranda ve Manolak nâm z›mmîler gâyet üstâd-› kâmil cerrâhlard›r. El-hâs›l hukemâ-y› hâz›k› ve cerrâhân-› fâs›d› hadden efzûn ve ta'rîf ü tavsîfden bîrûndur, zîrâ Hazret-i Süleymân bu flehre bünyâd ural› medînetü'l-hukemâ ve'l-kudemâ flehr-i azîm Asina'[d›r].

Der-memdûhât-› sun‘-› hudâyî mezkûr olan mümessek olan asel-i musaffâs› bu edîm-i arzda yokdur, zîrâ bu diyâr›n da€lar›nda hâs›l olan giyâhât [u] nebâtât›n flükûfe-i ezheriyât›ndan hâs›l olur berrâk musaffâd›r kim pâdiflâhlara hedâyâ gider. Ve beyâz ve la‘l-gûn kiraz-› âbdâr› bir flehrin bâ€-› cinîn-i gaytânlar›nda yokdur.

Hulâsa-i kelâm bu flehrin üç taraf› gül-i gülistân ve sünbül [ü] reyhânistân ve ravza-i R›dvân misilli bâ€-› cinânlar› ve müflebbek bostânlar› hisâb›n Rabbü'l-‹zzet (...) bilüp bu flehrin cenûb taraf› deryâ olup kara taraf› bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-efl‘âr ***[256b]*** bir dâr-› diyârd›r kim cemî‘i müverrihân-› vassâfân bu flehrin midhatinde kâs›rlar, zîrâ hüsn-i letâfeti ve kâr-› zarâfeti vasfdan hâric ve beyândan âricdir. Bu cihân durdukça durup ink›râzu'd-devrân mü’ebbed ola, *âmîn yâ Mu‘în, bi-hurmeti Seyyidi'l-mürselîn.*

Lâkin zâlim flehir kân-› kavm-i Yûnâniyân olmak ile kefereleri bî-hisâbd›r ve müselmânlar› azd›r. Anlar dahi cümle Rûmca kelimât ederler, zîrâ müslimlerin fleb [ü] rûz bey‘ [u] flirâlar› ve hüsn-i ülfet [ü] ihtilâtlar› cümle kefere-i Rûm iledir, ammâ ol kadar fasîh ü belî€ Rûm lisân› tekellüm ederler kim ta‘bîr olunmaz, zîrâ lisân-› Rûm bu flehirde ifltihâr bulup Eflâtûn ve Bokrât ve Sokrât ve Batlîmûsânlar ve gayri hukemâ-y› kudemâlar Rûm lisân-› Yûnân'a bu belde-i kadîmde irtibat vermifllerdir.

Lâkin bu lisân-› Yûnân-› Rûm Hazret-i Dâvûd Nebî asr›nda Melik Câlût hukemâlar›ndan istimâ‘ olunup Hazret-i Süleymân o€lu Melik Rac‘îm asr›nda ifltihâr bulup Hazret-i Zekeriyyâ ve Hazret-i Yahyâ ve Hazret-i Îsâ *salavâtullâhi aleyhim ecma‘în,* nebîlerin zamân-› sa‘âdetlerinde cümle lisân-› Yûnânca kellim etdiklerinden Cenâb-› Hallâk-› âlem k›b(l)elinden Hazret-i Îsâ'ya kitâb-› ‹ncîl lisân-› Yûnân üzre nâzil olup lisân-› Latin'e ve lisân-› Süryân'a ve lisân-› Kabâb›ta-i M›s›r'a tercüme olundu, ya‘nî ifltihâr-› lisân-› Yûnân bu flehr-i Atina'da tevâtür bulup cümle hukemâlar niçe bin aded kitâb-› mu‘tebereler te’lîf ve tasnîf etdiler.

Der-beyân-› lisân-› Yûnâniyân

Bu âyet kitâb-› ‹ncîl'de Hazret-i Muhammed hakk›nda nâzil olmufldur:

Abiton	*Âzeriyon*	*porfonoton*
ya‘nî bir o€lan	Âzer o€lundan	peygamber ola
lev gislin	*nisu nisa*	*Efzolad*
yalanc› olmaya	an›n mevlûdu	Mekke'de ola
ki kalevflir		*to nomnin*
sâl›hl›€la gelmifl ola		an›n mübârek ad›
mevamis u mis		*epsi€odos*
Ahmed Muhammed ola		ana uyanlar
na kirdis		*biystu bis*
bu cihân ›ss› olalar		ve dahi ol cihân ›ss› olalar

Kitâb-› ‹ncîl'de elif be sûreleridir.

Alfa o, vdipfli, gamafli, zeltafi, ei, zitata, ita sima, sita ro, yota pi, kaba o, lev, dekfli, mi, ni, o, pi, ro.

Avta, mikraçko kalo, ya‘nî O, Hazret-i Îsâ *mikraçko* küçükdür, büyüyüp *kalo* olur, ya‘nî eyi olur.

Di€er tarz-› âhar, elif, be: *Alfa, vita, gama, zelta, ezita, ota, yota, kapa, lavza, mi, ni, iksi, ro, sima, ta, ipsfli.* (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ilâ âh›rih.

Telaffuz-› lisânlar› ve aded-i hisâblar› böyledir kim tahrîr olunur

ena	*ziyo*	*tiriya*	*tesera*	*pende*
1	2	3	4	5
eksi	*efta*	*ohto*	*enga*	*zeka*
6	7	8	9	10
endeka	*dodeka*	*zeka triya*	*zeka tesera*	
11	12	13	14	
zeka pende	*zeka eksi*	*zeka efta*	*zeka ohto*	
15	16	17	18	
zeka enga	*ikofl*	*tiryanda*	*saranda*	
19	20	30	40	
peninda	*eksinda*	*efdomida*	*o€donda*	
50	60	70	90 [80]	

‹lâ ahirih.

Hristos; Allâh ismidir.

M›kraçko kalo: Küçük eyi Îsâ (---).

Hazret-i Îsâ'n›n havâriyyûn nâm on iki halîfelerinin esmâlar› bunlard›r

Evvelâ fiem‘ûn-› Safâ, Rûmlar ana *Simyon* der.

Biri dahi *Pavlo*'dur kim Habîb-i Neccâr'd›r.

Biri *Petro*'dur.

Ve biri *Andirya*'d›r.

Ve biri *Yovani*'dir. Âyet âyet kelâm-› ‹zzet ‹ncîl nâzil oldukça bu *Yovani* kitâb-› ‹ncîl'i yazup cem‘ ederdi.

Biri dahi *Mansego*'dur.

Ve biri *Luka*'d›r kim mecâzibûn-› esrâr-› ‹lâhîdir.

Biri dahi *Marko*'dur kim Venedik Frengi ana San Marko deyüp sanca€ u bayraklar›nda kanatl› arslan sûreti tafl›d›klar› bu Marko halîfenin sûretidir.

Ve biri *Yakopi* ya‘nî Ya‘kûb'dur.

Biri dahi *Soma*'d›r.

‹kisi nâ-ma‘lûmdur.

Bu mezkûr halîfelerin her biri Hazret-i Îsâ [1]†€E›—·YE«A -ne urûc etdikden sonra her biri birer iklîme seyâhat ederek gidüp dîn-i Îsâ'y› âflikâre edüp diyâr-› Rûm'u ma‘mûr [u] müzeyyen edüp bilâd-› kadîm olan Atina ve flehr-i Rûm'da cem‘ olurlard›.

Bu mezkûrûn halîfelerden sonra gelenlere kavm-i Yûnân-› Rûm, *Aya Niko* ve *Aya Yoro* ve *Aya Kâs›m* ve *Aya Vestos* ve *Aya H›drellez* ve *Aya ‹svet Nikola* derler. "Aya" lafz› "evliyâ" demekdir. "Kalayoroz" ulu papasd›r.

ipsomi	*nero*		*tiri*
ekmekdir	su		peynir
k›ryafl	*ankurya*	*pepon*	*koromidya*
et	h›yar	kavun	so€an
kiri	*angeli*		*‹svet Nikola*
mûm	melek		Sar› Salt›k
nald›rfim	*ipsarya*		*pu payisto*
k›z kar›ndafl	bal›k		nerede idin

esi supa ela kaç kato — bire sus gel otur

sika pano matyam — kalk yukaru cân›m

dozmga fora nase zoko ena folori
Bir kerre ver bana sana bir altun vereyim

kal› mera kiritsi — sabâhu'l-hayr çelebi ***[257a]***

kalisi mera mastori — yâ sabâhu'l-hayr usta

keratsa	*kiritsi*	*pedaki*
kad›nc›k	çelebi	o€lan
magir	*kasro*	*pirgaz*
b›çak	kal‘a	hisâr
ela mesa	*lazika*	*mitropolid*
gel içeri	papas	kad›

patirgâh
hâkimdir, ya‘nî ulu kral pâyesidir.

Kafiro; kavm-i Âzer budur kim Hazret-i ‹brâhîm'in babas› putperest olan Âzer'dir.

H›ristiyan; Hazret-i Îsâ'ya îmân getirenlerdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Netîce-i kelâm bir bahr-i ummân-misâl lügat-i Yûnâniyând›r, ammâ bu kadarca tahrîre cür’et etdik *ve's-selâm*.

Bu Atina flehrin böyle seyr [ü] temâflâ edüp zevk [u] safâlar ederken hikmet-i Hudâ Âsitâne-i sa‘âdet taraf›ndan Girit cezîresi mühimmât› tahsîliyçün bir kapucubafl› gelüp emr-i pâdiflâhîleri k›râ’at olundukda fermân-› flehriyârî üzre Atina'n›n Ejder liman›ndan Alî Bal› nâm kapudan›n bir yarar [f›r]katas›na süvâr olup çul ve garâr ve tobra ve pembe tahsîliyçün,

Ayena ve Poroz ve cezîre-i Külür ve cezîre-i Harâmî ve cezîre-i Dokoz ve cezîre-i {Çaml›ca}, el-hâs›l on iki pâre cezîrelere gitdi€imizi beyân eder

Evvelâ Atina'dan on sekiz mîl cenûb taraf›na muvâf›k eyyâm-› müsâ‘id ile gidüp,

Der-fütûhât-› cezîre-i hisâr-› Egene

Sene (---) târîhinde Gâzî Ebü'l-feth'in fethidir. Venedik elinde iken küffâr› itâ‘at etmifllerdi. Ba‘dehu Venedik ale'l-gafle donanmas›yla gelüp kal‘as›n›n ba‘z› yerlerin münhedim etmifldir. Ammâ kal‘as› hâlâ cezîrenin flimâlinde vâki‘ olup flekl-i muhammes bir fieddâdî seng binâ kal‘a-i ra‘nâc›kd›r. ‹çinde olan kâfir ve müslim âdemler Girit cezîresi fethinden berü cümle ahâlî-i kal‘a milk-i emlâklerin b›ra€up karflu Atina hâkine göçmüfllerdir. Ammâ mâ-tekaddem Mesoya nâm kad›l›€›n tahtgâh› ve kapudan paflan›n eyâleti ve hâs kâ’immakâm› oturup hükm-i hükûmât ederlerdi. Hâlâ kad› ve kâ’immakâm dahi küffâr›n ›syân [u] tu€yânlar›ndan kaçup Atina taraf›ndaki köylerinde gezüp fenâ kazâ oldu. Lâkin hâlâ bu kal‘a kurbunda cümle befl yüz aded kârgîr binâ evler ve yüz mikdâr› müselmânlar olup bir câmi‘i var, gayri yokdur. Gayrisi kefere re‘âyâlar› ve befl aded kenîseleri var, gayrisi yokdur. Ammâ âb-› hayât sular›yla bâ€lar› çokdur. Zeytûnu ve limonu ve turuncunun hadd [ü] has›rlar› yokdur.

Bizimle kâ’immakâm ve kad› Atina'dan bile gelüp cümle re‘âyâdan bir günde yedi bin gurufl mâl ve mîrî tobra ve çuval ve fitilleri tahsîl edüp kâfir firkateleri havfinden ol gece anda yatamayup hemân firkatemize girüp yelken y›rtup ol gün eyyâm-› latîf ile Egene liman›n›n karflu taraf›nda cümle varullara sular doldurduk. Bir hudâyî liman-› azîmdir kim yüz pâre barçal› gemiler al›r. Ve a€z› gün bat›s›na nâz›rd›r. Büyük kalyonlar girir.

Bu liman-› Egene'nin sa€›nda bir vîrân burgoz kal‘ac›k var. K›l›ç Alî Pafla sehel harâb etmifl. Bu burgoz önünde dahi gemiler yatmak kâ’ildir.

Bu limandan ç›kup flimâle yigirmi mîl gidüp,

Der-ta‘rîfât-› cezîre-i Külür

Atina k›y›lar›ndan nümâyân bir cezîre-i âbâdând›r. Kapudan pafla hâss› olup Atina kazâs› hükmünde

[1] *Kur’ân,* Meryem, 57; "Onu yüce bir yere yükseltmifltik"

nâhiyesidir. Bâlâda memdûhdur ammâ liman› yokdur. Her ne cânibe iri kalyonlar yanaflup lenger endâht olsa huzûr ile yat›r. Kal‘as› harâbd›r.

Bunda bir gece mihmân olup re‘âyâlar›ndan iki bin gurufl mâl-› mîrîsi tahsîl edüp birkaç üstâd kefereleri kula€›z alup andan dahi yelken açup (---) mîlde,

Der-tavsîf-i cezîre-i

.....(8 sat›r bofl)..... ***[257b]***

Andan on sekiz mîlde eyyâm-› serdmend ile hamd-i Hudâ yine tekrâr **menzil-i flehr-i Atina** flehrinin Ejder liman›na lenger-endâz oldu€umuz sâ‘at ‹flpanya vilâyetinden iki pâre Ciniviz kalyonlar› gelüp top flâd›mânlar› edüp Atina hâkimine ve kad›ya ve Freng balyozlar›na ve konsolozlara müjde olup her hâkime vâfir hedâyâlar getirüp flehr-i Atina ganîmet oldu. Hemân hakîr ertesi gün cümle ahbâb ile vedâ‘laflup,

Atina'dan Mora vilâyetine gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Atina'dan flimâl cânibine 4 sâ‘atde,

Karye-i Hafla: Atina kazâs› voyvadal›€›d›r kim yüz aded hâneli Arnavud keferesi köyüdür. Cümle elli aded hâne olup cümle re‘âyâs› bender yolun beklemek içün mu‘âflard›r.

Bu köyü geçüp deryâ kenâr›nca sarp tafll›k ve çaml›k ve mahûf u muhâtara kâfir firkateleri yata€› ve mel‘ûnlar dura€› olan yerleri 5 sâ‘atde geçüp,

Hudûd-› vilâyet-i Mora, kal‘a-i Me€ara

Sene (---) târîhinde Venedik Frengi elinden Ebü'l-feth fethidir. Mora eyâleti hükmünde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve merdüm-hisârlar› mevcûd idi. ‹btidâ Girid seferinden berü kâfir kal‘as›n vîrân edüp cümle kasabas› halk› pârekende ve perîflân oldular. Biz dahi kefere firkateleri havfinden bu mahalden ale'l-acele ubûr edüp tekrâr gerü flimâl taraf›na 3 sâ‘at dönüp,

Karye-i Kunduri: Yüz evli ve iki manast›rl› Arnavud keferesi kurâs›d›r. Me€ara kazâs› olup harâclar› ‹stife flehrinin menzil bârgîrine ba€l› ma‘mûr köydür.

Andan 7 sâ‘at cenûba a€açl› ve ormanl› tathîr olmufl Âl-i Osmân askerinin ve sadr›a‘zam›n güzergâh› olan yollar› geçüp andan Gördüs sahrâs›yla iki deryâ körfezi mâbeynine vâki‘ olmufl mahsûllü fezâlar› ve ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar› dahi geçüp,

Der-tavsîfât-› vilâyet-i Koritos, ya‘nî binâ-y› seng-i kudret kal‘a-i Gördüs

‹btidâ bânîsi Hazret-i Yahyâ asr›nda millet-i nasârâdan Koritoz nâm›nda bir kral-› dâl binâ edüp Koritoz'dan galat Gördüs derler. Ba‘dehu ‹flpanya eline girdi. Andan Venedik Bundukanî Frengi eline girüp dahi ma‘mûr etdi.

Andan sene 862 târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân asr›nda Mora vilâyetinde leb-i deryâda olan niçe kal‘alar donanma-i hümâyûn ile feth olup bu kal‘a-i Gördüs aslâ itâ‘at etmeyüp bizzât Ebü'l-feth-i Me€âzî deryâ-misâl asker ile Mora vilâyetinin sedd-i sedîdi ve h›sn-› metîni olan Mizistre kal‘as›na leflker-i bî-pâyân çeküp bu mahalle geldikde cümle Gördüs küffârlar› mehâbet dârât-› salvet-i Âl-i Osmân'a tâkat getiremeyeceklerine ilimleri lâh›k olup derûn-› hisârda olan kefereler mâbeynlerine tefrîka düflüp Bundukanî Frenkleri kal‘adan firâr edüp kal‘a miftâhlar›n Rûm kefereleri Ebü'l-feth'e teslîm edüp yarl›€-› belî€-i flâhî ile yine kal‘ada kalup re‘âyâ olmak üzre mu‘âf olmufllard›r. Hâlâ Mehemmed Hân tahrîri üzre Cezâyir eyâletinde kapudan pafla hükmünde sancak be€i taht› olup taraf-› pâdiflâhîden be€inin hâss› 219.000 ve ze‘âmeti 16 ve tîmâr› 911, kâmil alaybe€isi ve çeribafl›s› vard›r, hîn-i seferde be€inin askeriyle cümle üç bin leflker olur.

Ammâ flimdi Mora yetmifl yük akçe muhass›ll›€› ile baflka eyâlet olup vezâret etdiler. Ve bu flehr-i Gördüs pafla hâss› voyvadal›€›d›r. Ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Me€ara kazâs›ndan alçakd›r. Cümle 306 aded nâhiye kurâlar›d›r. Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve iki yüz aded merdüm-hisâr› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr› ve harâc a€as› ve flehir kethudâs› ve mi‘mâr a€as› ve niçe yüz aded a‘yân-› kibârlar› ve be€ ve be€zâdeler ve paflalar ve paflazâdeler var. Cümleden (---) pafla ve alaybe€i ve Zekeriyyâ Efendi ve Azîz Efendi ve Ca‘fer Efendi ve Bekü(?) ve ‹brâhîm Be€zâde ve Alî Kethudâ ve Azîz Efendizâde Ahmed A€a ve Mustafâ Efendi ve o€lu Alaybe€i, bu mezkûrûndan mâ‘adâ niçe yüz aded hânedân sâhibleri velî-ni‘am a‘yân-› kibârlar vard›r.

Der-eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Gördüs: Atina körfezi ve ‹nebaht› körfezi ortas›nda vâki‘ olan alt› mîl tûlu bir sahrân›n tâ ortas›nda evc-i semâya berâber bir yalç›n k›rm›z› kaya üzre flekl-i müsemmen ya‘nî sekiz köfle ve sekiz aded rûzgâra karflu sekiz köfle bir kal‘a-i bî-hemtâd›r kim serâpâ fieddâdî r›ht›m kâr-› kadîm seng-i t›râfl bir kal‘a-i hâz›r-bâfl pür-savafl bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn sûr-› azîmdir.

Bu kal‘adan Atina körfezi ve ‹nebaht› körfezi deryâlar› gâyet nümâyând›r. ***[258a]*** Zîrâ bir eflâke ser çekmifl kal‘a-i bî-hemtâd›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi on dörd bin ad›md›r. Bir fieddâdî sedd-i ‹skender-misâl kal‘a-i pür-me’âldir.

Ve cümle yedi bin yedi yüz yetmifl yedi aded dendân-› bedenler üzre üstâd-› mühendis san‘at-› mi‘mârîsini arz edüp eyle musanna‘ bedenler etmifl kim bir gayri sûr-› üstüvârlarda eyle dendân-› bedenler yokdur. Ve cümle der-i dîvârlar› enifl ve yokufl kayalar üzre vâki‘ olmufldur.

Ve cümle befl aded sedd-i sedîd kapular› vard›r ammâ dördü dâ’imâ mesdûd durup hîn-i muhâsarada aç›l›r küçük kapulard›r. Ancak cânib-i garba nâz›r büyük kapu afla€› varofla ifller. Amma bu kapu üç kat kavî ve metîn demir kapulard›r. Ve her kat› mâbeynleri birer bölme hisâr dîvârlar›d›r. Ammâ ibtidâ afla€› büyük kapudan içeri bölme hisârc›kda aslâ evler yokdur. Ancak kapunun iç yüzünde kal‘an›n kapucular› oturacak bir lonca yeri var ve üç aded ma€ârâdan odac›klar vard›r. Ve afla€› flehirden bu büyük kapuya gelince yokufl yukaru bir buçuk sâ‘atde ç›k›l›r cihân-nümâ bir bâb-› azîmdir kim fleb [ü] rûz dîdebânlar› ve nigâhbânlar› ve bevvâbânlar› pür-silâh âmâdedirler.

Ve bu büyük kapudan içeri yokufl yukaru kesme kaya yollar ile tâ orta kapuya var›nca iki yüz aded germe hatvedir. Bu orta kapu dahi cânib-i garba mekflûf bâb-› azîm demirden metîn derveze-i kebîrdir. Bu orta kapudan içeri yine yokufl yukaru befl yüz ad›m bölme hisârc›kd›r kim hîn-i fethde kal‘a miftâhlar›n Sultân Mehemmed['e] teslîm edüp mu‘âf [u] müsellem olan Rûm keferelerinin hâne-i menhûslar› vard›r. Bunda aslâ müselmânlar hânesi yokdur. Cümle iki yüz aded Rûm evleri ve bir kenîseleri ve on aded dükkânc›klar› var. Kayalar üstü olmak ile bâ€ u bâ€çeleri yokdur.

Bundan yine yokufl yukaru üçüncü kat kapudur kim iki yan›nda olan kullelerin içleri leb-ber-leb sâfî dar› ve arpa ve bu€day ve k›lç›kl› pirinç doludur. Ve bir kullede sâfî odun memlûdur kim "Hîn-i muhâsarada cemî‘i zehâyir lâz›md›r" deyü ihtiyâten her mühimmât levâz›mâtlar mevcûddur. Ve bir kullede dahi âb de€irmenleri ve âdem çevirecek dollâbl› âdem de€irmenleri ve niçe bin el de€irmenleri vard›r.

Ba‘dehu bu üçüncü kat kapudan içeri sevâd-› azîm kal‘a içinde cümle iki yüz aded cümle tahtânî kârgîr binâl› ve serâpâ kiremit örtülü müselmân evleri var, aslâ kefere hâneleri yokdur. Me€er müselmânlar›n avretleri kâfire ola. Yohsa bu kal‘aya kâfirler giremezler.

Ve cümle dörd aded mihrâbd›r. Biri, Ebü'l-feth Sultân Mehemmed câmi‘idir, tarz-› kadîm müfîd [ü] muhtasar ma‘bedgâhd›r. Ve biri Be€zâde câmi‘idir. Ve biri Ahmed Pafla câmi‘idir. Ve biri Fethiyye câmi‘idir kim sonra kenîseden feth olup câmi‘ olmufldur.

Ve cümle iki aded mahalle mescidi ve bir kahvehâne ve bir dükkânc›€› var. Böyle sevâd-› mu‘azzam kal‘ada gayri imâretler yokdur, zîrâ evc-i âs›mâna berâber oldu€undan herkes ç›kup enmeden âciz olup imârâtlar› azd›r. Lâkin yine afla€› flehir a‘yânlar›n›n bunda evleri ve ma€ârâlar› vard›r.

Ve bu kal‘a içi eyle sengistând›r kim harâbistân›n›n içinde âdem râhat ile yürüyemez. Hikmet-i Hudâ böyle evc-i âs›mâna berâber kaya üzre üç yüz altm›fl alt› aded su kuyular› var kim garb taraf› kuyular› cümle ac›d›r, flark taraf› çâhlar› cümle âb-› hayât gibi tatl›d›r.

Der-ayân-› çeflme-sâr-› âb-› hayât

Bu kal‘ada Sultân Mehemmed câmi‘i dibinde iki aded âb-› zülâl çeflme-i cân-perverler vard›r kim her biri mâh-› Temmûz'da buz pâresi gibi mâ-i berd-i ayn-› revâkd›r, ammâ aceb hikmet-i Bârî'dir kim bu kûh-› bâlâdan bâlâ kurbunda da€lar yokdur kim andan bu kal‘aya sular gele diyesin. Hemân «E†«‰‰OA†Y[1]dir, *âmennâ ve saddaknâ*. «E†«‰‰OA†Y[2]

Ve cümle da€lardan âlî bu çeflmesârlar olan kal‘a da€› sâ’ir da€lara hâ’ildir, ak›l ihâta etmez kim bu kal‘a da€›nda böyle âb-› tahûr kuyular ve çeflmesârlar ola. Hemân sun‘-› Hudâ-y› Sannâ‘-› Lemyezel'dir. Ve ol çeflmelerin târîhleri budur:

Emere binây› hâzâ lillâhi'l-Bârî Hasan A€a ibn Mustafâ ibn el-Hac› Hasan A€a hâlisan mâlehu lillâhi te‘âlâ ve talebâhu'l-mâ. Tahrîren fî evâs›t› flehri rebî‘u'l-evvel, sene ihdâ ve elf.

Ve bu çeflmeye karîb olan çeflme-i zülâlin târîhidir:

Emere hâze'l-mûyi cârî el-Hac› A€a hasbeten lillâhi te‘âlâ. Tahrîren fî evâs›t› flehr-i rebî‘u'l-âhir sene sitte ve erba‘în ve tis‘a-mie.

Tahrîr olunmufldur. Ammâ bu çeflmeler ***[258b]*** âb-› kevserden niflân verirler. Ve bu çeflme-sârlar›n ma€rib cânibinde dahi uyûnlar vard›r, ammâ sehel ac›cad›r, ammâ ta‘âma konup gayri fleylere isti‘mâl olup hayvânâtlara nâfi‘ çeflme-i cârîlerdir.

Der-temdîhât-› s›fat-› iç hisâr: Mevsûf olan büyük kal‘an›n cânib-i cenûbu köflesinde bir yalç›n kaya püflte-i âlî üzre çâr-kûfle bir küçük iç kal‘ad›r. ‹çinde ancak dizdâr evi ve kethudâ evi ve cebehâne hazînesi var. Ve birkaç flâhî toplar› var, gayri fleyler yokdur. Ammâ bu kal‘a-i enderûnun burc-› bârûlar›ndan tâ Venedik körfezi kenâr›nda Aya Mavra kal‘as› ve Narda flehri ve Yanya flehri da€lar› nümâyând›r. Ve flark cânibinde Akdeniz içre yigirmi üç aded cezîreler cümle nümâyând›r. Tâ bu mertebe eflâke kad-keflân olmufl hümâ âfliyânl› sûr-› üstüvârd›r. Bu

---

1 *Kur’ân,* Bakara 20, 106, 109, 148; Âl-i ‘‹mrân 165; Nahl 77; Nûr 45; ‘Ankebût 20; Fâtir 1; "Allâh her fleye kadirdir"

2 *Kur’ân,* Bakara 20, 106, 109, 148; Âl-i ‘‹mrân 165; Nahl 77; Nûr 45; ‘Ankebût 20; Fâtir 1; "Allâh her fleye kadirdir"

kal‘ac›€›n flark taraf›nda bir kat kal‘a dîvâr› dahi sonradan binâ olmufl. Ana Yeni hisâr derler, zîrâ bir kerre bu kal‘ay› küffâr ol mahalden alm›fl. Ol sebeb ile bu mahalle bir kat kal‘a dahi binâ etmifller. Ol hisâb üzre bu kal‘a-i Gördüs befl kat bölme hisârd›r.

Ziyâretgâh: Bu kal‘an›n tâ zirve-i a‘lâs›nda Gâzî ‹brâhîm Baba medfûndur. *Kuddise s›rruhu'l-azîz.*

Ve kal‘an›n bu mahalleri cümle hâlîdir kim tilkiler ve çakallar ve tavflanlar vard›r, zîrâ vâsi‘ kal‘a-i azîmdir. Ve bu kal‘ada âdem s›€ar mefret ibret-nümâ toplar var kim tâ Ebü'l-feth komufldur, ammâ bu mefret top-› kûplar› bu kal‘a-i serâmedün tâ zirve-i a‘lâs›na nice ç›karm›fllard›r. Bu dahi garîb temâflâd›r. Bu kal‘ada aslâ kurflum örtülü eser-i binâlardan alâmet yokdur.

Der-manzarât-› s›fat-› varofl-› Gördüs

Bu kal‘a-i bâlâdan cânib-i flimâle yokufl afla€› befl bin ad›mda enilir, ammâ yar› yolda yol üzre bir uçurum mürtefi‘ yerde iki aded âb-› hayât çeflmeler var kim Hudâ hakkiyçün Rûmeli diyâr›nda öyle bir âb-› hayât me€er Erdel vilâyetinde nehr-i azîm fiamos suyu ola. fiehre yak›n olan çeflme-i cân-perverin târîhi budur:

Emere binây› hâze'l-mûyi cârî hâlisan mâlehu Yûsuf el-Hayyât hasbeten lillâhi te‘âlâ ve tâliben limerdâti Rabbi'r-rahîm. li-sene ihdâ ve ›flrîn ve tis‘imie.

Ve bu çeflmeden afla€› flehr-i Gördüs cümlesi befl aded mahalledir. Evvelâ (---) mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve kamusu befl yüz aded bâ€l› ve bâ€çeli ve mâ-i cârîli ve bâ€-› Merâml› cümle kârgîr binâl› kal‘a-misâl vâsi‘ sarây-› azîmler ve gayri hânedânlard›r kim cümle la‘l-gûn k›rm›z› kiremit örtülü evlerdir, ammâ her bir hânedânlar baflka baflka binâ olunmufldur. Birbirlerine muttas›l evler gâyet nâdirdir, zîrâ bir vâsi‘atü'l-aktâr zemîn-i mahsûldâr dâr-› karârlard›r. Câ-be-câ ba‘z› hânedânlar›n aralar›nda tarlalar vard›r, zîra vîrân yerleri çokdur. Ammâ kefere zamân› eyle amâr imifl kim hemân üç bin aded kâ€›dc› dükkân› ve iki bin s›rmakefl ve iki bin b›çakç› ve m›krâsç› dükkânlar› ve bu kadar hân ve kenîse ve manast›rlar› var imifl. Hâlâ niçe kerre yüz bin aded yerlerde âsâr-› binâlar zâhirdir.

Der-cevâmi‘hâ-y› müslimât: Dükelisi befl aded câmi‘-i âbidân-› mü’minând›r ammâ üçü câmi‘-i Cum‘ad›r. Evvelâ çârsû içinde Mehemmed Çavufl câmi‘i, kurflumsuzdur, lâkin cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve Zorba (---) câmi‘i. Ve Tekye câmi‘i. Mâ‘adâ mesâcidlerdir kim ma‘lûmum de€ildir.

Der-kân-› âlimân-› medârisât: Hepsi dörd aded dâru't-tedrîs-i müessirând›r.

Der-kâ’imât-› mekteb-i püserân: Olancas› yedi aded dâru'l-ulûm-› ebcedhând›r.

Der-tezkîrât-› hânkâh-› muvahhidât: Umûmisi üç aded tekye-i dervîflân-› zî-flân-› Âl-i Abâ âsitâneleridir.

Der-kâ’ime-i dekâkinât: Bar›s› ya‘nî Tatar lisân› üzre cümlesi yüz aded müfîd ü muhtasar dükkânlard›r.

Der-tektîbât-› hân-› tüccârân: Bardas› iki aded hânlard›r. Biri Zekeriyyâ Efendi'nin hayrât›d›r.

Der-aded-i hammâmât: Olandas› hemân bir aded hammâm› var, tafl nerdübân ile enilir hammâm-› kesîfdir. Ammâ "Yetmifl aded sarây hammâmlar› vard›r" deyü ehl-i beled tefâhur kesb ederler.

Der-memdûhât-› sun‘-› Hudâ-y› güzîde-i müsmirât: Bâ€ u bâ€çelerinde serv d›rahtlar› ve limon ve turuncu ve zeytûnu ve rümmân› ve inciri bî-hisâbd›r, ammâ kübbât› ve lezîz ve âbdâr nârenci meflhûrdur.

Der-mahsûlât-› hububât: Dânedâr bu€day› ve arpas› ve mercüme€i ve k›rk gûne menbûtât nebâtât giyâh› memdûhdur. Ve sahrâlar›nda kal‘a-misâl ma‘mûr çiftlikler ile müzeyyen olmufl otarlar var, ammâ cümleden Zekeriyyâ Efendi'nin Voha nâm çiftli€i ma‘mûrdur.

Ve cümle re‘âyâs› Urûm ve Arnavud'dur. Cümle halk› ***[259a]*** Urûmca ve Arnavudca tekellüm ederler, ammâ lisânlar› (...) dur kim "Varmisik, gelmisik, görmisik" deyü "sik" lafz›n› çok isti‘mâl ederler.

Der-lehçe-i mahsûs-› ahâlî-i ›st›lâhât

Biri birleri mâbeynlerinde baflka bir vâdî tarh edüp gûyâ ârifâne bir nezâket üzre kelimâtlar› vard›r kim zikr olunur. Evvelâ:

Kakomir; ya‘nî bedbaht,

Kelefos sünepe; ya‘nî nâpâk,

Yâ sen almass›n can›n› bir timine(?) kurtaras›n kakomir bafl›n›. Bu mahalde "*kakomir*" zavall› ma‘nâs›nad›r.

Yâ bire esi b›rakm›fls›n sirkecik çorbaya:
Yâ bire sen kodun mu sen sirke çorbaya.

Bire yâ zaval› vermesin bana bir sipsi tütücik:
Bire yâ zavall› vermez misin bana bir lüle tütüncük.

Hazretinizden azam›fl›m kökülü:
Hazretlerinizden istemiflim ham ipek kozala€›.

Cenâb›n›ssa ekme€im yokdur, iflde flimdi yeyesin kal›mbok
Ya‘nî Cenâb›n›za ekme€im yokdur, iflde flimdi yeyesin kal›mbok.

Kal›mbok M›s›r bu€day›d›r kim kam›fl gibi fleyde bitüp andan bir gûne beyâz ekmek ederler. Ol ekme€e kal›mbok ekme€i derler. "Kal›mbok yeyin" dedi€i oldur.

Ve niçe yüz bin gûne kendülere mahsûs ›st›lâhât ibârâtlar› var kim yanlar›nda enâyîden bir gayri âdem olsa anlar›n lisân-› mühmelelerin tercümân ile anlaya. Hakîr dahi bu kadarca fehm edüp tahrîr etdim.

Ammâ halk› gâyet halûk u halîm ve selîm ü kerîmü't-tab‘ sofra sâhibi muhibb-i garîbü'd-diyâr kerem-kân› Hâtem-i Tayy ve Ca‘fer-i Bermekî gibi hânedân sâhibleri çokdur.

Ve âb [u] hevâs› latîf olup yaylaks›d›r, ya‘nî yaz› yaz ve k›fl› k›fld›r. Cemî‘i halk› tüccârd›r. Ve muhteflem semmûr kürklü a‘yânlar› çokdur.

Tâze yi€itleri Cezâyir levendâtlar› gibi darac›k esvâb geyüp bald›rlar› ç›plak gezerler. Ve bafllar›na k›rm›z› fes ve bellerinde pala b›çak ve ayaklar›nda siyâh Freng fillar› geyerler.

Ve zenâneleri cümle elvân çuka ferrâceler ve yass› bafll› beyâz çember bürünüp mü’eddebâne gezer ehl-i perde havâtînleri olur. Ve câ-be-câ mahbûb cüvânlar› olur. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-esmâ-i merd-i meydân: Durak, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-nâmhâ-y› bintân-› zenân: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-elkâb-› memlûkân-› esvedân: Ekseriyyâ köleleri Zengî Arablard›r ve mahbûb Freng gulâmlard›r. Kondela ve Sirvela ve Surullâh ve Kukula ve Hafila.

Der-benâm-› cüvân-› çâkerân: Freng gulâmlar›n›n isimleri Firos ve Pervifl ve Bihzâ ve Mirza ve Cem ve Ârif ve fiehbâz ve Keyvân.

Der-esmâ-i abd-i müflterâ-y› cevâriyân: Evvelâ Rûflinâ ve Revânî ve Bâd-› Seher ve Bismilâ ve Sîmâne ve Peymâne ve Âsime ve Sâmise ve Sâmi‘a.

.....(2 sat›r bofl).....

Niçe yüz bin gûne ahvâlât-› nizâm [u] intizâmlar› var ammâ aflk olsun cümle halk›n›n zevk u flevklerine ve birbirlerinin kesret-i mahabbetlerine aflk olsun. Ve Hak Te‘âlâ cümlesinden râz› olsun.

Ammâ zamân-› kadîmde bu Gördüs kal‘as›n›n karas› olan bir denizden bir denize olan zemîni Venedik krallar›ndan Pirinc-pirim ban nâm bir cudam kefere Ebü'l-feth'in Mora üzre gelece€in ilm-i nücûm kuvvetiyle bilüp Mora vilâyetin ada etmek içün bu Gördüs mahallinden kesüp iki Körfez deryâs› bo€azlar›n birbirlerine kavufldurma€a mübâfleret edüp üç kat handak dahi kesüp handaklar›n iç yüzlerine on aded kal‘a-i metîneler yasam›fl idi ve iki deryây› birbirlerine kavufldurmufl idi. Vilâyet-i Mora umûmen yedi yüz yetmifl mîl ihâta eder bir cezîre-i âsûde-hâl olmufldu, ammâ "*El-abdü yüdebbiru ve Allâhu yukaddiru*"[1] ol kral-› dâll-› bed-fi‘âl Âl-i Osmân'dan havf edüp bu mahalli kesüp deryâ etmifldi.

Hikmet-i Bârî ‹flpanya kral› bin yedi yüz pâre gemiyle vilâyet-i Mora üzre gelüp bu diyâr-› Mora'y› kabza-i tasarrufa alup mezkûr olan on pâre kal‘alar› münhedim edüp ve iki deniz mâbeyninde kesilen bo€az› ve handaklar› doldurup Mora cezîresinin h›lkati üzre karaya muttas›l edüp Âl-i Osmân'a flâhrâh sehel olma€a sebeb olur. Hâlâ ol kal‘alar›n esâs-› ay›rma(?) yerleri ve hafr-i azîmlerin yerleri râygân durur.

Ba‘dehu Bundukânî Venedik var kuvveti bâzûya getirüp yine ***[259b]*** Mora cezîresin ‹flpanya elinden alup amâr ederken Venedik elinden âh›r-› kâr Ebü'l-feth Mehemmed Hân n›sf›n alup feth etdi. Andan dahi n›sf›nda Moton ve Koron ve Pondikoz kal‘alar›n Sultân Bâyezîd-i Velî feth etdi.

Ba‘dehu Arhoz ve Anapoli ve Beneffle ve Bardunya ve Nasova ve Manya ve Termifl kal‘alar›n sene (---) târîhinde Sultân Süleymân'›n Kâs›m Pafla's› mezkûr kal‘alar› feth edüp vilâyet-i Mora üçüncü pâdiflâh elinde feth olup kabza-i tasarrufa al›nm›fl oldu. ‹nk›râzu'd-devrân dest-i Âl-i Osmân'da ola. *Âmîn ve yâ Mu‘în*.

Ba‘dehu bu Gördüs a‘yân›yla vedâ‘laflup Zekeriyyâ Efendi'den bir Manya k›z› ve bir Manya gulâm› ihsân alup Mora adas›n ale'l-umûm geflt [ü] güzâr et[me]€içün,

Gördüs'den kalkup cezîre-i Mora'y› temâflâ etdi€imiz bildirir

Evvelâ Gördüs'den garb taraf›na giderken,

Nehr-i Fesirke: Petri da€lar›ndan gelüp ‹nebaht› körfezine mahlût olur. Andan,

Nehr-i Korikup: Havli(?) da€lar›ndan gelir küçük deredir. Ve,

Nehr-i Çeriloz: Moha da€lar›ndan gelir. Andan,

Nehr-i Diminoz: Valça da€lar›ndan gelüp bu üç uyûn-› câriyeler cümle ‹nebaht› körfezine munsab olur küçük ay[n]lard›r kim atlar ile ubûr edüp,

Karye-i Diminoz: Nehr-i Diminoz kenâr›nda bâ€-› ‹rem-misâl bir kefere karyesidir, ammâ Zekeriyyâ Efendi'nin çiftli€idir. Andan yine semt-i garba 5 sâ‘at ‹nebaht› deryâs› kenâr›yla gidüp,

Menzil-i karye-i Fileroz: A€aç hisâr› deresi kenâr›ndad›r. Andan,

Nehr-i Emro: Markafli da€lar›ndan gelüp yine ‹nebaht› körfezine,

Nehr-i Akrata; Kalavrata da€lar›ndan gelüp ‹nebaht› körfezine kar›fl›r.

Andan 3 sâ‘at dahi deryâ kenâr›nca gidüp, ba‘dehu sar› sar› da€lara ç›kup ve ma‘mûr u âbâdân yaylakl› kurâlar içre 3 sâ‘at dahi taraf-› cenûba gidüp sarp da€lar geçüp,

1 "Kul tedbir al›r, Allâh takdir eder"

Der-tastîrât-› kal‘a-i köhne binâ Kalavrata

Venedik binâs› olup sene 862 târîhinde Ebü'l-feth fethidir, ammâ be-dest-i Koca Mahmûd Pafla, kabza-i teshîre ald›. Ve Mora sanca€› voyvadal›€›d›r. Ve üç yüz akçe kad›s› ve yetmifl aded nâhiye kurâs› ve kethudâyerisi ve yeniçeri a€as› ve kal‘a a€as› ve yigirmi befl aded merdüm-hisârîsi vard›r. A‘yândan Defterdâr Ahmed Pafla a€as› el-Hac› Ahmed A€a (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Eflkâl-i kal‘as›: Havâleli bir kayal› ve bir depeli zemîn-i mürtefi‘ üzre flekl-i müdevver bir küçük kal‘ac›kd›r. Derûn-› hisârda yigirmi aded kiremit örtülü darac›k dârlar› var. Bir câmi‘i ve bir kal‘a kapusu var, gayri fley yokdur.

Der-terkîmât-› s›fat-› varofl-› Kalavrata

Bir mukassî d›yk dere hemusu dörd yüz aded kiremitli kârgîr binâ ma‘mûr u âbâdân hânelerdir. Ve hamusu yedi aded mahallelerdir. Yekûnisi (---) aded mihrâbd›r. Evvelâ,

.....(1 sat›r bofl).....

Mâ‘adâs› mahallât zâviyesidir. (---) (---) (---)

Cem‘as› (---) aded medrese-i âlimând›r. Ümmetâs› (---) aded mekteb-i ci€er-gûfle-i püserând›r. Ve cümletâs› (---) aded tekye-i dervîflân-› fakîrând›r.

Ve âmmetâs› bir aded hammâmd›r, kâh ifller ve kâhîce ifllemeyüp mesdûd durur. Ammâ k›rk aded evler hammâmlar› vard›r, dediler, zîrâ ma‘mûr hânedânlar› vard›r.

Ve hemetâs› iki aded hând›r. Ve kamusu (---) aded dükkând›r, her metâ‘-› zî-k›ymet bulunur.

Ammâ yaylak zemînde vâki‘ olma€›n âb [u] hevâs› ve binâs› ve mahbûb u mahbûbesi hûb u latîf ve mer€ûbdur. Lâkin hevâs› sermâ oldu€undan bâ€çelerinde limonu ve turuncu ve zeytûnu ve nâr› ve inciri az olur. Ve sâ’ir meyveleri dahi nâdir olur. Câbe-câ bâ€lar› vard›r ammâ sâ’ir sebzevâtlar› cümle Vostiçse kasabas›ndan gelir, gâyet mahsûlsüz yerdir. An›niçün Rûm lisân›nca Kalavrata der. (---) (---) demekdir.

.....(2.5 sat›r bofl).....

Bu kasabay› dahi seyr [ü] temâflâ edüp yine flimâl cânibine da€lar ve dere ve depeler aflup derd-i ser çekerek 7 sâ‘at gidüp, ***[260a]***

Der-vasf-› kasaba-i Vostiçse

Mâ-tekaddem bir küçük kal‘ac›€› var imifl. Malta küffâr› münhedim etmifl, zîrâ leb-i deryâda olup ‹nebaht› körfezi kenâr›nda bir mürtefi‘ bay›r üzredir. Mora paflas›n›n hâss› voyvadal›€›d›r. Ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Deryâs› flimâl taraf›d›r. Cümle iki yüz aded kiremit örtülü bâ€l› ve bâ€çeli ve kârgîr binâl› ve tahtânî ve fevkânî hâneli ma‘mûr kasabac›kd›r. Cenûb taraf›ndaki sahrâs› serâpâ mezâri‘ât-› kesîreli kurâlard›r. Bu kasaba etrâf›nda olan ç›nâr-› müntehâlar ve ç›nâr gibi mefret zeytûn a€açlar› olur kim bir diyârda böyle zeytûn d›rahtlar› yokdur. Hattâ niçe ihtiyârlardan mesmû‘umuz oldu kim "fiehrimizde iki bin y›ll›kdan mütecâviz zeytûn a€açlar›m›z vard›r kim alâmetlerinden biliriz" dediler.

Ve cümle k›rk aded dükkânc›klar› ve cümle bir aded hâncu€az› ve cümle bir aded hammâmc›€› var, k›fl günleri ifller. Mâh-› Temmûz'da halk› cümle deryâya girirler.

Ve bu flehri Venedik kâfiri bu âna gelince üç kerre ihrâk edüp harâb [u] yebâb etmifldir, zîrâ hâlâ azîm hânedânlar harâb [u] türâb yatup ancak fieyh Efendi câmi‘i kârgîr binâ-y› azîm olmak ile âteflden halâs olup ma‘mûrdur, ancak mesâcid ve cevâmi‘lerden hemân bu ma‘bedgâh kalm›fld›r.

Ammâ bu flehr-i harâb›n flark taraf›nda nehr-i (---) Kalavrata da€lar›ndan gelüp ‹nebaht› körfezine bu flehir kurbunda mahlût olup bu nehir üzre iki aded cisir var, cümle tokuz gözdür. Gâyet alçakd›r ammâ gâyet musanna‘d›r.

Ve bu flehrin ma€rib taraf›nda bir âb-› hayât su vard›r, sekiz yerden tafl oluklar ile cereyân eder gâyet lezîz âb-› hofl-güvâr buz pâresi gibi mâ-i bâriddir. Sâhibü'l-hayrât›n biri teferrücgâh için bu uyûn-› câriye kenâr›nda ahflâbâtdan bir kasr-› merâm inflâ etmifl. Hakkâ ki mesîregâh-› müferrih bir maksûre-i ârâmgâhd›r. Bu maksûre kurbunda,

Tekye-i Alî Baba: Tarîk-i Bektafliyândan birkaç fakr [ü] fâka sâhibi cânlar› var. Bu âsitâne içinde Alî Baba medfûndur, *kuddise s›rruhu*. Bu dergâh leb-i deryâda olmak ile cemî‘i etrâfdan kay›klar ile züvvâr-› berr [ü] bihârlar gelüp ziyâret ederler. Bir temâflâgâh mesîregâh-› dilküflâd›r. Hattâ bu âsitânede bir seçer-i azîm var kim sâyesi zemîni dutup niçe bin aded nihâl-i flâhalar› serâperde-i Süleymânî gibi sâyebân olup z›ll-› himâyesindeki çemenzâr soffalar ve dikkeler üzre niçe bin uflflâkân-› müfltâkânlar zevk u safâlar edüp kimisi tâ‘at u ibâdât, kimisi me’kûlât [u] meflrûbât kayd›nda olup kebâb u flarâb ve çeng [ü] rebâb kayd›nda olup bir alay levendât harâbât erenleri mezkûr uyûn-› câriyelerde câme-flûyluk edüp esbâblar›n yaykarlar, bir acâ’ib ü garâ’ib mesîregâhd›r.

Ba‘dehu bu Vostiçse kasabas›ndan kalkup cânib-i garba leb-i deryâ-y› körfez ile 5 sâ‘at gidüp,

Der-sitâyifl-i kal‘a-i Mora Kastel'i

Bu dahi Mora cezîresi topra€›nda sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân ‹nebaht› körfezi içre kâfir gemileri girmesin için körfezin bo€az› a€z›na bu Kastel'i binâ-y› âlî etmifldi, ammâ küçücük olma€ile yine Bundukanî Frengi ve Malta kefltîleri bu kal‘a önünden bî-bâk ü bî-pervâ geçerler.

Âh›r-› kâr sene 905 târîhinde Süleymân Hân bu kasteli kâmil alt› yüz ad›m tevsî‘ edüp flekl-i murabba‘ fieddâdî-misâl bir kal‘a-i ceng [ü] cidâl etmifldir kim nazîri yokdur. Be-dest-i Gâzî Kapudan Hayreddîn Pafla. Donanma-i hümâyûn ile bu cây-› emâna gelüp cemî‘i asker-i ‹slâm ve cümle pây-zen forsa esîrler ile binâ olunmufl bir kal‘a-i Kastel'dir.

Bu diyâr[d]a bir bo€az a€z›nda veyâhûd bir da€da karavulhâne gibi binâ olunan kullelere kastel, liman a€›zlar›nda ve liman ortalar›nda binâ olunan kullelere mendirek derler.

Ammâ bu Mora Kastel'i Kapudan Hayreddîn Pafla-y› müdebbir, dûrbîn fikr-i Arasto, Mora hâkinde bir kumsal burunda havâlesiz ve dahi handaks›z der-i dîvâr› yigirmifler ayak kal›n sedd-i sedîd dîvârl› k›bleye nâz›r bir demir kapulu ve on iki aded balyemez toplu kal‘a-i metîndir kim toplar› karflu ‹nebaht› taraf›ndaki Kastel'i ve cânib-i garbda körfezin bo€az a€z›n› dö€er, serâmed balyemez toplar› var. Bu kal‘an›n çâr-kûflesinde dörd aded tabya-i azîmlerinin suya berâber toplar› var. Demir kapular› ile âmâde durur. Dizdâr› ve iki yüz aded merdüm-hisâr› var. Hâkimi Bal›badra flehrindedir ve Ball›badra niyâbetidir.

Derûn-› hisârda cümle elli aded kiremit örtülü neferât evleri gâyet dard›r. Ve cümle bir câmi‘i ve bir hammâm› vard›r. ***[260b]*** Ve cümle bir aded çeflmesi kal‘a kapusunun iç yüzünde vâki‘ olup gûyâ âb-› hayât âb-› nâbd›r kim târîhi budur:

Hüvellây›k li-flâribih du‘â.

Sene (---)

Bu kastelin ve karflu ‹nebaht› Kastel'inin azîm vezni üzre tabyalar›ndaki serâmed balyemez toplar› bo€azdan aslâ kufl uçurmazlar, zîrâ iki Kastel'in mâbeyne-hümâlar› bir mîlden sehel ziyâdecedir. Niçe kerre Venedik küffâr›n›n donanmas› gelüp bu Kastel'leri dö€üp hamd-i Hudâ zafer bulamayup niçe gemileri darebât-› topdan gark olup birer gûne rahne ile menkûb olup gitdiler.

Ammâ birkaç kerre leyle-i zulmetde Manya ve Malta firkateleri geçüp içeride mezkûr Vostiçse kasabas›n› ihrâk edüp bo€azdan geçelim derken kal‘a neferâtlar› haberdâr olup balyemez toplar ile firkatelerin gark etmifllerdir.

Ve [bir] kerre dahi Vostiçse'yi Malta firkateler[i] ihrâk etdikde ‹nebaht› gâzîleri dutup firkatelerine süvâr olup Malta firkatelerin cümle feth edüp ald›klar› mâl-› ganâ’imleri ve esîrlerin kurtard›klar›ndan mâ‘adâ cümle kefereleri esîr etdiler, ammâ bu mahalde Malta kâfiri Vostiçse flehrin ihrâk etdikde mezkûr Kastel kal‘as›ndan içeri giremeyece€in bilüp karaya kâfir döküp flehri harâb [u] yebâb edüp gitdiler. An›niçün hâlâ Vostiçse harâbd›r, henüz amâr olmadad›r.

El-hâs›l bu ‹nebaht› körfezi a€z›nda mezkûr Kastel kal‘alar› sedd-i ‹slâmd›r. Lâkin hânlar› ve dükkânlar› yokdur, ammâ bâ€lar› ve bâ€çeleri çokdur. Bu kal‘ay› dahi temâflâ edüp küheylân atlar›m›za süvâr olup cenûb taraf›na gidüp (---) sâ‘atde,

Der-temdîhât-› kal‘a-i nâdira, ya‘nî kal‘a-i Bal›badira

Bânîsi Bundukanî Venedi€inin Pirinc-pirim paplar›n›n binâs›d›r. Vech-i tesmiyesi oldur kim bu flehrin bâ€lar›nda bir servi d›raht›nda bal hâs›l olup bal› çok oldu€undan Bal›badra derler. Mukaddemâ fethi Ebü'l-feth'indir. Ba‘dehu küffâr istîlâ edüp Sultân Bâyezîd-i Velî sene 862 târîhinde Moton ve Koron kal‘alar›n›n fethine giderken feth etmifldir, ammâ yine Bâyezîd-i Velî pederi Ebü'l-feth'e hutbesi okunur. Kânûn üzre Gördüs'den sonra Mora paflas›n›n taht› hâlâ budur.

Hâss-› hümâyûnu ve erbâb-› tîmâr› ve erbâb-› ze‘âmeti ve alaybe€isi ve çeribafl›lar› cümle Ebü'l-feth'in kânûnu üzre Gördüs kal‘as›nda tahrîr olunmufldur, ammâ bu Süleymân Hân asr›nda Mora paflalar›na taht olmufldur, ammâ mâl defterdâr› ve muhass›l› ve defter kethudâs› ve tîmâr defterdâr› hâlâ Girid y›l›ndan berü cümle Mora askerîsi ile kapudan pafla ile erbâb-› tîmârlar› sefer eflerler, zîrâ cümle Mora eyâleti askeri deryâ seferine me’mûrlard›r. Ancak Mora Paflas› Ankebût Ahmed Pafla kethudâl›€›ndan ç›kma Hasan Pafla Mora paflas› olup muhass›ll›k ile âlî mans›b olup Beneffle kal‘as›n muhâfaza edüp cezîre-i Girid'e asker geçirme€i me’mûrdur.

Mora eyâleti sancaklar› bunlard›r kim zikr olunur

Evvelâ sanca€-› Mizistre ve livâ-i Aya Mavra ve sanca€-› ‹nebaht› ve livâ-i Karl›eli ve sanca€-› Manya ve livâ-i Ball›badra, flimdi Mora paflalar›n›n tahtgâh› olup bu befl pâre sancaklar Mora eyâleti olup muhass›ll›€ile vezâret-i âlî olmufldur. Lâkin Manya sanca€› kefereleri hâlâ ›syân [u] tu€yânda olmak ile ba‘z› kurâlar› Misistre sanca€›na ilhâk olunup Manya vilâyetinin kâfirleri evlâd [u] ›yâlleriyle urulup esîr olunur. Ve cümle cezîre-i Mora eyâleti yigirmi dörd aded kazâlard›r. ‹nflâallâh mahalleriyle her biri nevâhîleriyle tahrîr olunur.

Ammâ bu Ball›badra kazâs› üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâd›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› cümleden melik gümrük emîni, bâcdâr›, muhtesibi, flehir kethudâs›, harâc emîni, kapudan a€as›, mi‘mârbafl›s›, flehir voyvadas›, flehir çöplük subafl›s›, kal‘a dizdâr›, iki yüz aded merdüm-hisâr›, üç aded Freng balyozlar›, üç aded Freng konsolozlar› ve flehir Rûmlar›n›n

portoyorozlar› vard›r kim gâyet mazbût ve ma‘mûr flehirdir.

Der-eflkâl-i kal‘a-i Ball›badra

Bundukanî ya‘nî Venedik körfezi deryâs› kenâr›ndan bin ad›m alarka karada bir bay›r burunda k›bleden garba flekl-i bâdemî akçe tahtas› gibi bir fieddâdî metîn tafl kârgîr binâ bir sûr-› ra‘nâd›r. Dâ’iren-mâdâr handak› kenâr›nca girdâ-girdi bin befl yüz hatvedir, ammâ bedenler üzre etrâf cirmi bin elli aded ad›md›r. K›bleye nâz›r bir kapusu var ammâ üç kat metîn ve kavî nev-binâ hadîd kapulard›r. ***[261a]*** Ve iç kal‘as› ve baflka handakl› ve asma makaral› tahta cisirli cânib-i cenûba nâz›r bir demir kapulu kal‘ac›kd›r.

‹çinde ancak dizdâr evi ve cebehânesi ve zahîre anbârlar› ve su sarn›çlar› ve flâhâne balyemez toplar› var, gâyet sarp kal‘ad›r, zîrâ bu iç kal‘a taraf›nda sehel havâleli bay›rlar vard›r.

Ve bu iç hisâr kapusu önünde handak afl›r› Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i var, ammâ hutbesinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân da yâd olunur. Ve bu câmi‘ kapusu önünde bir küçük hammâmc›€› var.

Ve câmi‘in mihrâb› önünde bir çeflme-i aynü'l-hayât› var. Ve bu kal‘ada cümle yüz aded kiremitli kârgîr binâ musanna‘ hânedânlar vard›r kim cümle büyût-› ra‘nâlar›n›n revzenleri ve flâhniflînleri deryâya ve Holumiç kal‘as›na ve Gaston sahrâlar›na nâz›r cihân-nümâ âlî hânedânlard›r.

Ve bu kal‘an›n deryâya nâz›r köflesinde bir azîm nev-binâ tabya-i azîmi var kim kirpi tü€ü gibi balyemez toplar› cümle deryâda limana nâz›r olup mur€-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kalm›fl bir binâ-y› fieddâd-i Semûd bir tabya-i sedd-i ‹skender-cünûddur kim üçer kat toplar çeker burc-› Kahkahâ'd›r.

Der-vasf-› zemîn-i flehr-i Ball›badra

fiehr-i ‹zdin kurbunda Badrac›k nâm bir kasaba-i benâm vard›r, ammâ bu Ball›badra'd›r kim kal‘an›n cenûbu ve flark› ve garb› taraf›n ihâta etmifl tâ leb-i deryâya karîb var›nca bâ€ u bâ€çeleri ve flark taraf›nda iki sâ‘at ba‘îd da€lara var›nca hadîka-i cinânl› bir düz vâsi‘ fezâ-y› mahsûldârda bender flehr-i azîmdir kim cümle üç bin (...) yüz aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ büyût-› ra‘nâlard›r kim gâyet mükellef ü mükemmel ma‘mûr ve halk› mesrûr hânedânlard›r. Elbette her evde bâ€ u bâ€çe mukarrerdir

Der-cevâmi‘hâ-y› müslimât: Cümle (---) aded mihrâb ve minber-i ma‘bedgâh-› mü’minâtd›r.

Evvelâ çârsû bafl›nda Ebü'l-feth Mehemmed Hân-› Gâzî câmi‘i, kiliseden velî olunmufl ma‘bedgâh-› kadîmdir.

Andan iç kal‘ada Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i.

Andan bu varoflda Perî Kethudâ câmi‘i, kubâblar› kurflum örtülü ve altun ile yald›zl› serâmed alemli ve bir nâzük ve musanna‘ zîbâ minâreli câmi‘-i hurrem harem-âbâdd›r.

Andan bu Kethudâ câmi‘ine karîb nev-binâ fieyh Efendi câmi‘i; gâyet ma‘mûrdur, zîrâ henüz sâhibü'l-hayrât› hayâtda olma€›n gâyet mükellef ve müzeyyen mezkitgâh-› amârd›r.

Andan ‹brâhîm Çavufl câmi‘i flîrîn kârl› kârgîr câmi‘-i hurde-gîr-i musanna‘d›r.

Andan Debbâ€hâne ya‘nî Tabahâne câmi‘i, cemâ‘at-i kesîrelidir. Bunlardan mâ‘adâ,

Der-aded-i mesâcidgâh-› muvahhidâtd›r. Evvelâ Ula mahallesi mescidi ve

.....(1 sat›r bofl).....

Der-alem-i dâru'l-ulûm-i müfessirân: Cümle dörd aded medrese-i muhaddisân-› tâlibând›r, ammâ mahsûs dâru'l-kurrâ-i huffâzânlar› yokdur.

Der-alâmet-i mekteb-i ebced-hân-› t›flân: Cümle befl aded dâru't-tahsîl-i ulûm mekteb-i necîb [ü] reflîd-i s›byânlar› vard›r.

Der-hânkâh-› dervîflân-› meczûbân: Cümle dörd aded tekyesi var. Evvelâ nev-binâ fieyh Efendi tekyesi (---) (---) (---) (---) (---)

Der-medh-i râhat-› cân hammâmât: Cümle üç aded hammâm-› cân-sitând›r. Kal‘ada Bâyezîd-i Velî hammâm› ve Tabahâne'de Ahmed Efendi hammâm› ve Perî Kethudâ hammâm›, gâyet müferrih hammâm-› rûflenâd›r. Ammâ be-kavl-i âlüftegânlar› flehrimizde k›rk aded hammâmlar hânedânlarda vard›r, derler.

Der-terkîmât-› hân-› erbâb-› tüccârât: Cümle iki aded vekâle-i sevdâgerânlard›r. Birinde Freng balyozlar› ve birinde bâzergânlar sâkin olur.

Der-takrîrât-› dekâkîn-i ehl-i iflgâlât: Cümle üç yüz aded dükkând›r, ammâ sarrâchânesi müzeyyen çârflû-y› ma‘mûredir kim cümle çârsû-y› bâzârlar›n›n flâhrâhlar›n›n yemîn ü yesâr›nda üzüm asmalar› dikilüp sûk-› sultânîsi içre aslâ günefl te’sîr etmeyüp gûyâ bir h›yâbân-› Acem'dir. Ve gûnâ-gûn engûr âbdâr flîredâr üzümleri hûfle hûfle âvîze-vâr dur[ur]. Cemî‘i âyende vü revendeler seyr ü temâflâ ederler. An›niçün bu Bal›badra flehrine Mora vilâyetinin gelinci€idir deyü müverrihân-› Rûm flehrengîz etmifller, hakkâ güzel demifller.

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât: Evvelâ gâyetü'l-gâye flehr-i müzeyyen oldu€undan mâ‘adâ âb-› hayât uyûn-› câriyeleri bî-hadd ü bî-pâyân ve ni‘met-i nefîseleri firâvân flehr-i âbâdând›r.

.....(2.5 sat›r bofl)..... ***[261b]***

Der-ta‘dâd-› bâ€avât-› ‹remezât: Der-kâ’imât-› bâcdâr a€a-y› ihtisâb, cümle yigirmi üç bin bâ€lar dölüm hakk› öflr-i sultânî verir deyü nakl etdiler. Bu kal‘adan tâ Kala[v]rata da€lar›na var›nca bâ€-› Merâmlard›r kim üç sâ‘at fezâ-y› gül-i gülistân› zeyn etmifl hadîka-i ravza-i R›dvânlard›r.

.....(3/4 sat›r bofl).....

Der-mesîregâh-› ibret-nümâ-y› müferrihât: Yüz yetmifl aded teferrücgâh-› ehl-i merâm erbâb-› hâcâtlar› çokdur, ammâ cümleden bâ€çe-i cinînler içre olan temâflâ-y› sun‘-› Hudâ,

Büyük servi: Bu edîm-i arz›n akâlîm-i seb‘as›n-da ve rub‘-› meskûnunda misli yokdur, zîrâ Cenâb-› Hallâk-› Sannâ‘-› Lem-yezel bâ€bân Rabbi'l-‹zzet'in nazar› ta‘alluk etmifl bir serv-i ahdar-gûn zümürrüd-vâr bir d›raht-› azîmdir kim bu kevn-i atlâs-› bûkalemûn-› felekde nazîri yokdur. Lâkin gayri servler gibi serâmed de€ildir. Cümle dörd çatald›r ve cümle üç yüz altm›fl aded flâhalar› evc-i âs›mâna ve yemîn ü yesâra nihâller salup z›ll-› himâyesinde k›rk elli tavla at ba€layup k›rk elli bin koyun sâyelenir. Ve her haflebesi kâmil ellifler ve altm›flar kar›fl ihâta eder. Ve afla€›da büyük vücûdun yedi nefer gulâmla gücile dirâ€ûfl etdik. Bir âdem dahi bafl›ndan destâr›n bozup bu serv-i serâmedi dülbendiyle ihâta etdi, bi't-temâm. Ammâ bu serv-i ibret-nümân›n tâ zirve-i a‘lâs›nda bir köhne delik vard›r. Andan bal ar›lar› âfliyân edinüp bal yaparlar. Her sene bu serv sâhibi bal mevsiminde bu d›rahta ç›kup yüz vuk›yye bal ç›karup vilâyet vilâyet a‘yân-› kibârlara hedâyâ gönderir ammâ Hudâ âlimdir bu vech-i arzda eyle bir râyiha-i tayyibeli asel-i musaffâ sun‘-› Hudâ halk olunmam›fld›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-› sun‘-› Hudâ-y› memdûhât: Cemî‘i müverrihân-› Freng-i pür-ceng-i bî-âheng bu flehre Bal›badra demesinin vech-i tesmiyesi bu üç bin altm›fl sene mu‘ammer olmufl servde bal hâs›l oldu-€iyçün ve bu flehrin bal› cihân› tutdu€›çün bu flehre Bal›badra flehri derler.

Ve Hazret-i ‹brâhîm babas› Âzeryû[n] asr›nda kavm-i kâfir hâflâ sümme hâflâ bu ser[v] a€ac›n› ma‘bûd ittihâd edinüp perestifl ederlermifl. Hâlâ ilâ hâze'l-ân cemî‘i millet-i nasârâ-y› Mesîhiyye bu serv yan›nda geçdiklerince bafllar›ndan tartur-› pur-puturlar›n ç›karup bafl› kaba birkaç kerre tap›nup geçdikleri hakîrin manzûru olmufldur.

Zîrâ bu hakîr bu mesîregâhda dahi bir âsâr›m›z olsun içün sapanlarla(?) bu servin bir nihâline urûc edüp nevregân tilsiman ile "*Seyyâh-› âlem Evliyâ rûhiyçün el-fâtiha*" deyü servin kabu€un oyup Kara-hisârî tarz› tahrîr etdim, ammâ inflâallâh ‹stankö[y] cezîresindeki ç›nâr-› müntehâ-y› ibret-nümâya kazd›-€›mdan bu a‘lâ olup ink›râzu'd-devrân mü’ebbed olur.

Ammâ bu flehrin âb [u] hevâs› ol kadar memdûh de€ildir, zîrâ hevâs› sevâhildir. Limonu ve turuncu ve gûnâ-gûn müsmirâtlar› memdûhdur. Lâkin câ-be-câ âb-› hayât sular› çokdur.

Ve halk› Rûmyordur,(?) cümle Rûmca kellim edüp cümle re‘âyâlar› Urûm keferesi ve Arnavud kefereleridir, zîrâ Mora cezîresi yedi yüz yetmifl mîl bir adad›r, ammâ befl gûne benî âdem vard›r.

Evvelâ nefs-i Mora'n›n cümle mü’min ü muvahhid müselmânlar›n›n lisânlar› Urûmflad›r.

Ve Kalavrata ve Vostiçse ve Taraboliçse semtlerinin ahâlî-i re‘âyâlar› tâ Gördüs'e var›nca kavm-i Arnavudlard›r kim cümle Arnavudca kelimât ederler.

Ve Beneffle ve Anabol› Manya'daki da€lar içre bir gûne kavim vard›r. Anlara Çakona kavmi derler. Lisânlar› ne Urûmcad›r ve ne Talyan lisân›d›r. Baflka bir gûne lehçe-i mahsûsalar› vard›r. Tercümân ile anlan›r garîb lisând›r.

Ve Manya vilâyeti Mora cezîresinin cenûbîsi burnunda cezîre-i Girid'e mukâbil bir vilâyetdir. An›n Manya kâfirlerinin dahi lisânlar› ne Urûmcad›r ve ne Katofari(?) lisân›d›r. Anlar›n dahi bir gûne ›st›lâhât-› mühmelleri vard›r.

Ve bir s›n›f› dahi Misistre keferesi Rûmlar›d›r kim gâyet fasîh ü belî€ kelimât ederler. Befl gûne kavmin befl gûne ›st›lâ[h] ibârâtlar› vard›r. Anlar da mahalleriyle tahrîr olunur.

Ve bu Ball›badra'da Yahûdî dahi çokdur. Cümle gümrük hüddâmlar› ve çârflû-y› bâzâr meyânc›lar› Yahûdîlerdir, zîrâ cümle limanda olan Freng kalyonlar› içre dîdebânlar Yahûdîlerdir.

Der-hakk-› cây-i menâs-› liman-› Bal›badra

Venedik körfezinin cânib-i flarkîsinde Holumiç kal‘as› burnundan içeri bir küçük körfezci€in nihâyetinde bir müdevver hudâyî limand›r, ammâ flehir kenâr›nda s›€[›n]acak yerleri olup barça galyonlar bir tonoz mikdâr lenger b›ra€up yat›rlar. A‘lâ yatak yeridir kim her gûne simâki vefret üzredir. ***[262a]*** Gerçi hevâs› sehel sevâhildir ammâ mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. fiarâb› ve sâ’ir me’kûlât [u] meflrûbât ni‘metleri firâvând›r.

Der-beyân-› ziyâretgâh-› Ball›badra

Evvelâ **Sar› S›ddîk Baba:** Rûm kefereleri dahi ziyâret edüp "Bizim ‹svet Nikolam›z olan Sar› Salt›k Sultân budur" derler. Türbedârlar›na nezerâtlar verüp ziyâret ederler. Cümle hâkimler üskes men‘ edemediler.

Menâk›b-› muhtasar: Bu azîz-i merkûm Vostiçse flehrinden karflu ‹nebaht› körfezin karflu geçmek murâd edindiklerinde gemiciler azîz-i merkûmu gemiye almayup giderler. Hemân Sar› S›ddîk Sultân ete€ine deryâ kenâr›ndan kum doldurup deryâya döke döke kay›€›n ard› s›ra gider. Hemân kefltîbânlar görürler kim ol dervîfl-i dilrîfl deryâ üzre iki bin ad›m doldurup gelir. Hemân kay›kç›lar›n ak›llar› bafllar›ndan gidüp e€er dervîfl böyle deryây› doldurursa bo€az kapanup kendileri kâr yeri kalmaz. "Bire dede gel, kay›€a gir" deyü Sar› S›ddîk'› kay›klar›na alup ‹nebaht›'ya geçirirler.

An›niçün hâlâ Vostiçse taraf›ndan bir mîl kadar yer kumsal burundur kim ucunda bir hân› vard›r. Mora'dan ‹nebaht›'ya iskele ol burundad›r. Hâlâ ol kerâmât-› aliyye bu Badra'da âsûde olan Sar› S›ddîk Sultân'›nd›r. Niçe keflf [ü] kerâmetleri dahi vard›r, ammâ bu kerâmeti ›zhâr etdi€iyçün âhirete intikâl etmifllerdir. Hakkâ ki Rûm tevârîhlerinde çok menâk›blar›n yazm›fllard›r. Anlar›n tahrîri üzre bu azîz Âl-i Osmân'›n Osmânc›k pâdiflâh› asr›nda Hac› Bektafl-› Velî halîfesi imifl, eyle terkîm etmifller. Andan,

Ziyâret-i Yovani Baba *kuddise s›rruhu:* Bunu dahi Rûmlar "Bizim Hazret-i Îsâ halîfelerinin on ikinci halîfelerinden Yovani halîfedir kim bizim havâriyyûnlar›m›zdand›r" deyüp ziyâret ederler. Ve Hazret-i Îsâ'ya nâzil olan kitâb-› ‹ncîl âyetlerin bu bir yere cem‘ etdi, deyü i‘tibâr ederler.

Andan ziyâret-i (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu flehirden dahi kalkup 3 sâ‘atde semt-i cenûba gidüp,

Nehr-i Kamaniçse: Tâ Kalavrata da€lar›ndan gelüp bu mahalde körfeze kar›fl›r küçük sudur. An› atlarla geçüp,

Karye-i Mustafâ Pafla: Üsküdar'dan bir menzildeki Gekbiziyye'deki Mustafâ Pafla câmi‘inin evkâf-› azîmidir kim re‘âyâs› sâfî Arnavud kefereleridir. Andan 3 sâ‘atde dahi,

Karye-i Mertire: Mora alaybe€isi ze‘âmetidir. Re‘âyâs› cümle Rûm olup bu köy Mora kara da€lar› ete€inde olup cümle kâfir firkateleri bu kenârlarda a€açl›k içre küçük limanlarda gizlenüp âyende vü revendeleri esîr edüp gider.

Ve bu karyeden (---) sâ‘at Gaston sahrâ-y› bî-pâyân› içre ma‘mûr câmi‘li ve hânl› ve hânedânl› ve bâ€ u bâ€çeleri geçüp,

Der-s›fat-› girdâ-gird-i kal‘a-i Larinçe

Bânîsi Bundukanî Venedikidir. Lisân-› Rûmca Larinçe (---) (---) (---) (---) derler. Sebeb-i tesmiyesi oldur. Ammâ sene (---) târîhinde Bâyezîd-i Velî Hân fethidir. Usret ile feth olup bî-fâ’ide oldu€iyçün ba‘de'l-feth kal‘as›n câ-be-câ münhedim etdiler, zîrâ Bal›badra ve Holumiç kal‘alar› gâyet yak›n oldu€undan kal‘as›n berbâd etdiler, ammâ amâr iken Mora adas›nda an›n gibi ma‘mûr u metîn kal‘a yok imifl. Hâlâ cümle der-i dîvâr›ndan çok yerde âsâr-› binâlar› vard›r. Sehel bahâne ile ta‘mîr olup leb-i deryâda flekl-i muhammes bir kal‘a-i metîn olurdu. Ve âb-› hayât sular› ve iki aded limanlar› olup sekiz rûzgâr-› zorkârdan bî-bâk ü bî-pervâ yat›l›r limanlar› var. Ve hâlâ Cezâyir korsanlar› deryâda flinâverlik edüp flikâr ararlarken bu Holumiç kal‘as› da€›n seçüp bu Larinçe limanlar›nda lenger-endâht olup yat›rlar.

Der-ceng-i temâflâ-y› ibret-eser-i me’ser-i âmedânî

Bu hakîr [ü] fakîr cümle atlar›m› da€lar içre pinhân edüp iki hüddâm›mla hakîr üç kifli piyâde olup Larinçe kal‘as› harâbistân› içre bir köflede pinhân olup dûrbîn ile körfez bahri içre Kefalonya cezîresi Venedik Frengi hükmünde olup cümle kal‘a ve burc-› bârûlar› iskeleleri ve keferelerinin s›€ât u kibârlar›n dûrbîn ile râygân temâflâ ederken sekiz pâre yeflil sancakl› ve orsa bayrakl› müselmân firkateleri zâhir oldu.

Me€er bize ‹nebaht› gâzîlerinden Durak Be€ ve M›s›rl›o€lu nâm gemiler gazâdan gelirlerken hemân küffâr›n mezkûr Kefalonya kal‘as› liman›ndan on pâre firkate ç›kup Durak Be€ gemileri üzre avanta edüp rûy-› deryâda ‹slâm gemileri ve kefere firkateleri birbirlerine giriflüp bir ceng-i azîm etdiler kim ***[262b]*** bu hakîr Larinçe kal‘as› harâb›nda top u tüfeng serpindisinden duramaz olup bir köflede pinhân idim, ammâ bizim gâzîler hakkâ ki dilîrâne eyi savafl-› perhâfl etdiler.

Ammâ bizim guzât›n gemileri sekiz aded firkatelerin içi mâl-â-mâl küffâr esîri ve bî-hisâb ›skarça yüklü mâl-› ganâ’im kendülerinde cenge iktidârlar› var ammâ gemilerinin cenge tahammülleri yok.

Ve küffâr›n on pâre pür-silâh yüksüz serdemend firkateleri ve gerüden dahi sandallar ve kay›klar ile imdâdlar› gelmede.

Hemân bizim asker-i ‹slâm gemileri firkatelerinin içinde mâl-â-mâl olan küffâr esîrlerinden havf etdiler kim belki ceng esnâs›nda esîrler bafl kald›rmak ihtimâlleri ola, deyü hemân cengden fâri€ olup avanta deyüp cümle levendât küre€e girüp sekiz pâre ‹slâm firkatesi bizim temâflâ etdi€imiz Larinçe kal‘as› liman›na girüp kapand›lar.

Hakîri görüp cümle gâzîler hazz edüp tarfetü'l-ayn içre sekiz pâre firkatelerinin içlerinde olan mâl-› ganâ’im bâr-› sakîlleri ve cümle kefere esîrlerinin ellerin dest ber-kafâ ba€layup gemilerden taflra ç›karup hakîre teslîm etdiler.

Hemân hakîr hüddâmlar›m› atlar›yla getirdüp hakîr dahi at›ma süvâr olup küffâr esîrleri üzre âmâde durup bir gulâm›m› da€da olan kö€e gönderüp cümle re‘âyâ pür-silâh afla€› enüp cümle esîrleri ortaya alup ve bâr-› sakîlleri esîrlere yükledüp harâb kal‘adan ç›kup da€lara gidüp anda karâr etdik.

Hemân ki Gâzî Durak Be€ sekiz aded firkatesi ile salt kalup cânib-i erba‘adan ceng-âflûbu görüp gelen yi€itlerden befl yüz kadar yi€itleri firkatelerine doldurup ol ân Larinçe liman›ndan taflra yine küffâr üzre avanta edüp küffâr ile kütâ-küt germâ-germ savafl-› perhâfl etdi€in Ball›badra ve Holumuç kal‘as› yi€itleri bu ceng-âflûbu duyup yolunda(?) olanlar pür-silâh tarfetü'l-ayn içre gemilere girü[p] derhâl Gâzî Durak Be€'e imdâd yetiflüp küffâr›n on pâre firkatesin ortaya alup top ve kurflum ile küffâr›

topa tutulmufl maymûna dönderüp fi'l-hâl küffâr›n sekiz pâre gemilerini ân-› vâhidde feth edüp iki küffâr gemisi gerüye firâr edüp Kefalonya cezîresi liman›na girdiler.

Hamd-i Hudâ Gâzî Durak Be€ sekiz pâre gemi ile sekiz gemi dahi feth edüp cümle keferelerini esîr edüp ol kadar mâl-› menâl-i ganâ'im ve silâh ve cebehâne makûlesi alup yine Larinçe kal‘as› liman›na lenger-endâht olunca hakîr dahi da€daki esîr mâl-› ganâ'imleri yine getirüp Durak Be€'e teslîm etdikde Gâzî Durak Be€ ve M›s›rl›o€lu ve gayri hocalar ve day›lar hakîre hidmetimiz mukâbelesinde üç kefere esîr ve iki Freng gulâm› ve bir kîse talar gurufl ihsân edüp ol ân on alt› pâre gemilere cümle guzât girüp küffâr›n sekiz pâre gemilerinin haçl› peykerlerin bafl afla€› edüp top u tüfeng flâd›mânlar› edüp muvâf›k eyyâm ile yelkenlerin açup ‹nebaht› kal‘as›na do€ru azm etdiler.

‹flde ale'l-gafle böyle bir deryâ cengi seyr [ü] temâflâlar› edüp Cenâb-› Kibriyâ befl esîr ve bir kîse gurufl bu hakîre dahi ihsân etdi. Cenâb-› Allâh bir kuluna ihsân edince karada gezerken deryâ ganîmetinden mâl ihsân eder. Ammâ Gâzî Durak Be€'in ve gayri gâzîlerin cümle karadan ‹nebaht›'ya gidecek esîrleriyle bizim dahi befl aded ihsân olunan esîrleri bir gulâm›mla karadan Gördüs'de Zekeriyyâ Efendi'ye gönderüp "Bu esîrleri fürûh[t] edersiz" deyü mektûblar tahrîr edüp anlar ‹nebaht› ve Gördüs'e gitdiler.

Yine hakîr Larinçe kal‘as›ndan kalkup cânib-i cenûba 3 sâ‘atde bafl yukaru gidüp,

Der-defter-i pîç-ender-pîç, ya‘nî binâ-y› bâlâ kal‘a-i Holumiç

Ba‘z› kimesneler Holumuç yazarlar. Bundukanî Venedi€i binâs›d›r. Vech-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---). Niçe divelden divele de€üp âh›r-› kâr sene (---) târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî fethidir. Mora eyâletinde paflas›n›n hâss› voyvadas› hâkimdir. Ve pâdiflâh taraf›ndan azîm emânetdir. Üç yüz akçe flerîf ammâ kad›s› Gaston kasabas›nda sâkindir. Nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâd›r. Kethudâyeri, yeniçeri serdâr›, bâcdâr›, kal‘a dizdâr›, yüz on aded merdüm-hisâr›, harâc emîni, muhtesib a€as›, mi‘mâr a€as›, flehir kethudâs› vard›r.

Der-tarz [u] tarh-› zemîn-i eflkâl-i kal‘a-i Holumiç

Bu sûr-› üstüvâr-› bâlâ leb-i deryâdan iki mîl ba‘îd flark cânibine evc-i semâya berâber olup kâmil iki sâ‘atde ç›k›l›r bir flekl-i müsebba‘ fieddâdî tafl binâ kal‘a-i bâlâ-y› ***[263a]*** ra‘nâ-y› metîndir kim aslâ bir tarafdan havâlesi yokdur. Her taraf›nda befler konak yerden ve deryâda yüz mîl yerden görünür kal‘a-i bî-hemtâd›r.

Ve iç kal‘as› içinde ancak dizdâr evi ve cebehâne ve g›lâl anbâr› ve su sarn›çlar› var, gayri ma‘mûrâtdan bir fley yokdur. Ammâ cânib-i erba‘as›ndaki odalar üzre kireç ile s›val› bârân-› rahmetden akan su yollar› olup su sarn›çlar›na gider. Ammâ bu iç kal‘an›n ortas› bir vâsi‘ meydân olup alt›nda su sarn›c› ve bir servi a€ac› olup cânib-i flimâle nâz›r bir iç kal‘a kapusu var. Ammâ taflra kal‘as› bu iç kal‘aya muttas›l çâr-kûfle bir kal‘a-i metîndir. Lâkin yalç›n kayalar üzre olmak ile her taraf›nda aslâ handaklar› olmayup bunun dahi taraf-› garba nâz›r bir kapusu var.

Bu kal‘a içinde seksen aded kiremit örtülü kârgîr binâ hâneleri mâbeyninde Sultân Bâyezîd-i Velî'nin bir câmi‘i var, bir tarz-› acîb ü garîb minâre-i ra‘nâs› var.

Der-beyân-› varofl-› Holumiç

Bu kal‘a-i mezkûrun garb taraf› taflras›nda cümle iki yüz aded kiremit örtülü ma‘mûr Urûm keferesi evleri var. Kal‘aya aslâ kefereler giremez. Zamân-› kadîmde Venedik ile Âl-i Osmân sulh iken azîm iskele imifl. Hâlâ yedi kral balyoz Frenkleri ve konsolozlar›n›n sarâylar› var, ammâ Venedik balyozu yokdur.

Ve yetmifl bin gurufl iltizâml› gümrük emîni oturup iskele bafl›nda bir gümrükhâne sarây› var, hâlâ ma‘mûr durur ammâ ne emîni var ve ne cây-› emân› var. Venedik keferesi havfinden müselmânlar› yokdur ammâ kefereleri çokdur.

Ammâ bu kal‘an›n enderûn u bîrûnunda aslâ çârsû-y› bâzâr ve hân u hammâm ve mekteb ve tekye dahi yokdur. Gâyet cezîre yer olup harâba yüz dutmufldur. Liman› befl yüz pâre gemi al›r a‘lâ demir dutar alt› rûzgârdan emîn liman-› emând›r, ammâ bat› ve lodos rûzgârlar› isâbet eder. Lâkin demir kuvveti ile yat›l›r bir cây-› menâs liman-› körfüzdür.

Ve bu kal‘adan garb taraf›na deryâ afl›r› kal‘a-i ‹zakilse tokuz mîl deryâda bir cezîre-i mahsûldârd›r kim cirmi seksen mîldir. Zamân-› kadîmde bizim idi. K›l›ç Alî Pafla sene (---) de Aya Mavra kal‘as›n Venedik bize verüp bu cezîre-i Zakilse'yi Alî Pafla Venedik'e verme€i re'y-i ahsen görürler. Hâlâ ma‘mûr kefere cezîresi olup içinde seksen bin aded keferesi var. Ve bu Holumiç kal‘as›na mukâbil nümâyan bir sarp kal‘as› ve liman olup horos sadâs› ve nâkûslar› sadâlar› istimâ‘ olunur bir cezîredir.

Ve bu bizim Holumiç kal‘as›ndan Holumiç burnu yigirmi mîl poyraz rûzgâr› üzre gidilir bir burundur kim tâ Cezâyir ve Tunus ve Tarabulus'dan ç›kan gemiler bu burnu üzlerler.

Hikmet-i Bârî biz bu Holumiç kal‘as›n seyr [ü] temâflâ ederken Mora paflas› Hasan Pafla'n›n kethudâs› Ball›badra'dan dörd pâre firkate ile bu Holu-

miç'e gelüp küffâra zahîre veren âdemleri ve zahîre tafl›yan gemileri arayarak geldikde biz dahi atlar›m›z Holumiç'de b›ra€up kethudâ firkatesine girüp ‹zakilse cezîresi taraflar›na avanta edüp cezîreyi seyr [ü] temâflâ ederek gezdik.

Der-kâ'ime-i eflkâl-i cezîre ve kal'a-i ‹zakilse

Zakilse dahi derler, ammâ vech-i tesmiyesi bu cezîre kadîm-i evvelde dest-i küffârda iken bunda olan cehele küffâr firkateler ile henüz feth olmufl Mora vilâyetinde niçe yüz aded ümmet-i Muhammedleri esîr-i pây-beste dil-haste etdiklerinde ol ümmet-i Muhammedlere cevr ü cefâ ve îzâ etdiklerinden ‹zakilse deyü nâm› kalm›fl.

Ba'dehu Ebü'l-feth'den sonra Sultân Bâyezîd-i Velî Moton ve Koron kal'alar› fetihlerine giderken bu cezîreyi feth edüp cümle îzâ çeken ümmet-i Muhammedleri esîrlikden halâs edüp îzâ eden cümle kefere ve ruhbânlar› k›l›çdan geçirüp cezîreyi hâli üzre b›ra€›r.

Ba'dehu kal'as›n amâr edüp içine her mühimmât [u] levâz›mâtlar›yla asker-i ‹slâm doldurup kal›rlar. Tâ ki sene (---) târîhinde dest-i ‹slâmda durup ol sene-i minhde Sultân Murâd-› Sâlis asr›nda Uluç Alî Pafla bu cezîreyi Venedik'in Aya Mavra kal'as› ile mübâdele olunup bu cezîre hâlâ Venedik elinde olup Aya Mavra bizde kald›. Ammâ hâlâ bu cezîre ve kal'as› gâyet ma'mûr sûr-› üstüvârd›r. Ve taflras›nda bir flehr-i müzeyyen binâ etmifl.

Ve bu cezîre bir ulu yaylal› da€d›r. Ve dâ'irenmâdâr cirmi seksen mîldir kim Mora cezîresine on mîl karîbdir. Ve Mora ile adaya karîb mâbeynde bir ***[263b]*** ulu kaya vard›r kim de[r]yâ içindedir. Gemiler ol kayaya karîb varma€a ihtirâz ederler. Ve Holumiç burnu bu kayac›€›n cânib-i flark›nda Mor[a] k›y›s›nda bir âlî burundur, ammâ etrâf› ifrât ile s›€l›kd›r ve ormanlar ile s›kl›kd›r. Mezkûr Holumiç burnuna karîb gemiler varmayalar. Mellâh kefltîbânlar ihtirâz edeler. Hattâ küffâr zamân› bu Holumiç burnunda fânûs yakarlarm›fl. Cümle rübbân-› mellâhân gece ile ol fânûsu görüp ol buruna yak›n varmazlarm›fl. Hâlâ fânûs kullesi eseri nümâyând›r.

Ve bu cezîre-i Zakilse'de p›rankop(?) derler bir gûne kök peydâ olur. Bundan Frengistân'a niçe bin yük yük götürürler. Ve niçe bin denk beyâz sekerled ve beyâz saya çukalar› Frengistân'dan yük yük getirüp bu cezîrede mezkûr kök ile la'l-gûn çukalar boyanup bu kökden her sene niçe yüz bin altun hâs›l olur. An›niçün Venedik kâfiri bize Aya Mavra gibi kal'a-i bî-hâs›l› verüp yerine pür-mahsûl ‹zakilse cezîresin ald›. Ammâ bu Zakilse bizim elimizde iken ol kökden kimsenin haberi olmayup Girid mank›r› gibi bir fülûs-› ahmer hâs›l olmazd›.

Ve bu cezîrenin kal'as› Mora cezîresinin Holumiç kal'as›na mukâbil ve karîb poyraz rûzgâr›na karflu bir bay›r üzre bir fieddâdî seng binâ bir küçük kal'a-i ra'nâd›r, ammâ gâyet sa'b ve metîn kal'a-i zîbâd›r, ammâ âsî kefere destinde olmak ile alarkadan temâflâ etdik. Bî-hadd ü bî-hisâb da€lar› bâ€lard›r ve âdem deryâs›yla mâl-â-mâldir.

Ve bu adan›n bir eyi liman› var. Karayel tarafı›nda y›ld›z rûzgâr›na karflu bir adac›k vard›r, ismine Paluziye derler, anda a'lâ yatak yeri limand›r.

Ve bu Zakilse cezîresi cemî'i Frengistân ve Ma€rib'den gelen gemiler bu aday› ü[z]leyüp gelirler, zîrâ gâyet memerr-i nâsd›r. Ve bu cezîre-i ‹zakilse etrâf›nda bir gece dolaflup aslâ küffâra zahîre gider firkate ve kay›klara râst gelmeyüp andan kalkup küffâr havfi çekerek firkatelerimiz ile cânib-i k›bleye gidüp cezîre-i Kefalonya'da esîr olan Durak Kapudan'›n hocas› Kara Hasan Hoca'ya küffârdan ›tlâka gitdikde Zakilse'den yigirmi mîl karayelin kertesine serdemend gidüp,

Der-flerh-i cezîre ve kal'a-i Kefalonya

Bânîsi Venedik Pirinc-pirimleridir, ammâ sene (---) târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî fethidir. Venedik elinden al›nm›fld›r.

Ba'dehu sene (---) târîhinde Moton ve ‹nebaht› fetihlerinden sonra Venedik küffâr› iki yüz pâre kefltî ile bir donanma-i azîmi gelüp mezkûr kal'ay› kâmil sekiz ay dö€e dö€e ve yedi kerre la€›mlar atup ve otuz dörd kerre yürüyüfl ile zarben ve kahren bu kal'ay› zebûn etdiler. ‹çinde olan asâkir-i ‹slâm da az kalup sekiz aydan berü bir cânibden dahi imdâd gelmedi€inde kal'ay› vere ile verdiler.

Vereden sonra küffâr ahd-i emân› bozup cümle vere veren askeri dendâ[n-›] tî€dan ve rümh-› sinândan geçirüp k›rd›lar.

Ba'dehu sene (---) târîhinde Süleymân Hân asr›nda Sak›z cezîresin feth eden Piyâle Pafla dest-i bâzû-y› kahr ile Venedik elinden bu kal'ay› feth edüp "*Men dakka dukka*"[1] deyüp mukaddemâ küffâr bizim vere veren askerimiz nice k›rd› ise Piyâle Pafla dahi cümle küffâr› k›l›çdan geçirüp kal'ay› feth etdi.

Ba'dehu sene (---) târîhinde Venedik küffâr› bu cezîreyi dahi K›l›ç Alî Pafla Aya Mavra kal'as›yla bu cezîreyi dahi mübâdele edüp Aya Mavra bizde kald› ve bu Kefalonya cezîresi ol zamândan berü kefere elinde kald›.

fiekl-i müdevveri yüz elli mîldir. Ve cezîre-i Mora'ya otuz mîl karîbdir kim Mora'n›n cânib-i garbîsindedir. Ve Aya Mavra burnundaki ‹ncir liman› alt› mîldir, mukâbelesine poyraz›n kerte gün do€usundan cânibe gidilir.

Ve mezkûr Kefalonya adas› da€l› ve tafll› ve bâ€l› ve bâ€çeli ve âb-› hayât sulu ve ni'metleri vâfir ve berekâtlar› mütekâsir bir vâsi' adad›r. Hattâ deryâdan biz gelirken bu adan›n alâmeti oldur kim

[1] Çalma kap›n› çalarlar kap›n›.

günbat›s› taraflar› gâyet yüksek da€lard›r. Ve lodosa mukâbil olan yerinde bir yumru burun vard›r, gâyet âlî burund[ur] kim Kav Sansi burnu derler. Ma€-ribden gelen gemiler ol burnu seçüp Kefalonya'd›r derler, ammâ bu burunda bir tafl vard›r, gemilere andan ihtirâz lâz›md›r.

Ve bu adan›n k›ble taraf›nda hudâyî bir vâsi‘ li-man› vard›r, Tuzla liman› derler. Ve birine Palike li-man› derler. Bî-bedel limanlardan bunlard›r. Bu limanda yatup küffâra vere beyâz bayra€›n diküp üç gün ***[264a]*** nazaretede mihmân olup kal‘a cenerali cümle me’kûlât [u] meflrûbâtlar›m›z verüp safâlar etdik. Bu mezkûr Palike liman›ndan ç›kup karada alt› mîl gidüp,

Der-fihris-i eflkâl-i sûr-› Kefalonya

Bir mürtefi‘ püflte üzre flekl-i murabba‘ bir fieddâdî binâ-y› metîndir ammâ küçükdür. Küffâr elinde olmak ile murâd [u] merâm›m üzre kemâl mertebe temâflâ edemedik, ammâ gâyet ma‘mûr ve pür-silâh kal‘a-i âmâdedir. Ba‘z› kal‘a-misâl ma-nast›rlar› ve kortiyeleri ve müzeyyen çiftlikleri nümâyând›r.

Ve kal‘a içinde ve taflras›nda ol kadar kefere çokdur kim hisâb›n nâr-› sa‘îr zebânîleri bilir, zîrâ âb [u] hevâs› ve binâs› latîf ve mahbûb u mahbûbesi nazîf ü zarîf bir cezîre-i dilküflâd›r.

Ve kal‘as› liman›na gemiler var›cak karayel tara-f›na Palike liman›na mukâbil alt› kulaç yerde gemiler yat›r, zîrâ kal‘a cânibi s›€l›kd›r ve tuzla yerlerdir. Ve e€er limandan taflra demir b›raksalar on alt› kulaçd›r.

Ve bir liman dahi Ayakiri liman› derler, latîf limand›r kim liman kenâr›nda bir kenîsesi var.

Ve bir liman dahi gün do€usuna Ayastifano derler, eyi liman-› emân olup bunun dahi bir kenîsesi (...) karayel taraf›nda akarsular› vard›r.

Ve bir liman› dahi Ayastifano liman›n›n karayel taraf›na bir liman› dahi var, Larinçes derler. Büyük kalyonlar girüp lengerlerin on befl kulaç yerde b›ra€›r. Ve bir liman› dahi günbat›s› ve karayel taraf›nda olup Baflkarada liman› derler, eyi latîf limand›r kim niçe gemiler kenârda bafl›n karaya verüp kar›n kar›na yat›l›r sekiz rûzgârdan emîn çanak gibi liman-› pür-emând›r.

Ve bir liman dahi bu cezîrenin k›blesi taraf›nda Harâmî liman› derler, a‘lâ liman olup büyük gemiler yatmak kâbildir. Ammâ bu Harâmî liman› Aya Mavra burnuna on mîl yer karîbdir kim Lefkada adac›€› ve Aya Mavra kal‘as› ve Pireveze {kal‘as›} ve Anatolkoz k›y›lar› cümle görünür.

Ve bu Kefalonya cezîresinin etrâf›nda yigirmiden mütecâviz a‘lâ yatakl› limanlar vard›r, ammâ mecmû‘a-i nâ-matbû‘umuzda kefltîbân mellâhân tüccârlara bir hisse haberdâr etmek içün bu mezkûr liman-› meflhûrlar›n evsâflar›n manzûrûmuz oldu€u üzre tahrîr etdik.

Bu cezîrede üç gün nazarete bekleyüp dördüncü gün kal‘a cenerali olan Cinivize buluflup mezkûr esîr Kara Hasan Hoca'y› zindândan ç›kardup bi'l-mü-vâcehe Hasan Hoca'y› ceneralden befl yüz uskota riyal gurufla esîrlikden halâs edüp ceneralin ziyâfetin yeyüp ve niçe cüz’î ve küllî hedâyâlar›n alup yine firkatelerimize süvâr olup top u tüfeng flâd›mânlar› edüp giderken Berak adas› ard›ndan bir firkate memlû bu€day ile bize karflu gelüp kâfire getirirlerken amân vermeyüp içinde yigirmi iki keferesin dahi esîr edüp firkateyi yede€e alup y›ld›z taraf›na befl mîl gidüp,

Der-cezîre-i flehrengîz-i Küçük Kefalonya

Venedik hükmünde bir küçücük adac›kd›r kim ma€ribden maflr›ka tûlânî vâki‘ olup bundan Aya Mavra burnuna üç mîl karîb olup bu cezîrecikde bir küçük kal‘ac›k vard›r. Kapudan› ve yüz kefere ne-ferâtlar› var.

Bu cezîreye yanaflup vere verüp nazaretelerinde yatmadan ac u zâc ve bir habbeye muhtâc kefereler pafla kethudâm›z›n bafl›na üflüp ricâ ve minnet ile ganîmet ald›€›m›z bu€day gemisin bu€day›yla yi-girmi kîse uskota gurufluna alup yigirmi iki nefer esîr olan kâfirleri de on alt› kîse gurufla halâs edüp bize vâfir ri‘âyet edüp,

"Var›n selâmetle gidin, flimdi bu ân Venedik donanmam›z gelüp buradan geçüp Girid'e imdâd asker götürse gerek" dediklerinde hemân akl›m›z ba-fl›m›zdan gidüp andan "avanta" deyü kalkup tekrâr y›ld›z cânibinden maflr›k taraf›na s›y›rma rûzgâr ile tekrâr kal‘a-i Holumiç'e gelüp anda Hasan Kethudâ bize fürûht etdi€i bu€day mâl›ndan ve esîrlerin mâllar›ndan bir kîse gurufl hakk-› sükût verdi.

Zîrâ "Küffâra g›lâl satmak memnû‘dur" deyü kendüsi deryâda gezerken kendüsi bu€day› kâfire satd›€›ndan s›k›lup hakîre bir kîse ve hüddâmlar›ma k›rkar altun ve birer çuka ve birer kumâfl ve küffâr-lar›n birer aded tüfenglerin verüp kethudâ ile ve esîr-likden halâs olan Kara Hasan Hoca ile ve gayri ülfet etdi€imiz gâzîler ile vedâ‘laflup bunda atlar›m›z yine hâz›rlayup mezkûr bir kîse mâl bâr-› sakîli ve niçe bâr [u] büngâh› Holumiç kal‘as› dizdâr›na emânet komak içün atlara süvâr olup iki sâ‘atde evc-i âs›mâna urûc edüp kal‘a-i Holumiç dizdâr›nda mihmân olup cümle ***[264b]*** eflyâ-y› bâr-› girânlar› dizdâra emânet koyup salt sebükbâr kald›k.

Mukaddemâ Küçük Kefalonya cezîresinin "Bire kalk›n, flimdi donanmam›z gelir" dedi€i gerçek imifl. An› gördük, rûy-› deryâda yigirmi alt› pâre kalyon ve üç pâre kad›rga ve on pâre firkate pupa yelkenlerin küflâde edüp vakt-i zuhurda top [u] tüfeng flâd›mânlar› edüp haçl› peykerlerin açarak ‹zakilse liman›na cümle girüp lenger-endâht olup yatup ayfl [u] nûfl ve zevk u flevke bafllayup erganon ve torom-pete ve luturyan borular› çalarak yatd›klar›n hakîr

kal‘adan seyr [ü] temâflâ ederdik kim aslâ dûrbîn ile nazar etmek lâz›m de€il idi.

Hikmet-i Hudâ temâflâ-y› ibret-nümâ: Ol gece ‹nebaht›l› Durak Be€ âdemlerinden M›s›rl›o€lu nâm gâzî-i megâzî dörd pâre firkatesi ile h›rs›z gibi gelüp ‹zakilse alt›nda liman içre yat›r. Yigirmi alt› pâre kâfir kalyonlar› ve üç pâre kad›rga ve on pâre firkatelerin aralar›na vakt-i sabâhda cümle küffâr liman bende(?) sarhofl ve evgâr ve bî-kâr hâb-› gafletde yat›rlarken hemân M›s›rl›o€lu dörd pâre palpa ve alesta firkateleriyle zâhir olup bu kâfir gemilerinin aras›na aç kurd koyuna ve koyun tuza sunar gibi kâfire sunup sar›l›cak hemân sadâ-y› Allâh'a rehâ buldurup bir yayl›m top ve bir yayl›m tüfeng atup cümle küffâr gemilerinin içlerine dal sâtûr-› Muhammedî urduklar›nda hakîr beri tarafda dendân-› bedenler üzre Holumiç kavmiyle seyr [ü] temâflâ edüp du‘âya meflgûl olduk. Eyle bir ceng-i germâ-germ savafl-› perhâfl-› bebr-i dilîrâne etdiler kim top u tüfengin bârûd-› siyâh› dûd› vakt-i sabâhda fleb-i muzlim olup küffâr içre bir girîv u [fer]yâd [u] vâveylâ kopup âfitâb-› âlem-tâb pertev sald›kda an› gördük, niçe bin küffâr cünd-i melâ‘în kendülerin deryâya atup gark-› âb olma€a bafllad›lar.

El-hâs›l kâmil üç sâ‘at pey-ender-pey ceng [ü] cidâl ve harb [u] k›tâl olup hâh-nâ-hâh kâfirin dörd pâr[e] azîm gemilerin feth edüp dörd pâre firkatesinin yede€ine ba€layup kâfirin haçl› bayraklar›n sernigûn edüp muvâf›k eyyâm ile giderken azamet-i Hudâ cümle kâfir kalyonlar›ndan ve kal‘adan ve limanda yatan firkatelerden küffâr-› dûzah-karâr ol kadar top u tüfeng atd›lar kim âs›mân› top u tüfeng tütünü tutdu.

Derhâl küffâr M›s›rl›o€lu'nun ard› s›ra dörd pâre kâfir kad›rgas› donadup limandan ç›kup kovunca M›s›rl›o€lu eyyâm-› müsâ‘id ile yelken ve kürek çekerek dörd pâre kalyon flikâr›yla ‹nebaht› kal‘as›n buldular.

Ba‘dehu dörd pâre küffâr kad›rgalar› hâ’ib ü hâsir döndüler ve dâr-› menhûs olan limanlar›na girdiler. Ve ol ân cümle yelken açup Girid cânibine y›k›lup gitdiler.

Bu temâflâ-y› ibret-eseri dahi edüp guzât-› müslimîne pesend etdik. ‹fltde bu Mora serhaddinin cümle gâzîlerinin fleb [ü] rûz kârlar› budur. Hudâ-y› Müte’âl her ifllerin âsân edüp cümlesi Rabbü'l-‹zzet'in h›fz-› emân›nda olalar.

Ba‘dehu hakîr Holumiç a‘yân›yla vedâ‘laflup bafl afla€› iki sâ‘atde cânib-i k›bleye sahrâ-y› Gaston içre giderken,

Nehr-i (---) : Tokuz göz musanna‘ tafl cisrden ubûr etdik. Bu nehir cânib-i flarkda tâ Kala[v]rata da€lar›ndan gelüp Holumiç kurbunda Körfez deryâs›na mahlût olur.

Andan yine sahrâ-y› Gaston içre ma‘mûr kurâlar› ve çiftlikleri 3 sâ‘atde geçüp,

Der-ta‘rîf-i mahsûldâr-› flehr-i Gaston-› ibret-nümûn

Mora paflas›n›n hâss› voyvadal›€›d›r. Ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Nâhiyesi cümle (---) aded ma‘mûr kurâd›r. fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve nâhiye nâ’ibi ve kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve harâc a€as› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr› ve cümle a‘yân-› kibâr› var, ammâ tâ‘ûndan da€lara firâr etmifller. Ve Bundukanî Venedi€i gâretinden flehri harâba yüz dutmufldur.

Bu flehir deryâdan iki sâ‘at ba‘îd bir mahsûllü vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-efl‘âr bir sahrâ-y› ganîmet bî-pây[ân]da vâki‘ olup cümle 4 aded mahallât ve cümle 4 aded mihrâb ve cümle iki yüz aded kiremit örtülü sehel ma‘mûr kalm›fl bâ€l› ve bâ€çeli vâsi‘ evlerdir.

Evvelâ çârsû içinde Eski câmi‘ ve Yeni câmi‘ vard›r. Mâ‘adâ cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir.

Ve cümle bir aded medrese ve cümle 2 aded mekteb ve cümle 100 aded dükkând›r. Ve cümle bir hân ve cümle bir hammâm ve cümle 4 aded tekye-i dervîflân› var, ammâ cümleden efl-fieyh Mehemmed Kâdirî hânkâh› ma‘mûrdur. Yüz neferden mütecâviz âfl›kân-› sâd›kânlar› vard›r. Ve fieyh (---) tekyesi Halvetî tarîkinde ulu âsitâne olup ni‘meti pîr ü cüvâna dâ’imdir.

Ammâ bâ€ u bâ€çesi bî-hisâbd›r. Mâ-tekaddem bu sahrâ-y› bî-pâyân›n mahsûlât-› gûnâ-gûnlar› cümle Venedik'i ve sâ’ir Frengistân'› beslerdi, zîrâ Mora ***[265a]*** vilâyetinde bu sahrâdan ve Arhoz vâdîsinden ve Eloz ovas›ndan ve Lakoz vâdîlerinden mahsûldâr hâmûn-› lâle-›zârlar yokdur, ammâ bu Gaston sahrâs› cümleden azîm nebâtât [u] giyâhât mahsûlâtl› ve kurâ ve kasabâtl› fezâ-y› ma‘mûrdur.

Memdûhât›ndan: Bal› ve ya€› ve her fevâkihe müsmirât-› âbdâr› memdûh olup illâ kiraz-› gülnâr-› hoflhoru rub‘-› meskûnda yokdur, me€er ‹slâmbol'un Hisâr kiraz› ola. Ve dahi memdûhu bu sahrân›n âb [u] hevâs› bi-emri Hudâ câmûsuna yaram›fld›r. Niçe yüz bin kara câmûslar› olup sürü sürü gezerler.

Cümle halk› Urumfla lisânl›lard›r, ammâ müselmânlar› cümle sâhib-i sülûk muhibb-i fukarâ âdemlerdir. Re‘âyâlar› Rûm kefereleri olup cümlesi bafllar›na bir gûne manlifke beyâz flapka gibi tartur geyerler. Ve avretleri bafllar›na beyâz sar›k sarar kefere kar›lar›d›r kim bir gûne mudhik çe[h]reli ve saç› (ve) sar›kl› kar›lard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-› ziyâretgâh-› flehr-i Gaston: Evvelâ Kâdirî tekyesinin bâ€-› ‹remi içinde bir gül-i gülistân-› h›yâbânda merkad-i Delikli Baba: ‹sm-i flerîfleri fieyh Alî'dir. Ve civâr›nda meflhed-i efl-fieyh Arâkî. Ve ana karîb kabr-i efl-fieyh Ebûbekir. Ve bunun cenbinde efl-fieyh Mehemmed efl-fiâmî, bu azîz-i merkûm tarîk-i Kâdirî serverlerinden bir serbâz-›

âflk-› ilâhî hünerverlerinden ulu sultân olup niçe yüz menâk›blar› vard›r. *Kaddesenâllâhu bis›rr›hi'l-azîz, rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Andan kalkup k›ble taraf›na 3 sâ'at gidüp,

Kal'a-i Pazgan: Leb-i deryâda vîrânca flekl-i müselles bir fieddâdî kal'ac›k imifl. Durkud Pafla harâb etmifl, ammâ kurbunda ma'mûr kurâlar çokdur. Andan yine cânib-i k›bleye 3 sâ'atde,

Karye-i Be€ çiftli€i: Yüz mikdâr› saz örtülü kâfir evleri var. Andan yine k›ble taraf›na (---) sâ'at leb-i deryâ ile gidüp,

Sitâyifl-i kal'a-i Pondikoz

Lisân-› Rûmca s›çan kal'as› demekdir. Bânîsi yine Venedik'dir. Leb-i deryân›n bir burununda vâki' olup ma'mûr edecek kal'ad›r. Sene 906 târîhinde Bâyezîd Hân-› Velî feth edüp ba'de'l-feth münhedim etmifldir kim bir dahi küffâr tama' edüp istîlâ etmeye. Ammâ rivâyet-i sahîhan›n sebeb-i inhidâm› oldur kim bu flehr-i azîm içre bir amûd-› bâlâ üzre hukemân›n biri bir altundan s›çan timsâlini mutalsam edüp bu flehirde aslâ s›çan olmazm›fl. Hîn-i fetihde flikârc› guzât-› müslimînler mezkûr amûdu y›kup üzerindeki altun s›çan› koparup ald›klar› gibi cemî'i flehre s›çan müstevlî olup içinde olan benî âdemlerin esbâb-› havâ'icleri kalmad›€›ndan mâ'adâ cümle gâzîlerin atlar›n›n yelelerini ve kuyruklar›n› s›çan yeyüp atlar› tay eder. Ve cümle halk›n saçlar› ve sakallar› ve b›y›klar›n s›çan yeyüp pîr-i nâ-tüvân sâhib-i rîflleri s›çan cüvân yi€itler etdi€inden cümle halk s›çan derdinden flehri b›ra€up firâr etdiklerinden flehrin harâb› böyle olmufldur, deyü yazm›fllar. An›niçün bu kal'aya Rûmlar Pondikoz kal'as› derler. fiehri ve bâ€ u bâ€çesi dahi (...) kedi kadar s›çanlar› vard›r ve âdem ve âdemî-zâd yokdur. An› geçüp bir sâ'at dahi gidüp,

Karye-i (---) : Bir bay›rl› yerde yüz elli evli ve bir câmi'li ma'mûr köydür. Ze'âmeti olan Hasan Çavufl bir câmi'i kiremitlice ve bir alçak minârelice câmi' binâ etmifl.

Andan bir sâ'at cânib-i cenûba gidüp nehr-i azîm **Rufiya**'yi kefltî ile ubûr etdik. Bu nehr-i âb-› zülâl tâ Arhoz ve Taraboliçse ve Kalavrata da€lar›ndan cem' olup nehr-i azîm oldukda mezkûr Pondiko[z] kal'as› kurbunda Akdeniz'e mahlût olup kâhîce gemilerle ubûr olunur bir dîvâne akar nehr-i azîmdir, ammâ garâbet anda kim bu Mora cezîresi deryâ içinde olup böyle nehr-i kebîr ola garîb hikmet-i acîbdir. Hemân [1]«E†«‰‰OA†Y dir. Hakkâ ki Mora adas›nda bundan büyük nehir yokdur. Andan flark taraf›na 2 sâ'at gidüp,

Der-tavsîf-i kal'a-i Fener

Teflrîfât-› kazâda kazâ-y› Fânûs-› Mora yazar, zîrâ bir Fener kal'as› dahi T›rhala kal'as› kurbunda vard›r, ammâ bu Fânûs kazâ-y› Mora'dad›r. Bu kal'ay› dahi sene 906 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî feth etmifldir. Be-dest-i Koca Mustafâ Pafla. ‹slâmbol'da Zencîrli Servi'de câmi' ve tekyesi olan Mustafâ Pafla feth etmifldir. Hâlâ Mora sanca€› hâkinde seksen akçe pâyesiyle kazâ-y› nâgehânîdir kim nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Serdâr› var, kethudâyeri ve gayri hâkimleri yokdur. Kal'as› bir sarpl›k ve tafll›k yerdedir, ammâ vîrând›r.

fiehrinin imâreti cümle iki yüz aded hâneli ve cümle bir câmi'li ve cümle bir zâviyeli ve cümle bir ***[265b]*** hammâml› ve cümle bir mektebli ve cümle bir sûhte medreseli ve cümle bir tekyeli ve cümle on dükkânl› vîrân flekilli kasabac›kd›r, ammâ bâ€ u bâ€çesi çokdur.

Andan nehr-i Rufiya kenâr›nca niçe dere ve depeler aflup 3 sâ'at semt-i flarka gidüp,

Karye-i S›çaka

Yüz evli ve bâ€ u bâ€çeli ve dere ve depeli Fener kazâs› nâhiyesinde ze'âmet köyüdür. Andan yine cânib-i k›bleye 3 sâ'at gidüp,

Karye-i Ardamiça

Ba'z›lar Ardiça derler. Bir sarp dereli ve depeli yerde bâ€ u bâ€çeli ve bir câmi'li ve seksen aded kaya€an örtülü ve n›sf› kiremit ile mestûr ze'âmet ma'mûr köyüdür. Andan cânib-i cenûba el-›yâzen billâh da€lar ve beller aflup sarp yerleri 6 sâ'atde geçüp,

Menzil-i karye-i Zursa

Vezîria'zam iken Sultân ‹brâhîm'in hal'i günü Atmeydân›'nda hezâr-pâre etdikleri Ahmed Pafla'n›n o€lu Bâkî Be€'in serbest ze'âmeti köyüdür kim bir vâsi' öz içinde bâ€l› ve bâ€çeli ve yü[z] elli evli serâpâ kiremit örtülü ma'mûr kârgîr binâl› ve bir câmi'li bir flîrîn karyedir, ammâ kasaba olma€a müsta'id zemîn-i mahsûldâr[d›r].

Der-sun'-› Hudâ-y› ibret-eser: Bu karye içre bir âb-› hayât-› berrâk ve âb-› nâb su kaynak havz-› azîmi var kim bu karye-i ma'mûrenin etrâf›nda olan niçe kurâlardan avred ve o€lanlar gelüp bu havz-› azîm içre flinâverlik edüp benî âdem mâhîleri birbirlerine bilâ-vâs›ta kuç kuca€ olup sohbet-i pür-çîn ederler.

Bu havz›n etrâf›nda âs›mâna kad keflân olmufl ç›nâr-› müntehâlar›n z›ll-› sâyelerinde gûnâ-gûn niflîmen soffalar ve niçe mastaba ve dikkeler ve çemenzâr yerde gûnâ-gûn maksûrelerde erbâb-› merâm teferrüc edüp ayfl u nûfl ederler.

[1] *Kur'ân,* Bakara, 20; "Allâh her fleye kadirdir"

Her d›raht-› flâhdâr›n her birin onar âdem kucaklayamaz. Aceb sun‘-› Hallâk-› Lem-yezel kâr› d›raht-› azîmlerdir kim sâyelerinde olan aflren fe-aflr havz-› azîm üzre ve z›ll-› himâyesinde olan soffalar üzre sohbet-i hâs eden âdemlere aslâ günefl te’sîr etmez, bir garîb ü acîb teferrücgâh-› mesîregâh bâ€-› Merâmd›r kim Mora'da ve sâ’ir diyârda Zursa teferrücgâh› gâyet meflhûrdur.

Bu teferrücgâh içün her bâzâr gün bunda etrâf kurâlardan befl on bin âdemler cem‘ olu[p] al› sat› ve bâzâr-› azîm olur. Bu karye-i ma‘mûre Arkadiya kazâs› nâhiyesidir.

Ba‘dehu bu karyeden elli aded tüfeng-endâz Urûm yi€itlerinden levendâtlar alup Hudâ'ya s›€›nup (---) sâ‘at taraf-› cenûba gidüp nehr-i Boz'u geçdik. Bu nehir Arkadiya ve Kala[v]rata da€lar›ndan cem‘ olup bu mahalle karîb Körfez deryâs›'na munsab olur.

Andan Körfez deryâs› kenâr›na ç›kup nîm sâ‘at ileri bay›rlar bafflar›na karavullar koyup leb-i deryâ ile sengistân yerleri geçerdik. Bu mahallerde Manya ve Çuka adalar›n›n Freng-i bed-reng pür-ceng kâfirlerinin yatak yerleri oldu€undan kâfir havflerin çekerek (---) sâ‘at dahi taraf-› k›bleye gidüp,

Der-tahrîr-i zemîn-i Matya, ya‘nî temdîh-i kal‘a-i Arkadiya

Bânîsi (---) (---) (---) dir. Lisân-› Rûmca üzre Arkadiya (---) (---) demekdir. Niçe mülûk destine girüp âh›r-› kâr sene 906 târîhinde Bâyezîd-i Velî fethidir. Mora eyâletinde pafla hâss› voyvadal›€›d›r. Üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâ olup (---) aded nâhiye kurâs› var.

Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve mi‘mâr› ve harâc a€as› ve flehir kethudâs› ve Rûmlar üzre portoyorozi vard›r. Kal‘a dizdâr› ve toksan aded gâzî merdüm-hisâr› cümle Cezâyir levendleri gibidir. Kal‘as› leb-i deryâdan bir top menz[il]i içeri flark cânibinde karada Cum‘a köyü(?) da€› burnunda bir mürtefi‘ havâlesiz flekl-i bâdemî bir seng-i t›râfl ve bir kârgîr ve metîn kal‘a-i savafl muhkem hisâr-› üstüvâr-› hâz›r-bâfld›r kim ejder-i heft-ser gibi cânib-i erba‘aya ve deryâya nâz›r bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn rabât-› müzeyyen ve flehr-i medîndir kim bir refî‘u'l-bünyân ve halk› azîmü'fl-flân gâzî fetâlard›r. Ammâ bu kal‘an›n etrâflar›nda aslâ handak ve hafirden bir niflân yokdur, zîrâ sâfî yalç›n kayalar üzre vâki‘ olmufldur.

Bu sûrun girdâ-girdi cümle iki bin ad›md›r. Ve cümle üç kat dolma r›ht›m fieddâdî sedd-i ‹skendervâr kal›n dîvâr-› üstüvârd›r. Lâkin iç kal‘as› dahi metîn ve müstahkemdir. Ve cümle etrâf-› kal‘ada sekiz aded tabya-misâl burc-› bârûlard›r kim her tabyalar› üzre gâyet latîf toplar› vard›r.

Ve bu kal‘a içinde cümle seksen aded kiremit ile mestûr tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ hânedân-› ma‘mûrlar vard›r. Ve cümle cânib-i flarka nâz›r bir demir kapusu var ammâ iki kat kapulard›r. Ammâ *[266a]* flarka nâz›r orta kapu önünde Sultân Süleymân câmi‘i var, tarz-› kadîm bir musanna‘ câmi‘-i rûhânîdir. Ve taflra büyük kapunun iç yüzünde bir âb-› hayât çeflme-i âb-› hofl-güvâr› var. Bu kapu dahi cânib-i flarka mekflûfdur. Bu kapudan taflra,

Der-kayd-› taflr[a] varofl-› müzeyyen: Bir sarpl›k ve kayal›k zemîn içre cümle 400 aded serâpâ kârgîr binâ ve cümle tafl dîvârl› kal‘a-misâl metîn ve tahtânî ve fevkânî kiremitli ve (---) örtülü ma‘mûr u müzeyyen hânedânlard›r kim her evde tüfeng mazgal› delikleri var kim cânib-i etrâf›nda olan sokaklarda aslâ düflman girüp gezemez, zîrâ bu flehir halk›n›n havfi Freng'dendir. Bir kerre bu flehre Venedik Frengi girüp cümle k›r›lup bak›yyesi hâ’ib ü hâsir firâr etdiler. Zîrâ bu flehrin hânedânlar›n›n ikisi üçü bir yerde de€illerdir seyrek seyrek binâ olunmufl kal‘a-misâl hânedânlard›r, ammâ yine birbirini gözedirler. Cümleden (---) A€an›n hânesi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) meflhûr sarâylard›r.

Der-kârhâne-i ehl-i sanâyi‘ât: Bu flehir içre cümle elli aded ma‘mûr u müzeyyen çârflû-y› bâzâr-› hüsn vard›r. Ammâ bu sûk-› sultânî içre dükkânlar›n önlerinde iri kadd-i bâlâ ç›nâr a€açlar› ve asma a€açlar› ile zeyn olup bir sâyedâr ve koyah-› h›yâbân müferrih ve mesîregâh-› müzeyyen çârsûdur.

Ve cümle bir aded câmi‘i var. (---) (---) (---) (---) (---) Ve cümle (---) aded mahalle mesâcidleri v[ar]. Ve cümle bir aded medrese-i sûhtevât› var. Ve cümle 2 aded ebced-hân-› t›flân mektebleri vard›r. Ve cümle bir aded hânkâh-› Âl-i Abâ-y› fakîrân› va[r]d›r. Ve cümle bir aded kâh ifller ve kâh ifllemez hammâm› var. (---) (---)

.....(2 sat›r bofl).....

Bu flehrin hevâs› sevâhil olup vakt-i asrda hânedânlar›na ve kayal› da€lar›na günefl fla‘fla‘a urup gâyet fliddet-i hâr olur, ammâ halk› tendürüst olup mahbûbu ve mahbûbesi memdûhdur.

Hattâ bu flehr-i hâk-i pâkde hâs›l olmufl (---) A€azâde Abdullâh Çelebi nâm bir cüvân-› benâm hâs›l olup Hallâk-› âlem ana bir hüsn ü cemâl [ü] kemâl ve bir hüsn-i edeb ü bî-misâl vermifldi kim günefl an›n rûy-› münevveri yan›nda bî-nûr bî-ferdir. Hikmet-i Bârî pederi merhûm oldukda bu cüvân-› ahsen-i takvîm ans›z›n öksüz kalup Gördüslü Zekeriyyâ Efendi yan›na alup dünyâ ve âhiret o€ul edüp ilm-i kemâl-i ma‘rifet ta‘lîm etdirüp bir necîb ü reflîd ma‘sûm-› pâk oldu kim görenler [1] ‰o,Œ†Ut‰o,t«†«‰« âyetin tilâvet ederdi.

Ammâ bu flehrin sevâhil oldu€una göre sular› âb-› hayâtd›r. Hattâ çârsû-y› hüsn içre bir çeflme-sâr-› âb-› kevser vard›r kim Mora vilâyetinde misli yokdur. Ol aynü'l-hayât›n târîhi budur:

---

1 *Kur’ân,* Tîn 4; "Biz insanı en güzel biçimde yarattık"

Bu sebîl-i kevserin hâtif dedi târîhini,
‹ç Hüseyn'in aflk›na ey cân sahhâ âfiyâ.

Sene 1016.

Ve bu flehrin bâ€ u bâ€çesi bî-hisâb olup **memdûhât-› müsmirât›ndan** limonu ve nârenci ve kebbât› ve nâr› ve inciri memdûhdur, ammâ zeytûnu hurmâ gibi tâze iken tenâvül olunur, aslâ ac› de€ildir. Ve pembesi rub‘-› meskûnda olmak ihtimâli yokdur.

Ve **memdûh-› sanâyi‘ât›:** Beyâz pembe bezinden yigirmi dirhem gelir bir gömle€i bir kam›fl içre koyup pâdiflâhlara ve krallara ve a‘yân-› vilâyetlere [ve] vüzerâ ve vükelâlara bir bo€um kam›fl içinde bir gömleklik bezi hedâyâ gönderirler. Aceb musanna‘ bezdir kim Hindistân'da bile olma[z], ammâ Karadeniz sâhilinde Tarabefzûn flehrinde olur. An›n dahi memdûh meflhûr bezinden her sene Âl-i Osmân pâdiflâhlar›na hedâyâ götürürler.

.....(1 sat›r bofl).....

Bu flehr-i Arkadiya'y› dahi seyr [ü] temâflâ edüp andan leb-i deryâ ile (---) sâ‘at cenûba gidüp birkaç mahûf u muhâtara dereleri âsûde-hâl giderken hikmet-i Bârî yârî k›lup sa€ taraf›nda kenâr-› bahre karîb Berak adas› nâm cezîrenin bo€az› ard›ndan bir kâfir firkatesi zâhir olup bize râst gelüp hemân üzerimize avanta etdikde hamd-i Hudâ hemân atlar›m›z›n boynuna düflüp da€lara t›rmaflup kaçarken ard›m›z s›ra birkaç top ve niçe yüz tüfengler atup sad flükr-i Hudâ ne bize ve ne atlar›m›za bir fley râst gelmeyüp da€lara ç›kup halâs olduk.

Mel‘ûn küffâr yine firkatesinin direklerin endirüp yine Berak adas› ard›nda pinhân olup yatd›. Bizler da€lar içre 3 sâ‘at gidüp, ***[266b]*** nehr-i (---) geçdik. Bu nehir tâ Misistre ve Londar flehirleri da€lar›ndan gelüp Anavarin kal‘as› liman›nda deryâya munsab olur. Ve,

{Der-vasf-› s›fat-› eflkâl-i cezîre-i Berak}

Mezkûr Berak adas› Mora cezîresine pek yak›nd›r kim kurflum yetiflir. Ve Anavarin kal‘as›yla mâbeyne-h[üm]âlar› tokuz mîldir kim karayel üzre Anavarin'den gidilir. ‹çinde bir imâretden eser yok bir küçük sâfî kayal› cezîrecikdir. Bu adaya Bâyezîd Hân'›n Moton, Koron seferinde Berak adas› deyü tesmiye etmifller ammâ lisân-› Freng'de ismine kefltîbânlar Peradna derler. Ammâ as›l liman gibi baya€› keflifllemeye mukâbil olan kenârda bir harâb kenîsecik yeri vard›r, palamar› kilise önüne ba€layup gemiler demirlerin keflifllleme taraf›na yigirmi iki kulaç suda korlar. Ve mezkûr adan›n kara taraf› k›rk kulaç amîk denizdir. Barça kalyonlar murâd edinse geçer.

Ve bu Berak adam›zdan kâfirin ‹zakilse adas›na kâmil altm›fl mîl karayelin kerte bat›dan cânibe gidilir. Ve bu Berak cezîresi önünde kâfir firkatesinden halâs olup 4 sâ‘atde,

Der-tektîb-i binâ-y› serâmed-i âlî ya‘nî kal‘a-i Anavarin-i atîk

Vech-i tesmiyesi,

.....(1 sat›r bofl).....

Bânîsi Bundukanî Venedik'i ban› binâs›d›r. Sene 906 târîhinde Sultân Bâyezîd Hân'a Venedik kâfirleri kal‘a miftâhlar›n amân ile teslîm etdiler, zîrâ savlet-i pâdiflâhîye tâkat getiremeyeceklerin bilüp verdiler, zîrâ mukaddemâ Ebü'l-feth nice Gördüs kal‘as›n feth etdi€in hât›rlar›na getirüp bu kal‘a-i bî-amân› amân ile verdiler.

Ammâ Hudâ hakk›yçün ceng [ü] cidâl ile al›nacak kal‘a-i serâmed de€ildir. ‹çinde suyu ve zahîresi olsa yedi sene muhâsaraya tahammülü var kehkeflân-âsâ semâya kad çekmifl bir kal‘a-i bîhemtâd›r. Hâlâ Bâyezîd Hân tahrîri üzre Mora eyâletinde cümle tekâlîf-i örfiyyeden berîlerdir.

Kal‘as› ebr-i semâya ser çekmifl bir yalç›n sar› kayan›n tâ zirve-i a‘lâs›nda bir fieddâdî binâ ve kûh-› Kahkahâ-misâl bir kal‘a-i bâlâd›r kim gûyâ Kürdistân'da Van kal‘as›d›r. Ammâ bu kal‘an›n cânib-i erba‘as› kayas›n deryâ dö€üp ihâta etmifldir. Ancak maflr›k taraf›nda bir incecik kumsal yolu var karad›r ve bir ince kumsal yol dahi liman›n tâ ortas›nda vâki‘ olmufldur. Bu iki yoldan mâ‘adâ cânib-i erba‘as› deryâd›r kim bir tarafdan zafer mümkin de€ildir.

Ve afla€› limandan yukaru kal‘aya yokufl yukaruya üç bin ad›mda ç›k›l›r gâyet dik kayal› yokufldur. Ol tarafda flarka nâz›r bir demir metîn ve kavî bâb-› âlîsi var. Bu kapudan içerisine afla€› kal‘a derler. Cümlesi seksen aded kiremitli bâ€ u bâ€çesi kârgîr binâ darac›k evlerdir, ammâ her biri cihân-nümâd›r. Ve Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i bundad›r, ammâ müfîd [ü] muhtasar câmi‘-i kâr-› kadîmdir.

Ve kamusu befl aded dükkânc›klard›r. Hân ve hammâm ve medrese ve mekteb ve bâ€ u bâ€çeden bir eser-i binâ yokdur. Hemân susuz bir cezîredir. Suyu afla€› liman kenâr›nda mezkûr kumsal yerdeki kuyulardan eflekler ile kal‘aya su tafl›r. Ammâ garâ’ib temâflâ-y› iberdir kim su getiren eflekler üzre kal‘ada su destilerin yükledüp afla€› kuyuya endikde afla€›daki âdemler destileri su ile doldurup eflekleri kal‘aya kovarlar. Eflekler su ile evleri önüne geldikde segâh makâm›nda bir â€âze-i h›mâr etdikde hâne sâhibi çemenderinin su ile geldi€in bilüp eflekden suyu alup yine gönderir. Eyle mu‘allem h›mârlar› oldu€undan Mora vilâyetinde darb-› meseldir kim "Seni Avarin efle€inden mu‘allem ederim" deyü hüddâmlar›na hitâb ederler. ‹flde Avarin kal‘as›n›n tâ zirve-i a‘lâs›na sular› bu tertîb üzre h›mârlar ile ç›kar. Ve her hânedânda sarn›ç mukarrerdir.

Ve bu mevsûf olan afla€› kal‘adan beyâz kayal› yol ile bafl yukaru orta kal‘aya ç›kup cânib-i cenûba nâzir bir küçük hadîd bâb-› fledîdi var ve cümle befl aded evleri var. Ammâ bir azîm su sarn›c› var cemî‘i

bârân-› rahmet mîzâblar ile cereyân edüp bir katre mâ-i matar hebâya gitmeyüp yollardan sarn›ca dolar, pâk kayal› flâhrâhlar› var. [Ve] bu kal‘ada aslâ kelb yokdur kim bevvâblar komazlar.

Ve bu kal‘a hânelerinde birkaç tut a€açlar› var. Dizdâr a€a bunda sâkindir. Ve bu orta kal‘a içinde bir kat dahi iç kal‘ac›k vard›r, ammâ hâlâ câ-be-câ der-i dîvârlar› harâbcad›r, ammâ bunda dahi su sarn›c›ndan gayri eser-i binâ yokdur, zîrâ benî âdem bu nârin hisâra ç›kma€a âcizlerdir.

Ammâ bu mezkûr kal‘an›n e€er afla€›s› ve e€er yukarusunun maflr›k taraf›nda aslâ dîvâr yokdur. Hemân yed-i kudret *[267a]* kal‘as›d›r, zîrâ ol taraflar on minâre kaddi bâlâ yalç›n kanara kayalard›r kim ber-hevâ tayerân eden mur€-› zeyrekler t›rnak ililfldirecek yeri yok bir mücellâ ve musaykal kayalard›r kim flâhinler ve karakufllar ve kerkesler ve devlingeçler ba‘z› rahnedâr kayalarda âfliyâneler yapup dünemifller. El-›yâzen billâh âdem afla€› bakma€a cür’et edemez. Cümle sahrâlar ve da€lar ve bâ€lar cânib-i flarkda ayak alt›nda nümâyând›r. Ve cânib-i cenûbu ve k›blesi ve garbîsi taraf› cümle Bahr-i Sefîd bir buhayrecik gibi râygând›r, ya‘nî tâ bu mertebe bir kal‘a-i bâlâd›r.

Ve bu kal‘ada cümle yigirmi üç aded balyemez toplar› olup cümle liman a€z›na bakar. Ve afla€›da Yeni Avarin kal‘as› burnun dö€er serâmed toplard›r. Ve bunun levendâtlar› afla€› Yeni Avarin kal‘as› kulundan fitoz ve yarar ve bahâd›r ve nâmdâr neferâtlar› vard›r. Cümle (---) aded merdüm-hisârlar› vard›r ammâ fakîrlerdir. Hîn-i fetihde bu kal‘a Moton kal‘as› kazâs›na ilhâk olup ilâ hâze'l-ân Moton nâhiyesi olup niyâbetdir. Ve bu kal‘aya ba‘de'l-feth Bâyezîd Hân deryâs›ndan cânibine bir germe dîvâr-› metîn binâ etmifller, ammâ câ-be-câ dîvâr rahnedâr olmufl.

Bu mezkûr dîvâr-› germenin karflusunda bir uzunca ve karaca adac›k vard›r. K›bleden cânib-i garba tûlânîce vâki‘ olup baflka bir da€cu€azd›r. Bu adac›k ile kal‘a kayas› mâbeyni bir s›€l›k bo€azd›r kim derinli€i bir kulaçd›r, ammâ adac›kdan tarafa kad›rgalar müstevfâ geçerler, zîrâ beri cânibden öte cânibe bir fetâ âdem el tafl› atsa yetiflir. Tâ bu mertebe yak›n adac›kd›r. Ve dahi liman kenâr›nca giderek bir binâ-y› azîm kemerlerle da€lardan ve kayalardan Avarin kal‘as›na su getirmifller, ammâ mürûr-› eyyâm ile ba‘z› yerleri münhedim olup amâr etmediklerinden sular› gelmez.

Sitâyifl-i liman-› azîm Avarin

Lisân-› Freng-i Talyanca bu liman›n ismine Porto Çunkor derler, ya‘nî Kova dikeni sazl›€› biter demekdir. Hakîkatü'l-hâl bu liman etrâf› s›€l›€›nda kova saz› yeflil yeflil bitüp M›s›r hasîr› gibi bûriyâ örerler, latîf hasîr› olur.

Bu liman Moton kal‘as›na tokuz mîldir ve Moton bu limana y›ld›z karayel üzerine gidilir. Ve bu liman bir hudâyî liman-› azîmdir kim içine befl yüz pâre kad›rga ve kalyon ve barça s›€ar.

Cânib-i cenûba gûyâ kapu gibi iki kaya vâki‘ olup cümle toplar bu bo€aza nâz›rd›r. Sekiz rûzgâr-› zorkârdan emîn bir vâsi‘ liman-› emând›r. Hattâ bu liman içre üç yerden nehr-i azîmler mahlût olur. Esmâlar› bâlâda merkûmdur.

Mezkûr limana ifrât ile büyük gemiler var›cak liman›n tâ ortas›nda bir küçücük adac›k vard›r, gemiler palamarlar›n adac›€a ba€layup demürlerin rû[z]gâra göre her ne tarafa olursa b›ra€up a‘lâ yatakl› liman-› emând›r.

Hattâ sene (---) târîhinde ibtidâ Malta gazâs› deyü yedi yüz pâre gemilerle Serdâr-› mu‘azzam Kapudan Yûsuf Pafla ile bu limana donanma-i hümâyûn ile girüp cemî‘i Âl-i Osmân donanmas› s›€up sulanup eski kad›rgalar› bunda b›ra€up cümle mühimmât [u] levâz›mâtlar› askerlerin gayri gemilere yerlefldirüp bir gece bu limandan ç›kup cezîre-i Girid'e ibtidâ Todori kal‘alar›n ân-› vâhidde feth edüp andan Hanya kal‘as›na sar›lup dö€e dö€e hamd-i hudâ (---) günde feth etdik.

Me’âl-i kelâm oldur kim bu liman-› Anavarin Âl-i Osmân donanmas›n al›r bir cây-› emând›r.

Andan bu liman kenâr›nca bir sâ‘at k›bleye giderken mahsûllü yerleri ve nehr-i (---) yi atlar ile geçüp,

Der-tastîr-i kal‘a-i Anavarin-i cedîd-i süflâ

Sene 977 târîhinde Sultân Murâd Hân-› Sâlis asr›nda be-dest-i K›l›ç Alî Pafla binâ etmifl bir kal‘a-i zîbâd›r kim Mora eyâletinde voyvadal›kd›r ve Moton kazâs› nâhiyesidir. Ve müftîsi ve nakîbi ve kethudâyeri ve yeniçeri serdâr[›] ve kal‘a dizdâr› ve (---) aded merdüm-hisâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve harâc emîni ve mi‘mârbafl›s› ve flehir kethudâs› ve on iki aded kal‘a a€alar› vard›r.

Der-sebeb-i binâ-y› kal‘a-i Anavarin-i cedîd: Oldur kim bu Avarin liman› bir liman-› azîm olup iki yerden girilir a€z› olmak ile bâlâdaki eski Ava[r]in'in toplar› bu liman› korudamayup top gülleleri afl›r› gitdi€iyçün afla€›da deryâya berâber bu kal‘ay› liman a€z›nda binâ etdiler. Hakkâ ki isâbet etdiler. Hâlâ liman a€z›nda bir fieddâdî-misâl binâ-y› kâr-› ‹slâm bir h›sn-› hasîn sedd-i metîn sûr-› benâm olup liman› emn [ü] emân edüp bir kal‘a-i zîbâd›r. Ammâ maflr›k ve ma€rib taraf› deryâd›r, ancak liman a€z›nda bir alçak kayal› burun üzre flekl-i bâdemî akçe {tahtas› gibi tûlânîce bir taflra} kal‘a-i zîbâd›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi kal‘a dîvâr› *[267b]* üzre üç bin sekiz yüz ad›md›r. Kara cânibi kayalar üzre olmak ile aslâ handak› yokdur.

Ve cümle 2 aded kapular› vard›r. Bir kapusu leb-i deryâda liman kapusudur kim cânib-i flimâle nâz›rd›r.

Ve biri kara taraf›nda k›bleye meftûh büyük varofl kapusudur.

Bu kapunun içerisine girirken sol cânibinde iç kal‘a hemân bi't-teflbîh Uyvar kal‘as› gibi flekl-i müseddes mühr-i Süleymân gibi alt› köfle kal‘ad›r. Ve her köflesinde birer tabya-i metîn olup alt› aded tabyalard›r. Bu kal‘a-i ra‘nâ-y› musanna‘ sâfî tula ve tafl ile mebnî bir sûr-› kavîdir kim her tafl› seng-i mutarrafl olup her tabyas› üzre birer aded kurflum örtülü kârgîr kubbe karavulhâneleri var, kal‘aya gâyet hüsn vermifl kubâb-› müzeyyenelerdir.

Ve her tabyada ikifler kat balyemez toplar› var. Cümlesi limana nâz›r serâmed toplard›r. Ve bedenler üzre ve mazgal deliklerinde niçe yüz aded demirden saçma ve flâhî toplar› var.

Bu iç kal‘a yal›n›zca cirmi kâmil bin hatvedir ammâ germe ad›md›r. Ve içinde cümle 33 aded bâ€-çesiz kiremit örtülü ma‘mûr evleri vard›r. Ve semt-i flimâle nâz›r bir kapusu var. Kapu aras› üzre bir azîm kubbe-i âlîdir. Kal‘a a€alar›n›n ve neferâtlar›n›n dîvânhâneleridir kim fleb [ü] rûz cemî‘i dîdebân ve pâsbânlar bunda pür-silâh âmâde olup nevbet beklerler.

Ve bu iç kal‘an›n cümle dîvâr› otuzar ayak r›ht›m kal›n ve enli dîvâr olup kaddi kâmil yigirmi arfl›n âlîdir.

Sitâyifl-i afla€› taflra kal‘a: Bunun cirmi üç bin sekiz yüz ad›m kâ[r]gîr binâ oldu€u tahrîr olunup derûn-› hisârda cümle alt› yüz aded kârgîr binâ odalar olup serâpâ kiremit ile mestûr hânedân-› ma‘mûrlard›r.

Sultân Murâd Hân-› Sâlis ibn Selîm Hân câmi‘i: Bu kal‘a içre olup kurflumlu ve kârgîr kubbeli ve bir nâzük minâreli musanna‘ câmi‘-i zîbâd›r. Lâkin çârsû içinde olmayup tâ flehrin ortas›nda bir mürtefi‘ yerde hareminde havz-› selsebîlli câmi‘-i pür-envâr›n k›ble kapusu üzre târîhi budur:

Bi-hamdillâh yap›ld› iflbu câmi‘,
Komad› flöyle hâlî Hak Te‘âlâ,

Ziyâret eyleyenler bu makâmun,
Dediler târîhin hoflça a‘lâ.

Sene 1016.

Andan çârsû içindeki Ferhâd A€a câmi‘i: Kiremitli ve nâzük ve mevzûn minâreli câmi‘dir kim on ayak tafl nerdübân ile ç›k›l›r ma‘bedgâh-› fevkânî olup alt› serâpâ kemerli kârgîr binâ dükkânlard›r. Bunun dahi k›ble kapusu üzre târîhi budur:

Eyledi bünyâd Ferhâd A€a-y› ehl-i dîn,
Hasbeten lillâh ibâdet etme€içün kavm-i dîn,

Eflref-i abde mesâcid ola bu h›sn içre hem,
Oldu târîhi be-tertîb mescidün lil-müslimîn.

Sene (---)

Bu cevâmi‘lerden mâ‘adâ mesâcidler dahi vard›r. Ve cümle bir medrese-i âlimân var. Ve cümle bir aded mekteb-i s›byân var, Sultân Murâd-› Sâlis hayrât›d›r.

Ve cümle bir aded tekye-i dervîflân var. Ve cümle bir aded hând›r.

Ve {cümle bir aded hammâm› C›€ala Pafla'n›nd›r.} Ve cümle 85 aded dükkând›r.

Ekseriyyâ sokaklar› içre âb-› hayât sular cereyân edüp taflradan gelir. Her sokak bafl›nda çeflme-sârlar ve gûnâ-gûn asma a€açlar›yla müzeyyen flehirdir kim çârsû-y› hüsnüne aslâ günefl te’sîr etmeyüp cümle a‘yân-› flehir dükkânlarda ve kahvehânelerde oturu[p] tavla ve satranç ve kûs ve dama ve mankala oynayup e€lenirler, zîrâ gâyet cezîre yerdir.

Der-eflkâl-i libâs-› gâziyân: Cümle pîr ü cüvân ve s›€âr [ü] kibâr› Cezâyir esbâb› geyüp levendâne gezer. ‹htiyârlar› fes üzre sar›k ve gûnâ-gûn çukadâr peflliler geyüp bellerinde üç aded b›çaklar bir yerde ve ayaklar›nda kara tomaklar geyerler. Cüvân yi€itleri beyâz bald›rl› ve Freng pâbuçlu ve bafllar›nda k›rm›z› fesli ve sîne-çâk ve bâzûlar› küflâde orta kuflakl› gezerler. Ammâ zenânelerini görmedim, ne gûne libâs geyerler, zîrâ bunda avret merhûme oldukda kapudan ç›kar. Gâyet ehl-i ›rz gayret-kefl-i nâmûs ve hamiyyet sâhibi merd-i Hudâ yi€itleri vard›r.

Cemî‘i Tunuslu ve Tarabuluslu ve Cezâyirli her sene gemileriyle bunda gelüp lenger-endâz olup metâ‘-› gûnâ-gûn ve Kara Arab köleler getirirler, zîrâ Ma€rib-zemînden kopan gemiler at bafl›n bu meydânda çeküp lenger b›ra€›rlar, zîrâ bu Avarin kal‘as› Ma€rib'e gö€üs gerüp durur. Cezâyir'den ç›kan gemiler cenûb lodos rûzgâr›yla y›ld›z üzre kâmil bin mîlde bu Anavarin'e gelirler. Dâ’imâ kârlar› Cezâyirli iledir.

Âb [u] hevâs› latîf oldu€undan halk› tendürüstlerdir. Suyu hayrât-› azîmdir kim Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ kim Fâtih-i Ba€dâd'd›r, an›n kapudan ve berberi Çelebi Hasan Pafla yüz bin gurufl hasbeten lillâh harc edüp bir konak yerden kayalar› ve kûh-› Bîsütûnlar› Ferhâd gibi kesdirüp bu flehir ahâlîsine su ziyâfet eylemifldir. Hakkâ ki hayrât-› azîmdir.

Bu âb-› hayât gelen yerler ve kal‘a enseleri sâfî bâ€ u bâ€çelerdir kim ***[268a]*** limonu ve nârenci ve kebbât› ve rümmân› ve inciri ve sâ’ir müsmirâtlar› ve zeytûnu ve servi d›rahtlar› çokdur.

Hikmet-i Hudâ Âl-i Osmân diyâr›nda bundan gayri yerde kahve a€ac› yokdur. Kal‘a kapusunun önünde yol afl›r› Cerrâh Alî Çelebi dükkân›n›n ard›ndaki bâ€çesinde bir kahve a€ac› var. Her sene bî-hisâb mahsûl verir. E€er eflkâl-i d›raht› su’âl olunursa hemân Rûm diyârlar›nda hâs›l olan bir nâr a€ac› gibi alçak ve küçük a€ac› olur, gûyâ Yemen diyâr›ndaki gibi a€açd›r. Ammâ nazar ta‘alluk etmesin içün kimseye göstermez ve k›fl eyyâmlar›nda

etrâf›n› keçeler ile örtüp keçe içre bir ta€ar âtefl yakar, bir temâflâ d›raht-› mudhikdir. Ve dahi,

Kâr-› memdûhât›ndan pembeden hayâl-i rakîk [Sa]k›z dimisi ifllenir. Sak›z dimisinden nazîfdir [kim] gûyâ Ahmedâbâd bezidir. Her diyâra hedâyâ götürürler. Ve tüfenglere tabancal› çakmak ifllerler kim Cezâyir'de ve Hersek'de Tafll›ca flehrinde eyle tabanca ifllenmez, meflhûrdur.

Der-terkîm-i eflkâl-i taflra varofl: Kal‘an›n hârici k›blesinde bir düz vâsi‘ fezâda serâpâ [bâ]€-› iremli kârgîr binâl› tahtânî ve fevkânî ve kiremit örtülü cümle iki yüz aded evlerdir, ammâ ekseriyyâ Rûm keferesi hâneleri olup Ermenî ve Yahûdî yokdur. Ve cümle bir mahalle mescidi ve cümle bir hân-› müsâfirîn ve cümle on befl aded dükkân-› mücâvirîni var. Hammâm› ve gayri hayrâtlar› yokdur. ‹llâ cümle bir aded mesîregâh mesken-i fukarâ-y› hânkâh vard›r.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Bu kal‘ay› dahi seyr edüp cümle gâziyân-› mücâhidânlar ile vedâ‘laflup baba o€uldan ayr›ld›kda a€lafl›r gibi a€laflarak birbirlerimizden ayr›lup k›ble taraf›na leb-i d[er]yâ ile bâ€lar ve zeytûnlükler içre kâhîce tafll›ca yerler üzre 3 sâ‘atde renc-i anâ çekerek gidüp,

Der-takrîr-i binâ-y› metîn-i ibret-nümûn ya‘nî h›sn-› hasîn-i hisâr-› üstüvâr-› Moton

‹btidâ bânîsi Hazret-i Yahyâ *aleyhi's-selâm* asr›nda kavm-i Amâlika binâs›d›r. Ba‘dehu ‹flpanya amâr etdi. Ba‘dehu bir hiyel [ü] fleytânat ile Bundukanî Venedik'i bu kal‘ay› kabza-i teshîre alup dahi metânet üzre binâ etdi. Be-kavl-i müverrihân-› Âl-i Osmân ba‘dehu sene 906 târîhinde bir azîm donanma-i hümâyûn ile bahren ve leflker-i bî-hadd [ü] bî-pâyân cünd-i müslimîn ile berren Sultân Bâyezîd-i Velî bizzât kendüler gelüp muhâsara edüp (---) ay dö€e dö€e cebren ve kahren dest-i Venedik'den feth etdiklerine târîhi budur:

Mülhem olup Lâmi‘î Hak k›belinden dedi
Kan dedi târîhini feth-i bilâd›'l-Fireng.

Sene (---).

Kuvvet-i bâzû ile yürüyüfl edüp k›l›ç ile feth oldu€undan an›niçün derûn-› câmi‘lerdeki hatîbler minbere k›l›ç ile ç›karlar. Ve hâlâ flehir içre ba‘z› rûy-› dîvârlarda küffâr›n kanlar› alâmeti durur kim küffâr›n kan› kellelerini seyl-i hûn-› revân götürmüfldür.

Bu kal‘a-i v[â]lâ ibret-nümâ zamân-› kadîmde Freng-i bed-reng küffâr›n›n sa€ gözü idi. Sol gözü Körfez adas›d›r. Bu gözü ç›kup dest-i ‹slâma girdi. Körfez adas› kal‘as›n da Hudâ kerîmdir, an› da ç›karup inflâallâh feth ederiz. Bu kal‘a dahi cümle ehl-i deryân›n at bafl› meydân›d›r.

Tahrîr-i Bâyezîd Hân üzre Mora paflas›n›n kâ’immakâm› taht› olup iki yüz askeriyle zabt edüp üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâ olup nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâlard›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› yokdur, ammâ nakîbi ve fleyhülislâm› ve yigirmi dörd aded tu€ ve alem sâhibi kal‘a a€al›klar› ve kal‘a dizdâr› ve cümle yedi yüz aded merdümhisâr› var. Lâkin a‘yân [u] eflrâf› yokdur. Cümlesi gâziyân-› serbâzân-› mücâhidân-› fî-sebîlillâh flehbâz ve bahâd›r flehnâz fetâlar› vard›r. Cümleden sâhib-i hüküm dizdârd›r. Ve azeb a€as› ve cebeci a€as› ve topçu a€as› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve mi‘mâr a€as› ve flehir kethudâs› ve harâc a€as› yine kal‘a a€alar›ndand›r, zîrâ cümle harâclar› kendülerinin aklâmlar›d›r.

Der-beyân-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Moton

Mora cezîresinin hâkinde k›bleye karflu bir alçak kayal› yerde leb-i deryâda bir burun üzre binâ olunmufldur. Y›ld›zdan lodosa tûlânîce gûyâ surâhî bardak-misâl bir fieddâdî binâ-y› metîndir kim cânib-i erba‘as› deryâd›r, ammâ y›ld›z taraf›nda dörd yüz ad›m seng-i hârâ karaya muttas›l kayad›r, ammâ bu taraf iki kat kesme kaya handak-› azîm vâsi‘dir. Ve bu dörd yüz ad›m olan kara taraf›ndaki handak› küffâr ***[268b]*** ol kadar derk-i gayyâ-vâr amîk etmifl kim kal‘ay› çevirüp cezîre gibi etme€e az kalm›fl. Hemân sehel dahi kayalar› kesilse bu kal‘a-i Moton bir ada olur, acîb ü garîb himmet edüp kesmifldir.

Ve bu iki kat kesme handaklar› yüzer ad›m enli ve befler alt›flar yerden asma makaral› zencîrler ile her gece kalkar hafleb cisirlerdir.

Ve handak içine nâz›r gûnâ-gûn mazgal delikleri olup ol kara taraf› üç kat biri birinden âlî sedd-i ‹skender-misâl serâmed dîvârlard›r. Ve her kat dîvâr› k›rkar ve ellifler ayak enli fieddâdî hâ’it-i acîb dîvârlard›r. Ve bu dîvârlar›n iç yüzleri ellifler ad›m dolma r›ht›m ve çim toprak y›€›l›d›r kim murâd olunsa bu dîvârlar üzre fârisü'l-hayller cirid oynamak mümkindir.

Ve bu kara taraflar› kat-ender-kat tabya-i azîmlerdir kim kirpi tü€ü gibi balyemez toplar› cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtlar›yla âmâde durup ejder-i heft-ser-misâl arabalar ve flütürler(?) üzre serâmed toplard›r.

El-hâs›l küffâr bu kara taraf›ndan havf etdi€iyçün bu kal‘an›n bu cânibin gâyet metîn ü müstahkem etmifldir, ammâ hamd-i Hudâ küffâr yine korkdu€una u€rayup yine bu tarafdan Bâyezîd-i Velî dö€e dö€e toplar ile münhedim edüp yürüyüfl ile feth olmufldur. Ve bu kara taraf› iç {yüzü köflesinde,

Eflkâl-i iç hisâr}: Yedi yüz ad›m cirimde iç kal‘ad›r kim ana Moton ve Koron halk› kasaba derler, ya‘nî flehrin bir köfle ucunda vâki‘ oldu€undan

kasaba ta‘bîr ederler, zîrâ ibtidâ bu kal‘a feth olup birkaç eyyâm asker-i ‹slâm bunda sâkin oldular.

Bu nârin hisâr içinde cümle elli aded hâneleri var. Ve Sultân Murâd-› Sâlis'in bir küçük câmi‘i var, tarz-› kadîmdir, ammâ gayri imâret ve hân ve hammâm ve çârsû-y› bâzârdan niflân yokdur.

Der-s›fat-› eflkâl-i kal‘a-i kebîr Moton

Bu taflra büyük kal‘a dâ’iren-mâdâr cirmi bin befl yüz ad›md›r. Ammâ kara taraf›ndan mâ‘adâ leb-i deryâda olan dîvârlar› yal›n katd›r. Ve kaddi kâmil yigirmi arfl›n yüksek dîvârd›r. Ve ennili€i yigirmi ayak enli dîvâr-› âlî olup böyle iken dîvârlardan içeri flehre deryâ f›rt›nas› girüp damlar üzre deryâ suyu dökülüp sokaklardan seyller cereyân eder. El-hâs›l deryâ alt› bir kal‘ad›r.

Ve iç kal‘a ile bu kal‘an›n cümle etrâflar›nda yigirmi befl aded kulle-i mevzûn metîn müstahkemleri vard›r. Ammâ cümleden kal‘an›n keflifflleme cânibine liman a€z›ndaki Sultân Süleymân mendire€i bir azîm kulledir kim rûy-› arz›n k›lâ‘lar›nda misli me€er Selânik kal‘as›nda yine Süleymân Hân'›n Kelemerye kullesi ola. Hemân bu dahi Kelemerye kullesi gibi on iki köfle evce berâber tokuz kat bir burc-› mendirekdir kim felekde bî-hemtâd›r. Suya berâber on iki köflesinde on iki demir kapakl› top deliklerinde on iki aded âdem s›€ar serâmed toplar› var kim karflu deryâ içinde Sipanca adas›nda aslâ kufl kondurmaz, toplar› üzre târîhleri budur:

Süleymân-› zamân sultân-› a‘zam,
Buyurdu toplar› heybet-ejder,
Dem urup ra‘d-vefl g›jg›rd›€›nca,
Ola a‘dâ hisâr› hâke yekser.

Ba‘z› toplar› üzre üstâd-› rahnegân(?) böyle ebyâtlar yazm›fllar, hakkâ ki sikke-i kilk-i cevâhirnisârlar›n tuçda kazm›fllar.

Bu kal‘an›n dizdâr› ve cümle neferâtlar› baflka a€al›kd›r, zîrâ bu kulle-i bâlâ afla€›dan tâ yukaru zirve-i a‘lâs›na ç›k›nca befl tabaka olup kirpi gibi toplar› her yan›nda mevcûddur. Liman› ve gayri cânibleri korudup cümle üstü nîlgûn kurflum örtülü olup andan cereyân eden bârân-› rahmetden âb-› nâblar bu kulle içre su sarn›c›na cem‘ olur. Hakkâ ki bu mendirek kullesinde Süleymân Hân'›n Mi‘mâr Sinân'› arz-› ma‘rifetin icrâ etmifl. Bu kullenin cânib-i flimâle mekflûf ancak bir demir kapucu€u var. Önünde cisr ile geçilir bir kapudur kim talattum-› deryâda bu kulle deryâ içinde kalup etrâf› dökündü kayal› tafllard›r.

Ammâ büyük kal‘an›n cümle dörd aded kapular› vard›r. Evvelâ y›ld›z rûzgâr› taraf›na büyük varofl kapusu dörd kat dolambaç e€ri bü€rü girilir sa‘b kapulard›r. Bu kapular›n aralar› ve cânib-i erba‘alar› sâfî mazgal delikleri ile ârâstedir. Ve sâfî kirpi tü€ü gibi zeyn olmufl balyemez toplar ile pîrâstedir.

Ve taflra büyük cisir kapusu üzre Sultân Bâyezîd-i Velî'nin bir tuçdan topuzu alâmeti var, ya‘nî bu kal‘ay› topuzumla ald›m demek alâmetidir. ***[269a]*** Ve bir mermerden alem alâmeti ve bir mermerden kavun ve bir mermerden karpuz alâmeti var, ya‘nî kavun ve karpuz mevsimi mahallinde feth eyledim, demek alâmetidir.

Alâmet-i di€er: Ve mezkûr büyük kapudan içeri orta kapuda dahi içeri iç yüzünde kapu kemerinin alt›nda bir kal›n bal›k e€egisi kemi€i var, kâmil on befl arfl›n tavîl bal›k kemi€idir kim ibret-nümâd›r. Zencîrler ile kapu kemeri alt›nda maslûbdur. Ammâ böyle bir bal›k kemi€ini Alman vilâyetinin Danimarka vilâyetinde seyr etdim, kâmil yetmifl ad›m kaddi bir üstühân-› mâhî olup amûd-› kebîr-misâl kal›n idi, ammâ bu Moton kal‘as›ndaki dahi ibret-(...) idi.

Ve maflr›k taraf›nda iki kapu dahi limana nâz›r küçük kapulard›r, ammâ biri ba‘z› zamân ifller, ba‘z› mahal mesdûd durur, ammâ biri dâ’imâ meftûhdur. Ve bu kapular önünde leb-i deryâda k›zak kundaklar üzre liman› muhâfaza eder mefret azîm toplar var kim her birine âdem s›€ar. Ve bir kapusu dahi burc-› mendirek kullesi kapusudur kim cânib-i lodos rûzgâr›na nâz›r bâb-› sa€îrdir. Lâkin bu kapu dahi dö[r]d kat kavî ve sa‘b u metîn bâb-› hadîdlerdir. Bu kapu üzre bir kulle-i bâlâs› var. Zemînden yukaru bu kal‘an›n zirve-i a‘lâs›na kâmil yüz kademe tafl nerdübân ile urûc olunur bir kulle-i serâmeddir.

Ve bu kal‘a içi y›ld›zdan lodosa dörd aded vâsi‘ sokaklard›r, tûlleri yedifler yüz aded germe ad›m flâhrâhlard›r. Ammâ bu kal‘an›n ennili€i liman taraf›ndan ma€rib taraf›na cümle on aded vâsi‘ sokaklard›r ve cümle üçer yüz ad›md›r. Bu kal‘a böyle ensiz ve tûlânîce vâki‘ olmufldur. Lâkin bu mezkûr olan tarîk-i âmlar›n cümlesi iri tafllar ile mücellâ kald›r›m döflelidir kim gâyet pâk flâhrâhlar› vard›r. Bu cirmde ve bu eflkâlde olan kal‘an›n evsâf› tamâm olup,

Der-evsâf-› cevâmi‘hâ-y› selâtîn-i müslimât: Cümle yedi aded mihrâb-› ma‘bedgâh-› mü’minând›r. Evvelâ iç kal‘ada Sultân Murâd Hân-› Sâlis câmi‘i ve büyük kal‘ada Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i, kenîse imifl. Âye[t]: Sûre-i Bakara [1] ·Ł‰ŢŁAA„Ţ˙◊— nass› üzre hîn-i fethde bu deyrin mihrâb› Kudüs'den Mekke'ye velî olunup beytullâh-› müslimîn olup hâlâ derûn-› câmi‘de on alt› aded mermer sütûn üzre tâk-i havarnaklard›r kim her biri gûyâ tâk-i Kisrâlar›n üzeri servi d›raht› kiriflleri üzre münakkafl tavand›r. Tûl› yüz ayak ve arz› seksen ayakd›r. Bir nâzük ve musanna‘ tarz-› kadîm kârgîr minâre-i mevzûnu var, câmi‘-i kebîrdir.

1 *Kur’ân,* Bakara 144; "Artık yüzünü Mescid-i Harâm semtine çevir"

Der-mesâcidhâ-y› âbidât: Cümle (---) aded buk‘a-i zâhidân› var. Evvelâ Tekye mahallesi mescidi ve fieyh Efendi mahallesi mescidi ve Afla€› mahalle mescidi ve Uryânî mescidi ve Çârsû mescidi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-tenkîl-i dâru't-tedrîs-i sûhtevât: Cümle (---) aded dâru't-tahsîl-i ulûm-› müfessirân muhaddisân dâru'l-kurrâ-i huffâzând›r. Evvelâ medrese-i Bâyezîd Hân, talebeleri çokdur, ammâ hâf›z-› kur’ânlar› yokdan azd›r. Var ise hâf›z-› Kur’ân'› evlâd-› Arab-› mücâvirând›r.

Der-tescîl-i mekteb-i t›flân-› necîbât: Cümle 4 aded dâru't-ta‘lîm-i ebcedhân-› püserând›r. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-tezkîr-i hânkâh-› dervîflân-› meczûbât: Cümle (---) aded hâne-i zikrullâh-› erbâb-› tarîk-i Âl-i Abâ'd›r. Cümleden Tekye mescidinde pîflvâ-y› tarîk Azîz Efendi tekyesi ve

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-dâru'l-›t‘âm-› fakîrân-› imârât: Cümle iki aded imâret-i dâru'z-ziyâfe-i müsâfirîni var. Sultân Bâyezîd'in ve fieyh tekyesinin ni‘metleri mebzûldür. Ammâ bu flehirde fukarâlar› imârete muhtâc etmez, niçe yüz aded gâziyân-› mücâhidândan hânedân sâhibleri velî-ni‘am ve sâhib-i kerem âdemler var.

Der-medh-i aded-i binâ-y› hammâmât: Cümle bir aded hammâm-› müfîd [ü] muhtasard›r, ammâ niçe yerde hânedân hammâmlar› olup pâk ve tâhir gâzîleri var.

Der-temeddüh-i dekâkîn-i erbâb-› sanâyi‘ât: Cümle k›rk aded dükkân-› ehl-i h›refdir, ammâ yine her metâ‘-› zî-k›ymet eflyâlar bî-k›ymet bulunur.

Der-ibret-nümâ-y› mutalsamât-› acâ’ibât: Çârsû meydân› ile varofl kapusunun iç yüzünde bir mahall-i vâsi‘de bir somâkî alaca amûd-› müntehâ üzre bir mermerden mebnî tâbût vard›r. ‹çinde bir kral meyti vard›r, derler. Niçe âdemler içinde tibr ve iks[î]r-i a‘zam vard›r derler. Ammâ Latin keferelerinin târîhlerinde yazdu€u üzre bu kal‘ada y›lan ve ç›yan ve akreb ve sivri sinek olmas›n içün t›ls›mât vard›r, derler.

Der-tenmîk-› aded-i hânedân-› a€avât: Cümle kal‘a içre sa€îr ü kebîr tahtânî ve fevkânî hâne-i müselmân› yedi yüz aded ma‘mûr u mükellef ***[269b]*** ve mükemmel fieddâdî kefereden kalm›fl metîn ü kavî binâ evlerdir kim cümle la‘l-gûn kiremit ile mestûrdur. Ammâ sular› yokdur, taflradan getirirler, lâkin hîn-i muhâsara mülâhazas›yla her hânedânlarda su sarn›çlar› mukarrerdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-temimme-i evsâfât-› flehrengîz-i külliyât: Bu kal‘ada olan toplar bir k›lâ‘da yokdur. Me€er Rodos kal‘as›nda ve Akdeniz ve Karadeniz bo€azlar›nda ve ‹slâmbol'da Sarâyburnu'nda ve Tophâne'de ve Budin kal‘as›nda ve E€re kal‘as›nda ola. Cümle yüz toksan aded sa€îr ü kebîr top-› kal‘a-kûplard›r kim her biri birer kal‘a de€er. Allâh flerr-i a‘dâdan h›fz ede. (---) (---) (---) (---)

Der-sitâyifl-i liman-› vâsi‘-i buhayrât: Bu kal‘an›n maflr›k taraf›nda iri tafllar ile binâ-y› kavm-i Amâlika bir liman-› azîmi var ammâ büyük barçalar ve karavana kalyonlar giremezler, ammâ küçük flitiye ve potaç ve pink ve burtun ve polaka ve tart›nar ve galyeta ve kad›rga ve çekeleve ve zarbina(r) ve flayka gemiler girüp müstevfâ yat›rlar, ammâ büyük barça gemiler limana karflu denizde demir kuvvetiyle yat›rlar. Bir hudâyî liman-› latîfdir kim gemiler palamarlar›n liman kenârlar›nda olan azîm tafl direklere ba€layup demirlerin maflr›k taraf›nda deryâya b›ra€up yat›rlar, zîrâ bu deryân›n umku alt› ve yedi ve on kulaç yerleri olup her gemi k›fllamak mümkindir. Ve bu liman›n iki mîl k›ble taraf›na,

Der-vasf-› eflkâl-i cezîre-i Sipanca: Bu ada ile Moton kal‘as› aras›ndan yat gemiler geçmesin deyü Sultân Bâyezîd-i Velî Moton önündeki mendirek kal‘as›n binâ eder. Ba‘dehu Süleymân Hân dahi mükemmel vâsi‘ binâ kal‘a-i mendirek edüp gâyet emn [ü] emân olup bir enâyî ve ecnebî düflman gemisi geçmek de€il bir mur€-› zeyrek bu mendirek önünden uçamaz ve bir ç›rn›k deryâdan geçemez. Ve bu Sipanca adas›n›n maflr›k taraf›nda Hudâyî bir eyice liman› var, ismine Porto Lonko derler, ya‘nî Uzun liman deyü Freng lisân›nda tahrîr ederler. A‘lâ yatakl› limand›r, ammâ içecek sular› ac›cad›r. Bu cezîre k›bleden y›ld›z taraf›na iki çatal tûlânîce vâki‘ olmufl bir adac›kd›r.

Der-medh-i bi’r-i mâ-i hayât: Bu limandan cümle kefltîbânlar sandallar ile kenâr-› limana derkenâr olup varullar› ve kavatalar› ve destileriyle Moton'un kapusundan taflra y›ld›z cânibinde olan varoflda Hamursuz nâm bir su kuyusu var. Kâfir zamân›ndan kalm›fl bir çâh-› âb-› nâbd›r kim nazîri yokdur. Cümle mellâhân-› kefltîbân-› fellâhân ve flehir halk›n›n kibâr u s›byân olan hüddâmânlar› bu kuyudan su çeküp isti‘mâl ederler. Ve niçe sâhibü'l-hayrâtlar bu kuyunun etrâflar›nda tafl tekneler edüp cümle garîbü'd-diyâr fukarâ-y› tüccârân bunda câmeflûyluk edüp libâslar›n pâk ederler. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-› taflra varofl-› mahallât: Bu flehr-i rabât flîrîn müzeyyen-i ‹remezât Moton kal‘as›n›n taflras›nda y›ld›z cânibine bir ok menzili ba‘îd vâki‘ olup cümle iki yüz aded ma‘mûr u mükellef kârgîr binâl› ekseriyyâ tahtânî keferelerin menhûs hâneleridir. Aslâ bunda müselmân hâneleri yokdur. Lâkin bâ€lar›nda ve bâ€çelerinde a‘yân-› kibâr hâneleri ve maksûreleri olup teferrücgâhlar için binâ olmufl ârâmgâhlar bî-hisâbd›r. Bu varo[fl] hâneleri dahi cümle kiremit ile mestûr dâr-› fücûrlard›r. Ve cümle bin aded merâm bâ€avâtd›r. Cümlesi kal‘a a‘yân› ve kal‘a neferâtlar›n›nd›r. Zeytûnu cihân› dutmufldur.

Limonu ve turuncu [ve] inciri ve engûrü ve rümmân› cümle hadîkalar› zeyn etmifldir.

Ve cümle elli aded dükkân-› ehl-i harâbât ya‘nî meyhâne-i muharremât dükkân-› meykedeleri var, gayri imârât yokdur. Lâkin leb-i deryâda bir vîrân hammâm› var, kâhîce ifller dediler. Suyu bu hammâma karîb Freng kuyusundan gelir.

Der-çâh-› mâ-i imârât: Bu âb-› hayât kuyu bir musanna‘ temâflâgâhd›r kim üstâdân-› Freng-i asfer-reng bu bi’r-i mâya var makdûrun sarf edüp kuyu üzre sekiz yerden pâyendâzlar üzre tâk-i kuzahlar binâ edüp kuyu üstünde ortas› delik bir kubbe-i âlî edüp etrâf›n› alçac›k dîvârc›k edüp dahi etrâf›na incecik mermer sütûncuklar edüp dahi üstüne asma kameriyyeleri edüp câ-be-câ etrâf›nda soffalar ve dikkeler etmifl kim gûyâ bir kasr-› âlî olup mezkûr kuyu bu kubbe alt›nda binâ olunmufl bu kasr-› a‘lân›n taflras›ndan yokufl yukaru atlar ile ç›k›l›r bir yolu vard›r.

Bu kasr›n kubbesi ortas›ndaki mezkûr kuyu üzre olan delik üzre üstâd-› Freng gûnâ-gûn çarh-› musanna‘lar ile su dollâblar› îcâd eylemifl kim niçe engâzlar› cümle demirdir. Ve dollâb kovalar›n›n ipleri dahi zencîrlerdir. Bu dollâba atlar› koflup çarhlar› deverân etdirdikçe kubbede olan mezkûr delikden kovalar afla€› kuyudan suyu yukaru kasra çeküp andan afla€› minâre kaddi *[270a]* su uçup terâzûler ile flehrin hânedânlar›na ve sarn›çlar›na ve hammâm ve amâristânlar›na gider, bir ibret-nümâ çâh-› mâd›r. Lâkin ba‘z› zamân atlar› olmayup ifllemez, ammâ afla€›da kuyusu fleb [ü] rûz mu‘attal durmaz.

Hakkâ ki san‘at-› garîbe ve acîbe temâflâgâhd›r kim her bâr atlar› hâz›r olup sehel fley ile ma‘mûr olsa kal‘a içindeki çeflmeler amâr olurdu.

Ve bu varoflda Bal› Dede türbesi kurbunda bir küçük hân› var, kiremit örtülüdür. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-memdûhât-› müsmirât-› sun‘-› Hudâ-y› fevâkihât: Evvelâ zeytûnu rub‘-› meskûnda yokdur. Ve çiçek inciri hod cihân-ârâ olup çokdur.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-güzîde-i meflhûr-› kâr-› sanâyi‘ât: Cümleden sâbûnu misk gibi râyiha-i tayyibesi vard›r. Esbâb› gül-i pembe-misâl pâk eder. Ve pembesi firâvân olma€›n beyâz ve rakîk kara dimisi ve nâzük harîri olur, zîrâ cümle da€ ve bâ€lar›nda dud a€açlar› çokdur.

Der-vasf-› hevâ-yi dilsitân bâd-› nesîm-i müferrehât: Hevâs› mâh-› Temmûz'da iki ay gâyet flidet-i hâr üzre olup sehel sakîlcedir, ammâ on ay hevâs› ol kadar latîfdir kim gûyâ Halebü'fl-fiehbâ ve flehr-i Ma‘arratü'n-nu‘mân'd›r. Hakîr anda iken bahâr eyyâmlar› olup eyle safâlar etdik kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. K›fl eyyâmlar› hod gâyet latîf hevâ-y› nazîf olur deyü ahâlî-i vilâyet hevâ-y› flitâs›n medh etdiler, zîrâ bu flehirlerde aslâ kar ya€mad›€›ndan bir bender-âbâd iskeledir kim Cezâyir ve Tunus ve Tarabulus ve Cerbe ve Hilâl vilâyetlerinden beher sene niçe yüz pâre barça galyonlar niçe yüz bin gûne metâ‘lar ve niçe bin siyâh Arablar bu iskeleye gelüp andan Maflkolor panayuruna giderler.

Der-acâ’ibât-› gazâ-y› ekber-i âmedânî: Hikmet-i Hudâ biz bu flehirde iken Cezâyir'den ve Tarabulus'dan befl pâre korsan gâziyân levendân gemileri orsa bayraklar açup pupa eyyâm-› müsâ‘id ile gelirken hemân kal‘a önünde olan Sipanca adas› ard›ndan iki aded kâfir kalyonlar› her biri da€ gibi seksener pâre yat›rtma tuç top çeker Freng kalyonlar› bizim Cezâyirli kalyonlar› önlerine ç›kadüfldü.

Hemân sâ‘at bizim befl pâre Cezâyir galyonlar›n›n kapudanalar› ve paturunalar› ve iryaleleri kâfir üzre t›ramola edüp tarfetü'l-ayn içre müslim ve gayri müslim galyonlar› birbirlerine sar›lup birbirlerine eyle top ve kumbara ve muflkat urup sadâ-y› Allâh Allâh istimâ‘ olunur, ammâ mendirek kullesinden temâflâ ederiz, ammâ tarafeynin top ve tüfenglerinin dûd-› bârûd-› siyâh›ndan gemiler aslâ görünmez, ammâ bir ceng [ü] cidâl [ve] harb [ü] k›tâl oluyor kim zemîn ü âs›mân dir dir ditreyüp durur. Bir sâ‘at murûrundan sonra bir bâd-› nesîm ‹slâm taraf›na esüp cümle gemiler râygân olup me€er cümle guzât kâfir kalyonlar›na girüp direklerine ç›kup cümle küffâr›n çarm›h ve halat alatlar›n baltalar ile kesüp kâfirin yelkenleri cümle deryâya düflüp cümle guzât küffâr›n gemileri içinde k›l›ç urup Allâh demede. Ve yine ceng-i savafl-› perhâfl olmada. Hikmet, rû[z]gâr bunlar[›] Moton kal‘as›na do€ru sürüp getirdi.

El-hâs›l k›ssay› ne d›râz edelim. Yedi sâ‘at germâ-germ ceng-i azîm olup âh›r-› kâr küffâra gâzîler amân u zamân vermeyüp iki pâre kâfirin da€ gibi kalyonlar›n feth edüp cümle haçl› bayraklar›n bafl afla€› edüp liman-› Moton'a girirlerken bir top u tüfeng flâd›mânl›klar› olmufldur kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz.

Netîce-i kelâm kal‘ada ve kefltîlerde üç gün üç gece zevk u flevk u flâd›mânlar etdiler, zîrâ feth etdikleri gemilerin her biri kal‘a-misâl idi. Me€er içinde Girid cezîresine gidecek mâl-› hazîne ve mühimmât ve cebehâne-i imdâd levâz›mât› var imifl. Cümle mâl-› ganâ’imi cemî‘i guzât-› müslimîn kalyonlar› üzre pay edüp alt› yüz esîr sa€ ve dörd yüz kefere mecrûh ve dörd yüz aded kefereler dendân-› tî€dan ve sademât-› topdan cümle mürd olup lâfle-i murdârlar›n cümle deryâya atd›lar.

Ve yüz yetmifl aded gâzîleri flehd-i flehâdet câm›ndan nûfl etdiler, gemiden taflra ç›karup e’imme ve hutebâlara teslîm olunup techîz [ü] tekfînlerinin ma‘ûnetleri görüldü.

Andan gazâ mâl›ndan kâ’immakâm-› vilâyete kânûn üzre üç kîse gurufl liman hakk› verdiler. Ve dizdâra ve kad›ya ve sâ’ir kal‘a a€alar›na el-hâs›l cümle a‘yâna merâtiblerine göre hedâyâlar verdiler.

Hattâ hakîr-i pür-taksîre bir Freng gulâm› ve niçe çuka ve kumâfllar *[270b]* ihsân etdiler. Ve hüddâmân-› g›lmânlar›ma bile in‘âmlar etdiler.

Ba‘dehu cemî‘i flühedâlar› gasl edüp cümlenin cenâzelerin bir yerde bir namâz ile k›lup tevhîd [ü] tezkîr ile kal‘an›n hâricinde y›ld›z taraf›nda kal‘a ile taflra varofl aras›nda,

Der-beyân-› kubûr-› flühedâ-y› gâziyân-› flehr-i Moton

Bu mahalde meflhed-i gâziyân-› kadîm ki Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda kal‘a alt›nda flehîd olanlar›n yanlar›nda bu Cezâyirli flühedâlar›n defn edüp rûhlar›yçün Yâsîn-i flerîf ve Fâtiha-i ümmü'l-kitâb-› latîf tilâvet olunup herkes vatanlar›na revâne oldukda bu hakîr gayr[i] ziyâretgâhlara meflgûl oldum. Evvelâ bir kubbe-i âlî içinde

Meflhed-i Gâzî Silihdâr A€a: Sultân Bâyezîd Hân'›n makbûl [ü] mer€ûbu iken ser-i sa‘âdetin top götürdükde Bâyezîd Hân hemân ol ân iki rek‘at salât-› Sübhân k›lup el açup,

"Behey âtefle yanas› kal‘a dahi bu ânda da m› feth olmayup bir yâr-› gâr-› hem-râz flâhbâz-› silihdâr›m› flehîd etdin" deyü bed-du‘â etdikde bi-emrillâhi te‘âlâ hemân Moton'un iç kal‘as›nda bir azîm bârûd-› siyâh tutuflup niçe bin küffâr ender-hevâ mu‘allakast olup ol ân Kasaba nâm iç kal‘a feth olup taflra büyük kal‘a sonra k›l›ç ile feth olmufldur.

Ve bu mezâristânda befl aded kubbelerde befl aded vüzerâlar ile yedi bin aded flehîdân-› gâziyânlar medfûnlard›r.

Ziyâret-i Bal› Dede: Kurbunda bir küçük hân vard›r kim hânda mihmân olanlar elbette ziyâret ederler. Ve ziyâret-i

.....(1 sat›r bofl).....

Bu ziyâretleri edüp ol gece flehirde cemî‘i flühedâlar›n gâzîler helvâs› ziyâfetleri yeyüp niçe yüz bin ‹hlâs-› flerîfler tilâvet olunup savâblar› flehîdân-› gâziyân ervâhlar›na hibe olup ale's-sabâh hakîr cümle ahbâb ile vedâ‘laflup ve yarar refîkler verüp önümüzce kula€›z-› pür-silâh olup maflr›k cânibine 3 sâ‘at gidüp,

Karye-i Kokinapoli: Lisân-› Rûmca k›rm›z› kufl köyü derler. Moton kal‘as› dizdâr›n›n ze‘âmeti köyüdür.

Andan yine maflr›k taraf›na 3 sâ‘at zeytûn bâ€lar› içre âb-› hayât sular içerek,

Evsâf-› binâ-y› ibret-nümûn, ya‘nî rabât-› müzeyyen kal‘a-i Koron

Bânîsi Bundukanî Venedik ban›d›r. Lisân-› Latin'de ismi Gorona'd›r. Gorona'dan galat-› meflhûr Koron derler. Lisân-› Rûmda Gorona Katror derler, zîrâ bir zamân bu kal‘ada tâc-› ‹skender goronas› durmak ile Rûmlar Gorona Katror derler.

Netîce-i kelâm niçe divelden divele intikâl edüp âh›r-› kâr sene 906 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî'nin Moton kal‘as›n feth etdi€in bu Koron küffârlar› istimâ‘ edüp mehâbet [ü] savlet-i flehriyârîye tâkat getiremeyeceklerin küffâr-› hâksâr bilüp derhâl Koron kal‘as›n›n miftâhlar›n Bâyezîd Hân'a teslîm-i emân-› istîmân edüp vere verdiler.

Lâkin bu kal‘a-i gevher-nigîn otuz befl sene dest-i ‹slâmda durup Süleymân Hân K›z›lelma-y› Alman üzre Beç'de ve Prak'da ve Budin-i sedd-i îmân kal‘alar› taraf›nda ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâlde iken yine Alman kral› olan Ferdinand kral-› dâll-› pür-tadlîlin ›€vâ ve tahrîk (...)etiyle Venedik Pirinc-pirimi sene 940 târîhinde altm›fl pâre kad›rgalar›yla ol Moton kal‘as›n› muhâsara etmek sadedinde iken gâziyân-› Moton kitâb› metinden görmüfl gibi küffâr› mezkûr balyemez toplar› endâht edüp küffâr›n alt› pâre mavunalar›n S›panca adas› önünde gark edüp küffâr-› dûzah-karâr›n karârlar› firâra mübeddel olup bu kal‘a-i Koron'a gelüp liman›na lenger-endâz olup ol ân taflra cenûb cenbin dö€üp cümle etrâf re‘âyâlar›n yetmifl bin gûne dâm [u] tezvîr-i hiyel [ü] fleytânat hulf-› va‘deler ile re‘âyâlar› kendülerine râm edüp murâd [u] merâmlar› üzre kal‘a-i Koron'u muhâsara ederler.

Me€er ol as›rda gâziyân-› Koron'a tâ‘ûn-› ekber istîlâ edüp bir vâveylâ vü vâveledâda dörd bin aded gâzî merhûm olmuflken derûn-› kal‘ada ifl erleri olmak ile kal‘a k›rk›nc› günde vere ile kâfire kal‘ay› birkaç muhannes nâbekâr bîkâ[r u] bedkârlar verüp seg ber-sahrâ her biri bir tarafa giderler.

Küffâr kal‘ay› kabza-i tasarrufa alup mülk-i mevrûsumuz yine elimize girdi mülâhazas›yla cümle kefltîlerde olan mühimmât [u] levâz›mâtlar›n kal‘aya koyup kal‘ay› gere€i [gibi] Kahkahâ-vâr amâr etme€e flürû‘ eder. Çünki bu haber-i mûhifl Budin alt›nda Süleymân Hân'›n mesmû‘-› flerîfleri olunca hemân ol ân Semendire sanca€›ndan Yahyâ Paflazâde Mehemmed Be€'e Mora sanca€›n verüp ve kapudan paflay› dahi deryâdan *[271a]* gönderüp sene-i mezbûrede asâkir-i ‹slâm berren ve bahren kufladup niçe bin hüsn-i tedbîrler ile derûn-› kal‘ada olan cengâver dilâver Urûm [ve] Arnavud'u ve Freng'i içlerine tefrîka düflürüp Rûm ve Arnavudlar Freng'i kal‘ada cümle k›rup kal‘a-i Koron'u yine Mehemmed Be€'e teslîm edüp amân ile Urûm [ve] A[r]navudlar kal‘adan ç›kup her biri dâru'l-bevârlar›na gitdikde mîr-i müflârun-ileyh kal‘a miftâhlar›n Süleymân Hân'a müjde haberiyle gönderir.

Ol zamândan berü hamd-i Hudâ dest-i ‹slâmda olup Süleymân Hân tahrîri üzre Mora eyâletinde Moton kâ’immakâm› hükmünde olup yüz elli akçe flerîf kazâd›r.

Nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâd›r. Kethudâyeri, serdâr›, emîni, bâcdâr›, harâc a€as›, mi‘mâr a€as›, muhtesib a€as›, flehir kethudâs›, cümle on iki aded kal‘a a€as›, cümle üç yüz nefer kal‘a neferâtlar› ve a‘yân-› eflrâf›, nakîbü'l-eflrâf›, fleyhülislâm›, deryâ be€leri, niçe sancak sâhibi ümerâ-y› mîr-i mîrânlar› vard›r. Moton'dan ziyâde a‘yân-› kibâr› vard›r.

Der-zemîn-i eflkâl-i sûr-› Koron-› meflhûn

Akdeniz sâhilinde Koron burnunda bir k›rm›z› kaya üzre bir minâre-i pespâye kaddi kadar yüksek yerde k›bleye ve maflr›ka mukâbil iki kal‘ad›r, ammâ biri biri üzre hâ’ildir. Biri Koron kal‘as›d›r ve biri Livadye kal‘as›d›r, ammâ flimdiki hâlde Livadye kal‘as› münhedim olmufl durur.

Feth-i sânîde Yahyâ Paflazâde Mehemmed Be€ bu Livadye'yi münhedim edüp kal‘an›n zabt [u] rabt› mümkin olsun içün kal‘a küçük idi ammâ metîn Moton Koron oldu. Hâlâ bu Koron dîvâr› yigirmifler ayak enli ve kal›n fieddâdî seng binâ-y› sedd-i ‹skender-misâldir kim her tafl› temelinde fîl ve câmûs cüssesi kadar var, r›ht›m binâ bir metîn kal‘a-i ra‘nâ olup flekl-i müsellesden sehel müdevvercedir kim maflr›kdan garb taraf›na tûlânî vâki‘ olup bir kayal› burun üzre dâ’iren-mâdâr cirmi bin alt› yüz aded germe ad›md›r, ammâ bedenler üzre ad›mlam›fl›md›r. Taflradan ad›mlamak müflkildir, zîrâ niçe muhâlif uçurum yerleri vard›r kim cânib-i erba‘as› k›rkar ve ellifler kulaç yalç›n kayalar olmak ile aslâ handak› yokdur.

Eflkâl-i iç hisâr›: Kara taraf›nda cânib-i garba nâz›r bir kayal› püflte-i âlî üzre baflka bir metîn kal‘ac›kd›r, ammâ yine taflra büyük kal‘aya mut-tas›ld›r.

Ve Bâyezîd-i Velî câmi‘i önünde semt-i flarka nâz›r bir demir kapusu var. Cebehâne kullesi bu iç hisâr içinde bir iç hisâr gibi vâki‘ olup bir azîm serâmed kulle-i serbülenddir.

Ve kal‘aya sehel havâle olan yere bu iç kal‘a havâle olmufldur. Ve iç kal‘an›n ma€rib taraf›nda olan köfleye vâki‘ olmufl sehel havâleli kayalard›r, zîrâ bu kal‘a-i Koron'un ekseriyyâ havfi bu havâle köflesi burnundand›r. Ammâ bu köfle ol kadar metîn fledîddir kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Hattâ üstâd-› bennâ-y› mühendis bu havâleye karflu kal‘ay› gemi burnu gibi bir sivri ve kayk› burun etmifl kim hîn-i muhâsarada kal‘a-kûp top tokunup kal‘aya zarar isâbet etmeye, deyü bu buruna var makdûrun sarf edüp bu havâleye karflu bir tabya-i azîm sedd-i metîn edüp minâre kaddi kesme kaya üzre binâ olunup üstüne bin âdem s›€ar meydân-› azîmdir.

Gûnâ-gûn hiyel ü efkâr ile mebnî olup niçe gûne siperler ve kemîngâhlar ve mazgallar›n cânib-i erba‘as›nda havâle olan yere ve dahi karada olan etrâfa nâz›r kirpi-misâl dizilmifl yetmifl pâre serâmed balyemez ve keflkekyemez ve çuldutma[z] ve kundakk›ran nâm flâhâne toplar› var. Sâfî dolma r›ht›m binâl› tabya-i azîmdir. Baflka topçular› ve baflka neferâtlar› vard›r.

Ve bu mahal kal‘an›n cümleden yüksek yeri olmak ile bir karavulhâne kasr› var kim cihân-nümâ nâm›yla ifltihâr bulup cümle flehrin erbâb-› ma‘ârifân yârânlar› anda cem‘ olup cavk cavk zevk [u] flevkler edüp rûy-› deryâda cezîre-i Çukalar› ve Manya vilâyetini ve Zarnata kal‘as› ve Kalamata kal‘as›n seyr [ü] temâflâ ederler. Bir acâ’ib ü garâ’ib köflk-i bâlâ-y› mecma‘-› fukarâ ve kân-› zurefâd›r.

Ve bu kal‘an›n ancak cânib-i garba nâz›r bir bâb-› hadîdi var ammâ biri biri içinde e€ri bü€rü yollu dörd aded sa‘b ve metîn derveze-i âlîlerdir. Her kapu aralar›nda dîdebân ve pâsbân [u] ***[271b]*** nigâhbân ve bevvâbânlar pür-silâh olup fleb [ü] rûz mevcûd bulunup tavla satranç ve gûnâ-gûn lu‘bede-bâzl›klar edüp keflik beklerler. Bu dahi bir kârgîr binâ kubbe-i azîm alt›nda bir cem‘iyyet-i kübrâ yeridir kim cemî‘i kal‘a a€alar› bu mahalde oturup dîvân ederler. Cümle bu kapu aralar›nda olan rûy-› dîvârda niçe bin(?) gûne âlât-› silâh ile zeyn olmufl dörd aded mehîb kapu aralar›d›r.

Ve bu kal‘an›n cânib-i erba‘as›nda cümle on bir aded tabya-i azîmleri ve k›rk yedi aded ebrâc-› metîneleri ve bin tokuz yüz aded dendân-› bedenleri var. Ammâ cümle tabyadan mehîb ü metîn sedd-i ‹skender Süleymân Hân asr›nda binâ olunan Yahyâ Paflazâde Mehemmed Pafla'n›n binâs› Havâle tabyas› gûyâ sedd-i Ye’cûc'dur. Ve Beg tabyas› sankim püflte-i Me’cûcdur kim limana nâz›r olup üç kat top çeker. Ve maflr›k taraf›nda Süleymân Hân tabyalar› iki aded sedd-i Kahkahâlard›r kim münhedim olan Livadye kal‘as› yerine ve limana nâz›rd›r.

Ammâ bu Livadye kal‘as› yine ma‘mûr olsa maflr›k taraf›nda deryâ afl›r› olan Manya k›y›lar›n› dö€üp Kalamata körfezi liman›na kâfir gemileri giremezdi.

Ve Sar› Be€o€lu'nun evi köflesinde C›€ala Pafla tabyas› üzre azîm vezni üzre serâmed balyemez toplar› var, k›rkar kar›fld›r, cenûb taraf›ndaki liman› dö€üp kufl uçurmaz. Bu cirmde ve bu eflkâl-i mehâ-betde ve bu binâ-y› salâbetde olan kal‘a-i bî-misâlin içinde,

Der-vasf-› sarây-› hânedân-› a€avât: Cümle alt› yüz aded kat-ender[-kat] kâfirî binâ metîn ü ra‘nâ tahtânî ve fevkânî bâ€s›z ve bâ€çesiz ma‘mûr u müzeyyen büyût-› ra‘nâlard›r, zîrâ bu kal‘a cemî‘i zamânda muhâsara olunup top yemeden evleri harâb olmadan vere ile verildi€inden cümle hânedânlar› ve kal‘as›n›n rûy-› dîvârlar› ve cümle ebrâc-› dendân-› bedenleri dürr-i beyz-âsâ durur.

Ve cümle sütûhlar› la‘l-gûn kiremit örtülü olup kapular›n›n atebe-i ulyâlar› serâpâ kemer binâlar ile ârâste ve revzen ve flâhniflîn ve maksûreler ile pîrâste bir flîrîn bir flehr-i müzeyyen olup cümle flâhrâhlar›

pâk kald›r›m döflelidir kim hâr-› hâflâk mezbeleden niflân yokdur.

Der-çeflme-sâr-› âb-› hayât: Lezîz hofl-güvâr sular› var, taflradan gelir ammâ yollar› pinhând›r. Ve iç kapudan içeri kapular aras›nda ibret-nümâ bal›k kemikleri as›l›d›r.

Ve bu mahalde yigirmi aded dükkânc›klar› var ve Sultân Bâyezîd-i velî câmi‘i var, gâyet musanna‘ câmi‘-i rûhânîdir kim yigirmi alt› aded sütûn-› müntehâlar› iki katd›r. Zamân-› kadîmde kenîseden velî olunmufl bir minâreli câmi‘-i mahbûbdur ammâ ol kadar vâsi‘ de€ildir. Bu kal‘a içre gayri imâretler yokdur, zîrâ dar diyârd›r. Âb [u] hevâs› gâyet latîf oldu€undan mahbûbu ve mahbûbeleri gâyet meflhûrdur ammâ cüvânlar›na aflk olsun.

Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn mahbûbân: Gerçi cümle halk› Cezâyirli esbâblar› gibi darac›k (...) peflli ve geçirmeli ve gö€üslüklü libâs geyüp bellerinde pala b›çak ve ellerinde nacak olup eynlerinde beyâz ve la‘l-gûn ihrâm ve siyâh burnus ve kapod libâslar geyerler. Ammâ mahbûblar› beyâz Cezâyir ihrâmlar›n arkalar›na alup bafllar›nda la‘l-gûn fesler geyüp beyâz ham gümüfl gibi bald›rlar›n s›€ayup sâf billûr-misâl beyâz topuklar›n uflflâkân-› müfltâkâna seyr [ü] temâflâ etdirerek ihrâm ile h›râm ederek mahbûbânlar› güzer etdiklerinde her tarafdan yâhû sadâs› istimâ‘ olunur. Ol kadar hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde olup kelimâtlar› Rûmflad›r, ammâ fasîh mevzûn ve mazmûn tekellüm edüp ser-i sa‘âdetlerinden ahmer-gûn feslerin ref‘ etdikde kâküllerinin her târ› fleb-i târ-misâl olup uflflâk›n akl-› kâs›rlar› târumâr olur. Her bir cüvânlar›n hâlleri hâl-i Hâflimî hâl-i Hindû-vâr olup her bir hâlleri bin kez reflk-i müflk-i Tatar-› Hoten de€er. Hüsn-i letâfetleri ve flîvekâr-› zarâfetleri vas›fdan hâriclerdir.

El-hâs›l cezîre-i Mora vilâyetinde üç yüz elli pâre flehir ve yigirmi dörd aded kazâ yerde bu Koron flehrinin mahbûb-› matlûbu meflhûr ammâ mahbûbelerin görmedim. Ve flehir ahâlîsi dahi ehlinden mâ‘adâ havâtînlerin görmezler. Kendilerinin nakilleri üzre Râbi‘a-i Adeviyye mertebesinde ehl-i perde zâhide sâhib-cemâle havâtînleri var.

Ve cemî‘i halk› halûk ve halîm ü selîm ve nedîm kelâm-› örfîye(?) mâlik fasîhü'l-lisân ve bedî‘u'l-beyân bâbâ-y› âlem garîbü'd-diyâr muhibbi a‘yân-› kibârlar› vard›r.

Der-esmâ-i a‘yân-› kibâr-› a€avât: Evvelâ Dizdâr (---) a€a ve Sar› Be€zâde ve (---) (---) (---) (---) (---) (---). Gâyet flecî‘ ve bahâd›r ve ankâ sofra sâhibi kerem kânlar› âdemleri var. Lâkin Moton halk› ile bu Koron ahâlîsi aralar›nda sehel gerd-i kudûretleri vard›r. Bâ‘is ü bâdîsi oldur kim kaçan Süleymân Hân asr›nda küffâr-› dûzah-karâr ibtidâ Moton kal‘as›na istîlâ etmek murâd etdiklerinde gâziyân-› Moton ceng-i azîm edüp küffâr› münhedim edüp kal‘ay› vermediler. Küffâr kal‘a-i Koron'a varup bilâ-te’hîrin kal‘a-i Koron gibi bir h›sn-› hasîni kâfire *[272a]* verdiklerinden Moton halk› Koronluyu ta‘n-› zebând›râzl›k ile teflnî‘-i serzenifl etdiklerinden Koronlu da Motonluya "Bire ci€erciler" deyü ta‘n-› ta‘arruz ederler. Elbette her diyârda iki kabâ’il mâbeynlerinde böyle güft [ü] gûlar mukarrerdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-memdûhât-› fevâkihât: Evvelâ Koron zeytûnu Rûm ve Arab u Acem'de fiâm-› flerîf zeytûnundan ziyâde memdûhdur. Hadd-i zâtinde bu abd-i kemter dahi bu Koron zeytûnu kadar iri ve (...) ve latîf ve hofl-hor zeytûn görmedim. Husûsan limon suyu ve zeytûnya€›yla perverifl olmufl destiler içre zeytûnu pâdiflâha hedâyâ getirirler. Cemî‘i da€lar› ve bâ€lar›n zeytûn d›rahtlar› dutmufldur. Limonu ve nârenci ve kebbât› ve tatl› limonu dahi memdûhdur. Ve zeytûnya€› ve üzüm bâ€› ve tereya€› hod meflhûr olup yigirmi gûne engûr-i âbdâr› olup flîreli(?) flîresi olur. Ve sâbûnu Kuds-i fierîf sâbûnundan latîf sâbûnu olur. Ve servi a€açlar› hod cihân› dutmufldur.

Mesîregâh-› ârâmgâh: Bu flehir hâricinin cânib-i flimâlinde bir sâhibü'l-hayr kimesne bin aded serv-i serâmed d›rahtlar›n hendese üzre ç›rp› ile sadranç nakfl› ale't-tertîb diküp bir teferrücgâh-› ‹rem etmifldir kim bu dahi rub‘-› meskûnda bî-nazîr seyrângâh-› bî-bedeldir. Servi d›rahtlar›n›n râyiha-i tayyibelerinden âdemin demâ€› mu‘attar olup niçe yüz kerre yüz bin tuyûr-› mur€-› hofl-elhânlar›n asvât-› hazînleri âdeme safâ verir bir cây-› safâgâh nüzhetgâhd›r.

Ve mesîregâh-› (---) (---) (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Der-tarz-› acîb ü garîb: Bu flehirde ve Moton'da Kara Arab cevârîler ve Zengî Arab köleler cihân› dutmufldur, ammâ köle sâhibleri Arab›na bir fiske ve bir çubuk çalma€a kâdir de€ildir ve kölesine "Bire Arab, bire kara" deme€e kâdir de€ildir. Cümle halk Arablar›na "Yako Çelebi ve Amber Çelebi ve Bilâl Çelebi ve Kobro Çelebi ve Beyran Çelebi ve Cicilkan Çelebi" ve'l-hâs›l çelebi lafz›ndan gayri bir söz söyleme€e kâdir de€ilsin.

Ve ibtidâ sat›n ald›€›n mahalde ne hidmet teklîf etdinse andan ziyâde bir fley teklîf edemezsin, ammâ mukaddemâ ma‘hûd olan hidmeti edâ etmese hemân cemî‘i Zengî Arab kölelerin yine bir ziflt-rûy abûsu'l-vech flütür-leb bir kara Arab be€leri vard›r. Ana varup,

"Bizim çelebi, hidmet-i der-uhdesin edâ etmedi" deyü flikâyet edersin, yâhûd bir haber gönderirsin.

Derhâl anlar›n mâbeynlerinde çavufllar› var, gelüp çelebi Arab›n› götürüp dîvân eder. Bir seni ve bir köleni söyledüp e€er cürm kölende olup ac u zâc u uryân de€ilse,

"Niçün edâ-y› hidmet etmezsin?" deyü bin, iki bin, üç bin deyenek ve k›rbaç ve fîl sikin götüne urup lefl gibi b›ra€›r.

E€er Arab›n ölürse yerine bir gayri köle verir. Sâhibi dö€se yetmifl seksen dö€enek(?) urup merhamet edüp koyverir, ammâ be€i bî-rahm hûnî cellâd-› merrîh dö€ünce helâk edecek mertebe dö€er. Hakkâ ki aceb zabt [u] rabt ederler.

Ve cemî‘i Arablar bâ€lar› ve bâ€çeleri gözedüp zevk u safâlar edüp avretleri ve o€lanlar›yla bâ€lar› amâr ederler. Bu diyârda beyâz Freng kölelerinden mâ‘adâ hüddâm memlûkler siyâh Arablard›r.

Bu flehrin dahi iklîm-i arz-› beledi, Gördüs flehri ve Ball›badra flehri gibi yigirmi sekizinci iklîm-i örfiyyedendir.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-beyân-› liman-› amân-› cây-› necât

Bu kal‘an›n liman› y›ld›z rû[z]gâr› taraf›na vâki‘ olup amelî binâ eylemifldir. Yohsa hudâyî liman de€ildir. Kefere asr›nda yüz iki yüz pâre gemiler al›rm›fl, ammâ flimdi el-hâlete hâzihi üzre mürûr-› eyyâm ile hâr-› hâflâk rimâl-i türâb ile dolup s›€ olup gâyet derin yerleri iki kulaç olup iri gemiler giremeyüp liman›n taflras›nda lenger endâht olup yat›rlar. Ammâ Koron kal‘as›n liman taraf›na dolafl›rken s›kandil flakulas› ile üç kulaç sudan taflra dolaflalar, zîrâ kal‘a burnunda s›€lar vard›r. Dahi taflra döküntü kayalar vard›r. Bu mahallerden taflras› on iki kar›fl sudur. Gemilere bu kal‘a alt›nda gâyet ihtirâz lâz›md›r. Limana girmeyüp kal‘an›n k›ble taraf›nda demir korlarsa kenârda yak›n yerde tafll›kd›r. Bir mîl mikdâr› alarka denizde yatmak gerekdir. Ve içme€e su hâcet olursa gemiler yatd›€› yere karflu bir burunda vâfir su ç›kar. Sandallar baflan kara olup su önüne varup iki üç ad›m alarkadan suyu alup bî-zahmet yine sandallara girüp giderler.

Ammâ mezkûr sudan Kav Galo ya‘nî Horos burnu nâm burun sudan befl mîl mikdâr› deryâdan ada gibi gösterir ammâ karaya muttas›ld›r. Ol Kav Galo burnundan kefltîbânlar hazer edeler. Ve bu Koron liman›ndan Moton kal‘as› liman›na var›nca on sekiz mîl olup gün bat›s› üzre gidilir.

Der-tenmîk-i eflkâl-i varofl-› müzeyyen flehr-i Koron

Mezkûr Koron liman› kenâr›ndan tâ kal‘aya var›nca bir mürtefî‘ zemînde biri biri üzre kat-ender-kat varofldur kim cümle alt› yüz aded kârgîr binâ-y› ***[272b]*** âlîler olup serâpâ k›rm›z› kiremitler ile mestûr hânedân-› ma‘mûrlar› bâ€ u hadîka-i cinînli hâne-i ra‘nâlar›n cümle pençereleri (...) y›ld›z cânibine nâz›rlard›r kim ol taraf› limand›r.

Ve cümle 6 aded mahallât-› müslimât [u] kâfirât-d›r. Ve cümle bir câmi‘i va[r]. (---) (---) (---) hayrât›d›r. Ve cümle 3 aded mahalle buk‘alar› vard›r. Ve cümle bir aded medrese-i tâlib-i ilmi vard›r. Ve cümle 2 aded mekteb-i s›byân-› ebced-hân› vard›r. Ve cümle 2 aded tekye-i dervîflân› vard›r.

Ve cümle bir aded hammâm› vard›r ve cümle bir aded hân-› kârbân› vard›r. Ve cümle 200 aded dükkânçeleri vard›r.

Ve cümle 20 aded yerde sebîlhâne-i cân-sitânlar› vard›r. Cümleden çârsû içinde sebîlhâne-i atflân-› teflnegân›n târîhidir:

Bu Nihâdî dedi târîhin se tâ,
Çeflme-i pes bu resme k›ld› sebîl,
Pâk sâfî çeflme-i âb-› hayât,
Oldu âb kevser-i âb-› sebîl.

Sene 1067.

.....(2.5 sat›r bofl).....

Ziyâretgâh-› Koron: Bâ€lar içinde fieyh Mehemmed Efendi *kuddise s›rruhu*. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve bu Koron'dan dahi a‘yân-› vilâyetden refîkler alup y›ld›z cânibine leb-i deryâ ile zeytûnlükler ve bâ€l› ve bâ€çeli yerlerde bir sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i Kastel

Koron liman› kenâr›nda bir mürtefi‘ bay›r üzre bir küçük kasteldir. Bâ€› ve bâ€çeli ve yüz aded hâneli ma‘mûr köy iken hakîr Koron'a varmazdan bir gün evvel gece sabâha yak›n üç pâre Manya firkateleri ale'l-gafle bu Kastel köyünü urup nehb [ü] gâret edüp yüz nefer esîr ve bu kadar mâl-› ganâ’im alup küffâr gitmifl.

Hakîr vâveylâ üzre varup ehl [ü] ›yâl evlâd feza‘ u çeza‘da olup bu kadar mâl-› menâl târumâr yatd›€›ndan hakîr dahi bunda yatmayup bir sâ‘atde **nehr-i Lonka,** andan **Eski Kal‘a** dibinde **nehr-i Yunalida**'y› geçüp andan **nehr-i Velika**'y› ubûr edüp andan **nehr-i Çiçor**'u güzer etdik.

Bu enhâr-› sa€îrler cümle Anavarin ensesindeki da€lardan ve Kalavrata kûhlar›ndan gelüp bu Koron körfezine mahlût olurlar. Bu mezkûr uyûnlar› atlar ile ubûr edüp Koron'dan berü 7 sâ‘atde,

Karye-i ma‘mûr Nisi: Bir bâ€l› ve bâ€çeli ve mahsûldâr fezâda üç yüz aded kiremit örtülü müselmân köyü olup ze‘âmetdir kim sâhibü's-seyfi erbâb-› dîvândan Acemzâde Efendi'dir. Bir câmi‘i ve bir hân› var ammâ hânedân sâhibi ‹drîs A€a'd›r. Evlâdlar› deryâ be€leridir. Bir azîm (...) hânedând›r kim bin atl› gelse safâ geldin deyüp karflu ç›kup mihmândârl›k eder bir velî-ni‘am ‹drîs A€a'd›r.

Andan bu karye-i Nisi'den cânib-i flarka giderken **Nehr-i Ca‘fer Emîn,** andan **nehr-i Matya,** andan **nehr-i Galata,** andan **nehr-i Isp›rahoma.**

Mezkûr enhârlar cümle Andrusa flehri da€lar›ndan gelüp Manya vilâyeti ile Koron kal‘as› mâbeynindeki Kalamata körfezine mahlût olurlar. Bu enhâr-› zülâlleri atlar ile ayakdan 2 sâ‘atde geçüp,

Der-bed‘-i sitâyifl-i kal‘a-i nev-binâ Kalamatya

Venedik Pirinc-pirimi binâs› olup lisân-› Rûmca vech-i tesmiyesi kala matya demek eyi gözüm kal‘as› demekdir. Hâlâ kavm-i Rûm-› mezmûm Kasro Kalamatya derler. Lisân-› Etrâk'e Kalamata nâm›yla ma‘rûf bir kal‘a-i mevsûfdur. Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth k›l›ç ile feth ederken usret çeküp ba‘de'l-feth sûr-› üstüvâr›n câ-be-câ münhedim etmifllerdi. Ba‘dehu bu flehri ma‘mûr olup kal‘a dahi elzem-i levâz›m›ndan olup flehrini Manya küffâr›ndan halâs içün sene (---) târîhinde müceddeden Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ asr›nda be-dest-i Köpürlü Mehemmed Pafla bâ-mübâfleret-i Arnavud Kemânkefl Ahmed Pafla amâr olup Mizistre sanca€› hâkinde kapudan paflalar›n hâss› olup kâ’immakâm› yüz nefer âdemiyle hükûmet eder. Yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r.

Ve nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Kethudâyeri ve serdâr› ve gayri hâkimleri yokdur. Lâkin kâ’immakâm taraf›ndan mîzân-› harîr emîni ve bâcdâr› ve yeniçeriyândan kal‘a dizdâr› ve üç yüz aded merdümhisâr› vard›r.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘as›: Koron körfezi nihâyetinden bir top menzili ba‘îd cânib-i flimâl-i flarkîye meyyâl karada Manya kâfiristân› ete€inde bir sivri kaya-i âlî üzre flarkdan garba tûlânî bir yeni metîn binâ kal‘a-i fieddâdî tafl binâ bir küçük hisâr-› ra‘nâd›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi alt› yüz aded ad›md›r. Ve yüz elli ad›m enlidir ve içinde cümle yigirmi aded kiremit ve kaya€an örtülü dîk evleri var.

Ve cümle Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘in bir câmi‘i var, dahi minâresi yok idi. *[273a]* Ve cümle on befl aded kolumburuna ve flâhî darbzen toplar› var. Ve semt-i flarka nâz›r bir demir kapusu var. Bu mezkûr iç kal‘an›n taflras›nda,

Eflkâl-i Büyük Kal‘a: Bu dahi [nev-]binâ alçak kaya üzre flekl-i tûlânî bir kârgîr binâ-y› âlî kal‘a-i zîbâd›r kim içinde otuz aded kiremitli neferât evleri ve garba nâz›r bir demir kapusu var. Cânib-i erba‘as› kesme yalç›n kaya olmak ile bir taraf›nda aslâ handak› yokdur, ammâ dîvârlar›nda ebrâclar› ve mazgal delikleri çokdur.

Der-vasf-› binâ-y› taflra varofl: Bu rabât-› müzeyyene kal‘an›n cânib-i garbîsinde cümle sekiz yüz aded tahtânî ve fevkânî kerpiç ve tafl dîvârl› ve serâpâ kiremit örtülü bâ€l› ve ravzal› ve müflebbek bostânl› müzeyyen varofldur. Ve flarkdan garba tûlânî vâki‘ olmufl bir uzun kald›r›ms›z sokak içre cümle iki yüz aded dükkânçelerdir. Cümle metâ‘-› akmifle vâlây-› kâlây kâmhây dârâyî nâm metâ‘lar firâvând›r. Ammâ hânlar› ve hammâmlar› çokdur. Ancak afla€› mahkeme önünde bir kiremit örtülü bir kârgîr minâreli kâr-› kadîm bir küçük câmi‘-i mahbûbu var.

Cümle halk› Rûm'dur, müselmân› gâyet azd›r. An›niçün cümle tokuz aded kenîseleri vard›r.

Der-memdûhât-› sanâyi‘ât: Gûnâ-gûn harîrden Cezâyir muhatteminden fark olunmaz elvân harîr muhattemler ya‘nî mühürlü makdemler kim levendât makûleleri bafllar›na sarup bellerine kuflak ederler. Ve siyâh zerdûz iflleme poflular› olur ve harîr münakkafl destâr-› tavîlleri ve sâfî harîrden büründüncük nâm hayâl ve rakîk gömlekleri olur. Ve bir gömleklik bezi bir bo€um kam›fl içine koyup pâdiflâhlar ve vüzerâ ve vükelâlara hedâyâ götürürler. Bir gömle€i yedi sekiz dirhem gelir. Tâ bu mertebe hayâl harîr bezi olur. Ve harîri gâyet çokdur. S›€âr [u] kibâr, zen-i duhterânlar› cümle ipek hâs›l edüp Eyyûb Nebî kurdcu€azlar› besleyüp harîr peydâ ederler, zîrâ tokuz bin aded bâ€lar›nda cümle tut a€açlar› cihân› dutmufldur. Sahrâlar›nda mezâri‘âtlar› cümle kal›mbok olup s›€âr u kibâr› cümle kal›mbok ekme€i yerler.

Âb [u] hevâs›: Manya da€lar› ete€i olmak ile hevâs› hûb ve Urûm cüvânlar› ve Rûm keratsalar› mahbûb u mahbûbe olup harîr ile kâr ederler, zîrâ bu flehirde hâs›l olan harîr bir gayri kazâda ve Acem diyâr›nda Gîlân ve Lahîcân'da olmazd›r. Hattâ Frengistân'a bu flehirden niçe bin yük harîr-i gûnâ-gûn gider.

.....(3/4 sat›r bofl).....

Bu flehrin cânib-i k›blesinde kûh-› bâlâlar›n tâ zirve-i a‘lâs›nda 2 sâ‘at yerde Manya kâfiristân›n›n Zarnata nâm kal‘as› nümâyân idi, ammâ ba‘dehu evsâf› tahrîr olunur.

Andan yine gerüye dönüp garb taraf›na giderken yine **Nifliköy sahrâs›**n› 4 sâ‘atde geçüp,

Der-flürû‘-› sitâyifl-i kûh-› Rusa, ya‘nî kal‘a-i köhne-âbâd-› Andrusa

‹btidâ Rûm krallar›ndan Andrarusa nâm bir kral-› benâm binâs›d›r. Lisân-› Rûm'da Andirusa (---) (---) demekdir. Ba‘dehu Bundukanî Venedik eline girüp dahi ziyâde amâr etdi.

Ba‘dehu sene 906 târîhinde Bâyezîd-i Velî Hân Moton kal‘as›n dö€erken bunu dahi dö€üp bilâ-tevakkuf feth etdiler, ammâ ma‘mûr etmeyüp münhedim kalm›fld›r. Misistre sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâ-y› nâgehânîdir. Nâhiyesi (---) kurâd›r. Kethudâs› ve serdâr› ve dizdâr› ve neferâtlar› yokdur. Kal‘as› leb-i deryâ-y› Koron'dan (---) sâ‘at ba‘îd da€lar içre y›ld›z ve bat› rûzgâr› taraf›nda bir toprakl› bay›r üzre flekl-i murabba‘ bir tafl binâd›r. Ve bir ak(?) kapusu var.

Derûn-› hisârda cümle yigirmi befl aded kiremit örtülü ekseriyyâ tahtânî kârgîr binâ büyût-›

ra‘nâc›klar› var. Ve cümle bir aded Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i var. Ve bu kal‘a etrâf›nda aslâ handak olmad›€›ndan neferâtlar› dahi olmad›€› ecilden a‘yân-› vilâyet Manya küffâr›ndan emîn olmayup kal‘an›n câ-be-câ münhedim olan yerlerin kendi mâllar›yla ta‘mîr ü termîm edüp kendüleri nigâhbânl›k edüp her gece keflik-i flâhî beklerler.

Der-tefhîm-i eflkâl-› varofl: Bir enifl yokuflça zemînde cümle yüz aded hâneleri olup serâpâ kiremitli ve bâ€ u bâ€çeli vâsi‘ büyût-› ra‘nâlard›r. Lâkin ekserî Rûm keferesi evleridir. Ve cümle yigirmi aded dükkân-› muhtasar› vard›r. Ve cümle henüz kenîseden velî olmufl fieyh (---) Efendi nev binâ bir câmi‘-i zîbâ binâ ediyor. Bu hakîr küstâhâne sûre-i Bakara'dan bu âyet-i flerîfeyi târîh bulduk. Târîh-i nass-› flerîf:

[1] ·Ł‰ŏŤŁAA„Ť˙◊— *Sene 1077.*

Ve cümle bir medrese-i fakîhân ve cümle bir aded mekteb-i s›byân ve cümle bir aded tekye-i dervîflând›r kim câmi‘ sâhibi Azîz Efendi binâs›d›r. Lâkin bu rabta-i zîbân›n suyu azd›r, ammâ bâ€lar› gâyet çokdur ve hân ve hammâm› yokdur. Ve mahbûb u mahbûbesi akd›r.

Ve memdûhât›ndan: Tütünü çokdur. *[273b]* Ve duhân›n›n râyihas› acâ’ibdir. Bu kasabadan kalkup mafl›r›k taraf›na 4 sâ‘at gidüp,

Sahrâ-y› Lakoz: Cânib-i erba‘as› kûh-› serbülendler olup her da€ bafllar›nda birer aded vîrânca kal‘alar› var. Yedisinde dahi dizdâr ve neferâtlar› yokdur. [Gerçi] bu Lakoz sahrâs› bir küçük vâdîdir ammâ niçe kurâlar ve çiftlikler ile ma‘mûr u müzeyyen ve mahsûldâr bir fezâ-y› lâle‘izârd›r.

An› geçüp ve **Londar yayla€›**n tafll›klar ve dereler derdin çekerek an› dahi geçüp 4 sâ‘at dahi y›ld›z cânibine sahrâc›klar ve ma‘mûr Londar kazâs› kurâlar›n ve çiftliklerin seyr [ü] temâflâ ederek cümle 8 sâ‘atde,

Der-feth-i vilâyet-i Petratina, ya‘nî kal‘a-i atîk Karitina

Be-kavl-i tevârîh-i Yûnân bu kal‘a-i köhne-binâ tâ Hazret-i Zekeriyyâ zamân› binâ-y› Rûm batlîmûsundur. Petratina ya‘nî tafl ovas› içre Karitena nâm bir batlîmûs-› benâm binâs›d›r.

Ba‘dehu Venedik eline bir hîle ile girüp ba‘dehu sene 869 târîhinde bu kal‘a kefereleri gördüler kim cânib-i erba‘alar› feth oldu. Bunlar dahi kal‘an›n miftâhlar›n Sultân Bâyezîd Hân'a teslîm edüp sâlim müsellim olup kal‘ada kald›lar. Hâlâ Mizistre sanca€› türâb›nda voyvadal›kd›r.

Kethudâyeri, serdâr›, dizdâr›, on dörd aded tîmârl› neferâtlar›, a‘yân-› kibârlar›, yüz seksen akçe pâyesiyle kazâs›, (---) aded nâhiye kurâs› var.

Kal‘as› nehr-i (---) yukaruya gidüp bir göz büyük cisr-i azîmin iki yan›nda ikifler göz küçü[k] gözlüce cüsûrcüklerden geçüp kâmil iki bin ad›m yokufl yukaru sarp kaya üzre evce berâber bir pilâv y›€mas› gibi bir sivri kaya üzre flekl-i murabba‘ bir küçük kal‘ac›kd›r kim cirmi kâmil dörd yüz ad›md›r, ammâ bedenler üzre ad›mlam›fl›md›r. Lâkin bu hemân ancak iç kal‘ad›r. Ve içinde befl aded hânesi var, dizdâr› ve iki üç neferât evleridir [kim] âdem her bâr ç›kup enme€e âcizlerdir. Ve mafl›r›ka nâz›r bir kapusu var. Ve bir mescidi ve su sarn›c› ve cebehânesi ve kifâyet mikdâr› flâhî toplar› var.

Afla€› vîrân kal‘ada Bâyezîd-i Velî câmi‘i var, ammâ imâm› ve hüddâmlar› yokdur. Halk› evkât-› hamsede birbirlerine muktedâ-y› nâs olup imâmet ederler. Bu câmi‘in bir tuhfe küçük minâresi var kim bir diyâr câmi‘inde yokdur. Ve sütûhu serâpâ kiremit örtülü bir câmi‘-i garîbdir.

Der-keflf-› afla€› varofl-› ma‘mûr: Afla€› mezkûr kal‘aya havâle olan kaya ile kal‘a aras› mâl-âmâl varofl-› ma‘mûrdur kim cümle sekiz yüz aded kârgîr binâl› biri biri üzre kat-ender-kat k›bleye nâz›r hânelerdir kim cümle kayalar üzre binâ olunmufldur. Ammâ sular› az oldu€undan her evlerde su sarn›çlar› mukarrerdir. Hân› ve hammâm› hâlâ vîrând›r.

Cümle dörd aded mihrâbd›r. ‹ç kal‘ada Bâyezîd Hân mescidi, taflra kal‘ada Bâyezîd Hân câmi‘i, Havâle mahallesinde (---) mescidi, mahkeme kurbunda kârgîr minâreli ve serâpâ kiremit örtülü (---) câmi‘i var. Cümle bir medrese-i sûhtegân ve cümle bir aded mekteb-i s›byân ve cümle bir aded tekye-i dervîflân-› zî-flân ve cümle yigirmi aded dükkânlar aras›nda ve flehir bâ€lar›nda câ-be-câ serv d›rahtlar› var.

Ve mezkûr vîrân hammâm dibinde cümle bir aded âb-› hayât çeflme-sâr-› cân-fezâs› var.

Ve namâzgâh-› ibret-nümâs› flehrin afla€› k›ble cânibinde servi d›rahtlar› içre bir musallâ-y› vâcibü's-seyrdir kim ta‘bîr ü tavsîfe muhtâcd›r.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ve bu flehirden afla€› yine alt› göz kantara-i musanna‘› nehr-i (---) üzre ubûr edüp yüz mikdâr› ma‘mûr bâ€-› ‹remler geçüp k›ble taraf›na 4 sâ‘at gidüp,

Karye-i Ca‘fer A€a: Ma‘mûr müselmân ve Rûm köyüdür. Andan sahrâ içre ma‘mûr kurâlar ve âbâdân çiftlikleri seyr ederek geçüp,

Der-evsâf-› hâk-i pâk-i hevâdâr, ya‘nî binâ-y› Rûm kal‘a-i Londar

‹btidâ bânîsi Rûm krallar›ndan Londraki nâm bir kral-› dâll-› benâm inflâ eyleyüp ba‘dehu Bundukanî

---

1 *Kur’ân,* Bakara 144; "Artık yüzünü Mescid-i Harâm semtine çevir"

Venedik'i eline girdi. Ba‘dehu sene 869 târîhinde Ebü'l-feth Gâzî Misistre kal‘as›n feth etdikde bu dahi vere ile verüp feth olmufldur.

Ba‘dehu yine küffâr-› bed-tebâr-› nâ-bekâr istîlâ edüp sene (---) de Sultân Bâyezîd-i Velî Moton Koron'u feth edüp bunu dahi Bâyezîd Hân feth edüp kal‘as›n münhedim edüp câ-be-câ yerleri râygând›r. Ammâ flimdiki hâlde amâr olsa aceb lâz›ml› kal‘a yeridir, zîrâ ensesi cümle Manya kâfiri da€lar› olup bu kal‘a zemîni Manya bo€az› a€z›nd[a] bir yalç›n kaya üzre flâhin yuval› bir kal‘a-i zîbâ yeridir. Hâlâ flehri Mora paflas› voyvadal›€› olup kal‘a kayalar› alt›nda sehel ma‘mûrcad›r.

Kal‘as› gâyet metîn üç kat kal‘a imifl. Ancak iç kal‘a ma‘lûmdur. ‹çinde Rûm kefereleri olur. Kal‘a ta‘mîr olsa flehir dahi ziyâde amâr olur. ***[274a]*** Ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r.

Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Gayri hâkimleri ve a‘yân› yokdur, illâ bir Arab kad› vard›r. Ammâ cümle kasabas›n›n amâristân› üç yüz aded vîrân flekilli ve kiremitli hâne-i vâsi‘lerdir. Ahâlîsi Manya küffârlar› havfinden fleb [ü] rûz bir (...) üzre oturup niçe kimesneleri gece ile afla€› ovalara gidüp kö€lerde yat›rlar.

Cümle bir aded Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i var, kenîseden bozmad›r. Ve cümle bir medrese ve cümle bir tekyesi ve cümle bir mektebi ve cümle bir hân› ve cümle sekiz aded dükkân› ve cümle bir küçücük hammâm› var, gayri imâretleri yokdur. Cümle iki yüz aded âb-› hayât su kuyular›d›r kim kuyuya muhtâclard›r.

Bâ€› ve bâ€çeleri yokdur. Manya ete€inde olmak ile gâyet mürtefi‘ yer oldu€undan flitâs› fledîd olup bâ€lar› yokdur. Henüz flehri dahi harâba yüz dutmufldur.

.....(1 sat›r bofl).....

Ziyâretgâh-› Londar: Karabafl Mehemmed Efendi *kuddise s›rruhu*. (---) (---) (---) (---).

Ba‘dehu bu Londar'dan kalkup k›ble taraf›na Manya da€lar› ete€iyle (---) sâ‘at taffl›kl› sarp uçurum yollar ile gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Lonkanik

Bânîsi Rûm keferelerinden Lonkanik nâm bir dâll›n binâs› olma€ile Lonkanik derler. Lisân-› Rûm'da Lonkanik (---) (---) demekdir. Lisân-› Freng'de lonka uzun olan fley’e derler.

Ba‘dehu bu kal‘ay› sene (---) târîhinde Endülüs ve Afrika pâdiflâh› olan Sultân Mansûr ibtidâ cezîre-i Girid'i feth edüp ba‘dehu bu Mora cezîresin feth etdikde bu kal‘a-i Lonkanik'i bile(?) feth edüp câ-be-câ kal‘as›n rahnedâr etmifl. Ancak bir kaya bafl›nda bir kulle alâmet kalm›fl.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Misistre kal‘as›n feth etdikde bu flehrin kefereleri mezbûr kullenin miftâhlar›n Ebü'l-feth'e teslîm ederler, ammâ hâlâ kullede bir âdem sâkin de€ildir, ammâ bu kulle Manya vilâyetinin fiehbâz da€lar› ete€inde olup yüzü mafl›ka nâz›rd›r. Ammâ afla€› flehir halk› kal‘an›n ba‘z› rahnedâr yerlerin kendü mâllar›yla ta‘mîr ü termîm edüp Manya kâfirleri havfinden ba‘z› mahalde girüp tahassun ederler, ammâ evleri ve gayri amârlar› yokdur. Ancak her gece re‘âyâdan bu kal‘a içre befl nefer âdem kalup v›€la bekleyüp afla€› varoflu h›fz ederler. E€er Manya kâfirinden bir hareket olursa bu kal‘ada olan v›€lac›lar âtefller yakup niçe tüfengler atup etrâfa haber ederler. Fi'l-hâl cevânib-i erba‘a kurâlar›ndan niçe bin tüfeng-endâz âdemler cem‘ olup Lonkanik kasabas›n muhâfaza ederler.

Der-beyân-› eflkâl-i varofl-› Lonkanik: Bir dereli ve depeli ve mukassî kayalar içre enifflli ve yokufllu cehennem dereceleri-misâl uçurum yerlerde cümle befl yüz aded mikdâr› biri biri üzre kat-ender-kat kârgîr binâl› ve serâpâ kiremit örtülü havl›s›z darac›k dârlard›r, ammâ a€açlar› çok olup ormanlard›r.

Cümle befl mahalle-i ma‘mûrlard›r. Ve cümle bir aded câmi‘dir. Ve cümle yedi aded dükkând›r, gayri amâristândan niflân yokdur. Lâkin her evlerde sular› ve de€irmenleri gâyet çokdur.

Ve cümle on bir aded kenîseleri vard›r, zîrâ halk›n›n ekseri keferelerdir. Müselmânlar› da anlardan dönme ah›ryanlard›r.

Bu rabtaya benî âdem her bâr ç›kup enme€e âcizlerdir, zîrâ gâyet sa‘b yerlerdir, ammâ âb [u] hevâs› gâyet latîf oldu€undan mahbûbe Rûm k›zlar› ve keratsa nâm avretleri olup cümle ipek beslerler. Ammâ cümle müselmân› ve kefereleri tâ‘ûndan da€lara firâr edüp ancak voyvadas› Mizistre sanca€› taraf›ndan hâkimdir. Yüz kadar âdemleriyle flehirde ev kalm›fl, mâ‘adâs› firâr etmifl. Ve Mizistre kad›s› niyâbetidir.

Bu kasabay› geçüp yine k›ble cânibine Manya da€lar› ete€ince ol mahûf u muhâtara yerleri geçüp,

Karye-i Aya Vafl ve **karye-i Kokitse** ve **karye-i Agoryan** ve **karye-i Alorozi**: Bu kurâlar cümle Manya'n›n fiehbâz da€lar› ete€inde üçer ve dörder yüz evli ma‘mûr Urûm köyleri bâ€l› ve bâ€çeli olup cümle Misistre sanca€› nâhiyesidir. Andan 4 sâ‘atde,

Der-fütûhât-› vilâyet-i Misehor, ya‘nî evsâf-› kal‘a-i Mizistre

Ba‘z›lar Misistre yazarlar ammâ defter-i hâkânîde vilâyet-i Misehor yaz›l›r. Elkâb-› ümerâda livâ-i Mizistre yaz›l›r. ‹btidâ bânîsi be-kavl-i müverrihân-› Yûnân Hazret-i Süleymân'd›r. Andan Melik Rac‘îm ibn Süleymân Nebî'dir.

Ba‘dehu melik Feylekos-› Yûnâniyân Atina flehrin binâ edüp ***[274b]*** ba‘dehu bu Mizistre flehrinin

âb [u] hevâs›ndan hazz edüp dahi ziyâde amâr etdi. Be-dest-i Misehor vezîr mübâfleretiyle amâr olma€›n Rûm tevârîhlerinde afla€› flehr-i Mizistre'ye Misehor derler.

Lisân-› Freng'de (---) (---) derler. Lisân-› Latin'de Mistir derler bir flehr-i kadîm ve kal‘a-i azîmdir.

Sene (---) târîhinde bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân fethidir. Venedik Frengi cenerali taht› idi.

Hâlâ Mizistre sancak be€i taht›d›r. Kânûn üzre paflas›n›n hâss› 219.000 akçedir. Ve ze‘âmeti 11 adeddir ve tîmâr› 91 adeddir.

Alaybe€i ve çeribafl›s› olup hîn-i seferde kânûn üzre cebelüleriyle cümle üç bin asker olup eyâlet vezîri kapudan pafla ile sancak be€isi üç pâre kad›rgalar ile deryâda sefer eflerler. Mîr-i livâs›na bu sancakdan ber-vech-i adâlet otuz kîse mâl hâs›l olur. Ve hâkim-i fler‘î üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâd›r.

Kad›ya senevî sekiz kîse hâs›l olur. Ve fleyhülislâm› Hamdi Efendi hazretleridir kim tekmîl-i fünûn etmifl bir halûk ve sâhib-i tab‘ ve kesîrü'l-mürüvve âlîcenâb çelebidir.

Ve nakîbü'l-eflrâf› ve afla€› flehir nâ’ibi ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeriyân serdâr› ve a‘yân-› kibâr› ve kal‘a dizdâr› ve yigirmi dörd aded merdüm-hisâr› ve muhtesib a€as› ve gümrük emîni ve harâc emîni ve bâcdâr› ve mi‘mâr a€as› ve flehir kethudâs› ve (---) (---).

Ve Rûm kefereleri üzre portoyoro[z]u ve Yahûdîlere cemâ‘atbafl›s› ve Frenglere konsolozu vard›r, zîrâ mazbût flehirdir.

Der-fasl-› girdâ-gird-i eflkâl-i kal‘a-i Mizistre

Bu abd-i kemter-i ahkar›n manzûru oldu€u üzre bu kal‘a-i bâlâ Manya da€lar› dâmeninde fiehbâz da€›na muttas›l bir sivri yalç›n mâvî ve beyâz kaya üzre evc-i âs›mâna ser çekmifl fieddâdî bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn ve bir kâr-› kadîm flekl-i bâdemî bir iç kal‘as› var. Afla€› kal‘alar›yla cümle üç kat bölme hisâr-› üstüvâr-› ra‘nâ iç kal‘ad›r.

Ve cümle üç aded kapular› vard›r. Bir kapusu semt-i flarka aç›l›r, gûyâ iç kal‘a içinde nârin hisâr kapusudur. Ve orta kapu k›ble cânibine nâz›rd›r. Ve taflra kat›ndaki kapu taraf-› garba meftûhdur, ammâ karanl›k bir muzlim yerdedir.

Ve bu kapu önünde **makâm-› Fâtih Mehemmed Hân** var. Kal‘ay› feth etdikde derûn-› dilden secde-i flükr etdikde bir yalç›n seng-i hârâ kayada aln› secdeye geldü€ü yerde hâlâ bir mücellâ çuku[r] kayac›kd›r. Bârân-› rahmet cem‘ oldukda masrû‘ ve mahmûm olan âdemler ol matar-› rahmetden nûfl edüp bi-emrillâhi te‘âlâ flifâ bulurlar.

Ve bu mezkû[r] üç kat iç kal‘alar›n tâ nârin kullesi içinde kal‘a dizdâr› hânesi ve cebehânesi ve g›lâl anbârlar› ve su sarn›çlar› var, gayri fley yokdur.

El-hâs›l bu mezkûr olan üç kat hisâr içre cümle seksen aded kiremit ile mestûr cihân-nümâ hâne-i bâlâlard›r. Bu iç hisârda Sultân Mehemmed Hân câmi‘i, tarz-› kadîm minâresiz ma‘bedgâhd›r. Bu iç kal‘alar cümle dâ’iren-mâdâr cirmi bedenler üzre kâmil sekiz yüz ad›md›r. Bu kal‘adan âdem afla€› baksa Hudâ hakk›yçün zehresi çâk terleri hâk olur. Tâ bu mertebe eflâke ser çekmifl kad-keflân kal‘ad›r kim zirve-i a‘lâs›na nazar edenin çeflm-i nergîs merdümleri hîrelenir.

Makâm-› efl-fieyh Hazret-i Akflemseddîn: Bu kal‘a kapusundan taflra ibâdet etdi€i kaya üzre azîzin gözü yafl› seng-i hârây› delik delik etdi€i ve mübârek dizleri yeri tafla te’sîr edüp yer eylemifldir. An›niçün "Mizistre kal‘as›n Akflemseddîn'in gözü yafl› ald›" derler. *Rahmetullâhi aleyh*.

Bu makâmdan afla€›,

Sitâyifl-i imâret-i afla€› hisâr-› üstüvâr

Mezkûr iç kal‘alar›n flarkîsi ve flimâlîsi ve y›ld›z rûzgâr› ve garbîsi taraflar›n ihâta etmifl bir kal‘a-i azîmdir, ammâ k›ble ve cenûb taraflar› ne‘ûzü billâh çâh-› gayyâ ve derk-i esfel-misâl uçurum yüz kulaç kayalar olma€ile ol taraflar›nda kal‘a dîvârlar› ve ebrâclar› yokdur ve lâz›m da de€ildir. Bu kulle flekl-i muhammes olup dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil tokuz bin germe ad›md›r. Bir taraf›nda aslâ handak› yokdur.

Cümle yalç›n seng-i hârâ kayalar üzre binâ olunmufldur kim cümle sekiz aded kapular› var. Biri küçük namâzgâh kapusudur kim cânib-i garba nâz›rd›r. Ve biri çârsû kapusudur kim bu dahi taraf-› garba mekflûfdur. Ve biri Zâl kapusudur kim semt-i flarka manzûrdur. Ve biri Kurd A€a câmi‘i kapusudur kim flimâl taraf›na meftûhdur. Ve biri dahi afla€› çârsû kapusu cânib-i k›bleye nâz›rd›r. Ammâ flehir içre bunlardan mâ‘adâ niçe gizli küçük kapular dahi vard›r, ammâ bu mezkûrlar flâhrâh-› bâb-› kebîrlerdir.

Ve bu kal‘a içre cümle ma‘mûr u âbâdân kârgîr binâ-y› kâfiri bin yüz aded kat-ender-kat biri biri üzre binâ olunmufl havl›s›z ***[275a]*** cihân-nümâ evlerdir, ammâ alt› yüz kadar hâneleri bu sene gazab nâr›yla ihrâk olup hâlâ niçe hânelerin amâr etmededirler. Ve cemî‘i evleri biri biri üzre olup cümle cânib-i flarka ve taraf-› flimâlde Aya Niko sahrâs›na nâz›r büyût-› âlîlerdir. Ve bu kal‘ada,

Der-aded-i cevâmi‘hâ-y› müslimât: Cümle yedi aded mihrâbd›r. Evvelâ Fethiyye câmi‘i, Mehemmed Hân'›nd›r. Ve Çârsû câmi‘i ve Zâl câmi‘i, mâ‘adâ mesâcidhâ-y› mü’minând›r.

Ve cümle bir aded medrese-i sûhtevâtd›r. Ve cümle iki aded mekteb-i ci€er-kûfle-i necîb [ü] reflîdând›r.

Ve cümle bir aded hânkâh-› pîr-i tarîk-i meczûbând›r. Ve cümle bir aded hammâm-› râhat-› müferrihâtd›r. Ve cümle iki yüz aded dekâkîn-i ehl-i sanâyi‘âtd›r. Ve cümle bir aded hân-› erbâb-› tüccârând›r. Ve cümle bir aded hân-› kârbânsarây-› müsâfirând›r.

Ve cümle yedi aded kenîse-i manast›r-› kefere-i mühmelâtd›r. Cümleden Aya Niko deyri musanna‘d›r.

Der-ibret-nümâ-y› garîbât: Bu kal‘a içre Yahûdî ve Rûm mahallâtlar› içre ve gayri yerlerde cümle yigirmi tokuz aded yerde bâdgîr nâm›nda azîm ma€ârâlar ve kehf-i yetîmânlar var kim her biri biner âdem al›r. Mâh-› Temmûz'da cümle flehrin ahbâb› ve harâbât erenleri bu ma€ârâlarda istirâhat edüp tarab u ayfl [u] iflret ederler, ammâ bu gârlarda eyyâm-› bahûrda âdemler kürksüz oturamazlar. Ve cümle flehir halklar› sular›n ve bâdelerin ve hoflâblar›n bu serdâb ma€ârâlarda sovudurlar. Mâh-› Temmûz'da sovukdan du[ru]lmaz bir garîb temâflâgâh ma€ârâlard›r.

Ve bu kal‘adan taflra Kurd Çelebi câmi‘i, henüz binâ oluyor, bir flîrîn câmi‘ olur. Ve bu kal‘adan yokufl afla€› cânib-i k›bleye iki bin ad›m gidüp,

Sitâyifl-i varofl-› Misehor

Bir düz fezâda cümle befl yüz aded tahtânî ve fevkânî serâpâ kiremit örtülü bâ€ u bâ€çeli vâsi‘ evlerdir. Ve cümle on aded müselmân mahallâtlar›d›r. Ve cümle befl cemâ‘at-i Yahûdîlerdir. Ve cümle on bir mahalle-i Rûm kefereleridir.

Ve cümle alt› aded mihrâbd›r. Biri gâyet mükellef câmi‘dir. (---) (---) (---) (---) (---) Ve cümle dörd aded mesâcidlerdir. Ve cümle bir aded medrese-i sûhtegând›r. Ve cümle iki aded mekteb-i s›byân-› ebcedhând›r. Ve cümle iki aded tekye-i dervîflând›r.

Ve cümle iki aded musallâ-y› namâzgâh› vard›r. Biri kal‘an›n flimâlindedir, biri cenûbundad›r. Ve cümle bir aded sehel kesîfce hammâmc›€› var. Ve cümle dörd aded hân-› tüccârân› var. Ve cümle bir aded kârbânsarây-› müsâfirîni var kim henüz Misistre kad›s› Zekeriyyâ Efendi binâ etdi.

Ve cümle hânedânlar›ndan Pafla sarây› ve Ako Be€ sarây› ve (---) A€a sarây›, (---) sarây›, mahkeme sarây› ma‘mûr hânedânlard›r. Ve cümle yüz seksen aded dükkânlar› var ammâ tabahânesi ve ipekçiler çârsûsu müzeyyendir. Ve kal‘a ard›ndaki dereden cereyân eden nehr-i (---) bu varoflun önünden cereyân edüp flehir hâricinde bir göz cisr-i musanna‘ alt›ndan ubûr edüp Aya Niko sahrâs› içinden cereyân eden nehr-i azîm ‹ri'ye mahlût olup andan Eloz sahrâs› kurbunda Bardunya ve Pasova kal‘alar› kurbunda Akdeniz'e munsab olur.

Ve flehir içre cümle yetmifl aded su de€irmenleri vard›r. Ve cümle üç bin aded bâ€ u bâ€çe ve gül-i gülistân› ve limon ve turuncu ve inciri ve engûrü gâyet çokdur. Cemî‘i bâ€lar› kal‘an›n garb taraf›nda olan da€lar serâpâ bâ€lar ve sahrâlar› cümle âb-› revân sulu bâ€çelerdir kim her biri gül-i gülistân ve sünbül ü reyhânistân ve ravza-i R›dvân misilli bâ€-› cinânlard›r. Ammâ eyyâm-› Temmûz'da hevâs› sehel sakîldir. Lâkin k›fl› gâyet latîfdir. Ammâ sular› gâyet latîf olup niçe bin aded uyûnlar› firâvân ve her müflebbek bostânlar içre cereyân eder uyûn-› hoflgüvârlard›r.

Ve mahbûbu ve mahbûbesi gâyet meflhûrdur kim e€er g›lmân› ve e€er bintân› maralî ve gazâlî gözlü ve flîrîn sözlü ve münevver yüzlü perî-peyker ve melek-manzar mahbûb [u] mahbûbeleri olur.

Memdûhât›ndan: ‹pe€i ve ibrîflimi ve p›rankop nâm boya kökü ve siyâh ekfli tutu ve siyâh inciri memdûhdur. Cemî‘i halk› Urûmflad›r, zîrâ fleb [ü] rûz ihtilât-› bey‘ [u] flirâlar› Rûm kefereleriyle olup fasîh Rûm lisân› tekellüm eder müselmânlar› var.

Der-fasl-› murabba‘ât-› lisân-› Urûm

Klapsete matya mu klapsete
Na kamete me ke vrisi
Na'rthi to dilburako mu
Ke na yemisi[1]

Bre ti kiz mavre koraka
K' e' da ftera su mavra
K' ene t' avga su melana
Ke ta pulya su mavra[2]

An eksi bono
is tin kardya
Ela na kledama
matakya mu[3]

Ve bu flehirde y›lda bir kerre k›rk bin âdem cem‘ olup bâzâr-› azîm olur kim {vasf›nda lisân kâs›rd›r}. ***[275b]*** Ba‘dehu bu flehirden kalkup bir sâ‘at flimâl taraf›na bâ€lar içre gidüp,

Sitâyifl-i kal‘a-i Aya Niko

Ebü'l-feth Gâzî münhedim etmifldir. Bir acîb ü garîb flehr-i azîm imifl. Mizistre sahrâs›nda cereyân eden nehr-i azîm ‹ri kenâr›nda olup cümle der-i dîvârlar› yerde yat›r. Andan 4 sâ‘atde cânib-i k›bleye yine Manya da€lar› ete€inde gidüp,

Menzil-i manast›r-› Zerbiçse

Bir aceb mihmânhâne-i Mesîhiyyedir kim yüz mikdâr› papaslar› ve mu€-pîçe mahbûb gulâmlar› var. Âyende ve revendelere hidmet edüp bay u gedâ-y› pîr-i mu€ânlara ni‘metleri mezbûldür.

Andan kalkup elli aded pür-silâh flehbâz yi€itler ile (---) sâ‘at Manya da€lar› eteklerince mahûf u muhâsara yerleri ubûr edüp,

---

1 A€la gözüm a€la, yafflar›ndan bir çeflme olsun, benim dilberim gelsin, içsin de kans›n

2 Sana ne oldu ki siyah kufl, senin kanatlar›n, senin yumurtan, senin yavrular›n siyaht›r.

3 Senin de yüre€in s›zl›yorsa, benimle beraber a€la.

Karye-i Goranoz, andan **karye-i Kurçuvuna**, andan **karye-i Yirbiçe**, andan **karye-i Zelina:** Bu kurâlar› k›ble taraf›na giderek el-›yâzen billâh tafll›k yerlerdir kim atlar›m›z basacak yer bulamazlard›. Gâyet pusu yerleri mahûf dereleri geçüp 4 üncü sâ‘atde,

Evsâf-› hudûd-› hâk-i Manya, ya‘nî dâr-› ‹slâm kal‘a-i Bardunya

Sene (---) târîhinde bu dahi Ebü'l-feth Gâzî fethidir, ammâ amân ile verilmifldir. Mizistre sanca€› voyvadal›€›d›r ve yüz elli akçe kazâc›kd›r. Nâhiyeleri (---) aded kurâc›kd›r. Lâkin kethudâyeri ve serdâr› ve gayr[i] hâkimleri yokdur, ammâ dizdâr› ve yüz on dörd aded neferât› vard›r. Kal‘as› Manya da€› ete€inde bir havâleli yalç›n beyâz kaya üzre flekl-i murabba‘ ve fieddâdî binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r. K›ble ve flimâl cânibi gayyâ deresi-misâl olmak ile ol cânib-lerinde kal‘a dîvârlar› yokdur. Âdem afla€› baksa zehresi çâk olur. Ancak garb taraf›nda bir küçük ka-pusu var, at gücile girir. Bu kapu taraflar› havâleli olmak ile gâyet metîn ve kavî kulle-i azîmleri vard›r.

Bu kal‘ada cümle (---) aded küçücük evleri var. Biri biri üzre olup cümle havl›s›z darac›k dârlard›r. Sokaklar› hemçünân dîk u tengdir. Eflekler yük ile gücile geçerler. Ve cümle evleri kiremitli ve cânib-i k›bleye nâz›r büyûtlard›r. Taflra da€lar›nda âb-› hayât sular› ve bâ€lar› ve bâ€çeleri ve müflebbek bostânlar› çokdur.

Bu kal‘ada aslâ hân u dükkân ve hammâm ve medrese ve mekteb ve gayri imâretden eser yokdur. Ancak Sultân Mehemmed Hân'›n bir küçük câmi‘i ve kal‘a kapusu üzre bir mescidi vard›r. Bu kal‘a bir cezîre yerde olmak ile aslâ bir fley bulunmaz. Cümle Mizistre'ye muhtâclard›r. Ammâ halk› gâyet flehbâzlard›r. Her bâr Manya küffâr›yla savafl-› per-hâfl edüp mahbûb u mahbûbe Manya k›zlar› ve gulâmlar› getirüp her gün ceng [ü] cidâlden hâlî de-€illerdir. Ve bu kal‘adan taflra Manya küffâr› havfin-den aslâ evler yokdur. Ancak küçük kulle gibi çift-likleri çokdur, zîrâ gâyet mahsûldâr sahrâs› vard›r. Bu kal‘adan afla€› **nehr-i Arna**, Manya da€lar›ndan gelüp bu mahalle karîb Akdeniz'e kar›fl›r.

Bu kal‘ay› dahi temâflâ edüp on aded bahâd›r kula€›zlar alup k›ble taraf›na (---) sâ‘at sehel tafll›k mâ‘adâ âsân yollar ile vîrân ve muhâtara yerler ile giderken hikmet-i Hudâ yol üzre bir mefret y›lan ç›kup bir mefleyistân ormana se€irdüp kaçarken hemân refîklerimiz Bardunya gâzîleri y›lan› kovup hay flunda ve ha bunda derken çal›lar›n ard›nda bir kemîngâh yerde befl aded tüfengli Manya kâfirleri hâz›r-bâfl ç›k›nca hemân bizim gâzîler ile yaka yakaya ve bo€az bo€aza olunca hemân gulâmlar›-m›z dahi atlar›ndan silâhlar›yla piyâde olup küffârlar› ortaya alup hamd-i Hudâ birin katl edüp dördün esîr-i bend-i zencîr edüp ganîmet flâd›mân ile gidüp,

Der-evsâf-› dâr-› amâniyye, {ya‘nî} kal‘a-i Pasova-i {hâkâniyye}

Sene (---) târîhinde Bâyezîd-i Velî asr›nda be-dest-i (---) Pafla binâ etdi€iyçün kal‘a-i hâkâniyye-i amâniyye deyü defterhâne-i pâdiflâhîde mastûrdur. Hâlâ Mizistre sanca€› voyvadal›€› ve Bardunya ka-zâs› niyâbetidir. Ancak dizdâr› ve yüz aded merdüm-hisâr› vard›r. Gayri hâkimleri yokdur.

Kal‘as› leb-i deryâdan (---) mîl ba‘îd Manya da€lar› içinde bir sarp tafll› yalç›n kaya üzre havâleli flekl-i murabba‘dan tûlânî ve k›bleden garba surâhî bir fieddâdî binâ-y› metîndir. Dâ’iren-mâdâr cirmi bin elli ad›md›r kim cânib-i erba‘as› çâh-› gayyâ-misâl olmak ile aslâ bir taraf›nda handak› yokdur. Ve cümle girdâ-gird yal›n kat dîvârd›r, ammâ befl arfl›n enli kârgîr binâ dîvârd›r. Ve dâ’iren-mâdâr cümle on iki aded metîn ebrâclard›r. Ve flimâl cânibi on minâre kaddi derk-i esfel-vâr uçurum olmak [ile] ol taraf›n kal‘a dîvâr› yokdur.

El-hâs›l bu kal‘aya bir tarafdan zafer mümkin de€ildir, ammâ havâle olan kayalar kal‘a içinde âdem gezdirmez. An›niçün kal‘a içinde bir er ve bir o€lan ve bir avret ve bir hâne yokdur. Cümle ***[276a]*** kal‘a neferâtlar› ehl [ü] ›yâlleriyle kal‘a kulleleri içinde olan kat-ender-kat kullelerde sâkinlerdir. Her bir bölük a€alar› birer kulle içinde neferleri ile olurlar. Ancak kal‘a ortas›ndaki meydânda bir kârgîr minâreli ve kârgîr kubbeli ve kiremit örtülü (---) câmi‘i var, alt› sâfî su sarn›c›d›r. Bu câmi‘ içre dahi mücerred gönüllü gâzîleri olurlar. Ammâ bu kal‘ada garâ’ib ü acâ’ib balyemez toplar› var.

Bunda çârsû-y› bâzâr ve gayri imâret ve bâ€ u bâ€çe yokdur. Neferâtlar› kapudan taflra yaln›z ç›kma€a kâdir de€illerdir. Suya gitseler k›rk elli aded gâzîler pür-silâh olup su ve bâ€ u bostânlar›na gidüp gelirler. Kâhîce Manya kâfirleriyle ceng dahi ederler. fiarka nâz›r bir metîn demir küçük kapusu olup üstünde kullede dizdâr sâkin olur.

Ammâ âb [u] hevâs› gâyet latîfdir. Ve bu kal‘an›n k›ble taraf›nda bir top menzili ba‘îd bir eyi latîf liman› var, yüz pâre gemi al›r, Pafla liman› derler. Manya vilâyeti burnu dörd mîl karîbdir. Bu kal‘adan Manya'n›n,

Güllü kal‘as›: Bir yalç›n kaya üzre aceb metîn kal‘ad›r. Bu dahi mahallinde tavsîf olunur.

Bu mahalde âdemlerimiz Manya küffârlar›yla söyleflüp âvâzlar› istimâ‘ olunur, tâ bu mertebe yak›nd›r kim fleb [ü] rûz Manya küffârlar› Pasova gâzîleriyle ceng [ü] cidâl ve harb [u] k›tâl ederler.

Ammâ bu Pasova kal‘as›na gelirken kemîngâhda esîr etdi€imiz dörd nefer kefere içün iki bin gurufl Manyal› verüp ald›lar. Gâzîler hakîre iki yüz gurufl hisse verüp gulâmlar›ma da k›rkar gurufl pay verdiler. Hak berekât vere.

Andan bu kal‘a erenleri hakîre elli aded gâzî pürsilâh cengâver kula€›zlar verüp bu kal‘adan maflr›k taraf›na da€lar ve ormanlar› geçüp 4 sâ‘atde sahrâ-y› Eloz içre 4 sâ‘at dahi ma‘mûr çiftlikleri ve kurâlar› geçüp,

Karye-i Iskala: Re‘âyâs› cümle kefere ve ze‘âmetdir. Andan yine bu sahrâ-y› Eloz içre niçe kurâlar geçüp ve,

Nehr-i Aksu: Atlar ile gücile ubûr etdik. Bu nehr-i ayn-› zülâ[l] tâ taraf-› flimâlde Taraboliçse flehri da€lar›ndan gelüp Mizistre sahrâs› içre gidüp bu Eloz sahrâs› nihâyetinde Akdeniz'e kar›fl›r. Ammâ nehr-i azîmdir, kâh atlar ile ve kâh gemiler ile ubûr olunur. Lâkin tu€yân› mahalde bu nehirden içeri Manya firkateleri girüp etrâf sahrâda olan köyleri nehb [ü] gâret eder.

Zamân-› sâb›kda bu nehir kenâr›nda bir flehr-i azîm var imifl. Hâlâ âsâr-› binâlar› zâhir ü bâhirdir. Âl-i Emeviyyûn asr›nda Ma€rib-zemîn pâdiflâhlar›ndan Sultân Mansûr bu cezîre-i Mora'y› feth edüp bu flehri harâb [u] yebâb ve hânelerin türâb etmifl.

Bu mahalden Boynuz adas› on mîldir, görünür bir küçük cezîrecikdir, ammâ bir eyi latîf liman› vard›r.

Ve bu Eloz sahrâs› kenâr›ndan Beneffle kal‘as› burnuna var›nca yigirmi aded vîrânca olmufl kal‘alar vard›r. Her biri manzûrûmuz oldu, ammâ esmâlar› ve harâb-âbâd evsâflar› tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur.

El-hâs›l bu rûy-› arzda Mora cezîresi âdem deryâs› ve kal‘alar vâdîsi imifl. Bu sahrâ-y› Eloz köyün geçüp Beneffle kal‘as› yoluna girüp yine maflr›k taraf›na girüp,

Kal‘a-i harâb Apirya: Bir yalç›n kaya üzre solumuzda kalup (---) sâ‘at dahi flark taraf›na gidüp,

Nâhiye-i azîm kal‘a-i kadîm Çakonya

Lisân-› nâsda Çakona derler. Lisân-› Rûm'da (---) (---) demekdir. Beneffle kad›l›€›nda nâhiye-i kübrâd›r. Lâkin sarp sengistân ve çengelistân da€lar olma€ile kimse varamaz, ammâ on bin kadar re‘âyâlar› var. Cümle millet-i Mesîhiyye'den geçinüp kitâb-› ‹ncîl okuyup Rûm keferesi geçinirler, ammâ mezhebleri baflka ve ›st›lâhât-› lisân-› lehçe-i mahsûsalar› baflkad›r. De€me âdem kelimâtlar›n fehm edemez, tercümâna muhtâcd›r.

Mora cezîresi dörd bölük kavim oldu€u tahrîr olunmufldu. ‹flte bir ülke kavmi dahi bunlard›r. Da€lar›nda bu€day ve arpa ve gayri müsmirât fâkihât nebât hâs›l olmaz. ‹llâ dar› ve kal›mbok olup cümle kal›mbok yer bir alay kâfir-i bed-hûy bed-kâr bîkârlard›r.

Ammâ âb [u] hevâs› hûb câvidân ve enhârlar› cârî ve revân oldu€undan gâyet semîn ü cesîm dâbbetü'l-arz gibi dîv-s›fat zorâver dilâver ü tüvânâ kâfirleri olup ekseriyyâ Beneffle flehrine ve Anapoliye flehrine avret ve o€lanlar› ile bu flehre gelüp hamâll›k ederler.

Hattâ ba‘z› hâmile kar›lar› arkalar›nda iki yüz elli vuk›yye yük götürür. Ba‘z›lar›n›n kuca€›nda iki evlâd› var iken yine iki yü[z] elli vuk›yye yük götürür avretleri vard›r. Ammâ fetâ ve tüvânâ erleri üçer dörder yüz vuk›yye yük kald›r›rlar. Gâyet güçlü kefereleri olur.

Ammâ flehirlerde bu€day ekme€i yeseler hasta olurlar. Her bâr akrabâ ve ta‘allukâtlar› evlerinden yük yük kal›mbok ekme€i ***[276b]*** getirüp yerler.

Ve bir turfe esbâb geyerler, ammâ cümle beyâz abâ kebe olup saçak saçak püsküllüdür. Belleri ince etekleri bol ve yenleri dar esvâb-› turfe geyüp cümle merd [ü] zenânlar› bafllar›na beyâz sar›k sararlar, ammâ avretleri siyâh saçlar›n târumâr edüp üzerine beyâz bir Keflâni sar›€›n geydikde bir hey’et-i mecmû‘a mudhik aceblülü eflkâl-i garîbe olur kim görenler gülmeden vâlih [ü] hayrân olur.

Eflkâl-i sûretleri: Cümle Kalm›k Tatar› çehreli ve kazan bafll› ve deve diflli ve iri kulakl› ve iri gözlü ve yass› yüzlü ve samson sözlü olup sadâlar› da€lar içre güm güm ötüp bir da€da biri ve bir kûhda biri mâbeynleri iki fersah yer olup birbirleriyle a‘lâ tekellüm ederler.

Der-beyân-› lisân-› kefere-i kavm-i Çakona be-vilâyet-i cezîre-i Mora

ana	*duya*	*tiruya*	*tero*	*pando*
1	2	3	4	5
akso	*ofto*	*ohto*	*anko*	*doka*
6	7	8	9	10

andi	*kota*	*h›rso*	*Mariya*	*narvo*
ekmek	Allâh	Allâh	Meryem Ana	su

kali	*ori*	*du€ani*	*çiya*	*flomo*
odun	bakmak	bu€day etme€i	uç	ta‘âm
fuka	*ipflile*	*oni*	*miri*	*samiri*
kar›n	göz	eflek	kedi	bugünkü gün
tancala	*tanca*	*azanu*	*matimi*	*flatimi*
evler	ev	kalk	ana	k›z
izemi	*kaflimeni*	*iy yo*	*omehu*	*izvaçi*
o€ul	otur	sovuk su	yokdur	gitmek

Buna göre niçe kerre yüz bin gûne lisânlar› var ammâ bir gün bir gece anda mihmân olup atlar›m›z ve kendimiz dar› ve keçi eti yemeden bîzâr olup lehçe-i mahsûsalar›ndan bu kadarca tahrîr etdik.

Andan kalkup vîrân olmufl Çakonya kal‘a[s›] bir k›rm›z[›] kaya üzre sa€ taraf›m›zda kalup ma‘mûr Çakonya kurâlar›ndan sengistânlar içre ubûr edüp,

Menzil-i Çeflmebafl›: Bir vâsi‘ yerde etrâf› kayal› da€lar olup gûnâ-gûn kaynak sular› ve niçe bin bâ€lar› var. Cümle Beneffle kal‘as› a‘yân›n›n bâ€-› ‹remleridir. Beneffle kal‘as›n›n muhâfazas›na me’mûr Yanyal› Pîr Pafla ve Kaplan Paflalar cümle hayme ve hargâh bâr [u] büngâhlar›n kurup otururlar. Ve niçe bin asâkir-i ‹slâm Girid'e geçmek içün donanma-i hümâyûn ile Kapudan Kaplan Pafla gelir deyü nevbet bekleyüp da€ ve tafllar üzre asâkir-i ‹slâm meks edüp bir ordu-y› bâzâr ve bir cem‘iyyet-i kesîr olmufl kim ta‘bîr olunmaz.

Bunda Pîr Pafla'n›n serâperdesinde hüddâmân-› refîklerimizle meksedüp bir gece mihmân olup mezkûr çeflmenin âb-› hayât›ndan nûfl edüp ol gece zevk u safâlar etdik. Ba‘dehu ale's-sabâh nîm sâ‘at maflr›ka ve nîm sâ‘at k›bleye ulu yol ile gidüp,

Der-sitâyiflât-i ibret-i hikmet, ya‘nî kal‘a-i Beneffle-i sun‘-› yed-i Kudret

Be-kavl-i müverrihîn ibtidâ binâs› Feylekos-› Yûnâniyân-› Batlîmûsân'd›r. Ba‘dehu dest-i ‹flpanya kral›na girdi.

Andan Bundukanî Venedik'i elinde iken Ebü'l-feth ve Bâyezîd-i Velî bu kal‘a üzre berren ve bahren sefer edüp bu kal‘a-i Beneffle ve kal‘a-i Anapolya ve kal‘a-i Termifl'in fethi müyesser olmayup cümle cezîre-i Mora Âl-i Osmân hükmünde olup Ebü'l-feth'den tâ Sultân Süleymân Hân'a gelince mezkûr üç aded k›lâ‘-› metîneler sene (---) dest-i küffârda kalup âh›r-› kâr sene (---) târîhinde Süleymân Hân vüzerâlar›ndan Kapudan Vezîr Kâs›m Pafla serdâr-› mu‘azzam olup berren ve bahren deryâ-misâl asker ile bu kal‘a-i Beneffle'yi muhâsara edüp Venedik elinden feth edüp Süleymân Hân tahrîri üzre hâlâ kapudan pafla eyâletinde Mora sanca€› hükmünde voyvadal›kd›r. Ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r.

Ve nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâlard›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve gayri hâkimleri yokdur, ammâ iki dizdâr› vard›r. Biri afla€› hisâr ve biri yukaru hisâr dizdâr›d›r.

Ve cümle (---) aded kal‘a neferâtlar› vard›r. Muhtesibi ve bâcdâr› ve flehir kethudâs› ve porto-yor[oz]lar› vard›r. Süleymân zamân› baflka kapudan› var imifl, befl pâre firkate ile deryây› muhâfaza edermifl. Ba‘dehu ref‘ olmufl, ammâ hakkâ ki bu as›rda bu kal‘aya bir deryâ kapudan› lâz›md›r.

Ve hâlâ Mora paflas›, Ankebût Ahmed Pafla kethudâl›€›ndan ç›kma Hasan Pafla olup Seydî Ahmed Paflazâde Mehemmed Pafla ma‘zûlen Girid'e geçdi. Hakîr Hasan Pafla ile Beneffle kal‘as›nda kalup kal‘ay› seyr [ü] temâflâya meflgûl olduk.

Evvelâ bu kal‘a-i Beneffle'ye elsine-i nâsda Menekfle derler. Lisân-› Freng'de (---) dir, lisân-› Rûm'da (---) dir, ammâ lisân-› kavm-i ‹slâm'da Beneffle'dir. Vech-i tesmiyesi oldur kim da€lar›n ve bellerin ve Çakona nâhiyesi ellerin cümle beneffle ve zerrîn ve müflk-i rûmî ve ada so€an› zeyn edüp benefsec râyihas› âdemin demâ€›n mu‘attar etdi€inden bu kal‘aya Beneffle derler.

Eflkâl-i kal‘as›: Akdeniz kenâr›nda Mora cezîresinin cenûbîsi taraf›nda bir sivri burunda hemân *[277a]* bir ada-misâl bir k›rm›z› yalç›n kaya üzre ol kûh-› ser-bülendin zirve-i a‘lâs›nda evc-i âs›mâna berâber dest-i kudret ile halk olmufl kal‘a-i Kahkahâ-y› Rûm bir hisâr-› üstüvâr-› lâ-nazîrdir kim flarkdan garba tûlânî vâki‘ olmufl bir iç kal‘a-i bî-misâldir kim ba‘z› zamân kesâfet-i hevâda iç kal‘a bulutlar içre kalup tâ vakt-i zuhurda fliddet-i hâr olunca ebr-i kebûtlar zâ’il olup iç kal‘a nümâyân olma€a bafllar. Tâ bu mertebe iç kal‘a-i bâlâd›r.

Ammâ cânib-i selâs›nda aslâ dîvâr› yokdur. Hemân bir kal‘a-i yed-i kudretdir. Ancak afla€› kal‘a taraf›na nâz›r kapusu kurbunda câ-be-câ kal‘a dîvârlar› vard›r. Ammâ her ne cânibinden olursa afla€› bak›lmak muhâldir kim âdemin zehresi çâk olur. Bu kal‘a-i bâlâ Kürdistân'da gûyâ Van kal‘as›d›r, lâkin bu Van kal‘as›ndan üç kat yüksekdir ve andan vâsi‘dir.

‹çinde cümle befl yüz aded hâne fieddâdî binâlar var, her biri gûyâ birer kal‘ad›r. Serâpâ la‘lgûn kiremit örtülü bâ€s›z ve bâ€çesiz ve havl›s›z darac›k dârlar› var kim cümle büyûtlar› birer gûne kat-ender-kat kasr-› Havarnak-misâl cihânnümâ hâne-i zîbâlard›r.

Yedi sekiz yerde dud a€açlar› ve befl on yerde servi a€açlar› var. Cümle evleri biri biri üzre olup kamusu cânib-i cenûba ve semt-i k›bleye nâz›r büyût-› ra‘nâlard›r kim Akdeniz cümle buhayre-misâl nümâyân olup cümle evleri beyâz ku€u gibi flâhâne ma‘mûr beyt-i latîflerdir. Ve her evlerde birer ve ikifler üçer su sarn›çlar› mukarrerdir.

Ammâ bu iç kal‘ada aslâ kefere hâneleri yokdur. Ve hammâm ve kuyu ve hân ve dükkân ve gayri binâ-y› âbâdân yokdur.

Ammâ cümle iki aded câmi‘-i mü’minân var. Birine Fethiyye câmi‘i derler, Sultân Süleymân Hân'›nd›r kim kenîseden velî olunmufldur. Ve biri kapunun iç yüzünde Dervîfl Mehemmed A€a câmi‘i. Bunlar kiremitli câmi‘lerdir, ammâ cemî‘i evlerin ve bu câmi‘lerin kiremitleri cümle kireç ile mebnî bir gûne büyük kiremitlerdir, zîrâ Rûm kiremidi gibi olsa rûzgâr-› zorkâr bu kûh-› serbülendde cümle kiremitleri hevâya atar.

Ve bu iç kal‘an›n flark taraf›nda bir burunda bir kulle-i azîm vard›r. Kapusuna tafl nerdübân ile ç›k›l›r, Kâs›m Pafla kullesi derler. Mâl-â-mâl cebehâne-i mühimmât levâz›mât memlûdur.

Ve bu kal‘an›n garb taraf›nda evce berâber bir kulle-i bâlâs› dahi var. Cümle flehre ve cânib-i er-

ba‘aya havâle olup içinde gûnâ-gûn zahâ’ir me’kûlât u meflrûbât mâl-â-mâldir.

Ve bu kal‘a deryâda üç yüz mîl deryâdan seçilir. Ve Girid adas› bu kal‘adan alâ mele’i'n-nâs nümâyând›r, zîrâ mâbeyne-hümâlar› seksen mîldir.

Ve bu kal‘an›n cümle sokaklar› serâpâ kudretden beyâz tafl döfleme kald›r›m olup pâk ü pâkîzedir. Aslâ bu kal‘aya bevvâbân [ve] nigâhbânlar köpek komazlar, zîrâ cümle ya€mur sular› su sarn›çlar›na gider. An›niçün cümle tarîk-i âmlar› pâkdir.

Ve cümle halk›n›n mesîregâh [u] teferrücgâhlar› Fethiyye câmi‘idir kim bir yalç›n kaya üzre vâki‘ olup flarka ve flimâle ve garba nâz›rd›r. Cümle cemâ‘at-i kesîre edâ-y› salât etdikten sonra anda oturup teferrüc ederler.

Ve bir mesîregâh dahi kal‘a kapusu mâbeyndir kim cümle kal‘a kulunun lonca yeridir. Bir büyük kemer alt› olma€ile kapunun iki taraf› soffalar›nda cümle âyende vü revendelerin teferrücgâhlar›d›r. Ve cümle der-i dîvân› âlât-› silâh ile müzeyyendir. Bu kapuda yukaru iç kal‘an›n hudûdu ve evsâf› tamâm oldu.

Der-sitâyifl-i eflkâl-i girdâ-gird-i varofl-› kal‘a-i Beneffle

Bu mezkûr iç kal‘a kapusundan afla€› varofla enince üç kat dolamaç kal‘a kapular› vard›r. Yollar› sâfî mücellâ yalç›n kayal› gâyet sarp yollar›ndan at ve kat›r ve h›mârlar gücile ç›karlar. Ve bu mezkûr iç kal‘a kayas› afla€› varoflu gûyâ karn›na alup kuflatm›fld›r. Ve bu varofl iç kal‘an›n k›blesi taraf›na vâki‘ olup iç kal‘a kayas› alt›na girmifldir. Hattâ yukaru iç kal‘an›n tâ zirve-i a‘lâs›ndan bu afla€› varofl görünmez, zîrâ iç kal‘an›n püflte-i âlîsi alt›na afla€› varofl girmifldir. An›niçün yukaru kal‘adan bu varofl hisâr görünmez.

Der-beyân-› binâ-y› varofl-› Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘

Sebeb-i binâs› oldur kim sene (---) târîhinde Sultân Mehemmed Hân asr›nda bu kal‘a-i Beneffle'nin varoflu etrâf›nda rabât-› ma‘mûresi olmad›€› ecilden Venedik kâfiri donanma-i menhûsuyla yüz pâre kefltî deryâdan ve Manya ve Malta küffârlar› karadan gelüp bu varoflu üç ay on gün muhâsara edüp yüz bin aded top gülleleri urup bir tafl koparamayup hâ’ib ü hâsir olup kal‘a fethinden me’yûs olduklar› mahalde karadan k›rk bin aded güzîde asker-i ‹slâm imdâd yetiflüp küffâr-› bed-girdâr-› murdâr› ale'l-gafle basup küffâr› k›ra k›ra deryâya döküp niçe bin ***[277b]*** aded kefere [vü] fecereler gark-› bahr-i Sefîd olup niçesi flinâverlik ederek gemilerine varup karârlar› firâra mübeddel olup cân ber-cehennem gitdiklerinde ahâlî-i vilâyet hâl-i diyer-gûnlar›n der-i devlet-medâra arz etdiklerinde donanma-i hümâyûn ile sene (---) târîhinde Kapudan Fazl› Pafla ve on iki eyâlet askeri ve yetmifl bin re‘âyâ vü berâyâ ve ummâl ve bennâlar cem‘ olup mezkû[r] iç kal‘a kayas›n›n n›sf›ndan üstâd-› bennâ bölüp tâ deryâya var›nca ve leb-i deryâ ile tâ iç kal‘a kayas›n›n deryâ içindeki burnuna var›nca bir hisâr-› flekl-i müselles etmifllerdir kim henüz kal‘a-i Beneffle tâze cân bulup bir kal‘a-i h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn olmufldur.

Ammâ cümle bu varoflun sokaklar› darac›kd›r. Lâkin dar oldu€u yine eyidir, zîrâ hîn-i muhâsarada düflman dar sokaklar›ndan yürüyüfl edemezler. Ve cümle evleri biri biri üzre kat-ender-kat havl›s›z kal‘amisâl cümle Rûm keferelerinin evleridir.

Müselmân mahalleleri kal‘an›n kayas› alt›na vâki‘ olup gâyet cengâver ve dilâver Rûm kefereleri olur. Hattâ Venedik kâfiri bu varoflu muhâsara etdikde dahi kal‘alar› yok iken küffâr buna üç kerre yürüyüfl edüp darac›k sokakl[ar]›na Freng girince varofl Urûmlar› k›ra k›ra gerüye döndermüfllerdir. Hâlâ cemî‘i Venedik kâfirleri bu Beneffle kefereleri nin ol kadar adû-y› cânlar›d›r kim Beneffleliyi bulsalar kebâb ederler. Gâyet bahâd›r Rûm kefereleri olur. fiimdi ise varofllar› kal‘a içine al›nd›. Her bir Rûmlar› ejder-i heft-ser-misâl oldular.

Der-cirm-i varofl: Bu varofl iç kal‘a kayas› n›sf›ndan garb taraf›nda varofl kapusundan deryâ kenâr›ndan flark taraf› kapusundan yine iç kal‘a kayas› burnuna muttas›l var›nca cümle girdâ-gird cirmi iki bin yüz aded germe ad›md›r.

Ve cümle tokuz aded kulle ve cümle üç yerde tabya-i azîmler ve cümle dörd aded kapular› vard›r. Evvelâ flark taraf›nda bir kapusu leb-i deryâda olup limana nâz›rd›r, ammâ k›bleye aç›l›r metîn kapudur. Ve biri dahi cânib-i garba mekflûf büyük kapudur kim üç kat biri biri içre demir kapulard›r. Ve iki aded küçük u€r›n kapucuklar› vard›r. Ammâ büyük garb taraf› kapusundan taflra flehrin mezâristân›d›r.

Ve birkaç ac› sulu kuyular› var. Ve liman kenâr›nda bâzergân mahzenleri var. Bu taraf limand›r, ammâ büyük gemiler yatamazlar. Beneffle firkateleri ve Gelibolu gemileri yat›rlar.

Ve bu mezkûr varofl içinde irili ve ufakl› cümle bin alt› yüz aded havl›s›z darac›k ve cümle kiremit örtülü kat-ender-kat kârgîr binâl› kal‘a-misâl fieddâdîeser evlerdir. Cümlesi pâk ve beyâz ve nazîf büyût-› ra‘nâlard›r.

Cümle kârgîr kubbeli ve kârgîr minâreli iki aded câmi‘leri çârsû içre olmak ile ikisi de cemâ‘at-i kesîrelidir. Ve cümle iki aded mesâciddir. Ve cümle bir medresedir ve cümle iki mektebdir. Ve cümle elli aded dükkând›r.

Sudan gayri bu flehirde her ne murâd edinsen bulunur, illâ su bulunmaz. Miskâl ile su bulundu€u ecilden bu flehirde aslâ çeflme ve sebîlhâne ve hammâm yokdur.

Bu flehre âb-› hayât su gelmek kâbildir ammâ cümle flehir halklar› ale'l-ittifâk flehre su gelmesine sâhib-i hayrlar› men‘ ederler.

Sebebi oldur kim, "Çeflme sular›m›z vard›r deyü ma€rûr olup su sarn›çlar›m›za mukayyed olmayup vîrân olur, hîn-i muhâsarada küffâr gelüp taflradan gelen sular›m›z› kesüp cümlemiz susuz kalup amân deyüp kal‘ay› kâfire vermek iktizâ eder" deyü bu fikr ile ahâlî-i vilâyet flehre su geldi€in istemezler.

Ammâ her evde befler onar aded su sarn›çlar› mukarrerdir. Cümle üç bin aded sarn›çlar› var kim mâh-› Temmûz'da her biri âb-› hayât olup buz pâresidir, ammâ cümle sahrîcleri mühürlüdür kim bir komflu bir komfluya bir katre içme€e su vermez.

Ve cümle iç kal‘an›n k›z›l kayas›ndan cereyân eden bârân-› rahmete yollar kesüp mîrî sarn›çlara, andan flehir evleri sarn›çlar›na dolar. Cemî‘i hânedânlar›n dam [u] bâmlar› üzre cereyân eden matar-› rahmetin bir katresi hebâya gitmeyüp sahrîclere akar.

Bu flehirde aslâ bâ€ u bâ€çe olmaz, zîrâ cümle seng-i hârâd›r. Ve hevâs› gâyet ›s›cakd›r. Ve mahbûbu ve mahbûbesi gâyet akd›r. Ve kal‘alar›n›n hâf›z› Hallâk-› Rezzâkd›r.

Ve bu Beneffle kal‘as› bir adad›r. Ancak kara taraf› ki garb cânibidir, ol mahalde deryâ üzre on bir göz tafl cisir var. Tûlu dörd yü[z] elli ad›md›r. Cisir oldu€u mahal s›€d›r. Tâ cisirler alt›ndan bal›kç›lar›n kay›klar› bir tarafdan bir taraf deryâs›na geçer, zîrâ bu cisrin iki taraf› limand›r, ammâ büyük gemiler müflkil *[278a]* yat›rlar.

{Der-sitâyifl-i liman-› Beneffle}

Ammâ eski Beneffle liman› gâyet latîf ve top alt›nda a‘lâ yatakl› liman-› emân olup iki yüz pâre gemiler y›ld›zdan ve karayelden ve bat›dan bu üç rûzgâr-› zorkârdan âsân yat›r. Cümle gemiler bafllar›n karada tafllara y›ld›z cânibine ba€lar. Ve lodos cânibine on kulaç yerde demir korlar, ammâ lodosa ve k›blede ve gün do€usunda gemiler yatamaz, gâyet müflkildir.

Ve bu liman›n garb taraf›nda kayalar alt›nda latîf sular bulunur. Ve mezkûr Beneffle cisrinin nîm sâ‘at cenûbundaki bâ€lar ve bâ€çeler cümle Beneffle-linindir. Latîf sular› ve âbdâr meyveleri ve hofl-hor engûrleri olur.

Ve bu Beneffle'den cenûba kaya burun kâmil otuz mîldir. Andan cezîre-i Girid k›ble cânibine kâmil seksen mîldir. Cemî‘i leb-i deryâda Âl-i Osmân'›n Beneffle gibi elzem-i levâz›m›ndan bir serhad yokdur. Ve gâyet cezîre-i bî-amân yerde vâki‘ olup liman› bî-emând›r.

Bu kal‘ada Hasan Pafla yan›nda bir hafta meks edüp garîb ü acîb temâflâlar etdik. Ba‘dehu bunda haber ald›k kim Sadr›a‘zam Termifl kal‘as›ndan donanma-i hümâyûna süvâr olup cezîre-i Girid'e geçmifl. Hakîr dahi Mora paflas› Hasan Pafla'dan ihsânlar ve refîkler alup,

Beneffle'den Anapoli'ye revâne oldu€umuz konaklar› beyân eder

Evvelâ Beneffle'den cânib-i garba 8 sâ‘at gidüp **Eloz sahrâs›**nda,

Menzil-i Be€ çiftli€i: Gâyet ma‘mûr otard›r. Çakonya da€lar› sa€ taraf›m›zda kald›. Andan cânib-i flimâle 8 sâ‘at ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar ve çif[t]likler, mahsûldâr mezâri‘âtlar geçüp,

Menzil-i kal‘a-i tekrâr Mizistre'de fieyhülislâm Hamdî Efendi hânesi yukaru kal‘ada olup anda mihmân olduk. Andan cânib-i flimâle 6 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i (---) (---): Kefere köyüdür. Andan yine flimâle (---) sâ‘at bâ€l› ve bâ€çeli ve mahsûllü sahrâlar geçüp,

Sitâyifl-i kal‘a-i harâb (---) (---): Bir yalç›n kaya bafl›nda kayalar› ma€ârâl› vîrân kal‘a-i bâlâd›r kim içinde âdem ve âdemî-zâd yokdur. Ancak k›fl eyyâmlar›nda içinde çobanlar›yla koyunlar k›flla€› a€›llar var. Afla€› deresi içinde bir âb-› hayât suyu var, ammâ gâyet mahûf u muhâtara yerlerdir ve kemîngâhl› derelerdir.

Andan yine flimâle **Tana sahrâs›** içre bir sâ‘at mahsûllü yerleri ve ma‘mûr çiftlikleri geçüp,

Evsâf-› kasaba-i Tana

Mora sanca€› voyvadal›€›d›r ve yüz elli akçe kazâd›r. Ve nâhiyesi (---) aded kurâd›r. fiehri bir tafll› yerde flark ve garb taraf› sahrâl› bir mürtefi‘ kayal› yerde cümle befl yüz aded hâneli ma‘mûr u âbâdân bir kasabad›r kim zemîni sâfî servlik içinde cümle kiremit örtülü hânedânlar ve cümle bir câmi‘i var, haremi sâfî servi ve kubbesi kiremitli ve bir kârgîr minâreli bir latîf câmi‘i ve âb-› hayât sular› var, ammâ çârsû-y› bâzâr› ve hân [u] hammâm› yokdur, ammâ haftada bir azîm bâzâr› durup etrâfdan niçe bin âdem cem‘ olur. Andan bir sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i (---) (---), ya‘nî flehr-i atîk Tarapoliçse

Bânîsi (---) (---) (---) dir. Vech-i tesmiyesi lisân-› Rûm-› Yûnân'da kufl kafesi demekdir. Hâlâ Rûm, kavm-i Rûm kufllara pulya derler. Ta‘rîf-i tas€îr ile poliçse derler. Sene (---) de dest-i Venedik'den Kâs›m Pafla fethidir. Hâlâ Mora paflas›n›n voyvadal›€›d›r ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r.

Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Kethudâyeri ve serdâr› ve a‘yân› vard›r. Kal‘as› flehrin garb taraf›nda bir top menzili mesâfe-i ba‘îde bir yalç›n kaya üzre bir kârgîr fieddâdî binâ bir küçük kal‘a-i ra‘nâd›r. ‹b-tidâ Ebü'l-feth'e miftâhlar›n teslîm etmifller. Ba‘dehu küffâr yine istîlâ edüp feth-i sânîde Süleymân Hân vezîri Kâs›m Pafla'ya vere ile kal‘ay› verdiler ve

miftâhlar›n teslîm etdiler. Lâkin hâlâ içinde âdem âdemî-zâd yokdur.

fiehri bir vâsi‘ ova içinde cümle bin aded hâneli bâ€l› ve bâ€çeli ma‘mûr u âbâdân kârgîr binâl› ve serâpâ kiremit örtülü hânedân-› vâsi‘lerdir. Ve cümle on bir mahallâtd›r. Evvelâ (---) mahallesi

.....(1 sat›r bofl).....

Ve cümle iki aded câmi‘-i müferrihlerdir. Evvelâ çârsû içinde kârgîr kubbeli ve kârgîr minâreli ve kubbesi kireç ile s›val› ve hareminde bir ibret-nümâ-y› vâcibü's-seyr âbdesthâne hav[z]l› bir câmi‘-i rûflendir kim Mora diyâr›nda böyle bir müferrih dilküflâ câmi‘-i pür-envâr yokdur. Hattâ üstâd-› bennâ-y› mühendis bu mezkûr havz› tâ haremin ortas›na alt› aded beyâz ve ince mermer sütûncuklar üzre bir kubbe-i nüh-tâk-› revâk› vaz‘ edüp alt›nda havz-› pâki âb-› hayât ile memlû olup bir yekpâre mermerden fleflhâne bir havz-› Hanefîdir kim vasf›nda lisân âcizdir. ***[278b]***

Bu câmi‘in k›ble kapusu üzre târîhi budur:

Bize târîh içün Hudâ-y› Alîm,
‹flbu kavli bize edüp ta‘lîm,

Râstd›r bu makâma tek(?) târîh,
Rûflen oldu makâm›n ‹brâhîm.

Sene 1067.

Andan Ahmed A€a câmi‘i, bu dahi bir nûr-ender-nûr pür-nûr câmi‘-i ma‘mûrdur kim kârgîr kubbeli ve serâmed minâreli câmi‘i zîbâd›r. Bu câmi‘lerden mâ‘adâ cümle alt› aded mahalle zâviyeleridir.

Ve cümle iki medrese-i âlimând›r. Ve cümle üç aded mekteb-i püserând›r. Ve cümle iki aded tekye-i dervîflând›r. Cümleden Ahmed A€a câmi‘i hareminde Hüseyin Efendi hazretlerinin hânkâh› tarîk-i Halvetî'de ulu âsitâne-i kübrâd›r kim bay u gedâya ni‘meti mebzûldür. Bizzât sâhibü'l-hayrât bu tekye sahâs›nda bir kubbe-i âlî içre medfûn olup bâb-› mu‘allâs›n›n atebe-i ulyâs›n›n sa€ taraf›ndaki pençere üzre bu târîh mastûrdur:

Kâflif-i esrâr-› erbâb-› sülûk,
Tâli‘-i envâra cidd ü cehd eden,

Târîhi an›n bin otuz befldedir,
Gitdi o pîr-i mübârek dünyeden.

Sene 1035.

Ve iki tekye dahi ma‘mûr dergâhlard›r. Ve cümle bir hammâm-› râhat-› cân ve cümle bir hân-› tüccârân ve cümle bir aded mihmânsarây-› âyende vü revendegân ve cümle on dörd yerde çeflme-sâr-› âb-› revân ve cümle yüz altm›fl aded dükkân-› esnâfân ve cümle iki aded kahvehâne-i tiryâkî-i mezmûmând›r. Ammâ bu kahvehâneler çârsû içre vâsi‘ flâhrâh üzre vâki‘ olup önlerinde azîm ç›nâr-› müntehâlar var kim her biri evc-i semâya ser çeküp flâhalar› alt›nda çemenzâr soffalar üzre cemî‘i seyyâhân-› berr [ü] bihâr›n erbâb-› ma‘ârifleri her ç›nâr›n z›ll-› himâyesinde arz-› ma‘rifet edüp ahâlî-i vilâyet ile üns-i ülfet edecek bir kahvehâne-i ibret-nümâlard›r. Ve cümle dörd yüz yigirmi aded kefere hâneleridir.

El-hâs›l gâyet ma‘mûr ve flîrîn flehr-i ra‘nâd›r. Âb [u] hevâs› yaylak olmak ile latîfdir, ammâ fliddet-i flitâs› fledîd olmak ile limonu ve turuncu ve nâr› ve zeytûnu olmaz. Mor[a] iklîmi sevâhiline göre k›fl› fledîd olur. Lâkin mahbûbu ve mahbûbesi gâyet hûb cemâlli cüvânlar› olup cümle halk› tendürüstlerdir.

Libâslar› cümle çukalar ve kumâfllar olup tâze yi€itleri Cezâyirli esvâb› geyüp ba€›r yelekleri ve pala b›çaklar tafl›yup bafllar›nda k›rm›z› fes ve ayaklar›nda siyâh fillar pâbuç geyüp gezerler. Cümle halk› Rûmflad›rlar ammâ ehl-i zevklerdir.

Ve gâyet muhibb-i garîbi'd-diyâr âdemlerdir kim bir gece müsâfirsiz ta‘âm yemezler. A‘yân-› kibârdan

.....(1.5 sat›r bofl).....

Andan kalkup k›ble cânibine 2 sâ‘at gidüp sâfî bâ€lar ve bâ€çeler içre geçüp,

Karye-i (---) : Rûm köyüdür. An› geçüp 6 sâ‘atde dahi sarp tafll› yollar› geçüp (---) da€›n aflup muhâtara gayyâ derelerin ve harâmî pusu yerlerin geçüp,

Der-fasl-› sahrâ-y› (---) (---), ya‘nî binâ-y› serâmed-i kal‘a-i Arhoz

Bânîsi Venedik pirinç pirimleridir. Lisân-› Talyan'da ismi (---). Lisân-› Rûm'da Arhoz (---) demekdir. Lisân-› Ervâm'da dahi ol ismile müsemmâ bir flehr-i ra‘nâd›r.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Sultân Süleymân vüzerâlar›ndan Kapudan Güzelce Kâs›m Pafla deryâdan donanma-i hümâyûn ile karadan deryâ-misâl asker ile bu kal‘a üzre er döküp emân ile feth etmifldir. Hâlâ kânûn-› Süleymân Hân üzre vezîria‘zamlar›n hâss›d›r kim kâ’immakâm› hâkimdir. Beher sene hâkime (---) yük akçe hâs›l olur.

Yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Sipâh kethudâyeri ve serdâr› yokdur, ammâ muhtesib ve bâcdâr› ve harâc a€as› ve flehir kethudâs› ve kal‘a dizdâr› ve (---) aded merdüm-hisâr neferâtlar› vard›r.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘as›: Leb-i deryâdan bir top-› tavîl menzili ba‘îd evce berâber bir yalç›n püflte-i âlî üzre havâlesiz flekl-i murabba‘ fieddâdî seng-binâ bir sûr-› üstüvâr-› zîbâ olup cânib-i cenûba nâz›r bir kapusu var. ‹ki kat metîn derveze-i hadîdlerden içeri sehel gidüp bir meydândan içeri kendü iç kal‘a kapusudur. Ol dahi taraf-› cenûba meftûh kavî demir kapudur.

Andan içeri bu iç kal‘a içinde cümle yüz elli aded hânelerdir, ammâ ço€u bofldur. Sâhibleri tâ‘ûndan

firâr edüp câ-be-câ hâneleri harâb, yerleri türâb olmadad›r.

Ammâ bu iç kal‘an›n garba nâz›r köfle evc-i âs›mâna berâber bir ibret-nümâ kulle-i ra‘nâs› var. Cümle Anapoli körfezi deryâs› ve Anapoli kal‘as› ve Arhoz sahrâs› cümle ayak alt›nda nümâyând›r. Bu kulle-i bâlâ gûyâ iç kal‘a içinde bir iç kal‘a dahi olmufldur.

El-hâs›l temâflâ etdi€imiz kal‘alarda böyle bir kulle-i bâlâ me€er ‹slâmbol'da Galata Kullesi *[279a]* ola. Hakîkatü'l-hâl Galata Kullesin binâ eden bennâ-y› selef bu kulle-i serâmedi ol binâ etmifldir. Târîhi lisân-› Latince ile tahrîr olunmufldur. Ammâ bu kulle Galata Kullesi gibi sâde binâ de€ildir. Tâ zirve-i a‘lâs›nda olan bedenler içre bir kat kulle-i bâlâ var kim ol dahi eflâke kad keflân olup durur. Lâkin Galata Kullesi gibi üstü kurflum örtülü külâh de€ildir. Üstâd-› kâmil arz-› ma‘rifet içün bu kullenin tâ zirve-i a‘lâs›na bir musanna‘ kârgîr binâ toloz kubbe-i ra‘nâ etmifl kim ta‘bîr olunmaz.

Kadîm-i eyyâmda bu kulle üzre toplar› çok imifl, ammâ flimdi cümle befl aded serâmed flâhî toplar› var. Derûn-› kulle sekiz kat olup her tabakas›nda gûnâ-gûn cebehâneler ve mühimmât [u] levâz›mâtlar ve gûnâ-gûn zahâ’irler ve dar› ve k›lç›kl› pirinç memlûdur.

Ve bu mezkûr iç kal‘an›n flark taraf›nda muttas›l bir kat bölme kal‘a dîvâr› dahi var. Bu hisâr içre cümle on befl aded kiremitli evler vard›r.

Ve bir müfîd [ü] muhtasar câmi‘i var. Niçe ihtiyârlar "Bu câmi‘ Ebü'l-feth'indir kim ibtidâ bu kal‘ay› Ebü'l-feth feth edüp Anapoli'yi feth edemeyüp ba‘dehu küffâr bu kal‘ay› bile alm›fld›r" deyü nakl etdiler, ammâ bu câmi‘in hutbesinde Süleymân Hân nâm› tilâvet olunur. Bu hisârda bu câmi‘den gayri bir fley yokdur.

El-hâs›l bu kal‘a-i Arhoz üç kat bölme hisârd›r. Ve dâ’iren-mâdâr cirmi bedenleri üzre iki bin yüz aded ad›md›r. Ve flark ve garb taraflar› cümle yalç›n uçurum kayalar olmak ile aslâ bir taraf›nda handak› yok bir metîn kal‘ad›r. Bu kal‘an›n kapusu önünde,

Sitâyifl-i yukaru küçük varofl

içre e€er müslim ve gayri müslim hâneleri cümle seksen aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ-y› cihânnümâ hâne-i ra‘nâlard›r. Lâkin ol kadar ma‘mûr u müzeyyen de€ildir. Bunda dahi çârsû-y› bâzâr ve hân u hammâm yokdur. Gâyet âlî olmak ile herkes bu mahalle ç›kma€a âciz olduklar›ndan cümle halk› afla€› flehre muhtâclard›r.

Der-vasf-› afla€› flehr-i Arhoz

Yukaru varofldan yokufl afla€› bu varofla gelince kâmil üç bin ad›md›r. Bu flehir cümle sekiz yüz aded hâne-i kebîrlerdir kim iki ev bir yerde de€illerdir. Cümle baflka baflka binâ olunmufldur. Hemân sahrâda herkes be€endü€ü yerde bâ€l› ve bâ€çeli ve âb-› hayât sulu kal‘a-misâl vâsi‘ ve metîn ü ma‘mûr hâneler düzmüfller kim cümle cümle kiremitli ve porta sarây kapulu büyût-› ra‘nâlard›r.

Cümle iki aded câmi‘dir. Biri çârsû içinde kiremit kubbeli ve bir nâzük kârgîr minâreli tarz-› kadîm câmi‘-i azîmdir. Ve biri dahi Beflikler(?) kurbunda bir câmi‘i- ma‘mûrdur. Ve cümle on aded mahallât mesâcidleridir.

Ve cümle derûn-› kal‘ada ve yukaru varoflda ve afla€› bu varoflda cümle on bir mahalledir. Cümleden Beflikler(?) mahallesi, Kethudâ mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) ma‘mûrdur.

Ve cümle bir medrese-i âlimând›r. Ve cümle iki aded mekteb-i ebcedhând›r. Ve cümle iki aded tek-yegâh-› dervîflând›r.

Ve cümle bir aded hammâm-› gâsilând›r. Ve cümle bir aded hân-› sevdâgerând›r.

Ve cümle yigirmi aded seyrek seyrek dükkând›r kim tertîb üzre binâ olunmam›fld›r. Ve cümle befl yüz aded âb-› hayât kuyular› vard›r. Ve mahkeme sarây› (---) (---) (---) ma‘mûrdur.

Âb [u] hevâs› latîfdir. Ve bâ€ u bâ€çesi cihân› dutmufldur, zîrâ cümle Anapoli flehrinin a‘yân-› kibâr›n›n bunda bâ€lar› vard›r. K›rk gûne âbdâr flîredâr engûr-i hoflhoru sicilde mastûr olup üzümü memdûhdur. (---) (---) (---) (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Bu flehri dahi temâflâ edüp andan flarka 2 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Kuçiya: Zekeriyyâ Efendi'nin bâ€-› ‹rem-misâl çiftl[i]€idir. Andan cânib-i k›bleye bir sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i harâb Eski Anapoli: Bâ€lar ve bâ€çeler içinde vîrân kalm›fl havâlesiz fieddâdî bir tafl binâ imifl. An› geçüp nîm sâ‘atde gidüp,

Der-fütûhât-› vilâyet-i Anapoli, ya‘nî kal‘a-i sedd-i ‹skender Anapoli

Lisân-› Talyan-› Freng'de Anapolya derler. Lisân-› Latin'de (---) derler. Lisân-› Rûm-› Yûnân'da Kasro Anapoliye derler. Lisân-› Âl-i Osmân'da Anabol› derler kim Anapoli'den galatd›r.

Ammâ Âl-i Osmân hükmünde bu Anabol› ve Karadeniz sâhilinde ‹nebol›, Süzebol›, Ahtabol›, Gelibol›, (---) (---) Anatolu'da flehr-i Bol› var ve niçe bol› laf›zl› flehirler var ammâ bu kal‘a-i Anapoli gibi dest-i Âl-i Osmân'da böyle bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn kal‘a yokdur. Hattâ ibtidâ sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân muhâsara edüp feth edemedi. Ba‘dehu (---) senede Sultân Bâyezîd Hân muhâsara etdirüp fethi müyesser olmad›.

‹ki kerre sayyâd-› Çîn elinden rehâ bulmufl Çîn âhûsuna dönüp bu kal‘ay› Venedik kâfiri eyle sedd-i

Ye'cûc etdi kim mukaddemâ Rûmu Feylekos binâs›ndan ziyâde sedd-i Me'cûc idi.

Âh›r-› kâr sene (---) târîhinde Sultân Süleymân Hân *[279b]* vezîri Kapudan Güzelce Kâs›m Pafla bu kal'a üzre serdâr-› mu'azzam gelüp berren ve bahren bu sûr-› metîni kufladup yetmifl gün yetmifl gece zarabât-› kal'a-kûp toplar ile dö€e dö€e kuvvet-i bâzû-y› Âl-i Osmân ile k›l›ç urup feth olmufldur kim cümle Mora cezîresin Ebü'l-feth ve Bâyezîd Hân iki pâdiflâh feth edüp bu kal'a aslâ belî dimeyüp kâmil yetmifl y›l dest-i küffârda kalup sonra bu Anabol› ve kal'a-i Beneffle ve kal'a-i Termifl yetmifl y›ldan sonra amân ile Beneffle ve Termifl kal'alar›[n] vermifllerdir.

Bu kal'a feth olmay›nca cemî'i Mora cezîresi dest-i Âl-i Osmân'a girmemifldir, {illâ} üçüncü pâdiflâhda Süleymân Hân destine girmifldir. Hâlâ anlar›n tahrîri üzre bu kal'a-i Anabol› Mora paflas›n›n hâss-› hümâyûnundan voyvadal›kd›r. Hâkimleri üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r.

Nâhiyesi (---) aded kurâd›r kim kad›ya beher sene on kîse mâl-› harâm pîfl-tahta mahsûlu hâs›l olur. Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve sürsat a€as› ve nüzûl a€as› ve ifltirâ a€as› ve gümrük a€as› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve harâc a€as› ve mi'mâr a€as› ve flehir emîni ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve anbâr emîni ve anbâr nâz›r› ve anbâr kâtibi var, zîrâ cümle Girid'e gidecek zahâ'ir-i asker-i ‹slâm bunda da€lar gibi y›€›lm›fl idi. An›niçün bu flehir âdem deryâs› olmufl.

Ve kal'a a€as› ve cümle yigirmi aded neferât a€alar›ndan sa€ kol a€as› ve sol kol a€as› ve gönüllü a€as› ve azeb a€as› ve beflli a€as› ve topçu a€as› ve cebeciler a€as› ve kapudan a€as› ve liman a€as› ve mendirek kal'as› a€as› baflka neferâtlar› vard›r.

Ve cümle (---) aded afla€› kal'a ve yukaru kal'a neferâtlar› vard›r. Ve Rûm kefereleri üzre portoyorozlar› vard›r, ammâ Freng balyozu konsolozu yokdur. Lâkin a'yân-› eflrâf› ve ulemâ-y› sulehâs› ve be€ ve be€zâdeler ve pafla ve paflazâdeler gâyet çokdur, ammâ cümleden mükellef ü mükemmel Maryolo€ullar›ndan Abdî Pafla ve Mustafâ Pafla ve Hasan Pafla ve (---) (---) (---) (---) (---) cümleden azîm hânedân sâhibleri olup üçer pâre kad›rga ile sefer efler ikifler tu€lu deryâ kapudanlar›d›r kim Akdeniz'de velveleârâ olmufl pafla-y› bâ-vakârlard›r.

Der-eflkâl-i zemîn-i sûr-› evsâfât

Bu kal'a Anabol› körfezinin intihâs›nda leb-i deryâda flekl-i bâdemî, ya'nî bir tûlânîce vâki' olmufl bir mürtefi' kaya üzre bir kal'a-i metîn ve h›sn-› hasîn hisâr-› üstüvârd›r kim iç kal'as› kâmil üç kat bölme fieddâdî dîvârl› bir sa'b rabta-i iç hisârd›r.

Bunda ancak Fethiyye câmi'i var, Süleymân Hân'›nd›r kim kenîseden velî olunup tûlen ve arzen ellifler ayak olup sâde kiremitli ve bir mevzûn minâreli kâmil altm›fl befl ayak tafl nerdübân ile hakîr bu bânghâneye urûc edüp flehrin tarh [u] tarz, eflkâl-i esâs-› binâs›n seyr [ü] temâflâ edüp bir tabak kâ€›za kal'an›n cümle eflkâl-i imârâtlar›n resm etdim. Ammâ bu Fethiyye câmi'i içre bir azîm su sarn›c› var kim cemî'i bu iç kal'a halk› ana muhtâc olup eyyâm-› bahûrda gûyâ buz pâresi suyu var, bir rûhâniyyetli câmi'-i nûrdur.

Ve bunda cümle iki yüz aded kiremit örtülü mükellef ü mükemmel binâl› cümle müselmân hâneleridir ve cümle islâm binâs›d›r, zîrâ hîn-i muhâsarada sademât-› topdan kefere binâlar› kalmayup ba'de'l-feth tarz-› ‹slâm üzre ma'mûr olmufl hânedânlard›r. Ammâ esâslar› yalç›n kayalar üzre vâki' olma€ile bu iç kal'ada aslâ bâ€çeli evler yokdur. Ve cümle darac›k dârlard›r ammâ cihân-nümâ hevâdâr dâr-› karârlard›r.

Ve bu kal'an›n k›ble cânibinde aslâ kal'a dîvâr› yokdur, hemân bir yalç›n kayalard›r kim âdem afla€› aslâ bakma€a cür'et edemez. Ammâ bu kal'an›n cümle toplar› bu dîvârs›z olan kayalar üzre olup cümle afla€› deryâ bo€az›na nâz›r serâmed toplar› vard›r kim her biri siper sepetlerinin ardlar›nda ejder-i heft-ser gibi durur balyemez toplard›r.

Ve bu iç kal'an›n maflr›k taraf›nda bir bölme hisâr dahi var, ana orta hisâr derler. Ancak garb cânibine nâz›r bir kapusu var. Andan içeri ceng(?) meydân›d›r, ancak bir mescidi ve befl aded hânesi var, gayri âsâr-› binâlar olmayup hemân bir meydân-› vâsi'dir.

Ve bu mahalden afla€› gidüp flark taraf›nda yine kayalar üzre bir bölme hisâr dahi vard›r ismine (---) derler. Bir câmi'i ve seksen aded kiremit örtülü hâneleri var, gayri fley yokdur.

Andan afla€› Toroz kapusuna giderken bir bölme hisâr dahi vard›r ismine (---) derler. Cümle yigirmi aded hâneler dahi bunda vard›r.

Ammâ iç kal'a bu zikr olunan iki aded bölme hisâra gelince dîvârlar›n›n kal›nl›€› yüz ayak enli fieddâdî binâ-y› metîndir. Ve k›rkar arfl›n yüksek dîvârd›r kim cümle rûy-› dîvârlar› iç yü[z]üne e€ridir. Kaçan kim hîn-i muhâsarada top gülleleri te'sîr etmeyüp kayup gider.

Ve bu taraf› kal'an›n kara olmak ile üç kat kesme kaya handak›n taflra kat› kâmil seksen *[280a]* ad›m enli ve amîk handakd›r kim liman taraf›ndaki handak içre kay›klar yanaflup girirler.

Bu kal'an›n ölümü kara taraf›ndaki handak afl›r› olan havâle kayalardand›r, zîrâ bu mahallin havâle kayalar›ndan tafl atsan kal'a içine el tafl› düfler, tâ bu mertebe havâle kayalar› vard›r kim bu kayalardan kurflum kal'a içre tavuk gezdirmez. Ol ecilden bu kal'an›n kara cânibi sarp ender sa'bd›r. Ve cümle befl yüz ad›m kara cânibi kara tafll› karad›r. Mâ'adâ bu kal'an›n cânib-i erba'as› deryâd›r. Hemân bu kal'a cezîre olma€a befl yüz ad›m kayal› yeri kalm›fld›r, e€er an› kesseler bu kal'a be-dürüstî cezîre olurdu.

Ve hâlâ bu kal‘a dâ’iren-mâdâr yalç›n kaya üzre vâki‘ olmufldur. Cenûb taraf› bir çâh-› gayyâ-misâl seng-i hârâ oldu€undan mâ‘adâ ol taraflarda aslâ kal‘a dîvâr› olmayup hemân bir kal‘a-i Hudâyîdir. Ve dahi yukaru kal‘alar›n flimâl taraf›nda afla€› varofl kal‘as›na ener kal‘an›n büyük kapusu önünde bir lonca köflkü var, limana nâz›rd›r kim cümle liman ve afla€› flehir ayak alt›nda nümâyând›r.

Der-s›fat-› eflkâl-i afla€› kal‘a-i varofl-› azîm

Evvelâ bu afla€› hisâr leb-i deryâ-y› liman kenâr›nca kal‘an›n bedenleri üzre tâ afla€› tophâneye var›nca andan yukaru büyük tophâneye var›nca andan yalç›n kayalar üzre tâ Toroz kapusuna var›nca andan flark taraf›nda büyük kapuya var›nca bu kal‘a dâ’iren-mâdâr cirmi dörd bin sekiz yüz aded germe ad›md›r. Ve cümle k›rk iki aded flâhâne dirsek dirsek ebrâc-› azîm kullelerdir. Ve cümle iki bin yüz aded kal‘a bedenleridir.

Ve cümle etrâf›nda befl aded kapulard›r, ammâ üçü bu afla€› hisârdad›r. Evvelâ biri cânib-i flarka nâz›r büyük kapudur kim Arhoz kal‘as› yoluna gider üç kat metîn demir kapulard›r. Andan iki kapu dahi iskele kapusu dur kim biri taraf-› garba ve biri semt-i flarka aç›l›r ve iç hisâra gider Toroz kapusu ve orta hisâra giden orta kapular flarka nâz›rlard›r. Bu kal‘a-i zîr yukaru ve iç kal‘alar›n kayalar›n› kuflatm›fl leb-i deryâ-y› limanda bir düz vâsi‘ yerde flekl-i mukavvis bir kal‘a-i azîmdir. Ammâ bu cirm [ü] eflkâlde olan kal‘a içre,

Der-aded-i esmâ-i mahallât: Cümle bin alt› yüz aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› ve serâpâ kiremit örtülü kat-ender-kat sarây-› âlîlerdir kim cümle vüzerâ ve mîr-i mîrân ve ümerâ ve a‘yân-› kibâr evleri bu kal‘adad›r. Yukaru kal‘ada böyle sarâylar yokdur. Evvelâ liman kapusun›n iç yüzünde Maryolo€lu sarây› ve (---) mahalde fieyhî Efendi sarây› (---) (---) (---)

Der-vasf-› sarây-› a€avât: (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) Ve yukaru kal‘ada Dizdâr Gökçegöz sarây› meflhûrdur.

Der-cevâmi‘hâ-y› müslimât: Evvelâ çârsû içinde (---) (---) câmi‘i kârgîr kubbeli ve kârgîr minâre-i mevzûnlu câmi‘dir. Taflra soffas›n›n sol taraf›nda bir kabr-i flühedâ vard›r. Ve yine çârsû içinde (---) (---) câmi‘i, bu dahi kârgîr kubbeli ve kiremitli ve kârgîr minâreli ma‘bedgâhd›r. Ve kal‘adan taflra tekye câmi‘leri, ikisi de müferrihdir. (---) (---) (---) (---). Bunlar çümle cemâ‘at-i kesîreye mâlik beytullâhlard›r. Ve yukaru hisârda Süleymân Hân câmi‘i, kiliseden oldu€u bâlâda mastûrdur.

Der-aded-i mesâcidhâ-y› muvahhidât: Cümle (---) aded mahalle buk‘alar›d›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-ilm-i dâru't-tedrîs-i âlimân-› mü’minât: Cümle (---) aded medrese-i müfessirîn-i muhaddisîndir. Evvelâ cümleden (---) (---) (---)

Der-ta‘rîf-i mekteb-i s›byân-› necîbât: Cümle (---) aded dâru't-ta‘lîm-i t›flând›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---).

Der-hânkâh-› dervîflân-› meczûbât: Cümle (---) aded tekyegâh-› zikrullâh-› erbâb-› tarîk-i Âl-i Abâ'd›r. Evvelâ flehrin flark›ndaki kapudan taflra mezâristânlar içre yukaruda iki aded fukarâ-y› ehl-i tarîk tekyesi var. ‹kisinde dahi câmi‘ler vard›r. Acâ’ib ü garâ’ib âsitânelerdir kim ni‘metleri subh u mesâ müsâfirîn [ü] mücâvirînlere ni‘metleri dâ’imdir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-defter-i dekâkîn-i ehl-i kâsibât: Cümle iki yüz aded dükkân-› ehl-i h›refdir, ammâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin cümle zî-k›ymet fleyler bulunur.

Der-medh-i germâb-› hammâmât-› ehl-i salât: Cümle (---) aded hammâm-› râhat-› cand›r. (---) (---) Ammâ yetmifl aded sarây hammâmlar› vard›r.

Der-tahrîr-i hân-› sevdâgerân-› erbâb-› tüccârât: Cümle (---) aded vekâle-i bâzergând›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-hakk-› mihmânsarây-› müsâfirîn-i levendât: Cümle üç aded hân-› hasbîler var. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[280b]***

Der-çeflme-sâr-› zülâl-i âb-› hayât: Cümle (---) aded çeflmelerdir. Cümle hayrât› kal‘a fâtihi Kâs›m Pafla'n›nd›r kim âb-› nâb›n flark taraf›nda (---) bâ€lar›ndan getirdmifldir. Derûn-› kal‘ada çârsû içindeki çeflmenin târîhidir:

Ve hayrun kabûl.

Sene 954.(---) (---)

Der-kâ’ime-i küçük bâzâr-› ehl-i sanâyi‘ât: Evvelâ büyük kapudan taflra elli aded dekâkînler olup her bâzâr günleri cemî‘i kurâ ve kasabâtlardan niçe bin benî âdem cem‘ olup germâ-ger[m] bir cem‘iyyet-i kübrâl› bâzâr olur kim ta‘bîr olunmaz. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-uyûn-› cân-perver-i ayn›'l-hayât: Bu flehrin iki yerden sular› gelir ammâ ›s›cakd›r, ammâ Kâs›m Pafla suyu lezîzdir. Biri dahi Eski Anabol›'dan gelir {ammâ sehel ac›cad›r.}

Der-reng-i rûy-i pîr-i nâtüvân-› ricâlât: Müsinn-i zâl-› zamân çöngelmifl kocalar›n›n belleri bükülmüfl iken yine bâ€lara piyâde gidüp gelirler.

Der-medh-i sûret-i mahbûbân-› sâhib-cemâlât: Dilberân› gâyet memdûh olup ehl-i ›rz ve perî-peyker ve melek-manzar zarîf ve nüktedân pençe-i âfitâb dilberân› olur.

Der-esmâ-i kibâr-› a‘yân-› sâhib-summât: Abdî Pafla ve Mustafâ Pafla ve Hasan Pafla ve fieyhî Efendi (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-ulemâ-y› tabîbân-› hâz›kân-› sâhib-ta-bî‘at: Çokdur ammâ cümleden Rûm Beneffleli ve Rûm Mihalaki ve Abdî Pafla esîri Manolaki, bunlar meflhûrdur.

Der-flinâh-› üstâd-› cerrâhân-› mu‘teberât: Evvelâ Cerrâh Usta Habîb ve Usta Receb (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-menâk›b-› sulehâ-y› müstecâbü'd-da‘avât:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-na‘t-› güzîde-i flâ‘irân-› mu‘arrefât:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-maz›nne-i ehl-i hâl-i mecâzibât:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-kabâ-y› k›yâfet-i kabâ-y› benât: Cümle tâze cüvân evlâdlar› serâpâ parankona elvân çukalar› Cezâyir esbâblar›d›r, zîrâ cümle levendâtd›r.

Der-câmehâ-y› eflkâl-i ümmehât: Cemî‘i havâtînleri elvân çuka ferrâceler geyüp yass› bafllar› üzre izâr örtünürler.

Der-esmâ-i merd-i meydân velî-ni‘am-› sâhib-kemâlât: Cümle kefltîbân day›lar›n›n esmâlar› Murâd Day›, Sücâh Day›, Eloz Day›, Kakomir Day› gibi isimleri var.

Der-nâmhâ-y› bintân-› Adeviyye-i muhaddderât: Evvelâ Mevzûne Kadu, Râbiye Kadu, Ümmise Kadu (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-elkâb-› halka-begûflân-› gulâmât: Ekseriyyâ köleleri Frengdir. Pervîz, fiehbâz, Bihzâd, Musli, Bal›, Fîrûz bunun emsâli isimleri var.

Der-lakab-› cevâriyân-› ebyaz u esvedât: Itâbe, Kâtibe, Sâhibe, Müsemmâ, Ambere, Cânfide, fiûrîze misilli esmâlar› vard›r.

Der-hisâb-› arz-› beled-i flehr-i iklîmât: Be-kavl-i müneccimîn ilm-i usturlâb üzre 28 (sekiz) inci iklîm-i örfîde bulunup tûl-› nehâr› (---) .

Der-kavl-i müneccimîn binâ-y› tâli‘-i imârât: Be-kavli kehene-i kudemâ bu flehrin tâli‘-i imâreti burc-› mîzânda ve beyt-i zühre ve hevâyîde bulunmufldur.

Der-hevâ-y› hûb-› câvidân nesîm-i müferrihât: Hevâs› gâyet latîf-i i‘tidâlde olup vakt-i seheri ol kadar hûbdur kim bâd-› seher bunda bulunur.

Bî-medh-i kenîse-i râhibân-› mühmelât: Derûn-› flehrin cânib-i garbîsinde kefere mahallâtlar› içre cümle yedi aded kenîse-i râhibân-› b›trîkânlar› var.

Der-medh-i pîflekâr-› ehl-i iflgâlât: Ekseriyyâ halk› neccâr-› kefltîbân-› marankozând›r, ya‘nî gemi yaparlar. Bir s›n›f› bâ∈bân u pâsbân-› kal‘ad›r.

Der-kâr-› kehene-i acâ’ibât-› mutalsamât: Bu flehir içre aslâ y›lan ve ç›yan ve akreb olmaz. Ve liman›na her sene kefal bal›∈› gelüp t›ls›m›n ziyâret {ederken sayd olunur}.

Der-mahsûlât-› mütenevvi‘ât-› hubûbât: Bu∈day› ve kal›mboku ve dar›s› ve pembesi gâyet çok olur, ammâ arpas› ve mercüme∈i az olur.

Der-sun‘-› hudâyî güzîde-i müsmirât: Cümleden ziyâde elvân elvân üzümü gâyet flîredâr ve terdir ve inciri ve zeytûnu ve nâr› gâyet memdûhdur.

Der-beyân-› nebâtât-› envâ‘-› sebzevât: Fi's-sayf› ve'fl-flitâ marulu ve teresi ve salatas› ve so∈an› ve gayri nebâtât [u] giyâhât› firâvând›r.

Der-temdîh-i ni‘met-i uzmâ-y› me’kûlât: Bu flehir sükkerî iflleri ve gûnâ-gûn afllar› husûsan güllâç baklavas› ve keklik böre∈i bir diyârda yokdur.

Der-hayât-› cân-perver gûnâ-gûn-› meflrûbât: Evvelâ asel-i musaffâs›n›n limon sulu flerbeti ve rümmân flerbeti ve müselles-i fler‘iyyesi memdûhdur.

Der-me’kel-i imâret-i dâru'z-ziyâfât: Her hânedândan imâret-misâl bay [u] gedâya ni‘metleri mebzûldür, ammâ taflra tekyelerin ni‘metleri bî-minnetdir.

Der-meflrûbât-› muharremât-› elvân-› müskirât: Cümleden hamr-› harâm› turna kan› gibi la‘l-gûn olup humâr› yokdur, derler. Viflnâb› dahi meflhûrdur.

Der-mesîregâh-› irem-i erbâb-› hâcât:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-ta‘dâd-› cinîn-i ‹remezât-› bâ∈avât: Büyük kapudan taflra tekyeler etrâf›nda ve dahi iki sâ‘at ileri var›nca cümle on sekiz bin bâ∈ u {bâ∈çe ve müflebbek bostânlard›r}. ***[281a]***

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât:

.....(3.5 sat›r bofl).....

Der-beyân-› girdâ-gird-i liman-› cây-› necât

Bu afla∈› kal‘an›n flimâli ve y›ld›z› ve garbîsi taraflar›n ihâta etmifl bir liman-› azîmdir kim Anabol› Körfezi'nin nihâyetindedir. Gemiler çet-a-çet küpeflte küpeflteye kar›n kar›na yatsalar bin pâre gemi al›r, ammâ demir üzre mola yatsalar üç yüz pâre gemi alur liman-› cây-i menâsd›r. Bu liman›n tâ ortas›na vâki‘ olan Kastel kal‘as› mâbeyninde yatan gemiler befl kulaç suda yat›rlar. Lâkin maflr›k ve flimâl ve y›ld›z taraf› kenârlar› kumsal s›∈ yerlerdir. Gûnâ-gûn latîf ü semîn bal›klar› sayd olunur. Ammâ y›lda bir kerre hadd [ü] hasr›n Cenâb-› Kibriyâ bilir ol kadar kefal bal›∈› gelüp Kastel kal‘as› önünde bir t›ls›m bal›k var, an›n te’sîriyle kefal bal›klar› gelüp cümle sayyâd-› mâhî elinde dâma düflüp Anabol› kavmi bal›k ganîmeti ederler, aceb hikmet-i Hudâd›r.

Der-tavsîfât-› kal‘a-i Kastel-i dâr-› hayât

Mezkûr afla∈› varofl kal‘as›n›n flimâli önündeki liman-› kebîr ortas›nda hikmet-i sun‘-› Hudâ bir yalç›n püflte-i pest vâki‘ olup üstâd-› bennâ-y› selef var makdûrun sarf edüp bu cezîre-i kayac›k üzre flekl-i murabba‘ bir fieddâdî binâ bir mendirek-i ra‘nâ

inflâ etmifl kim gûyâ bennâ-y› mühendisîn yed-i tûlâs›n ayân etmifl, zîrâ bu liman-› azîm bir hayli vâsi‘ liman olma€ile niçe kerre düflman firkateleri flebhûn ile bu limana girüp gemiler bas›p esîrler alup gitmifller. An›niçün bu Kastel kal‘as›n yasam›fllar. Hakkâ ki liman henüz bir cây-› emn [ü] emân olmufl. Bir cânibi tâ Anabol› bo€az›na nâz›rd›r. Cemî‘i etrâf› liman› muhâfaza eder bir sedd-i ‹skender'dir.

Cirmi dâ’iren-mâdâr kâmil üç yüz ad›m olup içinde bir câmi‘i ve cümle befl aded hâneleri olup baflka dizdâr› ve yüz elli aded merdüm-hisâr› olup hâneleri tabaka tabaka kulleler içinde sâkinlerdir.

Cânib-i flarka nâz›r bir metîn küçük demir kapusu var. Hattâ sene (---) târîhinde Anabol› feth oldukdan [sonra] k›rk gün küffâr ceng edüp donanma-i Âl-i Osmân'› bu limana komayup savafl eder. Ba‘dehu k›rk günden sonra bu mezkûr kapuyu açup gemilerine süvâr olup bir cânibe kaçup giderler. An›niçün bu kal‘a k›rk günden sonra feth olmufldur.

Bu kastelde olan toplar›n her biri bo€az a€z›na ve etrâf-› limana nâz›r serâmed balyemez a€reb ü garâ’ibden toplar var kim bu liman etrâf›nda kufl kondurmaz. Ve bu kastel içinde evce ser çekmifl bir iç kal‘a-misâl kulle-i serâmed var. Taflra mendirek kapusundan girildikde bu kulle kapusuna hafleb cisr ile geçilir, kesme kaya handakd›r. Her gece hafleb cisri pâsbânlar kald›rup bu iç kulle gûyâ bir cezîre olur. Sekiz tabaka bir kulle-i serâmeddir. Cümle zahâ’ir ve cebehâne ve mühimmâtlar bundad›r. Ve içinde yüz âdeme bir y›l kifâyet eder âb-› hayât su sarn›c› vard›r.

Bu kulle-i bâlâda dahi niçe serâmed flâhâne toplar› var kim deryâda ve Arhoz bâ€lar›nda kufl kondurma[z]. Bunun emsâli Moton kal‘as›ndaki kastel dahi acâ’ibdir, ammâ bu Anabol› mendire€i Moton'dakinden vâsi‘ ve musanna‘d›r. Hudâ-y› Müte’âl ink›râzu'd-devrân düflman flerrinden emn [ü] emân ede, *âmîn yâ Müste‘ân*. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-beyân-› kubûr-› flühedâ-y› ziyâret

Evvelâ tarîk-i pîflvâ-y› fukarâ-y› Âl-i Abâ, **ziyâret-i Selîm Baba,** *kuddise s›rruhu'l-azîz:* Liman kapusu kurbunda kal‘a dîvâr› dibinde medfûn olup ziyâretgâh-› ünâs-› hâss [u] âmmd›r.

Ve **ziyâret-i Mezâristân-i kübrâ,** (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu kal‘ay› dahi temâflâ edüp cümle ahbâb ile vedâ‘laflup maflr›k taraf›na 2 sâ‘at gidüp,

Karye-i Volimir: Konak sâhibimiz velî-ni‘am fieyhî Efendi hazretlerinin çiftli€idir. Andan 6 sâ‘at k›bleye gidüp,

Karye-i ‹ri: Durkud Pafla çiftli€idir. Andan yine maflr›k cânibine 3 sâ‘at sarp yollarla gidüp,

Manast›r-› Avogoz: Evce berâber bir kaya üzre olup bir acîb ü garîb mihmânhâne-i millet-i Mesîhiye'dir, ammâ tâ zirve-i a‘lâs›na (---) sâ‘atde ç›k›lup âyende vü revendegânlara ni‘metleri mebzûldur. Andan yine maflr›k taraf›na 4 sâ‘at taflı›k içre gidüp,

Kal‘a-i ‹rsolis: Âs›mâna münkalib olmufl bir yalç›n kaya üzre vîrânca kal‘ac›kd›r. ‹çinde koyunlar k›fllar ammâ afla€› dibinde bir âb-› hayât su ç›kar kim gûyâ buz pâresidir. Andan (---) sâ‘at bafl afla€› maflr›k taraf›na gidüp leb-i deryâya ç›kup,

Karye-i Lefla: Gördüs kal‘as› körfüzünün kenâr›nda *[281b]* bir büyük Rûm keferesi köyüdür. Ve Kuluri adas› bu kenâra pek karîbdir. Ve bu karyenin maflr›k taraf›na,

Cezîre-i Mesena: Sehelce Mora taraf›na karîbdir kim bir tüfeng menzili yer olup kapudan pafla hâss›d›r ve Gördüs kazâs›d›r. Andan cânib-i k›bleye leb-i deryâca 3 sâ‘at gidüp,

Karye-i Pasiya: Bir bay›r bafl›nda k›rk elli evli kefere köyüdür ve fieyhî Efendimizin çiftli€i mahsûldâr›d›r ve Gördüs nâhiyesidir, ammâ so€an› ve üzümü ve inciri meflhûrdur. Bu köyün mukâbelesinde flimâl cânibine bir kurflum menzili ba‘îd,

Evsâf-› cezîre-i kal‘a-i Poroz

Akdeniz içinde olup kapudan paflalar›n hâss›d›r. Beher sene (---) yük akçe iltizâm olup kâ’immakâm› hâkimdir. Ve Mesoya kazâs› nâhiyesidir.

Kal‘as› bir sarp kaya üzre sehelce rahnedârl› kal‘ac›kd›r. Ancak içinde bir azîm manast›r› var, hemân iç kal‘a ma‘mûr ol deyr-i mekfûrdur. Ammâ afla€› leb-i deryâda bir mu‘azzam kefere köyü var, befl yüz hâneli ve befl manast›rl› gâyet ma‘mûr ve kefereleri ankâ ve mesrûr köydür. Cümle âsî Manya ve Malta firkateleri bî-bâk ü bî-pervâ gelüp liman›nda lenger endâht olup bey‘ u flirâ ederler. Ve flîre(?) ve ekmek ve peynir alup esîr mü’min satarlar. Mora kenâr›yla bu Poroz adas› mâbeyni eyü limand›r kim kad›rgalar bu liman›n iki cânibinden girüp ç›kmak kâbildir. Ve adas› kenârlar›nda âb-› hayât sular› firâvând›r. Ve bu limandan,

Cezîre-i Ayana: fiimâl taraf›na sekiz mîl karîbdir. Kal‘as› ve liman› hudâyîdir. Bâlâda vasf olunmufldur, tekrâr›nda âlem yokdur. Andan cânib-i cenûba (---) sâ‘at Termifl da€lar›n ve sengistânlar›n geçüp,

Kal‘a-i Peyada: Mâ-tekaddem ma‘mûr imifl. Ba‘de'l-feth Fâtih vîrân etmifl, ammâ sehel imdâd ile ma‘mûr olmak kâbildir. Bu kal‘ay› geçüp yine sa‘b yollar ile gidüp,

Kal‘a-i Monti: Bu dahi bir toprakl› bay›r üzre bir küçük tafl binâ bir kal‘a-i ra‘nâc›kd›r, ammâ bu dahi vîrâncad›r. An› dahi geçüp niçe kurâlar ve niçe münhedim kal‘a-i ibret-nümâlar geçüp,

Karye-i Balaban: Bu dahi fieyhî Efendimizin çiftli€idir. Mukâbelesinde deryâ afl›r› iki mîl cânib-i k›bleye ve maflr›ka meyilli,

Cezîre-i Dokoz: Vîrânca bir küçük adac›kd›r, ammâ flark›nda a‘lâ liman› vard›r. Andan 4 sâ‘at leb-i deryâ ile ne‘ûzü billâh taflı›k içre cânib-i garba do€ru renc-i anâ çekerek gidüp,

Der-eflkâl-i girdâ-gird-i kahkahâ-y› Rûm, ya‘nî kal‘a-i Termifl-i ibret-nümûn-› ân merzibûm

Be-kavl-i müverrihân-› Latin kavm-i Rûm bu kal‘a-i felek-meflhûn Feylekos binâs›d›r. Lisân-› Rûmca Termifl Kasro (---) (---) demekdir. Lisân-› Talyan-› Freng'de (---) derler.

Venedik küffâr› elinden sene 954 târîhinde Süleymân Hân fethidir. Be-dest-i Kapudan Kâs›m Pafla. Hâlâ Mora sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r ve Anabol› kazâs› nâhiyesidir. Dizdârdan gayri hâkimleri yokdur, ammâ böyle bir kal‘a-i üstüvâr›n on sekiz aded neferâtlar› vard›r. Hemân Hudâ'n›n h›fz [u] emân›nda ola. Kal‘as› leb-i deryâdan bir top menzili ba‘îd flimâl cânibinde karada evc-i âs›mâna ser çekmifl bir sarp sar› ve k›z›l kaya-y› yalç›n üzre bir küçük kal‘ac›kd›r. Ammâ gûyâ kûh-› Demâvend kûh-› Bîsütûn üzre yed-i Kudret ile kal‘a nâm›nda halk olmufl bir hisâr-› üstüvârd›r kim bu felek-i atlâs-› bûkalemûnda misli me€er K›r›m vilâyetinde Menkûb kal‘as› veyâhûd Kefe kurbunda Sudak kal‘as› ola.

El-hâs›l cemî‘i seyyâhân-› berr [ü] bihârân tevârîh-flinâsân bu kal‘a hakk›nda kal‘a-i Kahkahâ-y› Rûm deyü tesmiye etmifller. Aslâ bir taraf›ndan bu kal‘aya zafer mümkin olmayup flekl-i murabba‘ vâki‘ olup flimâle nâz›r bir küçücük demir kapuc›€› var. Ol taraf› gâyet metîn ve yigirmi arfl›n yüksek fieddâdî dolma r›ht›m dîvârd›r. Ammâ cânib-i cenûba ve taraf-› k›bleye nâz›r olan yerlerinde aslâ ve kat‘â kal‘a dîvâr› yokdur. Bu taraflardan âdem afla€› baksa ödü s›dar. Ne‘ûzü billâh uçurum derk-i esfel kayalard›r kim gûnâ-gûn hûfl [u] tuyûrlar âfliyân etmifllerdir.

Ve bu taraf kayalar› kar saca€› gibi k›bleye e€ilüp serâpâ alt› bofldur kim birkaç dâne Urûm keferelerinin hâne-i vâsi‘leri var. Tâ bu mertebe alt› bofl kal‘a kayas›d›r. Gûyâ kûh-› Bîsütûn'dur. Alt›nda sâkin olan keferelerin cür’etlerine aflk olsun. Ammâ bu kal‘an›n ancak kayadan kesme bir keçi ç›kacak yolcu€az› vard›r.

Andan kal‘a içre cümle seksen aded kârgîr binâ ve kiremit örtülü havl›s›z darac›k dârlar› olup biri biri üzre deryâya nâz›r cihân-nümâ küçük büyût-› ra‘nâlard›r. Süleymân Hân câmi‘i, minâresiz kiremitli bir küçük câmi‘dir. Bu kal‘an›n içinde bir kulle-i bâlâ iç kal‘as› var, kapusu üstünden a€aç nerdübân ile ç›k›l›r. Âdem gücile urûc edüp her gece bevvâblar nerdübân› kald›r›rlar, zîrâ bu iç kal‘a içinde cemî‘i Mora a‘yân›n›n zî-k›ymet cevâhir kemyâblar› ve niçe gûne tuhaf u avânîleri bu iç kullede mahfûzdur.

Ve bu iç kal‘an›n flark taraf› köflesinde Y›ld›r›m kullesi nâm bir kulle-i benâmdan cümle Mora cezîresi ve Girid cezîresi ve Manya burnu ve Çuka cezîreleri ve Akdeniz içre yetmifl aded Cezâyirler dahi bu Y›ld›r›m kullesinden *[282a]* nümâyând›r.

Niçe kerre bu kal‘ay› ale'l-gafle Manyal› ve Maltal› gemilerle gelüp basd›lar. Niçe yüz kâfirlerin bu kal‘a ahâlîleri dutup asd›lar. Âh›r-› kâ[r] cümle bak›yyetü's-süyûf olan kefereleri münhezimen firâr etmifllerdir. Gerçi on sekiz aded kal‘a neferâtlar› vard›r ammâ derûn-› hisârdan yüz elli aded flehbâz yi€itleri ç›kar ve etrâf kurâlar›ndan tarfetü'l-ayn içre üç bin güzîde tüfeng-endâz› gâzîleri imdâda gelirler. Gâyetü't-gâye serfirâz ve flehbâz flehnâz dilâver server hünerver yi€itleri olur.

Ammâ bu kal‘a içre aslâ hân u hammâm ve medrese ve mekteb ve çârsû-y› bâzârdan bir eser-i binâ yokdur. Sular› cümle sahrîcdir kim bârân-› rahmetden bir katre âb-› rahmet hebâya gitmeyüp cümle dam u bâmlar›ndan cereyân edüp sarn›çlara cem‘ olur. Ammâ afla€›da limân› kenâr›nda âb-› hayât sular› çokdur. Cümle esbâblar›n ve cemî‘i hayvânâtlar›n anda götür[ür], gasl-› siyâb edüp saky-i devâbbât ederler.

Ve afla€› limana var›nca leb-i deryâs› cümle bâ€lard›r. Hattâ bu hakîr varmazdan bir gün mukaddem Venedik kâfiri donanmas› Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Ahmed Pafla Girid'e geçmesin deyü bizim donanmam›z arayarak bu Termifl kal‘as› alt›na gelüp lenger-endâht olup bâ€lar› ve bâ€çeleri nehb ü gâret ederken kal‘adan niçe yüz aded gâziyân-› mücâhidân Termifl kemîngâhlar›ndan ç›kup küffâra bir eyi sâtûr-› Termiflî urmufllar kim ta‘bîr olunmaz. Hattâ yigirmi iki aded nâmdâr kapudanlar›n giriftâr-› bend-i zencîr etmifller ve bin sekiz yüz adedin dendân-› Termifl'den geçirmifller ve niçe yüz küffâr› köylerde k›rm›fllar. Hakîr niçe yüzünün lâfle-i murdârlar›n flâhrâhlar üzre pâymâl-i rimâl olup yatd›klar›n gördük. Tâ bu mertebe gâzî yi€itleri vard›r.

Memdûhât-› me’kûlât›ndan: Üzümü ve incir kurusu ve leb-i deryâda tuzlas› var. Mora diyâr›nda eyle bir lezîz tuzla yokdur. Kal‘a neferâtlar›n›n aklâmlar›d›r kim ulûfe-i mu‘ayyenelerin bu memlehadan al›rlar. Dahi ziyâde mahsûlün Anabol› kuluna verirler, latîf tuzla mukâta‘as›d›r. Ve bu kal‘a mukâbelesinde k›ble cânibinde deryâ afl›r›,

Cezîre-i Çaml›ca: Anabol› nâhiyesidir. fiarkdan garba tûlânîce vâki‘ olup bir ma‘mûr küçük adac›kd›r. A‘lâ latîf âb-› hayât sular› ve s›€›nacak latîf yatakl› demir dutar vâsi‘ liman› var. Da€lar› sâfî çam a€açlar› oldu€undan Çaml›ca derler. Ammâ cümle âsî küffâr bunda eksik de€ildir, zîrâ küffâr-› hâksârr›n gâyet güzergâh›d›r. Ba‘dehu Termifl'den 4 sâ‘at deryâ ile cânib-i garba giderken,

{Der-acâ’ib-i musîbet-i garâ’ib}

Yollar üzre niçe ümmet-i Muhammed'in pençe-i âfitâb gulâmlar›n›n leflleri yollar üzre ve niçe

ümmet-i Muhammed yi€itleri beller üzre meyyitleri yat›r ve niçe bin atlar ve kat›rlar ve develer harbendesiz ve sârbân seyissiz serserî da€larda gezüp niçe yüz yi€itler dahi mecrûhan uryân u giryân ve büryân u nâlân sergerdân olup da€larda gezer. Hattâ birkaç pençe-i âfitâb gulâmlar›n edebde dübürlerin b›ça€ ile oyup da€larda amân deyüp gezer ve niçe gulâm-› nev-civânlar› katl edüp zekerin kesüp edebde dübürlerine sokup yüz[ü] koyu yat›rlar. Ve niçe bin harar ve sepet sandûklar bombofl ormanlar içre yat›rlar.

Hakîr âlem-i hayretde kalup "Âyâ bu ne garîb temâflâ-y› acîb olur" derken orman içinden dörd nefer mahbûb pençe-i âfitâb gulâmlar pâ-bürehne ve serbürehne hakîre "Amân sultân›m" deyü uryân ç›kageldiler.

"Biz sultân›m Alasonya semtinde bir zâ‘imin hüddâmlar› idik. A€am›z Termifl'den Vezîria‘zam ile kad›rgalara binüp bizi mâl erzâk esbâblar›yla b›ra€up ard›m›z s›ra gelin deyüp cezîre-i Girid'e üç gündür gideli hemân bizi Girid'e geçmeyen sekbân ve sar›calar ve karakullukçular bizi ve gayri a€avâtlar›n bârhânelerin urup ceng ede ede niçe bin âdemleri bu da€larda k›rup bir ipe muhtâç ipsiz ve saps›z ve zâbitsiz ve râbitsiz haflerâtlar› bizi soyup niçe bin gulâmlar› if‘âl bâblar›na çeküp niçe benâ[m] g›lmânlar› da k›rup hâlâ da€larda niçe bin haflerâtlar a€avâtlar›n›n gulâmlar›yla ayfl [u] ›flret etmededirler. Ammâ sultân›m siz dahi ihtirâz üzre olup bizi alup bir selâmete ç›kar›n" dediklerinde hemân cân bafl›ma s›çrayup cümlemiz silâh›m›zla âmâde olup bu gulâmlar› yan›ma alup gitdikçe yollar üzre niçe lefller ve niçe bâr [u] büngâh hayme hargâh yükleri yerde yat›r gördük.

Me€er bu hakîr-i kemter Termifl kal‘as›na varmazdan iki gün evvel Sadr›a‘zam Fâz›l Ahmed Pafla hemân Termifl'e ›lgar ile gelüp,

"Her kim pâdiflâh kulu ise Girid'e bu ân gelsin" deyince cümle ehl-i ›rz olan a‘yân-› kibâr evlâd [u] ›yâllerin b›ra€up bafl› korkusundan bir cân›yla gemilere gidüp Girid'e geçerler. An›niçün bu kadar sâhibsiz mâl [ve] erzâk-› firâvân› haflerât hüddâmân fursat bilüp nehb ü gâret ederler.

Andan hakîr dahi gâfil olmayu[p] hüddâmlar›m da€lar içre niçe gûne kelepür metâ‘lar bulup üç aded gulâmlar dahi gelüp anlar da piyâde yan›m›z s›ra gidüp 5 sâ‘atde,

Evsâf-› kal‘a-i Kasr› Mora

Bir azîm kal‘ad›r. ‹btidâ Afrika pâdiflâhlar›ndan Sultân Mansûr-› Âl-i Fât›miyyûn bu kal‘an›n ***[282b]*** fethinde âciz-mânde olup bâde'l-feth münhedim [etmifl] ammâ sehel fley ile ta‘mîr ü termîm olmak mümkindir, ammâ acâ’ib ü garâ’ib bir flehr-i mu‘azzam ve âbâdân-› mukaddem imifl. Ve biri biri içine kat-ender-kat sekiz rûzgârdan emîn dâr-› emân kapulu limanlar› var. Ve taflra liman› bin pâre gemi al›r hudâyî liman-› cây-i emând›r. Ve e€er bu kal‘an›n harâb-âbâd olan eser-i binâlar› ve tâk-i Kisrâ ve kubâb-› Dîvâb[âd-›] musanna‘lar›n ta‘rîf ü tavsîf etsem bir kürrâs-› tomâr-› d›râz olur. Ancak hâlâ üç yüz hâneli bir kefere köyü kadar hâneleri kalm›fl. Ammâ bu Kasro da€lar›nda(n) âb-› hayât sular vard›r kim gûyâ âb-› zülâldir. Hâlâ kemerleri ve niçe bin kârgîr binâ âsiyâb-› mâlar› ve niçe bin çeflme-sârlar› ve niçe bin çuka dezgâhlar› ve niçe bin kâ€›zhâne kârhâneleri râygân durur. Be-kavl-i müverrihân-› Rûm cezîre-i Girid'de olan Kasro kal‘as› halk› Sultân Mansûr asr›nda bundan kaçup Girid Kasrosun amâr etdikleriyçün ana dahi Kasro derler. Hudâ-y› Bîçûn an›n dahi fethin müyesser ede, bi-hakk› evliyâ vü enbiyâ. Ve bu Mora Kasrosu liman›ndan,

Kav ‹skala burnu: Ya‘nî Köpek burnu demekdir, ol burundan Anabol› liman› altm›fl mîldir. Ba‘dehu bu Kasro'dan bir sâ‘at leb-i deryâ ile gidüp,

Manast›r-› Kasro: Ayende ve revendelere ni‘metleri mebzûldur ammâ içinde âsî kâfirleri eksik de€ildir. Hikmet-i Hakîm-i Mutlak bu kenîsenin haremindeki kuyudan bir florca beyâz süd gibi su ç›kar. ‹ki filcân içene hakîm flerbetinden nâfi‘ olup burmadan ve sarmadan mülâyemet üzre on kadar amel edüp vücûd-› insânda ve ma‘îdede ne kadar fazalât ve ahlât-› fâside ve ne kadar safrâ ve sevdâ ve balgam ve namâzbur misilli fleyleri ve cemî‘i sovulcan ve kurdlar› k›rup tahtânî niçe ameller edüp âdem tendürüst olur. An›niçün bu deyre beher sene mâh-› Temmûz'da niçe bin âdem hayme vü hargâh ve bârgâhlar›yla gelüp bu mâ-i müshilden nûfl edüp ayfl [u] ›flret edüp zevk u flevk ederler. Ba‘dehu bundan cânib-i flimâle 6 sâ‘at gidüp,

Kal‘a-i Orsolis: Bir püflte-i âlî üzre harâbca bir küçük kal‘ad›r, ammâ Orsolis köyü ma‘mûrdur. Andan semt-i flimâle 5 sâ‘atde,

Karye-i (---) : Müselmân ve kefere re‘âyâs› var. Bâ€lar› bî-hisâbd›r. Andan taraf-› garba 4 sâ‘atde,

Kal‘a-i (---) : Bu dahi bir tafll› bo€az a€z›nda kârgîr binâ-y› harâbd›r. Andan 2 sâ‘atde,

fiehr-i sevâd-› azîm harâb kal‘a-i (---)

Bunu dahi Afrika pâdiflâh› Melik Mansûr münhedim etmifldir. E€er bu flehr-i harâb› mâ-vaka‘› üzre vasf etsem bir müdevven olur, ammâ bunda olan ibret-nümâ sütûnlar ve gûnâ-gûn biçilmifl iri ruhâm-› mermerler ve niçe kerre yüz bin aded kubâb-› tâk revâk-› kisrâlar ve bî-hisâb havz sarây-› azîmler içre f›skiyye ve flâzrevânlar var kim görenler vâlih ü hayrân olur.

Bunu dahi temâflâ edüp ubûr ederek 2 sâ‘at giderek selâmet def‘â **menzil-i kal‘a-i Anabol›,** andan yine cânib-i flimâle giderken **Kuçiya çiftli€i**n geçüp 9 sâ‘atde ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar› ve niçe bâ€lar› geçüp, di€er **menzil-i kal‘a-i Gördüs**.

Hamd-i Hudâ bu mahalle yine selâmetle gelüp,

{Der-tahkîk-i netîce-i külliyât-› flehrengîz-i vilâyet-i Mora}

Cezîre-i Mora'n›n yedi yüz yetmifl mîl adas›n dolaflup ve cümle otuz bir aded ma‘mûr k›lâ‘âtlar›n ve cümle befl aded tabakâtlar›n(?) ve üç yüz altm›fl pâre ma‘mûr kurâlar›n ve cümle yetmifl sekiz aded enhârlar›n ve niçe bin aded kaynak uyûn-› câriyelerinden nûfl edüp ve niçe kerre yüz bin sun‘-› Hudâlar› temâflâ edüp kâmil üç ayda devr edüp niçe yüz aded çiftliklerde zevk u flevkler edüp bu Gördüs mahallinde seyâhat-i Mora'n›n itmâm› oldu. *Hâzâ min fazl› Rabbî.*

‹mdi ihvân-› safân›n flöyle ma‘lûm-› flerîfleri olsun kim Âl-i Osmân destinde böyle bir âb [u] hevâs› latîf ve mahsûllü cezîre yokdur kim cümle üç yüz nev‘a mahsûlün hisâb etmifller. Hattâ yaz u k›fl kuzusu ve keçi o€la€› eksik olmayup koyun bir y›lda iki kerre kuzu verir. Ve k›zlar› tokuz yafl›nda bâli€a olup on yafl›nda evlâd sâhibi olur. S›byânlar› onund[a] ve on ikisind[e] bâli€ olurlar. Ve dahi nebâtât-› alefzâr› dâ’imâ hâs›l olup inciri ve engûrü yedifler kerre y›lda meyve-i âbdâr verir. Ve cemî‘i ahdariyyât sebzevâtlar› yaz u k›fl eksik de€ildir.

Ammâ âb [u] hevâs› dörd nev‘ üzredir. Meselâ Taraboliçe kazâz› ve Kalavrata kazâs› gâyet yaylak olup limon ve turunç ve nâr ve incir ve zeytûn olmaz, zîrâ yaz u k›fl da€lar›nda fliddet-i flitâ olup kâhîce kar dahi ya€ar, zîrâ da€lar› Mora vilâyetinin göbe€idir. Cümle Mora diyâr›n›n enhârlar›n›n menba‘lar› Taraboliçe ve Kalavrata ve Manya da€lar›ndan tulû‘ edüp vilâyet-i Mora'ya taksîm olur.

Ve hevâ-y› sânî Manya da€lar› kavmidir kim lisânlar› baflka kavm-i âsî keferelerdir kim Venedik'e tâbi‘lerdir kim garâ’ib ü acâ’ib da€lar› var. Aslâ ekin olmaz. Cümle halk› vilâyet uru[p] çarpup ve dar› ve kal›mbok yeyüp ve y›lda bir kerre deryâdan b›ld›rc›n kufllar› gelüp niçe kerre yüz bin f›ç› kufl turflusu edüp deryâdan midye ve istiridyeler avlayup yerler. Gâyet sa‘b vilâyetdir.

Ve bir k›sm-› sâlisi Mizistre sanca€›d›r kim tâ Beneffle'ye var›nca bir sevâhil *[283a]* ve mahsûllü ve bâ€ u bâ€çeli yerlerdir. Hattâ on yedi nev‘ inciri sicilde mastûr olup Çakona kavmi bu sancak hâkinde olup baflka lisânlar› var.

Dördüncü hevâs› Gaston sahrâlar› kazâs›d›r. Aslâ kar durmaz, gâyet mahsûldâr fezâ-y› lâlezârd›r kim cümle vilâyet-i Mora'y› ve vilâyet-i Venedik'i bu Gaston kazâs› besler.

Ve bu cezîre-i Mora'da dörd gûne benî âdem lisânlar› vard›r. Evvelâ Mizistre cânibi fasîh ü belî€ Rûm'dur. Ve biri Manya Rûm'u lisân›d›r. Ve biri Beneffle kurbunda Çakona keferesi lisân›d›r. Ve biri Vostiçe ve Kalavrata cânibleri cümle Arnavud lisân›d›r *ve's-selâm.*

Bu hisâb üzre Mora'n›n dörd gûne hevâs› ve dörd lisân üzre âdemîsi evsâflar› tamâm oldu.

Der-beyân-› kavl-i müneccimân-› ilm-i usturlâb

Mora iklîm-i (---) (---) (---) bulunur. Arz-› beledi (---) tûl-› nehâr› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) olup cümle yigirmi üç aded kad›l›k yerdir ve cümle iki sancak yerdir. Ammâ halk›n›n lisânlar› Urûmflad›r. Lâkin sulehâ-y› ümmetden âdemleri çokdur. Ve muhibb-i garîbi'd-diyâ[r], ankâ sâhib-i kerem ve sâhib-i çerâ€-› efrûhte hânedân sâhibi veliyyü'n-ni‘am âdemleri vard›r.

Ba‘dehu bu Gördüs'den Zekeriyyâ Efendimiz ile cânib-i cenûba (---) sâ‘at gidüp tekrâr,

Menzil-i kal‘a-i Anabol›

Sürsat a€as› Murâd A€a ile ve fieyhî Efendi ve Paflazâdeler ile zevk [u] safâda iken tâli‘imiz müsâ‘id olup donanma-i hümâyûn ile Kapudan Kaplan Pafla sadr›a‘zam› Girid'e b›ra€up Anabol› liman›na lengerendâht oldukda hakîr buluflup,

"Bire Evliyâm hofl geldin, bire seni Vezîria‘zam Kethudâs› ‹brâhîm A€a ve Defterdâr Ahmed Pafla ve gayri ifl erleri seni isterler, tiz bafldardaya gir, seni karflu Girid'e geçireyim" dedikde cân›ma minnet olup sekiz re’s atlar›m›z ve üç aded memlûklar›m›z iki g›râr esbâb-› bâr-› sakîllerimiz Zekeriyyâ Efendi'nin Kuçiya nâm çiftli€ine gönderüp bu hakîr bir at ve bir harar esbâb ve üç nefer gulâmlar ile salt sebükbâr olup Allâhu Te‘âlâ'ya s›€›nup Zekeriyyâ Efendi ile Abdî Paflazâde Hasan Be€'in Karaca bafldardas›na bir at›mla ve hidmetkârlar›mla gemiye girüp hakîr Hasan Be€ ile kad›rga k›ç›nda zevk edüp tilâvet-i Kur’ân ederek,

Sene 1078 târîhinin mâh-› Rebî‘u'l-âhirin fî yevmi 15 Girid gazâs›na azîmet etdi€imiz beyân eder

Üç günde cemî‘i asâkir-i ‹slâm ve niçe kerre yüz bin g›râr zahâ’irât ve mühimmât levâz›mâtlar› ale't-ta‘cîl kad›rgalara tahmîl edüp ol gece salpa demir ve fora tente edüp "Tevekkülen alallâh" deyü orsa fland›ra sanca€ u bayraklar diküp Anabol› liman›nd[an] *bism-i ‹lâh* ile ç›kup cenûb taraf›na otuz mîl gidüp,

Cezîre-i Somun, an› geçüp **cezîre-i Sulucalar**, an› geçüp k›ble cânibine gidüp **cezîre-i Tolom:** Bu mezkûr cezîreler Anabol› körfezi içinde vâki‘ olmufflard›r.

Andan cânib-i flarka k›rk mîl gidüp tekrâr yine **cezîre-i Çaml›ca**, andan mezkûr olan **liman-› Kasro Mora**, andan yine **cezîre-i Dokoz**: Bu mahallerde

hikmet-i Hudâ rûzgâr muhâlif olup yolumuz de€il iken niçe hurde adac›klar› geçüp seksen mîl dahi,

Der-menzilgâh-› liman-› kal‘a-i Termifl

Hikmet-i Hudâ yine temâflâ edüp me€er anda donanma-i hümâyûnun n›sf› anda âmâde imifl. Cümle donanma bir yere cem‘ olup anda tarfetü'l-ayn içre sulanup taraf taraf küffârdan haberler alup vakt-i seherde nefîr-i r›hletler çal›nup cümle altm›fl yedi pâre aleste ve palpa ve su€urya ve serdemend bafldarda [ve] kad›rgalar olup yine "Tente fora avanta demir" deyü silisreler çal›nup isa seren ve sök(?) yelken edüp befl pâre uçkun pergende firkateleri cânib-i hamsînde ileri karavul ve kula€›zlar gönderüp andan poyraz rûzgâr-› muvâf›k ile kâmil cânib-i cenûba yüz otuz mîl gidü[p],

Der-menzil-geh-i liman-› azîm Eski Beneffle

Mukaddemâ tavsîf olunmufldur, ammâ hikmet-i Hudâ rûzgâr-› zorkâr muhâlif olup befl gün befl gece bu limanda tente kurup lenger-endâht olup mihmân olduk. Ammâ cümle kapudanlar› avretler burusu gibi burular ve sanc›lar dutup küffâr havfinden yüreklerin ovma€a bafllad›lar. Hamd-i Hudâ üçüncü gün eyyâm-› müsâ‘id esüp der-akab salpa demir edüp otuz mîl gidüp,

Kaba burun

Ana kefereler lisân›nca Kav Maloya derler. Bu burunda bir kenîse vard›r. ‹smine Frengler Kav (San) Sanangelo derler. Biz dahi cümle gemilerle ol burunu geçüp gün do€usu rûzgâr›yla orsa orsa giderek,

Cezîre-i (---) Çuka

Mora'n›n Kapo[spata] burnundan bu cezîre-i Çuka kâmil (---) mîldir. Ve bu cezîre dâ’iren-mâdâr altm›fl mîldir. ***[283b]*** Bir a‘lâ liman› ve bir metîn kal‘as› var. Hâlâ Venedik Frengi hükmündedir. Hattâ sene 1055 târîhinde Serdâr-› Mu‘azzam Yûsuf Pafla ile cezîre-i Girid'de kal‘a-i Hanya'y› feth etdikden sonra ‹nebaht›l› Gâzî Durak Be€ firkateleri ile bu cezîreyi urup ihrâk edüp bu kadar mâl-› ganâ’imler ile mu€tenim olup bu cezîreyi görmüfldük. Hamd-i Hudâ bu sâl-i gazâda yine girüp alarkadan önünden geçüp yine orsa orsa gidüp seksen mîlde k›bleye gidüp hamd-i Hudâ cezîre-i Girid'e varup k›y› s›ra s›y›rdup **Kapospata** burnu nâm yere vard›kda me€er küffâr›n sekiz pâre mefret paturuna nâm kalyonlar› anda yat›rlarm›fl. Hamd-i Hudâ eyyâmlar› muhâlif oldu€undan kaskat› kalup yat›rlard›, ammâ bir muvâf›k eyyâm-› müsâ‘id ile bir sakarc›kl› rûzgâr komu birkaç pâre kad›rgalar›m›z Nazarete liman›na düfldü, ammâ gayri cümle kad›rgalar›m›z hamd-i Hudâ selâmetle Hanya liman›na girüp ›skarça yatd›k.

Taflradaki gemiler dahi küreklerin ve dona€a[ç]-lar› ve zavraklar›n k›rarak limana girdiler. Ve Nazarete liman›na giren kad›rgalar dahi anlar da yüz bin anâ çekerek Hanya liman›na fî Rebî‘u'l-âhirin 25 gün liman-› Hanya'ya dâhil olunca,

{Der-vasf-› gazâ-y› âmedânî be-dest-i Kaplan Pafla-y› Rüstem-i Sânî}

Hemân Kapudan Kaplan Pafla Sadr›a‘zamdan fermân alup Anabol›'dan al›nan balyemez toplar› arabalara ve k›zaklara bindirüp cemî‘i asâkir-i ‹slâm ile toplar› çeküp mukaddemâ Kapospata burnunda rûzgâr alt›nda yatan sekiz pâre kâfir kalyonlar› yan›na karîb varup ale'l-fevr leb-i deryâda da€lar gibi siperler yapup kâfir gemilerine balyemez toplar urma€a bafllad›k. Ammâ la‘în küffâr bî-eyyâm olmak ile aslâ deprenmeyüp hamd-i Bîçûn flayka toplar›n tafl gülleleri gemilere isâbet edüp suya berâber pençerelere aç›lup ol ân üç pâre gemileri gark olup bin altm›fl aded küffârlar› cümle kenâra ç›kup esîr etdiler, befl pâre gemileri fleytânat-› hîle ile demirleri üzre tonoz elleyerek rûzgâr üzre ç›kup yelken açup giderken biri dahi gark olup ancak dörd pâre (pâre) gemileriyle Suda liman›na gücile girüp cân kurta-ranlar› az kald›.

Hamd-i Hudâ bin altm›fl kadar esîr ile flâd›mân-lar ederek kal‘a-i Hanya'ya gelüp Kaplan Pafla Sad-r›a‘zamdan bir tuhaf semmûr kürk ve sâ’ir kapudanlar {ve Seydîzâde Mehemmed Pafla'ya ve Konakç› Alî Pafla'ya} ve gayri ifl erlerine tahlî‘ât-› fâhireler geydirilüp ol gece cümle kad›rgalar› boflaldup yine donanma-i hümâyûn Mora vilâyetine gidüp asker-i ‹slâm geçirmek fermân olundu.

Bu mahalde Anabol›'dan ve E€riboz kal‘alar›n-dan getirdi€imiz seksen vuk›yye tafl gülle atar flayka toplar› kâfir gemilerine getirüp urmufldu. Ol toplar› her mühimmâtlar›yla Kandiye alt›na gitme€e âmâde etdik. Ve Hanya kal‘as›ndan on pâre toplar getirüp kâfir gemilerine urup küffâr gemilerinin çarm›hlar› ve direklerin hevâya perrân etmifldik. Ol toplar› dahi Hanya kal‘as›nda yerli yerlerine koyup,

Der-beyân-› gâziyân-› flehîdân

Küffâr ile ol neberd-i savafl-› perhâflda ibtidâ Çarkac› Seydî Ahmed Paflazâde ileri varup küffâra mukâbil tabyalar ve siperler yaparken hemân küffâr gemilerinden bir yayl›m toplar atup orsa haçl› bayrak-lar›n dikdi.

Ol sademât-› topdan Seydîzâde kolundan yigir-[mi] nefer gâziyân-› mücâhidân flehd-i flehâdet câ-m›ndan nûfl edüp çarkac›m›z askeri yan vermifldi. Hemân ale'l-akîb Kaplan Pafla-y› dilîr Todori kal‘as› taraf›ndan imdâd-› asker yetifldirdi. Ve Konakç› Alî Pafla dümdâr iken küçük kal‘an›n Kapospata burnun-da tabya kurup du‘â vü senâ ile toplara âtefl edüp

küffâr› k›rarken küffâr-› dûzah-karârdan bir yayl›m toplar dahi at›lup Alî Pafla kolundan yigirmi nefer serbâzân-› dilâverânlar flehîd oldular. Ammâ bizim Kaplan Pafla taraf›ndan iki at ve dörd nefer aya€› demirli pâyzenler mürd olup iki yi€it flehîd oldu. Hanya'da bu cümle flühedâlar› gasl edüp cümlenin namâzlar›n bir kerreden k›lup eski flühedâlar cebbânesinde defn etdik. Rûhlar›yçün el-fâtiha.

Ba‘dehu Sadr›a‘zam ve Serdâr-› mu‘azzam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla cemî‘i umûrdîde ve kâr-âzmûde asker-i ‹slâm›n ihtiyârlar›yla müflâvere edüp Hanya'dan kalkup Kandiye kal‘as›na salt gidüp kal‘an›n tarz [u] tavr [u] flekl-i flemâ’ili ve meterise ve la€›ma girüp muhâsara edecek yerlerin görme€e üç bin asker ile salt sebükbâr gitdikde bu hakîr Hanya alaybe€isi fia‘bân A€a hânesinde Vezîr Murâd Paflazâde Be€ ile mihmân olup Hanya kal‘as›n› seyr [ü] temâflâ edüp âsâr-› binâlar›n tahrîr etme€e flürû‘ etdik.

Ammâ hamd-i Hudâ sene 1055 târîhinde Sultân ‹brâhîm asr›nda be-dest-i Serdâr-› mu‘azzam Yûsuf Pafla ile fethinde bulunup ezân-› Muhammedîler tilâvet etmifldik, ammâ flimdi ol zamândan berü dahi ziyâde ma‘mûr u âbâdân ve müzeyyen olmufl.

Der-evsâf-› vilâyet-i cezîre-i ‹krît, ya‘nî Girid-i Kanya ve kal‘a-i sedd-i Yûnân Hanya

Be-kavl-i tevârîh-i Yûnân bu kal‘a ibtidâ ‹flpanya binâs›d›r. Ba‘dehu Rûm-› Yûnân Feylekos dahi ziyâde amâr etmifldir.

Ba‘dehu fiâm-i flerîfde Âl-i Emeviyyûn asr›nda Afrika pâdiflâhlar›ndan Sultân Mansûr-› Fât›miyyûn bin yedi yüz pâre yelken ile bu cezîre-i ‹krît'i feth edüp yüz yetmifl sene dest-i ‹slâm'da ***[284a]*** olup niçe bin ma‘bedgâh-› müslimîn var iken sene (---) târîhinde Venedik Frengi istîlâ edüp kabza-i tasarrufa alup dâr-› menhûslar etdikde hikmet-i Bârî yârî k›lup sene (---) târîhinde Sultân Süleymân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* Malta Rodos'un feth etdikde cümle Efrenc küffârlar›n›n derûnlar›na havf [u] haflyet düflüp,

"Hay Sar› I€ronda Türk Süleymân'›n kuvvet-i tâli‘i küflâde olup elbette bu cezîre-i Girid'e dahi Süleymân yâhûd bir Mehemmed Hân gelmesi mukarrerdir" deyü bîm [u] ra‘ba düflüp bu Hanya kal‘as›n ve Retime kal‘as›n› ve Kandiye kal‘as›n sedd-i ‹skender-misâl ederler.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Sultân Selîm-i Sânî be-dest-i Kara Mustafâ cezîre-i K›br›s'› üç y›lda Venedik elinden feth etdikde yine Venedik kâfiri dibelik havfe düflüp bu Hanya kal‘as›na iki tabya-i azîm dahi zamîme edüp metânet üzre eder. Ammâ *el-abdü [yüdebbiru] vallâhu yukaddir*[1] kifli elbette korkdu€una u€ray›sar.

Hikmet-i Hudâ sene (---) târîhinde Sultân ‹brâhîm bin Ahmed Hân asr›nda Serdâr-› mu‘azzam Boflnak Silihdâ[r] Yûsuf Pafla ile yedi yüz yetmifl pâre yelken ile bu Hanya'ya gelüp feth etdi€imiz bâlâda cild-i sânî Seyâhatnâmemizde cümle ceng [ü] cidâlimiz ile mastûr, ammâ flimdi hamd-i Hudâ bu sene 1078 târîhinde Sultân Mehemmed Hân ibn ‹brâhîm Hân asr›nda Kandiye kal‘as›n fethine geldi€imizde bu kal‘ay› feth etdi€imizden ziyâde ma‘mûr [u] âbâdân gördüm. Bu kal‘ay› ibtidâ feth etdi€imizin târîh-i m›sra‘›d›r:

Kuvvet-i bâzû-y› sultân ile al›nd› Girid.
Sene 1055.

Hâlâ ‹brâhîm Hân tahrîri üzre eyâlet vezîri taht›d›r. Paflan›n›n taraf-› pâdiflâhîden hâss› (---) akçedir. Ve defter kethudâs› hâss› (---) akçedir. Ve mâl defterdâr› hâss› (---) akçedir. Çavufllar kethudâs› ve çavuflbafl›s› ve defter emîni ve defter kethudâs› ve çavufllar kâtibi ve flehir mukâta‘ac›s› ve tîmâr defterdâr› ve alaybe€isi ve çeribafl›s› ve (---) aded erbâb-› zu‘amâs› ve (---) aded erbâb-› tîmâr› vard›r. Kânûn üzre cümle hîn-i seferde cebe[lü]leriyle ve paflas› askeriyle cümle tokuz bin aded zeytûn sipâhîsi askeri olur. Ve alt› oda yeniçeri a€as› ve alt› oda cebeciler a€as› ve alt› oda topçular a€as› ve bir oda kumbarac›lar a€as› ve bir oda la€›mc›lar a€as› ve dizdâr a€as› ve gönüllü a€as› ve azeb a€as› ve beflli a€as› ve martolosân a€as› ve yerli cebeciler a€as› ve yerli topçular a€as› ve yerli hisâr eri a€as› ve kapudan a€as› ve mi‘mâr a€as› ve harâc emîni ve gümrük emîni ve bâcdâr a€as› ve flehir kethudâs› ve mu‘temed bafl› ve muhtesib a€as› ve kalkanc›bafl› ve marankozbafl› ve (---) (---).

El-hâs›l k›rk iki a€al›k olup üç bin aded kal‘a kullar›ndan mâ‘adâ cümle on befl bin aded pür-silâh güzîde asker Hanya içinde hâz›r-bâfld›r. Hâlâ dest-i Âl-i Osmân'da böyle bir metîn ve mükellef ü mükemmel askerli kal‘a yokdur.

Ammâ taflra muhâfazac› askerleri cümle k›rk bin asâkir-i ‹slâm-› nusret-me’sere Gâzî Deli Hüseyin Pafla serdâr-› mu‘azzam olaldan berü bu kadar bin aded cüyûfl-› muvahhidîn âmâde olup niçe kerre küffâr› k›rup kralzâdeleri ve kapudanlar esîr-i bend-i zencîr edüp der-i devletde Yedikulle'de hapis etmifllerdir.

Ve hâkim-i fler‘îsi evvelâ befl yüz akçe mevleviyyet pâyesiyle fleyhülislâm› ve befl yüz akçe pâyesiyle mollas› ve nâhiyesi (---) aded kurâs› var. Beher sene mollas›na ber-vech-i adâlet yedi bin gurufl hâs›l olur. Vezîrine elli bin gurufl hâs›l olur. Ve cemî‘i flürefâya nakîbü'l-eflrâf› vard›r. Ve sipâh kethudâyeri ve beytü'l-mâl a€as› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

[1] Kul tedbir al›r, Allâh takdir eder.

Der-vasf-› eflkâl-i zemîn-i kal‘a-i Hanya

Evvelâ maflr›k taraf›nda Suda kal‘as› burnu ile garb taraf›nda Kapospata burnu içinde otuz mîl enli bir körfez intihâs›nda vâki‘ olmufl dâ’iren-mâdâr alt› bin ad›m ve üç mîl ihâta eder bir kal‘a-i sedd-i ‹skender'dir kim leb-i deryâda bir alçak kayal› püflte üzre vâki‘ olmufldur.

Hakîkatü'l-hâl iç kal‘as›n› sedd-i ‹skender-i Yûnân binâ etdi€i Yûnâniyân tevârîhlerinde musarrahd›r, ammâ hakkâ ki bu kal‘an›n edîm-i arzda misli me€er yine bu cezîrede Kandiye Kasras› ola.

Leb-i deryâda flekl-i muhammes befl tabyal› bir kal‘a-i bâlâd›r kim cümle iki aded kapusu var. Biri kara taraf›nda cânib-i cenûba nâz›r büyük kapudur. Ve biri dahi taraf-› flimâle mekflûf büyük liman kapusudur, ammâ ikifler kat bâb-› hadîdlerdir. Ve bir küçücük u€r›n kapucuk dahi limana aç›l›r ammâ a€aç kanatl› kapudur, demirli de€ildir ve hâss u âmm kapusu de€ildir. Ammâ büyük kapular demirli olup cümle memerr-i nâs kapular› olup cemî‘i halk bu kapulara muhtâc olup mâbeynleri mâl-â-mâl âlât-› silâh ile müzeyyen olup fleb [ü] rûz dîdebânlar pürsilâh olup nigâhbânl›k edüp âyende vü revendelere nazar ederler.

Bu büyük kapudan taflra handak üzre a€aç cisr-i azîmin üstünde on bir aded a€aç topuzlar var, ***[284b]*** ya‘nî "topuzumuz ile ald›k" alâmetidir.

Ammâ bu cisrin alt›nda tokuz yerde handak içre kârgîr binâ direkler vard›r. Handak› bir deryâdan bir deryâya var›nca kâmil befl bin ad›m karad›r ve yüz ad›m enli handakd›r, ammâ ol kadar derin de€ildir.

Ve kal‘as› dîvâr› elli zirâ‘ yüksek olup sâfî kesme küfegi arfl›n tafl› ile binâ olunup handaka nâz›r her tabyas› birer kal‘a-misâl olup her tabya üzre siper sepetlerinin ardlar›nda ejder-i heft-ser-misâl balyemez ve flayka toplar› kirpi gibi handaka ve cânib-i yemîn [ü] yesâra nigerân eder toplar› var.

Ve her tabyas›n›n mâbeynleri befler yüz hatvedir, ammâ levendâne ad›md›r. Ammâ flimâl taraf› deryâ olup ol cânibi liman kenâr›nca bu kal‘a bin ad›md›r.

Ve cümle üç aded tabya-i azîmlerdir. Altun tabyas› ve gümüfl tabyalar› cümleden metîn ü müstahkemdir. Ve bir tabya-i azîm tâ liman a€z›nda bir yalç›n kaya üzre dökme balmûmuna benz[er] bir musanna‘ burc-› bârûda deryâya berâber elli pâre serâmed balyemez toplar› ve flayka nâm pranka toplar› var. ‹çlerine âdem s›€ar. Bu top-› kûplar deryâda aslâ bir ç›rn›k ve bir kay›k gezdirmediklerinden mâ‘adâ rûy-› deryâda mart› kuflu uçurmazlar.

Liman›n a€z› kapusu poyraza nâz›r olup gücile bir kad›rga s›€ar. Her gece bu liman kapusuna kulleden kulleye dollâblar ile zencîr çekerler. Ammâ liman› iki yüz pâre gemiyi bî-minnet alup bu liman tâ flehrin içine girüp her cânibi sarâylar ve çârsû-y› bâzârlard›r.

Ve bu liman›n maflr›k› taraf›nda cümle yigirmi aded tershâne gözleri var. On alt›s› kârgîr ve toloz kemer binâlard›r. Dördü hîn-i muhâsarada sehelce vîrânca olup limana nâz›r sarâylar var kim her birinin ta‘rîf ü tavsîfinde lisân âcizdir. Ammâ bu liman taraf› dîvârlar›n›n iç yüzleri toprak y›€›l› de€ildir, hemân sâde kal›n kal‘a dîvârlar›d›r. Ammâ kara taraflar›› dîvâr›n›n iç yüzleri kûh-› Demâvend-misâl yüz altm›flar ad›m enli da€lar gibi toprak y›€›l›d›r kim kal‘a dîvârlar›ndan onar arfl›n topraklar yüksekdir.

Ve her tabyalar üzre iç yüzde kal‘adan yüksek yigirmifler arfl›n kaddi tabyalar vard›r. Befl aded tabyalar›n cümlesi birbirlerin korudurlar. Ve her tabya birer sedd-i ‹skender'e mânend olup her birinin üzerlerinde birer aded âlî ve musanna‘ karavulhâne köflkleri vard›r. Garb taraf›ndaki altun tabyas› ve flark taraf›ndaki gümüfl tabyas› ve (---) tabyas›

.....(1 sat›r bofl).....

Bu mezkûr tabyalar›n altlar› kat-ender-kat cümle hiyel [ü] fleytânatar ile binâ olunmufl la€›mlard›r. Ammâ nefs-i kal‘a dîvâr› hemân yigirmi arfl›n enli fieddâdî binâ-y› metîn kal›n dîvârd›r. Mâ‘adâs› da€lar gibi y›€›lm›fl toprakd›r ammâ dar› ve kam›fl köküyle çim ender çim ve r›ht›m olmufl toprakd›r. Bir yerine yüz bin gülle ursan aslâ te’sîr edüp darabât-› top-› kûb kal‘aya aslâ rahne vermez sa‘b dîvârd›r.

Der-vasf-› enderûn-›
imârât-i kal‘a-i Hanya

Bu zikr olunan cirimdeki kal‘a içinde cümle dörd bin aded kat-ender-kat cümle deryâya nâz›r flâhniflîn ve revzen ve (...)l› ve maksûreli cümle Frengî kârgîr ve kâfirî binâl› hânedân-› zîbâl› flehr-i ma‘mûr sarâylar ve büyût-› ra‘nâlard›r kim cümle billûr gibi kireç s›val› sütûhlar› olup dam u bâmlar›ndan cereyân eden matar-› rahmetleri cümle evlerin su sarn›çlar›na cereyân edüp mâh-› Temmûz'da buz gibi sular› nûfl olunur.

Der-medh-i sarây-› a‘yân-› a€avât: Cümleden pafla sarây›, Yûsuf Pafla sarây›, Mûsâ Pafla sarây›, fia‘bân Alaybe€i sarây› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) meflhûrlard›r.

Der-ayân-› cevâmi‘hâ-y› ehl-i îmân: Cümle alt› aded ma‘bedgâh-› selâtîn ve gayri sâhibü'l-hayrât-› a‘yând›r.

Ammâ cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik Fâtih-i Hanya Gâzî Yûsuf Pafla câmi’idir. ‹ki yüz ayak tûlu ve seksen ayak arz› k›ble kapusundan mihrâba var›nca tûlânî vâki‘ olup kenîseden velî olunmufl bin câmi‘-i münevverdir.

Andan Sultân ‹brâhîm câmi‘i, musanna‘ ma‘bedgâhd›r kim bu da deyr-i kadîm idi.

Andan Koca Mûsâ Pafla câmi‘i, iç kal‘an›n içinde bir mürte[fi]‘ yerde vâki‘ olup cihân-nümâ bir câmi‘-i pür-envârd›r. Bu mezkûr cevâmi‘ler cümle cemâ‘at-i kesîreye mâliklerdir.

Andan Yeniçeri A€as› câmi‘i.

Andan liman kenâr›nda Küçük Hasan Pafla câmi‘i, kiliseden bozma de€ildir. Müceddeden Sekbânbafl› Mahmûd A€a binâ ederken nâ-tamâm kalup Hasan Pafla itmâm etdi€inden Hasan Pafla câmi‘i derler. K›ble kapusu üzre târîhi budur:

Ol ser-i sekbâniyân kim Hazret-i Mahmûd A€a
Hayra sâlik olma€› Hak ana in‘âm eyledi

Dedi hâtifdir an›n gûfl eyleyüp târîhini
Cidd ile bu câmi‘in noksân›n itmâm eyledi.

Sene (---).

Der-aded-i mesâcidhâ-y› muvahhidân: Cümle yedi aded mahalle zâviyeleri idi. Hâlâ dahi amâr olmadad›r. ***[285a]***

Der-ilm-i dâru't-tedrîs-i âlimân:

.....(3/4 sat›r bofl).....

Der-mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân:

.....(3/4 sat›r bofl).....

Der-zikr-i hânkâh-› erbâb-› tarîk-i zîflân: Cümle üç aded tekye-i dervîflând›r.

.....(1/2 sat›r bofl).....

Der-çeflme-sâr-› râhat-› dil ü cân: Cümle (---) aded çeflme-i cârîlerdir, ammâ cümleden havz-› azîm meydân›n›n çeflmesi târîhidir:

Bârekallâh ser-i sekbânân A€a-y› Mahmûd
Eyleye Rabbü Vedûd âkibetini mahmûd,

Çeflme itmâm›na Âlî dedi zîbâ târîh,
Yâ Ganî oldu iki eksik olunca ma‘dûd.

Sene 1073.

Di€er târîh-i gayri çeflme, der kurb-› Hunkâr câmi‘i:

Sâ‘î-i hayr ser-i sansoniyân,
Hazret-i Osmân A€a-y› zî-hayâ,

Nûfl edince dediler târîhini,
Çeflme-i ayn›'l-hayât-› cân-fezâ.

Sene 1072.

Der-defter-i çârsû-y› bezzâzistân: Cümle befl yüz aded dükkân-› ehl-i h›refdir ve yigirmi aded kahvehânelerdir, ammâ kal‘adan taflra meyhânelerdir.

Der-medh-i hammâmât-› gâsilân: Cümle alt› aded hammâmlard›r.

.....(1/2 sat›r bofl).....

Der-hân-› hâcegân-› tüccârân:

.....(3/4 sat›r bofl).....

Der-sebîlhâne-i cân-sitân:

.....(3 sat›r bofl).....

Der-sitâyifl-i kal‘a-i meyân: Mezkûr büyü[k] hisâr›n tâ ortas›nda bir mürtefi‘ yerde cihân-nümâ bir iç kal‘ad›r kim cümle üç aded kapular› var. Biri cânib-i flarka ve biri taraf-› garba ve biri nerdübân ile enilüp ç›k›lup çârsû-y› bâzâra ifller bir bâbd›r kim öbür kapulardan küçükdür. Ammâ öbür büyük kapulardan bir kapuya var›nca bu iç kal‘a ortas›nda bir vâsi‘(î) pâk kald›r›ml› flâhrâh›n yemîn [ü] yesâr›nda aceb kârgîr binâl› musanna‘ azîm sarâylar› var kim her biri kat-ender-kat cihân-nümâ sarâylard›r. Bu kal‘a ve taflra kal‘a ve taflra bâ€ u bâ€çeler kâfir zamân› ol kadar ma‘mûr u müzeyyen imifl kim gûyâ her hânedâ[n] kasr-› irem ve her bir bâ€çe cinîn-i hurrem imifl kim ta‘bîr ü tavsîfden müberrâd›r. Lâkin henüz ilâ yevminâ hâzâ ma‘mûr [u] âbâdân olmadad›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-› âb [u] hevâ-y› râhat›'l-ebdân: Âb [u] hevâs›n›n letâfetinden mahbûb u mahbûbelerine hadd [ü] hasr yokdur. Husûsan siyâh kâküllü Rûm pençe-i mahbûb gulâmlar› sîm-ten ve nâzük-beden olup hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde g›lmânlar› olup gâyetü'l-gâye zekî ve necîb ü reflîd olu[r]lar.

Der-eflkâl-i kabâ-y› bintân-› ehl-i ›syân: Cümle Rûm avretleri dahi mahbûbe-i zamâne olup âfl›kperestlerdir, ammâ libâslar› gâyet kabîhdir. Meselâ fisdân ta‘bîr etdikleri harîr-i gûnâ-gûn kabâlar› koltuklar› alt›nda hammâl semeri gibi yumru olup arkalar› ve gö€üsleri dahi eyle yumru olup bellerinden yukarusu tâ koltuklar›na var›nca e€er kar›nlar› ve e€er sîneleri ve e€er memeleri ve e€er mû-miyân kemerleri aslâ görünmeyüp hemân koltuklar›ndan yukaru omuzlar› ve kollar› ve gerdân ve yüzleri ve bafllar›nda kâtibî sar›klar› alt›nda siyâh saçlar› görünüyor. Gayri endâmlar› gûyâ bir harar gibi fisdân içinde olup hemân koltuklar›ndan afla€› bir Mevlevî dervîfli tennûresi geymifl Yezîd libâsl› mahbûbe zenâneleri var.

.....(3/4 sat›r bofl).....

Der-k›yâfet-i libâs-› re‘âyâ-y› kâfirân: Cümle re‘âyâ vü berâyâs› Rûm keferesi olup cümle bafllar›na kara manlifke flapka geyüp esbâblar› koyun yünü sofdan siyâh rokla geyüp bellerinde zünnâr kuflaklar› ve ayaklar›nda siyâh Freng pâbuçlar› geyüp kefereden müselmân olanlara bozma kavmi derler.

Der-vasf-› memdûhât-› me’kûlât: Evvelâ engûrü Bozcaada'da ve Kuds-i fierîf kurbunda Halîlü'r-rahmân'da ve Mardin yan›ndaki Sincâr da€›nda bu Hanya üzümü gibi âbdâr hofl-hor engûrü olmazd›r. Hattâ bir salk›m üzümü on befl vuk›yye gelüp yigirmi yedi gûne ›neb-i elvân› olur. Ve kilise bal› derler bir beyâz asel-i musaffâs› olur kim tenâvül edenin demâ€› râyiha-i müflkden mu‘attar olur. Gâyet latîf bald›r ammâ az olur. Ve bir nâr› bir vuk›yye gelir gâyet âbdâr ve dânedâr rümmân› olur. Ve zeytûnu ve servi a€açlar› cihân› dutmufldur. Ve meflhûr-› âfâk

olan harâm flarâb-› bî-hicâb› fâs›kân [u] fâcirân mâbeynlerinde memdûhdur.

Der-temimme-i flehrengîz-i külliyât: Evvelâ kal‘an›n kara kapusunda[n] taflra yass› tabya bafl›nda gâziyân-› mücâhidânlar›n ***[285b]*** küffâr-› hâksârdan kesdikleri kellelerinden bir kulle-i bâlâ binâ olunmufldur. Bu dahi vâcibü'l-iberdir.

.....(2 sat›r bofl).....

Der-ziyâretgâh-› meflhed-i kal‘a-i Hanya: Evvelâ kabr-i Gâzî Kansu Pafla, Kamalak Siyâvufl Pafla, B›y›kl› Mustafâ Pafla, Küçük Hasan Pafla, Kör Hasan Pafla (---) (---) (---) niçe yüz aded vüz[er]â ve mîr-i mîrânlar var ve flimdi kâfir kalyonlar›yla ceng ederken flühedâlar›m›z medfûnlard›r. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bu flehr-i azîmi bu yüzden seyr [ü] temâflâ etdi€imizden sonra Sadr›a‘zam Kandiye'yi seyr [ü] temâflâ edüp la€›m ve meteris yerlerin görüp (---) haftada Hanya'ya gelince Mora taraf›ndan kapudan pafla niçe kerre deryâ-misâl asker-i ‹slâm› zahâ’irleriyle cezîre-i Girid'e geçirüp asker-i ‹slâm deryâ-misâl oldu.

Hemân Sadr›a‘zam nefîr-i r›hletleri ve kûs-i kerr ü ferr-i irtihâlleri çald›rup sene (---) mâh-› (---) yevm-i (---) günde alay-› azîm ile Hanya'dan sa‘d sâ‘atde ç›kup kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek "Azm-i râh-› gazâ-y› Kandiye" deyüp gitmede.

Bu hakîr-i pür-taksîr asker-i deryâ-misâlin izdihâm›ndan hazz etmeyüp on aded atl› ve çemender süvârl› refîkler ile yoldan sol cânibe sapup alâ tarîk›'s-seyr nîm sâ‘at cânib-i flarka sengistân içre gidüp,

Evsâf-› cezîre-i kal‘a-i Suda

‹btidâ bânîsi be-kavl-i müverrihân-› Latin K›r›m cezîresinde Kefe kal‘as› kurbunda Sudak keferesi Sultân Bâyezîd-i Velî'nin Gedik Ahmed Paflas› elinden halâs olup gemileriyle bu cezîre-i Girid'e gelüp bu Sudak Frengi bu kal‘ac›€› binâ etdiklerinden Sudak'dan galat Suda derler, ammâ hakîkatü'l-hâl Suda kal‘as›d›r kim karada de€ildir. Evvel ve âhir Venedik ban› hükmündedir.

Kal‘as› elli mîl tûlu bir liman-› azîmin intihâs›nda Hanya'ya bir bay›r afl›r› karîb ol bay›rl› kaya dibinde deryâ içinde flekl-i müseddes bir sedd-i metîn bir küçücük kal‘ac›kd›r kim sâfî yalç›n kaya üzredir, ammâ gâyetü'l-gâye sa‘bd›r ve evleri azd›r. Aslâ bâ€› ve bâ€çesi yokdur, zîrâ adas› kâmil üç mîl ihâta eder adac›kd›r kim cümle kat-ender-kat dirsek dirsek binâ olunmufl cümle kal‘ad›r.

Bir yerden var›lacak yerleri yokdur, ammâ Hanya cânibindeki kayalardan bu kal‘aya bir flâhbâz ve tüvânâ yi€it el tafl› atsa tafl erer. Tâ bu mertebe karaya yak›n adac›kd›r. Kurflum atsa evlâ bi't-tarîk kal‘as›nda kefereler durmaz, ammâ niçe kemîngâhlar› vard›r, aslâ kefereleri görünmez. Ammâ e€er himmet-i Âl-i Osmân olsa Hanya taraf›ndaki burundan bu Suda'ya var›nca el tafl› (...) deryây› befl on pâre gemi gark edüp doldurmak mümkindir, yâhûd karadan darabât-› top-› kûb sademât›yla bu kal‘ac›€› hâke berâber münhedim etmek emr-i seheldir, ammâ himmet-i azîm ister. Hattâ sene (---) târîhinde Kapudan Voyn›k Ahmed Pafla bu kal‘aya donanma-i hümâyûn ile eyi hücûm edüp sar›lm›fl, ammâ emr-i Hudâ flehîd olunca cümle gemiler çekilüp gitdiklerinde kal‘an›n fethi müyesser olmayup ilâ hâze'l-ân dest-i küffârda bir sûr-› limand›r. Hudâ-y› Müte‘âl fethin müyesser ede.

Der-tenkîl-i eflkâl-i liman-› Suda

Bu liman-› cây-› emân eyle bir pür-emân yerdir kim flarkdan garba tûlu elli mîl olup içine üç bin barçalar ve karavanalar ve galyon ve pinkler ve karaka ve burtunlar ve potaç ve flitiyeler ve kad›rga ve kalyetalar ve mavuna ve kalyetalar lenger-endâht olup yatmak mümkindir.

Ve sekiz aded rûzgâr-› zorkârdan emîn olup her cânibinde âb-› hayât sular› vefret üzredir. Akdeniz mellâhânlar›n›n mâbeynlerinde bu Suda liman› meflhûr olup memdûh olan liman›n biri dahi bu Suda liman›d›r kim niçe kerre yüz bin elvân bal›klar› ç›kar. Bâ-husûs üç vuk›yye gelir la‘l-gûn tekür bal›klar› ve kalkan ve kefal ve sazan ve levrek ve uskumru ve f›ç›da ve palam›d ve alakerde ve ülüfer ve kolyoz bal›klar› olur kim bir limana mahsûs de€ildir. ‹llâ bu Suda liman›nda olur.

Ammâ bu liman›n bir cânibinden bir cânibine karflu karfluya top güllesi yetiflir. Hattâ bu liman›n cânib-i k›blesinde Apokoron taraf› burnundan Suda kal‘as›n Gâzî ve fiehîd Deli Hüseyin Pafla dö€e dö€e harâb [u] yebâb etmifldi.

Bu kal‘a-i Suda'y› ve liman› seyr [ü] temâflâ edüp Kasra cânibine teveccüh edüp Suda liman› kenâr›nca k›ble cânibine bir sâ‘at gidüp,

Karye-i Çömlek: Yol üzre bâ€l› ve bâ€çeli ma‘mûr müslim ve kefere köyüdür. Keferesi cümle çanak ve desti ve çömlek yapd›klar›ndan Çömlek köyü derler. Tîn-i amber-çîn-misâl bir hâk-i pâki var. Hâlâ bunda asâkir-i ‹slâmdan niçe yüz azebân yi€itler kahvehâneler ve bozahâneler ve niçe yüz ***[286a]*** aded dükkânlar ihdâs edüp kâr ederler.

Andan 2 sâ‘at gidüp **Kethudâ Be€ Çeflmesi,** andan **Kanl› Çeflme**leri geçüp,

Menzil-i karye-i Eflkiloz: Bir ma‘mûr bâ€l› ve bâ€çeli ve bir âb-› hayât kaynak sovuk sulu Urûm köyüdür. Andan flimâle bir sâ‘atde ma‘mûr limon turunçlu yerleri geçüp,

Der-alâmet-i kal‘a-i Apokoron

Rûm lisân›nca (---) (---) demekdir, ammâ kavm-i Osmâniyân Abokoron derler. Sene (---) târîhinde Sultân ‹brâhîm Hân fethidir, be-dest-i Gâzî Deli Hüseyin Pafla.

Sancak be€inin hâss› taht›d›r. Hâss-› hümâyûnu (---) akçedir. Erbâb-› zu‘amâs› (---) erbâb-› tîmâr› (---) adeddir. Alaybe€isi ve çeribafl›s› vard›r. Hîn-i seferde be€inin askeriyle ve cümle cebelüleriyle befl bin aded zeytûn sipâhîsi askeri olur. Ve yüz elli akçe flerîf kazâd›r.

Kal‘as› Suda liman› a€z›nda flekl-i muhammes bir fieddâdî kal‘a imifl. Küffâr donanmas› ile gelüp birez yerlerin câ-be-câ münhedim etmifl ammâ sehel fley ile ta‘mîr ü termîm olmak kâbildir. Bir câmi‘i ve bir mescidi ve bir hân› (ve bir hân›) ve bir hammâm› ve elli aded dükkânlar› ve üç bin aded muhâfazac› askerleri hâz›r-bafllard›r.

Bu kal‘adan Suda liman›na top ile gemi geçirmemek âsând›r. Gâyet lâz›ml› kal‘ad›r. Bu liman›n karflu taraf›ndaki Suda burnunda Pafla kolu derler, ol mahalde bir kulle-i azîm ve tabya-i metîn yap›lsa Apokoron'la karflu karfluya bo€az kal‘alar› gibi olup Suda liman›na kâfir gemileri giremeyüp Suda kal‘as› küffâr› amân deyüp kal‘ay› verirlerdi.

Ve bu Apokoron'un âb [u] hevâs› gâyet latîf olup binâs› ol kadar memdûh de€ildir. Andan yine 4 sâ‘at flarka gidüp sa‘b tafll›klar geçüp,

Der-hakk-› kal‘a-i Ac›su

Deryâdan iki mîl ba‘îd karadad›r. Sene (---) târîhinde bâ-fermân-› sultân ‹brâhîm Hân Deli Hüseyin Pafla müceddeden binâ edüp bir mürtefi‘ bay›r üzre bir havâleli tafl binâ kal‘a-i ra‘nâ-y› flekl-i murabba‘› kâmil befl yüz ad›m bir küçük ve alçak dîvârl› kal‘ac›kd›r kim Deli Hüseyin Pafla'n›n ota€› yeridir. ‹çinde bir câmi‘i ve bir mektebi ve yedi aded hânesi ve garba nâz›r bir kapusu var. Ve Rûmeli eyâletinden Alacahisâr Be€i Mâlik Be€ bu kal‘aya sanca€› askeriyle mâlikdir kim muhâfaza edüp âyende vü revendegânlar› ordu-y› ‹slâma götürüp getirir, gâyet memerr-i nâs kal‘a-i lâz›md›r.

Taflra varoflu ma‘mûr olup bir aded hân› ve befl aded mesâvîhâne kahvehâneleri ve bir küçücük hammâmc›€› ve on aded dükkânc›klar› var. Kal‘a dibinde bir ac› su kayna€› oldu€undan Ac›su kal‘as› derler.

Andan yine cânib-i flarka 5 sâ‘at sarp yollar ile leb-i deryâca gidüp **Kapu kahveleri** nâm yerleri geçüp niçe âb-› hayât sular içüp ve niçe mezâri‘âtlar geçüp **Hüseyin Pafla Taburu** nâm mahalde Hüseyin Pafla yetmifl yedi bin aded Venedik küffâr›yla ceng-i azîm etmifldir kim hâlâ küffâr›n kemikleri da€lar gibi y›€›l›d›r kim bu savafl-› perhâflda bir küffâr cân kurta[r]mam›fld›r.

Bu mahallerde küffâr›n üstühân-› kellelerin seyr [ü] temâflâ ederek geçüp **Vere Cisri** nâm mahalle vard›k. Bu kantara-i zîbâ Yeniçeri A€as› Murâd A€a binâs›d›r kim sonra sadr›a‘zam olmufldur. Bu püll-i metînin alt›ndan ubûr eden **nehr-i Ruca** ‹sfakiye da€›ndan gelüp bu mahalde Akdeniz'e mahlût olur, ammâ bu cisr gâyet uçurum ve mahûfdur. An› dahi geçüp,

Der-manzara-i kal‘a-i zîbâ Retime

Rûm lisân›nca Resime (---) (---) derler. Bânîsi Venedik Pirinc-pirimleridir.

Sene (---) târîhinde Sultân ‹brâhîm Hân asr›nda be-dest-i Deli Hüseyin Pafla feth olmufldur. Hâlâ sancak be€i taht›d›r. Paflas›n›n hâss› 229.000 akçedir. Alaybe€i ve çeribafl› ve 39 aded ze‘âmeti ve 355 aded erbâb-› tîmâr› var. Kânûn üzre cebelüleri ile hîn-i gazâda cümle befl bin aded zeytûn sipâhîsi askeri olur. Ve yüzelli akçe kazâd›r.

Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Ve yeniçeri a€as› ve kal‘a dizdâr› ve dör[d] oda yeniçeri çorbac›lar› ve cebecibafl› ve topçubafl›lar› var, ikifler oda neferâtlar› var. Ve cümle yigirmi aded kal‘a a€alar› ve cümle üç bin aded kal‘a neferâtlar› ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve muhtesib a€as› ve harâc a€as› ve mi‘mâ[r] a€as› ve flehir emîni ve g›lâl emîni ve liman emîni ve gümrük emîni ve bâcdâr ve (---) (---) (---) vard›r.

El-hâs›l cümle müstahf›zân askeriyle on iki bin k›l›ç asker-i ‹slâm âmâde ve müheyyâd›r.

Eflkâl-i zemîn-i kal‘as› : Leb-i deryâda bir sedd-i metîn yalç›n kaya üzre deryâya havâle kara cânibinde kendüye havâlesiz bir musanna‘ iç kal‘ad›r kim afla€› varofldan bu iç kal‘aya giderken flimâl cânibine gidüp namâzgâh› geçüp befl yüz ad›m bir çemenzâr fezây› dahi geçüp yokufl yukaru gidüp sedd-i ‹skender-vâr bir iç kal‘a-i flekl-i muhammes tafl binâ gâyetü'l-gâye sa‘b u metîn kal‘ad›r kim cirmi beden dîvârlar› üzre kâmil üç bin dörd yüz {ad›md›r}. ***[286b]*** Ve cümle etrâf›nda befl aded tabya-i azîmeler vard›r.

Ve cânib-i erba‘as› yalç›n kayalard›r ammâ eflâke kad keflân de€ildir. Ancak bir minâre kaddi püfl-te-i âlî üzre seng-i t›râfl bir kal‘a-i savafl-› perhâfl-› hâz›r-bâfld›r kim aslâ bir taraf›ndan la€›m ve siba ve meteris eylemek kâbil-i imkân de€il iken "*Himmetü'r-ricâl takli‘u'l-cibâl*"[1] derler. Hîn-i muhâsarada Küçük Hüseyin Pafla bu iç kal‘an›n namâzgâha nâz›r köflesindeki tabyay› la€›m ile atup ol tarafdan guzât-› muvahhidîn yürüyüfl edüp ol gün bu kal‘a-i zîbâ feth olmufldur.

Ve cümle bu iç kal‘a dîvârlar›n›n iç yüzleri Hanya kal‘as› dîvâr› gibi dâ’iren-mâdâr toprak y›€›l›d›r.

1 "Büyüklerin himmeti da€lar› yerinden atar"

Ve cümle yigirmi ad›m enli dîvâr ve ancak câ-nib-i flarka nâz›r bir kapusu var. ‹ki kat metîn hadîd kapulard›r. Taflra kapu üzre bir azîm bal›k kemi€i maslûb olup alâmetdir. Ve bu kapulardan içeri bir vâsi‘ toloz kemer alt› yoldur. Üzerleri toprak y›€›l› tabyalard›r.

Ve cümle bu iç kal‘ada elli aded kiremit örtülü dürr-i beyz-âsâ beyâz evlerdir kim cümle kat-ender-kat kârgîr binâ-y› cihânnümâ hânedân-› zîbâlard›r. Cümleden dizdâr sarây› ve fieyh Mehemmed Efendi sarây› vâsi‘dir. Ve cümle bir aded Sultân ‹brâhîm Hân câmi‘i var. Ve cümle bir aded mescid var. Cebehâne, g›lâl anbârlar›, su sarn›çlar›, k›rk aded balyemez toplar›, ol kadar mühimmât levâz›mâtlar› var kim hisâb›n Hudâ-y› Lem-yezel bilir. Cenâb-› Allâh flerr-i a‘dâdan emîn ede, *âmîn ve yâ Mu‘în*.

Der-s›fat-› binâ-y› zemîn-i afla€› kal‘a-i varofl-› Retime

Bu kal‘a-i sûr-› azîm leb-i deryâda flekl-i mu-rabba‘ bir alçak tafl dîvârl› ve handaks›z rabât-› mü-zeyyendir. Ve etrâf›nda câ-be-câ tabyalar› var ammâ fley de€illerdir. Hîn-i muhâsarada biri dahi hücûma tahammül edemezler. Bu varoflun cirmi kâmil dörd bin alt› yüz ad›md›r.

Ve cümle üç aded kapusu var, biri cânib-i k›bleye nâz›r büyük kapu, biri taraf-› flarka nâz›r tekye kapusu, üç kat metîn kapulard›r. Ve biri Selonya kapusu dahi flarka nâz›rd›r. Ve Selonya kapusundan tâ limana var›nca leb-i deryâda aslâ kal‘a dîvâr› yokdur. Lâkin Osmânl› bu kal‘ay› feth etdikde leb-i deryâya flaranpav kaz›klar kakup kal‘adan sarp palanka dîvâr etmifl, ammâ alçakd›r. Lâkin mazgal ve dirseklerinde olan toplar cümle limana nâz›r [u] hâz›rlard›r.

Ve bu varofl içre a€reb ü garâ’ibden cümle deryâya nâz›r kat-ender-kat kâfirden kalma fieddâdî binâ-y› âbâdânlar var kim her birinin midhatinde lisân kâs›rd›r kim bir vecih ile ta‘rîf ü tavsîf olunmaz. Cümlesi üç bin yedi yüz aded od[a]lard›r ammâ sa-râylar de€ildir. Ancak yetmifl yedi adedi sarâylard›r. Hüseyin Pafla tahrîri üzre odalar add olunmufldur. Cümleden mükellef pafla sarây›, Velî Kethudâ sarây› ve fia‘bân Alaybe€i sarây› ve Ankebût Ahmed Pafla sarây›.

Der-defter-i cevâmi‘hâ-y› selâtîn-i Âl-i Osmân ve gayri kibâr-› a‘yân: Güzîdesi alt› aded câmi‘dir. Evvelâ Yukaru hisârda ‹brâhîm Hân câmi‘i, andan Tekye kapusunun iç yüzünde Vâlide Sultân câmi‘i, andan çârsû içinde Deli Hüseyin Pafla câmi‘i, andan Ankebût Ahmed Pafla câmi‘i, andan Tekye kapusu önünde mezâristân içinde Velî Pafla câmi‘i. Bunlar cemâ‘at-i kesîreye mâlik kiliselerden ma‘bedgâh-› müslim olmufl ibâdetgâh-› kadîmelerdir. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-kâ’ime-i mesâcidhâ-y› ehl-i îmân: Kamusu tokuz ad[ed] câviye-i mahallât âbidân-› zâhidând›r. Cümleden (---) (---) (---)

Der-alâmet-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân [u] müfessirân: Dükelisi iki aded medrese-i âlimând›r. (---) (---) (---) (---)

Der-dâru'l-ulûm-› ma‘sûmân-› ebcedhân: Hep-si üç aded mekteb-i t›flân-› püserând›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---)

Der-tekyegâh-› Âl-i Abâ-y› dervîflân-› zîflân: Umûmisi üç aded hânkâh-› erbâb-› tarîk-i zâkirând›r. Cümleden Tekye kapusu tekyesi ma‘mûrdur. Andan Tekye kapusu hâricinde Velî Pafla tekyesi, hânkâh-› Bektafliyân'd›r kim bâ€-› ‹remdir ve gâyet mesîregâh yerdir. (---) (---)

Der-safâ-y› râhat-› cân-› hammâmât-› dilsitân: Olancas› iki aded hammâm-› rûflenâlard›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-imâret-i dâru'l-›t‘âm-› âyende vü reven-degân: Bar›s› üç adeç me’kelhâne-i imâretdir. Evvelâ Deli Hüseyin Pafla câmi‘i imâreti ve Tekye kapusun-da Vâlide câmi‘i imâreti ve Velî Pafla câmi‘i imâ-retlerinin ni‘metleri bay u gedâ-y› pîr [ü] cüvânlara subh [u] mesâ birer tâs çobralar› mebzûldür.

Der-ta‘rîf-i çârsû-y› bezzâzistân: Bardas› yüz elli aded dükkânçe-i ehl-i sanâyi‘-i kâsibând›r kim cümle ehl-i h›refde her fley bî-minnet bulunur.

Der-tahrîr-i hân-› tüccârân ahâlî-i ber [ü] bihârân: Bar›s› üç aded vekâle-i hâcegân-› sevdâ-gerând›r. Cümleden (---) (---) (---) (---) (---)

Der-temdîh-i çeflme-sâr-› dil-i cân: Hamusu on aded çeflme-i hayvând›r, ammâ cümleden çârsû içindeki meydânda kral çeflmesi ***[287a]*** bir vâcibü's-seyr aynu'l-hayâtd›r kim üstâd-› mermer-bür Freng hakkâk beyâz mermerden gûnâ-gûn tasvîrler edüp her gûne timsâllerin a€›zlar›ndan ve burunlar›ndan ve zekerlerinden birer âb-› nâb cereyân edüp her gören bu sûretleri vâlih [ü] hayrân olup engüflt ber-dehen eder kal›r.

Der-âsâr-› ibret-nümâ-y› âbâdân: Bu flehr içre bir zindân kullesi var. An›n üstünde bir sâ‘at var. Bu dahi temâflâ-y› vâcibü's-seyr-i azîmdir.

Der-sitâyifl-i liman-› cây-› emân-› kefltîbân: Bu kal‘an›n liman› flehrin flark taraf›nda vâki‘ olup bir amelî binâd›r. Ancak elli pâre gemi al›r. Lâkin gündo€usu rûzgâr› a€z›ndan pek girüp demir dutmaz bir kumsal liman olma€ile büyük barça gemiler yatamazlar. Bu limana karîb tophâne baflka bir iç kal‘a gibi vâki‘ olup iç kal‘a-i bâlâ temelin ve afla€› flehrin etrâf›n korudur bir tophâne-i zîbâd›r kim cümle elli pâre balyemez serâmed toplar› var.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› büldân

Evvelâ bu Resime kal‘as›n›n cümle imâret-i âbâdânlar› bu afla€› varoflda olup cümle sokaklar vâsi‘ oldu€undan mâ‘adâ çârsû-y› bâzârlar› içre üzüm asmalar› dikilüp cemî‘i flâhrâhlar münakkafl çad›r gibi zeyn olup aslâ âfitâb-› âlemtâb›n fliddet-i harâret-i tâb-› tüvân› bu bâzâr-› hüsn içre bey‘ [u] flirâ eden benî âdemlere te’sîr etmez, gûyâ bir koya€istân-› iremdir. Ve bir kumsal zemîn olma€ile eyyâm-› flitâda aslâ çamur olmaz.

Âb [u] hevâs› ve binâs›, mahbûb u mahbûbesi ve bâ€ u b[â]€çesi ve limon turunç ve fleftâlû ve inciri ve üzümü ve zeytûnu cihân› dutup memdûh-› âlem olmufldur.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Bu kal‘ay› dahi seyr [ü] temâflâ edüp andan yine flark cânibine yine kal‘aya karîb,

Karye-i Bostânl›: Kefere köyü ve bâ€ u bâ€çesi ve bostânlar› çok oldu€undan Bostânl› derler.

An› geçüp ve **Deliklitafl** nâm yeri geçüp ve **Kaynarca Han›**n geçüp 5 sâ‘atde,

Deli Hüseyin Pafla çiftli€i: Hân› ve kahvehâneleri ve birkaç dükkânlar› vard›r. Anda bir gece mihmân olup zevk u safâlar etdik. Andan yine cânib-i flarka (---) sâ‘at mahûf yerleri geçüp,

Papas çeflmesi: Bir âb-› hayâtd›r. Andan yine semt-i flarka 2 sâ‘atde,

Karye-i Küpler: Bir öz içine vâki‘ olmufl bâ€-› Aspuzu-misâl kurâlard›r. Cümle re‘âyâlar› küp ve desti ve kiremit iflleriklerinden Küpler köyü derler. Bir hân› ve üç aded kahvehânesi ve on kadar dükkânlar› var.

Andan yine flarka 2 sâ‘atde, **Yenikahve,** an› dahi geçüp (---) sâ‘atde,

Cebel-i karye-i Tamas: Yüz elli aded hâneli bir kefere-i Rûm köyüdür. Kahvehâneleri ve birkaç dükkânlar› var, gâyet tafll› yerdir.

Andan bir sâ‘atde flarka gidüp bir nâr a€açl›€›n geçüp kûh-› Tamas'›n tâ zirve-i a‘lâs›nda bir kenîse vard›r. Andan cümle Kandiye sahrâs› ve kal‘as› ve cümle nevâhîleri ve ç›nârl› dereleri ve cemafl›r(?) d[er]eleri ve ‹nâdiyye kal‘as› ve Ac›sular ve nazareteler cümle atlâs-› bûkalemûn gibi sahrâ-y› Kandiye görünüp bu da€ cümle da€lara ve bâ€lara havâle olup e€er bu kûh-› Tamas üzre bir pâre bulut olsa hemân Kandiye sahrâs›na ya€mur ya€ma€a bafllar.

Bu serbülend-i Tamas'›n serinde bir sâ‘at oturup Sadr›a‘zam ile Venedik küffâr›n›n ceng [ü] cidâllerinin tarafeynden top ve tüfeng sadâlar›ndan zemîn ü âs›mân dir dir titreyüp gûyâ haflr [u] neflr [ü] karârdan bir gün olup kal‘a-i Kandiye ve ordu-y› Âl-i Osmân mur€-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kalup bârûd-› siyâh›n dûd-› kebûdu nîlgûn evc-i semâya münkalib olup evc-i felekde ra‘d u hark u berk zemîni lerzân ederdi.

Hakîr bu temâflây› edüp Tamas da€›ndan yokufl afla€› bir sâ‘atde nüzûl edüp **Servi kahvesi,** andan nîm sâ‘at afla€› enüp **Kolahor deresi,** andan yine nîm sâ‘at gidüp **Kat›rc›o€lu** (---) **Pafla çiftli€i,** andan **Süd suyu**n, andan **Finike deresini** cisrden geçüp,

Evsâf-› binâ-y› hâkâniyye, ya‘nî kal‘a-i üstüvâr-› ‹nâdiyye

Niçe kerre Hüseyin Pafla-y› Gâzi-i dilîr bu Kandiye kal‘as›na yürüyüfller edüp fethi müyesser olmayup niçe kerre yüz bin cân rûh-› revân etdi€inden âh›r-› kâr Kandiye kal‘as›na bir top menzili havâle sene (---) târîhinde bâ-fermân-› Sultân ‹brâhîm Hân bu kal‘ay› be-dest-i Deli Hüseyin Pafla-y› Sâmakrân bu kal‘ay› inflâ edüp ismine ‹nâdiyye nâm kodular. Günden güne amâr olup bi-tamâm bir sûr-› hümâm oldu, ammâ yüz bin asker üç ay içinde bu h›sn-› hasîni müceddeden sedd-i ‹skender-vâr binâ etmifllerdir.

Zemîn-i kal‘as›: Bir serâmed püflte-i âlî üzre ve bir toprakl› ve tafll› bay›r üzre flekl-i muhammesden *[287b]* tûlânî bir fieddâdî-misâl tafl binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi üç bin elli ad›m olup yigirmi ayak enli taflдan kal›n dîvârd›r. Ve on ad›m enli ve âlî toprak y›€›l›d›r. Ve cümle dörd aded kapusu vard›r: Kandiye kapusu cânib-i y›ld›za nâz›rd›r. Da€ kapusu taraf-› cenûba meftûhdur. Varofl kapusu semt-i garba mekflûfdur. Bir kapusu dahi semt-i flarka manzûr. Bu kal‘an›n târîhi:

Âb-› nâhte, lafz›d›r. *Sene 1059.*

Di€er târîh:

.....(1/2 sat›r bofl).....

Bu kal‘a içre cümle befl yüz aded kârgîr binâ evler vard›r. fiekl-i muhammesde befl aded ebrâc-› kavîleri var kim her biri gûyâ birer gûne sedd-i ‹skenderlerdir. Cebehâne ve g›lâl anbârlar› ve su sarn›çlar›yla ârâste ve etrâf›nda karavulhâneleriyle pîrâste olmufl rabât-› metîndir. Dizdâr› ve üç yüz aded kal‘a neferâtlar› var ammâ yüz bin asâkir-i ‹slâm etrâf varofllar›nda müstahf›zânlar› var.

Ve cümle üç aded âb-› hayât çeflme-sârlar› var. Ve cümle alt› aded ma‘bedgâh mihrâblar› va[r], cümleden Sultân ‹brâhîm Hân câmi‘i, alt› aded kubbesi kârgîr ve Horasânî s›val› minâresi ve haremsiz ve cemâ‘atsiz câmi‘dir kim hâlâ içinde bârûd-› siyâh memlû olmak ile kapular› mühürlü olup gece ve gündüz kal‘a neferâtlar› hâb-› nâzlar›ndan bîdâr olup zâr [u] nizâr bârûd-› belây› beklerler, ammâ gayri mesâcidlerin cemâ‘at-i kesîreleri vard›r.

Bu ‹nâdiyye'den Kasro kal‘as› bir sâ‘at yer olup ayak alt›nda görünür. Tâ ol kadar kal‘a-i flâhîdir. Hattâ ‹nâdiyye'nin serâmed toplar› Kandiye'yi fl›p›r

fl›p›r dö€er ve Kandiye'nin de toplar› eriflir ammâ sovuk gelir, zîrâ bâlâya at›lan top bî-fer gelir.

Der-beyân-› varofl-› azîm-i ‹nâdiyye

Kal‘an›n flimâli ve garbîsi taraf›nda dereler ve depe içre cümlesi yetmifl yedi bin aded müfîd [ü] muhtasar tahtânî ve câ-be-câ fevkânî evler ve bekârhâne odalard›r. Ve cümle yedi aded câmi‘-i pür-müfîd ü sefîd hâk-i pâk ile mestûr minâresiz câmi‘-i ma‘mûrlar ve cümle k›rk aded mesâcidler ve cümle üç aded medreselerdir. Ve cümle befl aded mekteblerdir. Ve cümle iki aded tekyelerdir. Ve cümle alt› aded küçücük hammâmlard›r. Ve cümle yedi aded hânlard›r. Ve cümle iki bin aded dükkânlard›r, ammâ bu binâlar›n cümlesi ahflâbât-› hâr-› hâflâk ile amâr olmufl müfîd [ü] muhtasar kârhânelerdir.

Hattâ sene (---) târîhinde küffâr-› hâkisâr bu ordu-y› ‹slâm flehrin yüz bin küffâr ile ale'l-gafle basup niçe bin guzât flehîd edüp bu flehri kabza-i tasarrufa alup bak›yyetü's-süyûf cümle guzât-› müslimîn ‹nâdiyye kal‘as›na girüp mutahass›n olduklar›nda bi-emr-i Hayy-› Kadîr Hanya kal‘as› taraf›ndan ricâlü'l-gayb-misâl Kat›rc›zâde Mehemmed Pafla imdâd yetiflüp flukka-i alemlerin küflâde edüp nümâyân olduklar›nda küffâr-› hâkisâr içre "Bire bire Kat›rc›o€lu geldi" dediklerinde küffâra bir velvele-i ra‘b u bîm düflünce ordu-y› ‹slâm› b›ra€up kimi taflra ç›kd› ve kimi mâl-› ganâ’im derdine düflmüflken hemân Kat›rc›zâde Allâh Allâh deyüp küffâra k›l›ç ururken ‹nâdiyye kal‘as›na mukaddemâ firâr eden asker-i ‹slâm dahi tâze cân bulup herkes evlerin küffârdan halâs etme€e cidd-i ihtimâm edüp anlar dahi dal sâtûr-› Muhammedî olup bir tarafdan dahi bunlar ve bir tarafdan Kat›rc›zâde askeri derûn-› dilden küffâra eyle bir tî€-› âtefl-tâb ururlar kim vakt-i çâfltdan vakt-i asra dek seksen yedi bin aded küffâr› dendân-› tî€-› hûnrîzden geçirüp on bin altm›fl kadar küffâr› esîr-i bend-i zencîr edüp cemî‘i küffâr›n lâfle-i murdârlar›n bir yere da€lar gibi y›€up kelle-i bî-devletlerin M›s›rl› kolu ve yeniçeri ve sipâh kollar›nda kelleden kulleler binâ edüp dururlar. Bu dahi bir temâflâgâh-› kelle-pezân-› paçad›r.

Der-beyân-› kârhâne-i tophâne

Bu ‹nâdiyye kal‘as›ndan flimâl cânibine bin ad›m yokufl afla€› gidüp bâ-fermân-› Sadr›a‘zam Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla bâ-müsâ‘ade-i Ankebût Ahmed Pafla bir tophâne kârhânesi binâ etmifllerdir kim vasf›nda zebânlar kâs›r ve kilk-i cevâhir-nisârlar kâsirdir. K›rkar vuk›yye gülle atar seksener ve yüzer kantâr toplar dökülme€e bafllanup üç bin aded ser-rîhtegân dergâh-› âlî hüddâmlar› olup Ferhâd-vâr subh [u] mesâ çal›fl›rlar.

Bu mahalden cereyân eder **Kemer suyu** âb-› hayâtd›r kim Kandiye kal‘as› içine giderken henüz kat‘ olunup beyâbâna gider oldu, ammâ lezîz âb-› hofl-güvârd›r. Bu ayn-› zülâl kurbunda,

Tekye-i Horasâno€lu: Gâzî sa‘îd ü flehîd Deli Hüseyin Pafla'n›n hayrât› olup âsitâne-i Hac› Bektafl-› Velî olup seksen aded pâ-bürehne ve ser-bürehne abdâlân-› fakr [u] fâka sâhibi kerem kânlar› olup cümlesinin tek [ü] pûy-› himmetleriyle bu cây-› hurrem-âbâd› bâ€ u bâ€çe ve gül-i gülistân ve âb-› revânl› bâ€-› Merâm-misâl bir mesîregâh etmifller. Hemîfle subh u flâm bay [u] gedâya it‘âm-› ***[288a]*** âm edüp erenlere hidmet ederler.

Bu tekye-i mesîregâhdan cümle sahrâ-y› Kandiye ve kal‘a-i Kasro ayak alt›nda nümâyând›r.

Der-temâflâgâh-› garâ’ib

Biz bu tekyegâh› temâflâ ederken sadr›a‘zamdan fermân gelüp ‹nâdiyye kal‘as› varofluna Âl-i Osmân'›n deryâ-misâl askeri üflüp ân-› sâ‘atde yere berâber edüp hân ve câmi‘ ve çârsû-y› bâzâr›ndan bir âsâr-› binâ kalmayup cümle keraste ve ahflâbâtlar›n yerlerinden kal‘ edüp Kandiye kal‘as› alt›nda Sadr›-a‘zam›n çetr-i mülemma‘› kurbunda ordu-y› ‹slâm› amâr etme€e flürû‘ etdiler.

Bu hakîr-i pür-taksîr dahi ‹nâdiyye kal‘as›ndan sekiz bin ad›m yerde çemenzâr u sebzezâr-› mahsûldâr sahrâ ile cânib-i flimâle gidüp hamd-i Hudâ sene (---) târîhinde s›hhat [ü] selâmetle ordu-y› hümâyûna vâs›l olduk.

Der-evsâf-› ordu-y› asâkir-i ‹slâm-› Âl-i Osmân be-sahrâ-y› kal‘a-i Kandiye-i bî-amân

Evvelâ bu abd-i hakîr-i kemter iflbu sene (---) târîhinin Cemâziye'l-evvel'inin yigirmi beflinci gün Kandiye yurdunda ordu-y› hümâyûna dâhil olup ebâ an-ced oca€›m›z olan yeniçeri a€as› oca€›na dâhil olunca Yeniçeri A€as› ‹brâhîm Pafla ve Kulkethudâs› Abdî A€a hakîre bir oda ihsân edüp cümle me’kûlât [u] meflrûbâtlar›m›z bela€an mâ-bela€ ta‘yîn edüp kona€›m›zda âsûde-hâl olunup devâm-› devlet-i pâdiflâhîye müdâvim olup fleb [ü] rûz tarafeynden cemî‘i ceng [ü] cidâli ve harb [ü] k›tâli temâflâ etme€e ve ba‘z› vekâyi‘âtlar› ve zuhûrât-› ‹lâhiyyeleri tahrîr etme€e flürû‘ edüp iltizâm-› mâlâ-yelzem etme€e mukayyed olduk. Evvelâ,

Der-mebde-i savafl-› perhâfl-› azîm kal‘a-i Kandiye

‹btidâ Sadr›a‘zam-› âlî-vakâr dûrbîn-fikr akl-› Arasto adl-i Hazret-i Ömer'e amel edüp sünnet-i Resûlullâha ittibâ‘an ibtidâ kal‘a-i Kandiye ceneraline dergâh-› âlî yeniçeri oca€›ndan (---) A€a ve Sadr›a‘zam a€alar›ndan (---) A€a nâme ile Pan›grad kapusundan içeri girüp ceneral nâm la‘îne nâme verdikde k›râ’at ederler.

Der-beyân-› sûret-i nâme

"*Esselâmü alâ meni't-tebe‘a'l-hüdâ.* Evvel benâm-› Hudâ, sâniyen Hazret-i Muhammed Mustafâ *sallallâhu aleyhi ve sellem,* sâlisen Çâryâr-› bâ-safâ *r›dvânullâhi aleyhim ecma‘în,* râbi‘an hâdimü'l-Haremeyni'fl-flerîfeyn olan Âl-i Osmân Pâdiflâh› sultân ibnü's-sultân es-Sultân Mehemmed Hân ibn Sultân ‹brâhîm *edâmallâhu devletehu ve ebbede saltanatahu* hazretlerinin düstûr-› mükerremi ve müflîr-i mufahham› olan Fâz›l Ahmed Pafla'y›m.

Tenbîh-nâmem vüsûl buldukda bir ân durmayup kal‘a miftâhlar›n pâdiflâh-› âlem-penâha teslîm edüp cümleniz gelüp harâc-güzâr olup yine evlâd [u] ›yâllerinizle derûn-› kal‘ada hâne-i menhûs-› dâru'l-bevârlar›n›zda sâkin olas›z.

Ve illâ bi-emrillâhi te‘âlâ kal‘an›n feth-i nusreti müyesser oldukda cümleniz dendân-› tî€-› âteflâbdan geçmeniz mukarrerdir. Temmetü'l-kelâm."

Cevâb-› ceneral-i dâll

"Yigirmi yedi y›ld›r bu Kandiye kal‘as› gibi hasretü'l-mülûk alt›na sizin gibi niçe kerre yüz bin asker gelüp bu kal‘an›n bir tafl›na niçe bin bafllar verüp hâ’ib [ü] hâsir gitdiler. Ve niçe bin kahramân müdebbir vüzerâlar ve mîr-i mîrânlar ve ümerâlar bu kal‘a alt›nda cân verdiler, handak›n görme€e kâdir olmad›lar. Sizler dahi birez zamân çal›flup gidersiz. Bir tafl›na yüz bin bafl vermemiz mukarrerdir, de€il ki size kal‘ay› verelim, bildi€inizden kalma." deyüp elçileri kal‘adan redd edüp Sadr›a‘zama gelüp kaz›yye-i marz›yye-i kelâm› bir bir nakl etdiklerinde Sadr›a‘zam cemî‘i ordu-y› ‹slâm içinde kol kol nâdîlere nidâ etdirüp,

"Herkes bu gece meterislere girsinler" deyü fermân olunca el-azametullâh ol gece ol fleb-i târîk-i zulmetde âdem deryâs› Kandiye kal‘as› görünmeyen yerlerden ibtidâ *bism-i ‹lâh* ile meterise bafllayup küffâr-› hâkisâr derûn-› kal‘adan ‹slâm leflkerinin kazmalar› ve kürekleri sâ‘ikas›n istimâ‘ edince allâhümme âfinâ mel‘ûn küffâr tobras›nda y›lan bulmufl hekîme dönüp tâ vakt-i sabâha dak ân-› vâhid ve derîce ve dakîka durmayup ale'l-ittisâl niçe kerre yüz bin tüfeng ve niçe bin top ve niçe bin havân ve kazan kumbara ve niçe kerre yüz bin aded havân tafl› evc-i semâdan bârân-› la‘net gibi ya€up bir ferd-i âferîde bir k›rât bir meteris kazma€a kâdir olmayup cümle guzât târumâr-› misâl-i mûr-› mâr olup her biri bir kaya alt›nda siperlenüp ordu-y› ‹slâmda niçe kerre yüz bin hayme vü hargâh bâr [u] büngâhdan bir sa€ çetr-i mülemma‘ kalmayup niçe bin at ve katâr u mehâr da€lara firâr etdiklerinden mâ‘adâ niçe kerre yüz bin h›mârlar kerrenây-› Acem-vâr segâh makâm›nda â€âze ederek anlar dahi deflt-i Hâmûn kûhlar› penâh edinüp an›rarak birer tarafa gitdiler.

Hulâsa-i kelâm ordu-y› ‹slâm içinde bir sa€ hayme ve bir alac›k dükkân ve dezgâh ve bir tabya-i cây-› penâh kalmadu€undan mâ‘adâ Sadr›a‘zam›n bârgâh-› çetr-i mülemma‘-› zerdûzunda bir parça sa€ yeri kalmayup âh›r-› kâr top ermez bir kayal› yar alt›nda bir gayri otak-› nüh-tâk kurup sâhib-i devlete bir gâr-› yetîmân içinde bir savma‘a etdiler.

Tâ ki ale's-sabâh oldu. Ol gece yedi bin altm›fl aded gâziyân-› mücâhidân yi€itler flehd-i flehâdet câm›n nûfl edüp cemadânlar› beytü'l-mâl a€as›na teslîm olundu.

El-hâs›l bu minvâl üzre küffâr-› dûzah-karâr üç gün üç gece ale'l-ittisâl âtefl-i Nemrûd ile göz açd›rmayup bir ân muflkat-› top güllesi darb›ndan cüyûfl-› muvahhidîn aslâ ***[288b]*** emn-i râhat bulamayup üç gün üç gecede tokuz bin asker der-ceng-i evvel dahi meterise girmeden flehîd olduklar›n arz etdiklerinde Sadr›a‘zam asâkir-i ‹slâma merhamet edüp,

"Acele etmesinler. Alâ mehil meterise kollu kollar›nca ve yollu yollar›nca âheste âheste yürüsünler. ve ordu-y› ‹slâm› gerüden kursunlar" dedikde cümle asâkir-i Âl-i Osmân tâze cân bulup (---) nâm mahallin deresi kenâr›nda bir ordu-y› bâzâr binâ olunmufldur kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz.

Der-kayd-› flehr-i azîm ordu-y› ‹slâm-› Âl-i Osmân

‹mdi ihvân-› vefâ ordu-y› ‹slâm böyle bir sevâd-› mu‘azzam-› benâm flehr-i merâm olmufldur kim leb-i deryâdan s›çan yollar içre ya‘nî top ve kurflum sademât›ndan halâs için handak kaz›lan yollara bu gazâlarda s›çan yolu ta‘bîr ederler. Ol s›çan yollar› içre iki taraf› serâpâ ma‘mûr u âbâdân dükkânçe-i tüccârân-› ehl-i sanâyi‘-i hurdegân olup bir ucu k›bleye kâmil bir sâ‘at tûlu tâ M›s›rl› karavuluna var›nca kâmil altm›fl bin odalar ve cümle yigirmi bin dükkânlar ve hammâml› ve f›skiyye ve havuzlu münakkafl servi tavanl› sarây-› azîmler ve servi tahtas›ndan musanna‘ kapular ve bâ€çe ve bostânlan ve âb-› hayât kuyular ve güvercin kulleli flâhâne flâhniflîn ve kâh-› vâlâlar ile ârâste olmufl bir flehr-i mu‘azzamd›r. E€er her vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân-› kibârlar›n bir bir ta‘rîf ü tavsîf etsek bir hümâyûnnâme olur.

Ancak flundan ma‘lûm ola kim ne kadar flehr-i mu‘azzam oldu. Hemân üç bin aded dükkânda dîbâ ve flîb ü zerbâf ve semmûr kürk fürûht olunur dükkânlard›r kim her ne gûne zî-k›ymet fley murâd edinsen bulunup cemî‘i memâlik-i mahrûselerin ehl-i sanâyi‘ erbâb-› ma‘ârifi bu flehir içre mevcûd idi. Alt› ay kâmil asker-i ‹slâm›n ömr-i girân-mâyeleri bu flehri âbâdân etmek ile güzerân etdi, ammâ yine Kandiye kal‘as› alt›na meterisler etme€e sa‘y-› tâm olunurdu.

Ve cümle yüz altm›fl yerde mesâcidler var ammâ câmi‘ ‹nâdiyye kal‘as›ndan gayri yerde yok idi. Ve cümle k›rk hammâm ve cümle yedi hân ve altm›fl

aded kahvehâne var, lâkin meyhâneler yokdur, ammâ bozahâneler vard›r.

Ve cümle k›rk aded yerde flühedâlar› gasl edüp kald›ran ulemâlara mücevvedî(?) medrese çad›rlar› var. Ve cümle yetmifl aded cerrâh çad›rlar› ve cümle k›rk aded hekîm dükkânlar› ve çad›rlar› vard›r.

Ve cümle k›rk yerde tah›l bâzâr[la]r› ve cümle yigirmi yerde koyun bâzâr› ve cümle elli yerde bal›k bâzâr› ve cümle yedi yerde sipâh bâzâr› ve cümle üç bin yerde sebîlhâne var, k›rk› ‹brâhîm Pafla'n›nd›r.

Ammâ at bâzâr› yokdur, zîrâ cemî‘i vüzerâ ve vükelâlar ve a‘yân-› kibârlar cümle piyâdelerdir, zîrâ henüz dahi karflu tarafdan atlar kad›rgalar ile geçemeyüp cümle asâkir-i islâm piyâdelerdir. Ba‘dehu firkateler ile atlar geçme€e bafllad›lar.

Ammâ cümle k›rk yerde kirâc› eflek bâzârlar› vard›r kim cemî‘i guzât-› müslimîn bârhânelerini ve mühimmât [u] levâz›mâtlar›n Hanya ve Retime ve Apokoron'dan ve Seline ve Çanak liman›ndan ve Fodula liman›ndan ve Küçük limandan el-hâs›l cümle kenâr limanlar›ndan zahîreleri cümle eflekler tafl›yup ordu-y› ‹slâm› ganîmet ederler.

Ba‘dehu Anatolu'dan Hay›rl›o€lu ve Gergerlio€lu nâm kirâc›lar iki bin aded kirâ bârgîrleri ve kirâ kat›rlar› geçirüp bir vuk›yye yükü Hanya'dan orduya birer timine tafl›yup ol kadar kâr [u] kisb-i azîme edüp mâl-› Kârûn'a mâlik olup orduyu ganîmet etdiler.

Ba‘dehu bu kâr› Girit re‘âyâs› duyup ordu içre eflek bâzârlar›nda kâmil yetmifl bin eflek cem‘ olup kirâ yükü tafl›yup ol kadar ucuzluk ve ganîmet oldu kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Hattâ kal‘a cenerali olan (---) nâm la‘în demifl kim,

"Hayfâ dirî€, e€er efleklerin Türk'e böyle imdâd edüp zahîre getirüp ucuzluk edece€in bileydim cezîre-i ‹krît'de olan cümle eflekleri Türk Girid'e gelmeden mukaddem cümle k›rard›m." deyü vâfir te’essüf çekmifl.

Hakkâ ki yetmifl bin aded eflekler asâkir-i ‹slâma imdâd-› azîme olup ol eflek bâzâr›n gören guya bâzâr-› Deccâl'› görüp âyet sûre-i (---) [1]†††≈E†√E„—†«‰ nass-› kât›‘› üzre niçe bin h›mâr-› hamîrânlar›n segâh makâm›nda â€âzeleri kerrenây-› Acem gibi evce peyveste olur.

Mezkûr h›mârlar ve kirâ bârgîrleri her taraf limanlar›ndan ordu-y› ‹slâma asker-i muvahhidîn tafl›ya tafl›ya günden güne cüyûfl-› müslimîn deryâ-misâl olup henüz Sadr›a‘zam tâze cân bulup Kandiye kal‘as›n› muhâsara etme€e cidd-i ihtimâma flurû‘a bafllayup yetmifl yedi kolda olan cünûd-› mü’minînin ser-i kârda olan vüzerâlar›na ve mîr-i mîrânlar›na ve mîr-i livâlar›na ve alaybe€lerine ve çeribafl›lar›na tenbîh ü te’kîd olunup yevmen fe-yevmen meterisler yürümek fermân olundu.

Ve ordu-y› ‹slâm›n hâkimü'fl-fler‘i olan fazîletlü (---) Molla Efendi ve fleyhülislâm (---) Efendi ve nakîbü'l-eflrâf (---) Efendi ve ordu nâ’ibi (---) Efendi hazretlerinin tenbîh [ü] te’kîdleriyle cümle ulemâ ve sulehâ-y› dervîflân-› mücâhidân-› hasbîler dahi cenge âmâde oldular.

Ve hâkimân-› örfîler ki ordu muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve sürsat a€as› ve sürsat emîni ve g›lâl muhass›l› ve ordu subafl›s› ***[289a]*** ve ordu kethudâs› ve karavullar a€as› ve cümle iki yüz yetmifl aded alaybe€iler ve çeribafl›lar ve (---) (---) (---) (---) (---) el-hâs›l iki yüz elli aded ordu-y› bâzâr ve ifltir[â] hâkimlerine cümle fermân-› flehriyârîler sâd›r olup cemî‘i orduc›yân ve çerâhorân-› la€›mc›yân ve ummâlân ve neccârân ve re‘âyây› ve beldârân ve neberdân ve garîbân ve acemiyân ve teberdârân ve (---) (---) (---).

Netîce-i merâm cümle esnâfât-› ehl-i h›refe dellâlbafl› tevâbi‘leriyle ordu-y› hümâyûn içre nidâ edüp herkes cebehâne-i pâdiflâhîden demir kazmalar ve demir kürekler ve Ferhâdî külüngler ve küsküler ve varya demirleri alup cemî‘i ibâdullâh âlât-› silâhlar›yla ordu-y› ‹slâm bafl›ndan tâ Kandiye kal‘as› alt›na s›çan yollar› kazma€a âdem deryâs› çal›fl›rken mel‘ûn küffâr-› sâhib-i zü'n-nâr dûzah-karâr›n karâr› kalmayup üç gün üç gece dahi âtefl-feflânl›k edüp kal‘adan atd›€› top ve tüfengin ve tafl kumbara ve fiflengin hisâb›n Cenâb-› Bârî bilüp pey-ender-pey fleb [ü] rûz ard› aras› kesilmeyüp erbâb-› ehl-i h›refden üç gün gecede üç bin âdem diyâr-› ademe kadem basd›lar.

Ammâ hamd-i Hudâ meterisler dahi cümle sekizinci ayda henüz sahrâ-y› Kandiye'ye varup ancak kal‘an›n Aktabya nâm da€ gibi topraklar› nümâyân olup meteris bafllar› kal‘aya dahi bir top menzili ba‘îd idi, ammâ hamd-i Hudâ gün-be-gün asker-i ‹slâm Anatolu'dan ve Arab u Garb taraf›ndan ve Rûm u Bûm câniblerinden asâkir-i ‹slâm deryâ-misâl olup her tarafdan gelmede, ammâ ordu-y› ‹slâm içine kaht [u] galâ istîlâ edüp bir vuk›yye et sekiz timine ve elli dirhem ekmek bir akçeye ve bir at yemi muhzerisi(?) bir gurufla ve bir vuk›yye pasd›rma bir gurufla ve bir vuk›yye beksumât k›rk akçeye ç›kup sâ’ir me’kûlât [u] meflrûbâtlar ana göre k›yâs oluna.

Hattâ mecrûh olan guzât-› müslimînin zahmlar›na merhem etmek içün bir tavuk yumurtas› mezâd-› sultânîde bir gurufla ç›kd›, ol dahi bulunmaz. Her fley gûyâ cân otu oldu, zîrâ küffâr-› hâkisâr›n donanma gemileri Girit cezîresi etrâflar›n ihâta edüp aslâ bir gemi gelemez oldu€undan ordu-y› ‹slâm içre kaht [u] galâ olmas›na sebeb oldu.

Hikmet-i Hudâ sene 1077 mâh-› Cemâziye'l-âhir'inde bir gece Kapudan Kaplan Pafla Çanak liman›na seksen pâre kalyon ve seksen pâre kad›rgalar ile gelüp on iki bin aded gûnâ-gûn güzîde asker ve la€›mc›lar ve beldâr[â]nlar ve niçe kerre yüz bin

[1] *Kur’ân,* Lokmân 19; "Seslerin en çirkini flüphesiz merkeblerin sesidir"

kantâr bârûd-› siyâh ve niçe yüz bin top güllesi ve kazgan kumbaralar ve niçe kerre yüz bin elvân cebehâneler ve niçe kerre yüz bin aded çuval un ve bu€day ve pirinç ve sâ'ir hubûbât ve koyun ve kuzu [ve] keçiler ve niçe bin çuval pasd›rmalar ve niçe kerre yüz bin elvân mühimmât [u] levâz›mâtlar getirüp ol gece fi'l-hâl sabâha dek cümle eflyâ-y› bâr-› sakîlleri karaya döküp Sadr›a'zama defterleriyle mektûblar gönderüp hemân ol ân eyyâm-› müsâ'id elde iken kâfir gemileri gelmeden salpa demir edüp bir yayl›m top ve tüfeng flâd›mânlar› edüp bâdbân-› murâdlar›n açup deryân›n bir taraf›na teveccüh edüp gitmede.

Ammâ beri tarafda küffâr›n Kandiye mukâbelesindeki Istandiye adas›nda yatan yüz yigirmi pâre küffâr kalyonlar› ve kad›rgalar› ve mâ'unalar› Kaplan Pafla'n›n imdâd getirdikleri flâd›mânlar›n istimâ' edüp Çanak liman› a€z›na cümle küffâr gemileri gelüp lenger-endâht olunca hemân Çanak liman› muhâfazas›nda olan Deli Hüseyin Pafla kethudâs› Velî Pafla ve Y›rtlas ‹brâhîm Pafla ve deryâ-misâl muhâfazac› asâkir-i ‹slâm ve henüz yeni imdâd gelen guzât-› müslimîn-i benâm ve cümle hisâr asâkir-i hümâm küffâra karflu bir a€›zdan sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup zemîn [ü] âs›mân dir dir ditreyüp Çanak liman› a€z›ndaki irili ve ufakl› seksen pâre balyemez toplar› bir fitilden âtefl edince top güllelerinin niçeleri küffâr›n kefltîlerine isâbet {edüp} hemân ol mahalde üç pâre kalyonlar› Mevlevî-vâr semâ' ede ede alâ mele'i'n-nâs cümle küffâr›yla gark-› âb olup niçesi cân havliyle deryâda flinâverlik ederek "Der-kenâr selâmetdir" deyü kenâra gelüp selâmet yüzün görmeyüp giriftâr-› bend-i zencîr oldular.

Gayri gemileri darabât-› top-› kûpdan firâr edüp niçesi mecrûhan mezkûr cezîreye firâr edüp yerleri dâru'l-bevâr-› cehennem olup niçe bak›yyetü't-toplar› olan zevraklar› bizim Kapudan Pafla ard›na düflüp gitdiler, ammâ Kapudan Pafla gemilerinin izleri ve tozlar›n görmeyüp hâ'ib [ü] hâsir yine mezkûr Istandiye adas› liman› cehenneminde karâr etdiler.

Çün kim beri tarafda Sadr›a'zama Kapudan Paflan›n mektûblar›yla zahâ'ir defterleri ve imdâd gelen asâkir-i ‹slâm haberleri var›nca hemân sâhib-i devlet ve kesîrü'l-mürüvvet âk›bet-endîfl re'y-i tedbîr edüp ordu-y› ‹slâm içinde dellâllar nidâ etdirüp ne kadar kerre yüz bin at ve kat›r ve deve ve h›mâr var ise kol kol tenbîh te'kîdler olunup bu kadar g›lâl ve cebehânenin Çanak liman›ndan ordu-y› ‹slâma nakl olunmas›na mübâflir-i mu'temedün aleyh âdemler ta'yîn olunup ve cümle Girid adas›ndaki re'âyâ vü berâyâlarda olan iki kerre yüz bin aded eflekleri ***[289b]*** arhonda ve milotan›n defterleriyle cümle h›mârlar re'âyâlar›yla gelüp bir hafta içinde Çanak liman›ndan bu kadar me'kûlât [u] meflrûbât cebehâne ve mühimmât [u] levâz›mâtlar bu kadar bin mahlûk-› Hudâ tafl›yup ordu-y› ‹slâm içine getirdikleri gibi cemî'i asâkir-i ‹slâm içinde eyle ganîmet-i azîm oldu kim cümle guzât tâze cân bulup cân [u] gönülden cenge âheng edüp meterislere henüz girme€e bafllad›lar.

Ammâ hakîr dahi bu mahalde sehel ›s›tma zahmetin çekerken tâze cân hayât-›(?) câvidân bulup asker-i ‹slâm ile kal'a sahrâs›nda meterislere ve s›çan yollar›na varup gelme€e bafllad›m.

Ammâ fleb [ü] rûz ceng [ü] cidâl ve harb [u] k›tâl günden güne ziyâde olup bin ve bin befl yüz ve iki bin kilim benî âdemden kelle ve paçalar ile flühedâlar›n kanlar› ›rmak gibi akup na'fle-i flehîdân gâziyân tafl›mada idi.

Lâkin guzât-› mücâhidîne bu hâl befl alt› aydan berü mu'tâdlar› olup kârlar› olduklar›ndan aslâ güçlerine gelmeyüp hemân cümle mevtâya "Hak rahmet eyleye" deyü tafl›yup eski meterisler içlerinde birer yar altlar›na sokup her flühedân›n üstlerine yar topraklar› y›€up cümle esbâblar›yla defn edüp giderler. Aslâ bir guzât bu ahvâlden mu€ber-hât›r olmayup yine sürûr [u] flâd›mân ederek cenge âheng ederler.

Bu hâl-i pür-melâli sene 1077 Zilhiccesi'nden berü guzât meterise gireli bu flühedâlar› {böyle} göreli mu'tâdlar› olmufl. Ve Hak Te'âlâ guzâta kuvvet-i kâhireler vermifl. Hattâ ibtidâ meterisler kal'a-i Kandiye'nin cenûb taraf›nda Karanl›k kapusundan veyâ Pan›grad kapusundan ve Tafll› tabya nâml› mahallerden bir top menzili ba'îd yedi kol yerlerden kal'aya meterislere flürû' olundukda bu kadar mesâfe-i ba'îde iken ordu-y› ‹slâm içinde aslâ bir âdem bafl gösterme€e kâdir olmayup k›rk gün k›rk gece rûz-› mahfler-misâl k›yâmet kopup asker içinde bir feryâd u vâveylâ ve bir feza' u çeza' düfldü.

Ve hevâda biri biri ard› s›ra çifte çifte kumbaralar ve karakufl-misâl tafllar havân kumbaralar›ndan ç›kup ender-hevâ mu'allakast uçup rûz-merre niçe bin âdemler helâk olup yine vezîria'zam ota€› pâre pâre olup cemî'i erbâb-› dîvân hâcelerine ve sâ'ir a'yân-› kibâr du'âgûyâna ordu deresinin öte taraf›nda meks etmek fermân olunup cümle erbâb-› dîvân âsûde-hâl ve fâri€u'l-bâl oldular. Ammâ beri tarafda cümle meterisler bay›r bafllar›na ç›kup s›çan yollar› taraf taraf yürüme€e bafllayup gitmede.

Ammâ mel'ûn kal'a yine bârân-› la'neti ya€d›rmada. Lâkin asâkir-i ‹slâm alt› yedi aydan berü yetmifl kat meterisler de€ifldirmede ve yevmen feyevmen ileri gitmede. Ammâ mel'ûn küffâr handakdan taflra olan tabyalar› cümle ard›na b›ra€up bizden tarafa kal'a ile asâkir-i ‹slâm mâbeyninde Kandiye sahrâs›nda bir kurflum menzili ba'îd bizim asker-i ‹slâm üzre anlar dahi meterisler sürüp gelmede. Ve fleb [ü] rûz niçe bin atl›lar› ol meydânda ç›kup girmede ve etrâflar› çalup çarpmada.

Bizim asker-i ‹slâmda ise henüz bin kadar atl› asker-i ‹slâm ancak var. Cümlesi har-süvâr askerlerimiz var. Hattâ hakîr Mora vilâyetinden bir at

geçirdim. An› dahi elimden befl yüz gurufla alup hakîr dahi bi'z-zarûrî çemender-süvâr oldum.

El-hâs›l alt› ay bu hâl üzre h›rren fe-h›rren ceng-i azîmler ederek günden güne guzât-› müslimîn kal‘aya bir kurflum menzili yak›n var›ld›, ammâ dahi la€›m yerleri de€il idi.

Ba‘dehu sene 1078 gurresi dâhil olunca Mar‘ayfl eyâletiyle (---) Pafla gelüp Sadr›a‘zam koluna me’mûr oldu.

Ba‘dehu yetmifl sekiz Safer'inde Adana eyâletiyle (---) Pafla gelüp fiâm vezîri Defterdâr ‹brâhîm Pafla koluna fermân olundu.

Ba‘dehu sene-i mezbûrun mâh-› Rebî‘u'l-evvel'inde yine Kapudan Kaplan Pafla donanma-i hümâyûn ile ‹slâmbol'da yeniçeri kapusu askerinden on bin aded yeniçerileri, andan Karaman eyâletiyle Konakç› Kara Alî Pafla askerin getirüp Alî Pafla'ya teslîm olundu, zîrâ Alî Pafla Hanya muhâf›z› idi. Andan Sivas eyâletiyle (---) Pafla'y› Alî Pafla koluna ta‘yîn olundu.

Ve niçe kerre yüz bin kantâr bârûd-› siyâh ve niçe kerre yüz bin çuval beksumât ve bilâ-hisâb cebehâneler ve sâ’ir mühimmât u levâz›mâtlar getirüp bir gece Retime kal‘as› liman›na bu kadar asâkir ve mühimmâtlar› döküp yine eyyâm-› müsâ‘id ile flâd›mânlar edüp deryâya ç›kup gitdiler.

Beri cânibde bu ahvâl-i imdâd vezîr-i rûflen-zamîre mün‘akis olunca Karaman eyâleti askerin Hanya'da eyâlet sâhibi Konakç› Alî Pafla yan›na me’mûr etdiler. Ve Alacahisâr askerin Ac›su kal‘as›nda Mâlik Pafla yan›na me’mûr etdiler. Ve Yanya paflas› Arslan Paflazâde Kaplan Pafla'y› askeriyle Apokoron kal‘as› muhâfazas›na ta‘yîn etdiler. Ve kapukulundan gelen imdâd yeniçerileri ***[290a]*** Sadr›a‘zam koluna ta‘yîn olundu.

El-hâs›l cümle gelen imdâdlar› kol kol yerlefldirüp asâkir-i ‹slâm günden güne kuvvet ü kudret tahsîl edüp tâze cân bulmada ve fleb [ü] rûz fünûn tahsîl edüp ileri gitmede, ammâ küffâr-› hâkisâr dahi henüz galebe edüp asâkir-i ‹slâm üzre gelmede.

Kumbaralar›n âtefline fleb [ü] rûz aslâ ardlar› ve aralar› kesilmeyüp vücûd-› insân hevâda semender kuflu gibi kumbaralar›n âteflinden hevâda tayerân etmede. Ve her guzât flühedâ-y› gurebâ birer gûne zahm ile cân vermede. Lâkin bizim dahi kumbaralar›m›z ve sekdirme balyemez toplar›m›z dahi küffâr›n siperleri ve flaranpavlar› ve domuz damlar› ve bâmlar›n târumâr edüp küffârlar› dahi k›rup geçirmede.

Ammâ hâlâ bu kadar zamândan berü bu kadar savafl-› perhâfl olunur, kal‘a ne cânibdedir bilinmeyüp ve ne eflkâldedir görünmeyüp hemân bir kuru hevâyî ceng [ü] cidâldir. Ve acebâ der-i dîvâr› ne gûnedir deyü ileri varup bakan dâr-› bâkîye bakar, bakmayan bâkî kal›r. Tâ bu mertebe nazar› mühlik kal‘a-i helikdir kim bir seneden berü kal‘an›n öz vücûdunda handak› kenâr›n gö[r]mek de€il handakdan taflra sahrâda olan on iki aded tabyalar›n handaklar›n göremedi€imizden mâ‘adâ tabyalardan taflra ileri sahrâlarda olan flaranpavlar›n ve önlerinden küffâr meterislerin dahi bir y›ldan berü görmüfl askerimiz yokdur.

Hikmet-i Hudâ bu mahalde sene (---) tarihinde mâh-› (---) Rûmeli be€lerbe€isi (---) Pafla flehîd olup eyâleti (---) Pafla'ya sadaka olundu.

Bu mahalde küffâr-› hâksâr ibtidâ sekbânbafl› kolundan kal‘adan taflra ç›kup meterisleri basmak murâd edindikde bir ceng-i azîm olup hemân ol ân yedi yüz aded flehbâz cüvân yi€itler flehîd olup k›rk nefer küffâr esîr-i bend-i zencîr olup Sad[r›]a‘zama dil götürdüler. Ve cümle üç yüz aded kapudanlar› ve cümle dörd bin aded kelleleri al›nup sâhib-i devlet her guzâta merâtiblerine göre bele€an mâ-bela€ avuç avuç altunlar ve terakkîler ve mecrûhlara tekâ‘üd ve nânpâreler ihsân olunup cüyûfl-› müvahhidîni cenge ra€bet içün niçe gâzîlerin bafllar›na Sadr›a‘zam kendi elleriyle gümüfl çeleng takard›.

Ba‘dehu bu ceng [ü] cidâl def‘ olup kal‘a muhâsaras›nda olan asâkir-i ‹slâm›n ardlar›na ve aralar›na dahi ziyâde asker-i bî-pâyân koyup dahi istihkâm etme€içün yedi koldan sar›l›nan askerin aralar›na yedi kol asker dahi cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtlar› ile asker koyup Kandiye kal‘as› on dörd koldan muhâsara olmufl oldu.

Evvelâ Sekbânbafl› Bekir A€a'y› yerinden kald›rup cümle yigirmi iki aded mükellef ü mükemmel yeniçeri odalar›yla ve cümle on yedi aded balyemez toplar›yla ve cümle befl oda topç›yân ve cümle befl oda cebeciyân ve cümle bir oda kumbarac›yân ve cümle bin aded serdengeçdi sipâhân ve cümle alt› bin aded erbâb-› zu‘amâ-y› sipâhân ve cümle bin aded la€›mc›yân bu kadar asker ile Sekbânbafl›y› ‹brâhîm Pafla koluna serdâr edüp bu fiâm vezîri ‹brâhîm Pafla kolu cümle iki yüz yetmifl aded meteris-i kat-ender-kat oldu. Hattâ Yeniçeri oca€› beytü'l-mâlcisi fialvarc› Süleymân A€a bu kolda meterisde idi.

Ammâ Âl-i Osmân devletinde Hac› Bektafl oca€› olaldan berü böyle bir gûne musanna‘ meteris bir kal‘a alt›nda ne olmufldur ve ne olacakd›r kim makdûr-› befler de€ildir. Meselâ dörd befl h›rmen-i azîm cirminde bir meydân-› azîmi tâ ka‘r-› zemîne var›nca etrâf›n çâh-› gayyâ-misâl handaklar kazup deryâ-misâl sular ç›kup bu meteris meydân›na a€aç cisr ile geçüp bir tarafdan girüp ç›kacak yeri olmayup etrâf›na kat-ender-kat yer alt›nda meterisler îcâd etdi kim bir yoldafllar›na küffâr›n kurflumu gelmeyüp kendileri kâfire kurflum ururlar.

Bu meteris gûyâ bir cezîre olup bir cânibden la€›m gelmek muhâl oldu, zîrâ Karanl›k kapu handak›n›n taflra kenâr›nca olan ceneral-i la‘înin tabyas› hâlâ baflka baflka bir kal‘a-misâldir. Bu meteris an›n handak› kenâr›na varup mâbeynlerinde ancak bir handak kald›.

Ve bu Süleymân A€a meterisinden flehbâ[z] yoldafllar› bir uzun direk cisr ile kâfirin karflu meterislerine geçüp kâfirleri kancalar ile beri tarafa çeküp dil al›rlar idi. Ve kâfirler dahi eyle ederlerdi. Ammâ bu Süleymân A€a handak› gayyâ olmak ile meterisleri aslâ bas›lmayup la€›mdan emînlerdir. Bu hâl üzre bu meterisde bu Süleymân A€a odas› la€›mdan halâs oldular, ammâ yine tafl ve kumbara flerrinden halâs olmazlard›.

Ve bu Sekbânbafl› koluna bir M›s›r be€i bin aded flehbâzlar›yla meterise girmifller idi. Andan,

Eyâlet-i Rûmeli kolu: On sekiz aded sancak be€i askeriyle cümle on üç bin leflker olup cümle yüz seksen befl kol ***[290b]*** meterisden Rûmeli be€lerbe€isi Pehlivân Pafla girmifl idi. Bu kollarda serdâ[r-›] zafer-fli‘âr bu idi, zîrâ Deli Hüseyin Pa[fla] asr›nda alaybe€i iken bu koldan meterise girmifller.

Der-eyâlet-i fiâm kolu: Mezkûr Rûmeli askerinin alt yan›nda flimâl taraf›nda tâ kal‘an›n Pan›grad kapusu önü taraf›nda Çufud tabyas› önünde fiâm vezîri Defterdâr ‹brâhîm Pafla sekiz bin askeriyle meterise girmifl idi, ammâ gâyet muhâlif ve muhâtaral› subh u mesâ ceng-âflûb yeri bir berzahd›r.

Ve bu ‹brâhîm Pafla kolunda Haseki Hasan A€a ve Samsoncubafl› (---) A€a ve Zemberekçibafl› (---) A€a ve Ta‘lîmhânecibafl› (---) A€a cümle yigirmi oda yeniçeri ve befl oda cebeci ve befl oda topçu ve bir oda kumbarac›lar cümle iki yüz elli aded meterislere girilüp cümle k›rk dörd aded balyemez toplar ve cümle on aded havân toplar konulup mükemmel meterisler idi.

Der-asâkir-i Sadr›a‘zam kolu: Evvelâ fiâm kolu flimâlinde Vere tabyas›, Atl› tabyas›, Tafll› tabyas›, K›z›l tabya, Hânlar tabyas› önlerinde Sadr›a‘zam ve serdâr-› mu‘azzam koludur kim hemân kendünün on bin aded ceng-âver ve dilâver ü server hünerver askeri vard›r. Ve dahi Yeniçeri A€as› Arnavud ‹brâhîm Pafla'n›n üç bin aded kendü askeri ve Kulkethudâs› Abdî A€a ve Za€arc›bafl› Burunsuz Ahmed A€a ve Turnac›bafl› Haseki A€a ve bafl çavufl ve orta çavufl ve küçük çavufl ve Ocak imâm› Ömer A€a ve Yüzbir Koca Mehemmed A€a ve Ellitokuz Mehemmed A€a ve on oda cebeciyân ve on oda topçuyân ve befl oda kumbarac›yân ve befl bin aded sipâhân serdengeçdileri ile cümle dörd yüz yetmifl koldan s›çan yollar› içre meterisler içi gûyâ meydân-› Arasât haflr [ü] neflr idi.

Der-fasl-› Defterdâr Ahmed Pafla kolu: Sadr›a‘zam ile Rûmeli kolu aras›na bir incecik yol ile tâ K›z›l tabya ardlar›na var›nca Defterdâr Ahmed Pafla iki bin âdemiyle gerüden meterise girüp cümle asâkir-i ‹slâma mühimmât [u] levâz›mâtlar yetifldirmede idi. Ammâ defterdâr koluyla Vezîria‘zam kolu cümle on iki koldur, on iki yerde yüz yetmifl aded balyemez toplar idi kim her biri birer ejder-i heft-ser âtefl-feflân-› müdfi‘lerdir. Ammâ Köse Topçubafl› kolunda kara kat›r nâm top ve sar› bal› ve çuldutmaz ve dingil k›ran ve kara cum‘a ve elibal› ve k›zak k›ran ve deli sersem nâmân toplar cümle K›z›l tabyay› berbâd etme€e bafllad›.

Ve Melek Ahmed Pafla kethudâs› Yûsuf A€a cebecibafl› olup ve Fazl› Kethudâ bafl kethudâ olup ve Yörük Ahmed Kethudâ ikinci kethudâ olup bu cebeciyân oca€› Defterdâr kolunda yeniçerilere ra€men ileri meteris yürütme€e cür’et etdiler. Ve her bâr küffârdan bafl dil getirme€e bafllad›lar.

Der-leflker-i cüyûfl-› muvahhidîn-i livâ-i Yanya: Evvelâ kal‘an›n cânib-i cenûbunda Yüksek tabya önünde Kuflakl› Manast›r ve Hindî Baba tabyas› önlerinde Yanya sanca€›na mutasarr›f olan Bebr Pafla ve kar›ndafl› Kaplan Pafla cümle livâs› askeriyle karavul bekleyüp çetecilere serdâr idi. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-asker-i Seydîzâde Mehemmed Pafla: (---) (---) Askeriyle asâkir-i ‹slâm›n ensesinde kafâdâr olup karavul beklemek fermân olundu, ammâ hakkâ ki her bâr eyi hidmet-i pâdiflâhîde bulunurdu.

Der-cünûd-› müslimîn-i Çorum Pafla: (---) (---) (---) eyâletiyle bu dahi Göllük taraflar›n›n cenûbu taraf›nda muhâfaza edüp ince karavullar› var idi.

Der-gâziyân-› eyâlet-i (---) **Pafla** (---) (---) (---) (---)

Der-mücâhidân-› cünd-i eyâlet-i Anatolu: Kat›rc›o€lu Mehemmed Pafla Göllük taraf›nda cümle eyâleti askeriyle ve kendünün ipden kaz›kdan kurtulmufl yetmifl tâsdan geçmifl bin aded serbâzân-› gâziyânlar› ve üç bin aded güzîde Anatolu serdengeçdileriyle Tire ve Ma€nisa ve Ayd›n ve Saruhân ve Engürü ve Kânk›r› ve ‹zmid ve Bursa ve Alâ’iyye ve Kastamonu ve Teke ve Hamîd, bu sancaklarda olan cemî‘i erbâb-› zu‘amâ ve erbâb-› tîmâr ile meterise girüp cümle yigirmi bin asker-i ‹slâm idi.

Der-mücâhidân-› eyâlet-i (---) Vanl› Mehemmed Pafla: Bu dahi Göllük taraf›nda Haleb Vâlîsi Kethudâ ‹brâhîm Pafla kolunda (---) aded eyâleti askeriyle meterisde idiler, ammâ gâyet flecî‘ [u] bahâd›r mübârizân› var idi.

Der-asâkir-i serbâzân-› zümre-i sipâhiyân-› silihdârân: Bunlar dahi Göllük taraf›nda Kanl› Ma€ârâlar üstünde yedi bölük sipâhîleri Seydîzâde kolunda cümle alt› bölük gâzîleri karavullar bekleyüp cebecilik edüp meterislerde olan gâziyân-› dîn-i mübîni muhâfaza ederlerdi.

Der-eyâlet-i asâkir-i Halebü'fl-fiehbâ ile Kethudâ ‹brâhîm Pafla: Sipâhiyân zümresinden afla€› kal‘an›n Göllük taraf›nda Haleb vâlîsi ‹brâhîm Pafla ***[291a]*** sekiz bin aded güzîde asker ile ve kendünün bin aded tüfeng-endâz piyâde cengâver ü dilâver server hünerver cürd atl› bahâd›rân-› mübârizânlar›yla Göllü€'ün leb-i deryâs›nda kat-ender-kat meterise girmifller idi.

Ve ana muttas›l zümre-i yeniçeriyândan Za€arc›bafl› Zülfikâr A€a ve turnac›bafl› ve samsoncubafl› ve tebdîl olan Haseki Hasan A€a ve seksen bir cemâ‘at ve elli bir cemâ‘at el-hâs›l yigirmi aded odalar ile zümre-i yeniçeriyân ve cümle befl oda ile cebeciyân ve cümle befl oda ile topçuyân ve cümle bir oda ile kumbarac›yân, alt› bölük sipâhiyândan cümle alt› bin aded serdengeçdi sipâhân, cümle bu ‹brâhîm Pafla kolunda Anatolu sipâhîleriyle berâber meterise girilmifl idi. Ammâ hakkâ ki bu tarz [u] tavr üzre bir vezîr böyle meterise girmemifl idi, zîrâ za€arc›bafl› olan Zülfikâr A€a, Gâzî Hüseyin Pafla asr›ndan berü meteris ilminde ve asâkir-i ‹slâm› çeküp çevirmede tekmîl-i fünûn edüp bu Göllük taraf›nda ale't-tertîb meterisler etmifldir kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Cümle k›rk pâre balyemez toplar›, cümle yedi yüz yetmifl aded meteris yollar› aralar›ndaki balyemez toplar Göllük taraf›n berbâd ederlerdi. (---) (---) (---)

Der-cüyûfl-› müslimîn-i Ümm-i Dünyâ-y› M›sr-› nâdireti'l-asr

Bu Göllük taraf›nda ‹brâhîm Pafla-y› Ebü'l-hayr'›n Haleb askeri ard›nda cümle üç bin aded güzîde M›s›r askeri serdârlar› M›s›r be€i Köse Kansu Be€ ve Yeniçeri A€as› Kundakç› Mustafâ A€a ve Bayrakdâr Selîm Çavufl ve yedi odabafl› ve yigirmi aded çorbac› ve on aded Çerâkise be€leri ve'l-hâs›l yedi bölükden sipâhiyân ve gönüllü ve tüfeng-endâz ve sa€ ve sol kol a€alar› ve müteferrikagân a€alar›yla cümle üç bin asker-i M›s›rl› idi, ammâ on bin aded kâmil tevâbi‘ [ü] levâh›klar›yla meterise girüp bunlar›n etdi€i savafl-› perhâfl bir meterisde olmazd›, zîrâ cümlesi tafl›d›klar› silâhlar›n icrâ etme€e kâdirler idi. Ve bunlar›n ordusundan ganîmet ordu bir meterisde yok idi, zîrâ her bâr M›s›r'dan gemileriyle ve Hilâl vilâyetinden firkateleriyle ale'd-devâm zahîreleri gelir idi.

Ve bu Göllük taraf›nda olan cümle-cümle asâkir-i ‹slâm otuz bir bin yedi yüz aded asâkir-i ‹slâm olup cümle üç yüz aded meterislerde ve elli aded s›çan yollar›nda mâl-â-mâl ›skarça asâkir-i müslimîn idi. Ammâ bu Göllük mahalli gâyet teng-i dar olup tâ Za€arc›bafl› Zülfikâr A€a bu kola gelmeyince meterisler ve s›çan yollar› vâsi‘ olmad›. Sa€ taraf›nda nazarete dubas›n(?) doldurup sol taraf›nda küfeke tafll› kayalar› kesüp meterisler içre ka‘r-› zemînde hücreler ve kahvehâneler ve sebîlhâneler ve gasilhâneler inflâ edüp her siperlerin üzerlerine birer âdem kaddi kal›n topraklar y›€up cümle guzât› tafldan ve kumbaradan sehel emîn edüp her siperlere ve tabyalar üzerlerine kal›n vordinar direkler ve servi d›rahtlar› örtüp üzerlerine çim ü r›ht›m toprak döfleyüp bu hâl ile bu Göllük taraf› emîn olup guzât-› müslimîn huzûr ile ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâl eder oldular.

Hulâsa-i kelâm bu kal‘a-i Kandiye flekl-i müselles vâki‘ olup iki köflesi kara cânibidir. Ve bu kara cânibinin ancak dörd bölükde iki bölü€ü muhâsara olunmufl idi. Ve iki bölü€ü tâ Yass› tabyadan ve Yüksek tabyadan ve B›y›kl› tabyas›ndan F›ç›l› tabyas›ndan ve niçe küçük mâbeyn tabyalar›ndan geçüp tâ Karanl›k kapuya var›nca bu mezkûr tabyalar mâbeynlerinde aslâ âdem ve âdemîzâddan bir ferd-i âferîde meterisde olmayup bu taraflar serâpâ hâlî olup küffâr›n domuzlar› ve keçileri ve koyunlar› ve atlar› ve eflekleri kal‘an›n top altlar›nda çay›rlayup gezerlerdi.

Ve aslâ bu tarafda kal‘a kapular›n kapamazlard›, zîrâ gece ve gündüz üçer dörder bin aded top ve muflkat ve kumbara ve havân tafllar› atar idi, ammâ yine bu mahallerde topdan alarka yerlerde mezkûr cebeciler ve muhâfazac›lar çete ve potura etmeden hâlî olmayup niçe kerre kemîngâhlardan küffâr›n bafl ve dillerin ve at ve koyun [ve] s›€›rlar›n al›rlard›.

Ya‘nî me’âl-i kelâm, kal‘a-i Kandiye bu mertebe sûr-› üstüvâr-› azîm olup dörd bölükde[n] iki bölü€ü meterise girilmifl kal‘ad›r. ‹ki tarafdaki deryâs› hod emîn ü sâlim dururdu.

Bu hakîr-i pür-taksîr bu kal‘a-i Kandiye'yi bir fîle teflbîh etdim. Meselâ Sadr›a‘zam kal‘an›n flimâl cânibindeki sûru burnu olan fîl hortumuna sar›lm›fl çeker. Fîl dahi kâhîce dar›lup hortumun silküp ya‘nî kumbara ve la€›mlar›n atup Vezîria‘zam kolundan niçe bin âdemleri helâk ederdi.

Ve bir dahi meselâ fîlin kuyru€u kal‘an›n Küllük cânibi olup Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla fîlin kuyru€una yap›flup çeker. Kâhîce fîl dahi gazab-âlûd olup ‹brâhîm Pafla askerin püflt-i pâs›yla *[291b]* depüp niçe bin âdemleri helâk eder.

Fîlin karn› taraflar› Aktabya mahalleridir. Anda meterisler olmamak ile ol taraflarda fîlden asâkir-i ‹slâm emîn ü sâlimdir. Hele hakîr akl-› kâs›r›mla bu kal‘a-i Kandiye'yi fîle benzetdim. Burnundan kuyru€undan yap›flup zabt [u] rabt edelim derler. Hudâ-y› Bîçûn âsân vech üzre fethin müyesser ede.

Andan mâh-› mezbûrun onuncu günü

Küffâr-› hâksâr-› dûzah-karâr›n elli pâre kalyonlar›yla imdâd› gelüp bî-bâk ü bî-pervâ liman kapusundan içeri gece ile niçe yüz kay›k ve sandal ve firkate ve balkarmata nâmân gemileriyle kal‘aya imdâd›n kor idi, zîrâ deryâ kendinin hükmündedir.

Sabâh›s› kal‘an›n cemî‘i tabyalar› ve der-i dîvârlar› üzre haçl› ve sanmarkal› peykerleri ve orsa bayraklar› ve filand›ralar›n ve yüksek tabya üzre üç kat gemi dire€in birbirine m›hlayup evc-i âs›mâne ser çekmifl amûd-› müntehâ üzre bir zer-ender-zer filand›ra bayra€› sütûn-› âlînin zirve-i a‘lâs›na makaralar ile çeküp bir ucu handak içre zemînde olup bir filand›ra göstermifldir kim diller ile ta‘bîr ve tavsîf olunmaz.

Bu minvâl üzre kal‘an›n cemî‘i ebrâclar›n zeyn edüp ale's-sabâh imdâd› geldi€ini ifl‘âr içün bir top ve tüfeng ve kumbara flâd›mânlar› etmifldir kim sadâ-y› küffâr ka‘r-› cahîmde velvele-ârâ olup kal‘a içre cemî‘i düyûrlar›n çanhâne ve bân[g]hânelerinde ol kadar nâkûs ve erganon ve dankiyo ve dühül ve torompete ve luturyanî borular› çalup flâd›mânlar etdi kim gûyâ deccâl-i dâl hurûc etdi.

Ba‘dehu ertesi gün ale's-seher küffâr-› hâksâr gelen imdâdlar›na ma€rûr olup sene 1078 mâh-› Rebî‘u'l-âhir'inin ibtidâ günü Göllük taraf›nda ‹brâhîm Pafla üzre küffâr flebhûn etdi.

Hikmet-i Hudâ cümle asâkir-i ‹slâm gâfil de€iller idi. Hemân ân-› vâhidde cümle guzât-› müslimîn küffâr›n cânib-i erba‘as›n çevirüp ortaya alup eni konu alâ mehil küffâr› k›ra k›ra küffârdan aslâ bir cân halâs olmayup cümle guzât fecere ve meredeleri eyle k›rd›lar kim Kassâb Cömerd esnâf›-misâl beyâz kollar› küffâr›n k›z›l kanlar›na müsta€rak olup Sadr›a‘zam huzûruna iki bin altm›fl kelle getirüp cemî‘i guzât-› müslimîne ihsân [u] in‘âm (ve) bî-bahâne ve bî-nihâye olup cümle gâziyâna ellifler gurufl ve niçelerinin serlerine çeleng sanc›lup ‹brâhîm Pafla'ya bir semmûr postîn hil‘at-i fâhire ve sâ’ir vüzerâ ve mîr-i mîrânlar hil‘at-i zerdûzlar ihsân olunup herkes merkezlerine mesrûr flâd›mân revâne olup küffâr-› hâksâr bu k›rk›n› ve bu kelle alaylar›n kal‘adan görüp köse sakallar›n yoldular. Mürdeleri dâr-› cahîmi buldular.

Ba‘dehu mâh-› Cemâziye'l-evvel'de tekrâr bir M›s›r be€i üç bin asker ile cümle Cezâyir ve Tunus ve Tarabulus askeri ve kalyonlar›yla ‹stiye liman› nâm mahalle lenger-endâht olup yetiflüp üçüncü günde ordu-y› ‹slâma dâhil olurken bir alay-› azîm ile gelmifllerdir kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz. Bunlar dahi Göllük taraf›nda meks edüp M›s›rl› meterise girüp Cezâyir asker kalyonlar›na gidüp cezîre-i Girid etrâf›n› muhâfaza etme€e revâne oldular.

Ba‘dehu "Yetmifl sekizde cümle asâkir-i ‹slâma ne kadar ta‘yînât verilir?" deyü ordu a€as› ve sürsat a€as› ve anbâr nâz›r› ve anbâr kâtibleri ve menkûfât efendilerine fermân-› sadr›a‘zam sâd›r olup cümle verilen ta‘yînâtlar hisâb olundukda ber-mûceb-i defter-i menkûfât cümle toksan alt› bin aded mahlûk-› Hudâ'ya ta‘yînât verilir güzîde asker add olundu.

Ve dahi orducu bafl› defteriyle ordu-y› ‹slâm içinde ve mîrî hâs furûnlar ile cümle yüz yetmifl aded furûnlarda ne kadar ekmek ifllendi€i ve ne kadar ekmek fürûht olundu€un beher yevm hisâb edüp askerî tâ’ifesinden mâ‘adâ cümle esnâfât haflerât la€›mc›yân ve beldârân ve çerehorân ve gayri bakkâlât çakkâlât esnâfân-› pây-zenân ecnâs-› mahlûkât cümle elli dörd bin aded benî âdemdir.

Ve seksen yedi bin aded at ve kat›r ve h›mâr der-defter olup sadr›a‘zama arz olundu. Bu yüz elli bin aded kavmin ve bu kadar zîrûh k›sm› devâbbât hayvânâtlar›n defterlerin vezîria‘zam görünce âlem-i hayretde kalup âye[t] sûre-i (---)

[1]ËÂ«†ÂÊ†œ«»...† · Í†«‰◥

nass›n› k›râ’at edüp tesellî-i hât›r buldu. Ammâ günden güne asâkir-i ‹slâm ziyâd ber-ziyâd olup her tarafdan gelmede. Ammâ bir tarafda ceng [ü] cidâl ederek asâkir-i ‹slâmdan da flehîd olmada.

Ammâ yine cünûd-› müslimîn içre bir sürûr [u] flâd›mân olup kal‘aya karîb var›lup sahrâda olan flaranpav direklerin yakup domuz damlar›n küffârlar›n bafllar›na y›kup ordu-y› ‹slâm içinde niçe bin aded kavî tabyalar ***[292a]*** yap›lmada.

Ve fleb [ü] rûz niçe bin mezâristân kaz›lup rûz-merre biner ve ikifler biner flehîd olup meterislerden taflra na‘fle-i flühedây› taflra ç›karup ordu-y› ‹slâm içinde defn etdiklerinden ordu içre mezâristândan geçilmez oldu.

Hâs›l-› kelâm kal‘a-i Kandiye hâki kan ile tahmîr olup âdem kan› de€il âdem cân› ›rmak gibi akd›. Hakkâ ki Kandiye imifl kim Kanl› tabyadan subh [u] mesâ tarafeynden benî âdem kanlar› revâne olurdu.

Ve e€er bu kal‘a-i ibret-nümâ alt›nda rûz-merre manzûrûmuz oldu€u üzre cemî‘i vekâyi‘ât, tebdîlât, ta€yîrât› ve ahvâlât-› a‘yân, eflrâf, vüzerâ ve vükelâ ve mîr-i mîrânlar›n flühedâlar›n ve mükerrer mükerrer azl [u] nasblar›n birer birer tahrîr eylesem Hudâ hakk›yçün bir Kâmûs-u Ahterî lügati kadar kitâb-› müdevven olur, ammâ tatvîl-i kelâma ne hâcet. Ancak hemân müfîd [ü] muhtasar tahrîre flürû‘ edelim.

Evvelâ sene 1078 Cemâziye'l-âhir'in evâhirinde küffâr taraf›ndan birkaç aded püskürme nâm la€›m-› bednâmlar endâht olma€a bafllad› "Hay la€›md›r" deyü asâkir-i ‹slâma bir dehflet hâs›l olma€[l]a bu hâl üzre bir ay kâmil güzer edüp mezbû[r] sene fia‘bânu'l-mu‘azzam'›nda Defterdâr Ahmed Pafla Defterdâr-› sâb›k ‹brâhîm Pafla kollar›yla Rûmeli kolu paflas› Abaza Sar› Hüseyin Pafla kolu mâbeynlerinde küffâr-› dûzah-kâr bir mühlik la€›m-› azîm etdi kim zemîn [ü] âs›mân dir dir ditreyüp ordu-y› ‹slâmdan bir sâ‘atlik ba‘îd olan ‹nâdiyye kal‘as› dîvârlar› darabât-› la€›mdan sedd-i Kahkahâ-vâr metîn dîvârlar› çatlayup bin sekiz yüz ad›m ba‘îd (ba‘îd) olan s›çan yollar› etrâflar›nda niçe yüz aded k›fllalar ve siperler y›k›lup niçe yüz evlerde ve dükkânlarda ç›kan ç›kan›n olup mezkûr küffâr la€›m›n›n alt›nda iki binden mütecâviz asâkir-i ‹slâm ve üç aded sancak be€i ve üç aded mîr-i mîrânlar flehîd oldular. Hâk-i pâk alt›nda kalan gâziyân-› mücâhidân›n ise hisâb›n Hudâ bilir.

Ve bu la€›m-› mühlik serpindisinden iki bin kilim mecrûh olmufl yi€itleri taflra orduya ç›kard›lar ve cümlesine cerrâhlar ta‘yîn etdiler.

---

[1] *Kur’ân,* Hud, 6; "Yeryüzünde hiçbir canl› yoktur ki, r›zk› Allâh'a aid olmas›n..."

Andan cümle guzât bildiler kim "Küffâr›n evvel atd›klar› püskürme la€›mlar imifl, bu flimdi at›lan büyük la€›m imifl" deyü cümle guzât âgâh olup cümle guzât›n ifl erleri ve ser-i kârda olan dilâverân-› serverleri cümle bir yere gelüp Sadr›a‘zam huzûrunda müflâvereler edüp on yedi koldan ka‘r-› zemîne on bin aded la€›mc›lar ta‘yîn olunup yer s›çanlar› gibi ka‘r-› zemînden kal‘aya do€ru gidüp henüz bir buçuk y›ldan sonra asâkir-i ‹slâm la€›m kazma€a mübâfleret etdiler.

Ammâ sene 1078 evâhirine dek Kandiye kal‘a-s›ndan hâric sahrâda Çufud tabyas› ve Haçl› tabya ve Vere tabyas› ve Kuflakl› tabya ve Atl› tabyas›n cümle bir buçuk y›lda at aya€› alt›nda zîr-i zeber etdiler, ammâ niçe bin gâziyân› flehîd etdiler.

Ammâ zâlim Kanl› tabya ve Tafll› tabya pey-ender-pey bir y›l dayanup cânib-i erba‘alar›nda bizden ve anlardan bin altm›fl aded la€›m-› azîmler at›lup bir vecih ile aslâ yanlar›na varmak muhâl olmufldu.

Yine böyle iken mel‘ûn küffâr münhedim ola[n] mezkûrûn tabyalar›n ka‘r-› zemîninde kemîngâhlara girüp niçe kerre yüz bin gûne hiyel ü fleytânatlar ile ceng [ü] cidâller edüp bir gece içinde niçe bin flaranpav direkleri diküp yine cenge âheng edüp kal‘an›n hâlâ yine bir kapusunu kapamayup cür’et ederlerdi.

Ammâ fleb [ü] rûz küffâr derûn-› kal‘adan ve asâkir-i ‹slâm taflradan içeri atd›klar› seksener vu-k›yye gelir kazgan kumbaralar kal‘a için ve anlar asâkir-i ‹slâm için berbâd [u] harâb u yebâb niçe âdemleri kumbara âteflleri kebâb ederdi.

Bu mahalde bizim asâkir-i ‹slâm henüz küffâra tuçdan ve s›rçadan el kumbaralar› atma€a bafllad›lar, zîrâ küffâr askere pek yak›n gelme€e bafllad› ve asker-i ‹slâm dahi henüz bir buçuk y›lda kal‘a handak› kenâr›na varup kal‘a dîvâr›n görme€e bafllad›lar. Ammâ henüz cümle guzât mur€-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde ceng etme€e bafllad›lar.

Sene 1078 Ramazânu'l-mübârek'inin evvelki günü Kapudan Kaplan Pafla yine Çanak liman›na ‹zmir'de kapuya ç›kan üç bin yeniçeri gâzîleri ve on bin kadar Anatolu askeri ve niçe bin kantâr bârûd-› siyâh ve niçe bin gûne âlât-› silâh ve niçe yüz bin kantâr beksumât ve sâ’ir cebehâne ve mühimmât [u] levâz›mât eflyâlar› Çanak liman›na getirüp bir gecede döküp yine ordu-y› ‹slâm askeri tâze cân bulup ordu eyle ganîmet oldu kim ta‘bîr olunmaz. ***[292b]*** Ve bu henüz gelen imdâdlar› dahi Sadr›a‘zam yerli yerlerine ve kollu kollar›na koyup ceng [ü] cidâl harb [ü] k›tâl ziyâdece olma€a bafllad›.

Ammâ küffâr dahi la€›mlar› ve kumbaralar› ve havân tafllar›n hevâdan ziyâdece ya€d›rma€a bafllad›. Ve gece ve gündüz çanlar› ve torompete ve luturyan borular› ve nâkûs u erganon gumâmelerin çalup her gece kal‘an›n cemî‘i tabyalar› ve burc-› bârûlar› üzre niçe kerre yüz bin mefl‘al ve neft ve katrân ile çerâ€ân edüp handaklar›n›n içlerini asma zencîrli mefl‘aller ile fleb-i muzlimi rûz-› [rû]flen edüp kal‘an›n rûy-› dîvâr› ve handaklar›n içlerini ziyâdesiyle h›fz [u] h›râset etme€e bafllad›.

Ammâ bizim taraf›m›zdan aslâ ceng-i harbîler ve tabl [u] kudûm, kös-i hâkânîyânlar çal›nmayup hemân hâmûfl-bâfl olup derûn-› dilden ceng [ü] cidâl ve harb [u] k›tâl olup la€›mlar ve meteris yürüyüflleri günle-rinde flemflîr-i Muhammedî urarak sadâ-y› Allâh Allâh ile gülbâng-› Ahmedî çekilüp küffâr› k›rarak savafl-› perhâfl olurdu.

Hakîr-i pür-taksîr bu neberd-i azîmleri göre göre bir cür’et hâs›l edüp sâ’ir guzât-› müslimînden bir kadem ayr›lmayup fleb [ü] rûz etek der-miyân edüp gülbâng-› Muhammedî çekilüp ceng-âflûb olan yerlerde eli kan ve k›l›c› kan ve ci€eri büryân ve sînesi uryân ve dillerinde Hazret-i Kur’ân tilâvet eden guzât-› müslimînden bir ân bir kadem gerüye kal-mayup hamd-i Hudâ niçe yüz la€›mlardan ve tafl ve kumbaralardan ve top u tüfeng ve muflkatlardan Hudâ-y› Müte’âl Hâf›z-› Bîçûn h›fz-› emânda edüp subh u mesâ silâh-› vuzû‘ ile âmâde olup niçe yüz aded flühedâlar› ve niçe mîr-i mîrân ümerâlar› defn edüp niçe yüz aded mecrûhlar› cerrâhlara getirüp tîmâr etdirirdim, riyâ olmaya.

Hattâ bu hakîr-i fakîr ba‘z› zamân mecrûhlara çorba ve etmek tafl›yup ba‘z› garîb olanlar›n esbâb-lar›n› hüddâmlar›mla hafllayup pâk ü pâkîze edüp yine libâslar›n geydirüp yüreklerinin ba€›rlar› bafl›na merhem urup gözlerinin yafllar›na merhamet ederdim.

Hattâ niçesinin sakallar› ve b›y›klar›na ve kulak-lar› deliklerine kehle üflüp saçlar› ve sakallar› ve b›y›klar›n m›krâs ile k›rkup çâr darb bir mutarrafl cavallâkî abdâl k›yâfet edüp niçe hastalar› bu vech üzre kehleden halâs ederdim.

Hattâ ba‘z› zamân bu rûz-› mahfler günlerinde baba o€ula ve o€ul babaya bakmadu€u günlerde hakîrin bir küçük gurebâ tulumu var idi. An› âb-› hayât ile toldurup eski meterisler içre bî-kes ve bî-dermân kalm›fl hastalar ve mecrûhlara su üleflidirüp flehîdân-› deflt-i Kerbelâ rûhlar›n› yâd ve mecrûhlar›n dil-i gamnâklarin flâd ederdim. Cenâb-› Kibriyâ riyâ-ya yazmayup kabûl [ü] makbûl-› dergâh ede, *âmîn ve yâ Mu‘în*.

Der-menâk›b-› hikmet-i Hudâ-y› azîm

Sene 1079 Berât gecesi n›sfu'l-leylde Vezîri-a‘zam kolunda leb-i deryâda karavul bekler iken on mîl kadar ba‘îd rûy-› deryâda bir alevli âtefl zâhir olup cümle meterislerde olan guzât-› müslimîn bu âtefli görüp,

"Hay meded, küffâr›n meterisleri basma€a bir hîlesi var. Bire gâzîler ol âtefle bakma€a mukayyed olman. Hemân meterislerinizde sâbit-kadem olup gâfil mebâfl" dediler.

Ammâ yine deryâ taraf›nda cümle serdengeçdileri ve sal›c›lar› ve var›c›lar› ve cümle tüfeng-endâzlar› leb-i deryâya koyup "Küffâr›n hîle ile deryâdan gelen âtefllerine mukayyed olun, gâfil mebâfl" deyü tenbîh [ü] te'kîdler oldu. Ve niçe bin guzât leb-i deryâda âmâde durdular.

Hikmet-i Bârî ol âtefl talattum-› deryâ dalgas›yla talaslana talaslana gele gele leb-i deryâya bu âtefl karîb geldi€i gibi niçe kerre yüz bin tüfeng ve top ve muflkat bu âtefle urduklar›nda kurflum deryâda bulgur suda kaynar gibi kaynayup ol âtefl dahi ziyâde gûnâ-gûn münevver ç›kup alev-ber-alev flu'lesi evce peyveste olup ordu-y› ‹slâm ol leyle-i muzlimde gûyâ rûz-› rûflen olup bu âtefl dibelik kenâra dahi ziyâde yaklafld›kda gâziyân-› mübârizân dahi ziyâde kurflumu bu âtefl üzre atup flipir flipir ururlard›.

Dalga bu âtefli âh›r-› kâr kenâra getirdikde cemî'i guzât gördüler kim bir âdem lefli deryâ kenâr›na ç›kup uryân ü büryân bir âdem lefli ammâ ud yerleri bir kîse-misâl kal›n bir tobra içinde mestûr. Lâkin gayri vücûdu mekflûf.

Birkaç cür'et sânibi fetâlar ol leflin elinden alev-ber-alev âtefle bakmayup avret yerindeki tobra bezi y›rtup avret yerine nazar etdiler. Gördüler kim sünnet-i Resûlullâh üzre sünnetli. Bildiler kim flühedâ-y› ümmet-i Muhammed'dir.

{Ammâ niçe âdemler bu meyyitin avret yerine nazar etdiklerinde alâ mele'i'n-nâs meyyit sol eliyle avret yerin setr etdikde niçe âdemler âlem-i hayretde kalup sübhânallâh dediler.}

Kimisi dedi kim "Kâfir bir müselmân meyyitine sihir etmifldir, sak›n›n âtefl hîlesinden" deyü her kafâdan bir sadâ güft [ü] gû olup âh›r-› kâr bu na'fl-› flerîfi sâhil-i bahre ç›karup gördüler kim sa€ kolu yemyeflil, bir kol kim avucunun tâ ortas›nda bir delik var. Cümle yeflil ve mâvî ve k›rm›z› alev-ber-alev âtefller ol avucundaki delikden ç›kar.

Ve deryâ içinde bu vücûd kenâra gelende niçe kerre yüz bin kurflumun ***[293a]*** ve top güllelerinin darblar› aslâ vücûduna te'sîr etmeyüp henüz cesed-i flerîfi billûr-misâl pâk sâf u nijâd olup cism-i flerîfinden nûr tulû' edüp avucundaki delikden ç›kan âtefl me€er nûr imifl kim evce peyveste oldu€un niçe bin guzât-› müslimîn görüp bildiler kim sahîh hurr-i flehîddir.

Sadr›a'zam›n kethudâs› Mahmûd A€a ve niçe sâhib-i ve€â gâzîler görüp ordu fleyhülislâm› ve mollas›ndan fetvâlar alup fermân-› vezîr ile bu hakîr-i pür-taksîre haber edüp bu abd-i kemter dahi mübârek bedr-i münîr cemâlin görüp benim ridâm› mübârek yüzüne burka' edüp vücûd-› pâkini bir ihrâm ile örtüp sabâha dek durdu. Çünki vakt-i seher oldu kolundaki elvân nûr renkleri zâ'il olup ancak avucundaki delikde sehel âtefl gibi nûr berk ururdu.

Çûn salât-› fecr edâ olunup bafl›ma niçe yüz fukarâlar› cem' edüp tevhîd tezkîr ile na'fl-› flerîfin leb-i deryâdan bir kilimle kald›rup götürürken on üç yerden âb-› zemzemli kefenler gelüp Kara fiehîdlik nâm kurbunda hakîr gasl edüp anda niçe yüz bin asâkir-i ‹slâm ile namâz›n› k›lup ol cây-› meflhed-i fukarâya defn edüp ismine "Yeflil Kollu Sultân" deyü nâm kodum.

Ve etrâf›na handak kazd›rup kabr-i flerîfi etrâf›n kârgîr binâ ile amâr ederdim ve seng-i mezâr› üzre bir tahtadan yeflil boyal› bayrak ile flühedâ alâmeti etdim. Hâlâ ziyâretgâh-› hâss [u] âmmd›r. *Rahmetullâhi aleyh.*

Bundan sonra bu hakîrin yedi krall›k yerde ve üç aded ‹slâm pâdiflâhl›€› vilâyetlerinde refîk-i yâr-› sâd›k›m olan Hindî Baba Mansûr'u, Karabafl Yûnus Dede'yi, Tofu nâm bir dedeyi ve niçe fukarâlar› hakîrin iki aded flehîd gulâmlar›m› ve üç aded paflalardan Kara Mustafâ Pafla'y› ve Kat›rc›zâde Mehemmed Pafla'y› ve Vanl› Mehemmed Pafla'y› ve niçe mîr-i livâlar› ve niçe a'yân-› kibâr flühedâlar› ve gayri mevtâlar› hasbeten lillâh gasl edüp defn ederdim.

Cümle flehîdân-› deflt-i Kerbelâ ve flehîdân-› ceng-i S›ffîn ve flehîdân-› gazâ-y› Kandiye ervâhlar›yçün Allâh r›zâs›yçün *el-Fâtiha.*

Ve dahi niçe gûne sa'y-› kûflifl-i mücâhedelerim çokdur. Hudâ-y› Bîçûn riyâya yazmaya. Üç binden mütecâviz ok atd›m ve iki buç[uk] y›l kurflum atd›m. Ve niçe yüz tobra toprak tafl›d›m. Ve iki buçuk y›lda her Cum'a gecesi birer hatm-i flerîf endirme€i kesmeyüp fleb [ü] rûz müdâvemet ederdim. Ve her ne yerde bir top güllesi bulsam yabandan tafl›yup toplar dibine getirirdim. Hak te'âlâ kabûl-› dergâh ede.

Der-tahkîk-i gazâ-y› azîm-i kal'a-i Kandiye

‹hvân-› safâ-y› bâ-vefâya flöyle ma'lûm ola ki Âl-i Osmân'›n Azak gazâs›ndan berü bir gazâs›ndan kalmad›m. Hattâ Erzurûm eyâletinde fiuflik kal'as›n k›z›lbafl-› bed-ma'âfl elinden halâs etdi€imiz.

Ve Karadeniz sâhilinde nehr-i Çoru€ kenâr›nda Gönye kal'as›n Kazak-› Âk'dan halâs etdi€imiz cengi.

Ve sene (---) târîhinde Köpürlü Mehemmed Pafla ile Yanova gazâs›.

Ve sene (---) târîhinde Köse Serdâr Alî Pafla ile Varat kal'as› savafl›.

Ve sene (---) de Melek Ahmed Pafla ile Bosna'da iken Venedik kâfirinin fiibenik kal'as› kurbunda Ribniçse ve Kamin ve Kamingrad kal'alar› neberdleri.

Ve sene 1067 tarihinde Özü kal'alar›n› Kazak-› Âk'dan halâs etdi€imiz urufllar›.

Ve yine sene-i mezbûrda Tatar Hân askeri ve Yal› askeriyle Mehemmed Geray Hân Leh vilâyetinde ‹lvov flehri kurbunda Erdel kral› olan Rakofçi Kral taburun bozup k›rd›€›m›z perhâfl›.

Ve yedi sene ‹slâm Geray ve Mehemmed Geray Hân as›rlar›nda Leh memleketinde etdi€imiz gazâlarda.

Ve sene (---) tarihinde Bo€dan be€i Burunsuz Kostantin isyân edüp Tatar Hân askeriyle baflflehri alt›nda küffâr› k›rd›€›m›z cengde.

Ve sene 1069 tarihinde Erdel diyâr›nda Gâzî Seydî Ahmed Pafla ile Rakofçi kral› iki kerre k›rd›€›m›z›n biri Demirkapu'nun iç yüzünde Haçek sahrâs›nda ve biri Kolojvar cengi gibi ulu gazâlarda bulunduk.

Ve sene 1073 tarihinde Köpürlüzâde yine Serdâr› mu‘azzam›m›z Ahmed Pafla ile Uyvar gazâs›nda.

Ve sene 1074 târîhinde Kanije kal‘am›z kurbundaki Yeni kal‘a cenginde.

Ve yine sene-i mezbûrda nehr-i Raba cengindeki inhizâmda bulunup niçe ceng-i azîmler etdik.

Ammâ ol gazâlar bu Kandiye cenginin yan›nda teferrücgâh› bâ€› Merâm› Aspuzu imifl. Ve bu Kandiye alt›nda olan ceng-i azîm-i gûnâ-gûnlar hübût› Âdem'den berü bin yedi yüz aded mülûk devletlerinde böyle bir âlî gazâ olmam›fld›r ve olmaz da. Beyt:

Niçe bin âdem o€lan› helâk olmak gerek tâ kim
Yalanc› fânî dünyâda ola bir gerçek er peydâ.

mazmûnunca niçe yüz y›l geçmek gerek kim böyle bir müdebbir ve mubass›r ve mubatt›n âk›bet-endîfl vezîria‘zam gele kim böyle bir ceng-i azîm tedârikin göre. M›sra:

fienîden key buved mânend-i dîde[1]

demifller, tâ ki bu cengde bulunup ayne'l-yakîn hâs›l etmeyince bu Kandiye cengi ne idi€in ma‘lûm› ulu'l-ebsâr de€ildir.

Zîrâ bu cengde guzât› müslimîn evc-i semâya tayr› ebâbîl gibi la€›m âteflleri içre tayerân edüp kimi halâs olup kimi hezârpâre ve kimi ihrâk bi'n-nâr olup kebâb ve kiminin yeri zîr-i türâb olup mâ’ide-vâr ba‘z›lar ***[293b]*** semâdan zemîne nâzil olurlar.

Ammâ on yedi koldan bu kal‘a yüz toksan yedi pâre k›rkar vuk›yye balyemez toplar›n gülleleriyle ve yüz yigirmi pâre kolumburuna toplar ile ve cümle yüz pâre havân toplar›yla bu kal‘an›n sîne-i pür-kînesi sademât› top› kûpdan rahnedâr oldu€undan mâ‘adâ kal‘an›n handak› hâricinde olan tabyalar›n münhedim olan yerlerine henüz asâkir-i nusret-me’ser yerleflüp günden güne âdem cân› ve kan› ›rmak gibi akup na‘fle-i flühedâlar yevmen fe-yevmen ziyâdesiyle taflra tafl›nmada idi.

Ammâ içeri kal‘ada dahi küffâr topdan kumbaradan ve tafldan ve hevâdan nâzil olan oklardan küffâr k›r›lup içlerine havf ü haflyet düfldü€ün içerden taflra firâr edüp vezîria‘zama gelen küffârlar böyle haberler verüp ve gâyet kaht [u] galâ olup küffâr içre vâveylâ düfldü€ün firârî kefereler haber verince Sadr› Âsaf bu fecereleri geydirüp vâfir ihsân in‘âmlar edüp ordu içinde kara flapkalar›yla gezerler idi.

Birkaç günden bir kaç›n›n kar›nlar› toyup yine içeri kal‘aya kaçup deryâ-misâl askerinizim çoklu€un ve ganîmet-i firâvân› söylediklerinde hemân ertesi gün kal‘a içinden taflra ordu-y› ‹slâma kaçup gelirlerdi. Ve bir kaç› kaçarken küffâr bunlar› dutup kal‘a dîvâr› üzre bunlar› cümle kaz›€a urdu.

Ve sene 1079 Muharremi gurresinde Hanya kal‘as›na yine Kapudan Kaplan Pafla yüz elli pâre flayka ve kalyon ve kad›rgalar ile yigirmi bin aded tâze asker imdâd getirüp ve yine niçe kerre yüz bin kantâr bârûd› siyâh ve un ve bu€day ve beksumât ve pasd›rma ve bilâ-hisâb cebehâneler ve sâ’ir mühimmât u levâz›mâtlar ol kadar geldi kim hadd [ü] hasr›n Cenâb› Bârî bilir.

El-hâs›l Hanya'dan bu gelen mühimmât zahâ’irler ordu-y› ‹slâma kâmil üç ay tafl›nup tamâm olmad›, ammâ bu gelen imdâdlar ordu-y› ‹slâma dâhil olup cümle guzât› müslimîn tâze cân bulup yüzleri güldü, ammâ bu imdâdlar›n cümlesi dahi deftere kayd olmadan cümlesi üç ayda flehîd oldu.

Ve yine kal‘a-i Hanya muhâfazas›nda olan Konakç› Kara Alî Pafla ve Seydîzâde Mehemmed Pafla ve (---) Pafla, bunlar yine ordu-y› ‹slâma gelme€e me’mûr olup on bin aded güzîde asâkir-i muvahhidîn ile bir alay› azîm edüp mezkûr pafla-y› kâmkârlar orduya gelince cümle guzât cân-ender-cân bulup hayme vü hargâhlar içre baflka revnak olup bu deryâ-misâl askeri Kuflakl› manast›r taraf›na kondurup Seydîzâde Mehemmed Pafla Göllük taraf›nda Çorum (---) Pafla taraf›na konma€a me’mûr oldu.

Ammâ hikmet-i Hudâ Vezîria‘zam cezîre-i Girid'e geçdi€i mahalde Kandiye kal‘as› içre bir arhonda nâm ya‘nî bir Urûm be€zâdesi katle müstahak olup cümle kapudanlar ricâ edüp katlden halâs edüp "Azl-i ebed nefy-i beled" deyü bu arhonday› Kandiye'den Venedik'e sürerler, andan Moran flehrine gönderirler.

Ammâ *el-abdü yüdebbiru vallâhu yukaddir*[2] Cenâb› Feyyâz› Mutlak'›n hikmeti var kim *‹zâ erâdellâhu fley’en heyye’e esbâbehû*[3] mazmûnu üzre hikmet issi Mevlâ bir fley’i murâd edinse an›n ibtidâ esbâb›n halk eder, zîrâ âye[t] sûre-i (---) [4]†AE†„‰†‘l¡†”»»« buyurmufldur. Çünkim arhonda nâm Urûm be€zâdesini Kandiye'den Moran vilâyetine sürdüler, ol dahi fursat bulup bir gece Moran'dan kaçup Bosna paflas›na gelüp ol dahi bunu der-i devletde Edirne'ye gönderüp sa‘âdetlü pâdiflâha bu arhonda buluflup,

---

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olabilir?

2 Kul tedbir al›r, Allâh takdir eder.

3 Allâh bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yarat›r.

4 *Kur’ân,* Kehf, 84-85; "... her fleyden bir sebep verdik. O da bir yol tuttu"

"Pâdiflâh›m, e€er Kandiye kal‘as›n istersen beni Kandiye kal‘as› alt›nda vezîria‘zam›na gönder, ‹nflâallâhu Te‘âlâ ihtimâldir Kandiye kal‘as› fethine sebeb olam" deyü niçe gûne da‘vâ-y› merdler edüp pâdiflâhdan mu‘âf u müsellem nâme hatt-› flerîfler alup Kapudan Pafla ile Hanya'ya ve Seydîzâde ile Kandiye'ye gelüp ol ân Sadr›a‘zama buluflup eydir:

"Devletli vezîr, bu asâkir-i ‹slâm› iki y›ld›r bu Çufud tabyas› ve Tafll› tabya ve Haçl› tabya ve Kanl› tabyalar› önlerinde bu ümmet-i Muhammedi ne k›rd›r›rs›n. Bu mahaller ve bu sahrâlarda cümle alt-lar›n›z onar ve on ikifler kat la€›mlard›r. Bir yerden on la€›m atar cümle la€›mlar benim ifllerimdir ve benim re’y-i tedbîrimle yap›lm›fllard›r. E€er benim sözüm dutarsan›z bu mahallerden bu kal‘ay› dö€-me€i ferâ€at edin, zîrâ topra€›nda la€›mlar› çokdur. Ammâ K›z›l tabyadan tâ deryâ kenâr›na var›nca cüm-le tafll›k olup ol tarafda aslâ la€›m yokdur. Hemân deryâ kenâr›na var›n, e€er bu kal‘ay› oradan feth etmezseniz beni kebâb edin. Ve Göllük taraf›nda deryâ kenâr›nda kum içinde meteris edüp tâ kal‘a dibine vars›nlar, e€er ***[294a]*** anda dahi la€›m var ise beni la€›m ile âtefle yak›n" deyü meserret haberler verince Sadr›a‘zam âye[t] sûre-i (---)

[1] E‘«E—AA† · E†«‰«A—† · «-

nass-› kât›‘› üzre cümle a‘yân-› devlet ile müflâverede bu re’y-i tedbîri re’y-i ahsen görüp (---) [2]A«—¬A†«‰Aƒ AEEE†O mâ-sadak› üzre bu re’yi ma‘kûl görüp bir buçuk y›ldan berü derd-i ser renc-i anâ çekilmifl cemî‘i la€›mlar› ve cemî‘i s›çan yollar› ve cümle meterisleri ve kamu tabyalar› ve hemu siperleri b›ra€up kal‘an›n flimâl cânibinde leb-i deryâda seng-i hârâlar üzre bir muzlim gecede âlem a€yârdan bî-haber iken cümle asâkir-i ‹slâm anda geçüp tâ sabâha dak cümle asâkir-i ‹slâm tabyalar üzre siperlenüp küffâr bu taraflara nâz›r toplar koyunca cümle guzât siperlenüp kemâkân yerli yerlerine yerleflüp siperler peydâ etdiler kim evvelkinden a‘lâ ve metîn tabyalar îcâd edüp bu mahal[d]e Za€arc›bafl› Zülfikâr A€a âheste âheste bir s›çan yollar› kazd› kim iki araba yan yana ve cümle erbâb-› dîvân at ile dîvâna gidüp gelmede, aslâ at üzre bir âdem görünmeyüp e€ri bü€rü ve kaçamak yollu s›çan yollar› olmufldur kim Azak kal‘as› ve Hanya kal‘as› alt›nda böyle vâsi‘ meteris yollar› olmam›fld›r.

Bu s›çan yolunun tûlu bin sekiz yüz aded ad›m olup iki cânibi cemî‘i bakkal ve çakkal ve zeyyât ve kassâb ve kahvehâne ve bozahâneler ve sebîlhâneler var kim hemân on üç yerde Ebü'l-hayr ‹brâhîm Kethudâ Pafla'n›n onar aded husrevânî küplü sebîlhâneleri var kim flehîdân-› deflt-i Kerbelâ ervâhiyçün m›sra‘:

[‹]mâ[m] Hasan ile Hüseyin aflk›na su.

deyüp gâziyân-› atflâna mâ-i hayâtlar bezl olur fî-sebîlillâhlar var.

Ve bâ€ u bâ€çeli ve müte‘addid odal› ve ham-mâm ve flâzrevânl› sarâylar yap›lup evvelki ordudan mu‘azzam ve müzeyyen ve metîn ü ma‘mûr meterisler olup cemî‘i asâkir-i ‹slâ[m] K›z›l tabya ile leb-i deryâ mâ-beynine yedi yüz yerden meterisleri rûy-› arza kazup Ferhâd gibi kûhkenlikler edüp gûnâ-gûn s›çan yollar› îcâd edüp k›rk alt› aded yere siperler edüp azîm balyemez toplar koyup sene 1079 (---) da K›z›l tabya nâm kûh-› Elburz'a yap›flma€a flürû‘ olunup azîm siperler binâ olundu kim on bir adedi gûyâ kûh-› Elburz kûh-› Demâvend ve sedd-i ‹skenderler yap›lup K›z›l tabyaya havâle olup her birinin üstlerine k›rkar ve yigirmifler aded balyemez top-› kal‘a-kûblar koyup K›z›l tabyay› subh [u] mesâ dö€e dö€e niçe balyemez toplar›n falyalar› afl›nup mukaddemâ evsâf› tahrîr olunan tophâneye münkesir toplar› getirüp yine yerlerine ma‘a'z-ziyâde musanna‘ yeni balyemez toplar dökülüp yevmen fe-yevmen yine kal‘a-i Kandiye'yi dö€erlerdi.

Ammâ bir buçuk sene mukaddem böyle yüksek tabya yok idi. Hattâ bu tabyalar binâ olundukdan sonra kal‘a içindeki sarâylar ve kenîse ve manast›rlar ve nâkûshâne misilleri sademât-› top ile münhedim olup derûn-› flehirde ma‘mûr [u] âbâdândan bir yer kalmama€a bafllayup küffâr-› hâksâr kal‘a içinde serserî râhat ile gezemez oldu. Ceneral-i la‘în pelîd-i anîd bu hâl-i pür-melâli görüp flafld›, ammâ ne çâre, Osmânl› kal‘aya la€›ms›z yerlerinden yap›fld›. Ve cümle asâkir-i ‹slâm tafll›kl› yerde ve leb-i deryâda konmufl, la€›ms›z yerlerde olmak ile emn [ü] emân olmufl. Küffâr-› hâksâr,

"Hay gidi Türk! Kal‘an›n ne acâ’ib hâlî ve la-€›ms›z yerlerine konup safâlar edüp bizim kal‘am›z içinde bizim râhat›m›z gidüp cümle ma‘bedhâneler-imiz ve hânedânlar›m›z y›k›lup berbâd oldu" deyüp küffâr müte’ellim olup günden güne küffâr içerden taflra dahi ziyâde firâr etme€e bafllad›lar.

Ba‘dehu küffâr-› hîlekâr var kuvvetlerin bâzû-y› münkesirlerine getirüp asker-i ‹slâm taraf›nda olan kayalar› tîzâb sular›yla tafllara âtefller yakup ve sarp sirkeler döküp seng-i hârâlar› pâre pâre edüp birer kat ocak la€›mlar Defterdâr ‹brâhîm Pafla kolundan ve Siyâvufl Pafla kar›ndafl› Sar› Hüseyin Pafla kolundan birkaç aded püskürme la€›mlar atd›, ammâ tafll›k yerde olma€ile halka ol kadar zarar› isâbet etmeyüp halk dahi "La€›m tamâm oldu" deyü herkes yerlü yerlerinde iken yetmifl tokuzuncu yeniçeri odas›n›n alt›ndan bir la€›m-› mühlik âmedânî etdi kim zemîn ü âs›mân dir dir ditreyüp zelzeleden ordu-y› ‹slâm içinde niçe yüz aded k›fllalar münhedim olup la€›m

---

[1] *Kur’ân,* Âl-i ‹mrân 159; "... (Yapaca€›n) ifller hakk›nda onlara dan›fl, bir kere de azmettin mi, art›k Allâh'a dayan"

[2] Hadîs, "Müminlerin güzel gördü€ü, Allâh kat›nda da güzeldir"

alt›nda kalan flühedâlardan mâ‘adâ bin on befl aded kilimler içinde flühedâlar› taflra defn etdiler.

Ve yedi yüz aded mecrûhlar ç›kup taflrada cerrâhlara verdiler. Ve bin altm›fl aded cemadânlar› Beytü'l-mâl A€as› Süleymân A€a'ya teslîm olundu.

Ve bu la€›mda hemân on iki aded serdengeçdi a€alar› neferâtlar›yla söyündü. Rûmeli be€lerbe€isi (---) Pafla flehîd olup yeri (---) ***[294b]*** ihsân olundu.

Hâs›l-› kelâm bu k›fl dahi meterisde k›fllayup rûz-merre ceng-i azîmler olup günden güne K›z›l tabya handak›ndan hâric küffâr›n flaranpav meterislerine do€ru bir ok menzili küffâr yerinde iken ol k›fl küffâr› gerüye süre süre ve gûnâ-gûn hiyel [ü] fleytânatl› la€›mlar›n ve püskürmelerin bizim la€›mc›lar bulup bârûdlar›yla ve niçe yüz küffârlar›yla ahz ü kabz edüp niçe kerre yer alt›nda bizim la€›m ile küffâr›n la€›mlar› birbirlerine râst gelüp ka‘r-› zemînde bile ceng [ü] cidâl edüp ol k›flda hem rûy-› zemînde ve hem ka‘r-› arzda ceng ederek küffârdan niçe kelleler ve niçe diller al›nup gûnâ-gûn flaranpavlar ve h›nzîr dâmlar› cümle ihrâk olup ve niçe kerre yüz bin flaranpav kerastelerin gâziyân-› mücâhidânlar yerlerinden kal‘ olunup ol kerasteleri gâziyânlar fürûht edüp ordu-y› ‹slâm içre on binden mütecâviz k›fllalar yap›lup Hudâ hakk›yçün ordu-y› müslimîn dahi ziyâde ma‘mûr u müzeyyen oldu.

Ammâ yine her gün bizden ve küffârdan k›rkar ve ellifler aded la€›mlar böyle taflı›k içre at›lma€a bafllad›.

Hemân Sadr›a‘zam gazab-âlûd olup mukaddemâ bu taflı› yerde la€›m bu kadar diyen arhonda küffâr› huzûruna ça€›rup eydir:

"Bire mel‘ûn, sen demedin mi ki deryâ kenâr› taflı›k olmak ile anda la€›m yokdur, andan kal‘aya sar›l›n demedin ki" deyince hemân küffâr-› hâz›rcevâb eydir:

"Dedimse sultân›m, kâfir tafl içine la€›mlar yap›nca anda kuluçka tavuk yumurta üstünde oturur gibi oturup safâ-y› hât›rla sarâylar yapup bir k›fl dahi k›fllayup oturun demedim. ‹fltde kal‘an›n niçe yerlerinde top ile y›k›lm›fl yerlerinden yürüyüfl edüp bir kerre tecrübe edin. Ümmîddir ki Cenâb-› Allâh size kal‘ay› ihsân ede. Ammâ siz aslâ iki y›lda bir yürüyüfl etmeyüp sarâylar ve bâ€ u bâ€çeler yapup hemân bu kadar yüz bin ümmet-i Muhammed flehîd oldu, deyü k›rd›r›rs›z" dedikde bu sözü küffâr›n Sad[r›]a‘zama bâr-› girân gelüp cümle ifl erleri ve serdengeçdi hünerverleri

"Vallâhi sultân›m! Gidi kâfir eyi dedi. Bir y›ldan berü bu taflı›k içre emn [ü] emân otururduk. Bir y›ldan sonra küffâr alâ mehil taflı›k içre la€›mlar atma€a bafllad› ve her gün niçe yüz kilimler ile Rûmeli zu‘amâlar› ve erbâb-› tîmârlar› k›r›lup taflra tafl›yup her ze‘âmet ve tîmârlar› ve alaybe€leri k›rkar ve ellifler kerre tebdîl ü ta€yîr oldu. Hemân sultân›m, bir gün kal‘aya Allâh Allâh ile yürüyüfl edelim" dediklerinde Sadr›a‘zam eyitdi:

"Bir u€urdan askerin gözün korkutmayal›m. [1] «‰YA‰…†AŁ†«‰‘IK demifller. Bir kerre flu K›z›l tabyay› berbâd edebilsek, olmaya illâ hayr" deyüp *el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ*[2] kelâm›n terennüm edüp yine her tarafdan cidd-i ihtimâm ile cenge âheng etdirüp bilâ-hisâb cemî‘i gâziyân-› serbâzânlara ihsân [u] in‘âml›r› mebzûl idi.

Hâs›l-› murâd [u] merâm bu hâl üzre cümle guzât âheste âheste yürüye yürüye tâ K›z›l tabya dibine hamd-i Hudâ iki y›lda varup sene 1079 târîhi Ramazân'›n›n gurresinde pâdiflâh-› âlem-penâh taraf›ndan Hazînedâr-› Hâssa Habeflî Musâhib Yûsuf A€a, Sadr›a‘zama k›l›ç ve haftân ve sorguc-› flâhî ve semmûr postîn hil‘at-i pâdiflâ[hî] getirüp ve sâ’ir vüzerâlara semmûr kürkler ve mîr-i mîrânlara ve gayri ümerâlara ve cümle ser-i kârda olanlara ve cemî‘i ocak halk›na kezâlik hil‘at-i fâhireler gelüp sâ’ir asâkir-i ‹slâma du‘ânâmelerde hayr du‘âlar edüp,

"Gayret benim de€ildir, gayret sizindir kim mu‘izât-› Muhammedi'l-Mustafâ'n›n berekât›yla cidd-i ihtimâm edüp bana kal‘ay› feth edesiz, yohsa evvel-bahâr-› behiflt-âbâdda donanma-i hümâyûnum ile Kandiye alt›na varup meks-i h›yâm edüp cenge âheng ederim, *ve's-selâm*" deyü hatt-› flerîf k›râ’at olunup,

"Hak pâdiflâh›m›za ömür versin" deyüp ba‘de'd-du‘â ve's-senâ dîvân-› Âsaf-› Berhayâ'da herkese merâtiblerine göre hil‘at-i fâhireler geydirilüp Musâhib Yûsuf A€a'y› Yeniçeri efendisi be€efendi hânesinde mihmân etdiler.

Ertesi gün Musâhib-i fiehriyârî Yûsuf A€a'y› Vezîria‘zam›n sedd-i ‹skender-vâr tabyas›na kal‘a temâflâs›na ç›karup kûh-› Demâvend-misâl Kandiye kal‘as›n günc-i nihândan seyr [ü] temâflâ etdi. Me€er bizim bir azîm la€›m›m›z K›z›l tabya alt›nda üç kollu ve üç hazîneli âmâde imifl.

Vakt-i sâ‘ati gelince el-azametullâh K›z›l tabya-n›n beri bizden cânibi üstünde olan balyemez toplar›yla ve befl bin aded küffârlar›yla K›z›l tabyan›n yüz kulaç dîvâr› evc-i âs›mâna urûc edüp cemî‘i küffârlar› rûy-› hevâda tuyûr-› cahîm gibi uçarak kimi bizim meterisler içine ve niçe bini deryâya ve kimi enderûn-› kal‘aya düfldü€ün küffâr-› hâksâr görüp K›z›l tabya üzre karârlar› firâra mübeddel olup cümle küffâr ol taraflar› b›ra€up cemî‘isi tâ limana var›nca kaçup anda limana karîb yeniden binâ etdi€i kal‘as›na kapanup deryâda yatan kalyonlar›na fiflekler atup,

"El-amân bizi gelüp al›n" deyü bir vâveylâ vü feryâd etdiler kim ta‘bîr olunmaz.

Beri cânibde ise düflman düflman›n hâlinden haberdâr olmayup cemî‘i guzât-› müslimîn ve cüyûfl-›

---

1 Hadîs, "Acele fleytandand›r, te’ennî ise Allâh'tan."

2 Her ifl, vakti zaman› gelince olur.

muvahhidîn *[295a]* dal k›l›ç olup "Fursat ganîmetdir" deyü yürüyüfl etdiler.

Fi'l-hâl cemî'i koldan çavufllar ve a€alar cümle atlarda dal sâtûr olup "Dönün gâzîler! Yürüyüfl zamân› de€ildir. ‹lerisinde hîle ve fleytânatlar çokdur ve fermân-› vezîr yokdur, yerli yerinizde oturun" deyü cümle askeri gerüye dönderüp herkes yerli yerlerinde oturup âsûde-hâl olundu.

Ammâ câ-be-câ kollardan yetmifler ve seksener ve ikifler yüzer aded kelleler ve diller gelüp Sadr›-a'zamdan ihsân [u] in'âmlar ve teller ve nânpâreler al›n›rd›.

Musâhib Yûsuf A€a bu ceng [ü] cidâli ve harb [ü] k›tâli görüp (---) günden sonra niçe yüz kîse cümle vüzerâlardan ihsân [u] in'âmlar alup sa'âdetlü pâdiflâha bu müjde ile revâne oldu.

Ammâ öte cânibde küffâr-› dûzah-karâr bu K›z›l tabyan›n bir cânibi münhedim oldu€un görüp bir haftada K›z›l tabyan›n iç yüzünde yedi yüz âdem içeri bir meydân-› azîmde tâ deryâ kenâr›nda olan Avret tabyas› burnundan tâ Pan›grad kapusu tabyas›n›n iç yüzüne var›nca bir hafta içre bir sedd-i metîn kal'a dîvâr› yapm›fl ki diller ile ta'bîr olmayup ard›na elli ad›m enli sedd-i Ye'cûc gibi kal›n toprak y›€m›fl, dahi ilerisini cümle la€›mlar etmifl ve cemî'i mühimmâtlar›n yerli yerlerine koyup durmufl. Me€er gâzîleri yürüyüflden men' edüp gerüye dönderdiklerinin asl› bu dîvâr imifl.

Ve bu yeni kal'a dîvâr›n›n handak olacak yerleri sâfî tafll›k olmak ile k›rkar ve ellifler kat flarampav kaz›klar ile domuz damlar› ve niçe kerre yüz bin aded paçar›z direkleri ve niçe hiyel ü fleytânatlar ihdâs edüp ardlar›n› gûnâ-gûn meterisler etmifl kim bunun dahi vasf›nda lisân kâs›rd›r.

Ve bu k›fl bu yeni dîvâr kal'as› önüne ve K›z›l tabya ard›na iki kat kal›n dîvârlar dahi çeküp her kat› onar arfl›n enli fieddâdî binâ dîvârlar edüp bunlar›n önlerine ve ardlar›na niçe kerre yüz bin kîse bârûtlar koyup ve niçe bin kazgan kumbaralar› yere gömüp la€›m gibi atma€a âmâde etmifl, zîrâ bu mahal tafll›k yer olma€ile la€›m olmayup kumbara la€›mlar›n hâz›r-bâfl etmifl, ammâ yine K›z›l tabyada fleb [ü] rûz ceng-i sultânî olup ol k›fl bu K›z›l tabyan›n cânib-i erba'as›nda bin yetmifl aded tarafeynden la€›mlar ve iki bin yüz aded püskürme nâm la€›mlar at›lup yedi bin aded cân dîn u€uruna kurbân-› flehîdân olup câmedânlar› beytü'l-mâle teslîm olunup yine asâkir-i ‹slâm bu hâl-i perîflâna aslâ bakmayup âtefl-i Nemrûd içinde her bâr mur€-› semender-vâr flinâverlik ve server-i hünerverlik edüp cân u bafl ile K›z›l tabya üstünde cengâverlik ederek K›z›l tabyada k›z›l kana müsta€rak olup K›z›l tabyay› elden komad›lar.

Ve sene 1079 ceng-i azîm-i tabur: Bu sâl-i garrâ ›yd-› ekberinin üçüncü gün küffâr-› hâksâr derûn-› kal'ada müflâvere edüp eydirler kim,

"Türkün cemî'i hücûmu bu K›z›l tabya taraf›na olup öte Göllük taraflar›n›n Türkleri gâfil olup ol tarafda Türk az görünme€e bafllad›. Hemân bu gece Göllük taraf›n basal›m" deyü askerlerin cem' edince vakt-i zuhur olup azharun mine'fl-flems iken cümle guzât "Iyd-› flerîfin üçüncü günüdür" deyü taraf taraf sohbetlerde iken hemân derûn-› kal'adan on bin aded piyâde ve iki bin aded atl› küffâr tabl [u] kudûm ve erganon ve torompetelerin çalarak kal'adan ç›kup h›nzîr sürüsü gibi sürü sürü küffâr birbirlerine çita çit olup "Yajuj, Yajuj" deyü feryâdlar› evce peyveste {olup} gelmede.

Me€er bir f›rka cünûd-› cünübleri Kanl› Ma€ârâlar derelerinden ale'l-gafle orduyu basup meterisleri zabt etmek sadedinde iken el-azametullâh ve'l-heybetü lillâh hemân cümle guzât-› müslimîn küffâr› bu hâl üzre gördüklerinde,

"Bire gâzîler! ‹flte kurbân›m›z bayram›d›r, ne dururuz gün bugünkü gündür" deyü alay çavufllar› kol kol nidâ edince niçe bin gâziyân-› mücâhidân gûyâ haflr [u] neflr gününde Sûr-› ‹srâfîl'e nefh uruldu€u gün nice kabirden cümle mevtâ hayât bulup bafl gösterirler ise hemân cümle guzât-› mücâhidîn dahi meteris mezârlar›ndan bafl gösterüp elleri kan ve k›l›çlar› uryân cümlesi derûn-› dilden cân havliyle sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup küffâr›n kal'adan tarafa ardlar›n kesüp cümle küffâr yeniçeri oca€› ve M›s›rl› askeri ve sipâhiyân leflkerleri içinde küffâr kalup iki asker birbirlerine girüp bir savafl-› perhâfl oldu kim felekde melekler reflk edüp cümle guzât küffâra eyle sâtûr-› Muhammedî urdular kim me€er Haccâc-› Zâlim Yûsuf ol kadar benî âdem k›rm›fl ola.

Âye[t] sûre-i (---) [1] †† · «, ‰Ë«†«‰Â mefhûm-› flerîfi üzre cünûd-› Rahmâniyyenin harekât-› cünbüflleri berekât›yla düflmen-i bed-kîflün efkâr-› fikr-i fâsid-i fleytâniyyelerin perîflân olup her biri birer hâl ile gâziyân-› serbâzân-› dilâverânlar›n ellerine girüp kimini tu'ma-i flemflîr ve niçe binini esîr-i bend-i zencîr etdiler.

Ammâ bu neberd-i meydân-› ve€âda Ma€nisa sanca€› alaybe€i *[295b]* ve cümle erbâb-› tîmâr› ve Bursa alaybe€i ve cümle erbâb-› tîmârlar› ve cümle erbâb-› zu'amâlar› bi'l-külliye anlardan cân kurtulmayup flehd-i flehâdet câm›n dest-i sâkî-i kevser-i Alîden nûfl edüp sarhofl oldular.

Ve Kat›rc›zâde Mehemmed Pafla dahi üç yüz ad[ed] yi€idiyle mest-i elest oldu.

Ve dahi Vanl› Mehemmed Pafla dahi befl yüz yi€idiyle rütbe-i flehâdete erdiler.

Ve Köse Topçubafl› altm›fl aded neferâtlar›yla top yoluyla flehâdete gitdiler.

Ve Haleb vâlîsi efendimiz Kethudâ Boflnak ‹brâhîm Pafla mecrûh olup taflra ordusuna ç›kup kendü

---

[1] *Kur'ân,* Tevbe, 5; "... (Allâh'a) ortak koflanlar› nerede bulursan›z öldürün, onlar› yakalay›n... "

askerinden yetmifl alt› aded flecî‘ân-› dilâverânlar›ndan flehbâz-› flehnâz fetâlar› flehîd olup bu rûz-› ›ydda bir ceng-i azîm olmufldur kim bir vecih ile ta‘bîrleri mümkin de€ildir kim iki seneden berü böyle neberd-i azîm olmam›fld›r.

Ammâ mel‘ûn küffâr› mübârizân-› dilâverân k›ra k›ra bî-tâb u bî-mecâl olup ta‘âm yeyüp yine k›rma€a bafllad›lar, zîrâ küffâr›n gidecek yeri olmayup orta yerde topa tutulmufl maymûna dönüp harbende ve seyisler ve nâ-bâli€ gulâmlar bile küffâr› k›rmadan tâb [u] tüvânlar› kalmad›.

Cümle yedi bin yedi yüz kelle ve bin aded esîr-i bend-i zencîr olup on bir aded kapudan ve niçe yüz aded ifl erleri kayd-bend ile cemî‘i erganon ve nâkûs ve haçl› peykerleriyle cümle küffârlar› zencîrler ile alay alay keflân ber-keflân sürüp kal‘a alt›ndan sernigûn bayraklar›n açarak ve tabl torompetelerin çalarak cümle guzât alay ile geçüp cümle ganâ’im olan küffâr›n atlar›n yede€e alup huzûr-› vezîri-a‘zamdan güzer etdiklerinde küffâr kal‘adan bu hâl-i perîflân-› pür-melâli görüp niçe küffâr dâ€-› derûnlar›ndan kendülerin kal‘a dîvârlar›n üstlerinden handaka atup pâre pâre oldular. Ve Sadr›a‘zam niçe yüz esîrlerin boyunlar›n urdu€un guzât-› müslimîn görüp herkes kayd-bendinde olan esîrlerin h›fz etdi.

Ve befl aded kapudanlar›n›n dahi kelleleri kesilüp cümle guzât-› müslimîne ihsân [u] in‘âm ve çelengler bezl olup cemî‘i mecrûhlara nân-pâreler verilüp niçe ifl erlerine flehîd olan mîr-i mîrânlar›n eyâletleri tevcîh olup ordu-y› ‹slâm içre taraf taraf sürûr [u] flâd›mânîler olup bak›yyetü's-süyûf olan küffâr-› hîlekârlar mecrûh menkûb kal‘aya teveccüh edüp "Meded bizi tut yâ Îsâ" deyü ricâ etdiklerinde ricâlar›n Hazret-i Îsâ tutup niçe yüzünü Seydîzâde Mehemmed Pafla'ya verdi. Niçe yüzünü tutup Konakç› Kara Alî Pafla koluna verdi. Ve niçe yüzünü Yanyal› Bebr Pafla koluna verüp anlar dahi kayd-bend ile cümle küffâr› cümle gâziyânlar›yla tekrâr bir alay-› azîmler ile üç aded mîr-i mîrânlar huzûr-› Sadr›a‘zama gelüp cümle askerine ihsân [u] in‘âmlar olup paflalar›na hil‘at-i fâhireler geydirilüp herkes merkezlerine revâne olup guzât-› mücâhidân içre bir gûne dahi ferah flâdîler oldu.

Hattâ bu cengin üçüncü gün kuflluk vaktinde kal‘a içindeki cemî‘i küffâr Yüksek tabya ve Yar›mca tabya ve B›y›kl› Mustafâ Pafla'n›n tabyalar› üzre cümle küffâr alâ mele’i'n-nâs âflikâreye ç›kup kara flapka kal‘a dîvâr›n üstlerin zeyn edüp durdular, zîrâ bu tabyalar taraf›nda asâkir-i ‹slâm›n aslâ meterisleri olmad›€›ndan kal‘a kapular› cümle aç›k dururdu.

Hemân ol kapulardan taflra niçe bin piyâde küffâr ellerinde ve bellerinde aslâ silâhlar› olmayup bafflar› kaba olup ellerinde birer beyâz bayraklar› olup,

"Amân, amân ey asâkir-i Âl-i Osmân, içerde ceneralimiz öldü flimden gerü vere verelim ve sizinle bar›flal›m. Girid cezîresindeki feth etdi€iniz yerler sizin, sizde ve Kandiye bizde" deyü amân dedikleri vezîria‘zama mün‘akis olup cümle küffâr› kal‘aya kovdular ve niçelerin vurdular ve niçelerin dahi k›rd›lar ve niçeleri içeri girmeyüp ‹slâm ile müflerref oldular ve olmayanlar da ‹sfakiye da€lar›nda re‘âyâ oldular.

Ba‘dehu 1079 senesi n›sf›nda Vezîria‘zam kolundan K›z›l tabyaya umûm hücûm üzre takayyüd-i tâmlar ve cidd-i sa‘y-i ihtimâmlar olunup cemî‘i guzât-› müslimîne ihsân [u] in‘âmlar verilüp K›z›l tabyan›n hûn-âlûd hâk-i ahmer-gûnun asâkir-i muvahhidîn kar›nca toprak tafl›r gibi K›z›l tabyan›n türâblar›n niçe kerre yüz bin tobralar ile tafl›yup deryâya döküp on gün on gecede,

"*Himmetü'r-ricâl takla‘u'l-cibâl*"[1] mazmûnu üzre K›z›l tabya da€›n devirüp iki y›ldan berü K›z›l tabya etrâf›nda tarafeynden at›lan bin yedi yüz aded la€›mlar› at›la at›la ve henüz türâblar› tafl›na tafl›na ba‘z› la€›mlar› meydâna ç›kup Cebecibafl› Yûsuf A€a ve Cebeciler Kethudâs› Fazl› Kethudâ cümle askeriyle K›z›l tabyan›n on yedi yerde zâhir olan la€›mlar›n›n bârûd-› siyâhlar›n tafl›yup der-hazîne olup henüz asâkir-i Âl-i Osmân bir gencîne-i pinhân bârûd hazînesine mâlik olup hamd-i Hudâ K›z›l tabyan›n etrâf-› eknâf›n kesüp la€›mlardan ve nâm-› küffâr-› bed-nâmdan bir fley kalmayup feth olunup üzerine asâkir-i ‹slâm ç›kup alem-i Resûlullâh diküp üstüne balyemez toplar koyup ***[296a]*** kal‘a içi henüz dö€me€e mübâfleret olundu.

Ve yedi aded tabyalar dahi binâ olunup Vezîria‘zam tabyas› ve Yeniçeri a€as› ve Defterdâr Pafla tabyalar› cümle gerüde mu‘attal olup K›z›l tabyadan ileri üç aded tabya-i azîmeler binâ olunup kal‘a içinde olan kenîseler ve sarâylar› on iki koldan yeni dîvâr› dahi dö€me€e mübâfleret olunup cemî‘i meterisler kal‘a içre yeni dîvâra do€ru gitme€e bafllad›.

Ammâ yeni kal‘a dîvâr› gûyâ sedd-i Kahkahâ-misâl bir alçak hayt-› üstüvârd›r. K›z›l tabyan›n feth oldu€un küffâr-› pelîd-i anîd görüp bu yeni kal‘a dîvâr› üzre yetmifl pâre balyemez toplar kolup ve Avret tabyas› üzre dahi yetmifl pâre toplar koyup birbirlerini korudup yeniden henüz bir nev-zuhûr ceng [ü] cidâle bafflland›.

Ve bu Yeni kal‘a dîvâr›ndan içeri Kum kapusu kurbunda bir sedd-i Ye’cûc-misâl bir kârgîr binâ-y› azîm sarây› cümle toprak ile doldurup bir tabya-i azîm edüp üstüne k›rk elli pâre balyemezler koyup bizim yeniden binâ etdi€imiz tabyalar› battâl etme€e bafllayup rûz-merre h›rren fe-h›rren ceng [ü] cidâller olup her gün bizim asker-i ‹slâm ancak birer ad›m ileri gidebilüp küffâr kal‘ay› bize k›rât-be-k›rât verirdi.

Hikmet-i Bârî der-i devlet taraf›ndan bir salâhor-› flehriyârî bir musâhib hatt-› flerîf ile gelüp Yeniçeri

[1] "Büyüklerin himmeti da€lar› yerinden atar"

A€as› ‹brâhîm Pafla'y› Âsitâne-i sa‘âdete kâ’im-makâm etme€e da‘vet olundu.

Me€er ‹slâmbol'da flehzâdeler bahânesi ile bir azîm fitret [ü] güft-gûy olup cümle ehl-i h›ref ve ehl-i sûk Atmeydân›'nda cem‘iyyet-i kübrâ edüp,

"Biz flehzâdeleri katl etdirmeyüp Vâlide Sultân'a Allâh emâneti veririz" deyüp gulû-y› âmlar edüp gücile ehl-i [e]snâf› tepifl(?) etdiklerinde ‹slâmbol'u zabt [u] rabt içün yeniçeri a€as›n› kâ’immakâml›€a da‘vet edüp sene 1079 mâh-› (---) günü ‹brâhîm Pafla Der-i devlete revâne olup yerine Kulkethudâs› Abdur-rahmân A€a üç tu€ ile müstakil yeniçeri a€as› olup Za€arc›bafl› Zülfikâr A€a kulkethudâs› olup Burunsuz Ahmed A€a za€arc›bafl› olup el-hâs›l cümle yeniçeri oca€› içre bir silsile-i azîm olup her menâs›b-› âlîler erbâblar›na tevcîh olundukda Yeni-çeri A€as› Abdî Pafla hemân ol ânda alt› bin aded güzîde tüvânâ yi€itleri serdengeçdi yazup herkes kollu kollar›nca tirkeflüp küffâra bir ân râhat verme-yüp subh u mesâ Abdurrahmân Pafla kolundan ceng-i firâvânlar olup küffâr-› bedkâr-› hîlekâr Yeni kal‘a dîvârlar›ndan biri bafl göstermeye kâdir olmazlard›.

Bu mahalde sekbânbafl› dahi meterisden ç›kup Âsitâne-i sa‘âdetde sekbânbafl› olma€a fermân olu-nup ‹brâhîm Pafla akîbince Hanya'ya revâne oldu€u mahalde Benli Ahmed A€a ve baflçavufl ve küçük çavufl flehîd oldular.

Ve bugünkü günde K›z›l tabyan›n iç yüzünde küffâr-› dûzah-kâr bir la€›m-› sehm-nâk atup Defter-dâr Ahmed Pafla'n›n cemî‘i a€avâtlar›n silüp süpürüp ceng-i azîm oldu.

Ve öte Göllük taraf›nda Ebü'l-hayr ‹brâhîm Kethudâ Pafla Haleb eyâleti askeri ve yedi eyâlet mîr-i mîrânlar› asâkirleriyle ve cümle yeniçeri leflkeriyle göz karardup M›s›r cunûdu sa€ tarafda ve Anadolu ceyfli sol tarafda ve sipâh ve silihdâr ve alt› bölük zümre-i gâziyânlar ile Göllük'ün Kum tabyas›n› dö€e dö€e alt› ayda kuma berâber edüp Göllük tabyas›n dahi küle berâber edüp külün gö€e savurup yedi yerden Zeyrek yokufllar› gibi flâhrâhlar olup derhâl ‹brâhîm Pafla-y› müdebbir cümle guzâta bezl-i mâl nisâr edüp Kum tabyas› ve Göllük tabyas› üzre duran balyemez toplar› küffâr›n gözleri önünde cümle guzât-› serdengeçdiler mezkûr toplara zencîr ba€layup hâh-nâ-hâh keflân-ber-keflân toplar› çekerken alt› bin aded küffâr toplar›n ardlar› s›ra hücûm etdiklerinde niçe bini bizim top gülleleri darb›ndan niçesi kurflum darb›ndan helâk olup niçe yüz aded küffârlar "Toplar› halâs edelim" deyü toplar ile bile bizim meterisler içlerine dökülüp bizim mete-rislerimizi basd›lar.

Azamet-i Hudâ bu cümle küffâra guzât-› mücâhi-dân eyle sâtûr çeküp kemân-› iktidârlar›n yasd›lar. Ân-› vâhidde meterisler içre küffâr›n lâfle-i mur-dârlar› ceste ceste ve püflte püflte olup bak›yyetü's-süyûflar› cümle beste-i zencîr olup dem-beste ve dil-haste oldular.

Cümle iki bin yetmifl kelle ve bin befl yüz aded küffâr dil tutulup toplar› ve tabl nâkûs erganonlar› ve haçl› peykerleri ile alay-› azîm ile cümle küffâr› dest be-kafâ ba€l› kal‘a alt›ndan geçirüp Sadr›a‘zama getirdiler. ‹hsân [u] in‘âmlar ile ser-firâz oldular.

Hikmet-i Bârî yârî k›lup bu Göllük taraf›nda bizim asker tabyalar üzre küffâr›n toplar›n zencîrler ile keflâkeflde iken hemân derûn-› kal‘ada olan ümmet-i Muhammed esîrlerinden befl yüz on bir âdem ayaklar›nda demirleriyle Allâh Allâh deyüp taflra bizim asker üzre cümle ***[296b]*** ç›kup halâs olup anlar›n sebebiyle küffâr-› hâksâr münhezim olup Göllük tabyas› dahi kabza-i tasarrufa al›nd›.

Ammâ bu Göllük taraf›na asâkir-i ‹slâm gâyetül'l-gâye hücûm etdiklerin küffâr görüp çifte çifte la€›mlar atup yüz seksen aded balyemez toplar›n kirpi tü€ü gibi dizüp subh u mesâ bir ân durmayup top u tüfeng ve fifleng ü kumbaralar ve tafllar atmadan hâlî olmayup bu Göllük taraf›ndaki meterislerimizi sene 1079 içinde on tokuz kerre basup her ç›kd›kça k›r›lup münhezimen bak›yyetü's-süyûflar› kal‘aya firâr ederlerdi. Ammâ mel‘ûn Su kullesi iki buçuk y›lda k›rk elli bin aded balyemez top gülleleri yedi ammâ aslâ gaybetde(?) olmayup Göllük taraf›nda âdem ve hayvânât gezdirmezdi.

Hikmet-i Hudâ bu Kandiye kal‘as›n›n iki ta-raf›nda asâkir-i ‹slâm muhâsarada germâ-germ ceng [ü] cidâlde iken sene 1079 (---) sinde Kapudan Kaplan Pafla seksen pâre kad›rga ve k›rk pâre kalyon ile Hanya'ya yigirmi bin asker döküp ve bilâ-hisâb bârûd-› siyâh ve niçe yüz bin çuval beksumât ve niçe bin gûne cebehâne ve mühimmât ve gayri sâ’ir levâz›-mât me’kûlât meflrûbâtlar ve top ve kumbaralar getirdi kim hisâb [u] kitâb›n Hudâ bilür.

Bu mahalde bu müferrih haberler düstûr-› mükerrem Sadr›a‘zama mün‘akis olup Hanya'da Kapudan Pafla'ya emr-i flehriyârî varup,

"Sen ki kapudan paflas›n! Emr-i flerîfim vüsûl buldukda cümle eyâletin askerinin erbâb-› zu‘amâ ve erbâb-› tîmâr ve azebistân ve kürekçiyân ve cemî‘i pâyzen forsa keferelerin ve cümle getirdi€in sipâh ve yeniçerilerin ve cebeciyân ve topçuyân ve kumbarac›yân askerlerin cümle mevcûd olan asâkir-i ‹slâmlar› ve cümle mühimmât [u] levâz›mâtlar› alup bir alay-› azîm ile flâd›mânl›k ederek ordu-y› hü-mâyûna gelesin ve fermân-› flehriyârî üzre kal‘a-i Hanya liman›na kifâyet mikdâr asker ile cümle donan-ma-i hümâyûn gemilerin koyup Ankebût Ahmed Pafla'y› yerine kâ’immakâm eyleyüp Hanya'n›n muhâf›z› Ahmed Pafla ola. Ve ale'l-fevr Hanya'dan acele ile ordu-y› ‹slâma girirken bir ala[y-›] azîm edüp top ve tüfengler atup gülbâng-› Muhammedîler çekerek Göllük taraf›nda ‹brâhîm Pafla yan›nda meks

edesin" deyü Kaplan Pafla'ya fermân-› pâdiflâhî var›nca bir haftan›n içinde ordu-y› ‹slâm içre bir alay ile geçüp tabl [u] nakkârelerin dö€erek yigirmi bin aded müsellah ve müretteb ve müzeyyen askeriyle ve on bin aded aya€› demir prankal› esîr pâyzenlerin ellerinde birer la'l-gûn bayraklar› ve bellerinde çapalar› ve kazmalar› ile ubûr etdiler.

Andan cümle pür-silâh k›rm›z› fesli Cezâyir askeri ve tershâne-i âmire leflkeri ve cümle deryâ be€lerinin cüyûfllar› ve cümle Kapudan Pafla a€alar›yla Kazda€› levendâtlar› top u tüfenglerin atup gülbâng-› Muhammedî çekerek k›rk aded deryâ paflalar› cümle esbâb-› ihtiflâmlar›yla güzer edüp andan Serdâr Kapudan Kaplan Pafla gök demire gark olup Rüstem-i Sâm-akrânvâr küheylân at üzre süvâr olup cümle yigirmi bin aded askeriyle tâ kal'a-i Kandiye alt›ndan gülbâng çekerek ubûr ederlerken niçe bin küffâr kal'a tabyalar› üzre tirkeflüp bu imdâd gelen asâkir-i ‹slâm› ve on bin aded ayaklar› zencîrli pâyzenleri görüp âlem-i hayretde kalup kal'adan bir top ve tüfeng atmad›lar.

Ammâ Kaplan Pafla taraf›ndan niçe bin aded tüfengler at›lup flâd›mânîler ederek saf saf ubûr edüp Kanl› Ma€ârâlar kurbundan tâ Nazarete nâm liman kenâr›na var›nca kal'a mukâbelesinde Kaplan Pafla askeriyle meks edüp tarfetü'l-ayn içre cemî'i askerine ve cümle pâyzenlerine Hanya kal'as› cirminde bir tabur-› azîm handaklar› kazd›rup içinde üç yüz aded hayme ve hargâhlar ve elli aded kad›rga tenteleri kuruldu€un küffâr kal'adan görüp "Âyâ bu ne gûne asker imdâd›d›r" deyü Kaplan Pafla ordusuna liman kullesinden ve Göllük taraflar›ndan ol kadar balyemez top gülleleri urdu kim ta'bîr olunmaz, ammâ hamd-i Hudâ asâkir-i nusret-me'sere aslâ bir zarar isâbet etmedi.

Ertesi gün Kaplan Pafla cümle askeriyle Göllük taraf›nda kat-ender-kat meterise girüp fi'l-hâl leb-i deryâda bir gece içre bir tabya-i sedd-i ‹skender etdi kim Kandiye kal'as› bu tabya alt›nda kalup kal'a içre gezen kaz ve tavuk ve ördekler nümâyân idi. Küffâr-› murdâr ale's-sabâh bu yeni tabyay› görüp,

"Bu da€ bir y›lda tamâm olacak de€ilken âyâ bu ne himmetdir kim bir gecede böyle bir kûh-› bülendi Türk askeri yapd›lar" deyüp bu tabyaya gece gündüz durmayup ikifler bin aded balyemez top gülleleri urup tabyan›n rûhunun haberi olmazd›.

Kapudan Pafla dahi bu yeni tabyadan k›rk pâre balyemez ile kal'an›n der-i dîvârlar›n ve Hünkâr câmi'i olacak manast›r›n etrâf›nda olan sarâylar›n cümle yere berâber edüp derûn-› kal'ada benî âdem de€il bir tavuk gezemez olup liman kullesinin dahi cümle toplar› battâl olup ***[297a]*** anda dahi küffâr bafl göstermeyüp liman›na bir gemisi girüp ç›kamaz oldu.

Ba'dehu Vezîria'zam tarf›nda dahi küffâr dörd kerre ç›kup gâyet flîrînleyüp germâ-germ ceng [ü] cidâller ederdi, ammâ hamd-i Hudâ her ç›kd›kda meterislerimizden gâziyân-› mücâhidân-› mübârizânlar dal sâtûr olup tavuk k›rar gibi küffâr› k›rup her bâr münhezim olup ba'dehu kal'adan taflra gün be-gün küffâr açl›kdan ve havf ü haflyetlerinden taflra ç›kma€a ve taraf taraf kaçma€a bafllad›lar.

Bizden ise günden güne ikifler yüz aded kumbara-i kazgan ve yüzer aded orta kumbaralar ve ikifler bin aded serçe ve tuç el kumbaralar› ziyâde at›l›r oldu.

Ve cümle asâkir-i ‹slâm on iki koldan K›z›l tabyadan içeri yeni kal'a dîvâra var›nca yedi yüz ad›m bir s›çan yolu meterisler yürüyüp asâkir-i ‹slâm art›k la€›m derdinden halâs oldular, ammâ yine püskürme nâm la€›mlar ve on, on befl kazan kumbaralar› bir yere gömüp kumbara la€›m› peydâ edüp kayalar üzre böyle fleytânatl› la€›mlar te'lîf edüp niçe bin aded âdemleri böyle helâk edüp bir kadem arz-› hâliye yer bulunmaz oldu. Lâkin hevâda kumbaralar› az atar olunup içerden taflra firâr eden küffârlar,

"Sizin kumbaralar›n›z ve la€›mlar›n›z ve oklar›n›z bizi çok k›rar oldu" deyü haber verüp,

"K›tl›kdan birbirlerimizin lefllerini yeme€e bafllad›k ve efleklerimiz cümle yedik" deyü haber verirlerdi.

Hikmet-i Hudâ sene 1080 Muharrem'inde deryâ yüzü, yüz yigirmi alt› pâre yelken ile tezyîn olup Venedik donanmas› Duka ve Papa ve Malta ve Alakorna ve Fransa kalyonlar› rûy-› deryây› papadya çiçe€i gibi zeyn olup kal'a-i Kandiye önüne gelüp bîbâk ü bî-pervâ lenger-endâht olup üç buçuk sâ'at-i nücûmî kâmil top ve tüfeng flâd›mânlar› etdiler kim rûy-› deryâ neft ve katrân-misâl tutuflup ol kadar gemilerden erganon ve torompeteler ve nâkûs ve mizmarâtlar ve luturyanî ve talyânî borular›n rehâvî makâmlar›nda çalup eyle flâd›mânlar etdiler kim gûyâ fasl-› deccâl olup cemî'i gemilerin orsa bayraklar ve haçl› peykerler ve filand›ralar ile kefltîlerin zeyn edüp kal'adan dahi anlara safâ geldiniz toplar› at›lup elhâs›l ol gün dûd-› siyâh-› bârûddan âs›mân-› kebûd siyâh-gûn olup âfitâb-› âlem-tâb›n yüzü münkesif olup üç sâ'at dahi bu tertîb üzre Kandiye kal'as› flâd›mânlar edüp ol gün yedi kerre bu tertîb üzre âteflfeflânl›klar edüp âsûde-hâl ve fâri€u'l-bâl oldular.

Ammâ deryâda olan gemilerden gece gece kay›klar ve filikalar ile limana imdâd korken Göllük taraf›nda Haleb vâlîsi ‹brâhîm Kethudâ Pafla ve Kapudan Kaplan Pafla küffâr›n kal'aya gece imdâd koduklar›n›n haberin alup vâk›f-› esrâr olduklar›nda liman a€z›na mukâbil suya berâber yetmifler seksener pâre serâmed balyemez toplar koyup ertesi gece yine küffâr yüz pâre sandal ve filikalar ile limana imdâdlar› girecek mahalde cemî'i serâmed toplara âtefller edüp cümle kay›klar› âdemleriyle gark olup bir vâveylâ kopdu kim âh-› enîn-i benî âdem evce peyveste olup art›k limana imdâd giremeyüp liman a€z›nda kufl uçmaz oldu.

Der-hâl-i küffâr-› dâll: Bir gecenin içinde li-man›n flimâl cânibinde liman dîvâr›n münhedim [edüp] bir kad›rga ubûr edecek kadar bir kapu yeri açup cümle imdâd getiren firkateler ve kay›klar ve fi-likalar andan limana girüp ç›kma€a bafllad›lar. Vezîria‘zam kolundan bu imdâd getiren kay›klara ve bu kadar bin aded toplar at›lup aslâ mâni‘ olmayup yine küffâr›n imdâd kay›klar› gelüp giderdi, zîrâ Sadr›a‘zam kolundan bir top menzili ba‘îd yer idi. Ancak bir gece bir kad›rgas› gark olup limana girecek yeri sedd edüp bir hafta imdâd› kal‘aya gelmez olup ba‘dehu gark olan kad›rgay› gayri gemilere asup karflu Istandiye adas›na götürdü.

El-hâs›l murâd› üzre her gece kal‘aya imdâdlar›n alup Göllük taraf›nda ve Sadr›a‘zam kolunda ol kadar ceng-i azîm eder oldu kim asâkir-i ‹slâma kemâl mertebe bir bîm ü haflyet ü dehflet hâs›l olup "Âyâ küffâr ne gün taflraya ç›kup meterisleri basar" deyü asâkir-i muvahhidîn müterakk›blar iken,

Der-beyân-› neberd-i azîm kal‘a-i Kandiye

Sene (---) mâh-› (---) gecesi bu abd-i kemter Göllük taraf›nda ‹brâhîm Pafla efendimizde müsâfe-retde idim. Ale's-sabâh Sadr›a‘zam kolunda cemî‘i kula ulûfe-i mu‘ayyeneleri ç›kacak idi. Hakîr mevâcib almak içan vakt-i fiâfi‘îde at›ma süvâr olup sipâhiyân ordusu içre geçüp Seydîzâde askeri içre ubûr ederken Kanl› Ma€ârâlar ile Kuflakl› Manast›r mâbeyninde la€›m ve meterisler yok iken sâfî çemenzâr üzre k›rm›z› fesli ***[297b]*** pür-silâh askerler çet-a-çet olup âdem deryâs› birbirlerine tirkeflüp çemenzâr üzre hâmûfl olup yat›rlar. Hakîr dahi at üzre bunlara selâm verüp,

"Gâzîler sabâhlar›n›z hayr olup avlar›n›z ve flikârlar›n›z kanl› olup Allâhu Te‘âlâ murâd›n›z üzre fursatlar ver[e]" dedikde kimi selâm ald› ve kimi "Geçe geçe dahi sabâh uzakd›r" dedi, ammâ lisânlar› gayri gûne bir hoflça fasîh u belî€ Türkçe söyle-yemediler.

Hakîr dahi ileri gidem dedim, dahi ziyâde âdem deryâs› yat›r. Sabâh karanl›€› olmak ile bunlar ne eflkâlde âdemlerdir ve ne vilâyet gâzîleridir bilmeyüp bunlara dahi selâm verüp geçeyim derken hemân bunlar›n içinden üç dâne yi€it kalkup bana do€ru teveccüh etdiklerinde yatanlardan biri eydir: "Senta bafl" deyince "Bono" deyüp üçü de bana gelmeyüp gerüye dönüp yine yatd›lar.

O€lan›m hakîre der kim "A€a bu asker Allâhu a‘lem kal‘aya yürüyüfl etme€e sabâh vaktin beklerler" dedikde hemân kalbime ilhâm-› Rabbânî ile bir fley lâyih oladüflüp ileri gitmeyüp gerüye Seydîzâde ordusuna döndüm.

Me€er bu hakîrin râst gelüp selâm verdi€i yatan leflker küffâr-› Fransa imifl kim da‘vâ-y› merd ile ordu-y› ‹slâm› basma€a gelmifl.

Mukaddemâ zikri sebkat eden yüz yigirmi pâre gemiler kim Kandiye imdâd›na gelmifllerdi, anlar›n serdâr-› pelîd-i anîdi olan la‘în-i bî-dîn Kandiye ceneraline der kim,

"Siz böyle iki y›ldan berü Türk elinde kuvvetle kal‘a içre zâr [u] zebûn ne yat›rs›z. Kan› gayret-i dîn-i millet-i Mesîhiyye? Niçün bu kadar zamândan berü taflra ç›kup Türk'ü k›rup kal‘ay› Türk'den halâs et-mezsiz?" dedikde Kandiye cenerali eydir:

"Her ne kadar kerre taflra ç›kup Türk ile ceng etdikse Türk bizi k›rup anlar gâlib bizler ma€lûb olup kal‘aya gücile girüp cân kurtaranlar›m›z az kal›rd›" dedikde Fransa cenerali ve kralzâde serdâr› eydir:

"Biz Türk askerin Alman vilâyetinde Raba suyu cenginde k›rup cümlesin Raba suyuna döküp Nemse çâsâr› inpiratoruna imdâd edüp dîn-i Îsâ kavmiyle Türk'e gâlib olduk. E€er bize Kandiye kal‘as›n›n n›sf›n verüp bu kal‘a içre bizim de bir v[ez]îrimiz oturup Kandiye kal‘as›nda hükm-i hükûmât ederse kal‘adan taflra ç›kal›m, cümle Türk'ü k›ral›m. Kan-diye kal‘as›n Türk elinden kurtaral›m" dediklerinde Kandiye cenerali eydir:

"Siz kal‘adan taflra ç›kup Türk'ü k›ral›m derken Türk askeri sizi k›rarsa siz dahi kaça kaça elbette kal‘aya girme€e gelse gerek. Türk askeri dahi sizi kova kova ard›n›zca kal‘am›za girse gerek. Bu kerre sizin sebebinizle bizim Kandiye kal‘am›z elimizden gitse gerek" dedikde hemân Fransa cenerali ve serdâr olan flehzâdesi eydir:

"Bize hemân siz bize Kandiye kal‘as›n›n n›sf›n› flimdi zabt etdirin. Biz cümle taflraya ç›kup Türk'ü k›ral›m. E€er anlar bizi bozarlarsa bizim asker kaçup Kandiye alt›na gelirlerse kal‘a kapular›n aslâ açmay›n ve köprüleri kesin ve biz Türk'ü k›rarken aslâ bir top tüfeng atup bize imdâd etmeniz. Hemân siz kal‘a dîvârlar› üzre seyr [ü] temâflâlar ediniz kim bizler Türk'ü nice k›rar›z" deyü germiyyet-i k›vâm-› flarâb-› bî-hicâb ile niçe bin gûne lâf-› güzâflar edüp da‘vâ-y› merdler ederler. Hemân âk›bet-endîfl-i dûrbîn-fikr olan Kandiye cenerali eydir:

"‹mdi siz Türk'ü k›rup bozulmayaca€›n›za ve kal‘a kapusun üzerimize kapayup bozulursak bizi kal‘aya koman, dedi€inize bizim elimize bir huccet-i Îsâ verin, ba‘dehu taflra Türk'ü k›rma€a ç›k›n" dedi€inde hemân cümle Fransa kapudanlar› ve ce-nerali ve Fransa kralzâdesi Venedikli eline huccet-i bât›llar›n verüp Venedikli de Kandiye n›sf›n ba‘de's-selâme verecek olaca€› huccet-i bât›lalar›n verüp Venedikli de Kandiye n›sf›n ba‘de's-selâme verecek olaca€› huccet-i bât›lalar›n verüp hemân ol gece derûn-› kal‘adan (---) bin aded küffâr-› Fransa piyâdesi pür-silâh ve (---) bin aded atl› Fransalar› bî-felâh kal‘adan taflra n›sfu'l-leylde ç›k›nca Venedikli kal‘a kapular›n sedd edüp âlem a€yârdan bî-haber olup her biri birer köflede Fransa'n›n ahvâlleri neye müncer ola deyü müterakk›b olup dururlar.

Çünkü bu hakîr-i pür-taksîr vakt-i fiâfi‘î karanl›-€›nda bu küffâr askeri imifl, içlerinden geçdim, hamd-i Hudâ bir zararlar›n görmeyüp gerü Seydîzâde ordusuna gelüp paflay› hâbdan bî-dâr edüp eyitdim:

"Sultân›m, kal‘a önünde Kuflakl› Manast›r taraf›nda tâ Kanl› Ma€ârâlara gelince k›rm›z› fesli pürsilâh asker çemenzâr üzre bu gece karanl›€›nda yatm›fllar, anlara selâm verdim, selâm›m ald›lar ammâ lisânlar› fasîh Türk gibi de€il. Kal‘aya yürüyüfl edecek bizim asker midir, yohsa kâfir askeri midir? Ammâ kâfir leflkeri olsa kara flapkalar› olurdu ve karanl›kda bir hoflça seçemedim, bilmem ne gûne askerdir" deyince fi'l-hâl cümle Seydîzâde Mehemmed Pafla askeri pür-silâh âmâde oldular.

Hikmet-i Hudâ Göllük taraf›nda gündüzün cemî‘i asâkir-i ‹slâm küffâr ile bir ceng-i azîm edüp vakt-i fiâfi‘îde cemî‘i guzât-› müslimîn yorgun ve arg›n ve atlar› durgun ***[298a]*** cümlesi hâb nefîrlerin çalup girde-bâlifl-i nâliflleri üzre ser-i râhatlar›n koyup yat›rlarken Kanl› Ma€ârâlar taraf›ndan on bin aded müsellah ceng-âver piyâde Fransa küffârlar güzîdesi kapudanlar›yla ol fleb-i muzlimde âheste âheste gelüp sipâhiyân kolunda Yüksek tabya alt›na girüp her etrâf›na yetiflüp kabza-i teshîre alup cümle balyemez toplar› ekseriler ile çivileyüp dururlar ve Göllük deresi içre dahi dörd bin aded küffâr fleb-revânî esbâblar›yla kemîngâhlarda flebhûn etme€e yat›rlar.

Çünki hikmet-i Bârî yârî olacakd›r, n›sfu'l-leylde sipâhîler içre Yüksek tabyay› karanl›kda zabt edüp toplar› çivileyen küffârlar›n aras›nda bir topçu yi€idi hâb-âlûd iken bir top-› kûp kunda€› alt›ndan kalkup gözlerin açup görse kim bu toplar etrâf›nda kâfir askerleri yat›r. Hemân ol yi€it yan›nda yanup duran top fitilin eline alup t›r(?)-topa âtefl edeyim der. Görse kim toplar çivilenmifl. Bire hay meded deyüp akl› bafl›ndan gider.

Ol mahalde be-dürüstî vakt-i fiâfi‘î, evvel muzlimî olmufl elindeki fitili pinhân edüp bârûd hazînesin zabt edüp üstünde oturan küffârlar›n aras›na girüp niçe bârûda âtefl edince el-azametullâh bârûd üzre oturup zabt eden küffâr›n cemî‘isi hevâya münkalib olunca,

"Bire ordu-y› ‹slâm›n tâ ortas›nda küffâr la€›m atd›, bir[e] yok küffâr orduyu basd›" deyince Âl-i Osmân'›n deryâ-misâl asâkir-i nusret-me’serleri hâbdan bîdâr olup bir sadâ-y› Allâh Allâh kopdu kim cemî‘i hâb ile âlûd olmufl bî-rûh benî âdemler zî-rûh olup gördüler kim içlerinde küffâr askeri gecelemifl.

Hemân cümle ehl-i îmân dal sâtûr-› Muhammedî olup küffâra girifldiler. Küffâr dahi asker-i ‹slâma kar›fld›lar ve kat›fld›lar ve birbirlerine sîne-be-sîne çat›fld›lar, vakt-i sabâh da karîb olup birbirleriyle görüfldüler. Ve küffâr-› hâksâr tabl nâkûs torompete ve luturyanî borular›n çalma€a henüz bafllayup cümlesi bir yere gelüp h›nzîr sürüsü gibi sürü sürü gelince asker-i ‹slâm (‹slâm) içinde,

"Bire küffâr-› hâksâr ordu-y› ‹slâm› basd›" deyince bir sît [u] sadâ olunca el-azametullâh hemân niçe ma€ârâlarda hâb-› gafletde yatan nerre-i gurrende-i derende-misâl ejder-i heft-ser âdem ejdehâlar› ma€ârâlar›ndan bafl› kabak yal›n ayak herkes dal k›l›çlar› ve kendileri uryân k›fllalar›ndan ve çad›rlar› tabya ve siperlerinden ç›k›nca kâmil vakt-i subh-› sahîh-i fiâfi‘î olup taraf taraf karavullar dahi haberdâr olup M›s›r ve fiâm ve Haleb ve Anatolu ve Mar‘ayfl ve Karaman ve zümre-i sipâhiyân askerleri cem‘ olunca küffâr hayli hayl-i asâkir-i ‹slâm› flehîd etdiler, ammâ geceden Yüksek tabya meterisin basan küffârdan cân kurtulmad›.

Ba‘dehu Haleb vâlîsi Kethudâ ‹brâhîm Pafla ve Kapudan Kaplan Pafla ve Çorum (---) Pafla ve Seydîzâde Mehemmed Pafla ve Kara Alî Pafla ve Bebr Pafla (---) (---) (---) bu kadar vüzerâ ve mîr-i mîrânlar ve bu kadar gâziyân-› serv[er-i] hünerverler küffâr-› hâksâr›n kal‘adan tarafa ardlar›n al›nca vakt-i fiâfi‘î geçüp kâmil vakt-i Hanefî Nu‘mân-› Sâbitî sâbit olunca cümle cüyûfl-› muvahhidîn sâbit-kadem olup göz gözü görüp hemân cümle gâziyân-› mücâhidân küffâr›n içlerine dalup gerü küffâr› Kassâb Cömerd köçekleri gibi k›rma€a bafllad›lar.

Ammâ Venedik küffâr› ahdine vefâ edüp kal‘a-[dan] ne bir top ve ne bir tüfeng ve ne bir kumbara atmayup bizden de anlara bir fley at›lmayup cemî‘i Venedik küffârlar› kal‘a tabyalar› üzre kat-ender-kat olup bî-bâk ü bî-pervâ meydân-› bezm [ü] rezm-i arsagâhda olan savafl-› perhâfl› seyr etme€e meflgûller idi.

Ammâ sad bârekallâh ibtidâ asâkir-i sipâhiyân›n zümre-i silihdâr[â]n› içre ibtidâ küffâr anda girdi€inden ibtidâ anlardan kelleler ve diller ald›lar. Ve k›fllalar›ndan da esîrlerin kayd-bend edüp yine savafla girdiler. Andan dergâh-› âlî yeniçerilerinin serbâzânlar› kelle ald›lar. Andan cebeciler ve topçular diller ald›lar.

Hulâsa-i kelâm kal‘a ile küffâr›n mâbeyni asker-i ‹slâm ile mâl-â-mâl olup küffâra bir ân amân u zamân vermeyüp küffâr› deste deste k›rarlarken hemân küffâr-› hâsirîn âyet sûre-i (---) [1] nass› üzre küffâr-› dûzah-karâr›n sâtûr-› Muhammedî yemeden karârlar› kesilü[p] karârlar› firâra mübeddel olup kal‘aya bi'z-zarûrî firâr edeyim derken atl› ve piyâde asâkir-i ‹slâm›m›z içinden halâs olmayup atl› küffârlar› esb-i sabâ-peymâlara süvâr ola[n] silâh[fl]orân silâhdârân-› sipâhân k›rma€a âheng etdiler.

Piyâde küffârlar› piyâdegân-› gâziyân-› mücâhidân-› yeniçeriyân cebeciyân serdengeçdileri kassâb-› ecel gibi k›rma€a bafllayup kelleler galtân seyl-i hûn revân olunca hemân bak›yyetü's-süyûf olan küffârlar yokufl afla€› kal‘aya firâra yüz dutup,

---

1 *Kur’ân,* Ahzâb, 26; "... kalplerine korku düflürdü... "

"Meded senden yâ Îsâ, tut bizi" dediklerinde Hazret-i Îsâ Nebî'nin rûhâniyyet-i flerîfeleri bu küffârlar› emr-i Hak ile dutup pây-beste ve dil-haste ve flikeste beste dest-i asker-i ‹slâma verüp kâmil üç sâ‘at-i nücûmî usta Kassâb köçekleri ***[298b]*** bu Fransa-i d›ransa cünûd-› cünübün eyle k›rd›lar kim Hudâ-y› Lem-yezel hakk›yçün Kanl› Ma€ârâlar›n kayalar› üzre hûn-› insân cereyân seyl-i revân olup sahrâ-y› Kandiye kan ile sürh-gûn olup Kandiye alt›nda Kanl› Ma€ârâlar kan ile Kanije-vâr dolup rûy-› arz cesed-i küffâr ile fiecer-i Vakvâk (gibi) dibi gibi zeyn oldu. Âye[t] sûre-i (---)

[1]Ÿ"È†—»„Â†√Ê†ÍÁ‰„†Ÿ

nass-› kât›‘› nesîminden âye[t] sûre-i Fetahnâ: [2]†EYœ„A†«‰‰A†/ hükm-i flerîfi üzre niçe bin guzât-› müslimîn mâl-› ganâ'imler alup hemân on dörd bin küffârdan dörd küffâr halâs olmayup cümle helâk olup hemân üç bin sekiz yüz kelle ve bin yedi yüz aded diller dip diri dil olup meydâna ç›kd›. Sadr›a‘zam›n k›racaklar›n› bilüp cümle gâziyân-› mücâhidânlar ald›klar› esîrleri h›fz edüp hayme ve hargâhlar›nda ve siper tabyalar›nda cümle küffârlar›n pinhân etdiler. Ba‘dehu alâ mehil fürûht etdiler. Sadr›a‘zam haberdâr oldu ammâ yine ›€mâz-› ayn etdiler.

Me€er bu imdâda gelen Fransa kalyonlar›yla ‹flpanya papas› ve Malta ve Duka ve Manya kâfirleri dahi bile imdâda gelmifller imifl. Hemâ[n] bu gazâ-y› garrâda cümle on tokuz Fransa be€zâdeleri ve yetmifl aded kalyon kapudanlar› ve yetmifl aded Rimpapa papaslar› ve Malta kapudan› ve Duka kapudan› ve Manya kapudan› ve yüz yigirmi yedi aded yüzbafl›lar› nâm›nda kapudanlar› cümle esîr-i bend-i zencîr olduklar›ndan mâ‘adâ bizzât Fransa kral›n›n büyük o€lu bu ceng-i azîmde gâ'ib olup,

"Niçe yüz milyon gurufl verelim, bize kralzâdemiz leflini verin. E€er sa€ ise size Misine cezîresin üç yüz pâre kal‘as›yla verelim, bize verin" dediler ve niçe bin gûne ricâlar etdiler. Mühim edinüp, bulup vermediler ve bir haber al›nmayup lefller içinde gâ'ib oldu, zîrâ niçe guzât›n tâze fetâlar› kâfir lefllerine avret yerlerindeki k›llar›na [ve] koltuklar› k›llar›na âtefller edüp niçe bin küffâr leflleri cay›r cay›r dünyâ âtefline yand›lar.

Âh›r-› kâr bu kralzâde içün Fransa, Venedik ile adû-y› cân hasm-› kavî oldular. Ve Fransa küffâr› bu sâtûr-› Muhammed yerken gâ'ib mürd olan Fransa kralzâdesi hakîkatü'l-hâl büyük kral-› dâll idi kim D›fl Fransa hâkimi idi.

Hattâ bu hakîr-i pür-taksîr sene 1074 târîhinde Raba suyu inhizâm›ndan sonra Nemse çâsâr› kral›na varup andan pasaporta nâm hatlar alup Bahr-i Muhît kenâr›nda Lonçat flehrine ve Donkark›z ve Danimarka vilâyetlerine ve Alman deryâs› kenâr›nda Filimenk kral›n›n pây-i taht› olan Am›st›rdam vilâyetlerine ve niçe yüz pâre flehirlerine ve yedi krall›k vilâyetlerine gidüp seyâhat ederken ol sene bu cengde gâ'ib olan Fransa kral› flehzâdesine hakîr râst geldikde buluflup elimde olan Nemse çâsâr›n hatt›n› görüp vâfir hazz edüp yetmifl gün kendü ile ve banlar› ve hatmanlar› ve hersekleriyle üns [ü] ülfet etdi€imiz mahallerde elli bin aded asker ile D›fl Fransa vilâyetine giderdi. Bî-hadd ü bî-pâyân asker-i deryâ-misâle mâlik olup bir nev-cüvân kralzâde-i cihân pençe-i âfitâb-› devr-i zamân idi. Me€er eceli sahrâ-y› bî-amân Kandiye-i dâr-› k›z›l kanda dest-i Âl-i Osmân'da müsta€rak-› hûn olup nâ-bedîd oldu.

Andan gayri küffâr-› hâksârlar dahi dendân-› tî€-› âtefl-tâb ile müflerref olup bak›yyetü's-süyûflar› pây-beste ve dil-haste kayd-bend-i esîr-i bend-i zencîr olup cümlesin keflân ber-keflân çekerek ve yine kendülerine tabl, kudûm, nefîr, luturyanîler çald›rarak alay alay ikifler ikifler zencîrlerde ba€l› ve ci€erleri dâ€l› olup her birin kim esîr etdi ise yine bend-i zencîrin uçlar› ol gâzîlerin ellerinde olup cümle üç bin sekiz yüz aded kelleler cümle sipâhân›n nîzelerinin lâlezâr bayraklar› ucunda demirlerine cümle kara saçl› ve kara flapkal› kelleler zeyn olup alay alay güzer ederlerdi. Ve cümle esîrleri keflân ber-keflân sürerlerdi.

Ve cümle gûnâ-gûn kuyruksuz atlar›n ters e€erleyüp haçl› peykerlerin atlar› üzre ser-nigûn ba€layup cemî‘i guzât bunlar› kal‘a alt›ndan geçirirken Fransa küffâr› esîrleri kal‘a üzre olan temâflâc› Venedik küffârlar›na bakup,

"Bire kanalya ve ba€asa ve bumarko" deyü gö€üs kakup âh [u] enîn ile geçerlerdi.

Ammâ Venedik[li] bu mahalde kal‘adan asker-i ‹slâma bir top ve tüfeng atmayup Fransalar›n esîr olduklar›na bakup gülüflüp,

"Kandiye kal‘as›n›n yar›s›n ister misiz" deyü Venedikli Fransa'n›n esîrlerine ça€r›flup ta‘ne-i serzenifl ederlerdi. Ve,

"Âferim gidi Türk, Fransa'y› ey k›rd›n›z" derler idi. Ba‘z› âk›bet-endîfl Venedikli Fransa'n›n böyle k›r›lup esîr olduklar›n görüp,

"Bugün bunlara ise yar›n bizedir" deyü sakallar›n yolarlard›.

Bu hâl ***[299a]*** üzre cümle guzât kal‘a alt›ndan ubûr edüp huzûr-› Sadr›a‘zama gelüp Göllük taraf›nda olan vüzerâlar ve mîr-i mîrânlar ve mîr-i livâlar ve cümle ocak a€alar› ve cümle ifl erleri ve gayr[i] alaybe€lerine hil‘at-i fâhireler geydirilüp kelle getirenlere yüzer gurufl ve dil getirenlere yüz ellifler gurufl ve bir tu[r]na teli çelenk bafflar›na tak›lup yine esîrleri kendilerine hibe olunup belli bafll› kapudanlar› ve ceneraller pâdiflâh için zabt u ahz olunup

---

1 *Kur'ân,* A‘raf, 129; "... umulur ki Rabbiniz düflman›n›z› yok eder onlar›n yerine sizi hakim k›lar... "

2 *Kur'ân,* Fetih, 20; "Allâh size elde edece€iniz birçok ganîmetler va‘detti"

sâhiblerine birer kîse gurufl ihsân olunup küffâr›n cümle kuyruksuz atlar›n ve âlât-› silâh cebehânelerin cümle mîrîye al›nup getirenlere bela€an-mâ-bela€ ihsânlar olup ‹brâhîm Pafla ve Kaplan Pafla'ya birer semmûr postîn kürkler in‘âm olunup hamd-i Hudâ âye[t] sûre-i (---) [1] nass› fehvâs›nca cümle cüyûfl-› müslimîn mansûr u muzaffer oldular.

Derûn-› kal‘adan küffâr bu hâl-i pür-melâl-i perîflân› göricek selâmetden me’yûs ve kal‘adan el yumak fikrinde oldular, ammâ âye[t] sûre-i (---) [2] mazmûn-› flerîfi üzre inâdlar›na mus›rr olup serdengeçdiler ve sal›c›lar ve var›c›lar ve delikçi gâzîleri küffâr›n flaranpavlar›ndan içeri girüp domuz damlar› içinden koca domuzlar› depeleyüp niçe binini esîr edüp asâkir-i ‹slâm meyân›nda irtifâ‘-› kadr bulurlard›. (---) (---) (---) (---)

Der-menâk›b-› keflf-i râz melâmiyyûn-› iflrâk›yyûn Samûdî Alî Dede

Ba‘z›lar Summî Alî Dede, ba‘z›lar Söylemez Alî Dede derlerdi. Ordu-y› ‹slâm›n cânib-i cenûbîsinde Çamafl›r deresi kenâr›nda bir gâr-› yetîmân içre erbâb-› tîmârdan bir kimesne terk-i dünyâ olup halk-dan münzevî bir kûfle-i vahdetde sâkin olup aslâ dünyâ kelâm›n söylemeyüp iflrâk›yyûn müfltâk›yyûn (---) (---) -›yyûn fukarâl›€›n kabûl edüp dâ’imâ summun bükmün durup gündüz sâ’im ve gece gündüz kâ’im tâ‘at [u] ibâdâta meflgûl olup erbâb-› tîmârdan bir dostu beher leyl birer çanak bu€day çobras› getirüp an›nla kifâflan›rken bir gün cümle otuz iki difflerin ç›karup bî-dendân kalup yine sâkin oldu€u kehf-i garîbân anda tâ‘at [u] ibâdât ederek bir ferd-i âferîdeden bir nân nemek kabul etmeyüp subh [u] mesâ k›rk vuk›yye bir top güllesin ma€ârân›n bir köflesine dö€e dö€e ma€ârân›n kayas›n un gibi etme€i kâr edinmifl.

Niçe bin aded ordu-y› ‹slâm halk› buna varup selâm verdiklerinde iflâret ile selâm alup ne selâm ve ne aleyk dünyâ kelâm›ndan bir harf-i hîcâ tekellüm etmedi€in hakîr istimâ‘ edüp,

"Elbette ben an› söyledirim" deyü niçe ahbâb ya-n›nda da‘vâ-y› merd edüp küffâr›n Göllük taraf›nda mezkûr münhezim olan Fransa kâfiri arbedesinden üç gün sonra azm-i râh-› bî-zebân Alî Dede deyüp yedi aded yârân-› zarîfân-› nükte-flinâsân ile piyâdece giderken bir bârân-› rahmet nâzil olup saf saf kürdeledüp(?) giderken befl aded yârânlar›m›z geri dönüp mîrî furûnlara esbâblar›n› kurutma€a gitdiler.

Üç kifli yolumuzdan dönmeyüp "Ol azîzi elbette ziyâret ederiz" deyüp giderek belimize dek çamura gark olup dedenin ma€ârâs› kurbuna vard›kda iki yârân›m›z ileri varup Alî Dede'ye selâm verdiler. Aslâ selâm almayup bunlar dahi dönüp geldiler.

Hemân hakîr dahi ileri varup Alî Dede ma€ârâ kapusunun iç yüzünde oturdu€unu görünce bir na‘ra-i yâ hû deyüp hemân Dede'nin gözü önünde çamurun içine yüzü koyu yatup yüzüm üzre çamur içre sürüne sürüne dirseklerimle yürüyerek cümle kürk ve esvâb-› eskâl çamafl›r›m çamurda mülevves olarak gâr-› yetîmin kapusu önüne vard›kda ayak üzre kalkup,

"Aflk ola cânlar cân›" dedi€imde hemân Alî Dede ayak üzre kalkup eydir:

"Aflk›na meflk ma‘flûk Rab ola. Hakkâ ki ey serdengeçdi dilencisin kim üç y›ldan berü beni sen söyletdin. S›rr-› Huda sende kals›n kim parma€›ndaki hâtemin sec‘ine, ‘mahzen-i esrâr-› Hudâ Evliyâ’ deyü bu mührü yaz" deyü, nutuk buyurdular. Ve,

"Buyurun külbe-i ahzân gâr-› yetîmân›m›za" dediler.

Hemân hakîr "destûr" deyü kehfden içeri "yâ aflk" deyü girdikde üstüm bafl›m çamuruyla oturdum.

"Dest-bûs edem" dedim, dedem r›zâ vermeyüp bir el arkas› yerde temennâ etdim. Ve ber-zânû âdâb üzre cülûs etdim.

"Safâ geldin Evliyâm, kadem rencîde k›ld›n. Bize vücûd-› nâzenînin ile hedâyâ getirdi€in Kur’ân-› azîmi tilâvet edüp istimâ‘ edüp mahzûn kalbimiz flâd ve vîrân çeflmimiz âbâd ola", dediklerinde hemân sûre-i (---):

[3]

âyet-i flerîfin ilâ âh›rih tilâvet edüp *el-fâtiha* deyüp ba‘de tilâvet-i seb‘›'l-mesânî

"Ömr-i azîzim bu abd-i kemter-i ahkar bir hayr du‘ân›z ricâ eder" dedi€imde,

"Vallâhi bürâder sana ***[299b]*** âlem-i sabâvetden berü du‘â-i hayr vakf-› a‘zam t›ls›m-› nazar-› kim-yâ-y› iksîrin etmifller. Sen kimsenin du‘âs›na muhtâc de€ilsin, zîrâ cümle Kur’ân-› azîm ve Furkân-› mecîdsin kim senin hakk›nda Cenâb-› Kibriyâ sûre-i (---) [4] buyurmufldur. Hemân Kandiye fethi gibi niçe feth [u] fütûhâtlarda bulunup niçe haccü'l-ekberler edüp seyâhat-i sa‘âdet-i dâreynde nâ’il olas›n. Bu niyyete el-aflk rabbâh" deyü hâmûfl-bâfl oldu. Hemân hakîr eyitdim:

"Sultân›m, küstâhl›kd›r ammâ Kandiye fethinde bulunas›n buyurdunuz ammâ ne zamân fethi göre-biliriz" dedi€imde,

"Evliyâm, s›rr-› Hudâ'd›r. Söz bunda sözüm gibi sende kals›n. Bizim Kandiye kal‘as› içre bir büdelâca Yoro nâm bir papas›m›z vard›r. An›nla üç y›ld›r ki yar›fl›m›z(?) vard›r. Ol Cenâb-› Kibriyâ'ya ricâ edüp

---

1 *Kur’ân,* Saffât, 173; "Ve galip gelecek olanlar, mutlaka bizim ordumuzdur"

2 *Kur’ân,* Hûd, 59; "Her inatç› zorban›n ifline uydular"

3 *Kur’ân,* Sâd, 30; "Biz Davud'a Süleyman'› verdik. Süleyman ne güzel bir kuldu! Do€rusu o, daima Allâh'a yönelirdi"

4 *Kur’ân,* Tevbe, 204; "... Allâh'›n (yasak) s›n›rlar›n› koruyan..."

Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Îsâ ve Hazret-i Muhammed'i flefî‘ dutup,

‘Kandiye kal‘as›n bu zâlim askerlere verme’ deyü ricâ etdikde ricâs› kabûl oldu. Bu cîfe ma‘deni dahi gördüm ki Kandiye alt›nda be-her gün hûn-› benî âdem de€il cân-› benî insân âb-› revân gibi cereyân edüp niçe kerre yüz bin mahlûk-› Hudâ telef oluyor.

Hemân dâ€-› derûnumdan çirkef-i dünyâ olan tîmâr [u] ze‘âmetim terk edüp bu gâra girüp niçe çille-i merdânlar çeküp du‘âlar edüp,

‘Kal‘a-i Kandiye fethin dest-i ‹slâma nasîb eyle’ deyü ricâ etdikde bana bir ilhâm-› Rabbânî gelüp,

‘Yâ Alî! Benim bir Yoro nâm dostum, Mûsâ ve Îsâ ve Muhammed Habîbim flefî‘ dutdu, yohsa sen benim Veys el-Karanî gibi âfl›k›m m›s›n kim anlar›n ricâs›n bozup bu kal‘ay› anlar›n himâyesinden alup müslim ve gayri müslim flekilli kullar›ma bu kal‘ay› verem’ deyü böyle bir nidâ gelince hemân bu Alî za‘îf alîl eyitdim:

‹lâhî ol sana Mûsâ'y› ve Îsâ'y› flefî‘ dutdu ise ben senin ‹zzet-i Celâl-› azamet-i Kibriyâ-y› Ceberût'unu ve yüz yigirmi dörd bin peygamberlerini ve yetmifl yedi bin s›fât-› kümmelîn gavs-› a‘zamlar›n› ve Veys el-Karanî âfl›k›n Habîbin Muhammedü'l-Mustafâ aflk›na otuz iki diflin ç›kard› ve yere kendi kan›n dökdü, anlar› dahi flefî‘ dutar›m. Anlar›n yüzleri suyuna ve ‹zzet-i Ceberût'un hakk›yçün olsun ve otuz iki difllerim Veys el-Karanî âfl›k›n›n diflleri gibi senin yoluna otuz iki difllerim ol ân ç›kard›m, iflte difllerim" deyü bir bez içinde otuz iki aded sinlerin gösterüp mübârek a€z›n açup,

"Bak a€z›ma" dedikde an› gördüm. Dörd aded dili var, tâ ci€erine ve kalbine var›nca gördüm. Hemân sa€ eliyle a€z›ma elin sürüp,

"Summun bükmün" dedi.

"‹flte Evliyâm otuz iki diflim fedâ edüp cemî‘i ervâh-› enbiyâ ve evliyâlar› flefî‘ dutup otuz iki difllerim adedince bu kal‘a otuz iki ayda feth olur. Var git, sende bu haber Allâh emâneti olsun, ammâ ba‘de'l-feth kal‘a-i Kandiye'[de] cenâzeme gelüp hâz›r olup Yeflil El Sultân flehîdimizi defn etdi€in gibi beni de an›n yan›na defn edüp du‘â h›rmeni mahsûliyçün seng-i mezâr›ma bir fâtiha yaz, ve's-selâm, temme'l-kelâm" deyüp dest-bûs etdikde üzerime bir kerre nice "üf "dedi ise cümle çamurlar esbâblar›m üzerinden gubâr-› yâbis gibi dökülüp ol mülevves olmufl libâslar›m henüz hayyât elinden ç›km›fl gibi pâk ü pâkîze olup cemî‘i libâslar›m ûd u amber kokup râyiha-i misk [ü] anber-i tayerândan(?) demâ€›m mu‘attar oldu. Ve kendinin dâ’imâ mezkûr demir gülleyi kendünün âbdest makramas› içine koyup,

"Evliyâm bu gülle ile art›k Kandiye kal‘as›n dö€mem. fiimden gerü kal‘a sizindir, ammâ gelecek kâfir gemilerine bu gülleyi vurun. Var bu gülleyi Köpürlüo€lu Serdâra ver. Allâh emâneti olsun. Hemân gelecek kâfir gemilerine ursun. Ve kal‘ay› otuz ikinci ay tamâm›nda otuz iki difllerim gibi feth etsin. Var imdi selâmetle. Ba‘de'l-feth gel benim meyyitim yu helâl eyle" deyüp hakîri ba€r›na basup aln›m› öpüp mübârek diline flehâdet parma€›n sürüp "Aç a€z›n" deyüp parma€›n dilime sürüp,

"Var sa€l›k ile ömründe olas›n (...)" deyüp hakîr,

"Allâh'a ›smarlad›m" deyüp azm-i râh edüp orduya gelirken me€er benimle giden üç nefer yârânlar›m Alî Dede ma€ârâs›n›n sa€ taraf›nda pinhân olup cemî‘i eyledi€imiz musâhabetleri dinlerler imifl.

"Âdem bizim selâm›m›z almad›, ammâ seninle bu kadar kelimâtlar etdi. Ve senin üstün bafl›n çamur rüsvây iken gûyâ bir yeni pâk esbâb geymiflsin, ammâ yine esvâb›n oldur. Bu ne acâ’ib temâflâd›r" deyü anlar dahi ta‘accüb ede kalup üç kifli nevbet ile bir top güllesin götürüp Sadr›a‘zama getirüp,

"Söylemez Alî Dede'nin sultân›ma emânet hedâyâs›d›r. Gelecek kâfir gemilerine bu topu ursun. Gemileri feth edüp flimden gerü kal‘ay› çok dö€meyüp feth etsin vakti tamâm oldu, buyurdular" dedi€imde cümle huzzâr-› meclis eyitdiler:

"Bire Evliyâ ***[300a]*** Çelebi ol Alî Dede cemî‘i zamânda kimse ile tekellüm etmemifldir" dedikde,

"Biz an›nla baflka bir lisân-› hâl ›st›lâhât [u] ibârâtiyle nutk etmiflizdir" deyü flaka-âmîz niçe gûne güft gûlar olup Sadr›a‘zam ol gülleye siyâh mürekkeb sürdürüp Defterdâr Ahmed Pafla'ya gönderdi. Ol dahi Kulkethudâs› Zülfikâr Kethudâ'ya emânet gönderüp mahallinde topa koyup ats›nlar dedi. Kethudâ dahi ol gülleyi yan›nda dâ’imâ h›fz ederdi.

Hikmet-i Hudâ der-ceng-i azîm-i deryâ: Mukaddemâ Göllük taraf›nda Fransa küffâr›n›n dendân-› tî€-› âtefl-tâbdan geçdi€i günün (---) gününde vakt-i fiâfi‘îde rûy-› deryâda yüz yigirmi pâre kalyon ve kad›rga ve ma‘unalar ile Duka ve Malta ve Papa ve Manya gemileri vech-i deryây› bâdbânlar›yla bezeyüp vakt-i Hanefî oldukda cemî‘i kâfir gemileri Vezîria‘zam›n koluna karîb yanaflup sabâhdan tâ vakt-i zuhra dek cümle meteris içre olan asâkir-i ‹slâm üzre top ve kumbara ve muflkat ve havân tafllar›n bârân-› la‘net gibi ya€d›rup meterislerde ve s›çan yollar›nda ve tabyalar ve siperlerde bir âdem bafl gösterme€e aslâ kâdir olamad›lar, zîrâ meterislerin deryâ taraflar›nda ardlar› aç›k olup siperleri olmayup cümle asâkir-i ‹slâm meydânda idiler, ammâ kal‘a taraflar› metânet üzre siperli idi.

Venedik mavunalar›n›n k›rkar vuk›yye kovufl topu atar gülleleri ve Fransa paturuna ve iryale ve kapudana nâmân galyonlar› bat›rdamayan toplar› ile büryân toplar›n atup galyonlar› bir yan›na dahi t›ramola edüp cüyûfl-› müslimîne eyle top gülleleri urdu kim dokunmad›k bir hatve yer kalmayup harâb u yebâb olmad›k tabyalar ve siperler ve poyatalar ve külbe-i ahzânlar kalmad›. Ammâ hamd-i Hudâ bir yi€idin aya€› mecrûh olup gayri kimesnelere aslâ bir

zarar isâbet etmedi. Ve bir tarafdan mel‘ûn kal‘a ol kadar la€›mlar ve kumbaralar ve havân tafllar› atd› kim zemîn ü âs›mân dir dir ditredi.

Ammâ beri tarafda guzât-› müslimîn "Küffâr-› hîlekâr-› nâbekâr kal‘adan orduyu basma€a ç›karlar" deyü müterakkibler idi. Ammâ küffâr kalyonlar›n›n toplar› havfinden küffâr›n Göllük taraf›nda münhezim olduklar› günden berü "Elbette küffâr gemilerle bir gün ordu-y› ‹slâm meterislerini toplar" mülâhazas›yla Sadr›a‘zam kolunda havfe düflülüp cümle yüz altm›fl pâre toplar›n altm›fl ve yetmifl pâre toplar›n deryâya çevirüp âmâde etmifller idi. Çünki küffâr bildi kim Türk'ün cemî‘i toplar› karada kal‘aya nâz›rd›r.

Hemân cümle küffâr gemileri kûh kûh(?) ederek bî-bâk ü bî-pervâ top altlar›na mavuna ve kalyonlar› yak›n gelüp deryâdan bizim meterisleri toplayup dururlarken hemân bir kerre bizim karada olan toplar›n siperlerin açup ve mezkûr Alî Dede'nin sadr›a‘zama gönderdi€i top güllesi karakat›r nâm top içine Zülfikâr Kethüdâ A€a *bismillâh* ile koyup bir fitilden cümle toplara âtefl edince *el-azametullâh* cümle-cümle küffâr kalyonlar› ve kad›rgalar› ve mavunalar›n›n direkleri ve serenleri ve kürekleri ve k›çlar› ve bafllar› ve iremizeleri ve çafldaklar› ve karina ve palavralar› ve dümenleri ve kayal›klar› ve fenerleri ve trinketalar› ve babafinkolar› ve'l-hâs›l cemî‘i küffâr gemilerinin çarm›hlar› ve ›stacalar› ve çanaklar› ve orsa haçl› San Marko nâm tasvîrli bayraklar› cümle hevâya perrân olup hemân kad›rgalar› ve ma‘unalar› içinden bir sadâ-y› Allâh Allâh kopup,

"Meded atman, ümmet-i Muhammed. Biz ümmet-i Muhammed esîrleriyiz. Sizin top gülleleriniz bizi dahi k›r›yor" deyü feryâd etdiklerince aslâ feryâd [u] figânlar›na bak›lmayup beri tarafdan dahi ziyâde suya berâber urulup küffâr kalyonlar›n›n k›çlar› ve bafllar› ve palavralar› kayal›klar› ve direk ve serenleri ve babafinkolar› ve civadiralar› darebât-› güllelerimizden hevâda perrân uçarlard›.

Ve sokak sokak olup gemilerde kapular gibi delikler pençere pençereler-misâl aç›lup içinde olan küffârlar dâr-› cahîme giderlerdi. Küffâr gemilerle deryâdan asâkir-i ‹slâm karadan kâmil ale't-tevâlî dörd sâ‘at-i nücûmî ceng [u] cidâl-i mütemâdî olup hikmet-i kudret sâhibi Allâh ihsân ilhâm edüp Kulkethudâs› Zülfikâr A€a topçubafl›yla müflâvere edüp mukaddemâ Söylemez Dervîfl Alî'nin gönderdi€i gülleli karakat›r nâm topa Zülfikâr Kethudâ bir kerre niçe *bism-i ‹lâh* ile âtefl edince cemî‘i küffâr kalyonlar›n›n serdâr› olan patur[una] nâm kapudan kalyonuna Alî Dede gönderdi€i gülle isâbet edüp bi-emrillâhi te‘âlâ çak bârûd hazînesine gülle de€üp *el-azametullâh* Deryâ-y› Sefîd bir kerre cûfl [u] hurûfla gelüp tâ beri kara taraf›nda bir [zel]zele-i azîm olup derhâl deryâda olan da€ pâresi gibi kapudana kalyon ol isâbet eden Alî Baba güllesinden bir âtefl-i sûzân zâhir olup gemi içinde olan cemî‘i küffâr tayr-› ebâbîl gibi hevâya perrân münkalib olup do€anc› pefteresi gibi ber-hevâ uçup kiminin k›ç› ve bafl› ve kayal›€› ve içinde olan iki bin aded kâmil cümle soltat mortatlar› ender hevâ mu‘allakast olup âtefl-i Nemrûd ile büryân olup kimi karaya ve kimi deryâya düflüp mâ’idelere g›dâ-y› semek ***[300b]*** oldular.

Hattâ kiminin orta dire€i üç kat tabakal› direk idi, cümle çarm›h ve ›staca ve çanaklar›yla ve orsa haçl› bayraklar›yla cümle ok gibi evc-i âs›mâna ol ulu direk tayerân edüp bi-emri Hudâ ol direk küffâr›n deryâda bafldardas› üzre düflüp geminin beli k›r›lup iki bin kadar küffâr›yla ol gemi dahi gark-› âb oldu.

Ve ihrâk olan geminin içinde olan yüz elli pâre bat›rdama tuç toplar› ve yüz elli pâre bat›rdama saçma toplar ve cümle cebehâneleri ve sâ’ir mühimmâtlar› cümle hevâya münkalib olup kimi deryâya ve kimi karaya düflerdi. Ve kiminin k›ç›ndaki ve direk depesindeki altun fânûslar›n›n dörd befli dahi bizim kara taraf›na düfldü.

Bu hâl-i pür-melâli sâ’ir küffâr kalyonlar› görüp içlerinde darabât-› topdan soltatlar› da kalmayup cümle mecrûh-› bî-dermân birbirlerin ›sparç›na nâm ipler ile çeküp bizim toplar önünden halâs olup me’yûs u münhezim karflu cânibde Istandina nâm cezîreye var›nca iki aded kad›rgalar ve bir aded kapudana kalyon ve bir aded riyale kalyonlar› gark-› âb oldular.

Ve bu ihrâk olan büyük paturuna kalyon içün cemî‘i esîr olan küffâr-› füccârlar dediler kim,

"Bu deryâ, deryâ deyü halk olal› böyle bir büyük paturuna kalyon ve böyle bir binâ-y› kavî ve böyle cebehâneli ve dörd kat anbâr› ve dörd fenerli ve iki kayal›kl› ve k›ç› bâ€çeli ve içi k›rk aded dükkânl› ve âb-› hayât su sarn›çl› ve çarhlarla un de€irmenli kalyon bu deryâ üzre olmam›fld›r. Ve içinde üç bin kîse asker hazînesi ve iki bin aded soltatl› gemi idi. Hattâ yand›kda müflâvere içün kalyonda yigirmi alt› aded turvîn müflâvere sâhibi kapudanlar›m›z var idi kim her biri Fransa diyâr›n›n birer rükn-i a‘zam› idi. Karada böyle k›l›ç yedik, deryâda Türk'den intikâm alal›m derken anda dahi böyle rahneler gördük" deyü a€laflup feryâd ederlerdi.

Ammâ hamd-i hudâ nass-› kât›‘ fehvâs›nca sûre-i (---)

1 ®«Â«©†«‰”·ÍÊ…†Œ—‚Á«†‚«‰†«Œ

âyet-i flerîfi mazmûnu üzre gemileri ihrâk bi'n-nâr olup cümle küffârlar› gark-› âb olup küffâr-› bed-kâr içre gemilerinde bir vâveylâ ve vâveledâlar sadâs› kopup karârlar› firâra mübeddel olup cümle küffâr gemileri leb-i deryâdan alarka olunca hemân beride bizim asâkir-i nusret-me’ser taraf›ndan bir sadâ-y› Allâh Allâh kopup taraf taraf ve kol kol cemî‘i guzât-› müslimînin gözleri tâs-› pür-hûna dönüp kal‘an›n

1 *Kur’ân,* Kehf, 71; "...(H›z›r) gemiyi deldi. Musa: Halk›n› bo€mak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyan›) büyük bir ifl yapt›n dedi"

münhedim olan yerlerinden kemendbâzl›k ve kemândârl›k ve flemflîrbâzl›k ve flehbâz u flehnâzl›k ederek enderûn-› kal‘adan ve Yeni dîvâr kal‘as›n›n domuz hânelerinden koca k›rç›l domuzlar›n kellelerin galtân edüp alâ mele’i'n-nâs azîm yüz akl›klar› olup iki yüz kelle ve yetmifl nefer yüzbafl› nâm kâfirleri baflbu€uyla huzûr-› sadr-› Âsafa getirüp cümle serbâzânlara bele€an mâ-bela€ surre ve atiyyeler ihsân [u] in‘âm olunup hulûs-› hâl ile sûre-i Nebe'de [1]†·«Ē’—Ē«†Ÿ‰Ē· mekâl-i hakîkat-me’âl ile küffâr-› hâksâr›n ve füccâr-› dûzah-karâr›n i‘timâd eyledikleri kal‘alar›ndan derûn-› dilden ve cân u gönülden henüz meyûs olup içerden taflra küffâr dahi ziyâde gürûh gürûh dilber kapudanzâdeleri ç›kma€a bafllad›.

Hattâ Yeniçeri A€as› Abdî Pafla'ya bir pençe-i âfitâb mehtâb-› âlemtâb bir Fransa mahbûbu kal‘adan ç›kup ‹slâm ile müflerref olup ismine Ömer dediler. Hakkâ ki eyle Ömer'i ömründe bir ferd-i âferîde görmüfl de€illerdir.

Bu hâl-i pür-melâlleri küffâr kal‘adan göricek bildi kim Türk askeriyle e€er karada ve e€er deryâda söyleflmek muhâldir. Ve günden güne niçe bin küffâr açl›kdan taflra kaçup ve k›l›ç havfinden durmayup taflra ordu-y› ‹slâm içinde nân-pâre dilenüp matbahlarda hidmet edüp kimisi fleref-i ‹slâm ile müflerref olurdu.

Ve meterislerinde karâr-dâde olan kefereler bizim gâzîlere "Memet Befle ve Amet Befle ekmek var m›" deyü ekmek isteyüp hâs ve beyâz ekmek ve piflmifl kebâb verirlerdi, tâ bu mertebe küffâr muztaribü'l-ahvâl oldulard›.

Ve dahi öte Göllük taraf›nda ise günden güne bizim asâkir-i nusret-me’serimiz mansûr u muzaffer olup tâ kal‘a dîvâr›n›n altlar›na girüp yedi yüz mikdâr› la€›mlar atup ve gûnâ-gûn yürüyüfller edüp limandan içeri gemileri komaz oldular. Ammâ küffâr-› anîd-i pelîd inâd›na mus›rr olup bir ay dahi cân ve bafl ile gayret-i bât›l edüp ceng ederdi, ammâ yine her fleyde tenezzül üzre hareket ederdi. Lâkin bizim asâkir-i ‹slâm zabt [u] rabt olmadan kald›lard›. Askerin zabtdan kalmalar› bu idi kim,

"Hemân bu kal‘aya yürüyüfl edelim. Emir Hudâ'n›n, sere yaz›lan gelir. Üç y›l meterisde ***[301a]*** durup bu kadar kerre yüz bin guzât-› müslimîn k›r›ld›€›n kim görmüfldür. Hemân dal k›l›ç olup kal‘a içine girüp feth [ü] fütûh olup cümle ibâdullâh azâb-› elîmden halâs olsunlar. Birkaç kerre yürüyüfller edüp kal‘a içine girüp bu kadar bin bafl ve diller ald›kda a€alar›m›z ve çavufllar›m›z a€›zlar›m›zdan k›l›ç ile bizi urup yürüyüfl etme€e komayup cümle gâzîlerimiz gerüye dönderdiler" deyü böyle gûnâ-gûn güft gûlar olmadan hâlî de€il idi. Bir gün yine cümle üç bin aded sipâh serdengeçdileri gulû edüp,

"Tâ be-key biz bu renc-i anây› çekeriz? Bize ibtidâlar›m›z veriniz, yine cenge dural›m" deyü bir cem‘iyyet-i kübrâ-y› azîm oldukda hemân vezîr-i müdebbir yeniçeri oca€›na haber gönderüp cümle gâziyân-› yeniçeriyân silâhlanup sipâh serdengeçdilerinin birkaç ileri gelen eflk›yâcalar›n› kelle paça etdiklerinde gayrileri Firârî tahallus edüp fesâd bafl› Sipâhîler Kethudâs› Sar› Kethudâ oldu€u muhakkak olup "Nefy-i beled azl-i ebed" deyü Hanya'ya nefy olundukda akîbince âdem gidüp katl olundu.

Ve Tekeli Pafla kethudâs› Nüzûl Emîni Hasan Kethudâ dahi katl olunup niçe kimesneler dahi bu mâbeynde katl olunup asker içinde güft gû-yi fetret isyân tu€yân munkat›‘ olup yine ceng-i sultânîler olmada idi kim ta‘bîri mümkin de€ildir.

Mukaddemâ atd›€›m›z top ve tüfengler ve kumbara ve tafllar ve la€›mlardan üçer dörder kat ziyâde atup gece ve gündüz küffâra aslâ ve kat‘â göz açd›r›lmaz oldu.

Ve 1080 ibtidâs›ndan "Afla€›daki ordu-y› ‹slâm kal‘a alt›na göç etsinler" deyü fermân-› Sadr›a‘zam sâd›r olunca bu kadar bin dükkân ve bu kadar bin hânedânlar cümle göçüp kal‘a alt›nda meks edince mel‘ûn küffâr yedi gün yedi gece tekrâr kudurup asker-i ‹slâma göz açd›rmayup eyle toplar ve muflkat ve kumbaralar urdu kim bir vecih ile tahrîri kâbil de€ildir. Ammâ la€›mlar› at›lmad›€›ndan cemî‘i asâkir-i ‹slâm›n ve cümle ehl-i h›ref esnâfât›n ve cümle hânedân sâhiblerinin küffâr›n bu mertebe top ve kumbara atd›klar› aynlar›na gelmeyüp evlerinin ve dükkânlar›n›n önlerine sedd-i Ye’cûc-misâl siperler binâ edüp ve gûnâ-gûn müte‘addid odalar ve havz u flâzrevânlar ve hammâmlar ve matbah ve niçe gûne imâretler inflâ olunup Hudâ hakk›yçün bir ânda bir yeni flehr-i azîm binâ olundu kim ta‘bîr olunmaz.

Cümle asâkir-i ‹slâm pârekende ve perîflân iken cümle bir yere gelüp sürûr [u] flâd›mânlar olup her bâr ceng-i mütemâdî olur oldu. Ammâ mukaddemâ asâkir-i ‹slâm küffâr›n la€›m› ve kumbara ve tafllar› havflerinden her bir kol askerleri kal‘adan birer sâ‘at mesâfe-i ba‘îde yerlerde meks etmifllerdi, ammâ küffâr›n her fleyde tenezzülü olmak ile cümle guzât bir yere gelüp âdem deryâs› cem‘ olup bu hâl üzre yine küffâr ile rûz-merre ceng-i azîm olmada.

Hamd-i Perverdigâr-› Bîçûn sene 1080 Safer'inin gurresinde Yeni dîvâr kal‘as› dahi feth olup on iki aded koldan s›çan yollar› hamd-i Hudâ Yeni kal‘an›n dîvâr› flaranpavlar›n›n önüne varup meks olundu.

Yeni dîvâra mukâbil leb-i deryâda bir kûh-› Demâvend bî-mânend tabya-i azîmi Sadr›a‘zam kethudâs› Mahmûd A€a binâ edüp üstüne on iki pâre balyemez toplar koyup ammâ dahi mazgal delikleri açmayup hâz›r-bâfl durup cemî‘i Vezîria‘zam

---

1 *Kur’ân,* Bakara, 286; "Kâfirler toplumuna karfl› bize yard›m edin"

tevâbi‘ât› ve cümle sekbânlar› pür-silâh olup ol tabya etrâf›nda meterise girdiler.

Ve bu mahallerde fermân-› serdâr-› mükerrem sâd›r olup yedi vezîr, yetmifl mîr-i mîrân ve yüz yigirmi aded mîr-i livâlar›n cümlesi evkât-› hamsede tabl ü nakkâre ve nefîr ü sûrnâ ve zîl [ü] bem ile gûnâ-gûn cengî harbîler her bâr henüz çal›nma€a bafllad›, ammâ mukaddemâ aslâ bu kolda tablhâneler çal›nmazd›, ammâ içerde küffâr her bâr gûnâ-gûn torompeteler ve erganon ve nâkûslar çal›nup flâd›mânlar edüp sadâs›ndan durulmazd›, ammâ bu mahallerde küffâr ol kadar luturyan borular› çalmayup flâd›mânîler etmez oldu. Bizim cengî harbîler çal›nma€a bafllay›nca asker-i ‹slâm bildiler kim,

"fiimden gerü küffâr[a] hücûm ile yürüyüfller etmek mukarrerdir" deyü cünûd-› müslimîn içre bir sürûr [u] flâd›mânlar hâs›l olup kuvvet-i kâhireleri ziyâd ber-ziyâd oldu. Ve bu günlerde cemî‘i asâkir-i ‹slâm içinde dellâllar nidâ eyleyüp,

"Her kim ekmek ve tîmâr ve ze‘âmet ve sipâhîlik isterse dîn-i mübîn u€uruna gelsin yürüyüfldür, ma‘lûmunuz olsun" deyince azamet-i Hudâ guzât-› müslimînler bildiler kim,

"Sâ’ir y›llar gibi yürüyüfl de€ildir" deyü cümle guzât azîm tedârikler görüp ‹slâm leflkeri içinde ferah u flâdîler peydâ oldu kim kimesnede bir hidmetkâr ve o€ul ve kar›ndafl ve akrabâlar kalmayup cümlesi serdengeçdi yaz›lma€a gitdiler.

Göllük taraf›nda bir haftada on iki bin aded pürsilâh garîb yi€itler hâz›r-bâfl ***[301b]*** tahrîr olundular.

Ve dahi Vezîria‘zam kolundan yigirmi bin aded flehbâz ve bahâd›rân gâziyân-› mücâhidân nâmdâr yi€itler tahrîr olunup anlar dahi pür-silâh âmâde olup Cebecibafl› Yûsuf A€a'ya ve Fazl› Kethudâ'ya fermân sâd›r olup,

"Bu mezkûr otuz iki bin aded serdengeçdi yi€itlere kollu kollar›nca defter-i pâdiflâhî üzre cemî‘i mühimmât [u] levâz›mât cebe ve cevflen ve âlât-› silâhlar›n veresin" deyü fermân verildikde cümle garîb yi€itler müsellah ve hâz›r-bâfl olup yürüyüfl "Bugün, yar›n" deyü müterakk›blar iken derûn-› kal‘ada olan küffâr Âl-i Osmân askerinin bu gûne velvele ve gulgulesinden nakfl alup cân bafllar›na s›çrayup cümle bir yere gelüp müflâvere edüp derler kim,

"‹flte Türk askeri bize amân u zamân vermeyüp fleb [ü] rûz göz açd›rmayup ceng ederek K›z›l tabyam›z alup andan içeri bin âdem girüp bir kat Yeni dîvâr›m›z dahi alup andan içeri yedi yüz âdem öbür yeni dîvâr dibinde meterise girüp da€lar gibi flehrimiz içre flehre havâle tabyalar yapup henüz cengî harbîler çalma€a bafllayup elbette bir gün yürüyüfl edüp cümlemizi evlâd [u] ›yâlimizle k›rup elbette kal‘ay› al›r, buna ne çâre ve ne ilâc ve hîle ve tedârik edelim" deyü cümle kapudanlar› ve ceneralleri ve sâ’ir ser-i kârda olan mel‘ûnlar› müflâvere-i bî-savâb ederlerken hikmet-i Kâdir [ü] Kayyûm Sadr›a‘zam kolunda karakat›r nâml› bir mefret azîm topumuza âtefl edince bu mezkûrûn melâ‘înlerin meflveret etdikleri kubbe-i âlîsinin tâk-i Kisrâs›na top güllesi isâbet edince ol kubbe-i azîm münhedim olup müflâverede olan mel‘ûnlar›n yetmifl üç aded belli baflı›lar› yam yass› basd›rma-misâl tafllar alt›nda basd›r›lup birkaç yüzü mecrûh olup kal‘a içre dibelik bir feza‘ u çeza‘ vâveylâ vâki‘ olup derhâl baflpapaslar› cemî‘i ruhbânlar› bafl›na cem‘ edüp,

"Bire meded kal‘ay› hemân Türk'e vere ile verelim. Andan her birimiz diyârlar›m›za gidelim. Hemân bedenler üzre amân ey Âl-i Osmân diyelim, yohsa devlet-i Îsâ bizden ne kadar zamând›r yüz çevirüp Meryem Ana'm›z incinmiflidir" dedikde hemân ol ân bir kay›€a birkaç pîr-i mu€ân keferelerin eflbehlerin koyup leb-i deryâda olan meterislerimiz önlerinden bir top menzili alarka yerde bir kâfir kay›€› geçüp beyâz bayraklar diküp Ac›su bafl›na varup yanafld›lar.

Ammâ bizim asâkir-i ‹slâm taraf›ndan anlara bir kimesne ra€bet etmeyüp yanlar›na varmayup germâ-germ göz açd›rmayup ceng [ü] cidâller olmada.

Hemân kay›kdan birkaç küffârlar beyâz bayraklar›yla bilâ-silâh uryânen leb-i deryâda olan bostânc›lara ç›kup,

"Amân ile biz bar›flsak gerek, var bize bir haber getir" dediklerinde bâ€bânlar eydir:

"Biz bar›flmak istesek dahi geçen y›l bar›fl›rd›k, ammâ yar›n öbür gün yürüyüfl edüp bu kal‘ay› k›l›ç ile k›ra k›ra al›r›z" dediklerinde hâh nâ-hâh bostânc›lara niçe mâllar verüp me€er bostânc›lar Yeniçeri A€as› Abdî A€a'n›n kethudâs› Semiz Mehemmed A€a'n›n bostânc›lar› imifl. Anlar yeniçeri a€as›na gelüp a€a dahi Sadr›a‘zama varup ahvâli i‘lâm edüp Sadr›a‘zam çavuflbafl› ve subafl› ve Karakulak Ahmed A€alara,

"Varun görün flu kâfirler ne derler?" deyü kâfire gönderüp bunlar dahi me’âl-i kelâm› kâfirden haber alup sâhib-i devlete küffâr›n sulha ra€bet etdiklerinin haberin verince,

"Tiz flu kâfirleri vurun, k›r›n, kovun. ‹nflâallâhu Te‘âlâ biz kal‘ay› bir gün yürüyüflle al›r›z" deyü bu haber yine küffâra gelüp küffâr bî-tâb u bî-mecâl ve hâ’ib ü hâsir gerü kal‘alar›na gitdiler.

Ale's-sabâh yine ol kay›k beyâz bayraklar›yla gelirken ard› s›ra bir kay›k dahi nümâyân olup tâ küçük kal‘a alt›na varup an›n muhâf›z› olan Velî Pafla yan›nda bir kay›k kalup birisi yine dünkü yerde Ac›su kenâr›na yanaflup yine kovdular.

El-hâs›l kâmil üç gün bu hâl üzre küffâr hâ’ib ü hâsir gelüp giderlerdi. Tâ ki dördüncü gün oldu. An› gördük, ale's-sabâ[h] kal‘an›n münhedim olmayan K›z›l tabya burnunda Sadr›a‘zam kolu taraf›nda bir azîm büyük beyâz bayrak dikdiklerinde yeniçeri oca€›na kal‘a içinden on aded belli baflı› ve kara

flapkal› muhteflem kapudanlar ç›kup Vezîria‘zama haber olup anlar dahi Tercümânbafl› Panayot nâm kefereyi bir nefer kapucubafl›s› ile kapudan paflaya gitdiler.

Kaplan Pafla ve Haleb vâlîsi Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla Göllük'den Sadr›a‘zam koluna gelüp Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla ile Kulkethudâs› Zülfikâr A€a sarâylar› ortas›ndaki meydânda kefereler içün bir çetr-i mülemma‘ kurup anda kondurup rûz merre ellifler aded nertebânî ta‘âm-› mümessek sükkerî tafl›yup aç köpekler gibi yerlerdi. Hattâ açl›kdan ç›km›fl küffârlar böyle mümessek ve mu‘amberîn ta‘âmlar› ***[302a]*** yeyince bir kaç› ishâle u€rayup fesâd-› ma‘îde ile hasta olup kal‘aya gitdiler.

Bu keferelere üç gün ziyâfetden sonra Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla ve Kaplan Pafla ve Abdurrahmân Pafla ve Yeniçeri Kulkethudâs› Zülfikâr A€a ve Za€arc›bafl› Ahmed A€a ve cümle sipâhân a€alar› ve her ocak a€alar›ndan birer a€alar ta‘yîn olunup ve niçe umûr-dîde ve kâr-âzmûde müsinn ü ihtiyâr ifl görmüfl ve niçe fütûhâtlarda bulunmufl âdemleri "Meflveret etsinler" deyüp tenbîh ü te’kîd olunup cümle âdemleri ve cümle sulha ç›kan kefereleri Vâlî-i Haleb Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla'ya teslîm olunup "An›n re’y [ü] tedbîr-i ahseninden hâric bir maslahat görülmeye" deyü fermân olundu.

‹brâhîm Pafla dahi kal‘a mukâbilinde Kuflakl› Manast›r kurbunda bir topdan mahfûz yerde ‹brâhîm Pafla bir müflâvere haymesi kurdu kim cümle zer-ender-zer atlâs ve dîbâ ve flîb ü zerbâf ile bir nakfl-› bûkalemûn çetr-i mülemma‘ kurdu kim gûyâ serâperde-i Süleymânî idi.

Ve Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla ve Defterdâr ‹brâhîm Pafla ve Kulkethudâs› Zülfikâr A€a dahi anlar niçe gûne bârgâhlar ve hayme vü hargâhlar kurup sâ’ir a€avâtlar dahi münakkafl gûnâ-gûn zîbâ cergeler kurup küffârlar ile müflâvere etme€e mübâfleret olundukda ibtidâ Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla yüz aded gümüfl suhûnlar ve yüz aded fa€fûrîler ve mertebânîler ile bir ziyâfet-i azîm etmifldir kim Kandiye alt›nda böyle kand-› nebâtl› mümessek ta‘âm yenmeyüp belki ‹slâmbol'da bile tenâvül olunmam›fld›r.

Ba‘de't-ta‘âm cümle küffâra birer amân makramalar›n gerdânlar›na ba€layup "Amân›m›z amând›r, safâ geldiniz ve hofl geldiniz."

{Der-feth-i kelâm-› ‹brâhîm Pafla, berâ-y› sulh-› kal‘a-i Kandiyye}

"fiimdengerü sizden bir flâfî haber isteriz. Bu bir haftadan berü siz bu kay›klar ile Ac›su kenâr›na neye gelüp giderdiniz? Ve bu kal‘a üzre ne içün beyâz amân bayra€› dikdiniz?" dedikde küffârlar eyitdiler:

"Bar›flma€a geldik" dedikde ‹brâhîm Pafla eyitdi:

"Ne gûne bar›flma€a geldiniz, bize hemân bir yararca do€ru haber verin" dedikde anlar dahi eyitdiler:

{Der-beyân-› müflâvere-i kelimât-› küffâr-› hîlekâr}

"Vallâhi evvellerde size bir elçimiz gönderüp, Tamafl da€›ndan ötesi Hanya taraflar› sizin olsun, Tamafl da€›ndan beri Kandiye taraflar› bizim olsun, demifldik. Geçen sene elçimizi kovup hâlâ Hanya kal‘an›z içre elçimiz mahpûsdur. Ammâ flimdi Kandiye'yi size verelim, ammâ sizden ricâ ve temennâm›z oldur kim fiibenik'de ve ‹spilet'de ve Zadra ve Marina ve Ribniçse ve Mandalina ve Kamin nâmân kal‘alar›m›zda sizin Bosna vezîri taraf›ndan birer gümrük emînleriniz oturup gümrük mâl› tahsîl ederler. Ve sizin dahi cemî‘i bender iskelelerinizde meselâ M›s›r ‹skenderiyyesi'nde ve Akye ve Sayda ve Berut ve fiâm-› Tarabulus ve Haleb ve ‹skenderûn, Alanya ve ‹zmir ve'l-hâs›l cemî‘i iskelelerinizde dostluk içün bizim birer balyoz ve konsoloz ve be€zâdelerimiz otururlar. Bizim dahi bu Kandiye kal‘as› içinde bir be€imiz otursun ve liman kurbunda bir mahalle be€imizin tevâbi‘ât [u] levâh›kâtlar› sâkin olsunlar. Ve bir ricâm›z dahi oldur kim bizim Suda kal‘am›z bir cezîre tafll›k yerdedir. Aslâ bir zirâ‘at edecek yeri yokdur. Ve ‹spirlonka adam›z Karambusa cezîresimizde dahi eyle zirâ‘at edecek yerler yokdur üçü dahi bî-hâs›l yerlerdir. Sizden ricâm›z oldur kim bu zikr etdi€imiz üç pâre adalar›m›za Girid adas›ndan anlara karflu yerlerde alt›flar mîl tûlen ve arzen topraklar verin, zirâ‘at etsinler, sizin dostlu€unuzdan kesilmesinler. ‹flte bir ricâ ve temennâm›z budur" deyüp hâmûfl-bâfl oldular.

Cevâb-› ‹brâhîm Pafla-y› Ebü'l-hayr

Eyitdi: "‹mdi ma‘lûm oldu kim yine siz kal‘ay› vermeyüp avk [u] te’hîr etme€e ç›km›fls›z. ‹nflâallâh biz kal‘ay› kuvvet-i bâzûmuzla al›r›z.

Ba‘dehu ol Suda ve ‹spirlonka ve Karambusa adalar›nda sizin ne alâkan›z kal›r. Ve ‹stendiler ve Körfüz ve Zakilse ve Kefalonya ve Kotur ve ‹spilet ve fiibenik ve Zadra kal‘alar›n dahi bi-emrillâh feth etdi€imiz yak›n zamânda görürsüz.

Ve sizin pây-› taht›n›z olan Venedik flehr[in] dahi alup vilâyet-i ‹slâmiyye'ye zamm ederiz. Sizin bizim topra€›n›zdaki Suda kal‘as›nda ve liman›nda alâkan›z yokdur. Nezâketle mukaddem târîh edüp bizim deyü Suda'ya zirâ‘at içün toprak isteyüp ricâ ederiz derler. Kalk›n fluradan, y›k›l›n gidin bu yerden, yohsa inflâallâh sabâh›n sizin gözlerinize bir görünecek vard›r" deyü bu kâfirleri ‹brâhîm Pafla kovunca hemân cümle küffâr, amân sultân›m deyüp yüzlerin yerlere sürüp,

"Sulh [u] salâh› nice isterseniz eyle olsun" deyü {yalvarup} tekrâr ricâ etdiklerinde Defterdâr Melek

‹brâhîm Pafla ve Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla ve Kulkethudâs› Zülfikâr A€a yüklerin yukaru bâlâya koyup evc-i isti€nâ taraf›nda olup eyitdiler: ***[302b]***

"Bu mel‘ûn küffârlar ile böyle sulh etmek muhâldir. Tiz çad›rlar› bozsunlar ve germâ-germ yürüyüfller olsun" dediklerinde âlet-i mülâhaza ve ma‘a'l-kerâhe birkaç çad›rlar› bozup paflalar kalkup gider flekillerinde olduklar›nda hemân küffârlar›n ak›llar› bafllar›ndan gidüp cümle vüzerâlar›n ayaklar›na düflüp yüz bin gûne ricâlar eylediler ve yine çad›rlar› kurdular ve müflâvereye durdular ve müdâr[â]l›ca sözlere mübâfleret etdiler.

"Meded sultân›m kal‘ada aslâ alâkam›z kalmas›n. Cümle cebehâne ve hazînesi ile pâdiflâha teslîm edelim. Ve mezkûr üç aded adalar›m›za cezîre-i Girid'den alt›flar mîl toprak istemeyelim. Ve ol üç aded cezîrelerin limanlar›nda bile alâkam›z olmas›n. Hattâ (Suda lima) Suda liman›na sizin ve bizim gemilerimiz yanaflup lenger b›ra€up sizin olsun. Ve limanda avlad›€›m›z bal›klar›n öflr-i sultânîsi bile sizin olsun kim Hanya kal‘an›z kullar›n›n aklâmlar› mâl› olsun. Ammâ lütf edüp Âl-i Osmân bir ankâ pâdiflâh-› zevi'l-iktidâr-› Cem-cenâb pâdiflâh-› Haremeyn [ü] Irâkeyn'dir. Bu mezkûr üç pâre adac›klar bizim olsun, andan mâ‘adâs› sizin olsun" deyince hemân Abdurrahmân eydir:

"Bire mel‘ûnlar! fiu K›br›s adas›n sizin elinizden Sultân Selîm-i Sânî ald›kda etrâf›nda bir iliflik cezîre komad›. fiu bir Suda'y› ve Karambusa'y› ve ‹spirlonka cezîrelerini sizde komak ihtimâlimiz yokdur." dedi. Defterdâr Melek ‹brâhîm Pafla eydir:

"Bire! ‹nflâallâhu te‘âlâ biz Çuka adalar›n›n ikisin dahi feth ederiz" deyüp kalk›nca Ebü'l-hayrs›z ‹brâhîm Kethudâ Pafla:

"Eyle olsun. Suda ve ‹spirlonka ve Karanbusa adalar› siz[in] olsun" deyince Yeniçeri A€as› Abdurrahmân A€a ile Kulkethudâs› Zülfikâr A€a eyitdiler:

"Yâ bu ne gûne sulh olur kim bu üç pâre cezîreler(e) kâfirde kala ve Suda kal‘as› Girid cezîresinin karn›nda iken kâfir elinde kala. Bu cezîre-i Girid nice kâfir elinden al›nm›fl ola, lafzen al›nd› ve ma‘nen al›nmam›fl ola" dediklerinde Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla eydir:

"Sâhib-i devletin söze bendedir. Ol üç pâre adalar kâfirde kals›n" dedikde cümle küffâr flapkalar›n hemân hevâya atup flâd›mân oldular. Cümle müflâvere halk› bî-dermân kalup gafly oldular. Bu sözden sonra küffâr hazz etdiklerinden,

"Sizin dahi ne ricân›z var ise kabûl-i makbûlümüz olsun" dediklerinde Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla

"M›s›r yolu deryâs› içre bizim huccâc gemileri cümle Akdeniz'de emn [ü] emân olsunlar" dedikde cümle küffâr

"Bizim boynumuza olsun. Anlar M›s›r'a ve fiâm'a ve fiâm Tarabulusu'na ve Ma€rib Tarabulusu'na varup gelmeleri bizim uhdemizde olsun" [de]diler. Hemân Melek ‹brâhîm Pafla

"Manya vilâyetinden ve Aya Mavra ve Kotur k›y›lar›ndan ve Akdeniz içre olan adalar›m›zdan cümle el çeküp beytü'l-mâl-i müslimîne gümrük verme€e inâd ve muhâlefet etmen" dedikde cümle küffâr,

"Sem‘an ve tâ‘aten" deyü yigirmi aded mâdde anlar›n ricâs› ve elli alt› aded mâdde bizim ricâlar›m›z tarafeynden makbûle geçüp fâtiha okunup sene 1080 târîhinin mâh-› Rebî‘u'l-âhir'inin beflinci gün,

"Es-sulhu hayrun" deyüp sulh [u] salâh ile kal‘an›n cânib-i erba‘as›nda vere beyâz bayraklar› dikilüp asâkir-i ‹slâm içinde bir sürûr [u] flâd›mân oldu, ammâ mel‘ûn kâfir böyle ricâ etdi kim,

"Yâ biz kal‘adan ç›k›nca yine cengimiz cengdir" dedikde bizim ser-i kârda olanlar›m›z da afla€› komayup,

"Eyle olsun" deyüp kâfire ruhsat verüp yine rûz merre azîm ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâl olup bir yan›nda kal‘a tabyalar› üzre beyâz vere bayraklar› ve bir yan›ndan kâfirler ve müselmânlar içeriye ve taflraya girüp ç›kmada, yine germâ-germ ceng-âflûb olup bu kadar âdem flehîd olmada. Cümle âlem halk› âlem-i hayretde kalup,

"Bu ne gûne sulh [u] salâhd›r" deyü Kethudâ ‹brâhîm Pafla'ya flütûm-› galîza ederler idi, Melek ‹brâhîm Pafla ve Abdurrahmân Pafla'ya ve Zülfikâr Kethudâ'ya hayr du‘âlar ederlerdi. Hattâ bu sulh esnâs›nda Sadr›a‘zam›n çal›c› mehterbafl›l›€›ndan ç›kup serdengeçdi a€as› olan Yûsuf A€a ve niçe bin aded güzîde gâzîler bu sulh aras›nda cümle hürr-i flehîd olup az kald› kim bir fetret-i azîm ola.

Yine böyle iken tarafeynden niçe yüz la€›mlar at›lup ve niçe bin kanlar saç›lup ve yine rûz merre çad›rlarda gûnâ-gûn müflâvereleri ‹brâhîm Pafla küffârlar ile edüp yine germâ-germ gavgâ ve ceng [ü] cidâller olup kâh ‹brâhîm Pafla küffâr›n sözlerine kâ’il ve kâh kefereler ‹brâhîm Pafla'n›n sözüne kâ’il olmayup bu gûne flütür-be-gürbe mu‘âmelelere aslâ kimesnenin akl› ermeyüp ve yüz sene mu‘ammer olmufl âdemler böyle sulh görmeyüp âlem-i hayretde kalm›fllard›.

Hulâsa-i kelâm ***[303a]*** bu hâl üzre kâmil bir hafta keflâ-kefl tarafeynden müflâverelerde iken gûnâ-gûn neberd-i azîmler olup bir gün yine küffâr müflâverelerinde bir gûne ricâ eylediler kim,

"Sizin ‹slâmbol Galatas› içre bizim bir erganon kenîsemiz var idi. ‹hrâk olma€ile hâlâ mu‘attal durur. An› evvelkiden a‘lâ amâr edelim ve sizin zindânlar›n›zda olan bizim Venedikli h›ristiyan esîrlerimiz bize cümle verin" dediklerinde hemân Abdurrahmân Pafla:

"Yâ bizim yigirmi yedi y›ldan berü sizde olan esîrlerimizi siz de bize verin" dedikde küffâr›n nutka mecâlleri kalmayup,

"N'ola biz de size müselmân esîrlerinin yigirmi y›ldan berisin verelim. Ammâ sizin cemî‘i iskelelerinizde bizim balyozlar›m›z ve konsoloz ve koncolozlar›m›z evvelki gibi otursun ve bizim balyozumuz pâdiflâh-› ‹slâm dîvân›nda Fransa balyozunun üst yan›nda iskemlede otursun. Cümle iskelelerinizde ve karada olan Haleb'de ve Kudüs'de ve fiâm'da ve cümle yollar›n›zda papaslar›m›za ve bâzergânlar›m›za aslâ rencîde-i hât›r olunmas›n. Sizin sizde ve bizim bizde kânûn-› Sultân Süleymân üzre olsun" dediklerinde hemân hakîrin karâr› kalmayup,

"‹mdi eyle ise Süleymân Hân'›n Kilis kal‘as›n bize yine teslîm edin" dedi€imde cümle,

"Âferîn Evliyâ Çelebi, eyle olsun" dediklerinde ‹brâhîm Kethudâ Pafla eyitdi:

"Hele o bir bî-hâs›l ve bî-nef‘ kal‘ac›kd›r" dedikde yine tekrâr Fâtiha tilâvet olunup küffâr›n cemî‘i ricâlar› hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup ‹brâhîm Kethudâ Pafla eydir:

"Sizin her ricân›z makbûle geçdi, ammâ bizim dahi sulhumuz böyle olsun kim Abdurrahmân Pafla kar›ndafl›m›z demin buyurdu€u gibi Akdeniz'de emn [ü] emân olsun ve sizin bir gemileriniz Akdeniz'in garb yakas›nda gezmesin.

Sizin Zadra ve fiibenik ve ‹spilet ve Koruba€a nâm körfeziniz iskelelerinde bizim yine emînlerimiz otursun.

Sizin Zadra kal‘an›z câniblerinde bizim Nadin kal‘as› ve Sadvurya ve Pakriçse ve Zemonik ve Sedd-i ‹slâm ve Poliçnik ve Virene ve Oburça ve Tin ve Kar›m ve Sibin ve Kinin ve Usturumça ve K›rka ve ‹sg›radin ve Kamin ve Kaminkrad ve Velim ve Rak›bniçe ve Korlad ve Dirnifl ve Verlika ve Odvina ve Lika ve Bihke ve Korpa ve Kosdaniçe ve Vahak ve Cite ve Porolok ve Hilevne ve G›lamuc ve Karaorman ve bizim Kilis sanca€›nda ve Rabçina(?) sanca€›nda ve K›rka sanca€›nda ve Hersek sanca€›nda olan yetmifl alt› pâre kal‘alar›m›zda ve'l-hâs›l Bosna vilâyeti defterdârl›€› defterinde cümle yüz toksan dörd pâre kal‘alar›m›z›n ve hudûdundaki vilâyet-i H›rvadistân'da aslâ alâkan›z olmas›n, biz anlar› cümle amâr ederiz.

Ve Hersek sanca€›nda Nova ve Kombor ve Kulobuk ve Risna ve Pive ve Nikflik ve Zatarnak ve Durobnak ve Banyan kal‘alar›m›zdan tâ sizin Kotur kal‘an›za var›nca ve sizin Risna kal‘an›z bâ€lar›na var›nca alâkan›z olmas›n" denildikde cümle küffâr,

"Bafl üstüne eyle olsun" deyüp bu hâl üzre yine Fâtiha okunup tarafeynden üç yüz altm›fl alt› mâdde üzre kâmil iki hafta keflâkefl müflâvere-i azîmler olup cümle mevâdlar sicillâtlara makyûd-› murakkam olunup Vezîria‘zama arz olundu.

Anlar dahi bu sulh [u] salâh› dahi cümle kabûl etdiklerinde Sadr›a‘zam-› mükerrem [ü] müdebbir fermân etdi kim,

"Tiz müflâvere-i sulha ç›kan kâfirleri cümle göz hapsine koyup rehin dursunlar" deyü fermân gelüp "Bizim rehinimiz dahi içeri" deyü fermân-› Âsaf oldukda Yanyal› Arslan Paflazâde mîr-i mîrân Bebr Pafla ve sipâh oca€›ndan alt› bölük a€alar› ve yeniçeriyân zümresinden Ellidokuz Mehemmed A€a ve'l-hâs›l cemî‘i ocakdan birer a€a kal‘a içine rehin girüp cümleye müstevfâ konaklar verüp ammâ ta‘yînât verme€e iktidârlar› olmayup bu a€avâtlar içeri girirken bu abd-i kemter Göllük taraf›ndaki Yass› tabya üzre dal k›l›ç olup ibtidâ bu abd-i kemter Kandiye'nin fetih ezân›n okumak müyesser oldu. *Elhamdü lillâh hâzâ min fazl› Rabbî.*

Cümle a€avât rehin a€alar ve paflalar ile hakîr içeri kal‘aya girdikde *sümme elhamdü lillâh* tarafeynden ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâl men‘ olup ortal›k âsûde-hâl olup top ve tüfeng ve kumbaralar›n s›yt u sadâlar› münkat›‘ cümle mahlûk-› Hudâ emn-i râhatda olup tekrâr kal‘a dîvârlar›n›n tabyalar›na ve cümle ebrâclar›na tekrâr beyâz bayraklar dikilüp cemî‘i guzât-› müslimîn meydân-› Arasât'da benî âdem Sûr-› ‹srâfîl günü nice yerden ç›karsa cümle guzât dahi üçüncü y›ldan sonra meteris yerlerinden bafl gösterü[p] ç›kd›klar›nda cümle secde-i Sübhân edüp guzât-› müslimînlerin mürde dilleri hayât buldular. ***[303b]*** Ammâ,

Hikmet-i Hudâ: Bir gün limanl›k olup cümle küffâr gemileri kal‘a alt›na giremediler, ammâ yine var kuvvetlerin bâzûya götürüp k›rk pâre kalyonlar› kal‘a alt›na h›râfl-› cân çekerek yanaflup sandal ve kay›klar ile esbâblar›n tafl›ma€a flürû‘ etdiler, ammâ çok küffâr gar[k]-› âb oldular.

El-hâs›l Sadr›a‘zamdan bir ay mehil istediler. Sâhib-i devlet hâh nâ-hâh yigirmi befl gün mehil verdikde cümle guzât,

"Devletli vezîr! Kânûn-› sultânî üç gündür. Bunlar yigirmi befl günde kal‘ada top ve tüfeng ve cebehâne komayup cümle gemilere tafl›rlar" deyü feryâd etdiklerinde feryâdlar› mesmû‘a olmayup yigirmi befl günde kal‘an›n cümle zî-k›ymet esbâb-› eflyâlar›n ve cemî‘i girân-bahâ âlât-› silâh cebehâneleri ve mahbûb ve muhakkafl serâmed toplar›n ve niçe kerre yüz bin güllelerin gülle gülle tafl›yup ve cemî‘i sa€îr ü kebîr avret ve o€lanlar gemilerle karflu Istandiye adas›na tafl›rken me€er kalyonlara toplar› korken ku[r]nal nâm iplerden toplar gemilerinin içine uçup karflu tarafa giderken üç pâre gemileri bu kadar bin avret ve o€lanlar›yla döne döne üç pâre gemileri gark oldular. Eyle bozulup târumâr olmufl gemileri var idi kim içinde aslâ cengcisi olmayup ve kürekçileri kalmayup iki gemileri dahi avret ve o€lanlar› ile gark oldular. Ve cemî‘i tahmîlât mühmelât mâl-âmâl iken karaya vurdular. Ve ba‘z› soltat gemileri doldurup anbâr a€›zlar›na dak yükledüp bu neferâts›z gemileri donanm›fl gemilerinin ortas›na alup yelken

açup üçer üçer gemiler bu hâl üzre karflu Istandiye adas›na geçerlerdi.

Bu hâl üzre kâmil yigirmi befl gün tamâm olup yigirmi alt›nc› gün(ki) on pâre mükemmel donanm›fl kad›rgalar ile limana girüp lenger endâht oldukda asker-i ‹slâm içre bir güft [ü] gû olup,

"Kal‘adaki küffâra Rimpapa'dan bayra€ile on bin aded imdâd gelmifl" dediklerind[e] kal‘a içindeki rehin olan paflalara,

"Bunun asl› nedir?" deyü âdem gönderdiklerinde rehin paflalardan ve a€alardan aslâ nâm [u] niflân olmayup me€er karflu adaya cümle rehinleri götürmüfller.

"Bire asl› nedir?" derken ve küffâr,

"fiimdi kad›rgalar›m›za ceneralimiz ve be€zâdelerimiz ile binüp gideriz" derken hemân âmedânî K›z›ltabya üzre bir küçücük k›rm›z› K›z›lelma papas› bayra€› dikilüp kal‘a içinde bir Yajuj ve g›rîv ü feryâd sadâs› içre bir yayl›m top ve tüfeng sadâs› flenli€i olup dendân-› bedenler üzre bir küffâr görünmez oldu.

Me€er ol gece bizim kal‘a içinde olan esîr ümmet-i Muhammedlerimizle rehin paflalar› ve a€alar› karflu adaya geçirmifller. Bu hâle ve bu papa bayra€› ahvâline asâkir-i ‹slâm vâk›f-› esrâr olunca azamet-i Hudâ cemî‘i ocak a€alar› ve cümle ocak çavufllar› nidâ edüp,

"Bire gâzîler sulh bozuldu. Herkes meterisli meterislerine girsinler" deyü tenbîh [ü] te’kîd olundukda cümle gâziyân-› mücâhidân,

"Yâ Rabbî bu ne belâ-y› azîm olur?" deyü herkes kabir azâb›ndan halâs olmuflken yine meteris kabirlerine diri dirliklerinde girüp âmâde durdular, ammâ görünürde bir kâfir yok.

Derhâl Sadr›a‘zam rehin olan kâfirlerden,

"Bu ne hâldir ve bu ne gûne k›rm›z› papa bayra€›d›r?" deyü su’âl olundukda anlar da,

"Nesne yokdur. E€er sulha mu€âyir bir fley’imiz var ise bizi pâre pâre eylen. Ancak kal‘adan bugün ç›kup size teslîm etdi€imiz mahalde bizim Sanmarka sanca€› ile kal‘ay› teslîm etme€e nâmûs edüp bize K›z›lelma papas› bu kadar zamân imdâd etmeyüp flimdi biz size kal‘ay› verecek mahalde bu on pâre kad›rga ile papa bayra€›n göndermifl. Papaya ra€men biz de an›n bayra€›n size karflu diküp top flenlikleri edüp an›n bayra€›yla size kal‘ay› vere deyü bayrak dikdik.

Ve sizin kal‘a içre rehin pafla ve a€alar›n›z› karflu adaya gönderdi€imizin asl› oldur kim bizim cümle emvâl [ü] erzâklar›m›z flimdi karflu adada da€lar gibi y›€›lm›fld›r. Bu gelen on pâre imdâd papa kad›rgalar›n sizin Cezâyirli ve Tunuslu ve Tarabuluslu yüz pâre kalyonlar ile henüz size imdâda gelirken bu papa gemileri anlara râst gelüp bunlar kaça kaça Istandiye adas›nda karâr etmeyüp bu Kandiye liman›na dar düfldüler. Biz dahi Barbariyye Cezâyirliden havf edüp karfludaki mâl›m›z Cezâyirli urmas›n deyü rehin paflalar› ve cümle a€avâtlar› yasakç› gibi ale'l-acele karflu cezîreye gönderdik. Yohsa kal‘ay› size Allâh mübârek eyleye.

Ve bu tüfeng flenli€i nedir? derseniz, cümlemiz mezârlar›m›za varup vedâ‘laflma ziyâretleri ***[304a]*** edüp flâd›mân etdi€imizdir." deyü Îsâ ve Meryem'e yemînler etdiler. Hakîkatü'l-hâl eyle imifl.

Haberin s›hhati al›nup cümle guzât yine meterislerde ol gece kalup ertesi gün sene 1080 mâh-› Cemâziye'l-evveli'nin gurresinde yevm-i Cum‘ada kufflluk vaktinde cümle alt› bin alt› yüz altm›fl alt› aded kal‘a ve sâ’ir cebehâneler ve sâ’ir hazâ’in ve mühimmât anbârlar›n›n cümle miftâhlar›n vekîl-i pâdiflâh-› âlem-penâh olan fâtih-i Kandiye Fâz›l Ahmed Pafla'ya miftâhlar› teslîm edüp cenerali ve kapudanlar› cümle a‘yân-› kibâr ile vedâlaflup gideceklerinde karflu cezîreye gönderdikleri rehinlerimiz olan pafla ve a€avâtlar›n yerlerine k›rk aded kapudanlar›n dahi kal‘ada rehin al›koyup cümle küffâr flikeste beste meksûrü'l-bâl ve dil-haste ve mecrûh ser kec-gerdân olup köse sakallar›n yolarak ve parmaklar›n ba‘z›lar› gözlerine sokarak niçesi

"Bu günü görmeyeydim" deyü gözlerin ç›kararak feryâd u figân u nâlifller ile a€layarak kal‘an›n flimâli mukâbelesindeki on iki mîl Istandiye adas›na gidüp anda lenger endâht olduklar› ân Sadr›a‘zam fermân edüp cümle yeniçeri oca€› ve cümle cebeciyân ve topçuyân ve gayri sipâhân ocaklar› derûn-› kal‘aya girüp cemî‘i sokak bafflar›n zabt u rabt edüp cemî‘i miftâhlar› teslîm olunan kapular› ve cebehâneleri ve cümle hazîneleri ve ma‘âdin anbârlar›n ve mühimmât levâz›mâtlar›n kol kol ahz u kabz etdiler.

E€er bu cümle girüp bildi€imiz ahvâlâtlar› firâden firâdâ tahrîr eylesem bir mücelled kitâb olur, ammâ bu seyâhatde tahrîr etme€e aslâ liyâkatim olmayup bu kadarca ile iktifâ olundu, zîrâ cemî‘i vekâyi‘âtlar›n terkîm etmek makdûr-› befler de€ildir.

Hamd-i Bâr-i Te‘âlâ sene 1077 mâh-› Zilhiccesi'nin ikinci gün kal‘a-i Kandiye alt›nda meterise girilüp bu âna dek kâmil otuz bir ay olup gece ve gündüz sayf [u] flitâda ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâller olup âh›r-› kâr sene 1080 târîhinin mâh-› Rebî‘u'l-âhir'inin beflinci gün kal‘ay› vere ile verüp içerde yigirmi befl gün tekâ‘üd edüp yine sene-i mezbûrun Cemâziye'l-evveli'nin gurresinde Cum‘a gün kal‘ay› teslîm edüp seg ber-sahrâ deyüp ka‘r-› girdâba gitdiler, *ve's-selâm*.

Ammâ hikmet-i Hudâ: Kal‘a fethinden mukaddem Bî-zebân Alî Dede ile müflerref oldukda hakîr su’âl edüp,

"Sultân›m, inflâallâh kal‘a ne zamân feth olur?" dedi€imde,

"Otuz iki diflim ç›kard›€›m otuz iki aya delîldir. Ba‘de'l-feth benim cenâzemde bulunup beni gasl edüp

Yeflil Kol Sultân yan›nda defn eyle" deyü nutuk buyurduklar› günün otuz ikinci ay›nda feth olup ba‘de'l-feth rûh teslîm edüp cemî‘i guzât-› müslimîn cenâzesinde hâz›r oldukda hakîr ma€ârâs› içinde cesed-i flerîfin gasl ederken ûd [u] amber ve za‘ferân ve beneffle ve gülâb-› kudret râyihalar›ndan demâ€›m mu‘attar olup cemî‘i fukarâ-y› mücâhidâ[n] tevhîd [ü] tezkîre meflgûller iken hemân merhûm Alî Dede'nin cesed-i flerîfin gasl ederken sadr-› flerîfi üzre bir k›rm›z› hatt ile "Ma€sûl ü merhûm u ma€fûr" laf›zlar› zâhir oladüflüp cümle âfl›kân-› gâziyân bu hatt› görüp "sübhânallâh" deyüp âlem-i hayretde kald›lar.

Hakîr dahi ale'l-acele techîz [ü] tekfînin görüp yetmifl yerden âb-› zemzemli kefenler gelüp cümlesine Alî Dede'nin vücûdun sarup sarmalayup bir tâbût içre koyup yüz bin guzât-› müslimîn namâz›na hâz›r olup edâ-y› salât oldukda hemân bir cân Alî Dede'nin ma€ârâs› içinde gasl olunan çirkâb suyundan kana kana içüp ol dahi Alî Dede gibi bî-zebân olup ma€ârâya girüp kald›.

Bu dahi garîb temâflâd›r deyüp Alî Dede'nin tâbût-› flerîfin bu kadar bin guzât parmak üzre götürüp Kara fiehîdlik mahalde mukaddemâ defn etdi€imiz Yeflil Kol Sultân ile bizim flehîd olan Hindî Baba Mansûr'un yan›nda defn edüp kabr-i flerîfi üzre niçe bin fukarâlar Yâsîn-i fierîf tilâvet edüp niçe yüz fukarâlar meflhedi üzre k›rk gün k›rk gece kalup hatm-i flerîfler tilâvet ederlerdi. *Rahmetullâhi aleyh,* rûhlar›yçün el-fâtiha.

Hâlâ Yeflil Kol Sultân ve bu Söylemez Alî Dede ve hakîrin refîki Hindî Baba Mansûr Dede hâlâ ziyâretgâh-› hâss [u] âmmd›r, *kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-azîz.*

Hamd-i Hudâ böyle azîz sultânlar›n hidmetlerinde bulunup ve Kandiye gazâs› gibi bir gazâ-y› ekberde bulunup ibtidâ vere günü Göllük taraf›nda Cennet kapusu nâm ta‘bîr etdikleri mahal üzre fetih ezân› okumak hakîre müyesser oldu. Cenâb-› Hallâk-› âlem dahi niçe gazâlarda ezânlar ve bâng-› Muhammedîler çekmek hakîre müyesser ede, *âmîn yâ Mu‘în.*

Hudâ-y› müte’âl hakk›yçün fâtih-i Hanya gâzî ve sa‘îd ü flehîd ***[304b]*** Yûsuf Pafla y›l› bu ezân okudu€umu vâk›‘amda gördüm idi kim Kandi[ye] feth olmufl, hakîr elimde k›l›c›mla ezân okumufl idim. Hamd-i (hamd-i) Hudâ yigirmi befl y›ldan sonra rü’yâ-y› sâliham gelüp zuhûr edüp Kandiye dîvân› üzre ezân tilâvet etmek ibtidâ bu hakîre müyesser oldu.

Ba‘dehu cemî‘i guzât-› ‹slâm kal‘a içine taflra ordudan tafl›nup gürûh gürûh kal‘aya girüp bir haftada Hunkâr câmi‘i olan kenîse-i azîmi pâdiflâh-› âlem-penâh içün bir câmi‘-i beytullâh-› mu‘azzam edüp bu hakîr yine beyâz buyurdu-i flerîf ile ibtidâ bu câmi‘de Cum‘a ezân›n tilâvet [edüp] cemî‘i mü’ezzinânlara re’îs-i Bilâlî olup du‘â-i hayr ile cemî‘i flehîd [ü] flühedâlar› ve hukûkun kesb etdi€imiz efendilerimizi ve cümle huccâc-› müslimîn ve guzât-› müslimîni ve pâdiflâh-› dîn-i ‹slâm› ve Serdâr-› mu‘azzam Fâz›l Ahmed Pafla ibn Köpürlü Mehemmed Pafla'y› ve sâ’ir hâz›rûn-› cemâ‘at-i gâziyân-› mücâhidânlar› du‘â-i hayr ile yâd edüp cemî‘i yetmifl seksen bin aded huzzâr s›€âr u kibâr guzât-› müslimîn âmîn deyüp bir rûhânîce du‘â h›rmeni etdim ki Hudâ âlimdir girye vü nâlifl ü feza‘ u çeza‘ ile âmîn deyüp feryâd etmedik âdem kalmayup *elhamdü lillâh sümme elhamdü lillâh* ki yigirmi yedi y›ldan berü bu hasretü'l-mülûk olan Kandiye fethinde sa€ bulunup ibtidâ Cum‘a namâz›nda böyle d[u‘â-y›] hayr h›rmeninde bulunduk, deyü cümle guzât hamd [ü] senâ edüp yüzlerin gözlerin yere sürüp sürûr [u] flâd›mânîler edüp du‘âlar› kabûl-i dergâh-› Hayy [u] Vedûd ola.

Hikmet-i Hudâ: Bir hafta içre bu Hunkâr câmi‘inin mihrâb› ve minberi ve mü’ezzinân mehâfili tamâm olup zîr-i zemînlerinde olan medfûn lâfle-i keferelerden tathîr ve cemî‘i kenîselerd[e] mülevvesât-› müflrikînden tathîr ü termîm olunca donanma-i hümâyûn ile Hanya'dan seksen pâre kad›rga ile altun alemli ve altun fenerli ve zer-ender-zer ü zîvere müsta€rak olmufl bafldarda-i hümâyûn ile ibtidâ Cum‘a gün Kapudan Kaplan Pafla vekîli Hanya vezîri Ankebût Ahmed Pafla donanma ile bile gelüp Kandiye liman›nda lenger endâht olacak mahalde Kandiye kal‘as›ndan ve liman kullesinden donanma-i hümâyûna safâ geldin deyü bir fitilden bin altm›fl pâre top atup donanmaya flâd›mânlar etdiler kim zemîn ü âs›mân dir dir ditredi.

Ve donanma-i pâdiflâhî kefltîleri dahi "Gazân›z kutlu olsun" deyü cemî‘i kad›rgalar ve bafldardadan bir yayl›m tüfeng ve bir yayl›m top flâd›mânlar› edüp âs›mân-› nîl-gûn ra‘d-vâr güm güm gürleyüp bârûd-› siyâh ile ebr-i kebûd siyâh-gûn olup âtefl-i top-› kûblardan gûyâ Deryâ-y› Sefîd tutuflup âtefl-i Nemrûd içinde kalup eyle top u tüfeng flâd›mânîleri oldu kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr ve kilk-i me’âl ile tastîr olunmaz.

Bu hâl üzre kal‘adan ve donanma gemilerinden yedi kerre biri biri akîbince flâd›mânlar olup Deryâ-y› Sefîd ve kal‘a-i Kandiye mur€-› semender-vâr âtefl-i Siyâvufl içinde kald›.

Ammâ karflu Istandiye adas›nda hâb-› dûzaha yatan küffârlar bu flâd›mânlar› seyr [ü] temâflâ edüp derd-i derûnlar›ndan azâb-› dâr-› cahîmde kald›.

Hemân beri cânibde Sadr›a‘zam taraf›ndan cemî‘i asâkir-i ‹slâma alaylar fermân olundu kim cümle pürsilâh olup Sadr›a‘zam› alay-› azîm ile ibtidâ Cum‘ada kal‘a içine girüp eyle alay-› Muhammedî oldu kim tâ ordu-y› ‹slâm içinde Vezîria‘zam ota€›ndan Kandiye kal‘as›na gelince bir sâ‘atlik yerde yer götürmez deryâ-misâl asker ile zemîn mâl-â-mâl olup yollar

üzre kurbânlar tarafeynde kesilüp ve yemîn ü yesârda selâma duran gâziyân-› mücâhidânlara sadakalar ihsân u in‘âm olarak kat-ender-kat asâkir-i ‹slâm içinde merdân-› Hudâ gibi flîr-i merd-i dilîr Fâz›l Ahmed Pafla-y› vezîr ibn vezîr iki taraf›na güler cemâl ile selâm vererek güzer edüp Hunkâr câmi‘i dervezesinde esb-i sabâ-peymâs›ndan nüzûl edince yemîn ü yesârda selâma duran gâziyân-› fakîrâna cümle yigirmi bir kîse bezl-i ihsân edüp Cum‘a namâz›n edâ etdikde yine hakîr ser-mü’ezzinânl›k edüp ibtidâ hutbeyi fiâm-› cennet-meflâm müftîsi (---) Efendi hitâbet edüp hakîr yine bir du‘â etmiflimdir kim vasf›nda lisân kâs›rd›r.

Ba‘de salâti'l-cum‘a Sadr›a‘zam kal‘a içinde limana nâz›r bir sarây-› azîmi zer-ender-zer ile müsta€rak-› envâr edüp anda sâkin oldukda tenbîh olundu€u minvâl üzre Kandiye kal‘as›n›n der-i dîvârlar› üzre yüz bin aded tüfeng-endâz asâkir-i ‹slâm pür-silâh hâz›r-bâfl olup ibtidâ limanda bafldarda-i hümâyûn ki rûy-› deryâda lenger-endâz olup cemî‘i kad›rgalar› filand›ralar ve sanca€ u bayra€ ve alemlerle zeyn edüp çarm›hlarda cânbâzlar resen-bâzl›klar edüp cemî‘i kad›rgalar›n forsalar›n k›rm›z› fesler ve beyâz gömlekler ile mülebbes edüp cümle gâziyân-› kefltîbân-› mellâhânlar dahi libâs-› gûnâ-gûnlar›n geyüp ibtidâ kad›rgalardan cümle bir yayl›m tüfeng ve bir yayl›m top at›lup gülbâng-› Muhammedî çekme€e â€âze etdiklerinde azamet-i Hudâ Kandiye kal‘as›n›n cemî‘i der-i dîvâr› üzre pür-silâh âmâde olan yüz bin asâkir-i ‹slâm bir kerre bir a€›zdan gülbâng-› Muhammedîye üç nevbet ***[305a]*** rehâ buldurup sadâ-y› Allâh Allâh evc-i âs›mâna peyveste olunca cümle guzât küçük kol tüfenglerine ve büyük tüfenglerine âtefl edince üç kerre yüz bin tüfenglerin sadâlar[›] dahi sâkin olmadan cümle tabyalar ve siperler üzre ola[n] bin yüz aded toplara bir fitilden âtefl edince zemîn ü âs›mân dir dir [di]tremeden hâlî olmayup akîbince cümle guzât tekbîr-i Muhammedî getirüp cihân velvele-nâk eflâk-i semâ çâk oldu zann olup cemî‘i toplar›n gülleleri deryâ üzre mart› kuflu gibi seküp uçarak ve karpuz gibi yuvarlanarak ve keklik gibi gülleler rûy-› deryâda ve karada sekerek küffâr›n karflu adada yatan gemilerine karîb top gülleleri gavvâs gibi dalard›.

Bu hâl üzre yedi kerre biri biri ard› s›ra e€er berren ve e€er bahren top flâd›mânlar› ve tüfeng-i pür-ceng ferahlar› oldu kim Hudâ hakk› top u tüfeng sâ‘ikas›ndan ve duhân-› kebûdundan gûyâ ki semâda ebr-i kebûd pâre pâre olup zemîne düfldü.

Bu flâd›mânlardan fâri€ olunup yine "Ahflama hâz›r olup flâd›mânlar olunsun" deyü kol kol alay çavufllar› tenbîh ü te’kîdler edüp nâdîler nidâ eyledi kim,

"Hak Te‘âlâ pâdiflâh›m›za ömürler versin, fermân-› sadr›a‘zam ile sâd›r olmufldur kim yedi gün yedi gece e€er deryâda ve e€er karada donanmad›r, herkes var kuvvetlerin bâzûya getirüp hayme ve hargâhlar› ve evleri ve dükkânlar› ve dam u bâmlar›n bayraklar ve kanâdîller ve gûnâ-gûn temâflâlar ile ve elvân elvân zer ü zîverler ile flehri bezeyüp herkes sâz u söz ve lu‘b u lehv, ayfl u tarab edüp flâd›mânlar edeler. Bildim bilmedim ve iflitdim iflitmedim demeyeler" deyü mükerrer mükerrer tenbîhler olundukda azamet-i Hudâ herkes Kandiye'nin la€›m u meteris ve kumbara ve tafl belâlar›ndan halâs olduklar›n›n flükrânesine cümle guzât-› müslimîn kal‘a içinde çârsû-y› bâzâr› ve cümle der-i dîvârlar› ve serâpâ sarâylar› eyle müzeyyen etdiler kim Hudâ hakk› gidi Kandiye bâ€-› ‹rem olup arûsek-i cihân oldu.

Ve ol gece kal‘an›n cümle der-i dîvârlar› üzre cemî‘i asâkir-i ‹slâmda ne kadar kerre yüz bin mefl‘ale ve fânûslar ve cebehânede ne kadar neft ü katrân ve zift ü ya€ ve yel mûmlar› ve bal mûmlar› ve niçe kerre yüz bin aded kanâdîller var ise kal‘a dîvâr› üzre aslâ âteflsiz yer kalmayup eyle çerâ€ân oldu kim kal‘a-i Kandiye nûr-› pür-nûr olup ahflamdan tâ sabâha dak top u tüfeng k›rkar kerre yayl›m yayl›m at›l›rken me€er Sadr›a‘zam ve Defterdâr Ahmed Pafla ve Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla ve Defterdâr-› sâb›k fiâm vezîri Melek ‹brâhîm Pafla ve Kethudâ ‹brâhîm Pafla ve Kulkethudâs› Zülfikâr A€a ve gayri vüzerâ ve mîr-i mîrânlar ve gayri a‘yân-› kibârlar›n kollar›nda niçe kerre yüz bin aded serrâka âs›mânî tarakal› fiflengler ve badaluçka nâm muflkat ve tüfengler atup tâ vakt-i sabâha dek fifleng ü kumbaralar hevâda tayerân edüp bir gûne âtefl-feflânl›k oldu kim âs›mânda pervâz eden mur€-› hevâyîlerin per ü bâlleri ihrâk olup bî-cenâh hâk-i pâke düflüp niçe bin hûfl [u] tuyûr zemînin rimâli üzre purputur gezerlerdi tâ ol mertebe hevâda âtefl-i sûzân fiflenglerden rîzân olurdu.

Ve cemî‘i hânedânlar dam [u] bâmlar›nda niçe kerre yüz bin mûmlar ve fânûslar ve kanâdîller ile çerâ€ân olup ol fleb-i muzlim gûyâ rûz-› rûflen oldu.

Ve sabâh›s› kal‘an›n cemî‘i tabyalar› üzre filand›ra ve bayraklar ve sancaklar ve alemler zeyn olup (---) yüz aded koldan cümle vüzerâlar›n ve mîr-i mîrânlar›n ve mîr-i livâlar›n taraf taraf mehterhâneleri çal›nup ve evkât-› hamse edâ olundukdan sonra du‘â vü senâ olunup üçer nevbet gülbâng-› Muhammedî çekilüp ba‘dehu birer yayl›m tüfeng ve birer yayl›m toplar at›lup yedi gün yedi gece bu tertîb-i mastûr üzre gûnâ-gûn flâd›mânlar olup gecemiz Kadr gündüzümüz ›yd-› adhâ-y› rûz-› nevrûz-› Hârezmflâhî idi. Ammâ karflu tarafda olan küffârlar›n rûzlar› rûz-› cahîm ve zevkleri azâb-› elîm olup bizim etdi€imiz sürûr [u] flâd›mânlar› anlar gûyâ dâr-› cahîm revzenlerinden nigerân edüp köse sakallar›n yolup gûyâ hakîm saparnas›ndan kalkm›fl cuhûda dönmüfller idi.

Hâlâ bu flâd›mân içre Hanya'da bu kadar zamân haps olan Venedik elçisi la‘în donanma gemileri ile gelüp elçi bu flâd›mânlar› görüp anlar dahi sakallar›n yolup "Hayfâ gidi Kandiye elimizden gitdi" deyü te’essüf çekerlerdi. Hattâ bu elçilerin konaklar› Kum-kapu liman›n›n iç yüzünde bir sarây-› âlîde olup anlara ra€men birkaç oda topçuyânlar› anlara karîb kondurup eyle top u tüfeng flenlikleri ederlerdi kim gûyâ M›s›r'da Nîl gemisi ve Seyyid Ahmed el-Bedevî flâd›mânlar› olurdu.

Ve dahi deryâda ihrâk olan Fransa'n›n paturuna kalyonunun cemî‘i toplar›n deryâdan ç›karup elçi kâfirinin konaklar› önüne ale't-tertîb dizüp fleb [ü] rûz flâd›mânlarda atarlard›. Ammâ hakkâ ki acâ’ib ***[305b]*** ü garâ’ib nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn serâmed toplar idi. Cümlesi altun gibi sar› olup eyle sihr-i i‘câz medfa‘lard›r kim bilâd-› Frengistân'da eyle bir musanna‘ toplar dökülmemiflidir.

Ba‘dehu yedi gün donanma sûrundan fâri€ olunca Sadr›a‘zam fermân edüp,

"Girit cezîresi etrâf›nda her ne kadar iskeleler var ise zabt u rabt ediniz kim aslâ bir taraf›ndan der-i devlete Kandiye'nin müjde haberleri gitmesin tâ ki kal‘an›n içinde olan cebehâneler ve mühimmât u levâz›mât u zahâ’ir ve hazâ’in ve sâ’ir âlât-› silâh› âvânîleri tahrîr olunca bir gemi bir tarafa gitmesin" deyü iskeleleri zabt edüp bir âdem bir kay›kla Girit'den bir cânibe gitmek muhâl olup ba‘dehu pâdiflâh-› âlem-penâh hazretlerine her kolun dîvân küttâblar›na fermânlar sâd›r olup fetihnâmeler ve müjdenâmeler ve niçe bin gûne havâdisâtlar tahrîr olma€a flürû‘ olunup bu hakîr de alâ kadri'l-imkân flikeste beste vâk›f-› esrâr oldu€umuz mertebe bir fetihnâme flekilli bir müsevvedâta mübâfleret etdik. ‹nflâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Der-beyân-› hazâ’in-i cebehâne-i azîm kal‘a-i Kandiye

Evvelâ cümle küttâbân-› dîvân-› pâdiflâhî bir yere gelüp cemî‘i Âl-i Osmân'›n ocak a€alar› ve fleyhülislâm ve ordu-y› ‹slâm mollas› ve defterdâr pafla ve cebecibafl› ve topçubafl› ve gayri ser-i kârda olanlar ile cümleden Melek Defterdâr Ahmed Pafla kal‘a cebehânenin *bism-i ‹lâh* ile kapular›n açup küffâr›n cebehâne emîni ve nâz›ru'n-nuzzâr› olan kefereler bile mevcûd olup ceneral-i la‘înin hîn-i sulhda verdi€i defter üzre cümle mevcûdâtlar› defter-i sicillâtlara kayd etmek içün ordu mollas› nâ’ibleri sicillâtlar›n ellerine alup yedi koldan sicillâta kayd etme€e bafllad›lar.

Evvelâ *bism-i ‹lâh* ile taflra büyük cebehâne içre dörd kerre yüz bin aded musanna‘ ve mücellâ ve musaykal tüfengler.

Ve iki kerre yüz bin aded k›l›çlar.

Ve yüz bin aded talyânî meç flifller.

Ve befl bin kantâr bârûd-› siyâh.

Ve üç bin çuval güherçile.

Ve yedi bin kantâr kükürd.

Ve ü[ç] bin kantâr kurflum-› sebüke.

Ve bin f›ç› memlû dökülmüfl kurflum.

Ve bin f›ç› eflek sidi€i ile za€lanm›fl telli kurflum.

Ve üç kerre yüz bin aded demir kürekler.

Ve iki kerre yüz bin aded demir çapalar.

Ve iki kerre yüz bin kazmalar.

Ve otuz yedi bin aded baltalar.

Ve yüz bin aded Ferhâdî külüngler.

Ve iki kerre yüz bin m›zraklar cümle sindiyân ve yenidünyâ a€açlar›ndan idi.

Ve iki kerre yüz bin ve k›rk yedi bin aded harbeler.

Ve yetmifl bin aded kancalar.

Ve toksan bir bin demir harbe flifller.

Ammâ ok ve yaylar ancak elli dâne ç›kd›lar, zîrâ cemî‘i kâfiristânda bu sünnet-i Resûlullâh olan ok yay yokdur. ‹llâ Kalm›k küffâr›nda ve ‹sfaç Tatar›nda vard›r. Ammâ bizim asâkir-i ‹slâm›n taflradan kal‘a içre atd›klar› üç y›lda m› yohsa yigirmi yedi y›ldan berü Deli Hüseyin Pafla zamân›ndan beri mi cümle oklar› iki dîvâr mâbeynine da€lar gibi y›€m›fllar. Ol kadar nâzük ve hadeng-i peykân-› sehm-i kazâlar y›-€›lm›fl kim hisâb›n Hudâ-y› Zü'l-celâl bilür. Hamd-i Hudâ yine bu oklar bizim asâkir-i ‹slâma müyesser oldu.

Ve yedi kerre yüz bin aded kantâr kara demir.

Ve yüz elli bin kantâ[r] kâmil bizim Samakov vilâyetinin demir çubuklar›.

Ve yedi mahzen içre M›s›r kettân› fitili.

Ve on mahzen kömür.

Ve bir mahzen bak›r.

Ve bir mahzen k›r›k toplar.

Ve bir mahzen envâ‘›ndan ekserler.

Ve yetmifl mahzen kettân ve yapa€›lar.

Ve cebehânenin yukaru tabakas›nda yetmifl bin aded demirden geyim katlavî z›r›hlar.

Ve yedi bin aded kerevke z›r›hlar.

Ve k›rk iki bin tu€ulka-y› Tâlûtîler.

Ve yüz f›ç› zehirli kurflumlar.

Ve bin aded davullar ve torompete ve luturyanî ve talyânî borular.

Ve yedi bin aded demir pranka zencîrler.

Ve iki bin aded bo€az zencîrleri.

Ve k›rk bin aded bilekcekler.

Ve niçe kerre {yüz bin aded} burgular.

Ve k›rk bin aded destereler.

Ve üç bin aded keserler.

El-hâs›l bu tahrîrât› ne d›râz edelim. E€er bu cebehâne içindekin firâden firâdâ mâ-vaka‘› üzre tahrîr eylesek bir azîm mevkûfât defteri olur, ammâ bu rûy-› arzda cemî‘i mevcûdât-› mütenevvi‘âtlardan her ne var ise bu cebehânede mevcûd olup hattâ avretlerin h›r›zmas› ve eflek beynisi vard›r, zîrâ ba‘z› zamân yer alt›nda bizim la€›m ile küffâr›n la€›m-

c›lar› birbirlerine mülâkî oldukda ceng-i azîm ederken avretlerin h›r›zmas› ile eflek sidi€in ve eflek beynisin âtefle b›ra€up birkaç kerre bizim la€›mc›lar›m›z eflek beyinisi ve h›r›zma râyihas›ndan k›r›lm›fllard›r ve niçe bini tütünden bo€ulmufllard›r.

Der-defter-i mühimmât-› cebehâne-i tershâne

Bu dahi yedi günde tahrîr olunup ol kadar gemi mühimmâtlar› var idi kim hisâb›n Hudâ bilür.

Evvelâ cümleden biri dörd kerre yüz bin aded çam tahtas›.

Ve befl kerre yüz bin mefle tahtas›.

Ve yüz bin aded flaranpav direkleri.

Ve yüz seksen bin sa€îr ü kebîr kad›rga direkleri ve serenleri.

Ve alt› kerre yüz bin aded kad›rga ve mavunalar›n kürekleri.

Ve yedi mahzen leb-ber-leb yelken bezleri.

Ve üç mahzen mûm ya€›.

Ve iki mahzen s›€›r gönleri.

Ve bir mahzen koyun derisi ve meflini ve ***[306a]*** sahtiyân.

[Ve] yigirmi bin aded tahta kurflum.

Ve bir mahzen-i azîmde envâ‘›ndan civadira ve piraçolya ve kamya(?) e€erlerin kantâra urmak muhâl oldu.

Ve bir mahzen sekiz bin kantâr zift ve bin tulum iricina.

Ve yedi yüz f›ç› katrân.

Ve yetmifl yedi tulum Acem neft ya€›.

Ve k›rk mahzen gemi palamarlar› ve komanalar› ve cânkurtaran halatlar› ve ›sparç›nalar› ve ›sd›nka ipleri ve palamar telleri ve sâ’ir tecemmülât alat halat hisâblar›n Hudâ bilür.

Der-beyân-› mühimmât [u] levâz›mât-› tophâne

Evvelâ Hunkâr câmi‘i kurbunda olan tâk-i Kisrâ'dan niflân verir kemerlerin altlar›nda olan zîr-i zemînlerdeki tophâne mühimmât›ndan hemân demir çemberli yedi bin aded top tekerlekleri var.

Ve üç bin aded demir dingiller var.

Ve yigirmi bin aded a€aç dingiller var.

Ve tokuz bin aded karaa€aç top tahtas›.

Ve üç bin aded sa€îr ü kebîr top dingili maymuncu€u var, cümle demirdendir.

Ve bir köflede iki kerre yüz bin ve altm›fl bin dahi top s›r›klar›.

Ve cümle sa€îr ü kebîr top gülleleri.

Ve üç kerre yüz bin befl yüz aded demir gülleler.

Ve cümle alt› bin aded tafl gülleler.

Ve yetmifl bin aded domuz aya€› cümle demirden.

Ve yüz bin aded hadîdden top makaslar›.

Ve k›rk bin aded bölme gülleler.

Ve k›rk bin aded prankal› gülleler.

Ve yüz elli bin aded zencîrli gülleler.

Ve yüz bin aded neftli gülleler.

Ve k›rk bin aded neft ve katrânl› tulumbalar.

Ve yetmifl bin aded zencîrli mefl‘aller.

Ve bir mahzen yel mûmlar›.

Ve yass› tabya alt›nda mâl-â-mâl neftli ve katrânl› eski yorkanlar ve paçavralar ve bezler.

Ve bir mahzen mâl-â-mâl hadd [ü] hasr›n Sannâ‘-› Lem-yezel bilür yürüyüfl günleri asker-i ‹slâm›n ayaklar› alt›na dökecek dörder çatal demirden eflek sidi€i ile za€lanm›fl ve semm-i helâhil ile ya€lanm›fl demir paçar›zlar var.

Ve kal‘adan afla€› asker-i ‹slâm üzre yuvarlayacak çârpâl› gemi direkleri.

Ve niçe kerre yüz bin aded gûnâ-gûn hiyel [ü] fleytânatlar› var ammâ kumbaras› az kalm›fl.

Cümle üç bin aded kazgan kumbaras› ç›kd›.

Ve on bin aded s›rçadan el kumbaras›.

Ve on bir bin aded tuç el kumbaras› ç›kd›.

Ve bunun emsâli tophâne mühimmâtlar›n›n adedi lâ-yuhsâ idi.

Ve bize teslîm eyledü€ü alt› bin alt› yüz altm›fl alt› aded miftâhlar›n mahâzinleri içinde olup tahrîr olunan cebehâne ve mühimmâtlar› firâden firâdâ gördüm desem kizbdir, ancak bu tahrîr olunanlar› görüp defter-i sicillâtdan sûretlerin alup ve niçesin defâtir-i mev[kû]fâtdan istihrâc etdim ve niçesin cebecibafl› kâ’imesinden beyâza geçirdim. E€er gayri mahâzinler içindeki mevcûdâtlar› cihân küttâblar› bir yere gelüp ve niçe müverrihler cem‘ olup bu cebehânelerin evsâf-› ta‘dâdlar›n tahrîr edelim deseler deryâda katre ve güneflde zerre ve flemme mikdâr› tahrîr etmeleri kâbil-i imkân de€ildir. Hemân bir ihsân-› Hudâd›r kim hamd-i Hudâ Âl-i Osmân'a nasîb oldu.

Der-vasf-› aded-i top-› kal‘a-kûb

Evvelâ topçubafl› defteriyle küffârdan kalan cümle sa€îr ü kebîr toplardan evvelâ bin yüz pâre münakkafl hurde flâhî toplar ve küffârdan kalan k›r›k toplar cümle dörd yüz seksen aded meksûr toplar kalm›fl kim bizim balyemez toplar›m›z bu küffâr toplar›n›n a€z›n ve burnun ve bellerin ve kollar› ve kuyruklar›n eyle k›rm›fl kim aslâ bir topu sa€ yok idi.

Ammâ bu mecrûh toplardan mâ‘adâ sa€ ve sâlim sa€îr ü kebîr cümle üç yüz elli befl aded toplar› kalup yüz befl adedi balyemez idi.

Ve cümle seksen befl aded havân toplar›,

[Ve] cümle on yedi aded flayka toplar›.

Ve cümle iki bin aded maymuncuklu saçma toplar› kalm›fl mâ‘adâs›n› küffâr gemilerle götürmüfl.

Ammâ kal‘a handa€›ndan taflrada olan on iki aded tabyalar›n cümlesinde iki yüz aded dahi sa€îr ü kebîr toplar› kalm›fld› anlar dahi kal‘a dîvârlar› üzre kondu.

Ve dahi Âl-i Osmân'›n Kandiye fâtihi olan cümle (---) aded ejder-i heft-ser-misâl toplar›.

Ve cümle (---) aded havân toplar›.

Ve cümle (---) aded flayka toplar›.

Ve cümle 500 aded flâhî alay toplar›n cümle leb-i deryâdaki dîvâr üzre ve su kullesinin deryâya berâber mazgal deliklerine ve cümle (---) aded kal‘a tabyalar›n›n üstlerine Âl-i Osmân'›n cümle gâzî toplar›n cümle mühimmât [ü] levâz›mâtlar›yla zeyn edüp henüz kal‘a-i Kandiye ejder-i heft-sere dönüp bir sûr-› üstüvâr-› h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn oldu kim Akdeniz'de de€il belki (...) yedi aded bahrde böyle bir kal‘a-i bî-hemtâ olmam›fld›r.

Ve kal‘a handak›ndan taflrada olan Göllük tabyas› ve Kumsuz tabyas› ve Yüksek tabya ve Aktabya ve Kuflakl› tabya ve B›y›kl› tabyas› ve Karanl›k tabya ve Pan›grad tabyas› ve Kanl› tabya ve Tafll› tabya ve Haçl› tabya ve Atl› tabyas› ve Çufud tabyas› ve K›z›l tabya ve gayri handak hâricinde olan ***[306b]*** cümle on iki aded F›ç›l› tabya ve Yar›mca tabya ve Hindî tabyas› ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) nâmân tabyac›klar›n on ikisinin dahi altlar›nda ve bizim asâkir-i ‹slâm›m›z›n cümle meterisleri altlar›nda mâl-â-mâl la€›mlar imifl. Hamd-i Hudâ aslâ at›lmayup hâz›r dururlar imifl. Bu cümle la€›mlar› elçi küffârlar› gösterüp cümle bârûdun dahi ahz [u] kabz etdik, ammâ ne kantâra gelir ve ne kîseleriyle hisâba gelir. Hemân asâkir-i ‹slâm kâmil bir hafta la€›mlardan bârûdlar› kal‘a içre tafl›yup der-anbâr oldu.

Cümle hâz›r u müheyyâ üç bin iki yüz on tokuz aded la€›mlar olup otuz adedi bizim asâkir-i ‹slâm atlar›nda der-hazîne olup ba€lanm›fl bârûdlar›yla hâz›r imifl kim hîn-i yürüyüflde âtefl edüp cemî‘i guzât-› ibâd› helâk ede. Hamd-i Hudâ nasîb olmayup kal‘ay› teslîm edüp bârûtlar›n h›fz etdiler.

Ammâ bu Kandiye kal‘as›n›n bârûd hazînesi bir yerde de€ildir. Küffâr-› âk›bet-kâr-› dûrbîn-efkâr eyle mülâhaza etmifller kim belki bârûd hazînesine bir ra‘d u berk zarar› isâbet ede deyü on yedi yerde bârûd hazînesi etmifller. Ve kal‘a azîm olma€ile bir yerden bir mesâfe-i ba‘îde yere bârûd tafl›mak emr-i asîr olma€ile on yedi yerde lâz›ml› mahallere bârûd hazînesi binâ etmifller.

Evvelâ Aktabya alt›nda k›rk aded la€›m yollar›nda yedi yüz aded çatal la€›mlar tahrîr olunup bârûtlar› al›nd›. Meger küffâr-› hîlekâr-› dûzah-karâr "Âh neyleyeyim, Osmânl›ya Aktabya la€›mlar›n atup seyr etdiremedim. Aktabya'ya sar›lmayup Türk'e âteflbâzl›k ma‘rifetlerin gösteremedim âh" deyü tahassür ederdi. Hamd-i Hudâ guzât-› ‹slâm› Cenâb-› Kibriyâ Aktabya flerrinden h›fz [u] emânda edüp cümle la€›mlar›yla tabyalar› bikr kald›.

Bu tahrîrât cebehâneler ve niçe bin aded mâdde-i kübrâlar der-defter olup ve cemî‘i kollardan küttâb-› münflîleri hüsn-i hatt inflâlar› üzre fetihnâmeleri cümle erbâb-› ma‘ârifân erbâb-› dîvân Sad[r›]a‘zama arz etdiklerinde kâmil bir hafta Sadr›a‘zam herkesin fetihnâmelerin mütâla‘a edüp cümleden Kitâbc› Ahmed Çelebi inflâs›n be€enüp o küttâb›n fetihnâmesi dahi pür-melâl olup mahalle münâsib âyet-i flerîfeler ile âb-› nâb vermifl ammâ "Bizimle inflâallâhu te‘âlâ pâdiflâh›m›z›n murâd [u] merâm-› flerîfleri üzre olmufldur" deyü bizzât Sadr›a‘zam kendü inflâs› ve kendi dest-i hüsn-i hatt›yla tahrîr olunan fetihnâmeyi re’îsü'l-küttâb olan (---) Efendi'ye verüp cemî‘i erbâb-› dîvân›n hattât halîfelerine fetihnâme-i sadr›a‘zam verilüp cemî‘i memâlik-i mahrûse-i Âl-i Osmân'a fetihnâmeler tahrîr olunup Sadr›a‘zam hatt›yla olan fetihnâmeyi Çavuflbafl› Köse ‹brâhîm A€a sa‘âdetlü pâdiflâha kal‘a ve hazîne miftâhlar› ve telhîs ile gitme€e âmâde oldu.

{Cümle alt› yüz altm›fl alt› ad[ed] miftâhlar teslîm olundukda kal‘a ve hazîne miftâhlar› altun ile mutallâ olup dîbâ ve flîb ü zerbâf zer-dûz kîselere kondu.}

Ve sâ’ir sadr›a‘zam a€alar› kol kol birer eyâlet-i Âl-i Osmân'a revâne olma€a âmâde oldular. Kapucular Kethudâs› Siyâvufl A€a ‹slâmbol'da vâlide sultâna ve sadr›a‘zam vâlidesine âmâde olup cümle a€avâtlar Mekke ve Medîne ve Ba€dâd ve Basra ve Lahsa ve M›s›r ve fiâm ve Haleb ve fiâm-› Tarabulus ve Kudüs [ve] fiehrezol ve Musul ve Mardin ve Diyârbekir ve Van ve Ah›ska ve Kars ve Erzurûm ve Mar‘ayfl ve Sivas ve Karaman ve Anatolu ve K›br›s ve Tarabuzon ve Kefa ve Tatar Hân ve Eflak ve Bo€dan ve Rûmeli ve T›m›flvar ve E€re ve Budin [ve] Kanije ve Bosna ve Mora ve sâ’ir memâlik-i mahrûselerin fetihnâmelerin cümle sadr›a‘zam a€alar›na ihsân edüp cümle müjdeciler kal‘a fethinden k›rk yedi gün sonra cümlesi bir yerden kad›rgalara süvâr olup revâne oldular. *Allâh mübârek eyleye*.

Der-beyân-› ta‘mîr [ü] termîm [ve] tathîr-i kal‘a-i Kandiye

Cemî‘i memâlik-i mahrûse-i Âl-i Osmân'dan ne kadar bin mi‘mâr-› mühendisîn üstâd-› kâmil neccâr ve bennâlar ve ummâller niçe bin pây-beste prankal› pâyzenler kal‘a-i Kandiye'nin üç y›ldan berü darabât-› top-› kûp ile münhedim olan yerlerine eyâlet-be-eyâlet cemî‘i vüzerâ ve mîr-i mîrânlar› ve mîr-i livâlar› eyâletleri askerleriyle kal‘a amâr›na me’mûr edüp Göllük taraf›na Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla'y› ve Kaplan Pafla'y› me’mûr edüp,

"Bu kal‘ay› nice top ile harâb etdiniz ise ke'l-evvel amâr edin" denildikde anlar dahi deryâ-misâl asker-i ‹slâm ile mûr mâra üfler gibi üflüp bi-emrillâhi te‘âlâ niçe yüz yerde horasânî ve kireç ma‘âdinleri defînesi bulunup gece ve gündüz Koca ‹brâhîm Pafla Göllük taraf›nda bir sedd-i ‹skender-misâl tabyaya mübâfleret etdi.

Ve Sadr›a‘zam taraf›nda Anatolu vezîri (---) Pafla ve Rûmeli eyâleti vezîri Siyâvufl Pafla kar›ndafl› Abaza Sar› Hüseyin Pafla vezîr-i rûflen-zamîrin mün-

hedim etdi€i K›z›l tabyay› amâr etme€e âdem deryâs›yla mübâfleret edüp K›z›l tabya tâ temelinden aslâ nâm [u] niflân› bile kalmayup cümle hâk-i pâki hâkister olup müceddeden Kanl› tabya ve K›z›l tabya yerine iki aded sedd-i Kahkahâ-vâr tabyalar binâ olundu kim bu edîm-i dünyâda ***[307a]*** eyle bir sedd-i ‹skender-misâl rükn-i a‘zamlar binâ olunmam›fld›r.

Cümle asâkir-i ‹slâm niçe kerre yüz bin ocak kireçleri tafl›yup âh›ru'l-emr tafl ziyâdesiyle lâz›m olup Sultân ‹brâhîm Hân asr›nda binâ olunan ‹nâdiyye kal‘as›n yere berâber münhedim edüp cümle toplar› ve cebehâne ve mühimmâtlar›n Kandiye'ye getirüp bir k›rat tafllar›n dahi komayup cümle asâkir-i ‹slâm ve Girid re‘âyâlar› tafllar›n tafl›yup kal‘a dibinde kireç yakd›lar ve mutarrafl tafllar›n kal‘aya sarf etdiler.

Ve cemî‘i guzât-› müslimîn içre nâdîler nidâ edüp her eyâletin mîr-i mîrânlar› ve asâkir-i ‹slâmlar› ve cemî‘i ordu-y› bâzârc›lar ve cümle hâz›r olan benî âdemlere tenbîh [ü] te’kîdler olundu kim "Her eyâlet askeri kazd›klar› meterisleri doldursunlar" deyü tenbîh olundukda el-azametullâh bu dahi haflr [ü] neflirden bir gün olup niçe kerre yüz bin benî âdem ve re‘âyâ vü berâyâlar kazma ve kürekleriyle bu sahrâ-y› Kandiye üzre bir çapa kazma çalup gird-i gubâr evce peyveste olup mukaddemâ küffâr›n top ve kumbara havfinden hulû‘ [u] huflû‘-› safâ ile kazamazlard›. fiimdi emn [ü] emân olmak ile ve ölümden halâs olduklar›n›n flükrânesine h›rz-› cân ile Ferhâd-vâr çal›flup üç y›lda gücile kaz›lan niçe yüz bin aded fecc-i amîk handaklar› cân [u] gönül ile kazup Hallâc-› Mansûr gibi cümle hâk-i pâki yaydan ç›karup Kandiye sahrâs› meterislerin vâdî-i hâmûna dönderüp her tarafda vüzerâlar ve mîr-i mîrânlar tabl-› ceng-i harbîler çalup niçe bin kazgan ta‘âmlar piflüp yeye içe bir hidmet etmifllerdir kim ta‘bîr olunmaz. Bir hafta kâmil cemî‘i meterisleri pür eyleyüp deflt-i K›pçak eylediler.

Ammâ niçe (bin) kerre yüz bin flühedâlar meterisler alt›nda nâbûd nâ-peydâ kalup ancak k›rk elli yerde büyük mezâristânlar kalup etrâflar›na handak-› azîmler kazd›lar kim hayvânât çi€nemeyeler.

Ammâ yetmifl alt› aded flühedâlar esbâblar›yla defn olunmufl bulunup vücûdlar› ter ü tâze pembe-misâl olup kurflum yaralar› yerlerinden la‘l-gûn kanlar› cereyân edüp dahi esvâblar› çürümedi€in niçe bin asâkir-i muvahhidîn görüp ism [ü] resimleriyle bu flühedâlar bilinüp bir kaç›,

"Yigirmi y›l evvel Deli Hüseyin Pafla yürüyüfllerinde flehîd oldu" deyü flehâdet etdiler, gayrileri bu Sadr›a‘zam muhâsaras›nda flehîd olduklar›n bilüp bu flühedâlar› cümle yerlerinden kilimlerle nakl edüp bu hakîrin gasl etdi€i Yeflil Kol Sultân ve refîk›m Hindî Baba Mansûr Dede ve Söylemez Alî Dede cenblerinde kara mezâristânda bu flühedâlar›n ter ü tâze cesed-i flerîflerin iki aded flehîd olan gulâmlar›m›n yanlar›na defn edüp bafllar› uçlar›na yeflil boyal› tahtadan flühedâ bayraklar› alâmeti etdik.

Bunlardan gayri flühedâlar meterisler alt›nda gâ’ib olup dümdüz sahrâlar oldu. Ve fi'l-hâl yerlerine tah›l ekdiler. K›rk elli günde bir gûne bu€day hâs›l oldu kim her dânesi dürr dâne-misâl olup deve difli gibi dânedâr bu€day oldu.

Ve bu meterisleri guzât-› dîn-i mübîn doldururlarken cümle sa€îr ü kebîr dörd kerre yüz bin aded kefere gülleleri ç›kup niçe yerlere da€lar gibi y›€up andan tophâneye tafl›d›lar.

Ba‘dehu Defterdâr Ahmed Pafla-y› müdebbir dellâl nidâ edüp "Her kim gülle getirirse birer M›s›r paras› ihsân olunur" deyince azamet-i hudâ cemî‘i guzât-› müslimîn ve cemî‘i s›byân ve re‘âyâ vü berâyâlar ol kadar top güllelerin dereler ve depeler ve da€larda ve bâ€larda yak›n [u] ›ra€larda bulup gülleleri, güle güle getirüp yigirmi yerde gülleler da€lar gibi y›€›lup bu dahi bir hazîne oldu.

Ve guzât-› müslim[în]den kal‘aya üç y›ldan berü at›lan kurflumlar› kal‘a handak› içinden cümle guzât de€flirüp Defterdâr Ahmed Pafla'ya getirüp bin kantâr kurflum mîrîye tahsîl olunup bahâs› verildi.

Ammâ ba‘dehu bu kurflum flikâr›n Yeniçeri A€as› Abdî Pafla ve ‹brâhîm Kethudâ Pafla ve Sadr›-a‘zam Kethudâs› Mahmûd A€a dutup cümle kurflumlar› anlar alup tahta kurflumlar döküp câmi‘lerinin üzerlerin cümle rusâs-› hâs-› nîlgûn ile setr edüp kurflum bahâya ç›kup cemî‘i guzât dere ve depelerde ve handaklarda kurflun arama€a bafllad›lar.

Ba‘dehu cemî‘i guzât-› müslimîn bu meterisleri tez[yîn] edüp ve kal‘ay› dürr-i beyz-âsâ ta‘mîr [ü] termîm edüp edâ-y› hidmetlerinden sonra rûy-› deryâda emn [ü] emân olup cemî‘i cüyûfl-› muvahhidîne Sadr›a‘zam vüzerâ ve mîr-i mîrânlara ve mîr-i livâlara merâtiblerine gör[e] ihsân [u] in‘âmlar edüp kol kol sancak be-sancak cümleye düstûr-› flâhî verilüp herkes vilâyet vilâyet vatan-› aslîlerine gitme€e cân atup kalyonlara ve firkatelere ve donanma-i hümâyûn gemileriyle maskat-› re’sleri olan vatanl› vatanlar›na sürûr [u] flâd›mânlar ile hamd [ü] senâlar ederek her biri bir tarafa revâne olup ancak Sadr›a‘zam cümle kapu kullar› ve gedikli zu‘amâlar ve cemî‘i erbâb-› dîvân ile kalup bîrûn-› kal‘ada ordudan bir nâm [u] niflân ***[307b]*** kalmayup cemî‘i guzât-› müslimîn derûn-› kal‘aya sepiflüp cümle erbâb-› dîvâna k›fllalar verilüp herkes konaklar›n tathîr ü ta‘mîr ü termîm etmek fermân olup fleyhülislâm molla-y› hoca Hanefî art›k mukîm namâz› k›lma€a izin verildi.

Ve cemî‘i kenîseleri mülevvesât-› müflrikînden ve ma‘bed-i millet-i Mesîhiyye-i fâcirînden ar› etme€e cidd [ü] ihtimâm edüp derûn-› kenîseler ve manast›r ve düyûrlar›n zîr-i zemînlerinde medfûn olan lâfle-i murdâr cîfelerin cümle bu mürde lefllerin kamu deryâya döküp pâk ü tathîr edüp buhûr ve ûd u amber ve kâfûrî ve aselbend râyihalar›yla cemî‘i câmi‘leri

mu‘attar edüp ma‘bedgâh-› Mesîh iken mesâcid ve cevâmi‘-i Muhammedî olup kütür kütür ezân-› Muhammedîler ve Kur’ân-› azîm ve Furkân-› mecîdler k›râ’at olunup Cum‘a namâzlar› ve evkât-› hamse-i Sübhânî mahrûse-i ‹slâmdan add olunup içinde flerî‘at-i Muhammedî icrâ olunma€a mübâfleret olunup ibtidâ mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübîn dergâh› kurulup ba‘dehu ‹sfakiye da€lar› re‘âyâlar›n Mekke ve Medîne vakf› tahrîrine fermân-› Sadr-› Âsaf sâd›r olup ibtidâ hâkim-i fler‘ befl yüz akçe mevleviyyet pâyesiyle Hanya'dan ma‘zûl (---) Efendiye Kandiye mevleviyyeti sadaka olunup seccâde-i Resûl-i mübîn üzre cülûs edüp icrâ-y› flerî‘at-i Muhammedîye flürû‘ olundu. *Lillâhi'l-hamd*.

Bu def‘ada olan gazâ-y› ekber, Hazret-i Risâletpenâh hazretlerinin zamân-› sa‘âdetlerinden berü sahâbe-i kirâm ve Çâryâr-› güzîn *r›dvânullâhi te‘âlâ aleyhim ecma‘în*den sonra devlet-i Âl-i Emeviyyûn'da ve devlet-i Âl-i Abbâsiyân'da ve devlet-i Fât›miyyîn ve Keyyâniyyân ve Sâsâniyân ve Âl-i benî Ukayl ve Âl-i Dâniflmendiyân ve Âl-i Karakoyunl›yân ve Âl-i Akkoyunl›yân ve Âl-i Hâflimiyân ve Âl-i fiâhân ve Âl-i Derbendiyân ve Âl-i Zülkadriyye ve Âl-i Ramazâniyye ve Âl-i Cingiziyân-› Mo€ol-› Hulagu ve Âl-i Cingiziyân-› Mâverâ’u'n-nehir ve Âl-i ‹nculiyân ve Âl-i Muzafferân ve Âl-i Çobaniyân ve Âl-i Küretbayân(?) ve Âl-i Serâbdârân ve Âl-i Timur-› Gürgân ve Âl-i Benî Katâdeyân-› flürefâ-y› Mekke ve Âl-i Tebâbi‘a ve Âl-i Ekâsire ve Âl-i Benî Resûl ve Âl-i Edârise ve Âl-i Hamûd-› memâlik-i Endülüs ve Âl-i Mülettemîn ve Âl-i Muvahhidîn ve Âl-i Benî Hazîn ve Âl-i Benî Tâs der-memâlik-i Fas ve Âl-i fiürefâ-y› Ma€rib-zemîn ve Âl-i A€leb hâkimân-› Afrika ve Âl-i Benî Kelb der-hâkimân-› cezîre-i Sakalaba ve Âl-i Benî Hafz ve Âl-i Abbâsiyân'dan sonra M›s›r'a ve bu cezîre-i Girid'e mâlik olanlardan Âl-i Tâhiriyân ve Âl-i Benî Leys Safâriyân ve Âl-i Sâmâniyân ve Âl-i Benî Ziyâd ve Âl-i Bûye ve Âl-i Sebüktegin ve Âl-i Gûr ve Âl-i Hârezmiyân ve Âl-i Selçukiyân-› Îrân [u] Tûrân ve Âl-i Selçukiyân-› memâlik-i Yûnân ve Âl-i Tâcu'd-devle ve Âl-i Atabegiyân der-memâlik-i fiâm ve devlet-i Melâhide hâkimân-› Kûhistân ve Âl-i Eyyûbiyân bin fiâdu'l-Kürdî der-hâkimân-› M›s›r fiâm ‹sne ve ‹svân ve Âl-i Karah›tâniyân ve Âl-i Benî Art›k der-memâlik-i Haleb ve Diyârbekir ve Âl-i Mervâniyân hâkim-i Diyârbekir ekrâd-› Ardalân-› Sûrân ve Âl-i Benî Firdâsi'l-Kilâbî der-hâkimân-› Haleb, nefer 7 ve Âl-i Benî Esed hâkimân-› H›lle nefer 7 ve Âl-i Benî Hemedân hükkâm-› Musul-› Atîk nefer 6 ve Âl-i Bektûniyân (---) (---) (---)

Hulâsa-i kelâm devlet-i Muhammedî olaldan berü ‹slâm pâdiflâhlar›ndan yedi yüz yetmifl aded {devlet-i} selâtîn-i selef gelüp {her birinin devletine befler ve onar ve yigirmifler ve otuzar nefer pâdiflâhlar gelüp cümle 2.000 aded pâdiflâh olup} bir pâdiflâh›n eyyâm-› devletlerinde böyle ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâl pey ender pey yigirmi yedi y›l böyle savafl-› perhâfl olmayup bir mülûk-› nasârâda bile böyle neberd-i azîm olmayup lillâhi'l-hamd bir pâdiflâh-› âlî-vakâr-› gîtî-sitâna bu kal‘an›n feth [u] fütûhu müyesser olmayup devlet-i Âl-i Osmân'›n güzîdesi sultân ibnü's-sultân es-Sultân Mehemmed Hân ibn Sultân ‹brâhîm Hân'a feth-i Kandiye müyesser olup ink›râzu'd-devrân dest-i Âl-i Osmân'da mü’ebbed ola, *âmîn*.

Der-evsâf-› muhârebe-i kal‘a-i Kandiye-i sevâd-› azîm

Bu kal‘a eyle bir hisâr-› üstüvâr-› nîlgûn tâk *ve lem-yekün mislühâ fi'l-bilâdi ve'l-âfâk* olan bu Kandiye kal‘as› yigirmi yedi y›ldan berü feth [u] teshîre gelmemifl idi. Niçe sipehsâlârân-› mu‘azzamlar ile niçe kerre yüz bin asâkir-i ‹slâmlar gelüp bu zîr-i kal‘ada cümle flehd-i flehâdet câmlar›n nûfl edüp sarhofl-› vâdî-i hâmûflân olup ve niçe kerre yüz bin ibâdullâh-› müslimîn bu kal‘an›n feth [u] teshîriyçün esîr-i bend-i zencîr olup niçe bin pâre kefltîler pâre pâre olup ve niçe kerre yüz bin aded re‘âyâ vü berâyâlar pârekende ve perîflân olup ve niçe bin kurâ ve kasabâtlar› vîrân ve alan u tâlân ve harâb [u] yebâb ahâlîleri esîr [ü] kebâb ve eser-i binâlar› türâb olup niçe kerre yüz bin gûne zulm [ü] ta‘addî oldu€u ma‘lûm-› âlem ve mefhûm-› kâffe-i benî ümem olup lâkin ol bî-nihâye müttesi‘a deryâ-y› Sefîd'in ortas›nda vâki‘ olmufl yedi yüz yetmifl mîl Girid adas›n›n flimâlîsine nâz›r taraf›nda bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn sedîdi ve umûmen Frengistân'›n âhenger ve dilgîn kilîdi olma€ile ve dâru'l-küfrün rükn-i rekîni ve metânetde sedd-i metîni olup felek-vâr üstüvâr ve enderûn [u] ***[308a]*** bîrûnunda esbâb-› âlât-› cidâl ile pür ve hiyel ü fleytânatlar ile içi ve taflras› memlû idi. Ve ka‘r-› handak› ka‘r-› zemînde ve fark-› cevsak› çarh-› berînde Moton t›lâl-› ke'l-cibâl Koron geçirmek ile sedd-i Ye’cûc-misâl ve Kahkahâ-vâr âhenden kavî ve metîn bir kal‘a olmufl idi. Ve derûnu ehrimen küffâr ile kûh-› Kâf-misâl dolmufl idi.

Bu sene-i mübârekeye gelince niçe sipehsâlâr-› mu‘azzamlar asker-i bî-flümâr sipâh-› silihdâr-› encüm-flümâr ile bu kal‘a-i felek-girdâr›n feth [u] teshîri sevdâs›na düflüp flerbet-i flehâdet ile niçe kerre yüz bin gâziyân-› mücâhidân müflerref olup aslâ bir y›la(?) müzâyaka olmad› ve bir kerre elleri dîvâr›na ermedi. Âh›r tî€ [u] sinân-› gevher-bâr ile hâstâr olup akd-i akîdelerine ale'l-ittifâk ra€bet gösterilüp devlet-i Âl-i Osmân da yedi yüz pâre kefltî inflâ olunup rûy-› deryâ[y›] bâdbân-› beyâz ile ve kefltîbân-› serbâzânlar ve asâkir-i bî-flümârlar ile cümle zevraklar› pür eyleyüp bir donanma-i hümâyûn olup rûy-› deryâya ç›kd› kim Âl-i Osmân devletinde me€er eyle donanma sene 1060 târîhinde Melek Ahmed Pafla efendimiz sadr›a‘zam iken ç›km›fl. Bu

kadar asâkir-i ‹slâma Deli Hüseyin Pafla'y› serdâr-› mu‘azzam eyleyüp sâlimîn ü gânimîn Hanya kal‘as› liman›na vâs›l olup Kandiye kal‘as› ve Retime kal‘as› câniblerine ordu-y› ‹slâm ile serdâr-› mûmâ-ileyh ç›kup Suda liman› kurbunda meks olunup beri tarafda küffâr-› hâksâr dahi yetmifl alt› bin cünûd-› cünübiyle Hüseyin Pafla Taburlar› nâm mahalde asâkir-i ‹slâm› küffâr istikbâl edüp yedi sâ‘at germâ-germ ceng-i azîm olup sekizinci sâ‘atde lillâhi'l-hamd küffâr-› dûzah-karâr münhezim olup cümle yigirmi üç bin aded küffâr dendân-› tî€dan geçüp bak›yyetü'-süyûflar› pây-beste ve deste-beste ve dil-haste esîr-i bend-i zencîr olup bi'z-zât serdâr-› dâlleri olan Pirinc-pirimo€lu nâm velîd-i pelîd-i anîdi esîr-i bend-i silsile olup der-i devletde Yedikulle nâm kal‘a-i bî-amânda Marko Ravil ve Pirinc-pirimo€lu ile yetmifl aded kapudanlar› haps-i ebed oldular.

Ve yine yigirmi kerre dahi bu gûne ceng [ü] cidâller edüp her bâr münhezim olurlarken sûre-i (---) [1] €«›A—†„% nass› üzre cümle küffâr-› mütemerridîn anîdlik edüp Âl-i Osmân'a aslâ boyun e€meyüp yine kal‘a-i Kandiye'yi sedd-i ‹skender-vâr metânet üzre edüp günden güne ma‘mûr u âbâdân edüp hasretü'l-mülûk olup hâli üzre kal›rd›. Ve niçe kerre yüz bin guzât-› müslimînin ba€›rlar›na tafl urup ümîd-i vuslat ile kal‘an›n gülün dermeyüp nâ-murâd kal›rlard›. Beyt:

Gûyiyâ bu Kandiyeye at›lan top tafllar›,
Cem‘ olup bir yere çarh ecrâm-› encüm verdi nâm,

Seyl vefl yâ an›n etrâf›nda aks›n kanlar›n,
Gösterir ad›n flafak koyup bu devrân subh [u] flâm.

mazmûnunca âdem kan› ve cân› ile Kandiye sahrâs›n›n tafl› ve topra€› tahmîr olundu.

Hamd-i Hudâ *el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ*[2] mâ-sadak› üzre kal‘a-i Kandiye'nin feth [u] fütûhu sene 1080 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘e be-dest-i vezîr ibn vezîr Fâz›l Vezîria‘zam Ahmed Pafla'ya *zîdet fazîletühüm ve fütûhâtühüm* hazretlerine müyesser olup hamd-i Hudâ bu hakîr dahi üç y›l cenginde gûyâ rasad gözler gibi fethin gözleyüp ibtidâ Göllük taraf›nda Kum tabyas› üzre dal k›l›ç olup ezân-› Muhammedî okumak bu abd-i kemtere müyesser oldu.

Ammâ böyle bir kal‘a-i Kahkahâ mânendi kâmil pey-ender-pey otuz alt› senedir kim seyyâh-› âlem olup ekâlîm-i seb‘a seb‘a-i seyyâre-v[â]r seyerân u deverân ve geflt [ü] güzâr etdi€im ‹slâm pâdiflâhlar› ve gayri müslim krallar›n›n on yedi pâdiflâhl›k yerlerin seyr [ü] temâ[flâ]lar edüp sa€îr ü kebîr cümle üç bin yedi yüz altm›fl aded kal‘alar›n im‘ân-› nazar ile nazar etdim, ammâ bu kal‘a-i Kandiye gibi bir sûr-› üstüvâr-› bî-hemtâ görmedim. Me€er bu kal‘aya mânend Alman diyâr›nda Nemse çâsâr›n›n hükmünde nehr-i Tuna kenâr›nda ci€er yakan Yan›k kal‘as› ve çâsâr›n taht› olan Beç ü Piç ve pîç-ender-pîç kal‘as› ola. Hudâ-y› Bîçûn Yan›k ile Beç ü Piç kal‘alar›n›n dahi fethleri müyesser ola.

Ammâ anda dahi çok analar ve çok babalar a€layup çok serdâr-› mu‘azzamlar helâk olalar. Anlar›n dahi fethinde bu hakîre ezân-› Muhammedî tilâvet etmek müyesser ola. Lâkin bu Kandiye Yan›k'dan ve Beç'den büyük olup bunda olan mekr ü hîlebâzl›€› bir kal‘ada yokdur. Ve bu kal‘an›n keyfiyyet-i hâlin ibret ü im‘ân-› nazar ile nazar eden kimesneleri hafî de€ildir, ammâ herkes mâ-vaka‘› üzre ahvâline vâk›f olamaz, zîrâ ba‘z› âdem sûre-i (---) [3] †††„ÂÀ‰†«‰(mefhûmu kabîlesindendir.

Ey imdi ey ihvân-› vefâ ve yârân-› bâ-safâ bu cezîre-i Girid Akdeniz içinde yedi yüz yetmifl yedi aded mîl olup flarkdan garba flekl-i bâdemî tûlânî bir cezîre-i pür-mahsûldür. Gûyâ cemî‘i Frengistân'›n M›s›r'›d›r. Bunun cânib-i erba‘as›nda mâ-tekaddem selef pâdiflâhlar› ve krallar› asr›nda bu cezîre etrâf›nda yetmifl yedi pâre kal‘a-i metîneleri var idi. ***[308b]***

Ammâ bu kal‘a-i Kandiye bu cezîrenin flimâli taraf›nda bir amelî limanl› bir küçük kal‘a idi. Lâkin Süleymân Hân sene 928 "*Fetahtümâ*" târîhinde Malta küffâr› elinden kal‘a-i Rodos'u feth eyledikden sonra cemî‘i sâhil-i deryâda olan küffârlar havf [ü] haflyete düflüp Venedik küffâr› havfinden bu cezîre-i Girid'de Hanya'y› ve Retime'yi ve bu Kandiye'yi taflras›ndan bir kat kal‘a dahi çevirüp vüs‘at üzre etdi€i ma‘lûmdur.

Ammâ mâ-tekaddem Hazret-i Yahyâ *aleyhi's-selâm* asr›nda ibtidâ Su kullesi binâ olunmufldur. Ba‘dehu Hazret-i Ömer *rad›yallâhu te‘âlâ anh* hilâfetinde Afrika pâdiflâhlar›ndan Fes ü Merankufl askeriyle Sultân Mansûr bin yedi yüz pâre yelkenler ile gelüp bu cezîre-i Girid'i ve cezîre-i Mora'y› feth edüp bu Kandiye kal‘as›n dahi feth eder, ammâ ol zamân kal‘a ancak Su kullesi olup Hazret-i Îsâ havâriyyûnlar›ndan içinde bir halîfe-i Mesîh sâkin oldu€u Rûm tevârîhlerinde musarrahd›r.

Ol as›rda Kandiye-i evvel Su kullesi olup ibtidâ bânîsi ‹flpanya kral›d›r. Ba‘dehu Venedik eline girüp dahi vüs‘at üzre binâ edüp taflra varoflu dahi derûn-› hisâra alup ba‘dehu yetmifl sene Sultân Mansûr'un kabza-i tasarrufunda olup taflras›nda Afrika kavmi sâkin olma€içün bir varofl-› azîm binâ edüp hâlâ Defterdâr Ahmed Pafla ve Mehemmed Kethudâ câmi‘i olan kenîselerin mihrâblar› do€ru k›bleye râst olmas›na sebeb Sultân Mansûr binâlar›d›r.

---

1 *Kur’ân,* Hûd, 59; "Her inatç› zorban›n ifline uydular"

2 Her ifl, vakti zaman› gelince olur.

3 *Kur’ân,* Cum‘a, 5; "... durumu kitablar tafl›yan efle€in durumu gibidir..."

Ba‘dehu Arap elinden yetmifl yedi y›ldan sonra bir hîle ile yine ‹flpanya alup anlarda dahi yetmifl yedi sene durup ba‘dehu bir lu‘b ile Mora cezîresi sâhibi Ayanta kral eline girüp yüz yetmifl yedi y›l dahi anlar hükm edüp ba‘dehu bir lu‘b ile yine Venedik eline girüp yedi yüz yetmifl yedi y›l kabza-i tasarruflar›nda olup yine bin yetmifl yedi senesinde Âl-i Osmân fethine mübâfleret edüp yine sûre-i Bakara'da bu âyet-i flerîfe târîhidir:

[1] ·Ł‰†ŁAA„†‘◊—¯

nass-› kât›‘ ile min indillâh ibtidâ muhâsaras› flurû‘una târîhdir.

Bu târîh-i habl-i metînde niçe s›rrullâh vard›r kim ne kadar zamân dest-i ‹slâmda dura, ba‘dehu ahvâl-i hâli neye müncer ola. Cümle Muhyiddîni'l-Arabî sözlerinden müstahraç niçe kelâm-› dürer-bârlar vard›r kim yine yetmifl yedi senesi tamâm›nda iflâretleri var. Hudâ-y› Zü'l-celâl h›fz ede. Zîrâ bu kal‘a flekl-i müselles binâ olunup üçer ve yedifler ve yetmifl yediflerde tâli‘i menhûsdur. Hudâ h›fz-› emânda ede. Târîh-i li-nâm›k›h›:

Evliyâ fethin görüp dedi bu h›sn›n târîhin,
Hak Te‘âlâ eyleye bu h›sn› a‘dâdan emîn.

Sene 1080.

Di€er târîh:

Ede ‹slâm ellerin Hakk mekr-i a‘dâdan emîn.

Sene 1080.

Di€er târîh:

Âlemin flevkin görüp Haylî dedi târîhini,
Müslimîne oldu feth-i Kandiye ›yd-› cedîd.

Sene 1080.

Ve niçe yüz tevârîhler etmifllerdir. {Afla€›da mahalliyle tahrîr olunur.} Ammâ inflâallâh niçe zamân flerr-i a‘dâdan emîndir, zîrâ niçe kerre yüz bin flühedâlar›n kanlar› yere düflmüfldür kim rûhâniyyetleri hâz›r u nâz›r ola.

Der-beyân-› aded-i flehîdân-›
cüyûfl-› muvahhidîn-i Âl-i Osmân

Yigirmi yedi y›ldan berü bu Girid cezîresinde tokuz kerre yüz bin aded asâkir-i ‹slâm flehîd oldu€u tevâtür üzre müsbetdir. Ammâ ancak sene 1077 Zilhiccesi'nin ikinci gün Kandiye alt›nda meterise girilüp sene 1080 Cemâziye'l-evveli gurresi cum‘a gününe gelince bu otuz bir ayda olan ceng [ü] cidâl-i azîmde rûz merre flehîd olan flühedâlar›n esâmeleri ve câmedânlar› Beytü'l-mâlci Süleymân A€a defteriyle Sadr›a‘zama arz olundu€u tahkîki üzre hakîr sûret-i defterden istihrâc edüp bu mahalle tahrîre cür’et etmiflim. Ve her kolda rûz merre olan vekây›‘ât› mümkin oldu€u mertebe tahrîr etmiflim. Ve cemî‘i mesâr›fât-› Âl-i Osmân'› firâden firâdâ dilli defterler ile ale't-tahkîk olmak üzre Vezîria‘zama verilen defterlerden nasb [ü] nakfl edüp hakîr Evliyâ tahrîr etmifldir.

Evvelâ cümle flehîdân-› zümre-i yeniçeriyân, teslîm-i câmedân 12.311.

Ve her koldan ihsân [u] in‘âm alan mecrûhânlar cümle aded 48.812.

Ve bizden at›lan büyük kazan kumbaralar cümle 55.222 adeddir.

Ve bizden at›lan küçük kumbaralar cümle 2.000.000 adeddir.

Ve bârûd-› siyâh aded-i kantâr cümle 111.312.

Ve bizden at›lan sa€îr ü kebîr top gülleleri cümle 146.475 adeddir.

Ve kal‘a etrâf›nda üç y›lda atd›€›m›z la€›mâtlar cümle 2.660 adeddir.

Ve üç y›lda flehîd olan mîr-i mîrânlar cümle 18 ve cümle mîr-i livâlar 155 adeddir.

Ve flehîdân-› çavuflân-› yeniçeriyân cümle 164 adeddir.

Ve flühedâ-y› çorbac›yân-› yeniçeriyân cümle 774 adeddir.

Ve odabafl›-› yeniçeriyân 9.000 adeddir.

Ve flühedâ-y› sipâhiyân-› alt› bölükde ma‘a serdengeçdiyân-› sipâhân cümle on tokuz bin k›rk befl adeddir.

Ve flühedâ-y› cebeciyân cümle on bin altm›fl adeddir.

Ve flühedâ-y› topçuyân ***[309a]*** cümle yedi bin adeddir.

Ve flühedâ-y› kumbarac›yân cümle üç yüz k›rk befl adeddir.

Ve flühedâ-y› gedikli zu‘amâlar cümle bin üç yüz altm›fl adeddir.

Ve flühedâ-y› çavuflân-› dergâh-› âlî dîvân cümle yedi yüz befl adeddir.

Ve flehîdân-› erbâb-› tîmâr-› Rûmeli cümle iki yüz bin yedi yüz altm›fl adeddir.

Ekseriyyâ ba‘z› tîmârlar›n kaydlar› yüzer ikifler yüzer kerre mahlûl olup kaydlar› bozulup gayriye tevcîh olup ertesi yine mahlûl olmufldur.

Ve flühedâ-y› Anatolu-y› ehl-i tîmâr cümle iki kerre yüz bin seksen aded neferdir.

Ve flehîdân-› sâ’ir eyâletler cümle-cümle otuz yedi sancakda her tîmârlar› k›rkar ve ellifler kerre mahlûl olup âhara tevcîh olunup tezkireler alm›fllard›r. Meselâ Tire ve Ma€nisa ve Bursa ve Mentefle ve Hamîd ve ‹zmid ve Engürü ve Kânk›r› ve Kastamonu ve Bolu ve Karahisâr-› Sâhib ve gayri zeytûn sipâhîleri umûmen bu mezkûr sancaklar›n mîr-i mîrânlar› ve mîr-i livâlar› ve alaybe€ileri ve çeribafl›lar› ile cümle ikifler üçer ve befler kerre la€›m atup ender-hevâ mu‘allakest dedikleri gibi bu

[1] *Kur’ân,* Bakara 144, 149, 150; "(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir"

kadar bin cânlar tuyûr-› ebâbîl gibi hevâya münkalib yine mahlûldan yerlerine âdemler doldu. Ve yeniçeri oca€›nda ba‘z› odalar›n yedifler sekizer yüz neferâtlar› cümle bir ânda flehîd olup dünkü gün kapuya ç›kan en afla€›daki dümenci nâm yoldafflar› bir günde odabafl› olmufflard›r. Niçe kerre böyle vâki‘ olup anlar da flehîd olmufflard›r.

Ve cümle flühedâ-y› asâkir-i M›s›r 6.000 adeddir.

Ve cümle flehîdân-› cüyûfl-› fiâm 2.000 adeddir.

Ve cümle merhûmân-› Haleb 1.060 adeddir.

Ve cümle flehîdân-› kapudan pafla 7.000 adeddir.

Ve cümle flühedâ-y› la€›mc›yân 8.009 ve cümle flehîdân-› hasbeten lillâh 9.080 adeddir.

Ve cümle flehîdân-› serdengeçdiyân ve cümle sal›c›yân ve cümle kavm-i var›c›yân bu tâ’ifenin beytü'l-mâllerin kendüleri kabz etdiklerinden baflka bir kavm-i azîm olup hemusu on sekiz bin yedi yüz aded flühedâlard›r.

Ve cümle kavm-i esnâf-› flühedâ-y› orducuyân on bin tokuz yüz aded âdemlerdir.

Ve cümle mürde-i re‘âyâ-› kefere-i Girid üç bin aded keferelerdir.

Ve cümle mürde-i esîr-i forsa pâyzenler iki bin k›rk neferdir.

Ve cümle mürde-i nasârâ-y› orducuyân esnâf bin k›rk aded neferdir.

Ve cümle flühedâ-y› kürekçiyân-› azebistân bin yüz neferdir.

Ve sâ’ir garîb gurebâ-y› bî-defter bî-tedbîr ve bî-sâhib fukarâlar›n ve hidmetkârlar makûlelerinin hisâb [u] kitâblar›n Hudâ-y› Lem-yezel bilür.

El-hâs›l âdem cân› ›rmak gibi akd›, ammâ gayri gazâlarda kan akard›, ammâ bu Kandiye alt›nda kan üzre cân akard›. Ammâ kal‘a içinde bizim ümmet-i Muhammed'den esîr olmufflard›. Anlardan bin iki yüz nefer kimesneleri halâs oldular.

Ve ba‘de'l-feth küffârlar›n rivâyât dirâyâtlar› üzre kal‘a içinden bizim tarafa firâr edüp ‹slâm ile müflerref olanlar ve gayri soltat ve mortatlar ve be€zâdeler ve pür inâdlardan "Cümle bin tokuz yüz yigirmi aded küffârlar taflra firâr edüp size ç›km›fllard›r" deyü Sadr›a‘zama böyle defter verdiler.

Ve hîn-i sulhda ceneral-i la‘în arz-› ma‘rifet-i mahâretlerin bildirmek içün birkaç la€›mc› küffârlar›n bizim la€›mc›bafl›ya gönderüp on gün yer alt›nda bizim la€›mc›bafl› gezüp cümle la€›mlar› temâflâ edüp (...) lesi olundu€u gün hakîr bile gezüp temâflâ etdim. Azamet-i Hudâ hele ka‘r-› zemînde ol la€›mâtlar› görmeyen dünyâda bir fley görmeyüp âdem o€lan› neye kâdir idü€in bilemez.

Ve kal‘a içinde bizim sademât-› toplardan ve kumbaralar ve la€›mlar›m›zdan ve sihâm-› kazâ gibi peykân-› hadenglerden ve kurflum-i tüfenglerden mürde olan küffârlar cümle seksen sekiz bin küffâr üç y›lda mürd olmufl ve hîn-i sulhda kal‘a içinde zîr-i zemînlerde pinhân olup ba‘de'l-feth meydâna ç›kan cümle kavm-i Cuhûd Karay cuhûdlar üç yüz nefer ‹srâ’îlîler idi.

Ve cümle bak›yyetü's-süyûf on bir bin aded kefereler mecrûh u menkûb ve ac u zâc ve bir habbe ve cübbeye muhtâc kadîd-i mahz halâs oldular.

Ve ceneral-i la‘în istikâmet edüp mâ-vaka‘› üzre kal‘a-i Kandiye'nin cümle mahallâtlar› ve çârsû-y› bâzârlar› ve sarây-› âlîleri ve manast›r-› düyûrlar› cümle ism [ü] resimleri ile ve bâkî kalan me’kûlât [u] meflrûbâtlar› ile ve kal‘an›n dâ’iren-mâdâr hendese üzre cirm-i hudûdlar›yla ve'l-hâs›l cemî‘i imâretlerinin ve cemî‘i mevcûdâtlar›n›n firâden firâdâ dilli defterlerin sadr›a‘zama gönderüp zabt olundu.

Hakîr dahi S›rkâtibi Ahmed Çelebi'den ***[309b]*** ol ceneral defterin alup andan istihrâc edüp bu mahalle kayd edüp kal‘a-i Kandiye'nin her ahvâllerine vâk›f olup ale't-tahkîk(i) bu gûne tahrîr olunur.

Der-beyân-› esmâ-i kal‘a-i Kandiye

Evvelâ lisân-› Talyan-› Freng'de Kanye demek köpek hâne demekdir, zîrâ Venedik Frengi San Marko nâm iki kanatl› köpe€e tapup bu kal‘ay› San Marko köpe€e vakf etdiklerinden Kanye derler.

Ve lisân-› Yûnân-› Rûm'da Kasro derler.

Ve lisân-› Latin'de (---) derler.

Ve lisân-› (---) (---) (---) (---) (---).

Ve lisân-› müselmânda henüz ismine kal‘a-i Cânrîz dediler, ammâ Ikrît Rûmlar› bu kal‘ay› Kan› Kastel derler. Hakîkatü'l-hâl cümle arhondalar› ve (---) (---) nâm keferelerinin defterlerinde Kanl› Kastel nâhiyesinde Kan› Kasro derler.

Ve (---) (---) nâm deresine karîbdir. Ve Göllük cânibinde (---) (---) nâm deresi cereyân eder. Bu iki aded derelerin mâbeyninde bir kayal› ve toprakl› burunda leb-i deryâ-y› Sefîd'in flimâle nâz›r taraf›nda flekl-i müsellesdir, ammâ on iki aded tabyas›yla on iki köfle görünür, ammâ asl› üç köfledir. Bir köflesi flark taraf›na nâz›r Su kullesidir. Ve bir köflesi garb taraf›na K›z›l tabyad›r. Ve bir taraf› köflesi cenûba nâz›r yüksek tabya görünüp ammâ üçüncü köflesi Göllük burnu taraf›d›r.

Ve cümle dâ’iren-mâdâr fieddâdî mutarrafl tafl binâ-y› sedd-i Ye’cûc u Me’cûc sedd-i ‹skender-i Yûnân'd›r. Mur€-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kalm›fl bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i bî-amând›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi bedenler dîvârlar› üzre Göllük taraf›ndan liman burnu dîvârlar› üzerinden kâh k›bleye ve kâh cenûba ve kâh lodos cânibine gidüp tâ yüksek tabya üstüne var›nca kâmil befl tabya va makaslar› ve bedenleri üzre kâmil befl bin ad›md›r.

Ve bu yüksek tabya (tabya) üstünden garb taraf›na cemî‘i makaslar mâbeynlerinden yine bedenler üzre dosdo€ru tâ leb-i deryâda K›z›l tabya burnunda Fethiyye tabyas›na var›nca kâmil dörd bin hatvedir.

Ve bu K›z›l tabya burnunda asâkir-i ‹slâm ile sadr›a‘zam küffâr ile ceng-i azîm etdi€i köfleye müverrihân-› Rûm Fethiyye tabyas› derler, andan deryâ kenâr›nda olan kal‘a dîvârlar› ve makaslar› ve bedenler üzre gidüp tâ küçük liman kapusu ki ana Kum kapusu derler, zîrâ sâfî kumsald›r, bu mahalle gelince kâmil bin iki yüz (yüz) ad›md›r.

Andan yine deryâ kenâr›nda olan kal‘a dîvâr› tabyalar› ve makaslar›n›n bedenleri üzre cânib-i flarka gidüp büyük liman kapusu üzerine var›nca kâmil bin ad›md›r. Bu büyük liman kapusundan taflra ç›kup liman kenâr›nca kald›r›m üzre flark taraf›na tâ Su kullesine var›nca dörd yüz ad›md›r.

Evsâf-› Su kal‘as›, ya‘nî Su kullesi

Baflka bir kal‘ad›r kim Hazret-i Nûh (...) asr›nda ibtidâ binâ olunan Kan› Kasro kal‘as› budur. Deryây› amelî doldurup üzerine bu kal‘a binâ olunup liman a€z›nda sedd-i Ye’cûc olup bedenler üzre dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil dörd yüz ad›md›r. Suya berâber demir kapulu top deliklerinde yigirmi aded serâmed balyemez toplar› var ve bir kat toplar dahi yukaru kulleler üzre var kim deryâda kufl kondurmaz.

Sitâyifl-i liman-› Kandiye

Mezkûr Su kullesinin iç yüzünde tâ Kandiye kal‘as›n›n içinde amelî bir limanc›kd›r. Cümle yüz pâre gemi ancak alup bir taraf›nda on dörd göz aded kâmil kârgîr binâ tershâne gözleri (gözleri) var. Cümle üstleri toloz kemer binâlar olup serâpâ horasânî kireç ile mestûr olup tershâne gözleri üzre asker gezer.

Bu liman-› amelînin kenâr›nca flarka ve garba ve flimâle dolafl›nca kâmil bin aded ad›md›r. Bu hisâb üzre kal‘a-i Kandiye bâlâda tahrîr olundu€u minvâl üzre dâ’iren-mâdâr on iki bin ad›md›r.

Ammâ leb-i deryâdan mâ‘adâ kara cânibinde handak-› azîmden taflra olan on iki aded tabyalar›n baflka handaklar› vard›r kim cümle ellifler ad›m enli handaklar kenâr›nca bu Kandiye'nin ancak hemân kara cânibleri alt› bin befl yüz aded ad›md›r, zîrâ bu tabyalar›n handak kenâr›nca makas makas e€ri bü€rü dolaflmaz, hemân do€ru do€ruya oldu€undan alt› bin befl yüz ad›md›r. Kerrât ile hakîr etek dermeyân edüp ad›mlam›fl›md›r.

Ve Fethiyye burnundan kal‘a içre mahalleler içinden tâ Göllük burnuna var›nca bu kal‘an›n tûlu alt› bin ad›md›r. Ve dahi Yüksek tabya burnundan yine mahallâtlar içre tâ Su kullesine var›nca bu Kandiye'nin ennili€i dör[d] bin ad›md›r.

Ve kal‘a-i azîmin as›l vücûdu dîvâr›nda cümle tokuz aded tabya-i azîmlerdir. Evvelâ birisi Göllük taraf› burnunda tershâne gözleri ard›nda ***[310a]*** Sarn›ç tabyas› ve Göllük tabyas› ve Kemer kapusu tabyas›na Kum tabyas› dahi derler ve B›y›kl› Mustafâ Pafla tabyas› ve Hüseyin Pafla tabyas› ve Yüksek tabya ve Karanl›k Kapu tabyas› ve Pan›grad kapusu tabyas› ve K›z›l tabya ve deryâ kenâr›nda Sadr›a‘zam›n Cânrîz nâm Fethiyye tabyas›. Bu tokuz aded tabyalar›n esmâlar› tamâm olup kal‘a dîvâr›n›n iç yüzünde kal‘adan alarka üç aded kûh-› azîm-misâl tabyalar vard›r. Biri Göllük taraf›n›n iç yüzünde büyük Kum tabyas›, biri Kemer kapusunun iç yüzünde Tophâne meydân›nda Yass› tabya, biri dahi cihânnümâ Yüksek ta[bya], bu iki tabyad›r. Biri ana dîvâr›n taflra yüzündedir, biri iç yüzdedir, ammâ yine birbirlerine gidecek yollar› vard›r. Bu mezkûrûn üç aded tabyalar dahi cemî‘i flehre ve cümle deryâya ve kamu nümâyân olan Kandiye sahrâs›na var›nca bu tabyalar havâlelerdir.

Der-aded-i kal‘a-i bâb-› Kandiye

Bu sûr-› üstüvâr›n cânib-i selâs›nda olan u€r›n kapular ki cümle seksen aded sa€îr ü kebîr kal‘a kapular›d›r, ammâ râygân ifller flâhrâh kapular› cümle on adeddir.

Evvelâ biri tershâne gözlerinin ard›nda Sarn›ç tabyas›n›n alt›nda k›bleye nâz›r küçük kapudur kim ana flimdi Kapudan Kaplan Pafla kapusu derler, zîrâ bu kapuyu anlar yeniden açup binâ etdiler.

Ve ana karîb yüz otuz ad›mda Göllük kapusu, bunu Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla müceddeden binâ etdi€iyçün ‹brâhîm Pafla kapusu derler kim cânib-i flimâle nâz›r gâyet sa‘b ve metîn bâb-› kavîdir.

Andan Ak tabya kapusuna flimdi Top kapusu derler, zîrâ tophâne ol tarafdad›r ve cümle dörd kat kapulard›r kim cümle bu kapulara yokufl yukaruya ç›k›l›r, bir vâsi‘ yollar› var, k›bleye nâz›r bâb-› kavîler olup izdihâmd›r.

Andan Kemer suyu kapusu dahi büyük kapudur kim k›bleye nâz›r olup kemer sular› flehre bu dervezeden girdi€iyçün Kemer suyu kapusu nâm›yla ma‘rûfdur.

Andan tâ Karanl›k kapuya var›nca üç bin ad›m yerde olan kapular cümle mesdûddur, ifllemeyüp hîn-i mahalde aç›l›r. Ammâ Karanl›k kapu cânib-i garba nâz›r olup üç kat metîn kapulard›r. Lâkin tabyalar›n kemerleri alt›ndan gidilüp gâyet karanl›k yer olmak ile Karanl›k kapu derler, gâyet muzlim yollar› vard›[r]. Hattâ ba‘de'l-feth cümle halk bu karanl›k yollar›n izdihâm›nda giderlerken niçe âdemler birbirlerine bafllar›n urup "Geri tur, ileri gel, sa€a var, sak›n yoldan" deyü giderlerken bu Karanl›k kapu yollar›nda ba‘z› levendât makûlesi gâzîler ba‘z› dilberin ard› s›ra gözedüp ol karanl›k yere geldikde ol mahbûblar›n bûselerin ald›klar›yçün uflflâkân mâbeyninde bu kapuya "fieftâlû kapusu" dediler. Hakkâ ki karanl›k kapudur.

Ve bu kapudan cânib-i garba befl yüz ad›m gidüp Pan›grad kapusu bir azîm derveze olup cânib-i garba nâz›r gâyet flâhrâhd›r.

Andan garba sekiz yüz ad›m gidüp K›z›l tabya makas› aras›nda Vezîria‘zam›n binâ etdi€i Hân kapusu dahi semt-i garba meftûhdur kim bu mahalde karada olan cümlesi alt› aded kapular tamâm oldu.

Ammâ leb-i deryâda niçe kapular vard›r, ammâ ço€u mesdûd olan kapular› bin iki yüz ad›mda geçüp küçük liman kapusudur, ya‘nî Kum kapudur. Bu bâb-› vâsi‘ y›ld›z rûzgâr› taraf›na mekflûf olup iskelesine ba‘z› gemiler yanafl›rlar. ‹ki kat büyük kapulard›r.

Andan ma€rib taraf›na leb-i deryâda olan kal‘a dîvâr› bedenleri üzre gidilir, zîrâ kal‘a dîvârlar›n deryâ dö€üp gâyet derin olma€la kal‘a dîvâr› üzre flâhrâh yollar› cümle dolma dîvârd›r. Bu mahalde bin ad›m gidüp büyük liman kapusuna var›l›r. Cânib-i flarka nâz›r bir kat kapudur ammâ gâyet flâhrâh ifflek kapudur.

Andan yüz ad›m yak›n gidüp liman kenâr›nda tafl nerdübânlarla enilir Gümrük kapusu dur kim bir kat bâb-› izdihâm olup bu dahi semt-i flarka nâz›rd›r.

Ve Su Kulle kapusu ile bu Kandiye'nin berren ve bahren cümle on bir aded kapulard›r, ammâ bu Su Kullesi kapusu lodos taraf›na nâz›rd›r, ammâ gâyet metîn ve sa‘b u kavî olup duhûlü ve hurûcu gâyet asîr kapudur.

Lâkin bu mezkûr deryâ kenâr›nda olan e€er mesdûd ve e€er meftûh kapular›n cümlesi diflbudak a€ac› tahtas›ndan metîn kapular olup cümlesinin yüzlerine iri baflı› ekseriler kak›lm›fld›r.

Bu kapular›n cümlesi a€açdan demirsiz kapular olmas›n›n asl› oldur kim bir tarafda leb-i deryâd›r ve bir tarafdan makas tabyalar› aralar›ndan vâki‘ olmufl pinhân kapular olup bir vecih ile düflmandan havfi olmayup top ile dö€ülmek muhâl oldu€undan a€aç kanatl› deryâ kenâr› kapulard›r, ammâ kara cânib-lerindeki cümle kapular› üçer ve dörder ve befler kat hadîd cedîd kavî ve metîn kapulard›r.

Ve dahi kara taraf›ndaki kal‘a dîvâr› ile metânet üzre binâ olunmufldur kim rûy-› dîvârlar› fîl cüssesi kadar iri tafl dîvârlar› cümle yigirmifler ayak enli fieddâdî r›ht›m küfeke tafll› dîvârd›r. ***[310b]*** Ammâ dolma fieddâdî r›ht›m topra€› ile ba‘z› dîvâr›n›n yerleri yüz elli ve ba‘z› yeri yüz altm›fl ve yüz yetmifl ve yüz seksen ayak enli horasânî binâ r›ht›m dîvârlard›r. Ve dâ’iren-mâdâr kal‘a üstü dîvâr› Haleb meydân› gibi sahrâlard›r. Hattâ ba‘de'l-feth Vezîria‘zam Yü[k]sek tabya üstünde asâkir-i ‹slâm ile gûnâ-gûn cilit oynadup mehterhâneler çal›n›rd›, tâ bu mertebe sahrâ-misâl kal‘a dîvâr›d›r.

Ve bu kara cânibi dîvâr› cümle tokuz bin ad›md›r kim yüksekli€i ba‘z› yeri k›rk arfl›n ve elli arfl›n ve altm›fl ve yetmifl arfl›n yüksek yerleri var, sedd-i Kahkahâ-vâr dîvâr-› azîmlerdir.

Ve bu dîvârlardan yüksek onar ve on befler mi‘mâr arfl›n› topraklar y›€›l›d›r kim bu topraklar›n altlar›nda cümle bin yedi yüz aded sâde la€›mlar vard›r kim cümlesi hâz›r-bâfl idi.

Der-sitâyifl-i karavulhâne

Mezkûr olan cümle tokuz aded kal‘a dîvâr›nda olan tabyalar ve makaslar ve dahi dirsekler üzre el-zem-i levâz›m›ndan olan mahal köfle bafllar›nda cümle yüz elli aded yerde kârgîr binâ küçücük kullecikler var kim anlara karavulhâneler derler. Her birinin birer gûne nâmlar› vard›r. Cümle kârgîr kubâblar ile ârâste olmufl flîrîn ve serâmed ve mu-sanna‘ kulleciklerdir. Her birinde befler alt›flar âdem s›€up ahflamdan tâ sabâha dek hâlâ üç bin aded nigâhbânlar bu karavulhânelerde "Allâh ye€dir ye€" deyüp feryâd ederek gülbâng-› Muhammedî çeküp nevbet beklerler. Hattâ ba‘de'l-feth Sadr›a‘zam hazretleri bu Kandiye kal‘as› dîvârlar› üzre nev-peydâ cümle on iki bin yedi yüz yetmifl aded dendân-› bedenler ve mazgallar ve top delikleri binâ etdirüp kal‘an›n cümle rûy-› dîvârlar›n beyâz ku€u gibi a€ardup hamd-i Hudâ henüz kal‘a-i Kandiye dürr-i beyz-âsâ olup mânend-i gevher oldu. Târîh-i münâsib:

Evliyâya ism [ü] resmin sordular târîh içün,
‹smine dedi bu fleydâ kal‘a-i gevher-nigîn.

Sene 1080.

Der-temdîh-i eflkâl-i cemî‘i tabyât

Evvelâ kal‘an›n cemî‘i handaklar› ve cemî‘i der-i dîvârlar› flehir üzre ve deryâ ve sahrâ-y› Kandiye üzre havâle oldu€undan mâ‘adâ mezkûr Göllük taraf›nda Kum tabyas› evc-i semâya berâber olup üstünde kâmil mükemmel seksen pâre balyemez toplar› ve yigirmi aded havân toplar› olup üç aded asker-i ‹slâm al›r bir sedd-i Kahkahâ'd›r kim gûyâ kûh-› Elburz'dur.

Ve Topmeydân› kurbunda Ak tabyaya havâle Yass› tabya tâ Kanl› ma€ârâlar ve Tafll›klara var›nca bu tabya aslâ kufl kondurmaz. Kûh-› Erceyfl'e mânend flân vermifl bir kûh-› bâlâd›r. Ve üstü bir sahrâ-y› azîm olup müte‘addid soltat odalar› olup cümle on yedi pâre balyemez toplar› ve befl pâre havân toplar› var.

Ve bunun mukâbilinde Kemer Suyu kapusu üzre Arhonda tabyas› derler kim Sadr›a‘zama gelüp K›z›l tabya taraf›ndan Kandiye'yi muhâsara etdirüp fethine sebeb olan arhonda ya‘nî Urûm be€zâdesi demekdir, bu tabyay› ol binâ etdi€iyçün Arhonda tabyas› derler. Ba‘de'l-feth yine arhonda'n›n ta‘lîmiyle bu tabyay› ve gayri yerleri metânet üzre amâr etdirilüp "*El-kerîmu izâ ahide vefâh*"[1] mazmûnu üzre bu tabya sâhibi arhondaya Sadr›a‘zam cemî‘i mülk-i emlâklerin ve ze’âmet kö€lerin ihsân edüp yine kal‘aya nâz›r ve mu‘temed arhondal›k in‘âm olundu. Ammâ bu Arhonda tabyas› yüksek de€ildir, ammâ asl›nda zemîni âlî olmak ile cemî‘i tabyalar› korudur ve toplar›yla etrâflar› korudur. Gûyâ bir kûh-› A€r›'d›r

[1] Kerem sahipleri sözlerinde dururlar.

kim sedd-i metîndir. Üstünde alt› pâre serâmed balyemez toplar› var kim anlara menzil toplar› derler. Tâ ‹nâdiyye kal‘as›n ve Arhonoz da€lar›n güzer eder.

Der-s›fat-› binâ-y› Yüksek tabya

Evc-i âs›mâna ser çekmifl flekl-i murabba‘ kal‘an›n bir [r]ükn-i rekîni olmufl seksen arfl›n âlî kal‘an›n ana dîvâr›n›n iç yüzünde seksen arfl›n dahi kal‘adan âlî Yüksek tabya nâm›yla ma‘rûf cihân-nümâ bir sahrâ-y› Tîh-misâl bir kûh-› Alman ve el-amân ve bîamân ve bir sedd-i cihân ve bir sedd-i Ye’cûc-misâl kûh-› Bîsütûn'dur kim üstünde befl bin âdem ceng etse yerimiz dar demezler.

‹çinde iki yüzden mütecâviz soltat ve mortat odalar› oldu€undan mâ‘adâ yigirmi ad›m enli bu tabya üzre derin handak› var. ‹çerisi niçe kerre yüz bin âlât-› h›yel [ü] mekr-i fleytânat ile memlû olup handak›n iki cânibi kenârlar›nda niçe kerre yüz bin flaranpav direkleri ve domuz damlar›, bunlardan mâ‘adâ yerleri meydân-› azîmler olup Acem vilâyeti tarz› çevgân oynayacak niçe (yerleri) bofl yerleri var.

Ve ibtidâ bu kal‘ay› muhâsara etdi€imizde bu Yüksek tabya üzre iki aded serâmed mavuna direklerin birbirlerine m›hlayup dikili durup tâ zirve-i a‘lâs›nda iki ***[311a]*** âdem s›€acak kadar a€açdan bir küçük karavulhâne olup gemi dire€ine ipden nerdübânlar ile ç›k›l›r gibi nerdübânlardan küffârlar bu direk üzre karavulhâneye ç›kup evc-i semâya berâber olmufl direkler üzre tûrbînler ile Akdenizi ve ‹sfakiye da€lar›n ve cemî‘i nümâyân olan yerlerin gözedüp bir tarafdan düflman zâhir olursa haber verüp dîdebânl›k ederlerdi.

Sadr›a‘zam geldikde niçe bin gâziyân-› mücâhidânlar dalyan serâmed dirhemli tüfengler ile bu direk bafl›nda olan karavulhâne içre olan küffârlara ol kadar kurflum atd›lar kim aslâ yetiflmedi, zîrâ âs›mâna ser çekmifl amûd-› müntehâ oldu€undan mâ‘adâ asl›nda Yüksek tabya dahi eflâke ser çekmifl bir binâ-y› serâmeddir.

Hemân Sadr›a‘zam topçubafl›ya fermân edüp Sar› esed nâm bir serâmed top-› benâma âtefl e[di]nce bi-emrillâh gülle ol dire€e isâbet edüp yeniden iki pâre edüp üzerindeki kâfirleriyle zemîn-i handaka uçup küffârlar› pâre pâre oldular. Lâkin yine bu Yüksek tabyan›n bir taraf›nda üç aded direkler birbirlerine m›hl› olup bu dahi eflâke ser çeküp durur. Dahi küffâr bir sürûr [u] safâlar› ve yâhûd bir bednâm günleri olunca ol serâmed direk üzre bir azîm zer-ender-zer ü zîvere gark olmufl bir filand›ra San Marko tasvîrli bayra€› makaralar ile çeküp filand›ra açup tâ handak içine enüp kâhîce rûzgâr ile filand›ra bayra€› evc-i âs›mâna peyveste olurdu. Ba‘de'l-feth an› dahi Sadr›a‘zam k›rup endirtdi.

Ve bu Yüksek tabya-i azîm hakkâ eyle âlîdir kim flehir içre ve cümle sahrâlarda ve tâ Tamas da€lar›na var›nca gezen ve deryâda yüzen ve sahrâlarda tozan tozlar ve hûfl u tuyûrlar ve benî âdem ve devâbbâtlardan ne gezerse bu Yüksek tabyadan nümâyând›r.

Ve bu tabya üstünde yüz elli pâre üçer kat toplar› var kim e€er berren ve e€er bahren önlerinden bir cân halâs olamaz. Me€er evc-i âs›mânda kerrûbiyân halâs ola. Hattâ Deli Hüseyin Pafla birkaç kerre bu Kandiye'yi muhâsara etdikde bu Yüksek tabya cânibinden sar›lmak ile fethi müyesser olmam›fld›r. Defter ile yetmifl bin âdem helâk olup flehîd olduklar› meflhûr-› kâffe-i ümemdir.

Ve bu Yüksek tabyan›n alt› bofl bir flâhrâh-› azîm kemerlerdir kim tâk-i Kisrâ'dan niflân verir. Tûlu iki yüz elli aded ad›m vâsi‘ yoldur.

Ve bu mezkûr kemer önünde kal‘a içinden tarafa tabya alt›nda bir âb-› sâf azîm su kuyusu vard›r kim bu çâh-› mân›n etrâf›nda olan meydân-› azîmde esbâb yayk›yacak tafl tekneler var. Me€er hîn-i muhâsarada cemî‘i küffâr suyu bu kuyudan al›rlarm›fl.

Bundan mâ‘adâ derûn-› kal‘ada cümle alt› bin yetmifl aded âb-› sâf kuyular ve yedi aded kaynak sular ve k›rk aded ayazma b›narlar› var. Asker-i ‹slâm ise "Taflradan küffâr›n sular›n keselim" deyü çal›flup "Küffâr susuz bunals›n" deyü ol sevdâya yelerlerdi. Me€er kal‘an›n bir katre suya ihtiyâclar› yok imifl.

Ve bu kal‘an›n dîvârlar›n›n üstünde niçe lâz›ml› yerde yigirmifler ad›m enli ve yigirmifler zirâ‘ derin fleytânatl› ve kemîngâhl› handaklar› var kim niçe bin gûne hîle ve fitneler ile memlû handaklard›r. Bâ-husûs bu mezkûr Yüksek tabyan›n üstündeki handaklar içre yüz bin gûne çarh-› felek ve paçar›zlar ve hiyel ve dâm-› sicinler(?) ile ârâste olmufl handaklar› vard›r.

Ammâ kal‘an›n dâ’iren-mâdâr [handak›] seksen aded mi‘mâr arfl›n› derin ve seksen arfl›n enlidir. Lâkin bu Yüksek tabya ve Ak tabya handaklar›n›n ennilikleri kâmil birer tîrkefl oku menzili enli vâsi‘ handaklar olup kâmil seksener kulaç derin olup âdem afla€› bakma€a cür’et etmeyüp gözleri kararup kamaflup âdemin sevdâs› galebe eder, gâyet mahûf u muhâtara handak-› amîkleri vard›r.

Ve handaklar içre niçe bin aded bostânlar ve kuyular ve âb-› hayâtdan niflân verir su kaynaklar› ve gûristân-› küffârânlar var ve mezâristân-› üsârâ-y› ehl-i ‹slâm var.

Ve bu handak içinde kal‘an›n temeli dîvâr› dibinde dâ’iren-mâdâr kara taraf›n ihâta etmifl bir kat y›€›l› topraklar vard›r. Anlar dahi yere berâber onar arfl›n yüksek tabyac›klard›r, ammâ bölük bölük de€ildir. Hemân kal‘a dibin çepçevre ihâta etmifl y›€›l› toprakd›r kim kâmil yigirmi ad›m enlidir. Ve bu y›€›n topraklar›n altlar› dahi serâpâ s›çan yollu la€›mlard›r kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Ammâ la‘în küffâr bu y›€›lm›fl toprak siperleri kal‘a temeli önüne ol mülâhaza ile etmifl kim e€er Türk handakdan hâric olan tabyalar› üç y›la dak alup handak içine gelüp kal‘a ***[311b]*** temeline gelüp la€›m ederse Türk'ün la€›mlar› bulunsun mülâhazas›yla bu siper tabyalar›

edüp altlar›na kâmil bin aded sokak sokak la€›mlar etmifl. Ve aslâ beri ‹slâm askeri taraf›ndan bir vecih ile kal‘a temeli diplerine la€›mlar varmak muhâl idi. Ve la€›mlar varsa da kal‘an›n cemî‘i temelleri yalç›n kanara kayalar üzre var›nca kazup kal‘a temellerin b›rakm›fl.

Ve bu ulu handakdan taflra olan on iki aded mezkûr tabya-i azîmlerin altlar›nda cümle üç bin iki yüz aded çatal çatal yollu la€›mlard›r kim yollar›na niçe yârânlar ile mefl‘aller ve fânûslar ve yel mûmlar› yakup geze geze gâ’ib olayazup bîm ü haflyetden gerüye dönüp cümle küffâr›n la€›mât hazînelerin kat-ender-kat ba€lu hâz›r ve müheyyâ durur görüp engüflt ber-dehen edüp âlem-i hayretde kald›k. Mel‘ûn küffâr zîr-i zemînde köstebek s›çan› gibi flinâverlik edermifl.

Der-kâ’ime-i tarz [u] tavr-› eflkâl-i kal‘a-i Aktabya

Hakîr-i pür-taksîr yine bir gün birkaç nefer yârânlar ile pür-silâh olup elçinin ahvâl bilen bir keferesin kula€›z alup cebehâneden mefl‘aller ve yel mûmlar› yakup giderek k›rk elli kifli olup Aktabya alt›ndaki ulu la€›m yoluna girdik.

Kâmil yedi yüz ad›m bir vâsi‘ ulu yol ile cenûb cânibine gidüp yine zîr-i zemînde bir ulu meydâna ç›kd›k. Ol meydân›n niçe yerlerinde yine toprakdan elli aded pâyende direkler var. Her bir direk önünde birer aded flâhrâh sokaklar var kim kimi flarka ve kimi garba ve flimâle ve cenûba gitmifl sokaklar vard›r. Biz dahi bir sokak bafl›na bir niflân ve alâmet koyup bir cânibe gidüp Allâh bilir kim ne cânibe gitdik. Kâmil bu sokak içre dahi yedi yüz ad›m gidüp yine bir küçük meydâna vard›k, ammâ bu meydândan ileri sokaklar yok idi. Lâkin toprak üzre yol niflânlar› etmifller.

Bu meydân›n etrâf›nda yol yol ol kadar kat-ender-kat la€›mlar var kim ne gûne ta‘bîr ve ne bir vecih ile tavsîf ü tahrîr olunur de€ildir. Bu mahalden dahi ileri gitme€e havf edüp gerüye dönerken yollarda âb-› hayât su kuyular› var ve yollar üzre yine su kuyular› gibi toprakdan kesme nerdübânlar ile enilir kuyular var. Me€er onlar dahi (dahi) afla€› zîr-i zemînde birer kat la€›m yollar›na gidermifl. Andan afla€› bir kat dahi la€›m yollar› var.

El-hâs›l bu Aktabya alt›nda tâ tahte's-serâ ve mâverâya var›nca on ikifler kat-ender-kat la€›mlar var. Hattâ mukaddemâ K›z›l tabya önünde atd›€› la€›mlar›n bir atd›€› la€›m deli€inden on ikifler on üçer kerre la€›mlar atd›€›n›n as›llar› bu imifl kim yer alt›nda kat-ender-kat la€›mlar imifl. Bir la€›m› atup iflte la€›m› kalmad› deyü yürüyüfl ederken o yerden bir la€›m dahi atup niçe bin cân dahi helâk ederdi. El-hâs›l m›sra‘-› münâsib:

fienîden key buved mânend-i dîde[1]

mazmûnu üzre bu la€›mlar› görme€e muhtâcd›r. Yohsa ta‘bîr ü tavsîf ile anlat›lmaz.

Âh›r-› kâr bu Aktabya alt›ndan gerüye dönerken yemîn ü yesârda olan la€›mâtlar› birer birer sayd›k. Sa€ tarafda yüz aded la€›m-› azîm yollar› var kim her biri biner ve ikifler bin kîse bârûd al›r hazîneli la€›mlar ve aralar›nda cümle üç yüz aded küçük püskürme la€›mlar var. Bunlar›n altlar›nda dahi ol kadar la€›mlar var, tâ ka‘r-› zemîne enince böyle la€›mlard›r.

Andan sol taraf›m›zda cümle seksen aded la-€›m-› kebîr yollar› içinde birer h›rmen meydânlar› kadar direkli la€›mlar var. Ve bunlar›n aras›nda dahi üç yüz aded küçücük püskürme la€›mlar› var. Bunlar›n dahi altlar›nda ka‘r-› arza var›nca cümle tokuzar kat la€›m-› mühlikler var.

Bu iki tarafda la€›mlar› ve yollar›n add edüp bu mezkûr yollar›n her birinden niçe gûne sa€a sola perîflân olmufl la€›m yollar› içre geze geze bî-tâb ü bî-mecâl kalup "Meded bildi€imiz yollar› gâ’ib etmeyelim" deyüp gerüye dönüp niçe la€›m kuyular›na ve niçe ba€l› la€›m yollar›na u€rad›k. Me€er dahi bârûtlar› içinde imifl. Ve niçe bârûd hazînelerin ve niçe kerre yüz bin la€›m yollar›n sedd etme€e keraste direkleri ve tafllar› ve sâ’ir âlât-› la€›m mühimmâtlar›n seyr [ü] temâflâ ederek selâmetle serâsime taflra ç›kup sehel günefl görüp kesb-i hevâ edüp râhat-› cân bulduk.

Bu handakdan hâric olan tabyalar›n cümlesinden büyük bu Göllük taraf›ndaki kal‘a-i Aktabya'd›r. Cümle on üç aded köfle olup dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil üç bin ad›md›r. Hemân Erdel vilâyetinde olan Varat kal‘as› cirminde baflka bir kal‘a-i Aktabya'd›r, ammâ bu Varat'dan gâyet sarpd›r.

Ve cümle befl aded kapular› ***[312a]*** vard›r, ammâ büyük kapusu ana handak› içinde olup yokufl yukaru tafl döfle[li] nerdübân ile ç›k›l›r y›lma yokufldur kim hîn-i mahalde top çekmek ve top endirmek âsân olup çamur olmaya deyü kald›r›m döflelidir. Befl yüz ad›mda enilir ve garb taraf›na aç›l›r befl kat biri biri içinde sarp kapulard›r.

Ve bu kal‘an›n dâ’iren-mâdâr temelleri fieddâdî tafl binâlard›r, ammâ gayri tabyalar›n esâs-› binâlar› toprakdan kesmedir, ammâ bu Aktabya'n›n on arfl›n âlî tafl temelinden sonra yukarusu kesme kayal› ve toprakl› dîvârlard›r.

Ve etrâf›nda cümle alt› aded tabyalar› var kim her biri Varat ve Uyvar kal‘alar› kadar tabyalar› vard›r. Her tabyalar› üzre yine da€lar gibi toprak y›€›l›d›r.

Ve bu Aktabya içinde bir meydân-› azîmi var. ‹ki üç bin aded so[lt]atlara odalar ve zîr-i zemîn ve gâr-› yetîmânlar var. Ve su kuyular› ve su sarn›çlar› vard›r.

1 ‹flitmek nas›l görmek gibi olur?

Ve alt›ndaki la€›m yollar› tâ Kuflakl› Manast›r'a dak ve Çamafl›r deresine ve Ç›narl›deresi'ne var›r yollar› var.

Ve bu Aktabya'n›n kat-ender-kat k›rkar arfl›n enli ve k›rkar arfl›n derin handaklar› var. Yine böyle iken handaklar› içinde yere berâber domuz damlar› var kim handak içinden kal‘an›n yan›na âdem varmak muhâldir.

Ve handak içi ve taflras› kenârlar›nda kat-ender-kat flaranpavlar var kim gûyâ a€aç deryâs›d›r. Gûnâ-gûn hiyel ü fleytânatlar eylemifldir kim yan›na hûfl u tuyûr varsa dûzahlar›na sayd olunur. Bu gûne lu‘bedebâz ve hîlebâzl›klar te’lîf eylemifl kim gören âdemin akl› gider.

Bir âdem bu kal‘ay› her gün yüzer kerre im‘ân-› nazar ile nazar etse bir görüflünde dahi bir gûne eflkâl-› tarz [u] tavrda dahi nümâyân olur.

Hamd-i Hudâ küffâr›n hüsn-i tedbîr edem deyü inflâ etdi€i fleytânatlar cümle sû-i tedbîr olup cümle tahayyülât efkâr-› fikr-i fâsidleri hebâ olup ilhâm-› Rabbânî ile asâkir-i ‹slâm bu Aktabya ve Yüksek tabya ve B›y›kl› tabyalar› taraflar›ndan sar›lmayup cümle küffâr›n yigirmi yedi y›ldan berü çal›fld›klar› cümle hebâya gidüp her kâr-› nâ-savâblar› bikr-i nâ-flüküfte kalup Âl-i Osmân askeri bekâretin izâle edüp sühûletle kabza-i tasarrufa al›nd›, *lillâhi'l-hamd*.

E€er bu Aktabya câniblerinden muhâsara olunsayd› niçe kerre yüz bin asker-i ‹slâm telef olup niçe Moton ve Koron geçüp bir tafl› al›nmaya idi. An›niçün küffâr sulh günleri çad›rlar içinde derlerdi kim

"Kal‘ay› size verdi€imize a€lamaz›z, ammâ âh size Aktabya'm›z›n ve Yüksek tabyam›z›n cengini ve etdi€imiz hîle ve âteflbâzl›k la€›m yollar›n göstere-medik, âh sizi anda murâd›m›z üzre k›ramad›k" deyü domuz k›l›-misâl saç ve sakallar›n yolarlard›.

Ve bu Aktabya dibindeki ana handak› içre tâ Küllük taraf›ndan deryâ suyu gelüp liman-misâl kay›klar yanafl›r imifl. Hâlâ ‹brâhîm Kethudâ Pafla flaran-pavlar ile sedd edüp gemi de€il bir ç›rn›k girmez oldu.

Ve bu Aktabya sa€›nda ve solunda iki aded tab-yalar dahi vard›r, ammâ Aktabya'dan alçakd›r kim Aktabya'ya siper olmufllard›r. Göllük taraf›ndaki tabyaya Bölme tabya derler. Ve sa€ taraf›ndakine Öksüz tabya derler, zîrâ bu iki mücedded tabyalar Aktabya'n›n koltu€u alt›nda vâki‘ olmufllard›r, gûyâ Aktabya'n›n o€ullar›d›r kim her biri âtefl-i Nemrûd içinde kalm›fllard›r, ammâ niçe anay› ve babay› a€ladup öksüz koduklar›yçün Öksüz tabya derler.

Andan lodos taraf›na Yar›mca tabya ve yine lodos cânibinde Çatal tabya, andan yine lodosa nâz›r Koltuk tabyas›, andan yine lodosa nâz›r Yüksek tabyan›n handak› afl›r› mukâbelesinde F›ç›l› tabya. Bu tabyan›n bir köflesinde azîm mefret flarâb f›ç›lar› içre toprak tolu oldu€undan F›ç›l› tabya derler. F›ç›lardan sarp meterisleri olup Yanyal› Bebr Pafla'n›n çetecilerin bîzâr etmifldi, zîrâ bir tabya mülhak olmayup baflka bir metîn tabya idi. Bunun dahi üç köflesinde üç aded tabyalar› vard›r kim cümle cirmi kâmil iki bin ad›md›r ve baflka elli ad›m enli handak› içinde yere berâber domuz dâmlar› ve kat-ender-kat flaranpavlar› vard›r.

Andan yine garb taraf›na Karanl›k kapu handak› önünde Hüseyin Pafla tabyas›, andan yine cânib-i garbda Karanl›k kapunun garb taraf›nda Rûmeli kolu tabyas›, andan Pan›grad kapusu önünde yine handak afl›r› Çufud tabyas›, iki y›lda gücile berbâd olup yine amâr oldu.

Andan Kanl› tabya bu dahi berbâd oldu. Andan *[312b]* Haçl› tabya dahi berbâd oldu. Andan Dere tabyas› dahi hâke berâber oldu. Andan K›z›l tabya önünde Tafll› tabya üç sene kâmil sedd-i Nemrûd-vâr metîn ve müstahkem durup niçe bin âdem o€lan›n helâk edüp mur€-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kalup dest-i Âl-i Osmân'dan halâs oldu.

Ve andan afla€› Atl› tabyas› dahi berbâd olup yine mezkûr Tafll› tabyadan bu Atl› tabyas› temeline küffâr girüp ceng-i azîm ederlerdi, zîrâ Tafll› tabya ile Atl› tabyas›n›n yer alt›ndan birbirlerine yollar› var imifl. Bu Tafll› tabya bir sarp kayal› ve seng-i hârâl› yerde vâki‘ olma€ile üç sene kâmil Âl-i Osmân'a karflu durma€a tahammül etdi€inden cânib-i erba‘a-s›ndan niçe yüz la€›mlar at›lup yine ol meydânda bî-bâk ü bî-pervâ gö€üs gerüp niçe kerre yüz bin âdemin {flehâdetine} sebeb olup âh›r-› kâr feth olmayup K›z›l tabyaya sar›lma€a mübâfleret olunup andan ferâ€at olundu.

Ve K›z›l tabya dahi bir y›lda gücile berbâd olup yedi yüz yetmifl âdem K›z›l tabyadan içeri kal‘an›n yeni dîvârlar› feth olup üçüncü y›lda kal‘a dahi gücile feth oldu.

Ve bu ulu handakdan taflra olan tabyalar›n baflka baflka k›rkar ve ellifler ad›m enli ve derin handaklar› içinde ve kenârlar›nda niçe kerre yüz bin aded gûnâ-gûn flaranpav direklerin feth edince niçe yüz bin âdem flehîd olup bu handaklardan taflra Kuflakl› Manast›r sahrâlar› taraflar›nda niçe bin gûne meterisler ve la€›mlar etmifldi ki üç y›l kâmil ol taraflara bizim asker-i ‹slâm u€rayamayup kal‘a kapular› aç›k durup küffâr›n atlar› ve s›€›rlar› ve koyunlar› ve keçileri ve h›nzîrlar› sürü sürü otlayup gezerlerdi, ammâ yine bizden cebeciler iflleyüp küffârdan kelle ve diller al›rlard›.

Der-beyân-› imâret-i cevâmi‘hâ-y› selâtîn-i Âl-i Osmân ve gayri sâhibü'l-hayrât vüzerâ-y› mîr-i mîrân-› a‘yân

Evvelâ bu kal‘a-i Kandiye içinde olan cemî‘i imârâtlar› mâ-vaka‘› üzre ceneral ve arhonda ve milota nâm kefere defterdârlar› ve ba‘de'l-feth mu-

harrir defterleri üzre cemî‘i âsâr-› binâlar› ayân u beyân eder. Evvelâ,

Der-beyân-› esmâ-i câmi‘-i Sultân Mehemmed Hân-› Gâzî

Lisân-› Rûmca ismine (---) derler. Ve lisân-› Talyan-› Freng'de (---) (---) derler.

Hazret-i Îsâ asr›nda bânîsi (---) (---). Ba‘dehu hazret-i (---) hilâfetinde Âl-i Fât›miyyûn'dan Afrika pâdiflâh› Sultân Mansûr Ma€rib-zemînden gelüp bu cezîre-i Girid'i feth edüp bu deyr-i azîmi câmi‘ edüp ba‘dehu ‹flpanya eline girüp dahi vüs‘at üzre deyr-i kebîr idi.

Ba‘dehu Bundukanî Venedik'i eline girüp dahi ziyâde amâr edüp erganonhâne edüp hamd-i Hudâ bu sâl-i mübârek-i garrâda dest-i Âl-i Osmân'a girüp ma‘bedgâh-› müslimîn olup fleb [ü] rûz âyîn-i dîn-i Muhammedî olur. Hâzâ min fazl› Rabbî.

Evvelâ bu câmi‘-i pür-envâr zergerdân ta‘bîr olunan pabuçlu ayak (ayak) ile k›ble kapusundan tâ mihrâba var›nca tûlu iki yüz elli ayakd›r. Arz› yüz ayakd›r, k›rk arfl›n yüksekdir.

Ve cümle servi a€ac› çat›lar› ve kiriflleri üzre la‘l-gûn kiremit örtülüdür.

Ve içerisi ve taflras› nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn olup müzeyyen olmufldur.

Ve yigirmi aded pençereleri revzenlerinde necef ve moran ve billûr câmlar ile müzeyyen olmufldur.

Ve eyle bir hevâdâr ve müferrih ve teferrücgâh câmi‘-i ‹slâmd›r kim misli me€er ‹slâmbol'da Süleymâniyye câmi‘i ola.

Ve gûnâ-gûn münakkafl harîr hâlîçe-i Sifâhânîler ile pây-endâz döfleyüp ârâste olmufldur.

Ve niçe bin aded gûnâ-gûn kanâdîl-i musanna‘lar ve necef âvîze-i maslûbâtlar ile pîrâste olup gûyâ bir câmi‘-i arûsek-i dîbâ olmufldur.

Ve bir mihrâb u minber olmufldur kim üstâd-› mühendisîn-i mermer-bür bu minber ü mihrâba mu‘âdil ‹slâmbol'da Sultân Ahmed Hân câmi‘inde etmemifldir.

Ve mahfil-i mü’ezzinân-› Bilâlîsi ve vâ‘›z ü nâs›h kürsîsi hod eyle musanna‘ u maksûreler olmufldur kim gûyâ birer kâh-› Havarnakd›r.

Ve mihrâb› pençerelerinin önünde tûlen ve arzen kâmil bir zirâ‘ bir bâ€-› ‹rem-misâl bir hadîka-i ravza-i R›dvândan niflân verir bir cinîni var kim Cenâb-› Bârî rûy-› arzda ne kadar eflcâr-› müsmirâtlar halk etdi ise bu bâ€-› Merâmda mevcûd olup cümleden mümessek incir meyvesi Nâzilli incirine akrând›r.

Ve bu bâ€-› gülzâr›n solunda amelî k›rk aded sütûnlar üzre kârgîr toloz kemerlerle ma‘mûr bir tabaka medrese hücreleri cümle kurflum ile mestûr ve ma‘mûr halvethânelerdir.

Ve hareminin tûlu ve arz› sadrancî bin aded mi‘mâr arfl›n› harem-i vâsi‘dir. Bu haremin tâ vasat›nda henüz nev-peydâ binâ *[313a]* olunmufl bir havz-› Hanefî-i musanna‘› var, suyu âb-› zülâl kemer suyundand›r. Etrâf›nda Hanefî lülelerinden âb-› nâblar selsebîl-âsâ cereyân edüp cemâ‘at-i kesîreler tecdîd-i vudû’ edüp tâ‘at-› Yezdân ederler. Ve havz›n f›skiyye ve fevvâreleri havuz üzre olan kubbenin zirve-i a‘lâs›na pertâb eder. Bu kubbe-i nîlgûn sekiz aded sütûn-› müntehâlar üzre mebnî olup rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr olup bu kubbe-i âlî üzre pür altun ile mutallâ olmufl bir alemi var kim çeflm-i insân hîrelenir.

Ve bu câmi‘in üç kapusu vard›r. ‹kisi yan kapulard›r. Biri k›ble kapusudur. Bu bâb-› âlîlerin üstlerinde kurflum ile mestûr hafleb binâ-y› münakkafl (...) vard›r, ammâ k›ble kapusu üzre kurflum örtülü kubbenin alt›nda câmi‘ kapusunun mermer kemerlerinde olan z›hlar ve girihler ve islimîler ve kat-ender-kat hurdegîr ve musanna‘ (Freng) Freng-pesend hayâl-fikr mermer-bürlük ma‘rifetlerinin misli rûy-› arzda yokdur. Me€er Atina vilâyetinde yâhûd misli me€er flehr-i Sivas'da Gökmedrese kapusunda ola. Ammâ bu Girid'de Hünkâr câmi‘i kapusuna im‘ân-› nazar ile nigerân eden erbâb-› ma‘ârif bilir kim ne gûne musanna‘ nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn bâb-› mu‘allâd›r.

Ve bu câmi‘in solunda olan haremin cânib-i erba‘as›nda somâkî ve yeflim harekânî sütûnlar üzre müte‘addid medâris hücreleri var. Fevkânî ve tahtânî birer gûne kâfirî musanna‘ binâ savma‘alard›r kim her biri cihân-nümâ dâru't-tedrîslerdir. Ve dahi kefere zamân›nda dahi me’kelhâne-i imâret imifl, ammâ flimdi henüz eyle bir ma‘mûr dâru'z-ziyâfe olup cemî‘i bay u gedâ-y› guzât-› müslimîne ve gayri âyende vü revendegân ve pîr-i mu€âna ni‘met-i nefîsesi bî-imtinân mebzûldür.

Ve bu câmi‘in minâresi sol taraf›nda bir tabaka flerîfeli serâmed nev-binâ bir minâre-i musanna‘d›r kim cümle yüz k›rk ayak âlîdir. Mukaddemâ çâr-kûfle çanhâne olan kullesini minâre etmek murâd etdiklerinde Göllük taraf›ndan Kaplan Pafla ve Ket-hudâ ‹brâhîm Pafla bu çanhâne kullesin sademât-› top ile rahnedâr etdiklerinden bu minâre-i serâmedi k›rk günde nev-binâ etdiler.

Hulâsa-i kelâm eyle bir k›t‘a-i ra‘nâ ve bir tarh-› zîbâ mer€ûb [u] matlûb-› cihân câmi‘-i mînâ bir serhadde ve bir diyârda yokdur, zîrâ içinde cemî‘i kiriflleri ikifler âdem kucaklar servi a€ac›d›r. Ve cümle zerkârî ve halkârî tavan levhalar› hemçünân servi tahtalar› oldu€undan râyiha-i tayyibelerinden câmi‘ içinde olan cemâ‘at-i kesîrelerin demâ€lar› mu‘attar olur.

Hattâ sene 1077 târîhinde Sadr›a‘zam bu Kandiye alt›na ›lgar ile salt gelüp meteris yerlerin teferrüc etdikde bu Hünkâr câmi‘-i manast›r›n görüp,

"‹nflâallâhu Te‘âlâ ba‘de'l-feth bu sâl-i garrâda bu deyr-i kebîri sa‘âdetlü pâdiflâh›m›z içün câmi‘-i flerîf

ederiz" buyurduklar›nda hakîr-i fakîr nass-› kât›'la câmi' etme€e niyyet etdikleri sâl-i garrâda târîh olmufldur kim sûre-i Bakara'da mastûrdur:

[1] ·Ł‰†ŁAA„†'◊—· *Sene 1077.*

Hattâ bu âyet-i flerîfeyi mihrâb dîvâr›n›n solunda Karahisârî tarz› celî hatt ile rûy-› dîvâra tahrîr edüp Sadr›a'zamdan yüz altun ihsân alup Âsaf-› âlî-himem buyurdular kim,

"Bu âyet-i flerîfe bu kal'an›n fethine flürû' etdi€imize ve bu câmi'i kenîseden mihrâb-› Muhammedî'ye vely edece€imiz niyyetine târîh olmufldur" buyurdular, ammâ hakkâ ki pesendîde-i âlem bir câmi'-i pür-nûr olmufldur. Beyt:

Ra'eynâ câmi'e'd-dünyâ cemî'an
Ve lâkin mâ ra'eynâ misle hâzâ[2]

Der-ta'rîf-i câmi'-i azîm Vâlide-i Sultân Mehemmed Hân

Mezkûr Hunkâr câmi'inin cenûbîsi taraf›nda bir âlî zemîn üzre câmi'-i zîbâd›r, ammâ Hünkâr câmi'inden sehel küçükdür kim tûlu iki yüz ayakd›r, arz› seksen ayakd›r.

Ve solunda bir imâret-i dâru'l-it'âm› var. Ni'meti âyende vü revendegânlara mebzûl olup bir medrese-i âlimân-› müfessirân› vard›r.

Bu câmi'in dahi kubbesi servi hafleblerinden çatmalar› ve cümle kirifflleri üzre serâpâ la'l-gûn-› ibret-nümûn musanna' kiremit örtülüdür.

Ammâ bir kâflî-i çîn mihrâb› ve bir musanna' minberi ve bir murassa'-misâl mahfil-i münîfi ve bir kürsî-i sadefkârî nazîfi vaz kim ta'bîr ve tavsîfden ârîdir, ammâ minâresi yine kâr-› kadîm Îsâ minâresidir, ammâ içine bir kat Muhammedî minâresi binâ etdiler.

Der-tavsîf-i câmi'-i Sultân ‹brâhîm Hân

"Bu kal'a henüz binâ olundu, bunda Sultân ‹brâhîm câmi'inin münâsebeti nedir?" deyü su'âl olunur. Sultân ‹brâhîm Hân asr›nda bu kal'an›n niçe kerre feth [ü] teshîrine mübâfleret olunup fethi müyesser olmayup âh›r-› kâr yine fethine cidd [ü] ihtimâm [u] bezl-i himmet etmek içün Sultân ‹brâhîm Hân bu Kandiye'ye havâle ‹nâdiyye kal'as›n binâ edüp derûn-› hisârda ‹brâhîm Hân içün bir câmi'-i azîm binâ olunup bu kal'a feth oldukda ‹nâdiyye kal'as› ve ‹brâhîm Hân câmi'in cümle münhedim etmek iktizâ edüp Kandiye kal'as› içre Sultân ‹brâhîm câmi'in binâ edüp cümle e'imme ve hutebâlar› ve sâ'ir mürtezika ve hüddâmlar› hidmetlerinde oldular. ‹flte bu câmi'in sebeb-i binâs› eyle olmufldur, ammâ musanna' ve müzeyyen câmi'-i kadîm olup cümle kirifflleri ve çat›lar› serâpâ ***[313b]*** servi d›rahtlar›ndan ve levhalar›ndan olup bu dahi kiremit ile mestûr bir câmi'-i ma'mûr[dur].

Der-tahrîr-i câmi'-i Fâtih-i Kandiye Vezîria'zam Fâz›l Ahmed Pafla

Çârsû-y› bâzâr kurbunda olmak ile cemâ'at-i kesîreye mâlik olup tûlu ve arz› yüz seksener ayakd›r. Ve mihrâb› taraf› dörd aded amelî sütûn üzre nev-binâ toloz kemerlerdir. Gayri yerleri mâ-tekaddemden olageldü€i üzre servi kirifller üzre kurflum örtülü câmi'dir, ammâ bunun dahi mihrâb› ve minberi ve cümle billûr ve necef ve moran câmlar› gâyet musanna' olup nûrun alâ nûr bir câmi'-i pür-nûrdur. Ve mihrâb› önü flâhrâh sokakd›r.

Ve flark taraf› bâ€-› ‹rem-misâl bir cinîn-i gaytând›r. Ve cümle iki kapusu var, küçük kapu ve orta kapusu gâyet büyükdür kim üç aded kapulard›r. Üçü dahi maflr›ka nâz›r kapulard›r.

Ve sol taraf›ndaki bir kapu sol tarafdaki haremde havz u flâzrevân musluklar›na nâz›rd›r. Ve bir musanna' kurflum örtülü flâzrevân kubbe-i serâmeddir kim üstâd-› mi'mâr mühendisîn henüz nev-binâ bir kubbe-i zîbâ îcâd etmifldir kim alt› aded rakîk mermer sütûnlar üzre vaz'-› binâ olunmufldur. Ve câmi'in solunda olan cemâ'at dehlîzi soffas› amelî direkler üzre kirifflerin münakkafl tavanlar› üzre serâpâ kurflum örtülüdür.

Ve câmi'in sa€ taraf›nda henüz üstâd-› bennâ bir minâre-i ra'nâ etmifldir kim Hünkâr câmi'i bânghânesinden musanna' serâmed minâre-i musanna'd›r.

Der-temdîh-i câmi'-i Mahmûd Kethudâ-y› Sadr›a'zam

Bu sadr›a'zam câmi'inden küçükdür, ammâ bir tarz-› âhar garîb ü acîb câmi'-i habîbdir. Târîhi:

"*Hey binâ-y› A€a*" lafz›d›r.

Sene 1080.

Bu câmi'-i mesîregâh-› tekyegâh›n mihrâb› önünde olan bâ€-› Merâm hadîkay› ta'bîr ü tavsîf etsek bir felâhatnâme nâm bir mücelled kitâb-› benâm olur. Ancak sadranc nakfl› tarh olmufl cümle bin altm›fl yedi zirâ'-› Mekkî bir cinîn-i gülistân olup cemî'i flükûfe ve giyâhât [u] nebâtât eflcârât-› müsmirât›n›n envâ'›ndan mevcûd olup gûnâ-gûn maksûreler ve müte'addid müsâfirhâne hücreleri ve f›skiyye ve havz u flâzrevânlar›ndaki fevvâreler ibret-nümûn olup bir matbah-› azîmi ve kilâr odalar›nda binden mütecâviz bak›r avânî makûlesi olup bir vakf-› azîm mesîregâh-› tekye-i iremistân olmufldur. Cümle maksûrelerinde cemî'i erbâb-› ma'ârifân cem' olup niçe a'yân-› kibârlar gelüp seyr [ü] temâflâlar edüp kesb-i tarâvet ederler.

---

1 *Kur'ân,* Bakara 144, 149, 150; "(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir"

2 Dünyadaki bütün camileri gördük, ancak bunun benzerini görmedik.

Ammâ câmi‘ mihrâb›n›n iki aded pençere[leri] bu mezkûr bâ€-› ‹reme nâz›r olup bu pençereler üzre iki aded câmlar› var kim her biri birer Rûm harâc› de€er gâyet musanna‘ hurde nakfl-› bûkalemûn câm-› musanna‘-nümûnlard›r.

Bu câmi‘in dahi servi d›rahtlar›ndan kiriflleri ve münakkafl tavan zerkârî ve halkârîleri cümle servi levhalar›d›r. Ammâ bu câmi‘in sol taraf› nev binâ kârgîr toloz kemerler ile mebnî olup dahi vâsi‘ câmi‘-i metîn olmufldur. Ve bir nev-binâ bir serâmed minâre-i ra‘nâs› var kim gûyâ bir serâmed servidir.

Ve câmi‘in solundaki harem içre bir âb-› hayât su sarn›c› var. Mâh-› Temmûz'da suyu buz pâresidir. Bu haremin etrâf›nda dâru't-tedrîs hücreleridir. Ve imâretinde ni‘meti subh u mesâ mebzûldür.

Ve bu câmi‘in mihrâb [ü] minberi ve gûnâ-gûn âvîze-i musanna‘lar› ve ibrîflim hâlîçeleri ve e’imme ve hutebâlar›n›n vas›flar›nda lisânlar kâs›r ve kalemler kâsirdir.

Hulâsa-i kelâm bir câmi‘-i rûflendir kim nazîri yokdur.

Der-evsâf-› câmi‘-i pür-envâr-› Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla

K›ble kapusu üzre târîhi budur:

Bu câmi‘ tâm olunca (---) târîhini dedi,
Salât ehline yap›ld› yine bir câmi‘-i zîbâ.

Sene 1080.

Bu dahi çatma servi kiriflli ve servi münakkafl tahtalar üzre k›rm›z› kiremitlidir, ammâ iki yanlar›nda dehlîz soffalar› üzre serâpâ kurflum örtülüdür.

Ve bir mihrâb u minbere mâlikdir kim böyle bir mermer-i hâmdan minber-i ra‘nâ bir diyârda yokdur. Me€er Karadeniz sâhilinde Sinop câmi‘i minberi ola. Derûn-› câmi‘in iki taraf›nda fevkânî cemâ‘at mahâfilleri vard›r.

Ve bu câmi‘ içre olan mücevher ve murassa‘-misâl musanna‘ âvîzeler bir câmi‘de yokdur. Me€er ‹slâmbol'da Sultân Ahmed'in Yeni Câmi‘inde ola. Dahi niçe bin gûne hasenâtlar› vard›r ammâ haremi dard›r, zîrâ flehrin gâyet makbûl izdihâm yeridir. Ve gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir.

Ve evkâf› gâyet çokdur. E’imme ve hutebâs› ve mü’ezzinânlar›n›n nazîri yokdur.

Ve haremi sol taraf›nda vâki‘ olup bir müdevver havz› ve etrâf›nda Hanefî musluklar› üzre sekiz aded sütûn-› nahîflerin kemerlerinde bir müdevver ve musanna‘ kurflum örtülü kubbesi var kim bu dahi gûyâ bir kubbe-i nîlgûn tâk-› nüh-tâkd›r. Ve havz-› pâkinin etrâf› musanna‘ Fahrî oymas› gibi müflebbek oyma mermer kafeslerdir.

Netîce-i merâm bu dahi Ürd-i ‹rem kasr›ndan niflân verir bir minâre-i serâmedli bir musanna‘ ve müferrih ve dilküflâ câmi‘-i zîbâd›r kim içine bir kez giren ç›kaca€› gelmeyüp fleb [ü] rûz tâ‘at [u] ibâdâta meflgûl olur. Etrâf›nda niçe niçe ulemâ ve sulehâlar›n hücreleri vard›r. ***[314a]***

Der-tektîb-i câmi‘-i Defterdâr Ahmed Pafla

Çârsû içinde havuz meydân› önünde bir câmi‘-i pür-cemâ‘atdir kim tâ Hazret-i Ömer hilâfetinde Ma€rib-zemîn pâdiflâhlar›ndan Sultân Mansûr-› Afrikî binâs›d›r. An›niçün k›blesi do€rudur. Bunun dahi içerisi cümle servi çatma kirifllerdir. Lâkin bunun içinde sekiz aded sütûn-› müntehâlar var kim her biri birer hazîne-i M›s›r de€er. Bunun dahi mihrâb u minberi gâyet musanna‘ hatlar ile müzeyyendir. Ve taflras›nda sa€ ve solunda yan soffalar› cümle kurflum örtülüdür. Ve sol taraf›ndaki haremde dîvârda âbdest musluklar› ve sa€›ndaki haremde cenâze musallâs› tafl› vard›r. Ve bir mevzûn fleflhâne sürâhî minâresi var. Yol üzre k›ble kapusu vâki‘ olup demir pençerelerdir. El-hâs›l gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlik ma‘bedgâh-› kadîmdir.

Der-tastîr-i câmi‘-i Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla

Büyük liman kapusunun iç yüzünde bir mürtefi‘ zemînde cümle kiriflleri ve tavanlar› servi haflebli ve kiremitli ve bir serâmed minâreli küçük câmi‘dir, ammâ subh [u] mesâ cemâ‘atden hâlî de€ildir. Ve sol taraf›nda deryâya nâz›r bir tûlânîce vâki‘ olmufl yan soffas› var. Cümle erbâb-› tüccâr ve seyyâhân-› berr ü bihâr anda ibâdet edüp i‘tikâf niyyetiyle istirâhat edüp yat›rlar.

Bu câmi‘ liman a€z›nda ve iskele bafl›nda vâki‘ olmak ile cemâ‘ati firâvân olup câmi‘ alt›ndaki cümle dekâkînleri câmi‘in akâret-i hayrâtlar›d›r. Ve bâ-bâyâne binâ olunup flöhret ü ziyneti yokdur. Hemân bir sâde güzeli câmi‘-i dürr-i beyz-âsâd›r. Lâkin haremi yokdur, zîrâ flehrin makbûl ve d›yk yerinde vâki‘ olmufldur.

Der-medh-i terkîm-i câmi‘-i Ankebût Ahmed Pafla

Kal‘an›n cenûbî taraf›nda Yüksek tabya kurbunda kiremitli ve çanl›k minâreli bir bâbâyâne sâde güzeli bâ€-› Merâm misilli bir h›yâbân [u] gülistân bâ€çeli ve bir imâret ve medreseli bir ok menzili kadar bâ€çe-i azîm içinde Ürd-i behiflt-i heflt-misâl bir câmi‘-i bî-misâldir. Ve sol taraf›ndaki medrese içre bir âb-› hayât su sarn›c› var. Etrâf› dâru't-tedrîs-i âlimân-› müfessirânlar sâkindir kim fleb [ü] rûz ilm-i hadîs tilâvet olunur.

Der-sitâyifl-i câmi‘-i Defterdâr-› sâb›k Melek ‹brâhîm Pafla

Bu câmi‘ mukaddemâ ‹nâdiyye kal‘as› içinde Eski Defterdâr Efendi câmi‘i idi. ‹nâdiyye münhedim olmak [ile] ol câmi‘e bedel bu câmi‘i ‹brâhîm Pafla amâr etdi€iyçün ‹brâhîm Pafla câmi‘i derler. Cümle kârgîr binâl› ve alt› aded kârgîr kubbeli metîn ve musanna‘ câmi‘dir, ammâ cemâ‘atden garîbdir, zîrâ flehrin bir kenâr›nda bâ€lar içre vâki‘ olmufldur, ammâ etrâf›nda fukarâ-y› Halvetî meflâyihleri sâkin olup fleb [ü] rûz tevhîd [ü] tezkîr sürülür.

Der-fasl-› câmi‘-i Kul kethudâs› Zülfikâr A€a

K›ble kapusu üzre altun ve lâciverd ile mastûr olan târîhi budur:

Hezârân sad-pesend edüp dedi târîhini hâtif,
‹bâdetgâh ol›cak böyle gerek câmi‘-i zîbâ.

Sene 1080.

Di€er târîh li-nâm›k›h›:

Evliyâ bu câmi‘i gördükde târîhin dedi,
Bu binâya dâ’im Allâh ola Settâr› Mu‘în.

Sene 1080.

‹mdi ey ihvân-› vefâ bu Kandiye içinde de€il belki memâlik-i mahrûse-i ‹slâmiyyede böyle bir câmi‘ yokdur kim sâfî kârgîr toloz kubbeli bir Urûm kenîsesi idi. ‹çinde hâlâ a€açdan bir eser olmayup cümle der-i dîvâr› altun ile halkârî nakfl-› bûkalemûn iken flimdi bin kat ol kadar dahi ziyâde nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn olup serâpâ rûy-› dîvâr› altun hal ile zer-ender-zer olup nûrun alâ nûr oldu.

Mihrâb› sünnet üzre sâde güzelidir, ammâ bir beyâz mermer-i hâmdan flebeke-i Fahrî oymas› gibi bir mukarnasl› minbere mâlikdir kim cihân›n ‹slâm diyârlar›nda nazîri olmayup bir yere yap›flmam›fl hemân meydânda câmi‘in sa€ taraf›nda bir kürsî-i vâlâ-y› serâmeddir kim gûyâ câmi‘in rûhudur. Ve bir münakkafl flebekeli mermerden mü’ezzinân mahfili var kim bu dahi lâ-nazîre leh kabîlinden olup bir vecih ile ta‘bîr ü tavsîf olunmaz.

Bu câmi‘in sol taraf›nda yine câmi‘e tetimme bir musanna‘ kubbesi var. Ve cümle üç aded kapular› olup biri k›ble kapusu büyükdür, biri tetimme kapusu solundad›r. Sa€ taraf›nda harem kapusudur.

Ammâ k›ble kapusu önündeki haremde bir beyâz mermerden havz-› latîf flâzrevân› var. Cümle cemâ‘at andan tecdîd-i vudû’ edüp maksûre-vâr bir küçük kubbeli ve kurflum örtülü flâzrevân havz› kubbesidir kim sâfî zerkâr nakfl-› bûkalem[ûn]dur.

Ve sa€ taraf›nda bir âb-› hayât su sarn›c› var. Ve câmi‘ içre mü’ezzinânlar›n mahfili alt›n[d]a bir âb-› hayât kuyusu var. Ve minâresi yine eski çanl›kd›r, ammâ tâ zirve-i a‘lâs› ortas›nda bir minâre külâh› binâ olunup bir flerîfesi var, gâyet musanna‘d›r. ***[314b]***

Bu câmi‘-i zîbâ üç yüz ad›m tûlu ve arz› bir bâ€-› Merâm gül-i gülistân ve sünbül-i reyhânistân içinde vâki‘ olup gûyâ bir kasr-› Havarnakd›r. Bu câmi‘in kubbeleri üstü serâpâ k›rm›z› horasânî kireç ile s›val›d›r. El-hâs›l cânib-i erba‘as› talebe hücreli ve mekteb ve medreseli bir müzeyyen ve mahbûb u mer€ûb câmi‘-i zîbâd›r kim kal‘a-i Kandiye'de de€il belki gayri yerde nazîri yokdur. Hudâ-y› Müte’âl ink›râzu'd-devrân mü’ebbed ede.

Der-ta‘rîf-i câmi‘-i Kapudan Kaplan Mustafâ Pafla

Kandiye kal‘as›n›n liman› a€z›nda Su kullesi içinde bir küçük câmi‘-i zîbâd›r kim gûyâ cihân-nümâ bir kasr-› ‹remezâtü'l-imâdd›r. Cümle kârgîr binâ olup serâpâ kurflum örtülü ve bir kârgîr minâreli câmi‘-i mecma‘›'l-irfân mesîregâh, teferrücgâh, ma‘bedgâh-› flîrîndir.

Bu câmi‘ binâ olunurken Su kullesi dahi ta‘mîr ü termîm olundu€una târîh olmufldur:

Evliyâ'ya biri kalkup sordu fethi târîhin,
‹smine dedi bofl idi kal‘a-i gevher-nigîn.

Sene 1080.

Di€er târîh-i zîbâ:

Bir velî ç›kd› dedi böylece yaz tâ[r]îhin
Müjde Kandiye'yi feth eyledi Ahmed Pafla.

Sene 1080.

Târîh-i di€er:

Tamâm olunca fethi târîh içün,
Okuduk sûre-i ‹nâ Fetahnâ.

Sene 1080.

Târîh-i âhar, güfte-i Koca Vezîrzâde Süleymân Be€ *sellemehullâh:*

‹ftihâr edüp an›nla dedi fâtih târîh,
K›ld› Allâh bana Kandiye fethin ihsân.

Sene 1080.

Di€er târîh-i Süleymân Be€:

H›sn-› Kandiye'de çûn mehl ile a‘dâ kal›cak,
Fikr ederdim ki ne yüzden ola ihrâc âyâ,

Bir seher gûfluma erdi çü sadâ-y› tekbîr,
S›dk-› pâk ile hemân etdim o dem hamd ü senâ,

Ç›k›cak mehl ile a‘dâ dedim ana târîh,
Kandiye h›sn›n› feth eyledi Ahmed Pafla.

Sene 1080.

Di€er târîh li-nâm›k›h›:

Bâng-› Muhammed okuyup dedi târîh Evliyâ,
Feth olundu Kandiye el-hamdü lillâh sulh ile.

Sene 1080.

Di€er târîh-i fakîr:

Eyledik biz Evliyâ lafzen ve ma‘nen târîhin,
Oldu bin seksende feth-i Kandiye sulh-› cihâd.

Sene 1080.

Târîh-i pâdiflâh-› âlempenâh:

Dedi çûn Sultân Mehemmed gûfl edüp târîhini,
Ald› düflmandan vezîrim yümnile Kandiye'yi.

Sene 1080.

Di€er târîh-i âhar:

Evliyâ etdik du‘â-i târîhin,
Kandiye al›nd› hamden bi'l-kesîr.

Sene 1080.

Târîh-i di€er, güfte-i Haylî:

Kahramân mertebe serdâr-› gazâ endîfle,
Sell-i samsâm-› cihâd etdi Girid'e geldi,

Dediler Haylî pesend eyleyüp ashâb-› süyûf,
Seyf-i Ahmed Pafla Kandiye hisâr›n ald›.

Sene 1080.

Def‘â târîh-i zîbâ:

Zor-› bâzû ile çün y›kd› der ü dîvâr›n,
Dest-i Hayber-fliken-i Hayder-i Karrâr-âsâ,

Hamd edüp halk-› cihân Haylî dediler târîh,
fâtih-i Kandiye oldu yed-i Ahmed Pafla.

Sene 1080.

Def‘â târîh-i û:

Dedi Haylî bu fethe târîhdir,
Minallâh feth-i bi-nasrin azîz.

Sene:1080.

Âhar gûne târîh, Mora diyâr›nda Mizistre müftîsi Hamdî Efendi güftesidir, târîh:

Kal‘an›n Hamdiyâ metâneti ger,
Dâsitân olmufl idi efvâhdan,

Fethi târîhi Kasran›n bârî,
‹ndi halka alîmallâhdan.

Sene 1080.

Di€er târîh lâ-edri kâ’ileh:

Bî-selâmet ise de müjde ile târîh dedim,
Kandiye'yi flâh›m ald› vezîr ibn vezîrin.

Sene 1080.

Târîh-i nev‘-i di€er:

‹flbu fethin sâline müfl‘ir ola bir m›sra‘›,
‹stevüz mir’ât-i dilden göstere hem ola hofl,

Müddet-i feth görünür bu yaz›lan târîhden,
Kandiye'nin nâ-pâki ç›kd› kal‘a ise oldu bofl.

Sene 1080.

Târîh-i nev‘-i âhar lâedri kâlimeh:

Mând ez-mâ tâ k›yâmet târîh,
Freng heme merdûd flüd illâ melik.

Sene 1080.

Târîh-i tarz-› âhar:

.....(8 sat›r bofl)..... ***[315a]***

E€er bu Kandiye'nin cemî‘i câmi‘ ve mesâcid ve hân u hammâm ve çeflme-sârlar›n›n târîhlerin tahrîr eylesek baflka bir mücelled manzûm tevârîh olur. Ancak bu kadar ile iktifâ etdik. Lakin bu târîhleri mastûr olan on sekiz aded cevâmi‘-i selâtîn ve vüzerâ-y› mücâhidîn ma‘bedgâhlar›ndan mâ‘adâ,

Der-tankîl-i mesâcidhâ-y› kal‘a-i Kandiye

Cümle yetmifl bir aded mahalle mesâcidleri vard›r, ammâ cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik Acemzâde Reîs (---) Efendi mescidi, çârsû içinde bir tahtânî zâviye olmak ile fleb [ü] rûz cemâ‘atden hâlî de€ildir. Lâkin câmi‘ olma€a isti‘dâd› olup evkâf-› kesîresi çokdur.

Ve Karabafl Dede mescidi ve Hindî Ca‘fer Baba mescidi ve Pan›grad kapusunun iç yüzünde Alî Baba mescidi ve Sadr›a‘zam›n vekîl-harc› Receb A€a mescidi ve Çavuflbafl› zâviyesi ve Topçubafl› zâviyesi ve Yüzbir Mehemmed A€a buk‘as› ve Yerli Yeniçerileri meydân› mezkiti ve Balta A€a eynesi ve Gümrük Kapusu mescidi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ba‘de'l-yevm inflâallâhu te‘âlâ dahi çok cevâmi‘ ve mesâcidler binâ olunur.

Der-tescîl-i hammâmât-› râhat-› cân

Cümle (---) aded hammâm-› cân-sitânlard›r, ammâ cümleden mukaddem binâ olunan Vezîria‘zam Ketdudâs› Mahmûd A€a hammâm› bir kenîse iken a€a-y› mûmâ-ileyhin ilm-i mi‘mârîsi olmas› sebebi ile on günde on kurnal› ve iki halvetli ve bir meydân soffal› ve bir latîf câmekânl› âb [u] hevâs› latîf

hammâm-› rûflenâ edüp câmi‘ine vakf eyleyüp câmi‘ine dahi yak›nd›r.

Ve Karanl›k kapu kurbunda Bostân hammâm› üç kurnal› bir müfîd ü muhtasar acele ile binâ olunmufl küçük hammâmd›r.

Ve Pan›grad kapusu yolu üzre Rûmeli hammâm›.

Ve Hunkâr câmi‘i kurbunda Câmc› hammâm› ve Yeniçeri hammâm› ve Yerlikulu hammâm› ve Topçular hammâm› ve Çufud mahallesi hammâm› ve A€a hammâm›. Bu hammâmlar cümle acele ile binâ olunmufl küçücük hammâmlard›r.

Ammâ cümleden Defterdâr Ahmed Pafla hammâm› gâyet büyük ve pâk ü musanna‘ bir hammâm-› azîm olmufldur kim gayri cezîrelerde misli yokdur. Cânib-i etrâf›nda dörd aded halvetleri ve meydân soffas› ve müte‘addid çâr-kûflesinde çâr aded yan soffalar›nda üçer aded ku[r]nal› vâsi‘ hammâm-› hofl-hevâ ve hofl-binâ bir hammâm-› ra‘nâd›r kim cemî‘i bisâtlar› ve mahbûb dellâkleri pâk ü pâkîze bir hammâm-› küflâdedir kim cemî‘i kubâblar›nda billûr ve necef ve moran câmlar ile rûflen-âbâd rûflenâ hammâm-› dilküflâd›r. Ve bir câmekân› var kim bin âdem al›r. Ortas›nda bir havz-› azîmi var. Fevvâreleri kubbe-i câmekâna pertâb eder. El-hâs›l nev-binâ bir nakfl-› bûkalemûn hammâm-› ibret-nümûndur.

Bunun dahi {ve Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla hammâm›n›n} ve Mahmûd Kethudâ hammâm›n›n dahi sular› âb-› hayât Kemer sular›ndand›r, ammâ gayri hammâmlar›n çâh-› mâlard›r.

Der-vasf-› çeflme-sâr-› âb-› revân

Cümle yetmifl aded aynü'l-hayât ayn-› hayvânlard›r. Cümleden çârsû ortas›nda Defterdâr Ahmed Pafla câmi‘inin önündeki meydânda kral çeflmesi bir havz-› azîmin ortas›nda bir alçak amûd üzre yine mermerden bir mücessem kefere tasvîri edüp zekerinden cereyân eden sudan cümle küffâr nûfl edüp def‘-i atflân ederlermifl. Ammâ ba‘de'l-feth bir gâziyân-› mücâhidân kimesne cerrâh-› kâmil imifl, mezkûr küffâr›n zekerin balta ile sünnet edüp ba‘dehu Defterdâr Ahmed Pafla bir havz-› azîm içre bir çeflme-i ibret-nümâ etmifldir kim bir vâcibü's-seyr âb-› hayâtd›r çeflme-sârd›r kim {bu havz-› pâkin cânib-i erba‘as›na üstâd-› haddâd demir kafesler edüp Nakkâfl Bihzâd bu demir kafeslere la‘l-gûn boyalar ile nakfl edüp müzeyyen oldu.}

Andan Hünkâr çeflmeleri yedi yerdedir. Andan Vezîria‘zam çeflmesi. Andan iki lüleli Vâlide Sultân çeflmesi. Andan Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla çeflmesi. Andan Kulkethudâs› Zülfikâr A€a çeflmesi. Andan Defterdâr Ahmed Pafla ayn›. Andan Melek ‹brâhîm Pafla ayn›. Andan Sultân ‹brâhîm çeflmesi. Andan Ankebût Ahmed Pafla ayn›. Andan Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla'n›n liman kapusu ndan taflra liman kenâr›nda iki lüleli çeflmesinin flikeste beste târîhidir:

Üç eksi€iyle Evliyâ dedi,
Târîhi hayrî fî-sebîlillâh.

Sene 1080.

Andan Vezîr kethudâs› Mahmûd A€a çeflmesi. Andan Re’îsü'l-küttâb Acemzâde (---) Efendi aynü'l-hayât›. Andan Kapudan Kaplan Mustafâ Pafla'n›n Su kullesi dibinde liman kenâr›ndaki çeflmesinin müzeheb ile tahrîr olmufl târîhidir:

Mustafâ Pafla vezîr-i pâk zât,
eyledi bir ayn-› cârî ol s›fât,

Teflne diller dediler târîhini,
Suyu sâfî çeflme iç âb-› hayât.

Sene 1080.

Andan Cânrîz kapusu kurbunda Abaza Sar› Hüseyin Pafla çeflmesi. Andan Peygamber çeflmesi binâ olunup rûh-› flerîfine ***[315b]*** hibe olundu. Niçe çeflme-sârlar vard›r ammâ âb-› nâblar›n nûfl edüp ma‘lûmumuz olan çeflmeler bunlard›r kim bu mahalde tamâm oldu.

Der-ilm-i medâris-i âlimân-› müfessirân: Cümle tokuz aded dâru't-tedrîs-i tâlibând›r. Elbette tahrîr olunan câmi‘lerin ekserinde birer medrese mukarrerdir, ammâ tokuz adedinde müstakil ders-i âmlar› vard›r.

Der-temdîh-i mekteb-i t›flân-› ebcedhân: Cümle tokuz aded henüz nev-binâ dâru'l-ulûm-› ci€ergûfle-i püserânlar vard›r. Evvelâ Hünkâr mektebi ve Vâlide Sultân mektebi ve Sadr›a‘zam mektebi ve Abdurrahmân Pafla mektebi ve Kulkethudâs› Zülfikâr A€a mektebi ve Defterdâr Mektebi ve Kethudâ ‹brâhîm Pafla mektebi ve Melek ‹brâhîm Pafla mektebi. Dahi niçe mektebler henüz binâ olunup bu flehr-i Kandiye amâr olmadad›r.

Der-tezkîr-i tekyegâh-› erbâb-› tarîk-i dervîflân

Cümle on yedi aded hânkâh-› fukarâ-y› Âl-i Abâgânlar› vard›r. Evvelâ cümleden evvel binâ olunan kal‘a hâricinde Deli Hüseyin Pafla'n›n Horasân-o€lu mesîregâh tekyesidir kim hânkâh-› Âl-i Abâ-y› Bektafliyân âsitânesidir kim bâlâda mevsûfdur.

Ba‘de'l-feth binâ olunan derûn-› kal‘ada Yüksek tabyan›n iç yüzünde Çavuflbafl› Köse ‹brâhîm A€a tekyesi tarîk-i Bektafliyând›r kim niçe gûne fakîrân-› gâziyânlar sâkinlerdir, ammâ Abdülkâdir Gîlânî tarîkinde bir müsâfir azîz gelüp fukarâlar›yla azîm tevhîd [ü] tezkîr sürülüp her gün cem‘iyyet-i kübrâ olup cân sohbetleri olur, zîrâ bir mürtefi‘ yerde vâki‘ olup cümle uflflâkân-› sâd›kânlar teferrücine gelüp kesb-i hevâ ederler.

Andan Yass› tabyan›n iç yüzünde Karabafl tekyesi, ulu âsitâne olup, andan Su kemeri kurbunda Hünkâr câmi‘i yolu üzre Hindî Baba Ca‘fer tekyesi, andan fieyh ‹brâhîm Gülflenî tekyesi, andan Üsküdârî Mahmûd Efendi halîfesi Celvetî Alî Efendi tekyesi, andan Göllük tabyas›n›n iç yüzünde tarîk-i Bayrâmîde fieyh Vâhidî hânkâh›, andan Ankebût Ahmed Pafla câmi‘i kurbunda tarîk-i Uflflâkîden fieyh Esedüddîn savma‘as›, andan Pan›grad kapusunda Cebehâne tekyesi tarîk-i Fenâyîdendir.

Andan Karanl›k kapunun iç yüzünde Bektaflî Alî Dede tekyesi, andan (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Derûn-› kal‘ada niçe tekyeler dahi vard›r ve niçeler dahi amâr olmadad›r ammâ ma‘lûmum olan bunlard›r.

Ammâ kal‘adan taflra Kuflakl› Manast›r kurbunda tekye-i Tîrendâzân ya‘nî Ok at›c›lar tekyesi henüz Sadr›a‘zam›n (---) a€as› amâr (...) mahallinde ok meydân› olmufldur kim ta‘bîr olunmaz.

Andan Sadr›a‘zam›n ota€› yeri bir ma‘mûr çiftlik olup bir mesîregâh-› tekye-i teferrücgâhd›r.

Andan Sadr›a‘zam vekîlharc› Receb A€a tekyesi, fukarâ-y› Halvetîlerdir.

Andan Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla sarây› bir tekye-i Bektafliyân oluyordu.

Andan Kuflakl› Manast›r kurbunda Medîneli Dervîfl Sâlih tekyesinin aslâ hayrât u akârâtlar› yok, tarîk-i Kâdirîde Kâdir Kayyûm Rezzâk Allâh'a nâz›r bir alay kâf-› kanâ‘atde ve günc-i isti€nâda fakr [u] fâka sâhibleri kalenderî fukarâlar› var, ammâ sûre-i (---):

[1]«E†«‰‰A†AE†«º

nass› üzre fleb [ü] rûz her tarafdan sadaka ve nezerât kurbânlar› gelüp cemî‘i âyende vü revendegânlar ile yeyüp içüp tâ‘at [u] ibâdâta meflgûl bir alay pâ-bürehne ve ser-bürehne fukarâ-y› sâbirîn ü flâkirîn ü zâkirînlerdir.

Der-aded-i çârsû-y› bâzâr-› bezzâzistân

Mâ-tekaddem kefere zamân› milota nâm defterdâr aflkarvan(?) hatt›yla cümle bin yedi yüz aded dekâkînler var idi. fiimdi yine henüz cümlesine ankâ bâzergânlar girüp kâlây vâlây metâ‘lar›n arz edüp her dükkân arûsek-i flehr-i çîn oldu.

Ammâ Kulkethudâs› Zülfikâr A€a câmi‘i cenbinde ba‘de'l-feth bir ayda bir flâhrâh-› azîmin yemîn ü yesâr›nda kârgîr binâ yüz elli aded dükkânlar› ale't-tertîb inflâ edüp bir çârsû-y› hüsn oldu kim cemî‘i akmifle-i fâhire ve vâlâ-y› nâdireler anda fürûht olunur.

Ve Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla dahi câmi‘i cenbinde flâhrâh›n sa€›nda ve solunda bir bezekistân kâristân bir çârsû-y› müzeyyen etmifldir. Cemî‘i ekâlîm-i seb‘an›n tuhaf metâ‘lar› anda mevcûd olup iki flâhrâh›n bafl›nda bir kahvehâne etmifldir. Cemî‘i gâziyân-› serbâzân-› mücâhidân meddâhân erbâb-› ma‘ârif flâ‘irân bu mecma‘u'l-irfân kahvehânede mevcûddur.

Ve Defterdâr Ahmed Pafla bâzâr› cümle elli aded dükkânlard›r.

Ve Mahmûd Kethudâ çârsûsu dahi elli aded kârhânelerdir.

Ve Re’îsü'l-küttâb Acemzâde Efendi elli aded dükkânlar yapd›.

Ve Topçubafl› otuz ***[316a]*** aded ve andan afla€› Sadr›a‘zam yetmifl aded dükkânlar› serâpâ yeniden inflâ edüp câmi‘ine vakf etdi.

Ve Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla elli aded dekâkînler binâ etdi.

Ve'l-hâs›l cemî‘i vüzerâ ve vükelâlar niçe bin hayrât [u] hasenâtlar inflâ edüp flehr-i Kandiye gül gibi olup güldü. Ve kâfir zamân› bu flehir içre aslâ kehrîz olmamak ile Sadr›a‘zam fermân edüp tâ Vâlide câmi‘i önünden yokufl afla€› tarîk-i âmm›n ka‘r-› zemînin yarup kehrîz yollar›n tâ liman kapusu hâricine var›nca kârgîr binâ ile edüp henüz pâk ü pâkîze bir flehr-i tâhir oldu.

Ve cümle altm›fl sekiz aded kârgîr mahzenler ve cümle on aded kahvehâneler ve cümle yigirmi aded bozahânelerdir kim kân-› levendâtd›r. Bunlara sehel ruhsat verdiler kim askerî tâ’ifesine ârâmgâh ola, ammâ meyhânelere izin verilmedi.

Der-manzara-i hân-› hâcegân: Cümle on yedi aded hân-› sevdâgerân-› berr [ü] bihârd›r kim her metâ‘-› zî-k›ymet ve bî-minnet râygân bulunur, ammâ henüz dahi hânlar binâ olunmadad›r.

Der-hakk-› aded-i sarây-› kibâr [u] a‘yân

Cümle dörd bin aded fieddâdî binâl› kat-ender-kat hânedânlar ki her biri mânend-i kal‘a olup befler alt›flar kat flâhniflîn ve demir kafesli ve niçesi demir kapusu ve mazgal delikli ve dirsekli sarp evlerin cümle dam u bâmlar›n›n üstleri k›rm›z› kiremitli ve ço€u k›rm›z› horasân[î] ile mestûr hânedân-› ma‘mûrlard›r.

Cümleden Ceneral sarây›, azîm temâflâ hânedând›r kim Sadr›a‘zam sarây› oldu.

Ve Defterdâr Pafla sarây› ve Kapudan Pafla sarây› ve Ser‘asker sarây› ve Yeniçeri A€as› sarây› ve Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla sarây› ve fiâm vezîri Melek ‹brâhîm Pafla sarây› ve Sar› Hüseyin Pafla sarây› ve cümle vüzerâlara ve mîr-i mîrânlara birer sarây konak verüp Kulkethudâs› Zülfikâr A€a kendü câmi‘i sarây›nda mihmân oldu.

Ve Za€arc›bafl› sarây› ve Samsoncubafl› sarây› ve Hasekîler sarây› ve Baflçavufl sarây› ve cümle

---

1 *Kur’ân,* Zâriyât 58; "fiüphesiz r›z›k veren, sa€lam kuvvet sahibi olan ancak Allah'd›r"

Sipâh a€alar› sarây› ve Cebecibafl› sarây› ve Topçubafl› sarây›.

Ve'l-hâs›l cemî‘i ocak a€alar›na ve cemî‘i erbâb-› dîvân efendilerine birer sarây ve sâ’ir ifl erlerine birer k›flla konaklar verüp herkes konaklar›n amâr etsin deyü fermân-› düstûr-› mükerrem olunca azamet-i Hudâ bir ayda cemî‘i hânedânlar dürr-i beyzâsâ oldular.

Ve her hânedânlarda birer ve ikifler ve üçer aded su kuyular› olup cümle tokuz bin altm›fl aded çâh-› mâlar tahrîr olunmufldur. Ve cümle evlerde yedi bin aded âb-› hayât su sarn›çlar› mukarrerdir kim cümle dam u bâmlar›ndan cereyân eden bârân-› rahmet evler içindeki su sarn›çlar›na nâzil olup leb-ber-leb mâ-i zülâl oldu€undan küffârlar aslâ suya usret çekmezler imifl.

Ve cümle mahalle-i Yahûdân bir mahalledir, ammâ yedi aded cemâ‘atdir. Karâyî Yahûdîleri ‹srâ’îlî Yahûdîlerinden ayr› baflka bir mahalde [s]â[ki]nlerdir kim cümlenin sa€îr ü kebîr dâr-› menhûs hâneleri üç yüz aded dâr-› nâçârlar› vard›r. Bu Yahûdîler cümle ceng mahallerinde kâmil yedi ay cümle evlâd [u] ›yâlleriyle kal‘a içinde gâ’ib olup ba‘de'l-feth meydâna ç›kup cümlesi zîr-i zemînde gûyâ meyyit-i müteharrik olmufllard›r. Ümmet-i Muhammed'i görüp yüzlerin yerlere sürüp secde-i flükr edüp mahalleleri askerden masûn olsun içün bir yeniçeri çorbac›s› dîdebân ta‘yîn olundu.

Ve cümle üç yüz aded müflebbek bostân-› gül-i gülistânlar var kim her birinde birer ikifler aded âb-› hayât çâh-› mâlar vard›r. Ve cümle on sekiz aded yerde bârûdhâne hazînesi kulleleri vard›r kim her tabyan›n iç yüzlerinde birer aded kubbe-i azîmlerin zîr-i zemînleri bile bârûdhânelerdir. Hâlâ her birine birer aded cebeci çorbac›lar› ta‘yîn olunup neferâtlar›yla muhâfaza edüp bârûd lâz›m geldikde yak›n olan tabyalara bârûd tafl›rlar.

Bî-medh-i kenîse-i râhibân: Cümle sa€îr ü kebîr yüz yetmifl iki aded deyr-i k›ssîsân-› b›trîkânlar vard›r, ammâ kimisi hammâm ve kimi mahâzin ve kimi câmi‘ ve mesâcid ve medreseler oldu.

Der-aded-i bâ€avât-› ‹remezât: Derûn-› hisârda cümle yüz yetmifl aded bâ€çe-i merâmlar vard›r. Hâlâ dahi ziyâde amâr olmadad›r. Ve hâlâ niçe bin aded bâ€ u bâ€çe ve besâtînler olacak arz-› hâliyeleri vard›r.

Der-tahrîrât-› aded-i mahallât: Kal‘a defterdâr› milota nâm z›mmî defteriyle cümle Kandiye içinde k›rk bir aded mahallât ve papasl›kd›r. Yigirmi mahallesi Freng'dir, yigirmi bir mahallesi Rûm kefereleri idi. Cümle kefereleri gemilere koyup ceneral-i la‘în Venedik'e götürdü, ammâ Freng mahallelerinin sarâylar› ma‘mûr olup cümle dam u bâmlar› kireç ve horasânî olup bârân-› rahmetden cereyân eden sular› evler içindeki su sarn›çlar›na cem‘ olup cümle deyrleri *[316b]* damlar›ndan akan matar-› rahmetler kiremitlerinden nüzûl edüp sarn›çlara cem‘ olur.

Der-beyân-› eflkâl-i liman-› Kandiye

Bu liman-› amelînin dâ’iren-mâdâr etrâf› bin ad›md›r. Ve cümle on dörd aded göz kârgîr binâ tersâhâne kemerleri var kim cümlesinin üstleri serâpâ horasânî kireç örtülüdür. Anlardan dahi cereyân eden âb-› rahmet cümle su sarn›çlar›na nâzil olur. Ammâ dörd aded tershâne gözlerine üçer ve ikifler aded kad›rgalar s›€ar tershâne gözleri var gâyet uzundur. Ve bir tershâne gözünde bir kefere Freng kar›s›n›n hayrât›d›r, bir acâ’ib flarâb çeflmesi vard›r. Bir mermer dîv kellesinden hamr-› ahmer-gûnu cereyân edüp alt› ay kâmil flîre-i engûr zamân› her bâzâr günleri cemî‘i kefere levendâtlar›na flarâb-› hamr tevzî‘ olurmufl. Hâlâ bir büyük flîre sarn›c› vard›r, ammâ flarâb› de€il suyu kalmam›fl, tershânenin orta gözlerinde mu‘attal durur.

Ammâ bu liman›n büyük kapusunun iç yüzünde yeniçeri oca€›ndan Haseki Pâyzen Hasan A€a cümle odas› neferâtlar›yla kolluk bekleyüp küçük kapuda gümrük dîdebânlar› bekleyüp gümrük kapusunda gümrük emîni bâc u bâzâr öflr-i sultânî bekler.

Ve dahi liman kapusunun iç yüzünde Vezîria‘zam çârsûsu içre yine Sadr›a‘zam bir kurflum örtülü bir hân-› azîm binâ eylemifldir kim gûyâ sedd-i ‹skender'dir.

Ve cümle tahtânî ve fevkânî altm›fl aded hücreler olup altlar› cümle mahzenler ve bu mahalden bafl yukaru tâ Vâlide Sultân câmi‘ine var›nca kâmil bin iki yüz ad›m yolu bir sâ‘atlik yerdir kim bu flâhrâh›n iki cânibleri serâpâ dükkân ve (...) ler dir.

Der-beyân-› evsâf-› kal‘a-i atîk ‹çhisâr

Bu kal‘a kadîmdir ammâ taflradaki kal‘a Süleymân Hân Rodos'u feth etdikden sonra Pan›grad ve Karanl›k kapular› ve Yüksek tabya ve K›z›l tabya ve Yass› tabyas› ve Kum tabyas› ve Göllük tabyalar›n›n dîvârlar› Süleymân Hân'dan sonra binâ olunmufldur. Ba‘dehu Sultân ‹brâhîm cülûsundan sonra dahi metânet üzre inflâ olunmufldur.

Ammâ mezkûr iç kal‘a kapusu önü dörd çatal yoldur. Sa€ taraf› iç kal‘a handak› kenâr›nca bafl afla€› küçük liman ki Kum kapu yoludur, ana gider flâhrâh-› azîmdir, ammâ taflra kal‘a binâ olal› bu iç kal‘a dîvârlar› ve handaklar› ol kadar ma‘mûr de€ildir.

Ve yine iç kal‘a kapusunun solundaki yol iç kal‘a dîvâr›d›r kim handak› dolup tarîk-i azîm olup yeniçeri odalar› cümle bu iç kal‘a dîvâr› önündeki yoldad›r kim kâmil altm›fl arfl›n enli yoldur. Hâlâ bu flâhrâh üzre her bâzâr günleri hafta bâzâr› durmak fermân olunup cem‘iyyet-i kübrâ olup bir taraf›nda at bâzâr› ve bir taraf›nda koyun bâzâr› ve bir semtinde s›€›r bâzâr› ve bir köfle-i puçesinde avret bâzâr› durur, ammâ o€lan bâzâr› cümleden ifflek râygân bâz[âr-›]

mîdehetân-› mu€limând›r. Bu yolun bir taraf› tophâneye ve bir taraf› Hünkâr câmi‘ine gider.

Ve bu mahaldeki yeniçeri odalar› küffâr zamân› soltat mortat odalar› imifl. Hâlâ yeniçeri odalar›d›r. Cümle tahtânî ve fevkânî iki kat kârgîr binâl› hâne-i zîbâlar› yüz aded hücreleri serâpâ kârgîr binâl› kemer ve toloz kubâbl› tâk-ender-tâk hânedân-› pâk odalar olup üzerleri serâpâ horasânî ve kireç s›val› olup âb-› rahmet sular› cümle sarn›çlara gidüp cemî‘i odalar›n önlerinde soka€a nâz›r dehlîzleri sâfî demir parmakl›klar inflâ olunup bu odalar›n iki bafllar›nda azîm kârgîr binâ tafl nerdübânlar ile ç›k›l›r musanna‘ tafl nerdübânlard›r.

Ve bu hânedânlar›n ardlar›nda bir incecik ve d›yk ve darac›k yoldur kim tâ Topçubafl› çârsûsuna ç›kar. Ve bir taraf› yine Tophâne meydân›na ç›kup ol meydânda cümle kapukulu topçular›n›n k›flla odalar›d›r.

Ve bu yeniçeri odalar›n›n sa€›ndaki flâhrâh yol A€a câmi‘i mihrâb› önünden tâ Kemer Suyu kapusuna dek kâmil tokuz bin [ad›m] olup ba‘z› yerleri enli ve ensiz yolun yemîn ü yesâr›nda sâfî bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr u müzeyyen hânedânlard›r kim üç y›ldan berü muhâsarada aslâ bu hânelere top gülleleri dokunmam›fld›r.

Ve bu yolun solunda Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla câmi‘i yolu tâ Vâlide câmi‘ine var›nca alt› yüz ad›m bir flâhrâh-› azîm enli tarîkdir. Ve bu flâhrâh›n sa€›ndaki yol Re’îsü'l-küttâb Acemzâde Efendi mescidi önünden Mahmûd Kethudâ câmi‘i ve hammâm› önüne var›nca befl yüz ad›m tûl› bir yoldur kim yigirmi arfl›n enlidir. ‹ki cânibi evler ve dükkânl› flâhrâhd›r.

Ve bu yolun sa€›nda Re’îs Efendi kapusu önünden Kulkethudâs› Zülfikâr A€a çârsûsu yolu tâ Pan›grad kapusuna var›nca bin ad›m yolu yigirmi arfl›n enlidir. Ve iki cânibi ma‘mûr u müzeyyen dükkânlar ve evlerdir. Andan K›z›l tabya kurbunda,

K›zlar manast›r›: Bir kal‘a-misâl binâ-y› azîm imifl. Top-› kûp ile münhedim olan yerlerin amâr edüp yerli yeniçerilerine sadaka olunup bir azîm odalar oldu. Ortas›nda bir ***[317a]*** fevkânî câmi‘ olup alt›nda bir havz-› azîm ortas›nda fevvâreleri tâ câmi‘in alt›na yetiflüp etrâf›nda âbdest musluklar› cereyân eder. Ve bir köflesinde bir hammâm-› latîf ârâste olup bir âsitâne-i azîm oldu kim kat-ender-kat odalar›nda yerli yeniçeri kullar› sâkinlerdir.

Ve dahi Karanl›k kapunun iç yüzünde kapukulu cebecilerinin cebehâne odalar› cümle seksen aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ bâ€l› ve bâ€çeli ve medd-i basarl› odalar olup cümle üstleri serâpâ kireç ve horasânî ile mestûr tertîb üzre binâ olunmufl hâne-i ma‘mûrlar olup etrâf›nda kal‘a-misâl dîvârlar› ve iki bafllar›nda kemer kapular ile pîrâste olmufl bir kârhâne-i cebeciyând›r. Andan

Kârhâne-i yerlü cebeciyân: Kemer Suyu kapusunun iç yüzünde Sofî Mehemmed Pafla câmi‘i kurbunda bâ€l› ve bâ€çeli ve s›ra ile ale't-tertîb binâ olunmufldur. Mâ-tekaddem bu dahi kefere-i soltat hâneleri imifl. Hâlâ dahi ziyâde ma‘mûr olup yerli cebeciyân hücreleri oldu. Andan,

Âsitâne-i yerli topçuyân: Yass› tabya nâm mahallin iç yüzünde bu dahi ale't-tertîb binâ olunmufl elli aded fevkânî ve tahtânî kârgîr binâ odalar› cümle bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr odalard›r. Andan,

Âsitâne-i azîm yerli azebistân odalar›: Mîrî anbârlar kurbunda yine tertîb üzre binâ olunmufl a[l]tl› ve üstlü kârgîr binâl› yüz elli aded odalard›r, ammâ bâ€lar› ve bâ€çeleri ve etrâflar›nda havl›lar› yokdur, zîrâ bu kârhâne flehrin ortas›nda ve iç kal‘a dîvâr› üstünde vâki‘ olup ba‘z› pençereleri iç kal‘a handak›na nâz›rd›r.

Andan bu odalara karîb ibret-nümâ-y› azîm dörder kat **bu€day anbârlar›** var kim cemî‘i dakîk ve fla‘îr ve gendüm ve rüz ve ades ve fûl ve gayri hubûbât u me’kûlât ve niçe kerre yüz bin kantâr beksumât da€lar gibi y›€›l›d›r ammâ küffâr zamân›ndan kalm›fl bir dâne-i hardal bulmad›k.

Bu anbârlar› üstâd-› bennâ eyle hendese üzre binâ etmifl kim evc-i âs›mâna ser çeküp içinde olan un ve bu€day ve sâ’ir hubûbâtlar kesb-i hevâ etsün deyü bu binâ-y› ibret-nümân›n cânib-i erba‘as›nda üç yüz altm›fl alt› aded pençereler binâ etmifller.

Bu anbarlar dahi eski iç kal‘a dîvârlar› üzre vâki‘ olup ba‘z› revzenleri iç kal‘a handak›na nâz›rd›r. Bu mahâzinlerin altlar› serâpâ yüz aded kârgîr binâ dükkânlard›r. Ve her dükkânlar›n iç yüzlerinde birer aded yine kârgîr binâ mahâzinler vard›r. Anlar›n dahi üstlerinde yine birer kat kârgîr hücreler vard›r. Anlar da mahzen odalar›d›r.

Ve yine iç kal‘a kapusunun kemeri üzre mahpûshâne-i medyûn-› a‘yân [u] eflrâf sicni vard›r. Kat-ender-kat demir pençereler ve demir kapl› dîvârlard›r. *Allâhümme âfinâ.*

Ve bu iç kal‘a kapusu kemeri üzre beyâz mermer üzre bir San Marko kelbi sûreti tasvîri var, kanatlar›n küflâde edüp durur. Gûyâ zî-rûh zann olunur. Ve yine bu kapunun iç yüzünün sol taraf›nda bir çorbac› neferâtlar›yla muhtesib a€as› sâkindir.

Andan binâ-y› azîm Defterdâr Ahmed Pafla câmi‘ine muttas›l bir kal‘a-misâl sarây-› azîm cebehâne-i ibret-nümâ var kim bu âsâr-› binân›n der-i dîvâr›nda ve dam [u] bâmlar› etrâflar›nda ve cebehâne kapusu etrâf›nda ve tâklerinde ve atebe-i ulyâs›nda olan vâcibü's-seyr temâflâ-y› mermer-bürler bir diyârda yokdur. Me€er Atina flehrinde Sultân Mehemmed-i Ebü'l-feth câmi‘indeki eflkâl-i garîbeler ola. Ammâ bu nev binâ olmak ile bunda olan nukûfl-› timsâl-i garîbe vü acîbeler ve nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn mermer-bür kâr› Atina'ya gâlibdir, zîrâ cemî‘i ecnâs-› mahlûkâtlar›n tasvîrâtlar› bu cebehâne sarây›n›n rûy-› dîvârlar›nda mastûr olup bir acâ’ibât [u] garâ’ibât-› ibret-nümâlard›r. Ve bu cebehânede

olan âlât-› mühimmât [u] levâz›mâtlar›n hisâb›n Hudâ-y› Muhtesib bilir. Gerçi bâlâda cebehâne evsâf›n tahrîr etdik ammâ deryâda katre ve güneflde zerre ve zerrede flemme mikdâr› tahrîr ü terkîm olunmad›.

Ve bu iç kal‘a kapusunun iç yüzünde muhtesibhâneye muttas›l çâh-› gayyâ-y› derk-i esfelden niflân verir çâh-› Bâbil-i Hârût-Mârût'dur yâhûd M›s›r'daki Sicn-i Yûsuf'dan niflân verir bir mahpeshânedir kim görenin akl› gidüp vücûd-› benî âdem çâk çâk olur. ‹çinde giriftâr-› bend-i zencîr olanlar›n nakilleri üzre niçe yüz ümmet-i Muhammed âh [u] enîn edüp eyitdiler kim bu sicn-i cahîm befl kat seng-i hârâdan kesme çâh-› azîmler olup üç kat› ka‘r-› zemînde tahtânî zîr-i zemînler imifl. Ve üç kat› fevkânî olup cemî‘i der-i dîvârlar› demir tahta kapl› olup ba‘z› hurde pençereleri befler alt›flar kat kol kal›nl›€› demir pençereler olup cümle ümmet-i Muhammed esîrlerin her gece bu zindâna zencîrler ile ba€l› ka‘r-› zindâna endirüp yine ale's-sabâh ç›kar›rlar. Tâ bu mertebe bir muzlim mahpûshâne-i calenderdir.

Der-vasf-› âsiyâb-› bâd-› rûzgâr: Karanl›k *[317b]* kapunun iç yüzünde on aded kulle-misâl yel de€irmenleri vard›r. Kefere zamân› bunlarda bârûd-› siyâh ifllenir imifl. Bu dahi bir garîb ü acîb temâflâ-y› ibret-nümâ çarhlar› vard›r. Hâlâ un de€irmenleri olmufldur.

.....(9 sat›r bofl).....

‹mdi ihvân-› vefâ e€er bu kal‘an›n fethinde bulunup her fley’i manzûrûmuz oldu€u üzre evsâflar›n bir sene kâmil tahrîr eylesek yine tamâm olmaz. Hemân Hudâ-y› Bîçûn flerr-i düflmandan masûn u mahfûz eyleyüp dest-i ‹slâmda ink›râzu'd-devrân mü’ebbed ola, *âmîn ve yâ Mu‘în ve bi-hakk-› Seyyidi'l-Mürselîn*.

Hulâsa-i kelâm fermân-› Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ kim fâtih-i Kandiye'dir, anlar›n fermân-› hümâyûnlar› üzre ve Serdâr-› mu‘azzam vezîr ibn vezîr Fâz›l Ahmed Pafla tahrîri üzre cezîre-i Kandiye vezâret ile serdâr-› mu‘azzam [taht›] olup vezâret ile ibtidâ (---) (---) Pafla'ya ihsân olunup paflas›n›n taraf-› pâdiflâhîden hâss-› hümâyûnu Rûmeli vezîri pâyesiyle on iki yük yetmifl bin akçe hâs kayd olunmufldur. Eyâletinde cümle dörd aded sancak yere tasarruf eder.

Evvelâ sanca€-› Hanya ve sanca€-› Retime ve sanca€-› Kisoma ve sanca€-› (---) ve befl yüz akçe mev[lev]iyyet olup ibtidâ Hanya kazâs›ndan ma‘zûl (---) Efendi'ye Kandiye mevleviyyeti ihsân olunup cümle eyâletinde yigirmi dörd aded kastel kazâlar› vard›r.

‹nflâallâh cümle kazâlar mahalleriyle tahrîr olunur, ammâ ancak Kandiye mevleviyyeti kurâlar› cümle üç yüz pâre kurâlar nâhiye olmak üzre iflâret olundu, ammâ dahi tahrîr olunmayup ber-vech-i adâlet paflaya ve mollaya ne tahsîl olaca€› nâ-ma‘lûmdur. Ve sâlisen a€a yeniçeri a€as›d›r. Ve cümle yigirmi alt› oda yeniçeri çorbac›s› konduydu kim cümle (---) aded kapukulu yeniçerileridir.

Ve cebecibafl› ve topçubafl› ve kumbarac›bafl› ve yerli yeniçeri a€as› ve yerli cebeciler a€as› ve yerli topçular a€as› ve on iki bölük yerli azebistân a€as› ve yerli kumbarac›bafl› ve yerli la€›mc›yân a€as› ve on iki {aded} taflra tabyalar›n a€alar› ve cümle üç aded kal‘a dizdârlar› ve fleyhülislâm› ve nakîbü'leflrâf› ve muhtesib nâ’ibi ve kassâm-› askerî nâ’ibi ve muhtesib a€as› ve mi‘mâr a€as› ve harâc a€as› ve flehir kethudâs› ve marankoz a€as› ve meremmât-ç›bafl› ve bârûdcubafl› ve çerâhorbafl› ve üç yerde çal›c› mehterbafl› ve liman a€as› ve gümrük emîni ve bâcdârbafl› ve dellâlbafl› ve liman reîsi ve tershâne emîni ve mâl defterdâr› ve çavufllar kethudâs› ve çavufllar emîni ve çavufllar kâtibi ve defter emîni ve muhâsebeci efendi ve mukâta‘ac› ve kal‘a tezkirecisi ve rûznâmeci ve Ak tabyan›n on iki aded sancak a€alar› ve Su kullesi dizdâr› {Bekir A€a ve on iki} aded tu€ sâhibi {Su kullesi} a€alar› ve liman kapudan› on pâre firkateye mâlikdir.

Ve K›z›l tabya dizdâr› ve sekiz aded sancak sâhibi bölük a€alar› ve alaybe€i ve çeribafl› ve elli aded erbâb-› zu‘amâs› ve bin üç yüz aded erbâb-› tîmâr ve anbâr emîni ve anbâr kâtibi ve anbâr nâz›r› ve flehir subafl›s› ve cebehâne emîni ve cebehâne kâtibi ve mevkûfât yerli(?) ve tîmâr defterdâr› ve defter emîni ve erzâk kâtibi ve Haremeyn muhâsebecisi ve evkâf kâtibi ve flehir emîni ve (---) (---) (---) *[318a]*

Hâs›l-› kelâm Kandiye'nin cümle k›rk aded a€al›klar› ve kapukullar› a€as›d›r. Mâ‘adâ yetmifl aded a€al›klar› yerli kulu a€alar›d›r. Ve cümle k›rk aded kapu kullar› odalar› çorbac›lar› ve odabafl›lar› ile mevcûd olup cümle on iki bin aded yeniçeri ve cebeci ve topçu kapukullar› mevcûddur.

Ve cümle befl bin aded sa€ kol ve cümle befl bin aded sol kol ve cümle befl bin aded yerli yeniçeriler ve cümle iki bin aded kapukulu cebecileri ve cümle bin befl yüz aded kapu{kulu} topçular› ve cümle bin aded yerli cebecileri ve cümle bin aded yerli topçular› ve cümle bin aded azebistân kullar› ve cümle üç bin aded gönüllü askeri ve cümle iki bin azebistân askeri ve cümle bin aded beflli askeri ve cümle bin aded karavul askeri ve cümle befl bin aded Rûmeli sipâhîsi askeri ve cümle befl bin aded Anatolu sipâhîsi üçer y›l oturmak flart›yla kald›lar.

Ve cümle iki bin aded gönüllü garîb yi€itler üçer y›l bekleyüp sipâhîlik rü‘ûslar›n almak flart›yla kald›lar. Ve cümle bin aded kumbarac›lar ve cümle bin aded la€›mc›lar, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Netîce-i merâm bâlâda tahrîr olunup Kandiye'de kalan cümle (---) asker tahrîr olunup kald›lar, ammâ elli bin asker dahi kalsa vechi vard›r ve yerimiz dard›r diyecek hâlleri yokdur. Ammâ bâlâda esâmîleri tahrîr

olunan mâl defterdâr› ve tîmâr defterdâr[›] ve defter kethudâs› ve defter emîni ve muhâsebeci ve rûznâmeci bunlar›n cümle kö€leri ve kendlerinden hâss-› hümâyûnlar› vard›r.

Der-sitâyifl-i girdâ-gird-i cezîre-i Girit

Evvelâ fermân-› vezîria‘zam ile yeniçeri efendisi olan Sar› Alî Efendizâde (---) Be€ efendimizle cezîre-i Girid'i dâ’iren-mâdâr tahrîr edüp seyâhat etdi€imiz kurâ ve kasabât k›lâ‘ ve kastelleri ve yigirmi aded kazâlarda olan tokuz yüz aded kurâlar›n iki kerre yüz bin aded re‘âyâ vü berâyâlar› ve cümle imâretlerin ayân u beyân eder:

Evvelâ bi-nefsihi Girid cezîresi dâ’iren-mâdâr be-kavl-i Papamonta ve be-kavli Atlas ve Minor ve Co€raf ve gayri hey’et kitâblar› tahrîrleri üzre bu cezîre-i Girid alt› yüz altm›fl ve ba‘z›lar yedi yüz yetmifl mîl ihâta eder bir cezîredir derler. Ammâ "Fütihetâ" lafz› târîhinde Yenidünyâ'y› bulan Padre ve Kolon nâmân hukemâ-y› kudemâ-y› zû-fünûnlar ki *Papamonta* kitâb›ndan istihrâc edüp kendüleri de seyâhat edüp bu cezîre-i Girid'i tahrîr etdikleri kavl-i sahîhleri üzre ve ilm-i hey’et ve ilm-i usturlâb ilm-i felek üzre bu cezîre-i Girid flarkdan garba tûlu iki yüz yigirmi mîldir ve arz› altm›fl mîldir. Ba‘z› yeri flimâl cânibinden cenûb taraf›na yerleri ki Arabistân taraf›na nâz›r Akdeniz'in leb-i deryâs› taraflar›na üç sâ‘atde bir denizden bir denize var›l›r yerleri vard›r, ya‘nî tâ bu mertebede ensiz yerleri vard›r.

{Der-beyân-› imâret-i sebeb-i cezîre-i Ikrît}

Ammâ müverrih-i âlem Ayanta tevârîhinde lisân-› Yûnân-› Rûm üzre eyle tahrîr eder kim Hazret-i Îsâ *aleyhi's-selâm* zamân›nda bu cezîre-i Girid'i ecinne kavmi zabt edüp niçe bin ma‘mûr u âbâdân kurâ ve kasabât ve k›lâ‘ flehirleri var imifl. Hikmet-i Hudâ ol as›rda pey-ender-pey k›rk gün k›rk gece lodos rîh› esüp cemî‘i ecinne kavmini k›rup cemî‘i imârâtlar›n da berbâd edüp bu cezîre-i Girid niçe y›l mu‘attal kalur.

Ba‘dehu ‹flpanya krallar›ndan bir kral-› dâllin ismi Ikrît imifl, iki bin pâre yelken gemiler ile Endülüs ve Afrika Arab› pâdiflâhlar› üzre {sefere} giderken hikmet-i Bârî rûzgâr-› zorkâr muhâlif olup bu cezîre-i Girid'de Suda liman›na girüp lenger-endâz olup yat›rlar. Görürler kim niçe bin aded âb-› hayât enhârlar› cereyân edüp cemî‘i da€lar›nda bâ€lar› mahsûldâr bir dâr-› diyâr kim deyyâr mânendi olmayup âb [u] hevâs› latîf ve her meyveleri âbdâr [u] nazîf gül-i gülistân mur€ân-› hofl-elhânl› yerler ve da€lar›nda karlar› vâfir ve cemî‘i nebâtâtlar› mütekâsir ammâ flehirleri ve k›lâ‘lar› harâb u yebâb pâymâl-i rimâl olup yat›r. Hemân Ikrît kral cemî‘i ulemâ ve et›bbâ ve dûrbîn-fikr müsin ihtiyâr âdemleriyle müflâvere edüp cemî‘i nüdemâlar› ve hukemâlar› eydir:

"Pâdiflâh›m! Bu mahalle rûzgâr bizi getirmesi hikmet-i Hudâ'd›r. Arabistân fethinden bu cezîreyi feth edüp amâr etmek dahi a‘lâd›r" dediklerinde hemân Ikrît kral,

"Tiz bu cezîre amâr olsun" deyü Ormanol nâm vezîrin ça€›rup

"Bu cezîreyi benim içün amâr eyle" deyü fermân eder.

Ormanol *[318b]* vezîr dahi ilm-i hikmetde ve ilm-i zîcde ve ilm-i hey’etde ve ilm-i hendesede ve ilm-i hisâbda ve ilm-i usturlâbda ve ilm-i nücûmda ve ilm-i edebde ve ilm-i kelâmda ve ilm-i kemâlde ve'l-hâs›l cemî‘i ulûm-› garîb ü acîbelerde tekmîl-i fünûn-› zû-fünûn etmifl bir vezîr-i müdebbir idi kim gûyâ Fisagores-i Tevhîdî idi.

Hemân Ikrît kral›n emrine "el-emrü emrüküm" deyüp bu cezîre-i Girid'in cenûb taraf›na ra€bet edüp sâhil-i bahrde ve ba‘z› berde mahalle münâsib âb [u] hevâs› latîf olan mürtefi‘ yerlere üç yüz pâre flehirler ve kal‘alar ve üç bin pâre kurâ ve kasabâtlar inflâ etme€e flürû‘ edüp befl kerre yüz bin aded re‘âyâ vü berâyâlar ile bu cezîreyi üç y›lda eyle ma‘mûr u müzeyyen etdi kim ol as›rda rûy-› arzda böyle bir bâ€-› ‹rem-misâl cezîre yok idi. Her bir kurâs› biner ve ikifler biner hâneli idi.

Ba‘dehu yüz y›la dak eyle ma‘mûr oldu kim da€ u râ€›nda ve bâ€ u bâ€çelerinden mâ‘adâ yerlerinde benî âdem tavattun edüp tenâsül bulup âdem deryâs›ndan zirâ‘at edecek arz-› hâliye bir flibir yer kalmayup benî âdem kesretinden kaht [u] galâ olur.

Ba‘dehu yüz y›ldan sonra mezkûr Ikrît nâm kral-› dâll mürd olup bu cezîreye Ikrît dediler. Sebeb-i tesmiyesi Ikrît'den Kirit diyeler tahfîf-i kelâm edüp efvâh-› âlemde Girid nâm›yla meflhûr-› âfâk olmufl bir cezîre-i vâcibü's-seyrdir.

Andan Ikrît kral›n yerine o€lu Sinyor Ban nâm bir veled-i pelîd-i anîdi k›rk y›l kâmil pâdiflâh olup sikkesiz akçe kesdirüp râyiç eyledi.

Ol dahi k›rk y›ldan sonra mürd olup küçük kar›ndafl› Martin nâm pelîd kral-› dâll olup dîn-i Îsâ'dan nükûl edüp Mecûsî mezheb bir putperest {kefere} olup iki aded putlar› düzdürüp biri babas› ve biri kendüsi k›yâfetine düzdürüp cümle millet-i Mesîhiyye kavmini müte’ezzî edüp putperest etdi. Ammâ ankâ-y› zî-flân pâdiflâh-› gümrâh olup cemî‘i leb-i deryâda olan pâdiflâhlar› kendüye birer takrîb ile mutî‘ [u] münkâd etdi, ammâ Rûmeli k›y›lar›nda Karl›eli vilâyeti kral› sarp yerlerde sâkin olmak ile Martin krala itâ‘at etmeyüp be-dürüstî isyân [u] tu€yân üzre oldu.

Âh›r bu Kirit pâdiflâh› Martin nâm putperest bin pâre gemi asker ile Karl›eli pâdiflâh›n›n üzerine varup ‹nebaht› ve Aya Mavra ve Narda ve Pireveze da€lar›nda ceng-i azîmler edüp Karl› pâdiflâh› firâr

edüp tâ Yanya vilâyetine var›nca kovup Yanine flehrinde yetiflüp Karl›eli kral› Markonton kral›n bafl›n› kesüp elini vilâyetini gâret ü alan u tâlân edüp niçe bin askerlerin dahi k›l›çdan geçirüp bak›yyetü's-süyûflar›n esîr ü bend-i zencîr edüp yine sâlimîn ü gânimîn Martin kral cezîre-i Girid'e vâs›l olur.

Ba‘dehu katl olunan Karl›eli kral›n›n mukaddemâ bir kar›ndafl› devlet-i dünyây› istemeyüp seyâhat ile vilâyet-i Donkark›z ve vilâyet-i Danimarka pâdiflâhlar›na ve Daniska ve Leh ve Çeh ve Korol ve Filimenk krallar›na gitmifl idi. Kar›ndafl› Markonton kral› Girit kral› Martin nâm pelîd-i anîd-i putperest katl eyledi€in istimâ‘ edince hemân bu seyyâh flehzâde papas âlem-i seyâhatde ihtilât {etdi€i} mezkûr krallardan imdâd isteyüp iki kerre yüz bin askerle Karl›eli vilâyetine gelüp görür kim bir harâb [u] yebâb dâr-› diyâr olmufl.

Hemân var kuvveti bazuya getirüp sa€îr ü kebîr iki bin pâre kefltî cem‘ edüp bir muvâf›k eyyâm-› müsâ‘id ile Girid adas›n›n Suda liman›na girüp ol ân lenger-endâht olup tarfetü'l-ayn içre karaya leflker döküp mezkûr putperest olan Martin kraldan rûgerdân olup Îsâ dîninde olanlar› bafl›na cem‘ edüp leflker-i azîm ile Girit kral› Martin-i putperest üzre varup Martin-i putperest dahi yer götürmez cünûd-› cünübleriyle Karl›eli flehzâdesine karflu ç›kup Retime ve Apokoron sahrâlar›nda yedi gün yedi gece bir ceng [ü] cidâl edüp âh›r-› kâr Îsevîler gâlib putperest Martin ma€lûb olup kaçarken Karl›eli flehzâdesinin leflkeri Girid kral›na yetiflüp bafl›n kesüp Karl›eli kral›n›n kan›n alup Girid cezîresindeki imâretleri dahi Karl›eli flehzâdesi yere berâber edüp mansûr u muzaffer yine Kar[l›]eli vilâyetine gelüp kar›ndafl› ve babas› taht›na cülûs edüp müstakil pâdiflâh olup papasl›kdan ve seyâhatden ferâ€at eder.

Hikmet-i Bârî yine cezîre-i Girid öte tarafda hâlî kalup yine ecinne kavmi Girid'i zabt edüp kâmil yüz y›l yine hâlî ve mu‘attal yat›rken ‹slâmbol tekûru ‹flpanya kral›ndan bir k›z›n› ricâ eder. Derhâl ‹flpanya kral› "el-emrü emrüküm" deyüp bir pençe-i âfitâbe duhter-i pâkîze-ahter-i nâ-flüküfte k›z›n› cihâzlayup ve k›z›na câriyelik içün bin aded k›z o€lan k›zlar› zer ü zîvere gark edüp niçe bin milyon hazâ’in ve cevâhirâtlar ile k›z›n› ârâste ve yüz pâre karavana galyonlar› cümle askeri ve mühimmâtlar›yla pîrâste ***[319a]*** edüp me’kûlât [u] meflrûbât levâz›mâtlar›yla niçe bin askerini dahi pür-silâh yüz pâre barça kalyonlara cümle leflkerini k›z›yla tahmîl edüp ‹slâmbol kral›na mahabbetnâmeler ve mu‘temedünaleyh elçiler ile niçe kerre yüz bin aded girân-bahâ metâ‘-› kâmyâblar gönderüp ‹flpanya'dan cümle kefltîler ç›kup Kostantiniyye'ye do€ru giderken hikmet-i Hudâ rûzgâr muhâlif esüp cemî‘i ‹flpanya gemilerin cezîre-i Girid'e Suda liman›na düflürüp anda kâmil üç ay lenger-endâz olup yata yata cümle halk› bîzâr olurlar. Âh›r-› kâr cümle k›zlar gemiler içinde feryâd edüp,

"Bizi bir kerre taflra ç›kar›n, kesb-i hevâ edelim" dediklerinde kapudan ve elçi ve sâ’ir ifl erleri k›zlar›n ricâlar›n kabûl eyleyüp kesb-i tarâvet etsinler deyüp cemî‘i k›zlar› ‹flpanya kral› k›z›yla taflra ç›karup üzerlerine çetr-i mülemma‘lar ve sâyebânlar kurup birkaç gün sâhil-i bahrde ayfl [u] nûfla meflgûl olup bir gün cemî‘i bânûlar sünbül-i hevâ etmek içün da€ [u] râ€ u bâ€lar› geflt [ü] güzâr ederek bir hayli mesâfe-i ba‘îde yerlere giderler.

Hikmet-i Bârî bir azîm ya€mur ya€up piyâde yürüme€e mu‘tâd edinmemifl k›zlar çamurda bî-tâb u bî-mecâl kalup bi'z-zarûrî ol gece da€larda yat›rlarken hemân n›sfu'l-leylde cümle pençe-i âfitâb k›zlar ile ‹flpanya kral›n›n k›z›n› dahi ecinne kavmi alup gâ’ib olurlar tâ sabâha dek cemî‘i k›zlar› kavm-i ecinne if‘âl bâb›na çeküp cümle duhter-i pâkîze-ahterlerin bekâretlerin izâle edüp nâpâk ederler.

Ale's-sabâh bu hâli cümle küffâr görürler kim cemî‘i bikr-i nâ-flüküfte k›zlar›n sinirlerinden kanlar› cereyân eder. Cümle küffâr bir yere cem‘ olup k›zlardan bu hâl-i pür-melâli su’âl etdiklerinde k›zlar dahi ol gece budlar› aras›ndan geçen hâdisâtlar› ve cereyân eden dem-i fâsid-i mâcerây› bir bir nakl etdiklerinde cümle kapudanlar ve elçiler ve gayri küffârlar melûl olup,

"Âyâ ba‘de'l-yevm hâlimiz neye müncer olup ‹flpanya kral›m›za ve Kostantin kral›na ne yüz ile varup ne yüzden cevâb verelim" deyüp ma€mûm ve müte’ellim olup cemî‘i k›zlar› gemilere koyup kendüleri âlem-i hayretde kalup ol gece cümle küffâr gemilerde yatmayup karada k›zlar içün kurulan çad›rlara ç›kup ‹flpanya kral›n›n k›z›n› taleb etme€e gelen Kostantin kral›n›n elçisi ve cemî‘i tevâbi‘ât [u] levâh›kâtlar›yla çad›rlarda müflâvereler edüp,

"Biz pâdiflâhlar›m›za ne cevâb verelim" deyü müflâvere-i bâ-savâblar edüp bade'l-letî ve'l-letâ hayemâtlar içre ayfl [u] nûfla bafllayup ol gece anlar dahi çad›rlarda hâb-› râhata yat›rlar.

Hemân ki n›sfu'l-leyl oldukda bir kütürdü kopup niçe kerre yüz bin ecinne kavmi bu kâfirlerin sa€îr ü kebîrlerine tâ sabâha dek eyle kîr-i d›râzbâz çekerler kim cemî‘i kâfirlerin götleri üzre oturma€a iktidârlar› kalmayup bî-tâb u bî-mecâl kal›rlar.

Sabâh olunca kâfirler edebde götlerinin ac›lar›ndan gemilere cân atup k›zlar›n ferc-i kabîhalar›na gelen hâl küffâr›n götlerine gelüp cümle küffâr gemilerde yüzü koyup yatup götleri üzre oturamazlar.

Bu hâl üzre Suda liman›nda firançile çöre€i yeye yeye kendülere perhîz edüp ve cümle k›zlara saç›k›br›s ile ve flâb ve maz› ile ve yarasa kuflu kan›yla k›zlar›n ferclerine mu‘âleceler edüp k›zlara tenbîh ederler kim,

"Sak›n›n ahvâl-i sergüzeflt [u] serencâm-› fercinizi Kostantin tekûrüne demeyin" deyü tenbîh ü

te’kîdler edüp Suda liman›ndan salpa demir edüp rîh-› muvâf›k ile kat‘-› menâzil edüp Kostantin'e gelüp Sarâyburnu nâm mahalde top u tüfeng flâd›mânlar›ndan sonra ‹flpanya kral›n›n k›z›n› Kostantin'e teslîm etdiklerinde bi'z-zarûrî tekûr elçisi ve ‹flpanya elçisi ve kapudanlar› cezîre-i Girid'e k›zlar›n fercinden ve kendülerinin götlerinden geçen mâcerâ-y› hâdisâtlar› mâ-vaka‘› üzre Kostantin tekûre bir bir takrîr eylediklerinde tekür-i tekrûr gülmeden hayrân olup hemân ol ân ‹flpanya'dan gelen elçi ile âdemlerin ve kendinin elçisiyle âdemlerin cümle dendân-› tî€-› âtefl-tâbdan geçirüp yine ol ân cümle ‹flpanya k›zlar›n geceletmeyüp kral k›z›n›n eline bir nâme verüp,

"Bunu babana ver" deyü cümle ‹flpanya gemilerine k›zlar› doldurup cümle gemileri ‹flpanya k›y›lar›na b›rakd›r›r.

Beri tarafda ‹flpanya kral› k›zlar›n›n hâl-i diyergûnlar›ndan haberdâr olup cümle k›zlar›n amlar› doyup felâkete u€rad›klar›n istimâ‘ etdikde cümle k›zlar› yan›na getirüp k›z›n›n elindeki Kostantin nâmesin k›râ’at edüp vâveylâ deyüp saç›n ve sakal›n yolup ‹flpanya kral›na bir gayret-i nâmûs-› hamiyyet ve âr lâh›k olup (olup) kendü k›z›n ve gayri bin aded k›zlar› aslâ kabûl etmeyüp cümle me’kûlât [u] meflrûbâtlar›yla kalyonlara doldurup k›zl›klar› bozulan yere götürün deyü fermân edüp cümle k›zlar› cezîre-i Girid'e Suda liman›na b›ra€up cümle gemiler avm edüp ‹flpanya'ye gelirler. Beri tarafda cümle k›zlar› yine ecinne kavmlar› alup ‹sfakiye da€lar›na götürürler.

Der-beyân-› ibtidâ tenâsül-i kavm-i ‹sfakiye

Çünki bu ‹flpanya k›zlar› yine ***[319b]*** bu cezîre-i Girid'e kadem basup ‹sfakiye da€lar›nda ecinne ile sâkin olup mukaddemâ bekâretlerini ecinne izâle etdiklerinde cümle k›zlar hâmile kalup bir y›ldan sonra cümle k›zlar birer o€lan ve k›zlar do€urup benî âdem ile ecinne evlâd› tenâsül bularak ibtidâ cezîre-i Girid'e ecinne evlâdlar›ndan ‹sfakiye da€›n›n kavmi hâs›l olmufldur kim orta boylu ve kara yüzlü ve küçük müdevver gözlü ve kara kafll› ve küçük bafll› ve k›v›rc›k saçl› ve iri kulakl› ve yass› burunlu ve iri diflli ve k›sa boyunlu ve vücûdlar› post gibi tü€lü ve ayaklar› k›sa ve iç yüzüne e€ri ve tabanlar› yass› ve ellerinin ayalar› vâsi‘ ve parmaklar› kal›n ve yass› t›rnakl› ve belleri kal›n ve gâyet güçlü tüvânâ âdemlerdir kim cümle yigirmi befl bin kavimdir.

Lisânlar› Arabîye yak›n baflka bir ›st›lâhlar› vard›r, ammâ Urûmca da bilirler. Ve niçe elfâz [u] ibârâtlar› ecinne kelâmlar›d›r. Ve savtlar› zenbûr-› asel gibi âvâzlar› var ammâ gâyet mehîb ü mahûf savt-› hazînleri var. Bir da€ bafl›nda biri otursa öbür da€daki âdemle be-dürüstî kelimât ederler. (---) (---) (---) (---)

Der-lehçe-i ›st›lâh-› kavm-i cebel-i ‹sfakiye

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ammâ ba‘z› evlâdlar› sekiz ayda ve yedi ayda dünyâya gelir, ammâ k›zlar› kâmil bir y›lda rahm-i mâderden müfltak olur. K›zlar› sekiz ve tokuz yafl›nda bülû€una erüp on yafl›nda vaz‘-› haml eder. Gulâmlar› onunda on birinde ve on ikisinde bâli€ olur.

Ekseriyyâ Girid cezîresinin âb [u] hevâs› hükmünden cümle halk›n›n evlâd [u] ensâblar› böyle hilkat üzre olup gâyet necîb ve reflîd s›byânlar› vard›r, ammâ hakkâ ki ‹sfakiye keferesinin ecinneye müflâbehetleri vard›r kim bir turfe hey’et-i mecmû‘a-i müdhikleri var kim görenler hayrân olup hande ederler. Ve kendüleri de dâ’imâ piflmifl koyun bafl› gibi s›r›dup güler fleklinde gezer bir alay zeber-dest ifrît s›fat kavimdirler. Hattâ cemî‘i kâfiristânda ok yay yok iken bunlar›n silâhlar› sihâm-› kavs-i kazâ ve hiflt ve harbe ve sapan ve tüfengdir. Ve gâyet flecî‘ ve zor-âver ü dilâver kefereleri vard›r.

Ez-în cânib ba‘dehu ‹flpanya kral›, k›zlar›n›n mahabbetinden niçe bin pâre gemi ile cezîre-i Girid'e gelüp k›zlar›n›n o€ullar›n bulup Girid cezîresine cemî‘i askerin b›ra€up eyle ma‘mûr etdi kim gûyâ evvelde harâb olmam›fl gibi amâr eder tâ Hazret-i Ömer *rad›yallâhu anh* hilâfetine dek cezîre-i Girid ‹flpanya elinde dörd yüz y›l dur[ur]. Ol zamânda Endülüs ve Afrika Pâdiflâh› Sultân Mansûr Mora Hazret-i Ömer el-Fârûk fermân›yla Mora vilâyetin ve bu Girit adas› vilâyetin bin pâre yelken ile gelüp ol cezîreleri ‹flpanya elinden feth edüp yetmifl yedi sene kabza-i tasarruf-› ‹slâmda durur.

Ba‘dehu Yezîd ile ‹mâm Hüseyin'in Kûfe hâdisesi oldu€u as›rda ol ma‘reke mâbeyninde yine ‹flpanya fürce bulup bu cezîre-i Girid'e istîlâ edüp ol dahi yetmifl yedi y›l Girid'e mutasarr›f olmuflken bi-emri Hayy [ü] Kadîr bir azîm lodoslar esüp cümle kurâ ve kasabâtlar ve k›lâ‘lar›n berbâd edüp yine cezîre-i Girid harâb oldu.

‹ki kerre böyle lodos sarsar›ndan ve iki kerre asker darb›ndan bu cezîre berbâd olup âh›ru'l-emr lodos-› fledîd fliddetinden bu cezîrenin lodos cenûb câniblerin ahâlî-i vilâyet b›ra€up beri flimâl cânibi ki Hanya ve Retime ve Kandiye taraflar› ve Küçük kal‘a ve Apokoron ve Kisoma taraflar›nda yetmifl yedi aded irili ve ufakl› k›lâ‘lar yapup ma‘mûr olma€a bafllayup evvelkiden ziyâde müzeyyen ve ma‘mûr ederler. Hakîkatü'l-hâl hakîr bu cezîreyi seyâhat ederken lodos rûzgâr› taraf›nda ibret-nümâ harâb kalm›fl kal‘a esâslar› var kim her biri birer gûne h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn sûr-› üstüvâr eserleri var ammâ hâlâ lodosdan durulmak muhaldir, ammâ y›ld›z cânibi hâlâ dahi ziyâde ma‘mûrdur.

Ba‘dehu ‹flpanya elinden bir hîle ile Venedik Frengi alup yedi yüz yetmifl yedi y›l ellerinde durup hamd-i Hudâ bin yetmifl yedi târîhinde Sultân ‹brâhîm

Hân asr›nda fethine mübâfleret olunup be-dest-i Silihdâr Gâzî Yûsuf Pafla kal‘a-i Hanya feth oldu€una târîhdir:

(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)
Kuvvet-i bâzû-y› sultân ile al›nd› Girid
[Sene] (---)

Ba‘dehu cümle cezîre yigirmi yedi y›lda kabza-i tasarrufa girüp ancak Suda liman› içre Suda kasteli ile kal‘a-i Kandiye kald›. Ba‘dehu sene 1077 târîhinde Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ ibn ‹brâhîm Hân asr›nda Sadr›a‘zam vezîr ibn vezîr Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla fethine mübâfleret edüp günden güne ziyâde *[320a]* ceng-âflûb olup hamd-i Hudâ üç y›l savafl-› perhâfldan sonra sene 1080 târîhinde sulh ile fethinde bu abd-i ahkar hâz›r olduk.

Ve e€er bu cezîre-i Girid'in ahvâllerine vâk›f oldu€umuz kadar mâ-vaka‘› üzre evsâf›n tahrîr etsek bir mücelled tevârîh olur, ammâ kasd›m›z tevârîh olsun deyü ›st›lâhât [u] ibârât ile tahrîr etmeyüp ancak bir müsevvedât olsun içün böyle tesvîd ü terkîm edüp ancak seyâhat ile temâflâ etdi€imiz âsâr-› binâlar› alâ kadri'l-imkân tahrîre cür’et edelim.

Evvelâ Kandiye kal‘as› kurbunda Lodos cânibinde ibtidâ Sadr›a‘zam ile ordu-y› ‹slâm kondu€u mahalde **nehr-i (---)** üzre bir göz Kral cisri aslâ y›k›lmayup metânet üzre durup ibtidâ andan ubûr edüp nîm sâ‘at gidüp **nehr-i Mersin** üzre bir göz cisri dahi güzer etdik.

Bu mezkûr iki aded nehircikler Kurfluniçse nâm karl› da€lardan gelüp Kandiye kurbunda Küçükkale kurbunda Akdeniz'e mahlût olur.

Andan yine cânib-i garba leb-i deryâ ile **nehr-i azîm Ac›su**'yu atlar ile ubûr etdik. Niçe yerde kaynaklardan tulû‘ eder, ammâ Kat›rc›zâde Mehemmed Pa[fla] çiftli€i dibinde bir kayadan ve ‹sfakiye da€lar› eteklerinde Kolina da€lar›ndan ç›kup yar›m sâ‘at gidüp hemân ol mahalde yine deryâya mahlût olur. Ammâ Mersin nehri gibi âb-› hayât su olmad›€›ndan Ac›su derler. Ammâ bunda ç›kan alabal›klar ve kefal bal›klar› üç y›l Âl-i Osmân askerin ganîmet etdi, ammâ yine her bal›€›n dânesi birer gurufla bey‘ olunurdu.

Ve bu Ac›su ç›kdu€u kayalar dibinde yigirmi göz un de€irmenleri var kim fleb [ü] rûz deverân edüp Âl-i Osmân leflkerlerine rahmet-i âsiyâb-› tahhân yetifldi. Andan yine taraf-› garba bir sâ‘at gidüp,

Evsâf-› Küçük kal‘a

Lisân-› Yûnân'da Vasil Potamo kal‘as› derler. ‹flpanya binâs›d›r, lâkin taflras›n Venedik binâ etmifldir. Sene (---) târîhinde Voynuk Ahmed Pafla Sultân ‹brâhîm asr›nda feth etdi. Evc-i âs›mâna ser çekmifl bir yalç›n kaya üzre leb-i deryâda Potamo da€lar› ete€inde bir sedd-i metîn kal‘a olup içinde Deli Hüseyin Pafla Kethudâs› Veli Pafla muhâfazada iken Kandiye fethinden sonra Kapudan Kaplan Pafla yüz pâre gemiler ile bu kal‘a alt›na gelüp kazan kumbaralar ile bu kal‘ay› yere berâber münhedim etdi.

Andan yine cânib-i garba bir sâ‘at gidüp **Firiflkiye burnu**na var›l›r. Kandiye burnu ile bu Firiflkiye burnu karflu karfluyad›r kim Ac›su taraf› körfez gibidir. Ve Firiflkiye burnundan cânib-i Lodos'a bir sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Çanak liman›

Sene 1077 târîhinde Fâz›l Ahmed Pafla "Kandiye'ye imdâd gelsin" deyü bu liman›n bir ucunda sedd-i Ye’cûc-misâl toprakdan y›€ma müfîd ü muhtasar bir kal‘a inflâ edüp gâyet mahallinde metîn ve müstahkem oldu€undan her bâr kapudan pafla bu limana imdâd ve zahâ’ir döküp asâkir-i ‹slâma rahmet olurdu. Bu kal‘a-i türâb›n dâ’iren-mâdâr cirmi dörd yüz aded ad›md›r.

Ve cümle k›rk üç pâre balyemez toplar› olup Y›rtlas ‹brâhîm Pafla askeriyle ve bir ota yeniçeri ve bir oda cebeci ve bir ota topçu ve bin aded Girid'in zeytûn sipâhîleri muhâfazac›lar› âmâde olup imdâd gemileri askere zahîre getirdiklerinde hidmet ederler. Birkaç kerre küffâr›n donanmas› gemileri gelüp bu kal‘ay› dö€üp ikifler üçer aded kefltîleri kal‘adan toplar ile urup zahmnâk olduklar›nda gemileri gark olup gayri küffâr gemileri hâ’ib ü hâsir giderlerdi.

Her bâr kapudan pafla bu mahalle gece ile gelüp bir gecenin içinde imdâd ve cebehâne ve zahâ’irleri döküp yine gerüye giderdi, zîrâ gâyet dar yer olup gemilere müstevfâ yatak liman› de€ildir.

Hakîkatü'l-hâl çanak gibi bir müdevverce liman› c›k oldu€undan Çanak liman› derler. ‹ki yüz pâre gemi al›r ammâ a€z› poyraza mukâbil vâki‘ olup kenârlar› kumsald›r. Cümle gemiler baflıdan karaya yat›rlar.

Andan yine garb cânibine sarp kayal› yerleri 5 sâ‘atde aflup,

Evsâf-› kal‘a-i Fodula

Sene (---) târîhinde Deli Hüseyin Pafla binâ etmifl idi. Lâkin zamân mürûr edüp sehel vîrân olup sene 1077 târîhinde bunu dahi Sadr›a‘zam serdâr-› mu‘azzam Fâz›l Ahmed Pafla binâ edüp Kayseriyyeli Dilâver Paflazâde Murâd Pafla askeriyle bir oda yeniçeri ve topçu ve cebeciler ve bir sancak be€i zeytûn sipâhîleri muhâfaza bekleyüp bunun dahi kal‘as› ve liman› kenâr›nda toprakdan siper y›€ma bir kal‘a olup cümle yigirmi yedi aded balyemez toplar› olup dâ’iren-mâdâr cirmi üç yüz ad›md›r. Bunun dahi içinde âb-› hayât sular› vard›r.

Bunu dahi birkaç kerre küffâr gemileri dö€erken yedi pâre *[320b]* gemileri darabât-› top-› kûpdan gark-› âb olup niçe kerre bizim gemileri küffâr kovarak selâmetle bizim gemiler bu limana girüp cânlar›n halâs edüp top flâd›mânlar› olurdu. Ve cümle

imdâd askeri ve zahâ'ir ve cebehâneleri bunda döküp bir gecede limandan taflra ç›kup giderlerdi. Bunun dahi liman› yüz pâre gemi al›r.

Andan taraf-› garba (---) sâ'at leb-i deryâ ile kâh sengistân ve kâhîce çemenistân yerlerde ma'mûr kurâlar geçerek,

Der-evsâfât-› kal'a-i Seline

Sene 1061 târîhinde efendimiz Melek Ahmed Pafla vezîria'zam iken Zileli Çavuflzâde Mehemmed Pafla kapudan-› bahreyn iken fermân-› flehriyârî ile bu kal'ay› Mehemmed Pafla zamân-› Sultân Mehemmed Hân-› Râbi'de feth edüp amân u zamân verüp cinâyet(?) etmedi ve istimâletler verüp nehb ü gâret etmedi. An›niçün bâ-sulh feth olup hâlâ Retime sanca€› hâkinde yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Nâhiyesi cümle k›rk yedi pâre kurâlard›r.

Kal'as› leb-i deryâda flekl-i muhammes bir fieddâdî tafl binâ bir kal'a-i zîbâ olup cirmi dâ'irenmâdâr bin ad›md›r. Ol kadar büyük de€ildir ammâ bir flîrîn kal'a-i müzeyyendir. Hâlâ dizdâr› ve içinde bin yedi yüz aded kulu ve Kaplan Pafla-y› Yanyal› askeri ve bir oda yeniçeri ve bir oda cebeci ve bir ota topçu ve bir sancak erbâb-› tîmâr muhâfazac› cüyûflu âmâdedirler.

Ve iki kapusu var, biri garba ve biri karaya nâz›r kapulard›r. Ammâ liman› gâyet küçükdür. Gemiler amâns›z yat›rlar. Ancak cânib-i erba'as› gâyet mahsûllü kurâlard›r.

Derûn-› hisâr[da] Sultân Mehemmed Hân câmi'i ve bir hân› ve bir hammâm› ve altm›fl aded dükkânlar› vard›r, ammâ bâ€ u bâ€çeleri firâvând›r. Andan 4 sâ'at garba leb-i deryâ ile gidüp,

Menzil-i kal'a-i azîm Resime: Retime dahi derler. Girid cezîresinde böyle âb [u] hevâs› latîf flehir yokdur. Bâlâda yetmifl yedi târîhinde Kandiye alt›na giderken bu kal'an›n evsâf› mufassalan tahrîr olunmufldur. Tekrâra hâcet yokdur. Andan yine semt-i garba 5 sâ'atde sa'b sengistân da€lar› ve belleri aflup,

Menzil-i kal'a-i Apokoron: Bunun dahi evsâf› bin yetmifl yedide tahrîr olunmufldur. Andan yine cânib-i garba Suda liman› kenâr›nda deverân ederek yüz mîl liman›n temâflâ edüp a€z› y›ld›z cânibine nâz›r bir liman-› azîm oldu€u ve kal'a-i Sud[a] bu liman›n intihâs›nda Hanya taraf› hâkine karîb olup tafl atsan Suda kal'as›na eriflür oldu€u mukaddemâ bu dahi bâlâda tahrîr etdi€imizde içine girmedik idi, zîrâ ol zamân dâr-› harb olup flimdi dâr-› emân bir kân-› bî-îmân kefere kal'as› olup atlar›m›zdan cümle enüp bir kay›€a pür-silâh süvâr olup kal'a-i Suda'ya geçdik.

Evsâf-› kal'a-i Suda

Su içinde vâki' oldu€undan "Suda" derler. Gerçi Kandiye ile cezîre-i Girid lafzen feth oldu ammâ ma'nen feth olmayup bu Suda kal'as› tâ cezîre-i Girid'in göbe€inde dest-i küffârda kalup küffâr donanmas› cezîre-i Girid'e bu Suda kal'as› bahânesiyle gelüp gitmededir.

Küffâr donanmas›na râst gelsen "Nereye gidersin?" deyü kapudanlar›na su'âl etsen, "Girid'ime giderim" der, ammâ K›br›s'›ma ve Rodos'uma giderim, diyemez, zîrâ anlarda alâkalar› yokdur, ammâ Girid'e Suda ve ‹spirlonka ve Karambusa adalar›nda alâkalar› vard›r.

El-hâs›l Kandiye feth oldu ammâ bu Suda kâfirde kalma€ile fenâ sulh [u] salâh oldu. An›niçün böyle sulh etdirene Hak belâ verdi.

Hâlâ bu kal'a-i Suda Venedik elinde kalup ceneral canavâr›na buluflup mülâkât oldukda hakîre vâfir ta'zîm [ü] tekrîmler edüp hofl geldiniz deyü iskemleler üzre yer gösterüp vâfir kelimâtlar etdik. Mel'ûn bafl›na bir sorguc sokup hamd edüp,

"Yine sorgucumuz bafl›m›zdad›r, ne gam Kandiye elimizden gitdi ise, Suda gibi kal'a-i h›sn-› hasînimiz cezîre-i Girid'in tâ ortas›nda hâlâ elimizdedir ve Suda liman› gibi befl bin pâre gemi al›r liman›m›z elimizdedir" deyü tefâhur kesb edüp,

"Böyle sulhdan hazz edüp yine sizinle dost olduk" deyü vâfir sürûrlar semtin gösterüp yan›m›za âdemler koflup kal'an›n der-i dîvârlar› ve burc [u] bârûlar›n seyr [ü] temâflâ etdik. Ne'ûzü billâh hemân Kandiye kal'as›n›n Su kullesi-misâl bucak bucak tâk-ender-tâk odalar ve mazgallar›n cümlesi suya nâz›r olup bunda olan serâmed toplar Kandiye'de de€il belki Rodos kal'as›nda yokdur. Cümle s›€âr u kibâr üç yüz pâre balyemez toplard›r. Ve niçesi k›rm›z› çukalar ile örtülü toplard›r. El-hâs›l eyle metîn ve müstahkemdir kim bu kal'a gûyâ yek-pâredir.

Ve içinde k›rk elli kadar evleri var. Cümle kireç örtülüdür kim cemî'i der-i dîvârlar›ndan cereyân eden ***[321a]*** bârân-› rahmetden bir katre hebâ yere gitmeyüp cümlesi su sarn›çlar›na cereyân eder kim k›rk y›l suyu yetiflmek mümkindir. Ve cümle der-i dîvârlar› ve dâm [u] bâmlar› eyle pâkdir kim ta'bîr olunmaz.

Hakîr bu kal'ay› seyr [ü] temâflâ ederken nezâketle bedenler üzre ad›mlad›m. Girdâ-girdi cümle yedi yüz yetmifl ad›md›r, ammâ flimdi bin ad›m mikdâr› tüccâr liman›ndan tarafa hâlî kayalar var idi, anlar›n dahi üstlerine üç yüz ad›m kadar cirmde bir sedd-i metîn kal'alar binâ edüp eski kal'aya zam etdikde Suda kal'as› dahi vâsi' oldu.

Ve flark taraf›na alt› kat biri biri içinde karanl›k yerlerde metîn demir kapular› var. Ve bir kapu dahi nev binâ ilhâk etdü€i mahalle binâ ediyordu.

Ve kal'a içinde iki aded küçücük kenîseleri ve cümle iki bin aded soltat mortat askerîsi var ammâ cümlesi ac u zâc ve bir habbe ve nukraya muhtâc susuz ve bâ€ u bâ€çesiz cezîre-i bî-amând›r.

Ve kayalar›n ma€ârâlar› içinde ve birkaç kemer binâlar altlar›nda birkaç aded küçücük bal›kç› ve ek-

mekçi dükkânlar› var, ammâ levendât sâkin olsunlar deyü fâhifleleri çokdur.

Ammâ e€er Venedik küffâr› isyân etse Hanya kal‘am›z taraf›ndan on bin ad›m tafl yetiflen deryây› hâr-› hâflâk ile doldurup yürüyüfl etmek mümkindir ve Hanya taraf›ndan bu kal‘ay› dö€e dö€e berbâd etmek mümkindir, ammâ cemî‘i küffârlar› ma€â-râlara girüp suya berâber toplar›n atmadan hâlî olmazlar. Hudâ-y› Müte’âl bir dahi bu Venedik küffâr›n›n isyân [u] tu€yân etdi€in göstermeye.

Bu temâflâlar› edüp yine ceneral-i la‘îne gelüp vâfir ni‘metlerin yeyüp ba‘de't-ta‘âm hedâyâlar›n alup yine bir kay›€a binüp atlar›m›za süvâr olup andan flimâle bir sâ‘at gidüp **Suda Burnu** ki ana Freng tâ’ifesi **Kavcelce burnu** derler. Deryâ mellâhlar› cezîre-i Mora'da Beneffle kal‘as›n›n Kaya burnundan Hanya'ya karîb Kapospata burnun yâhûd bu Kavcelce burnu ki Suda liman› burnudur, cümle gemiciler bu mezkûr olan iki aded burunlar› üzleyüp bu iki burnun mâbeynlerinde Hanya kal‘as›d›r.

Andan cenûb cânibine Hanya körfezi içre 2 sâ‘at gidüp,

Menzil-i kal‘a-i sedd-i metîn Hanya: Bu dahi ibtidâ sene (---) târîhindeki fethinde bulundu€umuz ve hâlâ sene 1077 târîhinde geldi€imiz evsâflar› kerreteyn tahrîr olunmufldur.

Andan cânib-i garba gidüp Nazarete kenâr›ndan semt-i garba nîm sâ‘atde kayal› ve tafll› yerler ile gidüp,

Der-fütûhât-› sitâyifl-i Küçük kal‘a: Bu dahi sene 1077 küffâr›n donanmas›n bu mahalde kaç›rd›-€›m›z mahalde bu kal‘a evsâf› mufassalan tahrîr olunmufldur.

Andan yine semt-i garba leb-i deryâ ile gidüp nîm sâ‘atde,

Kal‘a-i Todoriler: Kal‘a-misâl iki aded ma‘mûr kilisalard›r kim fâtih-i Hanya Yûsuf Pafla merhûm efendimiz ile ceng-i azîm ederek bu kal‘alar› feth edüp cümle donanmay› bunun liman›na koyup tarfetü'l-ayn içre asker-i ‹slâm› gemilerden taflra döküp andan kal‘a-i Hanya'ya sar›ld›€›m›z mahalde bu kal‘a-i Todoriler'in evsâflar› merkûmdur.

Andan bir sâ‘at flimâle gidüp tafll›k yerleri geçüp,

Menzil-i Kapospata burnu: Bu burun cemî‘i Akdeniz'de ma‘lûm bir yelken menzil bafl› bir sivri burundur.

Andan semt-i cenûba birkaç limânl› yerleri geçüp ve üç sâ‘atde sengistân ve sa‘b u çengelistân yerleri ve uçurum dere ve depeleri renc-i anâ çekerek ubûr edüp,

Der-defâtirât-› kal‘a-i Kisoma

Sene (---) târîhinde Deli Hüseyin Pafla fethidir. Lâkin ba‘de'l-feth mu‘attal b›rakd›lar idi, ammâ flimdi vezîria‘zam cemî‘i Girid cezîresini deverân u seyerân ederken sene 1080 târîhinde nazarlar› bu kal‘aya ta‘alluk edüp gördüler kim âb [u] hevâs› ve binâs› latîf. Buyurdular kim,

"Ey vay dirî€ böyle bir kal‘a vîrân ola ve böyle bir mahsûldâr fezâ-y› lâle-‘izâr tehî yata" deyüp asker-i ‹slâm ile kal‘a içre girüp ezân-› Muhammedîler okuyup ma‘mûr olmas›n fermân eyleyüp bizzât kendüler el açup,

"‹lâhî avn [ü] lütfunla bu kal‘ay› ve bu sahrâ-y› lâlezâr› amâr eyle" deyü hayr du‘â edüp cümle guzât "âmîn" deyüp Karaca Pafla'y› Kisoma be€i edüp bin aded askeriyle sancak ve tabl [u] alem verilüp Hanya eyâleti olup amâr›na flürû‘ olundu.

Ve be€ine iki yük k›rk yedi bin akçe hâss-› hümâyûn ihsân olunup yüz elli akçe [pâyesiyle müstakil] kazâ olup nâhiyesi seksen dörd pâre kurâlar tahrîr olundu kim her biri birer gûne bâ€-› ‹rem-misâl kurâlard›r.

Kal‘a dizdâr› ve üç yüz aded merdüm-hisâr› konulup cebehâne ve sâ’ir mühimmât [u] levâz›mât-lar›ndan mâ‘adâ k›rk pâre mahbûb serâmed toplar konulup kal‘as›n›n ba‘z› yerlerin ta‘mîr ü termîme cümle yetmifl pâre kurâlar›n re‘âyâlar› kireç ve tafl ve keraste tafl›ma€a me’mûr oldular.

Kal‘as› leb-i deryân›n flimâli sâhilinde bir püflte-i pest ***[321b]*** üzre flekl-i muhammes bir fieddâdî tafl binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi iki bin yedi yüz ad›md›r. Ve cümle (---) katd›r. Ve cümle (---) aded kapular› vard›r.

Derûn-› hisârda aslâ evler yok idi, ammâ yedi aded kârgîr binâ manast›rlar› vard›r. Birini Hünkâr câmi‘i ve birin Vezîria‘zam câmi‘i olmak içün mübâfleret olundu, Hudâ-y› Müte’âl amâr ede.

Ve cânib-i erba‘as› ol kadar ma‘mûr [u] âbâdân kurâlard›r kim gûyâ Erdel Macaristân'›n›n Saz vilâyetidir.

Bâ€ u bâ€çeleri eyle çokdur kim ol Kisoma sahrâs› limon ve turunç ve kebbât ve zeytûn ve nâr ve incir ve servi d›rahtlar› fezâ-y› lâlezâr›n› niçe bin gûne eflcârât-› müsmirâtlar ile müzeyyen olup rûy-› arz› Cenâb-› Bârî ne kadar ahcâr [u] eflcârât-› gûnâ-gûnlar var ise bu sahrâda mevcûd edüp flükûfe-i turunç ve limon râyihas›ndan âdemin demâ€› mu‘attar olur. Ve niçe bin âb-› revânlar tur‘a tur‘a cereyân edüp cemî‘i hadîka-i ravza-i R›dvânlar› âb-› hayvânlar rey edüp cemî‘i cinîn-i müflebbek bostânlar› bâ€-› Merâm-misâl bir sevâd-› azîmdir.

El-hâs›l ne tatvîl-i kelâm edelim. Cezîre-i Girid'in bu mahaller fiâm-› cennet-meflâm›d›r. Hattâ bir ruhbân Sadr›a‘zama on iki çanak bal hedâyâ getirdi. Bir çana€› gâyet beyâz olup hattâ tezkireci efendi ki ‹shak Çelebi'dir, an›n destâr›n›n ucun ç›karup bal ile rûbâr etdiler, bi-rabbi Ka‘be destâr ol bal›n yan›nda fleker reng idi, ya‘nî bu mertebe beyâz asel-i musaffâs› olup bu asellerin râyiha-i tayyibeleri misk [ü] amber-i hâm-misâl idi kim tenâvül edenlerin demâ€lar› mu‘attar oldu.

Ve cemî‘i mahbûb [u] mahbûbe mu€-pîçelerin ellerinde niçe kerre yüz bin aded deste deste güller ve gülden iri karanfiller ve fuller ve gûnâ-gûn flükûfeleri g›lmânlar ve flâblar asâkir-i ‹slâma bezl edüp ihsânlar alup mesrûr [u] handân oldular.

Girid'in bu kazâs›nda olan meyve ve flükûfeler ve me’kûlât [u] meflrûbâtlar›n kesreti ve enhâr-› hayvânlar›n vefreti bir nevâhîde yokdur.

Ve âb [u] hevâs›n›n letâfeti ve mahbûb u mahbûbe Rûm keratsalar›n›n nezâfeti me€er Alman diyâr›nda Beç'de ve Prak'da ve Donkark›z ve Am›st›rdam flehirlerinde ola. Hulâsa-i kelâ[m] Girid'in kalacak yeri bu Kisoma sanca€›d›r. Ve ana karîb yine cânib-i cenûba nîm sâ‘at gidüp,

Menzil-i liman-› Pondiko: Lisân-› Rûm'da s›çan liman› demekdir. A€z› flimâle nâz›r yüz pâre gemi al›r âb-› hayât sular› vard›r.

Andan garba bir sâ‘at taffl›k ile leb-i deryâda gidüp,

Menzil-i manast›r-› Aya Nikola: Yüzden mütecâviz ruhbânlar› vard›r. Âyende ve revendelere ni‘metleri ve hidmetleri mebzûl olup Hanya'da Hünkâr câmi‘i evkâf›d›r.

Ve an›n karflusunda lodos taraf›na nâz›r bir mîl alarka,

Evsâf-› cezîre-i Karambusa

Evvel ve âhir ve hâlâ yine sulh içinde Venedik elinde kald›, ammâ bir latîf liman› var. Bir kay›kla bu cezîreye varup kal‘as›nda kapudan›na buluflup kal‘as›n seyr [ü] temâflâ etdik. Dörd mîl bir küçük adad›r kim flark taraf›yla k›ble mâbeyninde bir yalç›n kayac›k üzre bir fieddâdî binâ bir küçük kal‘ac›kd›r kim cirmi iki yüz ad›md›r. ‹çinde yedi aded küçücük kenîsecikleri ve seksen aded evcikleri olup cümle dam u bâmlar›n›n üstleri kireç s›val› olup cümle bârân-› rahmetden nâzil olan âb-› hayâtlar k›rk aded su sarn›çlar›na dâhil olur.

Kal‘a içinde befl yüz aded soltat nâm neferât-› benâmlar› var. Liman› kudretdendir amelî de€ildir. Yüz pâre gemi alur ammâ liman› kenârlar›nda sular› yokdur, gemileri kal‘adaki sarn›çlara muhtâclard›r. Ammâ ba‘de's-sulh hâlâ kal‘ay› ol kadar ma‘mûr etmededirler kim ta‘bîr olunmaz.

Kapudan›ndan hedâyâs›n alup kay›k ile yine cezîre-i Girid'e geçüp atlar›m›za süvâr olup Girid'in bu taraflar› cânib-i garba nâz›r Çuka adalar› nümâyând›r. Cezîre-i Girid'in garb cânibindeki bir ucu bu mahaldir kim flarkdan garba tûlânîce vâki‘ olmufl bir cezîredir. Ve bu köflesinden art›k cezîre-i Girid'in cenûb taraf›nda Arabistân'›n Hilâl vilâyetlerine nâz›r semtleridir kim mâbeyne-hümâlar› iki yüz k›rk mîldir.

Ve bu köfleden taraf-› cenûba 3 sâ‘at gidüp ma‘mûr u müzeyyen kurâlar geçüp,

Menzil-i Livadye liman›: Yüz pâre gemi al›r suyu çokdur. Ve bu liman mukâbilinde bir mîl ba‘îd,

Cezîre-i Turli: Hâlâ sulh içinde bizim olmufldur, ammâ bir küçük ensiz adac›kd›r kim devri on mîldir, ammâ gâyet çemenzâr mahsûllü adad›r. Beri tarafda bizim kurâlar›n keçileri ve koyunlar› otlayup gezerler. Ve ba‘z› mahallerinde su sarn›çlar› var imifl kim cümle hayvânâtlar› sularlar. Bir küçük manast›r› nümâyân idi ammâ bu cezîreye geçüp temâflâ etmedim.

Andan yine cenûba 6 sâ‘atde gidüp,

Menzil-i Kavpalo burnu: Ma€rib-zemînin Hilâl vilâyetinden ç›kan ya€ gemileri bu burnu üzleyüp dümenlerin y›ld›z rûzgâr› üzre koyup üç yüz mîlden cezîre-i Girid'e gelirler. Yine bu Kavpalo burnu her tarafda üç yüz mîl yerden nümâyând›r.

Andan yine cenûba leb-i deryâ ile (---) sâ‘at ma‘mûr u âbâdân yerlerde asker aya€› basmam›fl kurâlar› geçüp,

Menzil-i Salina liman› *[322a]*

Yüz pâre gemi al›r a€z› garb taraf›na nâz›r limand›r. Lâkin içinde tatl› sular› yokdur. Taflras›nda bir manast›r› olup içinde iki yüz aded ruhbânlar› var. Deli Hüseyin Pafla evkâf› idi. Ref‘ olup Kisoma be€ine hâss-› hümâyûn tahrîr olunup Kisoma hudûdu bu mahalde tamâm oldu. Ve ol mahalden bir âb-› hayât dere akar. ‹smine Rûm kefereleri K›ryo Nero derler, ya‘nî sovuk su demekdir tâ ‹sfakiye da€lar›ndan gelir.

Andan (---) sâ‘atde **nehr-i Salina**'y› ubûr edüp flark cânibine teveccüh olundu, zîrâ Girid cezîresinin bir köflesi dahi bu Salina suyu burnudur. Ve bu burun dibinde nehr-i ‹sfakiye deryâya mahlût olup âb-› nâb-› rakîk billûr-misâl turna gözü sudur, zîrâ tâ Girid cezîresinin orta göbe€inde vâki‘ olan ‹sfakiye da€›n›n karl› ve âb-› zülâl yerlerinden gelüp cereyân eder.

Bu âb-› sâfîyi atlar ile gücile geçüp bir sâ‘at dahi gidüp,

Der-kâ’imât-› kal‘a-i ‹sfakiye

Sene (---) târîhinde Melek Ahmed Pafla sadr›-a‘zam iken an›n fermân›yla Deli Hüseyin Pafla fethidir, be-dest-i Velî Kethudâ. Ba‘de'l-feth berbâd olmufldur, ammâ kul koyup ma‘mûr edecek kal‘ad›r, zîrâ bir güzel liman› var, garb yakas›ndan bî-amân düflen gemilere bir a‘lâ yatakl› ârâmgâh limand›r kim âb-› hayât sular› vard›r, ammâ yine harâb kal‘as› içre yüzden mütecâviz keferelerin menhûs hâneleri vard›r. Kal‘as› flekl-i murabba‘ bir fieddâdî binâ imifl. Hâlâ iki aded kapular›n›n kanatlar› yokdur, ammâ bu kal‘a sehel fley ile amâr olmak mümkindir. Andan yine cânib-i flarka 9 sâ‘at gidüp,

Menzil-i Kav Doloz burnu

Bir azîm yüksek burundur kim limandan a‘lâ s›€›nacak burundur kim liman›na yüz pâre gemiler

girüp yat›r. Her taraf›nda âb-› hayât sular› var. Cezîre-i Girid'in bu cânibi sevâhil olma€ile hurmâs› ve inciri ve nâr› ve zeytûnu ve nârenci ve limonu ve sükker kam›fl› hâs›l olur. Karflusu Arabistân olmak ile gûyâ bu mahaller M›s›r gibi gâyet mahsûllü ma‘mûr kurâlar› vard›r. Ve bu burun mukâbelesinde cenûba nâz›r mahallerde deryâ içre ufac›k adac›klar› var kim Lotrak adalar› derler, yabânî keçileri gâyet çokdur, zîrâ benî âdemsiz ›ss›z cezîreciklerdir.

Ve yine ol burundan flarka 6 sâ‘atde gidüp **nehr-i (---)** atlar ile geçüp tâ ‹sfakiye da€lar›ndan tulû‘ eder bir âb-› hayâtd›r.

Andan yine cânib-i flarka leb-i deryâ ile 5 sâ‘atde sengistân yerlerde gidüp,

Menzil-i Kale liman›: Yüz pâre gemi al›r kudret liman›d›r kim nehr-i (---) limanda deryâya munsab olur. Bu dahi ‹sfakiye da€›ndan gelir.

Andan 3 sâ‘at yine taraf-› flarka gidüp **nehr-i (---)** atlar ile ubûr edüp bu dahi kûh-› ‹sfakiye'den gelüp üç keçi adalar› önünde deryâya kar›flup keçi adalar› bu k›y›dan bir mîl ba‘îd küçük adalard›r. Ve bu liman›n öte flimâl cânibi Hanya kal‘as›na berâberdir kim ‹sfakiye da€›n aflup bir günde erken Hanya'ya var›l›r. Andan yine semt-i flarka leb-i deryâ ile 7 sâ‘atde gidüp,

Kireko liman›: Yed-i Kudret ile halk olmufl bir hudâyî liman-› vâsi‘dir kim iki yüz pâre gemi al›r ammâ lodos rûzgâr›ndan emîn de€ildir, gâyet pek dokunur. De€me gemiler befler alt›flar aded lenkoreta demirler ile yatamazlar.

Andan yine cânib-i flarka 5 sâ‘atde,

Menzil-i Kavko burnu ve ana karîb **Kaleyoroz Manast›r› burnu:** Retime kal‘as›nda Vâlide Sultân câmi‘inin evkâf›d›r.

Andan bir sâ‘at deryâ kenâr›ndan alarka karada,

Evsâf-› kal‘a-i Amiso

Ikrît nâm kral›n binâs›d›r. Ba‘z› yerlerin Sultân Mansûr vîrân etmifldir, ammâ e€er bu kal‘a evsâf›n mâ-vaka‘› üzre tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur. El-hâs›l bu kal‘an›n cirmi alt› bin ad›md›r. ‹çinde dörd aded da€›(?) vard›r ve niçe kenîseleri ve sarâylar› ve hânlar› nümâyând›r.

Ve bunda olan amûd-› müntehâlar ve ibret-nümâ mîller ve havz u flâzrevân fevvâreler ve selsebîller ve niçe yüz âsâr-› kâr-› köhne t›ls›mâtlar var kim bir diyârda deyyâr misilleri yokdur. Me€er Bahr-i Muhît kenâr›nda Yenidünyâ iskelesi olan Lonçat flehrinde böyle âsâr-› azîmeler ola. Ve ol kadar vüs‘at üzre kal‘ad›r kim içinde iki pâre bâ€lar ve bâ€çeler ve niçe bin evler ve niçe kerre yüz bin dölüm tarlal› ve müflebbek bostânl› kal‘a-i azîmdir. Me€er Ikrît kral›n lodos rûzgâr›ndan harâb olan pây-i taht-› kadîmi bu flehr-i azîm imifl.

Ve bu Amison'a karîb (---) sâ‘at y›ld›z cânibine bâ€-› ‹remler içre gidüp ve ma‘mûr u müzeyyen kurâlar geçüp,

Evsâf-› kal‘a-i Misalo

Ikrît kral›n o€lu Misalo kral binâ etme€ile an›n ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r. Bu kal‘a kurbunda nehr-i (---) ubûr edüp bu dahi ‹sfakiye da€›ndan gelüp bu mahalde Akdeniz'e mahlût olur.

Bu nehirden sonra yine cânib-i flarka (---) sâ‘at gidüp **nehr-i Aya Matranda**'y› geçüp bu dahi cebel-i ‹sfakiye'den gelir.

Ve ana karîb bir mu‘azzam kilisa vard›r. Hanya kal‘as›nda Mûsâ Pafla câmi‘i evkâf›d›r, ammâ ol kadar ma‘mûr kenîse de€ildir.

Bu *[322b]* kenârlar›n karflusunda üç mîl ba‘îd **cezîre-i Gaydoronfli,** andan **cezîre-i Kristiyani** nâmân adac›klar birbirlerine yak›n vâki‘ olup hîn-i sulhda bizim olup bir kayal› ve toprakl› adalard›r, ammâ kurâlar›n›n sular› cümle ya€mur suyu sarn›çlar›d›r kim âb-› revânlar› yokdur.

Andan ol mahalle karîb y›ld›z cânibine bir sâ‘at içeri karada,

Evsâf-› kal‘a-i Platyal›: Hâlâ ma‘mûr de€ildir, ammâ henüz üstâd-› bennâ elinden ç›km›fl gibi dürr-i beyz-âsâ cânib-i erba‘as› bâ€-› Merâm gibi kal‘a-i üstüvârd›r. Zamân-› kadîmde Ikrît kral›n kar›s› binâ etmifldir, zîrâ flark taraf›ndaki kapusu üzre bu sûr› binâ eden avretin tasvîri tahrîr olunmufldur. Bir kayal› yerde cirmi üç bin hatve ihâta eder bir hisâr-› bofldur.

Andan (---) sâ‘at flarka gidüp niçe yüz kurâlar geçüp **nehr-i küçük ‹sfakiye'**yi ubûr edüp ve bir nâma‘lûm vîran kal‘ay› geçüp **nehr-i Kuval›**'y› geçüp andan 7 saat flarka gidüp **Kava Salamon** burnun güzer edüp andan bir azîm körfez deryâ kenâr›nca (---) sâ‘at y›ld›z rûzgâr› taraf›na gidüp ve bî-hâs›l yerleri renc-i anâ çekerek geçüp,

Menzil-i Kav Fener burnu: Bunun mukâbelesinde nîm mîl,

Cezîre-i Losi: Bir küçücük adac›kd›r ammâ a€açl› ve mahsûllü cezîrecikdir, ammâ gemiyle geçüp temâflâ etmedim.

Andan yine ol kenâr ile bir azîm körfez deryâ sâhilince cânib-i garba bir sâ‘at ve taraf-› flarka 3 sâ‘at ma‘mûr ve müzeyyen yerlerden ubûr edüp niçe seng-i hârâlar geçüp,

Der-ta‘rîfât-› kal‘a-i Palokasr› burnu

Cezîre-i Girid'in bir köflesinde vâki‘ olup flarka nâz›r bir püflte-i serâmed burundur kim M›s›r yolunda bir azîm kal‘ad›r. Bunu küffâr Deli Hüseyin Pafla asr›nda b›ra€up Kandiye'ye firâr etmifllerdi, hâlâ cümle der-i dîvârlar› yerde yat›r. Ammâ bu kal‘an›n oldu€u burundaki limanda sekiz rûzgâr-› zorkârdan mahfûz limand›r kim bu liman kurbunda üç aded

limanlar dahi vard›r ammâ isimleri ma‘lûmum de€ildir. Gâyet latîf ve âb-› hayât sular› vard›r.

Andan yine y›ld›z cânibine 7 sâ‘at gidüp,

Menzil-i Kav Sidir burnu, andan 3 sâ‘at gidüp **Ayanduro burnu,** an› dahi geçüp cânib-i garba gidüp 3 sâ‘atde **Kirmas› liman›** etrâf›nda kâmil bir sâ‘atlik yerleri sâfî bâ€ u bâ€çe ve gül-i gülistânl› mahsûldâr yerlerdir kim latîf kapulu limanlar olup âb-› hayât sular› firâvând›r.

Bu limanlar›n a€›zlar› cânib-i cenûba nâz›r dolamaç kapulu a€›zlar› var, zamân-› kadîmde bu liman a€›zlar›na zencîrler çekerlermifl. Hâlâ yerleri zâhir ü bâhirdir. Hâlâ cezîre-i Girid'de bu iki aded limanlar limanlar›n hammâm›d›r. Bin pâre gemiler lenger-endâht olmadan yatmak kâbildir tâ bu mertebe liman-› cây-› amând›r.

Andan bir sâ‘atde nehr-i (---) geçüp bir sâ‘at dahi gidüp,

Menzil-i Aya Anpon Manast›r›

Girid cezîresinin içinde k›rk aded güzîde binâ-y› âlî manast›r›n biri dahi budur. Gâyet mahsûllü yer olup bal› ve meyve-i âbdârlar› meflhûr olup cümle kefereleri Rûm'dur, zîrâ cümle Girid'in re‘âyâlar› Rûm'dur. Lasman Frengleri kal‘alarda sâkin olurlard› ve kal‘alar içre yine Rûm re‘âyâlar ve arhondalar var idi. Ammâ bu manast›r›n içinde binden mütecâviz ruhbânlar› ve mû€-pîçe palâs-pûflânlar› var kim her biri perî-peyker ve melek-manzar mu€ân perîleri müsâfirîne hidmet ederler. Ve fleb [ü] rûz cemî‘i âyende vü revendegânlara ni‘met-i bî-imtinânlar› mebzûl olup bin cân u bafl ile mihmârdârl›k edüp subh u mesâ matbah-› Keykâvuslar›nda yüz adedden ziyâde onar on befler koyun al›r ve befler alt›flar aded s›€›r al›r kazganlar› var kim bednâm günlerinde niçe bin kefereler cem‘ olup subh u flâm müsâfirîne ziyâfet ederler. Bu deyr-i musanna‘da mu‘tekif olan k›ssîs ve b›trîkânlar›n zu‘m-› bât›llar›nca Hazret-i Îsâ halîfesinin bir havâriyyûnu bunda medfûndur derler.

Andan yine semt-i flarka 10 sâ‘at ma‘mûr u âbâdân kurâlar› temâflâ edüp geçerek,

Der-tavsîfât-› kal‘a-i ‹stiye

Sene (---) târîhinde Serdâr-› Mu‘azzam Deli Hüseyin Pafla fethidir, ammâ ba‘de'l-feth münhedim etmifldir. Ba‘dehu sene 1077 târîhinde Fâtih-i Kandiye Fâz›l Ahmed Pafla fermân›yla Ankebût Ahmed Pafla bu kal‘ay› ve cezîre-i Girid'in dâ’ire-mâdâr iki yüz altm›fl pâre kastelleri amâr edüp her kullelerde re‘âyâlar varda bekleyüp bir tarafdan düflman gemileri zuhûr etse kastellerde âtefller yakup birbirlerine âtefl ile haber edüp bir ânda cümle Girid cezîresi halk› düflman geldi€inden âgâh olup cenge âmâde olurlard›.

Ol mahalde bu ‹stiye liman› a€z›na kal‘a-misâl bir tabya-i azîm binâ edüp k›rk pâre top-› kal‘a-kûp koyup bin befl yüz aded asker ile T›rhala be€i (---) Pafla[y›] koyup bir oda yeniçeri ve bir oda cebeci ve bir oda topçu ve bir sancak zeytûn sipâhîsi koyup M›s›r'dan ve Cezâyir ve Tunus ve Tarabulus ve Hilâl vilâyetlerinden gelüp giden gemilere cây-› amân oldu. Ve bu ‹stiye liman›ndan Kandiye'ye iki günde var›l›r, ammâ yollar› el-›yâzen billâh gûyâ *[323a]* sakar yokufllar›d›r kim niçe bin at ve kat›rlar ve eflekler da€lardan uçup helâk olurlard›.

Andan yine taraf-› garba (---) sâ‘at sengistân ve da€›stân ve çengelistân yerleri aflarak,

Der-tahrîrât-› kal‘a-i Yal›petre

Sene (---) târîhinde Tavukçu Mustafâ Pafla fethidir. Ba‘de'l-feth kal‘as›n münhedim edüp kal‘as› bir sa‘b yerde flekl-i murabba‘ bir fieddâdî binâ kal‘ad›r kim cirmi yedi yüz ad›md›r. ‹çinde bin mikdâr› zeytûn sipâhîleri ve bir oda M›s›r yeniçerisi evleri var, anda muhâfaza edüp M›s›r'dan gelen gemileri gözedirler, ammâ toplar› yokdur.

Ba‘dehu iki bin asker ile Bozok be€i ta‘yîn olunup bir hayli vâsi‘ liman› vard›r. Bu dahi M›s›r ve Hilâl vilâyeti ve Cerbe ve Ucille ve Tarabulus vilâyetlerinin iskelesidir. Liman›n›n a€z› cânib-i flarka nâz›r olup üç kulaç suda gemiler demir b›ra€up ol kadar mefret karavana galyonlar yatamazlar, zîrâ bu liman›n içecek suyu yokdur.

Andan (andan) art›k garb taraf›na teveccüh edüp yine kurâ ve kasabât ve fezâlar› mesâha tahrîr ederek niçe bin tîmâr ve ze‘âmet köyleri kayd ederek bu cezîreyi seyr [ü] temâflâ ederdik. E€er muharrir be€ efendimiz bu cezîre tahrîrinin der-destinde tama‘-› hâma düflüp mâl alayd› mâl-› Kârûn al›rd›, ammâ hemân cümle kurâlar› mâ-vaka‘› üzre tahrîr edüp güzer ederdi.

Andan semt-i garba (---) sâ‘at ba‘îd (---) (---) nâm mahalle karflu bir mîl alarka,

Der-temdîhât-› kal‘a-i ‹spirlonka, ya‘nî cezîre-i Misalonka

Bir cezîre-i ma‘mûredir kim cirmi cümle alt› mîldir. fiarkdan garba bir tûlânîce incecik adac›k olmak ile lisân-› Freng'de Lonka derler, ya‘nî uzun demekdir. Hakîr bu cezîrenin mukâbilinde birkaç yâr-› muvâf›klar ile bir kay›€a binüp karfluya geçüp ceneraline buluflup kal‘as›n temâflâ etdik, ammâ ol kadar metîn ü müstahkem de€ildir. Hâlâ bin aded cengâver soltat koyup gâyet ma‘mûr etmededir. Suda liman›ndan sonra bu ‹spirlonka liman› gâyet latîf limand›r kim befl yüz pâre barça gemi karavana ve karaka al›r bir tuhfe Yed-i Kudret liman›d›r, ammâ cezîresi sengistân olmak ile bî-hâs›ld›r. Yine bizim Girid cezîresine muhtâc bir küçük adad›r.

Kal‘as› bir kayal› yerde flekl-i murabba‘dan tûlânî iki kapulu bir kapusu flarka nâz›r liman kapusudur, biri cânib-i garba Kandiye taraf›na aç›l›r kapulard›r. ‹çinde yüz mikdâr› hurde havl›s›z dâr-› menhûslar› ve üç aded manast›rlar› ve ba‘z› meyve a€açlar› var. Sular› cümle bârân-› rahmetden cem‘ olma sarn›çlard›r. Ammâ hayfâ dirî€ kim yigirmi yedi sene bu cezîre-i Girid'e emek çekilüp böyle bir sulh [u] salâhda böyle bir ada Girid'e muttas›l kâfir elinde kala. Vâveylâ vü vâveldâ!

Bu kal‘ay› dahi seyr [ü] temâflâ edüp ceneralin ziyâfetin yeyüp hedâyâlar›n alup yine kay›k ile karflu geçüp cânib-i garba 3 sâ‘at gidüp mâbeynleri birer sâ‘at ba‘îd isimleri nâ-ma‘lûm üç aded enhârlar› atlar ile geçüp bunlar dahi tâ ‹sfakiye da€lar›ndan tulû‘ edüp bu mahalde Akdeniz'e gurûb edüp bu nehirlere karîb,

Der-tektîbât-› kal‘a-i Kirmati

Sene (---) târîhinde Küçük Hasan Pafla feth edüp münhedim etmiflidir, ammâ sehel fley ile ta‘mîr ü termîm etmek mümkindir, ammâ lâz›ml› yer de de€ildir. Leb-i deryâda flekl-i müselles bir fieddâdî seng-i t›râfl bir kal‘a-i savafl imifl. Vîrân olup içinde bir tafl kalmam›fl. An›niçün ne cirmde oldu€un hisâb etmedim. Ammâ bir güzel liman› var, içinde bir âb-› hayât dere limana mahlût olup ismi ma‘lûmum olmad›€›ndan tahrîr olunmad›. Liman› yüz pâre kefltî alup sekiz rûzgâr-› zorkârdan gemiler emîn olup bu liman›n cânib-i erba‘as› ma‘mûr u müzeyyen kurâlar ile ârâste olmufldur, zîrâ bu taraflar cezîre-i Girid'in flimâl taraflar› olmak ile âb [u] hevâs› latîf olup amâr olmufldur.

Andan yine cânib-i garba 2 sâ‘at gidüp,

Menzil-i Kulakise Burnu: Bu burundan gayri art›k y›ld›z rûzgâr› cânibine nâz›r yerlerdir.

And[an] 5 sâ‘at leb-i deryâ ile gidüp **Palonda burnu,** andan yine semt-i garba 7 sâ‘atde,

Tuzla liman›: Girid cezîresinde M›s›r'dan buraya bir menzil bafl› yerdir. Niçe kerre yüz bin yük tuz ç›kar. Gâyet lezîz milhi olup hâlâ mukâta‘a tahrîr olundu. Mîr[î] taraf›nda baflka emânet oldu.

Andan yine taraf-› garba 9 sâ‘at sengistân yerler aflup,

Menzil-i Aya Yani burnu: Bu mahalde bir manast›r var. Cümle ruhbâneleri mahbûbe k›zlard›r. Anda olan pençe-i âfitâb k›zlar me€er kim Kisoma flehrinde ola. Cümle k›zlar tor uçkur ve harîr-i muhtem iflleyüp gizlice metâ‘lar›n fürûht ederler. Gerçi uçkur ifllerler ammâ kendüleri uçkursuz ve donsuz gezerler. Bu deyr-i musanna‘›n niçe kerre yüz bin gurufl evkâf› olup tâ Dib Frengistân'dan bu gumâmeye nezerâtlar ve zeyt ya€lar› gelir.

Andan yine taraf-› garba 6 sâ‘at çemenzâr yerlerde ve bâ€ u bostânl› yerleri güzer edüp,

Menzil-i Tifali liman›: Bir hudâyî küçük limanc›kd›r. Ancak içine yigirmi otuz pâre gemi s›€ar ammâ âb-› hayât sular› vard›r.

Andan yine garba teveccüh edüp 4 sâ‘atde,

Menzil-i Aya Kudin liman›: Bunda dahi bir kenîse *[323b]* vard›r. Kudin nâm›nda Hazret-i Îsâ'n›n fiem‘ûn-› Safâ nâm›nda havâriyyûn halîfenin halîfesi Kudun bu kenîseyi binâ edüp yine anda medfûndur, deyü Rûm-› Yûnâniyân bu deyre gâyet i‘tibâr ederler. Kudin halîfenin kabrini zer-ender-zere müsta€rak edüp cemî‘i millet-i Mesîhiyyenin ziyâretgâhlar›d›r. Eyle müzeyyen deyr-i musanna‘d›r kim içine âdem girse âlem-i hayretde kalup befl yüzden mütecâviz ruhbânlar› vard›r. Âl-i Osmân askerinin açlar› ve atlar› ol tarafa varsa ni‘met yedirmeden ve sükker flerbetleri içirmeden koyvermezler idi. Hâlâ tîmârhânesinde ümmet-i Muhammed'den yaral› ve bereli mecrûhânlar ol kadar var kim ta‘bîr olunmayup cümle ruhbânlar cerrâhlar›yla guzât-› müslimîne Îsâ Nebî aflk›na hidmet edüp flîr-i hurmâ ve katr-› nebât yedirirler. Ba‘z› gâzîler flifâ bulup yine Kandiye meterislerine gelirler idi. Bir acâ’ib teferrücgâh mesîregâh deyrdir. Hudâ dâ’imâ amâr ede, zîrâ hâlâ Kandiyeli Hünkâr câmi‘ine vak›f tahrîr olundu.

Hattâ bu deyrin bafl papas› hîn-i arbedede Kandiye içinde olan Urûmlara pes ü perdeden haber gönderirmifl kim,

"Kaçan kim kal‘adan Türk üstüne la€›mlar at›laca€›n duyup bir hâl ile Türk'e haber verin kim la€›mdan halâs olalar" deyü nihânîce kal‘a içre Rûmlara haber gönderir imifl.

Hakîkatü'l-hâl ba‘z› la€›mlarda içerden taflraya Rûmlar gizlice haber edüp "La€›mlar var" deyü hevâya makremeler veyâhûd birkaç kara flapkalar› Rûmlar hevâya atarlard›. Asker-i ‹slâm dahi fenlenüp ba‘z› guzâtlar alarkaya kaçup küffâr›n la€›mlar› hebâya at›lup niçe yüz la€›mlar› da bulunup cümle bârûdlar› al›nup iflleri mu‘attal olurdu.

Andan bu mezkûr deyrden yine cânib-i garba 3 sâ‘at gidüp leb-i deryâda niçe gûne temâflâlar edüp bir sâ‘at leb-i deryân›n solunda bir kûhistân da€lara ç›kup,

Menzil-i kûh-› Arhonoz: E€er bu kûh-› bî-hemtây› ve bunda hâs›l olan niçe bin elvân sun‘-› Hudâ nebâtât [u] giyâhât edviyeler ve ahflâbâtlar medh eylesek müsevvedât›m›z mecmû‘a-i fehhâmîn ve ispeçer olur.

{Der-sitâyifl-i bâ€-› cihân-ârâ gülistân ravza-i Arhonoz-› bâ€-› ‹remistân}

Ammâ bu mezkûr kûhsâr›n dâmeninde bir musattah vâdî içinde Arhonoz nâm›nda Ikrît pâdiflâh›n›n bir bâ€-› ‹rem h›yâbân-› Acemi var kim bu felek-i atlâsda eyle bir bâ€-› koyah merâm ne vard›r ne olacakd›r. Gûyâ Konya'n›n bâ€-› Merâm'› ve Malatiyye'nin bâ€-› Aspuzu'su ve Sivas vilâyetinin

Derende bâ€› ve Tebrîz vilâye[ti]nin Çâr-bâ€-› Ürd-i heflt-behifltleri ve K›r›m cezîresinde Kefe flehrinin Sudak bâ€› ve Budin kurbunda Peçoy-› dilcûy Sirem-i bâ€-› ‹remin Bârûdhâne bâ€lar›ndan ziyâde bu Girid'in Arhonoz bâ€›d›r kim cemî‘i meddâhân [u] vassâfân-› berr [ü] bihâr bu bâ€-› Arhonoz'un ta‘rîf ü tavsîfinde âcizlerdir. Ve mine'l-acâ’ib bâ€çe-i bî-nihâyedir kim fieddâd'›n Bâ€-› ‹remezât'› bunun yan›nda bir feddân bir h›yâbânistân-› beyâbând›r.

Ammâ bu Arhonoz bâ€› hâlâ ravza-i R›dvân misilli bir cinîn ü gaytân u hadîka-i bâ€-› cinân nahlistân-› gülistând›r. Bâlâda evsâf› tahrîr olunan Ikrît nâm kral›n binâs›d›r kim cemî‘i esnâf-› hukemâ-y› kudemâlar› bir yere cem‘ edüp bu mahallin âb [u] hevâs› latîf oldu€›yçün Ikrît kral için bu bâ€› hikmet üzre hakîmler tarh [u] tarz-› âhar edüp binâ ederler. Ammâ Hudâ hakk›yçün böyle bir bâ€-› cinân-› latîf cihân› otuz bir y›l seyâhat edüp sûre-i (---): [1] ·«Eÿ—†«‰ol†‹ nass-› kât›‘› fehvâs›nca ekâlîm-i seb‘ay› seb‘a seyyâre-vâr deverân u seyerân edüp im‘ân-› nazar ile nazar etdi€im bu edîm-i arz›n rub‘-› meskûnunda on sekiz pâdiflâhl›k yeri geflt [ü] güzâr etdi€im rûy-› zemînde bu Arhonoz bâ€› ·«Eÿ—†«‰ol†‹ gibi ferahfezâ-y› dilküflâ bir bâ€-› flehr-i Sebâ-misâl bâ€-› Merâm› görmedim. Me€er yine bu Arhonoz bâ€›n görmüflüm.

Hulâsa-i kelâm tatvîl-i kelâma ne hâcet, bu bâ€-› Merâm›n tarh tarz u tavr› flundan ma‘lûm-› sa‘âdet ola kim Cenâb-› Kibriyâ bu bâ€da olan eflcârâta eyle hüsn verüp san‘at›n› ›zhâr etmifldir kim gûyâ her d›raht-› flâhdâr gûyâ cümle zî-rûh gibi k›yâm edüp henüz dest-i kudretden ç›km›fl gibi ale't-tertîb dizilüp dururlar.

Ve yedi iklîmde olan ahcâr [u] eflcârât ve mehbûtât ve nebâtât [u] giyâhât ezhâriyyâtdan her ne kadar mevcûdât var ise bunda mevcûddur. Hattâ Yenidünyâ a€açlar›ndan binden mütecâviz göz görmemifl d›raht-› müntehâlar›n envâ‘›ndan palasanta ve sindiyân ve yenidünyâ ve sandâl ve k›rm›z ve çimflir ve âbnûs ve zakkûm ve tarf›(?) ve sâriye(?) ve hurmâ ve sanavber ve f›sd›k [ve] aselbend ve kâkûle-i habefl ve h›yarflember ve cümmeyz ve muz ve fiâm f›sd›k› ve sak›z a€ac› ve s›€ala a€açlar› ve elli gûne yedi kerre incir verir incir a€açlar› ve yetmifl gûne üzüm verir engûr a€açlar› var.

Hattâ bir salk›m üzümde yetmifl gûne dâne verir üzüm a€açlar› ve bir sö€üd a€ac›nda elma ve fleftâlû verir a€açlar ve niçe kerre yüz bin tud a€açlar›n›n her birinde envâ‘›ndan tut meyvesi hâs›l olur dud a€açlar› ve her salk›m› k›rkar ellifler vuk›yye gelir engûrü ve seksen gûne âbdâr emrûd a€açlar› ve k›rk gûne elmas› ve gûnâ-gûn âbdâr kirazlar› ve viflne ve kays›s› ve âbdâr âlûlar› ve alû[-y›] buhârâî ve âlû-y› mardini ve âlû-y› berekâtl›s› ve ceviz ve kestânesi ve k›z›lc›k ve ***[324a]*** bâdemi ve'l-hâs›l cemî‘i Eskidünyâ ve Yenidünyâ meyveler d›rahtlar› mevcûd oldu€undan mâ‘adâ yeni dünyân›n niçe kerre yüz bin gûne flükûfeleri ve Rûm ve Arab u Acem ve Hind ü Sind ve Frengistân ve Hoten ve H›tâ ve Çîn ü Fa€fûr ve Mâçîn vilâyetlerinin flükûfeleri ile bu bâ€-› Arhonoz müzeyyen olmufldur. Cümleden biri yüz yigirmi hâneli mâvî ve beyâz ve yeflil sünbülleri olur kim bu dünyâda görülmemifldir.

Ve k›rm›z› beneffle ve sar› ve mor benefflesi gül kadar katmer katmer olup râyihas› âdemin demâ€›n mu‘attar eder. Hattâ ibret içün bir beneffle bafl›n koparup vezn etdik, nîm dirhem geldi. Ve gül tabakas› on dank geldi. Ve bir dâne karanfil bafl› üç dirhem geldi. Gayri gûne flükûfeleri hâkezâ k›yâs remev.

Ve kahve a€ac› ve kiliser(?) a€ac› ve mürekkeb a€ac› ömrümde iflitmemifldim, bunda gördüm ammâ mürekkeb a€ac› asma gibi olup y›lda bir kerre asma gibi budanup dal›n› kesdikleri yerden niçe yüz f›ç› siyâh ve berrâk ve mücellâ kudret mürekkebi akup Frengistân'a götürüp an›nla basma kitâblar basarlar.

Ve muz a€açlar› ve cümmeyz a€açlar› ve fleker kam›fllar› ve on iki gûne rengâ-reng pembe a€açlar› olur kim her biri ç›nâra benzer yeflil pembe ve k›rm›z› ve sar› ve mâvî ve neftî ve nâr çiçe€i gibi ve beyâz pembeleri hâs›l olur. Ve dahi zencebîl kökü var ammâ a€aç da€ildir. Ve s›nâmekî ve çöpçini ve râvend-i çînî ve dâr-› çînî a€açlar› var, meyvesi gûyâ Rûm'un çilek meyvesine sehel müflâbeheti vard›r. Ve nilüfer ve karanfil otu ve M›s›r'›n habbu'l-lezîz ve habbu's-selâtîn ve cevz-i hindî ve cevz-i gülbeser ve râvend-i ›krîti ve eftîmûn-› ›krîtinin k›rk gûne envâ‘› ve lâdeni ve gûnâ-gûn flâhteresi olur. Hattâ karaûd a€ac› ve bakam a€ac› ve kalembek(?) a€ac› var, ammâ bu mezkûr ûd ve bakam ve kalembek a€açlar› mürûr-› eyyâm ile hayli zamân güzeflt edüp kurumufllar. Hâla vücûd-› d›rahtlar› durup çürümemifl.

Ve limon ve turunç ve kebbât ve yâsemen ve ful ve nergis ve leylâk ve erguvân ve reyhân ve gül-i gülistân›n›n râyiha-i tayyibesi bir fersah yerde âdemin demâ€› mu‘attar olur.

El-hâs›l bu bâ€› binâ eden Ikrît kral›n o€lu Senmartin kral dörd bin aded d›raht-› müntehâ-y› gûnâ-gûnlar dikmifldir kim bu dünyâda misilleri yok idi. Hâlâ ol kadar de€il ise de az eksikdir. Hâlâ evvel zamân d›rahtlar›ndan dörd bin aded servi d›rahtlar› bâkîdir. Cemî‘i sadranc nakfl› tarh olunup s›ra s›ra ç›rp› ile hemvâr dikilmifllerdir. Ve bu bâ€çe-i ibretnümân›n tûlu flimâlden cenûb cânibine kâmil on iki bin ad›md›r. Hemân bir küçük sahrây› dutmufldur. Ve arz› kâmil dörd bin aded germe hatvedir.

Ve her servi d›rahtlar› evc-i semâya ser çeküp "Âyâ Âl-i Osmân askeri bizi gelüp ne zamân seyr ederler" deyü hil‘at-i sebzlere müsta€rak olup ayak

---

1 *Kur’ân,* Rum, 50; "Allâh'›n rahmetinin eserlerine bak›n..."

2 *Kur’ân,* Rum, 50; "Allâh'›n rahmetinin eserlerine bak›n..."

üzre dururlar idi. Hamd-i Hudâ temâflâlar› müyesser olup niçe sun‘-› Hudâ d›raht-› müntehâlar›n z›ll-› himâyelerinde tâ‘at u ibâdâtlar edüp zevk [u] safâlar etdik.

Ammâ her bir d›raht-› azîmlerin ve her bir serv flecerlerinin kal›nl›klar› ikifler üçer âdem kucaklar serv-i ahdar-gûnlard›r, zîrâ bu servlerin cümlesi biner y›l mu‘ammer olmufl d›raht-› serâmedlerdir kim aslâ birisinin haflebleri perîflân de€ildir. Hemân sebiz-gûn zümürrüd-vâr serâmed servlerdir. Cemî‘i ber-tertîb âdâb üzre huzûr-› Hakk'a el kavflurup tâ‘at-i Hakk kullu€una bel ba€layup dururlar.

Ve bunun âb [u] hevâs› ve binâs› ol kadar memdûh-› âlemdir kim üstâd-› mühendisîn-i kudemâ var makdûrun sarf edüp ol bennâ-y› bânî bunda eyle tasarruflar etmifldir kim atlâs-› felekde eyle bir kârgerlik bir mi‘mâr-› selef etmemifldir.

Niçe aded kâr-› k›dem ve niçe yüz aded bâ€-› ‹rem-misâl maksûreler ve kâh-› Havarnaklardan mâ‘adâ niçe yüz yerde cihânnümâ Freng-pesend nüzhet-âbâd kâ‘alar ve hücre-i müte‘addideler ile ârâste ve niçe yüz aded musanna‘ f›skiyye ve flâzrevân fevvâreler ve havz-› aflren fe-aflrler ile pîrâste olup niçe yüz selsebîller ve gûnâ-gûn fevvâreler evce berâber pertâb edüp niçe yüz yerde yol yol enhârlar ça€layup cârî ve revân olup gûnâ-gûn matbah-› Keykâvuslar›nda cereyân eden uyûn-› câriyeler kenâr›nda gûnâ-gûn musanna‘ çarhl› kebâb esbâblar› var ve müte‘addid bâ€bân hücreleri olup cânib-i erba‘as› kal‘a-misâl der-i dîvârlar› metânet üzre binâ olunup bunda olan bilâ-hisâb mur€ân-› hezâr ve hezârân›n asvât-› hazîn-i hofl-elhân nevâhânl›klar› âdeme rûh-efzâ safâlar bahfl edüp bi'z-zarûrî benî âdem dahi savt-› bülend ile uflflâkân makâm-› uflflâkda kavl-i uflflâk okuyup â€âze-i nevâlar ve beyâtîler ve flûrîler ve arazbârî makâmlar› icrâ ederler tâ bu mertebe def‘-i gam ve endûh-› elem mahv olacak bir cây-› safâ-y› lâlezâr [u] gül‘›zâr-› Arhonoz bâ€›d›r.

El-hâs›l bu bâ€-› ‹rem'i mâ-vaka‘› üzre ta‘rîf ü tavsîf eylesek bir mücelled kitâb-› müstetâb olur. Ancak bu bâ€› gören ârif-i billâh "Bu kâr-› insând›r kim ol za‘îf mahlûkun kasîr ömründe sa‘y-i kûflifl ile böyle bir bâ€-› ‹rem yapalar yâ ol bizi ve ***[324b]*** bunu lafz-› kün ile halk eden Hallâk-› âlem ve bizi bir katre cîfe menîden halk eden Cenâb-› Bârî'nin cennet-i Me’vâ ve cennet-i Illiyyîn ve Adn-› firdevs-i huld-i berîni ve uçmak bâ€lar› içre neler yaratm›flt›r" deyüp dâr-› fânînin bu bâ€lar›na meyl ü ra€bet etmeyüp dâr-› bâkîde bâkî merâm içre karâr etme€e üzleyüp terk [ü] tecrîdlik isteriz. *Allâhümme yessir*.

Ez în-cânib yine bu bâ€-› Merâmdan garb cânibine 3 sâ‘at gidüp,

Menzil-i sahrâ-y› Ovac›k: Bu dahi cezîre-i Girid'de bir belli baflı bir vâsi‘ mahsûldâr sahrâd›r kim ba‘z› yerlerinde dânedâr pirinci hâs›l olur kim M›s›r'›n Menzile ve Fereskür ve Birimbâl pirincinden latîf ve berrâk pirinci hâs›l olup Kandiye vüzerâlar›na hâss-› hümâyûn kayd olunup harâclar› Kandiye neferâtlar›n›n aklâm› tahrîr olunup bu sahrâdan yine cânib-i garba 7 sâ‘atde,

Menzil-i Ç›nârl›dere: Bu dahi bir âb-› hayât deredir. Kenâr›nda âb [u] hevâs› latîf müselmân köyleri olup hammâm ve câmi‘ ve mesâcidleri nev binâ olundu. Hattâ bu nehr-i uyûnun kenâr›nda bî-hisâb su de€irmenleri var kim Âl-i Osmân askerin bu de€irmenler toyururdu. Ve bâ€ u bâ€çeleri ve müflebbek bostânlar› cihân› dutmufldur. Ve bu ayn-› zülâl tâ Arhonoz da€lar›ndan gelüp Eski Kandiye dibinde deryâya mahlût olur. Ammâ Eski Kandiye'yi Ma€rib-zemîn pâdiflâh› Sultân Mansûr feth edüp hâke berâber münhedim etmifldir. Hâlâ niçe bin yerlerde eser-i binâlar› zâhir ü bâhirdir.

Andan yine leb-i deryâ ile cânib-i garba bir sâ‘at gidüp,

Nazarete liman›: Kandiye kal‘as›ndan befl bin ad›m ba‘îd leb-i deryâda bir taflı›k yerde kal‘a-misâl bir hân-› azîmdir kim Deli Hüseyin Pafla Kandiye'yi muhâsara etdikde sehel berbâd etmifl, ammâ flimdi sadr›a‘zam fermân›yla bir dervîfl bu hân› bir tekye-i dervîflân etme€e me’zûn olmufldur. Ammâ bu Nazarete küffâr zamân› cümle bâzergânlar Rûm u Arab u Acem'den ve Dib Frengistân'dan metâ‘lar›yla gelüp bu hânda mihmân olup kâmil k›rk gün oturup e€er tâ‘ûnlar› var ise pâk olmay›nca kal‘aya komayup k›rk günden sonra korlar. De’b-i küffâristân cümle böyledir. An›niçün her flehirlerinin taflralar›nda böyle bâzergân müsâfirîn-i nazareteleri vard›r.

Andan yine garba befl bin ad›m gidüp hamd-i Hudâ,

Menzil-i h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i Kandiye'ye dâhil olup bu mahalde alt› yüz altm›fl mîl Girid cezîresi seyâhati kâmil üç ayda tekmîl oldu. Hamd-i Hudâ ve's-selâm cümle Girid cezîresinde 861 aded kurâlar ve cümle yigirmi befl aded k›lâ‘lar ve cümle iki yüz aded kasabâtlar› muharrir be€ efendimizle tahrîr edüp cemî‘i amâristânlar› on gûne tahrîr etdik.

‹btidâ ‹sfakiye da€lar›n› ve cemî‘i arâzî-i mahsûlâtlar›n ve cümle yigirmi befl bin aded re‘âyâ vü berâyâlar›n harâclar› dahi cümle Mekke ve Medîne surresi olmak içün tahrîr olundu.

‹kinci nev‘a tahrîri cümle vüzerâlar ve mîr-i mîrânlara hâss-› hümâyûnlar tahrîr olundu.

Üçüncü gûne tahrîri cemî‘i erbâb-› tîmâra cümle on bir bin altm›fl aded tîmâr ve hisse tahrîr olundu.

Dördüncü nev‘a terkîmi cemî‘i câmi‘-i selâtîn ve vüzerâ vü vükelâ evkâfâtlar› tahrîr olundu.

Beflinci tahrîri cümle yüz elli aded ze‘âmet serbest kurâlar› tahrîr olundu.

Alt›nc› nev‘a tastîri pâdiflâh-› âlem-penâh hâss› kurâlar› tahrîr olundu.

Yedinci gûne tahrîri mu‘âf [u] müsellem Rûm arhondalar›n›n ve milota {nâm} Rûm defterdârlar›n›n kurâlar› tektîb olundu. Ve,

Sekizinci gûne tahrîri ketebeler(?) ve mâl defterdârlar› ve defter kethudâlar› ve çavufllar kethudâs› ve yeniçeri a€alar› hâslar› tesvîd olundu. Ve,

Tokuzuncu nev‘i cümle ocak a€alar›n›n ve cümle çorbac›lar›n serbest kö€leri tescîl olundu. Ve,

Onuncu nev‘a tahrîri (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) tenmîk olundu. (---) (---) (---) (---).

Der-fasl-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› cezîre-i Girid

‹mdi ey ihvân-› vefâ Âl-i Osmân eline henüz bir M›s›r gibi vilâyet dahi girdi, zîrâ rûy-› arzda her ne gûne fley hâs›l olursa bu cezîre-i Girid'de befl kat ziyâde nebâtât [u] giyâhât müsmirâtlar hâs›l olur.

Evvelâ dehkânîler zemîne bir kîle bu€day zirâ‘at edüp ba‘z› yerlerinde bir kîle bu€daydan yüz kîle gendüm-i hâs dânedâr hâs›l olur. Bunun kîlesine mahsar(?) derler. M›s›r'da erdeb derler. Diyârbekir ve Erzurûm'da somar derler. Ba€dâd'da ta€ar derler. Rûm'da kîle derler. Ammâ bu Girid'in mahsaras› (---) vuk›yye gelir. Lâkin arpas› ve sâ’ir hubûbât bukûlâtlar› az olur. Ammâ bal› memdûh-› âlemdir kim Atina vilâyetinin bal› gibi misk-i amber-i hâm-misâl râyiha-i tayyibeleri olup k›rk gûne asel-i musaffâs› olur.

Ve k›rk gûne zeytûnu olur kim dahi salamura olup perverde olmadan tâze iken hurmâ gibi lezîz tenâvül olunur. Ve su(?) zeytûnya€› bir diyârda yokdur. ‹llâ Ma€rib-zemînde susa ya€› meflhûrdur. Ve tereya€› ve pembesi ve kebbât› ve inciri ve üzümü ve nâr› ve fleftâlûsu ve kays› ve zerdâlûsu ve gayri âlûsu ve sâ’ir me’kûlât [u] meflrûbâtlar›n›n envâ‘› hisâblar›n Cenâb-› Bârî bilür.

Gerçi sevâhil vilâyetdir ammâ ‹sfakiye da€›yla tâ cezîre-i Girid'in ortas›na vâki‘ olup kûh-› Elburz'dan niflân verir bir kûh-› bâlâ-y› ser-bülenddir kim yaz u k›fl kar› ve âb-› zülâli eksik de€ildir. Kestânesi ve k›z›lc›€› ve yayla kiraz› ve ahlat emrûdu ve muflmula ve üvezi ve yedi veren üzümü ***[325a]*** yaz u k›fl eksik de€ildir. Ve nâr› ve zeytûnu ve çimfliri ve k›z›lc›€› ve servi d›rahtlar› cihân› dutup bu vilâyetin cemî‘i kerasteleri cümle servi a€açlar›ndand›r. Gayri iklîmde olmayan nebâtâtlar›n envâ‘-› flükûfeleri bunda mevcûddur.

Bâ-husûs bir salk›m üzümü on yedi ve yigirmi ve yigirmi befl vuk›yye gelir ve bir ayva bir vuk›yye gelir ve bir fleftâlû yüz dirhem ve kays› altm›fl dirhem ve inciri elli dirhem ve fleker inciri yigirmi dirhem gelüp k›rk gûne zeytûnu olur.

Der-beyân-› ma‘âdinât-› cezîre-i Girid

Evvelâ üç yerde bak›r ve bir yerde altun ve iki yerde gümüfl ve kurflum ve demir ve yedi yerde tuz ve k›rk yerde güherçile ve üç yerde fleb ma‘denleri ve yedi yerde alç› tafl› ma‘denleri cümle tafllar› kireç ma‘denleridir. Ve zernîh ma‘deni ve katrân ve zift ve kara neft ve kükürd ve kitre ve iricna ve flâb ve gil ve kilarmeni ve lâden ve balmûmu ve niçe bunun emsâli emsâli gûnâ-gûn ma‘âdinlerden cümle yüz yetmifl gûne ma‘denleri hâs›l olup cümle mîrî kayd olunup her biri hâlâ iltizâmd›r.

Ve dahi ‹sfakiye da€lar› üç yüz mîl alarka deryâdan nümâyând›r kim bu kûh-› ser-bülend üzre seksen yedi pâre flehir-misâl kurâlar Mekke ve Medîne'ye tahrîr olunmufldur. Ve Sultân Mansûr bu cezîre-i Girid'i feth etdikde yetmifl yedi sene kabza-i tasarruflar›nda iken Arab tâ’ifesi bu ‹sfakiye keferelerinden k›zlar alup içlerine Arab kar›fld›klar›ndan hem Arabî ve hem Rûm-› Yûnânî lisân› tekellüm edüp silâhlar› ok yay ve tüfeng ve sapand›r. Ve bu ‹sfakiye da€lar› gâyet sa‘b ve halk› gâyet flecî‘ olmak ile cemî‘‘i zamânda Venedik kral›na belî demeyüp ba‘de'l-feth Âl-i Osmân'a harbe ucuyla itâ‘at edüp aslâ meteris hidmetine gelmemifllerken zor-› bâzû ile meterislere girüp cebbâr küffârlar› cümle meterislerde ve la€›mlarda mürd olup gayrileri cümle mutî‘ [u] münkâd oldular.

‹sfakiye da€lar› bo€azlar›ndaki kal‘alar› beyân eder

Evvelâ,

Evsâf-› kal‘a-i Amiyor›: Gâyet metîn kal‘ad›r. ‹sfakiye keferesin mutî‘ [u] münkâd etmek içün sene (---) târîhinde gâzî ve flehîd Deli Hüseyin Pafla içinden küffâr›n ç›karup kal‘an›n ba‘z› yerlerin münhedim edüp ‹sfakiye'nin flark taraf› bo€az›nda bir sarp yerde vâki‘ olmufldur. Andan,

Evsâf-› kal‘a-i Ayolonya: Sene-i mezbûrede Küçük Hasan Pafla yigirmi bin yi€it ile gidüp kuvvet-i bâzû ile feth edüp içindeki küffârlar›n esîr-i kayd-› bend-i zencîr edüp niçe bin küffârlar› dendân-› tî€dan geçirüp kal‘ay› câ-be-câ münhedim etmifl ammâ aceb mahbûb u musanna‘ ve flîrîn kal‘a imifl.

Andan Semâne da€lar›nda befl sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Semâne: Arab binâs›d›r. Sekiz kullesi olmak ile Sultân Mansûr ismine Semâne kal‘as› demifller. Ba‘dehu ‹sfakiye küffâr› istîlâ edüp yine Sultân Mansûr feth edüp câ-be-câ yerlerin rahnedâr etmifldir, ammâ gâyet müzeyyen ve flîrîn kal‘ad›r.

Andan yine ‹sfakiye da€›n›n maflr›k taraf›na 5 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kal‘a-i Amiyaroz: Bunu dahi sene (---) târîhinde Mendî(?) Efendi re’yiyle Hüseyin Pafla feth

edüp münhedim etmiflidir, ammâ bir küçük kal‘ac›kd›r.

Bu ‹sfakiye'nin cânib-i erba‘as›nda dörd aded bo€azlardan girilir yerlerindeki bu dörd aded mezkûr kal‘alardan gayri yerlerden ‹sfakiye da€lar›na benî âdem girmek muhâldir. Ve bu dörd aded bo€azlarda bu dör[d] aded pâre kal‘a-i metîneler feth olmay›nca ‹sfakiye kâfirleri itâ[‘at] etmemifllerdi.

Ve bu cezîrelerinin flark› ve garb› ve cenûbîsi taraflar›nda cereyân eden sa€îr ve kebîr üç yüz altm›fl aded enhârlard›r. Cümlesinin menba‘lar› bu ‹sfakiye da€lar›ndan hurûc edüp cezîre-i Girid arz›na müstevlî olurlar. Ve bunlardan mâ‘adâ cereyân eden üç yüz aded derecikler ba‘z› kayalardan zâhir olup azîm sulara mahlût olur. El-hâs›l cümle cezîrelerinden âb-› revânlar› alt› yüz altm›fl alt› aded sa€îr ve kebîr sulard›r, ammâ alt›s› ac› sular nâm›yla ma‘rûflard›r. Meselâ mezkûr Ac›su kal‘as› dibinden cereyân eder cümle alt› aded ac› sulard›r, mâ’adâlar› âb-› hayâtlard›r.

Ve cümle sekiz yüz altm›fl aded ma‘mûr kasabamisâl kurâlard›r. Ve cümle yigirmi dörd aded kastellerdir. Ve cümle hâlâ yigirmi dörd kad›l›k yerdir kim dahi kad›lar› hükûmât etme€e bafllamad›lar.

Ve cümle toksan yedi bin aded re‘âyâ kalup mâ‘adâs› Kandiye alt›nda savafl-› perhâflda mürd oldular. Ammâ arhonda keferelerinin defterleri üzre bu cezîre dest-i keferede iken alt› kerre yüz bin benî âdem ile bu cezîre memlû imifl. Hâlâ cümle yetmifl bin avret defter olunmufldur. Ve cümle yüz elli iki bin ümmet-i Muhammed askeri yaz›lm›fld›r. Ve cümle yedi bin aded Rûm'dan müselmân olma bozma tâ’ifesi kalm›fld›r, ya‘nî Girid kefereli€inden müselmân olmufllard›r.

Ve cümle on yedi aded ma‘mûr askerli kal‘alar kalm›fld›r. Ve cümle iki bin sekiz yüz aded küheylân atlar kalm›fld›r. Ve cümle yetmifl bin kat›r vard›r. Ve cümle iki kerre yüz bin ve altm›fl üç bin aded câmûs ve s›€›r kalm›fllard›r. Ve hâlâ mîrî k›rk katâr develer kalm›fld›r. Ve cümle altm›fl kerre yüz bin koyun ve keçi vard›r. Ve cümle dörd kerre yüz bin aded ***[325b]*** eflekler tahrîr olunmufldur.

Ve cümle da€ u râ€ u bâ€lar› tokuz kerre yüz bin aded bâ€ u bâ€çe ve müflebbek bostânlar tahrîr olunmufldur.

Andan cümle k›rk bir bin koyun a€›l› add olunmufldur. Ve cümle yetmifl bir bin aded yerde bal kovanlar› terkîm olunmufldur.

Ve cümle iki bin aded zeytûnya€› de€irmenleri var. Ve cümle alt› bin su de€irmenleri var.

Ve cümle yüz yetmifl alt› bin aded mezra‘alar tahrîr olunup öflr-i sultânî verir.

Ve cümle tokuz yerde sazl› ve kam›fll› göller tahrîr olunup ser‘askerlere hâss-› hümâyûn kayd olunup serdâr-› Kandiye'ye yüz bin akçe sâde hâs tahrîr olundu. Bâd-› hevâdan gayri hulâsa-i kelâm gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen cümle mevcûdâtlar tahrîr olunup aklâm kayd olunmufldur.

Ve cümle re‘âyâ vü berâyâya Âl-i Osmân'›n k›rk dörd aded tekâlîfinden ancak dördü Girid re‘âyâs›na fermân olunup Hazret-i Ömer *rad›yallâhu anh* tahrîri üzre kovan hakk› ve senede bir bu€day öflrü ve bâ€ dölüm hakk› ve bostân hakk› ve re’s-i harâc-› bâli€ mâ’adâ tekâlîflerden re’âyâ-y› Girid mu’âf olalar deyü sa’âdetlü pâdiflâh-› âlem-penâhdan hatt-› flerîfler gelüp sicillât-› fler‘-i Resûl-i mübîne makyûd u terkîm olundu.

Ve cezîre-i Girid'de olan yigirmi üç bin aded erbâb-› zu‘amâ ve erbâb-› tîmârlar›n dahi ellerine "Mezkûr dörd aded adl-i Ömer öflrü üzre alas›z" deyü fermânlar verilüp gayri "Ta‘addî etmeden ihtirâz üzre olas›z" deyü anlar›n dahi ellerine tu€râ-y› garrâ-y› flâhanîler verilüp sicillât-› Muhammedî'ye mukayyed olunup nâdîler nidâ etdiler.

Ve bu cezîre-i Girid eyle bir vilâyetdir kim âb [u] hevâs›n›n letâfetinden yaz u k›fl kuzusu eksik olmayup y›lda iki kerre ikifler ikifler kuzusu hâs›l olur.

Ve sayf [u] flitâda gûnâ-gûn flükûfeleri ve âbdâr meyveleri ve niçe gûne nebâtât [u] giyâhât ahdariyyâtlar› eksik de€ildir, ammâ hurmâs› az mahsûl verir.

Ve pembesi ve ipe€i cihân› dutup gâyet latîf harîri olur.

Ve lodos rûzgâr›ndan mâ‘adâ yedi aded rûzgârlar› gâyet latîfdir, ammâ lodosu gûyâ rîh-› semûm gibi esüp sâhib-i tab‘ olan kimesneleri lodosda taflra ç›kmazlar, zîrâ birkaç kerre bu cezîre-i Girid lodosundan harâb olmufldur. Hâlâ bu diyârda yine lodos rîh-› akîm gibi gâyet fledîd esüp niçe yerlerde tarlalar› ve bâ€lar› harâb edüp niçe bin a€açlar› bîhinden kal‘ edüp zirâ‘at olunan ekinlerin hevâya perrân atup âdemi serâsime eder.

Der-kavl-i müneccimîn ilm-i usturlâb üzre bu Girid iklîm-i sâlisde bulunup arz-› beledi (---) ve tûl-› nehâr› (---)

Der-beyân-› reng-i rûy-› pîr [u] cüvân

Cemî‘i halk›n›n reng-i rûylar› dörd aded levn üzredir. Evvelâ Kisoma taraflar› Girid'in garb taraf›d›r. Halk› gâyet beyâz ve tenâsüb(?) a‘zâl› mahbûb u mahbûbeleri olup gâyet garîb-dostlard›r.

Andan Hanya câniblerinin halk› gâyet rençber olup ekseriyyâ kârlar› bâ€ u bâ€çe ve bal›k sayd etmek olup bostânc› ve çiftçi ve çay›rc› ve bâ€c› ve zeytûnya€c› olup Hanya'y› ganîmet edüp dâ’imâ eflgâl-i kesîrede olduklar›ndan reng-i rûylar› bu€day enlilerdir, ammâ gâyet müstakîm ankâ âdemlerdir.

Andan Retime'den tâ Kandiye'ye var›nca andan Kanl› Kastel'e ve Yal›petre'ye ve cenûb taraf›nda Amiso kal‘as›na var›nca gayri hevâ olup halk› gâyet çokdur, zîrâ Kanl› Kastel nevâhîleridir, gâyet rençber

kavim olup kârlar› cemî‘i mevcûdâtda mevcûd olup her metâ‘› fürûht edüp mahbûbu ve mahbûbe Rûm keratsalar› çokdur ammâ gazûblard›r. Ve mahbûbeleri ol kadar memdûhalar de€illerdir, ammâ bunlar›n dahi reng-i rûylar› humrete mâ’illerdir.

Andan dördüncü nev‘a halk›n›n reng-i rûylar› ‹sfakiye kavmidir kim âb [u] hevâs› yaylak-› azîm olup k›fllar› ziyâde oldu€undan limon turuncu ve nâr› ve inciri ve zeytûnu ve hurmâs› olmaz, ammâ câ-becâ bâ€çelerinde engûrlar› ve gûnâ-gûn müsmirâtlar› ve gayri me’kûlât [u] meflrûbâtlar› nâdir olur. Lâkin kestânesi ve k›z›lc›€› ve k›fl elmas› çok olup câ-becâ kuytu yerlerinde bâ€lar› vard›r ammâ engûrü lezîz olmayup hofl-horca olur, ammâ gayri yerlerin mahsûlleri gibi çok mahsûl hâs›l olmaz. Ekseriyyâ halk›n›n kâr [u] kisbleri serviden keraste a€açlar› kesüp servi odunu ve servi tahtalar› ve gayri a€açlardan kerasteler kesüp cânib-i erba‘adaki k›lâ‘ u flehirlere götürüp fürûht ederler.

Bu cezîre-i Girid'in cemî‘i direkleri ve tahtalar› serâpâ servi a€ac›ndan olup Allâhu Rabbü'l-âlemîn bu cezîreyi servi a€ac›yla müzeyyen etmifldir kim cemî‘i da€lar› ve dereleri ve depeleri servi râyihas›yla mu‘attard›r. Cemî‘i dünyâda eyle servi d›rahtl› bir diyâr yokdur. Hattâ cümle Âl-i Osmân askeri yigirmi yedi y›l servisini k›ra k›ra tükedemediler. Hattâ cümle ‹sfakiye keferelerinin evleri ve dam u bâmlar› ve kapular› ve cümle sandûkalar› servi levhas› ve kerastelerinden olma€ile hâneleri misk [ü] amber-i hâm gibi kokup âdemin demâ€› mu‘attar olur.

Hergiz bu hânelerde y›lan ve ç›yan ve akreb ve bö ve güve olmaz, zîrâ âtefle yakd›klar› odunlar› bile servi d›rahtlar› olup ***[326a]*** cümle libâslar› dahi servi kokup bunlar›n reng-i rûylar› fliddet-i flitâdan esmerü'l-levn humret-gûndur.

El-hâs›l bu cezîre-i Girid böyle dörd hevâ üzre halk olup ahâlîlerinin dahi reng-i rûylar› dörd levn üzre halk olunmufllard›r.

Ve cemî‘i Rûm kefereleri siyâh tarturlu flapka geyerler, ammâ Venedik flapkas› gibi büyük Eflâtûniyye de€ildir ve flapkalar›n›n iki yanlar›nda kulaklar›n örter abâdan siyâh flapkalard›r. Ve cümle esvâblar› dahi siyâh abâ ve siyâh flalvar geyüp ayaklar›nda dahi siyâh Freng pâbuçlar› geyerler.

Ammâ avretleri bafllar›na beyâz bezler örtüp Mora vilâyetinde Çakona keferesi avretleri gibi beyâz kâtib sar›kl› kefere avretleri vard›r, ammâ baflka bir gûne saçlar›n örüp baflka ba€ ba€larlar ve yine fisdânlar› elvân çukalardan ve gayri harîrlerden fisdânlar ederler, ammâ zengîne olan kefere avretler fisdânlar›n gûna-gûn katîfelerden ederler. Lâkin koltuklar› alt›nda ve önlerinde ve ardlar›nda hammâl semerleri gibi yumru fisdânlar› olup avretlerin kanbur flekilli gösterir, ammâ hîn-i cimâ‘da beli alt›nda yumru fisdân durmak ile avretlerinin ferc-i kabîhalar› yükse€e kalkup cimâ‘ etme€e âsân olmak maslahatiyçün hukemâ-y› kudemâ eyle yumru fisdânlar te’lîf etmifller.

Ve yine avretleri sâ’ir kefere avretleri gibi don geymeyüp ayaklar›na siyâh pâbuç geyerler. El-hâs›l gâyet ibret-nümâ avretleri olup gâyet âfl›k-perestlerdir.

Ve cemî‘i halk› gâyet zekâvet üzre halk olunmufldur kim on y›l içinde necîb ü reflîd s›byânlar› müfessir ü muhaddis olurlar. Lâkin âdemleri Bosna ve Mora diyâr› halk› gibi iri tüvânâ ve sâhib-i kadd [ü] kâmet âdemleri olmaz. Ekseriyyâ iki endâze kaddli ademlerdir.

Ammâ aceb hikmet-i hudâd›r kim bâlâda sehl tahrîr olundu€u üzre ekseriyyâ avretleri on iki yafl›nda bülû€una yetiflüp hâmile kalup on üçünde evlâd [u] ›yâl sâhibi olur. Ba‘z›s› yedi buçuk ayda ve sekiz ayda vaz‘› haml eder.

Ve gulâmlar› dahi on birde ve on ikide ekseriyyâ bülû€una erüp bâli€ olur.

Ve koyunlar› senede iki kerre ikiz ikiz kuzular, garîb ü acîb hikmetdir. Ve,

.....(2 sat›r bofl).....

Ve'l-hâs›l bu cezîre-i Girid'in üç y›lda bu kadarca ahvâllerine muttali‘ olup bildi€imiz mertebe evsâflar›n tahrîr eylesek bir mücelled kitâb olur.

Hâs›l-› kelâm sene 1080 mâh-› Ramazân'›nda Sadr›a‘zam cümle asâkir-i ‹slâma destûr verüp cümle Rûmeli ve Anatolu askerleri mevc mevc ve fevc fevc herkes vatan-› aslîlerine gitdikden sonra yarl›€-› belî€-i flâhî sâd›r olup bir vuk›yye Tophâne somunu bir M›s›r paras›na olup M›s›r paras› dahi üç akçeye râyic olup bir vuk›yye et iki timine ve her eflyâ-y› me’kûlât [u] meflrûbâtlar bu gûneye râyic olup azîm vezni üzre ganîmetler oldu.

Ve yine garîb temâflâ sürûr [u] flâd›mânlar olup kal‘a-i Kandiye dahi cânib-i erba‘as›nda münhedim olan yerlerden nâm [u] niflân kalmayup sene (---) mâh-› Zilhicce'de cümle kal‘a ta‘mîri tamâm olup görenler "*Aleyke avnullâh yâ Kandiye* hâf›z [u] mu‘înin Cenâb-› Kibriyâ ola" deyü du‘â vü senâlar etdiler. Ba‘dehu Sad[r›]a‘zam dahi bu mâh-› garrâda Hanya ve Retime ve Kisoma taraflar›n›n bâ€-› ‹remleri taraflar›n›n seyâhatin tamâm edüp sa‘âdetle yine Kandiye'ye gelüp sene 1080 ›yd-› adhâs›nda Âsitâne-i sa‘âdete gitmek fermân olunup Kandiye'de vezîr kalan muhâf›z pafla ve Ankebût Ahmed Pafla ve sâ’ir mîr-i mîrânlar ve gayri ümerâlar ile Kandiye'de kalacak cümle asâkir-i ‹slâma ve cemî‘i erbâb-› tîmâr ve erbâb-› zu‘amâlara ve gayri ifl erlerine cümle merâtiblerine gör[e] sammûr lepâçeler ve hil‘at-i fâhireler geydirilüp Kapudan Kaplan Mustafâ Pafla dahi k›rk pâre kad›rga ve k›rk pâre galyon ile ârâste oldukda mukaddemâ ordu-y› ‹slâm içinde ne kadar ulemâ ve küttâb ve er[bâ]b-› dîvân halîfelerinin sâhib-i kalem münflî kimesnelerine "Kandiye'nin

fetihnâmeleri tahrîr olunsun" deyü fermân-› vezîr bir bir(?) olunmufldur.

Re'îsü'l-küttâb Acemzâde Efendi eliyle Sadr›a'zam k›rk aded yerden erbâb-› ma'ârifâtlar gûnâgûn fetihnâmeler getirdiklerinde içlerinde niçelerini be€enüp sa'âdetlü pâdiflâha götürme€e azîmet etdiklerinde bu abd-i kemterin dahi müsevvedât›n› "Kem olmam›fl" deyü be€enüp iki yüz altun ihsân edüp huzûr-› pâdiflâha götürmek içün bu hakîrin müsevvedât›n dahi mühürleyüp h›fz eylediler.

Sadr›a'zam fermân›yla tahrîr olunan fetihnâme-i Kandiye'dir kim bu mahalle tahrîr olundu. Bâ müsevvede-i seyyâh-› âlem Evliyâ

Evvelâ hamd ol Hâl›k-› Bîçûn'a kim bu sene-i mübârekde Kandiye kal'as›n›n fethi müyesser olup der-i devlet-masîre bu yüzden fetihnâme-i küstâhâne tahrîr olundu kim hâliyâ cezîre-i Girid ahvâl-i hasret-me'âli istihbâr olunur ise zîr-i nîlgûn tâk-› *lem-yekün mislühâ fi'l-âfâk* olan Kandiye kal'as›n›n ibtidâ muhâsaras›ndan ***[326b]*** kemend-i feth-i teshîre gelince vâki' olan cidâl ü harb [ü] k›tâl ve darb ma'lûm-› cümle-i âlem ve mefhûm-› kâffe-i ümem olup lâkin ol kal'a-i metîne Deryâ-y› Sefîd'in sedd-i sedîdi ve umûmen Frengistân'›n âhenîn kilîd-i mekîni olma€la vâki' olan gazâ-y› kebîreyn ve cihâd-› azîmeyn nakl-i takdîr-i bedîde gelüp muvahhidîn tahsîl-i sürûr-› lâyuhsâ ve cünûd-› zafer-karîn tekmîl-i hubûr-› gayr-i ihsâ etmek muhakkak olma€la bir ay ceng-âflûbdan m›katta-› husûmet ü adâvete de€in sûret-pezîr olan harb ü darbdan mümkinü't-takrîr olan vech üzre ihtisâr-› ahbâr olunup ve'l-hâs›l kal'a-i mezbûre bin yetmifl yedi senesinde vâki' olan mâh-› Zilhicce'nin gurresinde cevânib-i erba'as›nda muhâsara ve ma'rûf olan Yüksek tabyadan garb (garb) taraf›nda leb-i deryâda vâki' olan metânet ile ifltihâr bulan K›z›l tabyaya var›nca meterislere mübâfleret ve mevâz›' adî(?) sekiz yerden mütecâviz kal'a-kûb ra'd-âflûb balyemez toplar tabya dîvârlar›na havâle olup yevmen fe-yevmen meterisler handaklara do€ru sürülüp ejderdem ve âtefl-fem top-› serâmedler ile leylen ve nehâr kal'a dîvâr› ve tabyalar› dö€ülüp lâkin kal'a-i üstüvâr›n cânib-i berrîsi husûsan meterisler önünde nakfl-› dîvâr-› kal'an›n esâs-› ibret-nümâs› ekseriyyâ kemerler üzre mebnî olunup âlât-› harb ile müfltemil sanâyi'-i garîbeler ile memlû oldu€undan mâ'adâ handak› iki yüz zirâ'-› Mekkî'den mütecâviz âriz ve kemâl mertebe amîk olup ale'l-ittisâl parmakl›k cengleri vefret üzre olup kal'adan munfas›l ve handak-› kebîrden hâric tabya-i azîmeler dahi birbirlerine mukârin olup her birisi birer kal'a-i metîn ve kûh-› Demâvend-vâr temkîn mânendi olup cehâresin ve ka'r-› zemînlerin feth [u] teshîre her dirsek tabyalar› mâni' olup ale'l-husûs sa'âdetlü sadr-› âlî-mikdâr hazretlerinin kolunda vâki' metânet ve istihkâm ile meflhûr [u] müte'ârif olan Kanl› tabyan›n etrâf [u] cevânibi kat-ender-kat parmakl›klar ve flaranpavlar ve domuz damlar› ve zîr-i hâkde cengci tabyalar› ve ka'r-› zemînde befler alt›flar kat la€›mlar› âtefl-i harbile memlû ve mâ-fevki top ve kumbaralar ile meflhûn olup vech-i meflrûh üzre mevâni'-i garîbelerin ta'tîl ü teshîr ve zîr-i hâkde olan düflmen-i dînin la€›mlar› ibtâl ve mânend-i kal'a-i metîn olan Kanl› tabya la€›mlar›yla ma'dûmu'l-eser ve zemîni zabt [u] rabta girüp handaklar›na duhûl müyesser olunca vâki' olan ceng [ü] cidâl ve tarafeynden at›lan la€›m ve kazan kumbaralar›n tahrîr [ü] tavsîfi kalem-i serî'u'l-beyân kendü lâl ve kemâ yenba€î takrîri emr-i muhâl olup bu esnâda vakt-i flitâ ve fliddet-i sermâ eriflme€ile alâ tarîk›'l-muhâfaza kalmak müflâvere olunup meterisler handak kenârlar›nda karâr-dâde olup cemî'i meterislerde i'tidâl-i hevâ olunca meks ü ârâm ve ikdâm [u] ihtimâm ile meterislerde k›yâm olunup cünûd-› muvahhidîn hiddet-i sermâda ve fliddet-i bürûdetde bilâ-hâ'il nâzil olan berf ü bârân leyl [ü] nehâr meterisler içre revân-› seyl-i bî-pâyân meflakkatlerin u€ur-› dîn-i mübînde mahz rahmet bilmek[l]e ale'd-devâm peykâr olup bu hâl-i pür-melâl üzre mürûr-› sermâ ubûr edüp sürûr-› i'tidâl-i hevâ mukârin olma€ile asâkir-i deryâ-mevc fevc fevc ikdâm-› cenge k›yâm ve ahz-› intikâm ve kal'an›n feth [ü] teshîrine bezl-i ikdâm olunup cânib-i bahrden leb-i deryâ ile iki koldan meterislere girilmesin savâb-dîd-i cumhûr-› asâkir-i zafer-mezâhir olma€la K›z›l tabya mukâbelesinde kadîmî meterislerden leb-i deryâya var›nca meterisler ve medd ü tertîb olunup ve flark cânibinde Aktabya kurbunda Göllük ta'bîr olundu€u mahalde leb-i deryâ ile tershâneye do€ru ve ma'rûf olan Kumlu tabyaya var›lmak üzre meterisler mübâfleret olunup lâkin K›z›l tabya câniblerinde vâki' olup sa'âdetlü sadr›a'zam hazretlerinin kolunda vâki' olan meterisler önünde leb-i deryâ ile Taflı›k ve Göllük taraf›nda kumluk olma€ile iki koldan gayri dahi leb-i deryâ ile meterisler mübâflereti emr-i muhâl iken mücâhidân-› gâziyân-› dîn-i mübîn ve mübârizân-› zafer-karîn u€ur-› dîn-i mübînde gayret ü hamiyyeti devlet-i uzmâ ve meflakkat ü zahmeti sa'âdet-i ukbâ müflâhedesiyle cümle huzûr-› râhat› vücûdlar›na harâm mesâbesinde edüp cümle guzât hâb u râhat-› istirâhati terk ü bî-ârâm edüp iki koldan meterisler içün mesâfe-i ba'îdelerden zahrl›klar›yla toprak nakliyle meterisler i'mâl olunup mavâzi'-i gayriden ra'd-gerdân-› su'bân-demâr balyemez top-› kal'a-kûblar getirüp tabya siperlerine vaz' edüp kal'an›n rûy› dîvârlar›na ve cümle tabyalar›na toplar› havâle edüp kal'an›n dîvâr-› tabyalar› günden güne vîrân ve ser-nigûn olup limana gemilerinin hurûc [u] duhûlüne toplar mâni' olup lâkin a'dây-› dîn-i dûzah-karîn dahi zikr olunan iki koldan as›l dîvârdan gayri

handaklardan hâric ve leb-i deryâda vâki‘ olan zîr-i hâkde ceng tabyalar›n püskürme la€›mlar ile memlû ve mükemmel edüp bâ-husûs K›z›l tabyay› sanâyi‘-i ebniye ile metânet üzre edüp sedd-i râh olacak hiyel-i harbi müfltemil mevâni‘-i acîbeler ile müretteb etme€ile cânibeyn-i mezkûreynde bir mertebe sanâyi‘-i acîbe ve garîbeler ihdâs ve bir derece mevâni‘-i takrîbe ***[327a]*** îcâd eylemifldir kim zu‘m-› fâsid ve hayâl-i kâsidleri üzre humâre dîn ve kumâre nusret-i karîn olup guzât-› dîn yan›na varmak ve karîb yanaflmak de€il ejder-dehân âtefl-feflân toplar›n kesretinden ve la€›m ve kumbaralar›n vefretinden nerre-i dîv-i Süleymânî yan›na varmak de€il bir hayli mesâfe-i ba‘îdeden mürûr etmek emr-i muhâl olup zi-dehflet-niflân la€›mlar ve kumbaralar vefretinden ankâ-y› lâ-mekân evc-i a‘lâda tayerân-› adem muhâl tasavvur ile kasd-› guzât-› ‹slâmîden bî-bâk ve âheng-i kümât-› Rahmâniyyeden bî-pervâ olup lâkin cünûd-› müslimîn-i sâhib-k›rân ve asâkir-i gîtî-sitân

[1] Ł†«ŁU†AŁŒŁ«

mefhûm-› flerîfi üzre hulûs-› bâl

€,«‰E«›†—»OE«†€«⁄· —‰E‹

[2] À»Ò †«,œ«ÂÊ«†Ë†«Ê’—

makâl-i hakîkat-me’âl ile küffâr-› hâksâr›n ve füccâr-› sakar-karâr›n i‘timâd eyledikleri metânet ve istihkâm› ademden ma‘dûd edüp yevmen fe-yevmen nakl-i toprak ile meterisler yürütüp handaka karîb a‘dâ-y› dînin sedd-i râh içün ihdâs eyledü€ü zîr-i hâkde iri iri a€açlardan çatma flaranpav tabyalar›na karîb var›ld›kda düflman cevânib-i erba‘ada mânend-i katarât-› bârân top ve kumbara ve havân tafllar› ya€d›rup zîr-i hâkde olan tabyalardan lâ-yenkat›‘ tüfengler ve el kumbaralar› atup ve la€›m püskürme-leri ve âlât-› hiyel ü fleytânat-› garîbeler ile âtefller saçup bu minvâl üzre asâkir-i ‹slâm›n flefl cihetleri âtefl-i Nemrûd iken u€ur-› dîn-i mübînde bezl-i vücûd-› nâzenîn-i cân-› azîz edüp semender-vâr-› nâ’ire-i ceng ü peykârda sarf-› miknet ve ikdâm-› iktidâr ile handakdan hâric olan tabyalar›n›n ba‘z›lar›n nakl-i toprak ile basd›rup ve ba‘z›lar›n la€›mlar ile hedm edüp ve ba‘z›lar›n top-› kûp kazan kumbaralar ile nâbûd edüp ve niçelerin flîrân-› dilîrân-› meydân-› ve€âlar yürüyüfl ile ahz ü kabz edüp handak› ve leb-i deryâda K›z›l tabyaya mülâh›k olan mevâni‘leri balyemez toplar ile hedm edüp as›l dîvâr-› kal‘ada olan K›z›l tabyaya dest-res edüp alt›na niçe yerden üçer dörder hazîneli la€›mlar olunup burc-› bârûsun ejder-s›fat toplar ile berâber turâb edüp ve esâs-› bünyâd›n la€›mlar ile harâb [u] yebâb edüp kezâlik Göllük cânibinde olan meterisler dahi vech-i meflrûh üzre nakl-i toprak ile asâkir-i ‹slâm› yürüdüp dâ’ire-i tasavvurdan hâric mukâtele ve muhârebeler ile kal‘adan munfas›l zîr-i hâkde tabyalar›n ve sedd-i râh olan parmakl›klar›n ve cümle mevâni‘ olan flaranpav nâm h›yel ü fleytânatlar›n ahz ü kabz u hedm edüp ma‘rûf olan Kum[lu] tabya kurbunda as›l kal‘a dîvâr›na la€›mlar olunup tersâhânenin dîvâr›n y›kan demâr toplar ile hâk ile berâber k›lup ve'l-hâs›l iki koldan kal‘aya gedikler ve gûnâ-gûn rahneler olup arûs-› feth ü zafer-me’ser zuhûra cilve-ger olmak müflâhedesinde iken levâyih-i aliyye ve sevânih-i lâriye hâlât› mukârenetiyle olan zafer ve vusûl-› ayn-›(?) hülûl ve ebvâb-› feth u duhûl meflrûh oldu€u nümâyân-› ulu'l-ebsâr ve mefhûmu kerîmi, [3] «‰«†«ŁU†Ł be-dîdâr olma€ile vech-i sâb›k üzre mürûr-› flitâ edüp i‘tidâl-i hevâ olunca zabt olunan gediklerinde meks ü karâr olunup bu hâl-i nusret-me’âl üzre melâ‘în ü hâsirîn kal‘an›n metânet ve is-tihkâm›na kemâl mertebe i‘timâd etdikleri yerlerden gedikler aç›lup neheng âheng toplar (toplar) ile limana gemileri hurûc ve duhûlde men‘ u mesdûd olmak ile kal‘a-i metîneleri ellerinden ç›kaca€›n mukarrer bilüp lâkin temerrüd-i fleytânîleri üzre inâd-› vesvâs› ve hîle ve hannâs› ellerinden fürunihâde etmeyüp mürûr-› fliddet-i flitâ edince hedm-i hâkile yeksân olan dîvâr-lar›n bâ-husûs K›z›l tabya verâs›nda amîk handaklar hafr edüp ve la€›m kuyular› açup müceddeden bir dîvâr-› azîm medd-i sedd edüp K›z›l tabya alt›na mülâs›k ve leb-i deryâ ile vâki‘ olan sengistân› süfte ve zemîn-i hâke la€›mlar etdirüp zîr-i sengistânda dörd tarafa la€›mlar hâz›rlayup kal‘an›n K›z›l tabya câniblerinin iç taraf›nda kal‘an›n rub‘ hissesine var›nca muttas›l parmakl›klar ve flaranpavlar ve zîr-i zemînde cengci tabyalar› edüp iç tarafda dahi dörd tarafa kol kol mühlik la€›mlar edüp intihâs›nda dahi bir cedîd mîl-i hadîd kal‘a dîvâr› çeküp üzerine elli adedden ziyâde balyemez toplar vaz‘ edüp dahi ilerisine meterisler ve s›çan yollar› edüp niçe bin fleytânatlar ile her fleylerin hâz›r ve âmâde edü[p] i‘tidâl-i hevâ olunca düflman-› dîn aç›lan gediklerin verâs›nda dürlü dürlü hiyel ü fleytânatlar ve envâ‘-› istihkâmlar ve metânet üzre her tedâriklerin görüp hâz›r-bâfl oldular. Ve Göllük cânibinde olan zemîn alçak ve [bâ]rân seyli(?) ve emvâc-› deryân›n karâr-gâh› ve mahalli dahi teng oldu€undan gayri dörd koldan a‘dâ-y› dînin toplar› meterislere havâle ol-ma€ile Su kullesinde ve tersâhâneden ve Kumlu tab-yadan ve Aktabyadan elliden mütecâviz zencîr ile balyemez toplar›n ve kumbaralar ve tafl atar havân toplar›n meterislere havâle edüp ***[327b]*** leyl ü nehâr lâ-yenkat›‘ toplar›n atup mülûk-› nasârâdan dahi im-dâdlar› gelüp bâ-husûs vakt-i flitâ ve fliddet-i sermâ ve kesret-i emtâr olma€ile seyl-i bî-girân cümle

---

[1] *Kur’ân,* Saffât, 173; "Bizim ordumuz flüphesiz üstün gele-cektir"

[2] *Kur’ân,* Al-i ‹mrân, 147; "[Sadece flöyle diyorlard›] Rabbi-miz! [Bizim günahlar›m›z› ve iflimizde taflk›nl›€›m›z› ba€›flla] sebat›m›z› art›r, inkarc› toplulu€a karfl› bize yard›m et"

[3] *Kur’ân,* Bakara, 214; "Allâh'›n yard›m› flüphesiz yak›nd›r"

meterisleri cümle su basup emvâc-› deryâdan zîr ü zeber olup pây-› guzât pâydâr olmayup fleb [ü] rûz usretler çekilüp her cânib meterislerinin h›fz [u] h›râsetleri müflkil iken yine cünûd-› muvahhidîn ve kümât-i zafer-karîn bu mahalde emvâc-› deryân›n karârgâh›nda u€ur-› dîn-i mübînde mebrak-› mekînde(?) ve meflakkat ü zahmetin ihtiyâr eden a‘dâ-y› dîn ile leyl ü nehâr kâr-› zârdan bir ân hâlî olmayup lâkin meterisler böyle teng mahalde olma€›n küffâr ikide birde taflra meterisleri basmak fikrinde olup birkaç kerre taflra ç›kup meterisleri zabt etmeden hâlî olmayup husûsan Fransa la‘înden kalyonlar ile imdâd› gelmekle Göllük'de olan meterisleri basma€a kasd› tedâriklerinden guzât-› müslimîn haberdâr olup Göllük kolunda serdâr-› mu‘azzam olan Haleb Vâlîsi Ebü'l-hayr ‹brâhîm Pafla-y› hûrflîd-i münîr hazretleri Göllük koluna me’mûr olan mîr-i mîrân-› zevi'l-ihtirâmlara ve Za€arc›bafl› Zülfikâr A€a'ya ve sâ’ir bölük a€alar›na ve cümle serdengeçdi a€alar›na ve M›s›r ve fiâm kullar›na tenbîh ü te’kîdler gidüp herkes gediklerinde hâz›r ve mevcûd bulunma€a fermân olundukda küffâr-› flekâvet-fli‘âr›n hurûcuna cümle guzât müterakk›blar iken sene (---) mâh-› (---) gününde vakt-i fiâfi‘îde derûn-› kal‘ada mahsûr olan a‘dâ-y› makar-sa‘îr-i bed-tedbîr-i hezîmet-gîrleri üzre kal‘adan tulû‘ edüp üç koldan hurûc ve meterisler üzre hücûm-› mehcûm eyledikde dahi fiâfi‘î vaktinde göz gözü görmez iken asâkir-i ‹slâm mânend-i süreyyâ-nizâm tekbîr ü gülbâng-› Muhammedî getirüp meterislerden bi'l-müvâcehe küffâra karflu var›lup tüfeng ü tîr ü selle seyf-i âtefl-te’sîr ile küffâr a‘dâ ve nâ’ire-i ceng-âflûb germiyyet ile üç sâ‘at mikdâr› harb ü darb olup inâyet-i Bârî yârî k›lup nesîm-i feth [u] zafer taraf-› cünûd-› nusret-karînden vezân ve kesr ü hezîmet-eser leflker-i müflrikînde nümâyân olma€ile a‘dâ-y› bed-girdâr füccâr-› murdâr kal‘aya firâr ve k›rkdan mütecâviz be€zâde ve kapudanlar› ve (---) den ziyâde kefereleri âtefl-i harb ile ittisâl-i nîrân k›l›nup cümle (---) binden mütecâviz küffârlar› esîr-i bend-i zencîr olunduklar›ndan mâ‘adâ bizzât serdârlar› olan Fransa flehzâdesi savafl-› perhâflda gâ’ib olup *lillâhi'l-hamd ve'l-minne* böyle sa‘b yerde ve böyle teng mahall-i flâfi‘îde böyle gazâ-y› ekber asâkir-i nusret-me’sere nasîb olup böyle yüz akl›k ve a‘dâ-y› dîne böyle rû-siyâhl›k tafsîli emr-i muhâl olup bu ma‘reke-i nusret-encâmdan sonra melâ‘în-i hâsirîn bir dahi kal‘adan bafl gösterme€e kâdir olmayup verâ-y› cidârda püskürme nâm la€›mlar atma€a cidd [ü] ihtimâma bafllayup âlât-› âtefl-bâzl›klar ile ceng ederek fliddet-i sermâ da mürûr ve i‘tidâl-i hevâ hulûl etme€ile asâkir-i ‹slâm-› nusret-encâm pây-› ikdâma hareket ve K›z›l tabyan›n hedm olunmas›na ra€bet edüp niçe yerlerden kal‘aya duhûl olmak üzre meterislere mübâfleret ve niçe ceng [ü] harb ile ve i‘mâl-i la€›mlar ile K›z›l tabyan›n tâ bâlâs›na urûc etmek üzre iken a‘dâ-y› dînin mukaddemâ K›z›l tabyaya mülâs›k ve leb-i deryâda meterisler yolunda vâki‘ olup süfte eyledü€ü yerlü kayalarda la€›mlara âtefller eyledikde umûmen kal‘a ve meterisler mütezelzil ve fliddet-i la€›mlardan mânend-i kulle-i kûh yerlü kayalar mevz›‘lar›ndan mübeddel ve küffâr›n altlar›nda olan la€›mât ve meterisleri zelzeleden zîr ü zeber olup bu mertebede la€›mlara efârît-i Süleymânî tâkat getirmek emr-i muhâl iken inâyet-i Bârî yârî k›lup mu‘cizât-› Resûl-i Kibriyâ *aleyhi efdalü's-salavât ve't-tahiyyât* ile asâkir-i zafer-me’sere aslâ fütûr gelmeyüp ve aslâ bir fley âr›z olmayup derkâr olduklar› üzre K›z›l tabyan›n münhedim olmufl yokufllar›ndan meterisler yürüdüp tavsîf ü ta‘rîfden hâric harb ü ceng [ü] cidâller ile K›z›l tabyan›n üzerinden mürûr edüp verâs›nda a‘dâ-y› dînin müceddeden medd eyledü€ü dîvâra henüz mukârin oldukda zabt [u] rabt› müyesser olan K›z›l tabyan›n üzerinde ve leb-i deryâda toplar içün müte‘addid âlî tabyalar binâ olunup üzerlerine k›rk adedden mütecâviz balyemez serâmed toplar koyup her biri birer ra‘d-girdâr balyemez toplar vaz‘-› mücedded olunup küffâr›n nev binâ etdü€i dîvâr›na ve kal‘an›n içerisine havâle olup zamân-› kalîlde düflmen-i dînin müceddeden hafr eyledü€ü handaklar› cümle guzât memlû edüp ihdâs eyledü€ü içerdeki yeni dîvâr› münhedim edüp üzerinde vaz‘ eyledü€ü toplar› cümle münkesir edüp ve'l-hâs›l asâkir-i ‹slâm-› nusret-encâm›n toplar› heybetinden ve kazgan kumbara ve havân tafllar› vefretinden ve îsâl-i merk eden tüfeng-endâzlar›n tegerg-misâl kesretinden ve Rüstem-vâr dilâverlerin ve serdengeçdilerin ve sal›c› ve var›c› nâmâ[n] bahâd›r yi€itlerin hareket ve hamlelerinden a‘dâ-y› dîn verâ-y› cidârdan ve zîr-i hâkde ***[328a]*** olan tabyalardan bafl gösterme€e iktidârlar› olmayup mânend-i haffâfl muhtefî olup dürlü dürlü hiyel ü âtefl ile muhârebeler edüp bu minvâl üzre ceng-âflûblar ile yeni dîvârlar› ki küffâra sakar-karâr olmufldu, an› dahi hedm edüp derûn-› kal‘aya duhûl müyesser olunca K›z›l tabyada vâki‘ olan ceng ü neberd ferâmûfl olup bu yeni kal‘a dîvâr› savafllar› eyle oldu kim cemî‘i gâziyân-› mücâhidân âtefl-i Nemrûd içinde olup dilâverân-› fetâyân gazanfer-vâr cünbüfl ü merdân edüp cümle ald›klar› diller ve bafllar ve eyledikleri yüz akl›klar› ve dîn-i mübîn u€uruna bezl-i vücûd-› cân edüp vücûda getirdikleri hünerverliklerinden binde biri takrîr olunmak muhâldir.

Bu esnâda tarafeynden at›lan la€›mlar›n ta‘dâd u ta‘rîfi de emr-i muhâldir.

Bu eyyâm-› nusret-encâmda sa‘âdetlü Kapudan Kaplan Mustafâ Pafla hazretleri donanma-i hümâyûn ile Hanya'dan ordu-y› hümâyûna dâhil olup Göllük'de müflârun-ileyh Haleb vâlîsi Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla koluna bir alay-› azîm ile gidüp anda meks etdikde Su kullesine göz açd›rmayup bir gecede

niçe yerlerin rahnedâr edüp sene (---) mâh-› Muharremü'l-Harâm'›n yigirmi ikinci gün bu kolda dahi cebehâne ve müstevfâ ›hzâr olunma€ile meterislere mübâfleret olunup iki koldan serdengeçdi yeniçeriler ve bir koldan serdengeçdi sipâhîler tersâhâneye do€ru meterisler alup üç kol dahi meterisler günden güne ileri kal‘aya yür[üy]üp Haleb vâlîsi ‹brâhîm Pafla ve Anatolu askerleri top ile münhedim olmufl yerlerden Kumlu tabyaya do€ru kal‘aya duhûl olmak üzre yürüdülüp içerüde mahsûr olan düflmen-i bî-dîn dahi ziyâde zebûn ve bî-dermân olmufl iken küffâr›n istinsâr ve dervîze eyledü€ü mülûk-i nasârâdan Efrence ve Duka ve Papa ve Malta küffârlar›ndan seksenden mütecâviz paturuna nâm kalyonlar ile yigirmi binden ziyâde küffâr-› dûzah-karâr imdâd eriflüp a‘dâ-y› müflrikîn takviyet ve germiyyet bulup âtefl-i cengî fürûzân olup bu hâl üzre nâ’ire-i k›tâl ifltigâlde iken imdâddan gelen kilâb-› Françelenin leflker-i hezîmet eseri sene (---) mâh-› Muharremü'l-harâm›n yigirmi alt›nc› gün *alâ hîni gafletin* fiâfi‘î vaktinde deryâ taraf›ndan cümle küffâr gemileri cümle meterisleri toplayup germâ-germ ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâlde iken hikmet-i Bârî yârî k›lup Sadr›a‘zam kolunda karakat›r nâm bir topa Kulkethudâs› Zülfikâ[r] A€a nice âtefl etdiyse bi-emri Hayy [u] Kadîr top güllesi kalyonun bârûd anbâr›na isâbet edüp ân-› sâ‘atde kalyonun k›ç› ve bafl› ve güverte ve palavralar› ve cümle direkleri ve serenleri hevâya perrân uçup nass-› kât›‘ üzre

[1] ®«Ā«©†«‰”·ĪĒ…†Œ—‚Ā«†‚«‰†«Œ·

âyeti üzre ol karavana gemi ihrâk bi'n-nâr olup cümle küffârlar›yla on yedi aded kapudanlar›yla niçe yüz aded be€zâdeleri cümle gark-› âb olup ol bednâm ve yüz karal›klar›yla yine gemileri karflu Istandiye cezîresine menkûb [u] ma‘kûs ve hâ’ib [ü] hâsir firâr etdiler. *Hâzâ min-fazl› Rabbî.*

E€er Göllük taraf›nda ve e€er deryâ taraf›nda geldikde böyle münhezim olduklar›nda meydân-› kârzâr›n dilâverleri ve ma‘reke-i heyecân›n flîr-i nerleri cümle Sadr›a‘zamdan hil‘at-i fâhireler ve gûnâ-gûn ihsân [u] in‘âmlar alup beyne'l-akrân irtifâ‘-› kadr, bu def‘a içerde mahsûr olan ve bak›yyetü's-süyûf kalan a‘dâ-y› bed-fercâm zebûn ve bî-dermân ve niçe bini mecrûh-› sergerdân olup asâkir-i ‹slâm-› nusret-ihtitâm iki koldan ziyâde ihtimâm edüp K›z›l tabya cânibinden kal‘aya duhûl eden on befl kol meterislerden kal‘an›n rub‘ hissesinde düflmen-i dînin müceddeden medd eyledü€ü dîvâra mukârin olup yeniçerilerinin serdengeçdileri ve Rûmeli kolu askeri kal‘aya mülâs›k olup Göllük taraf›nda olan meterislerde üç kol vech-i muharrer üzre tersâneye karîb varup önlerine müsâdif olan zîr-i hâkdeki tabyalar al›nup ve kal‘an›n dîvâr[›] müceddeden birkaç def‘a at›lup üç kol dahi Kumlu tabyaya do€ru kal‘aya duhûl olmak üzre hedm olmufl dîvârlardan urûc olunup a‘dâ-y› dîn meterislere havâle eyledü€ü Kumlu tabya kurbunda toplar›na karîb var›lma€ile bir fleb-i târîkde guzât-› zafer-fli‘âr cünûd-› nusret-karîn toplara hücûm edüp önlerine düflmen-i dîn el kumbaralar› ve âtefl darblar atup askeri gerüye püskürüp on befl vuk›yye dâne atar e[j]der-fem ve evren-dehen balyemez topun ân-› vâhidde guzât-› mücâhidîn cidd ü cehd ile küffâr›n kal‘as› üzre kurtarup bizim meterislerimize getirilüp kendü toplar›n kal‘alar› dîvâr›na havâle edüp kal‘ay› dö€me€e bafllad›lar. Bu def‘a mel‘ûn küffâr-› hâksâr [2]ŤŤĿ,−·Ť·ŀŤ,‰ nass› medlûlünce ziyâde havf [ü] haflyete düflüp asâkir-i ‹slâmdan heybet ve dehflet alup bu hâl üzre iki cânibden ziyâde ikdâm ve yürüyüfller (...) vech-i tâm ile zâhir ve nümâyân olup matla‘-› E√E—A„A† *[328b]* [3]†œl«—ĀĀ âyetinden âfitâb-› [4]«E«†· OE«‰ nass› tulû‘ u sütû‘ ve

[5]Y”E†—»„A†√E†IA‰„†Y(

den nesîm-i [6]†EYœ„A†«‰‰A†/ talattum ve tenessüm etme€ile iki koldan yürüyüfller ahvâline â€âzeler olunup meterislerde ve sâ’ir gediklerde mevcûd ve me’mûr olan asâkir-i zafer-me’serden gayri serdengeçdi nâm›yla K›z›l tabya cânibinden yürümek üzre yigirmi binden ziyâde dîn-i mübîn u€uruna bezl-i vücûd-› cân ve tahsîl-i r›zâ-y› Hâl›k-› kevn [ü] mekân ve tekmîl-i hoflnûdî-i Habîb-i Râz›k-› ins [ü] cân merd-i flîrân, flemflîrgîr, hünerverân, dârgîr hâz›r u âmâde olup kezâlik Göllük cânibinde dahi bahâd›r u dilâver ü flücâ‘ân u nâmdârân yi€itlerden on bin adedden ziyâde gâzîler tî€-i âtefl-te’sîrleriyle küffârlar›n vücûdlar›n sahîfe-i âlemden hakk etmek ârzûsuyla ârzû-y› dîdâr-› el-Melikü'l-Mennân ve sevdâ-zede-i civâr-› Habîbü'r-Rahmân ümmîdiyle sâkî-i kevser-i alîden câm-› flehâdeti nûfl etme€e müterakk›blar iken fermân-› hazret-i sipehsâlâr-› celîlü'fl-flân olduklar›nda derûn-› kal‘ada mahsûr olan müflrikîn ve küflte-i sergerdân olan düflmen-i dîn ale'l-vechi'l-yakîn habîr ü â€âh olup "[7]††·«, ‰Ë«†«‰Â mefhûm-› flerîfi üzre cünûd-› Rahmâniyye'nin harekât [ü] cünbüfllerinden düflmen-i bed-kîflinin efkâr-› fleytâniyyeleri perîflân

---

1 *Kur’ân,* Kehf 71; "...(H›z›r) gemiyi deldi. Musa: Halk›n› bo€mak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyan›) büyük bir ifl yapt›n dedi"

2 *Kur’ân,* Ahzâb, 26; "... kalplerine korku düflürdü... "

3 *Kur’ân,* Ahzâb, 27; "Onlar›n topraklar›n›, evlerini ve mallar›n› size miras etti"

4 *Kur’ân,* Fetih, 1; "Biz sana apaç›k bir fetih verdik"

5 *Kur’ân,* A‘raf, 129; "... umulur ki Rabbiniz düflman›n›z› yok eder onlar›n yerine sizi hakim k›lar... "

6 *Kur’ân,* Fetih, 20; "Allâh size elde edece€iniz birçok ganîmetler va‘detti"

7 *Kur’ân,* Tevbe, 5; "... (Allâh'a) ortak koflanlar› nerede bulursan›z öldürün, onlar› yakalay›n... "

ve ve hâl-i diyer-gûnlar› tebâh ve kal‘a-i mezbûre ellerinden gidece€inden gayri sâ’ir vilâyetleri dahi harâb ve meskenleri bûm-› gurâb olaca€›n muhakkak bilüp dahi cân u mâllar›na emân ve el vilâyetlerine tecâvüz olacak sâhib-k›rân-› kiflver-küflâ ve kahramân-› kîtî-sitâ[n] hazretlerinin âsitâne-i muhalledü'l-erkân âlemü'fl-flânlar›ndan taleb ü afv-› emân ve ›zhâr-› ubûdiyyet ve ink›yâddan gayri çâre ve dermân bulmayup el-mücâhidü fî-sebîlillâh el-gâzî li-vechillâh el-âlimi'l-âmili'l-vâlîi'l-kâmil vezîria‘zam ve serdâr-› ekrem vezîr ibn vezîr Fâz›l Ahmed Pafla hazretlerinin pîflân-› sa‘âdet destgâh-› nusret-iktirânlar›na elçiler irsâl ve ricâ-y› afv [u] emân taleb eylediklerinde edâ-y› kelâm-› zerrîn ve fikr-i isâbet-i karîn-Âsaflar› üzre zamîr-i münîr-i hûrflîd nazîrlerinden *el-afvu flükrün li'z-zafer*[1] mefhûmu cilveger ü leme‘ân edüp buyurdular kim,

"*Er-rücû‘u ilâ bâb›'l-Mevlâ ahlâ mine'l-asel*"[2] deyüp es‘ad-i evkâtda ve eflref-i sa‘âtda elçilerin ricâlar›n kabûl edüp,

"*El-abdü abdün ve-in abak, fe'l-afvu ale'l-mevlâ ahakk ve elyak*"[3] terânesiyle hamd-i Hudâ yine kapuma gelüp,

"*Takrî‘u'l-abdi'l-âbiki'l-‘âbidi leyse mine'l-müruvveti ve teflnî‘u'l-mu‘teziri leyse mine'l-fütüvveti*"[4] hükmünce makbeli kabûl-i haslet-i zevi'l-ukûl olma€›n sulhlar› kabûlümüz oldu, ammâ bir dahi sulha mu€âyir bir ifl ederseniz Venedik taht›n›z dahi Kandiye gibi hâke berâber iderim." buyurduklar›nda elçi ve kapudanlar ve sâ’ir ifl erleri küffârlar

"*Hâflâ sümme hâflâ,* bizler bir dahi isyân edelim" dediklerinde sadr›a‘zam ve müflîr-i mufahham,

"*Es-sulhu hayrun*"[5] medlûl-i hutûr-nümâyân olma€ile sâ’ir dahi vüzerâ-y› ›zâm ve vükelâ-y› kirâm ve cumhûr-› asâkir-i ‹slâm ve nusret-ihtitâm›n sulh [u] salâh makbûl u savâb-dîdleri olma€ile elçilerin murâd [u] merâmlar› üzre ricâlar› hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup sulh [u] salâh husûslar› mevzi‘-i husûle makrûn olup uhûd-› kadîme ve flurût-› müstakîme üzre kat‘-› urûk-› mevâdd-› husûmet-inâd ve bezl ü rabt-› sulh [u] felâh-› sedâd olup müflârun ileyh Haleb vâlîsi vezîr-i mükerrem sa‘âdetlü ‹brâhîm Pafla hazretlerinin kemâl-i ferâset ve kiyâsetine i‘timâd ve her umûr-› sulhu sadr›a‘zam anlara tevfîz ve her iflin itmâm›n anlara fermân edüp buyurdular kim

"E€er küffâr-› bedgirdâr, iblîs-i bed-celîsin i€vâs›na aldanup bir dahi sulha mu€âyir tenâkuz-› ahd-i mîsâk ederlerse bi-Rabb-i Ka‘be cümle Frengistân'a let ve darba-i avdet ve ibret birle cümlesin esîr-i nikbet edüp vâdî-i hayretde mahpûs ve çengâl-i haybetde menkûfl ederim ki,

≈ÊÂ«†Ã“«¡†«‰–ÍÊ†ÍÕ«—»|

[6] √Ë†Í’‰»Ë«†√Ë†

nikât›na mazhar ederim. Hemân ba‘de'l-yevm kal‘a-i Kandiye'de bir ân durmayup,

[7] ·«Œ—Ã†ÂÊÁ«†·«Ê„†—ÃÍÂ†Æ†Ë

la‘netine siper oldu€un bileler. Tâ ki bu kaziyye anlara mûcib-i ibret ve merkez-i hikâyet olup bir dahi bu küffâr-› hâksâr-› gûl-i telbîs mahzûl tüccâr-› âhiret kârbân sefînelerine Bahr-i Sefîd üzre rehzenlik etmeyeler. Ve min ba‘d hudûd-› ‹slâmiyyede olan k›lâ‘ u kurâ vü kasabâtlara vaz‘-› yed etmeyeler. E€er ta‘annüd edüp "*Rücû‘u'l-kelbi'l-adûd e‘azzü min fahhi'l-bu€ûd*"[8] hükmünce yine Venedik küffârlar›n›n haklar›ndan gelmek emr-i seheldir" deyü sadr›a‘zam elçileri ve ifliçine me’mûr olan vüzerâlara bu yüzden niçe gûne tenbîh ü te’kîdler edüp fermân-› kazâ cereyân› üzre ***[329a]*** dîn [ü] devlete enseb ve evlâ ve nâmûs-› saltanata elyak enfa‘ olan flurût [u] kuyûd üzre tarafeynden sulh [u] salâh mün‘akid ve berde ve bahrde riflte-i husûmet münkat›‘ olundukdan sonra selâtîn-i rub‘-› meskûnda metânetli kânûnnâmeler yaz›lup ve havâkîn-i zîr-i çarh-› bûkalemûnda ahidnâmeler düzülüp hasretü'l-mülûk olan Kandiye kal‘as›n umûmen cümle hânesi ve cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtlar›yla ceneral-i dâll ifl bu sene 1080 mâh-› Cemâziye'l-âhir'inin gurresinde mübârek cum‘a günü kufluk vaktinde bi'l-küllî kal‘ay› teslîm edüp memâlik-i ‹slâmiyye-i mahrûseden add olunup içinde vâki‘ olan ma‘bedgâh-› kenîse-i Mesîhiyyeler telvîs-i müflrikînden tathîr olup cevâmi‘ ü mesâcidler olunup içlerinde evkât-› hamse k›l›nup her bâr gülbâng-› Muhammedî tilâvet olunup edâ-y› flerî‘at icrâ olunmufldur. *Lillâhi'l-hamd ve'l-minne b*u def‘a olan gazâ ve cihâd-› ekber sahâbe-i güzîn r›dvânullâhi te‘âlâ aleyhim ecma‘înden sonra bir pâdiflâh-› zîflân kiti sitân ahdinde böyle savafl-› perhâfl olmayup bir pâdiflâh-› Cem-cenâb dahi böyle bir kal‘aya mâlik

---

1 Affetmek zaferin flükrüdür.

2 Efendinin kap›s›na geri dönmek baldan daha tatl›d›r.

3 Kul kaçsa bile kuldur ve affetmek mevlâ için en do€ru ve güzeldir.

4 Kaçan dîndâr kulu d›fllamak mürüvvet de€ildir. Mazereti olan birini kötülemek mertlik de€ildir.

5 Bar›fl hay›rl›d›r.

6 *Kur’ân,* Mâide, 33; "Allâh ve elçisiyle savaflanlar›n ve yeryüzünde bozgunculuk yapma€a çal›flanlar›n cezâs›, (ya) öldürülmeleri, ya as›lmalar›, ya ellerinin, ayaklar›n›n çapraz kesilmesi veyâ bulunduklar› yerden sürülmeleridir" Ayetin asl› flöyledir:

≈ÊÂ«†Ã“«¡†«‰–ÍÊ†ÍÕ«—»ËÊ†«%

·”«œ«†√Ê†Í, ‰Ë«†√Ë†Í’‰»Ë«

Œ‰«·†√Ë†ÍÊ

7 *Kur’ân,* Hicr, 34-35; "Öyleyse ç›k oradan, çünkü sen kovuldun. Muhakkak ki k›yamet gününe kadar lânet senin üzerine olacakt›r"

8 Is›ran köpe€in dönüflü, sivrisine€in ›s›rmas›ndan daha onurludur.

olmam›fld›r. Hak celle ve alâ hazretleri bu kal‘ay› dest-i ‹slâmda ink›râzu'd-devrân mü’ebbed edüp hemîfle asâkir-i ‹slâm› mansûr [u] muzaffer edüp pâdiflâh-› âlem-penâh Sultân Mehemmed Hân hazretlerinin ömrün efzûn edüp niçe bunun emsâli feth u nusretlerde bulunup a‘dâ-y› dîni hor ve hakîr ve müdemmer ola, *âmîn yâ Mu‘în, bi-hurmeti men nataka bi's-savâb,* sene 1080.

Bu müsevvedât-› nâ-merbût-› hatt-› müstekrehemizden Sadr›a‘zam hazz edüp iki yüz altun ihsân edüp,

"‹nflâallâhu Te‘âlâ Evliyâ, an-karîb seni bir hidmet-i pâdiflâhîye dahi ta‘yîn ederiz" deyüp Kapudan Kaplan Pafla'ya bu hakîri gözedesin deyü tenbîh ü te’kîdler edüp bu hakîri ve Moral› Zekeriyyâ Efendi ile E€ribozlu Kapudan Köse Alî Pafla kad›rgas›na sekiz aded hüddâmlar›mla girüp âmâde olduk.

Ba‘de'l-feth-i Kandiye sene 1080 ›yd-› adhâs›nda Sadr›a‘zam Kandiye'den Âsitâne-i sa‘âdete gitmek fermân olundukda Kapudan Kaplan Pafla k›rk pâre kad›rgalar ve k›rk pâre galyonlar

âraste k›lup sene 1081 mâh-› Muharremü'l-harâm'›n›n yedinci gün bâzârertesi vakt-i sabâhda cemî‘i guzât-› müslimîn ile Sadr›a‘zam bir alay-› azîm ile donanma-i hümâyûn sefînelerine süvâr olup du‘â vü senâ ve gülbâng-› Muhammedî ile Kandiye'nin liman›ndan alarka olup Kandiye liman› önünde cemî‘i kefltîler görünme edüp tâ Venedik elçisi nâm la‘în Kumkapusu liman›ndan üç pâre kad›rgalar›na süvâr olup donanma-i hümâyûn gemilerine ilhâk olunca ibtidâ bafldarda-i hümâyûndan salpa demir silistireleri çal›nup bir yayl›m tüfeng ve toplar cümle kalyonlar ve kad›rgalardan at›lup rûy-› deryâ mevc ü mevc edüp cûfl u hurûfla kad›rga ve kalyonlar›n top u tüfeng sadâlar› münkat›‘ oldukda hemân Kandiye kal‘as› içinde kalan k›rk yedi bin asker-i ‹slâm dahi bir a€›zdan sadâ-y› Allâh Allâh'a rehâ buldurup her tarafdan kol kol gülbâng-› Muhammedîler çekilüp an›n dahi velvelesi tamâm olmadan k›rk yedi bin asâkir-i ‹slâm›n elli altm›fl bin aded s›€âr u kibâr hüddâmlar›n›n bellerinde ve ellerinde çakmakl› kol tüfengleri ve dalyan tüfenglerinin yüz bin kadar muflkat tüfenglerine bir yayl›m âtefl edüp an›n dahi ra‘d-vâr gürüldüleri sadâs› tamâm olmadan Kandiye kal‘as›n›n der-i dîvârlar› ve cemî‘i ebrâclar ve cümle tabyalar› üzre âmâde durup sekiz yüz k›rk alt› pâre top-› kûplara bir fitilden âtefl edüp zemîn ü âs›mân dir dir ditreyüp kal‘a-i Kandiye mur€-› semender-vâr âtefl-i Nemrûd içinde kald›.

El-hâs›l bu hâl üzre e€er donanma-i hümâyûn gemilerinden ve e€er kal‘adan minvâl-i meflrûh üzre üç yayl›m toplar ve tüfengler ve kumbaralar ve gülbâng-› Muhammedîler sadâs› flâd›mânlar› bafldarda-i pâdiflâhî *bism-i ‹lâh* ile avanta etdikde kal‘ada kalan guzât-› müslimîne "Allâh'a ›smarlad›m sizi" iflâreti olmak üzre bafldardadan bir kovufl topu atup azm-i Dâru's-saltanat›'l-aliyye etdiklerinde bir top menzili alarka olduklar›nda hemân Kandiye'nin Su kullesi dahi "Var›n tâli‘le" iflâreti olmak üzre Su kullesi tekrâr bir yayl›m top u tüfeng flâd›mânlar› bizler deryâ içinde gemilerle dururken sâ‘ika-i top-› kûpdan dir dir dikredik. Bu hâli Venedik elçisi görüp içlerinde bir mel‘ûn kapudan ol ân,

"Hemân bu kal‘an›n Türk elinde böyle kald›€›n görmekden ise kör olmak ye€dir" deyüp murdâr parma€›n sa€ gözüne sokup gözün ç›karup deryâya atup cümle küffâr-› hâksâr böyle me’yûs u menkûb u ma€mûm oldular. Hemîfle küffâr-› dûzah-karâr böyle ma€lûb u münhezim olalar, {âmîn}.

Hulâsa-i kelâm bu hâl-i (...) üzre donanma-i hümâyûn mansûr u muzaffer Girid cezîresinden kalkup ***[329b]*** eyyâm-› muvâf›k ile y›ld›z cânibine 18 (sekiz) mîl gidüp,

Evsâf-› cezîre-i Istandiye

Kal‘a-i Kandiye'den nümâyân flarkdan garba tûlânîce vâki‘ olmufl girdâ-girdi on sekiz mîl aded (...) sâfî alçak sengistânl› bir adac›kd›r, ammâ dörd aded limanlar› vard›r. Cümle limanlar›n›n a€›zlar› k›bleye nâz›rlard›r, ammâ iki liman› gâyet hudâyî mu‘azzam limanlard›r kim içlerine befler alt›flar yüz pâre gemiler al›r.

Ve iki yerde ac› sular› vard›r ammâ zarûretde içilir. Ve niçe yerlerinde kayadan oyma su sarn›çlar› var kim cümle bârân-› rahmet anlarda cem‘ olup kâhîce âb-› hayât sular› dahi bulunur, ammâ limanlar›nda gâyet latîf tekir bal›klar› olur.

Andan ol gece mihmân olup ba‘de'l-›flâ mâhtâbda Sadr›a‘zam altun alemli bafldarda-i hümâyûnun Çâryâr-› güzîn aflk›na çâr aded fenerlerin çerâ€ân edüp üç nevbet nefîr-i r›hletler ve kös-i irtihâller çal›nup bu cezîreden dahi salpa demir ve avanta kürek deyüp muvâf›k eyyâm-› müsâ‘id ile bâdbân-› murâd› küflâde edüp dümen-i atf-› inân-› ihtiyâr› Rûm taraf›na teveccüh etdirüp cemî‘i rübbân(?) bilâ lenger,

Allâhümme yâ Hâdî, âsân eyle yolumuz

ilâhîlerin savt-› bülend-i Dâvûdîler ile â€âze edüp altm›fl mîl karayel rûzgâr› üzre orsa orsa giderken n›sfu'l-leylde hikmet-i Hudâ bir karayel f›rt›nas› zâhir olup azîm f›rt›nalar çeküp cemî‘i kad›rgalar bir kadem ileri gitme€e iktidârlar› olmayup gemiler içre el-amân sadâlar› flâyi‘ oldu, zîrâ cümle gemiler ›skarça yüklü olup asker-i ‹slâm ile leb-ber-leb idiler.

Gemilerin kayal›klar›n ve çafldaklar› ve zavraklar› pâre pâre olup ba‘z› gemiler talattum-› der-

yâdan su eyledikleri ecilden bi'z-zarûrî yine tekrâr rûzgâr-› zorkâr›n önüne düflüp seksen mîl gitdi€imiz yeri üç sâ‘atde gerü dönüp ale's-sabâh yine tekrâr,

Menzil-i cezîre-i Istandiye sâhilinde lenger-endâht olup yatd›k, ammâ cân›m kalyonlar bu muhâlif rûzgâr-› zorkâra aslâ bakmayup rûzgâr-› fele€e karflu koyup ‹slâmbol'a teveccüh etdiler, ammâ yine Sadr›a‘zam bu Istandiye adas›nda bir gün bir gece meks edüp k›y›ca muhâlif giden kad›rgalar gelüp yine cem‘-i vefîr olup karflu Kandiye vezîrinden ve a‘yân [u] eflrâflar›ndan Sadr›a‘zam kay›klar ile vâfir hedâyâlar ve kirazlar ve viflneler ve gûnâ-gûn âbdâr meyveler ve kemer sular› gelüp andan yine ertesi gün nefîr-i r›hletler çal›nup seksen mîl muvâf›k eyyâm ile gidüp,

Evsâf-› cezîre-i ibret-nümâ Santoronlar

Üç aded adac›klard›r, ammâ büyü€ü yigirmi mîl ihâta eden adad›r. Kal‘as›n› sene (---) târîhinde Süleymân Hân asr›nda Piyâle Pafla feth etmifldir. Mâ-tekaddem Venedik elinde olup Ciniviz binâs›d›r. Bir latîf sarp kaya üzre bir fieddâdî tafl binâ bir kal‘a-i ra‘nâ küçük sûr-› üstüvâr› vard›r kim dâ’iren-mâdâr cirmi yedi yüz aded ad›md›r. Bir kapusu var. ‹çinde elli kadar evleri ve dizdâr› ve neferâtlar› ve nâ’ib-i fler‘îsi olup kapudan pafla hükmünde idi yine kapudanlara hâs kayd olunup ma‘mûr olmak fermân olundu.

Cümle halk› Urûm kefereleridir. Kandiye kal‘as› ibtidâ feth olunca bu re‘âyâlar›n hedâyâlar›yla on gemi kireçleri imdâd gelüp iki pâre bâ€-› ‹rem-misâl köyleri vard›r, ammâ liman› yokdur. Her kank› rûzgâr eserse gemiler bu cezîrelerin bir taraf›nda demir b›ra€up yat›rlar. Sekiz aded rûzgârdan s›€›n›l›r hudâyî limanlar› vard›r.

Ammâ Küçük Santoron ile Büyük Santoron adalar› mâbeynlerinde hikmet-i Hudâ bir adac›k peydâ olup y›ldan y›la bi-emri Hayy-› Kadîr ol cezîrecik büyüyüp üstünde zirâ‘at olunup gâyet latîf topra€› olup bu cezîre halk› anda bâ€ u bâ€çeler inflâ etdiler.

Der-beyân-› ibret-nümâ-y› sun‘-› Hudâ-y› Bârî

Bu cezîre-i Santoronlara karîb yine Santoron adas› derler bir bî-menâfi‘ bir ada var idi. Dâ’iren-mâdâr yedi mîl ihâta ederdi. Hikmet-i Hudâ sene (---) târîhinde günlerde bir gün ol mezkûr ada münhar›k olup gece ve gündüz âtefl-i Nemrûd içinde kalup dûd-› siyâh› evc-i âs›mâna peyveste olup cemî‘i rûy-› arz ve cümle rûy-› deryâ el-hâs›l rub‘-› meskûn ayd›nl›k olup geceli ve gündüzlü bî-hadd ü lâ-gâyet toplar at›l›rd›. Ne gûne toplard›r kim her bir top at›ld›kda cemî‘i cezîre-i (...) büsbütün lerzenâk olup cemî‘i dünyâ halk› havf ü haflyet çeküp k›yâmet alâmetidir derlerdi. Hattâ her toplar›n sadâs› Hudâ hakk›yçün eyle sît u sadâ verirdi kim sâ‘ikas›ndan edîm-i arz dir dir ditrerdi. Kâr-› insân topunun sadâs› üç sâ‘atlik yerden öte yâhûd bir merhale yerden ziyâde yerde iflidilmek ihtimâli yokdur. Ve rûy-› semâda kaçan gök gürlese bir günlük yoldan öte iflidilmek muhâldir.

Ammâ hikmet-i Bârî bu cezîrenin kudret-i Hak toplar›n›n sadâlar› yedi iklîm ve çâr-kûflenin Irâk-› S›fâhân›nda ve Belh [u] Buhârâ ve Îrân u Tûrân ve Çîn ü Mâçîn ve Fa€fûr ve H›tâ vü Hoten ve ***[330a]*** kûh-› Elburz ve kûh-› Demâvend ve kûh-› Alman'da iflidilüp cemî‘i dünyâ halk› "Eflrât-› sâ‘ât alâmetleridir" deyü havfe düflüp tazarru‘ u nâlifller edüp niçe kerre yüz bin ibâdullâh her gûne muharremâtlardan tâ’ib ü tâhir olup vas›yyetler etdiler.

Hattâ bir gün bir gece bu Santoron cezîresinde eyle toplar at›ld› kim Leh vilâyetinde bir flehir yere geçdi ve Maskov diyâr›nda Heyhât sahrâs›n›n bir mahalli yere geçmifl. Bu abd-i hakîr Da€›stân pâdiflâh› Sultân Mahmûd Hân-› fiemhâl'den izin alup Maskov vilâyetine giderken yere geçen zemîni görmek müyesser olup azamet-i Hudâ eyle bir hafr-i azîm idi kim tâ çâh-› gayyâ-misâl ka‘r-› zemîni görünmez bir derk-i esfel idi. Âh›r-› kâr bu hafrin yedi konak çevresin deverân edüp gûyâ cehennem derelerinden bir hafr-i azîm idi.

El-hâs›l bu Santoron adas› nâr-› Hudâ ile ihrâk olup kudret toplar› at›lup sâ‘ikalar› tâ vilâyet-i Donkark›z ve vilâyet-i Danimarka ve ‹flfet ve Korol'da ve Yenidünyâ'da ve Lonçat'da ve ‹ngiltere'de ve Ungurus'da ve ‹slovin ve Macar ve Erdel'de ve Eflak ve Bo€dan ve K›r›m'da ve Da€›stân ve Türkistân ve Abaza ve Çerkezistân'da ve Lazistân ve Gürcistân ve Kürdistân ve Acemistân ve Hindistân ve Irâk-› Arab'da ve Irâk-› Acem'de ve Irâk-› Dâdyân'da ve Ba€dâd ve Basra ve Lahsa ve Yemen ve Aden ve Habefl'de ve Tübbet(?) ve Funcistân ve bilâd-› Sûdân ve K›rmanika ve Ba€aniski ve Daco ve Rümeyletü'l-h›mâl'de ve Bornu Arablar› ve Berberistân ve Afno ve Fes ve Merânkûfl ve Telemsân ve Tanca ve Cezâyir ve Tunus ve Tarabulus ve M›s›r ve Kudüs ve fiâm ve Anatolu ve Rûm'da ve K›z›lelma'da ve Dib Frengistân'larda ve'l-hâs›l cemî‘i ekâlîmlerin büldân-› azîmlerinde ve cemî‘i sâhil-i Bahr-i Sefîd ve Bahr-i Ummân ve Bahr-i Harez ve Bahr-i Kulzüm ve Bahr-i Hürmüz ve Bahr-i Okyunûs ve Bahr-i Ma€aylan ve Bahr-i Zulumât kenârlar›nda olan flehirlerde Santoron adas›n›n kudret toplar› at›ld›€› istimâ‘ olunup Rûm vilâyetinde k›yâmet kopuyor derlermifl.

Hattâ bu Santoron adas›n›n yanan tafllar› hammâm kubbeleri ve câmi‘ kubbeleri gibi tafllar› Kandiye la€›m› gibi hevâya perrân at›lup cemî‘i tafllar› deryâya düflüp cemî‘i dünyâ deryâlar›na müstevlî oldu.

Ammâ hikmet-i Hudâ ne gûne yanm›fl tafl idi kim hammâm kubbesi kadar tafllar› bir ma‘sûm-› nâ-

resîde götürme€e kâdir olup beyâz pembe-misâl göz göz tafllar rûy-› deryâda flinâverlik edüp aslâ deryâya batmayup tâ kûh-› Kâf'a ve Bahr-i Zulumât'a varm›fl kav gibi tafllar› niçe y›l rûy-› deryâda sekiz rûzgârda pâre pâre flinâverlik edüp tafllar gezerlerdi.

Hattâ Septe bo€az›ndan taflra deryâ üzre tafllar yüze yüze Bahr-i Muhît'e ç›kup tâ Bahr-i Malgayan'dan Yenidünyâ'ya ve flark taraf›n[d]a Bahr-i Ummân içre tâ Çîn ü Mâçîn deryâs›na ve bir keskin lodos rûzgârlar›yla tafllar ‹slâmbol'a andan Karadeniz ile tâ Azak kal‘as›nda Ten suyuyla tâ Maskov vilâyetine ve Kili kal‘as› bo€az›ndan nehr-i Tuna ile tâ Alman diyârlar›na bu Santoron tafllar› âb-› revânlar ile gidüp cemî‘i dünyâ halk›na Cenâb-› Bârî sun‘›n ›zhâr etme€içün yanm›fl tafllar› gönderüp herkes ta‘accüb-künân olup engüflt ber-dehen olurlard›.

Hattâ ‹slâmbol liman›na niçe bin hammâm kubbesi kadar tafllar deryâ üzre flinâverlik ederek gelüp niçe yüz bin tafllar› pâre pâre edüp hammâmlarda ayak tafl› ederlerdi. Sünger gibi göz göz bir gûne suya batmaz hafîf tafllar idi kim gûyâ kav idi. Hakîkatü'l-hâl bir de€irmen tafl› kadar bir tafl parças›n befl yafl›nda bir o€lan kald›r›r idi. Bir garîb temâflâ-y› sun‘-› Hudâ idi kim bu adan›n âtefli fliddetinden yan›na on mîl alarka gemiler varsa yelkenleri münhar›k olurdu. El-uhdet ale’r-râvî.

Ve ol zamân sâ‘ika-i toplar› cümle istimâ‘ ederdim, ammâ hamd-i Hudâ bu 1081 sene-i garrâs›nda cezîresini ve göl gibi olan zemîni hafirlerin hakîr görüp âlem-i hayretde kald›m. Âye[t]:

[1]«E†«‰‰OA†Y

Ve bu ce[zî]re âtefl-i kudret ile münhar›k olal› sene (---) olup hâlâ bizler gördükde yine zemîninin harâreti var idi. Sadr›a‘zam dahi bir filikaya binüp cümle temâflâ edüp âlem-i hayretde kald›.

Ba‘dehu bu cezîrede cümle Mora vilâyetinin a‘yân-› kibâr ulemâ ve sulehâlar› ve niçe yüz re‘âyâ vü berâyâlar› Manya vilâyeti kâfirinden flikâyet etdiklerinde Sadr›a‘zam-› müdebbir [2]«‰A‘«I deyüp cemî‘i vüzerâ vü vükelâlar ile müflâvere edüp Manya vilâyeti feth olunmas›n fermân edüp ibtidâ,

Der-tahkîk-i flürû‘-› gazâ-y› Manya

Evvelâ E€ribozlu Köse Semiz Alî Pafla'ya Sadr›-a‘zam dîvân-› pâdiflâhîde bir semmûr kürk geydirüp,

"Sa‘âdetlü pâdiflâh-› âlem-penâh seni Manya gazâs›na serdâr etdi" deyüp tenbîh [ü] te’kîdler edüp on iki pâre kad›rgalar ile deryâ paflalar›ndan Mahmûd Pafla'ya ve Maryolo€ullar›ndan Mustafâ Pafla ve Abdî Pafla ve ***[330b]*** Hasan Pafla ve C›€alo€lu ve sâ’ir deryâ be€leri âmâde olup bir oda yeniçeri a€as› ve bir ota topçular a€as› ve bir ota cebeciler a€as› ve befl aded sancak be€leri ta‘yîn olunup evvelâ Mora paflas› Hasan Pafla ve Misistre sanca€› ve E€riboz sanca€› ve ‹nebaht› sanca€› ve Karl›eli sanca€› ve Yanya sanca€› ve T›rhala sanca€› paflalar› askeriyle ve cümle tîmâr ve ze‘âmet erbâblar› cümle cebelü askerleriyle ve bu alt› aded sancaklarda olan yüz on aded k›lâ‘lar›n n›sf askerleriyle ve bu alt› aded mezkû[r] sancaklar›n yüz elli aded kad›l›k yerde (binden ve) binden yüz bine var›nca eli berâtl› tekâlîf-i örfiyye müslim ve müsellem olan s›€âr u kibâr yeniçeri ve topçu ve cebeci ve kulo€lu ve gayri kullar ki ol kazâlarda sâkinlerdir, cümle ata dona ve bisâta mâlik olup askerî geçinen alt› sancak yerde on iki bin asker dahi Manya gazâs›na me’mûr olup alt› aded mezkûr sancaklarda on iki bin aded re‘âyâ vü berâyâlar ve ›rgat ve neccâr ve bennâ ve çerâhorlar Manya'ya gelüp tafl ve kireç ve keraste tafl›malar›yçün emr-i flerîfler Serdâr Alî Pafla'ya fermân-› âlîflânlar verilüp yine kendinin iki pâre kad›rgalar›yla ve o€lunun iki pâre kad›rgas›yla Alî Pafla'ya Mora eyâleti ser‘askerlik ile ihsân olunup Moral› Zekeriyyâ Efendi ordu kad›s› ta‘yîn olunup fermân-› flehriyâriyle mâl defterdâr› ve ordu emîni ve nüzûlât emîni ve sürsat a€alar› ta‘yîn olunup bu abd-i kemteri dahi Sadr›a‘zam huzûruna k›€›rup Kandiye alt›nda fetihnâme tahrîr etdikde,

"An-karîb seni bir ifle mübâflir ideriz, dedi€im iflde bu gündür kim cümle guzât-› müslimîne Manya gazâs›nda hidmet edüp nüzûlât sürsat kitâbetin edüp cemî‘i guzât›n ta‘yînâtlar›n istikâmet üzre verüp ‹nflâallâhu Te‘âlâ ba‘de'l-feth kal‘a binâ olundukda kal‘alara târîhleri mermerler üzre kazup ve kal‘alar›n resimlerini mâ-vaka‘lar› üzre cemî‘i ebrâclar›, dervezeleri ve tabyalar›yla ne eflkâlde inflâ olundu€unun tasvîrler[in] müzehheb ile tahrîr edüp pâdiflâh›m›z içün ve inflâallâh bizim içün câmi‘ler binâ olundukda ilm-i mîkât üzre be-dürüstî k›blelerin râst edüp musanna‘ târîhler idesin" deyü niçe bunun emsâli teklîf-i mâ[lâ]-yutâk teklîfler etdikde havfimden "Yok" diyemeyüp "El-emrü emrüküm" dedikde hakîre bir kîse harc-› râh ihsân olunup bele€an mâ-bela€ ta‘yînâtlar dahi in‘âm olunup hakîri Sadr›a‘zam, Serdâr Alî Pafla'ya "Evliyâ'y› gözet" deyü sipârifl buyurdular.

Bu hakîrin Mora'da esbâblar› ve hüddâmlar› [ve] atlar› oldu€undan Mora'ya gitmeden ve bir kîse gurufl ihsândan hazz etdim, ammâ üç y›l Kandiye gazâs›n fleb [ü] rûz çeküp kufl-› cân›m gücile halâs etmiflken tekrâr soluk almadan bir dahi Manya gazâs› cengine gitme€i müflâhede edüp,

"‹lâhî havl-i kuvvet [ü] kudret sendendir, suhûletle flu Manya vilâyetin feth etme€i müyesser eyle" deyü bir teveccüh-i tâm edüp tevekkül-i Hak oldukda sad[r›]a‘zam hakîre bir hil‘at-i fâhire geydirüp cümle a‘yân-› kibârdan harc-› râh ihsân [u] in‘âmlar alup

---

1 *Kur’ân,* Bakara, 20; "Allâh her fleye kadirdir"

2 Hadîs, "‹stiflare hay›rl›d›r"

cümle velî-ni‘am efendilerimizle vedâ‘laflup husûsan Sadr›a‘zam kethudâl›€›ndan ç›kma Haleb vâlîsi ‹brâhîm Pafla'ya Karakafl Alî Pafla Konya'dan M›s›r sadaka olunmufldu. Anlar›n dahi ihsân›n alup,

"Evliyâm elbette bana M›s›r'a gelesin seni Ka‘be'ye göndereyim" deyü buyurdular.

‹flbu sene 1081 târîhinde Manya vilâyeti gazâs›na gitdi€imiz menâzilleri ve cezîreleri beyân eder

Evvelâ *bism-i ‹lâh* ile cezîre-i Santoron'dan mâh-› Muharrem'in onuncu çehârflenbe gün sadr›a‘zamdan on iki pâre kad›rgalarla ve otuz pâre balkarmata {nâm} firkatelerle ayr›lup baflka bir top u tüfeng flâd›mânlar› edüp cezîre-i Santoron'dan cânib-i garba yigirmi mîl gidüp,

Menzil-i cezîre-i H›r›stiyânlar: Donanmam›zla bunda lenger endâht olup temâflâ etdik. ‹ki aded adac›klar. Andan gece ile azîm f›rt›nalar çeküp hamd-i Hudâ halâs olduk. Bu cezîrecikler ma‘mûr de€illerdir. Birisi yedi mîldir, birisi befl mîldir ve bî-nef‘ kayal› ve suzuz adac›klard›r, ammâ a‘lâ yatak yerleridir.

Andan 3 mîl y›ld›z cânibine gidüp,

Cezîre-i ‹nyoz: Tokuz mîl ihâta eder bir flîrîn adad›r. Ve bâ€ u bâ€çeli ve ma‘mûr kurâs› olup âb [u] hevâs› gâyet latîf olup kal‘as› olmayup sekiz rûzgârdan emîn bir vâsi‘ liman› var kim yüz pâre gemiler al›r.

Andan lodos cânibine teveccüh edüp 8 mîl gidüp,

Cezîre-i kal‘a-i bâlâ De€irmenlik

Sene (---) târîhinde Süleymân Hân asr›nda Sak›z cezîresin feth eden Koca Piyâle Pafla bu cezîreyi Venedik elinden feth edüp hâlâ Süleymân Hân'›n tahrîri üzre eyâlet-i Kapudan Pafla olup hâss›d›r kim baflka hâkimi vard›r ve yüz elli akçe kazâd›r. Mâ-tekaddem müselmânlar› var imifl, ba‘de ta€yîri's-sulh kad›s› ve müselmânlar› ve a€as› harâcc›s› firâr edüp kâfiristân olmufldu.

Hâlâ Kandiye feth oldu€u ânda cümle *[331a]* müselmânlar› ve kad› ve a€alar› gelüp mans›b-› âlî-lerine ve herkes hânedânlar›na mutasarr›f olmufllar. Ammâ re‘âyâ kefereleri Malta ve Manya kefe-relerinden efledd Rûm-› bûm kefereleri vard›r, ammâ flimdi kefereleri bize istikbâle ç›kup vâfir hedâyâlar getirüp mutî‘ münkâd olup Manya fethine ›rgat ve neccâr ve bennâ ve mühimmât getirmeleri fermân olunup bir gece anda müsâfir olup cezîreyi seyr [ü] temâflâ etdik. Bu De€irmenlik cümle üç aded adalard›r. Birine,

Cezîre-i Liminoz derler, flark taraf›na bir mîl ba‘âd cezîrecikdir. Andan garb taraf›na bir mîl mesâfe,

Cezîre-i Küçük De€irmenlik; ammâ bu ma‘mûr de€ildir. Ancak gayri adalar›n koyunlar› ve keçileri otlayup acâ’ib ü garâ’ib siyâh de€irmen tafl› ve mâvî tafllar› ç›kar, acâ’ib ma‘âdindir kim cemî‘i diyâra de€irmen tafllar› bundan gider. Ammâ,

Büyük De€irmenlik adas›: Dâ’iren-mâdâr seksen mîl ihâta eder. Birkaç pâre Urûm kö€leri var, gâyet ma‘mûr kurâlard›r lâkin cümle Urûm re‘âyâlar› Freng flapkas› gibi siyâh Eflâtûniyye geyer ankâ bâzergân kefereleri vard›r. Kal‘as› evc-i semâya kehkeflân-âsâ ser çekmifl bir yalç›n kaya üzre bir sarp küçük kal‘ac›kd›r. Ammâ cümle neferât kullar› keferelerdir, ammâ top u tüfeng ve cebehâneleri yokdur. fiimâle nâz›r bir hudâyî liman› ve âb-› hayât sular› ve lezîz kuyular› ve iki yüz pâre gemi alur liman› vard›r. Her zamân yaz u k›fl bu limanda Venedik donanmas› yatup etrâf adalar› urup harâb u yebâb edüp harâc al›rd›. Gâyet mahsûllü mahbûb adad›r kim lodos cânibleri beyâz yarl› yerlerdir. Da€lar› cümle k›rm›z› yalç›n kayalard›r ve kâfirleri gâyet mel‘ûndan efledd mel‘ûnlard›r. Andan ana muttas›l,

{Sitâyifl-i cezîre-i Liminoz}

Cezîre-i Liminoz'da sulanup temâflâ etdik. Bunda dahi deryâdan bir ok menzili ba‘îd bir bay›r üzre bir köhne kal‘as› var. Dâ’iren-mâdâr cirmi befl yüz ad›md›r. Ve cümle kârgîr binâl› dâr-› menhûs hâneleri var. ‹çinde kulu ve cebehânesi bunun dahi yokdur, ammâ bu ada kefereleri Venedik küffâr› donanmas› havfinden kal‘a içine girüp mütehass›n olurlar imifl. Kal‘an›n a€açlardan kapular› olup handaks›z bir kal‘ac›kd›r. Taflras›nda bir ma‘mûr tafl binâlu köyü vard›r. Bunun dahi Büyük De€irmenlik gibi yel de€irmenleri çok oldu€undan De€irmenlik cezîresi derler. Kulle-misâl âsiyâb-› bâdlard›r. Bunda dahi âb-› hayât sular ve kuyular ve cümle kal‘a-misâl evlerde su sarn›çlar› vard›r.

Bu cezîre-i Liminoz kal‘as›n dahi seyr [ü] temâflâ edüp sulanup gitmek sadedinde iken üç pâre paturuna nâm kâfir kalyonlar› önümüz alup vâfir kovdu. Hemân donanmam›z gemilerinde Serdâr Alî Pafla üzerlerine avanta edince hamd-i Hudâ küffâr bir tara[fa] pocalayup bizler hâz›r-bâfl bulunup eyyâm›-m›z dahi müsâ‘id olup bir tarafa bizler de gidüp küffâra eyyâm muhâlif olup yelkenlerin ›sd›nkalar›na urup serdemend yatd›lar.

Hamd-i Hudâ ne anlar›n bize ve ne bizim anlara bir zarar› isâbet etmeyüp biz dahi bire meded Allâh deyüp giderken hemân cezîre-i Liminoz de€irmen-lerinin burnundan önümüze bir kâfir firkatesi ç›ka geldikde derhâl küffâr donanmam›z› görüp bir cânibe pocalayup firâra yüz dutucak hemân ol ân Zekeriyyâ Efendi serdâra

"Bire meded sultân›m! fiu kâfirlerin üstlerine varup flu firkateyi alal›m" dedikde serdâr eyitdi:

"fiimdi biz an› kovsak ol firkate gerüdeki kâfir kalyonlar› üzre düflüp ceng-i azîm olmak iktizâ eder" deyüp yine orsa orsa küffâr firkatesi üzre var›rken hakîkatü'l-hâl firkate bir yelken dahi açup ân-› vâhidde kufl gibi uçup mukaddemâ görünen kâfir kalyonlar›n›n yanlar›na do€ru gitdi ve cemî'i küffâr cengâverleri küre[€e] girüp ka[lyo]nlara cân atd›. Bu mahalde bizim gemilerde olan guzât-› müslimîn meflveret edüp

"Bunu kovmak ma'kûl de€ildir. Belki deminki kalyonlar›n firkatesidir ve belki sulh [u] salâh içün tecessüs eder firkate ve kalyonlard›r" dediklerinde taraf taraf,

"Ma'kûldür, yolumuzdan kalmayal›m. Hemân erken bir limana girelim" deyüp pupa lodos rûzgâr›yla 21 mîl gidüp,

Der-s›fat-› eflkâl-i cezîre-i fiifnoz: Sene (---) târîhinde Süleymân Hân asr›nda Palak Mustafâ Pafla kapudan iken feth etmifldir. Hâlâ Kapudan Pafla eyâletidir. Hâkimi ve kad›s› ve nâ'ibi olup ma'mûr cezîredir. A'lâ yatakl› liman› ve bir metîn kal'as› ve bâ€lar› ve bâ€çeleri ve âb-› hayât sular› ve da€lar›nda keçileri (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Bu cezîre-i fiifnoz girdâ-gird yigirmi mîldir ve yigirmi mîle karîb y›ld›z üzre gidüp,

Der-medh-i cezîre-i Serfoz: (---) (---)

.....(1 sat›r bofl)..... ***[331b]***

Andan yine lodos ile gidüp kâmil otuz mîlde eyyâm-› müsâ'id ile,

Der-vasf-› cezîre-i Ermiye: Sene (---) târîhinde Süleymân Hân asr›nda Kâs›m Pafla Anapoli ve Beneffle kal'as›n feth etdi€i sene bunu dahi Venedik elinden feth edüp Kapudan Pafla hükmünde yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Andan yine lodos üzre gidüp,

Der-manzara-i cezîre-i Kargac›k: Bir vîrân ›ss›z adad›r ammâ mukaddemâ amâr imifl. Mora cezîresinin Beneffle kal'as›ndan bu ada seksen mîldir kim görünür. Andan yine lodos ile elli mîl Mora k›y›lar› görünüp,

Cezîre-i Çaml›ca: Mâ-tekaddem yetmifl yedide tavsîf olunmufldur.

Andan **cezîre-i Doluca** adalar› aras›ndan geçüp Anapoli körfezi içinde Tolom adalar› önünden geçüp sekiz mîl dahi y›ld›za gidüp sene 1081 mâh-› Muharrem'inin on ikinci Cum'a gün hamd-i Hudâ toplar ve tüfengler atup flâd›mânlar ederek,

Menzil-i kal'a-i liman-› Anapoli'ye girüp lenger-endâht olup cümle konaklara girüp vâs›l-› selâmet olduk *el-hamdü lillâh*.

Mâ-tekaddem yetmifl yedide cezîre-i Girid'e geçerken bu kal'a-i Anapoliye ta'rîf ü tavsîf olunmufldur. Hamd-i Hudâ üç y›ldan berü befl aded atlar›m›z ve üç aded gulâmlar›m›z ve cümle esvâblar›m›z bîkusûr ve lâ-kesîr bulup Alî Pafla efendimiz dellâ[la] nidâ etdirüp her me'mûr olan sancaklara ve k›lâ'lara kapucubafl›lar›n gönderüp Manya seferi mühimmât [u] levâz›mâtlar›n görüp sâ'ir kad›rgalar› limana ba€layup,

"‹nflâallâhu te'âlâ ba'de'l-feth Manya liman›na dolaflup fermân›m üzre gelesiz" deyüp tenbîh ü te'kîdler edüp sâ'ir mühimmâtlar› hâz›r etme€e mübâfleret etdikde hakîr Zekeriyyâ Efendi ile,

Sürsat zahîresiyçün Gördüs kazâs›na gitdi€imiz yollar› beyân eder

Evvelâ Anapoli'den nîm sâ'at flimâle gidüp,

Menzil-i karye-i Kuçiya, andan semt-i garba **Arhoz kal'as›** sahrâs› içre ma'mûr u âbâdân çiftlikleri ve kurâlar› geçüp ve **Aya Yorgi bo€az›n ve yayla€›**n 6 sâ'atde aflup,

Menzil-i karye-i Kurita: Zekeriyyâ Efendi çiftli€idir.

Andan cânib-i flimâle (---) sâ'at dahi gidüp,

Menzil-i kal'a-i Koritoz ya'nî hisâr-› üstüvâr Gördüs: Bu dahi mâ-tekaddem yetmifl yedide memdûhdur, ammâ flimdi bâ€lar›nda ve niçe yerlerinde Zekeriyyâ Efendi ile aceb zevk u safâlar edüp ve Voha çiftli€in temâflâ edüp leb-i deryâda,

Çehrez liman›: Mora cezîresinin Atina körfezi bo€az› iskelesidir. Anda hikmet-i Hudâ bir iki y›ldan berü firâr eden memlûkümüz bulup ald›k. Hudâ yine ihsân edüp ba'dehu Gördüs'den atlar›m›za binüp Serdâr Alî Pafla'n›n fermânlar› üzre mâh-› Saferü'l-hayr›n ibtidâ günü kalkup ol ânda,

Menzil-i kal'a-i Gördüs'den sene (---) târîhinde Manya gazâs›na gitdi€imiz konaklar› beyân eder

Evvelâ Gördüs'e iki sâ'at karîb,

Evsâf-› kal'a-i Ayyori: Ya'nî Aya Yorgi kal'as› demekdir. Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed feth edüp vîrân etmifldir. Kal'as› bir sivri kaya üzre havâleli bir küçük kârgîr binâ bir kal'ac›kd›r, ammâ içinde âbâdândan bir eser-i âsâr yokdur. Ancak dibinde yüz evli bir kefere köyü vard›r. Gördüs kal'as› kullar›n›n tîmârlar›d›r.

Andan yine k›bleye 3 sâ'atde **Aya Yori bo€az›**n aflup yine **karye-i Kuçiya**'ya gelüp andan garba nîm sâ'atde,

Menzil-i kal'a-i Arhoz: Mâ-tekaddem yetmifl yedide bu dahi vasf olunup an› geçüp 5 sâ'atde âb-› hayât,

Kaynak-› ‹skafiza: Bir âb-› hayât sudur kim Arhoz hudûdu hâkinde cereyân eder.

Andan 5 sâ'atde Gördüs taraf›na gidüp **Partani derbendi**ni ve **karye-i Moholi**'yi geçüp bir sâ'at dahi gidüp,

Kasaba-i Tarapoliçse-i ma‘mûr: Bu dahi yetmifl yedide mufassal memdûhdur. Bunda ibtidâ cemî‘i Tarapoliçse'ye askerî serdârlar›yla bir yere cem‘ olup alay-› azîm ile Alî Pafla ordusuna fermân-› serdâr üzre meks etdiler.

Ve yine ol gün Anapoli ve Arhoz ve Gördüs kal‘alar›n›n askerleri alay gösterüp ordu-y› ‹slâmda meks etdiler. Andan ertesi gün kalkup lodos üzre gidüp 2 sâ‘atde,

Menzil-i sahrâ-y› karye-i Ah›rlar: Tîmâr köyüdür. Bir câmi‘i ve yüz aded kiremitli hâneleri vard›r.

Andan yine cenûba 6 sâ‘atde bir da€›stân içre dereler ve depeler aflup ve **Sovukçeflme** nâm mahalli geçüp 3 sâ‘at yine cenûba gidüp,

Menzil-i karye-i Râhova: Kefere kurâs›d›r ve serbest *[332a]* ze‘âmetdir.

Andan yine 2 sâ‘at cenûba gidüp **Vorilya da€› bo€az›**nda,

Karye-i Vorilya: Serbest ze‘âmet kefere köyüdür. Bir kûh-› serbülend mesîregâh-› ibret-nümâ yerde olma€ile befl sâ‘atlik yerde Misistre flehri nümâyând›r.

Andan 5 sâ‘atde yokufl afla€› lodos cânibine enüp **nehr-i ‹ri'**yi atlar ile geçüp bu nehr-i azîm Londar da€lar›ndan gelüp Mizistre sahrâs›ndan ubûr edüp Eloz köyü k›t›nda deryâya mahlût olur. Bu nehri ubûr edüp cenûb cânibine bir sâ‘at gidüp,

Menzil-i kal‘a-i azîm Mizistre: Misistre dahi derler. Sancak paflas› taht› oldu€u mâ-tekaddem yetmifl yedi târîhinde mufassalan medh olunmufldur, ammâ flimdi,

Ziyâret-i Gerçek Er Sultân âsitânesini ziyâret edüp ehl-i seferiz deyü rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik, zîrâ hadîs-i sahîhde:

[1] «–« Ol— A† · I†«‰«AE—†

hadîsi mazmûnu üzre ziyâret edüp isti‘ânet taleb etdik. Hattâ bu abd-i kemterin hât›r›na bu ebyât bi'l-bedâhe hutûr edüp kabr-i flerîfinin rûy-› dîvâr›na bu ebyât› tahrîr etdik. Beyt:

Olam dersen garîb âfl›k cihânda âfl›k-› server,
Gelüp bunda ziyâret eyle budur kabr-i Gerçek Er.

Bu flehrin sahrâs›nda cemî‘i hayme [vü] hargâhlar[la] Serdâr-› ekrem Alî Pafla-y› muhterem meks edüp cemî‘i asâkir-i ‹slâm cem‘ olmas›na muntaz›r olup niçe günler zevk u safâlar eyleyüp niçe bin gûne tedârikler görülüp günden güne asâkir-i ‹slâm deryâ-misâl cem‘ olup bir ay Mizistre hayme vü hargâh [u] bâr [u] büngâhlar ile lâlezâr-misâl zeyn olup ibtidâ ordu-y› ‹slâm yerinde subafl›lar bir ordu-y› bâzâr yerleri tertîb etdiler kim vasf›nda lisân kâs›r ve kalemler kâsirdir.

Ba‘dehu bizim ile geriden bile gelen k›rk nefer Manya keferesi elçilerinden Lemberaki Kapudan ve Mihalaki Kapudan nâmân müflrikânlara bizim kad›rgalar›m›zda esîr olan Manya keferesi esîrlerin âzâd edüp berâ-y› hüsn-i tedbîr-i maslahat Manya elçilerine teslîm edüp der-i devlet taraf›ndan Zekeriyyâ Efendi kethudâs› Ahmed Çelebi'yi Manya'ya ahidnâmeler ile elçi ta‘yîn olunup mezkûr Manya elçileri Manya'ya nâmeler ile irsâl olundukda bir günde varup Manya içre cümle kapudanlar ve papaslar vesvâs-› hannâslar önünde nâmeler k›râ’at olundukda cümle küffâr-› mel‘ûn-› mu‘ânidîn [ü] mütemerridîn,

"Osmânl› bildi€inden kalmas›n, niçe kerre yetmifl seksener bin Türk askeri bu da€lar›m›za girüp cümlesin k›rm›fl›z. Hâlâ kemikleri (...) ovada ve Zarnata alt›nda y›€›lup yat›r. Bu gelecek askeri dahi Îsâ aflk›na k›rar›z" deyü kendi elçilerin ve ›tlâk olan esîrlerin alup bizim elçilerimizi kovup bir köfleye kondurup cümle küffâr bir yere cem‘ olup üç gün üç gece müflâvereden sonra dördüncü gün bizim elçileri getirüp bir azîm dîvân edüp yine nâmeleri ke'l-evvel k›râ’at etdirüp cümle küffâr bafflar›ndan flapkalar›n ç›karup,

"Allâh Kandiye pâdiflâh›na ve vezîri Ahmed Pafla'ya ömürler versin. Mutî‘ olmama€a ne haddimiz vard›r" deyü Manya'n›n yetmifl yedi pâre köylerinden yüz yigirmi aded ihtiyâr fecere-i müflrikîn kefereler cümle makremelerin gerdenlerine takup sene (---) mâh-› Safer'[in]in (---) gününde Mizistre sahrâs›nda Serdâr-› mu‘azzam Alî Pafla'n›n pây-i semendine yüzler sürüp bir azîm cem‘iyyet-i kübrâl› dîvân-› pâdiflâhî olup ba‘de'z-ziyâfe tabl-› harbîlere turralar urulup cümle küffâr,

"El-amân ey Alî Pafla-y› Âl-i Osmân" deyü amân dileyüp cümlesine taraf-› pâdiflâhîden birer çuka ve birer amân makramalar›n gerdenlerine bend k›l›nup elli aded güzîde ihtiyâr kefereleri Alî Pafla yan›nda emânet rehin ve kula€›z al›konup yine tedârikler görülme€e yevm be-yevm mukayyed olunurdu.

Hikmet-i Hudâ ol gün Alî Pafla'n›n askeriyle kethudâs› ve E€riboz sanca€›n›n yedi bin aded pâk ve müsellah ve müretteb güzîde levendât askeri ol gün imdâd gelüp tabl-› âsâyifl çalarak serâperde önünde alay ile ubûr etdiklerinde Manya keferelerinin elçileri bu kadar asker-i pür-silâh› bu kadar bârgâh-› ordu-y› Âl-i Osmân'› görüp engüflt ber-dehen edüp âlem-i hayretde kald›lar.

Bu asker-i ‹slâm ordu-y› hümâyûn içinde meks etdikleri ân bir kerre gülbâng-› Muhammedî çeküp ve bir yayl›m tüfengler atup Mizistre kal‘as› dahi asker-i ‹slâma "safâ geldiniz" deyü bir yayl›m top u tüfengler flâd›mânlar› edüp Manya'dan elçilik ile gelen küffârlar bu velv[el]e [vü] gulgule-i Rûm'un debdebesin görüp saç ve sakallar›n yolup vâveledâ dediler.

Bu askerin ardlar› s›ra Bardunya kal‘as› askeri ve dahi ard› s›ra Pasova kal‘as› askeri andan Beneffle

---

[1] Hadîs, Keflfü'l-Hafa, C. I, s. 85, Hadis nr. 213; "‹fllerinizde dara düfltü€ünüzde kabir ehlinden yard›m isteyiniz"

kal‘as› ceyfli andan Anapoli kal‘as› leflkeri andan Arhoz kal‘as› cünûdu andan Gördüs kal‘as› gâzîleri cümle saf u saf ve mevc ü mevc ve fevc ü fevc mehterhâneleriyle kapudanlar› ve serdârlar› tu€ ve sanca€ u bayraklar›yla gülbâng-› Muhammedî çekerek serdâr-› mu‘azzam ota€› önünden alay alay ubûr edüp ordu-y› ‹slâm içinde meks etdiler.

El-hâs›l bu kadar bin güzîde asker-i ‹slâmlar biri biri ardlar› s›ra gelüp azîm gülbânglar çeküp ve birer yayl›m tüfengler flâd›mânlar› edüp Mizistre-i kadîm dizdâr ve ordu subafl›s› kânûn-› kadîm üzre bu kadar asâkir-i ‹slâm› Mizistre sahrâs› üzre her askeri yerlü yerlerine ve kollu kollar›na kondurup herkes Manya gazâs›na gitme€e âmâde olup günden güne cüyûfl-› muvahhidîn Mizistre sahrâs›n pür edüp ba‘dehu taraf taraf nevâhîler ve kazâlar ve sancaklardan salâhorân ve çerâhorân ve ›rgat ve ummâller gelme€e bafllayup ellerinde ferhâdî külüngler ve kazmalar ve çapalar ve eyeler ve küsküler alay alay gelüp bir yol tathîr etmek içün Koçova da€lar› tathîrine Anapoli ve Mizistre ***[332b]*** ve A€r›boz kal‘alar›n›n askerleriyle mezkûr ›rgatlar ve çerâhorlar Serdâr Alî Pafla kethudâs›yla cümle pür-silâh on bin güzîde asker Manya'n›n Koçova yollar›n pâk edüp top yollar› açma€a gitdiler.

Ve bir koldan dahi Londar ve fiehbâz köyleri yollar tathîr etme€e Mizistre be€i askeriyle ve Gördüs ve Bardunya ve Pasova leflkeriyle Atina kal‘as› dizdâr[›] Yûsuf A€a Atina kuluyla Mizistre be€ine me’mûr olup mezkûr Londar yollar›n on bin asker-i ‹slâm ile tathîr etme€e revâne oldular.

Ba‘dehu mâh-› (---) günü yollar tathîr oldu€u haberi gelince Mizistre sanca€› alaybe€isi üç bin aded güzîde-i pür-silâh erbâb-› tîmâr askeriyle Mizistre'nin yeniçeri serdâr› cümle neferâtlar›yla ve dizdâr› kal‘a neferâtlar›yla alaybe€inin bayra€› alt›nda kendü bayraklar›n küflâde k›lup cümle alt› bin aded asker ile Mizistre alaybe€isi çarkac› olup konakç› a€a ile Alî Pafla'n›n tu€uyla Londar yoluna du‘â vü senâ ile revâne oldular.

Ard› s›ra paflan›n tu€u konakç› Sar›kabak Hüseyin A€a bin aded pür-silâh askeriyle alay gösterüp Londar kasabas›nda meks edüp ertesi gün Alî Pafla deryâ-misâl askeriyle seksen pâre flâhî darbzen toplar› ve cebehâneleriyle alay-› azîm edüp *bism-i ‹lâh* ile *tevekkülen alallâh* deyüp,

Menzil-i Londar kasabas›nda meks edüp andan kalkup **menzil-i Kalamata** sahrâs›nda asâkir-i nusret-me’ser ile meks edüp cümle asker-i ‹slâm cem‘ olmas›na muntaz›r olurlar.

Ammâ bu hakîr ba‘z› mesâlih-i asker-i ‹slâm içün Mizistre flehrinde kalup ifflerimiz tamâm görüp,

Misistre'den kalkup Manya içinden Manya gazâs›na gitdi€imiz yol üzre olan ibret-nümâlar› beyân eder

Evvelâ Mizistre flehrinden cânib-i garba kal‘a içinden bafl yukaru Lankada yolu ile 3 sâ‘at bâ€-› ‹remler içre âb-› hayât sular nûfl ederek gidüp,

Menzil-i Kârbânsarây: Bir mesîregâh yerdir kim gûnâ-gûn havzlar ve müte‘addid hücreler ile ârâste bir h›yâbân-› Rûm bir teferrücgâh-› umûm ve bir def‘-i gumûm edecek ferahfezâ yerdir.

Andan Lankada bo€az› içre girüp el-›yâzen billâh flâhin ve za€anos yuval› kayal› da€lar ve yaban keçisi yollu mahûf u muhâtara uçurum yerleri ubûr ederken bir Mizistrelinin at› aya€› siviflüp kayalardan afla€› karakufl gibi uçup pâre pâre oldu tâ bu mertebe d›yk ve teng ü dar yollard›r kim *ne‘ûzü billâh* böyle yerlerde kâh evc-i semâya ve kâh ka‘r-› zemîne piyâde olup yürüyerek ve niçe yerlerin emekleyerek geçerek niçe âb-› hayât sular›n içerek,

Evsâf-› vilâyet-i hudûd-› Manya'ya dâhil olduk, ammâ bu kurâlar sehel harbe ucuyla mutî‘ kurâ kefereleridir. Ba‘z› zamân öflr-i sultânî verirler, ba‘z› zamân vermezler. Bu mahalleri 7 sâ‘atde sa‘b yaylalar› yüz bin renc-i anâ ile geçüp,

Menzil-i karye-i Koçava: Bu köyün civâr›nda flimâle bir sâ‘at karîb **karye-i Secova** nevâhîlerin köylerine fiehbâz köyleri derler. Secova köyünün âlü'l-âl kiraz› memdûhdur.

Bu kö€e karîb **karye-i Zerniça** ve buna karîb iki aded kurâlar dahi var, **karye-i Anastasova.**

Bu mezkûr merkûm befl aded kurâlar ki dereli ve depeli yerlerde bâ€ u bâ€çeli befler alt›flar yüz kârgîr binâ kiremit örtülü evli köylerdir. Cümle keferelerinin kârlar› bâ€lard›r ve ipekçilikdir.

Ve cümlesi Mizistre sanca€›na tâbi‘ flekilli ze‘âmet köylerdir, ammâ her zamân harbe ucuyla söyleflir keferelerdir. Sehel s›klet etsen cümle iç Manya vilâyetine gidüp köyleri harâb kal›r. Ol ecilden bunlara mudârâ ederler kâh mutî‘ u kâh ›syân fleklin gösterirler, ammâ yine cümle keferelerinin ›syân [u] tu€yânlar› yine bunlardan hâs›l olur, zîrâ bu alt› pâre kurâlardan iki binden mütecâviz tüfeng-endâz kefere ç›kar, gâyet ankâ pelîd-i anîd keferelerdir.

Ve bu köylerin flimâlindeki da€lar›n ard›nda yigirmi pâre fiehbâz köyleri var. Londar kazâs›na tâbi‘ flekilli ze‘âmet köylerdir kim her biri befler alt›flar yüz aded kal‘a-misâl evli köylerdir kim cümle ze‘âmetlerdir. Evvelâ,

Karye-i Durah: Acemzâde Re’îs Efendi köyüdür.

Ve **karye-i Avavoz:** Bu dahi ze‘âmetdir.

Ve **karye-i Yulanoz:** Bu dahi ze‘âmetdir.

Ve **karye-i Voromorifl:** Bu dahi ze‘âmetdir.

Bu kurâlar cümle Manya vilâyetinin ete€inde flimâl cânibinde vâki‘ olup befler alt›flar yüz evli

ma‘mûr köylerdir. Bunlar›n kefereleri dahi Manya küffârlar›na sehel arkalanup geçinirlerdi.

Bu kurâlar›n cümlesinden salâhor re‘âyâlar›n tahsîl edüp yine cenûb taraf›na 5 sâ‘atde sengistân uçurum yollar üzre bafl afla€› (---) sâ‘at dahi gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Kalamata

Ya‘ni kala matyam demekdir. Mâ-tekaddem yetmifl yedide evsâf› mufassalan merkûmdur kim tekrâra hâcet yokdur.

Ammâ flimdi hikmet-i Hudâ hakîr vard›kda Serdâr-› zafer-fli‘âr Alî Pafla Kalamata sahrâs›nda meks etme€e gelirken Kalamata kal‘as›n›n dizdâr› ve Kapudan Pafla hâs a€as› ve kad›s› ve cümle flehir a‘yân› ve cümle kal‘a neferâtlar› serdâr›n istikbâline alay-› azîm ile ç›kd›klar›nda hakîr dahi bile varup kal‘adan azîm top flâd›mânlar› olup Alî Pafla zîr-i kal‘ada meks etdikde hakîr bulunup cümle tahsîl etdi€imiz salâhor ve çerâhor re‘âyâlar› defter ile çeribafl›lara ve yüzbafl›lara teslîm edüp haymemizle dâ’iremizde meks etdik.

Ol gün Manya ve Zarnata küffârlar›n›n eflbehleri gelüp pîflkefl ve hedâyâlar›n ser‘askere verüp ihsân [u] in‘âm [u] istimâletler görüp anlar›n bizim kad›r-galar›m›zda meks etdikleri esîrlerin berâ-y› maslahat verüp Kalamata flehri içinde her bir gelen keferelere birer kefere hânelerin konak verüp ayfl [u] nûfla meflgûl olup ***[333a]*** her bâr iltifât olunup ihsânlar olurdu.

Ol gün Koron askeri ve dörd pâre galyonlar ve ve alt› pâre balkarmata nâm firkatelerin zeyn edüp kal‘a-i Kalamata liman›nda azîm top u tüfeng flâd›mânlar› edüp cümle askerleri kurâya ç›kup yine alay-› azîm ile Kalamata alt›nda ser‘askerin ota€› önünden alay-› azîm ile pür-silâh ubûr edüp yigirmi aded Koron a€alar› serdâra buluflup ordu-y› ‹slâm içinde konup bir gülbâng-› Muhammedî çeküp bir yayl›m tüfeng flâd›mânlar› edüp âsûde-hâl oldular. Cümle elçili€e gelen Manya küffârlar› bu asker-i bî-pâyân› görüp ak›llar› bafllar›ndan gidüp perîflân-hâl oldular. Ve ol gün yine Mora'dan ma‘zûl Abdullâh Pafla'dan haber geldi kim,

"Biz dahi befl bin asker ile varmak üzreyüz" deyü mektûblar› geldi. Ertesi gün sene 1081 mâh-› Safer'inin (---) günü cümle Manya keferelerinin ifl eri ihtiyârlar› gelüp paflaya buluflup eyitdiler:

"Sultân›m sen safâ ve hofl geldin. Cemî‘i evlâd [u] ›yâl [ü] ensâb›m›z ile sultân›m›n sa‘âdetle gelmesine muntaz›r idik. Cemî‘i zamândan berü bu vilâyet-i Manya'ya iki yüz y›ld›r kim bir ‹slâm aya€› basmam›fl ve yollar›ndan geçmemifl. Sarp yerleri balyemez toplar geçer yollar› sultân›m sa‘âdetle ubûr [u] mürûr için tathîr etmifliz. Lütf edin yar›n konakç› a€alar gelüp pâk yollar›m›zdan ubûr edüp ertesi gün sultân›m dahi Zarnata kal‘am›z alt›na sa‘âdetle gelüp teflrîf buyurun" deyüp zemîn-bûs etdiler.

Pafla-y› kâmkâr dahi bunlara ihsân [u] in‘âmlar edüp bu gelen ihtiyâr kefereleri dahi nezâketle rehin al›koyup Konakç› Ahmed A€a ile on bayrak asker ve befl bin aded pür-silâh müzeyyen ve müretteb eyleyüp ba‘z› koca Manya keferelerin bile [alarak] tu€-› pâdiflâhiyle konakç› ileri gitmede.

Ertesi gün pafla-y› âk›bet-kâr cümle Manya kocalar›n göz hapsine ald›rup kendüsi *bismillâh* niyetü'l-gazâ deyüp esb-i sabâ-sür‘at-peymâs›na süvâr olup yigirmi bin asker ile kendüler hareket etdikde yine Mizistre sanca€› be€i ve alaybe€isi ileriye befl bin aded pür-silâh güzîde ve piyâde asker ile çarkac› gidüp pafla dahi cümle askeriyle sa€ ve sol leflker-i bî-pâyân pür-silâh fitilleri ve elinde zü'l-cenâh-vâr yemîn ü yesâr›nda cüyûfl-› muvahhidîn da€› ve tafllar› bezeyüp mûr mâra se€irdir gibi kayalardan leflker t›rmaflup hâz›r u âmâde olarak âheste âheste giderek yedi yerden sancak be€leri tabl [u] kudûm cengi harbîlerin dö€erek da€lar ve yollar inil inil inleyerek çatal fitillerin râyihalar› cihân› dutarak leb-i deryâ ile reh-i râst be-dürüstî k›ble taraf›na 5 sâ‘at gidüp,

Befl Göz Manya de€irmenleri: hemân deryâ kenâr›nda bir yalç›n kayadan bir nehr-i azîm ç›kup befl yüz âsiyâb masna‘› âb-› hayât sular çevirüp ol mahalde deryâya kar›fl›r.

Bu de€irmenlerin bir azîm kullesi var. ‹çinde iki yüz aded âdem s›€ar cânib-i erba‘as› mazgal delikleridir. Bu de€irmenlerin cânib-i erba‘alar› serâpâ Zarnata kal‘al›n›n müzeyyen bâ€lar›d›r.

Andan yine leb-i deryâ ile cânib-i k›bleye sâfî bâ€ u bostânlar içinden ubûr edüp bir sâ‘atde,

Der-vasf-› eflkâl-i liman-› Zarnata

A€reb ü garâ’ibden bir limand›r kim a€z› garb taraf›nda kal‘a-i Koron cânibine nâz›r olup iki yüz pâre gemi al›r. ‹çecek âb-› hayât sular› kayalardan kaynayup ç›kar. Yedi rûzgârdan emîn limand›r ammâ y›ld›z rûzgâr› gâyet muhâlif dokunur. Ve bir âb-› hayât suyu dahi yukaru bâ€lar›ndan gelir azac›k kaynakd›r.

Ve liman›n flimâli taraf›ndaki kayalardan bir su ç›kar, sehel florcad›r. Y›lda bir kerre kiraz mevsiminde cümle Frengistân'dan firkateler ve kalyonlar ile mübtelâ ve ehl-i özr kefereler gelüp ol sudan içüp on befl yigirmi kerre tahtânî ameller edüp vücûd-› insâ[n]da olan ilel-i muhtelifelerden cümle safrâ ve sevdâ ve balgam› ve gayri ahlâtlar› sürüp âdemin için pâk eder. Lâkin Moton ve Koron askeri firkatelerinden kefereler bu suyu huzûr ile içemeyüp niçe bin f›ç›lar ile bu sudan cümle Frengistân'a su götürüp anda içerler. Gâyet meflhûr-› âfâk müshil nâfi‘ sudur kim hekîm flerbetinden a‘lâd›r, zîrâ Hakîm-i Mutlak'›n sun‘-› kudreti flerbetidir.

Pafla-y› kâmkâr bu limanda cümle askeriyle meks etmiflken mukaddemâ Anapoli'de kalan donanmam›z cümle askeriyle ve cümle Moton ve Koron ve

Holumiç ve Gastun ve Avarin ve Ball›badra ve ‹nebaht› ve Aya Mavra ve Pireveze firkateleri cümle askerleriyle pür-silâh imdâda gelüp üç kerre üçer yayl›m top u tüfengler flâd›mânlar› edüp Zarnata liman›nda lenger-endâht olup yatd›klar›nda ordu-y› ‹slâm ganîmet oldu.

Bu limandan yokufl yukaru bir sâ‘at gidüp,

Karye-i Mandina: Zarnata kal‘as›n›n bir mahallesidir kim cânib-i erba‘as› bâ€-› ‹rem-misâl yüz aded kiremit ve kaya€an örtülü kârgîr ve metîn kefere evleridir. Üç aded manast›rlar› ve üç bin tüfeng-endâz kefereleri vard›r. Cümle ser-i kârda olan ifl erleri ve cümle papaslar› paflaya gelüp yer öpüp itâ‘at edüp azîm ziyâfetler edüp paflaya niçe yüz donluk elvân elvân çukalar ve kumâfllar ve an›n misilli hedâyâlar verüp cümle koca kefereler piyâde asâkir-i ‹slâm›n önlerine düflüp gitmede, ammâ asâkir-i ‹slâm küffâr›n bu gûne ink›yâdlar›na i‘timâd etmeyüp "Âyâ bunun sonu neye müncer olur?" deyüp cemî‘i asâkir-i ‹slâm pür-silâh ve hâz›r-bâfl olup âheste-revifl ile nîm sâ‘at yokufl yukaru ***[333b]*** yürüyüfl edüp sâfî zeytûnlu bâ€-› ‹rem ma‘mûrâtlar içre ubûr ederek,

Karye-i Doloz: Bu dahi Zarnata kal‘as›n›n tetimmât›ndan bir mahallesidir. Bir sarp s›rt püflte üzre üç yüz aded kiremit ve kaya€an örtülü ve mazgal delikli kal‘a-misâl evleri var. Cümle bin sekiz yüz aded tüfeng-endâz kefereleri var. Cümle bunlar dahi mutî‘ [u] münkâd olup paflaya ve cümle askere ziyâfet-i azîmler edüp hedâyâ-y› vâfireler verüp ve asâkir-i ‹slâma cümle kefereler vesîle olup andan yine cânib-i flarka yokufl yukaru nîm sâ‘at bâ€lar ve zeytûnlar ve pembe tarlalar› içre gidüp,

Der-beyân-› evsâf-› muhâsara-i kilid-i kal‘a-i Manya, ya‘nî hisâr-› üstüvâr Zarnata

Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân-› Sânî bizzât sa‘âdetle Mora cezîresinde Gördüs kal‘as› ve Mizistre kal‘as› ve niçe k›lâ‘-› metîneleri dahi feth [ü] fütûh etdiklerinde Koca Mahmûd Pafla'y› serdâr-› mu‘azzam edüp bu kal‘a-i Zarnata'y› feth etdikde câ-be-câ yerlerin mühnedim edüp cümle Manya kefereleri mutî‘ [u] münkâd olurlar.

Ammâ ba‘dehu bu Manya sa‘b u sengistân ve iskele-i Frengistân olmak ile küffârlar› ›syân [u] tu€yân edüp Zarnata kal‘as›n dahi ta‘mîr ü termîm edüp berrde ve bahrde bu âna gelince niçe yüz bin ümmet-i Muhammedleri esîr-i bend-i zencîr ve niçe bin pâre gemileri ahz ü kabza-i teshîr edüp niçe bin pâre kurâ vü kasabât ve k›lâ‘lar› ihrâk bi'n-nâr etmiflerdi. Niçe kerre üzerlerine serdâr-› mu‘azzamlar varup cümle asâkir-i ‹slâm bu sarpl›k kayalar aralar›nda münhezim olup ümmet-i Muhammed'i k›rarlard›. Husûsan bir kerre sene (---) târîhinde Yanyal› Arslan Pafla bunda münhezim olup cân kurtulmam›fld›r.

Ammâ hamd-i Hudâ bu sene 1081 sâl gazâs›nda Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ ibn ‹brâhîm Hân devletinde bu def‘a-i sânîde be-dest-i Serdâr Alî Pafla bu kal‘ay› ân-› vâhidde asâkir-i ‹slâm ile muhâsara edüp derûn-› kal‘adan küffâr›n "amân" deyü feryâd [u] figânlar›na bakmayup her tarafdan küffâr-› hâksâra göz açd›rmayup küffâr›n (...) tarafdan sular›n kesdiklerinde küffâr-› dûzah-karâr bilâ-ceng [ü] cidâl dendân-› bedenler üzre "Amân el-amân ey güzîde-i asâkir-i Âl-i Osmân" deyüp beyâz amân bayraklar› diküp kal‘a feth oldukda hamd-i Hudâ bu abd-i kemter ibtidâ dalk›l›ç olup kal‘a kapusu üzre ibtidâ ezân-› Muhammedî tilâvet etmek bu abd-i kemtere müyesser olup cümle guzât kal‘aya dolup cemî‘i küffâr aman ile taflradak› mahalle köylerine gidüp kal‘a feth oldu€una bu ebyât târîhdir.

Evliyâ bu feth içinde bulunup etdi du‘â,
Âh edüp Manyal› dedi târîhi vây Zarnata.

Sene 1081.

Hamd-i hudâ bilâ-te’essüf böyle bir sa‘b hisâr-› metîne feth olup memâlik-i ‹slâmiyyeye ilhâk olunup Mizistre sanca€›na zamîme olunup üç yüz akçe pâyesiyle mans›b› kazâs› Moral› Zekeriyyâ Efendi'ye sadaka olundu.

Ammâ zamân-› Sultân Murâd Hân-› Sâlis'de sene (---) târîhinde Kapudan K›l›ç Alî Pafla havfinden bu Manya kâfirleri bu Zarnata'ya bir kat müfîd [ü] muhtasar kal‘a dîvâr›n taflradan çevirüp dahi vüs‘at üzre etmifller, ammâ mürûr-› eyyâm ile câ-be-câ yerleri münhedim oldu€undan hemân Serdâr-› mu‘azzam Alî Pafla-y› zevi'l-ukûl asker-i deryâ-misâli bu kal‘aya üflürüp cümle münhedim edüp on iki bin ›rgat ve cümle iki bin aded neccâr ve bennâ ve hammâl ile bu kal‘ay› müceddeden binâya mübâfleret etdikde bu abd-i hakîr sa‘d sâ‘ati ve tâli‘-i imâreti gözedüp eymen-i evkâtda cümle ummâllar›n ellerinde tafl ve kireçler ile âmâde olup tamâm sâ‘at-i meymûn müsâdif oldukda "Hayy-› Hafîz Allâh" deyüp elimdeki tafl ve kireçleri kal‘a esâs›na kodu€umda cümle üstâd-› ummâl bennâlar dahi ellerinde seng-i hârâ-y› cibiz [ü] hifltleri temellere b›ra€up hakîr bir kerre gülbâng-› Muhammedî getirüp sadâ-y› Allâh Allâh evce peyveste olup bir yayl›m tüfengler ve bir yayl›m toplar endâht olup yedi yerden ceng-i harbî tab›llar›na turralar darb olunup kal‘an›n esâs› târîhi,

"*Hayy-› Hafîz Allâh*" lafz› oldu.

Sene 1081.

‹ki ay›n içinde bu kal‘a müceddeden bir kal‘a-i ma‘mûr ve flîrîn ve metîn ü müstahkem olup gûyâ kal‘a gevher-nigîn oldu. Târîh-i di€er:

Evliyâya biri kalkup sordu ismi târîhin,
‹smine dedi bu seydi(?) kal‘a-i gevher-nigîn.

Sene 1081.

Fi'l-hakîka bir kûh-› bâlâ-y› serbülend üzre vâki‘ olma€ile nigîn denilse vechi vard›r. fiekl-i bâdemî vâki‘ olup k›bleden flimâle tûlânîce inflâ olunmufldur kim bir fieddâdî dîvâr-› üstüvâr olup temeli dörd mi‘mâr arfl›n› vâsi‘dir. Ve kadd-i hît› on iki mi‘mâr arfl›n› âlî olup dâ’iren-mâdâr cirmi kâmil bin yetmifl ad›md›r, ammâ handak› yokdur, zîrâ cânib-i erba‘as› yalç›n uçurum kayalard›r.

Ve cümle iki kat kapular› var, biri flimâl cânibine nâz›r olup hakîrin ibtidâ ezân-› Muhammedî tilâvet etdi€im kapudur kim hâlâ ezân kapusu deyü nâm komufllard›r. ‹btidâ guzât-› müslimîn bu kal‘aya bu kapudan girdiklerinden Fetih kapusu dahi derler. Bu kapunun atebe-i ulyâs› üzre hakîrin mermere kazup altun ve lâciverd ile yazd›€›m târîh budur:

Avn-i Hakk ile Alî Pafla yapup bu kal‘ay›,
Manya mülkü bî-amân iken olup emn-i emîn,

Evliyâ hayr du‘â ile dedi târîhini,
Hak Te‘âlâ eyleye bu h›sn› a‘dâdan emîn.

Sene 1081.

Bu kal‘a içre kat-ender-kat befl yüz aded kiremitli ve kaya€an örtülü evler var. Câ-be-câ d›raht-› müntehâlar var. Bu evleri Alî Pafla ba‘z› keferelerden kendü mal›yla alup cümle küffâr› kal‘adan taflra kovup kiliselerde olan ***[334a]*** lâfle-i murdârlar›n dahi taflra ç›kardup flehri mülevvesât-› müflrikînden tâhir etdirüp cümle yedi aded kenîselerin kal‘a ortas›ndakin sa‘âdetlü pâdiflâh içün câmi‘-i münevver binâ etdirüp kubâblar› ve minâreleri üzre altun ile mutallâ alemler ile müzeyyen etdirüp birin dahi sadr›a‘zam câmi‘i edüp birin dahi Alî Pafla kendü nâm›na câmi‘ edüp Zekeriyyâ Efendi bir mescid inflâ edüp hakîr bir hânkâh-› Halvetî edüp vâlide sultân içün bir medrese ve iki mekteb ve bir Alî Pafla tekyesi ve bir hammâm ve bir hân ve bir Alî Pafla sarây› ve Hac› Ahmed sarây› ve Zekeriyyâ Efendi sarây› on aded odalar olup altlar› cümle bir s›ra elli aded dükkânlar olup cümle Zekeriyyâ Efendi çârsûsu mescidine vakf olundu.

Ve hakîr dahi üç aded dükkânlar etdirüp tekyeme vakf edüp kal‘a dizdârlar›n nâz›ru'n-nuzzâr etdim. Ve dahi niçe gûne imâretler inflâ olunup mîrî su sarn›çlar›ndan mâ‘adâ gine her evde birer su sarn›çlar› mukarrerdir. Ve niçe fleyler binâ olunmadad›r.

Ve bu kal‘a cümle dâ’iren-mâdâr tokuz aded metîn ve kavî tabyalard›r, ammâ k›ble taraf›ndaki Kireçhâne tabyas› tafll›€a havâle olmak ile ol tarafa dörd aded tabyalar binâ olundu kim her biri gûyâ birer gûne sedd-i Kahkahâlard›r.

Bu kal‘an›n bir kapusu dahi cânib-i flimâle mekflûf olup küçük kapudur.

Ve cânib-i erba‘as›nda kal‘adan hâric bâ€-› ‹rem-misâl dörd aded varofl-› azîmleri var kim her biri birer kasaba-misâl ma‘mûr mahallelerdir kim her birinde befler alt›flar aded manast›rlar› ve k›rkar ellifler aded dükkânlar› olup cemî‘i da€ u râ€lar›nda bâ€lar› bâ€-› Merâmlard›r.

Ve cemî‘i ekinleri el çapas›yla ekin ekilüp cümle yalç›n kayalar üzre ümmet-i Muhammed esîrleri toprak tafl›yup amelî bâ€lar ve bâ€çeler içre sedd-i azîmler edüp bâ€lar› ve tarlalar›na pembe ve kal›mbok eküp yerler.

Hamd-i Hudâ bu diyâr feth olup ümmet-i Muhammed zindânlar› bu hakîrin re’y [ü] tedbîriyle cümle su sarn›çlar› olup hamd-i Hudâ cemî‘i küffârlar ümmet-i Muhammedlere toprak tafl›d›klar›na göre bir dahi anlara hâlâ tafl ve toprak tafl›dup kal‘a ve bâ€lar ve bâ€çeler binâ edüp cümle kenîseleri içinde olan lâfle-i murdârlar›n kendülere taflra tafl›dup kal‘adaki câmi‘leri tathîr edüp ma‘bedgâh-› müslimîn etdik.

Ve bizim esîr olan ümmet-i Muhammedi defn etdikleri hâlâ mekâbir-i müslimîn edüp etrâflar›na dîvâr çeküp hudûd ta‘yîn olundu.

Ve kal‘aya enüp ç›kacak yollar› cümle re‘âyâ vü berâyâlara ve çerâhorlara ferhâdî külüngler ile kayalar› kesdirüp arabalar ve balyemez toplar ç›kacak flâhrâhlar olup derûn-› kal‘ada cümle (---) aded balyemez toplar ve bilâ-hisâb cebehâneler ve âlât-› silâhlar ve sâ’ir mühimmât [u] levâz›mâtlar koyup hakîr yollar tathîrine ve cebehâneler konma€a mübâflir idim.

Ve bu kal‘an›n afla€›s›nda befl aded dahi varofl-› azîmleri var kim her biri birer gûne bâ€ [u] bostânl› ve nahlistân [u] gülistânl› âb [u] hevâlar› ve binâlar› hûb ve mahbûb u mahbûbeleri mer€ûb cüvânlar› olup diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz.

Ammâ bu kal‘adan afla€› bir ok menzili ba‘îd yerde,

Varofl-› karye-i Kanbosi

Üç yüz aded kiremitli ve bâ€-› ‹remli ve müflebbek bostânl› kal‘a-misâl kârgîr binâl› fevkânî ve tahtânî evleri var. Ve iki manast›r› ve yedi aded kenîseleri ve yetmifl aded âb-› hayât su kuyular› var. Ordu-y› ‹slâm›n n›sf› bu mahalde meks edüp azîm çârsû-y› bâzâr olunmufldu. Bu mahalden kal‘aya niçe bin eflek yükü âb-› hayât sular tafl›n›rd›.

Bu varoflun bin aded tüfeng-endâz kefereleri ç›kar. Bu kefereler kendü papaslar›n katl eylediler kim "Sizin re’y [ü] tedbîriniz ile ‘kal‘ay› Türk'e verüp yine ellerinden al›r›z’ dediniz, flimdi Türk iflte kal‘ay› sengi-i Kahkahâ edüp içine on bin asker koyup bir dahi bu kal‘ay› Türk elinden almak muhâl ender-muhâldir ve hâlâ kal‘a alt›nda elli bin Türk askeri getirdiler" deyü dahi niçe söz sâhibi kefere ihtiyârlar›n

bu kâfirler katl eylediler kim aceb mel‘ûn ve bî-dîn kavm-i la‘în olduklar›ndan kal‘a tamâm olunca dörd ay kâmil asâkir-i ‹slâm bu varoflda evler ve çârsû-y› bâzârlar ve hayme [vü] hargâhdan bâzâr yerleri kurup bir azîm ordu-y› ‹slâm oldu kim cemî‘i zî-k›ymet eflyâlar bî-k›ymet bulunurdu.

Ve bu varofldan yokufl afla€› bir buçuk sâ‘atde sarp yerler ile gidüp,

Varofl-› karye-i Gaçiça

Bir sarp da€ dâmeninde bir âb-› hayât kaynak sulu ve hevâs› latîf bâ€-› Merâm-misâl yüz aded kârgîr binâl› ve kiremit örtülü kal‘a-misâl evlerdir. Manya vilâyetinde Gaçiça güzeli ve zeytûnu memdûh [u] meflhûrdur ve gâyet âfl›k-perest keratsa avretleri olur. Ve bu Gaçiça'n›n befl yüz aded tüfeng-endâz flehbâz kefereleri ç›kar, gâyet ma‘mûr u müzeyyen flîrîn köydür. Bir manast›r› var, âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldur.

Andan flark taraf›na (---) sâ‘at da€lar ve sengistân ve çengelistân kûhlar aflup,

Varofl-› karye-i Pi€a

Bir çukur yerde olma€ile lisân-› Rûmca pi€adya demek kuyu demekdir. Hadd-i zât›nda âb-› hayât çâh-› mâlar› ve âb-› zülâl çeflme-sârlar› ve bî-nihâye bâ€ u *[334b]* bâ€çeleri ve mahbûb u mahbûbeleri bî-hisâbd›r. Ve cümle iki yüz aded kiremitli kal‘a-misâl evlerdir. Ve cümle befl yüz aded tüfengli kefereleri vard›r. Ve yedi aded küçük kenîsecikleri vard›r.

Andan yine flarka bir sâ‘at gidüp taflı›kl› dereler içre gidüp,

Varofl-› karye-i Pandalonya nâm bir acâ’ib yayla€-› benâm köydür kim bir kûh-› serbülend yayla€-› azîmde vâki‘ olup niçe yüz âb-› hayât sular› cereyân edüp yaylas›ndan yüz binden mütecâviz koyun ve keçileri otlayup gezer bir teferrücgâh yaylad›r.

Andan bir sâ‘at flimâle **Lankada bo€az›**n aflup me€er misli Arabistân'da Nâkûrâ yâhûd Rebve bo€az› gibi sarp bo€az ola. ‹flte Manya küffârlar›n›n ›syân etdikleri bu bo€azlara dayanup Âl-i Osmân'a karflu korlar.

Bu Lankada bo€az›n yüz bin meflakkat [ü] renc-i anâ ile geçüp iki buçuk sâ‘at flarka gidüp **kal‘a-i Mizistre**'dir, ana varmayup andan yine cânib-i garba 10 sâ‘at gerüye dönüp tekrâr **kal‘a-i Zarnata**'ya gelüp bu arada Zarnata etrâf›ndaki varofllar› cümle tahrîr edüp selâmet geldik.

Andan yine cânib-i k›bleye (---) sâ‘at yalç›n kayal› da€lar› aflup,

Evsâf-› Mila liman›: Elli pâre gemi alur kenârlar› siyâh yalç›n kayalard›r, yanaflmak müflkildir, ammâ ufak firkateler yanaflmak kâbildir, lâkin suyu yokdur.

Andan bir sâ‘at kayal› da€lar› aflup,

Lesinova: Bir bâ€l› ve bâ€çeli bir küçük ovac›kd›r. Bu vâdînin sol taraf› ki flark taraf›d›r, bir kûh-› bâlâ üzre anda[n],

Karye-i Leftini: Sâfî bâ€ u bâ€çeli köydür, ammâ sular› cümle evlerde ve taflra kayalarda sarn›çlard›r ve cümle yüz aded kârgîr kiremit örtülü d[â]r-› menhûslard›r, ammâ üç yüz aded tüfengli kefereleri ç›kar.

Andan yine cânib-i flarka nîm sâ‘at deryâ kenâr›yla gidüp,

Cezîre-i P›rastoz

Befl mîl ihâta eder bir küçük adac›kd›r. Sâfî taflı›kl› bî-hâs›l cezîre olup y›ld›z cânibi ucunda bir küçücük kal‘ac›€› var, içinde ancak üç aded vîrâ[n] kiliseleri kalm›fl, mâ‘adâ hâneleri yeri nümâyând›r. Ammâ sarn›çlar› çokdur, zîrâ ol taraf köylerinin koyunlar› ve keçileri bu cezîrede gezüp sularlar.

Sebeb-i vîrân› oldur kim mâ-tekaddem karflusunda olan Koron kal‘as› gâzîleri firkateler ile bu cezîreyi yaka y›ka harâb edüp ahâlîleri bir sâ‘at da€lara kaçup bir yalç›n da€ üzre karye-i P›rastoz'u amâr edüp sâkin olurlar. Hâlâ bir âb-› hayât sulu ve bî-hisâb çeflme-sârl› bâ€-› cihân-misâl bir ma‘mûr karye olup çeflmelerin ayaklar› afla€›s›nda serâpâ bâ€ u bâ€çeler ve müflebbek bostânlar› bî-hisâbd›r ve âb [u] hevâs› latîf bir ferah-fezâ yerdir.

Ve üç yüz aded kiremitli kal‘a-misâl evlerdir kim her hâne birbirlerine nâz›r olup tüfeng mazgallar› var. Cümle sokaklar› kesme kaya kald›r›md›r kim kudretden yekpâre döflenmifldir.

Ve halk› gayri kurâlar›n kefereleriyle dâ’imâ ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâl eder yarar mel‘ûnlard›r kim ne Malta'ya ve ne Venedik'e belî demez mel‘ûn ve h›nzîrdan efledd kavmdir, zîrâ karada ve deryâda cemî‘i ümmet-i Muhammed'e vâveylâ verüp esîr-i bend-i zencîr eden bir bî-dînlerdir. Niçe bin ümmet-i Muhammed'in ehl [ü] ›yâllerini ve körpe kuzular›n› ve mahbûbe k›zlar›n› tasarruf ederlerdi. Ve hâlâ yine tasarruflar›nda niçe ümmet-i Muhammed'in k›zlar› var ammâ bizden saklarlard›. Ve bu karyeden bin befl yüz aded nâmdâr firkate sâhibi tüfeng-endâz kefereleri vard›r.

Andan cânib-i flarka bir ok menzili,

P›rastoz manast›r›: Gâyet meflhûr deyr-i kebîr-i musanna‘d›r. Yüz mikdâr› papas k›ssîs-› hannâs-› vesvâs› var kim âyende vü revendelere ta‘âmlar› mezbûldür. Ve bu P›rastoz alt›nda bir kayal› yerde bir küçük liman› var, yigirmi pâre firkate s›€ar küçük limand›r.

Andan flark taraf›na üç çeyrek sâ‘at gidüp evc-i semâya berâber ç›kup ve kâh enüp,

Karye-i Ardoviflta

Befl aded mahalle köylerdir. Cümle bin aded kal‘a-misâl kârgîr binâ kiremit örtülü evlerdir. Ve cümle sa€îr ü kebîr k›rk aded kenîseleri ve üç aded manast›rlar› ve cümle evlerinin su sarn›çlar› ve cümle sûklara nâz›r kulle-misâl mazgal delikleri ve bâ€ u bâ€çeleri bî-hisâbd›r.

Ve cümle iki bin befl yüz aded nâmdâr tüfeng-endâz kefereleri ç›kar. Cümleden ziyâde eflbehi Yarakari ve Mihalaki ve Lefteraki ve Kiryaki ve Lemberaki nâmân kapudan kefereleri var idi kim Akdeniz'i bunlar firkateleriyle cümle korutmufllard› ve Manya vilâyetin cümleden korutmufllard›. Âhir-i kâr flimdi firkatelerin Malta'ya satup mukaddemâ esîr olan ümmet-i Muhammedleri Dib Frengistânlara satm›fllar. Ammâ müselmân hâtûnlar› hâlâ câriyeleri olup dahi çokdur lâkin taflra ç›karmazlar. Hudâ-y› Bîçûn anlar› da azametiyle halâs ede.

Bu mel‘ûnlardan cemî‘i Manya küffârlar› havf ederler, zîrâ cümle bahâd›r ve flecî‘ ve çete kavimdirler. Ve mâbeynlerinde *[335a]* gâyet hasîb ü nesîb geçinir keferelerdir.

Andan yine flark taraf›na bir sâ‘at gidüp,

Karye-i Kastaniya

Bir dere içre vâki‘ olmufl cânib-i erba‘as› yalç›n kayal› ve flâhin yuval› kurâd›r. Cümle üç yüz mikdâr› hadîka-i cinânl› ve zeytûn incirli cümle kiremit örtülü ma‘mûr köydür, ammâ bir acâ’ib âb-› hayât kaynak sulu b›narl› flîrîn ve mahbûb u mahbûbesi çok köydür. Ve cümle dörd yüz aded tüfengli kefereleri ç›kar. Bunlar dahi P›rastoz keferelerinin elleri altlar›ndad›rlar.

Andan lodos cânibine bir buçuk sâ‘at kâh zirve-i a‘lâya ve kâh ka‘r-› zemîne enüp,

Karye-i P›laça

Leb-i deryâya bir ok menzili karîb bir latîf liman› var, yüz pâre gemi al›r. Ve liman›n›n kayalar› dibinde bir âb-› hayât sular ç›kar. Liman›n a€z› lodosa nâz›rd›r. On bir mîl lodosa karflu Koron kal‘as›d›r. Ve mezkûr P›laça karyesi k›rk elli kadar kiremitli evlerdir, ammâ Venedik kâfiri ile bey‘ u flirâ edüp ticâret etmek ile kefereleri gâyet ankâlard›r. Ve cümlesi firkateciler idi. Hamd-i Hudâ cümle firkatelerin fürûht edüp ‹flpanya ve Pulya ve Ciniviz Frengistânlar›na varup gelirler. Ancak befl yüz kadar tüfeng-endâza mâliklerdir. Ve bu P›laça'ya bir tüfeng menzili ba‘îd gidüp,

Karye-i Kutufari ve an›n flarkîsinde bir ok menzili yerde **karye-i Lankada**, buna dahi bir ok menzili ba‘îd flimâl taraf›na sarpl›klar ile gidüp **karye-i Nomçin**.

Bu mezkûr dörd pâre kurâlar deryâya yak›n olmak ile bizim Moton ve Koron ve Avarin kal‘alar›n›n firkateci gâzîleri havfinden birbirlerine yak›n konup ma‘mûr köyler etmifllerdir. Her biri yüz ve yü[z] ellifler aded kiremitli evlerdir kim her biri kal‘a-misâl mazgall› ve kulle-i serâmedli hâne-i menhûslard›r.

Bu dörd pâre kurâlar›n bâ€ u bâ€çeleri cihân› dutmufldur ve birbirlerine müflâlard›r kim aslâ aralar›nda aral›klar› yokdur. Bî-hisâb zeytûn ve incirleri da€lar› ve tafllar› zeyn etmifldir. Ve cümle âb-› hayât kuyular› vard›r. Ve da€lar›nda hâs›l olun palamidi ve pelidi cümle Freng gemilerine fürûht edüp kâr ederler. Ve bu dörd aded kurâlardan cümle iki bin aded tüfengli fecereleri ç›kar. Köyleri mutî‘ oldu, ammâ bir lu‘b ile bu kâfirlerin cümle ellerinden tüfenglerin dahi almak müyesser [ola]. *Âmîn ve yâ mu‘în ve yâ Mühîn*.

Andan bu karyelere bir sâ‘at k›ble taraf›na karîb,

Karye-i Ayo Varvara: Bir yalç›n kayal› da€ ete€inde yüz evli ve yüz tüfengli kefereleri var. Bâ€ u bâ€çeleri ve âb-› hayât sular› yayladan gelir âb [u] hevâs› latîf küçük köydür.

Ve bunun garb taraf›na bir buçuk sâ‘at gidüp,

Karye-i Mila: ‹ki yüz aded kârgîr kiremitli kal‘a-misâl evli ve iki manast›rl› ve bâ€ u bostânl› ve âb-› hayât çeflme-sârl› ve üç yüz aded tüfeng-endâzl› köydür.

Andan yine taraf-› k›bleye bir sâ‘at sarpda gidüp,

Karye-i Demirhisâr

Lisân-› Urûm'da fiidrokasro derler. Yüz aded kiremitli müzeyyen ve ma‘mûr ve her evde birer kulle mukarrerdir, zîrâ bu Manya kefereleri birbirlerine köy köy has›mlard›r kim fleb [ü] rûz ceng ederler. An›niçün evlerinde birer aded kullelerinde mazgal delikleri olup gâyetü'l-gâye sarp yerde vâki‘ olma€ile Demirhisâr derler.

Ve da€lar›nda demir ma‘denleri dahi vard›r, ammâ demirin ç›karma€› bilmezler. Ve ol ma‘den da€›nda zamân-› kadîmde bir kal‘a yeri var, Ma€rib pâdiflâh› Sultân Mansûr Ayanta kral elinden alup münhedim etmifldir. Hâlâ esâs-› âsârlar› nümâyând›r.

Ba‘dehu küffâr bu kal‘ay› amâr edüp niçe yüz sene küffâr mutasarr›f olup dururken sene (---) târîhinde K›l›ç Alî Pafla kapudan iken bir gece karaya gemilerden taflra er döküp Manya küffâr›ndan on bin aded küffâr› esîr edüp kal‘as›n câ-be-câ münhedim etmifldir.

Hâlâ ma‘mûr kö€ünde befl yüz aded tüfeng-endâz kefereyi tahrîr edüp evleri tahrîr olunmad›, zîrâ gâyet âsî kefereleri vard›r. Hattâ sene 1037 târîhinde Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ asr›nda Mankortonya ve Kalavra ve Pulya ve Anapolya ve Tementis ve Çiçilya ve ‹flpanya vilâyetlerini urup nehb ü gâret edüp sâlimîn ü gânimîn bu Manya'y› vurma€a gelen Kapudan Koca Halîl Pafla'y› bu Manya küffâr› münhezim edüp niçe bin asâkir-i ‹slâm› küffâr

k›l›çdan geçirdikleri guzât›n kemikleri y›€›n y›€›n kayalar üzre Demirhisâr karyesi kurbunda pâymâl-i rimâl olup yat›r. Ehl-i ‹slâmdan ol zamân çok ibâdullâh-› müslimîn k›rm›fllar, ya‘nî tâ bu mertebe bahâd›r u fetâ kefereleri vard›r.

Andan yine k›ble taraf›na yar›m sâ‘at ba‘îd,

Karye-i K›ryopoli

Ne mikdâr hâne idü€i ma‘lûmumuz olmayup bunlar dahi tahrîr etme€e r›zâ vermeyüp az kald› kim sulha mu€âyir ifl ola, ammâ Allâhu a‘lem iki yüz kadar kal‘a-misâl kiremit ö[r]tülü ve bâ€ u bâ€çeli evler ola. Da€› ve tafl› sâfî zeytûn ve incir ve tut a€açlar› ile müzeyyen olmufldur.

Bunun k›ble taraf›na nîm sâ‘at gidüp,

Karye-i K›rya Nero

Lisân-› ***[335b]*** Rûm'da sovuk su demekdir. Hakîkatü'l-hâl sular›n›n sovuklu€undan mâh-› Temmûz'da huzûr ile bir yudum içmek ve bir ân âdem elin su içinde tutmak muhâldir.

Ve cümle kal‘a-misâl kârgîr binâ kiremit ve kaya€an tafl› örtülü yüz elli aded kulleri ve iki yüz aded bahâd›r tüfengli kâfirleri ç›kar. Ve cânib-i erba‘as› bâ€ u bâ€çe-i iremlerdir. Âb [u] hevâs› ve binâs› latîf olmak ile mahbûb u mahbûbeleri gâyet flîrîn ve âfl›k-perest olurlar, ammâ halk› bu€day enli esmerü'l-levndirler.

Andan garb taraf›na sengistân dereli ve depeli yerleri 3 sâ‘atde aflup,

Karye-i azîm Vitiloz

Leb-i deryâya vâki‘ bin aded kal‘a-misâl sarp ve kârgîr kulleli ve ma[z]gall› ve cümlesi fieddâdî binâl› ve serâpâ kiremit örtülü evlerdir. Bu bin aded hânelerden cümle üç bin aded nâmdâr firkateci kefereleri ç›kar. Halk› gâyet bâzergânlard›r kim cümlesi Freng gibi saçl› olup ço€u siyâh Freng flapkas› gibi Eflâtûniyye tartur flapka geyerler, zîrâ fleb [ü] rûz ülfetleri ve bey‘ [u] flirâlar› cümle Freng-i pür-ceng iledir. Mâ‘adâlar› k›rm›z› fes geyüp k›rm›z› parankona çuka gö€üslük ve k›rm›z› çukadan gümüfl dü€meli ba€›r yele€i geyüp Cezâyir levendi gibi gezerler.

Ve avretleri sâ’ir Manya avretleri gibi de€ildir. Gayri gûne libâslar› ve fisdânlar› var. Cümle mücevher ve zer ü zîvere müsta€rak olup dîbâ ve flîb ü zerbâf ve kâmhâ ve dârâyî Freng fisdânlar› ve Freng pâbuçlar› geyüp bafllar› mücevher tafll› takyeli olup ba‘z› kar›lar› gümüfl ve altun tafldan takyeler geyerler.

Bâ€ u bâ€çeleri ve tut a€açlar› ve zeytûnlar› bîhisâb olup ipe€i(?) gâyet meflhûr-› âfâkd›r.

Ve âb-› hayât sular› ve âb-› nâb kuyular› ve âb u hevâs› gâyet latîf olup bir manast›r-› azîmi var. ‹çinde yüz elli ruhbânlar› olup harâca tahrîr etmedi€imizden cihân kadar hazz edüp hakîre vâfir ri‘âyet edüp,

"Hristos hakk›yçün müselmânlar eyi âdemlerdir" deyü zu‘m-› bât›llar›nca yemîn ederlerdi.

Bu deyr-i musanna‘›n papaslar›na tâ Dib Frengistân'dan beher sene niçe kerre yüz bin gurufl milyon mâl gelüp âyende vü revendegânlara yedirüp içirüp kondurup göçürürler. Hattâ Kuds-i fierîf'de olan Nasârâ Kumâmesinden dahi bu deyre hedâyâ gelir, zîrâ bu Manya Âl-i Osmân vilâyeti içinde olup Osmânl› ile harb [ü] k›tâl edüp ser-fürû etmediklerinden ve beher sene niçe bin ümmet-i Muhammedler esîr etdiklerinden bu kenîse ruhbânlar›na hedâyâlar gelir. Hakîkatü'l-hâl aceb mel‘ûn kefereleri vard›r.

Ve bunlar aslâ bir mezhebde de€illerdir. Freng'i dutup bize bey‘ eder, bizi dutup Freng'e fürûht eder. Ne millet-i Îsevî ve millet-i Mûsevî bir alay Mecûsî kefere flekilli mel‘ûnlard›r.

Ve bu cümle Manya küffârlar› birbirleriyle ceng edüp birbirlerin esîr edüp kendü o€ullar›n ve k›zlar›n dahi bizim re‘âyâm›z olan Urûmlara ve Frenglere satup kâr edinirler. Ve k›zlar›n müselmânlara ricâ edüp nikâh ile verirler. Ve birbirlerin k›rup esîr edüp birbirlerinin evlâdlar›n u€urlayup satarak kâr etmek ile geçinir keferelerdir.

Ve bu Vitiloz keferelerinin ço€usu firkatecidir. On iki pâre firkatelerin Alî Pafla havfinden biz tahrîre varmazdan bir gün mukaddem karflu k›bleleri taraf›nda deryâ içre k›rk mîl ba‘îd olan Çuka adas›na firkateleriyle ümmet-i Muhammed esîrlerin gönderüp anda h›fz etdirmifller. Anlar dahi,

"Biz flimdi Âl-i Osmân ile bar›fld›k" deyü firkatelerin Çuka adal›lar kabûl etmeyüp Zakilse adas›na göndermifller, ammâ anlardan dahi hayr gelmemifldi. Ammâ Vitiloz'un bir azîm liman› var kim dörd mîl ihâta eder bir körfezdir kim bin pâre gemi al›r. Ve dâ’imâ Venedik donanmas› bu limanda yatup sulanup bu keferelerden imdâd alup Girid küffârlar›n›n dâ’imâ kuvvet-i kalbleri bu Manya küffâr› ve âsî Arnavudlukda Kilimente ve Karada€lar ve Dukat da€lar› ve Kuryelefl da€lar›n›n Arnavud kefereleri Venedik cengcileri idi.

Ve bu Vitiloz azîm iskeledir. Liman›n›n a€z› lodos rûzgâr›na bizim Koron kal‘as› kenâr›nda Deve burnuna nâz›r on iki mîl mâbeyne-hümâlar› olup bir menzilgâh liman› vard›r. Bu hakîr abd-i fakîr bu liman a€z›na bir kal‘a binâ olunmas›n münâsib ve elyak görüp Serdâr Alî Pafla'ya arz etdim:

"‹nflâallâhu te‘âlâ bir kal‘a binâ edelim. Ne cirmde ve ne eflkâlde olaca€›n ve ne kadar neferât lâz›m olaca€›n ve ne yerden kul mevâcibleri tahsîl olaca€›n her gûne mühimmât [u] levâz›mâtlar›yla mufassal tahrîr edüp bize i‘lâm edüp inflâallâh biz dahi cemî‘i asâkir-i ‹slâm ve cümle donanma-i hümâyûn ile Vitiloz liman›na lenger-endâz olmam›z mukarr[er]dir" deyü tahrîr edüp mektûblar› geldikde

mefhûmu ma‘lûm olup cümle Vitiloz keferelerinin ihtiyârlar› ve papas-› hannâslar›yla müflâvere edüp kefereler bu mahalde kal‘a ne lâz›md›r dediklerinde bizimle me’mûr olan Moton ve Koron gâzîleri eyitdiler:

"E€er bunda bir metîn kal‘a-i Zarnata gibi olursa henüz Manya feth olup Akdeniz küffârdan emn [ü] emân olup cümle Tunus ve Tarabulus ve Cezâyir ve Girid'e gidüp gelen imdâd gemilerimize Girid'e karflu bir ârâmgâh liman ***[336a]*** olup bizim kal‘alar›m›z gemileri dahi bu Manya'ya gidüp gelmek âsân olur" dediklerinde hakîr yine cemî‘i ifl erlerinin müflâvereleri ile bu mahalle kal‘a binâ olunmas› vech-i ahsen görüldü€ün cümle kal‘an›n mühimmât [u] levâz›mâtlar›n firâden firâdâ yazup Serdâr Alî Pafla efendimize i‘lâm etdim.

Ba‘dehu bu Vitiloz liman›n›n gün do€usu taraf›nda bir ok menzili mesâfe-i ba‘îde yerde,

Karye-i azîm Kelafa: Bir düz yerde ve bir küçük ovac›k bafl›nda yüz aded ma‘mûr kulleli ve cümle kiremit örtülü dâr-› menhûslard›r. Ve üç yüz aded hâneleri harâbd›r. Ve hâlâ bâ€ u bâ€çeleri vîrând›r. Cümle iki manast›r› ve bir çeflmesi var.

Andan bir ok menzili karîb,

K›rya deresi: Vitiloz ile Kelefa köyleri aras›nda cereyân eder bir sovuk sudur ve gâyet sarp deredir. Yak›n görünür ammâ afla€› nihâyetine bir sâ‘atde enilir gâyet mahûf derk-i esfeldir.

Bu Kelefa'dan flarka bir sâ‘at gidüp,

Karye-i Kaliya: Elli mikdâr› kiremitli evlerdir, ammâ gûyâ her biri birer gûne h›nzîr hânelerdir, ammâ bâ€ u bâ€çeleri yokdur. Ancak bir âb-› hayât suyu kaynakdan ç›kup dere afla€› enüp andan Vitiloz ve Kelafa deresinden ubûr edüp Koron körfezi deryâs›na mahlût olur.

Ve Kelafa'n›n lodos cânibinde nîm sâ‘atde,

Karye-i Cibova: Leb-i deryâya bir top menzili ba‘îd bir sengistân kayal› yerde seksen aded kiremitli evlerdir. Lâkin ol kadar ma‘mûr de€illerdir. Ve sengistân yer olmak ile bâ€ u bâ€çeleri yokdur. Ve ekin ve biçin dahi nâdir olur. Ta‘âmlar›n s›€›r ve keçi ve kat›r teze€iyle piflirüp ekseriyyâ ta‘âmlar› deryâ haflerâtlar›ndan yengeç ve kerevit ve teke ve pagurya ve ›htapot ve midye ve istiridye ve sülügen ve tarak ve deniz kestânesi ve sanc› buncu misilli deryâ canavar› haflerâtlar›n yeyüp kal›mbok ekme€in tenâvül edüp flarâblar›n içüp h›nzîr gibi yat›rlar.

Ve bu Cibova'dan içerisi art›k tâ k›ble cânibine dörd konak yer bir burunda gidüp tâ Çuka adalar› mukâbilinde Manya burnunda Kaya Pafla liman›na var›nca,

Der-beyân-› vilâyet-i ‹ç Manya-i dâr-› bî-amân [u] bî-îmân

Hakkâ ki bir bî-amân yerdir kim aslâ bâ€ u bâ€çe ve eflcârât u müsmirât ve nebâtât u giyâhât mahsûlâtdan bir fley bulunmaz, ammâ cihân› ahcârât dutmufldur kim bir flibr yerde aslâ toprak yokdur.

Mezkûr karye-i Kaliya'n›n ve merkûm Cibova köyünün maflr›k taraf›nda yar›m sâ‘at bir gayyâ dere afl›r›,

Karye-i Voha: Bu mahal art›k ‹ç Manya hudûdu add olunur. Yüz hâneli bâ€ u bâ€çesiz üç yüz tüfengli kefereleri var kim cümlesi tobralar ile sâ’ir toprakl› olan köylerden toprak u€urlayup üzerlerine kal›mbok eküp kal›mbok ekme€i yerler. Cümle toprak h›rs›zlar›d›r.

Eflkâl-i aceblüleri: Siyâh çerde ve kasîrü'l-kâme ve büyük baflı ve müdevver gözlü ve samson köpe€i sözlü ve müdevver ve siyâh gözlü ve iri kulakl› ve bafllar› saçl› ve kara kafll› ve boyunlar› k›sa ve omuzlar› enli ve belleri ince bald›rlar› hemçünân ince ve tabanlar› yass› gâyet taban-kefl olup kayadan kayaya pire ve ceyrân gibi s›çrar gâyet çâpük kefelerdir.

Bunlar dahi dîn-i Îsevî'den geçinirler ammâ aslâ dîn ü mezheb ve haflr ü neflr nedir bilmezler. Taflra Manya kefereleri ve evlâdlar› bunlar›n çehresin görseler havf ederler. H›nzîrlar› ve kat›rlar› ve h›mârlar› aslâ yokdur ammâ keçileri gâyet çokdur.

Libâslar› keçi yününden mutâf gibi dokunmufl ince siyâh sof gibi esbâb geyüp bafllar›na siyâh manlifke ve ayaklar›na s›€›r ve keçi derisinden çar›k geyerler. Silâhlar› pinyal flifl ve harbe ve tüfengdir. Bârûdlar› karflu Çuka adalar› Frenginden gelüp keçi ile de€iflirler.

Ta‘âmlar› cümle dünyâda her ne kadar gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen ne kadar mahlûk-› Hudâ var ise kan› olup cân› ç›kan ve ç›kmayan zî-rûh k›sm›ndan her ne bulurlarsa elbette an› yerler. Ancak da€lar›nda y›lan ve ç›yan ve akreb olmad›€›ndan an› bulup yeyemezler. Hattâ denizde yüzer gezer deniz am›n› dahi yerler kim anda aslâ kandan bir katre eser yokdur, an› dahi yerler. Ve cümle koyun ve keçi ve ne gûne hayvânâtlar› kanlar›n âb-› hayât gibi ›ss› ›ss› içerler. Ve Taflra Manyal› kâfirlerinin dahi bulsalar kanlar›n içerler.

Ammâ bunlar aslâ deryâda firkateciler de€illerdir. Kâr [u] kisbleri deryâ mahlûkun sayd edüp yeyüp keçilerin güdüp niçe bini tafl kesüp taflra Manyal›ya kal›mbok ekme€iyle de€iflüp kâhîce anlar ile dö€üflüp geçinirler. Lâkin mahbûb avretleri olup cümle sular› sarn›çlard›r.

Ve bunlarda aslâ müselmân esîrleri yokdur, zîrâ kendülerinin dahi yiyecekleri olmayup esîrlere ne yedirsinler. Cemî‘i Frengistân kefereleri dahi bunlardan korkarlar. Ammâ hikmet-i Rabbü'l-âlemîn bunlar dahi mahlûk-› Hudâ olma€›n ***[336b]*** bunlar›n da€lar›nda bir habbe ve bir dâne hâs›l olmad›€›ndan ol Perverdigâr Allâh bu kavme y›lda bir kerre mâh-› Temmûz'da d[er]yâ ile uça uça ve der[yâ] üzre bir kanad›n koyup ve bir kanad› yelken gibi edüp hadd [ü]

hasr›n Cenâb-› Rab bilir ol kadar b›ld›rc›n kufllar› bu ‹ç Manya da€lar›na gelüp da€ u tafl b›ld›rc›n tuyûrundan görünmeyüp cümle on bin aded ‹ç Manya kefereleri avret o€lanlar›yla bu da€lara düflüp cümle b›ld›rc›nlar› a€ kepçeler ile sayd edüp bafllar›n koparup tü€leri ve içleriyle kayalardaki sarn›ç çukurlar› içre tuzlayup b›ra€›rlar ve üstlerine iri iri tafllar koyup kaparlar, kâmil befl alt› ay tuz içre salamura olup vakt-i flitâda befl alt› ay kufl turflusu ile Rabbü'l-ibâd bu kullar›n perverifl edüp dahi gayri vilâyete kufl turflu[s]u satarlar. Gâyet semîn ve lezîz ve latîf kufl turflusu olur kim k›rk gün k›rk gece deryâdan bu kavme böyle mâ'ide-misâl gûyâ tuyûr-› sülvân gelir. [1] «E†«‰‰OA†Y

Ammâ bu mezkûr kufl turflular›n yeyüp gâyet ten-perver olup kuvvet [ü] kuvâlar› yerinde zeber-dest olduklar›ndan dâ'imâ bizim Pasov[a] kal'am›z›n gâzîleriyle ceng ederler, ammâ kabâhat bizim kal'a halk›ndad›r. Bunlar›n evlâd [u] ›yâllerin u€urlayup kendileri de esîr etdikleri ecilden bunlar dahi Pasova askeriyle dâ'imâ ceng ederler.

Bu ‹ç Manya halk› derbeder ve müflis ve bî-hâs›l olma€›n bunda atlar›m›z ve kendilerimiz açl›kdan hâllerimiz mükedder olup bir ayak evvel Taflra Manya'ya ç›kma€a cidd [ü] ihtimâm edüp cemî'i keferelerinin harâclar›n suhûletle tahrîr edüp andan yine cânib-i flarka (---) sâ'at sarp yollar ile bizim Âl-i Osmân kal'alar›ndan,

Kal'a-i Pasova'ya vard›k. Mâ-tekaddem bin yetmifl yedide evsâf› tahrîr olunmufldur. Ertesi gün bundan befl kat›r yükü bu€day ekme€i ve atlar›m›za yemler alup yine ‹ç Manya'ya girüp bir top menzili Pasova'dan garba gidüp,

Karye-i Kalokitolar: Sarp bay›rlar ve tafll›klar içre cümle alt› aded mahalle büyük köyler bir yere cem' olmufllard›r. Cümle iki bin iki yüz aded tüfeng-endâz kefereleri vard›r. Câ-be-câ bizim vilâyet topra€›ndan u€urlayarak küçücük bâ€lar› vard›r. Bunun dahi k›ble taraf› dahi tâ Vatiye kö€üne var›nca ‹ç Manya add olunur.

Bu ‹ç Manya kavminin baflka lehce-i mahsûsal› lisânlar› vard›r.

Der-fasl-› lisân-› kefere-i ‹ç Manyata

Evvelâ akçe saymalar› böyledir.

eno	*diyo*	*tero*
1	2	3
tesero	*pendo*	*ekso*
4	5	6
efto	*ohto*	*enko*
7	8	9

dokon	*kal›mbok*	*›ksilo*
10	ekmek	odun
avgom	*naldirfe bidem*	*mavrom matyamu*
yumurta	sevdi€im	cân›m
g›gayinke gohatuna		*puliya samura salamor*
benim ömrüm kad›nc›€›m		b›ld›rc›n kuflu turflusu

Niçe bin gûne elfâz-› mühme[le]leri var ammâ savt-› hazîn ile â€âze etdikleri rehâvî makâm›nda ‹ngilis borusu ve torompetesi gibi sadâ verir murabba'lar› bu gûnedir.

Murabba'ât-› lisân-› Manya Rûmu

Fesanesa lesa lesa ke firitye setu karavi,
Le le le le le le le le leha,

Lefkada kemu peda kemu maro matyemu yuvuravi,
Le le le le le le le le leha,

Tun zarifun tanbiçar yotomor fonda palikarvuy,
Le le le le le le le le leha,

‹hayinke gohatunaki hapayis tohama merravi,
Di€er le le.

Niçe gûne terennümâtlar› var. Befli onu bir yere gelüp rehâvî makâm›nda savt-› hazîn ile gâyet musanna' tahrîrâtlar ederler, anlara mahsûs â€âzelerdir.

Ba'dehu mezkûr **Vatiye kö€ü**nden kalkup sengistânlar içre tâ **Yarakari köyü**ne var›nca 8 sâ'atde piyâde taban çeküp atlar›m›z›n na'llar› kalmayup çizmelerimizin altlar› hem-çünân pâre pâre olup yüz bin derd-i belâ ve renc-i anâ-y› mihen çekerek 9 sâ'atde,

Evsâf-› ibret-nümâ-y› kal'a-i Güllü

Mâ-tekaddem Ayanta kral binâs›d›r. Ba'dehu sene (---) târîhinde Macar Alî Pafla Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda Venedik elinden feth edüp hâlâ der-i dîvâr› metîn ve müstahkemdir, ammâ kulunu Sultân Ahmed Hân asr›nda Manya keferesi k›rup ol zamândan berü hâlâ hâlî kalm›fld›r.

Bu kal'aya bir top menzili karîb,

Kaya Pafla liman›

Befl yüz pâre gemi alup a€z› cânib-i flarka bir liman-› azîm olup cemî'i Arabistân ve Frengistân'dan kopan gemilerin ubûrgâh›d›r kim Manya'n›n tâ burnunda vâki' olup Akdeniz içinde üç yüz mîl yerden nümâyân evc-i âs›mâna ser çekmifl bir kayal› burundur.

[1] *Kur'ân,* Bakara, 20; "Allâh her fleye kadirdir"

Bu menzil bafl› liman içinde âb-› hayât sular dahi vard›r. Her ne kadar iri mefret kalyonlar girse birer demir üzre bî-bâk ü bî-pervâ sekiz rûzgârdan emîn yat›l›r, bir emn [ü] emân liman-› când›r. El-hâs›l gâyet ta‘mîr [ü] iltifât edecek kal‘a ve limand›r.

Bu kal‘aya er konsa bir dahi küffâr›n donanmas› gelüp karâr-dâde olamayup ‹ç Manya kâfirinin burunlar› k›r›lup bizim Girid'e gidüp gelen gemilerimize bir cây-› emân olurdu, zîrâ bu liman›n k›blesinde Girid cezîresinin da€lar› *[337a]* ve Çuka adalar› alâ mele’i'n-nâs râygând›r, ammâ hâlâ bu mahaller ‹ç Manya kâfirleri havfinden ›ss›z arz-› hâliye bî-hâs›l sengistân yerler kalup küffâr› da dâ’imâ ›syân üzre olup,

Yine bizi bu mahallere getiren P›rastoz kefereleri ile gerü cânib-i flimâle avdet edüp 3 sâ‘atde,

Karye-i Kolorya: Bin hâneli bî-hâs›l kefere köyüdür kim befl bin aded tüfeng-endâz kefereleri ç›kar.

Temâflâ-y› garîbe: Bu köyü tahrîr edüp atlar ile gezerken bir zeytûn d›raht› alt›nda bir pençe-i âfitâbe avret bafl›na yeflil bez örtüp kuca€›nda dahi bir yeflil bez örtülü bir ma‘sûmu olup hemân ol avret aya€ üzre kalkup kuca€›ndaki ma‘sûmun yere b›ra€up lisân-› Urûm lehçesi üzre "Âh cân›m Evliyâ Çelebi" deyüp feryâd ederek hakîrin at› rikâb›na sar›lup gözlerinden kanl› yafllar›n çekîde çekîde döküp tazarru‘ [u] nâlifller etdikde ci€erim pâre pâre olup akl›m bafl›mdan gitdi. Hemân hakîr eyitdim:

"Bire avret! Sen benim Evliyâ Çelebi oldu€um bu kâfiristânda neden bildin?" dedikde avret eyitdi:

"Ben Bardunya kapudan› Emîr Hasan A€a'n›n k›z› Sâ’ime de€il miyim? Sen bizim evimize hidmetkârlar›nla konup babam›n ne kadar zamân tuz ekme€in yedin, bilmez misin, iflte flimdi yedi y›ld›r bunda esîrim" deyüp kan a€layup yine o€lun kuca€›na ald›kda hakîr eyitdim:

"Bire k›z tiz flu bizim o€lan›n bir at›na binüp seni alup kaçup bugün seni babana ve anana vâs›l edeyim" dedikde hemân mel‘ûne avret nâ-hakîkat eydir:

"Yoh cân›m Çelebici€im, benim kuca€›mda evlâdci€im benim Lemberaki kapudan›mdand›r, her zamân kiliseye kocamla gidüp gelirim, ben emîrlik istemem" dedikde bizden hayli alarka durup tebessümler edüp,

"Var›n sa€l›caklar ile" dedikde hemân hât›ra hutûr etdi ki flu mel‘ûneyi katl edüp geçüp gidem. Yine eyitdim:

"Bire k›z gel seni baban Hasan A€a kar›ndafl›ma götüreyim" deyü at ile yan›na yak›n vard›kda ol dahi evine yak›n varup hemân firâr edüp kapusundan içeri girüp kapusunu sedd etdi.

‹flte böyle Manya diyâr›nda niçe bin aded ehl-i ›yâl-i Muhammedî ve niçe bin ümmet-i Resûlullâh-› Ahmedî esîr-i bend-i zencîr olmufl bir vilâyet-i bî-amând›r.

Hamd-i Hudâ bu abd-i kemter yüz yetmifl nefer ümmet-i Muhammed'i bu seyâhatimizde esîrlikden halâs edüp niçe binini kâfiristânlara gönderüp niçe yüzünü köylerindeki zindânlar›nda haps etdikleri ma‘lûmumuz olmufl idi, ammâ ellerinden almak muhâl-ender-muhâl. Hemân Cenâb-› Bârî azametiyle anlar› dahi esîrlikden halâs ede.

Ba‘dehu bu mezkû[r] Kolorya kö€ünden kalkup yine Manya kurâlar› içre mukaddemâ tahrîr olunan kurâlar içre üç gün gerüye gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Zarnata'ya dâhil olup Alî Pafla efendimize buluflup halâs etdi€imiz ümmet-i Muhammed esîrlerinin yüz yetmifl adedin dahi selâmetle Alî Pafla'ya teslîm edüp Alî Pafla-y› Hâtem-i Tay cümle esîr-i ümmet-i Muhammedler[e] birer kat libâslar ile onar altun ihsânlar edüp her biri birer cânibe vatan-› aslîlerine giderken hakîre hayr du‘âlar edüp revâne oldular.

Ba‘dehu Alî Pafla-y› âk›bet-endîfl Zarnata kal‘as›na iki bin aded yarar ve nâmdâr kul koyup ve cemî‘i cebehâne ve mühimmât [u] levâz›mâtlar›n müstevfâ görüp sene 1081 Rebî‘u'l-âhir'inin evvel Cum‘as› Hunkâr câmi‘inde edâ olunup hakîr savâb›na kasd edüp müezzinlikler edüp Manya vilâyetinin yetmifl yedi pâre kurâlar›n mâ-vaka‘› üzre kefere bafl›na harâclar ve köylerinin cümle evlerin tahrîr etdi€im defterleri Alî Pafla'ya verüp hakîre bir hil‘at-i fâhire geydirüp bir Manya kölesi ve iki aded Manya k›zlar› ve bir küheylân at ve üç yüz Frengî altun ve üç yüz gurufl dahi hüddâmlar›ma birer çuka ve birer kumâfllar ile ihsân [u] in‘âmlar edüp buyurdular kim:

"Evliyâ Efendi, bu kal‘an›n fethi ve imâreti müjdesiyle seni der-i devlete kal‘a miftâhlar›yla gönderirim. Tiz bu kal‘an›n hey’et-i eflkâli tasvîrin cümle der-i dîvârlar› ve dervezeleri ve tabyalar› ve içinde amâr olan hânedânlar›ndan câmi‘ ve mesâcid ve tekyeler ve hân ve medrese ve mektebleri ile dörd tabaka ‹slâmbo[l] kâ€›d›na kal‘an›n sûretin tahrîr eyle" dedikde hakîr bir hafta içinde cümle minvâl-i meflrûh üzre elvân boyalarla bir Freng-pesend kal‘a tahrîr etdi€im Hunkâr câmi‘ini gören ve sâ’ir hayâl-pesend amâristânlar›n gören engüflt ber-dehen etdiler.

Ve Hunkâr câmi‘inin mihrâb› üzre mermerde Karahisârî tarz› müzehheb hatt ile:

[1] †„‰A«†œŒ‰†Y

âyetin ve minber üzre

lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh

ism-i celâllerin ve bâlâda tahrîr olunan flikeste beste ve güfte târîhleri mermerler üzre hakîr yazup hakkâ ki

---

1 *Kur’ân,* Âl-i ‘‹mrân, 37; "Zekeriya onun yan›na, mâbede her girdi€inde [yan›nda bir r›z›k bulurdu]"

sikke'i mermerde kazup kal‘a kapular› üzre koyup niçe yüz gûne âsâr-› acîbeler edüp hakîrin inflâ etdirdi€i tekyeme dükkânlar› vakf edüp tekyeyi gûyâ nûr etdim. Cenâb-› Kibriyâ kabûl-› dergâh ede.

Ve eflkâl-i kal‘a tasvîrinde tahrîr olunan,

Târîh-i feth-i kal‘a-i Zarnata der-vilâyet-i Manyata: ***[337b]***

Hamdü lillâh Hân Mehemmed Râbi‘in devrinde kim,
Kandiye feth oldu feth ola ‹lâhî Malta,

Mîr-i mîrân› Alî Pafla'y› serdâr eyleyüp,
Emr edüp dedikde feth ola bilâd-› Manyata,

Asker-i deryâ-misâl ile gelüp meks eyledi,
Ç›kd› istikbâle ehl-i Manya ve Kalavrata,

Bir Alî'lik eyleyüp feth etdi Manya mülkünü,
Bârekallâh dedi kavm-i Yanya ve Kalavrata,

Evliyâ bu feth içinde bulunup etdi du‘â,
Âh edüp Manyal› dedi târîhin vây Zarnata.

Sene 1081.

Di€er târîh:

Evliyâ göricek esâs›n an›n,
Dedi târîhi Hay Hafîz Allâh.

Sene 1081.

Di€er târîh:

Evliyâ vaz‘ edince esâs›n an›n,
Dedi târîhi bu binâ-y› azîm.

Sene 1081.

Niçe gûne târîhler dahi tahrîr olunup pafla-y› kâmkâr dahi Zarnata kal‘as›n›n gere€i gibi cümle mühimmât [u] levâz›mâtlar›n görüp mukaddemâ hakîrin arz etdi€i "Kelafa liman›n› kal‘a lâz›md›r" dedi€im mahalle serdâr-› mu‘azzam karadan cümle asker-i ‹slâm ile Manya içinden gemiyle âmâde olup bahrden dahi cümle donanma-i hümâyûn ile cümle Moton ve Koron ve Ball›badra ve ‹nebaht› ve Aya Mavra ve Pireveze firkateleri dahi hâz›r-bâfl palpa olduklar›nda Alî Pafla hakîre der-i devlete gidecek fetihnâme-i Zarnata'y› miftâhlar›yla ve niçe yüz mektûblar verüp Arnavudistân içinde yolumuz üzre olan befl sancak yerde olan sancak be€lerinin ve cümle kal‘a neferâtlar›n›n n›sf askerleri ve cümle serdârlar›n elleri alt›nda olan yeniçeri ve topçu ve cebecileri ve kulo€lular› ve ne kadar eli berâtl› pâdiflâh kulu geçinenleri ve sancak paflas› askerleri ve her sancakda ne kadar ›rgat ve neccâr ve bennâ ve çerâhorân re‘âyâ ve kireççi ve taflç›lar var ise kad›lar ile cümle vilâyet-i Manya'ya gelüp muhâfaza edüp Kelefa kal‘as›n müceddeden binâ olunmas›yçün bu hakîre mezkûr merkûm askerlerin tahsîli fermân›yla mezkûr sancaklara gönderüp yine hakîre üç yüz altun ve bir at dahi ihsân eyleyüp bu hakîr,

Manya'dan Arnavudistân'›n sancaklar›na ve Âsitâne-i sa‘âdet taraf›na gitdi€imiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ bu abd-i kemter Manya'dan Alî Pafla efendimizle ve cümle ahbâb ile vedâ‘laflup anlar Manya vilâyetinde Kelafa kal‘as›n binâ etme€e teveccüh etdiler. Hakîr *bism-i ‹lâh* ile Manya'dan kalkup me'mûr oldu€umuz Arnavudistân sancaklar› bunlard›r kim zikr olunur.

Evvelâ Kapudan pafla hükmünde ‹nebaht› sanca€› ve yine Kapudan pafla destinde Karl›eli sanca€› ve yine elinde Aya Ma[v]ra sanca€› ve Rûmeli eyâletinde Yanya sanca€› ve Delvine sanca€› ve Avlonya sanca€› ve Elbasan sanca€› ve Ohri sanca€›.

Bu mezkûr sekiz aded sancaklar›n emr-i flerîflerin alup Manya'dan ç›kup bu mezkûr sancaklar›n seyâhatlarin s›hhat ile itmâm etme€i Hudâ-y› Müte‘âl âsân edüp asâkir-i ‹slâm› dahi tahsîl etmek müyesser ola.

Evvelâ Manya'dan 6 sâ‘atde cânib-i flimâle fiehbâz köyleri içre yokufl afla€› gidüp,

Kal‘a-i Kalamata: Mukaddemâ mevsûfdur. Andan 4 sâ‘at flarka gidüp,

Karye-i Koçova: Andan 10 sâ‘atde *el-›yâzen billâh* ol muhâlif yayla yoluyla renc-i anâ-y› meflakkat-i râh çekerek gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Mizistre: Bu flehir mukaddemâ mevsûfdur, ammâ flimdi avustos eyyâm›nda bir pana-y›r-› azîmine râst gelüp temâflâ etdik. Yetmifl seksen bin benî âdem cem‘ olup bir hengâme çârsû-y› bâzârd›r kim e€er evsâf›n tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olur. Ancak flundan ma‘lûm-› sa‘âdet ola kim on günde k›rk bin kantâr harîr-i gûnâ-gûn bey‘ [u] flirâ olunur. Sâ'ir eflyâlar›n bey‘ [u] flirâlar› buna göre k›yâs olup on gün on gece âdem deryâs› cem‘iyyet-i kübrâs› olur.

Bu flehirde monla-y› hâkim Zekeriyyâ Efendi hakîre bir bikr-i nâ-flüküfte-i ahter Manya k›z› ve yüz altun ve befl donluk çuka ve hüddâmlar›ma da ihsân edüp andan yine flark taraf›na 8 sâ‘at gidüp,

Menzil-i kasaba-i Taraboliçse, andan 9 sâ‘atde **kal‘a-i Arhoz,** andan 8 sâ‘atde **kal‘a-i Gördüs**. Bunlar bâlâda memdûhlard›r.

Andan bir kefltîye süvâr olup k›ble rûzgâr›yla ‹nebaht› körfezi içre 8 sâ‘atde muvâf›k eyyâm-› müsâ‘id ile bâ€ bozumu mevsiminde pupa eyyâm ile gidüp,

Menzil-i iskele-i Salona: A€r›boz sanca€› hâkinde bu iskelede bir hân ve birkaç mahzenler var, gayri amâristân yokdur.

Bu iskeleden flimâle 4 sâ‘atde da€lar içre gidüp,

Der-evsâf-› kasaba-i Salona

A€r›boz sanca€› hâkinde Ayfle Sultân hâss›d›r. Ve yüz elli akçe kazâd›r ve nâhiyesi (---) aded ma‘mûr kurâlard›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve a‘yân›ndan Kâtib Hac› ‹brâhîm Çelebi'dir. Ve bu Salona'n›n cânib-i erba‘as› sâfî da€lar ve da€lar›nda sâfî bâ€lar ve râ€lar vard›r.

Cümle sekiz mahalle ve cümle kiremit örtülü (---) aded ma‘mûr tahtânî ve fevkânî evlerdir.

Ve cümle (---) aded mihrâbd›r. Evvelâ çârsû içre (---) câmi‘i (---) (---) (---) câmi‘i (---) (---) (---). Mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve cümle bir aded Durak Be€ medresesi, aceb hayrât-› azîm evkâfd›r.

Ve cümle üç mekteb ve cümle iki tekye ve cümle (---) hammâm ve cümle (---) aded hân ve cümle (---) aded dükkânlar› var, ammâ ***[338a]*** bezzâzistân› ve kurflum örtülü imâretleri yokdur, ammâ âb [u] hevâs› gâyet latîfdir.

Andan garba 4 sâ‘at gidüp mefleyistânlar› ve d›raht-› müntehâlar› seyr [ü] temâflâ edüp,

Evsâf-› kasaba-i Kerbenefl

‹nebaht› topra€› hükmündedir. Sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---). Ve yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâlard›r. Hâkimi sancak be€i voyvadas›d›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve harâc a€as› ve a‘yân [u] eflrâflar›ndan Kad› Kerbeneflzâdelerdir. Ulemâ ve sulehâ ve meflâyihleri çokdur.

fiehrin amâristân› bir (---) (---) (---) vâki‘ olup gûyâ bâ€-› Merâmd›r. Cümle (---) aded mahalle ve cümle (---) aded kiremit örtülü âb-› hayât sulu ma‘mûr u müzeyyen kârgîr binâl› tahtânî ve fevkânî hânedânlard›r. Cümleden (---) sarây› (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Ve cümle (---) aded mihrâbd›r. Evvelâ çârsû içinde (---) câmi‘i (çarsu içinde) vâki‘dir. Ve (---) câmi‘i (---) (---) (---) (---) (---) (---). Mâ‘adâ cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir.

Ve cümle (---) aded medresedir. Ve cümle 3 aded mekteb-i t›flân-› püserând›r. Ve cümle 2 aded hânkâh-› dervîflând›r. Ve cümle 2 aded hammâm-› dilsitând›r. Ve cümle (---) aded hân-› tüccârând›r. Ve cümle 45 aded dükkân-› esnâfând›r, ammâ bezzâzistân› yokdur, ammâ her metâ‘lar› bulunur.

Ve âb [u] hevâs› gâyet latîf olup bâ€ u bâ€çelerinde engûrü ve ayvas› memdûhdur. Lâkin halk› sehel Urûmflad›r, ammâ ni‘metleri mebzûl muhibb-i fukarâ ticâret ile geçinir halk› vard›r. ‹skeleleri Salona ve ‹nebaht› limanlar›d›r.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ziyâret-i (---) (---) (---) (---).

Andan kalkup garb taraf›na *el-›yâzen billâh* eyle bir bî-amân da€lar› (---) sâ‘atde aflup,

Karye-i Durak Be€ çiftli€i: Anda futûr ta‘âm›n yeyüp andan (---) sâ‘at yine cânib-i garba gidüp bir sâ‘at dahi leb-i deryâ ile ‹nebaht›'n›n zeytûn bâ€lar› ve bâ€ [u] besâtînlerinde zevk ü safâlar edüp temâflâlar ederek,

Evsâf-› kal‘a-i bî-misâl krallar taht›, ya‘nî h›sn-› hasîn-i üstüvâr Eynebaht›

Be-kavl-i müverrihîn-i Rûm Yanvan bu kal‘an›n ibtidâ bânîsi Kavala kal‘as› sâhibi Feylekos binâs› olup ba‘dehu Rûm elinden Venedik bir hîle ile kabza-i teshîre alup dahi ziyâde amâr edüp ba‘dehu sene 905 târîhinde bizzât Sultân Bâyezîd-i Velî Venedik elinden feth etmifldir kim mukaddemâ Venedik Pirinc-pirimi taht› idi.

Rûmeli hâkinde ‹nebaht› körfezi kenâr›nda Kapudan pafla eyâletinde sancak be€i taht›d›r kim be€i kânûn üzre deryâda befl pâre kad›rga ile sefer efler. Be€i gâzî ve sa‘îd-i flehîd Durak Be€ idi. Girid'in Hanya kurbunda deryâda Venedik donanmas›yla ceng-i azîm edüp flehîd oldukda hâlâ sanca€› o€luna sadaka olunup ilâ mâflâallâh mutasarr›fd›r.

Kânûn-› Süleymân Hân üzre be€inin hâss-› hümâyûnu taraf-› pâdiflâhîden 300.000 yük akçedir. Ve ze‘âmeti 13 adeddir ve tîmâr› 287 adeddir ve alaybe€i ve çeribafl› ve yüzbafl›s› olup hîn-i seferde be€inin askerleriyle cümle erbâb-› tîmâr›n cebelü askeriyle alt› bin asker olup alt› pâre kad›rgalar ile deryâda sefer eflerler güzîde askerlerdir.

fiehrin hâkimleri be€ seferde iken kâ’immakâmd›r. Ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r kim cümle nevâhî kurâlar› (---) aded köylerdir. Kad›ya senevî üç bin gurufl ve be€ine ber-vech-i adâlet on yedi bin gurufl hâs›l olur. Nakîbü'l-eflrâf› ve fleyhülislâm› ve flehir nâ’ibi ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve (---) aded kal‘a neferâtlar› ve flehir subafl›s› ve flehir kethudâs› ve mi‘mâr a€as› ve muhtesib a€as› ve kapdan(?) a€as› ve harâc a€as› ve on iki aded kal‘a a€alar› ve mu‘temed bafl› ve liman a€as› vard›r.

Eflkâl-i kal‘as›: Rûmeli taraf›nda leb-i deryâda (---) da€› burnunda bir toprakl› ve kayal› bir kûh-› müntehâ üzre flekl-i müselles bir fieddâdî mutarrafl tafl binâ-y› hâz›r-bâfl li-ecl-i savafl-› perhâfl bir kal‘a-i h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn hisâr-› üstüvâr-› kadîm ve bir sûr-› azîmdir kim refî‘u'l-bünyân ve halk› azîmü’fl-flân kimesnelerdir.

Cirmi dâ’iren-mâdâr kâmil üç bin ad›md›r bin ad›m dahi deryâ taraf›d›r. Ve iki taraf› karas› kâmil üç bin befl yüz ad›md›r. Bu hisâb üzre cümle girdâ-girdi dörd bin befl yüz hatvedir. Bu ad›mlar kal‘a dîvârlar› üzredir, yohsa handak kenâr›nca ad›mlansa dahi vâsi‘dir. Ammâ tafll›k yerde vâki‘ olmak ile handak› ol kadar amîk de€ildir ammâ ârizdir. Ve iç kal‘as›n›n

semtinde sehel havâlesi olmak ile bu taraflar›n›n handaklar› gayyâ-misâl derbenddir. Ve kara taraflar› bir dereli ve depeli yerlerdir. Ammâ cümle yal›n kat dîvârd›r lâkin iç kal‘a taraflar› onar arfl›n enli dîvârlard›r. Ve gâyet metîn ve müstahkem dirsekleri ebrâclar› var kim cümle yetmifl yedi aded kullelerdir.

Ve garb taraf› e€ri ve bü€rü binâ olunup dâ’iren-mâdâr cümle befl aded kal‘a kapular› var. ‹kisi semt-i garba nâz›rd›r, biri afla€› kal‘adad›r kim kastele gider. Ve biri orta kal‘ada olup ol dahi kastel cânibine bakar. ***[338b]*** Ve bir kapu dahi iskele kapusudur kim Salona kapusu derler, kasaba-i Salona'ya gider. Ve bir kapu dahi iç kal‘a kapusudur. Bu kal‘a gerçi flekl-i müsellesdir ammâ gûyâ pâpuççu mufltas› gibi beli incedir. Meselâ bu eflkâldedir.

Liman

Ve cümle yedi kat bölme bölme hisârd›r. Her bölmelerin dîvârlar›nda bir kapular› mukarrerdir. Ve dahi tâ da€ befl›nda da€lara havâle iç kal‘ad›r ammâ gâyet metîndir. Ve iç hisârdan afla€› tâ Yal› kapusuna gelince alt› kat hisâr dîvâr›n geçüp kâmil bin ad›md›r. Ve liman› hisâr içinde binâ ile yap›lm›fl amelî bir küçük limand›r kim ›€rib kay›klar› ve firkateleri bunda yat›rlar. Kad›rgalar taflra büyük liman içinde lenger b›ra€up yat›rlar, ammâ büyük barça kalyonlar› limana karflu körfez denizinde yat›rlar. Ve liman›n›n kenâr›nda bir yerlü kaya içinde bir âb-› hayât su akar. Ammâ liman taraf›nda kal‘a dîvârlar› alçakd›r, lâkin enlidir. Ve ebrâclar› çokdur. Bu cirmde olan kal‘an›n içinde,

Der-aded-i cevâmi‘hâ-y› selâtîn-i Âl-i Osmân ve gayri ibâdetgâh-› mü’minân: Cümle sekiz aded cevâmi‘lerdir. Cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik eski hisârda {liman kurbunda} Sultân Bâyezîd-i Velî'nin Fethiyye câmi‘i, bir minâreli kâr-› kadîm ma‘bedgâh-› azîmdir. Andan Durak Be€ sarây› kurbunda {olmak ile bir câmi‘i ta‘mîr ü termîm etdi€inden Durak Pafla câmi‘i derler. Ammâ} Mehemmed Efendi tekyesi câmi‘idir. Andan Yenikapudan Büyükkapu câmi‘i, andan Küçükkapu câmi‘i, andan Pigadya câmi‘i, andan orta hisârda Mehemmed Efendi câmi‘i, andan yukaru hisârda Baba Çavufl câmi‘i, andan yukaru hisârda yine cebehâneye muttas›l Bâyezîd-i Velî Hân câmi‘i, andan büyük kapudan taflra Ömer Efendi câmi‘i.

Der-defâtirât-› medâris-i müfessirân-› müslimât: Cümle üç aded medreseler vard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-kâ’imât-› mekteb-i s›byân-› necîbât: Cümle (---) aded dâru't-ta‘lîm-i ebcedhân-› püserând›r. Cümleden Müftî Mes‘ûd Efendi mektebi evkâf-› azîm olup her sene bafl›nda s›byânlara hil‘at-i fâhireleri ç›kar.

Der-hânkâh-› dervîflân-› meczûbât: Cümle alt› aded tekyegâh-› fukarâd›r. Cümleden câmi‘ sâhibi Mehemmed Efendi tekyesi ma‘mûr u müzeyyendir kim liman kurbunda Karabafl Mehemmed Efendi tekyesi nâm›yla ma‘rûf bir hânkâh-› Halvetî'dir. Ve bölme hisârda Azîz Mehemmed Efendi tekyesi *kuddise s›rruhu* âsitâne-i azîmdir. Yüzden mütecâviz fakr [ü] fâka sâhibi h›rka-pûfl erenleri var. Ve Salina kapusundan taflra fieyh Ömer Efendi tekyesi ve eflfieyh Küçük Mehemmed Efendi tekyesi.

Der-aded-i mesâcidhâ-y› mahallât: Cümle on bir aded mahallât mezkitleridir. Cümleden mükellef câmi‘ olma€a müsta‘id kal‘ada Parmaks›z Hac› mescidi, Ebus's-su‘ûd Efendi mescidi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-tavsîfât-› hammâmât-› erbâb-› hâcât: Cümle üç aded hammâmlar› vard›r. Biri çârsû içinde (---) hammâm›, çiftedir. Birine dâ’imâ nisvânlar girirler. Ve biri liman kurbunda (---) hammâm› gâyet latîf ve müferrihdir. Ve biri yukaru Pigadya hammâm›, latîfdir. Ammâ iki yüzden mütecâviz sarây hammâmlar› vard›r.

Der-aded-i hân-› tüccârân-› ehl-i iflgâlât: Cümle afla€› kal‘ada iki aded metîn kârgîr binâ hânlard›r. (---) (---) (---)

Der-kârhâne-i dekâkîn-i ehl-i iktisâb: cümle-cümle iki yüz aded dekâkînlerdir, ammâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin Salona kapusu ndan taflra çaylar bafl›nda leb-i deryâda bir tabahânesi var kim bir diyârda misli yokdur. ‹ki bafllar› baflka kapulu bir kal‘a-i azîm-misâl debbâ€hânedir kim içinde bir tuhfe mescidi ve havzlar› ve müte‘addid müsâfirhâne hücreleri ve tekyeleri var kim bir diyârda böyle Âh-i Evrân oca€› yokdur. Kanl› olan kimesneler bu âsitâneye girse üstâdlar an› hâkime vermezler ve gayri taflra ç›karmazlar. Tâ an› dibâ€at ile pâk edüp tâ’ib ü tâhir olup üstâd-› kâmil ederler. Bu kârhânenin bâ€ u bâ€çeleri ve niçe âb-› hayât arklar› akup deryâya mahlût olur bir pâk debbâ€hâne-i azîmdir. Ammâ Salona kapusu ndan taflra bu tabahâne kurbundaki varoflda dahi mükellef dükkânlar vard›r ammâ add etmedim, ammâ gâyet ma‘mûr u müzeyyen hânedân-› azîmler var kim cümle bâ€ u bâ€çeli ve âb-› revânl› hâne-i zîbâlard›r.

Der-vasf-› sarây-› aded-i a‘yân [u] a€avât: Cümle bu hisâr enderûn [u] bîrûnunda üç bin aded tahtânî ve fevkânî ve kârgîr binâ mükellef ü mükemmel ve ma‘mûr u müzeyyen ve flîrîn fieddâdî binâl› ve serâpâ kiremitler ile mestûr ekseriyyâ kâfirden kalma hâne-i ma‘mûrlard›r. Cümle evleri körfez içine biri biri üzre kat-ender-kat k›bleye nâz›r afla€› leb-i deryâdan tâ yukaru ve iç kal‘aya var›nca tabaka tabaka evleri gûnâ-gûn revzenler ile ârâste ve elvân elvân maksûre ve flâhniflîn ve kameriyyeler ile pîrâste

olmufl bir hasretü'l-mülûk flehr-i flîrîndir kim cümle sokaklar› enifl ve yokufl pâk tafl kald›r›m döfleli flâhrâhlard›r.

Der-aded-i çeflme-sâr-› âb-› hayât: Cümle k›rk befl aded çeflme-sârlardan mâ‘adâ her hânedânlarda birer âb-› hayât uyûn-› câriyeler cereyân etmededir, zîrâ cümle bu flehrin enderûn [u] bîrûnunda iki yüz k›rk befl aded aynü'l-hayât misilli kayalardan kaynayup ç›kar kaynak sular› var kim mâh-› Temmûz'da bir âdem râhat ile üç yudum âb-› zülâlinden huzûr ile nûfl edemez ve bir âdem suya ellerin bir ân sokamaz. Tâ bu mertebe bârid ü rakîk ve berrâk âb-› pâklerdir kim gûyâ turna gözüdür. Bu âb-› cârîler cümle evlerden cereyân eder. *[339a]* Ammâ yukaru kal‘a hânelerinde bu sular yokdur, zîrâ sa‘b yerler olmak ile kal‘an›n kastel taraf›n›n iç yüzlerinde ba‘z› arz-› hâliye yerler vard›r. Gâyet sengistân mahaller olup enüp ç›kmas› usret oldu€undan evleri yokdur, zîrâ büyük kal‘a-i vâsi‘dir. Ve iç kal‘a taraf›nda (---) (---) da€› iç kal‘aya havâle olmak ile gâyet sarp binâ olunup evleri dahi sarpd›r.

Ist›lâhât-› ahâlî-i flehir: Cümle halk› fasîh ü belî€ Türkçe kelimât etdiklerinden mâ‘adâ lisân-› Rûm ve lisân-› Arnavudca kelimât ederler. Halk› gâyet flecî‘ ü tüvânâ ve bâlâ-kad zorâver ü dilâver ü server hünerver firkateci gâzîleri vard›r ve gâyet garîb-dostdurlar.

Der-k›yâfet-i merd-i meydân-› ricâlât: A‘yân-› kibâr› muhteflemâne semmûr lepâçeler ve kâmhâ ve atlâs ve hârâlar geyerler. Ve [zü]mre-i ulemâ ve sulehâs› çukalar ve helâlî libâslar geyerler. Tâze fetâlar› cümle Cezâyirli esvâblar› geyüp k›rm›z› fes ve ba€›r yelekleri ve gö€üslükler ve siyâh fillallar geyüp bellerinde üçü bir yerde pala b›çak ve muhattem kuflak kuflanup arkalar›nda birer Cezâyir ihrâmlar› geyüp gezerler. Ammâ zenâneleri ne libâs›nda olduklar›n aslâ taflrada görmedim.

Der-ta‘dâd-› bâ€avât: Âb [u] hevâs›n›n letâfetinden kastel taraf›nda ve Salina taraf›nda cümle yigirmi yedi bin bâ€ dölüm hakk› verirler deyü muhtesib ve bâcdâr nakl etdiler, ammâ zeytûnuyla tut a€ac› ve servi d›rahtlar› cihân› zeyn etmifldir.

Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn-i mahbûbân: Gâyet mahbûbe pâk lev[end]âne tâze cüvânlar› olur ammâ fetâlard›r, zîrâ bu vilâyet Cezâyir gibi yi€it kân›d›r.

Me’kûlât [u] meflrûbât›n›n memdûhât›ndan beyâz ekme€i ve çöre€i ve keklik ve b›ld›rc›n böre€i ve âbdâr hoflhor engûrü ve ol nâ-memdûh hamr-› harâm› meflhûrdur. Ve liman›nda kefal ve levrek bal›klar› memdûhdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-fasl-› mesîregâh-› müferrehât: Cümle k›rk yerde teferrücgâh ferahfezâlar› vard›r, ammâ Salona kapusundan taflra leb-i deryâda bir vâsi‘ fezâda niçe yüz aded ç›nâr bîd-i ser-nigûn d›raht-› müntehâlar tertîb üzre selef krallar› asr›nda dikilüp ilâ hâze'l-ân her biri ecv-i âs›mâna kad keflân olup her bir d›raht›n berk-i z›ll-› himâyelerinde onar bin koyun sâyelenüp âslâ zemîne âfitâb-› âlem-tâb›n tâb [u] tüvân› düflmeyüp hemân koyah-› h›yâbân-› Acem gibi bir mesîregâh yerdir kim Rûm ve Arab u Acem seyâhâti içre ‹nebaht›'n›n Subafl› ârâmgâh› meflhûr-› âfâkd›r. Bu mahalde cümle üç yüz ad›m karîb su de€irmenleri var kim bu dahi bir teferrücgâh-› ferahfezâ yerdir. Cümle flehrin âb-› hayât sular› bu mahalde kayalardan ç›kup niçe yüz de€irmenlere taksîm olup cümle flehrin imâretlerine gider, gâyet serî‘u'l-hazm âb-› zülâllerdir.

Her bir d›raht-› sâyedâr›n sâyelerinde niçe maksûreler ve niçe niflîmen soffalar var imifl ammâ mürûr-› eyyâm ile niçe kâhlar› harâb olup ancak kârgîr binâ havzlar› ve matbah-› Keykâvuslar› ve câbe-câ mastabalar› kalm›fl. Hâlâ ahâlî-i flehrin ba‘de'l-asr teferrücgâhlar›d›r.

El-hâs›l-› kelâm vâcibü's-seyr bir mesîregâhd›r. Sene 1077 târîhinde bu flehre gelüp bir gün oturup bu mesîregâhda zevk ü safâlar etdi€imiz {bir ziyâde} târîh düflmüfldür:

‹nebaht›. *Sene 1077.*

Andan **mesîregâh-› Liman,** andan **teferrücgâh-› Debbâ€hâne,** andan **merâmgâh-› Kastel Bâ€lar›**, andan (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-esmâ-i a‘yân-› kibâr: Evvelâ Müftî Alî Efendi ve Ebu's-su‘ûdzâde Mehemmed A€a ve (---) (---) (---) (---) (---) (---),

Der-beyân-› sergüzeflt-i temâflâ-y› ibret-nümâ: Bu abd-i kemter Gördüs kal‘as›nda iken Zekeriyyâ Efendi'nin ihsân›yla elli altuna Ma€ribîlerden bir siyâh-çerde Arab gulâm› ald›m. Kâmil bir hafta yan›mda hidmet edüp ne yedi ve ne içdi ve ne yatd› ve ne uyudu hemân ve ne dünyâ kelâm›ndan bir söz söyledi ve ne tebessüm etdi, ammâ her ne gûne iflâret etsen ve bir hidmet buyursan cân havliyle çal›flup hidmet ederdi.

Hikmet-i Hudâ bu ‹nebaht›'da zevk u safâya meflgûl olup seyishâneleri tahmîl edüp gidecek mahalde Arab merhûm olup Ebu's-su‘ûdzâde hânemiz sâhibine ricâ edüp "fiu Arab'› defn etdirin" deyüp biz kasaba-i Zebân'a revâne olma€a azîmet etdik. ‹nebaht›'dan kalkup leb-i deryâ ile cenûb cânibine bir sâ‘at gidüp,

Evsâf-› Kastel-i Rûmeli

Bu dahi ‹nebaht›'n›n Rûmeli taraf›nda leb-i deryâda vâki‘ bir bo€az a€z›nda flekl-i murabba‘ bir küçük kal‘ac›kd›r. Bu diyârda böyle küçük kal‘alara kastel derler. Sene 905 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî Moton kal‘as› muhâsaras›nda iken donanma-i hümâyûn bu ‹nebaht› körfezinde k›fllamak maslahatiyçün Bâyezîd-i Velî Hân bu kal‘ay› ‹nebaht›

körfezi a€z›nda ‹nebaht›'dan befl mîl lodos taraf›na ba‘îd bu kal‘ay› binâ etdirüp bir kal‘a dahi bunun karflusunda Mora cezîresinde binâ etdirüp karflu *[339b]* karfluya iki kal‘a olup tamâm oldukda körfez emîn olup donanma-i hümâyûn bî-bâk ü bî-pervâ k›fllam›fld›r. Ammâ himmet-i Bâyezîd Hân ile bu Kastel kal‘as› Rûmili askeri üflüntüsü ile burc-› bârûsu ve hisâr-pîçeleriyle on sekiz günde tamâm oldu€una alâmet bu kal‘a on sekiz adet ebrâclard›r ve azîm toplar konulmufldur.

Ba‘dehu sene 943 târîhinde Sultân Süleymân körfez gazâs› asr›nda bu kal‘ay› dahi tevsî‘ etdirüp ziyâde kul ve balyemez toplar koyup ol dahi donanmay› bunda k›fllad›r. Hâlâ bu bo€az a€z›nda bu iki aded kastel kal‘alar›n›n mâbeyninden ve bu kulleteynin mâbeynlerinde kâfir gemisi de€il kufl bile uçup içeri ‹nebaht› ve Gördüs kal‘as›na varamaz. Bu kal‘a ‹nebaht› topra€›nda be€inin subafl›l›€› ve niyâbetli€idir.

Kal‘as› leb-i deryâda bir kumsal yerde flekl-i murabba‘dan köfle köfle on sekiz dirsekli bir fieddâdî binâ-y› metîn kal‘a-i kavîdir. Cirmi kâmil yedi yüz germe ad›md›r. K›bleye nâz›r bir kapusu var. Dizdâr a€as› ve subafl›s› ve bâcdâr› ve üç yüz aded kal‘a neferâtlar› var. Ve cümle sa€îr ü kebîr yetmifl pâre toplar› var kim tâ Ball›badra da€lar›n dö€er serâmed toplard›r.

Ve kal‘a içre cümle seksen aded kiremit örtülü bâ€ u bâ€çesiz ve havl›s›z hurde evleri ve bir Bâyezîd Hân'›n bir câmi‘i ve Süleymân Hân'›n bir mescidi ve bir hammâm› var, ammâ dükkânlar› ve hânlar› yokdur. Lâkin bâ€ u bâ€çeleri çokdur.

Biz bu kal‘ay› seyr [ü] temâflâ edüp dizdâr ile muhâsebet ederken ertesi gün ale's-sabâh birkaç âdemler ‹nebaht›'dan mektûblar getirüp mektûbda eyle tahrîr etmifller kim dünkü gün bizim ‹nebaht›'da merhûm olan bî-zebân Arab kölemizin techîz [ü] tekfînin edüp musallâda namâz›n k›lup defn ederler.

Der-fasl-› sergüzeflt-i temâflâ-y› garîbe vü acîbe

Ertesi ale's-sabâh ahâlî-i vilâyet mezâristân ya-n›ndan güzer ederken görseler kim bizim dünkü gün defn olunan Arab kölemiz kefeniyle kabirden taflra yatup durur, ammâ kefenin bir taraf› y›rt›lup bir siyâh keçi ayaklar› kefenden taflra yemeniyeleriyle nümâyân olup durur. Bu hâl-i pür-melâli ahâlî-i vilâyet duyup s›€âr u kibâr-› ünâs deryâ-misâl olup temâflâ edüp âlem-i hayretde kalup niçe bin güft-gûlar ile niçe bin gûne türrehât kelâm edüp,

"Hay Evliyâ Çelebi, bir seyyâh-› âlem ve nedîm-i benî âdem bir ehl-i ma‘rifet âdemdir. Bu keçiyi ilm-i sîmyâ ile âdem flekline koyup hidmet etdirirdi. Allâhu a‘lem öbür hidmetkârlar› da ilm-i sîmyâ kuvvetiyle benî âdem s›fat›nda hidmetinde olup Allâh bilir anlar da ne gûne mahlûkdur?" deyü niçe bin gûne helefle kelefle edüp âh›r-› kâr Ebu's-su‘ûdzâde Mehemmed A€a'm›z eydir:

"Bire hey âdemler! Hâlâ Evliyâ Çelebi flu bizim kurbumuzda Kastel kal‘as›ndad›r. Mektûb gönderelim gelsin, bu temâflây› kendi gözüyle görsün" deyü bir mektûb tahrîr edüp,

"Elbette benim birâderim sa‘âdetle yine sa‘âdethânemiz her ne kadar zahmet ise rahmet bilüp gelesin" deyü mektûbda tahrîr etdiklerinde ahâlî-i Kastel ve ahâlî-i Zebân flehri yan›nda mektûbu getiren âdemler dahi kefenli keçinin mezârdan taflra ç›kd›€›n bu sabâh gördük deyü yemîn billâh ile flehâdet edüp,

"Hâlâ bizi cenâb›n›za gönderdiler" deyü üç k›t‘a mektûblar› getiren âdemler ile yine atlar›m›za süvâr olup bu ne temâflâ-y› garîbedir deyü tefekkür ederek bir sâ‘atde yine,

Menzil-i kal‘a-i ‹nebaht›

Do€ru mezâristâna varup niçe bin âdem cem‘ olup kefenli siyâh keçi ölüsün seyr [ü] temâflâ ederler. Hakîr dahi ileri varup atdan enüp,

"Bire safâ geldin Evliyâ Çelebi, bire hofl geldin Evliyâ Efendi. Bu ne hâldir, bak senin dünkü gün defn etdi€imiz Arab bu gece mezârdan taflra kefeniyle bir keçi ç›kd›" dediklerinde gördüm ki hakkâ bir siyâh keçi. Sübhânallâh deyüp âlem-i hayretde kald›m. Hakîr eyitdim:

"Vallâhi ümmet-i Muhammed ben bu Arab'› Gördüs'de Ma€ribî Arablardan elli altuna alal› kâmil bir haftad›r kim ne yedi ve ne içdi ve ne yatd› uyudu ve ne güldü ve ne a€lad›. Bu ‹nebaht›'ya gelüp ben gidece€im vaktin ölüp Mehemmed A€a'm defn edecek olup ben Kastel kal‘as›na gidüp mektûblar›n›z hakîre gelüp yine geldim. Bu Arab› bu hâlde keçi gördüm, ammâ bunu kabirden kim ç›karm›fld›r."

Kimi dedi kurdlar mezâr açup meyyit ç›kar›r, kimi dedi âdemcil ayular ç›kar›r, kimi dedi yer kabûl etmeyüp taflra ç›km›fl deyü gûnâ-gûn kelimâtlar etdiler. Hakîr eyitdim:

"Dünkü gün bu Arab› teneflür üzre meydân-› mahabbetde kim gasl etdi?" deyü su‘âl etdikde,

"Kapucu Alî Dede sulehâ-y› ümmetden bir âdemdir, ol gasl etdi" dediklerinde,

"Tiz ol âdemi bana getirsinler" dedikde me€er ol âdem dahi anda hâz›r imifl. Gelüp selâm verdikde aleyk alup hakîr eyitdim:

"Baka kifli! Bu Arab› *[340a]* dünkü gün teneflür üzre ne eflkâlde sünnet üzre gasl etdin?" dedikde,

"Vallâhi sünnet üzre flurût [u] kuyûduyla tahâret edüp ba‘dehu gasl ederken avret yerleri tü€lü idi ve koltuklar› altlar› ve bafl› cümle tü€lü idi. ‘Diyâr-› gurbetdir, eyle olur, avret yerin t›râfl etmemifl’ deyüp ba‘de'l-gasl kefenleyüp musallâda namâz›n k›lup tevhîd [ü] tezkîr ile cebbâneye götürüp defn edüp telkîn edüp cümle dönüp geldik. Ale's-sabâh gelüp

cümle halk eyle gördük, benim sard›€›m kefen içinde iflte bu keçiyi gördük" deyü bu gûne flehâdet etdi€inde Müftî Alî Efendi fetvâ verüp yine kefeniyle küflâde olan kabrine kefenli keçiyi defn edüp cümle halk târumâr oldular.

{Ammâ hakîr eyle bildim ki bana bu Arab› fürûht eden Ma€ribîlerin ilm-i sîmyâ ma‘rifetleri idi.} Hakkâ ki garâ’ib ü acâ’ib temâflâ idi.

Andan yine cemî‘i a‘yân ile vedâ‘laflup alt› mîl leb-i deryâ ile bat› ve karayel taraf›na gidüp,

Kakiskala da€lar› kenâr›nda mahûf u muhâtara yerleri (---) sâ‘atde geçüp bir deniz kula€› körfez gibi girüp ol suyun içi bölük bölük olup s›€lar olup anda bir küçük adac›k vard›r **Mariyecik** derler. Ve ol s›€larda ve etrâflar›nda kaz›klar üzre bal›k sayd edecek dalyanlar vard›r. Acâ’ib latîf hûb bal›€› ç›kar. Anatolkoz hâkimi zabt eder. Vezîria‘zamlar›n hâss›d›r kim yetmifl kîse iltizâm hükûmetdir.

Bu göle ‹nebaht› taraf›ndan gelir bir âb-› hayât nehir akup bu göle mahlût olur ismine **Aksu** derler. Hakkâ ki bir ak turna gözü gibi bir ak sudur. Cümle ol semtin halk› sular›n bu Aksu'dan al›rlar.

Hakîr bunlar› seyr [ü] temâflâ edüp da€lar ve tafllar aflup **Bal›kla€a** nâm mahalli geçüp bu dahi bir gölde azîm bal›k dalyanlar› olup Anatolkoz'un vezîria‘zam hâss›d›r.

Bu mahallin deryâs›nda sol taraf›m›zda bir mîl mesâfe-i ba‘îdede **cezîre-i Bektemur** görünüp ›ss›z adad›r, keçiler k›fllar, an› geçüp 3 sâ‘atde,

Sitâyifl-i kasaba-i Zebân

Da€lar içre fezâda bir ma‘mûr ve flîrîn ü müzeyyen kasabad›r. [D]a€lar›nda harâb kal‘alar› vard›r, leb-i deryâda de€ildir. Kapudan pafla eyâletinde Karl›eli sanca€› hâkinde hâss-› hümâyûn olup voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâd›r ve Lahor kazâs›na ilhâk niyâbetdir. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve harâc emîni vard›r.

Ve cümle dörd aded mihrâbd›r. Çârsû câmi‘i cemâ‘at-i kesîreli olup minâresi k›r›k tula binâ olup haremi sâfî serâmed servi a€açlar›yla müzeyyendir. Ve Küçük Çârsû câmi‘i. Mâ‘adâ on bir aded mahalle mesâcidleri vard›r.

Ve cümle iki aded medrese ve cümle üç aded mekteb ve cümle üç aded tekyelerdir. Ve cümle üç aded tüccâr hânlar›d›r.

Ve cümle iki aded hammâmlard›r. Biri Küçük Çârsû hammâm› ve biri Büyük Çârsû hammâm›d›r kim bu hammâmlar birbirlerinden kâmil bin ad›m ba‘îd yere vâki‘ olmufllard›r.

Ve cümle elli yedi aded dükkânlard›r. Büyük Çârsû elli dükkânlard›r ve Küçük Çârsû yedi aded [dü]kkânc›klard›r, ammâ mukaddemâ bu dahi ma‘mûr bâzâr imifl, ammâ haftada bir bâzâr-› azîmi durup niçe bin âdemler cem‘ olup her metâ‘ firâvân bulunur. Bu bâzâr›n bâc [u] bâzâr› ibtidâ bu flehri Ebü'l-feth asr›nda binâ eden Musâhib-i flehriyârî Bî-zebân Musâ A€a câmi‘i evkâf›d›r. Bî-zebân bir dilsiz a€a binâ etdi€iyçün bu flehre Zebân flehri derler kim bî-zebândan galat-› meflhûr kalm›fld›r.

Ve bu flehir cümle üç yüz aded kiremitli ve toprak ve kerpiç dîvârl› müfîd [ü] muhtasar ol kadar ma‘mûr de€il bâ€ u bâ€çesi bî-nihâye flehirdir. Hâlâ benî âdemi azd›r, zîrâ dörd sene bu flehirden hâlâ tâ‘ûn ç›kmam›fld›r. Hattâ bu hakîri bu flehre gelm[e€]e mâni‘ olup,

"E€er var›rsan›z gayri flehre vard›kda Zebân flehrine vard›k demen, gayri flehir halk› ‘bunlar tâ‘ûnlu flehirden gelmifllerdir’ deyü sizlerden nefret edüp ac u zâc kal›rs›z" dediler.

Hamd-i Hudâ gelüp bir zarar görmedik, ammâ hakîkatü'l-hâl bir âdem bulamayup flehir hâricinde bir bâ€ içinde Karl›eli sanca€› müsellemine emr-i pâdiflâhîleri ve Serdâr Alî Pafla mektûblar›n verüp fermân-› pâdiflâhî üzre Manya vilâyeti muhâfazas›na asker ve re‘âyâ taleb edüp üç yüz gurufl ihsâniyle bir at›n ald›k. Bir gece mihmân olduk. Ammâ âb [u] hevâs› sakîldir. Pirinci hâs›l olup Zebân tütünü cihân› dutup cemî‘i diyâra Zebân duhân› bundan gider, iri {yaprakl›} ve bed râyihal› tütünü olur.

Bu flehrin uyûn-› câriyesi olmama€›n cümle kuyu sular› içerler, ammâ sahrâs› gâyet mahsûllü yerlerdir. Bunda benî âdem az kald›€›ndan bir avret yâ bir bâkire k›z bir âdeme befl alt› kîse ergenlik verüp bir müselmâna var›r. Ekseriyyâ avretleri niçe yüz müselmânlar›n cümle kefere k›zlar› ve avretleridir kim bu diyâr›n âdetleri böyledir. ***[340b]*** An›niçün cümle evlâd, ehl [ü] ›yâlleri ve kendüleri dahi Rûmca ve Türkçe kelimât ederler, ammâ Rûmfla kavimdir.

Cümle libâslar› çuka esvâblard›r. ‹htiyârlar›n›n bafllar›nda beyâz destârlar›, tâze yi€itleri k›rm›z› fes geyüp Cezâyirli libâs›yla reftâr ederler. (---) (---) (---) (---).

Ba‘dehu bu flehirden kalkup garp taraf›na gidüp,

Nehr-i Aspir'i atlar ile geçüp deryâ kenâr›nca ufac›k adac›klar› seyr ederek geçüp ve Rûmeli taraf›nda Venedik körfezi deryâs› içindeki s›€ denizlerde bal›k dalyanlar›n geçüp bunlar dahi Anatolkoz hükmünde vezîria‘zamlar hâss›d›r. Bu dalyanlar› seyr edüp gûnâ-gûn bal›klar tenâvül edüp,

Nehr-i Y›lanl›'y› geçüp bu dahi Karl›eli da€lar›ndan gelüp Körfez deryâs›'na kar›fl›r.

Andan garb taraf›na leb-i deryâ ile gidüp kenâra karîb bir ›ss›z aday› sol taraf›m›zda deryâ içre **cezîre-i Lurva**'n›n ortas›nda bir harâb kenîse binâs› var kim Ba€dâd'da tâk-i Kisrâ gibi evc-i âs›mâna ç›km›fl ol binây› alarkadan görüp 5 sâ‘atde,

Nehr-i Aksu'yu dahi atlar ile geçüp bu dahi Karl›eli da€lar›ndan gelüp bu mahalde deryâ-y› kör-

feze munsab olur kim bu mahallere art›k **Aya Mavra sanca€›** hâki derler. Bu temâflâlar› ederek gidüp,

Karye-i Miloz: Karl›eli kurâlar›ndan bir ze‘âmet kefere köyü olup nehr-i Aksu kenâr›ndad›r. Andan yine 5 sâ‘atde cânib-i garba gidüp,

Karye-i Emerke: Bir ze‘âmet kefere köyüdür ammâ Aya Mavra kurâlar›ndand›r.

Andan leb-i deryâ ile ›ss›z ve mahûf u muhâtara yerleri ve deryâs› s›€l›k bahirleri ve bal›k dalyanlar›n görüp 7 sâ‘at geçüp,

Der-fütûhât-› kal‘a-i Voniçse

Bânîsi Rûm krallar›d›r. Ba‘dehu Venedik destinden sene 905 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda be-dest-i Fâ’ik Pafla fethidir. Karl›eli sanca€› topra€›nda voyvadas› hâkimdir ve yüz elli akçe kazâd›r, ammâ Aya Mavra nâ’ibi oturup Aya Mavra'ya henüz ilhâk olmufldur.

Kethudâyeri ve serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve altm›fl aded neferâtlar› vard›r. Kal‘as› leb-i deryâda bir bay›r üzre flekl-i muhammes seng binâ bir kal‘a-i fieddâdî binâ[-y›] ra‘nâ olup cirmi kâmil bin ad›m bir küçük kal‘ac›kd›r. Cânib-i flarka mekflûf bir kapusu var. ‹çinde cümle on aded kiremitli evleri ve cebehânesi ve g›lâl anbârlar› ve su sarn›çlar› ve Sultân Bâyezîd'in bir küçük câmi‘i var, ammâ hân› ve hammâm› ve çârsû-y› bâzâr› yokdur. Lâkin etrâflar›nda bâ€lar› çokdur. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› kâhîce Aya Mavra kal‘as›nda olur.

Andan kalkup yine garb cânibine kumsal yerler ile deryâ kenâr›nca bir göl-misâl yerler ve s›€ denizler içre bal›k dalyanlar› gâyet çokdur.

Ve kara cânibi solumuzda Aya Mavra vilâyeti deryâ içre s›€l›klarda kalup biz yine cânib-i flarka dolaflup ‹nebaht› be€inin devre ç›kdu€un istimâ‘ edüp tekrâr ‹nebaht› kurbunda Kakiskala da€›na bir günde gelüp yaylada ‹nebaht› be€ini bulup emr-i pâdiflâhîyi ve Serdâr Alî Pafla mektûblar›n verüp "el-emrü emrüküm" deyüp askeriyle ve cümle re‘âyâs›yla Manya muhâfazas›na âmâde olup hakîre bir kîse ve bir at ve bir Manya kölesi ihsân edüp andan,

Gayri sancaklara gitdi€imiz konaklar› ayân u beyân eder

Evvelâ **Kakiskala da€›**ndan yokufl afla€› cânib-i garba enerken el-›yâzen billâh âdem afla€› bakma€a cür’et edemez. Hudâ-y› Müte’âl rahmet eyleye flehîd ü gâzî Durak Pafla ‹nebaht› be€i iken bu Kakiskala da€›na niçe bin re‘âyâ vü berâyâlar› üflürüp ve kendü kad›rga forsa esîrler bu da€a döküp eyle tathîr etmifl kim iki araba yan yana gider. Ve deryâ taraflar›na korkuluk dîvârlar›n› kârgîr binâlar ile inflâ etdirüp iki sâ‘atlik sarp da€lar› sâfî kald›r›m döfleyüp bir hayrât-› azîm etmifl kim ta‘bîr ü tavsîf olunma[z]. An› refâhiyyet ile ubûr edüp (---) sâ‘atde,

Y›lan çay›: Bir çay-› azîm bir ulu nehirdir kim ibtidâ tulû‘› tâ Kerbenefl da€lar›ndan hurûc edüp bu mahalden ubûr edüp Galata ile Bihor kasabas› mâbeyninde Körfez deryâs›'na mahlût olur. Ammâ üç ay kâmil bu nehir gemilerle geçilir, sâ’ir zamân atlar ile geçilmek mümkindir.

Bu mezkûr nehir kenâr›nca 4 sâ‘at garba **Küçük Kakiskala da€›**n›n iç yüzünde gidüp 2 sâ‘atde,

Karye-i Galata: ‹nebaht› kurâlar›ndand›r, ammâ ‹nebaht› hudûdu Y›lan çay›nda tamâm oldu. Ve bu Galata nâm karye yüz evli bir ma‘mûr bâ€ u bâ€çeli ze‘âmet kerefe köyüdür.

Andan Y›lan çay›n atlar ile anâ-y› derd-i ser çekerek ubûr edüp karflu kenâr›nda bir düz yerde,

Evsâf-› kasaba-i Bihor-› ma‘mûr

Karl›eli sanca€› hudûdunda ve Y›lan çay› kenâr›nda iki yüz aded kiremitli ve bâ€ u bâ€çeli bir flîrîn kasabad›r. Bir kiremit örtülü câmi‘i ve on aded dükkânc›klar› var. Gayri hân u hammâmlar› ve imâretleri yokdur. Vezîria‘zam hâss› olup Anatolkoz hâkimi zabt edüp Bihor yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Kâhîce ‹nebaht› kazâs›na ilhak olur.

Halk› cümle bal›kç›lar ve bâ€bânlard›r ***[341a]*** kim ›stafilya dedikleri çekirdeksiz hurde ve siyâh kufl üzümü bunda hâs›l olup kurusun gemilerle Dib Frengistân'a götürürler.

Ve kefal bal›€› yumurtas› olur kim gûyâ akîk-i Yemenî olup sar› balmûmuna bat›rup bu dahi Frengistân'a gidüp k›rk elli dirhem gelir bir yumurtay› bir altuna verirler. Misk gibi râyihas› olup gâyet mukavvîdir.

Ve latîf zeytûnu olur. Da€lar›nda tut a€açlar› çok oldu€undan ipe€i Acem diyâr›n›n Lahîcan harîrinden nerm ü latîf ibrîflimi olup cümle halk› Mora halk› gibi ipekçilerdir, zîrâ harîr mahsûl-i azîmdir kim Frengistân'a götürürler. Bu kasaban›n flimâlinde bir ok menzili ba‘îd,

Tekye-i (---): Bir bâ€-› ‹rem-misâl mesîregâh-› tekye-i Bektafliyân'd›r kim hareminde ve etrâf ba€›nda serâmed serv d›rahtlar›yla müzeyyen olup âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldür, ammâ hâlâ fermân-› pâdiflâhiyle bir fleyh-i Halvetî gelüp mutasarr›f olup sâkindir.

Andan cânib-i garba Durak Pafla o€lu (---) Pafla ve Alî Efendi ve Ebu's-su‘ûd A€a çiftliklerin (---) sâ‘atde mahsûllü ma‘mûr yerler ile geçüp,

Der-sitâyifl-i kasaba-i ma‘mûr Miselonka

Lisân-› Rûmda (---) (---) demekdir. Karl›eli sanca€›nda Angili kasr› kazâs› nâhiyesidir. Deryâ kenâr›nda bir kumsal yerde gûyâ bir ada-misâl bir mahaldir. Vezîria‘zamlar›n Anatolkoz hâss›na hükûmeti ilhâkd›r kim emîn zabt eder.

Cümle üç yüz aded kiremitli müselmân ve kefere evleridir. Bir câmi‘i ve bir mektebi ve bir sûhtevât medresesi ve on dükkân› ve bir tekyesi ve bir hân› ve bir hammâm-› sa€îri var, gayri imâretleri yokdur, ammâ bâ€ u bâ€çeleri gâyet çokdur. Bunun dahi cümle halk› ›stafilya üzümü ve bal›k yumurtas› ve ipek hâs›l edüp ticâret edüp geçinirler, gâyet mahsûllü yerdir.

Ve bunun cenûb taraf› ada ada s›€ yerlerdir. Niçe yüz aded bal›k dalyanlar› var kim cümle mîrîdir. Bir âdem bir kar›fl bal›k avlasa tecrîm ederler, ammâ tâze gulâmlar› her gece kefal bal›€› avlarlar, tecrîm etmeyüp sayd etdi€i kefal bal›€›n›n ücretin verirler. Ve bu mahalde deryâ içre,

Cezîre-i (---): On mîl karîb nümâyând›r. An›n dahi cânib-i erba‘as› bal›k dalyanlar›d›r.

Ve bu kasaban›n yine garb›nda kumsal düz yerler ile leb-i deryâda gidüp aslâ tafl yokdur. Ma‘mûr kurâlar seyr ederek 5 sâ‘atde,

Der-kâ’imât-› cezîre-i Anatolkoz

Anadolkoz dahi derler. Karl›eli sanca€›nda ve Angili kasr› kazâs› niyâbetinde ve vezîria‘zamlar hâss› olup maktû‘-i kadem ve mefrûzu'l-kalem bir hâss-› azîmdir kim (---) yük akçe iltizâmd›r. Hâkimi sadr›a‘zam a€[a]lar›d›r kim yüz nefer âdemleriyle hükûmet eder. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve bal›k emînleri vard›r.

Kasabas› karadan bir kurflum menzili alarka deryâ içinde iki mîl ihâta eder bir adac›k içinde bir câmi‘li ve bir hânl› ve bir medrese ve bir mektebli ve ma‘mûr u müzeyyen cümle yüz müselmân evli ve cümle yüz aded kefere evli ve cümle kiremit örtülü cümle sa€îr ü kebîr befl yüz aded evlerdir. Cümle halk› bal›kç›lar ve ›stafilya üzümcüleridir.

Ve bunun dahi bal›k yumurtas› memdûhdur. Bunda olan tez ü tâze ve za‘ferân gibi sar› ve lezîz ve amber-i hâm râyihal› bal›k yumurtalar› bir diyârda yokdur kim pâdiflâhlar ve krallara hedâyâ gider gâyet mukavvî nukl-i tarabd›r ya‘nî flarâb-› bî-hicâb mezesidir. Bunun dahi bal›k yumurtas›n sar› balmûmuna sokup cemî‘i Frengistân'da miskâlin birer altuna satarlar. Her bir yumurtas› ellifler dirhem ancak gelir.

Bu flehrin bâ€lar› adalar›n›n flarkî taraf›ndaki Rûmeli hâkinde niçe kerre yüz bin dölüm kiflmifl üzümü bâ€lar› vard›r. Bunun cümle mü’min ve muvahhid halk› cümle Urûmca kelimât edüp müselmân lisân›n az bilirler. Ve ço€unun avretleri cümle Urûm kar›lar›d›r.

Andan y›ld›z taraf›na **Anatolkoz körfezi** gâyet s›€l›kd›r. Tûlu kâmil yigirmi befl mîldir. Ve iki taraflar› ma‘mûr çiftliklerdir.

Andan kalkup Körfez deryâs›n solumuza b›ra€up düz yerlerde ve sarp ormanlarda y›ld›z taraf›na (---) sâ‘atde giderken çiftliklerde zevk edüp {giderken niçe flehîd mezâristânlar› gördük. Me€er sene 979 târîhinde K›br›s cezîresi fethi mahallinde Pertev Pafla ve K›l›ç Alî Pafla ve Müezzinzâde Kapudan Pafla üç yüz pâre donanmam›z gemileriyle Venedik donanmas›na râst gelü[p] bu mahallerde ceng-i azîm ederken Müezzinzâde Kapudan Pafla flehîd olup cümle donanmam›z gemileri münhezim olup karaya döküldüklerinde küffâr niçe bin guzât› flehîd etdiklerinin kabr-i flerîflerimifl kim donanma s›ng›n› dedikleri hâdise-i kübrâ bu Anatolkoz ve Angili kasr› kurbunda olmufldur.}

Der-ta‘rîfât-› kal‘a-i Angili Kasr›

{Ere€li Kasr› dahi derler.} Ya‘nî lisân-› Rûm'da melek kal‘as›d›r. Hakkâ ki mahbûbu ve mahbûbeleri melek-s›fatd›r. Bânîsi ibtidâ Rûm krallar›d›r. Ba‘dehu Venedik elinden sene (---) târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî ‹nebaht›'y› dö€erken Fâ’ik Pafla ‹nebaht› imdâd›na giderken yolu üzre bu kal‘adan niçe bin kâfirler ç›kup pafla-y› müflârun-ileyh ile ceng-i azîmler edüp bi-emri Hayy-› Kadîr Fâ’ik Pafla mansûr [u] muzaffer olup küffârlar makhûr [u] müdemmer olup niçe bini dendân-› tî€dan geçüp niçe bini esîr-i bend-i zencîr olup ba‘dehu ***[341b]*** Fâ’ik Pafla bu kal‘ay› muhâsara edüp on gün on gece dö€üp âh›r-› kâr kuvvet-i bâzû-y› Fâ’ik ile ay›k ve uyan›k gâzîler Venedik kral›n›n k›z› Angel nâm kralenin elinden alup k›z› dahi esîr edüp derûn-› kal‘aya kemâ yenba€î müstevfâ askerler koyup kal‘a miftâhlar› ile ‹nebaht› alt›nda Bâyezîd Hân'a gelüp asker-i ‹slâm içre bir top u tüfeng flâd›mânlar› etdiklerinde küffâr-› dûzah-karâr Angili kasr›n›n feth oldu€un istimâ‘ edüp anlar dahi ‹nebaht›'y› amân ile verüp iç kal‘as› kal›r. Ba‘dehu anlar› da guzât-› müslimîn k›rup "‹nebaht› be-dürüstî feth olmas›na Fâ’ik Pafla sebeb oldu" deyü müverrihler yazm›fllar.

Ba‘dehu Bâyezîd Hân yigirmi bin askeriyle Fâ’ik Pafla'ya ibtidâ ‹nebaht› sanca€›n iki tu€la ihsân edüp niçe flâd›mânlardan sonra asâkir-i ‹slâm kal‘a içinde iken üçüncü gün ‹nebaht› kal‘as›n›n pi€adya cânibinde zîr-i zemîn ma€ârâlardan bir gece küffâr askere flebhûn edüp bir savafl-› perhâfl-› Alî ederler kim tâ sabâh olunca küffâra bir sâtûr-› Muhammedî urup kuvvet-i bâzû-y› Velî ile ‹nebaht› feth olur.

Ve bu Angili Kasr› hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre Cezâ’ir eyâletinde Karl›eli sanca€› be€i taht›d›r. Be€inin taraf-› pâdiflâhîden hâss› 4.000.000 akçedir. Ve ze‘âmeti 11 ve tîmâr› 119'dur. Alaybe€i ve çeribafl› ve yüzbafl›s› vard›r. Kânûn üzre hîn-i seferde cümle cebelüleri ile dörd bin asker olup kapudan pafla ile be€i üç pâre kad›rga ile me’mûr oldu€u sefere gider. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve dizdâr› ve kal‘a neferâtlar› cümle yetmifl aded tîmârl› merdüm-hisârlard›r.

Ve yüz elli akçe kazâd›r kim hâlâ ‹nebaht› Müftîsi Alî Efendi'ye ber-vech-i te'bîd arpal›k ihsân olunmufldur. Nâhiyesi cümle k›rk befl pâre ma'mûr kurâlard›r.

Ve sanca€› hâkinde cümle alt› pâre kazâlard›r. Evvelâ kazâ-y› Oksoromeroz ve kazâ-y› Valtoz ve kazâ-y› Lahor ve kazâ-y› Voliçe ve kazâ-y› Aya Mavra. Cümle bu kazâlarda Karl›eli'nin alt› yüz k›rk befl aded kurâlar› var. Yüz on aded dahi hâs ve evkâf köyleri var, ammâ gâyet sarp ve mahsûldâr vilâyetdir.

Kal'as› bir dereli ve depeli ve havâleli ve Angiliyoz gölü kenâr›nda bir mürtefi' sivri püflte-i âlî üzre flekl-i murabba'dan flarkdan garba tûlânîce vâki' seng-i mutarrafl binâ bir kal'a-i ra'nâd›r kim yukaru kal'as› dâ'iren-mâdâr flarkdan garba tûlu iki yüz ad›md›r. Ve arz› yüz ad›m enli bir kal'ad›r. Ve taflra kal'as›n›n girdâ-girdi bedenler üzre kâmil bin ad›m bir kal'a-i zîbâd›r kim cümle üç kat kal'a-i bâlâd›r. Gerçi havâlesi vard›r ammâ iç kal'as› havâlesine havâle olup havâlesi olan da€da top u tüfeng ile kufl kondurmaz. Ve cânib-i erba'as› yalç›n kayalar olmak ile aslâ bir taraf›nda handak› yokdur. Ancak cânib-i cenûba nâz›r bir kapusu var, iki kat demir kapulard›r.

Ve bu kal'an›n orta hisâr›nda Sultân Bâyezîd-i Velî câmi'i var, kiremitli ve kârgîr minâreli câmi'-i atîkdir kim bundan gayri ma'mûrâtdan bir eser olmad›€›ndan mâ'adâ âdemîzâd dahi yokdur. Ancak kal'a içinde bâ€ u bâ€çeler olup kapusu dâ'imâ mesdûd durur. Cümle neferâtlar› afla€› dere içindeki varoflda olurlar.

Varofl cümle üç yüz aded kiremitli bâ€l› ve bostânl› vâsi' evlerdir. Mahkeme yan›nda bir kiremitli kârgîr minâreli mescidi var. Cum'ay› ve salât-› ›ydeyni cümle yukaru kal'ada Bâyezîd Hân câmi'inde k›larlar.

Ve cümle varoflda on iki dükkând›r. Bu bâzâr içre bir mükellef mescidi dahi vard›r. Ve cümle bir sûhte medresesi ve cümle bir mektebi ve cümle iki tekyesi ve cümle bir küçük hân› ve cümle bir küçük hammâm› var, kâhîce battâl olur.

Ve bu kasaba içre bir dere cârîdir. Ve bir göz taflдan mebnî bir cisir dibinden bir âb-› hayât su kaynayu[p] ç›kar. Cümle flehir halk› âb-› nâb› andan nûfl edüp def'-i atflân ederler. Ve cemî'i halk› Rûmca kelimât ederler, ammâ mahbûbelerine angili desen angililerdir.

Ve kal'a dibinde cereyân eden Angiliyoz gölünün y›lan bal›€› bî-hisâb olup vilâyet vilâyet tuzlayup götürürler. Ve acâ'ib bal›k dalyanlar› vard›r. Me€er böyle mâr-› mâhîler Arnavud ‹skenderiyyesi'nin Boyana gölünde ola, gâyet lezîz ve ter ilik-misâl mâr hayyeleri olur. An› yiyen ömründe a€r› hastal›€›n görmez, gâyet nâfi' ve mukavvîdir. Bu gölün mahsûlü dahi vezîria'zam hâss› olup Anatolkoz'a tâbi'dir.

Ba'dehu bu gölün dalyanlar› dibindeki yedi göz tafl cisirden ubûr edüp Angili kal'as›n›n flimâlinde olan sahrâ-y› azîm içre cânib-i flarka 2 sâ'at gidüp sayd [u] flikârlar edüp ma'mûr u âbâdân kurâlar geçüp,

Evsâf-› kasaba-i Virahor

Sebeb-i tesmiyesi ***[342a]*** lisân-› (---) Urûm (---) (---) demekdir. Bu dahi Karl›eli sanca€› hâkinde ve Lahor kazâs› nâhiyesidir. Ve (...) kimesnenin serbest ze'âmetidir.

Cümle üç yüz aded kiremitli vâsi' bâ€ u cinînli kârgîr binâ sarâylard›r kim aslâ pespâyeli fukarâ evleri yokdur. Cümle pafla ve paflazâdeler ve be€ ve be€zâde hânedânlar›d›r. Bir bay›r dibine vâki' olup cânib-i erba'as› sâfî bâ€-› ‹rem-misâl bâ€çelerdir.

Ve cümle üç aded kiremitli ve kârgîr minâreli câmi'leri var.

Ve cümle on bir aded mahalle mesâcidleri var. Ve cümle iki aded medrese-i tâlibân› var.

Ve cümle üç aded mekteb-i s›byân› var. Ve cümle iki aded tekye-i dervîflân› var.

Ve cümle bir aded müferrih hammâm-› hofl-hevâs› var.

Ve cümle k›rk aded dükkânlar› var ammâ kârgîr binâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin cemî'i zî-k›ymet akmifle-i fâhireler ve kâlây-› nâdireler bî-k›ymet ve bî-minnet bulunur. Ammâ çârsû-y› bâzâr› bir ferahfezâ mesîregâh meydâna vâki' olup anda olan ç›nâr-› müntehâlar Rûm u Arab u Acem'de yokdur. Garîb ü acîb mesîregâhd›r kim cemî'i eflcârât-› kadkeflânlar›n z›ll-› himâyelerinden zemîne aslâ günefl te'sîr etmez. Ol meydânda bir âb-› hayât kuyusu var. Mâh-› Temmûz'da suyu buz pâresidir.

Ve bir göz tafl cisir bafl›nda bir müferrih kahvehânesi var kim gûyâ nakfl-› nigârhâne-i Çîn olup cemî'i seyyâhân-› berr [ü] bihârân›n erbâb-› ma'ârifleri anda cem' olur bir mecma'›'l-irfând›r. Ve kahvehâne önündeki meydânda ç›nâr-› müntehâlar›n altlar›ndaki soffalar›n kenârlar› parmakl›kl› mastabalar olup cemî'i âyende vü revendeler anda gelüp hâne-i bî-minnet gibi meks-i istirâhat edüp zevk u safâlar ve ayfl [u] ›flretler ve kahveler nûfl ederler. Her d›raht üzre niçe yüz bin mur€ân-› hofl-elhân tuyûrlar›n âfliyâneleri olup her bir sadâ-y› savt-› hazînler â€âze-i na€amât etdiklerinde istimâ' eden ahibbân›n cânlar›na cân kat›lur.

El-hâs›l böyle ç›nâr-› müntehâlar›n misli me€er Akdeniz cezîrelerinde ‹stanköy cezîresinin kal'a kapusu önündeki yetmifl yedi direkli ç›nâr-› azîm ola.

Ve bu kasaba gerçi küçükdür ammâ gâyet ma'mûr u müzeyyen ve flîrîn ve kân-› erbâb-› devletdir. Bâhusûs a'yân-› kibâr-› kübbârdan Burnazo€ullar› Abdî Pafla be€lerbe€idir. Ve yedi aded bürâderleri dahi mîr-i mîrânlard›r.

Ve alaybe€ileri ve niçe yüz semmûr kürklü a'yân-› kibârlar› var. Ve bu mezkûr sarâylar›n her biri

havl›lar›nda yüzer atl› âdemler atlar kofldurup tabl-hâneler ile ciridler oynarlar. Tâ bu mertebe vâsi‘ sarâylard›r.

Ve cümle a‘yânlar› birbirleriyle akrabâlard›r kim aslâ içlerinde ecnebîleri var ise yine çerâ€-› efrûhteleridir. Her bir a‘yânlar› ikifler üçer yüz aded bahâd›r yi€itler ile enüp binerler. Bunlara dahi fermân-› pâdiflâhî gösterüp Manya muhâfazas›na gitme€e "El-emrü emrüküm" deyüp âmâde olup hakîre niçe ihsânlar etdiler.

Ammâ bunlar dahi cümle Urûmca kelimât ederler. Lâkin tâze yi€itleri cümle Cezâyirli esvâb› geyüp bafllar›na fes ve arkalar›nda birer Cezâyir ihrâm›yla reftâr ederler, ammâ a‘yân-› kibârlar› mutallâ destâr ve semmûr lepâçe ve gayri gûne libâs-› fâhireler ile mülebbes olup gezerler. Lâkin sular› cümle çâh-› mâlard›r ammâ âb-› hayâtlard›r.

Ve kârlar› ve mahsûlleri kenevir(?) ve pirinç ve limon ve turunc ve zeytûndur, zîrâ hevâs› gâyet mu‘tedildir.

Andan kalkup bir bay›r kenâr›nca nîm sâ‘at bâ€lar içre gidüp tekrâr,

Menzil-i kasaba-i Zebân: Mâ-tekaddem bâlâda mevsûfdur. Tekrâr vasf olmada âlem yokdur.

Andan yine ol sahrâ-y› lâle‘›zâr üzre cânib-i garba (---) sâ‘atde,

Karye-i Kaliva: Karl›eli be€inin hâss›d›r. Bâ€-› ‹rem-misâl servi d›rahtlar› içre bir câmi‘-i latîfi var kim ta‘bîr olunmaz. Hikmet-i Hudâ zamân-› kadîmde bu serv-i serâmedleri hendese üzre ale't-tertîb dikmifller. Cümle yigirmi aded servlerdir, ammâ bu felek-i atlâsda eyle kad-kefl servler bir vilâyetde yok-dur. Me€er cezîre-i Girid'de Kandiye kal‘as› kurbunda Arhanos bâ€› servleri ola. Ammâ hikmet-i Bârî bu servlerin cümlesi bir kadd [ü] kâmetde olup sâye-i z›ll-› himâyesinde câmi‘in cemâ‘at-i kesîreleri oturup mübâhase-i ilm-i fler‘iyye ederler.

Anda yine bu köy kenâr›nda,

Aspir nehri: Deryâ-misâl cereyân eder. Yüz bin renc-i anâ ile geçelim derken ubûr edemeyüp âh›r-› kâr dahi yukaru geçidden geçüp Kasr› sahrâs› içre cânib-i garba dörd sâ‘at gidüp ve Angili Kasr› gölün sol taraf›m›za alup bu gölün aya€› nehr-i Aspir'e mahlût olur. Ve Aspir nehri nehri dahi Zebân da€lar›ndan gelüp ve Narda flehri da€lar›ndan akup Kasr› nâhiyesinde Kefelonya nâm Venedik kâfiri *[342b]* cezîresinin mukâbilinde Venedik körfezi deryâs›na mahlût [olur].

Ez în-cânib mezkûr **Angili gölü**n geçüp (---) sâ‘at dahi gidüp tekrâr **menzil-i Emerke gölü** kenâr›nda meks edüp ba‘de't-ta‘âm bir sâ‘at gidüp def‘â yine,

Menzil-i karye-i Emerke: Kefere köyüdür, ammâ Abdî Pafla kar›ndafl›n›n ze‘âmetidir.

Andan kalkup yine semt-i garba 2 sâ‘atde **Emerke yaylas›**n aflup ormanl› meflelikler içinden ubûr edüp,

Menzil-i karye-i (---): Karakafl Alî Paflazâdenin serbest kefere köyü ze‘âmetidir.

Andan yine taraf-› garba bir sâ‘atde gidüp **karye-i ‹ksiri,** andan yine bir sâ‘atde,

Karye-i Vasil: Bu dahi ze‘âmetdir ammâ subafl›-s›n› ol gece gulâmlar› katl edüp firâr etdiklerinde hakîr akîblerince da€lara re‘âyâlar ile düflüp vakt-i seherde dördün dahi bir su geçidi kenâr›nda dutup dest ber-kafâ kayd-› bend ile andan cânib-i garba (---) sâ‘atde da€lar içre gidüp bir köyde sehel ta‘âm yeyüp andan tekrâr,

Menzil-i kal‘a-i Voliçse: Mukaddemâ bâlâda mufassalan mevsûfdur.

Bunda kanl› köleleri mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübîne götürüp bunlar› cümle birer birer söyledüp dördünün dahi kelimâtlar› birbirlerine mutâb›k olup,

"A€am›z dâ’imâ mest-i müdâm olup her gece bizi if‘âl bâb› sî€as›na çeküp bed-mest oldu€undan cân›m›zdan ve bafl›m›zdan geçüp âh›r-› kâr gece katl edüp, firâr edüp bu Evliyâ A€a bizi dutup bu mahalle getirdi. Emr fler‘in" deyüp dördünü dahi izn-i fler‘ile hakîrin gulâmlar› Kassâb Cömerd köçekleri gibi bu kâtillerin dördün dahi k›l›ç ile k›yma k›yma edüp katl etdiler.

Ve taraf-› fler‘den ve vilâyet subafl›s›ndan mak-tûlü keflf edüp emvâl [ü] erzâklar›n zabt etme€e âdemler gitdikde bu hakîr dahi andan kalkup garb taraf›na bir sâ‘at düz toprakl› ormanlar içre gidüp bir göl-misâl yerleri geçüp bu s›€lar içinde niçe yüz bal›k dalyanlar› var kim bî-hisâbd›r.

Ve kara cânibleri serâpâ Aya Mavral›lar›n bâ€ u bâ€çeleridir. Ve çiftlikleri ve ma‘mûr ü müzeyyen mahsûldâr kurâlar› var, anlar› seyr ederek n›sf sâ‘at dahi (dahi) leb-i deryâ ile kald›r›ml› ve iki taraflar› kocayemifl a€açlar› ve defne a€açlar›n›n misk [ü] amber-i hâm-misâl râyiha-i tayyibelerin flemm ederek sol taraf›m›zda bir pes-pâye püfltecik üzre,

Menzil-i tekyegâh-› Dervîfl Hüseyin A€a

Aya Mavra kal‘as›n›n flark›nda a€aç cisirler afl›r› dörd yüz ad›m ba‘îd bir yalç›n kayac›k kal‘a-misâl kulleli ve meydânl› ve yetmifl aded fukarâ-y› Celvetiyye hücreleri ve mihmânhâneleri ve matbah-› Keykâvuslu ve kilârl› ve niçe cihân-nümâ maksûreli ve bir mescidli ve afla€›da bir bâ€-› ‹rem-misâl bâ€-çeli bir mesîregâh yerdir kim Aya Mavra'n›n cümle yârân-› bâ-safâ-y› erbâb-› ma‘ârifleri bunda cân soh-betleri edüp tevhîd zikrullâh ederler. Bu tekyeden afla€› enüp deryâya yak›n hurde adac›klar ve Foç›lar(?) adalar›n seyr ederek mezkûr tekye bâ€›n-dan yüz ad›m cânib-i garba gidüp Aya Mavra'n›n a€aç cisirleri bafl›na vard›kda cisirleri sa€ kola alup cümle atlar›m›zla Hudâ'ya s›€›nup cisirlerden befl yüz ad›m alarka Aya Mavra'n›n Ac›deryâ gölü içinde kâh atlar›n dizine dek ve kâh at gö€süne ve üzengilere dek ve kâhîce na‘l›na dek gitmek gerek

havf çekilmez ammâ sa€ tarafdaki a€aç köprülere yak›n var›l›rsa kumsal batakl› yerlerdir, ammâ âdem gark olup at›yla halâs olamaz.

Ba‘dehu bu s›€ deryâ içre kumsalda Aya Mavra kal‘as›n gözederek deryâ içre at ile rub‘ sâ‘at gidüp selâmetle köprü bafl›nda kenâra ç›k›lup Aya Mavra mezâristân›na varup anda,

{Varofl-› fiehîdlik}: K›rk elli aded kiremit örtülü evlerdir kim cümle tahta havl›l›d›r, aslâ tafl dîvârl› evler yokdur. Buna fiehîdlik varoflu derler. Rûm ve müselmânlar sâkin olurlar. Andan,

Der-fütûhnâme-i sebeb-i kal‘a-i zîbâ Aya Mavra

Lisân-› Rûmca "Aya mavra" gözüm cân›m evliyâ demekdir. Bânîsi Bundukanî Venedik Frengidir. Âh›r-› kâr bu kal‘ay› Venedik ‹nebaht› ve Mora vilâyetinin Moton ve Koron kal‘alar›n›n levendâtlar›n›n ellerinden Freng-i bed-reng âciz-mânde kalup ve bizim kara taraf›nda olup Nardal› ve Yanyal› ve Pirevezeli gâzîlerinin derdlerinden sene (---) târîhinde Sultân Selîm Hân-› Sânî asr›nda be-dest-i Kapudan K›l›ç Alî Pafla. Venedik kâfiri der-i devlete elçiler gönderüp,

"Sizin askeriniz derdlerinden bizim Aya Mavra kal‘am›z halâs edemeyiyoruz. Sizin topraklarda Aya Mavra kal‘as›n size verelim. Siz bize bizim deryâm›z içinde sizin iki dâne küçücük adalardan cezîre-i Zakilse'yi ve cezîre-i Kefelonyoz'u bize verüp mübâdele edelim" deyü ricâ etdiklerinde ricâlar› hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup anlar bize Aya Mavra'y› cemî‘i cebehânesi ve mühimmâtlar›yla teslîm edüp asker kondu.

Ba‘dehu biz de anlara mezkûr *[343a]* cezîreteyni Venedik'e teslîm etmifller, ammâ sû-i tedbîr etmifller, zîrâ hâlâ Zakilse ve Kefelona cezîrelerin Venedik eyle ma‘mûr edüp kal‘alar ihdâs edüp bu kadar bin re‘âyâlar koyup birer M›s›r hazînesi mâl hâs›l oldu€undan mâ‘adâ me€er ol cezîrelerde ihrâm ve fes ve harîr boyalar› kökü hâs›l olurmufl, hâlâ ellifler bin gurufl boya kökünden mâl hâs›l olur. Ammâ Aya Mavra'dan bir Girid mank›r› hâs›l olmayup senevî cemî‘i kullar›na üç yüz seksen kîse-i Rûmî ulûfeler verilüp üç yüz kîselik dahi tîmâr ve ze‘âmetleri vard›r. Lâkin flol kadar fâ’idesi var kim Yanya ve Narda ve Anatolkoz ve Angili Kasr› nevâhîleri emn [ü] emând›r.

Ba‘dehu bu kal‘a Sultân Selîm-i Sâni'nin eline girdikde K›l›ç Alî Pafla'y› donanma-i hümâyûn ile gönder[üp] bir y›lda cemî‘i guzât ile Alî Pafla Aya Mavra'n›n taflras›ndan bir kat dahi kal‘a binâ etmifldir kim gûyâ sedd-i Kahkahâ olup eski kal‘as› iç kal‘a kald›kda bu kerre Aya Mavra kal‘as›n›n gâzîleri Venedik k›y›lar›n harâb [u] yebâb etme€e baflad›klar›nda bu kal‘ay› dest-i ‹slâma hüsn-i r›zâlar›yla verdiklerine peflîmân olup niçe kerre Aya Mavra üzre gelüp ceng-i azîmler edüp her bâr münhezimen k›r›lup ma€lûb u menkûb dâr-› menhûslar›na gidüp ilâ hâze'l-ân ilm-i nücûm ile eyle derler kim,

"Biz bu kal‘ay› ‹brâhîm Hân o€lu Mehmemmed zamân-› asr›nda ganîme mahallinde Aya Mavra'y› ganîme ederiz" deyü da‘vâ-y› merd ederler. Allâh müyesser etmeyüp ol günleri göstermeye.

Hâlâ bu kal‘a-i Aya Mavra Selîm Hân-› Sânî tahrîrinde Kapudan pafla eyâletinde Aya Mavra be€inin taht›d›r. Be€inin hâss-› hümâyûnu taraf-› pâdiflâhîden 4.000.000 akçedir. Ve 15 [ze‘âmet] ve cümle 354 aded tîmârd›r. Alaybe€i ve çeribafl›s› vard›r. Hîn-i seferde be€i dörd pâre kalyeta ile cümle iki bin askerle sefer eflerdi. fiimdi ref‘ olup on pâre firkateleri vard›r.

Ve kapudan paflalara hâss-› hümâyûn kayd olmufldur. Ve yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi cümle (---) aded kurâlard›r. Kad›ya beher sene üç kîse, kapudan paflaya k›rk yedi kîse hâs›l olur.

Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân [u] eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve cümle 1085 aded kal‘a neferâtlar› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve mi‘mâ[r] a€as› ve mu‘temed a€as› ve harâc a€as› ve kapudan a€as› ve flehir subafl›s› ve 12 aded tu€ sâhibi kal‘a a€alar› vard›r.

Ve kal‘as› Rûmeli kenâr› ile Lefkada nâm bir ada deryâs›n›n mâbeyninde bir s›€ ve kumsal deryâda cezîre-misâl karadan a€aç ve tafl cisirlerle ubûr olunur kal‘ad›r, kaya üzre de€ildir, kendüsi ve dîvârlar› alçak binâ olunmufldur. Sene (---) târîhinde Selîm Hân-› Sânî ibn Süleymân Hân bu kal‘an›n taflras›na müceddeden bir kat sedd-i ‹skender-misâl bir kal‘a dahi inflâ etdikde flekl-i muhammes bir seng-i t›râfl kal‘a-i savafl-› perhâfl binâ etmifldir kim gûyâ sedd-i Kahkahâ'd›r kim fieddâdî r›ht›m tula ve horasânî sedd-i metîn kal‘a-i kavîdir. Girdâ-gird cirmi kâmil bin befl yüz ad›md›r. Dîvâr›n›n kaddi yigirmi zirâ‘ âlîdir ve yedi arfl›n arîzdir kim ellifler ayak enli kal›n dîvârd›r.

Ve cümle üç aded kapular› vard›r. Evvelâ kal‘a-n›n flark›nda göl taraf›nda fiehîd[lik] varoflundan kal‘aya girirken handak üzre asma makaral› cisirden içeri iç kal‘ad›r kim tâ binâ-y› Freng'den kalm›fl bir kapudur kim flimâle nâz›rd›r, ammâ iki kat metîn {üçer kat} demir kapulard›r. Taflra kal‘a dîvâr› Selîm Hân-› Sânî'nin binâs› olup iki kat metîn dîvârl› kal‘ad›r. Bunun dahi bir kapusu cânib-i k›bleye mekflûfdur, ammâ dörder kat metîn kapular olup mâbeynlerindeki dîvârlarda cümle âlât-› silâh âlât-› harb ile memlû olup cümle bevvâbân nigâhbânlar pür-silâh bu kapular mâbeynlerinde dîdebânl›k ederler. Ve bir kapu dahi küçük u€r›n kapudur, ammâ hâs u âmm kapusu de€ildir. Bununla üç aded kapular› var ammâ ikisi flâhrâhd›r.

Ve cümle bu kal‘a vücûdunun etrâf›nda tokuz aded tabya-i azîmleri vard›r kim her biri birer gûne sedd-i Ye’cûclard›r.

Ve cümle dâ’iren-mâdâr bin altm›fl aded dendân-› bedenlerdir. Niçe yerde ebrâclar üzre karavulhâneleri ve bir serâmed mehterhâne kullesi vard›r.

Ve kal‘a içinde cümle iki yüz aded kiremit ile mestûr befler alt›flar kat kârgîr binâ kefere asr›ndan kalm›fl hâne-i ma‘mûrlard›r, zîrâ bu kal‘a muhâsara ile al›nup berbâd olmadan vere ile verildi€inden evleri gâyet ma‘mûrdur. Lâkin havl›s›z darac›k ve sokaklar› ensiz ve d›yk ve muzlim flâhrâh[la]r› var ammâ cümle serâpâ bayâz tafllar ile döfleli pâk kald›r›ml› tarîk-i âmmlard›r kim aslâ bâ€çeli evler yokdur.

Ve cümle üç aded mahallâtlard›r. ‹ç kal‘a mahallesi ve Pafla mahallesi ve Hunkâr mahallesi var.

Ve cümle sokak bafllar›nda tarîk-i âmma nâz›r olan evlerde cümle mazgal delikleri olup hîn-i muhâsarada her evden düflmanlara tüfeng ***[343b]*** ururlar, gâyet cebehâneli evlerdir.

Ve kal‘a-i semenderdir kim cümle sa€îr ü kebîr yüz toksan alt› pâre flâhâne ve serâmed toplar› var. Cebehânesi ve g›lâl anbârlar› ve her hânedânda su sarn›çlar› mukarrerdir.

Ve cümle befl aded salât-› cum‘a edâ olunur kârgîr minâreli câmi‘leri var. Evvelâ Hunkâr câmi‘i, kenîseden bozmad›r. Ve çârsû içinde eski câmi‘ ve iç kal‘a câmi‘i var.

Mâ‘adâ cümle yedi aded zâviyelerdir. Evvelâ hisârpîçe aras›nda iki kat asma a€açdan iki kat cisirlerden ubûr olunup lonca nâm mahal yerinde iki kapu mâbeyninde câmi‘-misâl bir yeni mescid binâ olunmufl, gâyet latîf ma‘bedgâhd›r ammâ tahtadan binâ olunmufldur. Bu mescid kapusundan taflra büyük varofl taraf›na gidilir.

Ve kal‘aya Rûmeli taraf›ndan bir tafl binâ cisr ile ve bir a€aç cisir ile kal‘aya duhûl olunur üç yerden bo€azlard›r.

Ve kal‘a içinde cümle bir aded medrese-i tâlibân vard›r.

Ve cümle iki aded mekteb-i s›byân vard›r. Ve cümle bir aded tekye-i dervîflân vard›r.

Ve cümle bir aded kesîf hammâm-› nâpâki vard›r.

Ve cümle bir aded hâncu€azd›r ammâ tertîb üzre dükkânlar› yokdur.

Ve cümle derûn-› hisârda alt› aded çeflmesârlard›r. Cümleden Ahmed A€a çeflmesi mükellef ve her dem cârîdir. Cümle sular› Lefkada cezîresinden deryâ içre su kemerleriyle kal‘aya gelir.

Bu Ahmed A€a çeflmesinin târîhi böyledir:

Ol sehâ kân› Ahmedi hem-kâm,
Etdi bir çeflme hayli hofl-endâm,
Sâline dedi Serverî târîh,
Cennetin ayn› selsebîl fi’n-nâm.

Sene 1028.

Der-beyân-› sitâyifl-i taflra varofl: Büyük varofl kapusundan taflra Lef[ka]da cezîresi taraf›ndaki büyük varofla ibtidâ giderken kal‘a kapusunun garb taraf›ndaki handak üzre elli ad›m asma a€aç köprüyü ubûr edüp dâ’iren-mâdâr cümle handaklar› deryâ suyuyla leb-ber-leb olup cisirden taflra büyük varo[fl] bir düz kumsal pâk yerde cümle üç yüz aded kiremitli ve havl›l› ve câ-be-câ bâ€çeli cümle vâsi‘ evlerdir. On aded hâneleri müselmânlard›r. Mâ‘adâ büyûtlar› dâr-› müflriklerdir.

Ammâ cümle tahta binâl› olup aslâ kârgîr binâ evler yokdur. ‹ntihâ-i serhad olmak ile ahâlî-i kal‘a bu varoflda kârgîr binâ evler yapma€a mâni‘ olurlar, zîrâ ihtimâldir, düflman gelüp bu varoflu al›rsa "Kârgîr binâl› evlerin içine düflman girüp kal‘ay› meterise alup zebûn etmeyeler" deyü ol mülâhaza ile bu varoflda kârgîr binâ evler yapd›rmazlar. Ancak çârsû içinde bir tahtadan mebnî câmi‘ vard›r. Minâresi dahi tahtad›r.

Ve cümle yüz aded dükkânlard›r. Ekseriyyâ attâr ve pâbuççu dükkânlar› çokdur kim siyâh Freng pâbucu dikerler. Mahkeme ve Kapudan pafla kâ’immakâm›n›n sarây› bundad›r.

Bir tekye ve bir mekteb ve bir mescid ve iki aded hânlar› var, gayri âsâr-› binâdan fleyler yokdur. Hattâ bu varoflun iki taraf›nda flarkî ve garbîsi s›€ deryâd›r.

Bu varofl hemân bir ince dil gibi bir kumsal yerde iki yüz elli ad›m tavîl bir burunda vâki‘ olmufl varofldur kim cümle dörd aded çeflmeleri ve yedi aded kenîsecikleri ve yedi aded Rûm portoyorozlar› ya‘nî flehir kethudâlar› vard›r. Ammâ meyhâneleri gâyet çokdur kim cümle kal‘a levendâtlar› fleb u rûz davul ve zurna ile meyhânelerde ayfl u iflretler edüp bir sâz [u] söz ve hây hûy hengâmedir kim gûyâ Cezâyir vilâyetidir.

Hakkâ ki yine bir cezîre-i bî-amân oldu€undan gâzîlerinin her etdiklerine bakmayup dâ’imâ müsâmaha ederler, zîrâ bir alay gâzîyân-› mücâhidân firkateci yi€itleridir kim cümle sa€îr ü kebîrlerinin evzâ‘ [u] etvârlar› ve cümle libâslar› Cezâyirli gibi bafllar›nda k›rm›z› fes ve parankona k›rm›z› gö€üslükler ve ba€›r yelekleri ve muhattem harîr kuflaklar ve bellerinde çatal b›çaklar ve ellerinde balta ve nacaklar ve beyâz dimiler geyüp bald›rlar› ç›plak gezüp ayaklar›na siyâh fillar ve arkalar›nda niflaburnus ve gûnâ-gûn kapudlar ve k›rm›z› ihrâmlar ile reftâr edüp ayfl u tarab ederler.

Ammâ bu Aya Mavra yol u€ra€› yer olmamak ile halk›n›n garîb ü gurebâlar› sâ’ir diyâr halk›yla hüsn-i ihtilâtlar› yokdur, ammâ gâyet bahâd›r ve flecî‘ ve yarar dilâver erlerdir kim bunlar Frengistân'›n

gözlerine diken olmufllard›r. Bunlar›n dahi lisânlar› Urûmca çalup fasîh ü belî€ Rûm lisân› ve Freng zebân› tekellüm ederler. Lâkin hevâs› sakîldir. Cezîre yerdir, her bâr gâzîleri firkatelere süvâr olup Dib Frengistân'› urup mâl-› ganâ'imleriyle mansûr u muzaffer Aya Mavra'ya gelüp gazâ mâllar›n bahfl-i kalenderî edüp tâ müflis mendebûr olunca ayfl [u] ›flret edüp yine sefere giderler. Kâr [u] kisbleri budur ammâ gâyet musallî yi€itleri vard›r.

Der-flehrengîz-i cezîre-i Lefkada

Lefkada dahi derler. Lisân-› Rûm'da Lefkada (---) (---) demekdir. Bu Aya Mavra varoflunun k›blesinde vâki‘ olup da€l› ve bâ€l› ve bâ€çeli âb-› hayât sulu ve âb [u] hevâs› latîfli cezîredir.

Ammâ bu Lefkada Aya Mavra'n›n ***[344a]*** k›blesi ve lodos cânibine vâki‘ olup iki mîl Aya Mavra'dan alarkad›r. Lâkin bir âdem ayaklar›n s›€ayup iki mîl s›€ deryây› geçmek mümkindir. Ammâ cümle halk Aya Mavra'dan Lefkada cezîresine piyâdece üç yüz altm›fl alt› aded alçak gözlü su kemerleri köprüleri üzre yürüyüp Lefkada'ya varup gelirler. Bu adan›n cirmi cümle (---) mîldir. Bunda dahi bâ€ u bâ€çe bîhisâbd›r. Cümle Aya Mavra a‘yânlar›n›n bâ€lar› bundad›r, zîrâ gâyet mahsûldâr yerdir.

Varofl-› Lefkada: Cümle yedi yüz aded kiremitli hâne-i ma‘mûrlard›r, ammâ cümle Rûm keferesi evleridir. Câ-be-câ dükkânlar› ve yigirmi aded kenîseleri ve

.....(1 sat›r bofl).....

vard›r. Ve gâyet teferrücgâh yerleri çokdur.

Bu adada cümle yigirmi pâre ma‘mûr kefere kurâlar› var kim cümle kapudan pafla hükmünde olup Aya Mavra kazâs› nâhiyesidir kim cümle bâ€-› Sudak-misâl ma‘mûr kurâlard›r.

Bu Lefkada'n›n kefliflleme taraf›nda bir hudâyî liman› var **Portofigo** derler. Lisân-› Rûm'da incir liman› demekdir. Hakîkatü'l-hâl inciri cihân› dutmufldur.

Ve a€açlar› aras›ndan bir âb-› hayât su kaynayup ç›kar. Yaz u k›fl suyu bulunur. Aya Mavra'n›n suyu bu mahalden bir ince top menzili s›€l›k deryâ içre fieddâdî kemer-binâlar ile flehre su gider. {Lefkada'dan berü 4 sâ‘atlik yerden gelir.} Aceb hayrât-› azîm temâflâgâhd›r. Kâfir zamân›ndan kalm›fl derler ammâ Selîm Hân-› Sânî kar›ndafl› Sultân Cihângîr'in mâl›yla bu kemerleri binâ etmifldir kim görme€e muhtâcd›r.

Ve Lefkada ile kal‘a mâbeyni s›€ deniz içinde Pelama derler bir yerlü kaya vard›r ve adadan kal‘aya üç yerden bo€azlar vard›r. (Bunlar dahi) bunlardan dahi a€aç cisirler ile geçilir. Gerçi üç aded hafleb cisirlerdir ammâ as›l büyük bo€az kal‘a dibindeki cisir alt›ndad›r. Mâ-bâkî cisirlerin altlar› ve gayri yerleri s›€ac›k deryâd›r kim kaz›klar üzre sandûkalar çatup içlerin toprak doldurup kenârdan Lefkada'ya gitme€e yol eylemifller.

Ammâ kal‘a dibindeki bo€az›n asma makaral› a€aç köprüsü var. Kaçan gemiler geçerken cisri makaralar ile asakorlar, gemiler ve firkateler ve kay›klar beri öte geçüp yine cisirleri ipler ile yerine endirirler. Ammâ bu cisir alt›ndan gemiler geçdikden sonra ol göl gibi s›€lar içre e€ri bü€rü giderken s›r›klar ile s›€lar› yoklaya yoklaya gitmek gerek.

Ve dahi kal‘an›n y›ld›z taraf›nda bir liman-› hudâyî dahi vard›r, Dimata derler. Büyük gemiler varma€a kâbil yerdir. Bu limandan Pireveze'nin kal‘as› y›ld›z rûzgâr› üzre tokuz mîldir.

Ba‘dehu cemî‘i guzât ile vedâlaflup cümle gâzîleri firkatelerine süv[â]r olup fermân-› pâdiflâhî getirdi€imiz üzre Manya imdâd›na gitdiler. Bu hakîre kal‘a dizdâr› bir mükemmel firkate donadup cümle atlar›m›z ve huddâmlar›m›z ile "Tevekkülen alallâh" deyüp muvâf›k eyyâm-› müsâ‘id ile 9 mîl yeri tarfetü'l-ayn içre gidüp,

Evsâf-› sedd-i metîn derveze, ya‘nî cây-› emân kal‘a-i Pireveze

Sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) (---) dir. Sene 960 târîhinde Süleymân Hân binâs›d›r. Rûmeli eyâleti hâkinde Yanya be€inin hâss›d›r kim subafl›s› hâkimdir. Ve yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâlard›r. Kethudâyeri ve serdâr› ve gayri hâkimleri yokdur, ammâ kal‘a dizdâr› ve iki yüz elli aded kal‘a neferâtlar› ve yedi aded kal‘a a€avâtlar› ve Pireveze kapudan› var. Üç pâre firkatesi ile deryâda flinâverlik edüp flikâr arar. Cümle levendâtlar› Cezâyirli esvâb› geyerler.

Kal‘as› Narda vilâyetinin körfezi a€z›nda bir kumsal burunda flekl-i müdevver yedi aded tabyal› bir fieddâdî binâ cirmi kâmil bin yüz ad›m kal‘a-i zîbâd›r. ‹çinde yüz aded kiremitli tahtânî ve fevkânî bâ€çesiz darac›k evlerdir.

Ve sokaklar› karanl›k ve d›yk tarîklerdir. Bir câmi‘i var, Süleymân Hân'›nd›r.

Ve bir kapusu var, cânib-i flarka nâz›r olup kapunun atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur:

Kad benâ hâze'l-k›lâ‘ fî zamân eyyâmi devleti's-sultân Süleymân ibn Selîm Hân hallede'llâhu mülkehu ve ebbede saltanatahu li-sene sitte tis‘a-mi’e fî hicreti'l-Nebeviyye.

Bu kal‘a kapusundan içeri girecek mahalde kapunun sa€ taraf›nda tafldan oyulmufl bir s›€›r ve koyun bafl› tasvîri var kim gûyâ zî-rûhdur.

Ve bu kapunun önündeki handak üzre iki kat a€aç cisir üzre kal‘aya girilir. Derûn-› kal‘ada cebehâne mahâzinleri ve g›lâl anbâr› ve su yollar› ve k›rk aded sa€îr ü kebîr toplar› ve mehterhâne kullesi ve bir üstâd-› kâmil mûs›kî-flinâs zurnazan mehteri vard›r.

Evsâf-› varofl-› Pireveze: Bu kal‘an›n y›ld›z taraf›nda üç yüz aded hânedânl› ve bâ€ u bâ€çeli tahtânî ve fevkânî evlerdir. Ancak bir câmi‘i ve üç mahalle mesâcidleri ve bir medresesi ***[344b]*** ve bir mektebi ve bir tekyesi ve bir hammâm› var, battâl idi. Ve bir hân› ve cümle yüz aded dükkânlar› ve bî-hisâb bâ€çeleri var.

Bunun dahi cümle halk› Cezâyir esbâb› geyerler, zîrâ cümle halk› firkatecilerdir kim Venedik körfezi içini ve Pulya ve Kalavra ve Tementis yakalar›n korutmufllard›r. Ammâ bunlar dahi Urûmca kelimât eder gâyet gâzî ve bahâd›r yi€itleri var kim her biri serâmed server hünerver yi€itlerdir. Hattâ sene 979 târîhinde Selîm Hân-› Sânî asr›nda bâlâda zikri sebkat eden s›ng›n y›l› donanma[m›]zdan firâr eden gemilerimiz küffâr ile ceng ede ede bu Pireveze liman›na gelüp gemileri baflıdan karaya edüp cânlar›n halâs etmifllerken bu Pireveze askeri münhezim olan guzâta cür’et verüp kendü firkateleriyle kâfir gemilerine çatup elli pâre kâfir gemilerin feth edüp karaya dökülen kâfirleri cümle esîr-i bend-i zencîr etdiklerin dahi bilir âdemler vard›r. Ya‘nî tâ bu mertebe flecî‘ ü tüvânâ fetâlar› vard›r kim fleb [u] rûz ilâ hâze'l-ân Pireveze liman›nda aleste durur firkateleri var.

Ammâ liman› kal‘aya nîm sâ‘at ba‘îd flimâl taraf›nda bir küçük limand›r, ammâ sekiz rûzgârdan emîndir kim iki yüz pâre gemi alur. Pireveze körfezi içre körfezin nihâyetindedir kim deryâdan bir kulak körfez girmifldir, gemiler anda yatup körfezin iki taraflar› bâ€lar ve bâ€çelerdir. Bu liman nihâyetinde,

Der-vasf-› kal‘a-i Küçük Pireveze: Ammâ vîrând›r. ‹çinde âdem ve âdemî-zâddan nâm [u] niflân yokdur. Lâkin bu kal‘a-i harâb alt›nda cümle Pireveze gemileri aslâ demir b›rakmadan yat›rlar, sekiz aded rûzgârdan emîndirler.

Andan flimâl taraf›na bir sâ‘at gidüp bir bay›r› aflup Pireveze körfezinin bir büyük kula€›na ya‘nî bir körfezine dahi vard›k. Ol kenârca bir sâ‘at dahi gidüp bal›k dalyanlar›n geçüp,

Der-temdîhât-› kal‘a-i Pireveze-i atîk-i azîm

‹mdi ihvân-› vefâ bu cihânda böyle kal‘a-i azîm binâ olunmam›fld›r. Hâlâ vîrând›r ammâ içinde azîm ma‘mûr u âbâdân çiftlikler vard›r.

Kal‘as› rûy-› arzda misli me€er ‹slâmbol kal‘as› yâhûd Irâk-› Dâdyân flehrinin harâbistân› ola. Belki ‹slâmbol'dan Antakiye ve Kavala kal‘as›ndan büyük ola. El-hâs›l cirmi iki günde devr olunmaz.

Ve iki konak yerden bu flehr-i azîme niçe bin kemerler ile âb-› hayât sular getirmifller. Bu flehr-i harâbistân›n seyr [ü] temâflâs›nda âdem âlem-i hayretde kalup engüflt ber-dehen eder. Sebeb-i harâbiyyeti zamân-› kadîmde Ikrît kral› ya‘nî Girid'i amâr eden Ikrît kral›n o€lu Rûm pâdiflâh› olan putperest Martin-i pelîd nâm kral-› dâll Karl›eli kral› üzre bin pâre gemilerle gelüp bu flehir Karl›eli kral› Markonton nâm kral›n taht› iken Karl›eli kral›n› Girid kral› Martin putperest katl edüp yedi ayda bu flehr-i Pireveze-i azîmi harâb [u] yebâb niçe bin Îsevî Rûmlar›n esîr-i kebâb hânelerin türâb edüp hâlâ böyle kalm›fld›r.

E€er bunda olan heyâkil-i mutalsamât-› ibretnümâ tâk-› revâk-› tumturâklar› ve niçe bin kubâblar› ve niçe bin amûd-› müntehâ-y› somâkî-i gûnâ-gûnlar› tahrîr etsek mecmû‘am›z harâb-âbâdnâme olur.

Andan yine flark taraf›na nîm sâ‘at gidüp ba‘dehu bir sâ‘at Pireveze deryâs›n devr ederek ve bal›k dalyanlar›n temâflâ ederek giderken,

Hikmet-i Hudâ sergüzeflt-i temâflâ

Leb-i deryâda kum üzre âsûde-hâl giderken önümüz s›ra henüz gitmifl bir pâre bas›lm›fl at aya€› izi gitmifl ammâ ol iz gide gide dahi büyük iz oldu, el-hâs›l üç kar›fl enli iz oldu. Hakîr gulâmlar›ma eyitdim:

"Bire o€lanc›klar, flol izi temâflâ etdiniz mi?" dedi€imde Ferhâd ve Husrev eyitdiler:

"Vallâ sultân›m, acâ’ib büyük âdem izi" deyü yolun sol cânibine bakarlar.

"Bire o€lanlar bu sa€ tarafa bak›n, nice âdem izidir, iflte bu at izidir" dedi€imde o€lanlar at izin görüp,

"‹flte sultân›m bu tarafda bir âdem izi de var" dediler. Me€er at izinin solunda berâber atl›yla gider bir yayan izi var.

Hemân hakîr atdan enüp *bismillâhi* deyüp âdem izin kar›fllad›m. Ka‘be hakk›yçün âdem izi kâmil dörd kar›fl gelüp dahi yeri harâret üzre ›s›cak idi. Akl›m›z bafl›m›zdan gidüp,

"Âyâ bu ne hâl ve ne hikmetdir ki" deyü müflâvere edüp, ne çâre edelim.

Ol izler önümüz s›ra leb-i deryâda kumluk üzre gidiyor. Allâh'a s›€›nup gulâmlar ve refîkler ile Âyetü'l-kürsî ve Mu‘avvezeteyn'e müdâvemet ederek ayak ayak giderek yol üzre ba‘z› evc-i âs›mâna ser çekmifl ç›nâr ve kavak [ve] mefle a€açlar›n›n âdem beli kal›nl›€› dallar› gûyâ ustura ile kesüp yere b›rakm›fllar.

Dibelik hakîre dahi ziyâde dehflet hâs›l olup telâfl el verdi, ammâ ne çâre, yolumuz oldur, geri dönmek mümkin de€il. El-hâs›l bu hâl üzre da€lar ve ormanlar içre 3 sâ‘at gidüp Pireveze deryâs› kenâr›n geçüp dahi büyük çengelistân ormanlara girdikde ***[345a]*** cân bafl›m›za s›çrayup giderken hemân on ad[ed] pür-silâh haydud harâmî kefereleri bizi gördüklerinde,

"El-amân meded bu ne sultân›m" deyüp tüfenglerı ve k›l›çlar›n ormanlar içre atup a€laflarak atlar›m›z›n ayaklar›na sar›ld›lar. Hakîr bunlardan yine alarka durup,

"Bire nedir mel‘ûnlar?" deyü hâllerin su’âl etdim.

"Biz bir alay yolcu kefereleriz, lütf eylen sizin ileride giden büyük atl› ve bir büyük yayan âdem yoldafllar›n›z bafllar› a€açlara bir olup ol yayan âdemin elinde bir sopa deyene€i ve bir elinde k›l›c› var ve atl›n›n elinde bir k›l›c› var, yollar üzre a€açlar› kese kese giderler. Biz sizin ol yoldafllar›n›z› görüp akl›m›z bafl›m›zdan bir kenârda kald›k. Ve ol yayan elindeki sopa ile birimizin bafl›na nice urdu ise hurd-› haflhafl iflte lefli" deyü leflini gösterdiler.

Hakîkatü'l-hâl kefereye eyle nobut urmufl kim âdem vücûdudur diyecek yeri kalmayup cümle hurd olmufl. Ancak keferenin lefli abâs› içinde tiftik tiftik [olmufl.] Biz dahi bu kefereyi bu hâl ile göricek dibelik akl›m›z bafl›m›zdan gitdi. Ammâ bu kefereler harâmîler imifl, mürd olanlar› bafllar› imifl.

Bu keferelerden dahi havf edüp ormanlar içre atd›klar› silâhlar›n cümle alup,

"‹flte mel‘ûnlar, anlar bizim ileride yoldafllar›-m›zd›r. Tiz bir dahi silâh ile yola ç›kman ve harâmî-li€e tövbe eylen" deyü cür’et edüp bir hayli tekellüm-ler eyledim ammâ Hudâ bilir kim bî-cân olayazd›m.

Gulâmlar›m tokuz aded silâhlar›n alup tokuz nefer kâfirler ormand[a] âlem-i hayretde kalup anda b›rakd›k, ammâ hakîr dahi ileri gitme€e aslâ dermâ-n›m kalmayup yine "Tevekkelî alâ Hâl›kî" diyerek yola revâne olup (---) sâ‘atde yine Pireveze deryâs› kenâr›nca giderken yine izlerine râst gelirdik, ammâ izleri küçülme€e bafllayup Yanyal› Arslan Pafla o€lu Kaplan Pafla çiftli€i yan›nda izlerin gâ’ib etdik, ammâ yüzlerin görmedik.

Ve bu mahallerde yolculara karflu râst geldikde su’âl etdik, zerre mikdâr› haberleri yok idi.

Hemân bu abd-i kemter an› mülâhaza etdim ki cemî‘i zamânda ata süvâr oldukda Hazret-i Kur’ân-› azîme ve Furkân-› kerîme h›fzen müdâvemet edüp giderdim. Bu yolda ol harâmî keferelere râst gelsek gerek idik. Bir azîm arbedemiz geçüp belki bir kaç›m›z telef-i nefs edelerdi, ammâ Hazret-i Kur’ân hürmetine Cenâb-› Allâh bizleri h›fz etmek içün önümüz s›ra muhâfazac› refîkler görünüp harâmîbafl›y› nobut ile katl edüp kefereler dahi bizi anlardan zann edüp amân deyüp tövbe edüp silâhlar›na mâlik olup Kur’ân-› azîm hürmetine harâmîlerden halâs olduk kim sûre-i (---) âye[t]:

[1] †E«‰O« · ÿEE†‰Oœ

nass-› flerîfi vard›r. Bunun emsâli niçe kerre havâss-› Kur’ân'›n nef‘in müflâhede etmiflimdir. *Hâzâ min fazl› Rabbî.*

Andan nîm sâ‘at cânib-i flimâle gidüp,

Loroz çiftli€i: Yanyal› Bebr Pafla'n›nd›r. Anda bî-mecâl mihmân oldukda bizim önümüz s›ra katl olunan keferenin katli haberi gelüp keflfine flerî‘at taraf›ndan âdemler gitdi.

Ol gece çiftlik kethudâs› Hasan A€a dahi mer-hûm olup hakîr gasl edüp defn edüp ale's-sabâh Lo-koz'dan kula€›zlar alup cânib-i flarka **Loroz de€ir-menleri**n ve bir vîrân kal‘ay› geçüp ve fiahin Be€'in **Kanra(?) nâm çiftli€i**n geçüp (---) sâ‘atde kayal› da€lar dibinden ubûr edüp ormanlar› geçüp,

Evsâf-› fütûhât-› kal‘a-i Ro€oz

Rûm krallar› binâs›d›r. Sene (---) târîhinde Gâzî Evrenos Sultân Mehemmed Hân-› Ebü'l-feth asr›nda Venedik küffâr›n›n derûn-› kal‘ada karârlar› firâra mübeddel olup feth olmufldur kim hâli üzre b›rakm›fl-lard›r. Kal‘as› Pireveze deryâs› kenâr›nda bir toprakl› bay›r üzre flekl-i muhammes bir fieddâdî binâ bir kal‘a-i ra‘nâ olup dâ’iren-mâdâr cirmi bin ad›md›r ammâ taflras› vîrând›r. Lâkin iç kal‘as› ma‘mûrdur, ammâ dizdâr› ve neferâtlar› yokdur. Ancak içinde bir kaç ma‘mûr çiftlikleri vard›r kim bu çiftliklerde âzâdl› siyâh zengî Arablar sâkin olurlar. Bu kal‘a dahi Yanya sanca€› hudûdu olup bu kal‘an›n flark taraf›na iki bin ad›m karîb,

Cisr-i Ro€oz: Bir göz bir pül-i ra‘nâd›r ammâ Hersek *[345b]* sanca€›nda Mosdar köprüsünden sehel alçakd›r kim kaddi kâmil elli arfl›nd›r ve gâyet ensiz cisirdir kim üzerinden âdem geçme€e havf eder, zîrâ bir kulaç enlidir. Âdem afla€› bakma€a cür’et edemez. Alt›ndan **nehr-i Revani** cereyân eder, tâ flehr-i Yanya ve flehr-i Aydonat da€lar›ndan gelüp Pireveze deryâs›na mahlût olur, ammâ k›rk arfl›n derin olup gâyet deli cereyân eder.

Andan bir sâ‘at flarka gidüp **karye-i Hilkadis,** an› geçüp sâfî sahrâlar içre ma‘mûr kurâlar ubûr edüp andan nîm sâ‘at yine semt-i flarka gidüp,

Karye-i ‹mâret: K›rk hâneli ve bâ€ u bâ€çeli Fâ’ik Pafla vakf› olup müselmân köyüdür. Hân ve câmi‘ ve imâret ve medrese cümle Fâ’ik Pafla hay-rât›d›r kim gâyet mesîregâh bâ€-› ‹rem-misâl yerdir, ammâ câmi‘i ve gayri âsâr-› binâlar› cümle kiremit-lidir. Ve matbah-› dâru'z-ziyâfesinde cemî‘i âyende vü revendegânlara ni‘meti subh u mesâ mebzûldür.

Andan nehr-i Narda-i azîmi geçmeyüp nehir kenâr›nca dahi afla€› dolaflup bir sâ‘atde Fâ’ik Pa-fla'n›n on üç göz fieddâdî ibret-nümâ evce berâber kantaras›ndan ubûr etdik, ammâ ortadaki gözü gâyet yüksek olup ve ziyâde enli pül-i azîm olup elli arfl›n âlî ve tûlu cümle bir bafl›ndan bir bafl›na sekiz yüz ad›m köprü-yi musanna‘d›r kim dörd aded gözleri yüzer ad›m enlidir. Bu cisrin üstünden iki araba yan yana geçmek mümkindir. Alt›ndan nehr-i Narda cereyân eder, tâ T›rhala ve Kalabakkaya da€lar›ndan gelüp bu cisirden ubûr edüp Pireveze körfezine mahlût olur.

---

[1] *Kur’ân,* Tevbe, 112; "Allâh'›n (yasak) s›n›rlar›n› koruyan insanlard›r, o mü’minleri müjdele"

Bu cisirden ubûr edüp iki bafl›nda birer sâ‘atlik yol kald›r›m vard›r ve iki cânibleri serâpâ bâ€lard›r kim limon ve turuncu olur.

Bu cisirden bin ad›m flimâle kald›r›m üzre gidüp bâ€› ‹remleri ve ma‘mûr kurâlar› ve çiftlikleri geçüp,

Der-tavsîfât› kal‘a-i köhne-binâ hisâr› üstüvâr› Narda

Sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---). Binâs› T›rhala sâhibi (---) (---) kral›n binâs›d›r. Sene (---) târîhinde Venedik elinden Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda be-dest-i büyük Gâzî Evrenos fethidir. Yanya sanca€› topra€›nda hâss› hümâyûn hükûmetidir. Ve yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâlard›r.

Kal‘as› leb-i deryâdan bir sâ‘at flimâl taraf›na bir kayal› ve alçak da€ dibinde flekl-i murabba‘ bir fieddâdî seng-i t›râfl bir kal‘a-i savafl› perhâfld›r kim k›bleye nâz›r bir kapusunun atebe-i ulyâs› kemerinin iç yüzünde bir mefret bal›k kemi€i maslûb alâmeti var büyük demir kapudur.

Ve iç kal‘as› kapunun solunda flehre nâz›r olup içinde k›rk aded kiremitli hâneleri ve Bâyezîd-i Velî câmi‘i var. Dâ’iren-mâdâr cirmi iki bin altm›fl aded ad›md›r. Bu kal‘an›n flimâl ve y›ld›z taraflar› Narda nehri ihâta etmifldir. Maflr›k ve k›ble ve cenûb taraflar› varofl› azîmdir. Kal‘ada kârgîr minâreli ve serâpâ kiremitli Bâyezîd Hân câmi‘i ve hareminde medresesi var.

Bu iç kal‘a kara taraf›nda flehre nâz›r kat-ender-kat kral sarây› var. ‹çinde ancak dizdâr sâkin olur. Bir harâb mescidi var ammâ aslâ kal‘a içinde dükkânlar› yokdur.

Ve sokaklar› cümle zâtî(?) beyâz yalç›n kaya kald›r›md›r.

Ve esâs› dîvâr› dahi seng-i hârâ üstünde olup sokak afl›r› bir namâzgâh› var, aslâ a€açlar dikili de€ildir, hemân bir çemenzâr u lâlezâr musallâ-y› ferah-fezâd›r.

Bu kal‘a dâ’iren-mâdâr iki kat olup handaklar› ancak garb taraf›ndad›r. Gayri taraflar›nda handak yokdur.

Ve cümle on sekiz aded kulleleri var. K›blesi taraf›ndaki varoflunun afl›r›s›nda havâle da€lar› var.

Sitâyifl-i taflra varofl› Narda: Cümle kâmil iki bin aded kiremitli bâ€l› ve bâ€çeli ve âb› hayât sulu havz u flâzrevânl› ve cümle fevkânî ma‘mûr u mükellef evlerdir.

Ve cümle on yedi aded mahallâtlard›r, ammâ ancak üç adedi müselmân mahalleleridir. Dördü Yahûdîlerdir. On adedi Rûm kefereleridir. Ermenî ve Freng aslâ yokdur ammâ Latin kefereleri çokdur.

Ve cümle alt› aded cevâmi‘-i imâretgâhd›r. ‹ki câmi‘i kal‘a içindedir, ammâ çârsû bafl›nda kiremitli ve kârgîr minâreli Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i fevkânî olup gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Musallâs› haremindedir.

Ve flehrin cenûb taraf› ucunda Tekye câmi‘i müferrihdir. Ve (---) (---) câmi‘i kâr› kadîmdir.

Andan cümle 9 aded mesâcidhâ-y› mü’minâtlard›r. Cümleden Yûsuf Be€ sarây› kurbunda Baba mescidi ve Dizdâr mescidi vard›r. Bu flehir içre aslâ kurflum örtülü binâlar yokdur.

Ve cümle üç aded medrese-i sûhtegând›r. Cümleden Bâyezîd Hân medresesi ma‘mûrdur. Ve cümle befl aded mekteb-i s›byând›r.

Ve cümle üç aded hânkâh› dervîflânlar› var. Cümleden Tekye câmi‘i ***[346a]*** hânkâh› ma‘mûrdur.

Ve cümle bir aded hân› tüccârân› var. Bâyezîd Hân câmi‘inin yol afl›r›s›na vâki‘ olmufl bir hân› azîmdir. Bu hân›n kapusu önünde,

‹bret-nümâ sâ‘at kullesi: Hân›n yol afl›r›s›nda bir serâmed sâ‘at kullesidir kim çan› gâyet büyükdür. Kâmil bir sâ‘at yerden sadâs› istimâ‘ olunur. Bir çarhl› olup yigirmi dörd sâ‘at devr eder. Gâyet musanna‘d›r kim böyle bir çarhl› sâ‘at bir diyârda yokdur.

Ve cümle (---) aded hammâmd›r. (---) (---) Ve cümle 400 aded dükkând›r. B›çakç›s› ve pâbuççusu çokdur, ammâ kârgîr binâ bezzâzistân› yokdur, lâkin yine her metâ‘ tuhaf bî-nihâye bulunur. Kahvehâneleri kal‘a dibindedir.

Ve ba‘z› sokaklar› kald›r›ml›d›r ve bu flehir kumsal yer olmak ile çok yerleri kald›r›ms›zd›r.

Bu flehir kayal› ve kumsal yerler olmak ile aslâ çeflmeleri yokdur. Cümle bin yüz aded âb› hayât lezîz kuyulardan nûfl ederler. fiehir içre cereyân eden nehr-i Narda âb› hayâtd›r, ammâ ahâlî-i vilâyet "Sakîl sudur" deyü andan içmeyüp çâh› mâ içerler, zîrâ hevâs› sakîldir.

Sâhib-i tab‘ olanlar› yayla€a ç›karlar, zîrâ flehrin k›blesi ve flarkîsi alçak ve beyâz yalç›n kayalar aras›na vâki‘ olmufl flehirdir. An›niçün halk›n›n reng-i rûylar› birez saruya mâ’illerdir. Ekseriyyâ bâde kuvvetiyle zindedirler.

Ve cümle on bir aded kilisalar› vard›r, ammâ cümleden flehrin cenûb taraf› hâricinde bâ€çeler içinde Mihal kral› dâll kenîsesi gâyet büyük kubâbl› binâ-y› musanna‘d›r kim içinde elli aded ruhbânlar› ve hücreleri vard›r. Ve Yûsuf A€a sarây› kurbunda Patrik kenîsesi dahi binâ-y› garîb(dir) ü acîbdir kim gâyet ma‘mûr u müzeyyen olup flehir içre niçe yü[z] evkâflar› var, cümle Frengistân'dan nezerâtlar› gelüp iki yüz kadar papaslar› cemî‘i âyende vü revendegânlara hidmet edüp ni‘met yedirirler.

Ve bu kiliseden flehir müftüsü ve nakîbü'l-eflrâf› ve yüz elli akçe pâye ile kad›s› ve flehir hâss›n›n a€as› ve kal‘a dizdâr› ve yetmifl aded kal‘a neferâtlar› ve muhtesib a€as› ve gayri flehir hâkimleri

cümle bu kenîsenin evkâf›ndan himâye ulûfesi al›rlar. Meflhûr-› âfâk bir b›trîk deyridir.

Ve bu flehr-i Narda zamân-› Feylekos'da flehr-i azîm imifl. Niçe kerre yüz bin aded binâ-y› azîm ve niçe bin yerde âsâr-› kadîmleri var.

Der-vasf-› ni‘met-i me’kûlât [u] müsmirât [u] meflrûbât: Cümleden güzîde memdûhu bir vuk›yye gelir feyz nâr› ve lüffân nâr› olur kim Acem diyâr›nda ve (Kara) Ferecik flehrinde böyle dânedâr âbdâr nâr ancak olup da€› ve tafl› nâr a€açlar› müzeyyen etdü€inden sebeb-i tesmiyesi Narda olmufldur. Ve limonu ve nârenci ve inciri ve zeytûnu ve bâ€ u bâ€çesi birer konak yer cihân› dutmufldur. Rûmeli diyâr›na cümle nâr ve limon ve turunc bundan gider.

Der-kâr [u] kisb-i ehl-i iflgâlât: Ekseriyyâ halk›-n›n kâr [u] kisbleri ticâretdir. Bâ€lar›n›n mahsûlü olan flarâblar›n vilâyet vilâyet götürüp satarlar. Ve beyâz bak›r kavunu dahi memdûh-› âlemdir.

Der-hisâb-› ekâlîm-i büldân: Be-hükm-i ilm-i usturlâb bu flehir ›klîm-i sâlisin n›sf›nda bulunup arz-› beledi harfeyn-i letâd›r ve tûl-› nehâr› harfeyn-i nehdir. K›blesi cenûb cânibine olan hatt-› n›sf nehârdan cenûb cânibine olan maflr›k cânibine otuz tokuz derecedir.

.....(2 sat›r bofl).....

Der-beyân-› ibret-nümâ-y› cebel-i Narda: fiehr-i Narda'dan cânib-i flimâle n›sf merhale gidüp nehr-i Narda üzre tâ kâfir zamân›ndan beri bir derk-i esfel-vâr bir derenin iki taraf›ndaki evc-i âs›mâna ser çekmifl bir kayadan bir kayaya iki kat yan yana çekilmifl âdem uylu€u kal›nl›€› demir zencîrlerden bir köprü edüp zencîrler üzre yaban asmas›ndan çitler örüp bir musanna‘ cisir olmufl. Üstünden her bâr benî âdem geçer ammâ ol âdemlerin zehresine aflk olsun kim ödleri çatlayup helâk olmazlar, zîrâ âdem afla€› baksa gözü karar›r kim gûyâ çâh-› gayyâ ve derk-i esfeldir. Bu diyâr›n halk› al›flup bir köyden bir köye gitme€e afla€› dereleri bir günde dolanmayup bir ânda bu cisr-i silsileden geçüp Kalabakkaya'ya ve T›rhala flehrine giderler. Ammâ rûzgâr urdukça bu zencîr cisir sal›ncak gibi sal›n›r, lâkin hemân benî âdem ubûr eder. Yohsa at ve kat›r ve s›€›r ve câmûs geçemezler, ammâ bu hakîr-i pür-taksîr gördüm ki bir sürü koyun geçdiler.

Bu cisrin tûlu iki bin elli ad›md›r. *[346b]* Zencîrlerin iki bafllar› iki taraf kayalar›nda mermer amûd-› müntehâlara ba€l›d›r. Bu cisrin ta‘mîr ü termîm muhâfazas›na dâ’imâ bir köy halk› me’mûrlard›r.

Bu cisr-i lâ-nazîri temâflâ edüp andan yine **flehr-i Narda**'ya gelüp Defterdâr Ahmed Pafla a€as› Durmufl A€a ile ve flehir a‘yân› Yûsuf A€a ile vedâ‘laflup andan kalkup **karye-i ‹mâret**'i geçüp ve Narda sahrâs›n›n da€ ete€inden ubûr ederek kald›r›ml› ve kumsall› yerler geçerek cânib-i flimâle 4 sâ‘atde ma‘mûr kurâlar geçerek yol üzre bir ulu öz dere içre,

Kapua€as› hân›: Sâb›kan M›s›r vezîri olan Hâd›m Abdurrahmân Pafla'n›n elli ocak kiremitli bir hân-› azîm-i hasbîsidir kim kapusu üzre târîhi budur:

Kapu a€as› Abdurrahmân A€a,
Temelinden bu hân› etdi binâ,

‹ki el kald›rup [de]dim târîh,
Cennetde ecrini vere Mevlâ.

Sene 1058.

Bu hândan yine flimâle 3 sâ‘atde,

Karye-i Derbend: Bir mahûf u muhâtara yerlerdir.

Andan **Beflkuyu**'yu geçüp ve bir yayla€-› azîmi aflup (---) sâ‘atde iki taraf› bâ€ u bâ€çeli yerleri geçüp yüzü afla€› gidüp sahrâ-y› Yanya ucunda,

Çiftlik-i Bebr Pafla: Kal‘a-misâl bir hân› ve birkaç dükkânlar› var.

Andan çemenzâr sahrâ içre (---) sâ‘at garba mahsûllü çiftlikler ubûr ederek,

Evsâf-› dâr-› amâniyye, ya‘nî sevâd-› azîm kal‘a-i Yanya

Lisân-› Rûmca Yanya demek (---) (---) demekdir. Bânîsi Rûm krallar›ndan (---) (---) kral›n binâs›d›r. Sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Gâzî asr›nda be-dest-i Gâzî Evrenos Be€ Rûm keferesi elinden feth edüp Rûmeli eyâletinde sancak be€i taht›d›r. Be€inin hâss› 460.260 akçedir. Ve ze‘âmeti 62 ve tîmâr› 345. Alaybe€i ve çeribafl› ve yüzbafl›s› vard›r.

Cümle erbâb-› tîmâr›n kânûn üzre cebelüleriyle be€inin askeriyle cümle dörd bin aded güzîde pürsilâh asker olur.

Ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâd›r. Beher sene ber-vech-i adâlet kad›ya alt› bin gurufl be€ine yigirmi kîse hâs›l olur. Sanca€›nda cümle yigirmi iki aded kazâlard›r, niçeleri tahrîr olundu ve ba‘de'l-yevm râst geldikçe tahrîr olunur.

fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân [u] eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve (---) aded kal‘a neferâtlar› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr› ve flehir kethudâs› ve harâc a€as› ve gümrük a€as› ve flehir subafl›s› ve mi‘mâr a€as› vard›r. Ve Urûm kefereleri üzre on iki aded portoyorozlar› ya‘nî kefere kethudâlar› vard›r.

Kal‘as› Yanya gölü kenâr›nda kehkeflân-âsâ semâya kad çekmifl bir till-i refî‘ üzre bir h›sn-› hasîn ve sedd-i metîn binâ-y› refî‘u'l-bünyân ve halk› azîmü'fl-flân flekl-i muhammes bir fieddâdî seng binâ bir kal‘a-i bâlâd›r kim bir tarafdan aslâ havâlesi olmayup kenâr-› buhayrede yalç›n kayalar üzre seng binâ bir kal‘a-i garrâd›r kim **der-girdâ-gird-i k›lâ‘ât** cümle üç bin ad›m ihâta eder bir hisâr-› üstüvârd›r.

Ve cümle iki aded büyük kal‘a kapular› vard›r. Büyük kapu cânib-i cenûbda olan varofla bir alçak kemerli kapudur. Piyâde âdemler girir ç›kar ammâ bu kapulardan arabalar ve e€erli atlar ve kat›rlar geçemezler. Me€er at üzre süvâr olan âdemler fârisü'l-hayl olup e€er boflaldarak at ile büyük varofl kapusundan geçeler. Zamân-› kadîmde eyle binâ olunmufl.

Ve bir kapu dahi küçük u€r›n kapudur kim bu dahi taraf-› cenûba nâz›rd›r. Varofla aç›lan büyük kapunun solunda vâki‘ olup bu u€r›n kapucukdan afla€› göle kayadan kesme yüz ayak nerdübân ile enilüp gölden su al›n›r. Bu iki aded mezkûr kapulardan mâ‘adâ sekiz aded küçücük su kapucuklar› var kim anlardan göle nerdübânlar ile enilüp su al›n›r.

Ammâ iç kal‘adan mâ‘adâ bu kal‘an›n göl taraf›nda aslâ büyük kal‘a dîvârlar› yokdur, zîrâ evc-i âs›mâna berâber kad çekmifl kayalar olma€ile dîvârlar› yokdur ve lâz›m da de€ildir. Lâkin afla€› varofl taraf› ikifler kat metîn kal‘a dîvârlar› vard›r kim k›rk arfl›n âlî ve befl arfl›n arîz dîvârlard›r. Lâkin kâr-› kadîm olma€ile ba‘z› yerleri câ-be-câ rahnedâr olup abûsu'l-vech-misâl siyâh dîvârlard›r, zîrâ intihâ-i serhad olmayup Rûmeli diyâr›n›n ortas›nda iç elde kalm›fl bî-nef‘ kal‘a oldu€undan iltifâtdan mahrûmdur.

Bu cirim bu eflkâlde olan kal‘a içre cümle 4 aded mahalle-i müslimîndir, aslâ kefereler yokdur. Afla€› mahalle ve Yukaru mahalle ve Orta mahalle ve Pafla mahallesi var.

Ve cümle ***[347a]*** sekiz yüz aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› bâ€çesiz serâpâ kiremit ile mestûr hânedân-› ma‘mûrlard›r. Cümlesi elbette kârgîr kemer kapulu büyût-› ra‘nâlard›r. Bu kal‘an›n cânib-i selâs›nda evc-i semâya ser çekmifl kayalar üzre cümle cihân-nümâ göle nâz›r hânedân-› musanna‘-› azîmlerdir kim her biri birer tarz [u] tavr üzre mebnî olup mesîregâh evlerdir. Cümleden Koca Mustafâ Pafla sarây› ve Ako sarây› ve Paflo sarây› vâsi‘dir. Câ-be-câ bunlarda d›raht-› müntehâlar vard›r. Ba‘dehu Mustafâ Pafla sarây›ndan iç kal‘a burnuna var›nca iki yüz ad›md›r.

Sitâyifl-i iç hisâr: ‹ç kal‘an›n flehir varoflu taraf› köflesinden iç kal‘aya var›nca befl yüz ad›md›r. Derûn-› kal‘ada dizdâr ve kethudâ ve imâm ve mü’ezzin ve çal›c› mehterbafl› sâkin olup gayri amâristân yokdur. ‹llâ göle ener kesme kayadan su yolu ve anbârlar› ve cebehâne mahzenleri olup kal‘a câmi‘inde ve ba‘z› anbârlarda cümle Kotur kal‘as› mühimmâtiyçün beksumât ve gayri levâz›mâtlar memlû olup cümle bâblar› mesdûd durur.

Der-cevâmi‘hâ-y› mü’minân-› büyük hisâr

Cümle dörd aded ibâdetgâh-› müselmând›r. Evvelâ cümleden mükellef ü mükemmel câmi‘-i selâtînmisâl cemâ‘at-i kesîreye mâlik vâcibü's-seyr ibretnümâ kal‘a içinde,

Koca Kaplan Pafla câmi‘i: Cümleden müzeyyen ve flîrîn ve rûflen binâ-y› musanna‘ câmi‘dir kim diyâr-› Rûm'da misli me€er Hersek diyâr›nda Taflı›ca flehrinde Bulehnikli Hasan Pafla câmi‘i ola, ammâ ol tahtânîdir ammâ bu evc-i âs›mâna berâber bir yalç›n kaya üzre kasr-› Havarnak-misâl nigârhâne-i Çînmisâl bir câmi‘-i cihân-nümâd›r kim cemî‘i buhayre ve cemî‘i sahrâ-y› hâmûnlar pâymâl-i rimâl-misâl görünür.

Cümle kubâblar› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir mürtefi‘ hevâdâr yerde **câmi‘-i ma‘mûr Arslan** Pafla'd›r. Bu kal‘an›n flimâl taraf›nda kûh-› Bîsütûnmisâl bir kaya üzre cümle flehre ve cemî‘i nevâhîlere havâle bir câmi‘-i dilküflâ-y› rûflendir kim mâfevkinde bir flehirde böyle bir ma‘bedgâh yokdur. Çâr dîvâr üzre kubbe-i nüh-tâk› evce ser çekmifldir. Bu câmi‘in tûlu ve arz› yüzer ayakd›r. Ve cânib-i erba‘as›nda revzenleri câm billûr ve necef ve moran-d›r.

Ve cümle mebsût olan hâlîçeler ibrîflim münakkafl olup bir musanna‘ minberi var. Bir kemer üzre üstâd-› mühendis eyle binâ etmifl kim gûyâ ol minber-i musanna‘ mu‘allak durur. Alt›nda birkaç âdem s›€›nup ibâdet ederler. Minâresi bir serâmed fleflhâne bânghâne-i zîbâd›r kim afla€› kapusundan tâ yukaru flerîfe tabakas›na ç›k›nca seksen befl kademedir. Hakîr bunda urûc edüp flehrin eflkâl-i cirmin hey’eti üzre bir tabak kâ€›za resm etdim. Bu minâre-i flerîf[esin]den yukaru külâha var›nca on befl kademe dahi vard›r. El-hâs›l gâyet musanna‘ minâre ve câmi‘dir.

K›ble kapusu üzre celî hatt ile tahrîr olunan târîhi budur:

Hofl sa‘âdet ana kim oldu mücâhid hayrete,
Ede tâ an› Hudâ devlet-i dâreyne sezâ,

Göricek itmâm›n› hâtif dedi târîhini,
Pâydâr ola bu bünyâd-› flerîfi a‘lâ.

Sene 1027.

Ve taflra kubbelerinin üç taraf› dâ’iren-mâdâr mermer sütûnlar üzre câmi‘-i selâtîn-misâl küçük kubâblar› üzre cümle altun ile mutalla‘ serâmed alemlerdir, ammâ hareminin ortas› mermer döfleli olmayup yeflil duhâvî katîfe-mesâl çemenzârd›r. Ve haremin flimâlî ve y›ld›z taraflar›nda göle nâz›r soffalar var kim afla€›s› yüz arfl›ndan mütecâviz göldür. Bu soffalar dahi cihân-nümâ mesîregâh olup cümle ahbâb yârân-› sâd›kân erbâb-› ma‘ârifân bu soffalarda haflr olup cemî‘i ulûm-› garîbe ve acîbe müzâkeresi ederler.

Ve bu haremde fiahin Be€ ve Pehlivân Pafla ehli ve Bebr Pafla ehli ve niçe Arslan Pafla evlâd [u] akrabâlar› k›ble önündeki befl aded serâmed kubbelerde bizzât sâhibü'l-hayrât Arslan Pafla dahi bu kubbelerde medfûndur.

Ve büyük haremden afla€› küçük haremde medrese-i Arslan Pafla k›rk aded hücreleri serâpâ kiremit örtülü müte‘addid hücreler ve dershâne kubbesi vard›r.

Bu hücrelerin cânib-i garb›nda kayalar üzre buhayreye nâz›r Bebr Pafla'y› Girid'e me’mûr etme€e gelen Defterdârzâde Kapucubafl› Mustafâ Be€efendimiz bir kasr-› âlî cihânnümâ inflâ etdikde hakîrin ol kasr-› nüzhetgâha flikeste beste ale'l-fevr târîhidir:

Kasr-› Havarnak dediler ihvân,
Evliyâ dedi el-kasru hûbân.

Sene 1081.

Di€er târîh:

Evliyâ gördükde târîhin dedi,
Ey be€im kasr-› bülend oldu tamâm.

Sene 1081.

Hakkâ ki cihânnümâ kasr-› müntehâlar- ***[347b]*** – d›r kim afla€› göl içinde flinâverlik eden niçe kerre yüz bin elvân mâhîlerin temâflâs› nümâyând›r.

Andan bu haremin yine göle nâz›r bir köflesinde koca Gâzî Arslan Pafla bir dâru'z-ziyâfe-i me’kel-hâne inflâ etmifl kim cemî‘i pîr u mu€ân ve gebr [ü] tersâya ve bay u gedâya subh u mesâ âye[t] sûre-i (---) üzre [1] EA«†AE†œ«»...†·I†«‰ nass› üzre cümle âyende vü revendelere ni‘meti mebzûldür. Her Cum‘a gecesi k›rk elli yere et‘›me-i nefîse summât-› Muhammedî çekilü[p] ba‘de't-tenâvül Arslan Pafla'ya def‘-i cû‘ edenler hayr du‘â ile Fâtiha tilâvet ederler, zîrâ evkâf-› azîmdir.

Ve bu câmi‘den k›ble taraf›na mahalleler içre befl yüz ad›m gidüp Sultân Bâyezîd'in **Fethiyye câmi‘i,** harpüflte tavanl› ve serâpâ kiremitli ve kârgîr minâreli ma‘bedgâh-› kadîmdir kim mâ-tekaddem kenîse imifl. Bu dahi yalç›n kaya üzre kal‘an›n bir köflesinde bir câmi‘-i rûflendir kim tûlu yüz ayakd›r arz› altm›fl ayakd›r. Bu câmi‘lerden mâ‘adâ bu kal‘a içre,

Der-mesâcidhâ-y› muvahhidân: Cümle yedi ad[ed] mahalle zâviyeleridir. Evvelâ kal‘a kapusunun iç yüzünde Alî Pafla mescidi, cemâ‘at-i kesîreli câmi‘ olma€a müsta‘id zâviyedir. Ve Mehemmed Kethudâ mescidi.

Bu abd-i kemterin bu kal‘ada dörd aded mihrâblar ma‘lûmudur, ammâ bu kal‘ada aslâ dükkân ve hammâm [ve] çeflme ve hân yokdur.

Bu kal‘a-i kadîm Yanya sahrâs›n›n y›ld›z taraf›ndaki ucunda otuz mîl ihâta eder bir azîm göl kenâr›nda minâre kaddi yalç›n kaya üzre bir kal‘a-i köhne binâ olup cânib-i erba‘as›n göl ihâta edüp kal‘aya cisir ile geçilirmifl. Hâlâ cisir yerleri zâhir ü bâhirdir. Ve hâlâ cenûb taraf›nda olan varofla giden kapusu taraf› handaklar› dörd yüz ad›m göl suyu kesilüp türâb [u] rimâl ile memlû olup bu kal‘a karada kalm›fld›r, ammâ kefere zamân› göl içinde cezîre imifl. Yine eyle olsa metîn kal‘a olurdu. Bu bir taraf› karadan mâ‘adâ cânib-i selâs›n göl ihâta etmifl kayalar üzre kal‘a-i bî-hâ’ildir.

Der-sitâyifl-i varofl-› azîm-i flehr-i Yanya

Bu varofl-› müzeyyene mezkûr kal‘an›n cânib-i cenûbî ve garbîsine vâki‘ olmufl bir sevâd-› mu‘azzamd›r. Cümlesi 18 aded mahallât-i müslimîndir. Ve cümle 14 aded kefere-i fecere mahallâtlar›d›r. Ve cümle 4 aded Yahûdî cemâ‘atlar›d›r. Ve Kanl›çeflme yan›nda bir mahalle-i Çingane vard›r. Bu hisâb üzre flehr-i Yanya cümle otuz yedi mahalledir.

Der-aded-i esmâ-i mahallât: Evvelâ Sarây mahallesi, Namâzgâh mahallesi, Loça mahallesi, fiabfladan mahallesi, Lisariça mahallesi. Bu mahalle flehrin ortas›nda olmak ile sâ‘at bunda oldu€undan Sâ‘at mahallesi dahi derler, ammâ gâyet sahîh ibretnümâ sâ‘atdir. Domuz mahallesi cümle sâfî keferelerdir. Pelbokobur mahallesi, Turko Paliko mahallesi, Kanl›çeflme mahallesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Meflhûr mahallâtlar bunlard›r.

Der-vasf-› aded-i sarây-› a‘yân [u] a€avât: Bu flehir içre cümle sa€îr ü kebîr dörd bin ad[ed] tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› ve serâpâ la‘l-gûn kiremit örtülü bâ€l› ve bâ€çeli ve vâsi‘ havl›l› sarây-› azîmler vard›r. Ekseriyyâ seng-i hârâ dîvârl› evlerdir. Ba‘z› hânelerin dîvârlar›n›n afla€› temellerinden n›sf›na dek seng binâ dîvârd›r, nîminden bâlâs› kireç dîvârlard›r. Ammâ binden mütecâviz kemer kapulu ankâ pafla sarây› kapular› vard›r.

Cümleden mükellef ü mükemmel sarây-› azîm ve kadîm Arslan Pafla merhûmun sarây›d›r kim gûyâ bir hisâr-› üstüvârd›r. Hâlâ flimdi Arslan Paflazâde Bebr Pafla hükmündedir, ammâ kendüleri Girid cezîresine nefy olunmufllard›r kim iki tevâbi‘ât›yla Kandiye kal‘as› içinde muhâfazac› fleklinde mahpûsdur.

Bu sarây-› dilküflân›n taflra havl›s› etrâf›nda üç yüz adedden mütecâviz tevâbi‘ât hücreleri var. Altlar›nda üç bin at al›r ›stabl-› anterî âhûrlar› ve matbah-› Keykâvuslar› ve kilârlar› var. Bunda olan kâ‘a ve dîvânhâne ve müte‘addid g›lmân-› hâssa hücreleri ve müte‘addid hammâmlar› ve harem-i muhteremi ve gül-i gülistânl› bâ€ u bâ€çesi diller ile ta‘bîr ü tavsîf olunmaz.

Andan Kaplan Pafla sarây› ve Pehlivân Pafla sarây› ve Murâd Pafla sarây› ve Mustafâ Pafla sarây›

[1] *Kur’ân,* Hûd 6; "Yeryüzünde hiç bir canl› yoktur ki, r›zk› Allâh'a aid olmas›n"

ve fiahin Pafla sarây› ve Alî Pafla sarây› ve mîr-i livâlara mahsûs (...) sarâylar bu mezkûr sarâylar›n havl›lar› ve hânedânlar› eyle vâsi‘dir kim meydânlar›nda silâhflorânlar iki yan›ndan mehterhâneler ile kütâ-küt cirid oynarlar.

Ve niçe sarây-› âlîleri dahi vard›r ammâ bunlar kal‘a-misâl ulu hânedânlard›r. Bir âdem on re’s atlar›yla bir ***[348a]*** y›l otursa flîr-i hurmâ ve katr-› nebât yiyüp ta‘yînâtlar›n verüp ne zamân gidersin demek ihtimâlleri yokdur. Her gece ferrâfllar ve tavâflî hüddâmlar cümle müsâfirîne sündüs ü istebrak misilli câme-hâblar getirüp hidmet ederler.

Ve her sabâh her müsâfirhânelere birer sini tahta'l-kahve futûr gelir ammâ vakt-i zuhr ta‘âm›n cümle müsâfirîn bir yerde dîvânhânede summât-› Muhammedîde yerler.

Ve cemî‘i zamânda bu sarâylar›n kapular›n bevvâbânlar tâ n›sfu'l-leyle var›nca kapular› kapamayup belki bir müsâfir gele deyü kapular› küflâde dutarlar kim cümle kapular› meftûhdur. Beyt:

Sabâhuke makrûnun bi-‘izzin ve devletin
Ve bâbüke meftûhun li-ehli'l-hevâyici

mazmûnu üzre ehl-i hâcâta ve erbâb-› müsâfirîne kapular› mekflûfdur.

Ve her kaçan bir iki müsâfir gelse ol ân elin yüzün yaykayup önüne mâ-hazar elbette bir ta‘âm getirirler. Kapular› kapatmak ve müsâfirîne ri‘âyet etmemek ve çârsû-y› bâzârda avret gezmek bu flehirde gâyet ay›bd›r. Avreti taflrada görseler hemân amân u zamân vermeden katl ederler, ammâ Urûm kar›lar› yüzleri aç›k sokaklarda gezüp gûnâ-gûn kâr ederler ay›b de€ildir. Andan,

Der-imârethâ-y› cevâmi‘-i ehl-i îmân-› âbidân: Bu Yanya flehri varoflu içre kamusu on sekiz aded mihrâbd›r. Cümleden cemâ‘at-i kesîreye [mâlik] çârsû ortas›nda Hunkâr câmi‘i, kârgîr minâreli ve serâpâ kiremitli ve haremi küçük kâr-› kadîm câmi‘dir. Hareminde Bebr Pafla'n›n ceddi Gâzî Zülfikâr Be€ bir kubbe içre medfûndur.

Ve Namâzgâh'da Mustafâ Efendi câmi‘i harem‌inin sol taraf›nda namâzgâh› k›rk befl aded servi a€açlar›yla müzeyyen olup gâyet çemenzâr u lâlezâr mesîregâh mecma‘u'l-irfân yerdir kim tâ flehir üzre havâle bir cihânnümâ yerdir.

{Ve Behrâm Pafla câmi‘i müferrihdir}.

Ve Alî A€a câmi‘i kâr-› kadîmdir.

Ve ‹skopya mahallesinde Bal› Be€ câmi‘i müferrihdir.

Ve fiabfladan mahallesinde ‹lyâs Efendi câmi‘i, ma‘bedgâh-› müzeyyendir kim helâl-i zülâl mâl ile binâ oldu€undan rûhâniyyet vard›r. Ve sâhibü'l-hayrât ‹lyâs Efendi câmi‘in solunda kendü hücreleri içre medfûndur.

Ve câmi‘in k›ble kapusunun atebe-i ulyâs› üzre târîhi budur:

Kad benâ haze'l-câmi‘ fî sebîlillâhi Yusuf bin K›l›ç Arslân fî sene tis‘în ve tis‘a mi’e

Ve Yûsuf A€a câmi‘i gâyet müferrih ve dilküflâd›r. Meflhûr ve ma‘mûr cevâmi‘ler bunlard›r.

Der-mesâcidhâ-y› müvahhidân: Dükelisi on iki aded mahalle mesâcidleri vard›r. Cümleden (---) mescidi,

.....(1 sat›r bofl).....

Der-evsâfât-› dâru'l-ulûm-› âlimân-› müfessirân: Cümlesi alt› aded medrese-i muhaddisân vard›r. Cümleden Bebr Pafla pederi Alî Pafla medresesi bir uzun uzad›ya on sekiz aded kârgîr binâ hücreli ve her hücre önleri kârgîr kemerler ve amûd-› mermerler ile mebnî müzeyyen medrese-i ma‘mûrdur kim her hücreye befler akçe vazîfe-i mu‘ayyene ve üçer aded flem‘-i revgan ve ikifler aded nânpâre ve birer tâs çobralar› vard›r. Bunda olan imâreti gâyet ma‘mûr olup âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Ve müderrisine (---).

Der-defâtirât-› d[â]r›'l-kurrâ-i huffâzân: Hepsi üç aded dâru'l-kurrâ-i Kur’ân'd›r. Cümleden Koca Arslan Pafla câmi‘i kurrâs›, Hunkâr câmi‘i kurrâs›, ‹lyâs Efendi kurrâs› var. Ammâ cümle hâf›z-› Kur’ânlar› azd›r ve Seb‘a ve Aflere ve takrîb k›râ’at› okudur ehl-i fleyhi'l-kurrâlar› yokdur. Ancak Hafs k›râ’at› üzre tilâvet-i Kur’ân ederler.

Der-kâ’imât-› dâru'l-hadîs-i muhaddisân-› peygamberân: Umûmisi iki yerde ilm-i hadîs tilâvet olunup *Müslim* ve *Buhârî* ve *Câmi‘u's-sa€îr* ve *Meflâr›k* ve *Mesâbih* kitâblar› okunur, muhaddis kimesneleri vard›r.

Der-ta‘rîfât-› mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân: Olancas› on bir aded mekteb-i t›flân-› ebced-hânlar› vard›r. Cümleden Arslan Pafla mektebi ve Bebr Pafla ve Alî Pafla ve Hunkâr câmi‘i mektebleri ma‘mûr olup beher re’s-i senede cümle ma‘sûmlar[a] surre ve atiyye ve hil‘at-i fâhireleri mukarrerdir.

Der-tavsîfât-› hânkâh-› dervîflân-› meczûbân: Bar›s› yedi aded tekye-i erbâb-› tarîk-i fakîrânlar› var. Cümleden ‹lyâs Efendi tekyesi, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-tahrîrât-› hân-› hâcegân-› tüccârân: Bardas› üç aded kârgîr binâl› vekâle-i azîmlerdir. Cümleden Hunkâr câmi‘i önündeki hân-› azîmdir. Ve hâlâ Kanl›b›nar çeflmesi dibinde Bebr Pafla bir çeflme-sâr ve bir hân-› azîm binâ etmifl kim kal‘a-misâl olup cümle altm›fl üç aded tahtânî ve fevkânî hücrelerdir. Ve kapusu üzre müte‘addid vüzerâ mihmânsarâylar› vard›r. Ve (---) (---).

Der-temdîhât-› hammâm-› râhat-› cân: Olandas› iki aded hammâm-› hâs [u] âmm› var. Biri Hunkâr câmi‘ine karîb olup suyu ol kadar ***[348b]*** latîf

de€ildir. Ammâ namâzgâh kurbunda Paflalar hammâm› kâr-› kadîm ve âb [u] hevâs› ve binâs› latîf ve âb-› nâb› lezîz hammâm-› rûflenâd›r. Ammâ,

Der-tektîbât-› aded-i hammâmât-› mahsûs-› a‘yân: fiehrin âlüfte ve âflüftegânlar›n›n takrîrleri üzre bu flehir içre hemusu sekiz yüz k›rk befl aded sarâylar›n ve evlerin hammâmlar› vard›r, zîrâ havâtînleri aslâ çârsûya ç›kmayup sarây hammâmlar›nda gasl edüp pâk olurlar.

Der-tastîrât-› çârsû-y› bâzâr-› bezzâzistân: Hamusu bin tokuz yüz aded ehl-i h›ref dükkânlar›d›r, lâkin bezzâzistân› yokdur, ammâ Venedik körfezi adas› iskelesi ve Parga iskelesi ve Saya Ada iskelesi ve Dalyan iskelesi yak›n olma€›n cemî‘i Frengistân'dan dîbâ ve flîb ü zerbâf ve gûnâ-gûn kâlây-› vâlây akmifle-i fâhireler gelüp fürûht olunur. Gerçi tertîb üzre kârgîr binâ de€ildir, ammâ benî âdem der[yâ]s› flehir olma€ile ma‘mûr u müzeyyen dekâkînlerdir.

Ekseriyyâ terzileri ve dahi kuyumcular› gâyet çokdur. Ve çârsû ortas›nda bir kahvehâne-i münakkafl› var kim befl bin âdem alup k›rk yerde tabi nâm hüddâmlar› olup bir mecma‘u'l-irfân yârân-› zârifân kân-› erbâb-› ma‘ârifân dervîflân-› zîflân meskenidir. Bu kahvehânenin çâr mahâfillerinde k›ssahân ve mutr›bân ve hânendegân ve sâzendegânlar kâr-› (...) Hüseyin Baykara fas›llar› ederler.

Ve bu kahve[hâne] mukâbelesinde yol afl›r› Muhtesib A€a kubbesi var. Bu dahi bir ârâmgâh mesîregâh yerdir. Bu flehirde fleb [u] rûz her bâzâr günleri âdem deryâs› olup bâzâr-› azîm durup herkes metâ‘lar›n für[û]ht edüp gûnâ-gûn metâ‘lar alup giderler.

Der-terkîmât-› çeflme-sâr-› âb-› hayât: Ümmetâs› iki aded çeflme-sârlar› var ey flehr-i azîmdir, ammâ zâlim flehrin cereyân eder sular› yokdur, ancak bu iki çeflmedir. Kal‘a halk› cümle âb-› hayât gölden nûfl ederler. Taflra varofl halk› cümle kuyu sular› nûfl ederler, ammâ âb-› hayât serî‘u'l-hazm kuyular› vard›r.

Der-takrîrât-› çâh-› mâ-i cân-perver-i âb-› hayât: Cümletâs› dörd bin aded evlerde birer ve ikifler aded kuyulardan gayri hâss u âmm içün tarîk-i âmmlar ve mahallâtlar içre cümle dörd bin dörd yüz aded bi’r-i âb-› hayâtlar vard›r. Lâkin hikmet-i Hudâ bu abd-i ahkar bu flehirde iken Akozâde ‹brâhîm Çelebi'nin hânesinde bir âb-› hayât uyûn hâs›l olup bir çeflme binâ olundukda bu hakîr-i fakîr küstâhâne ale'l-fevr bu târîhi eyledik:

Evliyâ bu ayna târîhin dedi,
Âb-› kevser Hak içün oldu sebîl.

Sene 1081.

Der-beyân-› tûl [u] arz-› hatve-i girdâ-gird-i flehr-i Yanya

Evvelâ bu varofl-› azîm içre her evlerde birer ikifler aded bâ€-› Merâm bâ€çeler olmak ile ve k›rk elli aded evler mâbeynlerinde birer mezâristân olup cümle k›rk üç yerde flehir içre mezâristânlar› olup her mezâr›n seng-i mezârlar›n›n kadleri bafl› ve ayaklar› ucunda kâ’im durup ikifler âdem kaddi kadar seng-i hârâlar›nda gûnâ-gûn hattlar tahrîr olunmufldur. Böyle kadd-i bâlâ mezâr tafllar› bir diyârda yokdur. ‹llâ K›rkkilise flehrinin mezârl›€›nda dahi böyle serâmed kabir tafllar› vard›r.

Bu flehr-i Yanya'n›n mezâristân› böyle flehir içre kumsal yerlerde cümle k›rk üç aded yerlerde olup her evde bâ€ u bâ€çeler yap›ld›€›ndan bu flehr-i Yanya bir sevâd-› mu‘azzam flehr-i kebîr görünür.

Ammâ bu flehir cümle iki yüz altm›fl aded flâhrâh sokaklard›r kim cümle kumsald›r. Yaz u k›fl aslâ çamuru olmaz. Evvelâ Sarây mahallesi ucundan tâ Hunkâr câmi‘i önüne gelince ol ulu yol kâmil bin aded ad›md›r ve serâpâ iri tafll› kald›r›md›r. Ve Hunkâr câmi‘i önünden tâ Demür mahallesi içinden tâ Kanl›çeflme mahallesine var›nca kâmil bin befl yüz ad›md›r. Bu dahi cümle tafl binâ kald›r›md›r, zîrâ flâhrâh araba yollar›d›r. Bu hisâb üzre bu flehrin tûlu iki bin befl yüz ad›md›r.

Der-vasf-› arz-› flehr-i Yanya

Evvelâ iç kal‘ada Arslan Pafla câmi‘inin kayas› burnundan cenûb taraf›na tâ Yûsuf A€a câmi‘i kurbunda Bay›r mahallesi ucuna var›nca bu flehrin ennili€i iki bin iki yüz ad›md›r. Bunun dahi yollar› cümle kumsald›r. Ve mezkûr flâhrâhlar›n câ-be-câ yerleri vâsi‘ olup çârsû-y› bâzârlar içre d›raht-› müntehâ ç›nâr ve kavak ve bîd-i ser-nigûn ve asma a€açlar› dikilüp sâyeleri gûyâ koya€-› h›yâbân-› Acem olup vakt-i seherde ve vakt-i asrda cemî‘i uflflâkân el ele verüp reftâr ederek bu d›rahtistânlar›n z›ll-› himâyelerinde reftâr ederek gidüp murâd [u] merâmlar› olan yerlerin bir çemenzâr ve sâyedâr yerlerinde oturup a‘yân [u] eflrâf ulemâ ve sulehâ-y› müfessirîn ü muhaddisînler ve bizzât fleyh- ***[349a]*** -ülislâm› bile bu mesîregâhlarda ba‘de'l-asr cem‘ olup mübâhase-i ilm-i fler‘îden f›k›h ferâ’iz ve sâ’ir ulûm vücûhâtlar görüp cilvelenirler, zîrâ bu flehrin erbâb-› ma‘ârifân› çokdur. Ekseriyyâ halk› Fârisî-hânlard›r. An›niçün flu‘arâlar› vefret üzredir. El-hâs›l ma‘mûr u âbâdân flehirdir kim ahâlîleri garîb-dostlard›r, ammâ Hazret-i Mu‘âviye'yi sevmezler derler ammâ görmedim ve anlardan Mu‘âviye isimli bir kimesne iflitmedim.

Der-çârsû-y› bâzâr-› meydân-› panayur

Bu flehrin k›blesi taraf›nda Çingane mahallesinde bir fezâ-y› azîmde kal‘a-misâl çâr-kûfle bir hân-› azîm binâ olunmufldur kim güz eyyâmlar› mevsiminde

bunda y›lda bir kerre bâzâr-› azîm durmak içün Narda flehri yolu üzre *merhûm u ma€fûrun leh* Gâzî Alî Pafla bir bâzâr yeri binâ edüp dâ'iren-mâdâr cirmi kâmil üç bin ad›md›r.

Ve cümle çâr-kûflesinde çâr kapusu vard›r. Ve cümle dö[r]d aded ulu sokaklar› vard›r. Ve cümle yigirmi aded ensiz sokaklar› vard›r.

Ve cümle üç yüz altm›fl alt› aded dükkânlar› var. Cümlesi kiremit örtülü dekâkînlerdir. Ve niçe tahtânî ve fevkânî müte'addid bâzergân hücreleri vard›r. Her sene niçe bin âdemler Rûm ve Arab u Acem'den metâ'lar›yla gelüp on gün on gece niçe bin aded hazîne pârelenüp tâzelenüp bâzâr-› azîm-i germâ-germ durup metâ' al›nu[p] metâ'-› gûnâ-gûnlar fürûht edüp niçe bin hayme ve hargâhlarda fleb [ü] rûz ayfl u ›flret ve zevk [u] safâlar olup gûyâ Maflkolor ve Dolyan [Doyran] ve Alasonya ve Ösek bâzârlar› olur.

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› Yanya: Evvelâ bu flehir bir kumsal ve susuz yer olmak ile bâ€çeleri çokdur ammâ bî-hâs›ld›r. Ancak dörd befl yerde bâ€lar› var. Anlar dahi befler ve alt›flar aded dölüm bâ€lard›r. Lâkin cânib-i erba'as› yak›n›ndaki kurâlar›nda bâ€ u bâ€çeleri çok olup cümle âbdâr meyveleri etrâf kurâlar›ndan ve flehr-i Narda'dan nârlar› bârgîrler ile gelir, zîrâ flehr-i Yanya yaylak oldu€undan meyvesi k›td›r, ammâ hevâs› latîfdir, ammâ âb› nazîf de€ildir.

Der-medh-i ni'met-i me'kûlât-› ta'âm-› azamât: Evvelâ semiz ve semîn kuzu kebâblar› ve kuzu kapamalar› ve beyâz ekmekleri ve simit nâm çörekleri ve tavuk börekleri ve Belgradî güllâç baklavalar› memdûh-› âlemdir.

Der-sûret-i çîn-i meh-cebîn mahbûbe [ü] mahbûbât: Belgrad-› Arnavu[d]luk arz›nda olmak ile hevâs›n›n letâfetinden mahbûbelerin görmedim ammâ mahbûb mâh-pâre cüvânlar›na aflk olsun. Her biri hüsn-i cemâlde ve lütf-i i'tidâlde olup kelimâtlar› cümle mevzûn ve diflleri cümle misl-i dürr-i meknûn cümle sîm-beden ve nâzük-endâm mahbûbu'l-kulûb ehl-i ›rz fetâlar› var. Söze gelseler bedî'u'l-beyân ve fasîhü'l-lisând›rlar ammâ lisânlar› Urûm lehcesine meyyâl kelimât ederler. Ve fasîh ü belî€ Rûmca bilüp okuyup yaz[a]rlar, zîrâ Rûmeli vilâyetinin güzîde yeridir.

Hulâsa-i kelâm böyle mahbûb kadir-flinâs dilberânlar› me€er Mora cezîresinde Koron kal'as›nda ola.

Der-kabâ-y› eflkâl-i merd-i meydân: Cümle a'yân-› kibârlar› bafllar›na mutallâ destârlar sar›nup cümle semmûr kürk ve harîr hil'at-i fâhireler geyerler ammâ tâze fetâlar› s›kma çuka ve katîfeden libâslar ve bafllar›na la'l-gûn k›rm›z› çukal› semmûr kalpaklar›n kenâreleri siyâh dârâyi dikme kalpaklar geyüp bellerinde teybend harîr kuflaklar ve pala nâm kortela b›çaklar tafl›yup s›kma kopçal› çakfl›r geyüp ayaklar›nda kubâdî Rûmeli tarz› sar› pâypûfllar geyüp ve gûnâ-gûn akmifle-i fâhire ve elv[â]n çukadan serhadli kontofllar geyüp tâvûs-› bâ€-› ‹rem-misâl gibi bâzâr-› hüsnde reftâr edüp arz-› cemâl ederler. Gâyet âfl›k-perest dilberânlar› olur ammâ mü'eddeblerdir, zîrâ yi€it vilâyetidir.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-libâs-› nisvân-› sâhib-isyân: Cümle re'âyâ kar›lar› bafllar›na beyâz asdardan (...) sar›€› sarup saçlar›n sark›dup cümle yüzleri gözleri aç›k olup çuka dolamalar ve gûnâ-gûn libâslar geyerler. Gayri diyâr›n kefere kar›lar› gibi fisdân geymezler. Ammâ flehrin kefere kar›lar› cümle bafllar›na k›rm›z› yedekci beratas› parankona çukadan geyüp gezerler. Ammâ Kanl›çeflme yan›ndaki bir mahalle çinganeleri var, anlar›n avretleri dahi kefere avretleri gibi k›rm›z› çukadan yedekçi beratalar› geyüp kocalar›na çekiç çalup körük çeküp demircilik eder çingane kar›lar›d›r, ammâ gâyet nühûset çehrelerdir.

Der-câme-i eflkâl-i aceblü-yi re'âyâ vü berâyâ: Cümle re'âyâs› Rûm ve Arnavud kefereleri olup bafllar›nda bir sivri ***[349b]*** siyâh takye geyerler. An›n sivri ucuna bir kar›fl yüksek Arnavud kalaba€› geyerler, ammâ bafllar›na aslâ fâ'ideleri olmayup hemân geymemifl gibi durur. Ol kalaba[k] bir pirincli zencîr-i musanna'lar ile bafllar›na bo€azlar›ndan ba€larlar. Bafllar› Adana kaba€› kadar büyük olup üzerlerinde kalabaklar› küçük olup tepelerinde durdu-€iyçün gûyâ kîr-i hara kelebek kuflu konmufl gibi durur. El-hâs›l bir turfe-hey'et mecmû'a-i aceblü keferelerdir. Libâslar› cümle koyun yapa€›s›ndan flâllard›r, ammâ gâyet dîv tüvânâ zeber-dest ve rencber Ferhâd-vâr çal›fl›r re'âyâlar› vard›r ve gâyet ankâlard›r. Ve cümle (---) aded kenîseleri vard›r. (---) (---).

Der-manzara-i buhayre-i azîm Yanya: Yanya sahrâs›n›n y›ld›z taraf›ndaki ucunda dâ'iren-mâdâr otuz alt› mîl ihâta eder bir âb-› hayât göldür kim cânib-i cenûbunda Yanya kal'as› üç minâre kaddi yalç›n kaya üzre flâhin yuval› kal'a-i serâmeddir. Bu kal'a-i bâlân›n flimâl cânibinde göl içinde karflu küffâra bir tafl menzili karîb,

Cezîre-i Kefere

Kay›k ile befl on aded yârânlar varup temâflâlar etdik. Dörd mîl ihâta eder bir ma'mûr atad›r. ‹çinde aslâ müselmân olmad›€›ndan **Kâfir adas›** derler. Gâyet mükellef kefere evleri var. Cümle kefereleri sayyâd-› mâhîlerdir. Ellerinde Ebü'l-feth'den berü hatt-› flerîfleri olup niçe kerre yüz bin gurufluk mâhîler sayd edüp fürûht ederler. Gayri kimesneler bir kar›fl bir semeke sayd etseler hâkime götürüp tecrîm etdirirler.

Bir kenîseleri ve iki yüz hâneleri ve câ-be-câ bâ€lar› vard›r. Ve bu gölde cümle yüz pâre kay›klar vard›r. Gölün kenâr›ndaki kurâlardan flehrin bâzârlar›na âdemler götürüp getirüp bal›klar sayd ederler.

Ve kay›klar ile da€lardan odun ve kömür tafl›yup kâr ederler.

Ammâ bu gölün gûnâ-gûn bal›klar›ndan memdûhu y›lan bal›€› ve sazan bal›€› ve turna bal›klar› (---) (---) (---) (---) bal›klar› gâyet semîn ve lezîz olur. Gerçi Ohri gölünde ve Gölikesri gölünde ve ‹skenderiyye gölünde dahi acâyib mâr-› mâhîler olur ammâ bunun y›lan bal›€› yalan dünyâda gâyet lezîz ve nâfi‘ ve mukavvîdir.

Ve dahi bu buhayrenin flimâlinde olan ma‘mûr kurâlardan evvelâ **karye-i Üstüroni** ve **karye-i Yuvama** ve **karye-i Valifla** ve **karye-i Becanis:** Bu mezkûr kurâlar göl kenâr›nda yüzer ve ikifler yüzer hâneli kilisal› ve bâ€ u bâ€çeli kasaba-misâl kefere köyleridir. Kimisi vak›f ve kimisi ze‘âmetlerdir.

Andan yine **flehr-i Yanya**'ya gelüp Yanya'n›n k›blesi ve cenûbîsi taraf›ndaki kurâlara be€ler ve paflalar ile sayd [u] flikâra gitdik.

Evvelâ Yanya'n›n cânib-i cenûb taraf›ndaki tûlu üç sâ‘at olan sahrâ-y› çemenzâr›n da€lar› dâmenlerinde olan ma‘mûr u âbâdân çiftlikler ve kurâlardan,

Karye-i Kaçka: ‹ki yüz hâneli bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr köydür.

Bunun emsâli bu Yanya sanca€›nda yetmifl bir aded ma‘mûr u âbâdân çiftlikler vard›r. Her birinden ekall-i mâ-yekûn biner gurufldan befler onar bin gurufl mahsûl verir Yanya paflalar›n›n ve be€leri ve a‘yânlar›n›n çiftlikleridir. Hemân y›lda bir kerre paflalar›n matbahlar›na yigirmifler otuzar bin aded tavuklar ve befler onar bin kaz ve güvercinler ve niçe bin araba odunlar ve yüz kantâr Venedik sükkeri ve gayri me’kûlât [u] meflrûbâtlar cümle bu kurâlar ve çiftliklerden Yanya flehrine gidüp flehri ganîmet eder.

Ve cemî‘i çiftliklerde cemî‘i mühimmât [u] levâz›mâtlardan cümle bak›r avânîleri ve gayri bisâtlar cümle müheyyâ olup bir köyden bir çiftli€e göç eyleseler aslâ bir yerden bir yere bir fley götürmezler. Hattâ her çiftliklerde yüzer ikifler yüzer çift müsâfir yorganlar› ve döflekleri hâz›rd›r. El-hâs›l Rûmeli eyâletinde böyle bir hânedân-› azîm çiftlikler yokdur kim midhatinde lisânlar kâs›r ve kalemler kâsirdir kim bu diyâr›n mesîregâh teferrücgâhlar› bu kurâlar ve çiftliklerdir kim cemî‘i bay u gedâ ve âyende vü revendegânlara hâne-i bî-minnetlerdir.

.....(1 sat›r bofl).....

Niçe gün bu flehrin a‘yân [u] eflrâflar›yla zevk u safâlar edüp ba‘dehu Serdâr Alî Pafla'n›n hakîr ile gönderdi€i emr-i pâdiflâhîleri Yanya paflas› Diyârbekirli Samanc›zâde (---) Pafla'n›n dîvân›nda k›râ’et etdirüp cümle a‘yân-› kibâr "Fermân pâdiflâh›nd›r" deyüp Manya vilâyeti muhâfazas›na cümle âmâde olup hakîre bir kîse ücret-i kadem ve üç at ve on donluk çuka ve atlâs ve niçe tuhef eflyâlar cümle mîr-i mîrânlardan peydâ edüp ba‘dehu sene 1081 rûz-› Kâs›m'›n bu flehirde sicil edüp ol gün Yanya'dan garb ***[350a]*** taraf›na Yanya gölü kenâr›nca 2 sâ‘at gidüp andan keflifllleme cânibine kecistân yolu üzre azamet-i Hudâ eyle ma‘mûr u âbâdân müzeyyen kurâlar› ve çiftlikler var kim her biri birer gûne bâ€ u bâ€çeli ve çay›r u çemenli buk‘alar› hûb ve hâk-i pâkleri beyne'n-nâs mer€ûb mezre‘âtlar› vâfir ve çerâgâhlar› mütekâsir birbirlerine muttas›l aslâ arz-› hâliye olmayup bu âbâdânlar› seyr [ü] temâflâlar edüp ubûr ederek 6 sâ‘atde **Saranda Potamo deresi**ni geçüp,

Der-beyân-› hudûd-› livâ-i Delvinye: Hâkine dâhil olup anda niçe ma‘mûr kurâlar güzer edüp 6 sâ‘atde,

Karye-i Zeravuç: Memo Pafla'n›n ze‘âmet köyüdür kim cümle re‘âyâlar› Rûm kefereleridir.

Andan garba yine (---) sâ‘atde mahsûllü bâ€l› ve bâ€çeli Delvinye sanca€› kurâlar›n geçüp niçe çiftliklerde ta‘âmlar yeyüp,

Der-fasl-› flehrengîzât-› eflkâl-i kal‘a-i flîrîn Aydonat

Be-kavl-i müverrihân-› Latin bu kal‘ay› Eflâtûn-› ‹lâhî ilkâs›yla Rûm krallar›ndan Aydonya nâm kral-› benâm binâ etdi€inden an›n ismiyle müsemmâ olup Aydonat derler. Lisân-› Rûm'da (---) (---) demekdir. Niçe divelden divelin destine girüp âh›r-› kâr sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân asr›nda be-dest-i (---) Pafla Rûm elinden feth edüp Rûmeli eyâletinde Delvinye sanca€› hudûdunda hâss-› hümâyûndur kim der-i devlet taraf›nda kilâr-› hâssa taraf›ndan her sene bir kilâr a€as› gelüp hükûmetin zabt u rabt edüp sa‘âdetlü pâdiflâh içün niçe yüz tulum yükü Aydonat zeytûnu tahsîl eder, yahfli hidmet-i flehriyârîdir ve subafl›l›kd›r.

Ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Nâhiyesi (---) kurâlard›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdârı yokdur. Ancak dizdâr› ve yetmifl aded kal‘a neferâtlar› vard›r. A‘yân-› eflrâf› merhûm Be€ko Pafla idi. Hâlâ H›nko€lu (---) Pafla ve Monla Çelebi ve Be€ko Pafla vâlidesi hâlâ bin atl›ya mâlik melike-misâl bir flecî‘ hânedân sâhibi hâtûndur.

Eflkâl-i kal‘as›: Bir sivri yalç›n sar›mt›rak püflte-i âlî üzre Yanya Venedik küffâr› amâr etmifl bir küçük seng binâ bir sûr-› ra‘nâ-y› flekl-i muhammes bir kal‘ac›kd›r ammâ iki katd›r. Lâkin handak› yokdur. ‹çinde mühimmât cebehâneleri çokdur. Ve cümle k›rk mikdâr› kiremitli evleri vard›r. ‹ç hisâr cirmi kâmil bin altm›fl aded ad›md›r. Derûn-› hisârda Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i kiremitli ve kârgîr minâreli bir küçük câmi‘dir. Kal‘an›n ba‘z› evlerinde bârân-› rahmetden cem‘ olma su sarn›çlar› var, zîrâ suya pek muhtâclard›r. Kal‘a içinde câ-be-câ a€açlar vard›r, ammâ hammâm ve hân ve çârsû-y› bâzârlar yokdur. ‹ki kat›nda birer demir kapular› var, flâhrâhd›r. Biri flarka ve biri garba nâz›r bâb-› kavîlerdir, ammâ flarka nâz›r olan kapu kal‘an›n alt›ndaki varofluna aç›l›r.

Der-eflkâl-i varofl-› Aydonat

Cümle sekiz yüz aded kat-ender-kat kârgîr binâl› ve cümle kiremitli ve serâpâ kâfirî binâl› mükellef ü mükemmel ve ma‘mûr u müzeyyen ve zîbâ sarâylard›r. Her evde birer bâ€çe-i iremler mukarrerdir. Cümleden Be€ko Pafla sarây› kal‘a-misâl kulle-i metînli nev-binâ sarây-› ra‘nâd›r. H›nko€lu sarây› ve (---) sarây›. Bunlar cümle içli ve t›fll› ve hammâml› sarâylard›r.

Cümle (---) aded cevâmi‘-i âbidând›r. Cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik çârsû (---) câmi‘i kiremitli ve kârgîr minârelidir. Ve Be€ko Pafla'n›n k›zkar›ndafl› câmi‘i gayri câmi‘ler gibi de€ildir, gûyâ bir kasr-› huld-› berîndir. Cümle kârgîr binâ kubâbl› ve serâpâ kiremitli ve kârgîr serâmed minâreli nev-binâ gâyet latîf ma‘bedgâh-› ra‘nâ-y› müzeyyen câmi‘-i müferrihdir. Büyük mahallede Mustafâ Çavufl câmi‘i gâyet musanna‘d›r. S›dala mahallesinde (---) câmi‘i rûflendir. Bunlar meflhûr cevâmi‘-i ma‘mûrlard›r.

[Ve] vümle on bir aded mahallât zâviyeleridir. Evvelâ Büyü[k] mahalle mescidi, S›dala mahallesi mescidi, Aya Nikola mahallesi mescidi (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle üç aded medrese-i sûhtegând›r. Ve cümle alt› aded mekteb-i s›byân-› püserând›r. Evvelâ Hac› Alî mektebi ve Hüseyin Pafla mektebi. Ve cümle üç aded tekyegâh-› pîflvâ-y› tarîk Âl-i Abâ hânkâhlar› var. (---) (---) (---) (---)

Ve cümle bir aded hammâm-› hofl-hevâs› var. Ol dahi Hüseyin fiah'›n hayrât›d›r. Gâyetü'l-gâye âb [u] hevâs› ve binâs› latîf müferrih hammâmd›r. Bir hammâm dahi Be€ko Pafla sarây› hammâm› var. Ana dahi berây-› maslahat flehir a‘yânlar› girirler. Gâyet flîrîn ve müzeyyen ve beyâz ***[350b]*** mermer-i hâm döfleli mahbûb u rûflen-binâ bir hammâm-› hofl-hevâ-y› rûflenâd›r kim altun lüleli ve havz u f›skiyye [ve] flâzrevânl› ve müte‘addid halvetli ve billûr ve necef ve moran câml› suyu âb-› hayâtl› hammâm-› latîfdir.

Ve bu sarây-› ma‘mûr içre latîf ü nazîf âb-› hayât çeflme-sârlar vard›r. Ve içerde ve taflrada kulle-i azîmleri cümle demir kapuludur. El-hâs›l gûyâ bu sarây-› azîm bir kal‘ad›r.

Andan cümle on yedi aded çeflme-i cân-perverler vard›r kim sular›n› kumkumalar ile Venedik flehrine götürürler. Ammâ cümleden Gümüflsuyu çeflmeleri gâyet lezîz ve cârî âb-› zülâllerdir. Hakîr anda iken Gümüflsuyu'ndan nev-binâ bir çeflme-i ra‘nâ binâ olundukda bu hakîr bi'l-bedâhe bu gûne târîh demiflim:

Evliyâ nûfl edüp dedi târîh,
Lüle-i zer gerek Gümüflsuyu'na.

Sene 1080.

Ve Aya Nikola mahallesinde bir âb-› hayât çeflme-sâr vard›r. Be-kavl-i hukemâ cümle sulardan hafîf tart›lup bunu dahi flîflelerle ve tutyâ kumkumalar ile Dib Frengistân'a suyun götürürler.

Ve cümle iki yüz elli aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin Venedik körfezi deryâs› kenâr›nda Saya Ada iskelesi ve Körfez adas› alt› sâ‘atlik yer olmak ile cümle Frengistân metâ‘lar› iskelelerden gelüp bu flehirde bulunur.

Ve cümle iki aded hânlar› var. Ba‘z› zamân Venedik Frenginin elçileri ve konsolozlar› gelüp bu hânlara konup bey‘ u flirâ edüp niçe gûne metâ‘lar getirirler.

Der-aded-i esmâ-i mahallât: Evvelâ Gurebâ mahallesi gâyet ma‘mûrdur. Ve Kalivya mahallesi zamân ile arz-› hâlîlerden imifl, an›niçün an›niçün Kalivya mahallesi derler, ammâ flimdi gâyet ma‘mûr u müzeyyen evler vard›r. Ve Galata mahallesi, bir yüksek yerde vâki‘ olmak ile namâzgâh ve mezâristânlar cümle andad›r.

Ziyâretgâh-› fieyhler dahi bu mahaldedir kim hâlâ beyne'l-ünâs ziyâretgâh-› hâs u âmmd›r.

Der-hevâ-y› latîf-i cân-fezâ: Hevâs›n›n letâfetinden limonu ve turuncu ve nâr› ve inciri ve zeytûnu cihân› dutmufldur. Bâ-husûs bu flehirde olan zeytûn me€er Koron'da ve fiâm'da ve Karaburun'da ola, ammâ bunun zeytûnu çok olup semiz ve iri ve lezîz ve serî‘u'l-haz[m] oldu€undan cemî‘i zeytûn a€açlar› hâss-› hümâyûn olup her sene kilâr-› pâdiflâhîden onar aded beyâz külâhl› kilârc›lar gelüp cümle d›raht-› müntehâlardan zeytûnlar› cem‘ edüp adâlet edüp sâhiblerine bahâlar›n verüp Âsitâne-i pâdiflâhîye tulumlarla götürüp cümle vüzerâ ve vükelâ ve ulemâ ve sulehâlara mertebelerine göre zeytûn bezl ederler.

Der-medh-i incir-i Agriyomasa: Evvelâ flehrin maflr›k taraf›ndaki bâ€ u bâ€çelerde hâs›l olan Agriyomasa incirinin dördü ve befli ve alt›s› bir vuk›yye gelir incirdir kim vallâhi bikesri'l-hâ cihânda misli yokdur. Gûyâ bir tulum katr-› nebât-› Hamavî cüllâbd›r. Aslâ derisi yokdur, ancak üstünde bir duman-misâl zar içinde durur. Ba‘z› zamân fliddet-i harâretden bal› akup vücûdu kuru kal›r. Sepetlerle çârsû-y› bâzâra gücile gelir. Gayri diyâr›n incirleri gibi kurutup vilâyet vilâyet gitmez. Ve içinde haflhâfl dânesinden hayâl hurde tohumlar› var. Bir âdem üç dörd vuk›yyesin yese aslâ imtilâ olmayup âdemi fliflirmez, gâyet serî‘u'l-hazmd›r. Ve misk [ü] amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibesi oldu€undan mâ‘adâ gâyet mukavvîdir. El-hâs›l midhatinde lisân kâs›r olup Rûm'un Aydonat flehrinde Agriyomasa inciri gâyet meflhûrdur.

Ve bu flehrin cânib-i erba‘as›nda olan çiftliklerde sâfî servi ve ç›nâr-› müntehâ d›rahtlar› ile müzeyyendir. Ve Hoyana yoluna karîb Hammâmlu çiftli€i Hüseyin Pafla'n›nd›r, gâyet mesîregâh-› teferrücgâh müferrih dilküflâ yerdir. Ve kal‘an›n maflr›k taraf›nda

olan sahrâ-y› lâle‘›zâr sâfî bâ€-› ‹rem oldu€undan mâ‘adâ dânedâr beyâz pirinci hâs›l olur.

Ist›lâh-› ehl-i beled: Cümle halk› Urûmca ve Arnavudca kelimât ederler ammâ baflka bir gûne lehce-i mahsûsalar›yla baflka ›st›lâhât-› ibârâtlar› vard›r.

Der-k›yâfet-i kabâ-y› insân: A’yân-› kibâr› mutallâ destâr-› Muhammedîle semmûr kürklü elvân çukalar ve kontofl ve serhaddî ve ferrâceler geyerler. Tâze fetâlar› bafllar›na k›rm›z› sa[ya] çukal› semmûr kenârl› Rûmeli kalpa€› geyüp ba‘z›lar kürksüz Arnavud takyesi geyüp bellerinde harîr teybend kuflak ve kortela nâm varsak b›çak tafl›yup levendâne bald›r› ç›plak kubâdî pâypûfl geyüp gezerler. Ço€u tüccârd›r. Bir s›n›f› ehl-i h›refdir. Bir f›rkas› ulemâlard›r. Bir zümresi avânlard›r kim k›r›k çuka dolama ve kopçal› Arnavud çakfl›r› geyüp hidmetlere giderler.

Der-mahbûbeleri ehl-i perde olup her biri Râbi‘a-i Adeviyye-misâldir. *[351a]* Ammâ ahâlî-i vilâyet gâyet garîb-dost ve âlüfte ve âflüfte yârândan ehl-i kerem ve ehl-i merhamet sofra sâhibi âdemleri vard›r.

Bu flehirden dahi kalkup cümle ahbâb ile vedâ‘laflup k›blenin sa€ taraf›na 3 sâ‘atde sengistân da€lar ve beller ve tafllar aflup,

Der-terkîmât-› kal‘a-i üstüvâr-› Marg›l›ç

Sene (---) târîhinde bizzât Sultân Bâyezîd-i Velî fethidir, be-dest-i Gedik Ahmed Pafla, hâlâ Delvine sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r ve seksen akçe pâye-siyle kazâc›kd›r. Nâhiyesi k›rk pâre kurâd›r. Re‘â-yâlar› gâyet mutî‘lerdir ammâ kal‘a halk› âsî olduk-lar›ndan Elbasanl› Küçük Mehemmed Pafla sene (---) târîhinde fermân-› pâdiflâhiyle cümle flehri gâret edüp âdemlerin cümle k›l›çdan geçirüp bak›yyetü's-süyûflar› mutî‘ [u] münkâd oldular.

Kal‘as› bir mahsûllü sahrâda olup ensesi bir top menzili ba‘îd havâleli da€lar olup flekl-i muhammes bir fieddâdî binâ bir kal‘a-i zîbâd›r kim girdâ-gird cirmi sekiz yüz altm›fl aded ad›m bir seng-i t›râfl kal‘a-i hâz›r-bâfld›r. Mâ-tekaddem Venedik elinden feth olunup Marg›l›ç nâm bir bal›kç› küffâr-› benâm binâs›d›r. Derûn-› kal‘ada cümle yüz aded kiremitli hâneciklerdir. Dizdâr› ve iki yüz aded kal‘a neferâtlar› vard›r. Müftîsi ve nakîbi yokdur ammâ yeniçeri serdâr› vard›r. Ancak bir Hunkâr câmi‘i [var,] çârsû-y› bâzâr ve hammâm ve hânlar› yokdur. Kal‘an›n maflr›k taraf›na nâz›r bir kapusu var, sarp sarp da€ bafl›nda olmak ile handak› yokdur.

Der-vasf-› varofl-› Marg›l›ç: Kal‘an›n garb ta-raf›nda bir düz yerde bir varofl-› mu‘azzam müzeyyen cümle bin iki yüz aded kiremitli ve bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr u mükellef tafl dîvârl› evlerdir. Cümle alt› aded mahallâtlard›r. Ve cümle iki aded kârgîr minâreli ve serâpâ kiremitli câmi‘leri var. Biri çârsû içinde (---) câmi‘i (---) (---) câmi‘i (---) (---) var.

Cümle yedi aded mahalle zâviyeleri var. Ve cümle bir aded medrese-i sûhtegân vard›r.

Ve cümle iki aded mekteb-i püserân› var. Ve cümle iki aded tekye-i dervîflân-› âl-i abâlar›d›r.

Ve cümle bir aded hammâm› var, kâhîce mu‘attal olur.

Ve cümle iki aded hânlar› var. Ve cümle on yedi aded müfîd [ü] muhtasar dükkânc›klar› var.

Ve cümle bir aded çeflmesi var kim (...) Kilise çeflmesi derler âb-› hayâtd›r. Cümle flehir halk›n›n ehl-i tab‘ olanlar› suyu andan al›rlar. Bunun dahi bâ€ u bâ€çeleri bî-hisâbd›r, zîrâ âb [u] hevâs› gâyet latîfdir.

Ba‘dehu bu kal‘adan kalkup k›blenin sa€ taraf›na gidüp 3 sâ‘atde da€lar ard›na güzer edüp andan leb-i deryâ-y› körfez ile 2 sâ‘at gidüp niçe seyrler edüp andan,

Der-takrîrât-› fasl-› kal‘a-i dâr-› menhûs Parga

Evvel ve âh›r Bundukanî Venedik keferesinin hükmünde olup bizim Delvinye hâkindedir. Zerre denlü handakdan taflra alâkas› yokdur. Kal‘as› bir sivri da€ ete€inde bir küçük seng binâ kal‘a-i ra‘nâ-c›kd›r. Kal‘adan taflra atlar›m›z b›ra€up,

"‹çeri girelim" dedikde bevvâblar eyitdiler:

"Nazartete beklemeyince kal‘aya girmek âdet de€ildir, belki sizde yumurcak vard›r" dediklerinde hakîr eyitdim:

"Bire hey mel‘ûnlar, ben kendim size yetiflir tâ‘ûn-› ekberim" deyü niçe gûne cidâllerden sonra âh›r-› kâr bellerimizden silâhlar›m›z› alup bizi içeri kal‘aya koyup cenerale buluflup kal‘ay› temâflâ etdik. Befl yüz ad›m kadar cirmli bir kapusu karaya flarka nâz›rd›r. Bir kapusu deryâya cenûb taraf›nda iskele ve limana mekflûfdur. ‹çinde altm›fl yetmifl mikdâr› menhûshâneleri vard›r.

Ve yedi sekiz kadar dükkânlar› var, gayri fleyleri yokdur. Ammâ handak› gâyet ma‘mûr olup leb-ber-leb deryâ ile memlûdur ve limana ve karaya nâz›r dirsek tabyalar› üzre serâmed toplar› var.

Kapudan ceneral hakîre ba‘z› hedâyâlar verüp an-dan ç›kup yine atlar›m›za süvâr olup liman› kenâr›nca gidüp temâflâ etdik. Bir hayli limand›r kim yüz pâre gemiler al›r.

Andan yine leb-i deryâ ile 8 sâ‘at kâh sengistân ve kâh hâkistân ve bî-hâs›l flûre yerleri ve bal›k dalyanlar›n ubûr edüp,

Karye-i Lopis: Delvinye hâkinde müslim köyüdür, ammâ mel‘ûn âdemleri vard›r. Bu mahaller art›k Arnavudistân vilâyeti an›lur. Cümle yüz mikdâr› evleri vard›r.

Andan yine cânib-i garba 3 sâ‘at karada gidüp,

Karye-i Sayada: Delvinye sanca€› hâkinde bir yüksek s›rtda yüz altm›fl aded kefere hâneli ve hânl› ve kenîseli gâyet ma‘mûr köydür kim Delvinye be€inin hâss›d›r. Ve bu Sayada köyünden afla€› leb-i deryâya yokufllu sa[r]p yol ile enüp cenûba nîm sâ‘at gidüp,

Evsâf-› iskele-i Sayada

Leb-i deryâ-y› ***[351b]*** körfezde meflhûr-› âfâk bir Sayada benderidir kim Rûm'da ve Arab u Acem ve Frengistân mellâhânlar› içre ma‘rûf iskeledir, ammâ çârsû-y› bâzâr› ve hammâm› ve imâreti ve câmi‘den bir isr-i âsâr yokdur. Ancak bâzergânlar içün binâ olunmufl mihmânsarâylar ve leb-i deryâda niçe mehâzinleri cümle tafldan kârgîr binâl› hânlard›r. Cemî‘i ekâlîm-i seb‘an›n seyyâhân-› berr [ü] bihârlar› ve tüccârlar› bu hânlarda ve yukaru Sayada köyünde kefere evlerinde konup cemî‘i eflyâlar›n gümrük hân›na koyup gümrük-i pâdiflâhî verirler. Taraf-› pâdiflâhîden baflka gümrük emîni oturup k›rk yük akçe iltizâm tahsîl eder. Venedik kral› taraf›ndan dahi bir konsoloz kâfir oturup keferelerin metâ‘lar›n yazup ol dahi avâ’id [ü] fevâ’idin al›r, zîrâ pek ifller iskele-i azîmdir. Yanya'n›n ve T›rhala'n›n ve Yeniflehir'in ve Selânik'in ve Serez'in ve niçe k›lâ’ flehirlerin iskelesidir. Ammâ yollar› sarpd›r, aslâ ve kat‘â yollar›nda araba ifllemez. Hemân cümle kirâ kat›rlar› iflleyüp tâ Sofya ve Edirne'ye gidüp gelir. Ve bu Sayada iskelesinden cezîre-i Venedik körfezinin bâ€ u bâ€çeleri ve liman k›lâ‘lar› cümle nümâyând›r kim cenûb taraf›nda deryâ içinde iki mîl alarka bir cezîre-i âbâdând›r.

Ba‘dehu bu Sayada'dan atlar›m›za süvâr olup (---) sâ‘at leb-i deryâ ile sengistân sa‘b yollar ile gidüp,

Der-eflkâl-i kal‘a-i Dalyan

(---) sene (---) târîhinde Be€ko Pafla feth eyleyüp devlet taraf›ndan yine Venedik keferesine verdiler. Leb-i deryâda bir küçücük kal‘ac›kd›r. Venedik küffâr›n›n bal›k dalyanlar›n muhâfaza içün binâ etdi ammâ metîn ve kavî edüp hâlâ Venedik Körfezi cezîresinin iskelesidir. Karflu taraf› bir mîlden ziyâde Körfez adas›d›r, ammâ mâbeyne-hümâlar› s›€d›r, engin deryâ de€ildir.

Kal‘as› leb-i deryâda bir püflte-i pest üzre flekl-i murabba‘ tafl binâ bir kal‘ac›kd›r. Bin mikdâr› cengâver kefereleri ve cebehâneleri ve serâmed toplar› var. Leb-i deryâda kal‘a kapusu kara cânibine Delvine kapusu [var.].

Bu kal‘a Süleymân Hân asr›nda binâ olunmufldur. Hattâ sene 943 târîhinin mâh-› Zilhiccesi'nin yedisinde bizzât Süleymân *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* deryâ-misâl asker ile Körfös gazâs›na geldikde bu Dalyan kal‘as› yerinden deryây› doldurma€› bafllayup Körfös'e nîm mîl kalup üzerine balyemez toplar koyup kal‘ay› dö€me€e mübâfleret edüp hemân ol gün donanma-i hümâyûn ile Hayreddîn Pafla ve Kapudan P›lak Mustafâ Pafla cezîreye asker döküp germâ-germ cenge âheng ederler. Karadan dahi Serdâr-› zafer-fli‘âr Lütfî Pafla seksen bin askerle Hayreddîn Pafla'ya imdâd yetiflüp kemâ-kân savafl-› perhâfl ederler. Akîblerince Süleymân Hân yüz bin asker ile ve fiehzâde-i âzâd[e] Sultân Mehemmed ve fiehzâde Sultân Selîm ile ma‘an bu Körfez kal‘as› gazâs›na gelüp cezîre içre bir ma‘mûr kurâlar koymayup âtefllere urup bî-nihâye esîr ve mâl-› ganâ’imler alup kâmil bir ay kal‘ay› dö€üp hevâya ta€ayyür gelüp asâkir-i ‹slâm›n cenge iktidârlar› kalmayüp sa‘âdetlü pâdiflâha Budin taraf›ndan âdemler gelüp Ungurus kral›n›n ›syân [u] tu€yân› haberleri gelince hemân sa‘âdetlü pâdiflâ[h] Sadr›a‘zam Ayas Pafla'ya haber gönderüp,

"Körfös kal‘as› muhâsaras›ndan el çeküp asker-i ‹slâm› bî-ma‘nâ yere k›rd›rmayup meterisden ç›ks›nlar" deyü guzât-› müslimîne haber varup cümle asker-i ‹slâm meterislerden ç›kup**,**

"*El-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ*[1]" deyüp karflu Dalyan kal‘as› sahrâs›nda ordu-y› ‹slâma geçüp kal‘a-i Körfös'den ferâ€ olunup bî-feth Süleymân Hân "Atf-› ›nân-› Alman" deyüp gitdikde Venedik kâfiri ol as›rda bu Dalyan kal‘as›n inflâ etmifllerdir.

Bu hakîr dahi bu kal‘adan bir kay›€a süvâr olup eyyâm-› muvâf›k ile bir mîlden ziyâde deryây› tarfetü'l-ayn içre karfluya geçüp,

Evsâf-› cezîre-i kal‘a-i Körfös

Körfez dahi derler. Evvel ve âh›r Venedik krallar›n›n bir cây-› emân pây-i tahtgâh› gibi bir kal‘a-i sedd-i sedîdidir, ammâ sene 943 târîhinde Süleymân Hân elinden gazâl kurtulur gibi bu kal‘a halâs olaldan berü eyle metîn ü müstahkem bir kal‘a-i üstüvâr etmifllerdir kim vâk›‘as›nda bu kal‘ay› görenlerin dudaklar› uçuklar. Ol zamândan berü Venedik küffâr› Ungurus kral›na du‘â ederler kim,

"E€er Ungurus kral› Ferdina[n]d kral Budin'e sar›lmasa bu kal‘ay› elimizden Osmânl› al›rd›, hele elhamdü lillâh Ungurus kral›n›n ›syân› sebebiyle Süleymân ›€randup bu kal‘ay› b›ra€up gitdi" deyü hamd ederler.

Ammâ bu Körfez cezîresi Rûmeli taraf›nda Delvinye hâkinde Sayada ve Dalyan kal‘as› mukâbelesinde Venedik ***[352a]*** körfezi deryâs› içre Rûmeli k›y›s›na iki mîl karîb flarkdan garba tûlânî vâki‘ olup kâmil toksan mîl ihâta eder bir ma‘mûr u müzeyyen cezîre-i bî-misâldir. Kay›kdan ç›kup ceneraline buluflup bizimle vâfir musâhebetler etdi. Zîrâ Kandiye cenerali iken ba‘de'l-feth-i Kandiye Kumkapu liman›nda her bâr sarây›na varup âflinâl›k kesb etmifldik. fiimdi yine bu Körfös'de ceneral-i dâll

[1] Her ifl, vakti zaman› gelince olur.

bulup bizi bir mesîregâh konak verüp kal‘ay› birkaç gün seyr [ü] temâflâlar etdik.

Evvelâ liman› ikidir. Biri kal‘an›n sa€›nda ve biri solunda olup ikisi sekiz rûzgârdan emînlerdir. Ve her birine befler yüz pâre gemiler ve barça kalyonlar s›€ar.

Ve kal‘as› bir yalç›n kaya üzre Körfez deryâs›na ve Akdeniz'e nâz›r iki kat sedd-i ‹skender-misâl on bir aded tabyal› Kahkahâ-vâr kal‘ad›r kim enderûn [u] bîrûnu hâlâ niçe bin gûne muhîl-i fleytanatlar ile ârâste ve yedi yüz aded balyemez toplar ile pîrâste olmufl bir kal‘a-i sedd-i Ye’cûc'dur.

Ve hâlâ niçe bin küffâr re‘âyâlar› üflüp niçe binâlar ihdâs dahi ziyâde amâr etmededirler. Hâlâ Venedik kâfirlerinin kilidü'l-bahri bu kal‘a-i zîbâd›r kim bin mîl tûlu bir Körfez deryâs›n›n a€z›nda vâki‘ olmufl cân kurtaranlar›d›r.

Ve cezîre-i Girid'den ve kal‘a-i Kandiye'den ne kadar re‘âyâ ç›kard› ise bu cezîre içre iskân etdirüp âdem deryâs› olmufl.

.....(4.5 sat›r bofl).....

Bu hakîre ceneral vâfir in‘âmlar ile fleb [ü] rûz ziyâfet-i azîmler edüp bir bednâm günlerinde bir top flâd›mânlar› etdi kim zemîn [ü] âs›mân dir dir ditreyüp üçüncü gün bu hakîri bir kay›€a koyup tâ bizimle ceneral vedâ‘laflup yine karflu Dalyan kal‘as›na gelüp andan yine refîkler alup 10 sâ‘at kâmil flimâle gidüp ba‘z› tafll›k ve ba‘z› sahrâlarda müzeyyen kurâlar içre ubûr edüp,

Der-takrîrât-› eflkâl-i kal‘a-i Delvinye

Lisân-› Arnavudca (---) (---) demekdir. ‹btidâ bânîsi ‹flpanya'dir. Ba‘dehu Bundukanî Venedik bir fleytanat ile istîlâ edüp sene (---) târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî Venedik elinden feth edüp yine küffâr istîlâ etdikde sene (---) târîhinde Sultân Süleymân Hân Körfez gazâs›na geldikde Arnavudu'l-asl Ayas Pafla Delvinye kal‘as› üzre sipehsâlâr-› mu‘azzam ta‘yîn olunup be-dest-i Vezîria‘zam Ayas Pafla Delvinye kal‘as› feth olunup pây-› taht-› mîr-i Delvinye oldu. Hâlâ yine Rûmeli eyâletinde baflka sancakd›r.

Be€inin hâss› taraf-› pâdiflâhîden 157.132 akçedir. Ve ze‘âmetleri 24 adeddir ve erbâb-› tîmâr› 155 adeddir. Alaybe€isi ve çeribafl›s› var. Hîn-i gazâda kânûn üzre bu livân›n askeri cebelüleriyle ve be€inin cündiyle cümle iki bin iki yüz asker olur. Yüz seksen akçe pâyesiyle kazâ-y› âs›mânîdir. Ve nâhiyesi cümle (---) aded kurâlard›r.

Cümle sanca€›nda (---) aded kazâlard›r. Evvelâ kazâ-y› (---) (---) kazâ-y› (---) (---) kazâ-y› (---) (---) kazâ-y› (---) (---) kazâ-y› (---) (---). Bunlar meflhûrdur.

fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve sipâh kethud[â]yeri, yeniçeri serdâr›, kal‘a dizdâr›, (---) aded kal‘a neferâtlar› ve flehrin subafl›s›, bâcdâr›, flehir kethudâs›, muhtesib a€as›, harâc a€as› vard›r. Kal‘as› bir sivri kayan›n tâ zirve-i a‘lâs›nda flekl-i muhammes bir fieddâdî seng binâ bir kal‘a-i ra‘nâ-y› musanna‘d›r kim lâ-nazîr kabîlindendir ammâ küçükdür. Dâ’iren-mâdâr cirmi alt› yüz ad›md›r. Aslâ bir tarafda handak› yokdur.

Ve cânib-i flarka bir demir kapusu var. Derûn-› kal‘ada üç aded kiremitli hânecikleri var. Biri dizdâr ve biri kethudâ ve biri imâm hânesi olup bir mescidi ve bir g›lâl anbâr› ve bir cebehâne mahzeni ve bir su sarn›c› var. Bunlardan gayri çârsû-y› bâzâr ve hân u hammâm ve câmi‘ yokdur kim gâyet küçük kal‘ac›kd›r.

Ve kal‘adan ç›karken sa€ taraf›nda Hunkâr câmi‘i, kiremitli ve kârgîr minâreli çârsûfl› bir müfîd ü muhtasar binâl› ***[352b]*** câmi‘dir. Ve câmi‘ dibinde bir uçurum yerde çârsûsu gâyet darac›k mühmelât sokakl› cümle seksen aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistân› yokdur.

Der-vasf-› varofl-› Delvinye

Kal‘an›n flark taraf›nda yokufl afla€› bu varofl cümle yüz aded kiremitli hânelerdir, ammâ bir düz vâsi‘ yerde vâki‘ olma€ile her evleri birbirlerinden birer ok menzilleri uzakd›r. Bir hâneyi aflk›yâ haydudlar bassa gayri evlerin âdemleri haberdâr olmaz. Ol ecilden her bir hânedânlar›n birer dâne demir kapulu kulle-i azîmleri vard›r.

Ve cümle dîvârlar› gâyet metânet üzre binâ olunmufldur. Ve cümle varoflu (---) aded mahallâtlard›r.

Ve cümle (---) aded mihrâblard›r. Cümleden çârsû içinde (---) câmi‘i ve (---) câmi‘i (---) câmi‘i (---) câmi‘i (---) mâ‘adâ cümle mahalle (---) aded mahalle mesâcidleridir. Evvelâ Laka mahallesi mescidi ve Kinaleksi mahallesi mescidi, Tabahâne mahallesi mescidi, bunlar meflhûr eynelerdir.

Ve cümle üç aded medrese-i sûhtegânlard›r, ammâ aflk›yâ yi€it sûhteleri olur. Andan cümle üç aded mu‘allimhâne-i s›byân-› ebced-hând›r. Ve cümle üç aded tekye-i ehl-i tevhîd-i fakîrând›r.

Ve cümle bir aded hammâmd›r. Ve cümle üç aded hânlard›r, ammâ cümleden Memo Pafla hân› mükellefdir. Ve cümle on aded çeflme-sârlar› vard›r.

Bu flehir deryâya (---) sâ‘at yak›nd›r. Âb [u] hevâs› ve binâs› gâyet latîfdir.

Ve Laka mahallesi bir çukur yerde vâki‘ olmufldur ammâ gâyet ma‘mûrdur. Andan dahi afla€› gidüp Kinaleksi mahallesi sâfî bâ€ u bâ€çedir. Mahkemesi dahi gâyet hevâdâr yerdir.

Ve Memo Pafla sarây› ve evlâdlar›n›n hânedânlar› ve kethudâs›n›n sarây› gâyet ma‘mûrdur. Ve limon ve turuncu ve inciri ve zeytûnu ve nâr› ve servi a€açlar› bî-hisâbd›r kim flehrin da€ u bâ€lar›n zeyn etmifldir.

Ve halk› cümle Arnavudca [te]kellüm edüp aslâ Rûmca bilmezler. Gâyet flecî‘ ve bahâd›r kavmi vard›r, ammâ tâ‘ûndan gâyet havf edüp hastalar›n evlerde b›ra€up da€lara kaçarlar. Tâ‘ûnu yok ise de ol âdem açl›kdan zâr u b[î]zâr elbette olup fliflüp kal›r.

Bu halk›n geçiniflleri cümle bi-flart›'s-selâmedir. Ekseriyyâ kâr [u] kisbleri zeytûn ve zeytûnya€› ç›karup vilâyet vilâyet götürüp fürûht edüp kâr ederler.

Reng-i rûylar› cümle bay u gedâ-y› sa€îr ü kebîr pîr [ü] cüvân›n yüzleri humret üzredir, zîrâ cümle ehl-i tarab ve ayfl [u] ›flrete mâ'il bir alay gâziyân-› mücâhidânlard›r. Ammâ tâze yi€itleriyle sûhte ulemâlar› gâyet aflk›yâlard›r. Hattâ sûhtevâtlar›n›n bafllar›nda bir gûne perîflânî serçe yuval› sar›klar› var kim gören âdemler gülmeden hayrân olurlar.

Ve memdûhât-› me'kûlât [u] meflrûbâtlar›ndan beyâz Arnavud simidi ve beyâz po€aças› ve bâde-i lâle hamrâs› memdûhdur.

Ve bu flehrin garb taraf›ndaki yüksek Delvine da€›ndan mezkûr Venedik Körfezi atas› re'ânâ görünür.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ve bu flehrin cümle yârân-› bâ-safâlar›yla vedâ‘laflup garb taraf›na gidüp 7 sâ‘atde da€l› ve taffl› yollar üzre ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar geçerek,

Evsâf-› kal‘a-i Galata

Mâ-tekaddem Venedik hükmünde iken sene (---) târîhinde Bâyezîd-i Velî asr›nda Serdâr-› mu‘azzam Gedik Ahmed Pafla fethidir. Delvinye be€inin hâss›d›r kim voyvadas› hâkimdir. Ammâ flimdi be€ini bunda bulup Manya vilâyeti Serdâr Alî Pafla'dan getirdi€im emr-i pâdiflâhîleri k›râ'at etdirüp mefhûmu ma‘lûmlar› olunca "Fermân pâdiflâh›n" deyüp Manya muhâfazas›na gitme€e cümle sanca€› askeriyle âmâde olup hakîre üç yüz gurufl bir at ve befl donluk çuka ve kumâfllar ve hüddâmlar›ma da yüz gurufl birer çuka verüp flehrin temâflâs›na mukayyed olduk.

Bu kal‘a Kuryelefl kazâs› binâs›d›r. Kal‘as› kûh-› Kuryelefl dâmeninde bir düz yerde flekl-i muhammes bir fieddâdî küçük tafl binâ kal‘ac›kd›r. Dâ'iren-mâdâr cirmi alt› yüz ad›md›r. ‹çinde ancak yedi aded evleri var.

Ve bir mescidi var ve bir g›lâl anbâr› var, gayri çârsû-y› bâzâr yokdur, ammâ cânib-i flarka nâz›r bir demir kapusu var. Lâkin kal‘a ensesindeki ***[353a]*** bir sivri havâle da€› var.

Dizdâr› ve yüz aded neferâtlar› vazîfe-i mu‘ayyenelerin Sayada emîninden al›rlar.

Ve bu kal‘a dibinden cereyân eden (---) deresi Kuryelefl vilâyeti da€lar› içinden gelüp mezkûr havâle da€›n ete€inden dolaflup andan bu Galata kal‘as›n›n garb taraf›na gidüp leb-i deryâ ile tâ Avlonya kurbunda deryâya girir.

Ba‘dehu bu kal‘adan kalkup garb taraf›na leb-i deryâ ile tâ Avlonya körfezine var›nca bir âdeme râst gelmeyüp bu geçitden bir âdem âdemîzâd geçmek muhâldir, zîrâ sarp da€lar ve bî-amân beller ve sengistân yollar cümle kavm-i âsîler olup cümle yetmifl pâre kurâlard›r kim cümle yigirmi bin aded fitil[li] tüfeng-endâz Ârnâbûdlar› *allâhümme âfinâ* müselmân›z derler ammâ aslâ dîn [ü] diyânet ve haflr [ü] neflr nedir bilmezler.

Der-beyân-› fasl-› ibtidâ-i hasîb ü nesîb kavm-i Ârnâbûd

Bunlar on kavimdir kim Mekke-i Mükerreme'de sâkinlerden kavm-i Kureyfl kabâ'ili urbân› idi. Hikmet-i Hudâ bunlar›n Cebel-i Elheme nâm bir fleyhü'l-urbân› ki oymak sâhibi bir kavm-i kübâr-› kibâr-› Arab idi. Hatâ'en bir Arab be€inin gözün bu Cebel-i Elheme ç›kar[›r]. Gözü ç›kan be€ dahi Hazret-i Ömer huzûruna gelüp sûre-i (---):

[1] E†„ »E«†Y‰lAA† · lA«†€«E›†«

nass-› kât›‘› üzre Cebel-i Elheme'nin fler‘ile gözün ç›karma€a taleb etdikde Hazret-i Ömer Kitâbullâh kavlince Cebel-i Elheme'nin göz[ün] ç›karma€a hükm edince hemân ol gece Cebel-i Elheme gözü ç›kmas›n›n havfinden üç bin âdem kabîlesin alup do€ru Antakiye'de H›rkîl krala gelüp dahl düfldükde ol dahi Cebel-i Elheme'ye Cebeliyye da€lar›n verüp anda Cebel sâkin oldu€iyçün Cebeliyye da€lar› andan galat-› meflhûr.

Bu Cebel-i Elheme'nin bir kar›ndafl› Keysû Ane Selme çöllerinde sâkin olup Keys Urbân› andan kalm›fld›r. Ba‘dehu Hulagu Âl-i Abbâsiyân'dan el-Mustans›r Billâh'› flehîd edüp Ba€dâd'› harâb etdikden sonra Keys Urbân›n sürüp Heyhât sahrâs› fezâlar›nda mefleyistânlar içre iskâ[n] etdirüp Çerâkis Urbân› tenâsül bularak bir lisân-› ahâr peydâ edü[p] Çerâkis ya‘nî Çerkes kavmi oldular. An›niçün kavm-i Çerkezin as›llar› kavm-i Kureyfl'den Keys Arab› olup andan Çerkes oldular.

Ba‘dehu bu Cebel-i Elheme'nin bir oyma€› Mekke'den firâr edüp Gazze'de Hazret-i Resûl'ün ammisi Arabü'l-Hâflim'in yan›nda gelüp kavm-i Hâflimî olurlar. Ba‘dehu Hazret-i Ömer, Cebel-i Elheme'nin H›rkîl kral yan›na firâr edüp mürted oldu€un istimâ‘ etdikde Ömer ibn Abdülazîz'i ve Hâlid ibn Velîd'i ve Esved ibn Mikdâd'› k›rk bin asâkir-i ‹slâma bunlar› serdâr edüp ceng-i azîm etdiklerinde Cebel-i Elheme Cebeliyye'de binâ etdi€i kal‘ada karâr edemeyüp karâr› firâ[r]a mübeddel olu[r]. Cümle tevâbi‘âtlar›yla Akdeniz cezîrelerine fir[â]r ederler.

---

1 *Kur'ân,* Mâide 45; "Onda (Tevrat'ta) onlara: Cana can, göze göz [... k›sas] yazd›k"

Üç nefer evlâdlar›ndan Abaza ve Lazka ve Mikral nâm evlâdlar› eyyâm-› muvâf›k ile Makedon[y]a ya‘nî ‹slâmbol'da Galata'da sâkin Ciniviz kral›na gelüp ol dahi bunlara Karadeniz sâhilinde yur[d]lar verüp Abaza, Abaza da€lar›nda kalup lisân-› âhar peydâ edüp Abaza olur.

Lazka, Trabuzan semtinde tavattun edüp baflka Çico lisân› peydâ edüp kavm-i Laz olurlar.

Mikral nâm o€lu Gönye kal‘as› dibinde cereyân eden nehr-i Çoru€ kenârlar›nda tâ Batum sanca€› hâklerinde tavattun edüp Mikra[l] kavmi olurlar.

Ammâ bu mezkûr Cebel-i Elheme Hazret-i Ömer havfinden bir [yer]de karârdâde olamayup âh›r-› kâr gemileriyle ‹flpanya kral›na varup ilticâ etdikde,

"Biz kavm-i Kureyflîlerdeniz" dedikde bunlara arz-› hâliye olan zikri sebkat eden Delvinye da€lar› verüp anda tenâsül bularak ol ulu sarp da€lar› amâr edüp baflka lisân peydâ edüp göz ç›karmamak içün bunlar Ârnâbûd dediler. Lâkin bunlar kavm-i Kureyflî'den olduklar›yçün hâlâ sâkin oldu€u da€lara Kuryelefl ya‘nî Kureyflî da€lar› derler, bî-amân kavmdir.

Bunlar dâ’imâ Venedik'e günde birer altuna hidmet edüp Kandiye'de bizimle ceng eden cümle bunlar idi. Yine böyle iken müselmân›z derler, ammâ yarar ve tüvâ[nâ] ve flecî‘ bahâd›r fetâlard›r. ‹flte Ârnâbûd kavm-i anûdun asl [u] fer‘leri böyle olmufldur, ammâ Cebel-i Elheme Elbasan flehrinde ‹slâm ile merhûm olmufldur.

Bu kavm-i karan›n ahvâller[i] ale't-tafsîl *Tevarih-i Tuhfe*'d[e] mastûr. Ve bu Kureyfl tâ’ife[si] hakkâki Arab çehrelidir. Cümle silâhlar›ndan gayri oklar› ve yaylar› vard›r.

Ez în-cânib Galata kal‘as›ndan ***[353b]*** yarar refîkler alup 7 sâ‘at flimâle sengistân yollar ve çemenzâr beller ile gidüp,

Der-tenkîlât-› eflkâl-i kal‘a-i zîbâ Julad

Lisân-› Arnavu[d]ca, Julad (---) demekdir. Mâtekaddem ‹flpanya kral› binâs› olup ba‘dehu bir hîle-i mekrile Bundukanî Venedik'i eline girüp ba‘dehu sene (---) târîhinde Bâyezîd-i Velî asr›nda bunu dahi Gedik Ahmed Pafla feth edüp hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre Delvinye sanca€› hükmünde voyvadal›kd›r.

Kal‘as› evc-i âs›mâna berâber Kahkahâ-vâr bir kal‘a-i bâlâd›r kim Rûmeli'nde eyle bir kal‘a-i bîhemtâ yokdur. Me€er Mora cezîresinde Gördüs kal‘as› ola, yâhûd Beneffle kal‘as› ola. Ammâ bunun cirmi dâ’iren-mâdâr dörd yüz ad›md›r ve gâyet metîn fieddâdî tafl binâd›r. fiark ile garb mâbeynine nâz›r bir kapusu var. ‹çinde dizdâr evi var, gayri fley yokdur. Ve dizdâr› ve cümle yüz elli neferâtlar› Sayada iskelesi emîninden ulûfelerin al›rlar. Ve bu kullar›n hâneleri kal‘adan iki bin [ad›m] afla€› nehr-i Yenice ve nehr-i Kuryelefl ikisi birbirine mahlût oldu€u yerde[dir],

Der-beyân-› varofl-› Julad: Cümle iki yüz aded saman çöpü örtülü fukarâ evleridir. Ve bu nehirlerin ikisi dahi Kuryelefl köylerinden gelüp bu kal‘a ile varofl mâbeyninden ubûr edüp ve iki sâ‘at flarka gidüp kal‘a-i Kardik kurbundan geçüp Ergiri kal‘as› sahrâs›ndan cereyân edüp Ergiri nehrine mahlût olur.

Ve bu Julad kal‘as› kulunun ço€u Kuryelefl da€›n›n Arnavud kefereleridir. Ba‘dehu Küçük Mehemmed Pafla, "Kâfire kal‘a kulu olmak memnû‘dur" deyü cümle kefere kullar›n ‹slâm ile müflerref etdi.

Bu varoflda cümle bir câmi‘ var. Yukaru kal‘ada dahi bir vîrân câmi‘i var. Bu flehirde aslâ çârsû-y› bâzâr ve hân u hammâm ve tekye ve mekteb yokdur, ammâ câ-be-câ bâ€lar› vard›r.

Andan Avlonya be€i Memo Be€o€lu Osmân Pafla'y› bulup Manya seferine anlar› da me’mûr edüp emr-i pâdiflâhîler dîvânda k›râ’at olunup cümle "sem‘an ve tâ‘a "deyüp cümle livâs› askeriyle Manya muhâfazas›na gitme€e cidd [ü] ihtimâm eyleyüp hakîre bir at ve bir köle ve üç yüz gurufl ihsân etdi. Andan flarka **nehr-i Yenice** kenâr›nda (---) sâ‘at çemenzâr yerleri ve ma‘mûr u âbâdân köyleri ubûr edüp,

Evsâf-› hey’et-i kal‘a-i ra‘nâ Kardik

Lisân-› Arnavudca bu kal‘aya (---) (---) derler. Sene (---) târîhinde bunu dahi Bâyezîd-i Velî asr›nda serdâr Gedik Ahmed Pafla feth eylemifldir. Bu dahi Delvinye sanca€› hâkinde ve Ergiri kazâs› hükmünde bir sivri depecik üzre flekl-i müdevver bir tafl binâ bir küçük sûr-› üstüvârc›kd›r, ammâ cirmi ma‘lûmum de€ildir, add etmedim. Ancak dizdâr› ve yüz aded neferâtlar› vazîfe-i mu‘ayyenelerin Sayada emîninden al›rlar. Gâyet bahâd›r ve flecî‘ ve fetâ Arnavud yi€itleri vard›r.

Der-ta‘rîf-i varofl-› Kardik: Kal‘an›n afla€›-s›nda nehr-i Yenice kenâr›nda yüz elli aded kiremitli ve ba‘z›lar› kaya€an ve saman örtülü fukarâ evleri va[r]. Câ-be-câ müflebbek bostânlar› ve bâ€çecikleri var. Ve bir küçük minâreli ve kiremit örtülü câmi‘i var. Çârsû-y› bâzâr› ve hân u hammâm› yokdur. Cümle Ergiri kal‘as›na muhtâclard›r.

Andan **nehr-i Yenice** kenâr›nca flark cânibine 2 sâ‘at gidüp Ergiri önünden akan **nehr-i Dira€opola** nehr-i Yenice'ye mahlût olur. Ol mahalle hakîr varup andan gerü cenûb taraf›na 3 sâ‘at âbâdânda gidüp,

Karye-i Tirbük ve dahi **karye-i Labova** andan **karye-i Kakos:** Bunlar Delvinye Be€i Memo Be€ çiftlikleridir. Bunlar›n önlerinden temâflâ ederek geçüp andan Ergiri bâ€lar› içinden ubûr edüp niçe bâ€larda zevk u safâlar ederek,

Der-tescîlât-› sûret-i sûr-› üstüvâr, ya‘nî sitâyifl-i kal‘a-i Ergiri kasr› nâmdâr

Lisân-› Urûm'da (---) kal‘a demekdir. ‹btidâ bânîsi Rûm krallar›ndan Feylekos o€lu binâs›d›r. Ba‘dehu niçe divelden divele intikâl edüp âh›r-› kâr

sene (---) târîhinde bizzât Bâyezîd-i Velî Arnavud aflk›yâlar› elinden feth etmiflidir, ammâ niçe yerlerinin binâlar› Venedik kâfiri amâr›d›r, zîrâ San Marko tasvîrleri vard›r kim Venedik alâmetidir.

Süleymân Hân tahrîri üzre hâlâ Delvinye pafla-s›n›n hâss› voyvadal›€›d›r ve yüz seksen akçe flerîf kazâd›r. Nâhiyesi (---) aded kurâlard›r.

fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân-› kibâr eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesib a€as› ve bâcdâr› ve flehir kethudâs› *[354a]* ve harâc a€as› ve mi‘mâr a€as› ve flehir subafl›s› ve kal‘a dizdâr› ve iki yüz aded kal‘a neferâtlar› vard›r.

Kal‘as› bal›k s›rt› gibi bir s›rt kayal› püflte-i âlî üzre fieddâdî kârgîr tafl binâ bir kal‘a-i kadîmdir. Dâ’iren-mâdâr cirmi bin dörd yüz aded ad›md›r. Ve flarkdan garba tûlânîce vâki‘ bir kal‘a-i bî-hemtâd›r kim tûlu alt› yüz aded germe hatvedir ve arz› yüz ad›m ensiz kal‘ad›r. Gûyâ hemân kad›rga gibi bir uzun sûr-› üstüvârd›r.

Ve kal‘a içi flarkdan garba ancak bir ulu flâhrâh sokakd›r. Ve bu yolun iki taraf›nda cümle iki yüz kadar serâpâ kaya€an örtülü fevkânî kârgîr binâ-y› musanna‘ evler var.

Ve bunda Bâyezîd Hân-› Velî câmi‘i kâr-› kadîm kârgîr minâreli ve kaya€an tafl› örtülü rûhâniyyetli bir büyük câmi‘dir kim tûlu seksen ayakd›r. Arz› k›rk ayak enlidir. ‹çinde dörd ade[d] amelî sütûnlar üzre çatma tahta binâl› sütûhdur ammâ tavan› gâyet musanna‘ ve münakkafld›r.

Bu kal‘a evce berâber kaya üzre olmak ile suyu câmi‘in minâresi dibinde yol afl›r› bir su sarn›ç-› azîmi var. Cümle kal‘a içindeki evlerin halk› ol âb-› rahmetden cereyân edüp cem‘ olan âb-› nâbdan nûfl edüp def‘-i atflân ederler, deryâ-misâl bir sarn›ç-› azîmdir. Bundan mâ‘adâ elbette her hânedânlarda birer su sarn›çlar› mukarrerdir.

Bu kal‘an›n iki yerden metîn ve kavî demir kapu-lar› var ammâ cümle üçer kat kapulard›r. Bir kapusu flark taraf›na nâz›rd›r kim üç kat kapudur kim bu kapuya tafl nerdübânlar ile ç›k›ld›€›ndan atl› âdemler gücile girüp ç›karlar. Üçüncü iç kat kapunun taflras›nda cihânnümâ bir lonca köflkü var kim cemî‘i flehrin yârân-› zarîfân a‘yân-› kibârlar› anda oturup sahrâlardaki hadîka-i ravza-i bâ€-› cinânlar› teferrüc ederler.

Ve bu kapudan dahi garb taraf›na Namâzgâh kapusu var. Bu dahi üç kat hadîd-i cedîd kapulard›r. Bu tarafda Namâzgâh meydân›yla kal‘a mâbeyninde yüz ad›m tûlu ve yigirmi ad›m arz› bir alçak kal‘a handak› var.

Bu kal‘an›n mâ‘adâ üç taraf cânibleri çâh-› gay-yâ-misâl olmak ile aslâ handaklar› yokdur. Cümle kaya€an örtülü iki yüz aded hânedânlar› cümle kal‘a bedenleri üzre binâ olunup maksûreleri ve cümle flâhniflînleri kal‘an›n yemîn ü yesâr›ndaki çâh-› cahîmde binâ olunan varofla ve sahrâ-y› lâlezâra nâz›r evlerdir.

Der-sitâyifl-i varofl-› Ergiri kasr›: Bu kal‘an›n maflr›ka nâz›r kapusu önünden yokufl afla€› gidüp bir mahalle kefere mahallesi var, küçük varofl derler. Cümle iki yüz aded vâsi‘ dâr-› menhûslard›r.

Ve kal‘an›n flimâlinde kal‘a kayalar› alt›nda eski çârsûya Kal‘a çârsûsu derler. Cümle k›rk aded dük-kânc›klard›r. ‹ki bafl›nda bezzâzistân-misâl a€aç ka-pular› vard›r. Her gece pâsbân-› nigâhbânlar› bu ka-pular› sedd ederler. Lâkin kapular kapand›kdan sonra afla€› varofldan kal‘aya yol ifllemez olur, ancak Namâzgâh kapusundan iflleyüp kal‘aya girüp ç›karlar. Ammâ dahi afla€› büyük varoflunda Memi Be€ çârsûsu nev binâd›r kim bu mahaldeki varofla Memi Be€ varoflu derler. Cümle yüz elli aded kaya€an örtülü nev binâ-y› musanna‘ bâ€l› ve bâ€çeli varofl-› ra‘nâ evlerdir ve mükellef sarâylard›r. Ve mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübîn dahi bunda olup ol dahi Memi Be€'in hayrât›d›r.

Büyük varofl-› atîk: Kal‘an›n cânib-i erba‘as›n-da sekiz aded dere ve depeler üzre mâl-â-mâl kat-ender-kat fevkânî kârgîr binâl› cümle kaya€an tafl örtülü bâ€l› ve bâ€çeli ve her hânedânda kulleli bü-yût-› ma‘mûr [u] müzeyyendir kim bu hânedânlar›n cümle havl›lar›n›n dîvârlar› bir gûne beyâz seng-i hârâ tafllardan mebnîdir kim gûyâ cemî‘i tafllar› Engürü kerpici gibi bir kâl›bdan üstâd-› Ferhâd kesüp dîvâr-› hemvâr etmifller, ammâ cümle bay u gedân›n dîvârlar› böyledir. Bir diyâr[d]a böyle çâr-kûfle kesilmifl tafllar yokdur. ‹llâ Anadolu'da Tire ve Ma€nisa flehirlerinde bu k›t‘ada dîvâr tafllar› vard›r.

Der-aded-i esmâ-i mahallât-› Ergiri: Cümle sekiz aded varofl mahallâtlar›d›r. Evvelâ Palor mahal-lesi ve Vutofl mahallesi ve Manalat mahallesi ve Hac› Be€ mahallesi cümleden büyükdür. Ve Dündar mahallesi ve bâlâda Memi Be€ mahallesi. Bunlar gâyet ma‘mûr mahallâtlard›r.

Der-aded-i vasf-› sarây-› a€avât: Mezkûr sekiz aded mahallâtlar içre cümle iki bin aded kaya€an tafl› örtülü evlerdir. Cümleden Memo Pafla sarây› mükellef ve nev binâ sarây-› ra‘nâd›r. Ve o€lu Osmân Be€ sarây› ve Alaybe€ sarây› ve Zâ‘im Beko sarây› dahi niçe sarâylar vard›r.

Der-ta‘dâd-› cevâmi‘hâ-y› müslimât

Cümle sekiz mihrâbd›r. Yukaru kal‘ada Bâyezîd-i Velî câmi‘inin bir amelî sütûn üzre celî hatt ile eyle tahrîr *[354b]* etmifl kim,

"Bu flehirden Kandiye gazâs›nda yedi yüz aded hânedâ[n] sâhibleri flehîd olup hâneleri mesdûd kalm›fld›r ve yedi bin aded hüddâm[â]n bu flehirden Kandiye'de flehd-i flehâdet câm›n nûfl etmifllerdir" deyü tahrîr etmifller. Hakkâ ki bu flehirde çok hânedânlar mesdûd kalm›fld›r. Ehillerin hüddâmlar› alm›fld›r.

Ve Namâzgâh'›n sa€›nda bir yalç›n kaya üzre bir burun ucunda cihânnümâ H›z›r A€a câmi‘i kârgîr minâreli câmi‘-i ibret-nümâd›r.

Ve afla€›da hammâm dibinde Hac› Murâd câmi‘i, tafl nerdübân ile ç›k›l›r bir serâmed kârgîr minâre-i musanna‘l› ve bir âb-› hayât çeflmeli ve câmi‘ içinin münakkafl tavan› gâyet nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn câmi‘-i gülgündur.

Ve Tekye câmi‘i cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir ammâ minâresi yokdur ve câmi‘e alt› kademe tafl nerdübân ile urûc olunur bir kâr-› kadîm bâbâyâne ma‘bedgâhd›r. Bu câmi‘in hareminde gûnâ-gûn d›raht-› müntehâlar ile ârâste olup aslâ günefl te’sîr etmeyüp bir âb-› hayât çâh-› mâs› var, gâyet lezîz âb-› hayâtd›r. Hareminin etrâf›nda Halvetî tarîki tekyesi hücreleri var.

Ve haremin bir cânibinde niçe bin kibâr-› evliyâullâh a‘yân-› kibârlar medfûndur. Hattâ bu hakîrin bir nâ-resîde gulâm› merhûm olup kendim gasl edüp bu haremde defn etdim. Hattâ cümle Arnavud halk›,

"Sen meyyit yaykad›n" deyü hakîrden nefret etdiler.

"Bire vallâhi tâ‘ûnlu de€il idi, ishâlden merhûm oldu" deyü niçe bin yemîn-i mu€allazalar edüp gücile halk› i‘timâd etdirdim.

Andan Yeni çârsûda Memi Pafla câmi‘i, içine ancak yüz âdem s›€ar bir teng yerde bir küçük nev binâ bir câmi‘-i ra‘nâd›r kim bir kârgîr musanna‘ minâre-i mevzûnu var ammâ bir ân cemâ‘atden hâlî de€illerdir. Arnavudistân'›n bu mahalli gâyet musallîlerdir.

Andan Palor câmi‘i, hofl binâ-y› ra‘nâd›r.

Andan Vutofl câmi‘i vâsi‘ binâ-y› atîkdir. Meflhûr cevâmi‘ler bu mezkûrlard›r.

Der-mesâcidhâ-y› mü’minât: Cümle yedi aded mahalle zâviyeleri vard›r. Evvelâ Berkî Efendi zâviyesi ve Vatofl zâviyesi ve Memi Be€ buk‘as› ve Alaybe€ eynesi, bunlar meflhûr mesâcidler[dir].

Der-ilm-i dâru'l-hadîs-i âlimân: Cümle üç aded dâru't-tedrîs-› âlimân vard›r. Evvelâ Bâyezîd Hân medresesi ve Memi Pafla medresesi.

Der-mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân: Cümle befl aded dâru't-ta‘lîm-i s›byân-› ebcedhân vard›r. Evvelâ kal‘ada Bâyezîd Hân câmi‘i dibinde Büyük mekteb ve Palor mektebi ve Çârsû mektebi var.

Der-zikr-i hânkâh-› erbâb-› tarîk-i dervîflân: Cümle üç aded tekye-i ehl-i tevhîd fakîrân-› zîflând›r. Cümleden mezkûr Tekye câmi‘i hânkâh› meflhûrdur. fieyhi Abdullâh Efendi sulehâ-y› ümmetden büyük âdemdir. (---) (---).

Der-aded-i esvâk-› sultânî esnâfân: Cümle iki yüz aded dekâkîn-i zîbâlard›r, ammâ Yeni çârsû baflka nev binâ seksen aded dükkânlar inflâ olunup iki katd›r ve iki bafl›nda iki aded metîn kapulu çârsû-y› hüsndür kim flehrin gûyâ bezzâzistân›d›r.

Der-çeflme-sâr-› teflnegân: Cümle befl aded çeflme-i cân-perverleri var.

Der-alâmet-i mihmânsarây-› tüccârân: Cümle befl aded hân-› sevdâgerânlar var ammâ cümleden Memi Pafla hân› metîndir.

Der-hevâ-y› hûb-› câvidân: Bu flehrin gerçi hevâs› latîf oldu€undan halk› tendürüst zinde olup mahbûb u mahbûbesi memdûhdur, ammâ suyu flehrine göre gâyet azd›r. Tâ afla€› sahrâda cereyân eden bâ€lar içre nehr-i Dira€opola suyuna muhtâclard›r. Andan atlarla ve efleklerle dâ’imâ su tafl›rlar. El-hâs›l bu flehre befl çeflme gâyet azd›r.

Der-medh-i hammâm-› râhat-› cân: Ancak bir hammâm› fliddet-i flitâda ifller, mâh-› Temmûz'da mesdûd durur. Bir hammâm dahi dâ’imâ mu‘attald›r, ammâ ev hammâmlar› çokdur. Kâhîce anlara ehl-i beled de girüp gasl ederler.

Bî-medh-i deyr-i râhibân-› b›trîkân: Kefere mahallâtlar› içre üç aded müfîd ü muhtasar kenîseleri vard›r.

Bu Ergiri sahrâs›ndan cereyân eden nehr-i Dira€opol k›ble taraf›ndaki sahrân›n öte ucundan karye-i Zavaraho'dan ç›kup Ergiri sahrâs›ndan y›ld›za gidüp andan nehr-i Yenice'ye mahlût olup Depedelen kal‘as› mukâbilinde hemân ol mahalde sehel gidüp nehr-i Viyo'ya mahlût olup üç nehir bir olup flimâl cânibine cereyân ederek Avlonya körfezine karîb nehr-i Kuruçay'a munsab olup yine ol mahalde Avlonya körfezi deryâs›na kar›fl›rlar *ve's-selâm*.

Der-beyân-› ziyâretgâh-› Ergiri Kasr›: Evvelâ flehir içre Tekye câmi‘i hareminde ziyâret-i Berkî Efendi ve Popo Baba Sultân ve Baba Hasan Dede Sultân ve yine Tekye câmi‘inde Alî Dost Dede, meflhûr kibâr-› evliyâullâh bunlard›r.

{Menâk›b-› efl-fieyh Alî Dost Dede}

Hattâ bu Alî Dost Dede merhûm oldukda cümle Ergiri Kasr› halk› bu "Alî Dost Dede tâ‘ûndan öldü" deyü da€lara ve gayr[i] kurâlar[a] firâr ederler. Azîz-i merhûmun cesed-i pâkleri k›rk gün k›rk gece savma‘as›nda kalup ba‘dehu kurâlardan niçe âdemler flehre gelüp cür’et edüp savma‘a kapusun açup görseler kim na‘fle-i Alî Dede hücre içre k›bleye müteveccih olup vücûd-› flerîfi henüz ter ü tâze ve ›ss› olup yat›r.

Cümle ahâlî-i *[355a]* vilâyet âlem-i hayretde kalup azîz-i merkûmun sâhibü'l-hayrâtlar techîz [ü] tekfînini âmâde edüp teneflûy üstünde gasl ederlerken azîzin sadr-› münevverinde bir k›rm›z› et pâresinden kudret kalemiyle Alî Dost lafz› yaz›lm›fl. Cümle halk hayrette kalup tevhîd tezkîr ile gasl edüp bu Tekye câmi‘i hareminde defn ederler. Hâlâ ziyâretgâh-› hâss [u] âmmd›r. *Kuddise s›rruhu*.

Der-mesîre-i garîbe vü acîbe

Hâlâ bu Ergiri Kasr› flehrinde bir âdem tâ‘ûndan de€il ancak bir sivrice ç›ban ç›karsa tâ‘ûndur deyü cümle halk ol âdemden nefret edüp ol âdem art›k bir yere varamaz. Ana yak›n olan komflular› cümle firâr ederler. Me€er gayri hastal›k olsa, ol âdemin yan›na varup hâlin hât›r›n sorarlar. Ve tâ‘ûnlu eve bir iki y›la dak girmezler. E€er girirlerse ol evi sirke ile yaykayup gûnâ-gûn buhûrlar dütsü verüp niçe yerleri münhedim edüp ta‘mîr [ü] termîm edüp beyâz kireçler ile her hücreleri a€ardup andan girirler.

Ammâ hikmet-i Hudâ halk› tâ‘ûndan ölmezler. Ekseriyyâ ishâl ve zehîr ve hummâ-y› muhr›ka ve a€r› hastal›€›ndan yollan›rlar. Ammâ ekseriyyâ halk› kemâl mertebe müsinn ü mu‘ammer ve Zâl-› zamân olup kuvveti gitmifl ve hey’eti yitmifl ve ömr-i azîzi yüz yetmifle yetmifl kimesneler olup yetmifl seksen sene sakallar›n t›râfl ederler.

Ve en ednâ pîr-i fânî dedi€in âdemleri yine silâhlar›n kuflanup yâ at ile yâhûd piyâde olup Kuryelefl da€›n›n âsî Arnavu[d]lar›yla yâhûd Venedik kâfirleriyle cenge gider bir alay gâziyân-› mücâhidânlard›r.

Bunlar›n hakk›nda dahi Hazret-i Mu‘âviye'yi ve Yezîd'i sevmez ve sebb eder derler ammâ görmedim, lâkin Aydonat halk› gibi bunlar da aslâ mâvî çuka geymezler ve "Mu‘âviye peydâ etdi" deyü zerde afl›n yemeyüp, "Mu‘âviye boza yapup, içdi" deyü boza dahi içmezler, ammâ ‹slâmbol'da ekseriyyâ boza yapan cümle Arnavu[d] kavimleridir.

Di€er mu‘tâd-› temâflâ-y› garîbe-i kavm-i Ergiri

K›rk elli ve seksen y›ldan berü ölmüfl âdemlerin esmâlar›n akrabâlar› yâd edüp elbette her bâzâr günü ol merhûmun rûhiyçün cümle ta‘allukâtlar› ücretler ile niçe âdemler dutup âmedânî bir evde bir feza‘ u çeza‘ ve nâlifl [ü] vâveylâ kopup bu kafile a€layu a€layu sa€ular sa€layup feryâd ederler kim ol flehirde bâzâr günleri feryâd u nâlifl vâveylâ kopup feza‘ u çeza‘dan âdem bu flehirde duramaz. An›niçün bu flehre hakîr flehr-i nâlifl dedim. Ammâ garâbet anda kim ücret ile dutulan avretler ve âdemlerin alâkalar› yok iken yüz y›ll›k ölü içü[n] akrabâlar›ndan ziyâde nice a€layup eflk-i çeflm-i ci€er-hûn dökebilir.

Ba‘dehu bunlar a€laya a€laya açl›kdan bî-tâb u bî-mecâl kalup ba‘de'l-bükâ gûnâ-gûn pifliler ve çamukalar ve komofltovar nâm börek gibi fleyler ve mümessek za‘ferânl› helvâlar bu flehir içre evden eve birbirlerine gönd[er]üp her bâzâr günü flehir içre ervâh-› mevtâ flâdân ola deyü ni‘met-i nefîse bay u gedâya ve cümle müsâfirîn ü mücâvirîne nüzül olunur. Hele bu eyi hasletdir ammâ yüz y›ll›k nâfile a€lamak bî-ma‘nâd›r. Lâkin elbette her diyâr halk›n›n birer gûne âyîn-i kadîmleri vard›r.

Hattâ yine kendüleri nakl eder kim bir âdem kendi hâtûnuyla cimâ‘ ederken bir münâsib-nâ mahalde herif eydir,

"Cân›m hâtûn yar›n bâzâr günüdür" deyince hemân herîf-i zarîfin alt›nda avretin bin k›rk üç senesinde Ca‘fer Pafla kapudan iken Akdeniz'de ‹ngiliz kalyonlar›yla ceng ederken bu avretin on yedinci kocas› herifin alt›nda cimâ‘ mahallinde hât›r›na hutûr edüp ol herifin alt›nda yatup zevk ederken hemân avret saç›n yolup,

"Hay benim gazâda flehîd olan on yedinci k›rk y›ll›k kocac›€›mla ben böyle mi cimâ‘ ederdim? Hay sikifline doyamad›€›m flehîd kocac›€›m" deyü eyle feza‘ u çeza‘ u nâlifl eder kim girde-bâliflinde seyl-i eflk ceyhûn-vâr revân olunca fakîr herifin akl› bafl›ndan gidüp vâveylâ vü vâveledâ sikifli cân›na geçüp erli€i feryâd [u] figân ile kopup fakîr herif bâzâr günün and›€›na peflîmân olur.

Ol ecilden hakîr vâk›f-› esrâr oldum ki bu Ergiri halk› cümle a€lam›fl çehreli âdemler olup halk ile hüsn-i ülfetleri ve hüsn-i zindegâneleri yokdur, ammâ flecî‘ ve gâzî flehbâzlar› çokdur.

Ekseriyyâ halk› erbâb-› ma‘ârif ve flu‘arâ-y› mü’ellifînlerdir. Bâhusûs Bükâyî ve Figanî ve Nâliflî ve Sükûtî ve Feza‘î nâm flu‘arâlar hâlâ bu flehirde mevcûdlard›r kim her [bir]i birer fende yed-i tûlâlar›n ayân etmifllerdir, ammâ Nâliflî penç-beytde ve kasîde-perdâzl›kda lâ-nazîrdir.

Ve ekseriyyâ halk› muhibb-i Hânedân olup "yâ Alî" der oturur, "yâ Alî" der kalkar. Cümle Fârisî-hân olup muhibb-i Hânedân olduklar›ndan bir f›rkas› nihânîce Mu‘âviye'ye sebb edüp Yezîd'e âflikâre la‘net ederlermifl ammâ istimâ‘ etmedim.

Ve halk› gâyet ehl-i zevk ve ayfl [u] ›flrete ***[355b]*** mâ’il olup bâde-i nâb-› bî-hicâb ve reyhâniyye nâm mukavvî fleyleri nûfl edüp sarhofl olurlar.

Di€er âyîn-i bed-kâr-› kavm-i Ergiri: Bunlar dü€ünlerde ve rûz-› H›z›r'da ve nevrûz-› Hârezmflâhîde ve Kâs›m günlerinde ve Sar› Salt›k günlerinde ve ›ydeynlerde cümle zer-ender-zere müsta€rak olup la‘l-gûn bâdeleri nûfl edüp cemî‘i pençe-i âfitâb dilberânlar ile âfl›klar› el ele verüp âyîn-i kâfir gibi kuç kuca€ olup horos depüp kuflak kufla€a yap›flup hora depme semâ‘› ederler. Bu dahi bir bed fleydir kim âyîn-i kerihdir, ammâ böyle göre gelmifller, bunu dahi ay›blamaz›z.

Der-k›yâfet-i kabâ-› ricâl-i insân: ‹htiyârlar› destâr-› Muhammedî sarup mâvîden mâ‘adâ elvân çukalar geyüp ayaklar›nda kopçal› çakfl›r olup flecî‘âne gezerler, ammâ cemî‘i tâze cüvânlar› k›sa yenli ve k›sac›k etekli ve negendeli k›rm›z› harîr atlâs z›bunlar geyüp kollar› ve uyluklar› aç›kd›r. Cümle tenâsüb a‘zâlar› meydândad›r. Ancak harîrden ak kenârl› gömlekleri kas›klar›na dak örter. Mâ‘adâ nâmahrem yerleri incecik dondan ve gömlekden nümâyând›r. Donlar› ise dizlerin ancak örter bol paçal›

serâvîllerdir, don derler ammâ de€ildir, hemân bir beyâz çarflaf› beline ba€lam›fl, edebde teflelflül ve tegayyuz mahallerinde aslâ uçkur çözmeden donunun paçalar›ndan maslahat görürler. El-hâs›l garîb ü acîb turfe libâs hey'et-i mecmû'a yi€itleri var, ammâ gâyet pâk dâmenlerdir. Anlarda gulâm ve zenân k›s›mlar›nda fi'l-i flenî' olmazd›r, zîrâ yi€it vilâyetidir.

Ve avretleri merhûme oldukda [1]®ÞÙœA©†Ÿ ile kapudan taflra ç›kar. Bir dahi rahm-i mâder masdar›ndan taflra ç›kup dünyâya kadem basar, lâkin her bâzâr günleri mezkûr üz[r]e feryâd [u] figânlar› cihân› dutduklar› lâ-be'isdir. Y›lda bir kerre zenâneleri vâlideynlerinin hânelerine gidemez, tâ bu mertebe Râbi'a-i Adeviyye mertebesinde havâtînleri vard›r. (---) (---)

Âsâr-› binâs›n›n ve me'kûlât [u] meflrûbât›n›n memdûhât›ndan: Evvelâ bâdesi ve reyhâniyyesi ve poloniyyesi ve beyâz Arnavud simidi ve külde piflmifl gül gibi beyâz po€aças› ve saral› nâm mümessek üzümü memdûhdur.

Ve cemî'i evlerinin tafl dîvârlar› tarz› rûy-› arzda yokdur. Cümle k›rm›z› sumpara tafl›ndan çârkûfleden tûlânîce tafl dîvârlard›r kim aslâ çamur ve kireç ve alç›s› yok. Ancak tafl tafl üzre bir kuru binâ kadleri yigirmi arfl›n bâlâ dîvâr kim bâlâda sehel memdûhdur, tâ kâfir zamân›ndan kalm›fl niçe yüz y›ll›k dîvârlar ve hânedânlar vard›r. Ve eyle serâmed hem-vâr dîvâr-› üstüvârlard›r kim bir serçe kuflu t›rnak (t›rnak) ildirecek yeri yokdur.

Ve âb [u] hevâs› ve binâs› latîf yaylak oldu€undan limonu ve turuncu ve nâr› ve zeytûnu olmaz.

Bu temâflâlar› etdi€imizden sonra nasb [u] nakfl edüp halk›yla hüsn-i ülfet etme€e cidd [ü] ihtimâm edüp hâh nâ-hâh bu hakîr anlar ile âlüfte ve âflüftelik ederek mahrem-i râz olup Zeynel Pafla o€lu be€ efendimizin dü€ününe bin yayan ve bin atl› pür-silâh âdemler ile atlanup

Po€onya kazâs›nda karye-i Jaravina'dan k›z alma€a gitdi€imiz konaklar› ayân u beyân eder

Evvelâ Ergiri Kasr›'dan cânib-i cenûba ol öz içre **nehr-i Dira€opol** kenâr›nca ol sahrân›n iki taraf› da€lar ete€inde cümle altm›fl sekiz pâre ma'mûr u âbâdân ve bâ€ u bâ€çeli ve cümle kal'a-misâl kulleli ve cümle evleri serâpâ kaya€an tafl› örtülü müzeyyen kurâlard›r. Hikmet bu kim flark taraf›nda olan Libohovas›ndaki s›radaki kurâlar cümle elli pâre ma'mûr köylerdir kim birbirlerine birer ok menzili karîbdir. Ve âb-› hayât sular› bî-hisâbd›r, ammâ Ergiri Kasr› taraf›nda olan k›rk pâre kurâlar da€lar ete€indedir, ammâ aslâ sular› yokdur aceb hikmetdir.

Bu temâflâlar› mezkûr sahrâlar içre ederek 6 sâ'atde cânib-i cenûba giderek,

Der-tesvîdât-› tarz-› tavr-› kasaba-i P›skopi

Ergiri kazâs› nâhiyesinde bir da€ ete€inde bâ€l› ve bâ€çeli ve bir kayal› da€-› serbülend dibinde cümle üç yüz aded kaya€an örtülü evlerdir. Ve kayalar dibinde niçe yüz aded su de€irmenleri yürüdür âb-› hayât sular kaynayup ç›kar.

Ve da€lar üstünde biri biri üzre binâ olunmufl ma'mûr u flîrîn kârgîr binâ evlerdir ammâ afla€›da de€irmenler yan›nda Memi Pafla nev binâ bir câmi'-i zîbâ ve bir kârgîr minâreli ma'bedgâh-› ra'nâ inflâ etmifl kim gûyâ Câmi'-i Aksâ olmufl. Cümle kurâ halk› bu câmi'e muhtâclard›r kim aceb yerinde binâ olunmufl. Ve bir çârsû binâ etmifl kim cümle yigirmi aded dükkânlard›r. Bu köyden flark taraf›na da€lar içre 2 sâ'at gidüp,

Karye-i Eksiri Valtoz: Elli aded *[356a]* hânedânlar› ve bir büyük çiftli€i ve y›lda bir kerre durur azîm panay›r cem'iyyeti olur, yerinde bir azîm hân› ve elli kadar panay›r dükkânlar› var. Mâ'adâ panay›r cem'iyyeti zamân› bin aded çalafl malafl çalafldan külbe-i ahzân-misâl dükkânlar binâ olunup niçe kerre yüz bin hayme ve hargâhlar kurulup azîm cem'iyyet-i kübrâ yeri vâsi' çemenzâr sahrâ-y› lâlezârd›r.

Andan yine cânib-i flarka 3 sâ'at gidüp ma'mûr kurâlar geçerek,

Karye-i Zarovina: Yüz evli bir ma'mûr köydür ve bir kulleli çiftli€i var. Bu karye Po€onya kazâs› hudûdudur. Bundan öteye k›ble taraf›na art›k Yanya sanca€› kazâs›d›r ve bu karyeden flehr-i Yanya 9 sâ'atlik yerdir. Ve bu Zaravina köyü bâ€l› ve bâ€çeli bir göl kenâr›nda vâki' olmufl ma'mûr ze'âmetdir. Anda ziyâfet-i azîmler olup toplar ve tüfengler flâd›mânlar› olup bu köyden k›z› alup alay ile yollarda niçe yüz kerre tüfeng flâd›mânlar› edüp cümle yi€itler sadâ-y› Allâh Allâh gülbâng› çeküp ammâ yine kefere gibi horos deperek gidüp gayri yol ile gerüye dönüp ma'mûr kurâlar geçüp 4 sâ'atde cânib-i garba gidüp,

Der-müsevvedât-› eflkâl-i kasaba-i Delvinak

Bu kasaba Po€onya kazâs› hudûdunda dörd yüz aded kefere evli ve alt› bin aded bâ€l› ma'mûr [u] âbâdân rabta-i zîbâd›r. Cümle k›rk elli kadar dükkânlar› ve cümle on aded kenîseleri ve cümle üç aded hânlar› var. Cümle kefereleri Arnavuddur. Ve kapudan pafla hâss› olup voyvadas› hâkimdir. Mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l-kadem hâssd›r.

Andan 6 sâ'at yine taraf-› garba,

[1] *Kur'ân,* En'âm, 163; "(Tek olan) Allâh'›n orta€› yoktur"

Karye-i Libohova

Ergiri kazâs› hudûdunda bâ€-› ‹rem-misâl âb-› hayâtlar› câr‹ ve revân bir da€ ete€inde cümle iki yüz aded kaya€an örtülü Ârnâbûd evleridir, ammâ ahâlîsi müselmânlard›r. Bir câmi‘i ve bir mescidi ve bir hân› ve bir küçük hammâm› var. Zeynel Pafla o€lu bunda çiftli€i içre sâkindir. Gâyet hânedân-› azîmdir kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. Bunda gelini yüz bin gûne flâd›mânlar ile getirüp Cum‘a gecesi be€e arûsu teslîm edüp ol gece sabâha dak bir ayfl u ›flret ve sâz söz ve hây hûy zevk u safâ-y› Hüseyin Baykara meclisleri oldu kim sabâh›s› "Yetmifl aded flarâb f›ç›s› bofl kald› ve iki bin kebâb› tenâvül olundu" deyü tefâhur kesb etdiler.

Hulâsa-i kelâ[m] bu hakîr-i ez‘afu'l-ibâd bu ce-m[‘]iyyet-i kübrây› bir hafta temâflâ edüp bir Arnavud tarz› sûr-› zifâf temâflâlar› etdim ki vasf›nda lisân kâs›r ve kalemler kâsirdir. E€er bir hafta içre olan temâflâ-y› âyîn-i ibret-nümâ-y› aceblüyü mâ-vaka‘› üzre tahrîr etsem bir tomâr-› d›râz zifâfnâme olur.

Netîce-i kelâm ba‘de's-sûr-› ihtitâm be€den bir at ve bir köle ve yüz altun ve on k›t‘a çuka ve kumâfllar ve bir mîkâtl› musanna‘ sâ‘at ihsân alup cümle ahbâb ile vedâ‘laflup cânib-i garba 2 sâ‘atde tekrâr **kal‘a-i Ergiri**'ye gelüp anda dahi cümle dostânlar ile vedâ‘laflup Ergiri kal‘as›n›n k›blesi taraf›ndaki evc-i semâya berâber yaylan›n tâ zirve-i a‘lâs›ndan Delvinye flehri dörd sâ‘atlik yerdir ve gün do€dukda hevâ hofllu€unda Bundukanî Venedi€i körfezi deryâs› içre cezîre-i Körfez kal‘as› nümâyând›r.

Ba‘dehu Ergiri yan›ndan ubûr edüp flimâl taraf›na bâ€lar içre gidüp ve **nehr-i D›ra€opol** kenâr›nca gidüp sa€ taraf›m›zda,

Karye-i Kakos: Memi Pafla o€lu Alî Be€ çift-li€idir, gûyâ bir kal‘a-i metîndir. Andan yine semt-i garba,

Karye-i Karyan andan **karye-i Labova** andan **karye-i Tirbük** mukâbelesinde nehr-i Yenice Ergiri nehrine mahlût oldu€u yerden bir sâ‘at afla€›,

Karye-i Horomova: Memi Pafla ze‘âmetidir. Andan,

Karye-i Lekel: Önünde Ergiri suyu üzre Mehem-med Subafl› cisri, bir göz tafl binâ cisirli olup iki bafllar›nda birer aded küçük gözleri dahi var.

Bu cisri geçüp *el-›yâzen billâh* âsî Porgonat içidir. Bu menzilde giderken bir günde yolumuza iki kerre Porgonat harâmîleri enüp yarar refîklerimiz olma€ile azîm savafllar eyleyüp âh›r refîkimiz Dervîfl Râhî râh-› Hakka flehd-i flehâdetle gidüp ve benim alt›mda Hamîs nâm bir at›m ve bir gulâm›m mecrûh olup anlardan iki mel‘ûn mürd olup silâhlar›n alup hamd-i Hudâ Hudâ mur€-› cân›m›z âzâd edüp Dervîfl Râhî'yi flâhrâh üzre defn eyleyüp iki kelle ile mansûr u muzaffer Depedelen flehrine revâne olduk.

Ve bu Porgonat Arnavudu âsîleri içinden yüz bin renc-i anâ ile ubûr ederken elli pâre kurâlard›r ve yerleri gâyet sarp ve da€›stân ve çengelistân yerlerdir kim ibtidâ-i hudûd-› Avlonya ***[356b]*** sanca€›d›r ve Depedelen kazâs› nâhiyesidir. Bu âsîler içinden selâmetle iki sâ‘atde geçüp,

Karye-i Közat: Bu dahi Depedelen hudûdudur. Bu karyeye mukâbil **nehr-i Viyo** Ergiri nehrine mahlût olur. Bu nehr-i Viyo tâ Görice ve T›rhala da€lar›ndan ve Semerine yaylas›ndan gelir.

Andan iki bin ad›m cânib-i garba sarp dereleri ve depeleri ve dere kenârlar›n renc-i anâ çekerek gidüp.

Der-terkîmât-› sûret-i kal‘a-i dâr-› emen, ya‘nî sûr-› refî‘ü metîn Depedelen

Budin serhaddinde nehr-i Tuna kenâr›nda kal‘a-i Üstürgon-› meshûn mukâbelesinde bir dahi Depedelen kal‘as› var. Lâkin ol Depedelen palanka çit kal‘ad›r, ammâ bu seng binâ bir kal‘a-i ra‘nâd›r. Sene 897 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda Gedik Ahmed Pafla fethidir.

Âsî Arnavud Venedik Frengiyle bir olup bu kal‘a içine kapanup guzât-› müslimîn dahi kal‘aya havâle tabyalar yapup kal‘a içindeki küffârlar›n depelerin deldikleriyçün bu kal‘aya ba‘de'l-feth "Depedelen" deyü tesmiye etdiler. Hâlâ Avlonya sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâd›r.

Nâhiyesi cümle seksen pâre kurâlard›r ammâ ço€u Pogonya da€lar›nda âsîlerdir. Gayri hâkimleri aslâ yokdur, ammâ kal‘a dizdâr› ve cümle yüz aded kal‘a neferâtlar› vard›r.

Kal‘as› Ergiri nehrinin kenâr›nda evc-i âs›mâna berâber bir yalç›n kaya üzre bir bay›rl› düz yerdedir. Hîn-i muhâsarada top-› kûblar ile kal‘as› münhedim oldu€undan ta‘mîr ü termîme imkân olma€a iktidâr› olmayup an›n tafl› ile ana karîb yine ol bay›rlar üzre sene-i mezbûrda Gedik Ahmed Pafla müceddeden flekl-i murabba‘ bir fieddâdî-misâl seng binâ bir kal‘a-i zîbâ inflâ edüp gûyâ sedd-i Adn etmifl. Dâ’iren-mâdâr cirmi alt› yüz ad›m bir küçük kal‘ac›kd›r, lâkin handak› yokdur, ammâ dîvâr gâyet kal›n ve k›rk arfl›n âlîdir.

Ve cümle iki aded kapular› vard›r, [biri] flarka ve biri y›ld›z taraf›na nâz›rlard›r.

Ve kal‘a içinde cümle k›rk aded havl›s›z k›rm›z› kiremit örtülü küçük neferât evleridir.

Ve ancak Bâyezîd-i Velî'nin bir küçük câmi‘i var ve bir alçak minâreci€i var. Su sarn›çlar› ve cebe-hânesi ve dar› ile memlû anbâr› var. Kal‘a neferâtlar› fleb [ü] rûz âsî Porgonatl› Arnavud›yla ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâl ederler, zîrâ bu kal‘ay› Gedik Ahmed Pafla ceng-i azîm ile feth edüp hâlâ niçe bin flühedâla-r›m›z Eski Depedelen kurbunda medfûnlard›r.

Ve bizim kelleler ile geldi€imizi kal‘a neferâtlar› iflidüp alay ile hakîre istikbâle ç›kup tüfeng flâd›m[ân]lar›yla kal‘aya girüp dizdâr a€a hânesinde sâkin olduk, ammâ garîb ü fakîr âdemlerdir. Vazîfe-i mu‘ayyenelerin Avlonya zifti ma‘deni emîninden

al›rlar. Atlar›m›z› ve ba‘z› refîklerimizi kal‘adan taflra varofla kondurdular.

Der-vasf-› varofl-› Depedelen

Cümle iki yüz aded havl›l› vâsi‘ evlerin cümlesi kaya€an ve saz örtülü câ-be-câ bâ€çeli evlerdir. Ve y›ld›z taraf›ndaki kapu önünde bir lonca cem‘iyyeti köflkü var.

Ve cümle alt› aded müfîd [ü] muhtasar dükkânlar› var. Ve cümle bir câmi‘i var.

Ve hân u hammâm ve medrese ve mekteb ve gayri imâretden bir niflân yokdur, ammâ keçileri ve koyunlar› ve s›€›rlar› çokdur. Taflra varofl evleri kiremitlidir.

Ve afla€› su kenâr›nda bâ€ u bâ€çelerinde nâr› ve inciri vard›r, ammâ garb taraf›nda bu kal‘aya bir top menzili yerde havâleli da€lar› vard›r.

Ve bu Depedelen'den gayri yarar refîkler alup ale's-sabâh kalkup gidecek mahalde kona€›m›z›n kapusu önünde kal‘a kulundan iki yüz aded bahâd›r çatal fitilli gâzîler bizim ile yola revâne olma€a mübâfleret etdiler. Hakîr eyitdim:

"Gâzîler, nedir asl› silâhlanm›fls›z-a!" dedim. Anlar eyitdi:

"Vallâhi sultân›m, dünkü gün siz(in) ceng edüp birkaç kâfirin bafllar›n alup niçesini dahi mecrûh etmiflsiz, mel‘ûnlar›n akrabâlar› bu gece flehre gelüp sizi bassalar gerek idi. Kal‘a içinde dizdâr hânesinde yatd›€›n›zdan bir çâre edemediler. Ba‘dehu atlar›n›z› u€urlama€a çal›fld›lar, bizler vâk›f-› esrâr olup sabâha dek sizi ve atlar›n›z› muhâfaza etdik ve cenâb›n›z› huzûrunuz uçurmayal›m deyü size ve dizdâr› haber etmedik. fiimdi ise bu bafllar ile sizi bu kâfirler bu yoldan Avlonya paflas›na selâmet götürmezler, ileride bir dar bo€az vard›r anda sizi elbette beklerler. Biz bugün sizlerden ayr›lmayup refîk oluruz" deyü ***[357a]*** iki yüz aded pâk müsellah ve mükemmel yi€itler önümüze düfldüler.

Hakîr dahi vâfir hazz edüp kal‘adan yokufl afla€› yola revâne olup hemân Ergiri nehr-i azîmin gemilerle karflu geçüp ol bo€az dedikleri mahal Ergiri nehrinin öte taraf›nda kalup karflu tarafda sarp da€lara 3 sâ‘atde ç›kup,

Karye-i Damiz: Bir derbend köyü ze‘âmetdir. Andan,

Karye-i Kaflist: Bu kurâlar Ergiri nehrinin solunda kalup y›ld›z taraf›na giden yoldur, ammâ biz beri tarafda emn [ü] emân olan Isk›rapar kazâs› hudûduna girüp andan,

Karye-i Marican andan **karye-i K›lçoklar:** Bu mezkûr üç pâre kurâlar mu‘âf müsellemler ve müsellimlerdir. Re‘âyâlar› Arnavud kefereleridir. Bu mahallerde azîm çiftlikler dahi vard›r.

Andan 3 sâ‘atde flarka gidüp,

Der-teflrîfât-› eflkâl-i sûr-› dâr-› karâr ya‘nî hisâr-› ibret-nümâ-y› Isk›rapar

(---) (---) (---) (---) zamân-› kadîmde Rûm keferesi binâs›d›r. Lisân-› (---) (---) (---) demekdir. Sene (---) târîhinde Ârnâbûd aflk›yâs› elinden Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda Gedik Ahmed Pafla feth edüp Avlonya sanca€› hudûdunda yüz elli akçe kazâd›r ve nâhiyesi k›rk yedi pâre kurâd›r. Yeniçeri a€al›€›ndan Kandiye'den ç›kup ‹slâmbol'da kâ’immakâm olan ‹brâhîm Pafla'n›n flehridir. Kal‘a dizdâr› ve elli aded neferâtlar› var. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve gayri hâkimleri yokdur. Kal‘as› bir depe üzre havâleli ve bir kapulu ve cirmi bin ad›ml› bir küçük fieddâdî binâ bir kal‘a-i ra‘nâc›kd›r. ‹çinde cümle k›rk befl aded kiremitli hâneleri ve bir Bâyezîd Hân câmi‘i vard›r.

Varoflu: Afla€›da yüz aded kiremitli bâ€ u bâ€çeli evlerdir. Âb [u] hevâs› latîf olup bâ€çelerinde zeytûnu ve inciri cihân› dutmufldur.

Andan 2 sâ‘atde **karye-i Vijkar** andan bir sâ‘atde cânib-i garba,

Karye-i T›rpan: Yeniçeri Hasan A€a'n›n bunda bir âlî içli ve t›fll› mükellef haremli çiftli€-i azîmi var. Âyende ve revendelere ni‘meti mebzûldür.

Andan cânib-i garba meyyâl (---) sâ‘atde gidüp,

Der-flürû‘ât-› sitâyifl-i kal‘a-i Piremedi

Lisân-› (---) (---) demekdir. ‹btidâ Rûm binâs›d›r ve sene (---) târîhinde Gedik Ahmed Pafla fethidir. Dizdâr› ve k›rk aded merdüm-hisâr› var ammâ kal‘a içinde dizdâr hânesinden gayri bir fley yokdur. Cirmi iki yüz ad›md›r. Kal‘a içre bir kaya üzre bir havz› var. ‹çinde gûnâ-gûn mâhîleri var. Garâbet anda kim bu yalç›n kaya üzre bu havuza su nereden gelir kimse bilmez. Ve cemî‘i zamânda {aslâ suyu eksilmez.

Afla€› varoflu: Cümle yüz elli aded bâ€l› ve bâ€çeli ve serâpâ kiremitli ve ba‘z›s› saz örtülü evlerdir. Cümle bir küçük câmi‘i ve bir mescidi ve bir sûhte medresesi ve bir mektebi ve bir tekyesi ve bir hân› var ammâ hammâm› ve imâreti yokdur. Lâkin alt› aded dükkânc›klar› vard›r. Ve birkaç ev hammâmlar› var hemcivârlar› olanlar girirler. Ve bu flehrin âb [u] hevâs› gâyet latîfdir. Bu Piremedi kazâs›n›n k›blesi taraf›nda kazâ-y› Pogonya'd›r.}

Andan cânib-i garba yokufl afla€› (---) sâ‘atde gidüp,

Karye-i Jotom: Lisân-› Arnavudca'da (---) (---) demekdir. Bâ€l› ve bâ€çeli ma‘mûr karyedir kim Raba nehri cenginde suda gark olan Yeniçeri A€as› Mustafâ Pafla merhûmun köyüdür kim sarây›nda kal‘a-misâl bir kulle-i azîm binâ etmifl.

Ve bu kurân›n karflusunda yar›m sâ‘at yer dere afl›r› Sultân Murâd ve Sultân ‹brâhîm Hân vezîri katl-i flehîd olan Kara Mustafâ Pafla'n›n köyü **karye-i Lavdani** sa€›m›zda kalup ana karîb,

Karye-i Roflinik: Köpürlü Vezîr Mehemmed Pafla'n›n kasaba-misâl serâpâ kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› ve bâ€l› ve bâ€çeli cümle (---) aded hânedânl› rabta-i müzeyyendir. Bir ma‘mûr câmi‘i ve bir mescidi ve bir medrese-i sûhtegân› ve bir mekteb-i irfân› ve bir tekye-i dervîflân› ve bir nev binâ hammâm-› cân-sitân› ve kifâyet mikdâr› dükkânlar› var. Âb [u] hevâs› gâyet latîfdir.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Andan yine **karye-i Jotom**'a gelüp andan bir sâ‘at yokufl afla€› y›ld›z taraf›na gidüp,

Karye-i Dobrona: Yüz elli aded evli bâ€-› ‹rem-misâl kefere köyüdür. Bundan flehr-i Belgrad ayak alt›nda garb taraf›nda nümâyând›r.

Andan garba yokufl afla€› bâ€lar içre bir sâ‘at gidüp,

Der-ta‘bîrât-› sevâd-› mu‘azzam dâr-› cihâd, ya‘nî kal‘a-i irem-âbâd, Belgrad-› hurrem-âbâd

Be-kavl-i müverrihîn-i Latin bu kal‘ay› ibtid[â] (---) (---) binâ edüp niçe divelden divele girüp âh›r-› kâr sene (---) târîhinde bizzât Bâyezîd Hân hilâfetinde Serdâr-› mu‘azzam Gedik Ahmed Pafla Arnavud ile Rûm ve Bundukanî Frengi elinden feth etmifldir.

Devlet-i Âl-i Osmân'da hâlâ (---) aded kal‘a-i Belgrad nâm sûr-› benâmlar var. Evvelâ biri Tuna nehri kenâr›nda Tuna Belgrad› ve biri Budin serhaddinde Budin'e bir merhaleden ziyâdece ba‘îd Üstolni-Belgrad› ve biri de hükm-i Âl-i Osmân'da Erdel Belgrad› ve biri de bu dördüncü Arnavud Belgrad›'d›r kim hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde Avlonya sancak be€inin taht›d›r. Taraf-› pâdiflâhîden be€inin hâss› 229.000 akçedir ve erbâb-› ze‘âmet 28 ve erbâb-› tîmâr› 489 dur.

Ve alaybe€i ve çeribafl› vard›r. Paflas› hîn-i seferde kânûn üzre kendü cebelüleriyle ve cümle erbâb-› tîmâr cebelüleriyle dörd bin güzîde asker olup me’mûr olduklar› sefere mîr-i livâlar›yla giderler, lâkin gâyet bahâd›r ***[357b]*** ve flecî‘ askeri vard›r.

fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâs› ve yüz yigirmi pâre nâhiye kurâs› olup ber-vech-i adâlet bu kurâlardan kad›ya beher sene alt› kîse ve paflas›na otuz kîse hâs›l olur. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve kal‘a dizdâr› ve (---) aded kal‘a neferâtlar› ve flehir voyvadas› ve muhtesibi ve bâcdâr› ve kal‘a kethudâs› ve mehterbafl›s› ve flehir kethudâs› ve mi‘mâr a€as› ve harâc a€as› vard›r.

Ve Avlonya sanca€›nda cümle tokuz kazâ yerdir. Taht-› kazâ bu Belgrad'd›r. Ve flimâl taraf›nda Müzakiyye kazâs›d›r kim otuz pâre kurâd›r. Ve flark taraf›nda Tomoriliçse kazâs›d›r. Ve buna karîb k›ble ile maflr›k mâbeyninde kazâ-y› Isk›rapar'd›r. Ve ana muttas›l k›ble taraf›nda kazâ-y› Piremedi'dir. Bu kazâya muttas›l k›blesi taraf›nda kazâ-y› Pogonya'd›r. Ve bu kazân›n garb›nda kazâ-y› Ergiri ile müflâd›r, ammâ bu Ergiri kazâs› Delvinye sanca€› hâkidir. Ve bu kazân›n flimâlinde kazâ-y› Depedelen'dir. Ve an›n cenûbunda kazâ-y› Avlonya'd›r, ammâ bu mezkûr tokuz aded kazâlar gâyet mahsûllü yerlerdir, ammâ ba‘z› re‘âyâlar› âsîlerdir kim ne‘ûzü billâh. Ve bu Belgrad kal‘as› Rûm Kostantin ile Arnavud elinden feth olmufldur.

Kal‘an›n eflkâli: K›bleden y›ld›z rûzgâr› cânibine tûlânî vâki‘ olmufl bir yalç›n boz kaya üzre flekl-i flem‘dân-misâl bir fieddâdî mücellâ seng-i t›râfl bir sa‘b sûr-› savafl metîn bir h›sn-› hasîn kal‘ad›r. Lâkin iç elde olmak ile gözden b›ra€›lup câ-be-câ ba‘z› yerleri mürûr-› eyyâm ile münhedim olma€a yüz dutmufldur.

Der-girdâ-gird-i k›lâ‘ât: Cümle iki bin alt› yüz germe ad›m ihâta eder kal‘a-i serâmeddir. Ve cümle dörd aded metîn ve kavî dervezeleri var. Evvelâ y›ld›z taraf›na çârsûya enecek büyük kapudan çârsû yokufl afla€› kâmil bin ad›md›r ve bu kapu üç katd›r. Her kat› mâbeyni yüzer ad›m birbirlerinden ba‘îd bâb-› azîmlerdir. Bu kapular›n iki aded kapusu y›ld›z taraf›na nâz›rd›r. Bir kat› içeri kapudur kim flark taraf›na mekflûfdur. Ve bu kapunun iki taraf›nda temel tafllar› fîl gevdesi kadar seng-i hârâlard›r. Me€er bu gûne tafllar›n emsâli Kuds-i fierîf kurbunda Halîlü'r-Rahmân'da yâhûd nehr-i Turla kenâr›nda Bender kal‘as›nda ola. Ve bir kapusu dahi eski manast›r dibinde cânib-i garba nâz›r kapudur kim afla€› Hüseyin Pafla'n›n yeni binâ etdü€i Murâd Çelipa mahallesindeki câmi‘ önüne ener kapu yoludur. Ve bir kapu dahi mahalleler aras›nda flarka nâz›r bir küçük u€r›n kapudur ammâ ol kadar flâhrâh de€ildir.

Eflkâl-i iç hisâr: Garba nâz›r büyük kal‘a dîvâr›n›n bir köflesine muttas›l bir fieddâdî seng binâ bir sûr-› ra‘nâc›kd›r kim cirmi sekiz yüz ad›md›r. Ve iki aded kapusu var. Biri flark taraf›na meftûh kal‘a içine nâz›rd›r. Biri garb semtine mekflûf olup taflra afla€› Çelipa mahallesine yokufl afla€› ener iç kal‘a kapusudur kim cenûb taraf›na meyyâl kapudur. Ammâ bu mezkûr yedi aded kapular›n cümlesi karaa€aç tahtas›ndan dervezelerdir kim demir kapular de€ildir, zîrâ her bir kapular düflmandan gizli kulleler aralar›nda pinhân olmufl dervezelerdir. Hattâ bir iki kapular›n›n tahta kanatlar› yerde yat›r, zîrâ iç elde iç kal‘ad›r, düflmandan aslâ havf [ü] haflyetleri yokdur. Ve bu iç kal‘a içinde cümle k›rk elli aded kiremit örtülü hânelerdir. Ve bir aded câmi‘-i Bâyezîd Hân'd›r. Ve cebehânesi azd›r. Alt› pâre toplar› vard›r. Ve köhne binâ anbârlar› ve su sarn›çlar› ve dizdâr hânesi var, gayri âsâr-› binâ yokdur.

Sitâyifl-i taflra büyük hisâr-› Belgrad

Cümle iki yüz aded kiremitli vîrân flekilli evlerdir. Ekseriyyâ Urûm keferesi hâneleridir. Bâ€çeleri

harâb hayli vâsi‘ meydânlar› vard›r. Ve cümle bir aded kiremitli ve kârgîr minâreli kâr-› kadîm bir vâsi‘ Bâyezîd Hân câmi‘i köhne binâ cemâ‘ats›z garîb câmi‘-i acîbdir. Ve cümle sekiz aded kefere kenîseleri vard›r, ammâ biri gâyet ma‘mûr u müzeyyen ve büyükdür. Cümle sokaklar› kudretden tafll› kald›r›ml›d›r. Ve bu kal‘an›n cânib-i erba‘as›ndaki kal‘a dîvâr›na muttas›l evlerdir. Aslâ etrâf›nda handaklar› yokdur, zîrâ dâ’iren-mâdâr yalç›n uçurum kanara kayalard›r kim cenûb taraf›ndaki Çekebeni Kayas› nâm semti evc-i semâya ser çekmifl flâhin ve za€anos ve karakufl âfliyânl› ve devlingeç ve çaylak yuval› serâmed ve mehîb kayalard›r kim âdem afla€› bakma€a cür’et edemez.

Bu mahalle Çekebeni Kayas› demeden garaz oldur kim ba‘de'l-feth küffâr-› hâkisâr-› dûzah-karâr yine bu kal‘a bir vecih ile pâdiflâha feryâdc› gönderemezler. Âh›r-› kâr bu kayalardan bir ser-dengeçdi flehbâz yi€idi ip ile sark›dup ol dahi kayalar dibinden cârî ***[358a]*** olan nehr-i (---) flinâverlik edüp kat‘-› menâzil ve tayy-› merâhil ederek Edirne'ye varup ahvâl-i diyer-gûn-› muhâsaray› bir bir pâdiflâha takrîr edüp ihsânlar alup yine üç günde bir fleb-i muzlimde bu Çekebeni Kayas› dibine gelüp "Çeke beni" deyü feryâd edicek bildiler kim kal‘adan pâdiflâha feryâda giden Gâzî Kosk›'d›r kim gelüp kavlü karâr-› ma‘hûde-i kadîmeleri üzre "çeke beni" dedi. Derhâl Gâzî Kosk›'y› ipler ile kal‘aya çeküp,

"Bire hofl geldin, ne haber" deyince,

"Pâdiflâh-› âlem-penâh vüzerâ ve vükelâ ve ulemâ ve sulehâ ve fleyhülislâm sizlere selâm etdiler. Benim gâzîlerim inflâallâhu ta‘âlâ on güne dek elli bin aded asâkir-i ‹slâm ile varup yetiflirim. Dîn-i mübîn gayreti anlar›nd›r. Hemân gayret ve cidd ü ihtimâm etsinler, neylerse eylesinler, zinhâr be-zinhâr kal‘ay› küffâra vermesinler, iflte cemî‘i ser-i kârda olanlar›n mektûblar›" deyüp cümle mahsûr olan guzât-› müslimîne tesellî-i hât›r verüp anlar dahi var makdûrlar›n sarf edüp fleb [ü] rûz savafl-› perhâfllar ederken hakîkatü'l-hâl on günde yetmifl seksen bin asker âmedânî kazâ vü kader gibi hemân cümle kâfirlere kal‘a alt›nda giriflüp küffâra bir sâtûr-› Bâyezîdî çekerler kim hâlâ Müzakiyye sahrâs›nda firâr eden keferelerin üstühânlar› cüste cüste ve püflte püflte y›€›lup yatd›€› nümâyând›r.

Ba‘dehu cümle gâzîler pâdiflâh-› cem-cenâbdan ihsân [u] in‘âmlar alup ol çeke beni diyen flehbâza dahi bir ze‘âmet-i azîm ihsân olunup hâlâ o€ullar›na "Çekebenizâdeler" deyüp ilâ mâflâallâh ber-vech-i temlîk ze‘âmet köyüne mutasarr›flard›r. An›niçün ol sebebden bu kayaya Çekebeni Kayas› derler. Meflhûr-› âfâk bir tâk-› revâk-misâl bir berrâk ak kayad›r. Ve bu Çekebeni kayalar›n›n ba‘z› yerinde kulle ve kenîseler ve mesîregâh köflkler vard›r.

{Der-fasl-› eflkâl-i afla€› hisâr}

Bu kayalar alt›nda su kenâr›nda afla€›da bir kat kal‘a dîvârlar› dahi var, gâyet metîn dîvâr-› sedd-i hasîndir. Afla€› büyük köprü bafl›ndaki kal‘a kapusundan tâ Kazanc›lar çârsûsu kapusuna dek cümle sekiz yüz ad›m uzun çârsûdur kim nehr-i (---) kenâr›na vâki‘ olmufl sûk-› sultânîdir.

Ve bu kal‘a içinde cümle yetmifl seksen mikdâr› kiremit örtülü sehel ma‘mûr evlerdir. Mâ‘adâ hemân bir flâhrâh üzre cümle seksen aded vâsi‘ dükkânlard›r kim bir yoldur, gayri tarîk-i âmm yokdur, zîrâ bir taraf› kal‘an›n Çekebeni kayalar›d›r ve bir taraf› kal‘a alt›ndan cereyân eden nehr-i (---) dir. Ammâ üstâd-› Ferhâd-› kûhken bu afla€› kal‘adan ve yukaru kal‘an›n Çekebeni kayalar›ndan oyup kesme kaya nerdübânlar ile bir minâre kaddi kal‘a dîvâr› su kenâr› olmak ile kal‘a temelin su dö€er. Ba‘z› yerlerinden suya ener, yetmifl seksen kademe tafl nerdübânlar ile enilüp Kazanc›lar çârsûsu kapusu dibinde bir azîm su kullesi var, tâ suyun içinde binâ olunmufldur, tâ Çekebeni kayalar› içinden oyma yollar› var kim yukaru kal‘adan afla€› su kullesine enince bin altm›fl ayak kesme tafl nerdübânlard›r kim hîn-i muhâsarada bu kayalar içindeki yollardan su tafl›yup mahsûr olanlar aslâ suya zarûret çekmezler. Ve bu yollar› düflmanlar dahi görmezler, ammâ Kazanc›lar çârsûsu kayalar›ndan afla€› su yollar› alçakd›r, ammâ bu yollar› dahi düflmanlar göremezler. Ve bu afla€› kal‘ada olan dükkânlar cümle kazanc›lar ve câ-be-câ mutâflard›r.

Ve bu Kazanc›lar kapusu ndan taflra *merhûm u ma€fûrun-leh* Uzkurlu (---) bir çârsû-y› azîm binâ edüp bu mahallin bir varofl-› azîm olmas›na sebeb olup hâlâ Uzkurlu varoflu derler. Ve Kazanc›lar çârsûsundan flarka tâ Mutâflar bafl›na var›nca kâmil iki bin ad›md›r ve iki kat flâhrâh yoldur. Ve yemîn ü yesârlar› serâpâ her esnâfdan pâk ü pâkîze dükkânlard›r. Ekseriyyâ dekâkînler cümle Uzkurluo€lu evkâflar›d›r kim cümle yedi yüz aded dükkânlard›r, ammâ bezzâzistânlar› yokdur. Lâkin yine cümle metâ‘-› akmifle-i nâdir[e] ve dîbâ ve flîb ü zerbâf-› fâhireler cümle mevcûddur. Ekseriyyâ bohçac›s› gâyet çokdur.

Der-vasf-› büyük varofl-› flehr-i Belgrad-› Arnavud: Gerçi bir sevâd-› mu‘azzam varofl-› azîmdir ammâ kal‘a dîvâr› içinde de€ildir. Yukaru kal‘an›n cânib-i k›blesi ve flarkîsi taraf›nda bir vâsi‘ fezâda ve nehr-i (---) kenâ[r›]nda serâpâ bâ€ u gülistânl› ve müflebbek bostânl› rabât-› azîmdir kim cümle la‘l-gûn musanna‘ kiremit örtülü befl bin aded ma‘mûr u müzeyyen ravza-i cinânl› vâsi‘ ve tahtânî ve fevkânî serâpâ kârgîr binâl› ve yedi aded dere ve depeli zemîn-i mahsûldârda gâyet musanna‘ dârlar olup yüzden mütecâviz sarây-› kâflâneler ile ârâste ve her bir hânedânlar› havuz ve flâzrevânlar ile pîrâste

olmufl flehr-i müzeyyendir kim hevâs› ve binâs›nda rûh vard›r. *[358b]*

Der-vasf-› sarây-› a‘yân-› a€avât: Cümleden Hüseyin Pafla sarây› bâ€-› Merâmd›r. Ve paflalara mahsûs sarâyda vâlî-i vilâyet Çatalbafl Pafla kar›ndafl› Osmân Pafla sarây›nda sâkin olup getirdi€imiz emr-i pâdiflâhîleri ve Serdâr Alî Pafla mektûblar›n verüp dîvân-› pâdiflâhîde Depedelen'den getirdi€imiz Porgonatl› harâmîlerinin kellelerin dîvân-› pâdiflâhîde galtân edüp fermân-› pâdiflâhîler k›râ’at olundukda mefhûm-› kelâmlar› Osmân Pafla'n›n ma‘lûmu olup "Fermân pâdiflâh›n" deyüp Manya muhâfazas›na cemî‘i Avlonya sanca€› askeriyle âmâde olmak içün nâdîler nidâ edüp getirdi€imiz kelleler içün hakîrin bafl›na bir çeleng-i flâhî takup ve bir hil‘at-i fâhire geydirüp fermân-› serdâr getirdi€imiz içün bir kîse gurufl ve bir at ve bir köle ve hüddâmlar›ma onar altun ve birer çuka kumâfl ihsân edüp kona€›m›zda bir hafta safâlar edüp niçe sarâylarda dahi zevkler etdik.

Andan Mehemmed Efendizâdeler sarây› ve Serdâr A€a sarây› ve Uzkurlu sarây›, bunlar meflhûr sarây-› âbâdânlar.

Der-defter-i esmâ-i aded-i mahallât: Cümle otuz aded mahallâtlard›r. Evvelâ kal‘an›n cenûbunda Murâd Çelipa mahallesi ve Uzkurlu mahallesi, Hunkâr mahallesi, Vak›f mahallesi, Baba Kad› mahallesi, Paflmakç›lar mahallesi, Akmescid mahallesi, Eskibâzâr mahallesi, Güngörmez mahallesi, (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Otuz aded mahallâtlar›n meflhûr [u] ma‘mûrlar› bu mezkûr mahallâtlard›r. Lâkin on mahallesi keferelerdir. Ve bir mahallesi Yahûdîlerdir, ammâ Ermenî ve Freng ve Çingane mahalleleri yokdur. Lâkin Latin kefereleri çokdur kim gelüp bâzergânl›k edüp yine giderler.

Der-imâret-i cevâmi‘hâ-y› elh-i îmân-› selâtîn-i Âl-i Osmân

Cümle otuz aded mihrâb-› mü’minân-› âbidând›r, ammâ cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik tâ flehrin vasat›nda Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i tûlu altm›fl ayak ve arz› elli ayakd›r ve bir mevzûn ve musanna‘ ve serâmed minâresi vard›r. Ve cümle üç aded kapular› olup iki yan kapusu ve bir k›ble kapusu önünde bir câmi‘ kadar dahi soffa-i azîmi var, ammâ haremi dard›r. Lâkin bir tarz-› kadîm binâ olunmufl serâpâ kiremit örtülü kâr-› atîk câmi‘dir. Mihrâb› önünde (---) Efendi tekyesi, sekiz köfle tahtânî ve fevkânî tekye-i Halvetî'dir.

Andan Uzkurlu câmi‘i, cümle serâmed kârgîr kubbeli ve serâpâ rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr bir câmi‘-i nûrun alâ nûrdur kim bir serâmed minâre-i mevzûnu var kim misli me€er Sivas eyâletinde Niksâr flehrinde Melik Gâzî câmi‘inin minâresi ola, ammâ bu câmi‘in taflra haremi etrâflar›ndaki yan soffalar› üzre beyâz ve mücellâ mermer sütûn-› müntehâlar üzre yedi aded kurflum örtülü kubâb-› âlîlerdir. Ve cümle medrese ve mekteb ve tekye ve imâretleri serâpâ kurflum örtülüdür.

Andan Gâzî Murâd Pafla câmi‘i sâde binâ ma‘bedgâh-› ra‘nâd›r.

Andan yukaru kal‘ada Hunkâr câmi‘i, ana Fethiyye câmi‘i derler.

Andan Murâd Çelipa mahallesinde Kara Murâd Pafla ye€eni Çelebi Hüseyin Pafla câmi‘i nev binâ bir câmi‘-i zîbâd›r kim bu hakîrin ana târîhi budur kim k›ble kapusunun atebe-i ulyâs› üzre tahrîr olunmufldur. Târîh:

Evliyâ penç ism-i a‘zam ile dedi târîhi,
Hayy Azîz u yâ Basîr u yâ Kavî [u] yâ Metîn.

Sene 1081.

Ammâ bir nâzük ve musanna‘ ve serâmed ve fleflhâne kârgîr minâre ve bir kâse-i nîlgûn misâ[l] müdevver kubbesi üzre la‘l-gûn kiremit ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur. Zarâfet ve letâfet ve ilm-i mi‘mârîde misli yok bir bî-bedel ve müferrih ve dilküflâ câmi‘-i zîbâd›r.

Andan mahkeme kurbunda nâm›na Muflka câmi‘i gûyâ huld-› berîndir.

Bu mezkûr câmi‘ler meflhûr ma‘bedgâh-› müzeyyenlerdir.

Der-mesâcidhâ-y› muvahhidân-› mü’minât: Cümle (---) aded mahallât buk‘alar› ve zâviyeleri ve mezkitleridir. Evvelâ Vak›f mahallesi mescidi. Murâd Çelipa mahallesinde üç aded mesâcidler var. Baba Kad› mescidi, Paflmakç›lar mescidi, Akmahalle mescidi, Eskibâzâr mescidi, Güngörmez mahallesi mescidi. Ve sekiz aded mesâcidleri dahi var ammâ meflhûr ma‘mûrlar› bunlard›r.

Der-tefhîmât-› aded-i dâru't-tedrîs-i müfessirân: Cümle befl aded dâru'l-ulûm-› âlimând›r. Cümleden Sultân Bâyezîd-i Velî medresesi, Uzkurlu medresesi (---) (---) (---) (---) (---). Bunlar meflhûrdur ammâ baflka dâru'l-hadîs-i muhaddisân› ve dâru'l-kurrâ-i huffâzân› yokdur. Lâkin yine her câmi‘lerde müderris-i hasbîler vard›r kim cemî‘i fünûn-› vücûhâtlar k›râ’at olunur, zîrâ talebeleri çokdur. *[359a]*

Der-dâru't-ta‘lîm-i mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân: Cümle (---) aded dâr-› ebcedhân-› s›byând›r. Evvelâ Bâyezîd Hân mektebi ve Uzkurlu mektebi ve fieyh Azîz mektebi ve Murâd Çelipa mektebi ve Tekye mektebi (---) (---) (---) (---) (---). Bunlar meflhûrdur.

Der-zikr-i tekye-i dervîflân-› erbâb-› tarîk-i zîflân: Cümle üç aded hânkâh-› Âl-i Abâ-y› meczûbând›r. Evvelâ Hunkâr câmi‘inin mihrâb› önünde Hazret-i efl-fieyh (---) Efendi hânkâh›d›r kim sekiz köfle fevkânî ve tahtânî bir tekye-i Halvetî'dir kim bir

diyârda bu tarz [u] tarh üzre bir tevhîdgâh-› makâm-› hânkâh görülmemifldir. Hattâ câmi‘in sa€ taraf›nda dervîflân hücreleri var kim mecmer-i tevhîd ile sûhte olmufl fakr [u] fâka sâhiblerinin savma‘alar› nûr-› tevhîd ile münevver olup tevhîd-i erre ›tr›yyâtiyle âdemin demâ€lar› mu‘attar olur kim cümle k›rk aded hücrelerdir. Ve Uzkurlu tekyesi ve (---) (---) (---) (---) (---). Bunlar ma‘rûflard›r.

Der-medh-i hammâmât-› râhat-› cân: Cümle iki aded germâb-› gâs›lând›r. Evvelâ biri Uzkurlu câmi‘i önünde Uzkurlu hammâm› gâyet latîf binâ ve nazîf âb [u] hevâd›r. Ve biri tabahâne çârsûsu içinde binâ-y› flâhânî-misâl hammâm-› rûflenâd›r ve hüddâmlar› pâkdir.

Der-vasf-› hammâmât-› mahsûs-› a‘yân: Bekavl-i âflüfte ve âlüftegân bu flehir içre yüz yetmifl aded sarây-› hânedânlarda birer aded hammâmlar vard›r.

Der-aded-i çeflme-sâr-› âb-› hayvân [u] âb-› hayât: Cümle (---) aded çeflme-i teflnegân-› atflând›r. Evvelâ cümleden Uzkurlu hammâm›n›n kapusu önünde yol afl›r› ‹slâmbol'da mi‘mâr-› sultân Kâs›m A€a çeflmesinin târîhidir:

Kâs›m A€a re’îs-i mi‘mârân,
Yapd› bir hayr kim gören ede reflk,

Hak kabûl eyleye çûn oldu tamâm,
Bin elli dörd içinde gâ(?) bu çeflme-i seng.

Sene 1054.

Bu târîh çeflme üzre bir k›t‘a lâciverdî kâflî üzre beyâz celî hatt ile tahrîr olunmufldur. Andan Sarrâchâne bafl›ndaki çeflme dahi yine Kâs›m A€a'n›n olup yine bu merkûm târîh kâflî üzre tenmîk olunmufldur. Andan tokuz yerde Uzkurlu uyûnlar› cereyân etmededir.

Der-aded-i çârsû-y› bezzâzistân-› kapan: Cümle (---) aded bâzâr-› hüsn sûk-› sultânîdir, ammâ cümleden sarrâchânesi ve haffâfhânesi ve debbâ€hânesi ve kazanc›lar çârsûsu gâyet ma‘mûr ve flîrîn ve müzeyyen tertîb üzre binâ olunmufl dekâkînlerdir, ammâ nehir kenâr›nda henüz nev binâ bir sûk-› ra‘nây› Hüseyin Pafla binâ etmifl. Cümle bir kâ‘ide bir tertîb bir bâzâr yeridir kim mecma‘u'l-irfând›r kim yüz aded dükkân-› cedîdlerdir kim esnâf-› mütenevvi‘a anda mevcûddur. Ortas› bir meydân-› azîm olup gûnâ-gûn eflcâr-› sâyedârlar ile ârâste olup sâye-i z›ll-› himâyelerindeki soffalarda cümle erbâb-› sanâyi‘ ve erbâb-› ma‘ârif birer gûne kârgerlik ederler. Bu meydânda,

Der-âsâr-› ibret-nümâ-y› acâ’ibât: Ol çârsû içre bir sâ‘at kullesi var, evce ser çeküp anda Erdel diyâr›ndan gelme bir sâ‘ati var. Nâkûsu içinde on âdem oturur. Vakt-i zuhr oldukda on iki kerre darb edüp sadâs› bir konak yerde istimâ‘ olunur. Ta‘bîr ü tavsîf ile olmaz, tâ ki görme€e muhtâc bir sâ‘at-i ibret-nümâd›r.

Ve bu çârsû kurbunda cümle alt› aded kahvehâneleri var. Cümlesi birer gûne nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûn kahâvîlerdir kim her biri birer gûne nakfl-› nigârhâne-i Çîndir. Bir kaç› flehir içre cereyân eden nehr-i (---) kenâr›na vâki‘ olup ba‘z› yârân suda flinâverlik ederler. Ba‘z›lar mâhî-i gûnâ-gûnlar sayd ederler. Ba‘z›lar niçe gûne ahbâb u asd›kâ ve erbâb-› ma‘ârifler ile görüflüp biliflüp mübâhase-i ilm-i fler‘iyye ve fünûn-› fli‘riyye görürler, zîrâ flu‘arâs› ve fusehâ ve büle€âs› ve musannifîn ü mü’ellifînden tekmîl-i fünûn etmifl bahr-i ummân-› ma‘ânî kimesneleri gâyet çokdur, ammâ mezheb kayd›nda de€illerdir. Ancak meflreb kayd›ndad›rlar. Zarîf ve necîb ve reflîd zekiyyü't-tab‘ âdemleri vard›r.

Ve Debbâ€hâne çârsûsu nehr-i azîm kenâr›nda vâki‘ olma€›n ç›nâr-› müntehâlar ve bîd-i ser-nigûn ve engûr-i gûnâ-gûn eflcârlar›yla müzeyyen olmufl bir koyah-› sâyedâr kârhâne-i Âh-i Evran'd›r kim gâyet pâk ü tâhir mesîregâh yerdir.

Ve Kazganc›lar çârsûsunda gerçi sendân ve çekiçlerin bir "taka t›r tak taka tak" sadâs› var ammâ ol dahi usûl-› âheng ile nühâs-› hâlisi üstâdlar dö€dükçe ol dahi bir gûn[e] usûl-i âheng sadâs›d›r. Amma bu çârsû dahi gâyet müzeyyen ve sâyedâr dekâkînlerdir kim bir tertîb üzre binâ olunmufldur.

Ve Gazzâzlar çârsûsu dahi eyle pâk ve latîf ve nazîf bâzâr-› hüsndür kim bunda olan mahbûb-› pençe-i âfitâb gazzâz cüvânlar›n›n parmaklar›nda özdekleri(?) ilikleri seyr olunup cemâl-i bâ-kemâlleri müflâhede olunur. Cemî‘i çârsû-y› bâzâr›ndan sular cereyân etdi€inden ol kadar pâk bâzârlar› var kim âdem yollar üzre oturup ***[359b]*** temâflâ-y› cemâl etmek ister, zîrâ cümle dükkânlar içre olan dilberânlar› aslâ günefl yakmayup her biri gûyâ gün görmez pâdiflâhlar›n›n evlâdlar›d›r. Ve bu iki taraf dükkânlar›n›n ekseriyyâ sokaklar› üzre tahta örtülü dükkânlard›r. Cemî‘i yârân-› erbâb-› ma‘ârif sâd›kân-› âfl›kânlar cümle dükkânlarda dilberânlar ile musâhebet ederler, ay›b de€ildir, zîrâ üstâdlar› ve peder [ü] mâderleri tefâhür kesb ederler.

Der-flürû‘-› sitâyifl-i hân-› tüccârân-› hâcegân: Cümle befl aded kiremit örtülü hân-› hâcegân-› sevdâgerânlar› var, gûyâ kal‘alard[›r].

Der-aded-i vekâle-i gurebâ-y› mücerredân-› ehl-i piflegân: Cümle alt› aded bekâr odalar›d›r kim içinde garîbü'd-diyâr ehl-i sanâyi‘âtlar sâkin olurlar.

Der-aded-i me’kel-i dâru'z-ziyâfât-› ›t‘âm-› imârât: Cümle üç aded imâret-i me’keldir. Cümleden Bâyezîd Hân ve Uzkurlu ve Azîz Efendi imâreti meflhûrdur.

Der-beyân-› enhâr-› zülâl-i cârî âb-› hayvân mâ-i hayât: Bu flehir içre cereyân eden nehr-i Osum, tâ cenûb taraf›nda Isk›rapar ve kûh-› Osum ve cebel-i bâlâ Tomor'dan gelüp bu flehir içinden cereyân edüp

garb taraf›nda Morava sahrâs› içre gidüp Kara Osmân Be€ o€lunun çiftli€i dibinden geçüp Elbasan suyu nehr-i (---) mahlût olup deryâ-misâl ikisi bir yerden cereyân ederek Müzakiyye sahrâs›ndan ubûr edüp tâ yine Bafltova kal‘as› dibinde Venedik körfezi deryâs›na munsab olup Müzakiyye sahrâs›nda yaz u k›fl bu nehr-i Osum gemilerle ubûr olunur.

Der-vasf-› imâret-i Koru varofl: Bu Belgrad flehrinin bu Osum nehri karflusunda cenûb taraf›nda su afl›r› bir varofl-› müzeyyen vard›r. ‹smine Koru varofl derler. Cümle iki yüz aded evli bâ€ u bâ€çeli ve cümle kiremitli vâsi‘ evlerdir. Ekseriyyâ Rûmlar ve Arnavud kefereleri sâkinlerdir. Bu varoflun ense-sindeki da€a Koru da€ dediklerinde bu kasaba an›n ismiyle müsemmâ olup Koru varofl derler. Bir azîm kûh-› serbülenddir kim d›raht-› müntehâ-y› azîmler ile müzeyyen olup nehr-i Osum üzre olan cisrin ta‘mîr [ü] termîmine d›rahtlar›n›n kerastelerin sarf ederler. Her kim bu da€dan bir çubuk kesse hâkim tecrîm edüp hakk›ndan gelirler. Ve flehirde bir âdem kan edüp bu Koru da€a firâr edüp dahl düflse hâkim elinden halâs olup art›k hâkim ana vaz‘-› yed edemez, ammâ ol kâtil flehre dahi gelemez. Gelse ol ân katl ederler. El-hâs›l halâs olursa celâ-y› vatan eyler. (---) (---) (---) (---) (---).

Der-mesîregâh-› erbâb-› merâm: Bu flehr-i Belgrad etrâflar›nda cümle yetmifl yedi yerde teferrücgâh [u] mesîregâh yerler vard›r. Evvelâ yu[ka]ru kal‘ada mesîregâh-› Çekebeni kayalar›n›n maksûreleri, afla€› Debbâ€hâne soffalar›, Yeniçârsû meydân› d›rahtlar› ve Tomor da€› yi€itlerin sayd [u] flikârgâhlar›d›r. Ve bu Koru da€ mesîregâh› bir çemenzâr-› lâle‘›zâr ve h›yâbân-› Acem'dir kim gûyâ Konya'n›n Merâm'› ve Malatiyye flehrinin Aspuzu'sudur. Niçe yerlerinden uyûn-› câriye-i âb-› hayâtlar› revân olup her d›raht-› azîm sâyelerindeki soffa ve mastabalarda yüzer âdem s›€ar dikkelerdir. Hattâ flehrin aflk›yâca ve maryolca olan levendât makûlesi cânlar› bu da€›n koyah›nda f›sk [u] fücûr edüp bir hafta ayfl [u] ›flret ederler. El-hâs›l acâ’ib tarbgâh ›flretgâh yerdir.

Ammâ bu Kuru varoflda hân ve hammâm ve çârsû-y› bâzâr yokdur. Ancak iki aded kefere deyrleri vard›r. Hemân Belgrad flehrinin su afl›r› bir mahallesidir. Ve evleri cümle su kenârlar›nda bal›k dalyanlar› ile ma‘mûrdur. Lâkin flehir içre cereyân eden nehr-i Osum tu€yân üzre gelse bu Koru varoflun evlerin ve karflu tarafda Belgrad'›n su kenâr›nda olan mesîregâh debbâ€ dükkânlar›n ve niçe evlerin flâhniflîn ve maksûre ve kahvehâneler ve derzî dükkânlar›n su gark eder, zîrâ flehr-i Belgrad'›n gâyet ma‘mûr hânedânlar›n›n revzenleri cümle suya nâz›r olup ba‘z› zamân imâretlerin su basup geçer ammâ zarar etmez, zîrâ metânet üzre mebnî binâ-y› azîmlerdir. (---) (---) (---) (---) (---)

Der-binâ-y› cüsûr-› memerr-i nâs-› acâ’ibât: Evvelâ flehr-i Belgrad'›n afla€›ca Kazganc›lar çârsûsu bafl›nda nehr-i Osum üzre karflu Koru varofla ubûr edecek tokuz göz a€aç kantara-i azîmdir, ammâ bu cisrin cümle pâyeleri su içinde kârgîr binâ ibretnümâ tafllard›r. Lâkin üstleri mezkûr Koru da€dan kesme iri mefle ve pelid a€ac› direkleri döflelidir. Bir acâ’ib ve garâ’ib pül-i âsâr-› acîbe ve garîbedir kim gûyâ Hersek vilâyetinde Foça flehrinde nehr-i Dirin üzre Sultân Süleymân'›n bir göz a€aç cisridir, ammâ bu Belgrad cisri tokuz gözdür. Hudâ h›fz eyleye, âmîn. Bu cisr-i azîmin alt›ndan cereyân eden nehr-i Osum Belgrad flehrinin karflu taraf›ndaki sahrâdan cereyân edüp niçe bin pirinç tarlas› ve niçe bin müflebbek bostânlar› var. Ekseriyyâ bu flehr-i Belgrad halk› bu sudan isti‘mâl ederler. Gâyet latîf ve nazîf âb-› hayâtd›r. Ve gâyet lezîz pirinci hâs›l olup cümle Arnavudistân'a gider.

Der-manzara-i mekâlîd-i cebel-i Tomor: Bu Belgrad flehrinin k›ble cânibinde iki sâ‘at ba‘îd olan Tomor da€› ***[360a]*** eyle yüksek ser-bülend kûh-› bâlâd›r kim befl alt› konak yerden nümâyân bir mehîb kûh-› bâlâd›r. Anda olan nebâtât [u] giyâhât [u] uflbât›n envâ‘› olur kim cemî‘i Frengistân ve Latinistân'dan hukemâlar bu cibâl-i bâlâya urûc edüp niçe bin yük gûnâ-gûn edviyeler cem‘ ederler.

Bunda olan âb-› hayâtlar etrâflar›nda olan on bir kazâ yerlere cereyân edüp k›ble taraf›ndaki uyûn-› câriyeler cümle Ohri gölüne akar. Ve bu kûh-› bâlâda olan ecnâs-› mahlûkât haflerât-› mütenevvi‘a me€er kûh-› Bîsütûn'da ve kûh-› Sübhân'da ve kûh-› Demâvend ve kûh-› Sehend'de ve kûh-› A€r›'da ve kûh-› Bingöl'de ve kûh-› Elburz'da ola. El-hâs›l gâyet mesîregâh ve flikârgâh cibâl-i âlîdir. Ammâ bu Belgrad'›n y›ld›z taraf›nda olan sahrâ yoluyla flehr-i Elbasan befl sâ‘at yerdir.

Ve bu flehr-i Belgrad yayla eli olma€ile âb [u] hevâs› latîf oldu€undan mahbûb u mahbûbesi gâyet firâvân olup cümle âfl›k-perestlerdir, ammâ gâyet mü’eddeb ve mü’eddebelerdir. Ve cümle tâzeleri pürsilâh gezerler, zîrâ el-›yâzen billâh hodi sedi bilmez Arnavudistân'd›r. Hemân ›flmata hakk›yçün ya‘nî k›l›c›m hakk›yçün deyüp gezerler. Ammâ askerî ve levendât tâ’ifesi olmayup re‘âyâ o€lu olanlar ekseriyyâ bu flehirden ‹slâmbol'a gidüp hammâmlarda üstâd-› kâmil olup dellâklik ederler.

Der-beyân-› memdûhât-› me’kûlât-› ta‘âm-› azamât-› meflrûbât: Evvelâ beyâz Arnavud simidi ve nohudlu çöre€i ve tavuk böre€i ve çamuka ve komofltovar nâm peynir ve yumurtal› tava böre€i ve kaymak baklavas› ve bâdemli samsas› gâyet memdûhdur.

Ve meflrûbât›ndan üzüm flîresinin bir gûne kaynam›fl la‘l-gûn flîresi olur ana (ana) reyhâniyye derler. Bir kâse andan nûfl eden sarhofl ve sermest olup kâmil bir hafta demâ€›ndan reyhân ve amber râyihas›

zâ'il olmaz. El-hâs›l bu flehre mahsûs reyhâniyye flerbetidir. Ve dar› bozas› beyâz ilik gibi olup andan nûfl eden susuzlu€u def‘ eder. Gûyâ M›s›r'›n pirinç subya bozas›d›r.

Ve fevâkihât [u] müsmirât›ndan âdem kelleli kadar lüffân når› ve zeytûnu ve inciri ve niçe bin bâ€u hadîka-i cinânlar› cihân› zeyn etmifldir, ammâ limonu ve turuncu olmaz.

Der-kâr-› sanâyi‘ât-› masnû‘ât-› mütenevvi‘ât: Cümle ehl-i esnâf ehl-i h›ref mevcûd olup ammâ ekseriyyâ halk› [1] «‰„«˝»†U deyüp kâr [u] kisbleri ticâretdir kim vilâyet vilâyet metâ‘ götürüp getirirler. Bir s›n›f› având›r. Bir zümresi âlimând›r. Bir f›rkas› ehl-i esnâfând›r kim ço€u flehir içre gazzâz ve sarrâc ve kuyumcu ve haffâf ve kazganc› ve debbâ€d›r.

Der-hisâb-› ekâlîmât: Be-kavl-i ilm-i nücûm-› ilm-i usturlâb bu flehir dördüncü iklîmin vasat›nda bulunup arz-› beledi (---) (---) ve tûl-› nehâr› (---) (---) bir flehr-i flîrîndir. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-tâli‘-i amâristân-› Belgrad: Be-kavl-i müneccimîn üstâd kehene-i Padre ve Kolon kavilleri üzre bu flehrin tâli‘-i imâreti burc-› sünbüle ve beyt-i utârid ve turâbîde bulunup flehrinin mahsûlât› ziyâde olup halk› hâkile yek halûk ve halîm ve selîm âdemlerdir, ammâ bu flehirden çok a‘yân-› vilâyet vüze[r]â ve vükelâ ve ulemâ ve sulehâ kimesneler kopmufldur.

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât: Evvelâ beyne'l-akrân gâyet gayret-kefl yarar ve bahâd›r ve flecî‘ fetâ gâzîlerdir. Ve gâyet müdebbir ve mütebass›r ve cerî hâkimlerdir. Ve her fleyde ve flefl cihetde pâklerdir. Ve Arnavudistân'›n bu kavm-i hasîbü'n-nesîb Kureyflî çelebileridir, ammâ Ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at Hanefiyyü'l-mezhebiz derler ammâ bir alay âlüfte ve âflüftegân erbâb-› ma‘ârif âdemleri çokdur.

.....(2 sat›r bofl).....

Der-ziyâretgâh-› Arnavud Belgrad›: Evvelâ ziyâretgâh-› Vâ‘›z Mehemmed Efendi ve Cimcim Hoca ve Bâyezîd-i Velî câmi‘inin hareminde ziyâret-i Emîrler Sultân ve Uzkurlu câmi‘inin (câmi‘inin) cenûbî taraf› kurbunda ziyâret-i Pîr Mehemmed Efendi ve meydân-› mezâristânda cisr kurbunda ziyâret-i efl-fieyh Alî Dede (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*.

Bu flehrin flimâlî taraf›nda,

Karye-i Pendi hondi'den ve dahi **karye-i Düfl-menik**'den ve dahi **karye-i Lapirda**'dan mezkûr kurâlar gâyet mahsûllü befler alt›flar yüz evli ma‘mûr köylerdir. Bunlar› devr etmeden pafla mâl-› ganâ'imle flehre bir alay-› azîm ile girüp bir dîvân-› pâdiflâhî edüp Manya muhâfazas›na fermân-› pâdiflâhî üzre serâperdesiyle tu€lar›n ç›karup hakîr ile vedâlafl-d›kda yine hakîre "vedâ‘ mahallidir" deyü hakîre iki yüz gurufl ve bir siyâh Arab kölesi ve bir âsî Arnavud k›z› ve bir kat esvâb ve bir at ve hüddâmlar›ma dahi tekrâr birer çuka ve birer kumâfl ve onar gurufl ihsân edüp yüz aded pür-silâh tüfeng-endâz flehbâz yi€itleri refîk verüp pafla ile öpüflüp vedâ‘laflup ***[360b]*** anlar vilâyet-i Manya'ya bizler,

Vilâyet-i Avlonya'ya gitdi€imiz konaklar› beyân eder

Evvelâ Belgrad içinde mezkûr a€aç cisirden ubûr edüp cenûb cânibine ma‘mûr kurâlar geçüp kûh-› bülendler üzre 3 sâ‘at gidüp,

Karye-i Sineya andan **karye-i Bobrat** andan 4 sâ‘atde gidüp,

Karye-i Firakul: Muhtâr Be€ çiftli€idir.

Andan ma‘mûr köyler güzer edüp (---) sâ‘at lodosa gidüp nehr-i Ergiri'yi **karye-i Mikat** alt›nda gemiler ile nehri karflu tarafa ubûr edüp,

Der-beyân-› temâflâgâh-› ma‘den-i zift-i siyâh: Avlonya sanca€› hâkinde aceb sun‘-› Hudâ ma‘dendir kim bir da€dan ç›kar. Ol da€› kûhkenler Ferhâdî külüngler ile delüp niçe yüz ma€ârâlardan yasd›k gibi ve sand›k gibi k›t‘a k›t‘a parçalar› ç›karup cemî‘i Frengistân'dan bâzergânlar› gelüp zift emîni bey‘ eder yetmifl yük akçe iltizâm mâl-› pâdiflâhîdir kim gâyet çok mâl-› pâdiflâhî hâs›l olur.

Bu hidmete me'mûr yigirmi pâre mu‘âf [u] müsellem köyleri var. Ve ne kadar mücrimleri var ise katl etmeyüp bunda mü'ebbed der-zencîr zift ma‘deninde esîr olup hidmet ederler. Ve niçe bin âdemler bu ma‘denlerden kâr edüp beslenirler. Hâlâ bir da€-› azîm dahi var idi, me€er bi-emri Hâl›k-› Kevneyn me€er anda dahi zift ma‘deni var imifl. Ol dahi bu mahalde zuhûr edüp an› dahi der-i devlete Avlonya be€i arz edüp ol dahi on yük akçe baflka iltizâm oldu.

El-hâs›l-› kelâm Cenâb-› Bârî sun‘›n ›zhâr içün cümle bu da€lar›n üstlerin sebzezâr ve çemenzâr halk edüp içlerini cümle siyâh zift halk etmifl. Âye[t] sûre-i (---) [2] ®»,œ— A†ŁIU„A˙|·Y‰†«‰'

Bu temâflâ-y› ibret-nümâlar› edüp hemân bu mahalle karîb,

Nehr-i Aksu: Bunu atlar ile geçüp ammâ hemân yine ol mahalde Ergiri'den gelen nehr-i Ergiri'ye mahlût olup ol dahi ol mahalle karîb Avlonya körfezi deryâs›na munsabb olur.

Ve bu Aksu'dan çeyrek sâ‘at çemenzâr sahrâ ile gidüp,

Karye-i Mikat: Bir bay›r dibinde bâ€l› ve bâ€-çeli ve bir câmi‘li ve bir müferrih fezâ-y› lâlezârl› karyedir. Ve ma‘mûr sarây-› azîm çiftli€i var kim Sinân

1 "Kazanç sahibi Allâh'ın dostudur"

2 *Kur'ân,* ‹brâhîm, 27; "Allâh ne dilerse yapar" (Allâh diledi€i gibi (izzetiyle) hükmeder).

Paflazâde Yûsuf Be€ efendimizle kâmil bir hafta bu karye-i merâmda murâd [u] merâm›m›z üzre cân sohbetleri edüp yetmifl sene mukaddem pederimiz merhûm bizim gibi seyâhatle ol dahi bu köye gelüp bu hânedânda mihmân olup niçe sene sâkin oldu€u hücresinde biz de sâkin olup pederimiz rûhiyçün bir hatm-i flerîf tilâvet edüp rûy-› dîvâra yazdu€u hatlar› ve niçe âsârlar›n ve Yûsuf Be€'de olan yazdu€u kitâblar› cümle temâflâ edüp hatm-i flerîfin savâb›n pederimizin ve Gâzî Sinân Pafla'n›n rûh-› flerîflerine hibe edüp andan be€ ile vedâ‘laflup andan k›ble taraf›na bir öz içre gidüp,

Karye-i Cevherina, andan yine ana karîb **karye-i Akçakilise**. Bu kurâralar› (---) sâ‘atde ubûr edüp yine k›bleye ma‘mûr kurâlar ubûr edüp,

Der-sûret-i icmâlât-› dâr-› emâniyye, ya‘nî sûr-› üstüvâr-› cihân-nümâ-y› kal‘a-i bâlâ Kanye

‹btidâ bu kal‘a-i bî-hemtâ ‹flpanya kral› binâs›d›r. Lisân-› Talyanca ismi Pokrondar'd›r. Sene (---) târîhinde asr-› Sultân Mehemmed Hân-› Ebü'l-feth'de be-dest-i Vezîr Koca Mahmûd Pafla fethidir. Ba‘dehu Venedik Bundukanî Frengi bu kal‘ay› istîlâ edüp sene (---) târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî asr›nda Venedik elinden be-dest-i Gâzî Küçük Evrenos Be€ muhâsara ile bu kal‘ay› dö€e dö€e içinde olan küffârlar vere verüp "Amân ne yeyelim?" deyü su’âl etdiklerinde Gâzî Küçük Evrenos Be€ "Kan yeyin" buyurduklar›ndan ba‘de'l-feth bu kal‘aya Kanye derler. An›niçün vech-i tesmiyesi Kanye kalm›fld›r. Hâlâ Avlonya sanca€› hudûdunda vâki‘ olup bu kal‘adan afla€› leb-i deryâda garb taraf›nda Avlonya kal‘as›n›n içindeki kazlar› ve tavuklar› cümle görünür.

Bu kal‘a-i Kanye evc-i semâya ser çekmifl bir kal‘a-i serâmeddir kim bir toprakl› ve küfeke taflı› bir kûh-› bî-hemtâ üstünde flekl-i müselles fieddâdî binâ bir kal‘a-i bâlâd›r. Cirmi kâmil üç bin aded ad›md›r. Ve aslâ bir taraf›nda bir hatve kadar bir handak› yokdur, zîrâ etrâf› sengistân uçurum kayalard›r. ‹çinde cümle üç yüz kiremitli hâne-i kârgîr binâlar vard›r.

Ve bir Sultân Mehemmed Hân câmi‘i vard›r. Kiremit ile mestûr bir mevzûn minâreli câmi‘-i ma‘mûru var.

Ana karîb Gâzî Sinân Pafla sarây› var, gâyet cihânnümâd›r kim cümle Avlonya sahrâs› ve Körfez deryâs› ve yüz elli mîl ba‘îd Körfez deryâs› içre Körfez cezîresi ve Avlonya körfezi içi ve Dukat ve Porgonat körfezi içi ve kenârlar›nda (---) (---) kal‘as› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) kal‘as› cümle bu Kanye kal‘as›ndan nümâyând›r, tâ bu mertebe zirve-i âlîde binâ olunmufl kal‘a-i Kanye'dir kim cihân ayak alt›nda nümâyând›r. ***[361a]***

Ve bu kal‘an›n üç kat kapular› var. Biri k›ble taraf›na nâz›rd›r kim ol tarafda olan varofla aç›l›r. Ve bir kapusu poyraz cânibine meftûhdur kim afla€› Avlonya kal‘as›na gider yoldur. Ve biri dahi cenûb taraf›ndaki Küçük varofla aç›l›r, ammâ bu kapunun yan›nda iç kal‘ad›r kim an›n bir kapusu flarka nâz›r olup yine kal‘a içre aç›l›r. Bu iç kal‘a içinde ancak yigirmi aded kiremit örtülü kâr-› kadîm hâneleri ve g›lâl anbârlar› ve cebehâneleri ve su sa[r]n›çlar› var.

Ve bu iç kal‘a dîvâr›n›n taflras›nda dîvâr dibinde afla€› Avlonya kal‘as› liman›na nâz›r dörd aded toplar var kim bir pâdiflâh mâlik olmam›fld›r. Ve bir serhadd-i metînelerde misilleri yokdur. Bu topun birinde bir âdem içinde yaz u k›fl sâkin olup yorgan› ve döfle€i ve tanceresi ve kebesi cümle bir top içindedir. Hattâ bir sâhibü'l-hayr topun a€z›na bir kapu etdirüp herîf-i zarîf topun a€z›n› hânesi gibi açup kapayup sâkin olur. El-hâs›l bir odad›r, topda yatup kalkar.

Ve bu poyraz taraf›ndaki kal‘a kapusu üzre bir beyâz çâr-kûfle mermer üzre celî hatt ile Sultân Süleymân bu kal‘ay› ta‘mîr ü termîm etdi€inin târîhi tahrîr olunmufldur. Ve bu kal‘an›n cümle sokaklar› enifl yokufldur. Bunda aslâ çârsû-y› bâzâr ve hân u hammâm ve imâret yokdur, ammâ kal‘an›n cenûb taraf›ndaki varoflda cümle üç yüz aded bâ€l› ve bâ€çeli ve kiremitli biri biri üzre havâleli kat-ender-kat kârgîr binâl› evlerdir.

Bunda dahi çârsû-y› bâzârdan bir eser yokdur. Ancak Gâzî Sinân Pafla'n›n bir müferrih câmi‘-i zîbâs› ve bir serâmed minâre-i ra‘nâs› ve bir aded tekye-i Hac› Bektafl-› Velî'si var kim ol dahi Gâzî Sinân Pafla hayrât›d›r, ammâ Rûm u Arab u Acem'de meflhûr-› âfâk bir kutb-› istihkâk Hac› Bektafl-› Velî hânkâh›d›r. Erbâb-› ma‘ârif-i ârif-i billâhdan fakr [u] fâka sâhibi cânlar› çokdur ve mahbûb-› zîbâ köçekleri vard›r kim mahbû[bu]'l-kulûblard›r. Ve matbah-› Keykâvus'unda ni‘metleri âyende vü revendelere mebzûldür, zîrâ evkâf› cümle da€lar ve bâ€lar ve bâ€çeler cümle an›nd›r. Ve tekye civâr›nda sâhibü'l-hayrât Gâzî Sinân Pafla bir kubbe-i âlîde cemî‘i akrabâ-y› ta‘allukâtlar› ile medfûnlard›r. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în*. El-hâs›l cihân-nümâ bir hânkâh-› zîbâd›r kim vasf›nda lisân kâs›rd›r.

Ve bu Kanye kal‘as›n›n cümle dörd yüz aded kullar› ve dizdâr› cümle Avlonya emîninden vazîfe-i mu‘ayyenelerin al›rlar. Bu kal‘a kulunun dahi n›sf›n Manya muhâfazas›na me’mûr edüp andan afla€› poyraz taraf›ndaki kapudan taflra ç›kup yokufl afla€› 2 sâ‘atde enüp cihân› seyr ederek kâh atl› ve kâh yayan gidüp,

Evsâf-› cây-› emân limaniyye, ya‘nî binâ-y› sedd-i Süleymânî kal‘a-i Avlonya

Sene (---) târîhinde Avlonya körfezini Bundukanî Venedik'inden halâs içün Süleymân Hân fermân edüp

"Leb-i deryâda bir avlu-misâl bir kal‘ac›k çevirin" deyü iflâret buyurduklar›ndan kal‘ay› binâ edüp Süleymân Hân'›n nutk-› dürer-bârlar› üzre ba‘de'l-itmâm kal‘an›n ismine "Avluya" derler. Sebeb-i tesmiyesi oldur kim defter-i hâkânîde Avlonya sanca€› derler.

Kânûn-› kadîm pây-i taht-› livâ budur, ammâ Belgrad vilâyetinin ortas› olma€ile tahtgâh Belgrad-› behiflt-âbâd olmufldur, ammâ bu Avlonya kal‘as› Avlonya körfezi ve Dukat körfezi a€z›nda bir kumsal alçac›k burunda flekl-i müsemmen ya‘nî sekiz köfleli ve fieddâdî-misâl binâl› bir kal‘a-i müstahkem üstüvârd›r kim hakkâ ki sedd-i Süleymân Hân'd›r.

Osmânl› kal‘a binâ edemez der[ler]. E€re serhaddinde Segedin kal‘as› ve Özü serhaddinde Turla nehri kenâr›nda Bender kal‘a[s›] ve bu Avlonya kal‘as›n görmeyenler Âl-i Osmân nice kal‘a yapd›klar›n bilmezler.

Bu Avlonya'n›n dîvâr› kâmil yigirmi arfl›n yüksekdir. Ve dîvâr›n›n her taraf›n›n kal›nl›€› onar arfl›n enlidir. Ve sekiz aded köflelerinde sekiz aded tabya-i azîmleri var kim her biri birer sedd-i Ye’cûc ve sedd-i Me’cûc olup her birinde yedifler aded serâmed balyemez toplar› var. Bu toplardan mâ‘adâ afla€› yere berâber demir kapular içinde ejder-i heftserler gibi arabalar üzre körfez a€z›na nâz›r deryâya berâber k›rk yedi pâre serâmed fleflhâne ve burmal› ve k›rm›z› çuka örtülü balyemez toplar› var kim her birine âdem s›€ar toplard›r. Dükeli zamânda t›kal›(?) ve a€›zl› olup cümle hüddâmlar› fleb [ü] rûz toplar›n yan›nda yat›rlar.

Ve bu kal‘an›n sekiz aded köfle- ***[361b]*** **-**sinin bir köflesinden bir köflesine var›nca yüz yigirmifler ad›md›r. Bu hisâb üzre Avlonya kal‘as› dâ’iren-mâdâr tokuz yüz ad›md›r. Ve içinde Sultân Süleymân Hân câmi‘i var. Ve tâ ortas›nda Süleymân fiâh kullesi var. Yedi kat serâmed gâyet musanna‘ kulle-i bâlâd›r kim sâfî mutarrafl seng binâ olup üstü kurflum örtülü külâh kubbedir, tâ zirve-i a‘lâs›nda mutallâ alemi vard›r. Avlonya kal‘as›n›n bu kulle iç kal‘as› olsa gerekdir. Gâyet metîn kulle-i bâlâd›r kim gûyâ Selânik'de Kelemerye kullesidir, zîrâ an› ve bunu Süleymân Hân'›n Koca Mi‘mâr Sinân'› binâ etmifldir.

Bu kullede dizdârdan gayri kimesne sâkin olmayup cümle cebehâne ve sâ’ir mühimmât [u] levâz›mâtlar ile tabaka memlûdur. Ve bu taflra kal‘a içre cümle üç yüz aded kiremitli bâ€ u bâ€çesiz ve havl›s›z d›yk evlerdir ammâ tarîk-i âmlar› vâsi‘dir, ammâ cümle alçac›k tarz-› kadîm yer evleridir. Bunda dahi çârsû-y› bâzârdan bir fley yokdur. Ve hân u hammâm ve imâret dahi yokdur.

Ve cümle iki aded kapular› bu dervezelerin mâbeynleri sâfî cebehâne-i gûnâ-gûnlar memlûdur. Ve fleb [ü] rûz nigâhbânlar› ve dîdebânlar› mevcûdlard›r. Bir kapusu flarka ve bir bâb› taraf-› garba nâz›rd›r. Ve dâ’iren-mâdâr taflra handa€› ellifler ad›m enli olup içi leb-ber-leb deryâd›r ve batakl›kd›r. Ve kapular›n önlerinde cisirleri makaral› kantaralar olup her gece cisirleri kald›rup kal‘a kapular›na zencîrler ile ba€layup kapuya siper ederler.

Ve cümle sa€îr ü kebîr befl yüz aded toplar› var. Ve dizdâr› ve on iki aded a€alar› ve cümle dörd yüz aded kullar› var. N›sf›n› Manya vilâyeti muhâfazas›na emr-i pâdiflâhiyle me’mûr etdik. Ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr[›] ve üç yüz akçe pâyesiyle flerîf kazâs› olup nâhiyesi cümle yüz befl pâre ma‘mûr kurâlard›r. Muhtesibi ve bâcdâr› ve gümrük emîni ve harâc emîni ve mi‘mâr a€as› ve kapudan a€as› ve liman kethudâs› ve flehir kethudâs› vard›r.

Ve bu kal‘an›n flark taraf›nda bir zeytûnlu bir bay›r havâlesi vard›r. Cemî‘i da€ u bâ€› ve ›ra€› ve yak›n› sâfî bâ€ u bâ€çe ve zeytûnlukdur. Bu havâle burun üzre,

Ziyâret-i (---) Baba Sultân: Birkaç nefer fakr [u] fâka sâhibi Bektafliyânlar› var.

Der-vasf-› musallâ-y› erbâb-› hâcât: Bu kal‘a ile varofl kasabas› mâbeyninde bir çemenzâr yerde vâki‘ bir vâsi‘ namâzgâh› var kim iki bin âdem alur. Ve kal‘adan taflra varofla var›nca kâmil bin ad›m çemenzâr yerdir.

Evsâf-› flehr-i varofl-› Avlonya

Bu flehir aslâ kal‘a içinde de€ildir. Hemân bir düz vâsi‘ çemenzâr yerde bâ€ u bâ€çeli ve gül-i gülistânl› limon ve turunc ve zeytûn [ve] nâr ve incirli bâ€-› ‹remler içre cümle bin aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› mükellef ü mükemmel ve müzeyyen ve ma‘mûr evlerdir.

Ve cümle (---) aded mahallâtlard›r. Evvelâ Hunkâr câmi‘i mahallesi ve Mumcuzâde mahallesi ve Tabaklar mahallesi ve Hüseyin A€a mahallesi ve Mahkeme mahallesi ve Çârsû mahallesi, bunlar meflhûrdur.

Ve cümle (---) aded mihrâbd›r. Cümleden Sultân Süleymân câmi‘i, kurflumlu ve kârgîr kubbeli ve bir münhedim olmufl minâreli mahbûb câmi‘dir. K›ble kapusu üzre târîhi böyle tahrîr olunmufldur:

‹btidâ Ya‘kûb fleyhü's-sâlikîn,
Etdi mescid fî-sebîlillâh evin,

Sâniyen Sultân Süleymânu'z-zamân,
K›ld› Cum‘a bârekallâh âferîn,

Dedi Hasbî bu makâm›n târîhin,
Nûr-› Hak bu câmi‘u'l-mukarrebîn.

Sene 949.

Bu câmi‘ gâyet rûhâniyyetli câmi‘-i nûrdur.

Andan çârsû içinde cemâ‘at-i kesîreye mâlik Mumcuzâde câmi‘i, kiremitli ve kârgîr minâreli câmi‘-i zîbâd›r.

Andan Tabaklar bafl›nda Hüseyin A€a câmi‘i, nev binâ bir kiremitli ve kârgîr minâre-i mevzûnlu musanna‘ beytullâhd›r,

Andan Kal‘a câmi‘i mevsûfdur.

Ve cümle befl aded mahalle zâviyeleri vard›r kim mahallâtlar› bâlâda merkûmdur.

Ve cümle üç aded medrese-i sûhtegând›r. Evvelâ Ya‘kûb Efendi medresesi ve Mumcuzâde tedrîsi ve Hüseyin A€a dershânesi var.

Ve cümle befl aded mekteb-i s›byân-› ebcedhân› var.

Ve cümle üç aded âsitâne-i ehl-i tevhîd hânkâhlar› var. Cümleden Ya‘kûb Efendi tekyesi hânedân-› Halvetî'dir kim niçe yüz aded pâ-bürehne ve serbürehne h›rka-i peflmîne sâhibi abdâlânlar› var. Andan kal‘aya havâle olan da€da bâ€lar içre Kuzgun Baba tekyesi, bâ€-› ‹rem-misâl bir âsitâne oldu€u bâlâda mevsûfdur.

Ve cümle bir aded hammâmc›€› var. Karflusunda mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübîni var kim Acem Mehemmed Efendi hâkimü'l-vakt iken binâ etmifl bir aceb âsitâne-i fler‘-i Resûl'dür.

Ve cümle ***[362a]*** dörd yüz on yedi aded çârsû-y› hüsn-i bâzâr› var. Cümle ehl-i h›ref ve cemî‘i metâ‘-› nevâdirât mevcûddur. Lâkin bezzâzistân› yokdur, ammâ cemî‘i kâlây akmifle-i fâhire bî-k›ymet ve bîminnet bulunur, zîrâ Venedik iskelesidir.

Ve cümle dörd aded hânlar› vard›r. Ve cümle sekiz aded çeflmeleri var, ammâ cümleden Ya‘kûb Efendi tekyesi kurbunda ‹lyâs Pafla çeflmesinin târîhidir:

Buldum ‹lyâs Pafla'n›n târîhini yevmü't-tenâd,
Çünki dedim târîhini vehüve hayru'l-ibâd.

Sene (---)

Ammâ gayri çeflmeler battâld›r. Bu flehir ahâlîsi gâyetü'l-gâye suya(?) muhtâclard›r. Mürûr-› eyyâm ile su yollar› harâb olmufl ammâ âb-› hayât sular› var. Bir sâhibü'l-hayrât sehel fley ile amâr etse fiehîdân-› Deflt-i Kerbelâ ervâhlar›n flâd ve Düvâzdeh imâmânlar›n ervâhlar[›n] yâd ederdi, zîrâ bir içim a€›z suyu içün n›sf sâ‘at flark taraf›nda bâ€lar içre s›€âr u kibâr fukarâlar usret çekerek gidüp su getirirler, ammâ gayri eflyân›n envâ‘› mevcûddur. Bâ-husûs bâ€ u bâ€çelerinde gûnâ-gûn meyve-i âbdârlar› cihân› dutmufldur.

Me’kûlât [u] meflrûbât›n›n memdûhât›ndan: Evvelâ liman›nda sazan ve alakerda ve kolyoz ve kefal ve levrek bal›klar› ve bal›k yumurtalar› olur kim Rûm'da olmazd›r.

Ve reyhâniyye nâm bâdesi ve limonu ve turuncu ve zeytûnu ve inciri ve üzümü cihân› dutmufldur.

Ve Dukat köylerinde k›rm›z› çuka boyas› kökleri ve râvend-i Rûmî hâs›l olup hukemâlar cem‘ edüp Frengistân'a götürürler.

Ve Avlonya zifti gibi bir lezîz pâk zift bir diyârda yokdur. Husûsan bir yeni bardak içre zifti kaynadup bardak içine koyup çalkayup artan›n yine taflra döküp ol bardakdan su içenin vücûdunda aslâ safrâ ve sevdâ ve balgam ve sovulcandan bir emrâz-› muhtelife kalmayup pâk-vücûd olur.

Ve yukaru Kanye kal‘as› alt›ndaki kayalardan de€irmen tafllar› ma‘deni var. Göz göz sünger gibi bir tafld›r kim an›n de€irmen tafllar› Dib Frengistân'a gider kim Akdeniz içre De€irmenlik cezîresi tafl›ndan latîf seng-i hârâ de€irmen tafllar› olur.

Ve bâ€lar yolu üzre alç› tafl› ma‘deni ve demir ma‘deni ve niçe gûne ma‘âdinler dahi çokdur. El-hâs›l kân-› ma‘âdinât bu vilâyet-i Avlon[y]a'd›r.

Ve leb-i deryâd[a] ol kadar bî-hisâb bal›k dalyanlar› vard›r kim misli me€er Anatolkoz deryâs›nda ola. Hulâsa-i kelâm bu Avlonya sanca€› mahsûl cihetinden bir gizlice M›s›r mans›b›d›r.

Ve bunda hâs›l olan misk [ü] amber-i hâm râyihal› asel-i musaffâ beyâz ve berrâk› Atina'da ve cezîre-i Girit'de olmazd›r. Bir filcân bal› yigirmi fincân su götürüp yine lezîz flerbeti ve lezîz pâlûde-i teri olur.

Der-sitâyifl-i liman-› azîm Avlonya

Avlonya kal‘as› ile Yengeç kal‘as› mâbeyni cümle liman-› azîmdir kim bin pâre gemi al›r. Hattâ Sultân Süleymân eyyâm-› hilâfetinde bu Avlonya kal‘as›n› binâ etmesi bu limanda yatan gemileri muhâfaza etmek içün binâ edüp ba‘dehu donanma-i hümâyûnu bunda koyup andan Venedik'in Körfez cezîresi kal‘as›na sar›ld›, ammâ iri barça kalyonlar Avlonya alt›na gelemeyüp nîm mîl alarka lengerendâht olup yat›rlar. Ve bu flehr-i Avlonya ile deryâ mâbeyninde,

Karye-i ‹zvoriç: Yüz elli aded kefere hâneli köydür. Bir mu‘azzam ve ma‘mûr kenîsesi vard›r. Cümle fecereleri bal›kç›lar ve tuzculard›r. Bunda olan tuz ma‘deni baflka emânetdir. Cümle kefereleri tekâlîf-i örfiyyeden berî olup tuz ç›karma hidmetine me’mûrlard›r, ammâ tuzu gâyet lezîz ve beyâz tuzu olup niçe yüz gemi yükü tuz Frengistân'a götürürler.

Ve bu köyün cânib-i garbîsinde leb-i deryâdan bin ad›m ba‘îd bir burunda,

Kal‘a-i Yengeç: Bir vîrân sûrdur, ammâ gâyet büyük liman› var. Liman a€z›ndaki kulleleri ve kal‘as›n› cümle Gedik Ahmed Pafla feth edüp câ-becâ münhedim edüp Süleymân [Hân] asr›nda tafl›yla Avlonya kal‘as› binâ olunmufldur. Bu Yengeç kal‘as› liman›n›n cümle cânib-i erba‘as› bal›k dalyanlar›d›r.

Ve bu liman›n garb taraf›nda on sekiz mîl alarkada,

Cezîre-i Sazand›r: Her sene cümle Venedik kâfiri donanmas› bu cezîrede k›fllayup ba€lanup ne cânibe isterse bu cezîreden teveccüh eder. Ve Avlonya kal‘as›n›n lodos taraf›nda Karaburun demek ile

ma‘rûf bir menzilgâh yelken yeri oldur. Ve lodos ile k›ble cânibinde âsî Dukat Arnavudistân› cümle yüz pâre âsî kara baflı› ve kara flapkal› kara *[362b]* keferelerdir, ammâ kefere desen âdemi katl ederler. Lâkin yine her bâr Girid kâfirine bunlar imdâda giderler. Bunlar gâyet flecî‘ bahâd›r Arnavud âdemleridir.

Ve bu Avlonya'n›n dahi cemî‘i halk› bahâd›r ve gâzî dilâver server hünerver yi€itlerdir kim on pâre firkateleriyle cemî‘i Frengistân kâfirlerin korutmufllard›r. Kal‘ar›n ol firkateler ile korutmufllar. Hattâ flimdiki hâlde kal‘a neferâtlar›n›n n›sf› Manya muhâfazas›na firkateleriyle revâne oldular.

Ve bu Avlonya'n›n hevâs› gâyet latîfdir, ammâ suyu nazîf de€ildir, zîrâ kuyu suyu içerler, ammâ mahbûbu ve mahbûbeleri Hudâ hakk›yçün gâyet latîflerdir. Lâkin tâze yi€itleri gâyet aflk›yâ olurlar. Ve esbâblar› cümle Cezâyirli gibi k›sa ve da[ra]c›k esvâb geyüp bald›r› ç›plak ve baflı› fesli ve ayaklar[›] siyâh fillar pâbuçlu arkalar› beyâz ihrâml› gâzî mücâhidîn-i fî-sebîlillâhlard›r. Ekseriyyâ bafllar› dâ€l› ve sîne-i uryânlar› ba€l› olup sîne-i pür-kîneleri çâk çâk flerha flerha olup bî-pîrehen pâ-bürehne ve serbürehne abdâl kalenderî-s›fat gâzîleri var kim dâ’imâ lisânlar›nda vird-i zebânlar› otursa tursa ve kalksa "Yâ Muhammed yâ Alî" deyü harekât [u] sekenât eder bir alay muhibb-i Hânedân cânlard›r kim cümle Fârisîhânlard›r.

Ve reng-i rûylar› cümle humret üzre olup tendürüst ve tenperver bir alay serverlerdir. Hudâ cümlesinden râz› ola, eyi cânlard›r.

Andan cümle ahibbâ ve dostânlar ile vedâ‘laflup ve yarar vesîle yi€itler alup andan garb taraf›na 2 sâ‘at gidüp,

Karye-i Çirkona: Hunkâr hâss› olup azîm ma‘mûr karyedir. An› ubûr edüp nehr-i Ergiri Venedik körfezi deryâs›na mahlût oldu€u mahalde atlar›m›zla cümle bir kefltîye süvâr olup nehr-i Ergiri'yi karflu tarafa geçüp Müzakiyye sahrâs› kazâs›na dâhil olup ol sahrâ içre ma‘mûr u âbâdân kurâlarda zevk u safâlar edüp 5 sâ‘at dahi cânib-i garbda kurâlarda gidüp,

Der-kayd-› hudûd-› vilâyet-i Elbasan, ya‘nî kal‘a-i eflkâl-i Bafltovasan

Lisân-› Arnavudca (---) (---) demekdir. Bânîsi Bundukanî Venedik'i Pirinc-pirim kral› binâs›d›r. Ba‘dehu sene (---) târîhinde bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Arnavud ‹skenderiyyesi gazâs›na giderken bu kal‘ay› be-dest-i Gâzî Mahmûd Pafla ve Gâzî Semendireli Bal› Be€ feth etmifllerdir. Hâlâ Elbasan sanca€› hâkinde leb-i deryâda Venedik körfezinden flark cânibine girmifl bir körfez dahi vard›r. Ol küçük körfezin a€z›nda Elbasan flehri içinden cereyân eder nehr-i Vâ‘›z ve nehr-i Uflkumbi bu Bafltova kal‘as› dibinde deryâ-misâl olup deryâya, deryâ-misâl mahlût oldu€u mahalde kal‘an›n bir dîvâr›n mezkûr nehr-i azîm münhedim edüp Venedik körfezi bahrine munsabb oldu€u mahallin bir kumsal yerinde flekl-i murabba‘ bir küçük kal‘ac›kd›r. Dâ’ir[en]-mâdâr cirmi yedi yüz ad›md›r. Dizdâr› ve yetmifl aded neferâtlar› vard›r. D›rac kal‘as› emîni hükmünde olup cümle dalyanlar› ve sâ’ir mahsûlâtlar› cümle mîrîdir, zîrâ iskele-i azîmdir kim karflu ‹flpanya ve Kalavra ve Pulya ve Körfös [ve] Venedik flehirlerinin bender-âbâd iskelesidir.

Derûn-› kal‘ada bir kiremitli câmi‘i ve k›rk elli kadar neferât evcü€ezleri vard›r. Birkaç kerre Malta küffâr› firkateleri bu kal‘aya y›k›klar›ndan girüp ihrâk edüp gitmifllerdir. Çârsû-y› bâzâr› ve hân u hammâm› yokdur, ammâ câ-be-câ bâ€lar› vard›r.

Ve halk› gâyet garîb ve garîb-dost Arnavudlard›r. Bal›k sayd edüp kifâflan›rlar. Ve Freng ile bey‘ [u] flirâ ederler, zîrâ Elbasan'›n bir iskelesi dahi budur, ammâ s›€ ve kumsal deryâ olmak ile iri kalyonlar liman›na gelemez, ammâ ufak gemilere latîf yatak yeri limand›r.

Andan flimâle (---) sâ‘atde yine **Müzakiyye sahrâs›** âbâdân› içre kal‘a-misâl kulleli çiftliklerde zevk u safâlar ederek,

Evsâf-› dâr-› emânet-i bâc, ya‘nî köhne-binâ-y› kal‘a-i azîm D›rac

Zamân-› kadîmde sirâc-› bedr-i münîr gibi fla‘fla‘a verir bir kal‘a-i münevver imifl kim be-kavl-i müverrihân-› Latin bu kal‘a Rûm-i Yûnâniyân binâs› olup ba‘dehu ‹flpanya destine girüp ba‘dehu bir hîle ile Bundukanî Venedik'i eline girüp andan sene (---) târîhinde Ebü'l-feth Mehemmed Hân-› Gâzî ‹skenderiyye ve Ülgün ve Bar ve Lefl kal‘alar›n feth etdikde be-dest-i Mahmûd Pafla bu D›rac kal‘as›n dahi zor-› bâzû ile Bundukanî Venedik elinden feth edüp ba‘dehu küffâr-› Freng-i bed-reng-i pür-ceng yine bu kal‘aya istîlâ edüp ba‘dehu cülûs-› Bâyezîd Hân'da sene (---) târîhinde yine bu kal‘a feth olup hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre Elbasan hâkinde voyvadal›kd›r. Ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf *[363a]* kazâd›r.

Ve nâhiyesi (---) aded kurâ olup hâlâ hükûmeti hâss-› hümâyûndur kim maktû‘-› kalem ve mefrûzu'l-kadem otuz yük akçe iltizâm ile baflka emîni var, iki yüz âdemiyle hükûmet eder, zîrâ Elbasan'›n ve gayri vilâyetlerin azîm iskelesidir. Zîrâ Venedik körfezi içidir ve Elbasan'›n flâhrâh emn-i emân yoludur kim dâ’imâ araba iflledi€inden cümle bâzergânlar›n gemileri bunda yanafl›rlar. Ve azîm tuz ma‘deni vard›r kim baflka mukâta‘ad›r. Cümle Rûmeli'ye ve cemî‘i Frengistân'a arabalar ve gemilerle tuz bundan gider, zîrâ gâyet lezîz tuzlas› vard›r kim iskele bafl›nda da€lar gibi tuzlar y›€›l›d›r.

Der-vasf-› kal‘a-i D›rac: Bir düz tuz sahrâs›n›n deryâ kenârisinde Venedik körfezinden bir küçük

körfezcik dahi yetmifl seksen mîl içeridir. An›n kenâr›nda flekl-i murabba‘ bir kal‘a-i azîm imifl. Mürûr-› eyyâm ile niçe divelden divele intikâl edüp h›fz [u] h›râseti mümkin olmad›€›ndan gözden düflüp vîrân olmufldur. Ammâ dâ’iren-mâdâr cirmi befl bin ad›md›r. Zamân murûriyle içinde âdem az kalup kefere tu€yân›ndan anlar dahi sâkin olma€a iktidârlar› olmama€›n sene (---) târîhinde Bâyezîd Hân-› Velî asr›nda bu kal‘an›n k›ble cânibinde bir köflesin bölüp flekl-i murabba‘ bir küçük kal‘ac›k binâ etmifller kim cirmi sekiz yüz ad›md›r.

Ve iki kapusu var. Biri cânib-i flarka nâz›r Elbasan kapusudur, biri cânib-i garba meftûh leb-i deryâda emîn iskele kapusudur. ‹çinde yüz elli aded alçac›k binâl› ve kiremitli evlerdir.

Çârsû-y› bâzâr› ve hân u hammâmlar› yokdur. Ancak bir câmi‘i kiremitli ve kârgîr minâreli Bâyezîd-i Velî câmi’idir. Ve bâ€ u bâ€çeleri ol kadar yokdur, zîrâ alçak tuzlu flûre yerlerdir. Dizdâr› ve yüz elli kadar neferâtlar› ulûfelerin emînden al›rlar. Ve yüz elli akçe kazâd›r. Kâhîce Elbasan kazâs›na ilhâk ederler. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› cümle Elbasan'dad›r. Ve cümle on bir aded hurde topcu€azlar› var.

.....(1.5 sat›r bofl).....

El-hâs›l acâ’ib emânetdir ammâ ol kadar flehr-i ma‘mûr de€ildir.

Andan kalkup cânib-i flarka (---) sâ‘at çemenzâr düz yerlerde ma‘mûr u âbâdân kurâlar› deryâdan bir körfez girmifl an›n kenâr›nca yemîn ü yesârda olan kurâlar› ve kulleli âbâdân çiftlikleri seyr [ü] temâflâ ederek,

Evsâf-› flehr-i bâzâr-› mahmiyye, ya‘nî kasaba-i metîn Kavaye

Sene (---) târîhinde (---) (---) binâs›d›r. Elbasan hudûdunda bu dahi D›rac emîni hükmünde baflka voyvadal›kd›r. D›rac kal‘as› leb-i deryâda bir cezîre-i bî-hâs›l yerde olma€›n D›rac kad›s› bunda sâkin olup emîni D›rac'da sâkin olur yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi yetmifl üç pâre kurâd›r. Amâristân-› flehri bir düz vâsi‘ zemîn-i mahsûldârda ve bir halîc körfez nihâyetinde bâ€ u bâ€çeli müferrih ve dilküflâ bir flîrîn kasaba-i ra‘nâd›r.

Cümle dörd yüz aded tahtânî ve fevkânî ve hadîkal› ravzal› kârgîr binâl› havuz ve flâzrevânl› serâpâ kiremit ile mestûr kâ‘a ve flâhniflîn ve maksûreler ile ma‘mûr u müzeyyen ve mükemmel sarâylar› vard›r.

A‘yân-› kibâr› ve kübbâr-› eflrâf› çokdur. Evvelâ Harîszâde ve Paflozâde ve (---) (---) (---).

Ve cümle dörd aded mahallâtlard›r. Evvelâ (---) mahallesi ve (---) (---) (---) (---)

Ve cümle dörd aded mihrâbd›r. Evvelâ çârsû içinde (---) câmi‘i (---) ve (---) câmi‘i (---) (---) (---), meflhûrlard›r. [Ve] cümle 4 aded mahalle mescidleridir, ammâ kârgîr binâ minâreleri yokdur, cümle alçak minâreciklerdir.

Ve cümle iki aded medreselerdir, ammâ sûhtevâtlar› tâlib-i ilm de€illerdir. Ve cümle üç aded dershâne-i s›byând›r. Ve cümle iki aded âsitâne-i tarîk-i dervîflând›r.

Ve cümle iki yüz aded ma‘mûr u âbâdân ve müzeyyen çârsû-y› bâzâr dükkânlar› var kim her flâhrâh›nda gûnâ-gûn tut meyvesi a€açlar› ile müzeyyen olup sâyedâr bir sûk-› sultânîdir. Cümle ehl-i h›ref mevcûd olup cemî‘i metâ‘-› zî-k›ymet bî-k›ymet ve bî-minnet bulunur, zîrâ Bafltova kal‘as› halk› ve D›rac kal‘as› halk› bu flehrin çârsû-y› bâzârlar›na muhtâclard›r. An›niçün bâzâr› ma‘mûr u müzeyyendir.

Ve cümle iki aded hân-› tüccârân› vard›r. Bunlar dahi kârgîr binâ olup gûyâ bezzâzistân gibi her kumâfl kâlây vâlây mevcûddur. Ammâ çârsû hammâm› yokdur. Lâkin "Sarây hammâmlar› k›rkdan ziyâdedir" deyü nakl etdiler, ammâ Harîs- ***[363b]*** **-**zâde A€a bir çârsû hammâm› inflâ etme€e ta‘ahhüd edüp çârsû içre zemînin dahi görüp tedârik eyledi. Hudâ itmâm›n müyesser ede. Lâkin bu flehrin a‘yân-› kibâr hammâmlar›na akrabâ ve ta‘allukâtlar girüp çârsû hammâm›na ihtiyâclar› olmad›€›ndan çârsû hammâm› yapma€a bir kimesne sa‘y etmemifllerdir, ammâ ankâ ve bâzergân ve mün‘im hânedân sâhibi âdemleri vard›r. Ve âb [u] hevâs› gâyet latîf olup halk› gâyet garîb-dostlard›r.

Andan yine flark taraf›na düz yollar ile Elbasan nehri kenâr›nca 3 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› sûr-› üstüvâr-› metîn, ya‘nî kal‘a-i ma‘mûr Pekin

Sene (---) târîhinde D›rac ve Kavaye ve Bafltova yollar› Arnavud aflk›yâs› elinden Elbasan yollar› emn-i emân olma€içün Sultân (---) (---) asr›nda ol yollar beklensün deyü bu kal‘ay› binâ edüp ismine Beklin kal‘as› derler. Ba‘dehu galat-› meflhûr evlâ olup Beklin'den galat Pekin kal‘as› derler. Vech-i tesmiyesi böyledir. Hâlâ tahrîr-i Süleymân Hân üzre Elbasan be€inin hâss› voyvadal›€› hükmünde olup Elbasan kal‘as› nâhiyesidir.

Kal‘as› bir bay›r alt›nda bir vâsi‘ düz yerde ve Elbasan nehri kenâr›nda flekl-i murabba‘ bir küçük kal‘ad›r. Cirmi kâmil dâ’iren-mâdâr befl yüz aded hatvedir, ammâ handak› yokdur, ammâ çâr-kûflesinde Çâryâr aflk›na çâr aded sa‘b kulleleri var. Ve k›ble taraf›na bu kal‘a sehel yokufldur. Cümle temelleri kayalar üzre vâki‘ olmufldur. Ancak bir kapusu flimâl taraf›nda taflra varofla aç›l›r. Dîvâr›n›n kaddi on iki arfl›n bâlâd›r. Dizdâr› ve yetmifl aded neferâtlar› ve befl aded flâhî toplar› var. Hâlâ iç eldir kim gâyet

emn-i emând›r. Derûn-› kal‘ada cümle otuz aded ufak darac›k kiremit örtülü dârlar› vard›r. Ve kapusu üzre bir küçük câmi‘i var, ammâ minâresi yokdur. Ve kal‘an›n solunda dîvâra muttas›l bir çemenzâr yerde namâzgâh› var.

Der-ta‘rîf-i taflra varofl-› müzeyyen: Kal‘an›n flimâli ve flark› ve garb›nda cümle dörd yüz aded kiremitli mükellef ü mükemmel sarây-misâl bâ€l› ve bâ€çeli ve havuz ve flâzrevânl› cümle tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ evlerdir. Cümle yedi aded mahallâtlard›r.

Ve cümle dörd aded kiremitli câmi‘lerdir. Üçü kârgîr ve musanna‘ ve serâmed minârelidir, ammâ bir minâresi alçak minâreli câmi‘dir, ammâ cümleden çârsû içre Kandiye fethine bâ’is ü bâdî olan Yeniçeri A€as› Vezîr-i Âsaf-dilîr Abdurrahmân Pafla câmi‘i, gerçi kiremitlidir ammâ gâyetü'l-gâye cemâ‘at-i kesîreye mâlik câmi‘-i müferrihdir. K›ble kapusunun atebe-i ulyâs› tâki üzre müzehheb celî hatt ile tahrîr olan târîhi budur:

Hamdü lillâh çûn bu câmi‘-i cedîd oldu tamâm,
Her nazar edenlere oldu makâm› dilküflâ,

Nev bahâr›n evsat›nda çûn tamâm oldu bu cây,
Bârekallâh oldu ra‘nâ târîhi hey a€niyâ.

Sene 1077.

Andan çârsûnun öte bafl›nda Harîszâde câmi‘inin kapusu üzre lâciverd ve müzehhebli târîhidir:

Hazret-i Hak'dan olupdur iflbu câmi‘ bî-gümân,
Kasaba-i Beklin içre oldu bir âlî niflân,

Her gören hayr du‘â ile dedi târîhini,
Hamdü lillâh çûn yine lütf eyleyüp ol Müste‘ân.

Sene 1076.

Meflhûr câmi‘ler bunlard›r.

Ve cümle yedi aded mahallâtlarda yedi aded mesâcidler vard›r. Ve cümle üç aded yerde medrese-i tâlibân-› sûhtegân vard›r, ammâ ehl-i ›rz hâl sâhibi mü’eddeb âdemlerdir, zîrâ bu diyâr›n sûhtevâtlar› cümle aflk›yâlard›r. Anlar›n irtikâb etdiklerin kavm-i avân etmezlerdir.

Ve cümle befl aded mekteb-i s›byân ci€er-kûfle-i püserân vard›r, zîrâ gâyet zekiyyü't-tab‘ necîb ü reflîd gulâmlar› vard›r. Ekseriyyâ manzûm kitâblar› h›fzen okurlar. Ve cümle iki aded tekyegâh-› fukarâ-y› Âl-i Abâ-y› dervîflân› var.

Ve cümle yedi yerde âb-› hayât çeflme-sârlar› var. Cümlesi Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla hayrât›d›r. Ve gâyet lezîz âb-› hayât hofl-güvâr sulard›r kim bu flehri mâ-i cârîler ile saky edüp amâr etmifldir, zîrâ bu Abdurrahmân Pafla'n›n asl›nda bu flehir maskat-› re’sleri oldu€unda[n] amâr edüp dahi niçe gûne hayrât [u] hasenâtlara flürû‘ etmifldir.

Mukaddemâ sene (---) târîhinde Sultân ‹brâhîm Hân cülûsunda ve Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ iclâs›nda Kulkethudâs› bulunan Çelebi Mustafâ Kethudâ bu flehirli olup Abdurrahmân Pafla, Çelebi Kethudâ'n›n k›z kar›ndaflzâdesi olup ye€enidir. Mustafâ Kethudâ {Abdurrahmân Pafla'n›n day›s›d›r kim Burufluko€ullar› nâm›yla meflhûr idi. Ol} merhûm yerde sa‘îd ü flehîd yatd›kca Cenâb-› Kibriyâ Abdurrahmân ***[364a]*** Pafla gibi müdebbir ve mubatt›n ve mubass›r gâzî vezîre cenâb-› Bârî ömr-i tavîller vere, zîrâ Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla ile yek-dil [ü] yek-cihet olup an›n re’y [ü] tedbîriyle Kandiye üç y›lda feth oldu, yohsa k›rk y›lda fethi müyesser olacak kal‘a de€il idi.

Ve cümle bir aded latîf hammâm› var. Bu dahi Abdurrahmân Pafla hammâm›d›r. Gâyet âb [u] hevâs› ve binâs› latîf bir küçük rûflen-binâ bir hammâm-› rûflenâd›r.

Ve cümle iki aded hâncu€azlard›r. Ve cümle iki yüz aded Kal‘aönü meydân›nda dükkânlard›r. Ekseriyyâ mutâflar› ve pâypûflçular› çokdur. Ve Çârsû-y› hüsn içre gûnâ-gûn d›raht-› müntehâ sâyedâr eflcâr›ndan mâ‘adâ âbdâr ve lezîz tut d›rahtlar› ve üzüm asmalar› ile bu çârsû-y› hüsn sâyedâr olmufldur kim cümle d›rahtlar tertîb üzre dikilüp sûk-› sultânîyi tezyîn etmifldir.

Ve bu flehrin âb [u] hevâs› ve binâs› gâyet latîf oldu€undan mahbûbu ve mahbûbesi gâyet çokdur. Ve cümle ahâlîsi garîb-dostlard›r kim âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldur. Ve gâyet ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at salâh-› hâl ile meflhûr âdemleri vard›r.

Ve bâ€ u bâ€çeleri cihân› dutup zeytûnu ve nâr› ve inciri ve câ-be-câ limon ve turuncu bulunur. Ekseriyyâ bâ€lar›n›n handaklar›nda bîd-i ser-nigûnlar ve kavak d›rahtlar› dikilidir. El-hâs›l gâyet flîrîn ve müzeyyen kasaba-i ra‘nâ ve kal‘a-i zîbâd›r kim cümle eflyâ bu rabtada mevcûddur.

Ba‘dehu bunda cümle ahbâb ile vedâ‘laflup ve Abdurrahmân Pafla efendimize a‘yân-› vilâyetden mektûblar alup andan nîm sâ‘at flarka gider (---) deresi üzre Abdurrahmân Pafla'n›n bir göz tafl cisr-i musanna‘›ndan ubûr edüp andan bay›rlar dibinden gidüp,

Menzil-i karye-i Çiçol: Abdurrahmân Pafla efendimizin ebâ an cedd vatan-› aslîsi olan köyüdür kim hânedân›nda kar›ndafl› Mahmûd A€a da sâkin olup zevk u safâlar etdik. Bir depe bafl›nda bir mürtefi‘ zemîn-i cihân-nümâ hevâdâr yerde bir ma‘mûr çiftlikdir. Bunda bir flâhniflînde sâkin olup kâmil bir hafta sohbet-i hâslar edüp Pekin flehrinden gürûh gürûh ahbâb gelüp Hüseyin Baykara cem‘iyyetleri ederdik.

Ba‘dehu Mahmûd A€a ile vedâ‘laflup andan yine cânib-i flarka Elbasan nehri kenâr›nca giderken gemiler üzre binâ olunmufl un de€irmenlerin seyr [ü] temâflâlar etdik kim bu dahi böyle bir diyâra mahsûs de€il bir tarz-› musanna‘ de€irmenlerdir kim görenin akl› gider. Ve gâyetü'l-gâye sür‘at üzre ifller âsiyâblard›r.

Andan yine nehir kenâr›nca ma‘mûr kurâlar ve bâ€ u bâ€çeler güzer edüp,

Karye-i Lolat andan **karye-i Payova** andan **karye-i Peflkim** andan **karye-i Kures** andan **karye-i Berdaflifl**: Bunlar cümle Elbasan nâhiyesi köyleridir. Kimi tîmâr ve kimi ze‘âmet ve kimi mu‘âfd›r, ammâ mezkûr Berdaflifl köyü Elbasan nehri üzre olan a€aç cisrin ta‘mîr [ü] termîmi içün mu‘âf [u] müsellem bir ma‘mûr köydür.

Bu mezkûr köyleri 4 sâ‘atde ubûr edüp flehr-i Elbasan hâricinde H›s›m Mehemmed Pafla'n›n çiftli-€inde sehel atlardan enüp flehirde Rûmeli eyâletine mutasarr›f olan Çorum Mustafâ Pafla kâ’immakâm›na Manya muhâfazas›yçün emr-i pâdiflâhîler ile geldi€imizin haberin gönderüp kâ’immakâm dahi cümle a‘yân-› kibâr zu‘amâ ve erbâb-› tîmâr ve gayri asâkir-i bî-flümâr ile hakîrin istikbâline ç›kup alay-› azîm ile flehirde be€lere mahsûs sarây-› azîmde nüzûl edüp dîvân-› pâdiflâhî olup emr-i pâdiflâhîler k›râ’at olunup mefhûmu cümle a‘yân-› kibâr›n ma‘lûmlar› olup "Emir pâdiflâh›n" deyüp ba‘de'd-du‘â ve's-senâ flehir içre nâdîler nidâ edüp herkes Manya muhâfazas›na gitme€e âmâde olma€a mübâfleret edüp hakîrden on gün mehil ricâ etdiklerinde hakîr eyitdim:

"Eyle olsun ammâ on birinci gün elbette bu flehirden ç›kmak gereksiz" dedikde cümle "Fermân pâdiflâh›nd›r" deyü herkes ifllerine meflgûl oldu.

Me€er merhûm Mustafâ Pafla'n›n bu müsellimi olan kimesne Cemâlîzâde nâm›yla ma‘rûf bir mîr-kelâm ve âlüfte ve âflüfte çelebi âdem me€er Elbasan flehrinden imifl. Hemân hakîri Paflalar sarây›ndan kald›rup kendünün sarây›na kondurup hânedân-› azîmde cümle hüddâmlar›yla hücreler ta‘yîn edüp fleb [ü] rûz üç nevbet ta‘âm-› firâvân mümessek ni‘met-i uzmâlar yeyüp flehr-i Elbasan'›n âlüfte ve âflüfteleriyle hüsn-i ülfetler ederek flehrin kibâr-› evliyâullâhlar›n ve niçe bin gûne temâflâ-y› ibret-nümâlar seyr-i seyrân etme€e bezl-i ihtimâma sa‘y-i tâm etdik.

Evsâf-› flehr-i bezek-ârây-› arûs-› cihân, ya‘nî belde-i azîm [ü] kadîm kal‘a-i Elbasan

Hakkâ ki Anatolu'da Arabistân'›n bezekistân-› arûsu flehr-i Ayntâb'd›r, ammâ Rûmeli'nde Arnavudistân'›n gelincik flehri bu belde-i Elbasan'd›r.

Be-kavl-i müverrihîn-i Latin bu flehr-i kadîmin ibtidâ bânîsi ‹skender-i Kübrâ asr›nda Kavala kal‘as› sâhibi Feylekos-› Yûnân binâs›d›r. ***[364b]*** Niçe bin hukemâ-y› kudemâ-y› kehenâ-y› kûhen-i selef bu flehri cây-› vatan edinüp amâr etmifller.

Netîce-i merâm niçe yüz gûne mülûkdan mülûka ve melikeden melikelerin destlerine ba‘dehu Rûmeli diyârlar› tavâ’if-i mülûk fleklinde olup bu flehr-i azîm S›rf kral› Destpot nâm kral-› dâll›n Banya nâm bir o€lu ve Basanya bir veled-i pelîdi ellerinde bu flehir ifltirâk-i sevîler üzre mutasarr›flar iken iki nefer kar›ndafl-› pelîd-i anîdler hüsn-i zindegâne edemeyüp birbirleriyle ceng-i azîm edüp âh›r-› kâr Basanya nâm flehzâde-i âzâde ceng [ü] cidâl ve harb [ü] k›tâlden halâs olup do€ru Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân-› Gâzî'ye gelüp flehâdet parma€›n kald›ru[p] Hudâ-y› Bî-zevâl'i birleyüp kelime-i tevhîd getirüp huzûr-› pâdiflâhîde Akflemseddîn hazretlerinin ta‘lîm [ü] telkîniyle fleref-i ‹slâm ile müflerref olup bizzât Ebü'l-feth Sultân Mehemmed flehr-i Üsküb'den Arnavu[d] ‹skenderiyyesi fethine azîmet etmiflken atf-› ›nân›n bu Elbasan üzre çevirüp k›rk bin asker ile Koca Mahmûd Pafla talî‘a-i asâkir-i kerrâr olup Basanya nâm müslim olan Mehemmed Be€'in delâletiyle bir gece flehri bu kadar el bas›lup Basanya Mehemmed Be€ kar›ndafl› Banya nâm kral› câme-hâb›nda basup dipdiri dutup katl edüp Âl-i Osmân i‘ânetiyle ‹slâma geldi€inden babas› flehrin Mahmûd Pafla ile ma‘an feth ederler. Ve içinde olan Rûm ve Freng kâfirlerin cümle k›rarlar.

An›niçün bu flehir el vilâyet halk›yla bas›ld›€›ndan ve Basanya Mehemmed Be€ fethinde bulundu-€undan Elbasan flehri derler. Yohsa lisân-› Rûm'da isme (---) lisân-› Freng'de nâm› (---) lisân-› Arnavud'da (---) (---) d›r. *Tevârîh-i Latin*'de mufassal hikâyeleri vard›r, ammâ biz ihtisâr üzre tahrîr etdik.

Ba‘dehu bu kal‘a fethi müjdesiyle Basan[ya] Mehemmed Be€ huzûr-› Mehemmed Hân'a ›lgar ile varup müjde etdikde Ebü'l-feth Gâzî kelâm-› mu‘cez nutuklar›ndan buyururlar kim,

"Âferim elin basan Mehemmed Be€ sana bas-d›€›n baban taht›n› ihsân etdim. Anda benim nâm›ma gümüfl ma‘deninden sikke kesdirüp dahi etrâf vilâyetlerin kabza-i teshîr[e] al" buyurduklar›nda Akflemseddîn ve Emîr Buhârî ve Monla Gürânî hazretleri ol memleketler feth [u] teshîre hayyiz-i suhûletle girme€içün bu niyyete el-fâtiha denilüp hakîkatü'l-hâl cemî‘i Arnavudistân ve Hersekistân Sultân Mehemmed-i Fâtih ve Sultân Bâyezîd-i Velî-i Nâs›h zamânlar›nda feth ü fütûh olmufllard›r.

Ba‘dehu bu Elbasan, Süleymân Hân tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde baflka sancak be€i taht›d›r. Taraf-› pâdiflâhîden be€inin hâss-› hümâyûnu 201.963 akçedir. Ve ze‘âmeti 18'dir ve cümle erbâb-› tîmâr› 138 adeddir.

Alaybe€i ve çeribafl› vard›r. Hîn-i seferde kânûn üzre cümle erbâb-› tîmâr› dörd bin alt› yüz pür-silâh güzîde asker olur. Rûmeli vezîri kank› sefere giderse bunun dahi mîr-i livâs› me'mûr oldu€u sefere giderler. Ve üç yüz akçe pâyesiyle tahtabafl› mans›-b›d›r.

Ve nâhiyesi cümle (---) aded ma'mûr kurâlard›r. Beher sene kad›ya ber-vech-i adâlet on kîse hâs›l olur. Be€ine otuz kîse hâs›l olur.

Ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a'yân-› eflrâf› ve flehir nâ'ibi ve muhtesib nâ'ibi ve muhtesib a€as› ve bâcdâr a€as› ve harâc a€as› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr[›] ve kal'a dizdâr› ve cümle (---) aded kal'a neferâtlar› ve befl aded kal'a a€alar› ve mi'mâr a€as› ve flehir kethudâs› ve mu'âf kal'a huddâm› keferesi var.

Ve re'âyâlar üzre portoyoroz kefereleri vard›r kim cümle yigirmi aded hâkimlerdir. Ve gâyet ma'mûr ve mazbût hükûmet yeridir kim cümle re'âyâ vü berâyâlar› mutî' [u] münkâdlard›r.

Ve sanca€› hudûdu içre cümle (---) aded kazâlard›r. Evvelâ cenûb cânibinde Bafltova kazâs›, Müzakiyye kazâs›, cânib-i garbda D›rac kazâs› ve

.....(1 sat›r bofl).....

meflhûr kazâlar bunlard›r.

Ve cümle sanca€› hükmünde befl yüz yigirmi alt› aded kurâlard›r, ammâ ço€u mu'âf u müsellem ve ço€u mîrî köylerdir, be€ler müdâhale edemezler.

Der-girdâ-gird-i eflkâl-i k›lâ'ât-› Elbasan

Kal'as› bir düz zemîn-i mahsûldârda flimâli rub' sâ'at ve k›ble cânibi rub' sâ'at ba'îd bay›rlar› ve da€lar› cümle bâ€l› bir vâsi' öz içinde nehr-i Uflkumbi kenâr›nda flekl-i murabba' bir fieddâdî bir köhne-binâ kal'ad›r kim kaddi on befl arfl›nd›r.

Ve dendân-› bedenleri gâyet musanna' ve etrâf›nda elli aded ebrâclar› var. Ve cânib-i erba'as›nda handak› iki âdem kaddi kadar amîkdir ammâ elli arfl›n arîzdir. Ve handak› içre sâfî bâ€ u bâ€çelerdir. Kal'an›n dâ'iren-mâdâr cirmi iki bin dört ***[365a]*** yüz ad›md›r.

Ve cümle üç aded demir kapular› vard›r. Biri flarka ve biri garba ve biri çârsû taraf›nda kahveler önünde k›bleye nâz›r ifllek bâb-› azîmdir. Ve bu kapu iki kat kapudur, öbürleri dahi ikifler katd›r, zîrâ kal'a dahi gird[â]-gird iki kat hisâr dîvârl›d›r. An›niçün kapular› ikifler katd›r. Ammâ bu k›bleye nâz›r çârsû kapusunun kemeri üzre Ebü'l-feth Sultân Mehemmed'in tâ Âl-i Osmânc›€'a var›nca ecdâdlar› bir beyâz mermer üzre celî hatt ile tahrîr olunmufldur ve târîh-i Elbasan yaz›lm›fld›r, sene 859.

Ve bu kapu üzre üç aded çâr-kûfle beyâz mermer-i hâs üzre ok ve kurflum darblar› urulmufl alâmetleri zencîr ile asm›fllar. Cümle âyende vü revendegânlar temâflâ ederler. Ve bu kapu üzre bir fevkânî Hunkâr câmi'i var, kiremitli bir kâr-› kadîm câmi'-i kerîmdir. Bu câmi'e karîb bir serâmed sâ'at kullesi var. Gâyet musanna' ve dürüst sâ'ati var kim aslâ dakîka ve derîce fevt etmez. Cümle cevâmi'lerin mü'ezzinân-› Bilâlîleri ana nâz›rlard›r.

Ve bu kal'a içre cümle dörd yüz altm›fl aded kiremitli bâ€s›z ve bâ€çesiz sehel vâsi'ce tahtânî ve fevkânî kâr-› kadîm köhne-binâ hâneleri var. Dizdâr hânesi bundad›r, ammâ iç el olmak ile neferâtlar›n›n kendüleri ve evleri dahi yokdur. Ancâk kal'aya mu'âf [u] müsellem kefereler hidmet ederler.

Der-vasf-› tafira varofl imâret-i hânedân-› a'yân-› a€avât

Evvelâ bu Elbasan kal'as›n›n cânib-i erba'as›nda bay›rlar dibine birer sâ'at mesâfe yerlere dek cümle ma'mûr u âbâdân u müzeyyen ve bâ€ u bâ€çe-i besâtîn-i cinân misilli cihân sarâylar›yla ârâste ve gûnâ-gûn kasr-› Havarnak ve flâhniflînler ile pîrâste olmufl serâpâ la'l-gûn ve musanna' ve hemvâr kiremit örtülü hânedân-› büyût-› ra'nâlard›r kim cümle kârgîr binâ ikifler üçer kat flâhâne flâhniflînli ma'mûr büyût-› ra'nâlard›r kim elbette her hâne-i ra'nâlarda birer uyûn-› câriyeler cereyân edüp havuz [ve] flâzrevân ve selsebîl fevvârelerden pertâb eder hadîka-i ravza-i R›dvânl› kâflâne-i zîbâlard›r. Ammâ aslâ câmi'lerin minâre külâhlar›ndan gayri kurflum örtülü binâlar yokdur, hemân cümle ahmer-gûn kiremitler ile mestûr büyût-› ma'mûrlard›r.

Evvelâ a'yân-› kibâr-› kübbârdan müte'addid sarây-› azîmlerin biri H›s›m Mehemmed Pafla vezîr sarây› ve paflalara mahsûs sarây ve Mustafâ A€a sarây› ve Memi A€a sarây› ve Cemâlîzâde sarây› ve Kara Osmân A€a sarây› ve H›s›m Mehemmed A€a sarây› ve H›s›m Hasan A€a kâflânesi ve B›çakç›zâde hânedân› ve Paflozâde beyti ve Sipâh A€as› âsitânesi niçe yüz sarây-y› zîbâlar vard›r. Netîce-i merâm flehir kethudâs› defteriyle cümle bin yüz elli aded sarây ve hânedânlar ve büyût-› ra'nâlar vard›r. Mâ'adâlar› yine bâ€çeli vasatu'l-hâl kimesnelerin büyût-› râhatlar›d›r.

Ammâ cemî'i hânedânlar›n›n kapular› subh u mesâ küflâdedir. Hattâ niçe kapular üzre bu Arabî ebyât celî hatt ile tahrîr olunmufldur. Beyt:

Sabâhuke makrûnün bi-izzin ve devletin
Ve bâbüke meftûhün li-ehli'l-hevâyici

deyü niçe dervezelerin atebe-i ulyâlar› üzre tahrîr olunmufldur.

Ve niçe sarây›n dîvânhânelerinde bu ebyât tahrîr olunmufldur:

fierefü'l-beyti bi-ehlihi,
Ve flerefü ehlihi bi-sehâ'ihi.

Niçe bin bunun emsâli ebyâtlar terkîm olunmufldur. Bu ebyâtlar mazmûnu üzre bu flehirde kapular›n

kapamak ve hânedân sâhibi baflı› bafl›na müsâfirsiz hüddâmlar›yla ta‘âm yemek gâyet ay›bd›r. An›niçün elbette her hânedânda âyende vü revende müsâfirîn eksik de€ildir.

Ve her dergâhda bu kadar müsâfirîn at›yla ve hüddâmlar›yla bir ay yatup kalksa istiskâl etmezler. Y›l bafl›nda bulunursa hâline münâsib elbette ›ydiyye bir kisve verirler. Bu hüsn-i hâlleri k›rk y›ldan berü bir diyârda görmedim. ‹llâ fiâm Tarabulusu'nda Yeniçeri A€as› H›z›r A€a'da gördüm, bir de bu Elbasan'da gördüm.

Der-aded-i esmâ-i müzeyyenât-› mahallât: Bu varofl-› irem cümle on sekiz aded mahalle-i müslimîndir. Ve cümle on aded mahalle-i Rûm ve Arnavud ve Latin keferesi mahallâtlar› vard›r. Ammâ aslâ Yahûdî ve Freng ve Ermenî ve S›rf ve Bulgar ve Voynuk kefereleri yokdur. Lâkin ticâret tarîk›yla gelüp hânlarda meks edüp yine giderler. Yohsa "Tavattun edelim" deyü kal›rlar ise o ân amân u zamân vermeyüp katl ederler, tâ kadîmden böyle göre gelmifllerdir. Evvelâ (---) mahallesi ve

.....(1 sat›r bofl).....

meflhûru bunlard›r.

Der-beyân-› aded-i cevâmi‘hâ-y› selâtîn-i Âl-i Osmân sâhibü'l-hayrât

Cümle k›rk alt› aded mihrâbd›r. Cümleden kadîm Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân-› Gâzî câmi‘idir kim kal‘a kapusu üzre fevkânî vâki‘ olup cemâ‘at-i kesîreli câmi‘-i kadîmdir.

Ve kal‘a ortas›nda *[365b]* Gâzî Sinân Pafla câmi‘i tahtânîdir, ammâ binâ-y› azîm ve atîkdir. Ve çâr-kûfle dîvârlar›n›n taflra rûy-i dîvâr›nda bir nokta konacak kadar hâlî yer yokdur. Cümle ebyât-› efl‘âr-› kasâ’id ve hadîs ve müfredler tahrîr olunmufl kim Rûm u Arab u Acem seyyâhânlar›n›n birer k›t‘a hüsn-i hatlar› var kim yüz mücelled kitâb olur, zîrâ niçe bin flu‘arân›n bu câmi‘-i kadîm menzilgâh›d›r. An›niçün herkes teberrüken birer gûne kalem ile arz-› ma‘rifet edüp niçe kerre yüz bin âsâr terkîm eylemifller, zîrâ gâyet musaykal ve mücellâ ve müfla‘fla‘ dîvâr. Hattâ hakîrin her vard›€›m kurâ ve kasabâtlarda ve bir cem‘iyyet-i kübr[â] olacak yerde birer âsâr tahrîr etmek de’b-i kadîmim olma€ile bunda dahi hakîr küstâhâne bir ebyât tahrîr edüp,

Ketebehu seyyâh-› âlem Evliyâ.

Sene 1081.

deyü tenmîk etdik. Her flehre ale'l-ittifâk cemî‘i müverrihîn esmâ tevzî‘ât›na bir isim komufllar. Bu flehr-i Elbasan'a "Dâr-› flu‘arâ" deyü tesmiye etmifller.

Ve bu kal‘a içre bu Sinân Pafla câmi‘i cemâ‘at[i] çok ma‘bedgâh-› rûhânîdir, ammâ içinde leb-ber-leb Venedik'in Kotur kal‘as›na gitmek içün asker-i ‹slâm beksumât› me[m]lûdur. Hattâ Manya muhâfazas›na giden asker-i ‹slâma bundan bin kantâr beksumât D›rac'a arabalar ile gidüp andan gemilerle Manya'ya gitdiler.

Andan Uzun çârsû içinde Hasan Bal›zâde câmi‘i kapusu üzre târîhi budur. Târîh:

Yapup Hasan Bal›zâde Hudâyçün,
Bu beytullâh çûn mânende cennet,

Bi-hamdillâh tamâm etdi bu hayr›,
Kabûl ede bi-hakk-› Zât-› Vahdet,

Ne devletdir bu kim tâ rûz-› mahfler,
Diyeler rûz [u] fleb rûhuna rahmet,

Manast›rî Leâlî dedi târîh,
Zehî oldu ibâdetgâh-› ümmet.

Sene 1017.

Andan Tah›l bâzâr›nda B›çakç›zâde (---) A€a câmi‘i, aceb mevzûn minâreli bir câmi‘-i cedîd-i zîbâd›r.

Andan Tavflan câmi‘i, mahbûb musanna‘ câmi‘-i pür-envârd›r.

Andan Mahkeme kurbunda Sinân Be€ câmi‘i, cemâ‘at-i kesîreye [mâlikdir]. Meflhûr ma‘mûr bildi€imiz cevâmi‘ler bunlard›r.

Der-vasf-› ma‘bedgâh-› mesâcid-i mahallât: Cümle yigirmi aded mahalle zâviyeleri ve buk‘alar› ve mezkitleri eynelerdir. Evvelâ (---) mescidi (---) (---) (---) (---) (---) (---). Bunlar meflhûrdur.

Der-ilm-i dâru't-tefsîr-i âlimân-› âmilân: Cümle (---) aded medrese-i tâbilând›r. Cümleden (---) (---) (---) (---) (---).

Der-aded-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân-› peygamberât: Cümle (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-defter-i dâru'l-kurrâ-i huffâzân-› mücevvidân: Cümle (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-mekteb-i s›byân-› ebcedhân-› t›flân: Cümle (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-tekye-i erbâb-› tarîk-i Âl-i Abâ-y› dervîflân: Cümle on bir aded hânkâh-› fakîrând›r. Cümleden kal‘a içinde Sinân Pafla'n›n tekye-i Halvetî'si bir flehirde yokdur. Fukarâs› ve evkâf› çokdur. Ve anda Hunkâr câmi‘i tekyesi, fakr [u] fâka sâhibi çille-i merdân sâhibi ârif-i billâh terk [ü] tecrîd cânlar› var. Andan Hac› Hasan tekyesi, bir hânkâh-› fukarâd›r kim niçe riyâzet-kefl halkdan münzevî kûfle-niflîn merdleri var. Kendü der[d]leriyle ci€er-hûn ile tevhîd-i erreye meflgûllerdir. Andan

.....(1 sat›r bofl).....

ma‘rûf-› benâm tekyeler bunlard›r.

Der-me’kel-i dâru'z-ziyâfât-› imârât: Cümle üç aded me’kel-hâne-i müsâfirîndir kim subh u flâm bay u gedâya ve pîr [ü] cüvân ve gebrâ vü tersâ vü mu€âna ni‘metleri mebzûldur. Evvelâ Hunkâr imâreti

ve Sinân Pafla imâreti ve Tekye imâreti var. Bunlar meflhûr imâretlerdir.

Der-kâ'ime-i hân-› hâcegân-› tüccârât: Cümle on bir aded hânlard›r. Evvelâ (---) hân›,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-flerh-i çârsû-y› bezzâzistân: Cümle tokuz yüz aded sûk-› sultânî dekâkînleridir. Gerçi bir flâhrâh üzre de€ildir ammâ her tarîk-i âmmda olan dükkânlar› tertîb üzre binâ olunmufl ma'mûr u müzeyyen ve pâk ü pâkîze ve üzerleri örtülü sâyedâr çârsû-y› bâzâr-› hüsndür. Cümleden sarrâchânesi ve gazzâzhânesi ve zergerân çârsûsu flîrîndir.

Ve yedi aded kahvehâneleri var kim gûyâ her biri birer gûne münakkafl nigârhâne-i Çîndir kim cemî'i erbâb-› ma'ârif ehl-i dil flu'arâlar anda mevcûdlard›r. E€er bu kahâvîlerin her birin mâ-vaka'lar› üzre tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur.

Ammâ bu flehrin âbâdân›na göre kârgîr binâl› bezzâzistân› yokdur, ammâ cemî'i dünyâda olan eflyâ-y› z[î]-k›ymet ***[366a]*** la'l yâkût ve elmâs ve zümürrüd ve dîbâ ve flîb ü zerbâf ve kâmhâ-y› dârây ve niçe bin gûne akmifle-i fâhireler mevcûdlard›r.

Der-kâr [u] kisb-i ehl-i iflgâlât: Cemî'i ehl-i sanâyi' ve erbâb-› h›ref mevcûddur, ammâ gazzâzlar› ve Arnavud kalkanc›lar› ve okçular› ve yayc›lar› gâyet çokdur. Ve gâyet memdûh âlât-› silâh ifllerler. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-flinâh-i ulemâ-y› ebdân-› hâzikân: Cümle k›rk aded tabîb-i nabbâz› vard›r, ammâ cümleden Frankul Latin ilm-i nabzda yegâne-i asrd›r. Ve Hakîm Muhyî Çelebi, gûyâ Mesîh-i Enfâs'd›r. Ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-kâmil-i sâhib-i nazar kehhâl-› üstâdân: Cümle üç aded kehhâllard›r, ammâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-medh-i cerrâh-› fassâdân-› âmilân: Gerçi ilm-i cerâhatde çok kimesneler vard›r ammâ cümleden (---) (---) (---) üstâd-› müsellemdir.

Der-vasf-› rûz-› bâzâr cem'iyyet-i âdemiyân: Bu flehr-i Elbasan içre her bâzâr günleri bir germiyyet-i cem'iyyet-i kübrâ bâzâr olur kim bu flehrin cânib-i erba'as›ndaki kurâlardan ve kasabât u k›lâ' u flehirlerden niçe bin aded s›€âr u kibâr ve avret u o€lan gelüp bu flehir içi âdem deryâs›yla mâl-â-mâl olup omuz omuzu sökmeyüp cemî'i mahbûb u mahbûbeler arz-› cemâl edüp bî-dirî€ ve bî-bâk ü bî-pervâ seyr [ü] temâflâlar olunup gizli metâ'lar›n bey' u flirâ ederler, ammâ taflra köylerden ol kadar bedr-i münîr-i tal'at Arnavud k›zlar› gelir kim gûyâ her biri bir bânû-y› perî-peyker ve melek-manzar duhter-i pâkîze-ahterler gelir.

Hulâsa-i kelâm her bâzâr günleri bu Elbasan flehri benî âdem ile pür olup cemî'i kâlây metâ' ile bu flehir bezenüp cümle Rûm diyâr›n›n ve cemî'i Arnavudistân'›n gelincik çârsûsu olur.

Ve cemî'i çârsû-y› bâzâr sokaklar› serâpâ kald›r›m döfleli olup iki taraf›ndaki yaya kald›r›mlar›n›n kenârlar›ndan birer gûne lezîz âb-› hayât sular cereyân edüp cemî'i flâhrâhlar› sular pâk eder.

Husûsan Çukac›lar çârsûsunda ve Okçular ve Yayc›lar ve B›çakç›lar ve K›l›çç›lar çârsûlar› içre yollar üzre s›ra s›ra dikilmifl tut a€açlar› ve serâmed ç›nâr-› müntehâlar ve bîd-i ser-nigûnlar ve niçe bin gûne üzüm a€açlar› tertîb üzre yollarda dikilüp flehir içi d›raht-› sâyedârlar ile müzeyyen olup cümle bâzâr halk› ol d›rahtlar›n z›ll-› himâyelerinde oturup metâ'-› nâdirelerin fürûht ederler.

Ve gayri çârsûlarda dahi gûnâ-gûn d›rahtlar dikilmiflidir kim cümle dükkân ahâlîlerine mezkûr flecerler sâyebânlar olup aslâ çârsû-y› hüsne günefl te'sîr etmez. Gûyâ bu flehir Macaristân'›n Kurs vilâyetinde hemân Kafla flehri gibi bâ€-› ‹remdir.

Der-sitâyifl-i hammâmât-› râhat-› cân: Cümle üç aded hammâm-› dilsitânlar› var. Evvelâ biri kal'a içinde flark taraf›ndaki kal'a kapusunun iç yüzünde Sinân Pafla hammâm›, kâr-› kadîmdir. Ve âb [u] hevâs› ve binâs› gâyet latîfdir. Suyu handak üzre cisir ile taflradan gelir. Andan taflra varoflda Çârsû hammâm› vâsi' ve hofl-binâ ve pâk ü pâkîze mahbûb hüddâmlar› ve b›sâtlar› var. Andan,

.....(1 sat›r bofl).....

Der-beyân-› aded-i hammâmât-› mahsûs-› kibâr [u] a'yân: Be-kavl-i flehir kethudâs› "Bu flehir içre yüz altm›fl aded sarây hammâmlar› vard›r" deyü ferah kesb ederler.

Der-fasl-› enhâr-› zülâl-i âb-› hayvân: Bu flehir içre cereyân eden nehr-i Uflkumbi tâ Görice ve Lankada da€lar›ndan gelüp niçe bin aded bâ€lar› ve müflebbek bostânlar› rey edüp niçe bin âsiyâblar çevirüp bâlâda tahrîr oldu€u üzre Bundukanî körfezi içre (---) kurbunda mahlût olur, ammâ flehrin etrâf›nda olan da€lardan niçe yüz aded uyûn-› câriyeler cereyân edüp flehrin etrâf›nda olan niçe bin aded cinîn-i gaytânlar› rey etdiklerinden mâ'adâ her hânedânlarda birer ve ikifler aded âb-› revânlar cereyân etdiklerinden mâ'adâ,

Der-aded-i çeflme-sâr-› âb-› hayât: Bu flehir içre cümle dörd yüz otuz aded çeflme-i cârîler vard›r. Cümleden handak kenâr›nda ‹slâmbol'da Sultân Ahmed Hân'›n Atmeydân›'ndaki yeni câmi'ini binâ eden mi'mârbafl›n›n bu flehir içre k›rk aded çeflme-i âb-› hayâtlar› vard›r. Cümle çeflme-sârlar›n kemerleri üzre kâflî-i çînde tahrîr olunan târîh budur:

Hazret-i mi'mârbafl› oldurur bir rûy-i pâk,
Deh düflüp târîhini dedi Hüseynî hakîr,
Aflk›na geldi Muhammed Mustafâ'n›n mâ-i pâk.

Sene (---).

Di€er târîh: Bir çeflmesinin târîhi "Nâb-› pâk" vâki' olmufldur.

Ve B›çakç›zâde çeflmesi ve Cemâlî çeflmesi ve Vâ‘›z ayn› vard›r. *[366b]*

Der-kayd-› hân-› gurebâ-y› mücerredân: Cümle tokuz aded bekârhâne odalar› var kim içinde ehl-i sanâyi‘ garîbü'd-diyâr kimesneler kâr edüp ifllerler.

Der-reng-i rûy-› pîr [ü] cüvân: Hevâs›n›n letâfetinden pîr-i nâ-tüvânlar› zinde olup yüz yafl›nda iken yüzleri humret üzre olup tâzeleri hem-çünân eylecedir.

Der-medh-i s›fat-› mahbûb [u] mahbûbân: Mahbûbu ve mahbûbeleri eyledir kim her biri hüsn-i cemâlde ve lütf-i i‘tidâlde olup hâllerinin her dânesi hâl-i Hâflimî-vârd›r.

Der-esmâ-i eflrâf kibâr a‘yân: Cümleden velî-ni‘metimiz Cemâlîzâde ve H›s›m Mehemmed Paflazâde ve B›çakç›zâde ve Çavuflzâde ve Dizdâr A€a, bunlar meflhûr a‘yând›r.

Der-menâk›b-› sulehâ-y› meflâyihân:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-fli‘r-i güzîde-i musannifîn-i flâ‘irân:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-nâmhâ-y› ihvân-› hofl-sohbet yârân:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-sâhib-i hâl-i ehl-i tarîk-i mecâzibân:

.....(2/3 sat›r bofl).....

Der-kabâ-y› eflkâl-i ricâl-i merd-i meydân: Cümle halk› çuka ferrâce ve dolamalar geyüp sar›k sararlar. Tâzeleri k›rm›z› arakiyye ve ba€›r yele€i ve kopçal› çakfl›r ve Kubâdî pâbuç geyerler.

Der-lisân-› ›st›lâhât-› merd-i sühandân: Cümle Arnavudca kelimât edüp ekseriyyâ fasîh Türkî bilüp ulemâs› Fârisî-hânlard›r. Tüccârlar› Rûmca ve Frengce dahi bilirler.

Der-nâmhâ-y› delîrân-› fetâ-y› flecî‘ân: Ekseriyyâ isimleri Cemâlîzâde ve Kâs›mzâde'dir, ammâ avânlar› Çelo [ve] Meto ve Paflo ve Afo ve Hamzo ve Koç› nâml›lard›r.

Der-esmâ-i hüddâmân-› halka-begûflân: Ekseriyyâ kölelerinin esmâlar› (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-libâs-› gûnâ-gûn-› bintân-› nisvân: Ekseriyyâ hâtûnlar›n›n libâslar› çuka ferrâceler ve yass› bafll› takyeler üzre beyâz dülbend örtüp gezerler.

Der-esmâ-i havâtîn-i kavm-i zenân: Ekseriyyâ havâtînlerinin isimleri Selîme ve Sâlime (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-benâm-› cevâriyegân-› ehl-i ›syân: Ekseriyyâ karavafl halây›klar›n›n esmâlar› Can›s› ve Hanifi (---) (---) (---) (---) (---).

Der-binâ-y› ibret-nümâ-y› amâristân-› âbâdân: Evvelâ Elbasan kal‘as› gâyet musanna‘d›r. Ve câmi‘leri ve zîr-i zemînde su yollar› ve serâmed minâre ve hânlar› metîn binâlard›r.

Der-medh-i hevâ-y› hûb-› câvidân: Âb [u] hevâs› ve binâs› memdûh-› âlem olup sayf [u] flitâs› dâ’imâ i‘tidâl üzre olup halk› ten-dürüstlerdir.

Der-aded-i çâh-› âb-› hofl-güvâr-› hânedân: Cümle flehir içre be-kavl-i flehir kethudâs› iki bin altm›fl aded âb-› hayât su kuyular› vard›r kim kullan›rlar.

Der-hisâb-› ekâlîm-i arz-› beled-i flehristân: Be-ilm-i usturlâb bu flehir iklîm-i râbi‘de bulunup arz-› beledi (---) dir. Tûl-› nehâr› (---) (---).

Der-kavl-i müneccimân-› tâli‘-i amâristân: Bu flehrin tâli‘-i imâreti be-kavl-i kühhân-› kudemâ burc-› mîzân beyt-i zühre ve hevâ’îde bulunup halk› mesrûrdur.

Bî-medh-i kenîse-i râhibân-› k›ssîsân: Bu flehir içre cümle (---) aded kenîseler vard›r. Evvelâ (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-fasl-› hubûbât sebzevât mahsûlât: Her gûne mahsûlâtlar› olur, ammâ dânedâr bu€day› ve dar›s› ve arpas› ve mercüme€i (---) bî-hisâb olur.

Der-ni‘met-i uzmâ-y› envâ‘-› me’kûlât: Evvelâ beyâz çöre€i ve bahârl› ve flekerli firançile çöre€i ve nohudlu simidi ve k›rk gûne ta‘âm› memdûhdur.

Der-sun‘-› Hudâ güzîde-i fevâkih-i müsmirât: Evvelâ bir vuk›yye gelir emrûdu ve elmas› ve âbdâr kiraz› ve ayvas› ve k›z›lc›€› ve kestânesi meflhûrdur.

Der-gûnâ-gûn-› cân-perver-i meflrûbât: Evvelâ la‘l-gûn bâdesi ve hardâliyye ve reyhâniyye müsellesi ve viflnâb› ve bal suyu ve bozas› memdûhdur.

Der-cüsûr-› memerr-i nâs ve cemî‘i hayvânât: Evvelâ flehir içre cereyân eden nehr-i Uflkumbi üzre hafleb cisri gâyet musanna‘ evkâf-› azîmdir.

Der-ta‘dâd-› bâ€ u besâtîn-i hadâ’ikât: Be-kavl-i bâcdâr "Bu flehir etrâf›nda yigirmi bir bin bâ€ u bâ€çe dölüm hakk› verir" deyü nakl etdi, ammâ ço€u mu‘âfd›r.

Der-musallâ-y› ibâdetgâh-› erbâb-› hâcât: Bir müferrih namâzgâhd›r kim duhâvî yeflil katîfe gibi çemenzârda elli yedi ad[ed] servi-i serâmedler ile müzeyyen ibâdetgâhd›r.

Der-sitâyifl-i mesîregâh-› kibâr-› a€avât: Bu Elbasan flehrinin enderûn [u] bîrûnu cümle teferrücgâh ârâmgâh yerlerdir, ammâ hâss u âmmlara mahsûs olmufl çemenzâr u lâle‘›zâr yetmifl yerde merâmgâh mesîregâhlar› var. Cümleden flehir hâricinde **Lonca Köflkü** nâm olan yerde her gün ba‘de'l-asr flehrin cümle ahibbâ ve dostân âfl›kân [u] ma‘flûkânlar› bu çemenzâr h›yâbân d›rahtistân fezâs›nda köfle be-köfle herkes âflinâlar› ile gûnâ-gûn cilveler ederler. Gâyet latîf mecma‘u'l-irfân yeridir.

Ve **mesîregâh-› Aynu'l-hayât:** fiehrin cânib-i flimâlindeki bâ€l› bay›rlar dâmeninde bir flarâb-›

tahûr sâfî kayna€› kenâr›nda havuz ve selsebîl ve flâzrevânl› ma[k]sûreler ve çemenzâr soffal› yerdir.

Ve **teferrücgâh-› Büzürg seng:** fiehrin k›ble taraf› hâricinde nehr-i Uflkumbi suyu afl›r›s›nda bir d›rahtistân nahlistân gül-i *[367a]* gülistân h›yâbânistân içre bir çemenzâr-› vâsi‘ fezâda Büzürg seng nâm›yla meflhûr-› âfâk bir nazargâh-› uflflâkd›r, ammâ Arnavud kavmi lehçesiyle bu mesîregâha Bozeflek derler. Galat-› meflhûr evlâ olup böyle kalm›fld›r, ammâ asl› Büzürg seng'den galatd›r. Meselâ bu çemenzâr mesîregâh›n tâ ortas›nda bir ulu kaya vard›r. An›niçün Büzürg seng deyü flöhre-i flehr olmufl bir temâflâgâhd›r kim Rûm u Arab u Acem'de misli yok bir nazargâh-› Hudâ'd›r kim evc-i âs›mâna ser çekmifl niçe yüz aded bir kâ’ide ve tertîb dikilmifl d›raht-› müntehâlardan ç›nâr ve kavak ve mefle ve pelid ve servi ve bîd-i ser-nigûnlar ile müzeyyen olmufl cânib-i erba‘as› gül-i gülistân ve bâ€ u bostân hadîka-i cinânl› bir mesîregâhd›r kim gûnâ-gûn maksûreler ve niflîmen soffalar ve niçe f›skiyye ve havuz ve flâzrevân fevvâreler pertâb edüp cereyân etmede.

Ve niçe matbah-› Keykâvuslar ve müte‘addid kilâr ve hücreler ile ârâste ve gûnâ-gûn kameriyye ve dikkeler ile pîrâste olmufl merâmd›r. Ve her fevvâreleri ç›nârlar›n hafleblerine erer âb-› hayâtdan niflân verir âb-› flâzrevânlard›r.

Ve niçe bin aded pençe-i âfitâb mahbûb-› cihân gül-fem ve la‘l-gûn kiraz dudakl› kerûbiyân s›fatl› dilberânlar içün uflflâk-› müfltakân hezâr hezâr nâle vü efgân edüp hezârân hezâr› na€amât etmeden ferâ€at etdirüp her uflflâk andelîb-âsâ nevâsâz ü hânendelikler ile hofl-elhân ve asvât-› hazîn etdiklerinde bülbülân-› çemenistân dembeste ve hayrân olurlar.

Her tarafda köfle be-köfle cemî‘i uflflâkân ma‘flûkânlar›yla cilveler edüp bir hây hûy tarab ve ayfl [u] ›flretler olur kim gûyâ rûzlar› rûz-› nevrûz-› Hârezmflâhî olup fleb [ü] rûz Hüseyin Baykara meclisleri olur. Ve her tarafda gûnâ-gûn hânende ve sâzende ve mutr›bân ve meddâhânlar›n ser â€âze-i hengâmelerinden cemî‘i hezârân hâmûfl-bâfl olup dem çekmezler.

Ve bu mesîregâh meydân›nda olan Büzürg seng ya‘nî ulu kayan›n alt›ndan bir âb-› hayât su kaynayup pertâb edüp ç›kar kim gûyâ turna gözü gibi billûr-vâr fla‘fla‘a verir. Cemî‘i zamânda eyle hayât-› câvidânî zülâli gibi cereyân etmededir.

Mâh-› Temmûz-› rûz-› nevrûzda de€me uflflâk bu ayn-› zülâlin içinden üç k›t‘a tafl ç›karma€a cür’et edemez, me€er bir âfl›k›n ma‘flûkas› "Gir flu suda gasl eyle" deyü fermân ede, ol zamân suya girmek mukarrerdir, ya‘nî tâ bu mertebe bürûdet üzre halk olunmufl âb-› zülâlden niflân verir flarâb-› tahûrdur.

Ve bu mesîregâha flehirden ve etrâf [u] eknâf kurâ ve kasabâtlar›ndan niçe bin a‘yân-› kibârlar hayme vü hargâhlar›yla gelüp niçe bin aded külbe-i ahzânlar binâ olunup y›lda bir kerre bir cem‘iyyet-i kübrâ bir âdem deryâs› bâzâr› olur kim bunun dahi vasf›nda diller lâldir, gûyâ hemân Dolyan ve Maflkolor ve Alasonya ve Mizistre panayur›lar› gibi bâzâr-› azîm durup ol kadar bey‘ u flirâ olur kim on gün on gecede befl M›s›r hazînesi mâl cem‘ olup niçe hazîne mâl itlâf olup ahâlî-i Elbasan bundan zevk u safâlar edüp felekden sehelce kâm alup geceleri Kadr, rûzlar› rûz-› ›yd-› adhâ olup sohbet-i hâssu'l-hâss olur. Andan mesîregâh-›

.....(1.5 sat›r bofl).....

Niçe teferrücgâhlar› var ammâ bunlar meflhûrdur.

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Elbasan

Evvelâ bu flehrin cânib-i erba‘as›ndaki yollar ile gelirken bu Elbasan flehrinin aslâ amâristân imâretleri tâ flehir içre girmeyince bir alâmet görünmez. Hemân eflâke ser çekmifl d›raht-› müntehâlar içre ve bâ€ u bâ€çeler içre pinhân olmufl bâ€-› ‹rem-misâl bir flehr-i azîmdir. El-hâs›l bu flehr-i ma‘mûre-i kadîm mecma‘-› ulemâ ve menba‘-› fuzalâ ve mesken-i flu‘arâ ve iklîm-i acîbe vü garîbedir. Ulemâ ve zurefâlar› ulûm-› kesîreye ve fünûn-› garîbeye mâlikdir.

.....(6.5 sat›r bofl)..... *[367b]*

Der-beyân-› ziyâretgâh-› merâk›d-› pürenvâr kibâr-› evliyâullâh-› flehr-i Elbasan

Evvelâ kal‘a handak› mukâbelesinde Çelebi Efendi merhûm kabr-i flerîfi seng-i mezâr›ndaki celî hatt-› müzehheb ile tahrîr olunan târîh-i musanna‘d›r:

Devr-i âlemden e€er flükr sana e€er âh,
Hiç mümkin mi ki ta€yîr oluna hükm-i ‹lâh,

Dediler hâl-i firâk›nda ahibbâ târîh,
Göçdü âh kevn-i fenâdan Çelebi tâbe serâh.

Sene 1027.

Târîh-i türbe-i Vuk›yyezâde:

Dirî€ eyledi târâc-› mülk-i ma‘rifeti,
Hemîfle böyle sitemhîz olur felek dâdâ,

Efendiler bu du‘â ile diyelim târîh,
Vuk›yyezâde'ye Hak rahmet eylesün ebedâ.

Sene 1074.

Târîh-i meflhed-i Yahyâ Be€zâde:

Yahyâ Be€zâde ubûdiyyet ile sâlih idi,
Rûhuna rahmetini eyle atâ yâ Ma‘bûd,

Bu du‘â ile ‹lâhâ dedi Rûmî târîh,
Cennet-i Adn ola lütfunla makâm-› Mahmûd.

Sene 1073.

Andan târîh-i tâ‘ûn:

Dedi Zevkî bî-safâ târîh,
K›ld› vîrân flehri tâ‘ûn âh. *Sene (---).*

Bu târîh Sinân Pafla câmi‘i dîvâr›nda merkûmdur. Târîh-i merkad-i Hasan fiâh der-bahr-i müstezâd:

Ger evc-i semâye eresin ka‘r-› semekden,
Hiç umma emânî

Kim arz [u] semâvâta gelen ins ü melekden,
Hep olmada fânî

Gûfl eyleyecek dedi Hilâlî bu beyti,
Hem ola bu târîh

Câm-› eceli içdi Hasan dest-i felekden,
Sûy-i du cihân›.

Sene 1072.

Ve niçe bin böyle musanna‘ târîhler cemî‘i hân u câmi‘ ve mesâcid [ve] medreselerde manzûrûmuz olmufldur, ammâ tahrîrinde aczimiz olup seyâhatimize mâni‘ olur ve tatvîl-i kelâm olmas›n içün bu kadar ile iktifâ etdik.

Ve merkad-i pür-envâr Emîr Sultânlar, kal‘a içinde Sinân Pafla tekyesinde medfûnlard›r kim ziyâretgâh-› erbâb-› dilând›r.

Andan efl-fieyh-i ‹lhâm Sultân ziyâreti. Andan efl-fieyh kutb-› âfâk mahbûb-› ale'l-›tlâk âfl›k-› Hayy-› vedûd ya‘nî efl-fieyh Dede Maksûd, hâlâ vücûd-› flerîfleri Ebü'l-feth asr›ndan berü kabr-i münevveri içre bir seccâde h›rkas›yla dest-i flerîfinde tesbîhiyle vücûdu ter ü tâzedir deyü nakl etdiler. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Der-beyân-› ecdâd-› kadîm kavm-i Ârnâbûd, ya‘nî kabr-i Cebel-i Elheme-i nâ-mahmûd

Elbasan flehri hâricinde (---) (---) nâm mahalde (---) (---) bir mesîregâh yerde medfûndur kim cemî‘i Arnavud kavimleri "Cedd-i ›zâm›m›zd›r" deyü ziyâret ederler. Kabri üzre zamân-› kadîm üzre iri tafllar komufllard›r. Niçe bir kerre münâsebetile ahvâli terkîm olunmufldur, ammâ flimdi bu mahalde medfûn oldu€iyçün bir flemme sergüzeflt-i firâr›n tahrîr edelim.

Bu Cebel-i Elheme bizzât kavm-i Kureyfl'den Hazret-i Risâlet-penâh'›n sahâbe-i kirâm›ndan olup Tebük ve Uhud ve Tâbût ve Hayber ve Bedr-i Huneyn gazâlar›nda bile olup niçe gazâlar edüp huzûr-› Resûl-i Kibriyâ'ya niçe kerre bafl ve diller getirir bir gâzî ve flecî‘ ve tüvânâ mîr-i Arab imifl.

Ba‘dehu Hazret-i Ömer hilâfetinde bir fleyhü'l-Arab'›n ya hatâ’en ya kasden gözün ç›kar[up] fleyhü'l-Arab dahi bir gözü ç›km›fl gözün eline alup huzûr-› Hazret-i Ömer'e gelüp,

"Yâ Ömer, emir fler‘-i Resûl-i mübînindir. Gözüm yerine Cebel-i Elheme'nin gö[zü]n isterim" dedikde Cebel'i Hazret-i Ömer huzûruna da‘vet edüp su’âl olundukda Cebel eydir:

"Yâ Ömer, kendü kabîlemden bir Arab'›m›n gözüdür, ben ç›kard›m" dedikde ›krâr› sicill-i fler‘a tescîl ü terkîm olup sûre-i (---):

[1] E†„ »E«†Y‰lAA† · lA«†€«E›†«'

Nass-› kât›‘› fehvâs›nca Cebel-i Elheme'nin gözü ç›kmas› fermân olunca Elheme ilhâm-› nâ-fler‘î ile r›zâ vermeyüp âr-nâ-bûd edüp cümle ta‘allukât oyma€›yla firâr edüp do€ru Kayser-i Rûm H›rkîl'e gelir.

Andan Cebeliyye da€lar›n amâr etdi€inden Cebeliyye derler. Anda dahi Hazret-i Ömer Kudüs'ü feth edince duramayup gemilere süvâr olup ‹flpanya kral›na dahl düflüp ‹flpanya dahi dest-i hükmünde olan Arnavudluk olan Avlonya ve Delvinye hâklerinde Dukat ve Podgorad ve Ferengis da€lar›n Cebel-i Elheme'ye temlîk verüp arz-› hâliye iken az zamânda mesken [ü] me’vâ edüp Freng ile [i]htilât ederek Arab lisân›ndan Arnavud lisân› peydâ edüp tenâsül bularak hâlâ ibtidâ vatan edindikleri yere Kuryelefl da€› derler, zîrâ bunlar›n asl› kabâ’il-i Arab'dan Kureyflîlerdir. An›niçün Arnavud tâ’ifeleri,

"Biz ashâb-› güzîn evlâdlar›ndan Kureyflîleriz" deyü tefâhür kesb ederler.

Lâkin Cebel-i Elheme muhakkak ‹slâm üzre merhûm oldukdan sonra vasiyyeti üzre bu h›yâbânda defn olunup ba‘dehu evlâd-› evlâdlar› Freng-i bed-reng ile k›z verüp k›z ald›klar›ndan bir f›rkas› Freng olup kitâb› olmamak ile Ki[li]mente ve Karada€lar ve Kuryelefl ve Porgonat ve (---) da€lar›n›n cümle Arnavudlar› kitâbs›z kefereler olup fleb [ü] rûz yine akrabâlar› olan müselmân Arnavud ile fleb [ü] rûz ceng ederler ***[368a]*** ve esîr olur, tâ Ebü'l-feth Gâzî'ye gelince çok Arnavudistân kavmi mürtedler idi.

Ba‘de ‹skenderiyye ve Lefl ve Ülgün ve Bar ve Lefl ve D›rac ve Arnavud Belgrad› ve bu Elbasan ve Avlonya ve Delvinye kal‘alar› cümle dest-i Âl-i Osmân'a girüp Arnavudistân cümle ‹slâm ile müflerref olup ancak Kilimente ve Karada€lar ve Kureylefl ve niçe da€lar›n kefereleri isyân üzre geçinirler,

"Cebel-i Elheme hâflâ bizim mezhebimiz üzre mürtedd oldu" derler. Ammâ *Tevârîh-i Tuhfe*'de ‹slâm ile gitdi€ine zâhib olup kaçan gözün ç›karma€a âr edüp firâr etdikde Kayser H›rkîl yan›nda iken kayser üzre cenge gelen sahâbe kayser keferelerinden bafl

[1] *Kur’ân,* Mâide 45; "Onda (Tevrat'ta) onlara: Cana can, göze göz [... k›sas] yazd›k"

kesse nihânîce ihsânlar edüp kendi kaysere imdâd etmeyüp cenge girmezmifl.

Andan ba‘dehu Kostantin'e gelüp an›nla dahi Antakiyye üzre Arab cengine gidüp yine kefereye imdâd etmeyüp savafl-› perhâfl etmez imifl, ol ecilden Arnavudlar "Ceddimiz Cebel-i Elheme ashâb-› güzînden olup ‹slâm ile merhûm oldu" derler.

Hulâsa-i kelâm Arnavud kavminin asl› kavm-i Kureyfl'den Cebel-i Elheme olup Hazret-i Ömer hilâfetinde Arnavudistân'› amâr etmifl. Nev-peydâ keferesi bî-kitâb müselmânlar› pür-savâb bir alay gâziyân-› mücâhidân hâz›r-cevâb flecî‘ fetâlard›r. *Ve's-selâm*. (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Bu flehr-i müzeyyeni dahi seyr [ü] temâflâ edüp cümle ahbâb ile vedâ‘laflup yarar refîkler alup,

Ohri sanca€›na gitdi€imiz konaklar› beyân eder

Evvelâ *bism-i ‹lâh* ile Elbasan'dan ç›kup cânib-i flarka (---) sâ‘atde Babya nâm yayla€›n afld›k, ammâ ne acâ’ib flâhrâh olmufl. Me€er merhûm Be€ko Pafla Rûmeli eyâletine mutasarr›f iken Kotur Venedi€i kâfiri üzre sefere me’mûr oldukda bu yollardan balyemez toplar ve asâkir-i ‹slâmlar refâhiyyet üzre ubûr etsünler deyü bu yollar› tathîr edüp cemî‘i çengelistân ve h›yâbân da€lar›n mefleyistânlar›n k›rup cümle âtefle urup kayalara sar[p] sirkeler [dö]küp flâhrâhlar etmifl kim atlar ile cirid oynayarak ubûr etdik.

Aslâ haydud keferelerine bir kemîngâh yerler kalmayup emn [ü] emân üzre hamd-i Hudâ selâmetle 4 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Babya: Hâlâ bu derbend-i calenderi fermân-› pâdiflâhîyle emn [ü] emân edüp tathîrine me’mûr olmufllar. Bir ma‘mûr Arnavud ve Rûm ve Bulgar keferesi köyüdür.

Andan yine flark taraf›na azîm d›raht-› müntehâlar ve kûh-› Bîsütûn-misâl evc-i âs›mâna ser çekmifl kayalar üzre cereyân eden âb-› hayâtlar içerek ve tathîr olmufl yollar ile geçerek 4 sâ‘at gidüp,

Karye-i Çura: Bu dahi derbend için mu‘âf [u] müsellem olmufl kefere köyüdür.

Andan yine cânib-i flarka 8 sâ‘at gidüp Elbasan suyun bir dahi geçüp andan Domuz ovas›n dahi ubûr edüp,

Der-hudûd-› sanca€-› Ohri: Hemân Babya da€›n›n garb taraf› Elbasan hâkidir. Bu flark taraf› teper afla€› Ohri livâs› hudûdudur.

Ba‘dehu bu mahalde **Koca yaylas›**n bafl afla€› flark taraf›na 5 sâ‘at enüp Ohri gölün flark taraf›m›za alup Ohri gölü kenâr›nca çemenzârl› ma‘mûr fezâlar› geçüp,

Evsâf-› kal‘a-i bend-i mâhî Üstürka

Zamân-› kadîmde Ohrin nâm kral›n sayd [u] flikârgâh› olmak için Üstü[r]ka nâm bir v[ez]îri kal‘a inflâ eyledi€iyçün an›n nâm›yla müsemmâ olup Üstürka derler. Lisân-› (---) de (---) demekdir.

Ohri gölünün bo€az› üzre flehir içinde çâr-kûfle fieddâdî binâ bir kal‘a-i ra‘nâ imifl. Gâzî Evrenos sene (---) târîhinde Destpot kral› o€lu elinden feth edüp bu kal‘ay› münhedim etmifl kim "Bir dahi küffâr istîlâ etme€e tama‘ etmesin" deyü harâb etmifl.

Ba‘dehu Gâzî Evrenos bu kal‘a bo€az›ndan Ohri gölün karflu geçüp Po€radas flehrin ve Istarova flehirlerin harâb [u] yebâb eder. Küffâr yine askerin ard›n alma€içün bu göl kenâr›nda Üstürka kal‘as›na gelüp görse kim kal‘a harâb olup mütehass›n olacak bir cây-› menâs yok. Hemân küffâr hâ’ib ü hâsir gerü dönüp Gâzî Evrenos selâmetle yine Ohri bo€az›n geçüp Üstürka kal‘as›nda karâr eder.

Ammâ hakkâ ki göl bo€az›nda bir kal‘a-i zîbâ imifl, e€er amâr olsa göl bo€az›ndan karflu bir mahlûk-› Hudâ ubûr edemezdi ve yine bir ferd-i âferîde geçemez gece ile kapular› kapan›r.

Bu Üstürka kasabas› ve kal‘as› Ohri sanca€› hâkindedir, ammâ hükûmetinin salb [u] siyâseti ve cürm [ü] cinâyeti Ohri gölü emîni hükmünde olup maktû‘-› kalem ve mefrûzu'l-kadem k›rk yük akçe hâss-› hümâyûn mâl-› pâdiflâhîli emânetdir kim gökde uçan ve yerde gezen ve gölde yüzen cemî‘i mahlûkât-› mevcûdât emînin iltizâm›nda olup cümle kaçk›n köleler ve cemî‘i yuvalar ***[368b]*** ve bâc u bâzâr ve aded-i a€nâm ve ispençe ve k›flla hakk› ve tütün hakk› ve dölüm hakk› ve beytü'l-mâl ve hâss u harâc ve hâne-i avâr›z el-hâs›l cemî‘i tekâlîf-i örfiyye-i flâkkalar cümle Ohri gölü emîninin hükmünde olup Ohri be€inin aslâ alâkas› yokdur. Büyük emânetdir kim iki yüz aded neferâtlar›yla bu hükûmeti fermân-› pâdiflâhiyle zabt [u] rabt-› tasarruf edüp fleb [ü] rûz gölün etrâflar›n askeriyle dolaflup h›fz [u] h›râset edüp gölün etrâflar›nda sayd olunan mâhîlerin öflr-i sultânîlerin alup an›n izniyle sayyâdlar bal›k sayd ederler. E€er emîninin izinsiz bir kimesne nihânî bir flibr mâhî sayd ederse tecrîm edüp siyâsetler ederler.

Ve cümle Üsürka kasabas›n›n(?) re‘âyâlar› ve yedi pâre köy re‘âyâlar› bu emîninin kabza-i tasarrufunda olup mu‘âf [u] müsellemlerdir kim mîrî bal›k sayd etme€e me’mûrlard›r. Her gece cümle re‘âyâlar on, on befl dâne kay›klara süvâr olup kay›klara mefl‘aller yakup bal›k flebekeleri ve ›€ribleri çeküp sayd etdikleri mâhîleri kay›k kay›k emîne teslîm ederler. Ol d[ah]i cümle Rûmeli'nden gelen bâzergânlara bal›klar› fürûht edüp anlar da[h]i tuz ile salamura edüp vilâyet vilâyet Ohri bal›€›n götürürler.

Der-vasf-› eflkâl-i buhayre-i Ohri

Ba‘z›lar Ohri yazarlar. Vech-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) dir. Bu buhayrenin girdâ-girdi kâmil on befl mîldir. Tûla mâ’il müsellesü'fl-flekildir kim kâmil yigirmi dör[d] sâ‘atde devr olunur bir âb-› hayât flîrîn göldür. Bir kerre T›rhalal› Fâ’ik Pafla'n›n flât›rbafl›s› bahis ile devr etmifldir, ammâ ol gün gelemeyüp ba‘de'l-gurûb gücile gelüp bir günde serî‘an devr etmifldir. Etrâf›nda dörd pâre kal‘as› vard›r.

Evvelâ biri bu Üstürka kal‘as›d›r ve biri Po€radas kal‘as›d›r. Cümleden büyü€ü göl kenâr›nda evce ser çekmifl kaya üzre Ohri kal‘as›d›r kim gölün flimâl taraf›na vâki‘ olmufldur. Ammâ gölün cânib-i etrâf› gâyet ma‘mûr [u] âbâdân çiftlikler ile müzeyyen olmufldur.

Ve bu buhayrede olan gûnâ-gûn mâ’ideler bir diyâr buhayresinde olmazd›r. Bâhusûs y›lan bal›€› misk [ü] amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibesi vard›r. Gayet semîn ve ter ü tâzesin tefne yapra€›yla kebâb edüp tenâvül edenin bedenine ol kadar kuvvet [ü] kuvâ verüp ol kadar mu[ka]vvîdir kim ehli ile pehlivân-âsâ gülefl etse ehlini befl alt› kerre yenüp alt›na alup galebeler ede, tâ bu mertebe flakankur-i berrî-misâl y›lan bal›klar› olur. Ve a€r› hastal›€›na yeyüp bafl›n› tuzlayup bal›k bafl›n kendü bafl›nda götürse bi-emrilleh ol âdem a€r› hastal›€›ndan halâs olur.

Ve ufltuk bal›€› ve misarya bal›€› ve sazan bal›€› ve alabal›€›, bunlar dahi lezîz mâ’idelerdir, ammâ niçe bin gûne mâhîleri olur ammâ bu mezkûr befl aded bal›klarda bi-emri Hayy-› Kadîr aslâ bal›k râyihalar› yokdur.

Ve bu mâhîleri emîn a€a Üstürka kasabas›n›n çak ortas›nda bir bo€azda on iki aded göz a€aç cisir yüz elli ad›m tavîl bir cisr-i azîmdir, ol kantara-i tavîl üzre emîn a€an›n sarây-› azîmi büyük kaz›k direkler üzre binâ olunmufl hânedân-› azîmdir.

Bu sarây ortas›nda cisr üzre bir a€aç kapu vard›r. Her gece bu cisir kapusun pâsbân bevvâbânlar mesdûd edüp öteden beriye ve beriden öteye bir âdem ubûr edemez, zîrâ her gece bu cisir kapusu üzre tâ sabâha dek k›rk elli aded pür-silâh dîdebânlar câsûsluk edüp keflik ya‘nî nevbet beklerler, zîrâ kaçk›n köleler ve harâmîler ve kanl›lar ve bal›k u€r›lar› ubûr etmesin maslahatiyçün bu cisir üzre bu sarây kapusu binâ olunmufldur.

Ve bu gölün aya€› tâ on konak Arnavudluk içinde ‹skenderiyye sanca€›nda Lefl kal‘as› dibinde Körfez deryâs›na Sincivan liman› içinde mahlût olur. Bir tarafdan aslâ geçit vermez. Ohri gölü bu vilâyet ortas›nda sedd olmufl bir buhayre-i azîmdir. Ve iki yerden dahi aya€›nda cisirleri vard›r. Anda dahi emînin âdemleri bekleyüp âyende vü revendegânlardan bâc u bâzâr ve öflr-i mâhîler alup hükûmet ile kufl uçurmazlar, ammâ memerr-i nâs flâhrâh bu Üstürka cisridir. Bu kantaran›n alt yan›nda niçe yüz aded bal›k dalyanlar› var kim ta‘bîr olunmaz görme€e muhtâcd›r.

Ve bu cisrin alt›ndaki gölü aya€› ol mertebe akar kim göz görmez. Yaz u k›fl nehr-i Dirava gibi dörd koldan akar aslâ eksilmez. Hikmet ol kim bu gölün içine azîm nehirler mahlût olmaz. Yine böyle iken sayf [u] flitâda bu gölün aya€› nehr-i Ceyhûn gibi akar. Ve garb taraf›na cereyân edüp kasaba-i (---) u€rar. ***[369a]*** Andan (---) u€rar. Andan (---) u€rayup mezkûr Lefl kal‘as› dibinde Sincivan liman›nda Bundukanî körfezine munsabb olur bir âb-› hayât göldür, ammâ yaz günleri gâyet ›ss›d›r, ammâ sehel bardakda durup kesb-i hevâ etse buz pâresi olur. Lâkin kaçan bu göl suyu ›ss› oldukda ol zamân bal›klar ziyâde sayd olunur.

Ve bu Üfltürka kasabas› Ohri kazâs› niyâbetidir. Ve göl kenâr›nda bir kumsal yerde ve çemenzâr vâdîlerin düz yerinde cümle üç yüz aded kiremit örtülü kârgîr binâl› tahtânî ve fevkânî bâ€ u bâ€çeli âb [u] hevâs› latîf kasabac›kd›r.

Cümle üç mahalledir ammâ Bulgar ve Rûm kefereleri çokdur. Ve cümle dörd aded mihrâbd›r. Evvelâ çârsû içinde Ohrîzâde câmi‘i, kurflum örtülü serâmed kubbe ve minâre-i bâlâl› câmi‘dir.

Bir hân› ve bir imâreti ve bir medresesi ve bir hammâm› var. Cümle Ohrîzâde hayrât›d›r. Ve cümle üç aded mesâcidleri vard›r. Ve cümle befl aded sa€îr ü kebîr hân-› mihmânsarâylar› vard›r. Ve cümle k›rk aded dükkânlar› var ammâ bezzâzistân› yokdur. Hemân kifâyet mikdâr› dekâkînlerdir.

Ve bu çârsû içinde gölden bir kol su dahi akar. An›n üstünde bir a€aç cisir dahi var. ‹mâret ve medresesinin pençereleri ol suya nâz›r olup imâretin ta‘âm›n tenâvül edenler pençerelerde oturup kesb-i hevâ ederler.

Ve cümle flehrin ve gölün bal›kç›lar kay›klar› bu flehir içre olan suda kay›klar›n limana ba€larlar.

Ve bu flehir içre y›lda bir kerre panayur-› azîm ya‘nî bâzâr durup k›rk elli bin âdem cem‘ olup on gün on gece bir hây hûy bâzâr-› cem‘iyyet-i kübrâ olur kim vasf›nda lisân kâs›rd›r. fiehir hâricinde cümle üç yüz aded panay›r dükkânlar› vard›r. Ve niçe bin dükkân dahi bâzâr mahallinde çalafl malafl palafldan dükkânlar binâ edüp kâr [u] kisb edüp giderler.

Bunda a‘yân-› kibârdan hânedân sâhibi Halîl A€a ve Ömer A€a ve ‹mâm Efendi sofra sâhibi kimesnelerdir. Bunda dahi cümle ahbâb ile vedâ‘laflup yarar refîkler alup Üfltürka'dan cânib-i k›bleye göl kenâr›nca bâ€lar ve bâ€çeler geçüp ve Ufltuk yayla€›ndan enen âb-› hayât su Ohri gölüne kar›fld›€› mahalde Ohrîzâde'nin bal›k avlayacak dalyan›n geçüp bu mahalden tâ Ohri'ye var›nca göl kenâr›nca sekiz bin ad›m kârgîr binâ beyâz tafll› vâsi‘ kald›r›md›r, an› geçüp 3 sâ‘atde,

Der-beyân-› evsâf-› dâr-› mâhî,
ya‘nî kal‘a-i hurrem-âbâd Ohri

Sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) dir. Bânîsi bekavl-i müverrihîn-i Latin ibtidâ Rûm pâdiflâhlar›nda[n] Melik Rac‘îm ibn Hazret-i Süleymân asr›nda Melik Rac‘îm'in Ohri nâm bir hakîmi ilm-i hikmet ile bu kal‘ay› binâ edüp niçe divelden divele intikâl etdi€in ‹slâmbol'u binâ eden Yanko ibn Madyan'›n kar›ndafl› Yanvan ve müverrih-i Latin Ban bu kal‘a-n›n evsâf-› imâretin gâyet mufassal yazm›fllar, ammâ biz ihtisâr üzre güzer edelim. Çünki bu flehir bu Ohri buhayresi kenâr›nda Medâyin ve Ba€dâd ve M›s›r ve Pozanta ve Makedonya ve Kavala ve Kostantiniyye kadar ma‘mûr bender sevâd-› mu‘azzam olup bal›€›n mahsûlât-› menâfi‘inden niçe yüz aded hazâ’in tahsîl oldu€un yedi kral istimâ‘ etdiklerinde cümlesi birer yüzden tama‘-› hâmlara düflüp bu flehre niçe kerre her biri istîlâ etdiklerinden flehir harâba mü’eddî oldu€undan yaz›klar› gelüp âh›r-› kâr yedi kral ifltirâk-i seviy üzre bu Ohri flehrin zabt u rabt etme€e ahd-i mîsâk edüp yedi kral›n vezîrleri otururdu.

Evvelâ biri Rûm tekuru ve biri Freng Bundukanî ve biri S›rp Destpot ve biri Bulgar ve biri Hersek Latin ve biri ‹flpanya taraf›ndan Arnavud ve biri Voyn›k Ban.

Bu mezkûr yedi aded krallar bu flehri ifltirâk-i seviy üzre tasarrufda ikenler sene (---) târîhinde Koca Sultân Murâd Hân-› Sânî yedi kral ellerinden feth edüp Edirne'de kul gulû-y› âm edüp,

"Murâd Hân kocad›r" deyü hilâfetden hal‘ edüp Ebü'l-feth'i halîfe etdikleri mahalde yedi kral fürce bulup bu kal‘ay› dest-i ‹slâmdan alup dest-i küffârda bu kal‘a kald›kda yine kul gulû edüp,

"Ebü'l-feth küçükdür, ifl görmemifl gulâmd›r, yine Murâd Hân koca kurnazd›r, düflmandan intikâm alur" deyü yine sene (---) târîhinde tekrâr halîfe oldukda ibtidâ yine gazâs› bu Ohri kal‘as› olup cümle yedi kral-› dâll banlar›n›n askerlerin dendân-› tî€-› âtefl-tâbdan geçirüp andan ikinci fethi taht-› Kaydefa ‹zmir kal‘as›n feth edüp hikmet-i Hudâ ***[369b]*** def‘a-i sânîde yine Murâd Hân'› hal‘ edüp yine tekrâr Ebü'l-feth müstakil karâr-[dâ]de pâdiflâh-› cem-kiflver oldukda ol aral›kda küffâr-› füccâr Ohri kal‘as›na istîlâ edüp bizzât Mehemmed Hân Serez ve Zihne ve Manast›r semtlerine geldikde atf-› ›nân›n Ohri kal‘as›na çevirüp sene (---) târîhinde tekrâr dest-i ‹slâm'a girüp ilâ mâflâallâh kabza-i ‹slâmdad›r.

Hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde sancak be€i taht›d›r kim baflka hükûmetdir. Be€inin kânûn-› kadîm üzre hâss› 235.299 akçedir. Ve ze‘âmeti 60 ve tîmâr› 342 adeddir. Alaybe€i ve çeribafl›s› vard›r.

Kânûn-› pâdiflâhî üzre cemî‘i erbâb-› tîmârlar› cebelüleri ile yedi bin aded güzîde pür-silâh asker olup Rûmeli eyâleti vezîri sanca€› alt›nda me’mûr olduklar› sefere giderler.

Hâkimlerinden sipâh kethudâyeri, yeniçeri serdâr›, kal‘a dizdâr›, yetmifl aded kal‘a neferâtlar› var, ammâ ba‘z› neferâtlar› kânûn üzre kal‘ay› vere ile veren Rûm kefereleri neferâtlar›d›r kim cemî‘i tekâlîflerden berîlerdir.

Ve kal‘an›n ta‘mîr ü termîmine me’mûr olduklar›ndan her flâkkadan mu‘âf [u] müsellemlerdir, ammâ gayrimüslimlerdir.

Ve hâkim-i fler‘î fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân-› eflrâf› ve üç yüz akçe pâye ile flerîf kazâs› ve cümle nâhiyesi üç adeddir. Biri Üfltürka'd›r ve biri Resna'd›r ve biri Ohri'dir. Gayri nâhiyeleri yokdur.

Ve cümle sanca€› yüz k›rk pâre ma‘mûr u âbâdân kurâlard›r kim Rûmeli'nde Yanya livâs›ndan sonra bu Ohri sanca€› gâyet ma‘mûr u müzeyyendir.

Hâkimân-› örfîleri; muhtesib a€as› ve flehir voyvadas› ve bâcdâr a€as› ve bal›k emîni a€as› ve harâc a€as› ve pandur a€as› ve martolosân a€as› ve yedi aded kal‘a a€alar› ve flehir kethudâs› ve mi‘mâr a€as› ve kefereler üzre portoyorozlar› vard›r.

Der-s›fat-› eflkâl-i girdâ-gird-i kal‘a-i Ohri

Evvelâ Ohri gölünün flimâli kenâr›nda bir yalç›n k›rm›z› kaya püflte-i âlî üzre flekl-i muhammes bir fieddâdî binâ-y› atîk seng-i t›râfl kal‘a-i savafl kâr-› kadîm ve bir sûr-› üstüvâr rabât-› azîmdir kim dâ’ire-mâdâr cirmi dörd bin dörd yüz ad›md›r. Ve bir bay›r üzre taflra kal‘as› içinde flimâle nâz›r bir köfledeki kal‘a-i kebîr dîvâr›na muttas›l bin ad›m cirminde bir sa‘b iç hisâr› vard›r. Dîvâr›n›n kaddi kâmil k›rk arfl›n âlîdir. Ve flîrînkârl›k ile üstâd-› mühendis gûnâ-gûn musanna‘ ebrâclar ve gûnâ-gûn metîn bedenler tertîb eylemifl kim misli bir kal‘ada yokdur. El-hâs›l bir sedd-i metîn iç kal‘ad›r.

Ve cümle iki aded kapusu var. Biri k›bleye nâz›r büyük kapudur kim Hunkâr câmi‘ine nâz›rd›r. Ve bu kapu üzre kullede bir tahta örtülü serâmed köflkü vard›r. fieb [ü] rûz mehterhâne anda çal›n›r. Ve bu kapunun taflras›nda dahi bir lonca kasr› var, cihân-nümâd›r. Ve bir kapusu dahi flimâl taraf›nda afla€› varofla aç›l›r.

Ve derûn-› kal‘ada bir mescid ve dizdâr hânesi ve g›lâl anbâr› va[r] gayri fley yokdur, mâ‘ada yerleri bâ€çelerdir.

Ammâ taflra büyük kal‘a dîvâr› on arfl›n yüksekdir. Ve cümle k›rk aded kulle ve dirseklerdir, ammâ dendân-› bedenlerin saymad›m. Lâkin dîvâr› on befl ayak enli ve metîn ve müstahkem dîvâr-› fieddâdîdir.

Ve cümle üç aded kapular› vard›r. Biri iç kal‘a alt›nda flimâle nâz›r göl taraf›ndaki varofla aç›l›r büyük kapudur. Ve biri flark taraf›na Tabaklar kapusu dur. Ve biri büyük göl kapusu dur.

Ve bu taflra kal‘an›n maflr›kdan flimâle ve y›ld›z cânibinde ve garb›nda sa‘b ve metîn kal‘a dîvârlar› vard›r. Ve ol taraflar cümle bay›rlard›r, ammâ göl taraf› ki kal‘an›n k›ble ve cenûb taraflar›d›r kim ol

semtler yalç›n kanare serâmed kayalar olma€ile mahûf ve muhâtara uçurum bî-amân çâh-› esfelli yerler olup bu taraflarda aslâ kal‘a dîvârlar› yokdur ve lâz›m da de€ildir. Lâkin kâhîce hayvânlar düflüp pâre pâre olurlar, tâ bu mertebe evce ser çekmifl kayalard›r. Zamân-› evâ’ilde bu uçurum taraflar›na korkuluk flekilli dîvârlar binâ eylemifller, ammâ mürûr-› eyyâm ile câ-be-câ yerleri münhedim olmufl.

Ve bu büyük kal‘a içinde cümle yüz altm›fl aded la‘l-gûn musanna‘ kiremit örtülü cihân-nümâ kefere hâneleri vard›r. Cümlesinin dikke ve revzenleri cenûb cânibinde göle nâz›r flîrîn kârl› ma‘mûr evlerdir. Ve cümle biri biri üzre mürtefi‘ dâr-› menhûslard›r.

Ammâ afla€› göl kenâr›nda pafla sarây› yahfli sarâyd›r kim üç yüzden mütecâviz içli ve taflral› ve hammâml› ve vâsi‘ meydânl› ve müte‘addid hücreli ve serâpâ kiremit örtülü hânedân-› azîmdir. Derûn-› kal‘ada bundan ma‘mûr sarây-› kebîr yokdur. Lâkin avân hânesidir kim harâbe olmadad›r. Ve cümle 3 aded mihrâblard›r.

Der-esmâ-i cevâmi‘-i selâtîn kal‘a-i azîm-i ‹remezât

Evvelâ Pafla sarây› dibinde göl ***[370a]*** kenâr›nda Ayasofya câmi‘i, gâyet ulu câmi‘dir kim misli me€er Selânik'de ve Karadeniz sâhilinde Tarabefzûn'da ve ‹slâmbol'da Küçük Ayasofya câmi‘leri ola. Ammâ bu Ayasofya câmi‘i, Hazret-i Süleymân o€lu Melik Rac‘îm asr›nda Yanvan kar›ndafl› Ohr[i] nâm kral›n binâs›d›r ol binâ etmek ile an›n ismiyle müsemmâ olup bu flehrin ismi Ohri Ban'd›r, ammâ lisân-› Rûm'da ismi (---) [a]nd›r. Ve lisân-› Latin'de (---) fülând›r. Lisân-› Freng'de (---) dir, ammâ bu bu ol asr›n keferesi asr›nda bilâ-teflbîh Kudüsleri imifl.

Hamd-i Hudâ flimdi ma‘bedgâh-› müslimîndir. Lâkin ba‘z› zamân kefereler bevvâblara nihânîce birkaç akçe verüp câmi‘e girüp fi'l-hâl teberrüken âyîn-i Îsâ'y› edüp taflra ç›karlar. Cümle sa€îr ü kebîr on yedi ad[ed] kubbe-i azîmlerdir, ammâ cümle k›rm›z› kiremit ile ve horasânî kireç ile mestûr câmi‘-i pür-nûrdur.

Bunda olan âsâr-› kadîmeleri ve amûd-› müntehâlar› birer birer ta‘bîr ü tavsîf etsem tazyî‘-i evkât olup ve vasf›nda lisân kâs›r ve kalemler kâsirdir, ammâ garîb câmi‘ vîrâna yüz dutmufldur. Niçe musanna‘ pirinc kapular› ve sadefkârî pençere kanatlar› fenâ bulmufldur, zîrâ aslâ cemâ‘ati yokdur. Cümle kefere içinde kalm›fld›r. E€er müstakillen kefere elinde kalsa bu câmi‘i ürd-i behiflt ederlerdi. Ancak haftada bir kerre cum‘a gün kapular› aç›lup hüddâmlar› silüp süpürüp befl on aded pâsbânlar Cum‘a namâz›n k›lup yine kapular›n sedd edüp giderler. Ve hîn-i fethde Fethiyye câmi‘i bu idi, Hudâ amâr eyleye.

Andan yukaru iç kal‘a önünde bir mürtefi‘ yerde câmi‘-i Ohrîzâde, bunlar hasîb [ü] nesîb hânedân sâhibi kralzâdeler imifl. Hâlâ bu flehir anlar›n hükmünde fermân-berdir. Bir kurflumlu ve tahta kubbe örtülü ve bir kârgîr minâreli müferri[h] câmi‘ binâ ederken Allâhu a‘lem Sultân Bâyezîd-i Velî bir gazâya giderken bu câmi‘i görüp,

"Poh bârekallâh ne güzel câmi‘ olmufl" dedikde hemân âk›bet-endîfl dûrbîn-fikr Ohrîzâde zemîn bûs edüp,

"Hudâ kabûl eyleye. Savâb› ve binâs› pâdiflâh›ma hibe olsun" ded[ikd]e pâdiflâh hazz edüp,

"Tiz sa€ taraf›na bir minâre-i âlî dahi binâ etsinler" deyü fermân etdiklerinde binâ edüp ol ecilden hâlâ iki minâreli olup Hunkâr câmi‘i derler. Gâyet evkâflar› metîn câmi‘-i cihân-nümâd›r. Cümle göl cenûb taraf›nda nümâyân olup cemî‘i kefltîlerin ve cümle bal›kç› kay›klar›n›n flinâverlik etdikleri nümâyând›r.

Ve k›blesi önünde revzenlerinden buhayre ve sahrâ-y› bî-pâyân içre cümle amâristân zâhir ü bâhirdir. Ve hareminde kehkeflân-âsâ semâya ser çekmifl d›raht-› müntehâlar var kim her birinin z›ll-› himâyesindeki çemenzâr yerlerde cümla ahibbâ ve yârân-› bâ-safâ-y› erbâb-› ma‘ârifân oturup kesb-i tarâvetler edüp mübâhase-i ilm-i fler‘iyyeler edüp bir tarafda dahi levendât makûlesi tâze cüvânlar gûnâ-gûn lu‘bedebâzl›klar ve silâhflorluklar ta‘lîm etmededirler.

Ve bu câmi‘-i pür-envâr›n k›ble kapusunun atebe-i ulyâs› üzre celî hatt ile "*Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh*" flehâd[et]i tahrîr olunmufldur.

Ve bu kal‘ada bunlardan gayri cümle iki aded mahalle mesâcidleri vard›r. Anlar dahi cemâ‘atden garîblerdir. Ammâ alt› aded kefere manast›rlar› var. Eyle ma‘mûrdur kim ve eyle müzeyyen ve âbâdând›r kim her birinde k›rkar ve ellifler aded ruhbân b›trîkleri vard›r. Cümleden Patirgah deyri ve Latin deyri gâyet ma‘mûrdur kim subh [u] mesâ matbah-› Mesîhiyyesinden papaslara ni‘metleri ç›kd›kça müselmânlara dahi ni‘met-i firâvân bezl ederler.

Ve bu kal‘ada aslâ hân u hammâm ve çârsû-y› bâzâr yokdur. Mâ‘adâ arz-› hâliye yerleri cümle bâ€ u bâ€çe ve niçe dölüm arz-› hâliye yerleri vard›r, zîrâ büyük kal‘ad›r.

Der-sitâyifl-i afla€› flehr-i azîm-i ‹remezât: Gâyet ma‘mûr u müzeyyendir kim gûyâ fiâm-› cennet-meflâm merâmd›r. Vasf›nda lisân kâs›rd›r. Ufltuk yaylas›ndan enerken bu flehri gören âdemler Edirne ve Bursa kadar vard›r derler. Ammâ,

Der-aded-i esmâ-i mahallât-i Ohri: Cümle on yedi aded mahallâtlard›r. Onu müselmân mahallesidir. Yedisi kefere-i Rûm ve Bulgar ve Latin mahallâtlar›d›r. Evvelâ cümle mahallâtlardan ma‘mûr u müzeyyen Ohrîzâde mahallesi ve Tekye mahallesi ve Kulo€lu mahallesi ve Haydar Pafla mahallesi ve Koca Siyâvufl Pa[fla]n›n Medrese[si] mahallesi ve Zülmiyye mahallesi ve Hac› Hamza mahallesi ve ‹skender

Be€ Mescidi mahallesi ve Yûnus Voyvada mahallesi ve Küçi Be€ mahallesi ve Emîr Mahmûd mahallesi ve Kara Hoca mahallesi. Netîce-i kelâm on yedi aded mahallâtlar›n eflbehi ve ma‘mûr u âbâdânlar› bunlard›r.

Der-fasl-› cevâmi‘hâ-y› selâtîn [ve] vüzerâ ve kibâr-› a‘yân: Cümle on yedi on yedi aded mihrâb-› k›ble-i erbâb-› hâcâtd›r.

Evvelâ cümleden cemâ‘at-i kesîreye mâlik göl kenâr›nda Hac› Kâs›m câmi‘i, nîlgûn rusâs-› hâs kurflum örtülü çâr-kûfle *[370b]* tahta kubbe örtülü bir turfe tarz-› kadîm minâreli câmi‘-i zîbâd›r.

Andan Tekye câmi‘i, Sultân Süleymân Hân'›nd›r. Bir aceb müferrih câmi‘-i pür-nûrdur.

Andan Kulo€lu câmi‘i, tarz-› kadîmdir.

Andan Haydar Pafla câmi‘i, ma‘bedgâh-› kadîmdir.

Andan Zülmiyye câmi‘i derler ammâ münevver câmi‘dir. Lâkin ihtimâldir zulm ile binâ olunmufl ola.

Andan Hac› Hamza câmi‘i. Andan yukaru kal‘ada çifte minâreli Hunkâr câmi‘i. Andan kal‘ada Ayasofya-i Kebîr câmi‘i.

Bu mezkûr cevâmi‘ler meflhûr-› âfâk ma‘bedgâhlard›r.

Der-defter-i mesâcidhâ-y› mü’minân-› âbidât: Cümle 17 aded mahallât buk‘alar›d›r. Evvelâ cümleden ‹skender Be€ mescidi ve Yûnus Voyvada mescidi ve Küçi Be€ mescidi ve Emîr Mahmûd mescidi ve Çârsû mescidi ve Ç›nârl› mescid ve Kara Hoca mescidi. El-hâs›l on yedi aded câmi‘ olma€a müsta‘id mesâcidler vard›r. Her birinin evkâflar› metîn olup hüddâmlar› mevcûddur.

Der-vasf-› sarây-› a‘yân-› a€avât ve gayri büyût-› mü’minât: Cümle sicill-i fler‘de merkûm oldu€u üzre dörd yüz aded kiremitli kârgîr binâl› tahtânî ve fevkânî cümle ravza-i R›dvân misilli bâ€-› cinânl› vâsi‘ hânedân-› flehr-i azîmdir kim bâ€ u bâ€çesiyle Ohri sahrâs›n zeyn etmifldir. Gören bu flehri on on befl bin evlerdir der.

Ve bu flehr-i mu‘azzam etrâf›nda aslâ kal‘a yokdur. Hemâ[n] flimâli ve garb› ve cenûbu ve k›blesi taraf› Ohri gölü olup flark taraf› tâ Ufltuk yaylas› eteklerine var›nca serâpâ h›yâbân [u] gül-i gülistân içre bir flehr-i merâmd›r. Etrâf›nda kal‘a olmak muhâldir, zîrâ bâ€çeleri ve müflebbek bostânlar› cihân› zeyn etmifldir. Cümleden mükellef ü mükemmel sarây-› azîm Ohrîzâde sarây› kal‘a-misâldir. Müte‘addid dîvânhâneleri ve ›stabllar› ve göl kenâr›nda maksûreleri ve kar›ndafl›n›n sarây› dahi ibretdir. Bunlar meflhûrdur.

Der-kâ’ime-i medâris-i âlimân-› müfessirân: Cümle iki aded dâru't-tedrîs-i âlimând›r. Evvelâ göl kenâr›nda mezkûr el-Hac› Kâs›m câmi‘inin solunda yol afl›r›s›nda Eski Siyâvufl Pafla medresesi, gûyâ bâ€-› Sudak'd›r. Hareminin etrâf›nda müte‘addid hücreleri var. Ders-i âmm› ve talebeleri mevcûd olup her hücrenin talebelerine cânib-i vakfdan lahmiyye ve flem‘iyyesi mu‘ayyendir. Andan Süleymân Hân'›n Tekye medresesi, bu dahi ma‘mûr ve niçe zâviye medreseleri dahi vard›r.

Der-flerh-i dâru'l-hadîs-i muhaddisân: Cümle bir yerde ilm-i hadîs ve ilm-i tecvîd tilâvet olunur, ammâ muhaddisi ve hamele-i hâf›z-› Kur’ân'› meflhûr de€ildir. ‹lm-i tecvîdde ancak Hafs k›râ’at› tilâvet olunup ilm-i hadîsde Kitâb-› Buhârî okunur.

Der-ta‘rîf-i mekteb-i ci€er-kûfle-i püserân: Cümle yedi aded dâru't-ta‘lîm-i ebced-hând›r. Evvelâ Ohrîzâde mektebi ve A€a mektebi var.

Der-flehrengîz-i hân-› hâcegiyân-› tüccârân: Cümle üç aded hân-› zîbâlard›r, ammâ sâhibü'l-hayrâtlar›n su’âl etmedim.

Der-ta‘rîf-i hammâm-› gâs›lân-› râhat-› cân: Cümle iki aded hammâm-› hâss [u] âmmlar› vard›r. Evvelâ biri Ohrîzâde hammâm›, tarz-› kadîmdir, ammâ hofl hevâd›r. Ve biri Gâzî Hüseyin Pafla hammâm›d›r. Hevâs› ve binâs› latîf hammâm-› rûflenâd›r.

Der-tavsîf-i hammâm-› mahsûs-› kibâr-› a‘yân: Vilâyet âlüftelerinin nakilleri üzre cümle yetmifl yedi aded sarây hammâmlar›m›z vard›r, deyü tefâhür kesb ederler. Hakîkatü'l-hâl vard›r. Evvelâ Ohrîzâde Be€cü€ezin sarây›nda iki hammâm› var. Ve kar›ndafl› (---) Efendi sarây› hammâm› var. Ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-tahrîr-i aded-i çârsû-y› bezzâzistân: Cümle yüz elli aded dükkânlard›r. Ve yedi aded mükellef ve müzeyyen mecma‘u'l-irfân kahvehâneleri vard›r, ammâ bozahânesi ve meyhâneleri âflikârede yokdur. Lâkin kal‘ada kefere mahallelerinde bâde-i nâb› gâyet çokdur. Lâkin bezzâzistân› yokdur. Yine her gûne metâ‘lar firâvând›r. Lâkin çârsûsu dörd yerde pârekende ve perîflând›r. Ve flâhrâh çârsûsu sokaklar› içre azîm d›raht-› sâyedâr ç›nâr-› müntehâlarla zeyn olmufldur. Ammâ ekseriyyâ çeflmeleri mu‘attald›r ve suya dahi ihtiyâc› yokdur, zîrâ göl suyu gibi âb-› hayât› var iken çeflme-sârlar lâz[›m] de€ildir. An›niçün cümle uyûnlar› battâld›r. Ve ekseriyyâ hânedân-› azîmleri göl kenâr›na vâki‘ olmufldur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Der-temdîh-i âb [u] hevâ-y› hûb-› câvidân: Âb [u] hevâs›n›n letâf[et]inden mahbûbu ve mahbûbeleri gâyet çokdur. Cümle sîm-ten ve nâzük *[371a]* endâm ehline nerm [ü] râm mahbûbu'l-kulûb cüvânlar› olur kim hüsn-i cemâlleri ile cihân-ârâ olmufllard›r. Niçe cânlar bunda kalm›fllard›r.

Der-medh-i sun‘-› Hudâ-y› güzîde-i fâkihât: Memdûhât›ndan tokuz gûne ayvas› ve baba ayvas› ve ekmek ayvas› ve bâ-husûs yigirmi dörd gûne âlu'l-âl âlûsu ve yigirmi dörd elvân emrûdlar› sicillâtda mastûrdur kim böyle âbdâr hofl-hor emrûdlar Malatiyye flehrinde ve Kürdistân'da Bitlis flehrinde ve

Tebrîz vilâyetinde Tesü ve Ordubar flehirlerinde böyle âbdâr emrûdlar görmedim. Cümleden be€ emrûdu ol kadar lezîz ve âbdârd›r kim gûyâ bir tulum katr-› nebâtd›r. Lâkin zâlim flehrin meyveleri bir yerden bir yere hedâyâ gidemez, zîrâ gâyet terdir, ammâ elmas› kutularla her diyâra gidüp henüz letâfet [ü] halâveti bâkî kalup tûl-› zamânda tüffâh›n›n rengine ve râyiha-i tayyisebine aslâ ta€ayyür gelmez, ammâ gayri meyveleri bir fersah yere gitmez, ammâ bu hakîr ayvas›ndan tâ Usturumça flehrine dek pembe içinde ayva-y› sefercelisin getirdim.

Der-vasf-› ni‘met-i uzmâ-y› me’kûlât: Bu flehir a‘yân›na mahsûsdur kim k›fl geceleri cümle s›€âr u kibâr birbirlerine ziyâfet-i azîmler edüp bir sohbette yenilen ta‘âm-› nefîse bir gayri sohbetlerde yenmeyüp her bir ziyâfetde tarz-› âhar mümessek ta‘âm-› gûnâ-gûnlar yenmek bu flehre mahsûsdur. Hulviyyât› ve gûnâ-gûn hoflâblar› kezâlik bir sohbetdeki hoflâblara ve hulviyyâtlara aslâ ve kat‘â müflâhebetleri yokdur. Hattâ Oh[r]izâde ziyâfetinde yigirmi alt› gûne hoflâblar yenüp ve hakîr hoflâbdan flehîd olayazd›m. Rûm diyâr›nda Ohri ziyâfeti ve hoflâblar› meflhûr memdûhdur. (---).

Der-tektîb-i imâret-i dâru'l-me’kel-i sûhtevât: Cümle üç aded yerde dâru'z-ziyâfet-i fakîrân vard›r. Evvelâ yukaru kal‘a önünde Ohrîzâde'nin pâdiflâha ihsân etdi€i câmi‘-i dilküflân›n imâreti subh u mesâ bay u gedâya ve pîr [ü] cüvâna ve gebr [ü] tersâya birer sahan çobras› ve birer nân-pâresi fakîrâne mebzûldur. Ve biri Tekye câmi‘i imâreti var.

Der-tastîr-i mihmânsarây-› kârbân-› revân: Cümle üç aded mihmânhâne-i hasbîlerdir. Cümleden Küçükbâzâr'da ç›nâr a€açlar› sâyesinde k›rk ocakl› kârbânsarây-› ma‘mûrdur. Ve Ohrîzâde mihmândâristân› binâ-y› metîndir.

Der-terkîm-i binâ-y› ibret-nümâ-y› âbâdân: Cümleden câmi‘-i Ayasofya-i Kebîr vâcibü's-seyrdir. Ammâ yukaru kal‘a önünde Ohrîzâde'nin pâdiflâha hibe etdi€i câmi‘ önünde bir âb-› hayât su kuyusu var kim üstâd-› Ferhâd bu çâh-› mâya eyle Ferhâdî külüngler urup bir bi’r-i ibret-nümâ kazup umku kâmil seksen kulaçd›r. Garâ’ib anda kim üstâd-› kûhken kayalar› la€›m ile delüp tâ Ohri gölünden ilm-i hendese ile su getirüp âb dollâblar›yla suyu çekilüp imârete ve câmi‘in havuzu ve Hanefî çeflmelerine ve gayri yerlerde isti‘mâl olunur bir temâflâgâh-› vâcibü's-seyrdir.

Der-takrîr-i mesîregâh-› müferrihât: Bu flehrin cânib-i erba‘as›nda cümle on iki aded yerde te-ferrücgâh-› erbâb-› merâmlar var kim bir diyâra mahsûs de€ildir, illâ Ohri'dedir. Evvelâ kay›klar ile göl içre eyyâm-› muvâf›k ile bâdbânlar›n açup çiftliklere gidüp gûnâ-gûn mâhîler sayd edüp deryâ üzre ayfl [u] ›flretler etmek bu flehre mahsûsdur. Biri dahi kal‘an›n k›ble taraf›nda yol afl›r› bir sazl› gölü vard›r, befl h›rmen cirminde vard›r, ammâ gâyet amîkdir derler. Anda olan gûnâ-gûn kaz ve ördeklerin sayd [u] flikâr› acâ’ibdir. Andan bal›k dalyanlar› zevki, andan Ufltuk yaylas› mesîreleri acâ’ibdirler.

Der-tenkîl-i lehce-i mahsûs-› ahâlî-i bilâd: Cümle halk› Bulgarca ve Urûmca tekellüm ederler, ammâ Arnavudca bilmezler, zîrâ Rûmeli'dir, Arnavudistân de€ildir. Lâkin fasîh ü belî€ lisân-› Türkî bilirler. Gâyet flehri zarîf nüktedân nükteflinâsân erbâb-› ma‘ârif âdemleri vard›r.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-eflkâl-i libâs-› fetâ-y› flecî‘ân-› dilîrân: Cümle tâze yi€itleri k›rm›z› saya çukal› semmûr ve zerdeva kalpaklar ve gûnâ-gûn çuka dolamalar ve kopçal› darac›k s›kma çakfl›rlar geyüp ayaklar›nda sar› Kubâdî pâypûfl geyüp bellerinde pala b›çaklar takup reftâr ederler, ammâ ihtiyârlar› bafllar›na gûnâ-gûn mutallâ destâr-› Muhammedîler sarup ve gûnâ-gûn çukadan *[371b]* serhaddî ve kontofllar ve ferrâceler geyerler, ammâ zenâneleri gûnâ-gûn bol yenli ferrâceler geyüp ve yass› ba€lar› üzre dülbend çemberler ba€layup çârsû-y› bâzârdan gayri sûk-› sultânîlerde mü’eddebâne gezerler. (---) (---) (---).

Der-fasl-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Ohri: Evvelâ bunda dahi Manya vilâyeti muhâfazas›yçün getirdi€imiz emr-i pâdiflâhî dîvân-› pâdiflâhîde Ohri be€i Alî Be€ huzûrunda tilâvet olunup "El-emrü emrüküm" deyüp cümle asâkir-i ‹slâm Manya vilâyetine gitme€e âmâde oldular. Bu hakîre be€ iki yüz gurufl ve bir at ve bir âsî Arnavud gulâm› ve bir k›l›ç ihsân edüp hüddâmlara dahi onar altun ihsân etd[i]. Biz yine zevk [u] flevkimize mukayyed olup anlar dahi asker cem‘ine cidd [ü] ihtimâm etdiler. (---) (---) (---) (---).

Der-temâflâ-y› sikkegâh-› darbhâne-i kadîm

Bu flehr-i azîm Ebü'l-feth'in tahtgâh-› kadîmi olup bunda cemî‘i asâkir-i ‹slâm ile Bâyezîd Hân-› Velî bir sene mefltâ etdi€inden tahtgâh-› Âl-i Osmân olup tâ Sultân Murâd Hân-› Râbi‘ asr›na gelince bu flehirde sikke kesilirdi. Hâlâ darbhânesi afla€› kal‘ada pafla sarây› (ve) kurbunda bir kârhâne-i azîmdir kim hâlâ kapusu mesdûd durur. Cemî‘i âlât-› bisâtlar› ve cümle enkâz› ve sikkeleri mevcûd durur. Hattâ hakîr hâlisü'l-ayar akçesin görmek [müyesser] olup "Sultân Ahmed bin Mehemmed Hân ›zze nasruhu duribe Ohri" deyü sikkesi var idi.

.....(2 sat›r bofl).....

Ziyâretgâh-› Ohri: Evvelâ merkad-i Ohrîzâde ve Gâzî Be€, yukaru kal‘ada Hunkâr câmi‘i mihrâb› önünde medfûnlard›r. Ve fiehîd Hazînedâr, Pafla sarây›n›n yan›nda Ayasofya câmi‘i sa€›nda göl kenâr›nda bir kaya üzre kiremitli bir kubbede medfûndur. Ve (---) (---) (---) (---) (---)

Ba‘dehu Ohrîzâdeler ile niçe yüz âdemler atlar›-m›za süvâr olup Ufltuk yaylas› teferrücgâh›na revâne olduk. Evvelâ Ohri'den,

Karye-i Çeribafl›: Ohri sahrâs›nda Bulgar re‘â-yâl› ma‘mûr bâ€çeli ve iki yüz hâneli müzeyyen köydür.

Andan bafl yukaru cânib-i flarka 5 sâ‘atde eflâke urûc edüp,

Der-sitâyifl-i yaylak-› azîm Ufltuk

Bu yaylak Arab u Acem'de meflhûr-› âfâk bir yaylak-› nüh-tâkd›r kim her cânibde yedi kazâ yerlerin da€ u tafllar› cümle nümâyând›r. Hattâ bu yaylakdan cânib-i garba Ohri flehri cenûb cânibine meyyâl 8 sâ‘atlik yerdir. Buhayresiyle ve cemî‘i hâmûn-› vâsi‘atü'l-aktâr mezâri‘âtlar›yla pâymâl-i rimâl gibi nümâyând›r.

Ve bu yaylada velî-ni‘am Ohrîzâde Be€cü€ez efendinin kâmil üç yüz aded e€rek koyunlar› otlayup yaylalan›r kim cümle yetmifl bin aded gûsfend-i gûnâ-gûndur. Diyâr-› Rûm'da Alman yaylas›ndan sonra ve Rila ve Destpot ve Serez ve Vitofl yaylalar›ndan sonra bu Ufltuk yaylas› meflhûrdur.

Bunda hayemâtlar ile koyun sayalar›nda ve e€reklerinde konup göçüp kaymak ve yo€urd ve teleme peynirleri ve a€›z ve an›zlar ve kölemezler ve hoflmerimler ve ball› kaymak ve ball› kaykanalar ve tâze peynirler yeyüp ve sar› keçilerin surutka nâm ci€er tâzeler mâ-i cibîn sular›n içüp ve toklu kuzu kebâblar› ve alabal›klar› yeyüp gûnâ-gûn buz pâresi âb-› hayât sular›n nûfl edüp niçe bin gûne nebâtât [u] giyâhâtdan reybâs ve ›flg›n ve çilek ve yer viflneleri yeyüp gûnâ-gûn asel-i musaffâ flerbetleri nûfl edüp zevk [u] safâlar etdik.

Bu yaylada olan sünbül ve misk-i Rûmî ve lâle ve zerrîn ve nergis me€er Erzurûm diyâr›nda Bingöl yaylas›nda ve kûh-› Bîsütûn'da ve kûh-› Demâvend ve kûh-› Ercifl'de ola.

Bu yaylada bir hafta zevk [u] safâlar edüp andan cânib-i flarka kâh yokufl afla€› piyâde ve kâh esb-süvâr 5 sâ‘atde, **karye-i Paz**'› geçüp yine cânib-i flarka 2 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kasaba-i ma‘mûr Resna

Ohri topra€›nda niyâbetdir ve serbest ze‘âmetdir. Kasabas› bir vâsi‘ öz içinde (---) deresi cereyân eder. Bir vâsi‘ yerde cümle yüz seksen aded kiremitli ma‘mûr bâ€çeli evlerdir.

Cümle iki mahalledir, n›sf› müslim ve n›sf› keferelerdir.

Cümle iki mihrâbd›r. Biri çârsû içinde Manast›r flehirli Ramazân Be€ câmi‘i, kiremitli ve kârgîr minâreli ve hareminde bir mektebli câmi‘-i latîfdir. Ve biri Hac› Murâd câmi‘idir.

Ve cümle bir medrese-i sûhtegân ve cümle bir tekye-i dervîflân ve cümle bir hammâm› var, Savurzâde hayrât›d›r. Ve cümle bir hân› var.

Ve cümle yigirmi aded müfîd [ü] muhtasar dükkânlar› var ammâ haftada bir gün cemî‘i *[372a]* etrâf kurâlar›ndan niçe bin benî âdem cem‘ olup bir cem‘iyyet-i kübrâl› bâzâr-› azîm durup germâgerm bey‘ u flirâlar olur. Hakîr bu bâzârda,

"Manya muhâfazas›na me’mûr olanlar bir ân durmayalar" deyü dellâllar nidâ etdirüp bu flehir a‘yânlar›ndan Koç› Be€ ve Murtazâ Be€ acâ’ib hânedân sâhibleridir. Anlar hakîre ve Ohrîzâdelere azîm ziyâfetler edüp ertesi gün Manya seferine me’mûr oldular.

Bu kasaba-i Resna'n›n memdûhât›ndan kestânesi ve k›fl emrûdu ve da€lar›nda k›rm›z› ihrâm boyas› kökleri ve çuka boyas› e€irler, acâ’ib meflhûr temâflâ boyalard›r. Ve cümle halk›n›n kâr [u] kisbleri bu boya kökleridir kim Frengistân'a götürürler, acâ’ib râyicdir. Cemî‘i vilâyetlerden bâzergânlar› gelüp niçe bin kök boya köklerin ba€layup vilâyet vilâyet boya kökü götürürler.

Bu mahalden Perespe kazâs› solumuzda gâyet yak›n kalup andan yine gerüye avdet edüp def‘â;

Menzil-i yaylak-› Ufltuk: Bir gün bir gece dahi anda zevk edüp andan cânib-i garba yokufl afla€› yayladan enüp 5 sâ‘atde yine **karye-i Çeribafl›'**y› geçüp def‘â,

Menzil-i flehr-i azîm Ohri: Bunda bir gece dahi mihmân olup ertesi gün cümle ahbâb ile vedâ‘laflup Ohri be€i mehterhânesin çalarak cümle askeriyle Manya muhâfazas›na revâne olup,

Hakîr-i pür-taksîr Ohri'den ‹slâmbol'a gitdi€imiz konaklar› ayân u beyân eder

Evvelâ ulu yolumuz yine Ufltuk yaylas› iken anda gitmeyüp Ohri sanca€›nda Manya gazâs›na me’mûr olan erbâb-› zu‘amâlar› ve erbâb-› tîmârlar› sefere sürmek içün ba‘z› kurâ ve kasabâtlar› deverân u seyerân etmek içün Ohri'den yine cânib-i flimâle gidüp **kasaba-i Üstürka**'y› ubûr edüp Ohri gölü kenâr›n devr ederek cânib-i cenûba 5 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› kasaba-i flîrîn Po€radas

Bu dahi Ohri be€inin hâss› voyvadal›€› hükmünde Istarova kazâs› niyâbetidir. Bu flehrin karflu göl afl›r› kasaba-i Üstürka ve kal‘a-i Ohri nümâyând›r. Mâbeyne-hümâlar›nda hemân göl vard›r.

Bu kasaba cümle dörd aded mahalle ve cümle dörd aded mihrâbd›r. Evvelâ çârsû içinde (---) câmi‘i, kiremitli ve kârgîr minâreli câmi‘-i zîbâd›r. Ve (---) câmi‘i, cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir.

Cümle iki aded ma‘mûr mahalle mesâcidleridir. Ve cümle bir aded medrese-i sûhtegând›r. Ve cümle iki aded mekteb-i s›byân-› ebcedhând›r.

Ve cümle bir aded tekye-i dervîflân-› abdâlând›r. Ve cümle üç aded hânlar› vard›r.

Ve cümle bir aded hammâm-› muhtasar› vard›r. Ve cümle alt› yüz aded bâ€ u bâ€çeli ve serâpâ kiremit örtülü hânedânlarda yigirmi aded ev hammâmlar› dahi vard›r.

Ve cümle yüz elli aded dükkânlar› vard›r, ammâ kârgîr binâl› bezzâzistân› yokdur. Lâkin göl kenâr›nda pâk debbâ€ dükkânlar› çokdur.

Ve bu flehir göl kenâr›nda vâki‘ olma€ile ba‘z› hânedân-› azîmlerin flâhniflîn ve maksûreleri göl kenâr›nda olup cümle revzenleri suya nâz›rd›r. Ba‘z› yârânlar pençerelerde oturup gölden nâzük bal›k avlarlar, ammâ her gece nisâ tâ’ifesi evlerinde bal›k avlanup her bâr lezîz bal›k yerler.

Âb [u] hevâs› latîf oldu€undan bâ€ u bâ€çelerinin gûnâ-gûn âbdâr hofl-hor meyvelerinden emrûdu gâyet lezîz ve terdir. Ve flehri dahi meyvesi gibi flîrîn rabta-i zîbâ olup baflka bir rûh vard›r.

Bu kasaban›n cânib-i k›blesinde flehr-i Görice 8 sâ‘atlik yerdir. Mukaddemâ sene (---) târîhinde flehr-i Görice'yi ve flehr-i Horpuflta'y› ve flehr-i Bilhiflte'yi ve flehr-i Gölikesri'yi görmek ile ol câniblere teveccüh etmeyüp yine Ohri gölü kenâr›nca cânib-i flimâle 2 sâ‘at düz vâsi‘ mahsûldâr kurâl› bâ€ u bâ€çe ve çiftlikli yerlerde meymene ve meysere emn [ü] emân yerlerde safâ ile gidüp,

Evsâf-› kasaba-i ma‘mûr Istarova

Bu rabtadan Po€radas kasabas› gâyet nümâyând›r. Ve bu kasaba dahi Ohri sanca€› hâkinde be€inin hâss› voyvadas› hâkimdir. Yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Nâhiyesi yetmifl pâre kurâlard›r. Cümle re‘âyâ vü berâyâlar› Bulgar'd›r.

Ve kânûn-› Süleymân Hân üzre sarây-› hâssaya sa‘âdetlü pâdiflâh içün bu flehre yeniçeri oca€›ndan bir çorbac› de€flirme a€as› gelüp bundan niçe yüz aded güzîde Bulgar ve Rûm gulâmlar›n de€flirüp bafllar›na k›rm›z› flebkülâhlar ve e€inlerine k›rm›z› abâ hil‘atler geydirüp der-i devlete de€flirme gulâmlar› götürüp gâyetü'l-gâye mahbûb olup ***[372b]*** asilzâde olanlar› g›lmân-› hâssa edüp dahi fetâlar›n› bostân ocaklar›na ve yeniçeri ocaklar›na ve dahi zeber-destlerin tophâne ve cebehâne ocaklar›na verirler. Ammâ gayri kazâlar›n de€flirme gulâmlar›n her ocaklara ve a‘yân-› kibârlara defterler ile verüp ilm ü kemâl-i ma‘rifet ö€rendiklerinden sonra acemî o€lan› ulûfesine geçirüp andan yeniçeri kapusuna andan sipâh kapusuna ç›karup e€er kim takdîr-i Hudâ olursa niçeleri vezîria‘zamlar ve müftî ve monlalar olmufllard›r.

Ya‘nî bu Istarova flehri kân-› cüvânân de€flirme kân› yeri bir mübârek rabta-i zîbâd›r kim Ohri gölünden dörd bin ad›m içeri karada alarkad›r.

Ve cümle dörd yüz aded kiremitli ma‘mûr [u] âbâdân hânedânlard›r. Ba‘z›lar› fukarâ evleri olmak ile saz örtülüdür, ammâ her evde bâ€ u bâ€çeler mukarrerdir. Ve cümle dörd aded mahallâtd›r. N›sf› müslim ve n›sf› gayrimüslim mahalleleridir.

Ve cümle dörd aded mihrâbd›r. ‹kisi câmi‘dir. Çârsû içinde (---) (---) câmi‘i, kiremitli ve bir minârelidir. Ve (---) câmi‘i müzeyyendir.

Ve cümle iki mahalle zâviyesi vard›r. Ve cümle bir aded medrese-i sûhtegân› var. Ve cümle bir aded mekteb-i püserân› var. Ve cümle bir aded hânkâh-› erbâb-› tarîki var.

Ve cümle yüz aded dükkânlar› var ammâ bezzâzistân› yokdur, lâkin mutâflar› çokdur ve yine her fley mevcûddur.

Ve cümle üç aded hânlar› var. Ve cümle bir aded hammâm› var, ammâ bunun dahi ev hammâmlar› vard›r. Ve bâ€ u bâ€çeleri firâvând›r. El-hâs›l flîrîn kasaba-i bâ€-› cihând›r. Bunda hânedân sâhibleri zu‘amâlardan (---) a€ay› ve (---) a€ay› ve gayrileri fermân-› pâdiflâhî üzre Manya muhâfazas›na me’mûr edüp anlar ol tarafa bizler der-i devlet taraf›na bu flehirden kalkup Ohri flehrine gitmeyüp hemân k›ble taraf›na Ohri flehri ensesinden Ufltuk yayla€› ete€inde yine **karye-i Çeribafl›**'y› geçüp Bulgar re‘âyâlar›ndan birkaç re‘âyâ kula€›zlar alup yine Ufltuk yayla€›n›n bir gayri yollar›ndan yayla€› seyr [ü] temâflâ ederek aflup yokufl afla€› 5 sâ‘at enüp,

Karye-i Paz: Sâfî Bulgar keferesi köyüdür ve Ohri hâkidir. An› geçüp k›bleye (---) sâ‘at yokufl afla€› gidüp,

Evsâf-› kazâ-y› karye-i azîm Perespe

Bu dahi Ohri sanca€› hâkinde voyvadal›kd›r kim paflan›n hâss›d›r. Ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Lâkin kasabas› yokdur. Ancak nâhiyesi k›rk pâre ma‘mûr kurâlard›r kim her biri kasaba-misâldir. Ba‘z› kurâlar› Perespe gölünün kenâr›na vâki‘ olmufl ma‘mûr u âbâdân mahsûllü köylerdir.

Der-vasf-› buhayre-i Perespe: Ohri gölünden küçük flekl-i murabba‘ bir buhayrecikdir kim girdâgirdi tokuz mîldir, ammâ gûnâ-gûn bal›klar› gâyet çok ç›kar. Bu dahi baflka emânetdir, ammâ ba‘z› zamânda bunu da Ohri emîni zabt eder.

Andan bu Perespe kazâs› içre ubûr ederken **Resna kasabas›** sol taraf›m›zda kalup bu hakîr bir meflelik da€ içre giderek **karye-i Derbend**['i] geçüp yine flarka 4 sâ‘at gidüp,

Karye-i Güvat: Kefere köyüdür, Manast›r flehri hâkidir.

Andan yine flarka 4 sâ‘at gidüp flehr-i Manast›r içinden cereyân eden nehr-i (---) kenâr›nda mesîregâh-› h›râmda sehel ârâm istirâhat edüp niçe bin bülbül-i gûyân›n asvât-› hazînlerin istimâ‘ etdik. Bu bâ€-› Merâm h›yâbân sene (---) târîhinde tahrîr-i kilk-i beyân ile mevsûfdur, ammâ bu rûy-› arzda bir bî-bedel lâ-nazîr sun‘-› Hudâ d›rahtistânl› bir bâ€-›

Merâmd›r kim Rûm diyâr›nda misli var ise yine bu Manast›r flehri merâm›d›r. Andan,

Menzil-i flehr-i azîm ve belde-i kadîm mahmiyye-i Manast›r

Bu flehre kâmil yedi kerre gelüp meks etmek ile evsâf› çok tahrîr olunmufldur kim bâlâda cild-i (---) mize nazar oluna. Ne mertebe flehr-i ma‘mûr u âbâdân oldu€u andan ma‘lûm oluna.

Bunda Ömer A€a Zâ‘im kar›ndafl›m›z hânesinde yine mihmân olup niçe ahbâblar ile görüflüp yine ale's-sabâh cümle dostânlar ile vedâ‘laflup Manast›r flehrinin cânib-i flarkîsindeki sahrâ-y› hâmûnu (---) sâ‘atde ubûr edüp,

Karye-i Beslü: Ömer A€a ze‘âmetidir. Re‘âyâs› sâfî Bulgard›r. Andan yine Manast›r sahrâs› içre cereyân eden,

Nehr-i (---)**:** Tâ vilâyet-i Dukagin ve vilâyet-i Pirizren sancaklar›n›n da€lar›ndan gelüp nehr-i Vardar'a mahlût olur.

Bu nehri ubûr edüp yine taraf-› flarka 7 sâ‘atde ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar geçüp ‹fltib flehri kazâs› nevâhîleri içre,

Menzil-i karye-i Varya: Sâfî müselmân kurâs›-d›r ve serbest ze‘âmetdir.

Andan (---) sâ‘atde yine semt-i flarka düz sahrâlar içre gidüp,

Menzil-i kal‘a-i ‹fltib: *[373a]* Sene 1067 târîh-lerinde birkaç kerre bu flehre u€rayup mufassalan evsâf› tahrîr olunmufldur.

Andan yine flark cânibine 6 sâ‘atde ma‘mûr u âbâdân kurâlar ubûr eyledik. Bu köy kendlerin kurâlar›na **Ofçapoli ovalar›** derler. Cümle kurâlar› ‹slâmbol'da Yeniodalar içinde Orta câmi‘ evkâf› köyleridir kim gâyet ma‘mûr kurâlard›r. Anlar› geçüp,

Evsâf-› kasaba-i Ardoviflta

Radul nâm bir kral-› dâllin mesîregâh› ve sayd [u] flikârgâh› olma€ile ol kral nâm›yla Ardul'dan galat Ardoviflta derler. Köstendil sanca€› hâkinde paflan›n hâss› olup voyvadas› hâkimdir. Ve ba‘z› zamân hâss-› hümâyûna kayd edüp taraf-› mîrîden zabt olunur, ammâ niçe kerre Üsküb sanca€› paflas› zabt eder yüz elli akçe kazâd›r. ‹fltib nevâhîlerinden ifrâz olunmufldur kim altm›fl pâre ma‘mûr kurâlar›n›n cümle re‘âyâlar› Bulgar'd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ‹fltib flehrindedir.

Bu kasaba-i ma‘mûrenin zemîni bir derenin iki taraf›nda cümle dörd yüz aded kiremitli ekseriyyâ tahtânî ve bâ€çeli evlerdir. Ve cümle befl mahalledir.

Ve cümle befl aded mihrâbd›r. Evvelâ çârsû içinde (---) câmi‘i (---) câmi‘i ma‘mûrdur. Ve cümle iki aded mesâcideyndir.

Ve cümle bir aded sûhte hücreleri var. Ve cümle bir aded ma‘sûm-› pâk mektebi var. Ve cümle bir aded tekye-i sâfî sûfîsi var.

Ve cümle bir kesîf hammâmc›€› var. Ve cümle üç aded küçük hânlar› var. Ve cümle iki aded kahve-hânesi var, ol kadar müzeyyen de€ildir.

Ve cümle yüz elli kadar müfîd muhtasar dükkân-c›klar› var, ammâ kârgîr binâl› bezzâzistân› yokdur. Lâkin bâ€ u bâ€çesi çokdur. Âb [u] hevâs› latîf kasa-bac›kd›r.

Andan 6 sâ‘at k›ble taraf›na ma‘mûr u âbâdân kurâlar geçüp her birinin evsâflar›n tahrîr eylesek muharrir-i âlem olmak iktizâ eder. Ancak mihmân oldu€umuz kurâlar› terkîm edüp 6 sâ‘atde,

Der-fasl-› sitâyifl-i kasaba-i ma‘mûr Tikvefl

Bu dahi Köstendil sanca€› hâkinde paflan›n hâss› olup voyvadal›€›d›r. Ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r. Ve nâhiyesi yetmifl pâre ma‘mûr kurâlard›r. Ve bâ€l› ve bâ€çeli cümle re‘âyâlar› Bulgar köyleridir. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› yokdur, ammâ a‘yân-› kibâr› gâyet çokdur.

fiehri bir bay›r dibinde bir fesîh fezâ-y› mahsûl-dârda âb [u] hevâs› latîf cümle üç yüz aded kiremit örtülü evlerdir, ammâ hîn-i tahrîrde yetmifl aded hâne avâr›za kayd olunmufldur. Cümle dörd aded mahalle-i müslimîn ve cümle iki aded mahalle-i müflrikîndir.

Ve cümle befl aded mihrâbd›r, üçü cevâmi‘lerdir. Evvelâ çârsû içinde (---) câmi‘i, kiremitli ve kârgîr minârelidir. Ve (---) câmi‘i, cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir (var).

Ve cümle iki aded mahalle buk‘alar›d›r. Ve cümle bir aded sûhtevât savma‘lard›r.

Ve cümle bir aded mektebi var ammâ s›byânlar› azd›r. Ve cümle bir aded hânkâh-› ehl-i tevhîdi var. Ve cümle bir aded hammâm-› hofl-hevâs› var, gâyet flîrîn binâd›r.

Ve cümle iki aded hân-› hâcegânlar› var. Ve cümle yetmifl mikdâr› dükkânlar› var ammâ add et-medim. Ammâ bu flehir halk› her sene civârlar› yak›-n›nda olan Dolyan nâm panayurlar›na gidüp cemî‘i levâz›mâtlar›n ol cem‘iyyet-i kübrâ-y› azîm bâzâr›n-dan alup ve kâr [u] kibs-i helâlleri olan beyâz beyâz abâlar›n fürûht edüp flehirlerine gelirler, zîrâ bu Tikvefl kasabas›n›n beyâz abâs› Rûm ve Arab u Acem'de meflhûrdur kim gûyâ saya çuka.

Bu kasabay› dahi seyr [ü] temâflâ edüp andan cânib-i k›bleye 8 sâ‘at bir fezâ içre ma‘mûr kurâlar geçerek ve âb-› hayât sular içerek,

Menzil-i karye-i Çeribafl›: Köstendil çeriba-fl›lar›n köyü olma€ile Çeribafl› derler. Andan,

Karye-i Radofl: Bu kurâlar› geçüp niçe mahsûl-dâr fezâlar› ubûr edüp,

Evsâf-› kasaba-i zîbâ V›landiva

Asl› V›landova'd›r. Lisân-› Bulgar'da "büyük papas" demekdir. Bu dahi Köstendil topra€›nda voyvadal›kd›r. Müselmânlar› azd›r, Bulgar kâfirleri çokdur. Hattâ bu flehri ibtidâ binâ eden V›landiva papas›n neslinden bu keferelere portoyoroz ya‘nî köy kethudâs› zâbitdir. Ve ol papas›n ismiyle müsemmâ olup bu rabtaya V›landiva derler. Hâlâ ol papas›n bunda bir manast›r-› azîm var, tâ Erdel diyâr›nda ve Alman kâfiristân›nda ve ‹sfaç vilâyetinde evsâf›n istimâ‘ etmifldim. Mukaddemâ görmeyüp henüz gördüm ve içine girüp seyr [ü] temâflâ etdim. Hâlâ bir kûhsâr içre kal‘a-misâl demir kapulu ve serâpâ kubâblar› kurflu[m] örtülü bir deyr-i musanna‘d›r kim ilm-i mi‘mârîden haberdâr *[373b]* olanlar bu deyr-i ruhbâna im‘ân-› nazar ile nazar eden engüflt berdehen edüp âlem-i hayretde kal›r.

Bunda olan tuhaf avânîleri ve bunda olan musanna‘ât maslûbât âvîzeler ve bundaki amûr-› gûnâ[gû]nlar ve ruhâm-› ferîfl füsûskârî ve halkârîler rûy-› dîvârlar bir dâr-› diyâr deyrlerinde deyyâr mânendi yokdur. Bundaki pençe-i âfitâb mû€-pîçe mahbûb gulâmlar bir b›trîkhânede yokdur. El-hâs›l vasf›nda melâlet vard›r, ammâ bu deyri binâ eden V›landiva papas›n ismiyle müsemmâ olup V›landiva manast›r› derler.

Hikmet-i Hudâ-y› ibret-nümâ

Mâ-tekaddem Hazret-i Îsâ havâriyyûnlar›ndan fiem‘ûn-› Safâ'ya isnâd ederler. Bir tafla mübârek parma€›yla iflâret edüp bir delik zâhir olur. Hikmet-i Bârî yârî k›lup ol delikden bir su cereyân eder. Hikmet bu kim hay›zl› avret ve h›yânet kefere-i sermest ol tafla varup su alma€a mübâfleret etse hemân ol ân ol su kan revân olup cereyân eder, ammâ e€er pâk âdem alsa bir flû[r]luca ya‘nî sehel tuzluca flekilli su akar.

Hikmet-i Hudâ cemî‘i zamânda cenâb-› kibriyâ âb-› hayâtdan ve âb-› zülâlden gayri sularda râyiha-i tayyibe halk etmemifldir. ‹llâ Mekke-i Mükerreme'de âb-› Zemzem'de sehel râyiha vard›r ve Kuds-i fierîf'de ayn-› Selvân'da kezâlik râyiha flemm olunur. Ammâ bu V›landiva kenîsesindeki ayn-› fiem‘ûn'dan bir âdem nûfl ederken üzerindeki esbâb› üzre su dökülse misk [ü] amber-i hâm ve zaymurân râyihas› flemm olunup libâs›ndan aslâ râyihas› ç›kmaz. Ve nûfl edenin demâ€› iki üç gün kâzî suyu içmifl gibi kokar.

Ol ecilden anda olan papaslar her bâr varup gayri sularda yaykanup gelüp bu sudan alup nûfl ederler. E€er nâ-pâk ve h›yânet alay›m derse kan akar. Garîb s›rr-› acîb temâflâgâhd›r. Ammâ ba‘z› zamân papaslar hîle edüp kendüleri yaykanmadan nâ-bâli€ küçük gulâmlara bu sudan getirdüp nûfl ederler.

Ammâ tabî‘at› müshildir. Bir vuk›yye içene on kerre hekîm flerbeti kadar amel etdi€imden cemî‘i kâfiristâna bu mâ-i fiem‘ûn-› mümessekden kumkumalar ile papaslar götürüp kâr ederler. El-hâs›l garîb mesîregâhd›r.

Ve bu V›landiva kasabas› seksen akçe kazâd›r. Ve nâhiyesi k›rk pâre kurâd›r. Ba‘z› zamân Tikvefl kad›l›€›na ilhâk olur. Bu flehir bir da€l› ve bâ€l› ve ormanl› bir kûhîce yerde vâki‘ olup serâpâ da€lar› ve ormanlar› p›rnarl›k a€açlar› olmak ile keçisi ve koyunu çok olup gâyet semîn olurlar. Ve ba‘z› da€lar› tafll›cad›r. Ve da€lar ete€inde yüz elli evli ve kiremitli ve tahta ve saz örtülü fukarâ evleridir ve ol kadar a‘yân› ve eflrâf› yokdur. Ve cemî‘i re‘âyâ vü berâyâs› cümle beyâz çuka gibi abâlar geyerler, kara libâs geymek ay›bd›r ve meymenet yokdur derler.

Ve cümle s›€âr u kibâr› beyâz abâ iflleyüp y›lda bir kerre Dolyan panay›r›nda metâ‘lar›n fürûht ederler. Ve on alt› arfl›n abây› altm›fl yetmifl akçeye verirler, gâyet ucuzdur.

Ve cümle bir aded câmi‘i vard›r. Ve cümle bir aded mescidi vard›r, ammâ mektebi ve medrese ve tekyesi oldu€u hât›r›mda yokdur. Ve cümle bir hammâm› vard›r. Ve cümle iki aded hânlar› vard›r. Ve cümle elli mikdâr› dükkânc›klar› vard›r, ammâ bâ€ u bâ€çesi gâyet çokdur.

Ve âb [u] hevâs› latîf oldu€undan mahbûbe Bulgar k›zlar› gâyet çokdur. Ve cemî‘i kâfiristânda bu kadar zamân seyâhat etdim, hiç Bulgar ve Macar keferelerinin evleri ve ta‘âmlar› gibi pâk kavm-i kefere görmedim, ammâ asl›nda nâ-pâklerdir. Lâkin sûret-i hâlde her bisât-› âvânîleri pâkdir. Ve bunda cemî‘i mahbûbe k›zlar›n›n bafllar› sâfî siyâh geysûlar› üzre cümle altun ve gurufl ve babka ve para ve Dobra-Venedik Frengi dînâr› ile bafllar› müzeyyendir. Ve gerdenlerinde gö€üsleri üzre birer ikifler vuk›yye halhâl ve maft›llar ve bâzûbendler ve niçe gümüfl âvânî t›ls›mâtlar ile sîne-i bî-mûylar› müzeyyendir.

Bu kasaba-i ibret-nümây› dahi temâflâ edüp andan 5 sâ‘atde poyraz taraf›na mefleyistân ve çemenistân fezâ-y› mahsûldârlar içre niçe bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr u âbâdân kurâlar› geçüp,

Evsâf-› bilâd-› kadîm flehr-i Aya Nataca, ya‘nî kal‘a-i binâ-y› azîm Usturumça

Üstü Rûmca ve Üsti Urûmca ve Usturumça ve Üsturûmca ve Üstürümçe derler, ammâ lisân-› Yûnâniyân'da kasr-› Aya Nataca'd›r. Lisân-› Latin'de (---) derler. Ve lisân-› Freng'de (---) (---).

Be-kavl-i müverrih-i âlem Yanvan ve sâhib-i *Tevârîh-i Latin Ban* kavilleri üzre bu Usturumça flehrinin ibtidâ bânîsi Kavala kal‘as› sâhibi Feylekos hakîmin o€lu *[374a]* ‹skender-i Yûnân'›n üstâd› Aya Nataca nâm hakîm-i benâm binâ etme€ile ismi lisân-› Yûnân'da kasr-› Aya Natacad›r.

Ba‘dehu bu vilâyet ‹skender-i Yûnân'›n fermân›yla üstâd› olan Aya Nataca[ya] hâs ta‘yîn olunup kendü maskata flehri ve binâs› olma€ile ol kadar

ma‘mûr [u] âbâdân bir flehr-i amâristân eder kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Hâlâ âsâr-› binâlar› da€lar› ve tafllar› dutmufldur.

Ve bu Aya Nataca eyle hakîm-› akl-› Arasto idi kim cemî‘i fünûn-› flettâda yed-i tûlâs›n ayân edüp sivâ(?) ilmi kuvvetiyle ‹skender-i Yûnân tâ Belh [u] Buhârâ ve Îrân u Tûrân-zemîne ve tâ Mâverâ’ü'n-nehir'e varup Türk-i Türkistân vilâyetlerine Yûnâniyân mâlik olur. Hattâ diyâr-› Acem'de Dârâ fiâh bir ulu pâdiflâh-› cem-câh iken Yûnâniyân ana galebe edüp cümle ehl [ü] ›yâliyle Dârâ fiâh'› giriftâr-› bend-i belâ edüp vilâyeti ahâlîlerin harâca kesüp Dârâ fiâh'› iyâlleriyle Rodos cezîresi mukâbelesinde Mentefle k›y›lar›nda Dârâhiyye nâm bir mahalle Dârâ fiâh'› koyup ol ecilden hâlâ ol diyâra Dârâhiyye kazâs› derler.

Bu maslahatlar cümle bu Usturumça sâhibi Aya Nataca hakîmin re’y [ü] tedbîri eyle idi kim gâyet ulûm-› flettâlara mâlik ferîdü'd-dehr dehrî mezheb bir hezârfen bir ferd-i merd imifl, hattâ nücûm kuvveti ile,

"Benim bu Aya Nacata flehrimi sene 709 târîhinde Muhammedîler alalar ve Murâd Be€ nâm›nda Osmâno€lu hükmünde olacakd›r, ammâ ol dahi bizim elimizde flehîd olacakd›r" deyü Usturumça kal‘as› flark taraf› kapusu üzre çâr-kûfle mermer üzre yazup gûyâ sikkeyi mermerde kazup yed-i tûlâs›n ayân u beyân etdi€içün alt› üç sat›r Türkçe ve üstü üç sat›r Rûmca hatlar tahrîr edüp Üstü Rûmca olmufl olur. Cümle nücûm kuvvetiyle bu hatlar› rumûz [u] künûz edüp kal‘a kapusu üzre bu hatlar bâkî kal›rlar.

Hikmet garâbet bunda kim ‹skender üstâd› Aya Nataca nâm hakîm Usturumça'da sâkin kal‘a kapusu üzre alt› sat›r Türkçe lisân hatt› tahrîr etdi€i be-kavl-i sâhib-i Tevârîh-i Yûnân üstâd-› kâmil Yanvan kavli üzre iki bin [y›l] mürûr etmifl hatlard›r. Me€er ol zamânda lisân-› Türkî var imifl.

Hakîkatü'l-hâl bu abd-i kemter K›r›m'dan Deflt-i K›pçak'dan ve Heyhât sahrâs›ndan Da€›stân pâdiflâh›na giderken kûh-› Elburz ete€inde Irâk-› Dâdyân derler bir flehr-i vîrân vard›r. Hâlâ içinde câ-be-câ kavm-i Lezgi ve kavm-i Legzi ve kavm-i fiemhal ve kavm-i Kaytak ve kavm-i Mo€ol ve kavm-i Bo€ol ve kavm-i Kumuk ve kavm-i Kam›k ve kavm-i Kalm›k nâm kimesneler kûh-› Elburz yaylas›ndan enüp bu harâbistân olan Irâk-› Dâdyân'›n amâr yerlerinde sâkin olurlar.

Bu vîrânistân›n mezâristânlar›n›n tafllar›nda Türkî lisân ile târîhler yaz›lm›fld›r kim yâ Hazret-i Kaffâh gibi ve Hazret-i Uzeyr ve Hazret-i Yûnus gibi târîhleridir kim ol as›rlarda Türkî hatlar ve Türkî lisânlar var imifl.

An›niçün bu Usturumça kal‘as› kapusu üzre ‹skender-i Yûnân zamân› Türkçe hatlar kaz›lm›fld›r. Hakîkatü'l-hâl lisân-› Türkî lehce-i kadîmd[ir]. Hattâ Türk-i Türkân semtleri Hazret-i Risâlet-penâh'›n bir mektûb-› nutk-› dürerbârlar›n kavm-i Etrâk ve kavm-i Da€›stân ve kavm-i Lezgi ve bâlâda tahrîr olunan kavimler cümle Hazret'in mektûbuyla ‹slâm› kabûl etdiler kim niçe yüz y›l evvel Türkçe kelimât ederlerdi.

Ve [1]«‰ · †‰«A†Al/ âyet-i flerîfinin tefsîrinde müfessirîn eyle tahrîr etmifller kim Hazret-i Nûh Necî ile gemiye giren Hûfleng fiâh ve (---) (---) (---) ve nebîreleri cümle kefltî içre lisân-› Türkçe kelimât etdiklerinde M›s›r kavminden Kehene Kalimûn ve M›srâyim nâm kimesneler,

"Yâ Nûh bu ne lisând›r?" deyü su’âl etdiklerinde, "Bu lisân sâhibi anlard›r kim bu cihân›n edîm-i arz›n anlar cümle kabza-i teshîre alacakd›r" deyü iflâret buyurmufllard›r.

‹mdi andan ma‘lûm oldu kim Nûh Necî'de gemi içre lisân-› Türkî kelimât olundu€undan sonra ‹skender-i Yûnâniyân asr›nda evlâ bi't-tarîk lisân-› Türkî ile Usturumça kal‘as› kapusu üzre lisân-› Tür[kçe] ve Rûmca kelimât rumûzlar›n›n yaz›lmas› muhakkakd›r.

Ba‘dehu mürûr-› eyyâm ile bu Usturumça kal‘as› niçe divelden divele intikâl edüp dest-i Rûm Kostantin tekrûrunda iken bu flehrin amâristân›n Gâzî Hudâvendigâr istimâ‘ edüp âh›r-› kâr bizzât kendüleri ***[374b]*** sene (---) târîhinde kal‘a-i Usturumça üzre sefer edüp be-dest-i Gâzî Evrenos kal‘a feth [u] fütûh olup Gâzî Hudâvendigâr'a miftâh›yla müjdesi gider. Ve der-akab kendüleri de gelüp fetihde bulunurlar.

Ba‘de'l-feth kal‘a kapusu üzre ol rumûz künûz hatlar› Etrâk tâ’ifesi kapu üstünden kal‘ edüp ol üstü Rûmca hatlar oldu€undan bu kal‘an›n dahi ismine Üstü Rûmca kal‘as› deyü tesmiye ederler. Hâlâ Üstü Rûmca'dan galat Usturumça ve Üstürûmca derler. Ba‘dehu bir münâsebet ile ol tafl› Gâzî Sultân Murâd'a gösterüp,

"Bir zamân Muhammedîlerden Murâd Be€ nâm bir Osmâno€lu bu kal‘ay› feth ede. Kendisi de bizim elimizde flehîd ola" deyü bu hatlar› tilâvet etdikde buyururlar kim,

"*Elhamdülillâh* kal‘an›n fethi yazdu€u târîh üzre bu hakîr Murâd'a müyesser oldu, ammâ elhamdü lillâh hâlâ s›hhatdeyim, flehîd olmad›m.

Küllü münecimin kezzâb[2]

[3] ‰«†lY‰A†

deyüp ol rumûz [u] künûzlu yaz›lm›fl münakkafl tafl› bir köfleye b›ra€›rlar.

Hâlâ ol seng mermer-i müstet›r mürûr-› eyyâm ile Aynaroz ruhbânlar›n›n ellerine Sidirkapsi kal‘as›nda girüp "Nücûm-› fünûn-› künûzdur" [de]yü h›fz etmifller.

---

1 *Kur’ân,* Rûm, 1-2; "Elif, lâm, mîm. Rum(lar) yenildi"

2 Bütün müneccimler yalanc›d›r.

3 *Kur’ân,* en-Neml, 65; "Allah'tan baflka kimse gayb› bilmez"

Ba‘dehu hakîkatü'l-hâl fâtih-i Usturumça Gâzî Hudâvendigâr (...) Sultân Murâd-› Evvel sene (---) târîhinde Kosova'da Seleflldi kral ile ceng-i azîm edüp yedi kerre yüz bin aded küffârlar› dendân-› tî€dan geçirüp kendüleri lâfle-i murdâr küffâr› seyr [ü] temâflâ edüp,

"‹lâhî, havl [ü] kuvvet [ü] kudret [u] nusret senindir. Bu gazâda hikmetin vard›r" deyü hamd ederken hemân lefller içinden Milofl Koblaki nâm bir kefere kalkup Sultân Murâd'›n yakas›na yap[›fl]up hançer-i fecâm›yla Murâd Hân'› ura ura flehîd eder. Bir rivâyetde bu mel‘ûn elçilikle gelüp Murâd Hân'›n destin bûs ederken b›ça€›yla taht üzre Murâd Hân'› urup flehîd edüp Milofl Koblaki kâfiri dahi pâre pâre edüp Murâd Hân'›n kalbini Kosova'da Pirifltine flehri kurbunda Klab nehri kenâr›nda bir kubbe içre defn edüp vücûd-› Murâd Hân'› Bursa'ya götürüp Eski Kapl›ca câmi‘inde türbe-i pür-envâr›nda defn ederler.

Ol zamândan berü an›niçün elçilerin iki taraf›ndan kapuc›lar kethudâs› ve (---) yap›flup yer öpdürüp andan sonra tahtdan afla€› enmifl bir uzun yeni elçilere öpdürmek kânûn olmufldur.

Hâs›l-› kelâm Aya Nataca hakîmin Usturumça kal‘as› kapusu üzre kazu[p] yazd›€› târîh-i rumûz [u] künûz cümle zuhûr etdi.

Ez în-cânib bu Usturumça kal‘as› Rûmeli eyâletinde (---) sanca€› hâkinde (---) hükûmetdir. Ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâd›r.

Ve nâhiyesi cümle (---) aded kurâlard›r. fieyhülislâm› [ve] nakîbü'l-eflrâf› ve a‘yân [u] eflrâf› ve sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve flehir voyvadas› ve muhtesibi ve bâcdâr› vard›r, ammâ iç el olmak ile kal‘as› harâba yüz dutup dizdâr› ve neferâtlar› yokdur. Lâkin Bulgar martolos kefere neferleri vard›r.

Eflkâl-i kal‘as›: Bir püflte tell-i bâlân›n taht›nda bir vâsi‘ dereli fezâ aras›nda flekl-i muhammesden tûlânî bir seng binâ-y› fieddâdî kal‘a-i Âdî'dir kim ‹skender-i Yûnân'dan berü köhne binâ olup niçe yerleri rahnedâr olup içinde deyyâr bir dâr-› diyâr olmayup ancak k›fl günleri koyunlar ve keçiler ile kefere çobanlar sâkin olurlar. Zamân-› kadîmde bir sa‘b ve metîn ve müstahkem kal‘a imifl. Cirmi iki bin üç yüz ad›md›r. Ve üç kapusu vard›r.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Bu flehir hâlâ flehr-i Siroz'a iki konakdan sehel nâk›sda var›lup Serez flehrinin flimâlinde ve Serez an›n cenûbunda vâki‘ olmufldur, ammâ Zihne ve D›rama dahi yak›nlard›r. Bu flehreyn-i ma‘mûreynler Usturumça'n›n k›blesinde birer merhaleden mesâfe vâki‘ olmufllard›r.

Der-vasf-› afla€› flehr-i Usturumça

Gâyet ma‘mûr [u] âbâdân flehr-i amâristân olup bir bay›rl› dereli ve depeli yere vâki‘ olmufldur. Cümle bâ€ u bâ€çe ve hadîka-i r›zvân misilli rabât-› azîmdir, ammâ etrâf›nda kal‘as› yokdur. Cümlesi iki bin k›rk aded tahtânî ve fevkânî serâpâ kârgîr binâl› kat-ender-kat cümle la‘l-gûn kiremit örtülü ma‘mûr u âbâdân hâne-i zîbâlard›r.

Der-aded-i esmâ-i sarây-› a€avât: Cümleden (---) sarây› (---) (---) (---) (---) (---) (---) ***[375a]***

Kamusu on dör[d] aded mahallâtlard›r, ammâ müslim mahalleleridir. Ve üç aded kefere-i fecere mahalleleridir. Ve mahalle-i Yahûdîlerdir, ammâ Ermenî kefereleri yokdur, gelüp giderler. Evvelâ (---) mahallesi ve (---) mahallesi (---) (---).

.....(1 sat›r bofl).....

Ve dükelisi (---) aded mihrâbd›r. Evvelâ (---) câmi‘i,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ma‘lûmum olan bunlard›r.

Ve hepisi (---) aded mahalle mesâcidleridir. Evvelâ (---) mescidi,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ve umûmisi (---) aded medrese-i tâlibând›r. Evvelâ medrese-i (---),

.....(1.5 sat›r bofl).....

Olancas› alt› aded mekteb-i s›byând›r. (---)

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ve bar›s› (---) aded tekye-i abdâl-› Âl-i Abâyând›r.

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ve bardas› lisân-› No€ay üzre (---) aded hammâm-› dilsitând›r. Evvelâ (---) hammâm›, rûflen binâd›r. (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Ve olandas› 500 aded çârsû-y› bâzâr-› sultânîdir, ammâ bezzâzistân› yokdur. (---) (---) (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Ve hemusu yedi aded hân-› tüccârânlar› vard›r. Evvelâ,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ve hamusu on iki aded çeflme-sârlar› vard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Âb [u] hevâs› ve mahbûbu ve mahbûbesi gâyet latîf ve nerm [ü] râm ve ten-dürüst ve sîm-endâm pençe-i âfitâb mehtâb güzelleri olur.

Ve bâ€ u bâ€çesi (---) aded cinîn-i gaytân müflebbek bostânlard›r kim (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Ve kenîsesi cümle (---) aded bî-medh düyûr-› râhibând›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Ve mihmânhânesi cümle üç aded kârbânsarây-› âyende vü revendegân-› hasbîleri var. Cümleden (---) (---) (---) (---).

Ve gurebâlar vekâlesi cümle alt› aded bekâr odalar› var kim içinde garîbü'd-diyâr müsâfirînden erbâb-› ma‘ârif erbâb-› sanâyi‘ âdemler olur.

Ve yekûnîsi halk›n›n bir alay o€uz tâ’ifedir. Ve sulehâ-y› ümmetden ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at hâl sâhibi Yörük âdemleri vard›r.

Ve cem‘âs› halk›n›n kâr [u] kisbleri beyâz abâ dokuyup Dolyan bâzâr›na götürüp fürûht ederler, ammâ latîf abâ ve ihrâmlar ifllerler.

Ve ümmetâs› avretlerinin ve erlerinin ço€u beyâz süd gibi abâ ferrâce ve abâ dolamalar geyüp pâk ü pâkîze olup tâ‘at ederler.

Ve cümletâs› evlerinin yüzleri cânib-i cenûba ve taraf-› garba nâz›r olup cümle sokaklar› pâkdir. Câbe-câ yerlerinde d›raht-› azîmler dikilidir.

Ve âmmetâs› iki aded me’kel-i imâret-i dâru'l-›t‘âm› vard›r. Evvelâ, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve hemetâs› mahsûlât›n›n bu€day ve arpas› ve pembesi ve (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Usturumça: (---) (---) (---) (---) (---) (---) *[375b]*

Der-ziyâretgâh-› meflhed-i kubûr-› mevtâ-y› flehr-i Usturumça

Evvelâ Tekye câmi‘inde ziyâret-i efl-fieyh Vildân Efendi. Ve Kûhî Efendi; ulemâ-y› Kûhistân'dan olup Kûhistân kitâb›n h›fzen tekmîl etdi€inden Kûhî Efendi derlermifl. Niçe yüz mücelled kitâb-› mu‘tebere te’lîfâtlar› vard›r. Ve ‹mâm-› hümâm Azîz Efendi. Ve Sofyavî Bal› Efendi halîfesi Nûrî Efendi. (---) (---).

.....(1 sat›r bofl).....

Ve dahi e‘azze-i kirâmdan niçe yüz meflâyih ziyâretgâhlar› vard›r, ammâ ziyâret etdi€imiz bu meflhûr-› âfâk kümmelîn evliyâ-› ›zâmlard›r. *Kaddesenâllâhu bi-s›rr›hi'l-azîz.*

Andan bu flehir a‘yânlar›yla vedâ‘laflup ve yarar refîk vesîleler alup bu flehirden (---) tarafa (---) sâ‘at gidüp (---) (---) (---) andan,

Evsâf-› cem‘iyyet-i kübrâ mahalli Dolyan panayuru

(---) sanca€›nda Usturumça kazâs› hudûdunda bir mesîregâh d›rahtistân-› çerâgâh fezâ-y› lâlezârda ve bir düz vâsi‘ mahsûldar murgzâr zemînde kal‘a-misâl dörd taraf› porta kapulu hân-› azîm gibi tahtânî ve fevkânî müte‘addid kârgîr binâl› odalar› va sadranç nakfl› tarh olmufl tarîk-i âmlar›n›n yemîn ü yesârlar›nda cümle binden mütecâviz dükkânl› serâpâ kiremitli ma‘mûr [u] âbâdân bir panay›r yeridir kim (---) binâs› olup (---) vak›fd›r.

Kapular› üzre sarây-› azîmler olup cem‘iyyet-i bâzâr günleri hâkimler ve kad›lar ve serdârlar bu sarâylarda askerleriyle sâkin olup hükûmet ederler. Ve emînlerin bâzârdan hâs›l olan öflr-i sultânî konacak emîn odalar› ve mahzenleri vard›r.

Y›lda bir kerre kiras mevsiminde bu fezâya yüz bin benî âdem Rûm ve Arab u Acem ve Hind ü Sind ve Semerkand ve Belh [u] Buhârâ ve M›s›r u fiâm ve Irâk'dan ve cemî‘i Dib Frengistân'dan ve'l-hâs›l ekâlîm-i seb‘adan cemî‘i tüccârân-› berr [ü] bihârânlar›n hamusu metâ‘-› firâvânlar›yla bu panay›ra cem‘ olup çârsû-y› bâzâra getirenlerden mâ’adâ taflra vâdîlerde niçe bin hayme ve hargâh ve bârgâh ve külbe-i ahzânlar çalas ve malafl palafldan kurulup bir ordu-y› bâzâr tüccâr› kurulur kim gûyâ ‹skender-i Kübrâ yâhûd Keyhusrev-i Dârâ ordusu olup bu vâdî âdem deryâs›yla pür olup niçe kerre yüz bin yük metâ‘lar elbette meydâna ç›kup fürûht olup ve niçe yüz bin yük metâ‘lar al›nup kufl südü ve âdem südü ve arslan südü dahi bulunur. Kufl südü yumurtad›r, âdem südü avret südüdür, arslan südü flarâb-› bî-hicâbd›r. Anlar dahi bulunur. Hattâ yumurta envâ‘›ndan deve kuflu yumurtas› ve âdem yavrusu ve körpe âdem kuzusu ve ci€er-kûfleleri bulunur.

Ve ol bâzâr günleri cemî‘i kurâ ve kasabât u flehirlerden cemî‘i esnâf-› me’kûlât [u] meflrûbâtç›lar ve habbâzîn ve tabbâhîn [ve] debbâ€înler gelüp haymeleriyle niçe bin dükkânlar (...) gûyâ cemapur askeri ordusu olup izdihâm-› benî âdemden omuz omuzu sökmez olup k›rk gün k›rk gece germâ-germ bâzâr-› mahabbet durup her eflyâ-y› metâ‘dan fürûht olunur.

Hattâ avretler bile gizli metâ‘lar›n âflikâre satarlar. Niçe bin âdem mâl-› Kârûn'a mâlik olup ve niçe bin âdemler ayfl [u] ›flret sefâhatiyle bir akçeye ve bir cübbeye ve habbeye muhtâc olurlar. Hattâ bu cem‘iyyet-i kübrâda koyun bâzâ[r]› baflka olup niçe kerre yüz bin aded gûsfend ve keçi fürûht olunur.

Ve At meydân› bâzâr›nda niçe bin at ve kat›rlar fürûht olunur. Ancak Rûmeli'nde deve olmamak ile flütür bâzâr› yokdur. Ve s›€›r ve câmûs bâzâ[r]› vard›r.

Ve ‹bn-i âdem bâzâr› olup niçe bin pençe-i âfitâb mehtâb mahbûb ve mahbûbe k›zlar ve o€lanlar bey‘ u flirâ olunur.

Ve Kara Zengî Arablar bâzâr› baflka durup hemân k›rk elli bin âdemler gelüp kara Arablar al›rlar, zîrâ bu diyâr karalar ve kar›lar gâyet makbûl kölelerdir.

Ve cemî‘i esnâfânlar›n birer mahalde sâkin olduklar› çârsûlar› vard›r. Ve niçe yüz bin gurufla mâlik a€›r bâzergânlar mezkûr kal‘a-misâl olan yerdeki dükkânlarda ve müte‘addid kiremitli kârgîr binâl› evlerde sâkin olup cümle dîbâ flîb ve zerbâf ve

dârâyî ve kemhâ-y› atlâs ve katîfe ve sereng ve la‘l yâkût ve zümürrüd ve elmâs ve seylân ve zeberced ve fîrûze ve incü ve akîk-i Yemenî ve aynü'l-h›rr ve aynü'l-hir ve aynü's-semek ve niçe bin gûne cevâhir-i kâmyâb makûlelerin bu meydân-› mahabbete koyup her dükkânçenin rûy› bezekistân-› arûsek nakfl-› nigârhâne-i Çîn-misâl olup her metâ‘-› nâdirât girân-bahâlara fürûht olunur, zîrâ bu kal‘a gibi hân bâzâr› mahfûz yer olmak ile her ki[me]sne metâ‘-› zî-k›ymetin rûy-› dükkâna ç›kar›r. ***[376a]*** Ammâ bu a€›r bâzergânlardan mâ‘adâs› taflra panay›r çârsûsundaki dükkânlarda ve çad›rlar›nda bey‘ u flirâ ederler.

Bu sahrâ-y› Tîh içre niçe bin dükkânlar ve niçe bin hayme vü hargâhlar yap›lup yigirmi otuz bin koliva ve çad›rlar ve kilimden ve ihrâmlardan köfle köfle sâyebânlar s›ra s›ra koyulup bu sahrâ-y› çemenistân hayemâtlar ile lâlezâr-misâl olup bey‘ [u] flirâlar ederler.

Ve matbah-› Keykâvuslar›ndan mâ‘adâ belki bin yerde koyun ve kuzular bütün bütün kebâblar çevirilmededir.

Ve binden mütecâviz kahvehâne ve bozahâne ve meyhâneler vard›r ammâ kim kâdirdir kim haddinden ziyâde bed-mestlik edüp gavgâ ve cidâl ede, hemân Serez flehri mollas› ve yeniçeri kollu€u çorbac›s› emîn voyvadas› ve mütevellîsi cümle bunda âmâde olup gavgâ edenlerin hakk›ndan gelüp ta‘zîr ü tecrîm ederler gâyet emân yerdir.

Ve cemî‘i rûy-i arzda ne kadar lu‘bedebâz ve bâzbâzânlar var ise meydânlar ve hayemâtlarda hok-kabâz ve surâhîbâz ve cânbâz ve kumârbâz ve sûretbâz ve kâsebâz ve gürzbâz ve kûzebâz ve zorbâz ve resenbâz ve flu‘lebâz ve kuklabâz ve flebbâz ve hayâlbâz ve hîlebâz ve perendebâz ve sinibâz ve kadehbâz ve flîflebâz ve âteflbâz ve tâsbâz ve kadehbâz ve taflbâz ve çemberbâz ve flemflîrbâz ve ayubâz ve maymûnbâz ve keçibâz ve h›mârbâz ve matrakbâz ve kemendbâz ve y›lanbâz ve kumârbâz ve kuflbâz ve kay›flbâz ve kâ€›dbâz ve âyînebâz ve çanakbâz ve kellebâz ve'l-hâs›l cemî‘i dünyân›n erbâb-› ma‘ârif bâzbâzânlar› ve cemî‘i ilm-i sîmyâya mâlik veled-i zinâlar› bu cem‘iyyet-i kübrâda bulunup cemî‘i hayemâtlarda ve çârsû-y› bâzârlarda her diyâr›n hânendegân sâzendegân rakkâs-› mutr›bân kaflmerân mudhikân meddâhân gazelhânlar› ve pehlivân-› kûfltegîrân kemândârân dilîrân dilberân-› mahbûb-› zemânlar› ve âfl›kân-› sâd›kân gûyendegân bintân-› zenânlar› bile cümle bu bâzâr-› hüsnde mevcûd olup bir cem‘iyyet-i kübrâ olur kim bunu görmeyen ve M›s›r'da Nîl kesimin görmeyen ve M›s›r kurbunda fieyh Seyyid Ahmedü'l-Bed[ev]î ve efl-fieyh ‹brâhîm Dessûkî mevlûdlar›n görmeyen bu cihânda ifnâ-y› vücûd edüp çok fley gördüm demesin. Bu cem‘iyyet-i âlînin geceleri Kadr ve rûzlar› rûz-› fîrûz-› nevrûz-› Hârezmflâhîdir.

El-hâs›l bu kârhâne-i bâzârda herkese ne takdîr olundu ise an› kâr [u] kisb edüp kimisi yollarda mâldan ve baflıdan ayr›lup bâkî kalanlar bu ›yd-› adhâ-misâlden sonra herkes vatanl› vatanlar›na gidüp bu cem‘iyyet yerinde bir âdem âdemî-zâd kalmayup suyu sovulmufl de€irmene dönüp "Âyâ bu meydânda âdem ve âdemî-zâd var m›yd›?" deyü âdem ibret alacakd›r, gûyâ hemân bu dünyâ bir kârhâne-i hayâl-i hâbd›r. Hemân ârif-i billâh olan fânî dünyân›n hâlin bu mahalde dahi anlayup âlâyifl-i dünyâdan el çeker. Bir temâflâ-y› garîbe ve acîbe seyrângâh-› cihând›r kim amâristân› da böyledir.

Ba‘dehu bundan sonra 5 sâ‘at k›ble taraf›na ormanl› ve cengelistânl› yerleri ubûr edüp,

Karye-i Maçko: Kâfir köyüdür ve Selânikli Ramazân A€a'n›n ze‘âmetidir. Cümle yüz aded hâne-lerdir.

Andan yine k›bleye 6 sâ‘at bir yayla yukaru gidüp,

Sitâyifl-i kasaba-i müzeyyen Petriç

Lisân-› S›rf'da (---) demekdir. Rûmeli eyâleti vezîrinin hâss› voyvadal›€›d›r. Yüz elli akçe kazâ ve nâhiyesi seksen aded kurâd›r. Sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve muhtesibi [ve] bâcdâr› vard›r. Cümle iki yüz k›rk aded bâ€çeli ol kadar ma‘mûr de€il kiremitli ve tahta ve saz örtülü evleri var.

Cümle iki mahalledir. Bir mahallesi pafla hâss›d›r ve bir mahallesi Sofyal› fieyhzâde Mustafâ A€a'n›n serbest ze‘âmetidir. Cümle bir câmi‘i ve cümle bir mescidi ve cümle bir sûhtevât hücreleri ve cümle bir mektebi ve cümle bir aded fukarâ tekyesi ve cümle iki aded hân› ve cümle bir aded kesîf hammâm› ve cümle elli mikdâr› dükkân› var. Ol kadar ma‘mûr kasaba de€ildir, zîrâ kûhistân ve da€›stân içinde vâki‘ olma€ile cânib-i erba‘as›nda da€lar› evc-i âs›mâna ser çekmifldir.

Ve ç›nâr ve kavak ve mîfle ve pelid ve gürgan ve karaa€açl›k ve kestâneli€i cihân› dutup Bursa kes-tânesi kadar meyvesi niçe vilâyetlere ve Sofya'ya gelir.

Bu da€larda hayduk harâmî kefereleri çoklu€un-dan bu kasabada ehl-i ›rz âdemler sâkin olamad›k-lar›ndan bu rabta ol kadar amâr de€ildir.

Husûsan sene 1062 târîhinde Melek Ahmed Pafla efendimizle Sofya-i sâfiye vâlîsi iken Kemalî Halîl A€a ile ol da€lara on bin aded re‘âyâlar ile pür-silâh olup hayduk kâfirleri flikâr ederken bu da€larda ***[376b]*** günde k›rk elli aded s›€›r kadar s›€›nlar ve karacalar ve tablal› ve ya€mu[r]calar ve bu kadar tavflanlar sayd [u] flikârlar edüp kanl› kebâblar yeyerek beher yevm k›rk elli mikdâr› hayduk kâfirleri dahi davullar› ve zurnalar› ile kefereleri sayd edüp mezkûr Petriç kasabas›nda ve Köstendil flehrinde ve Dobniçse kasabas›nda ve Samakov flehrinde ve Sofya

flehrinde sayd olunan kâfirleri cümle köfle köfle salb edüp gazâlar etdik.

El-hâs›l bu Petriç da€lar› yaman ibret-nümâ kûh-› bâlâlard›r kim bir ucu tâ Alman da€lar›ndan ve Bosna ve Hersek ve Destpot da€lar›ndan ve Koca da€lar› ve Çemerne ve Banya ve Yanya yaylas›ndan ve Ufltuk yaylas› ve Rila'n›n da€lar›ndan bu Petriç da€lar›ndan ve S›çanl›(?) ve Siroz yaylas› ve Ferecik ensesinde da€lar tamâm olup deryâ afl›r› Bursa ensesinde cebel-i Ruhbân ya‘nî Keflifl da€›na var›r.

Ol dahi Sivas ve Mar‘ayfl ve Erzurûm'da Bingöl yaylas›na, andan kûh-› A€r'ya ve kûh-› Demâvend ve kûh-› Bîsü[tû]n'a ve kûh-› Nihâvend'e ve andan tâ Hindistân'a var›nca yedi koldan rûy-› arza yay›lm›fl kûh-› bâlâlar kim cümle yüz k›rk sekiz aded sun‘-› Hudâ kûh-› azîmlerdir.

Bunlar›n hakk›nda Hazret-i Allâh sûre-i Nebe'de [1] ÞT«‰A› buyurmufldur.

Ve sûre-i (---) [2] ‰A†A,«‰lœ†« buyurmufldur kim ehl-i müfessirîn, "Mekâlîdden murâd ulu da€lard›r kim rûy-› arza kilid gibi mekâlîdler" deyü tefsîr etmifller.

Hakkâ ki im‘ân-› nazar ile nazar olunsa bu Petriç da€lar›n ve gayri kûhlar›n gördükde âdem âlem-i hayretde kalup hakîr Evliyâ-y› bî-riyâ gibi vâlih ü sergerdân olur.

Ba‘dehu Petriç kasabas› hudûdundan flarka korular ve azîm da€lar eteklerin geçerek ve ma‘mûr kurâlar ubûr ederek konup göçerek ve yiyüp içerek 6 sâ‘at gidüp,

Der-vasf-› kasaba-i Menlik

Sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) (---) (---) dir. Bu dahi Köstendil topra€› hükmünde voyvadal›kd›r ve yüz elli akçe kazâd›r. Nâhiyesi (---) kurâd›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr[›] ve muhtesibi ve bâcdâr ve flehir kethudâs› vard›r. Ammâ lisân-› Arab üzre mennîk demek kabaca ve kabîhce ism-i ma‘yûbdur. Lâkin flehrinin amâristân› bir dereli ve depeli yerde sâfî bâ€ u bâ€çeli bir flîrîn ve ma‘mûr ve müzeyyen flehr-i azîm-misâl kasaba-i âbâdând›r. Cümle (---) aded kiremitli ve tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› vâsi‘ hânedânlard›r.

Ve cümle (---) aded mahallâtlard›r. Ve cümle (---) aded mihrâbd›r, ammâ çârsû içinde (---) câmi‘i kiremitli ve serâmed minâreli ve cemâ‘at-i kesîreye mâlik câmi‘-i pür-envârd›r. Ve

.....(1 sat›r bofl).....

meflhûr câmi‘lerdir.

Cümle (---) aded mahalle mesâcidleridir. Evvelâ (---) mescidi, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded medrese-i tâlibân-› müfessirând›r. Evvelâ, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle 3 aded mekteb-i dâru't-ta‘lîm-i s›byân-› necîbând›r. Evvelâ, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded ---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded tekyegâh-› fukarâ-y› mecâzibând›r. Evvelâ, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded hammâm› vard›r, ammâ ev hammâmlar› çokdur. Evvelâ çârsû içinde, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded hân-› sevdâgerân› vard›r. Evvelâ, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded dükkânlard›r, ammâ kârgîr binâ bezzâzistân› yokdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle

.....(1 sat›r bofl).....

Ve cümle,

.....(2 sat›r bofl).....

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› kasaba-i Menlik: Bu rabta-i zîbâ içre haftada bir cem‘iyyet-i kübrâl› bâzâr-› azîm durup cemî‘i zî-k›ymet metâ‘lar bî-k›ymet ve bî-minnet bulunur. Ekseriyyâ halk› ehl-i hidmet ve având›r, ammâ Yörük tâ’ifesinden hâl sâhibi sulehâ-y› ümmetden âdemleri vard›r. ***[377a]***

Andan kalkup cânib-i flarka 12 sâ‘at gidüp el-›yâzen billâh sa‘b ve mahûf yollar ve beller ile **S›rbin yaylas›**n aflarken kâh piyâde ve kâh esb-süvâr olup niçe gûne renc-i anâlar çekerek,

Menzil-i karye-i S›rbin: Bir yaylal› ve balkanl›k içre ma‘mûr Bulgar keferesi köyüdür ve serbest ze‘âmetdir.

Andan yine flark taraf›na (---) sâ‘at gidüp ma‘mûr u âbâdân kurâlar geçerek ve ibret-nümâ temâflâlar ederek ubûr edüp,

Der-evsâf-› kasaba-i flîrîn ü dilküflâ Vetirne

Vech-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) dir. (---) sanca€› hükmünde olup vâlîsi ve kad›s› ve voyvadas› ve muhtesib hâkimisi ve bâcdâr›s› ve sipâh kethudâyerisi ve yeniçeri serdârîsi ve harâc a€as› ve flehir kethudâs› ve k›rk sekiz pâre nâhiye kurâs› vard›r, ammâ müftîsi ve flürefâ efendisi yokdur.

Ve cümle (---) aded kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› ma‘mûr ve mükellef gül-i gülistân ve bâ€ [u] bostânl› ve porta kapulu ve flâhniflîn ve revzenli ve serâmed bacal› müzeyyen büyût-› ra‘nâlard›r.

Cümle (---) aded mahallât-› müslimîndir. Befl aded Bulgar ve Rûm ve S›rf keferesi mahallâtlar›d›r.

---

1 *Kur’ân,* Nebe 7; "Da€lar› birer kaz›k"

2 *Kur’ân,* Zümer, 63;"Göklerin ve yerin anahtarlar› O'nundur"

Cümle (---) aded câmi‘-i a‘yân-› kibâr sâhibü'l-hayrâtd›r. Evvelâ çârsû içinde (---) câmi‘i, cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir serâmed minâreli câmi‘-i zîbâd›r. Ve (---) câ

.....(1 sat›r bofl).....

meflhûr ma‘bedgâhlar bunlard›r.

Ve cümle (---) aded mahalle mezkitleridir. Cümleden, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded medrese-i hocagând›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded mekteb-i ci€er-kûfle-i püserând›r(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded hânkâh-› erbâb-› tarîkând›r.(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded hammâm-› râhat-› cân-› cânând›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded hân-› bâzergân-› sevdâgerând›r.(---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded sûk-› sultânî ehl-i sanâyi‘ând›r, ammâ kârgîr bezzâzistân› yokdur. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded çeflme-sâr-› âb-› hayvând›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümle (---) aded sebîlhâne-i cân-sitând›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Ve cümleden âb [u] hevâs› latîf oldu€undan gâyet mahbûbu ve mahbûbesi memdûh-› âlem dilberân› ve bintân-› mü’eddebeleri vard›r.

Ve cümle (---) aded etrâf›nda bâ€-› ‹rem-misâli hadîka-i ravza-i cinânl› ve müflebbek bostânlar› var kim her birinin vasf›nda lisân kâs›rd›r.

Ve cümle memdûhât›ndan Vetirne tütünü misk [ü] amber-i hâm râyihal›d›r kim Yenice duhân›ndan latîf misk-bû tütünü olur.

Ve cümleden meflhûr Vetirne'nin k›rbo nâm küçücük Kirmast› flehri mast›s› gibi k›rbo köpecikleri yüz ve yü[z] elli dirhem gelir tennûr za€arc›klar› ve seyishâne köpecikleri olur kim rûy-› arzda eyle mudhik ve kaflmer ve cerî ve gazûb ev bekçisi kelb-i mu‘allemcikleri olur kim bir diyârda olmaz. Ve elmas› ve ayvas› dahi memdûhdur.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-flerh-i tetimme-i flehrengîz-i flehr-i Vetirne: Bu flehr-i Vetirne Demirhisâr'›n garbîsi taraf›nda vâki‘ olup mâbeyne-hümâlar› iki menzilden karîb olup aralar›ndan nehr-i Orfan cereyân eder, ammâ Vetirne'ye sehel karîb akar.

.....(2 sat›r bofl).....

Bu mahalden hakîr afla€› Gümülcine yollar›na gitmeyüp zîrâ ol yollarda olan kurâ ve kasabâtlar› cümle gördü€ümüz içün bir gayri semtden Edirne'ye gitmek içün Filibe yollar›n ârzû edüp Vetirne'den kalkup flimâl taraf›ndaki sa‘b (ve) da€lar› aflup ***[377b]*** 9 sâ‘atde ma‘mûr kurâlar ubûr edüp,

Menzil-i karye-i Avc› Yurdu: Müselmân köyüdür. Cümle halk› ehl-i tevhîd Yörükând›r. Kârlar› abâ ve kebe ve ihrâm iflleyüp zirâ‘at edüp kifâflan›rlar. Ve bir mescidi ve k›rk elli aded hâneleri var.

Andan yine semt-i flimâle 12 sâ‘at bir yaylak-› azîmi aflup Istanimaka kasabas› içinden cereyân eden **nehr-i (---)** kenâr›nda kurâlar› geçüp,

Menzil-i karye-i Kiliseli: Seksen evli kefere köyüdür ve Istanimaka hudûdunda ze‘âmetdir.

Andan ale's-sabâh yine mezkûr nehir kenâr›nca sarp tafllar içre atlar›n na‘llar› dökülerek 8 sâ‘atde,

Evsâf-› flehr-i bî-bekâ, ya‘nî kal‘a-i ibretnümâ Istanimaka

Sebeb-i tesmiyesi (---) (---) (---) (---) dir. Bânîsi be-kavl-i müverrihîn Yanvan Filibe-i Makedon kal‘as›n binâ eden Makedon kral›n binâs› olup yayla sarây› imifl. Hâlâ eser-i binâlar› niçe yerlerde zâhir ü bâhirdir.

Ba‘dehu sene (---) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr Sultân Murâd-› Evvel ‹drivne flehrin feth edüp andan flehr-i azîm Makedonya-i Filibe'yi dahi feth etdikde bu Istanimaka kefereleri gulgule-i asâkir-i ‹slâma tâkat getiremeyeceklerin müflâhede edüp amân ile bu kal‘a-i Istanimaka'y› Gâzî Evrenos'a teslîm ederler. Hâlâ Süleymân Hân tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde Süleymân Hân vakf› olup Filibe nâz›r› taraf›ndan mütevellî hâkimdir. Yüz elli akçe pâyesiyle kazâd›r. Amâ Filibe monlas›na ilhâkd›r.

Nâhiyesi k›rk pâre ma‘mûr u âbâdân kurâlard›r. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› hükmündedirler, zîrâ Filibe bir sâ‘atlik yerdir kim flimâl cânibinde Filibe kal‘as› ve minâreleri görünür. Ammâ bu Istanimaka kal‘as› bir bay›r dibinde bir vîrân harâb u yebâb kal‘ad›r. Ancak bay›r bafl›nda bir kulle ma‘an kilisesi kalm›fl bir kiremitli deyr-i sa€îrdir. Ve papaslar› ahmak ve sa€›rd›r.

Ammâ bu flehir iki aded varofldur. Biri cereyân eden nehrin kal‘a taraf›nda vîrân kal‘a dibine dek varm›fld›r. Cümle üç yüz aded bâ€l› ve cinînli ve serâpâ kiremit örtülü vâsi‘ havl›l› serâpâ kefereler sâkin olur, aslâ müselmân yok bir büyük kasaba-i ra‘nâd›r. Cümle yüz mikdâr› dükkânlar› var, her gûne esnâf bulunur. Ve ba‘z› berber ve na‘lbend ve derzî gibi müslim ehl-i h›refler vard›r, ammâ bu varoflda sâkin olmayup kuyunun karflu taraf›nda olurlar.

Ve cümle iki hân› var kim ebnâ-y› sebîl içün kârbânsarây-› hasbîdir. Ve hânlar önündeki meydânda tâ kâfir zamân›ndan kalm›fl bir âb-› hayâtdan niflân verir kuyusu var kim ç›kr›k›nda zencîrler ile suyu çekilüp cümle ahâlî-i vilâyet andan nûfl edüp def‘-i atflân ederler, zîrâ k›fl günleri bu flehir içre cereyân eden nehr-i Istanimaka donup bu kuyu ol zamân ›ss› olup andan nûfl ederler. Ve bu varoflda üç aded kefere kenîseleri vard›r, ammâ biri mükellefdir.

Ba‘dehu bu kuyu önünden flark cânibine çarsu içre gidüp mezkûr nehir üzre üç yerden yüzer ad›m a€aç cisirlerden ubûr olunup karflu tarafda,

Der-vasf-› varofl-› müslimât: Cümle yüz aded kiremitli ve cümle bâ€-› hadîkal› tahtânî ve fevkânî kârgîr binâl› vâsi‘ havl›l› sarây-misâl pâk ü pâkîze ve küflâde hânedânlard›r. Karflu kefere varoflu gibi d›yk ve muzlim de€lidir. Cümle bir mahalle ve cümle bir câmi‘ (ve) kârgîr minâreli ve serâpâ kiremit örtülü ma‘bedgâhd›r. Cümle iki aded mahalle zâviyesi ve cümle bir sûhtevât hücreleri ve cümle bir aded mektebi ve cümle bir aded tekyesi ve cümle bir aded hammâmc›€› ve cümle on yedi aded dükkânlar› var, gayri fley yok bir küçücük flîrîn rabta-i zîbâd›r, ammâ halk› ankâlard›r. (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---).

Andan kalkup flark taraf›na gidüp, **karye-i Arnavud** andan **karye-i Çervina** andan **karye-i Yukaru Tahtal›** andan **karye-i Afla€› Tahtal›** andan,

Karye-i Büyük Arnavudlu: Koca Mevlevî Vezîria‘zam Mehemmed Paflazâde Süleymân Be€'in serbest ze‘âmetidir kim bir de€irmenli ve bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr köydür. Bu köyleri ubûr ederken Filibe flehri flimâl taraf›nda da€lar›n ard›nda kalup hakîr andan yine flarka niçe ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar geçerek,

Karye-i Papas: Bu dahi kefere köyü ve ze‘âmetdir.

Andan cânib-i flimâle giderken **Mufltal› yaylas›**n (---) sâ‘atde evc-i âs›mâna ç›kup niçe kerre yüz bin d›raht-› sun‘-› Hudâ'y› temâflâ ederek yokufl afla€› enüp bir hayli yer gidüp,

Karye-i Bardakç›lar andan **karye-i Yenice:** Bu iki aded kurâlar Rûmeli eyâletinde *[378a]* Çirmen sanca€› hudûdundad›r ve bu kurâlar **Mufltal› suyu kenâr›nda ammâ Ma‘den deresi** derler, niçe yüz aded su de€irmenleri vard›r.

Der-vasf-› ma‘den-i fleb-i zergerî

Bu mezkûr dere içre sekiz yerde la‘l-gûn kuyumcular flebi ç›kar kim bir temâflâ-y› azîmdir. Bu derede olan kefere kurâlar› cümle fleb ç›karma€a me’mûr olup sâ’ir tekâlîf-i flâkkadan mu‘âf [u] müsellemlerdir, ammâ müselimler de€illerdir. Cümle mîrî mâld›r kim defterdâr taraf›ndan baflka emânetdir kim yedi yük akçe iltizâmd›r. Her kim fleb serîka ederse tecrîm edüp haps-i ebed edüp ma‘dende pâybeste ve dil-haste beste-i zencîr olup esîr gibi hidmet eder.

Bu flabdan kuyumcular alup gümüfl a€ard›rlar.

Ve avretler edebde ferc-i kabîhlerine sürüp dara c›k küsâm eder gâyet nâfi‘dir.

Ve ishâle hem-çünân aç karn›na iki nohud dânesi kadar bu flabdan tenâvül edenin ishâl kan› bi-emri Hudâ kat‘ olur, ammâ kesret üzre isti‘mâl etmeye, yüre€i bozar, ammâ cümle yürekdeki kurdu k›rar.

Hattâ bu dere içre depe depe niçe yerde fleb kümeleri püflte püflte olup y›€›l› durur.

Bu derede fleb ma‘d[en]i oldu€undan cümle nebâtlar› ahmer-gûn olup cümle sular› da bâde-i hamrâ gibi k›rm›z›-gûn cereyân eder, andan bir mahlûk-› Hudâ nûfl etmez. Âdem sehel nûfl etse a€z›n burufldurur. An›niçün gayri sular ile cereyân edüp gelen bal›klar bu fleb suyuna dâhil olunca cümle sermest olup taflra kenâra gelüp cümle kurâ halk› sayd edüp kifâflan›rlar, ammâ lezîz semekleri olur.

Ve bu Ma‘den deresi ve Mufltal› suyu ikisi bir olup Edirne yolunda nehr-i Meriç'e Harmanl›k hân› kurbunda mahlût olur.

Ve bu ma‘den sular›ndan yukaru gayri bal›klar afla€› akma€a Ma‘den suyundan korkarlar kim cümle mâhîler Mufltal› suyunda gâyet çokdur, zîrâ yayladan ener bir âb-› hayâtd›r kim Mufltal› suyu derler. Ma‘denden afla€›s›na Ma‘den suyu derler. ‹ki cânibi ma‘mûr u âbâdân kurâlard›r.

Ve bu dere tâ Mufltal› yaylas›ndan tâ Harmanl›k hân› kurbunda nehr-i Meriç'e mahlût olunca bu dere dör[d] yüz yigirmi kerre yigirmi sâ‘atlik yerde azâb-› elîm çekerek geçilir, gayri yol yokdur. ‹ki cânibleri flâhin yuval› kayalard›r kim sa‘âdetlü pâdiflâh›n flâhincibafl›s› hükmünde olup bu kayalarda baflka dîdebân sayyâdlar› vard›r kim kemendlerle kayalardan âdemler enüp flâhinleri âsitânelerinden sayd ederler, temâflâgâhd›r.

Sa‘b dere oldu€undan âdem bu dereyi geçe geçe bîzâr olur, ammâ ganîmet ve ma‘mûr derelerdir. Andan gidüp,

Menzil-i karye-i K›n›kl›: K›rk aded saz örtülü müselmân köyüdür. Bir câmi‘i var, kiremitli ve kârgîr minâreli ze‘âmet köyüdür. Ve cânib-i erba‘as› h›yâbân-› Acem-misâl sâyedâr koyah-› azîmdir.

Andan yine mezkûr **nehr-i Ma‘den** kenâr›nca 2 sâ‘at gidüp,

Karye-i ‹lyâs: Bir ma‘mûr müselmân köyü ve ze‘âmetdir.

Ve bu köyden görünür nîm sâ‘at yine ol **Ma‘den deresi** içre gidüp,

Evsâf-› menzilgâh-› Âl-i Abâ, ya‘nî tekye-i fukarâ-y› Hazret-i Osmân Baba

Pîflvâ-y› tarîk-i Âl-i Abâ ve fukarâ-y› bay u gedâ ve sultân-› a€niyâ ya‘nî mürflid-i râh-› Hudâ Hazret-i Osmân Baba *kuddise s›rruhu'l-azîz* hazretleri bizzât Hazret-i Hac› Bektafl-› Velî halîfesi fukarâlar›ndand›r. (---) (---) asr›nda bu cây-› mesîregâh-› ma‘hûdede mesken [ü] me’vâ edüp karârdâde olmufldur. Himmetleri hâz›r ve nâz›r ola. Hâlâ bu âsitâne-i dergâh-› mu‘allâ mezkûr Ma‘den deresi kenâr›nda Edirne flehrine giderken yolun sa€ taraf›nda bir bay›r bafl›nda bir düz zemîn-i mahsûldâr üzre bir d›rahtistân-› h›yâbân gün görmez koruyistân içre bir mesîregâh ve

cânib-i erba‘as› duhâvî yeflil katîfe-misâl çemenzâr u çerâgâh bir kal‘a-misâl kârgîr binâd›r.

Dîvârl› pâdiflâhâne sarây-› azîm misâlli kasr-› gûnâ-gûnlu ve flâhniflîn ve kâ‘al› ve matbah-› Key-kâvuslu ve niçe kilâr hücreli ve gûnâ-gûn meydân-› müzeyyenli ve mihmânhâneli ve müte‘addid ›stabl-› anteri ve Kamberî âhûrlu ve gâvân ve câmûsân ve ba€alân ve çemenderân âhûrlu âhûrlu ve saman ve fla‘îr ve sâ’ir levâz›mât mahâzinler ile ârâste olmufl âsâr-› binâlard›r.

Ve ma‘bedgâh-› selâtîn-i mâzî câmi‘i ve mescidi ve dershâne ve mektebi ve bir hammâm› ve gûnâ-gûn meydân-› mihmânsarây-› âyende vü revende dervîflân-› zîflân merd-i meydân hücreleri ve müte‘addid (müte‘addid) eflyâlar ile amâr olmufl bir sevâd-› azîm flehir-misâl bir bâ€-› ‹remistân âsitâne-i dervîflân-› zîflând›r kim bâ€ u bâ€çesi ***[378b]*** ve niçe havuz ve f›skiyye [ve] flâzrevân ve fevvâresi pertâb edüp niçe çâh-› mâlar› ve niçe çeflme-sâr âb-› hayâtlar› ve ciried meydânl› havl›lar› ile zeyn olmufl bir hânkâh-› azîmdir.

Cümleden biri ol meydân-› mahabbetde Sultân Bâyezîd-i Velî velîler ve deliler ve fukarâlar mahabbeti olmak ile bu vâdî-i çemenzâr içre yedi köfle bozdo€an külâh› kisbeti gibi yedi terk bir kasr-› Havarnak-› âlî flâd etdirmifl kim yedi iklîmden niflân verir. Diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olmaz.

El-hâs›l bu kasr-› zîbân›n cânib-i etrâf›nda k›rk aded kapular› var kim k›rklara makâm olmas› niflânesidir. Ve bu kasr›n içi sâfî yeflim harekânî ve mermer-i somâkî ve envâ‘-› füsûs mukavvim mahkûk-› gûnâ-gûn ruhâm-› ibret-nümûnlar ile ma‘kûk ma‘kûd k›l›nm›fld›r kim gûyâ Hind sadefkârîsi gibi ferfli döflenmifldir. Ve kubbe-i serâmedinin etrâf›nda ola[n] tâk-› revâk-› tumturâklar›nda umk-› mencûklar ve beyâz ve siyâh ahmergûn ve gayri gûnâ-gûn ahcâr-› zî-k›ymetler ile her yan› müzeyyen olup serv haflebi tavan kubbesi nakfl-› bûkalemûn-› ibret-nümûndur kim k›l kalemin çekmede Freng Mani ve Acem Bihzâd ve fiâhkul› nâm nakkâfl-› benâmlar bir k›l kalem çekmede âcizlerdir. Ve gûnâ-gûn mermer ve somâkî üstüvâneler ile ârâste olmufl bir kâh-› müzehheb musanna‘d›r.

Ve meydân-› mahabbetde bir flâzrevân fevvâresi pertâb edüp tâ kubbeye müntehîdir. Ve cânib-i erba‘as›nda gûnâ-gûn revzenlerinden etrâf›ndaki kûhistân nahlistân gül-i gülistânlar içre gûnâ-gûn andelîbânlar›n hezâr hezârân na€amât-› hofl-elhân nevâlar› istimâ‘ olunup iremistânlar› cümle temâflâ olunur.

Ve bu nüzhet-âbâd kasr›n üstü serv-misâl bir serâmed kurflum örtülü kubbe-i nîlgûn üzre altun ile mutallâ olmufl bir alem-i serâmedi var kim bir konak yerden fla‘fla‘as› âdemin çeflmini hîrelendirir. Ve cemî‘i selef pâdiflâhlar› ve sâhibü'l-hayrât vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân-› vilâyet bu Osmân Baba Sultân rûhâniyyeti hâz›r olma€içün bu tekyegâha birer âsâr-› azîme edüp cümle amâristan edüp cümle âsâr-› binâlar› rusâs-› hâs-› nîlgûn ile mestûr ve cümle altun alemlerle ma‘mûr olup bu mezkûr Bâyezîd-i Velî kasr›n›n misli Rûm diyâr› tekyegâhlar›nda yokdur. Me€er diyâr-› Îrân-zemînde misli ‹mâm R›zâ'n›n meflhed-i azîminde ola.

Der-vasf-› mesken-i meydân-› fukarâ: Bu mezkûr Bâyezîd-i Velî kasr›n›n karflu cânibinde kâr-› kadîm ibret-nümâ bir fukarâ meydân› var kim içine befl alt› yüz kadar fukarâ alur. Buna k›fl meydân› derler. Bir acâ’ib mihmânhâne sarây-› dervîflând›r kim etrâf›nda niçe yüz dollâblar vard›r. Her dollâb›n birer dervîfli olup postu üzre cülûs edüp tâ‘at [u] ibâdâta meflgûllerdir. Kapusu bir sarâ[y]-› azîm dervezesi gibi vâsi‘ olup bu meydân içre arabalar ile odunlar gelüp ocakda âtefller yanup etrâf›nda cümle fukarâlar cem‘ olup "Herkes k›ssadan hisse" deyü sergüzeflt [ü] serencâmlar›n nakl edüp gûnâ-gûn mübâhase-i ilm-i fler‘iyye ve niçe gûne tevârîhler k›râ’at olunup cân sohbetleri ederler. Ve niçe kurbânlar› kebâblar edüp ve mümessek helvâlar piflüp n›sfu'l-leylde cümle ahbâb ta‘âmlar› yeyüp sâhib-i hayrâtlara hayr du‘âlar edüp ba‘dehu üç kerre gülbâng-› Muhammedî çeküp herkes postlar›nda merkezlerine ve niçe cânlar savma‘alar›na revâne olurlar. ‹lâ hâze'l-ân bu k›fl meydân›nda alt› ay bu tertîb üzre tâ‘at-› Sübhân edüp sohbet-i hâssu'l-hâs ederler.

Der-sitâyifl-i meydân-› bahâr-› yayistân: Mezkûr k›fl meydân›na muttas›l sâhibü'l-hayrât Yahyâ Pafla o€lu Mehemmed Be€ Üsküb flehrinden gelüp Osmân Baba himmetiyçün bir yaz bahâr meydân› binâ eylemifl kim misli hemân Karadeniz sâhilinde Varna flehri ile Balç›k nâm kasaba mâbeynindeki Batova deresinde Akyaz›l› Sultân âsitânesine benzer.

Bu dahi an›n gibi ‹slâmbol'da Galata kullesi gibi evc-i âs›mâna ser çekmifldir. Ve dâ’iren-mâdâr yedi (yedi) aded köfle kal›n ve metîn ve kârgîr binâ-y› serâmeddir kim bir sivri külâh-misâl tahta kubbe üzre kurflum örtülü ve iki âdem kaddi âlî altun yald›zl› alemli kubbe-i serâmedli meydân-› bahârd›r, ammâ ol kadar vâsi‘dir kim vakt-i seherde bir tarafda olan cânlar öte tarafda olan insânlar› gücile fark eder.

Garâ’ib ilm-i mi‘mârî üstâd-› selef kâri var makdûrun sarf edüp arz-› ma‘rifet ile yed-i tûlâs›n ayân etmek içün bu meydân›n tavan münakkafl halkârî kubbe-i âlîsin sütûnsuz du[r]€urup böyle vâsi‘ meydân-› azîm içre aslâ direk yokdur. Hemân bir tavanl› meydân-› azîmdir.

Ve bu meydân ortas›nda ruhâm-› ibret-nümûn ferfl üzre niçe yüz aded altun yald›zl› çerâ€lar ve çerâ€dân ve buhûrdân ve flem‘dân ve gülâbdân ve mecmereler var kim her biri ikifler âdem kaddi kadar çerâ€lard›r.

Ve herkes yine birer dollâba mâlik olup postlar› üzre refîkleriyle oturup tilâvet-i Kur'ân ve ma'ârif-i îmân bahisleri edüp ve ba'z› gûnâ-gûn ma'rifetler icrâ *[379a]* edüp yüz pâreli sadefkârî musanna' kafl›klar ve zerdeste ve kâseler keflküller ve karaçal› ve zeytûn ve çemflir köklerinden kafl›klar ve arka kafla€›lar› ve niçe bin gûne dervîflân ma'rifetlerinden fleyler îcâd-› sihr-i'câz edüp âyende vü revendegânlar›n a'yân [u] eflrâflar›na ma'rifetlerinden hedâyâlar verüp herkesden ihsân [u] in'âmlar alup kifâf-› nefs ve h›rka-bahâ edinirler.

Ve bu meydân›n içi sâfî beyâz mermer-i hâm döflelidir. Eyle meydân-› vâsi'dir kim iki bin âdem alup fleb [u] rûz üç yüz aded post-niflîn sâhib-i seccâde fukarâlar› sâkindir. Ve sâhib-i tarîk-i pîflvâ fieyh Alî Baba ocak bafl›nda vak' [u] vakâr ile oturup bu âsitâne-i câriyesiyle(?) zabt [u] rabt edüp evrâd [u] ezkâr›na mukayyeddir. Gayri fukarâlar dahi her biri birer kâra me'mûrlard›r. Ve bu meydân›n kapusunun atebe-i ulyâs› üzre tahrîr olunan târîhi budur:

Yahyâ Pafla o€lu Mehemmed Be€ rûhunu yâd eyleye, el-fâtiha. Sene (---)

Der-meflhed-i ziyâretgâh-› mehb›t-› pür-envâr-› Hazret-i Osmân Baba *kuddise s›rruhu*: Evvelâ zübdetü'l-ahbâb, k›dvetü'l-ashâb, kutb-› mülk-i vilâyet, mehb›t-› nokta-i icâbet, âmil-i âlî-mâye hâs›l-› ömr-i girânmâye, zübde-i evliyâ, umde-i asfiyâ ya'nî efl-fieyh tarîk-i Âl-i Abâ Hazret-i Gâzî Osmân Baba: Bizzât Hazret-i Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî hazretleri bunlar›n künyelerin Gâzî Osmân Bal› buyurmufllar idi. An›niçün müddet-i medîd-i ömr-i azîzleri gazâ ile geçüp seyyâh-› âlem idiler.

Der-sitâyifl-i menâk›b-› azîz-i merhûm: Bizzât bu Osmân Baba Sultân ›r[k]-› tâhir-i sülâle-i ehl-i Abâ'dand›r kim Mûsâ Kâz›m hazretlerinin yedinci o€lunun o€ullar›ndan Seyyid Alî'dir, an›n o€lu Seyyid Hüsâmeddîn'dir, an›n o€lu bu Hazret-i Osmân Baba'd›r kim hasîbü'n-nesîb ›rk-› tâhirden olup sâdât-› kirâmdan oldu€una flekk-i flübhe yokdur. ‹btidâ Belh [u] Buhârâ'dan kendüler Hazret-i Hac› Bektafl-› Velî ile Hoca Ahmed-i Yesevî'den me'zûn olup Âl-i Osmân'a imdâda gelüp Orhân Gâzî ile Bursa fethinde bulunup ba'dehu an›n asr›nda Orhân Gâzî o€lu Süleymân Befle ile meflveret edüp Süleymân Befle'den mukaddem üç yüz nefer fukarâlar›yla ibtidâ bu Osmân Baba Rûm'a kadem basup def u kudûmun dö€erek ve gülbâng-› Muhammedî çekerek alem ve (...) ve sanca€ bayraklar›n açarak do€ru Edirne kral›na buluflup Rûm'da seyâhat ederdi. Ve kadem basdu€› yerler cümle ‹slâm diyâr› ola, deyü du'â ederdi.

Ve Rû[m]eli kâfiristân›nda ‹flpanya ve Nemse ve Donkark›z ve Danimarka ve Rimpapa ve Paris vilâyetlerin geflt [ü] güzâr ederken "‹lâhî ‹slâm diyâr› olup kenîseler ma'bedgâh-› müslimîn ola ba'de'l-elf mi'e" deyü nefes etmifllerdir.

El-hâs›l ulu sultând›r. Ve hayli mu'ammer olup yine seyâhat ile Rûm'a gelüp sene (---) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr'a gelüp ‹drivne flehri fethine ter€îb edüp Murâd Gâzî Osmân Baba sa'yiyle Edirne kal'as›n feth etdikde bile bulunup Osmân Baba mukaddemâ seyâhatde bu nazargâh› be€enüp bir âsitâne inflâ etme€e murâd edindikde Murâd Hân-› Gâzî nutk-› dürerbâr›yla Osmân Baba eline dest-âvîz bir hatt-› yarl›€-› belî€-i flâhîler verüp,

"Var feth etdi€in yerlerin bir latîf yerinde tâ gözün erdi€i yerlere dek senin vakf›n olsun" buyurduklar›nda Osmân Baba dahi cümle fukarâlar›yla def ve kudûmlar›n çalarak bu mahallere gelüp dest-i kâfirden feth edüp kuvvet-i basar› ve kudret-i nazar› yetifldi€i yerlere var›nca hudûd tarh edüp bu kûhistân çemenistân içre külbe-i ahzânlar edüp üç yüz fukarâlar›yla bu h›yâbânda niçe bin sohbet-i hâsslar eyleyüp ba'dehu i'ânet-i Murâd Hân-› Evvel ile ibtidâ bir müfîd [ü] muhtasar tekyegâh-› Âl-i Abâ edüp ba'dehu kendüler de gazâ mâllar›yla niçe âsâr-› azîmler binâ ederler. Âk›bet sene (---) târîhinde [1]«—AYETˆ« emrine râm u fermân-ber olup fânî cihândan bâkî sarây›nda karâr etdikde cesed-i flerîfin bundaki âsitânede defn ederler.

Der-vasf-› kubbe-i âfliyân-› pür-envâr: Bir kurflum örtülü kubbe-i serâmed kârgîr binâ-y› âlî içinde âsûde olup misk [ü] amber-i hâm ile mülemma' ve mu'attar olmufl bir kabr-i münevverdir kim cemî'i züvvârân›n demâ€lar› mu'attar olup cemî'i selef pâdiflâhlar› ve cümle Âl-i Osmân vüzerâlar› ve cümle K›r›m hânlar› ve K›r›m sultânlar› birer altunlu ve cevâhirli ve gümüfllü murassa' kanâdîller ve gûnâ-gûn maslûbât âvîzeler (âvîzeleri) bu âsitâneye hedâyâ gönderüp bu kabr-i flerîfi eyle tezyîn etmifllerdir kim diller ile vasf olmaz.

Ve bizzât kendülerinin mübârek pâypûfllar› ve mübârek abâdan h›rka-i peflmîneleri ve seccâde ve alem ve tu€ ve sanca€ u bayra€ ve tabl [u] kudûmü ve nefîr ü nakkâre ve zîlleri ve tesbîh ü asâs› ve na'lin-i flerîfleri ve misvâk› ve bozda€anî yedi terk keçe külâh› mübârek ser-i sa'âdetleri ucunda bir taht-› âlî üzre durur.

Ve cânib-i erba'as›nda gûnâ-gûn yâdigâr-› zî-k›ymet mutallâ çerâ€-› musanna'lar ve sîm ü zer âvânî flem'dân ve buhûrdân ve gülâbdânlar *[379b]* ile müzeyyendir. Ve gûnâ-gûn zî-k›ymet hüsn-i hatt Kelâm-› flerîfler etrâf›nda rahleler üzre ale't-tertîb dizilüp cemî'i züvvâr-› ünâs tilâvet-i Kur'ân ederler.

Ve niçe bin zî-k›ymet kâlây metâ'lar var kim bir âsitânede eyle yâdigârlar yokdur, me€er Ba€dâd içinde Hazret-i Abdülkâdir Gîlânî'de ve Ba€dâd taflras›nda Hazret-i ‹mâm-› A'zam'da ve iki merhale

[1] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön"

ba‘îde ‹mâm Hüseyin'de ve andan üç merhale ba‘îd ‹mâm Alî âsitânelerinde eyle ziynet ola, ammâ "Bu Osmân Baba kabri anlardan müzeyyendir" desem kizb de€ildir, zîrâ bunda olan hüsn-i hatt Kelâm-› ‹zzetleri bir âsitânede görmedim.

Ve bu kubbe-i mehb›t-› pür-envâr-› Osmân Baba'n›n taflra kapusunun önünde kemer-i âlîler üzre bir küçük kubbeci€i dahi vard›r, mecma‘u'n-nâs yeridir. Ol kubbenin çâr-kûfle dîvâr›n›n sahîfe-i rûy›na her gelen seyyâhân-› Rûm berr [ü] bihâr›n birer gûne yâdigâr hatlar› ve kemter cânlar›n zerdeste ve kabaklar› ve keflkülleri ve sapan-› Dâvûdî ve pâlheng-i Mûsevîleri ve niçe âvîze fleyleri var. Hakîr dahi küstâhâne celî hatt ile rûy-i dîvâra,

Merhûm Melek Ahmed Paflal› seyyâh-› âlem Evliyâ rûhiyçün Allâh r›zâs›yçün el-fâtiha,

sene 1081,

deyü tahrîr etdim.

Rûm ve Arab u Acem'de ve Belh [u] Buhârâ'da elbette her câmi‘ ve hân u imâret ve tekyegâhlarda ve'l-hâs›l bu elli bir y›l seyâhat içre on sekiz pâdiflâhl›k yerlerde elbette ve elbette üstüme iltizâm-› mâlâ-yelzem edüp hatt-› nâ-müstekrehimizle birer Fâtiha ricâ edüp tahrîr eylemifliz. Gören âfl›klara hafî de€ildir.

Ve bu Osmân Baba azîzin merkad-i flerîflerinin atebe-i ulyâs› kemeri üzre bir çâr-kûfle beyâz mermer-i hâm üzre altun ve lâciverd ile tahrîr olunmufl hüsn-i hatt ile tahrîr olunan târîhi böyledir:

Büniye hâze'l-imâret merkad-i Sultân-› Fukarâ Hazret-i Osmân Baba ve Gâzî Mihal Be€ rûhiyçün ve o€lu ‹kiyürekli Alî Be€ rûhiyçün el-fâtiha.

Sene 912.

El-hâs›l bu meydânlar bir pâdiflâh diyâr›nda yokdur. Me€er Anatolu'da K›rflehri'nde Sultân Hac› Bektafl-› Velî âsitânesinde ola. ‹nk›râzu'd-devrân ma‘mûr [u] âbâdân ola. Bi-hakk› Hazret-i Rahmân.

Ve bu âsitânede her gece âyende vü revendegânlardan fleb [ü] rûz yüz iki yüz ve üç yüz atl›lar ve niçe yüz piyâdegânlar eksik olmayup cümle pâ-bürehne ve ser-bürehne abdâlân-› Hudâ köçekleriyle cümle müsâfirîne cân bafl üzre hiçmet edüp çul ve tobra ve kahve ibri€i ve tancere ç›kartmadan matbah-› Keykâvus'undan niçe gûne ni‘met-i nefîseleri yedirüp içirüp kondurup göçürürler.

Ammâ selef pâdiflâhlar› bu âsitâneye himmet nazar›yla nazar edüp d›rahtistân kûhistân korular› içre ve yaylalar›nda on iki bin aded sa€mal koyunlar› ve bu kadar s›€›r› ve câmûs at ve kat›r ve taylaklar› vard›r. Gayri eflyâ-y› evkâfâtlar› ana göre k›yâs oluna.

Hulâsa-i kelâm bu dergâh›n âb [u] hevâs›n›n ve erbâb-› ma‘ârif cânlar›ndan hazz edüp bir hafta meks eyleyüp azîz-i merhûmun rûh-› flerîfiyçün bir hatm-i flerîf tilâvet edüp cümle Rûm erenleri cânlar›ndan birer hedâyâlar›n alup andan cümle ahbâb ile vedâ‘laflup flark taraf›na yine nehr-i Ma‘den kenâr›nca gidüp 1 sâ‘atde,

Karye-i Konukçu, andan **karye-i Tatarl›**, andan,

Pafla köyü: Bir kulleli ve bir câmi‘li müselmân köyüdür. Osmân Baba tekyesinin nâz›r› olan (---) Paflazâdeler Pafla köyünde sâkin oldu€undan Pafla köyü derler.

Andan **Karye-i Hisârl›,** andan,

Karye-i Anabac›: Zamân-› kadîmde Anabac› nâm bir musâhibe hâtûnun tekyesi imifl. Mürûr-› eyyâm ile sehel harâba mü’eddî olup birkaç hücreleri ve birkaç evleri kalm›fl. Andan,

Karye-i ‹€debükü: Hakîkatü'l-hâl i€de a€açlar› cihân› zeyn etmifldir. Ve,

Karye-i Kütüklü: Edirne flehrine kütük ve kömür cümle bundan gider. Osmân Baba'dan bu mahalle gelince (---) sâ‘at kâmil aceb ya€murlar ve çamurlar çekerek andan yine cânib-i flarka gidüp,

Karye-i Alî Baba Tekyesi: Bu azîz-i merhûm dahi Osmân Baba Sultân'›n halîfesidir. Yigirmi otuz kadar abdâlânlar› var. Evkâflar› olmayup hemân kanâ‘at tekyesi oldu€undan subh u mesâ Cenâb-› Bârî fukarâlar›n nafakalar›n verir. Sûre-i (---) [1]ËÂ«†ÂÊ†œ«»...†·Í†«‰ nass-› kât‘› üzre fukarâlar›n Rabbü'l-ibâd yedirüp içirüp geydirüp kufladup perverifl eder. Bu abdâllar dahi yedi terk keçe külâh bozdo€anî kisbet ve tâc-› revâc geyerler. Ve dâ’imâ "fiey’en lillâh" ile geçinirler. Osmân Baba'dan berü bunlara eyle nefes olunmufl ammâ yine cümle fukarâlar› "Yâ Ganî" ismine mazharlard›r. Ve Cenâb-› Bârî elbette beher yevm bu tekye fukarâlar›na birer koyun kurbân gelmek mukarrerdir. Ve yine her tarafdan sadaka ve nezerât ve ihsân [u] in‘âmlar eksik de€ildir. Ve yine âyende vü revendelere ni‘metleri mebzûldur. Andan an› geçüp niçe yerler ubûr edüp,

Karye-i Kurufllu andan **karye-i F›nd›kl›** andan **karye-i Dingli:** Bu kurâlar› 7 sâ‘atde ubûr edüp andan yine bârân zahmeti çekerek gidüp, ***[380a]***

Karye-i Derbend: Bulgar ve Rûm keferesi köyü ve hâssd›r. Andan bir sâ‘at gidüp Edirne'nin ulu yoluna ç›kup,

Kasaba-i Cisr-i Mustafâ Pafla: Mukaddemâ sene (---) târîhinde niçe kerre cild-i (---) mufassal merkûmdur.

Andan 2 sâ‘at flarka giderken çamur derdinden ulu yoldan sa€ tarafa ol dereden düz yollara sapup nehr-i Meriç'i ubûr edüp cisr-i azîm ard›m›zda kalup bizler bafl yukaru cenûba 1 sâ‘at gidüp,

---

1 *Kur’ân,* Hud, 6; "Yeryüzünde hiçbir canl› yoktur ki, r›zk› Allâh'a aid olmas›n..."

Menzil-i kasaba-i Çirmen: Bu dahi sene (---) âm›nda bâlâda sancak be€i taht› oldu€u cümle imâretiyle mâ-vaka‘› üzre tenmîk olunmufldur.

Andan kalkup 4 sâ‘at flarka gidüp yine nehr-i Meriç'i cisirden güzer edüp **tekye-i Hamza Baba Sultân**'› güzeflt edüp düz sahrâlar ile 3 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› menzilgeh-i flehr-i azîm ve taht-› sânî belde-i kadîm mahmiyye-i Edirne

Bu sevâd-› mu‘azzam dahi sene 1062 târîhinde cemî‘i âsâr-› binâlar› ve bânîsi ve hâkimi ve cemî‘i amâristânlar›yla bâlâdaki cild-i (---) de mufassal meflrûhdur ne mertebe mahrûse-i kebîr oldu€unu bilinmek içün murâd olunursa bâlâda fihrislere nazar oluna.

Ammâ niçe kerre bu flehr-i azîme u€rayup zevk [u] safâlar edüp temâflâlar etmifldik, ammâ flimdi seyr [ü] temâflâ etmeden der-ceng-i evvel Edirne flehrinde Manya seferinde serdâr›m›z olan Kapudan Köse Alî Pafla'n›n kapu kethudâs›na do€ru varup mektûblar›m›z› verüp hemâ[n] ol ân hakîri sadr›a‘zama götürüp mülâkât oldukda Köpürlüzâde Fâz›l Ahmed Pafla hazretlerinin zânûsun bûs etdikde,

"Bire safâ geldin, Evliyâ" dedikde yine dest-bûs edüp Alî Pafla'n›n ve Zekeriyyâ Efendi'nin ve sâ’ir a‘yân-› vilâyetin cümle mektûblar› ve arz-› mahzarlar›n verdikde,

"fiimdi pafla ne mahaldedir?" dedikde,

"Hâlâ sultân›m, Manya'da Zarnata kal‘as›n tamâm edüp iki kal‘a dahi binâ etme€içün ol cânibleri muhâfaza edüp hâlâ hakîr Arnavudluk içinde befl aded sancak askerlerin fermân-› pâdiflâhî üzre Manya muhâfazas›na sürüp flimdi hakîr huzûr-› flerîfe geldim" dedikde,

"Hele Manya gazân›z mübârek ola" dedikde,

"Sultân›m›n himmet-i aliyyesiyle Kandiye kal‘as› feth oldu€undan Manya küffâr› sultân›m›n samsâm selle-seyfi havfinden amân deyüp kal‘a-i Zarnata'y› verdiler, yohsa güzîde Manya vilâyeti kanda kan içinde görünürdü."

"Yâ kal‘ay› nice müceddeden binâ etdiniz?" dedikde hemân koynumdan Manya kal‘as›n›n ve yetmifl yedi pâre kurâlar›n›n eflkâlleri ve esmâlar›yla tahrîr etmifldim, meydân-› mahabbete koyup bu eflkâl-i hayâl-pesend kal‘a cümle der-i dîvâr tabyalar› ve câmi‘ ve mesâcid medrese tekyelerinin eflkâl [ü] nâm [u] niflân› tasvîrin gördükde,

"‹lâhî berhordâr-› ömr ol" dedikde zemîn-bûs edüp kal‘an›n miftâhlar›n zerdûz kîse ile eline verüp,

"Gazân›z mübârek ola kim bir sâl-i gazâda hem Kandiye fâtihi oldun ve hem Manya vilâyeti gibi bir mülke Âl-i Osmân pâdiflâh›n› mâlik etdin" dedi€imde sürû[r u] safâs›ndan at deyüp telhîsî ileri gidüp kendüler dahi sa‘âdetlü pâdiflâha revâne olup hakîri ma‘an huzûr-› pâdiflâhîye götürürken bâ€çe-i hâssda hakîre âdâb-› meclisi sehel iflrâb edüp andan Y›ld›r›m Hân kasr›nda pâdiflâha varup miftâhlar› ve Manya kal‘as› tasvîrlerin huzûr-› pâdiflâha koyup pâdiflâh-› âlem-penâh hazretleri miftâh›n safâs›ndan ve kal‘an›n eflkâl-i resminden hazz edüp,

"Bire ne güzel mehâbetli kal‘a imifller" dedikde Sadr›a‘zam,

"Kal‘a fethi müjdesiyle miftâhlar› getiren ve bu kal‘ay› tahrîr eden Melek Ahmed Paflal› Evliyâ kulunuz Kandiye gazâs›nda bizimle bile idi. Ba‘de'l-feth Manya'ya gönderdim. fiimdi bundad›r" dedikde sa‘âdetlü pâdiflâh eydir:

"‹flte hikmet-i Lokmân'dan haber alup söyledelim" dedikde hemân Silâhdâ[r] (---) A€a gelüp,

"Gel beri Evliyâ Çelebi" deyüp üç kerre pertâb edüp ser ber-zemîn edüp eyitdim:

Âfâk› flehâ ma‘deletin nûr pür etsin
Hurflîd gibi encümen-i dehre çerâ€ ol,

Dâdâr-› cihân eylemesin âlemi sensiz
Her kande isen pâdiflâh›m dünyâda sa€ ol

deyü bî-bâk u bî-pervâ bu ebyâtlar› bi't-tamâm terennüm edüp ve niçe gûne du‘â ve senâlar edüp,

"Padiflâh›m cihân durdukça sa€ olup elhamdülillâh devâm-› devlet-i pâdiflâh›mda Kandiye kal‘as› gibi sedd-i Ye’cûc ve sedd-i ‹skender ve kal‘a-i Kahkahâ-misâl bir sedd-i metîn kal‘a fethinde bulunup ibtidâ-i fethinde ezân-› Muhammedî okumak bu abd-i ahkara müyesser olup andan Manya gibi bir bî-amân derbend-i calender vilâyeti feth edüp bu eflkâlde binâ-i azîm kal‘a yapup böyle bir gûne tasvîrin yazd›m. ‹nk›râzu'd-devrân dest-i ‹slâm'da mü’ebbed ola" deyüp hâmûfl-bâfl oldum.

El-hâs›l vakt-i gurûba ***[380b]*** var›nca kâmil üç sâ‘at lâübâlî kelimâtlar edüp her su’âllerine cevâblar verüp hakîre üç yüz altun ihsân edüp sadr›a‘zam ile sarây›na gelüp ol gece sarâyda yatup ale's-sabâh bir semmûr hil‘at-i fâhire ve bir kat libâs-› nâdire geydirüp Edirne flehrinde kâmil bir haftada üç kerre huzûr-› pâdiflâha varup her gece sadr›a‘zam ile sohbet-i hâslar edüp Manya'dan sonra seyâhat etdi€im yerleri su’âl ederdi.

Ba‘dehu niçe a‘yân-› kibâr efendilerimizle görüflüp cân sohbetleri edüp yine Edirne flehrin seyr [ü] temâflâya meflgûl olduk.

Der-tetimme-i flehrengîz-i flehr-i Edirne

Mukaddemâ bu flehri görüp tahrîr etdi€imizden ziyâde flimdi bu Sultân Mehemmed Hân-› Râbi‘ Edirne'de sâkin olaldan berü dörd aded vîrân hammâmlar ve sekiz aded câmi‘ler ve k›rk kadar mahalle mesâcidleri ve yedi (...) aded sarây-› azîmler ve evler ve niçe yüz dükkânlar binâ olunup Alî Pafla

çârsûsunda zift ve katrân ve araba âletleri(?) ve araba tekerlekleri fürûht olunup anda onar akçeye bir dükkân›nda kimesne oturmazken flimdi çârsû içre omuz omuzu sökmeyüp cemî‘i la‘l [u] yâkût cevâhirât bu Alî Pafla çârsûsunda fürûht olup bir dükkân›nda beher yevm birer ikifler gurufla kirâda oturulup flehr-i Edirne eyle amâristân olmufl kim diller ile ta‘rîf ve tahrîr [ü] tastîr olunmaz.

Ve cemî‘i ahâlîsi a‘yân-› kibâr olup cümle semmûr kürkler geyüp her esnâf›nda âdemleri sâhib-i mertebe olup ankâ olmufllar.

Ba‘dehu bu flehirde on iki günden sonra sâhib-i devlet ve kesîrü'l-mürüvvet efendimizden Girid'deki ahd-i mîsâk›m›z üzre Hacc-› flerîfe M›s›r-› nâdirü'l-asrda ‹brâhîm Pafla efendimize gitmek içün mektûblar ve menzil emirleri ve bir kîse harc-› râh ve bir küheylân esb-i siyâh ihsânlar alup ve gayri vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân-› kibârdan ihsân [u] in‘âmlar ald›k. Husûsan Yeniçeri A€as› Abdurrahmân Pafla efendimizden yetmifl aded serdâr›n mukarrernâmelerin ve yüz altun harc-› râh›n alup cemî‘i ahbâb ile vedâ‘laflup cihân kadar mâl-› firâvânlar ve niçe donluk akmifle-i fâhireler ve kâlây-› nâdireler bend edüp,

Edirne'den ‹slâmbol'a revâne oldu€umuz menâzilleri ayân u beyân eder

Evvelâ Edirne'den ç›kup k›ble taraf›na **Güverte(?) sahrâs›**na teveccüh edüp Solak çeflmesin ubûr edüp ‹slâmbol'un ulu yolun solumuzda koyup andan **kal‘a-i Elbe€i bo€az›** sa€›m›zda nümâyân kalup 7 sâ‘atde ma‘mûr u âbâdân kurâ ve çiftlikler içre ubûr edüp,

Karye-i Hündi: Edirne'de Kad› Hânc›zâde'nin çiftli€idir. Seksen evli ve bir câmi‘li müselmân köyüdür.

Andan yine cânib-i k›bleye (---) sâ‘atde âbâdân kendler güzer edüp ve sahrâ-y› âbâdânlar içre ma‘mûr (ma‘mûr) ve müzeyyen mahsûllü kurâlar› ve çiftlikleri ubûr edüp,

Der-beyân-› fütûhât-› kal‘a-i Gâzî Orhân kulu, ya‘nî kasaba-i ma‘mûr âbâd-› flîrîn Hayrabolu

‹btidâ bânîsi be-kavl-i Rûm Yanvan Dimodoka kal‘as› sâhibi Dimodoka [nâ]mân bürâderânlar ifltirâk-i seviy üzre binâ etmifllerdir. Niçe divelden divele düflüp âh›r-› kâr mu‘cizât-› Seyyidü'l-levlâk Fahr-i Enbiyâ berekât›yla sene 759 târîhinde Orhân Gâzî asr›nda be-dest-i Süleymân Befle ibn Sultân Orhân ve bâ-i‘ânet-i Kara Ece Ya‘kûb ve Sar› Hoca ve Kara Koca ve Kara Mürsel ve Kocaeli Be€ ve Kara Foça ve Kara S›€al(?) ve Kara Tazk›r nâmân yetmifl aded Kara Koca Kara Foçalar ile ibtidâ Süleymân Befle Kapuda€›'ndan gemiler ile *bism-i ‹lâh* ile hâk-i Rûm'a geçüp ibtidâ ‹psala'y› feth edüp ibtidâ salây› anda edâ etdiklerinden ‹btidâ Salâ kalm›fld›r.

Ba‘dehu andan se€irdüp yetmifl nefer kara kocalar bu Hayrabolu kal‘as›n muhâsara edüp fethinde usret çekdiklerinde "Nice olur vakit dar olup kal‘a feth olmad›" dediklerinde Gâzî Süleymân Befle, "Fetih hayri boludur" dediklerinde bi-emri Hudâ kal‘a amân ile feth olup ismine "Hayri bolu"dan galat Hayrabolu derler. Vech-i tesmiyesi budur.

Ammâ bu kal‘adan guzât-› müslimîn ol kadar mâl-› Kârûn'a müsta€rak olup ol kadar gûnâ-gûn akmifle-i fâhire ve mâl-› ganâ’imler alup bu flehirde mütemekkin olup vâfir hayrât [u] hasenât etdiklerinden dahi Hayri bolu deyü tesmiye etmifllerdir. Hâlâ Rûmeli eyâletinde Edirne bostânc›bafl›s› hükmünde iken hâlâ bu flehirde Âl-i Osmân'›n niçe bin katar develeri mefltâs› olup bu kadar kârbânsarây deve âhûrlar› oldu€undan hâlâ Dergâh-› âlî emîr-i âhûr a€alar›n›n hükmünde olup hâss-› hümâyûn taraf›ndan sârbân flütürbân bafl› hükûmet eder.

Ve yüz elli akçe pâyesiyle flerîf kazâ-y› kadîmdir. Nâhiyesi (---) kurâd›r.

Ve ba‘de'l-feth kal‘as›n› câ-be-câ münhedim etdiler kim bir dahi küffâr müstevlî olma€a tama‘ etmeye mülâhazas›yla sûrunu berbâd etmifllerdir. Hattâ cümle ***[381a]*** ‹slâmbol etrâflar›n ibtidâ feth [u] fütûh etdiklerinde böyle münhedim ederlermifl, zîrâ ol zamân Âl-i Osmân'da kuvvet ve kudretleri yok idi kim feth etdikleri kal‘alara kul ve mühimmât koyup zabt ede. Zabt [u] rabt edemediklerinden hemân Âl-i Osmân Tatar gibi kal‘alar› sevmeyüp berbâd edüp geçerlermifl.

Ammâ hâlâ Hayrabolu'nun sipâh kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› ve fleyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf› yokdur, zîrâ Edirne flehri gâyet karîbdir. An›niçün hâkimleri yokdur ammâ a‘yân [u] eflrâf› gâyet kârîbdir.

Eflkâl-i zemîn-i Hayrabolu: fiehri bir vâsi‘ düz fezâda (---) (---) bâ€l› ve bâ€çeli ve âb-› hayât sular› cârî ve revân bir zemîn-i nahlistân ma‘mûr u müzeyyen yerdir kim gûyâ küçük Edirne'dir.

Cümle (---) aded kiremitli ve serâpâ fevkânî ve cümle kârgîr binâl› ma‘mûr [u] müzeyyen kâr-› kadîm hânedân-› azîmlerdir. Cümleden binâ-y› latîf (---) (---) hânesidir. Ve

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded mahallâtlard›r. Evvelâ

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded mihrâb-› cevâmi‘-i ma‘mûrelerdir. Evvelâ çârsû içinde (---) (---) (---) câmi‘i,

.....(1.5 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded mahalle eyneleridir. Evvelâ,

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded medrese-i tâlibând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle 3 aded ta‘allümhâne-i s›byând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded tekye-i ehl-i tevhîddir.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded hân-› tüccârând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded kârbânsarây-› flütürbând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded vekâle-i mücerredând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded hammâm-› râhat-› când›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded dekâkîn-i sûk-› sultând›r, ammâ bezzâzistân› yokdur. Lâkin her metâ‘-› nâdirât firâvând›r. (---) (---) (---) (---).

Ve cümle (---) aded çeflme-sâr-› atflând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded bâ€ u bâ€çe-i cây-› cinând›r.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle memdûhât›ndan sahrâlar›nda olan nebâtât [u] giyâhâtlar›ndan yoncas› ve tirfili ve kara ayr›k› ve lihas›(?) ve dürü€ otu ve kök çemeni ve gayri otlar› bir diyârda yokdur. Me€er Erdel vilâyetinde olan yonca ve sabuc otu ola. An›niçün Âl-i Osmân'›n iki bin katâr develeri bu sahrâ-y› çemenzâr [u] lâle‘›zârda sele-seyf olup otlayup gezer. (---) (---) (---) (---) (---).

Âb [u] hevâs› ol kadar latîfdir kim mahbûb u mahbûbesi gâyet flahme-misâl pembe tenli olurlar, ammâ hevâs› avred ile(?) develere pek nâfi‘dir.

Der-tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› Hayrabolu

.....(3.5 sat›r bofl).....

Der-ziyâretgâh-› kubûr-› flühedâ-y› Hayrabolu

Evvelâ ziyâret-i fieyh Sârbân Alî [De]de: Sofyavî Pîr Alî Dede'nin halîfesidir.

.....(1 sat›r bofl).....

Andan cümle ihvân-› bâ-safâlarla vedâ‘laflup andan yine flark cânibine giderken **Eynecik kasabas›** sa€›m›z taraf›nda kalup 7 sâ‘at gidüp,

Evsâf-› flehr-i müzeyyen cihân bâ€› ya‘nî behiflt-i ‹rem-âsâ mahrûse-i Tekirda€›

Be-kavl-i müverrihân-› Rûm ân merzibûm anlar›n tahrîri üzre ‹slâmbol tekrûrlar›n›n bu flehir bâ€-› h›yâbânlar› imifl. Her bâr tekrûr kral-› dâll kefltîlere ***[381b]*** süvâr olup bu cây-i ferah-âbâd-› dilküflâda birez zamân kesb-i tarâvet edüp bâ€ u bâ€çelerinin fas›llar›n edüp yine ‹slâmbol olan Pozanta flehrine gidermifl. Bir iki kerre Âl-i Emeviyyûn fiâm-› Tarabulus ve Sayda ve Beru[t ve] Akke ve Filistîn ve Yâfa iskelelerinden niçe bin pâre gemilere asâkir-i Arab doldurup eyyâm-› müsâ‘id ile ‹slâmbol fethine geldikde ibtidâ bu Tekrurda€› kal‘as›n feth edüp liman›na donanmas›n koyup ‹slâmbol'un n›sf›n ve Galata's›n bu minvâl-i meflrûh üzre Emeviyyûn iki kerre ‹slâmbol'u feth etmifllerdir, ammâ evveli Tekirda€›n feth edüp gitmifllerdir.

Ba‘dehu sene 759 târîhinde Orhân Gâzî asr›nda be-dest-i Gâzî Süleymân Befle bâ-i‘ânet-i Kara Ko(-ko)ca ve Kara Foça ve Kara Mürsel nâmân yetmifl aded erler ile bu kal‘a-i Tekrûr'u feth edüp mu‘tâd-› kadîmeleri üzre ke'l-evvel hisâr-› üstüvâr›n› hâke berâber münhedim edüp zabt [u] rabt edüp Silivri'den ve ‹slâmbol'dan taflra bir kefere ç›kma€a iktidârlar› olmayup hemân her bâr flebhûnlar edüp flikâr alup yine Tekrurda€›'na girüp pinhân olurlarm›fl. ‹btidâ bu Tekirda€› flehrinin feth [ü] fütûhât› bu yüzden olmufldur.

Hâlâ kânûn-› Süleymân Hân tahrîri üzre Rûmeli eyâletinde topkeflân yörük be€lerinin tahtgâh›d›r kim be€inin taraf-› pâdiflâhîden 600.000 akçedir. Ve yüz elli akçe kazâd›r kim hâlâ sa‘âdetlü pâdiflâh-› âlempenâh›n hekîmbafl›lar› arpal›€›d›r.

Nâhiyesi cümle (---) aded kurâlard›r. fieyhülislâm› ve nakîbü'l-eflrâf kâ’immakâm› ve taraf-› pâdiflâhîden gümrük emîni oturup yetmifl yük akçe iltizâm emânetdir. Bâcdârlar› ve dîdebân simsârlar› ve muhtesibi ve harâc a€as› ve flehir subafl›s› ve flehir kethudâs› ve kappân emîni vard›r, ammâ kal‘as› yokdur.

Leb-i deryâda bir liman-› azîmi olup M›s›r'›n ve cemî‘i sâhil-i Bahr-i Siyâh ve Bahr-i Sefîd'in iskelesidir kim cümle dâr-› diyâr bender flehirlerden barça galyonlar ile cemî‘i metâ‘-› firâv[â]nlar bunda ç›kup niçe bin arabalar ile cümle metâ‘ iki günde Edirne flehrine var[›r]. Edirne'nin gâyet yak›n bender iskelesidir. fiehrinin zemîni Bahr-i Rûm'un kenâr›nda sâfî bâ€ u bâ€çe ve gülistânl› bay›rlar dâmeninde cenûbdan flimâle tûlânî leb-i deryâda vâki‘ olmufl ma‘mûr u âbâdân ve henüz dahi yevmen-fe-yevmen amâristân olmada bir flehr-i benderdir.

Der-defter-i aded-i esmâ-i mahallât:

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-kâ’ime-i büyût sarây-› kibâr-› a€avât: Cümle yetmifl aded sarây-› a‘yân [u] kibârd›r, ammâ

cümleden Hammâmc› Pafla sarây› ve Muhz›r Mustafâ A€a sarây› ve Yeniçeri serdâr› sarây› ve Kethudâyeri sarây› ve Mahkeme sarây› ve Çeribafl› sarây› (---) (---) (---) (---) (---).

Der-cevâmi‘hâ-y› müslimât-› mü’minât: Cümle (---) aded ma‘bedgâh-› sâhibü'l-hayrâtd›r. Cümleden çârsû içre cemâ‘at-i kesîreye mâlik Rüstem Pafla câmi‘idir. Bir serâmed ve musanna‘ flîrîn minâre-i zîbâs› var. K›ble kapusu üzre târîhi budur:

Rüstem-i düstûr-› a‘zam Hak r›zâs›n kasd edüp,
Bu makâm› eyledi mânend-i gülzâr-› na‘îm,

Safha-i mâha Uttâr[id] yazd› târîhini,
Ecrini adn eylesün bu câmi‘in Lütf-i Kadîm.

Sene 960.

Ve (---) câmi‘i,

.....(1 sat›r bofl).....

Ve henüz nev-binâ Defterdâr A€as› Sâlih A€a câmi‘i, bunlar meflhûrlard›r.

Der-flerh-i mesâcidhâ-y› âbidât: Cümle (---)

.....(1 sat›r bofl).....

Bunlar›n niçesi câmi‘ olma€a müsta‘id mesâcidlerin meflhûru bunlard›r.

Der-fihris-i medrese-i âlimân-› sûhtevât: Cümle

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-ta‘rîf-i dâru'l-ulûm-› muhaddisân: Cümle üç yerde ilm-i hadîsden *Müslim* ve *Buhârî* ve *Câmi‘u's-sa€îr* kitâblar› tilâvet olunup hasbî ders-i âmmlar› vard›r ammâ mahsûs kubâbl› kârgîr binâl› dâru'l-hadîsleri yokdur. Cümleden fuzalâu'd-dehr Rüstem Pafla câmi‘i ders-i âmm›d›r.

Der-tavsîf-i dâru'l-kurrâ-i huffâzân: Cümle üç yerde ilm-i tecvîd fleyh-i kurrâlar› vard›r, ammâ vücûhât okur müsta‘id talebeleri yokdur. Ancak Hafs k›râ’at› üzre hamele-i hâf›z-› Kur’ân necîb ü reflîd s›byân tâlibânlar› var. (---) (---) (---) (---) (---).

Der-tahrîr-i mekteb-i s›byân-› püserân: Cümle k›rk iki yerde mekteb-i nâ-resîde-i t›flân-› püserân-› ebcedhânlar› vard›r. (---) ***[382a]***

Der-âsitâne-i hânkâh-› sâhib-i riyâzât: Cümle (---) aded tekyegâh-› makâm-› terk-i tecrîd-i erbâb-› tarîk savma‘alar›d[›r] kim evkât-› hamsede tevhîd [ü] tezkîre meflgûl bir alay halkdan münzevî olmufl fakr [u] fâka sâhibi dergâhlar›d›r. Cümleden (---) (---) (---).

Der-temdîh-i hammâmât-› cân hayât: Cümle (---) aded hammâm-› dilsitânlard›r, ammâ cümleden (---) (---) (---) (---) (---) ve (---) hammâm›.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-manzara-i hân-› bâzergân-› kârbân: Evvelâ Rüstem Pafla hân› cümleden müsellem hân-› azîmdir kim cümlesi (---) aded vekâle-i tüccârân-› berr [ü] bihârând›r. Ve (---) hân›

.....(1 sat›r bofl).....

Der-medh-i mihmânsarây-› müsâfirân: Cümle (---) aded mihmângâh-› âyende vü revendegân-› hasbîlerdir kim konup göçene s›lad›r, ammâ cümleden mükellef,

.....(1 sat›r bofl).....

Der-tektîb-i vekâle-i garîbân: Cümleden yigirmi bir aded bekâr garîb ehl-i san‘at odalar› var. Baflka bevvâblar› ve baflka odabafl›lar var. Kefîlli olan âdemleri koyup ba‘de'l-›flâ bâblar›n sedd ederler. ‹çinde olan mücerred garîbü'd-diyâr âdemler kârlar›nda olup metâ‘lar›n bâzârda fürûht ederler.

Der-tastîr-i çeflme-sâr-› âb-› hayvân: Cümle k›rk yedi aded flarâb-› tahûr-misâl çeflme-i teflnegânlar› var. Cümleden Rüstem Pafla uyûnlar› subh u mesâ cârîdir. Ve

.....(1 sat›r bofl).....

Der-terkîm-i sebîlhâne-i cân-sitân: Cümle yetmifl aded köfle bafllar›nda ve sûk-› sultânîler içre fiehîdân-› Deflt-i Kerbelâ rûhiyçün sebîlhâne-i atflânlar vard›r.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-takrîr-i çârsû-y› bâzâr-› kappân: Cümle (---) aded dükkânlar› üstü cümle kap örtülü sâyedâr çârsû-y› bâzârlar› vard›r. Cümle ehl-i h›ref ve ehl-i sanâyi‘ elbette mevcûddur, ammâ sarrâchânesi ve gazzâzhânesi ve bezzâzhânesi gâyet müzeyyendir. Ve afla€› büyük çârsû gûyâ hemân M›s›r çârsûsudur. M›s›r'›n cümle metâ‘› anda bulunur. Mahallâtlar içre bezir ya€› kârhâneleri gâyet çokdur.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-ibret-nümâ-y› binâ-y› âbâdân: Cümleden câmi‘ ve hânlar› binâ-y› azîmelerdir, ammâ gümrükhânesi ve ya€ kappân› ve un kappân› ve harîr kappân› gâyet ma‘mûrdur.

.....(1 sat›r bofl).....

Der-tenkîl-i mahâzinât-› navluncuyân: ‹skele bafl›nda ve flehir içinde cümle üç yüz aded mahzenleri var kim cümle Edirne ve ‹slâmbol'a gidecek gûnâ-gûn metâ‘-› zahâ’irler memlûdur, zîrâ ‹slâmbol'da un kappân› navluncular›n›n birer ortaklar› ve birer ikifler mahzenleri vard›r.

Der-tescîl-i me’kel-i dâru'z-ziyâfât: Bu flehir içre cümle üç aded yerde ziyâfethâne imâretleri var kim mâh [u] sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl bay u gedâ ve pîr [ü] cüvâna ve cümle âyende vü revendegân müsâfirîne ni‘metleri mebzûldur. Cümleden Rüstem Pafla imâreti ve (---) (---).

Der-tezkîr-i hevâ-y› hûb-› câvidân: Hevâs› ol kadar latîf ve mu‘tedildir kim seher vaktinde bâd-› sabâ ve bâd-› nesîm esüp benî âdem hayât-› râhat-› cân bulur, ammâ cenûb taraf›ndan lodos rûzgâr› esdikçe halk› süst-endâm olup çokluk harekât etmezler.

Bî-medh-i kenîse-i râhibân-› palâs-pûflân: Cümle yedi aded (aded) kefere kenîseleri vard›r, ammâ Yarmenî keferelerinin düyûrlar› ma‘mûr u müzeyyen olup nezerâtlar› çok gelir. Urûm kenîseleri azd›r ammâ anlar dahi uzdur ve müzeyyenler deyrlerdir.

Der-hisâb-› arz-› beled-i iklîmât: Be-kavl-i Restâlîs hukemâ-y› kudemâ bu flehir dahi Kostantiniyye gibi iklîm-i râbi‘in n›sf›nda bulunup arz-› beledi (---) dir. Ve tûl-› nehâr› (---) sâ‘at ve (---) derîce (---) ve dakîkad›r. (---) (---) (---).

Der-kavl-i müneccimîn-i tâli‘-i flehr-i imârât: Be-kavl-i kehene-i selef bu flehrin binâ-y› tâli‘-i imâreti bur[c-›] mîzânda bulunup beyt-i zühre ve hevâyî olma€›n halk› mîzân-› vezn ile i‘tidâl-i hisâbî geçinüp zühre-misâl zevk u flevk ve ayfl [u] ›flrete dahi mâ’illerdir ve ekseriyyâ hevâyîlerdir.

Der-tescîl-i mahsûlât-› hubûbât: Sicillâtlarda mastûr oldu€u minvâl üzre bunda hâs›l olan deve difli bu€day fiâm Havrân›'nda olmaz. ***[382b]***

Der-güzîde-i sun‘-› Hudâ-y› müsmirât: Bâ€-› ‹remlerinde her gûne meyve-i âbdârlar› memdûhdur, ammâ ayvas› ve emrûdu ve la‘l-gûn viflnesi rub‘-› meskûnda yokdur. Üçü ve dördü bir esedî gurufl ile denkâ-denk gelüp gâyet hofl-hor viflnesi olur.

Der-temeddüh-i ni‘met-i uzamât: Evvelâ beyâz ekme€i gûyâ Sabanca flehri nân›d›r. Ve gerdân ile piflmifl herîsesi meflhûrdur kim hakk›nda hadîs var.[1] ”lœ†«‰◊Y« denmifldir. Ve bâdemli baklavas› ve karanfilli viflne hoflâb› memdûhdur.

Der-tenmîk-i meflrûbât-› müskirât: Evvelâ cemî‘i meflrûbâtlar›ndan latîf râyihal› bal flerbeti ve hardâliyye flerbeti ve yedi günlük tâze s›k›lm›fl üzüm flîresi ci€er tâzeler. Ve müsk›r viflnâb› vard›r, bu dahi cihânda yokdur, ammâ sekir vermez viflnâb› râhat-› când›r.

Der-tektîb-i aded-i bâ€avât: Bu flehir muhtesibi ve bâcdârlar›n›n nakilleri üzre flehrin ensesindeki da€lar serâpâ yigirmi bir bin aded bâ€lar olup her bir bâ€-› ‹remlerden niflân verüp öflr-i sultânî ve dölüm hakk› verirler. Her bir bâ€da birer kas›rlar mukarrerdir.

Der-mesîregâh-› müferrihât: Bu flehrin etrâf›nda on bir yerd[e] teferrücgâh-› safâgâhlar vard›r, ammâ cümleden Hammâmc› Pafla bâ€› vâcibü's-seyrdir. Ve

.....(1 sat›r bofl).....

Der-kâr [u] kisb-i ehl-i iflgâlât: Ekseriyyâ halk›n›n memdûh kârlar› çokdur, ammâ sarrâchânesi iflleri ve seccâde ve döfleme yan keçeleri yapup nâzük kilimler dokurlar. Ve

.....(3/4 sat›r bofl).....

Der-tastîr-i mütenevvi‘ât-› masnû‘ât: Ahâlî-i vilâyetin ekseriyyâ sun‘lar› avân zümresinden yeniçeri tâ’ifesi geçinirler ammâ yine ço€u navluncuyân tüccâr›d›r kim cümle Medan fiar› etrâkidir kim gâyet ankâ bâzergânlard›r. Bir f›rkas› ehl-i h›refdir, bir zümresi bâ€bânlard›r.

Der-terkîm-i musallâ-y› erbâb-› hâcât: Bu flehirde ve taflra kurâlarda bârân-› rahmet ya€masa yâhûd vebâ-y› azîm ve yâhûd bir âfât-› semavî veyâ bir âfât-› arazî olsa cümle ahâlî-i vilâyet bu musallâya istiskâ du‘âs›na ç›kup ba‘de salâti'l-fecr du‘â vü senâ ederler.

Der-vasf-› nebâtât-› sebzevât: Bu flehrin âb [u] hevâs›n›n letâfetinden fi's-sayf› ve'fl-flitâ sebzevât [u] h›zriyyât makûlesinden nânesi ve mi‘denüvâz› ve kerefsi ve so€an› ve sar›msa€› ve p›rasas› ve salatas› eksik de€ildir. Ve atlara çay›r› gâyet memdûh-› âlemdir.

Der-takrîr-i cân-perver-i âb-› hayât: Sular›, ensesindeki flimâl cânibindeki da€lar›n bâ€lar› içinden selef sâhibü'l-hayrâtlar getirüp flehrin cümle imâretlerine taksîm etmifller, ammâ Rüstem Pafla merhûmun suyu cümleden âb-› nâb mâ-i hayât ve serî‘u'l-hazmd›r.

Der-cüsûr-› memerr-i nâs-› hayvânât: fiehrin enderûn [u] bîrûnunda cümle yedi yerde tafl binâ cisr-i musanna‘lar vard›r ammâ eyle binâ-y› azîm kantaralar de€ildir. Evvelâ flehir içinde Ermenî mahallesinden afla€›, (---) (---) (---) (---) (---) (---) (---)

Der-vasf-› reng-i rûy-i pîr [ü] cüvân: Hevâs›n›n kemâl-i letâfet-i i‘tidâlinden ricâl makûlesi kemâl mertebe mu‘ammer ü Zâl-› zamân olur kim yine at binüp k›l›ç kuflanup sayd [u] flikâra ve kâr [u] kisbe gider. Tâze yi€itleri hod kemâl mertebe zinde ve [ze]ber-dest olup yüzleri gûyâ bedr-i münîrdir.

Der-sûret-i mahbûbe-i mahbûbân: Cemî‘i mahbûbu ve mahbûbe zen duhter-i pâkîze-ahterleri kemâl cemâl sâhibi olup kelimâtlar› cümle mevzûn ve diflleri dürr-i meknûn olup gîsûlar›n›n her târ› flebtârd›r. Ve hâllerinin her dânesi hâl-i Hâflimî-vâr mahbûbe-i zamâneleri vard›r.

Müflerref oldu€umuz kibâr [u] a‘yân: Evvelâ cümled[en] velî-ni‘am hânemiz sâhibi Hammâmc› Pafla hânedân-› azîm sâhibidir. Lâkin tekâ‘üd ihtiyâr etmifldir. Ve yeniçeri oca€›nda Be€zâdeler bir birâderi sadr›a‘zam yan›nda Muhz›r Mustafâ A€a'd›r. Ve (---) (---) (---).

Der-flinâh-› ulemâ-› tabîb-i hâzikân: Niçe ilm-i hizâkata teksîr kimesneler vard›r, ammâ cümleden,

[1] Hadîs, "Yemeklerin hayırlısı keflkekdir"

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-üstâd-› kâmil cerrâhân: Cümleden afla€› çârsû içinde

.....(1.5 sat›r bofl).....

Der-menâk›b-› sulehâ-y› meflâyihân: Sulehâ-y› ümmetden niçe hâl sâhibi halkdan münzevî âdemler var ammâ cümleden (---) fieyh (---) Efendi kendi bâ€› mahsûlüyle geçinüp dâ'imâ kendüsi el de€irmeni çeküp arpa ekme€i tenâvül edüp dâ'imâ savm-› Dâvûd ile geçinir. *[383a]*

Der-fli'r-i güzîde-i musannifîn-› flâ'irân: Niçe erbâb-› ma'ârif çelebileri ilm-i fli're tâliblerdir, ammâ cümleden Na'tî Çelebi pâk-zebân ve kasîde-perdâz çelebidir, ammâ zâlim gâyet gaddâr heccâvd›r. Selîkas› hicv taraf›na düflüp gâyet zebân-d›râzd›r. Bundan mâ'adâ levendâtlar içre çö€ür flâ'irleri vard›r.

Der-ehl-i hâl-i maz›nne-i kerâme-i mecâzibân: Niçe büdelâ-y› ümenâ ve evtâd u nukebâ ve melâmiyyûn mecâzibûn kimesneler vard›r ammâ cümleden keflf [ü] kerâmet sâhibi (---) Dede,

Kandiye flimdi feth oldu,
Çala gidiniz zurnay›,
Ürkütmeniz turnay›.

deyüp kal'a fethin halka tebflîr edüp gezermifl.

Der-çâh-› mâ-i hofl-güvâr-› hânedân: Cümle (---) aded hânedânlarda birer âb-› hayât kuyular› var kim cemî'i büyûtlarda ol bi'r-i zülâl sular›ndan isti'mâl ederler. Gerçi bu flehrin suya ihtiyâclar› yokdur, ammâ ziyâde amâristân oldu€unda elbette her hânede ve hânlarda kuyular mukarrerdir.

Der-aded-i hammâmât-› mahsûs-› sarây-› a'yân: Bu flehrin ümmü'l-ahbâr yârân-› zarîfânlar›ndan ve flehir kethudâs›ndan istimâ' etdi€imiz üzre bu flehir içre yüz k›rk yedi aded sarây ve evlerin mahsûs hammâmlar› vard›r deyü nakl etdiler ve sahîhdir, zîrâ halk› ehl-i ›rz olup ev hammâmlar›na girirler.

Der-fesâhat-i kelimât-› ahâlî-i lisân: Ekseriyyâ ehl-i beledi her diyârdan gelüp cem' olmufl ecnâs-› mahlûkâtd›r, ammâ nefs-i flehirli kadîm-i ezelden Yörükân kavmi olma€ile fasîh ü belî€ Türkçe tekellüm eder, etrâkleri yine lehce-i mahsûsalar›yla irtibât verüp kelimât ederler.

Der-eflkâl-i câme-i merd-i meydân: Ekseriyyâ a'yân-› kibâr› semmûr postîn elvân çukal› kürkler ve harîr hil'at-i fâhireler ve mutallâ destârlar geyerler, ammâ vasatu'l-hâl olanlar londura çuka ve elv[â]n bo€as› kapamalar ve sâde destârlar ve k›rm›z› çakfl›rlar geyüp kâr ederler.

Der-esmâ-i ricâl-i insân: Ekseriyyâ ecnâs-› mahlûk benî âdemlerinin isimleri Eli Befle Velî Befle ve Sâlih Befle ve Dursuno€lu ve Y›r›k Velî ve Kul›o€lu ve ‹rceb Befle ve Deli Nas›f ve Karamanl›o€lu, bunun emsâli esmâl› bâzergânlar› vard›r.

Der-flemâ'il-i kabâ-y› nisvân: Ekseriyyâ kendü âlüfte yâr[â]nlar›n›n kelâmlar› üzre ehl-i perde olan havâtînlerinin libâslar› zen-ender-zer cevâhir-i murassa'âta gark olup cümle kabâlar› dîbâ ve flîb ve zerbâf imifl ammâ gördü€ümüz hâtûnlar cümle çuka ferrâce ve yass› baflı› gezerler.

Der-nâmhâ-y› zenâne-i bintân: Yine kendülerinin rivâyât [u] dirâyâtlar› üzre havâtînlerinin esmâlar› Sâliha ve Sâ'ime ve Râziye ve Marziyye ve Çi€dem ve Fahrî ve Ümhân ve Cângülü ve Meryem Kad›n ve Esmi Kad›n ve Hayme Kad›n bunun emsâli nâmlar› vard›r.

Der-esmâ-i çâkerân-› halka be-gûflân: Ekseriyyâ kölelerinin isimleri Siyâvufl ve Buvan ve Sinân ve Ferhâd ve Pervîz ve Kademli ve Zülfikâr ve U€urlu ve Mübeflflir ve Kenan ve Cânbafl ve Mirze ve Abdilhay ve Tezgeldi bunun emsâli kul karavafl isimleri var.

Der-benâm-› cevâriyân-› erbâb-› ›syân: Ekseriyyâ câriyeleri cümle beyâz abâ ferrâce geyüp yass› baflı› gezerler. Esmâlar› Hundî ve Dundî ve Cenâne ve Tâbende ve ‹ftede ve Rabifle ve Cânfidâ ve Süglün ve Selviboy ve Selvinâz misilli câriye nâmlar› var.

Der-vasf-› tetimme-i flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Tekurda€›: Aceb temâflâ-y› garîbedir kim bu hakîr seyyâh-› âlem olam, böyle bir flehr-i mu'azzam ‹slâmbol'un bir mahallât›ndan ola da, bu kadar zamândan berü böyle bir ma'mûr u müzeyyen flehri görmek olmam›fl idi.

Ammâ ahâlî-i vilâyetin nakilleri üzre "fiehrimiz ibtidâ sefer-i Girid cezîresine aç›lal› ma'mûr [u] âbâdân olma€a bafllayup emn ü emân vilâyet olma€›n Anatolu'dan ve Tokad ve Sivas ve Kayseriyye ve Karaman ve Kâfiryat ve Ermenak flehirlerinden yigirmi bin âdem ol diyârlardan geçüp bu diyâra göçüp tavattun etdiklerinden flehrimiz amâr oldu" deyü nakl etdiler.

Hakîkatü'l-hâl Karaman ve Medan fiar› Türkleri cümle navluncu olup deve difli bu€day satup mühtekirlik ederler. Ve "Ermenî tâ'ifesi on bin kefereden mütecâvizdir" deyü nakl etdiler ve sahîh kelâmd›r, zîrâ flehrin flimâlî ve garbî ensesindeki da€lar› ve bâ€lar› Ferhâd gibi kesüp ma'mûr u âbâdân kefere mahallâtlar› binâ etmifller.

.....(3.5 sat›r bofl).....

Der-bed'-i kibâr-› ziyâretgâh-› merâk›d-› kümmelîn: (---) (---) (---) (---) (---) (---) *[383b]*

Bu Tekirda€› flehrini dahi seyr [ü] temâflâlar edüp cümle âflinâlar ile vedâ'laflup andan yine cânib-i flark ile flimâle meyyâl (---) sâ'atde ma'mûr u âbâdân kurâlar› leb-i deryâda temâflâ edüp,

Evsâf-› liman-› azîm ve kal‘a-i kadîm Ere€li

Kadîm-i ezelde Kostantin-i Rûm binâs›d›r. Bunu dahi Âl-i Emeviyyûn, fiâm'dan gemilerle gelüp feth edüp liman›na gemilerin ba€layup Kostantin kal‘as›n muhâsara edüp n›sf›n feth etmifllerdir. Ba‘de'l-feth bu kal‘ay› y›km›fllard›r. Ve cümle asâkir-i Emeviyyûn fiâm'a gitmifllerdir. Ba‘dehu sene (---) târîhinden sonra Âl-i Osmâniyân'dan Süleymân Befle ibn Orhân Gâzî yetmifl nefer Kara Koca, Kara Foça yaman bahâd›rân serverler ile bu kal‘ay› muhâsara etdiklerinde Eli E€ri nâm bir bahâd›r-› benâm kimesne kal‘aya Allâh Allâh deyü yürü[yü]p dendân-› beden üzre bayrak diküp ezân-› Muhammedî tilâvet edince,

"Bire Eli E€ri kal‘ay› feth etdi" deyüp cümle guzât kal‘aya girüp feth etdiklerinde ol feth eden gâzînin ismiyle müsemmâ olup Eli E€ri'den galat Ere€li kal‘as› nâm kalm›fld›r, ammâ lisân-› Rûm'da ismi Piga Kasro derler, flehr-i azîm imifl. Hâlâ kal‘as› leb-i deryâda bir alçak kayal› burun üzre flekl-i muhammes bir seng binâ kal‘a-i harâb-âbâdd›r. ‹çinde,

.....(1 sat›r bofl).....

Ammâ liman› bin pâre gemi alur dörd rûzgâr-› zorkârdan emîn liman-› cây-› emând›r, ammâ lodostan gündo€usu ve k›ble rûzgârlar›na a€z› aç›kd›r, ihtirâz üzre yat›l›r. Ammâ kasabas› ma‘mûrdur. Cümle (---) aded tahtânî ve fevkânî hâneleri vard›r. Ekseriyyâ halk› Rûm kefereleridir. Müselmânlar› gâyet azd›r.

Ve cümle (---) aded mahallâtlard›r. Ve cümle (---) aded câmi‘dir.

.....(2/3 sat›r bofl).....

Ve cümle (---) aded mesâcidlerdir.

.....(6.5 sat›r bofl).....

Ammâ devlet-i Âl-i Osmân'da üç aded Ele€ri flehirleri var, ba‘z›lar Ere€li derler. Evvelâ biri Karaman Ere€lisi'dir kim bâ€-› cihând›r. Birisi Karadeniz Ere€lisi'dir kim Kastamonu iskelelerindendir. Üçüncüsü bu Tekirda€› Ere€lisi'dir. Hâkimleri,

.....(1 sat›r bofl).....

Bunu dahi Tekirda€› niyâbeti hükm eder. Kethudâyeri ve yeniçeri serdâr› cümle Tekirda€›'ndad›r.

.....(1 sat›r bofl).....

Andan kalkup yine cânib-i flarka meyyâl 5 sâ‘at gidüp,

Karye-i Umurca: Silivri kazâs› nâhiyesinde üç yüz hâneli ve bir câmi‘i ve bir azîm ma‘mûr hânl› ve bî-hisâb bâ€ u bâ€çeli ma‘mûr köydür.

Andan yine sâhil-i bahr ile 6 sâ‘atde ubûr edüp,

Menzil-i kal‘a-i Silivri: Bu dahi bâlâda cild-i (---) mevsûfdur.

Andan (---) sâ‘atde kasaba-i (---) geçüp andan (---) sâ‘atde kasaba-i (---) ubûr edüp andan kasaba-i (---) güzer edüp andan **kasaba-i Büyükçekmece**'yi kaytup andan **Küçükçekmece**'yi gerüye tafllayup 12 sâ‘atde s›hhat ü selâmetle sene 1081 fia‘bâni'l-mu‘azzam›n›n on beflinci gün befl at›m›zla üç memlûkumuzla ve alt› aded refîkân-› hüddâmlar›m›z ile hamd-i Hudâ ol Pâdiflâh-› Bîçûn'a kim bu abd-i kemteri selâmet **belde-i tayyibe ve mahrûse-i Kostantiniyye ya‘nî ‹slâmbol**'a dâhil eyledi.

Ve's-selâm temme'l-kelâm

D‹Z‹N

- A -

âb de€irmenleri: 73, 126
âb dollâblar›: 330
abâ: 118, 248, 334, 340, 343
abâ dolama: 337
abâ ferrâce: 337, 350
Abaka Hân, Hulagu o€lu: 19
Abaza: 7, 186, 213, 255
Abaza (Cebel-i Elheme'nin o€lu): 298
Abaza da€lar›: 6, 298
Abaza Sar› Hüseyin Pafla çeflmesi (Kandiye): 229
Abdâl Cindî mescidi: 32
âbdest makramas›: 200
âbdest muslu€u: 115, 226, 231
âbdesthâne: 25, 68
Abdî A€a, Kulkethudâs›: 179, 184
abd-i ahkar: 236, 290, 345
abd-i hakîr: 17, 23, 255, 262
abd-i kemter: 5, 83, 149, 154, 196, 206, 215, 248, 259, 262, 269, 270, 273, 351
Abdî Pafla (Yeniçeri A€as›): 163, 165, 194, 202, 203, 213, 256, 279
Abdî Paflazâde: 170
Abdilhay (Tekirda€l› köle ad›): 350
Abdîzâde câmi‘i (Siroz): 58
Abdullâh Çelebi: 139
Abdullâh Efendi, fieyh: 300
Abdullâh Kemâlî, el-mevlâ: 63
Abdullâh Pafla: 261
Abdurrahmân A€a (Kulkethüdâ): 194
Abdurrahmân Pafla: 204, 205, 206, 317
Abdurrahmân Pafla câmi‘i: 225
Abdurrahmân Pafla câmi‘i (kal‘a-i Pekin): 316
Abdurrahmân Pafla câmi‘i (Kandiye): 231
Abdurrahmân Pafla çeflmesi (Kandiye): 228
Abdurrahmân Pafla, Hâd›m (M›s›r vezîri): 286
Abdurrahmân Pafla hammâm› (kal‘a-i Pekin): 317
Abdurrahmân Pafla hammâm› (Kandiye): 228
Abdurrahmân Pafla hayrât› (Yeniçeri A€as›): 317
Abdurrahmân Pafla kolu: 194
Abdurrahmân Pafla mektebi (Kandiye): 229
Abdurrahmân Pafla (Yeniçeri A€as›): 204, 205, 209, 225, 229, 346
Abdülbâkî Efendi, H›s›mzâde (Yeniflehir monlas›): 89
Abdülfettâh Paflazâde sarây› hammâm› (T›rhala): 93
Abdülfettâh sarây›: 92
Abdülkâdir Gîlânî: 229, 344
Abdülkerîm Çelebi: 31
Abdülmennân A€a: 67, 92
Abdürrahmân ibn Hassân: 41
Abdürra’ûf Efendi câmi‘i (Selânik): 68
Abdüssamed Sultân: 84
âb-› germâb: 46
âb-› sermâ: 43
âb-› zemzem: 188, 208, 334
âbnûs (a€aç cinsi): 244
Abokoron: 175
Aburgan nehri: 6
Acem: 13, 35, 51, 53, 54, 58, 60, 61, 63, 78, 83, 86, 89, 95, 98, 110, 113, 120, 131, 149, 152, 220, 243, 244, 245, 255, 273, 276, 278, 286, 291, 295, 309, 312, 320, 322, 330, 333, 335, 337, 341, 344
Acem neft ya€›: 211
Acem seferi: 6
Acem seyâhâti: 273
acemî o€lan›: 332
Acemistân: 255
acemiyân: 181
Acemiyye: 83
Acemzâde Efendi (Re’îsü'l-küttâb): 151, 229, 230, 231, 248
Acemzâde Re’îs Efendi köyü: 260
Acemzâde Reîs Efendi mescidi (Kandiye): 228
ac› göl: 3
ac› sular: 246, 254
Ac›dere: 23
Ac›deryâ gölü: 280
Ac›su: 203, 204, 236, 237
Ac›su kal‘as›: 175, 176, 182, 246
Aç›kbafl Baba Sultân: 33
Aç›kbafl Tatar: 33
ada so€an›: 158
Adahon bo€az›: 8
Adaliyye: 45
Adana: 44, 60, 93, 182
Adana kaba€›: 292
aded-i a€nâm: 325
Âdem, Hazret-i: 12
Âdem, hübût-›: 189
Aden: 94, 255
ades: 232
Âdî kal‘as›: 336
Adn-› firdevs-i huld-i berîn: 245
âfât-› arazî: 349
âfât-› semavî: 349
Afno mahalli: 255
Afnu (zengî Arab ad›): 83
Afo Çelebi: 74
Afo (Elbasanl› ad›): 322
Afrika: 216
Afrika pâdiflâh›: 153, 169, 171, 216, 223, 233, 236
Agoryan karyesi: 154
Agriyomasa inciri: 294
A€a câmi‘i mihrâb› (Kandiye): 231
A€a hammâm› (Kandiye): 228
A€a mektebi (Ohri): 329
A€a R›zâ (Nakkafl): 71
A€a sarây› (Mizistre): 155
a€aç cisir: 38, 63, 76, 108, 172, 183, 280, 281, 282, 283, 310, 311, 317, 326, 341
a€aç dingil: 211

A€aç hisâr› deresi: 128
a€aç kanatl› kapu: 172
a€aç kapu: 257, 300
a€aç kirifl: 116
a€aç köprüler: 280
a€aç nerdübân: 168
a€aç topuz: 172
a€›rmak küheylân: 5
A€›fltafl (Rûm krallar›ndan): 64
A€rafa da€lar›: 96, 97, 101
a€r› hastal›€›: 278, 301, 325, 326
A€r›, kûh-›: 220, 310, 339
A€r›boz (Ayr›ca bkz. E€riboz): 99, 101, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 260, 271
A€r›boz cezîresi: 110, 111, 121
A€r›boz deryâs›: 106
A€r›boz kal‘as›: 108, 109, 111, 112
A€r›boz körfezi: 112, 120
A€r›boz liman›: 111, 112
A€r›yoz: 107
a€r›yumasa inciri: 294
A€sas, Melik: 40
Ah›rlar karyesi: 259
Ah›ryan deresi: 2
Ah›ryan kavmi (Urûm'dan dönme melez müselmân): 86
Ah›ryan-› Ç›tak lisân›: 36
Ah›ryanl› karyesi: 49
Ah›ska: 212
Âhî Çelebi: 84
Âh-i Evran: 309
ahidnâme: 253, 259
ahlad armudu: 5, 8, 246
Ahlât flehri: 45, 53
Ahmed A€a: 125
Ahmed A€a, Burunsuz: 194
Ahmed A€a câmi‘i (Tarapoliçse): 161
Ahmed A€a çeflmesi (kal‘a-i Ayamavra): 281
Ahmed A€a, el-Hac› (Defterdâr Ahmed Pafla a€as›): 129
Ahmed A€a, Karakulak: 203
Ahmed A€a, Konakç›: 261
Ahmed A€a, Za€arc›bafl›: 184, 204
Ahmed Baba Sultân: 29
Ahmed Beg efendi (Defterdârzâde Mehemmed Paflazâdesi): 112
Ahmed Be€: 79
Ahmed Be€ câmi‘i (Yenice): 77
Ahmed Be€ hammâm› (Yenice): 77
Ahmed Be€ mescidi (Vardar Yenicesi): 79
Ahmed Be€o€lu: 33
Ahmed Çavufl: 49
Ahmed Çelebi, Kitâbc›: 212
Ahmed Çelebi, S›rkâtibi: 217
Ahmed Çelebi (Zekeriyyâ Efendi kethudâs›): 259
Ahmed Efendi: 38
Ahmed Efendi câmi‘i (Yeniflehir): 88
Ahmed Efendi, el-Mevlâ Pârepârezâde: 94
Ahmed Efendi hammâm› (Ball›badra): 131
Ahmed el-Bedevî, Seyyid: 98, 210
Ahmed Geray (Mehemmed Geray Hân o€lu): 25, 29
Ahmed Hân, Sultân: 49, 50, 92, 223, 225, 268, 321, 330
Ahmed Hân (Sultân ‹brâhîm o€lu): 172
Ahmed Pafla: 26, 138, 194, 259
Ahmed Pafla, Ankebût: 130, 158, 177, 179, 194, 208, 226, 228, 229, 242, 248
Ahmed Pafla, Arnavud Kemânkefl: 151
Ahmed Pafla câmi‘i: 24, 57, 60, 106, 126
Ahmed Pafla câmi‘i (Kandiye): 226
Ahmed Pafla cisri (Siroz): 59, 62
Ahmed Pafla, Defterdâr: 129, 170, 184, 186, 194, 200, 209, 213, 216, 228, 286
Ahmed Pafla, Ekmekçizâde: 34, 35, 50, 71, 73
Ahmed Pafla, Fâz›l (Köpürlüzâde Vezîr): 17, 24, 28, 50, 107, 168, 171, 179, 188, 207, 208, 209, 215, 232, 236, 237, 242, 252, 317, 345
Ahmed Pafla, Gedik: 20, 175, 294, 297, 298, 299, 304, 305, 314
Ahmed Pafla mahallesi (Siroz): 57, 61
Ahmed Pafla medresesi (Siroz): 58
Ahmed Pafla mektebi (Siroz): 58
Ahmed Pafla, Melek: 23, 26, 30, 39, 184, 188, 210, 215, 237, 240, 338, 345
Ahmed Pafla sarây› (kal‘a-i A€r›boz): 109
Ahmed Pafla, Seydî: 158, 188
Ahmed Pafla, Voyn›k (Kapudan): 175, 237
Ahmed Paflazâde, Çarkac› Seydî: 171
Ahmedâbâd bezi: 143
Ahmedâbâd kasabas›: 50
Ahmed-i Yesevî, Türk-i Türkân Hoca: 343
Ahmedü'l-Bedevî, fieyh Seyyid: 338
ahflâbât: 179
ahflam ezân›: 69
Ahtabol›: 163
ahtapot (=›htapot): 267
Ahterî lügati: 186
âhûr: 30, 103
Ak hammâm (Siroz): 59
Ak Mehemmed A€a câmi‘i (D›rama): 54
Ak Mehemmed Pafla: 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 17, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29
Ak tabya (Kandiye): 219, 220, 221, 233
akâ’id kitâblar›: 104
Akalan karyesi: 29
Akbafl: 2
Akb›nar karyesi: 49
Akça câmi‘ (Selânik): 70
Akça câmi‘i (T›rhala): 93
Akçakilise karyesi: 311
akçe: 3, 25, 26, 34, 36, 37, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 51, 54, 56, 57, 62, 64, 65, 77, 79, 81, 85, 87, 90, 91, 97, 98, 99, 101, 105, 106, 107, 113, 114, 120, 121, 125, 129, 130, 134, 137, 138, 139, 143, 148, 151, 152, 153, 154, 156, 158, 161, 162, 163, 172, 175, 176, 181, 214, 232, 234, 237, 239, 247, 248, 257, 258, 262, 268, 271, 275, 276, 277, 278, 280, 282, 285, 286, 287, 290, 293, 294, 295, 296, 299, 304, 305, 311, 313, 315, 316, 318, 325, 327, 328, 330, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 346, 347
akçe tahtas›: 131, 142
Akçeli câmi‘ (Yeniflehir): 88
Akdeniz: 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 63, 64, 68, 71, 75, 76, 78, 79, 82, 86, 87, 90, 96, 97, 99, 101, 108, 121, 126, 138, 145, 148, 155, 156, 157, 158, 159, 163, 167, 168, 176, 205, 206, 212, 215, 220, 233, 236, 239, 241, 242, 265, 267, 269, 279, 296, 298, 302, 314
Akdeniz bal›klar›: 111
Akdeniz bo€az hisârlar›: 67
Akdeniz mellâhânlar›: 175
akîbü'l-eflrâf: 271
akîk-i Yemenî: 4, 276, 338
Akkaya sahrâs›: 15
Akke: 347
Akkirmân: 19, 20, 23
Akkiye: 64
Akku€ular: 2
Akkumlar: 2
Akmahalle mescidi (Belgrad): 308
Akmescid: 14, 16, 20
Akmescid mahallesi (Belgrad): 307
akmifle: 151
akmifle-i fâhire: 98, 229, 278, 290, 291, 313, 320, 346
Ako Be€ sarây› (Mizistre): 155
Ako sarây› (Yanya): 287
Akozâde ‹brâhîm Çelebi: 290
Akrata nehri: 128
akreb: 8, 116, 119, 120, 145, 165, 248, 267
Aksarây: 44
Aksu: 275, 311
Aksu nehri: 157, 276, 311

Akflemseddîn: 154, 318
Aktabya: 181, 185, 212, 221, 222, 249, 250
Akyaz›l› Sultân âsitânesi: 342
Akye: 204
alabal›k: 236, 326, 331
Alaca câmi‘ (Kavala): 52
Alaca câmi‘ (Siroz): 58
Alaca câmi‘ (T›rhala): 93, 94
Alaca hammâm: 59
Alaca ‹mâret câmi‘i (Selânik): 70
Alaca mescid: 32
alaca sar›k: 40
Alacahisâr: 176, 182
Alâ’iyye: 35, 184
alakerde (bal›k cinsi): 175, 314
Alakorna kalyonlar›: 195
Alakorna vilâyeti: 74
Alanya: 204
Alasonya: 85, 86, 96, 98, 168
Alasonya bâzâr›: 291
Alasonya kal‘as›: 75, 85
Alasonya panayur›: 86, 323
Alasonya sahrâs›: 86
âlât-› harb: 281
âlât-› la€›m: 222
âlât-› sihir: 39
âlât-› silâh: 39, 91, 148, 159, 172, 181, 187, 199, 203, 207, 210, 263, 281, 320
Alat›r: 11, 13, 29
alay çavufllar›: 6, 192, 209
Alaybe€ eynesi (kal‘a-i Ergiri): 300
Alaybe€ sarây› (kal‘a-i Ergiri): 300
alaybe€i: 51, 91, 125, 130, 154, 172, 175, 176, 181, 183, 191, 192, 198, 217, 233, 260, 261, 271, 278, 279, 280, 287, 296, 305, 318, 327
albay (kufl): 4
alç›: 114, 115, 302
alç› tafl› ma‘deni: 246, 314
alef: 75
Aleksander (= ‹skender): 90
Aleksandire: 90
Aleksandire kal‘as›: 90
Aleksandire kenîsesi: 51
Aleksandire Kral: 42
alem: 65, 69, 87, 103, 131, 143, 144, 208, 209, 210, 239, 254, 263, 288, 313, 342, 343
alem-i Resûlullâh: 15, 16, 193
Âl-i Abâ, tekyegâh-›: 177, 317, 343
Âl-i Abâ, tekye-i: 71, 320, 336
Âl-i Abâgânlar: 229
Âl-i Abbâsiyân: 214
Alî A€a câmi‘i (Yanya): 289
Alî A€a, Kör: 29, 33
Alî Baba: 76, 129, 201
Alî Baba mescidi (Kandiye): 228
Alî Baba, fieyh: 343
Alî Baba tekyesi: 129
Alî Baba Tekyesi karyesi: 344
Alî Bal› kapudan: 124
Alî Be€: 330
Alî Be€ câmi‘i (Siroz): 58
Alî Be€ çiftli€i: 303
Alî Be€, ‹ki Yürekli: 79
Alî Be€ karyesi: 24
Alî Be€ köflkü: 81
Alî Cân: 11
Alî Çavufl: 94
Alî Çavufl câmi‘i (kasaba-i Cum‘a): 99
Alî Çavufl mescidi (T›rhala): 93
Alî Çavufl zâviyesi (T›rhala): 93
Alî Çelebi: 29, 143
Alî Dede: 199, 200, 201, 208, 301
Alî Dede, Bî-zebân: 208
Alî Dede, efl-fieyh: 311
Alî Dede, Kapucu: 275
Alî Dede ma€ârâs›: 200
Alî Dede, Sofyavî Pîr: 347
Alî Dede, Söylemez: 199, 200, 201, 208, 213
Alî Dede, fieyh Sârbân: 347
Alî Dost Dede, efl-fieyh: 301
Alî Efendi çiftli€i: 277
Alî Efendi, ‹nebaht› Müftîsi: 278
Alî Efendi, Müftî: 273, 275
Âl-i Emeviyyûn: 214
Alî Fak›lar eri€i: 89
Âl-i Fât›miyyûn: 169, 171
Alî Hân Mirza (Tamanl›): 14
Alî, Hazret-i: 41
Alî, ‹mâm: 98, 344
Alî Kethudâ: 125
Alî Kuflçu: 119
Alî Murtezâ, ‹mâm: 102
Alî Mûsâ R›zâ, ‹mâm: 102
Alî Pafla: 112, 182, 256, 258, 259, 260, 261, 263, 266, 269, 270, 280, 291, 345
Alî Pafla çârsûsu: 346
Alî Pafla, Karakafl: 256, 279
Alî Pafla kolu: 171, 182
Alî Pafla, Konakç›: 171, 182, 189, 193
Alî Pafla, Köse (Kapudan): 109, 345
Alî Pafla, Köse Semiz (E€ribozlu Kapudan): 106, 253, 256
Alî Pafla, Köse Serdâr: 188
Alî Pafla, Macar: 268
Alî Pafla medresesi (Yanya): 289
Alî Pafla mektebi (kal‘a-i A€r›boz): 109
Alî Pafla mektebi (Yanya): 290
Alî Pafla mescidi (Yanya): 288
Alî Pafla, Mîr-i mîrân: 270
Alî Pafla ordusu: 258
Alî Pafla sarây› (Yanya): 289
Alî Pafla sarây› (Zaranta): 263
Alî Pafla, Serdâr: 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 267, 275, 276, 292, 297, 307
Alî Pafla tekyesi (Zaranta): 263
Alî, Seyyid: 343
Alî, fieyh: 138
Alman: 27, 30, 54, 70, 96, 144, 147, 196, 215, 239, 256, 296, 333
Alman da€lar›: 220, 255, 339
Alman deryâs›: 198
Alman kral›: 69, 70, 147
Alman yaylas›: 331
Alorozi karyesi: 154
altun: 7, 14, 16, 17, 20, 22, 31, 48, 49, 62, 69, 72, 86, 107, 116, 120, 131, 135, 136, 183, 210, 212, 224, 226, 246, 248, 253, 263, 269, 270, 271, 274, 276, 277, 288, 298, 303, 307, 330, 334, 342, 343, 344, 345, 346
altun alem: 208, 254, 342
altun fânûslar: 201
altun fener: 208
altun haçlar: 20
altun hâtem: 43
altun k›z›lga: 15
altun lüle: 293
altun s›çan timsâli: 138
altun tabyas›: 173
altun takye: 266
altun yald›zl› alem: 342
altun yald›zl› çerâ€lar: 343
altunbafl: 78
âlû: 89, 96, 244, 246, 329
âlû-y› berekâtl›: 244
âlû-y› buhârâ: 53, 89, 244
âlû-y› mardin: 244
a‘mâ: 5
Amalâkîler: 40
Amâlika: 39, 40, 143, 145
amân: 140, 163, 203, 340
amân bayra€›: 204, 262
amân makramalar›: 204, 259
Amâsiyye: 44
amber: 200, 208, 214, 310
Amber Çelebi (köle ad›): 150
Amber (zengî Arab ad›): 83
Ambere (köle ad›): 165
amber-i hâm: 71, 72, 78, 120, 239, 245, 248, 277, 280, 294, 314, 325, 334, 340, 343
Amet Befle: 202
Am›st›rdam: 28, 60, 96, 117, 198, 239
Amiso kal‘as›: 241, 247
Amison: 241
Amiyaroz kal‘as›: 246
Amiyor› kal‘as›: 246
Amlâka (Pehlivân): 53
Ammârzâde Kapudan Pafla: 13, 15, 17

Amr ibnü'l-Âs: 40, 41
Amr-› Ayyâr: 42
Ana Da€› yayla€›: 61
Anabac› hâtûn: 344
Anabac› karyesi: 344
Anabol›: 132, 163, 165, 166, 167, 168, 171
Anabol› kal‘as›: 163, 169, 170
Anabol› körfezi: 163, 166, 170
Anabol› liman›: 169, 170
Anabol› mendire€i: 166
Anadolkoz (=Anatolkoz): 277
Anapoli: 157, 160, 162, 163, 258, 260, 261
Anapoli kal‘as›: 128, 162, 163, 258, 259
Anapoli körfezi: 162, 258
Anapolya (=Anapoli): 158, 163, 266
Anastasova karyesi: 260
Anatolkoz: 136, 275, 276, 277, 278, 280, 314
Anatolu: 35, 36, 37, 39, 42, 53, 60, 61, 79, 84, 97, 163, 180, 181, 184, 194, 197, 212, 217, 255, 300, 318, 344, 350
Anatolu askeri: 187, 248, 251
Anatolu çinganeleri: 37
Anatolu k›ptîleri: 37
Anatolu pâdiflâh›: 36
Anatolu serdengeçdileri: 184
Anatolu sipâhîleri: 184, 233
Anatolu vezîri: 213
Anavarin: 140, 143, 151
Anavarin liman›: 141
Anavarin-i atîk kal‘as›: 140
Anavarin-i cedîd kal‘as›: 141, 142
anbâr: 90, 201, 212, 232, 287, 304, 306
anbâr emîni: 163, 233
anbâr kâtibi: 163, 186, 233
anbâr nâz›r›: 163, 186, 233
Anbârl› karyesi: 26
Andakara adas›: 112
andelîb: 323, 342
Andirik kal‘as›: 66
Andirya (havâriyyûndan): 123
Andrarusa (Rûm krallar›ndan): 152
Andrusa kal‘as›: 152
Andrusa flehri: 151
Angel nâm krale: 277
ang›t: 4
Angili gölü: 279
Angili kal‘as›: 278
Angili kasr›: 277, 278, 279, 280
Angiliyoz gölü: 278
an›z: 331
Anifle Hâtûn: 17
Ankâ'ü'l-vâsi‘ mescidi: 32
Ankebût Ahmed Pafla câmi‘i (kal‘a-i Retime): 177
Ankebût Ahmed Pafla câmi‘i (Kandiye): 226
Ankebût Ahmed Pafla câmi‘i (Kandiye): 229
Ankebût Ahmed Pafla çeflmesi (Kandiye): 228
Ankebût Ahmed Pafla sarây› (kal‘a-i Retime): 177
Antakiye: 44, 283, 298, 324
Anter (Gulam ad›): 59
Apirya kal‘as›: 157
Apokoron: 175, 180, 183, 234, 236, 237
Arab: 8, 35, 51, 54, 58, 61, 75, 78, 83, 86, 98, 110, 113, 120, 145, 146, 149, 150, 181, 216, 236, 244, 245, 246, 255, 273, 274, 275, 278, 291, 295, 298, 312, 320, 322, 324, 330, 333, 337, 344, 347
Arab be€i: 150, 298
Arab cengi: 324
Arab cevârîler: 150
Arab gulâm›: 273
Arab kad›: 153
Arab köle: 142, 274, 311
Arab lisân›: 324, 339
Arab mefl‘ali: 29
araba: 1, 3, 5, 8, 9, 10, 12, 21, 22, 23, 24, 56, 60, 66, 97, 144, 171, 190, 263, 276, 287, 292, 295, 315, 320, 342, 346, 347
Arabî ebyât: 319
Arabî lisân›: 246
Arabistân: 4, 48, 80, 93, 233, 234, 240, 264, 269, 318
Arabiyye: 83
Arabü'l-Hâflim: 298
a‘râf: 116
Arafât, cebel-i: 98
arak: 5
Arâkî, efl-fieyh: 138
arakiyye: 322
Aran› kal‘as›: 8
ar‘ar: 78
Arasto: 44, 51, 92, 110, 112, 116, 130, 179, 334
Arat: 98
arazbârî makâm›: 245
Arbat geçidi: 16
Arda nehri: 31, 33
Ardamiça karyesi: 138
ard›ç: 78, 122
Ardiça (=Ardamiça): 138
Ardoviflta: 265, 333
Ardul: 333
Arg›n: 14
Arhanos bâ€›: 279
Arhonda tabyas›: 220
arhonda (Urûm be€zâdesi): 182, 189, 191, 218, 220, 223, 241, 245, 246
Arhonoz: 243, 244
Arhonoz bâ€›: 243, 245
Arhonoz da€lar›: 220, 243, 245
Arhoz: 138, 162, 258
Arhoz bâ€lar›: 166
Arhoz kal‘as›: 128, 162, 164, 258, 259, 271
Arhoz sahrâs›: 162
Arhoz vâdîsi: 137
ar›: 120
Arkadiya: 139, 140
Arna nehri: 156
Ârnâbûd: 298, 324
Arnavud: 125, 127, 132, 133, 148, 266, 292, 296, 299, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 314, 315, 316, 319, 322, 324, 325, 327
Arnavud Belgrad›: 305, 311, 324
Arnavud çakfl›r›: 294
Arnavud gulâm›: 330
Arnavud ‹skenderiyyesi: 43, 278, 315, 318
Arnavud kalaba€›: 292
Arnavud kalkanc›lar›: 320
Arnavud karyesi: 341
Arnavud k›z›: 311, 321
Arnavud lisân›: 86, 170, 318, 324
Arnavud simidi: 297, 302, 310
Arnavud takyesi: 294
Arnavudca: 127, 132, 294, 297, 322, 330
Arnavudca lisân›: 273, 296, 298, 299, 305, 315
Arnavudistân: 39, 61, 76, 270, 295, 300, 310, 314, 318, 321, 324, 330
Arnavudlu (Büyük) karyesi: 341
Arnavudluk: 266, 291, 324, 326, 345
arpa: 60, 126, 127, 157, 165, 245, 322, 337
arpa ekme€i: 350
arpal›k: 278, 347
arslan: 4, 116, 119, 120
Arslan Be€eli: 3
arslan c›ynah›: 4
Arslan Dede: 104
Arslan Pafla: 288, 289
Arslan Pafla câmi‘i (Yanya): 287, 291
Arslan Pafla medresesi (Yanya): 288
Arslan Pafla mektebi (Yanya): 290
Arslan Pafla sarây› (Yanya): 289
Arslan Pafla, Yanyal›: 262, 284
Arslan Paflazâde, Yanyal›: 182, 206
arslan sûreti: 120, 123
arslan südü: 45, 96, 120, 337
arslan tasvîri: 108, 119, 120
Arfl u Kürsî: 116
arz-› Hâsân: 110
Arz-› Mukaddese: 64
asâ: 343
Âsaf: 206, 214

Âsaf-› Berhayâ: 191
asâkir: 12, 111, 135, 148, 158, 170, 171, 172, 175, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 222, 237, 239, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 259, 260, 262, 264, 266, 267, 270, 278, 296, 298, 306, 317, 325, 330, 340
asâkir-i Arab: 347
asâkir-i Emeviyyûn: 351
asâkir-i M›s›r: 217
asâkir-i Tatar: 13, 15
asel: 239
aselbend (a€aç cinsi): 214, 244
asel-i musaffâ: 120, 121, 122, 132, 166, 239, 246, 314, 331
asel-i zenbûr: 120
as€ul (yaban s›€›n›): 3
ashâb-› güzîn: 324
âsî: 266, 304, 306, 314, 330
Asina (=Atina): 113, 122
âsiyâb: 261, 317, 321
âsiyâb-› bâd: 232, 257
âsiyâb-› dakîk: 73, 80
âsiyâb-› mâ: 82, 85, 169
âsiyâb-› tahhân: 237
Askalân: 40, 64
asker: 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 31, 33, 36, 39, 47, 48, 51, 52, 65, 85, 87, 91, 97, 104, 107, 108, 111, 125, 130, 133, 135, 136, 141, 143, 144, 154, 158, 159, 162, 163, 171, 172, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 202, 203, 207, 209, 211, 213, 215, 218, 220, 221, 222, 223, 230, 233, 234, 236, 237, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 247, 252, 254, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 270, 271, 275, 276, 277, 278, 280, 287, 295, 296, 297, 299, 305, 306, 307, 310, 318, 320, 325, 327, 330, 331, 337, 345
asker hazînesi: 201
askerî serdârlar›: 258
asma: 244, 286
asma a€aç köprü: 281
asma a€açlar›: 139, 142, 291
asma kameriyyeleri: 146
asma makara: 144
asma makaral› cisir: 131, 281
Aspir nehri: 276, 279
Aspuzu: 60, 177, 188, 243, 309
Afla€› çârsû: 105
Afla€› mahalle mescidi (Moton): 145
Afla€› mahalle (flehr-i Livâdiyye): 105
Afla€› mahalle (Yanya): 287
Afla€› Tahtal› karyesi: 341
Aflere k›râ'at›: 290
aflk›yâ: 85, 309, 314, 317
Afllama Bâ€çesi: 18
at: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 28, 29, 34, 35, 36, 38, 48, 52, 55, 60, 63, 72, 73, 74, 77, 78, 84, 88, 91, 94, 95, 102, 103, 104, 115, 121, 128, 132, 133, 135, 136, 138, 140, 141, 142, 143, 146, 151, 156, 157, 158, 159, 168, 170, 171, 174, 180, 182, 185, 186, 190, 191, 193, 196, 197, 198, 223, 236, 238, 240, 242, 243, 256, 258, 259, 260, 268, 269, 270, 274, 276, 279, 280, 283, 284, 286, 287, 289, 292, 295, 297, 299, 301, 303, 304, 307, 311, 315, 317, 325, 330, 337, 340, 344, 349, 351
at bâzâr›: 180, 231
at etleri: 3, 14
at g›rbas›: 115
at kaz›klar›: 60
at meydân›: 122
At meydân› bâzâr›: 337
at sa€r›s›: 4
at sakâlar›: 88, 93
at sûreti: 19
at südü: 21
at flekli tasvîr: 19
at yemi: 7, 22, 181
atal›klar: 14
âteflbâz: 338
âtefl-i Nemrûd: 115, 131, 178, 180, 187, 192, 201, 209, 218, 222, 223, 250, 251, 254, 255
Atina: 19, 45, 63, 104, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 154, 224, 232, 245, 260, 314
Atina câmi'i: 117
Atina deyri: 115
Atina hâkimi: 125
Atina kal'as›: 113, 115, 117, 119, 260
Atina körfezi: 125, 258
Atina kubbesi: 115
Atina liman›: 122
atiyye: 202, 290
atlâs: 55, 74, 89, 204, 233, 273, 292, 302, 337
Atl› tabya: 184, 186, 212, 223
Atl›o€lu karyesi: 30
atmacac›bafl›: 30
Atmeydân›: 121, 138, 193, 321
attâr: 281
avân zümresi: 349
Avarin: 142, 261
Avarin kal'as›: 141, 142, 265
Avarin liman›: 141, 142
Avavoz karyesi: 260
Avc› Yurdu karyesi: 340
âvîze: 35, 71, 92, 96, 103, 225, 343
âvîze-i maslûbât: 223
Avlonya: 61, 96, 270, 297, 304, 305, 306, 307, 311, 312, 313, 314, 324
Avlonya be€i: 299, 311
Avlonya emîni: 312
Avlonya kal'as›: 311, 312, 313, 314, 324
Avlonya körfezi: 297, 301, 311, 312
Avlonya liman›: 314
Avlonya paflas›: 304
Avlonya zifti: 304, 314
Avlota kirmân: 20
Avlota liman›: 20
Avluya (=Avlonya): 312
Avn, Melik: 39
Avogoz manast›r›: 167
avret bâzâr›: 231
Avret tabyas›: 192, 193
Avrethisâr: 46, 47
Avusdos da€lar›: 81
Avusdos kasabas›: 81
Avusdos nehri: 81
Avusdos yayla€›: 81, 82, 84
Avustos: 270
Aya Anpon Manast›r›: 241
Aya H›drellez: 124
Aya ‹svet Nikola: 124
Aya Kâs›m: 124
Aya Kudin liman›: 243
Aya Ladra kenîsesi: 45
Aya Matranda nehri: 241
Aya Mavra: 130, 135, 205, 234, 261, 270, 276, 278, 280, 282
Aya Mavra burnu: 136
Aya Mavra firkateleri: 270
Aya Mavra kal'as›: 126, 134, 135, 136, 276, 280
Aya Mavra mezâristân›: 280
Aya Mavra nâ'ibi: 276
Aya Merye, kral k›z›: 81
Aya Merye vâdîsi: 81
Aya Nataca: 334, 335, 336
Aya Niko: 124, 155
Aya Niko deyri (Mizistre): 155
Aya Niko kal'as›: 156
Aya Nikola mahallesi (Aydonat): 293
Aya Nikola mahallesi mescidi (Aydonat): 293
Aya Nikola manast›r›: 239
Aya Vasil (papas): 48
Aya Vafl karyesi: 154
Aya Vestos: 124
Aya Yani burnu: 243
Aya Yorgi bo€az›: 258
Aya Yorgi kal'as›: 258

Aya Yori bo€az›: 258
Aya Yoro: 124
Aya€›r›yoz: 107
Ayakiri liman›: 136
Ayana cezîresi: 167
Ayanduro burnu: 241
a‘yân-› eflrâf: 36, 37
Ayaniroz nâm flehzâde: 44
Ayanta kral: 216, 265, 268
Ayanta tevârîhi: 233
Ayas Pafla, Arnavudu'l-asl: 296
Ayas Pafla câmi‘i: 29
Ayas Pafla, Sadr›a‘zam: 296
Ayasentifa: 106
Ayasof Melike: 46, 64
Ayasofya: 64
Ayasofya câmi‘i: 64, 68, 328
Ayasofya câmi‘i (‹slâmbol): 68, 69
Ayasofya câmi‘i (Ohri): 328, 330
Ayasofya hammâm› (Selânik): 71
Ayasofya kenîsesi: 44
Ayasofya kenîsesi (Selânik): 64
Ayasofya kubbesi (Selânik): 69, 115
Ayasofya mahallesi (Selânik): 73
Ayasofya (Selânik): 69
Ayasofya (Tarabefzûn): 68
Ayasofya-i ‹slâmbol kubbesi: 69
Ayasofya-i Kebîr: 69, 116
Ayasofya-i Kebîr câmi‘i (Ohri): 329
Ayasofya-i Kebîr câmi‘i (Ohri): 330
Ayasofya-i Kebîr kubbesi (Pozanta): 115
Ayasonya Melike: 85
Ayastefanas kal‘as›: 106
Ayastifano liman›: 136
Ayasuluk: 53, 64
ayazma b›narlar›: 221
Ayd›n: 184
Ayd›nc›k: 53, 64
Aydonat: 96, 293, 294, 301
Aydonat da€lar›: 285
Aydonat kal‘as›: 293
Aydonya (Rûm krallar›ndan): 293
Ayena: 124
âyîn: 70, 71, 302
âyîne: 119
âyînebâz: 338
âyîne-i ‹skender: 119
âyîn-i Îsâ: 328
Aynaroz: 44, 45, 51, 65, 335
Aynaroz keflifli€i: 75
Ayntâb: 44, 318
Aynu'fl-flems flehri: 39
aynü'l-hayât: 36
aynü'l-hirre: 116, 338
aynü's-semek: 116, 338
Ayo Varvara karyesi: 265
Ayolonya kal‘as›: 246
Ays›rat: 55
Aysof k›z: 68
Aysof nâm melike: 44
Ayfle Sultân hâss›: 106, 271
ayu: 4, 61, 62, 275
Ayu kayas›: 61, 62
ayubâz: 338
ayva: 33, 89, 246, 271, 322, 329, 340, 349
Ayvad Baba: 33
Ayvasil buhayresi: 48
Ayyori (=Aya Yorgi kal‘as›) kal‘as›: 258
Azak: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 17, 20, 27, 28
Azak denizi: 2, 3, 11, 12
Azak gazâs›: 31, 188
Azak kal‘as›: 1, 2, 3, 11, 13, 16, 19, 20, 190, 256
Azak nâfesi: 4
Azak Paflas›: 5, 28
Azak tilkisi: 6
Azak vâlîsi: 5
azeb a€as›: 108, 143, 163, 172
azebân yi€itler: 175
azeb-i hisâr a€as›: 65
azebistân: 194, 217, 233
Âzer kavmi: 124
Âzeryûn (Hazret-i ‹brâhîm babas›): 132
Azîz Eendi, efl-fieyh: 89
Azîz Efendi: 125, 152
Azîz Efendi câmi‘i (Yeniflehir): 88
Azîz Efendi, ‹mâm-› hümâm: 337
Azîz Efendi imâreti (Belgrad): 309
Azîz Efendi tekyesi (Moton): 145
Azîz Efendizâde: 125
Azîz Mehemmed Efendi tekyesi (‹nebaht›): 272
Azrâ’îl: 116

- B -

baba ayvas›: 89, 329
Baba Çavufl câmi‘i (‹nebaht›): 272
Baba Hasan Dede Sultân: 301
Baba Kad› mahallesi (Belgrad): 307
Baba Kad› mescidi (Belgrad): 308
Baba Mansûr: 23
Baba mescidi (Narda): 285
Baba Sultân: 313
Bababurnu: 87
Babada€› kasabas›: 24
Babaeskisi kasabas›: 28
babafinko (gemi parças›): 201
Babaköyü: 30
Babal› karyesi: 49
bâb-› hadîd: 91, 148, 172
Bâbil: 232
babka: 334
Babya da€›: 325
Babya karyesi: 325
Babya yayla€›: 324
bâc: 49, 315
bâc u bâzâr: 97, 231, 275, 325, 326
bâcdâr: 44, 51, 54, 57, 65, 75, 76, 81, 85, 86, 87, 90, 91, 97, 99, 101, 105, 106, 107, 114, 125, 130, 134, 137, 139, 142, 143, 148, 151, 154, 158, 162, 163, 172, 176, 181, 233, 273, 274, 275, 277, 280, 287, 296, 299, 306, 313, 318, 322, 327, 336, 338, 339, 347, 349
badaluçka nâm muflkat: 209
bâdbân: 200, 215
bâde: 155, 302
bâde-i hamrâ: 297, 341
bâdem: 110, 244
bâdemli baklava: 349
bâdemli samsa: 310
bâdgîr nâm›nda ma€ârâ: 155
Bâd-› Seher (cariye ad›): 128
Bad›llâ (zengî Arab ad›): 83
Badra: 133
Badrac›k: 96, 101, 131
Badrak: 14, 16
Badral› câmi‘i (Yenice): 77
bâ€: 16, 24, 25, 27, 29, 32, 33, 36, 38, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 61, 63, 73, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 86, 87, 89, 90, 92, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 113, 114, 119, 121, 123, 124, 126, 127, 129, 130, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 140, 143, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 168, 169, 174, 175, 177, 178, 179, 190, 191, 213, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 238, 239, 241, 243, 244, 245, 247, 255, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 283, 285, 286, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 321, 322, 323, 326, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 336, 339, 340, 341, 342, 346, 347, 349, 350, 351
bâ€ bozumu: 271
bâ€ dölüm hakk›: 247
ba€alân: 342
Ba€aniski: 255
bâ€avât-› ‹remezât: 131, 230
bâ€bân: 53, 165, 203, 244, 276, 349
bâ€c›: 247
bâ€çe: 16, 24, 25, 27, 29, 32, 33, 36, 38, 39, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 61, 63, 73, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 114, 117,

119, 121, 126, 127, 129, 130, 131, 133, 136, 137, 138, 140, 143, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 168, 169, 174, 175, 177, 179, 180, 190, 191, 226, 230, 231, 232, 234, 237, 238, 239, 241, 243, 244, 245, 247, 255, 257, 258, 260, 263, 264, 265, 266, 267, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 322, 323, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 338, 339, 341, 342, 346, 347, 351
bâ€çe-i cinîn: 132
bâ€çe-i hâss: 345
bâ€çe-i irem: 266, 293
Bâ€çesarây: 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 23
Ba€dâd: 4, 19, 44, 83, 98, 102, 115, 119, 143, 212, 245, 255, 276, 298, 326, 344
bâ€-› Arhonoz: 243, 244
bâ€-› Aspuzu: 177, 243
bâ€-› behiflt: 116, 119
bâ€-› cihân: 351
bâ€-› cinân: 119, 123, 155
bâ€-› engûr: 89
bâ€-› ‹rem: 38, 49, 53, 54, 57, 69, 71, 75, 83, 89, 100, 111, 113, 128, 138, 153, 158, 163, 177, 209, 225, 234, 239, 241, 243, 244, 245, 248, 255, 260, 262, 263, 277, 278, 279, 280, 285, 294, 303, 305, 313, 321, 323, 340, 349
bâ€-› ‹remezât: 60, 75, 89, 113, 243
bâ€-› ‹remistân: 243, 342
bâ€-› Merâm: 54, 75, 81, 117, 179, 239, 241, 243, 263, 332
bâ€-› Sudak: 329
ba€›r yele€i: 266
ba€›r yelekleri: 162, 273, 282, 322
Bahâd›r Geray Hân: 16, 20, 30
bahâr: 322
Bahr-i Beyâz: 76
Bahr-i Ebyaz: 65, 68, 105
Bahr-i Harez: 2, 4, 5, 11, 18, 255
Bahr-i Hürmüz: 255
Bahr-i Kulzüm: 39, 40, 255
Bahr-i Ma€alyan: 255
Bahr-i Malgalyan: 119
Bahr-i Muhît: 198, 241, 255
Bahr-i Okyanûs: 119, 255
Bahr-i Rûm: 33, 35, 347
Bahr-i Sefîd: 38, 45, 65, 66, 106, 119, 141, 159, 253, 255, 347
Bahr-i Siyâh: 22, 347
Bahr-i Ummân: 68, 255
Bahr-i Zulumât: 51, 255
Bahflili: 22
Baht Geray Sultân: 30
Bakacak nâm kaya: 96
bakam a€açlar›: 244
bak›r: 210, 246
bak›r avânî: 97, 225, 292
Bâk›r, ‹mâm: 102
bak›r kavunu: 286
bak›r sini: 77
Bâkî Be€ (Ahmed Pafla'n›n o€lu): 138
bakkal: 190
bakkâlât: 186
bakla: 28, 60
baklava: 166, 291, 310
bal: 106, 120, 130, 132, 137, 174, 239, 241, 245, 314
bal ar›lar›: 132
bal kovanlar›: 120, 121, 247
bal mûmlar›: 209
bal sular›: 5
bal suyu: 322
bal flerbeti: 349
Balaban karyesi: 167
Balat flehri: 37, 39, 42, 53
Bâlbek ovas›: 53
Balç›k kasabas›: 342
bald›r suyu: 21
Ba‘lebeke kal‘as› tafflar›: 53
balgam: 169, 261, 314
balgamî: 84
Bal› Be€ câmi‘i (Livâdiyye): 105
Bal› Be€ câmi‘i (Yanya): 289
Bal› Be€, Gâzî Semendireli: 315
Bal› Dede: 146, 147
Bal› Efendi, kutbu'l-aktâb: 47
Bal› (köle ad›): 74, 165
Bal›badira kal‘as›: 130
bal›k: 9, 28, 43, 47, 48, 63, 68, 78, 110, 165, 166, 175, 205, 236, 247, 254, 273, 275, 276, 277, 278, 292, 314, 315, 325, 326, 331, 332, 341
bal›k a€›: 95
bal›k bafl›: 326
bal›k bâzâr›: 180
bal›k çorba: 28
bal›k dalyanlar›: 110, 275, 276, 277, 278, 280, 283, 295, 310, 314, 326, 330
bal›k diflleri: 27
bal›k e€egisi kemi€i: 144
bal›k emâneti emîni: 43
bal›k emîni a€as›: 327
bal›k emînleri: 277
bal›k gölleri: 10
bal›k ›€r›b› a€lar›: 1
bal›k kemi€i: 144, 149, 176, 285
bal›k pilav›: 28
bal›k râyihalar›: 326
bal›k s›rt›: 66
bal›k flebekeleri: 325
bal›k u€r›lar›: 326
bal›k yahnisi: 28
bal›k yumurtas›: 277, 314
Bal›kbâzâr› kapusu (Siroz): 57
Bal›kbâzâr› (Selânik): 74, 76
bal›kç›: 160, 276, 277, 294, 314, 326
bal›kç› dükkân›: 238
bal›kç› kay›klar›: 328
bal›kç›l: 46, 84
Bal›kesri hâss›: 28
Bal›kla€a: 275
Bal›kla€a kirmân: 18
Bal›klava kal‘as›: 20
balkarmata: 185, 257, 261
ball› kaykana: 331
ball› kaymak: 331
Ball›badra: 130, 131, 132, 133, 134, 135, 150, 261
Ball›badra da€lar›: 274
Ball›badra firkateleri: 270
balmûmu: 121, 173, 246, 276, 277
balta: 3, 48, 147, 210, 282
Balta A€a eynesi (Kandiye): 228
Balu Hân: 11, 13, 18, 29
balyemez top: 13, 65, 66, 102, 108, 130, 131, 141, 142, 144, 147, 148, 149, 157, 164, 166, 171, 172, 173, 176, 177, 181, 183, 184, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 203, 212, 218, 220, 237, 238, 249, 250, 251, 252, 261, 263, 274, 295, 296, 312, 325
balyoz: 73, 125, 131, 134, 163, 204, 206
ban: 49, 175, 198, 328
bana (kapl›ca): 35
bânghâne: 57, 87, 163, 185, 225, 288
bânghâne-i Muhammedî: 69
bâng-› Muhammedî: 208
Banya (S›rp kral› Despot'un o€lu): 318, 339
Banyan kal‘as›: 206
Bar kal‘as›: 315, 324
bâr [u] büngâh: 11, 76, 98, 136, 158, 168, 180, 259
Barbariyye Cezâyirli: 207
barça (gemi cinsi): 68, 122, 141, 145, 175, 177
Barça kalyon: 140, 146, 296, 314, 347
bardak: 56, 86, 143
bardakç› dükkânlar›: 33
Bardakç›lar karyesi: 341
Bardunya: 128, 155, 156, 259, 260, 269
bârgâh: 27, 63, 113, 169, 180, 204, 259, 337
Barg›n: 14
bârgîr: 23, 180, 181, 291
bârhâne: 180

bârûd: 65, 73, 178, 191, 192, 195, 197, 212, 221, 222, 230, 243, 252, 267
bârûd hazînesi: 193, 197, 201, 212, 222
bârûdcubafl›: 233
bârûdhâne: 65, 230, 243
bârûdhâne hazînesi kulleleri: 230
Bârûdhâne mesîregâh›: 89
bârûd-› siyâh: 73, 117, 137, 146, 147, 178, 181, 182, 187, 189, 193, 194, 209, 210, 216, 232
Basanya Mehemmed Be€: 318
Basanya (S›rp kral› Despot'un o€lu): 318
basd›rma: 203
basma kitâb: 244
Basra: 44, 212, 255
baflbu€: 202
Baflçavufl sarây› (Kandiye): 230
bafldarda: 13, 68, 170, 201, 208, 254
bafldarda-i hümâyûn: 208, 209, 254
Baflkarada liman›: 136
Baflköy karyesi: 63
baflpapas: 70, 96, 203
Bafltova: 316, 318
Bafltova kal‘as›: 309, 315, 316
Bafltovasan: 315
bat (kufl): 47
batak: 3, 8
batakl›k: 313
bat›rdama tuç toplar: 201
bat›rdamayan toplar›: 201
bat›rdama saçma toplar: 201
Batlîmûs: 51, 110, 111, 113, 119, 123, 152, 158
Batlîmûs Papayoroz: 90
Batlîmûs-› Yûnâniyân: 66
Batova deresi: 342
Batum sanca€›: 298
Bayburd: 44
Baydibi: 22
Bâyezîd Hân: 20, 31, 36, 140, 141, 147, 152, 153, 163, 274, 277, 278, 305, 315
Bâyezîd Hân câmi‘i (Belgrad): 306
Bâyezîd Hân câmi‘i (Isk›rapar): 305
Bâyezîd Hân câmi‘i (kal‘a-i Angili kasr›): 278
Bâyezîd Hân câmi‘i (kal‘a-i Karitna): 153
Bâyezîd Hân câmi‘i (Narda): 285
Bâyezîd Hân imâreti (Belgrad): 309
Bâyezîd Hân medresesi: 32
Bâyezîd Hân medresesi (kal‘a-i Ergiri): 300
Bâyezîd Hân medresesi (Moton): 145
Bâyezîd Hân medresesi (Narda): 285
Bâyezîd Hân mektebi (Belgrad): 308
Bâyezîd Hân mescidi (kal‘a-i Karitna): 153
Bâyezîd Hân tahrîri: 140, 143
Bâyezîd Hân vakf›: 36
Bâyezîd Hân, Y›ld›r›m: 24, 25, 31, 32, 35, 36, 91, 345
Bâyezîd-i Velî: 20, 130, 133, 138, 139, 144, 152, 156, 158, 274, 297, 298, 299, 304, 315, 330
Bâyezîd-i Velî câmi’i: 285, 315
Bâyezîd-i Velî câmi‘i (Aydonat): 293
Bâyezîd-i Velî câmi‘i (Belgrad): 311
Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Ergiri): 299, 300
Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Karitna): 152
Bâyezîd-i Velî câmi‘i (Koron): 148, 149
Bâyezîd-i Velî çeflmeleri (Selânik): 72
Bâyezîd-i Velî hammâm› (Ball›badra): 131
Bâyezîd-i Velî Hân câmi‘i (‹nebaht›): 272
Bâyezîd-i Velî Hân mütevellîsi: 36
Bâyezîd-i Velî Hân vakf›: 34
Bâyezîd-i Velî kasr›: 342
Bâyezîd-i Velî, Sultân: 20, 23, 31, 34, 51, 54, 56, 71, 72, 85, 88, 91, 92, 128, 130, 131, 134, 135, 138, 140, 143, 144, 145, 147, 152, 153, 175, 268, 271, 272, 274, 276, 277, 278, 285, 288, 294, 296, 304, 305, 307, 308, 311, 318, 328, 342
Bay›r mahallesi (Yanya): 291
Baykufl Baba: 81
Baykuflzâde A€a: 74
Baylar salâs›: 21
bayrak: 87, 88, 108, 123, 133, 137, 146, 147, 170, 171, 185, 188, 193, 194, 195, 198, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 213, 220, 260, 343
Bayrak câmi‘i (Yeniflehir): 87, 88
Bayrakdâr Selîm Çavufl: 184
Bayrâmî, tarîk-i: 229
Baytüpi: 22
Bâzârl› Be€ mescidi: 32
Bâzâryeri mescidi: 33
bâzbâzânlar: 338
bâzergân: 57, 74, 86, 87, 88, 98, 118, 131, 206, 229, 245, 257, 266, 295, 307, 311, 315, 316, 325, 331, 337, 338, 349, 350
bâzergân hânlar›: 39, 50
bâzergân hücreleri: 291
bâzergân mahzenleri: 68, 160
bâzergân-› kârbân: 348
bâzergân-› sevdâgerân: 340
bâzûbend: 334
bebr: 116
Bebr Pafla: 184, 197, 288, 289, 290
Bebr Pafla çiftli€i: 286
Bebr Pafla mektebi (Yanya): 290
Bebr Pafla, Yanyal›: 193, 222, 284
Becanis karyesi: 292
Beç: 27, 28, 30, 45, 117, 147, 215, 239
Beç kal‘as›: 27, 30, 69, 215
bedahflânî boya: 116
bedesten: 39
Bedreddîn Sultân, fieyh: 62
Bedr-i Huneyn gazâs›: 324
Be€ câmi‘i (D›rama): 54
Be€ câmi‘i (Kavala): 52
Be€ çiftli€i: 160
Be€ çiftli€i karyesi: 138
be€ emrûdu: 329
Be€ hammâm› (Atina): 117
Be€ hammâm› (Selânik): 71
Be€ kö€ü: 25
Be€katar› karyesi: 86
Be€ko Pafla: 293, 295, 324
Be€ko Pafla sarây› (Aydonat): 293
Be€ko Pafla sarây› hammâm› (Aydonat): 293
Be€ko Pafla vâlidesi: 293
Be€li deresi: 23
be€zâde: 125, 163, 204, 207, 217, 251, 252, 278, 350
Be€zâde câmi‘i: 126
behak (hastal›k ad›): 43
Behrâm Pafla câmi‘i (Yanya): 289
bekâr garîb ehl-i san‘at odalar›: 348
bekâr odalar›: 25, 39, 72, 309, 337
bekârhâne odalar›: 59, 321
Bekir A€a: 233
Bekir A€a, Sekbânbafl›: 183
Bekir Efendi kasr› (Karaferye): 83
Bekir Efendi sarây› (Karaferye): 82
Bekir Efendi (fleyhülislâm): 81
Beklin kal‘as› (=kal‘a-i Pekin): 316
Beklin kasabas›: 316
beksumât: 99, 181, 182, 187, 189, 194, 232, 287, 320
Bektafl A€a: 39
Bektafl-› Velî, Hac›: 39, 133, 312, 341
Bektafl-› Velî hânkâh›: 103
Bektaflî Alî Dede tekyesi (Kandiye): 229
Bektafliyân: 34, 84, 129, 229, 313
Bektafliyân hânkâh›: 177, 229
Bektafliyân tekyesi: 229, 277
Bektemur cezîresi: 275
Bekü: 125
Bel: 157
beldârân: 181
Belgrad: 45, 291, 305, 306, 307, 309, 310, 311, 312
Belh: 19, 20, 21, 35, 54, 79, 255, 334, 337, 343, 344
Belkîs Ana: 51, 63, 64, 113, 121, 122
Belkîs sarây›: 118
Belkîs taht›: 118

bem: 203
benâm-› havâtîn: 59
Bender askeri: 15
bender iskele: 90, 204
Bender kal‘a: 306, 312
beneffle: 120, 132, 158, 160, 163, 169, 170, 208, 244
Beneffle cisri: 160
Beneffle firkateleri: 160
Beneffle kad›l›€›: 157
Beneffle kal‘as›: 128, 130, 157, 158, 159, 160, 163, 238, 258, 259, 298
Beneffle liman›: 160, 170
Beneffle flehri: 157
Benli Ahmed A€a: 194
Benli Hasan: 84
bennâ: 66, 82, 159, 166, 213, 225, 232, 241, 256, 257, 262, 270
bennâ-y› mühendis: 148, 161
bennâ-y› selef: 162
Berak adas›: 136, 140
Berak cezîresi: 140
Beras: 62
Berât gecesi: 187
berata: 83, 89
berâtl› pâdiflâh kulu: 270
berber: 143, 340
Berberistân: 255
Berdaflifl karyesi: 317
Bereket Hân: 18, 19
Bereketli kasabas›: 53, 61
Berezen nehri: 22
Berkî Efendi: 301
Berkî Efendi zâviyesi (kal‘a-i Ergiri): 300
Bernafl (vezîr): 39
Berut: 64, 204, 347
berzah-› calender: 8
besbâse: 119
Beslü karyesi: 333
Besni gulâm›: 7
Befl Göz Manya de€irmenleri: 261
beflik: 45
Beflik buhayresi: 43, 44, 48
Beflik depesi: 60, 62
Beflik gölü: 43
Beflik kasabalar›: 75
Beflikler kasabas›: 63, 68, 163
Beflikler mahallesi (flehr-i Arhoz): 163
Befliktafl Mevlevîhânesi: 71
Beflkuyu: 286
beflli a€as›: 65, 163, 172
bevvâb: 59, 108, 126, 141, 148, 159, 168, 281, 289, 295, 328, 348
beyâtî: 245
beyâz abâ: 36, 55, 59, 100, 157, 333
beyâz akçe: 44
beyâz arak›yye: 100
beyâz asdar: 291
beyâz bayrak: 193, 203, 204, 205, 206
beyâz bez: 248
beyâz buyurd›: 28
beyâz ekmek: 128, 273, 291, 349
beyâz vere bayraklar›: 205
Beyran Çelebi (köle ad›): 150
beyt-i kamer-i mâ’î: 118
beyt-i merrîh: 118
beyt-i müflterî: 118, 122
beyt-i nârî: 122
beyt-i flems-i nârî: 118
beyt-i utârid: 118, 310
beyt-i zühal: 118
beyt-i zühre: 59, 60, 118, 165, 322, 349
beytü'l-mâl: 172, 180, 183, 190, 192, 205, 216, 217, 325
bez: 55, 86, 140, 151, 211
bezâstân: 25
bezekistân-› arûsek: 338
bezir ya€› kârhâneleri: 348
bezzâz: 86
bezzâzhâne: 348
bezzâzistân: 24, 25, 33, 39, 50, 54, 56, 59, 70, 72, 77, 80, 82, 87, 88, 93, 100, 109, 117, 165, 271, 272, 278, 286, 290, 293, 297, 300, 307, 313, 316, 320, 326, 329, 331, 332, 333, 336, 339, 340, 347
b›çak: 6, 78, 89, 106, 110, 128, 142, 149, 162, 273, 291, 294, 330
b›çakç›: 127, 286
B›çakç›lar çârsûsu (Elbasan): 321
B›çakç›zâde: 321
B›çakç›zâde A€a câmi‘i (kal‘a-i Elbasan): 320
B›çakç›zâde çeflmesi (Elbasan): 321
B›çakç›zâde hânedân› (kal‘a-i Elbasan): 319
b›ld›rc›n: 268
b›ld›rc›n böre€i: 273
b›ld›rc›n kufllar›: 169, 268
b›ld›rc›n kuflu turflusu: 268
B›narhisâr kasabas›: 29
b›sât: 321
b›trîk: 45, 87, 90, 96, 115, 286, 328
b›trîkân: 118, 120, 165, 230, 242
b›trîkân-› râhibân: 59
b›trîkhâne: 334
B›y›kl› tabyas›: 185, 193, 212, 218, 222
Bibercik adas›: 121
bîd: 60
bîd-i ser-nigûn: 58, 81, 291, 309, 317, 321, 322
Biga Koloz: 90
bihârân: 61
Bihke: 206
Bihor da€lar›: 105
Bihor kasabas›: 276
Bihzâ (Freng gulâm›): 128
Bihzâd: 115, 342
Bihzâd (köle ad›): 165
Bihzâd, Nakkâfl: 71, 228
Bikadobor: 57
Bilâl Çelebi (köle ad›): 150
Bilâl, Mü’ezzin: 208, 223, 319
Bilhiflte, flehr-i: 332
billûr: 68, 71, 115, 173, 188, 225, 228, 288, 293
billûr câm: 223
billûr fûta: 55
bîmârhâne: 73
Bin Hâcer: 40
Binbir Oklu tekyesi: 29
Bingöl, kûh-›: 310
Bingöl yaylas›: 61, 331, 339
bi’r: 59, 89, 330
Birgili eri€i: 89
bi’r-i âb: 72, 290
bi’r-i mâ: 110, 146
Birimbâl pirinci: 245
bisât: 19, 228, 292
Bismilâ (cariye ad›): 128
Bîsütûn, kûh-›: 84, 95, 143, 167, 220, 287, 310, 325, 331, 339
Bitlis: 329
Biy suyu: 3
biyim: 14, 15
Bobrat karyesi: 311
bo€as›: 74
bo€as› haftân: 55
bo€as› kapama: 350
bo€az zencîrleri: 211
Bo€dan: 23, 98, 212, 255
Bo€dan be€i: 188
Bo€dan kral›: 20
Bo€ol kavmi: 335
bohçac›: 307
bokliçse nâm desti: 86
Bokrât: 74, 113, 119, 123
Bol› flehri: 163, 217
boran: 1, 3, 5, 7, 29
Bornu Arablar›: 255
Bosna: 21, 44, 45, 61, 188, 206, 212, 248, 339
Bosna paflas›: 189
Bosna vezîri: 204
bostân: 322
bostân hakk›: 247
Bostân hammâm› (Kandiye): 228
bostân ocaklar›: 332
bostânc›: 45, 92, 203, 247
bostânc›bafl›: 13, 23, 31, 45, 92, 121, 346
Bostânl›: 177
Bostânl› karyesi: 177
Bostânl›k köflkü: 81
Boflnak: 192
Boflnak kalpa€›: 59

bot: 5, 6
boya: 116, 228, 269, 314, 331
boya kökü: 155, 280, 331
Boyana gölü: 278
Boynuz adas›: 157
boz al alafla: 5
Boz nehri: 139
boza: 5, 21, 301, 310, 322
bozahâne: 72, 98, 175, 180, 190, 230, 329, 338
Bozcaada: 174
Bozda€: 64
bozda€anî yedi terk keçe külâh: 343
bozdo€an külâh› kisbeti: 342
bozdo€anî kisbet: 344
Bozeflek mesîregâh›: 322
bozma kavmi: 174
bozma tâ'ifesi: 247
Bozok be€i: 242
bö (örümcek): 248
bödene (kufl): 4
bö€rülce: 60, 75
bölme gülleler: 211
Bölme tabya: 222
bölük a€alar›: 157, 206, 233, 250
börek: 273, 301, 310
börk: 14
Bucak askeri: 23
Bucak Tatar›: 15, 17, 23
Bucakl› Mustafâ A€a hân›: 24
Budin: 27, 45, 61, 71, 89, 113, 147, 148, 212, 243, 296, 304, 305
Budin kal'as›: 35, 145
bu€day: 21, 60, 75, 91, 99, 126, 127, 128, 136, 157, 165, 181, 189, 213, 232, 245, 247, 322, 337
bu€day anbârlar›: 232
bu€day çobras›: 199
bu€day ekme€i: 157, 268
bu€day gemisi: 136
bu€day öflrü: 247
Bu€luca hammâm (Selânik): 71
Buhârâ: 19, 20, 21, 35, 54, 79, 255, 334, 337, 343, 344
Buhârî: 329
Buhârî (kitap): 290, 348
Buhârî reçeller: 96
buhayre: 43, 44, 46, 47, 48, 49, 54, 78, 287, 288, 292, 325, 326, 328, 332
buhayre-i Ayvasil: 48
buhayre-i Beflik: 43, 48
buhayre-i Buri: 49
buhayre-i Lankada: 46
buhayre-i Ohri: 325
buhayre-i Perespe: 332
buhayre-i Toksanboz: 47
buhayre-i Toyran: 47
buhayre-i Vardar Yenicesi: 78
buhayre-i Yanya: 292
buhayre-i Yayc›lar: 63
Buhtunnas›r: 64
buhûr: 35, 214, 301
buhûrdân: 30, 103, 107, 343
buk'a: 25, 32, 33, 38, 46, 58, 88, 93, 99, 106, 145, 150, 164, 308, 320, 329, 333
Bulehnikli Hasan Pafla câmi'i (Yanya): 287
Bulgar: 18, 25, 26, 34, 46, 47, 54, 57, 59, 63, 73, 79, 82, 84, 85, 91, 94, 100, 319, 325, 326, 328, 330, 332, 333, 334, 339, 344
Bulgar kral›: 20
Bulgar lisân›: 333
Bulgar martolos: 336
Bulgar flehirleri: 25
Bulgarca: 42, 55, 74, 330
Bulgareli: 25
bulgur: 187
Bûm: 181
Bundukanî: 326
Bundukanî Frengi: 125, 130, 280, 305, 311
Bundukanî körfezi: 131, 321, 326
Bundukanî Venedik'i: 128, 130, 131, 133, 134, 137, 140, 143, 147, 152, 153, 158, 223, 280, 295, 296, 298, 303, 312, 315
burc-› akreb: 118
burc-› bârû: 274
burc-› cedî: 118
burc-› cevzâ: 118
burc-› deliv: 118
burc-› esed: 118
burc-› hamel: 118
burc-› hût: 74, 118
burc-› Kahkahâ: 131
burc-› kavs: 118, 122
burc-› mîzân: 59, 60, 118, 165, 322
burc-› seretân: 47, 118
burc-› sevr: 118
burc-› sünbüle: 118, 310
Burgaz kasabas›: 28
Burgazl› burun: 111
burgu: 211
Buri buhayresi: 49
Buri kal'as›: 42, 49
bûriyâ: 141
burma tâ'ifesi: 247
Burmal› câmi': 70
Burmal› câmi' (Yeniflehir): 88
burmal› top: 312
Burnazo€ullar›: 279
burnus: 149
Bursa: 35, 37, 45, 59, 64, 73, 78, 89, 92, 184, 217, 328, 336, 339
Bursa alaybe€i: 192
Bursa fethi: 343
Bursa ›l›calar›: 35
Bursa kapl›calar›: 43
Bursa kestânesi: 338
Bursavî Fahrî Çelebi oymas›: 115
burtun (gemi cinsi): 68, 145, 175
Burunsuz Kostantin: 188
Burufluko€ullar›: 317
Buvan (Tekirda€l› köle ad›): 350
buyurdu-i flerîf: 28, 208
buz: 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 22, 76
buz deryâs›: 11, 12, 51
büdelâ: 74
Bükâyî (flâir): 302
Büke bula€›: 22
bükeç: 14, 15
büklük: 2
bülbül: 83, 332
bülbülân: 323
büle€â: 309
büründük: 151
büryân toplar›: 201
Büyük Beflik kasabas›: 43
Büyük Çârsû hammâm› (kasaba-i Zebân): 275
Büyük Çârsû (kasaba-i Zebân): 275
Büyük De€irmenlik adas›: 257
büyük hisâr-› Belgrad: 306
Büyük Kal'a: 151
Büyük K›l›çl›: 29
Büyük mahalle mescidi (Aydonat): 293
Büyük mekteb (kal'a-i Ergiri): 300
Büyük servi mesîregâh›: 132
Büyük Tekye câmi'i (D›rama): 54
Büyük Yaman Su: 8
Büyükçekmece kasabas›: 29, 351
Büyükkapu câmi'i (‹nebaht›): 272
Büzürg seng: 322, 323
Büzürg seng teferrücgâh› (Elbasan): 322

- C -

Câdallâh (zengî Arab ad›): 83
Ca'fer A€a: 5
Ca'fer A€a karyesi: 153
Ca'fer Efendi: 125
Ca'fer Efendi, efl-fieyh: 94
Ca'fer Efendi tekyesi (T›rhala): 93
Ca'fer Efendi zâviyesi (T›rhala): 93
Ca'fer Emîn nehri: 151
Ca'fer Pafla: 302
Ca'fer-i Bermekî: 128
Ca'fer-i Sâd›k, ‹mâm: 102
Câlinûs: 74, 113, 119
Câlût, Melik: 123
câm: 225, 288

Câmc› hammâm› (Kandiye): 228
câmedân: 216
câme-hâb: 96, 289
Câmi‘-i Aksâ: 303
câmi‘-i selâtîn: 32, 70, 82, 87, 100, 245
Câmi‘u's-sa€îr: 290, 348
câmûs: 2, 4, 60, 65, 95, 99, 137, 148, 247, 286, 337, 342, 344
Cânbafl (Tekirda€l› köle ad›): 350
cânbâz: 55, 338
Cânbe Geray Hân, Hatukay be€i: 6
Canca: 44, 45
Cânfidâ (cariye ad›): 74, 350
Cânfide (köle ad›): 165
Cângülü (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
Can›s› (câriye ad›): 322
Cânkirmân kal‘as›: 22
Cânkurtaran: 27
cânkurtaran halatlar›: 211
cânkurtaran nâm gomanalar: 68
Cânrîz nâm Fethiyye tabyas›: 218
Cânrîz (=Kandiye) kal‘as›: 218
Cânrîz kapusu: 229
câriye: 14, 41, 234, 265, 350
Câriye (cariye ad›): 74
câsûsluk: 326
Cay›k nehri: 4, 5, 7, 9, 11
cebbâne: 84, 275
cebe: 14, 203
cebeci: 17, 143, 183, 184, 185, 193, 194, 197, 207, 217, 223, 230, 231, 232, 233, 237, 242, 256, 270
cebecibafl›: 51, 65, 176, 184, 193, 203, 210, 211, 233
Cebecibafl› sarây› (Kandiye): 230
cebeciler a€as›: 65, 108, 163, 172, 233, 256
cebehâne: 27, 38, 46, 51, 54, 57, 65, 67, 90, 91, 97, 99, 102, 105, 117, 131, 134, 147, 152, 154, 159, 162, 166, 176, 178, 181, 182, 187, 189, 194, 199, 201, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 221, 232, 237, 239, 251, 257, 260, 263, 269, 272, 276, 280, 281, 295, 304, 306, 312, 313
cebehâne emîni: 210, 233
cebehâne hazînesi: 102, 126
cebehâne kâtibi: 233
cebehâne kullesi: 32, 148
cebehâne mahzenleri: 111, 283, 287, 297
Cebehâne mescidi (Gümülcine): 38
cebehâne ocaklar›: 332
cebehâne odalar›: 231
cebehâne sarây› (Kandiye): 232
Cebehâne tekyesi: 229
cebehâne-i pâdiflâhî: 181
Cebel-i Elheme (fieyh): 298, 324
Cebel-i Tûr papas›: 96
Cebeliyye da€lar›: 64, 298, 324
cebelü: 65, 91, 107, 154, 172, 175, 176, 271, 278, 287, 296, 305, 327
Cebrâ’il: 116
cehennem: 53, 116, 255
Celâleddîn-i Rûmî: 71, 88
celî hatt: 24, 29, 32, 58, 80, 93, 108, 288
Celvetî Alî Efendi tekyesi (Kandiye): 229
Celvetiyye hücreleri: 280
Cem (Freng gulâm›): 128
cemadân: 180, 190
Cemâlî çeflmesi (Elbasan): 321
Cemâlîzâde: 318, 321, 322
Cemâlîzâde sarây› (kal‘a-i Elbasan): 319
Cemâlli (köle ad›): 74
cemapur askeri ordusu: 337
Cemflîd: 72, 74
Cenâne (Tekirda€l› câriye ad›): 350
cenâze musallâs› tafl›: 226
cencebîl: 119
ceneral: 136, 179, 183, 190, 193, 196, 199, 203, 207, 210, 217, 223, 230, 238, 242, 253, 295, 296
Ceneral sarây› (Kandiye): 230
cennet: 116
Cennet kapusu: 208
cennet-i Illiyyîn: 245
cennet-i Me’vâ: 245
Cenûbî Efendi (fieyh): 88
cep harçl›€›: 17
Cerbe: 146, 242
Cerekli: 19
cerge: 86, 204
cerrâh: 59, 74, 122, 143, 165, 186, 187, 190, 228, 243, 350
cerrâh çad›rlar›: 180
cerrâh-› fassâdân: 122, 321
cevâhir: 56, 61, 62, 89, 96, 98, 115, 117, 343, 350
cevâhir kemyâblar›: 168, 338
cevâhirât: 234, 346
cevâhirli at: 83
cevâhirli salîbe: 115
cevârî: 14, 59, 74, 150, 350
Cevherina karyesi: 311
ceviz: 9, 110, 244
cevflen: 14, 203
cevz-i gülbeser: 244
cevz-i hindî: 244
Ceyhûn: 64, 326
ceyrân: 267
Cezâyir: 36, 44, 51, 65, 98, 99, 106, 107, 125, 135, 142, 143, 146, 147, 149, 151, 186, 207, 242, 255, 267, 273, 278, 282, 314
Cezâyir askeri: 195
Cezâyir bürnüsü: 110
Cezâyir esbâb›: 142, 162, 165, 273, 276, 279, 283
Cezâyir gemileri: 68
Cezâyir ihrâm›: 107, 149, 273, 279
Cezâyir korsanlar›: 133
Cezâyir levendi: 110, 128, 139, 266
Cezâyirli kalyonlar: 146, 207
Cezerî Kâs›m Pafla câmi‘i (Selânik): 69
C›€ala Pafla: 142, 149
C›€alo€lu: 256
C›rc›r mescidi: 32
Cibilli menzili: 2
cibis: 115, 116, 262
Cibova karyesi: 267
Cibova köyü: 267
Cicilkan Çelebi (köle ad›): 150
cîfe ma‘deni: 200
ci€er: 331
Cihângîr (Selîm Hân-› Sânî kar›ndafl›): 282
cilit (=cirid): 219
Cimcim Hoca: 311
Cingiz Hân: 18, 19, 20
cinîn: 75
Ciniviz: 8, 18, 19, 20, 51, 64, 98, 136, 255, 298
Ciniviz Frengi: 3, 18, 64, 265
Ciniviz gemileri: 68
Ciniviz kalyonlar›: 125
Cink›z Hân: 16, 18
Cink›z Hân Kânûn›: 14
cinnî: 116
cirid: 144, 279, 289, 325
cirid meydân›: 342
cisir: 25, 26, 30, 33, 43, 50, 82, 85, 87, 88, 93, 101, 105, 108, 110, 112, 129, 144, 155, 160, 172, 176, 183, 236, 278, 280, 281, 282, 285, 286, 288, 303, 309, 310, 311, 313, 321, 326, 345
Cisr kullesi: 108
Cisr-i Mustafâ Pafla kasabas›: 344
Cite: 206
civadira (gemi parças›): 201
Co€raf: 233
Corci Kapudan: 101, 102
Cuci Bay: 18, 20
Cuhûd kavmi: 64, 73, 217
Cum‘a câmi‘i: 92, 127
Cum‘a ezân›: 208
Cum‘a günleri: 44
Cum‘a kasabas›: 99
Cum‘a köyü: 139
Cum‘a namâz›: 208, 209, 214, 328
Cum‘a-âbâd kasabas›: 96
cübbe: 337
cülûs: 13, 14, 315
cümmeyz a€açlar›: 244
Cüneyd Baba: 33

cürd atl› bahâd›rân: 184
cüsûr: 59, 88, 93, 105, 152, 310, 322, 349
Cüzâm: 37, 43, 46, 62

- Ç -

çad›r: 8, 9, 86, 111, 118, 119, 177, 180, 197, 205, 222, 235, 338
çad›r bezi: 54, 55
Çad›r da€›: 20, 21
Ça€atay: 18
Ça€lay›k teferrücgâh› (Karaferye): 83
çâh: 39, 59, 126, 232
çâh-› âb: 146, 322
çâh-› cahîm: 62, 97, 107, 300
çâh-› gayyâ: 56, 82, 95, 96, 105, 156, 164, 183, 232, 255, 286, 299
çâh-› hânedân: 118
çâh-› mâ: 89, 109, 146, 221, 228, 230, 264, 279, 286, 290, 300, 330, 342, 350
çakal: 4, 22, 127
Çâker (köle ad›): 74
çâkerân: 74
Çak›r (Evliya'n›n köpe€i): 2
çak›rc›bafl›: 30
çakmakl› kol tüfengleri: 254
Çakona (=Çakonya): 132, 157, 158, 170, 248
Çakonya: 158, 160
Çakonya kal‘as›: 157
çakfl›r: 59, 78, 83, 110, 291, 294, 302, 322, 330, 350
çal›c› mehterbafl›: 205, 233, 287
Çal›kkavak da€›: 25
Çalpafl: 2
çam: 78, 122
çam a€açlar›: 61, 112, 168
çam tahtas›: 211
çamafl›r: 199
Çamafl›r deresi: 199, 222
Çaml›ca cezîresi: 124, 168, 170, 258
Çaml›ca (Termifl): 168
çamuka (yemek): 301, 310
çan: 54, 88, 187, 285
çanak: 33, 175
Çanak liman›: 180, 181, 182, 187, 237
Çanak liman› kal‘as›: 237
çanakbâz: 338
Çanakç›zâde nâm a€a: 79
çanaklar (gemi parças›): 201
çanhâne: 185, 224
çanhâne kullesi: 224
Çanl› kilise: 96
çanl›k: 226
çanl›k minâre: 226
çapa: 92, 194, 213, 260
çârbâ€-› Acem: 83
çâr-bâ€-› ‹rem: 89
Çâr-bâ€-› Ürd-i hefIt-behifItler: 243
çârdak: 73
çarh: 73, 146, 201, 232
çarh-› bûkalemûn: 253
çarh-› felek: 221
çarhl› kebâb esbâblar›: 244
çarhl› sâ‘at: 285
çar›k: 267
çarkac›: 1, 260, 261
çâr-kûfle: 25, 32, 35, 69, 70, 71, 85, 91, 92, 108, 109, 115, 121, 130, 134, 224, 291, 297, 320, 328
çarm›h: 147, 201, 209
çârpâl› gemi direkleri: 211
çârsû: 25, 26, 33, 34, 38, 39, 46, 49, 58, 65, 72, 77, 78, 97, 106, 107, 131, 137, 139, 140, 142, 160, 161, 163, 164, 165, 228, 229, 271, 272, 281, 285, 289, 290, 293, 297, 300, 309, 316, 317, 326, 333, 337, 347, 348
Çârsû câmi‘i (Alasonya): 85
Çârsû câmi‘i (Mizistre): 155
çârsû hammâm›: 316
Çârsû hammâm› (Elbasan): 321
Çârsû kapusu: 32, 319
Çârsû mahallesi (Avlonya): 313
Çârsû mahallesi (flehr-i Livâdiyye): 105
Çârsû mektebi (kal‘a-i Ergiri): 300
Çârsû mescidi (Moton): 145
Çârsû mescidi (Ohri): 329
Çârsû meydân: 145
çârsû-y› bâzâr: 7, 42, 43, 44, 61, 72, 73, 77, 79, 81, 86, 87, 88, 89, 91, 105, 118, 131, 134, 139, 144, 157, 161, 162, 168, 173, 174, 177, 179, 209, 217, 225, 263, 264, 270, 276, 278, 289, 291, 293, 294, 295, 297, 299, 309, 310, 312, 313, 315, 316, 320, 321, 328, 330, 336, 337, 338, 348
çârsû-y› bâzâr-› bezzâzistân: 229, 290
çârsû-y› bâzâr-› kappân: 348
çârsû-y› bâzâr meyânc›lar›: 132
çârsû-y› bezzâzistân: 52, 72, 88, 174, 177, 308, 320, 329
çârsû-y› kapan-› bezzâzistân: 59
çarflaf: 302
Çâryâr aflk›: 316
Çâryâr-› bâ-safâ: 179
Çâryâr-› güzîn: 214, 254
çâsâr: 70, 215
çafldak: 201
çâflnigîr: 7
Çâflnigîr Be€ imâreti (Karaferye): 82
Çâflnigîr hammâm› (Karaferye): 82
çatal atl›lar: 16, 20
çatal b›çak: 107, 282
çatal demir: 211
çatal fitil: 100, 261, 304
çatal kurflum (mermi): 3
çatal la€›m: 212
Çatal Özek nehri: 8
Çatal tabya: 222
Çatalbafl Pafla: 307
Çatalca karyesi: 54
Çatalca kasabas›: 29, 75, 91, 96
Çatalca kazâs›: 99
Çatalca rabtas›: 91
Çavuflbafl› Köse ‹brâhîm A€a tekyesi (Kandiye): 229
Çavuflbafl› zâviyesi (Kandiye): 228
çavufllar emîni: 233
çavufllar kâtibi: 172, 233
çavufllar kethudâs›: 172, 233, 245
Çavufllu karyesi: 29
Çavuflzâde: 321
çay›r: 75
çay›rc›: 247
çaylak: 84, 306
Çeh: 30, 31, 98
Çeh kral›: 19, 234
Çehârflenbebâzâr› kazâs›: 84
Çehrez liman›: 258
Çekebeni kayalar›: 307, 309
Çekebeni Kayas› (Belgrad): 306, 307
Çekebenizâdeler: 307
çekeleve (gemi cinsi): 68, 145
çekiç: 309
çelebi: 42, 83
çelebi Arab: 150
Çelebi câmi‘i (Yeniflehir): 88
Çelebi Efendi: 323
Çelebi Hasan Pafla: 143
Çelebi Hüseyin Pafla câmi‘i (Belgrad): 308
Çelebi Kethudâ: 39, 317
Çelebi korusu teferrücgâh› (Yeniflehir): 89
Çelebi Mehemmed Hân: 36, 87
Çelebi Mustafâ Kethudâ: 317
Çelebi Sinân Be€ câmi‘i (Karaferye): 82
Çelebi Sinân Be€ vakf›: 82
Çelebi (zengî Arab ad›): 83
çeleng: 183, 199, 307
çelipa: 117, 121
Çelipa mahallesi (Belgrad): 306
Çelo (Elbasanl› ad›): 322
çember: 128
çemberbâz: 338
çemen: 347
çemender: 114
çemenderân: 342
çemenzâr: 83
Çemerne: 339
çemflesâr: 86
çemflir kökü: 78, 343

çeng: 98, 129
çeng-i rebâb (müzik aleti): 60
çengilik: 37
çerâ€dân: 30, 35, 39, 104, 343
çerâ€› efrûhteler: 279
çerâ€› musanna‘: 343
çerâhor: 181, 233, 256, 260, 261, 263, 270
Çerâkis Urbân›: 298
Çerâkise be€leri: 185
çerâkize: 6
çerehorân: 186
çeribafl›: 51, 91, 125, 130, 154, 172, 175, 176, 181, 217, 233, 261, 271, 278, 280, 287, 296, 305, 318, 327, 333
Çeribafl› karyesi: 330, 331, 332, 333
Çeribafl› sarây› (Tekirda€›): 348
Çeriloz nehri: 128
Çerkez: 5, 6, 7, 8, 9, 15, 27, 30, 298
Çerkez gulâm›: 17, 27
Çerkez k›zlar›: 6, 20
Çerkezistân: 5, 6, 9, 11, 13, 17, 30, 98, 255
Çerkezo€lu: 30
Çervina karyesi: 341
çeflme: 24, 28, 34, 58, 72, 78, 88, 93, 97, 109, 110, 118, 120, 126, 127, 130, 131, 139, 140, 142, 146, 149, 153, 158, 160, 161, 165, 169, 173, 177, 178, 228, 229, 264, 265, 273, 281, 282, 286, 288, 290, 293, 295, 297, 300, 301, 308, 313, 317, 321, 329, 336, 340, 342, 347, 348
Çeflme sular›: 160
Çeflmebafl› menzili: 158
çeflmesâr: 24, 33, 38, 56, 58, 60, 77, 78, 93
çeteciler: 184, 222
çetr-i mülemma‘: 179, 180, 204, 235
çevgân: 220
ç›ban: 301
ç›€a: 39
ç›€al: 4
ç›kr›k: 340
ç›nâr: 36, 42, 55, 58, 60, 81, 82, 84, 107, 129, 139, 161, 178, 244, 273, 278, 279, 284, 291, 294, 309, 321, 322, 329, 330, 338
ç›nâristân: 63
Ç›nârl› mescid (Ohri): 329
Ç›nârl› nehri: 97
Ç›nârl›dere: 97, 222, 245
Ç›rac› karyesi: 24
ç›rn›k: 145, 173, 222
ç›rn›k kay›klar: 5
Ç›tak: 26, 55, 59
Ç›tak lisânlar›: 36
Ç›takân: 46, 65
Ç›tak-› Yörükân lisân›: 84
ç›yan: 8, 116, 119, 120, 145, 165, 248, 267
Çibilli karyesi: 49
Çibir suyu: 2
Çico lisân›: 298
çiçek inciri: 146
Çiçilya cezîresi: 115, 266
Çiçol karyesi: 317
Çiçor nehri: 151
çiftçi: 247
çifte hammâm: 82, 88
Çifte hammâm (Karaferye): 82
çiftlik: 121, 127, 136, 137, 152, 153, 156, 157, 161, 163, 166, 167, 169, 229, 258, 277, 280, 284, 285, 286, 287, 292, 293, 294, 303, 305, 311, 315, 317, 325, 330, 332, 346
Çiftlik karyesi: 85
Çi€dem (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
Çikiflke kirmân: 18
Çikiflke nâm kal‘a: 16
çil: 44
çilek: 244, 331
çille-i merdân: 88
Çime karyesi: 29
çimflir (a€aç cinsi): 78, 244, 246
Çîn: 18, 37, 244, 255, 273
Çîn âhûsu: 4, 163
Çîn Mâçîn: 19
çingane: 37, 39, 40, 41, 42, 48, 49, 73, 289, 291, 292, 307
Çingane mahallesi (Yanya): 291
Çinkoca karyesi: 30
Çirkona karyesi: 314
Çirmen: 341, 345
Çirmen askeri: 15, 17
çizme: 268
çoban: 96, 121, 161, 336
Çoban Geray Hân: 13, 14, 15, 16, 17, 20
Çoban Kâs›m A€a cisri: 28
Çoban sultân: 15
Çobaneli: 3
çobra: 5, 73, 103, 177, 290, 330
Çoçka burnu: 11, 12, 13
Çoçka kal‘as›: 10
çorba: 187
çorbac›: 176, 185, 216, 230, 232, 233, 245, 332, 338
Çorga nâm mahal: 22
Çorlu kal‘as›: 28
Çoru€ nehri: 188, 298
Çorum Mustafâ Pafla: 317
Çorum Pafla: 184, 189, 197
çö€ür flâ‘irleri: 350
çömlek: 175
Çömlek karyesi: 175
Çömlek köyü: 175
çömlekçi dükkânlar›: 33
çömlekçiler: 32
Çömlekçiler câmi‘i (Yeniflehir): 88
çöpçini: 244
çöplük subafl›s›: 65, 73, 130
çörek: 235, 273, 291, 310, 322
Çufud: 73, 74
Çufud kal‘as›: 23
Çufud mahallâtlar›: 73
Çufud mahallesi hammâm› (Kandiye): 228
Çufud tabyas›: 183, 186, 189, 212, 223
Çufud Yahyâ A€a: 43
Çufud Yahyâ A€a hammâm› (Selânik): 72
Çufudlar mahallesi (Selânik): 71
çuka: 28, 55, 65, 74, 75, 83, 85, 86, 89, 100, 107, 135, 136, 147, 162, 165, 238, 248, 259, 262, 266, 269, 271, 273, 276, 291, 292, 294, 297, 301, 302, 303, 311, 312, 333, 350
Çuka adalar›: 139, 148, 168, 170, 205, 240, 266, 267, 269
çuka boyas›: 314, 331
çuka çakfl›r: 78
çuka dezgâhlar›: 169
çuka dolama: 59, 89, 291, 294, 330
çuka ferrâce: 55, 59, 74, 78, 100, 106, 128, 165, 322, 350
çuka gö€üslük: 266
Çuka kal‘as›: 66
çuka kontofl: 78
çuka kumâfl: 307
çuka libâs: 78, 106
çuka pefl: 110
çuka semmûr: 78
çuka yelek: 118
Çukac›lar çârsûsu (Elbasan): 321
çukadan serhaddî: 330
çukadâr: 87, 142
çuka-i serhaddî: 83
çukal› kürk: 350
çul: 103, 124, 344
çuldutmaz (top cinsi): 148
Çulha câmi‘i (Gümülcine): 38
Çulha câmi‘i mahallesi (Gümülcine): 38
Çura karyesi: 325
çuval: 9, 124, 181, 182, 194, 210

- D -

dâbbetü'l-arz: 116, 157
Dabra panay›r›: 98
Daco mahalli: 255
Daco (zengî Arab ad›): 83
Dâdyân: 255, 283, 335
Da€›stân: 6, 7, 10, 11, 13, 16, 20, 23, 27, 30, 255, 335

Da€›stân pâdiflâh›: 13, 17, 25, 255, 335
Dâhiye (cariye ad›): 74
Dahkî Efendi: 29
dakîk: 73, 232
dakîk-i gendüm-i rakîk: 108
dalyan: 111, 275, 276, 278, 315
Dalyan iskelesi: 290
Dalyan kal‘as›: 295, 296
dalyan tüfengler: 6, 254
dama (kahvede oynanan oyunlardan): 142
Damiz karyesi: 304
Danimarka: 60, 68, 144, 198, 234, 255, 343
Daniska krallar›: 234
Daniska flehri: 19, 96
dankiyo: 185
Dârâ fiâh: 335
Dârâhiyye kazâs›: 335
dârâyî: 55, 89, 266, 337
dârâyi dikme kalpak: 291
darbhâne: 44, 45, 57, 330
darbzen top: 151, 260
dar›: 21, 91, 99, 126, 157, 158, 162, 165, 169, 173, 304, 322
dar› bozas›: 310
dâr-› cahîm: 116, 186, 201, 209, 210
dâr-› çînî a€açlar›: 244
dâr-› ebcedhân: 308
dâr-› hummâ: 106, 107
dâr-› rîh: 112
dar-› sîn: 119
Dâr-› flu‘arâ (=kal‘a-i Elbasan): 320
dâr-› tüccâr: 87
dâr-› Yahûd: 64
Dar›m, Melik: 40
dâru'l-hadîs: 26, 38, 58, 71, 79, 290, 300, 320, 329, 348
dâru'l-hadîs-i muhaddisân: 177, 308
dâru'l-›t‘âm: 80, 145, 177
dâru'l-kur’ân-› kurrâ: 58
dâru'l-kurrâ: 26, 38, 71, 88, 131, 145, 290, 348
Dâru'l-kurrâ câmi‘i (Yeniflehir): 88
dâru'l-kurrâ-i huffâzân: 308, 320
dâru'l-me’kel: 330
dâru'l-ulûm: 71, 88, 106, 177, 229, 289, 308
dâru'l-ulûm-› ebcedhân: 127
dâru'l-ulûm-› muhaddisân: 348
dâru'l-ulûm-i müfessirân: 131
Darum: 40
dâru's-sa‘âde a€as›: 105, 114
Dâru's-saltanat›'l-aliyye: 254
dâru't-tahsîl: 145
dâru't-tahsîl-i ulûm: 50, 131
dâru't-ta‘lîm: 58, 88, 145, 272, 300, 308, 329
dâru't-tedrîs: 38, 43, 58, 77, 88, 127, 145, 164, 173, 226, 229, 300, 308, 329
dâru't-tefsîr: 320
dâru'z-ziyâfât: 309, 320, 330, 349
dâru'z-ziyâfe: 27, 32, 50, 59, 73, 77, 121, 145, 166, 288
dârü'fl-flifâ: 73
Dâvûd Be€: 110
Dâvûd Be€ câmi‘i (kal‘a-i A€r›boz): 109
Dâvûd Nebî, Hazret-i: 18, 114, 123
Dâvûd Pafla câmi‘i (Selânik): 70
davul: 211, 282, 338
Dayirli: 14, 15
debbâ€: 50
debbâ€ dükkânlar›: 50, 68, 310, 331
debbâ€ân kârhâneleri: 68
debbâ€ân mescidi: 68
debbâ€hâne: 272, 273, 308
Debbâ€hâne câmi‘i (Ball›badra): 131
Debbâ€hâne çârsûsu (Belgrad): 309
Debbâ€hâne soffalar›: 309
Debbâ€hâne teferrücgâh›: 273
debbâ€în: 337
Debbâ€lar hammâm› (Siroz): 59
deccâl: 116, 181, 185, 195
Dedeler karyesi: 30
def: 60, 98, 102, 103, 343
defâtirât-› medâris-i müfessirân: 272
defâtir-i mevkûfât: 211
defke k›zlar: 14
defne a€açlar›: 280
defter: 181, 186, 189, 206, 210, 212, 216, 217, 218, 220, 230, 246, 261, 269, 332
defter emîni: 172, 233
defter kethudâs›: 130, 172, 233, 245
defterdâr: 13, 37, 112, 129, 130, 170, 172, 184, 186, 190, 193, 194, 200, 204, 205, 209, 210, 213, 216, 223, 228, 229, 230, 232, 233, 245, 256, 286, 288, 341, 348
Defterdâr A€as› Sâlih A€a câmi‘i (Tekirda€›): 348
Defterdâr Ahmed Pafla bâzâr› (Kandiye): 230
Defterdâr Ahmed Pafla câmi‘i (Kandiye): 226, 228, 232
Defterdâr Ahmed Pafla çeflmesi (Kandiye): 228
Defterdâr Ahmed Pafla hammâm› (Kandiye): 228
Defterdâr Efendi câmi‘i: 226
Defterdâr ‹slâm A€a: 13
Defterdâr Mektebi (Kandiye): 229
Defterdâr Melek ‹brâhîm Pafla: 205
Defterdâr Pafla sarây› (Kandiye): 230
Defterdâr Pafla tabyas›: 193
defterhâne-i pâdiflâhî: 156
defter-i hâkânî: 57, 65, 76, 107, 154, 312
defter-i kâ’ime-i sicillât-› mahkeme: 73
defter-i menkûfât: 186
defter-i mühimmât-› cebehâne-i tershâne: 211
defter-i pâdiflâhî: 203
defter-i sicillât: 88, 210, 211
de€irmen: 25, 26, 35, 36, 73, 80, 82, 86, 108, 112, 126, 154, 155, 201, 232, 237, 245, 247, 257, 261, 273, 303, 317, 338, 341, 350
De€irmen bo€az›: 112
de€irmen tafl›: 256, 257, 314
de€irmen tafllar› ma‘deni: 314
De€irmenlik cezîresi: 257, 314
De€irmenlik kal‘as›: 257
de€flirme a€as›: 332
de€flirme gulâmlar›: 332
dehkânî: 245
dehlîz: 231
dehrî mezheb: 335
Deli da€: 119, 120
Deli Hüseyin Pafla câmi‘i (kal‘a-i Retime): 177
Deli Hüseyin Pafla evkâf›: 240
Deli Nas›f (Tekirda€l› ad›): 350
Deli Selâm: 74
deli sersem (top ad›): 184
Deli Usta (Hünkâr bâ€çesi ustas›): 29
Delife, Melik: 39
Deligöl: 22
delikçi gâzîleri: 199
Delik›z›l nehri: 33
Delikli Baba: 138
Deliklitafl: 177
Delimano karyesi: 81
Deliorman: 24, 25
dellâk: 228, 310
dellâl: 15, 44, 47, 182, 203, 258, 331
dellâlbafl›: 181, 233
Delvinak kasabas›: 303
Delvine: 61, 96
Delvine da€›: 297
Delvine kapusu: 295
Delvine sanca€›: 270, 294
Delvinye: 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 303, 306, 324
Delvinye da€lar›: 298
Delvinye kal‘as›: 296, 324
demâr toplar: 250
Demâvend kal‘as›: 97
Demâvend, kûh-›: 167, 173, 190, 191, 203, 249, 255, 310, 331, 339
demir: 21, 68, 95, 99, 112, 120, 121, 122, 126, 134, 136, 140, 141, 142, 145, 146, 150, 160, 166, 168, 170, 171, 172, 177, 181, 194, 198, 211, 235, 242, 246, 255, 265, 283

demir çapa: 210
demir çember: 211
demir çubuk: 210
demir dingil: 211
demir gülle: 67, 200, 211
demir halka: 109
demir harbe flifller: 210
demir kafes: 228, 230
demir kandîl: 77
demir kapakl› top delikleri: 144
demir kapl› dîvârlar: 232
demir kapu: 25, 52, 59, 66, 67, 71, 72, 77, 82, 88, 91, 109, 114, 126, 130, 131, 139, 144, 148, 151, 157, 160, 162, 164, 166, 167, 218, 230, 238, 278, 281, 285, 293, 297, 299, 306, 312, 319, 334
demir kazma: 181
demir kinedler: 116
demir kürek: 181, 210
demir ma‘deni: 21, 265, 314
demir paçar›zlar: 211
demir parmakl›k: 92, 231
demir pençere: 232
demir pranka: 194
demir pranka zencîrler: 211
demir zencîr: 108, 286
demircilik: 292
Demirdafl karyesi: 31
Demirhisâr: 42, 61, 62, 63, 75, 96, 265, 266, 340
Demirkapu: 52, 188
Demirkapu kal‘as›: 52
demirsiz kapu: 219
Demür mahallesi (Yanya): 291
dendân-› tî€: 178, 179
deniz kestânesi: 267
Depedelen: 301, 304, 306, 307
derbend: 325
Derbend karyesi: 286, 332, 344
derbend köyü: 304
derbend-i bâb-› calender: 52
derbend-i calender: 22, 345
dere: 2, 54
Dere tabyas›: 223
Dereli karyesi: 29
Derende âlûsu: 53
Derende bâ€›: 243
Derende flehri: 53
dergâh: 35, 76, 83, 103, 129, 161, 348
dergâh-› âlî dîvân: 217
Dergâh-› âlî emîr-i âhûr a€alar›: 346
dergâh-› âlî kapucusu: 87
dergâh-› âlî yeniçeri oca€›: 179
dergâh-› âlî yeniçerileri: 197
dergâh-› hânkâh: 84
derk-i esfel: 56, 62, 82, 96, 105, 121, 157, 167, 232, 255, 267, 286
derk-i gayyâ: 143
dershâne: 77, 117, 342
dershâne çad›r›: 118
dershâne kubbesi: 288
dershâne-i s›byân: 316
ders-i âm: 77, 229, 329, 348
derveze-i hadîd: 162
dervîfl: 35, 104
Dervîfl Be€ çeflmesi: 93
Dervîfl Be€o€lu: 11
Dervîfl Hüseyin A€a tekyegâh›: 280
Dervîfl Mehemmed A€a câmi‘i: 159
Dervîfl Râhî (Evliya Çelebi'nin kölesi): 303, 304
Dervîfl Sâlih tekyesi (Kandiye): 229
Dervîfl Yaz›c› câmi‘i (kal‘a-i ‹stife): 106
dervîflân: 29, 103, 104, 181, 290
dervîflân hücreleri: 308
dervîflân zerdesteleri: 45
dervîflân-› Âl-i Abâ: 88
deryâ be€leri: 51, 148, 151, 195, 256
deryâ böcekleri: 63
deryâ canavar› haflerâtlar›: 267
deryâ kapudan›: 158
deryâ mellâhlar›: 238
deryâ paflalar›: 195, 256
Deryâ-y› Sefîd: 201, 209, 214, 218, 248
Deryâ-y› Siyâh: 22
derzî: 121, 340
derzî dükkânlar›: 310
Derzî liman›: 113, 121
Despot nâm kral-› dâll: 25
destâr: 74, 132, 151, 239, 276, 279, 291
destâr-› Muhammedî: 55, 59, 78, 89, 100, 294, 302, 330
destere: 51, 211
desti: 86, 141, 146, 149, 175, 177
dest-i Rûm: 64, 335
Destpot da€lar›ndan: 339
Destpot kral: 318, 325, 326
Destpot yaylas›: 331
deflt-i Hâmûn: 180
Deflt-i Kerbelâ: 72, 78, 88, 102, 187, 188, 190, 314, 348
Deflt-i K›pçak: 4, 18, 19, 20, 22, 213, 335
deve: 3, 4, 6, 18, 21, 158, 168, 182, 247, 337, 346, 347
deve âhûrlar›: 346
Deve burnu: 266
deve difli: 213
deve difli bu€day: 349, 350
deve kuflu yumurtas›: 337
deve südü: 21
Devey Bay Mirza: 6
Deveyeli: 3
Deveyeli No€ay›: 6
devlingeç: 84, 141, 306
deyenek: 150
deyr: 45, 64, 69, 76, 96, 118, 120, 121, 145, 167, 169, 173, 223, 224, 230, 242, 243, 264, 266, 310, 334, 349
deyrgâh papas: 96
deyr-i Aya€›r›yoz: 107
deyr-i azîm-i âyîn-i Mesîhhâne: 109
deyr-i k›ssîsân-› b›trîkân: 230
deyr-i musanna‘: 334
deyr-i papasân: 74
deyr-i râhibân-› b›trîkân: 301
deyr-i râhibân-› Mendel: 121
deyr-i ruhbân: 334
dezgâh: 180
D›rac: 315, 316, 318, 320
D›rac emîni: 316
D›rac kad›s›: 316
D›rac kal‘as›: 315, 316, 324
D›ra€opol nehri: 303
D›rama: 42, 53, 54, 55, 85, 336
D›rama bezi: 74
Dib Frengistân: 243, 245, 255, 265, 266, 276, 282, 293, 314, 337
dîbâ: 74, 87, 96, 98, 180, 204, 212, 266, 290, 307, 320, 350
dibâ€at: 272
dîdebân: 57, 59, 65, 66, 108, 126, 132, 142, 148, 172, 220, 230, 281, 313, 326, 341
dîdebân simsârlar›: 347
dikili tafl: 121
dikke: 139, 146, 322
dil: 183, 184, 185, 191, 192, 194, 198, 202, 251
Dilâver Paflazâde: 237
dilberânlar: 291
dilli defterler: 217
Dimata: 282
Dimetoka: 31, 32, 33, 35, 346
dimi: 106, 282
dimi dizlik: 110
Diminoz karyesi: 128
Diminoz nehri: 128
Dimitriç karyesi: 63
Dimo: 31
Dimoko kal‘as›: 99
Dimoko, Leka o€lu: 99
Dimofl, Melik: 40
Dimyât: 98
Dimyât kal‘as›: 40
dînâr: 334
dingil k›ran (top ad›): 184
Dingli karyesi: 344
dîn-i Îsâ: 124, 196, 234
dîn-i Îsevî: 267
dipi: 1, 3, 5, 7, 29, 50, 84
Dira€opola nehri: 299, 301, 302
Dirava nehri: 326
direk: 147
dirhemli tüfengler: 220

Dirin nehri: 310
Dirnifl: 206
diflbudak a€ac›: 219
dîv: 64, 116, 118
dîvân: 190, 191, 206
dîvân efendisi: 6, 9, 10, 21, 65
dîvân küttâblar›: 210
dîvânhâne: 67, 142, 289, 319, 329
dîvân-› pâdiflâhî: 256, 259, 307, 311, 317, 330
Diyârbekir: 39, 40, 51, 212, 245
Diyârbekirli Samanc›zâde: 292
dizdâr: 10, 31, 36, 37, 38, 42, 46, 51, 54, 56, 57, 62, 65, 79, 81, 85, 87, 90, 91, 97, 99, 101, 105, 106, 111, 125, 130, 131, 134, 136, 139, 142, 143, 144, 147, 149, 151, 152, 154, 156, 157, 158, 162, 166, 167, 176, 178, 233, 237, 255, 260, 261, 263, 271, 274, 276, 278, 280, 282, 284, 285, 286, 287, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 304, 305, 306, 312, 313, 315, 316, 318, 327, 336
dizdâr a€a: 51, 107, 108, 114, 141, 172, 274, 304, 321
dizdâr evi: 126, 131, 134, 298
Dizdâr Gökçegöz sarây› (Anapol›): 164
dizdâr hânesi: 97, 304, 305, 306, 319, 327
Dizdâr mescidi (Narda): 285
dizdâr sarây›: 176
dizgin: 21
dizlik: 110
Dobniçse kasabas›: 63, 338
Dobral karyesi: 25
Dobra-Venedik Frengi dînâr›: 334
Dobrona karyesi: 305
Dobruca: 15, 24
do€an: 4, 7, 17, 22, 27
do€anc› pefteresi: 201
do€anc›bafl›: 30
Do€angeçidi kal‘as›: 20, 23
Dokoz cezîresi: 124, 167, 170
Doksad kasabas›: 54, 61
dolama: 89, 291, 294, 322, 330
dollâb: 93, 95, 108, 110, 146, 173
dollâbl› âdem de€irmenleri: 126
dolma r›ht›m: 108, 139, 144, 148, 167
Doloz karyesi: 262
Doluca cezîresi: 258
Dolyan bâzâr›: 291, 337
Dolyan panay›r›: 98, 323, 333, 334
dombay: 2, 3, 4, 5, 60
Domoko kal‘as›: 96
domuz: 2, 185, 199, 202
domuz aya€›: 211
domuz damlar›: 183, 186, 192, 199, 220, 222, 249
domuz k›l›: 222
Domuz mahallesi (Yanya): 289
Domuz ovas›: 325
domuz topu: 22
domuz yavrusu: 10
don (elbise): 6, 248, 302
don a€›çlar› (gemi parças›): 171
donanma: 51, 65, 90, 101, 124, 130, 135, 136, 141, 159, 166, 168, 170, 175, 181, 195, 208, 209, 210, 215, 237, 238, 251, 257, 261, 266, 269, 271, 274, 277, 283, 314, 347
donanma-i hümâyûn: 13, 15, 17, 107, 120, 125, 130, 143, 158, 159, 160, 162, 170, 171, 175, 182, 191, 194, 208, 214, 215, 254, 267, 270, 274, 280, 295, 314
donanma-i pâdiflâhî kefltîleri: 208
Donkark›z: 60, 68, 198, 234, 239, 255, 343
Donkolâ (zengî Arab ad›): 83
donluk çuka: 271, 292, 297
Dorobruca kral›: 24
Doyran kasabas›: 47, 48
dölüm hakk›: 273, 322, 325, 349
du‘âgûyân: 75, 182
du‘ânâme: 191
dud a€açlar›: 36, 146, 159, 244
duhâ namâz›: 74
duhân: 78, 152
duhâvî: 81
duhâvî katîfe: 58, 288, 322, 342
Duka: 31, 198, 251
Duka donanmas›: 65
Duka gemileri: 200
Duka kalyonlar›: 195
Duka kapudan›: 198
Duka kral: 31
Dukagin vilâyeti: 333
Dukat: 312, 314, 324
Dukat da€lar›: 266
Dukat körfezi: 312
Dukat köyleri: 314
Dukat kûhlar›: 96
Dundî (Tekirda€l› câriye ad›): 350
Durah karyesi: 260
Durak Be€: 133, 134, 137, 171, 271
Durak Be€ çiftli€i: 271
Durak Be€ medresesi: 271
Durak Be€ sarây› (‹nebaht›): 272
Durak (erkek ad›): 128
Durak Kapudan: 135
Durak Pafla: 276, 277
Durak Pafla câmi‘i (‹nebaht›): 272
Durbal› Baba: 84
dûrbîn: 133, 137
Durhân Be€: 85, 86, 91, 93, 94, 96, 99
Durhân Be€ hammâm› (T›rhala): 93
Durhân Be€zâde sarây› hammâm›: 93
Durkud Baba: 94
Durkud Pafla: 138
Durkud Pafla çiftli€i: 167
Durmufl A€a (Defterdâr Ahmed Pafla a€as›): 286
Durobnak: 206
Dursuno€lu (Tekirda€l› ad›): 350
Durujunka Kaza€›: 22
dü€me: 59
dühül: 185
dükkân: 24, 26, 28, 33, 36, 43, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 67, 78, 82, 85, 86, 88, 97, 98, 99, 101, 102, 105, 111, 112, 113, 117, 127, 129, 130, 131, 137, 138, 139, 142, 143, 145, 146, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 163, 175, 177, 178, 180, 186, 201, 202, 209, 229, 230, 231, 232, 237, 263, 271, 273, 274, 275, 277, 278, 281, 282, 283, 285, 286, 288, 291, 293, 295, 297, 300, 303, 304, 305, 307, 309, 317, 320, 326, 329, 331, 332, 333, 337, 338, 339, 340, 341, 346, 348
dükkânc›k: 50, 53, 97, 126, 129, 140, 149, 176, 276, 295, 300, 305, 333, 334
dükkânçe: 72, 80, 90, 93, 100, 150, 151, 177, 180, 338
dülbend: 59, 74, 78, 83, 132, 322
dülbend çemberler: 330
Düldül kat›r: 41
dümenci: 217
Dündar mahallesi (kal‘a-i Ergiri): 300
dürr-i beyz: 97, 105, 149
dürr-i meknûn: 349
dürr-i yetîm: 98
dürü€ otu: 120, 347
düstûr-› mükerrem: 179, 194
düstûr-› flâhî: 214
Düflmenik karyesi: 311
dütsü: 301
Düvâzdeh imâmânlar: 314
düyûr: 45, 52, 118, 185, 349
düyûrât: 121
düyûr-› râhibân: 336
Düzmece Mustafâ: 35

- E -

Ebâ Eyyûb-› Ensârî (‹slâmbol'da): 50
ebâbîl: 189, 201
ebced-hân: 139
Ebû Kapufl Gakin ibn Kayhum: 39
Ebûbekir, efl-fieyh: 138
Ebus's-su‘ûd Efendi mescidi (‹nebaht›): 272
Ebu's-su‘ûd A€a çiftli€i: 277
Ebu's-su‘ûdzâde: 273, 274

Ebü'l-feth Mehemmed Hân-› Gâzî câmi‘i (Ball›badra): 131
Ebü'l-feth Sultân Mehemmed câmi‘i (‹zdin): 100
Ebü'l-feth Sultân Mehemmed câmi‘i (kal‘a-i A€r›boz): 109
Ebü'l-feth Sultân Mehemmed câmi‘i (kal‘a-i Elbasan): 319
Ebü'l-feth Sultân Mehemmed câmi‘i (kal‘a-i Gördüs): 126
Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla câmi‘i (Kandiye): 226
Ebü'l-hayr Kethudâ ‹brâhîm Pafla sarây› (Kandiye): 230
Ece Sultân karyesi: 31
Ece Ya‘kûb: 34
ecinne: 234, 235, 236
eczâhân: 50
Edil kufllar›: 4
Edil nehri: 2, 4, 5, 7, 9, 11, 13, 18, 19, 20, 27
Edil sahrâs›: 4
Edirne: 19, 24, 27, 28, 30, 31, 35, 45, 61, 73, 94, 189, 295, 306, 327, 328, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 348
Edirne bostânc›bafl›s›: 31, 346
Edirne hâkimi: 36
Edirne kâ’immakâm›: 6, 27
Edirne kal‘as›: 343
Edirne kral›: 343
edviye: 120, 310
edviye-i dârû-y› a‘zam: 120
efârît-i Süleymânî: 251
Eflak: 20, 46, 98, 212, 255
Eflâtûn: 119, 123
Eflâtûn çad›r› (Atina): 118
Eflâtûn-› ‹lâhî: 104, 113, 114, 115, 293
Eflâtûniyye: 248, 257
Eflâtûniyye flapka: 89, 118
Eflâtûniyye tartur flapka: 266
Efrenc: 171, 251
Efrenc-i Venedik: 101, 107
Efrenc lisân›: 122
Efsas melik: 40
eftîmûn ›krîti: 244
Egene cezîresi: 124
Egene liman›: 124
e€er: 5, 12, 17, 287
E€re: 27, 212, 312
E€re kal‘as›: 145
e€rek koyunlar›: 331
E€riboz (Ayr›ca bkz. A€r›boz): 91, 107, 119, 171, 253, 256, 259
E€ribucak kazâs›: 84
E€ridere: 24
E€rikapu: 37
ehl-i esnâf: 193, 310
ehl-i h›ref: 21, 25, 39, 46, 55, 59, 72, 75, 88, 100, 109, 110, 145, 165, 174, 177, 181, 193, 202, 290, 310, 313, 316, 340, 348, 349
ehl-i iktisâb: 272
ehl-i iflgâlât: 286
ehl-i iflgâl-i masnû‘ât: 75
ehl-i merâm: 132
ehl-i müfessirîn: 339
ehl-i pîfle: 59
ehl-i san‘at: 72
ehl-i sanâyi‘: 55, 60, 63, 72, 78, 110, 139, 177, 180, 309, 320, 321, 340, 348
ehl-i sûk: 193
Ehl-i sünnet ve'l-cemâ‘at: 310, 317
ehl-i tarîk: 79
ehl-i tüccâr: 78
Ehrâm da€lar›: 40
e’imme: 14, 21, 37, 50, 60, 68, 147, 224, 225
ejdehâ: 79, 116, 119, 197
ejder: 249, 312
Ejder liman›: 113, 119, 120, 122, 124, 125
Ejderhân: 11, 13
ejder-i heft-ser: 120, 139, 144, 160, 164, 172, 184, 197, 212
ekin: 112, 169, 247, 263
Ekino karyesi: 63
ekmek: 2, 3, 21, 28, 34, 73, 98, 128, 167, 181, 186, 202, 203, 269, 273, 291, 349
ekmek ayvas›: 89, 329
ekmekçi: 34
ekmekçi dükkân›: 238
Ekmekçizâde Ahmed Pafla câmi‘i (Karasu Yenicesi): 50
Ekmekçizâde Ahmed Pafla çeflmesi (Selânik): 72
Ekmekçizâde Ahmed Pafla hân›: 34
Ekrâd: 64
ekser: 210, 219
Eksiri Valtoz karyesi: 303
el çapas›: 263
el de€irmeni: 126, 350
el kumbaras›: 187, 195, 211, 250, 252
Elbasan: 29, 39, 45, 61, 65, 270, 294, 298, 310, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325
Elbasan kal‘as›: 316, 318, 319, 322, 324
Elbasan kapusu (kal‘a-i D›rac): 315
Elbasan suyu: 309, 325
Elbe€i bo€az› kal‘as›: 346
elbise-i fâhire: 117
Elburz, kûh-›: 190, 220, 246, 255, 310, 335
elçi: 1, 2, 19, 28, 36, 37, 46, 179, 204, 210, 212, 221, 235, 252, 253, 259, 261, 280, 294, 336
elçi pafla: 27
Ele€ri flehirleri: 351
el-Hac› Bayrâm câmi‘i (Yeniflehir): 87
el-Hac› Kâs›m câmi‘i (Ohri): 329
Elham sûresi: 21
Eli Befle (Tekirda€l› ad›): 350
Eli E€ri nâm bahâd›r: 351
elma: 5, 8, 244, 322, 329, 340
elmâs: 320, 337
Eloz Day›: 165
Eloz köyü: 259
Eloz ovas›: 137
Eloz sahrâs›: 155, 157, 160
emânet: 314, 315, 332, 341, 347
Emerke: 276, 279
Emeviyyûn: 347, 351
emildefl: 14
emîn: 34, 43, 44, 49, 51, 73, 90, 134, 148, 315, 316, 325, 326, 337, 338
emîn a€a: 43, 114, 326
emîn odalar›: 337
Emîne Hâtûn (Peygamberimizin annesi): 69
Emînönü: 121
Emîr Buhârî: 79, 318
Emîr Çelebi câmi‘i (Karaferye): 82
Emîr Efendi tekyesi (Siroz): 62
Emîr Mahmûd mahallesi (Ohri): 328
Emîr Mahmûd mescidi (Ohri): 329
Emîr Monla Çelebi: 56
Emîr Sultân, fieyh: 62, 324
Emîr Sultân tekyesi (Siroz): 62
Emîr-âhûr-› sultânî: 35
emirhisâr: 63
Emirler Sultân: 110, 311
Emirli karyesi: 31
Emîrzâde câmi‘i (kal‘a-i A€r›boz): 109
emlec: 96
emlec-i Kâbülî: 45
emrâz-› muhtelife: 46, 77, 314
Emrem Atal›k (tevârîh sâhibi): 18, 20
emr-i pâdiflâhî: 124, 275, 276, 292, 297, 299, 307, 313, 317, 330
emr-i flehriyârî: 194
emr-i flerîf: 194, 256, 270
Emro nehri: 128
emrûd: 244, 322, 329, 332, 349
endâze: 248
Endülüs: 153, 233, 236
Enez kal‘as›: 33, 34, 35
Enez sahrâs›: 35
engûr: 131, 146, 149, 155, 160, 163, 169, 174, 244, 247, 271, 273, 309
engûr a€açlar›: 244
Engürü: 4, 184, 217
Engürü kerpici: 300
erbâb-› dilân-› ma‘ârifân: 74
erbâb-› dîvân: 182, 190, 212, 214, 248
erbâb-› dükkân: 92

erbâb-› h›ref: 320
erbâb-› ma‘ârif: 45, 73, 92
erbâb-› ma‘ârif bâzbâzânlar: 338
erbâb-› ma‘ârif-i mesnevîhân: 71
erbâb-› ocak: 65
erbâb-› sanâyi‘: 145, 309, 337
erbâb-› tarîk-› Âl-i Abâ: 165
erbâb-› tîmâr: 51, 65, 90, 91, 130, 172, 175, 176, 184, 191, 192, 194, 199, 233, 237, 245, 247, 248, 260, 271, 287, 296, 305, 317, 318, 327, 331
erbâb-› tüccâr: 226
erbâb-› ze‘âmet: 107, 130, 305
erbâb-› zu‘amâ: 65, 172, 175, 183, 184, 194, 233, 247, 248, 331
Erceyfl, kûh-›: 220
Ercifl, kûh-›: 331
Ercifl yaylaklar›: 61
Erdebîl: 98
Erdebîlîzâde: 62
Erdel: 27, 127, 188, 222, 239, 255, 309, 333, 347
Erdel Belgrad›: 305
Erdel kral›: 188
Ere€li: 351
Ere€li Kasr›: 277
erenler: 179
erganon: 115, 137, 185, 192, 193, 195, 203
erganon gumâmeleri: 187
erganon kenîsesi: 206
erganonhâne: 223
Ergene köprüsü: 94
Ergiri: 299, 300, 301, 302, 303, 306, 311
Ergiri bâ€lar›: 299
Ergiri kal‘as›: 299, 303
Ergiri Kasr›: 96, 300, 301, 302
Ergiri kasr› kal‘as›: 299
Ergiri nehri: 299, 303, 304, 311, 314, 315
Ergiri sahrâs›: 301
erguvân: 244
erik: 5, 53, 78, 89
Erjeng (Nakkafl): 71
Ermenak: 350
Ermenî: 57, 73, 74, 94, 100, 105, 143, 285, 307, 319, 336
Ermenî mahallesi (Tekirda€›): 349
Ermiye: 96
Ermiye burnu: 91
Ermiye cezîresi: 258
Ermiye kasabas›: 75, 90
Ertu€rul: 18
ervâh-› enbiyâ: 200
Ervâm lisân›: 162
erzâk kâtibi: 233
Erzurûm: 21, 30, 44, 188, 212, 245, 331, 339
esb: 197, 209
esbâb: 12, 34, 106, 157, 187, 197, 199, 200, 206, 207, 221, 256
esbâb-› fâhire: 17
esb-i beyâbânî: 3
esed: 4
Esed kal‘as›: 67
esed tasvîri: 119
Esedâbâd kasabas›: 104, 106
esedî gurufl: 349
Esedli karyesi: 29, 104
Esedüddîn savma‘as› (Kandiye): 229
esîr: 2, 5, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 31, 90, 91, 101, 102, 104, 130, 133, 134, 135, 136, 147, 151, 156, 157, 166, 167, 171, 172, 178, 183, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 201, 206, 207, 214, 215, 217, 232, 234, 246, 251, 253, 259, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 276, 277, 283, 296, 311, 324, 341
esîr tamgas›: 15, 17
esîr zekât›: 14
Eski câmi‘: 25, 26
Eski câmi‘ (Atina): 117, 118
Eski câmi‘ (D›rama): 54
Eski câmi‘ (Gaston): 137
Eski câmi‘ (Gümülcine): 38
Eski câmi‘ (kal‘a-i Ayamavra): 281
Eski câmi‘ (Selânik): 69
Eski câmi‘ (Siroz): 57
Eski câmi‘ (Yeniflehir): 88
Eski câmi‘ (Zihne): 56
Eski Defterdâr Efendi câmi‘i: 226
Eski hammâm (Gümülcine): 38
Eski hammâm (Siroz): 59
Eski hammâm (Yeniflehir): 88
Eski Kal‘a: 151
Eski liman: 122
Eski Salâ flehri: 18, 19
Eski Sarây câmi‘i (Selânik): 70
Eski Yurd: 18, 23
Eskibâzâr mahallesi (Belgrad): 307
Eskibâzâr mescidi (Belgrad): 308
Eskici Baba: 106
Eskici karyesi: 79
Eskidünyâ d›rahtlar›: 244
esmâü'l-hüsnâ: 10
Esmi Kad›n (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
esnâf: 39, 72
esnâf-› çeberân: 88
esnâf-› kârgerân: 88
esnâf-› flühedâ-y› orducuyân: 217
esnâf-› zergerân: 88
esvâb: 2, 12, 31, 128, 158, 213, 258, 311, 314
Esved ibn Mikdâd: 298
eflek: 4, 48, 91, 99, 141, 156, 180, 181, 182, 185, 195, 242, 247, 301
eflek bâzâr›: 180, 181
eflek beyni: 211
Eflek deresi: 23
eflek palan›: 48
eflek semeri: 48
eflek sidi€i: 210, 211
eflek yükü: 263
Eflekcili karyesi: 49
Eflkiloz karyesi: 175
eflkinci askeri: 65
eflrâf-› a‘yân: 74
et: 2, 3, 181, 248
etek: 112, 158, 302
et›bbâ: 41, 117, 120, 234
etmek: 22, 187
etrâk: 350
Etrâk kavmi: 335
Etrâk lisân›: 151
Etrâk tâ’ifesi: 335
ev hammâmlar›: 59, 129, 301, 305, 331, 332, 339, 350
evkâf: 24, 26, 54, 56, 58, 71, 80, 84, 103, 228, 240, 243, 271, 272, 278, 286, 288, 320, 328, 329, 344
evkâf kâtibi: 233
evkâfnâme: 26
Evliyâ: 1, 27, 28, 29, 30, 170, 199, 200, 253, 256, 270, 337, 345
Evliyâ Çelebi (Ayr›ca bkz. hakir, fakîr, abd-i hakîr, abd-i kemter, seyyâh-› âlem): 13, 14, 30, 31, 132, 200, 206, 269, 274, 279, 345
Evliyâ Efendi: 274
Evliyâ Hâtûn câmi‘i (kal‘a-i Fener): 97
Evliyâ Kad›n Ana: 97
Evliyâl› karyesi: 29
evliyâullâh: 102, 301
evrenk: 116
Evrenli karyesi: 84
Evrenos Be€ evkâf›: 78
Evrenos Be€, Gâzî: 35, 37, 38, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 56, 60, 64, 76, 77, 78, 79, 81, 284, 285, 287, 311, 325, 335, 340
Evrenos Gâzî mescidi (Yenice): 77
eye: 260
eyne: 58, 320
Eynebaht›: 271
Eyneb›nar›: 83
Eynecik kasabas›: 347
Eynegâh: 70, 93
Eyyûb Nebî kurdcu€azlar›: 151
Eyyûb Sultân: 92
ezân: 102, 208
ezân kapusu (Zaranta): 263
ezân-› Muhammedî: 87, 171, 214, 215, 239, 262, 263, 345, 351

- F -

fa€fûr: 19, 204, 244, 255
fa€fûr-› çîn: 56
fa€fûrî kâseler: 27
fâhifle: 48, 238
Fahrî Çelebi oymas›: 115
Fahrî oymas›: 45, 114, 225
Fahrî (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
fahta (kufl): 47
Fâ'ik Pafla: 276, 277, 278, 285, 325
fakîr (Evliyâ): 1, 22, 31, 101, 227
fâl: 28
falya: 190
fânûs: 98, 107, 135, 201, 209, 210, 221
Fânûs kal'as›: 96
Fânûs kazâs›: 138
fânûs kullesi: 135
Fârisî lisân›: 2, 76
Fârisî-hân: 291, 302, 314, 322
Fât›ma Hâtûn câmi'i (Yeniflehir): 88
Fât›ma Hâtûn korusu (Yeniflehir): 89
Fât›matü'z-Zehrâ, Hazret-i: 102
Fât›miyyîn: 214
Fâtiha: 15, 77, 206, 288, 344
Fâtiha-i seb'u'l-mesânî: 14, 38
Fâtiha-i ümmü'l-kitâb: 147
Fâz›l Ahmed Pafla câmi'i: 225
Fazl› Kethudâ: 184, 193, 203
Fazl› Pafla, Kapudan: 159
Fazlullâh Efendi, efl-fieyh: 79
fedâ'î: 94
felsefiyyât: 121
Fenâyî, tarîk-i: 229
fener: 201, 208, 254
Fener kal'as›: 96, 138
Fener kasabas›: 29, 138
Fener-âbâdân kal'as›: 96
Ferahkirmân kal'as›: 21
Ferâ'ine kavmi: 37, 39, 40, 42
Ferdinand kral (Alman kral›): 147
Ferdinand kral (Ungurus kral›): 296
Ferecik: 34, 36, 286, 339
Ferecik kal'as›: 33
Ferengis da€lar›: 324
Fereskür pirinci: 245
Ferhâd: 52, 110, 121, 143, 179, 190, 213, 292, 350
Ferhâd A€a câmi'i (kal'a-i Anavarin): 142
Ferhâd Be€, Gâzî: 31, 32, 33, 35
Ferhâd (Evliyâ'n›n gulâm›): 283
Ferhâd (köle ad›): 74, 350
Ferhâd, üstâd-›: 300, 307, 330
ferhâdhânî: 78
Ferhâdî külüng: 7, 112, 181, 210, 260, 263, 311, 330
fermân: 13, 28, 63, 85, 171, 175, 178, 179, 181, 182, 194, 203, 210, 231, 232, 247, 256, 297
fermân-› Âsaf: 206
fermân-› düstûr-› mükerrem: 230
fermân-› hazret-i sipehsâlâr: 252
fermân-› hümâyûn: 232
fermân-› pâdiflâhî: 69, 86, 194, 275, 277, 279, 282, 294, 307, 311, 325, 332, 345
fermân-› Sadr-› Âsaf: 214
fermân-› Sadr›a'zam: 179, 202, 209
fermân-› serdâr-› mükerrem: 203
fermân-› flehriyârî: 124, 181, 194, 237, 256
fermân-› vezîr: 188, 233, 248
ferrâce: 40, 55, 59, 74, 78, 89, 100, 106, 112, 128, 165, 294, 322, 330, 350
ferrâfl: 289
fes: 106, 107, 110, 118, 128, 142, 149, 162, 195, 196, 197, 209, 255, 266, 273, 276, 279, 280, 282, 314
Fes askeri: 216
Fesirke nehri: 128
Fethiyye burnu: 218
Fethiyye câmi'i: 126
Fethiyye câmi'i (Anapol›): 163, 164
Fethiyye câmi'i (Belgrad): 308
Fethiyye câmi'i (Beneffle): 159
Fethiyye câmi'i (‹nebaht›): 272
Fethiyye câmi'i (Mizistre): 155
Fethiyye câmi'i (Ohri): 328
Fethiyye câmi'i (Yanya): 288
Fethiyye tabyas›: 218
fetih ezân›: 206, 208
Fetih kapusu (Zaranta): 263
fetihnâme: 210, 212, 248, 256, 270
fetîle: 114
fetvâ: 16, 19, 64, 188, 275
fevvâre: 57, 68, 223, 225, 228, 231, 244, 322, 342
Feyleko Aleksander: 51
Feylekos: 37, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 64, 66, 74, 76, 113, 119, 163, 167, 271, 286, 299, 334
Feylekos-› Yûnân: 154, 158, 318
Feylesûf: 113, 119
feyz nâr›: 286
Feza'î (flâir): 302
f›ç›: 211, 222, 244, 261
f›ç›da (bal›k cinsi): 175
F›ç›l› tabya: 185, 212, 222
f›k›h: 291
F›nd›kl› karyesi: 344
f›sd›k (a€aç cinsi): 244
F›s›ld› deli€i: 33
F›s›ld› hammâm›: 32, 33
f›skiyye: 57, 68, 73, 80, 100, 106, 169, 180, 223, 225, 244, 293, 322, 342
Figanî (flâir): 302
fîl: 2, 114, 116, 148, 185, 219, 306
fîl hortumu: 185
Fila kal'as›: 111
Filaboz karyesi: 111
filand›ra: 185, 195, 209, 210, 220
filcân: 169
Fileroz karyesi: 128
fîl-i mahmûdî: 3
Filibe: 19, 64, 114, 340, 341
Filibe monlas›: 340
Filibe nâz›r›: 340
Filibecik kal'as›: 53
filika: 195, 196, 256
Filimenk: 30, 117
Filimenk gemileri: 68
Filimenk kral›: 19, 198, 234
filipot: 68
Filistîn: 347
fillar: 106, 128, 162, 273, 282, 314
Filzâde câmi' (kal'a-i A€r›boz): 109
fincân: 107
fincân-› münakkafl: 107
Finike deresini cisri: 178
Firahun: 41
Firakul karyesi: 311
firançile çöre€i: 235, 322
Firârî: 202
Fir'avn: 27, 39, 40, 41
firdevs-i evc-i ›ll›yyîn: 79
Firiflkiye burnu: 237
firkate: 42, 104, 124, 125, 130, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 158, 166, 170, 171, 180, 185, 196, 214, 233, 257, 258, 261, 264, 265, 266, 270, 272, 280, 282, 283, 314, 315
firkateci: 265, 266, 267, 273, 282, 283
Firos (Freng gulâm›): 128
Fîrûz (köle ad›): 74, 165
fîrûze: 338
Fisagores-i Tevhîdî: 113, 119, 234
fisdân: 112, 118, 174, 248, 266, 291
fifleng: 181, 191, 194, 209, 210
fitil: 77, 124, 181, 197, 201, 208, 209, 254, 261
Foça: 310
Foça flehri cisri (Hersek): 50
Foç›lar adalar›: 280
Fodula kal'as›: 237
Fodula liman›: 180
Fohflan panay›r›: 98
forsa: 112, 130, 217
Françe: 251
Frankul Latin: 321
Fransa: 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 210, 250

Fransa balyozu: 206
Fransa be€zâdeleri: 198
Fransa cenerali: 196
Fransa hâkimi: 198
Fransa kalyonlar›: 195, 198
Fransa kapudanlar›: 196
Fransa kral›: 198
Fransa kralzâdesi: 196, 198
Fransa flehzâdesi: 251
Frenc gemileri: 68
Freng: 28, 73, 74, 89, 100, 125, 130, 132, 134, 139, 143, 146, 148, 154, 160, 165, 170, 175, 230, 231, 238, 241, 266, 267, 269, 280, 281, 285, 305, 307, 315, 318, 319, 324
Freng balyozlar›: 73, 125, 131, 163
Freng Bundukanî: 326
Freng elçileri: 294
Freng fillar›: 128
Freng fisdânlar›: 266
Freng Frankul (cerrah): 74
Freng gemileri: 265
Freng gulâm›: 128, 134, 147
Freng hakkâk: 177
Freng kalaba€›: 118
Freng kalyonlar›: 132, 146
Freng konsolozlar›: 131, 294
Freng köleleri: 150
Freng kuyusu: 110, 146
Freng lisân›: 64, 113, 122, 140, 146, 153, 154, 158, 242, 318, 328, 334
Freng mahalleleri: 230
Freng Mani: 342
Freng pâbucu: 107, 142, 174, 248, 266, 281
Freng flapkas›: 89, 97, 100, 257, 266
freng zahmeti: 43, 46
Freng zebân›: 282
Frengce: 322
Frengi: 106, 114, 123, 125, 133, 139, 170, 171, 173, 217, 236, 304, 311
Frengî altun: 269
Frengî atlâs: 89
Frengi cenerali: 154
Frengi dînâr: 334
Frengistân: 35, 75, 86, 96, 99, 117, 118, 120, 121, 135, 137, 152, 210, 215, 244, 249, 253, 261, 262, 268, 269, 276, 277, 282, 286, 290, 293, 310, 311, 314, 315, 331
Frengistân, Dib: 243, 245, 255, 265, 266, 276, 282, 293, 314, 337
Frengistân mellâhânlar›: 295
Freng-pesend nüzhet-âbâd kâ‘a: 244
fûl (bakla): 75, 232
ful (çiçek cinsi): 120, 239, 244
Funcistân: 4, 255
Furkân: 40
Furkân-› kerîm: 284
Furkân-› mecîd: 12, 199, 214
furûn: 73, 186, 199
futûr ta‘âm›: 271
fuzalâ: 60, 83
fülfül: 119
fülûs-› ahmer: 28, 42
fünûn-› flettâ: 334
fünûn-› fli‘riyye: 309
fütûhnâme: 280
fütüvvet-i Muhammedî: 41

- G -

Gaçiça karyesi: 264
Gâ’ib Baba: 110
Galata: 25, 111, 206, 276, 298, 347
Galata (‹nebaht›) karyesi: 276
Galata kal‘as›: 297, 298
Galata kullesi (‹slâmbol): 162, 342
Galata mahallesi (Aydonat): 294
Galata nehri: 151
galyeta (gemi cinsi): 68, 145
ganâ’im: 16, 19, 90, 102, 104, 130, 133, 134, 147, 151, 171, 178, 198, 282, 296, 311, 346
ganem: 47
Ganî Pafla, Monla (Azak Paflas›): 5, 28
ganîmet: 2, 3, 11, 16, 20, 26, 98, 134, 136, 156, 189, 191, 247, 248, 262, 341
gâr: 119, 121, 155, 180, 199, 200, 222
garâr: 124
Garb: 181
garîb yi€itler: 233
gasilhâne: 185
Gaston: 134, 137, 138, 170, 261
Gaston sahrâs›: 131, 133, 137, 170
gâv: 342
gavs-› a‘zam: 200
gavvâs: 62, 209
Gaydoronfli cezîresi: 241
gaytân: 75
gayyâ: 56
gayyâ deresi: 156
gazâ mâllar›: 19, 112, 147, 343
gazâl: 296
Gazanfer A€a o€lu câmi‘i (Alasonya): 85
gazâ-y› ekber: 1, 146, 214
gazâ-y› garrâ: 198
gazelhân: 73, 338
Gâzî Arslan Pafla, Gâzî: 288
Gâzî Durhân Be€ câmi‘i (T›rhala): 93
Gâzî Evrenos Be€ hammâm› (Yenice): 77
Gâzî Evrenos evkâf›: 78, 81
Gâzi Evrenos imâreti (Gümülcine): 38
Gâzî Evrenos mescidi (Gümülcine): 38
Gâzî Evrenos tekyesi (Gümülcine): 38
Gâzî Evrenos türbesi imâreti (Yenice): 77
Gâzî Ferhâd Be€ mescidi: 32
Gâzî Hüseyin Pafla hammâm› (Ohri): 329
Gâzî ‹brâhîm Pafla vakf›: 97
Gâzî Kosk›: 306
Gâzî Murâdiyye anbârl›€›: 49
Gâzî Ömer Be€ câmi‘i (flehr-i Livâdiyye): 94, 105
Gâzî Sinân Pafla câmi‘i (kal‘a-i Elbasan): 320
Gâzî Sinân Pafla câmi‘i (kal‘a-i Kanye): 312
Gâzî Sinân Pafla sarây›: 312
Gâzî yaylas›: 78
Gâzîler kullesi (Selânik): 65
gazzâz: 309, 310, 320
Gazzâz Mehemmed Çelebi câmi‘i: 26
gazzâzhâne: 320, 348
Gazzâzlar çârsûsu (Belgrad): 309
Gazze: 44, 298
gedikli zu‘amâ: 214
gedikli zu‘amâ: 217
Gedüslü Halîfe: 107
Gekbiziyye: 133
Gelibol›: 160, 163
gelincik: 131, 318
gelincik çârsûsu: 321
gemi: 11, 12, 13, 19, 20, 22, 23, 24, 43, 51, 52, 63, 64, 66, 68, 87, 90, 91, 101, 104, 107, 108, 111, 112, 115, 119, 120, 121, 122, 124, 128, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 149, 150, 157, 159, 160, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 173, 175, 177, 181, 182, 185, 194, 195, 196, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 214, 218, 219, 220, 222, 230, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 274, 276, 277, 282, 283, 295, 296, 298, 304, 309, 311, 314, 315, 317, 320, 324, 335, 346, 347, 351
gemi burnu: 148
gemi dire€i: 185
gemi komanalar›: 211
gemi palamar› ipleri: 95
gemi palamarlar›: 211
gemici: 132, 238
gendüm: 73, 83, 94, 232, 245
Geray Hân: 16, 18
Geray Sultân: 13, 25, 26, 29, 30
Gerçek Er Sultân: 259
gerdân: 349

Gerdek kayas›: 62
gergedân: 116
Gergerlio€lu: 180
germâ: 62, 77
germâb: 35, 43, 63, 71, 308
germâbhâ-y› Demirhisâr: 63
germâbhâ-y› Lankada: 46
germâb-› hammâm: 62, 165
germâb-› nâfi‘-i ‹zdin: 101
geyik: 4
g›lâl: 136, 176, 182
g›lâl anbâr›: 67, 97, 102, 105, 111, 134, 154, 176, 178, 276, 281, 283, 297, 312, 327
g›lâl muhass›l›: 181
G›lamuc: 206
g›lmân: 96, 116, 168, 174, 239
g›lmân-› hâssa: 289, 332
g›râr: 170
g›râr esbâb: 170
gil (madeni): 246
Gîlân: 13, 152
Gîlân bâzâr›: 98
Girid: 1, 29, 31, 48, 61, 96, 113, 115, 124, 125, 130, 132, 136, 137, 141, 147, 153, 158, 159, 160, 163, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 180, 181, 182, 186, 189, 193, 204, 205, 210, 213, 214, 215, 216, 217, 223, 224, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 254, 258, 266, 267, 269, 271, 279, 283, 288, 289, 296, 314, 346, 350
Girid kral›: 234, 283
Girid mank›r›: 34, 135, 280
Girid zeytûnu: 36
gomanalar: 101
Goranoz karyesi: 156
goroflar: 70
Gorona Katror: 147
Gorona (=Koron): 147
gö€em: 5, 8
gö€üslük: 110, 149, 266, 273, 282
Gökçedöllük karyesi: 24
Gökçegöz sarây› (Anapol›): 164
Gökmedrese: 224
Göksu: 60
Göksun yayla€›: 61
göl: 3, 22, 43, 46, 47, 63, 68, 78, 256, 275, 276, 278, 279, 281, 282, 287, 288, 292, 303, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331
göl kapusu (Ohri kal‘as›): 327
Gölbafl›: 47
Gölikesri: 332
Gölikesri gölü: 292
Gölikesri kal‘as›: 85
Gölkoñur mahalli: 3, 4
Göllük: 184, 185, 186, 189, 190, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 213, 215, 218, 220, 222, 224, 249, 250, 251, 252
Göllük burnu: 218
Göllük deresi: 197
Göllük kapusu (Kandiye): 219
Göllük kolu: 250
Göllük tabyas›: 194, 212, 218, 229, 231
gölü: 292, 310, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332
gömlek: 6, 55, 86, 140, 151, 209, 302
gömleklik bez: 83, 140
gönüllü: 185
gönüllü a€as›: 163, 172
gönüllü askeri: 233
gönüllü garîb yi€itler: 233
Gönüllü (köle ad›): 74
Gönye kal‘as›: 188, 298
Gördüs: 119, 125, 127, 128, 130, 132, 134, 140, 150, 167, 169, 170, 258, 260, 274
Gördüs a‘yân›: 128
Gördüs kal‘as›: 125, 127, 128, 130, 140, 167, 169, 258, 259, 262, 271, 273, 274, 298
Gördüs sahrâs›: 125
Görice: 96, 304, 321, 332
göz a€r›s›: 29
göz hapsi: 261
göz tafl›: 119
gulâm: 3, 6, 7, 17, 29, 36, 44, 45, 47, 48, 73, 80, 96, 133, 134, 156, 157, 168, 170, 188, 192, 213, 258, 277, 279, 283, 284, 300, 303, 334
gûlbeyâbân: 116
gulgule-i Rûm: 259
gumâme: 187, 243
Gurebâ mahallesi (Aydonat): 294
gurebâ tulumu: 187
gurebâlar vekâlesi: 337
gurebâ-y› mücerredân: 59
gûristân: 37, 221
gurufl: 6, 14, 16, 20, 21, 22, 24, 28, 29, 47, 51, 60, 69, 72, 98, 99, 101, 105, 114, 124, 125, 134, 136, 143, 147, 157, 172, 181, 182, 185, 198, 199, 236, 243, 256, 266, 269, 271, 275, 280, 287, 292, 297, 299, 307, 311, 330, 334, 337, 346
gûsfend: 61, 331, 337
gûyendegân: 338
Gü€emli nâm mahal: 1
Gü€emli nehri: 1, 2
güherçile: 210, 246
gül: 239, 244
gülâb: 103, 208
gülâbdân: 30, 103, 343
gülbâng-› Ahmedî: 187
gülbâng-› Muhammedî: 10, 82, 101, 187, 194, 195, 209, 210, 219, 251, 253, 254, 259, 260, 261, 262, 342, 343
Gülcemâl Bula: 74
gül-i gülistân: 32, 73, 123, 138, 155, 179, 244, 289
gül-i pembe: 146
gülistân: 81
güllâç baklavas›: 166, 291
gülle: 21, 67, 142, 159, 164, 171, 173, 175, 179, 181, 188, 189, 194, 195, 199, 200, 201, 203, 207, 209, 211, 213, 216, 220, 231, 252
Güllü kal‘as›: 157
Güllü kal‘as›: 268
Gülmise Kadu: 74
gülnâr mevsimi: 63
gülnâr-› hoflhor: 137
Gümlü Çîn kal‘as›: 37
Gümlü Çîn (Yahudî): 37
gümrük: 49, 120, 205, 295
gümrük a€as›: 107, 163, 287
gümrük dîdebânlar›: 231
Gümrük emînhânesi (Selânik): 72
gümrük emîni: 65, 105, 130, 134, 154, 172, 176, 204, 231, 233, 295, 313, 347
gümrük hân›: 295
gümrük hüddâmlar›: 132
gümrük kapusu: 231
Gümrük kapusu (Kandiye): 219
Gümrük Kapusu mescidi (Kandiye): 228
gümrük mâl›: 204
gümrükhâne: 49, 134, 348
Gümülcine: 37, 38, 39, 42, 48, 49, 340
gümüfl: 17, 44, 45, 149, 246, 334, 341, 343
gümüfl bal›klar›: 55
gümüfl çeleng: 183
gümüfl dü€me: 59
gümüfl dü€meli ba€›r yele€i: 266
gümüfl e€er: 17
gümüfl hâtem: 43
gümüfl kopça: 59
gümüfl ma‘deni: 44, 57, 318
gümüfl suhûn: 204
Gümüfl flehri: 44
gümüfl tabyas›: 173
gümüfl tahta: 52
gümüfl takye: 266
gümüflhâne: 44, 45
Gümüflsuyu: 293
Günbay Hân: 16
Güngörmez mahallesi (Belgrad): 307
Güngörmez mahallesi mescidi (Belgrad): 308
Gürcistân: 255
gürgan: 338

gürzbâz: 338
Güvat karyesi: 332
güve: 248
güvercin: 180, 292
Güvercinlik: 34
Güverte sahrâs›: 346
Güveze karyesi: 63

- H -

hâb nefîrleri: 197
habbâzîn: 337
Habefl: 44, 255
Habeflî Musâhib: 191
Habîb, Cerrâh Usta: 165
Habîb Çelebi mescidi (kal‘a-i A€r›boz): 110
Habîb-i Hudâ: 119
Habîb-i Neccâr: 71, 123
Haccâc-› zâlim: 14, 17, 192
hacc-› flerîf: 94, 346
haccü'l-ekber: 199
hâcegî: 25, 59, 72, 88
Hâcer anam›z: 40
hacer-i mermer: 84
Hac› Ahmed sarây› (Zaranta): 263
Hac› Alî câmi‘i (Atina): 117
Hac› Alî hammâm› (Atina): 117
Hac› Alî mektebi: 293
Hac› Arslan Çiftli€i: 30
Hac› Be€ mahallesi (kal‘a-i Ergiri): 300
Hac› Bekir câmi‘i (Yeniflehir): 88
Hac› Bektafl oca€›: 183
Hac› Bektafl-› Velî: 179, 343, 344
Hac› Bektafl-› Velî tekyesi (kal‘a-i Kanye): 312
Hac› Bevvâbîn câmi‘i (Gümülcine): 38
Hac› Efendi: 89
Hac› Hamza câmi‘i (Ohri): 329
Hac› Hamza mahallesi (Ohri): 328
Hac› Hasan tekyesi (kal‘a-i Elbasan): 320
Hac› Kâs›m câmi‘i (Ohri): 328
Hac› Muhammed Bektafl-› Velî hânkâh›: 103
Hac› Murâd câmi‘i (kal‘a-i Ergiri): 300
Hac› Murâd câmi‘i (Resna kasabas›): 331
Hac› Yusuf câmi‘i: 26
Hac› Yûsuf medresesi: 26
Hac›o€lu kasabas›: 24
haç: 20, 30
Haçek sahrâs›: 188
haçl› bayraklar: 137, 147, 171, 201
haçl› peykerler: 112, 134, 137, 185, 193, 194, 195, 198
Haçl› tabya: 186, 189, 212, 223
haddâd: 228
haddâdî balta: 48
hadeng-i Rûmî: 3
hadîd bâb: 32, 141
hadîd kapu: 131, 176
hadîdden top makaslar›: 211
hadîd-i cedîd kapu: 299
hadîka: 38, 75, 119
hadîka-i gül-i gülistân: 73
hadîka-i ravza-i bâ€-› cinân: 299
hadîka-i ravza-i R›dvân: 239, 319
hadîka-i r›zvân: 336
Hâdim A€a: 99
hâdimü'l-Haremeyni'fl-flerîfeyn: 179
hâdise-i kübrâ: 277
haffâf: 25, 70, 310
haffâfhâne: 308
haffâflar bâzâr›: 72
Hâf›za kasabas›: 27
Hâf›za (Süleymân Hân'›n musâhibesi): 27
hâf›z-› Kur’ân: 88, 104, 145, 290, 329
Hafila (köle ad›): 128
Hafs k›râ’at›: 290, 329, 348
haftân: 55, 74, 89, 191
Haftân karyesi: 29
haftânc›bafl›: 113
hahamhâne: 74
hâkim: 20, 34, 36, 37, 42, 43, 45, 46, 48, 51, 52, 56, 69, 81, 85, 90, 97, 99, 110, 111, 119, 125, 130, 132, 134, 138, 151, 156, 158, 162, 163, 167, 210, 243, 258, 271, 272, 277, 282, 286, 292, 304, 305, 309, 318, 321, 327, 333, 334, 337, 340, 345, 346, 351
hakîm flerbeti: 169
hâkimân-› örfî: 181, 327
Hâkimân-› fler‘-i Resûl: 65
hâkim-i örf: 49, 65, 91, 107, 113
hâkim-i fler‘î: 57, 65, 87, 107, 154, 172, 214, 327
hâkimü'l-vakt: 44
hâkimü'fl-fler‘: 181
hakîr (Ayr›ca bkz. Evliya Çelebi): 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 42, 45, 47, 48, 49, 52, 54, 59, 63, 66, 70, 75, 77, 78, 79, 81, 90, 96, 97, 101, 102, 103, 104, 117, 120, 125, 128, 132, 133, 134, 136, 137, 146, 147, 151, 152, 157, 158, 160, 163, 168, 170, 171, 174, 178, 179, 182, 185, 187, 188, 196, 198, 199, 200, 206, 208, 209, 210, 213, 215, 216, 217, 218, 221, 224, 236, 238, 242, 248, 253, 256, 258, 260, 261, 262, 263, 266, 267, 269, 270, 271, 274, 275, 276, 279, 282, 283, 284, 286, 288, 290, 292, 293, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 307, 308, 311, 317, 318, 320, 329, 330, 331, 332, 335, 339, 340, 341, 344, 345, 350
hakkâk: 177
halat: 147
halây›klar: 322
Haleb: 44, 51, 59, 64, 98, 122, 184, 194, 197, 204, 206, 212, 217, 219
Haleb vâlîsi: 184, 192, 195, 197, 204, 250, 251, 253, 256
Halebü'fl-fiehbâ: 122, 146, 184
halhâl: 334
hâlîçe: 72, 75, 115, 225, 288
hâlîçe-i Sifâhânî: 223
Hâlid ibn Velîd: 298
Halîl A€a: 326
Halîl A€a hammâm› (Selânik): 71
Halîl A€a, Kemalî: 338
Halîl Ata salas›: 13
Halîl Pafla, Kapudan: 110
Halîl Pafla, Koca (Kapudan): 266
Halîlü'r-rahmân: 174, 306
Halîm Efendi: 17, 18
hâlis akçe: 44
Hâlis Efendi: 47
halkârî: 224, 226, 334, 342
Hallâc-› Mansûr: 213
halvet: 71
halvethâne: 223
Halvetî: 229, 313
Halvetî hânkâh›: 263, 272
Halvetî meflâyihleri: 226
Halvetî fleyhi: 277
Halvetî tarîki: 58, 94, 117, 137, 161, 300
Halvetî tekyesi: 308, 320
Hamâ: 93
hamâll›k: 157
Hamdî Efendi, Mizistre müftîsi: 227
Hamdî Efendi, fieyhülislâm: 154, 161
hamele-i arz sevr: 116
hamele-i hâf›z-› Kur’ân: 348
hameletü'l-arfl: 116
hameletü'l-arz: 116
Hamîd: 184, 217
Hamîs (Evliya Çelebi'nin at›): 303
hammâl: 262
hammâl semeri: 174, 248
hammâm: 24, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 59, 61, 62, 63, 71, 72, 75, 77, 78, 80, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 122, 127, 129, 130, 131, 134, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 168, 174, 175, 177, 178,

180, 190, 202, 228, 230, 231, 237, 241, 245, 256, 263, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 283, 286, 288, 289, 290, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 301, 303, 304, 305, 308, 310, 312, 313, 315, 316, 317, 321, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 336, 338, 339, 340, 342, 346, 347, 348, 350
hammâm kubbesi: 53, 114, 119, 255, 256
hammâm silecekleri: 82, 83
hammâmât-› mahsûs-› a‘yân: 308
hammâmât-› mahsûs-› sarây-› a‘yân: 350
hammâmât-› sarây-› kibâr: 88
Hammâmc› Pafla: 350
Hammâmc› Pafla bâ€› (Tekirda€›): 349
Hammâmc› Pafla sarây› (Tekirda€›): 348
hammâmc›k: 53, 97, 129, 131, 155, 176, 313, 333, 341
hammâml› sarây: 293
Hammâmlu çiftli€i: 294
hamr-› ahmer-gûn: 231
hamr-› harâm: 166, 273
Hamursuz nâm su kuyusu: 146
Hamza Baba Sultân tekyesi: 345
Hamza Be€: 97
Hamza Be€ câmi‘i (kal‘a-i Fener): 97
Hamza Be€ câmi‘i (Selânik): 70
Hamza Be€ evkâf›: 97
Hamzo (Elbasanl› ad›): 322
hân: 14, 15, 24, 25, 28, 31, 34, 37, 42, 43, 44, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 59, 63, 72, 77, 85, 86, 88, 90, 92, 97, 99, 101, 102, 104, 107, 108, 113, 119, 122, 127, 129, 130, 133, 134, 137, 140, 142, 144, 146, 147, 152, 155, 156, 159, 161, 162, 165, 168, 175, 176, 177, 179, 180, 228, 230, 237, 241, 245, 263, 271, 272, 274, 276, 277, 278, 281, 283, 285, 286, 288, 290, 291, 293, 294, 295, 297, 299, 303, 304, 305, 310, 312, 313, 315, 319, 320, 322, 324, 326, 328, 329, 331, 332, 333, 337, 338, 340, 344, 348, 351
hân bâzâr›: 338
Hân Depesi: 8
Hân kapusu (Kandiye): 219
hân kazakdafllar›: 14
Hanbelî: 65
hâncu€az: 53, 129, 281, 317
hançer: 6, 336
handak: 3, 13, 23, 31, 32, 38, 49, 54, 56, 57, 65, 66, 82, 97, 100, 105, 106, 108, 109, 114, 128, 130, 131, 134, 139, 142, 143, 144, 148, 151, 152, 155, 157, 162, 164, 166, 172, 176, 180, 182, 183, 185, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 195, 212, 213, 215, 218, 220, 221, 222, 223, 231, 232, 249, 250, 251, 257, 263, 272, 278, 281, 283, 285, 288, 293, 294, 295, 296, 299, 304, 306, 312, 313, 316, 317, 319, 321, 323
hânedân hammâmlar›: 33, 145
hânedân kuyular›: 72
Hanefî çeflmeleri: 330
Hanefî kurnalar›: 46
Hanefî lüleleri: 223
Hanefî musluklar›: 225
Hanefî Nu‘mân-› Sâbitî: 197
Hanefî, fleyhülislâm-›: 65
Hanefî, vakt-i: 197, 200
Hanefî-i Nu‘mân ibn Sâbitî: 54
Hanefiyyü'l-mezheb: 310
hâne-i avâr›z: 73, 76, 325
hânende: 323
hânendegân: 290
hân-› âlîflân: 15
hân-› bâzergân-› kârbân: 348
hân-› bâzergân-› sevdâgerân: 340
hân-› erbâb-› tüccârât: 131
hân-› gurebâ: 321
hân-› hâcegân: 59, 72, 93, 174, 230, 333
hân-› hâcegân-› sevdâgerân: 309
hân-› hâcegân-› tüccârân: 290, 320
hân-› hâcegiyân: 329
hân-› hâce-i sevdâgerân: 52
hân-› kârbân: 150
hân-› kârbânsarây: 155
hân-› mihmânsarây: 326
hân-› müsâfirîn: 80, 143
hân-› sevdâgerân: 77, 163, 165, 230, 301, 339
hân-› tüccârân: 25, 27, 32, 34, 36, 43, 46, 47, 56, 63, 72, 82, 88, 97, 99, 100, 110, 112, 117, 127, 155, 161, 177, 271, 272, 285, 309, 316, 336, 347
Hanifi (câriye ad›): 322
hânkâh: 35, 38, 58, 71, 77, 82, 84, 88, 93, 99, 107, 109, 112, 127, 131, 139, 143, 145, 155, 165, 173, 177, 229, 271, 272, 285, 290, 293, 300, 308, 312, 313, 320, 332, 333, 340, 342, 348
hânkâh-› Bektafliyân: 177, 229
hânkâh-› Celâleddîn-i Rûmî: 88
hânkâh-› Halvetî: 263, 272
Hânlar tabyas›: 184
hannâs: 116
Hanya: 171, 172, 173, 174, 175, 180, 182, 189, 194, 202, 204, 208, 210, 214, 216, 232, 236, 238, 239, 240, 247, 248, 251, 271
Hanya kal‘as›: 141, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 178, 189, 190, 195, 204, 205, 215, 236, 238, 239, 240, 241
Hanya körfezi: 238
Hanya liman›: 171, 194
Hanya muhâfazas›: 189
Hanya muhâf›z›: 182
Hanya Pafla (Sokollu Mehemmed Pafla o€lu): 27
Hanya üzümü: 174
Hanya vezîri: 208
hârâ: 89, 273
harâbât erenleri: 72, 155
harâc: 37, 41, 85, 86, 117, 245, 257, 268, 269, 325, 335
harâc a€as›: 54, 57, 87, 91, 107, 114, 125, 137, 139, 143, 148, 162, 163, 176, 233, 271, 272, 280, 287, 296, 299, 306, 318, 327, 339, 347
harâc emîni: 34, 37, 44, 46, 49, 51, 65, 81, 86, 99, 101, 105, 130, 134, 142, 154, 172, 275, 313
Harâcc› karyesi: 29
Harâcc› mescidi: 32
harâm: 75
harâmî: 284, 326, 338
Harâmî adac›€›: 122
Harâmî adas›: 122
Harâmî cezîresi: 124
Harâmî liman›: 136
harâmî pusu yerleri: 162
harâmîbafl›: 284
harâmîler: 46, 303, 307
harar: 168, 174
harar esbâb: 170
harbe: 210, 236, 246, 260, 267
harbe flifller: 210
harbende: 192
harc: 24
harc-› râh: 23, 28, 45, 49, 256, 346
hardal: 232
hardâliyye: 322
hardâliyye flerbeti: 349
harekânî sütûn: 224
harem: 25, 26, 32, 50, 57, 58, 60, 69, 70, 71, 329
Haremeyn muhâsebecisi: 233
Haremeyn [ü] Irâkeyn: 205
Haremeyni'fl-flerîfeyn: 179
Harez deryâs›: 13
Hârezmiyân: 214
Hârezmflâhî: 14, 55, 98, 210, 302, 323, 338
hargâh: 62, 76, 98, 158, 168, 169, 180, 189, 195, 198, 204, 209, 259, 264, 291, 303, 323, 337, 338
harîr: 75, 118, 146, 151, 152, 247, 248, 277, 302
harîr atlâs z›bun: 302

harîr boyalar› kökü: 280
harîr fisdân: 106
harîr hâlîçe-i Sifâhânî: 223
harîr hil‘at-i fâhire: 291, 350
harîr kappân›: 348
harîr kuflak: 282, 291
harîr muhattem: 151
harîr muhattem kuflak: 110
harîr mukaddem kuflak: 106
harîr teybend kuflak: 294
harîrden büründcük: 151
harîr-i gûnâ-gûn: 174, 270
harîr-i muhtem: 243
harîrli çârflef: 83
Harîszâde A€a: 316
Harîszâde câmi‘i (kal‘a-i Pekin): 316
Harmanl›k hân›: 341
Hârûn peygamber: 41
Hârût: 232
hâs: 28, 47, 232, 255, 278
hâs kâ’immakâm›: 124
hâs tavla atlar: 22
Hasan A€a: 269
Hasan A€a câmi‘i (Vodina: 80
Hasan A€a, çiftlik kethudâs›: 284
Hasan A€a, Emîr (Bardunya kapudan›): 269
Hasan A€a, Haseki: 183, 184, 231
Hasan A€a sarây›: 92
Hasan A€a, Yeniçeri: 305
Hasan A€azâde, gümrük emîni: 105
Hasan Baba mezkiti (kal‘a-i A€r›boz): 109
Hasan Baba Sultân: 84
Hasan Bal›zâde câmi‘i (kal‘a-i Elbasan): 320
Hasan Be€: 170
Hasan Be€, Abdî Paflazâde: 170
Hasan Be€ câmi‘i: 87, 100
Hasan Be€, Gâzî: 88, 101
Hasan Çavufl: 138
Hasan Çelebi, Kapudan: 89
Hasan Halîfe, Nâ’ibzâde: 94
Hasan, ‹mâm: 102
Hasan Kethudâ: 136
Hasan Kethudâ (Nüzûl Emîni): 202
Hasan Pafla: 130, 158, 160, 163, 165, 173, 256
Hasan Pafla câmi‘i (kal‘a-i Hanya): 173
Hasan Pafla kal‘as›: 22
Hasan Pafla, Kör: 174
Hasan Pafla, Mora paflas›: 135, 160, 256
Hasan fiâh: 323
Hâsân, flehr-i: 40
Hâsbâ€çe: 58
haseki: 45, 121, 183, 184, 231
Haseki A€a, Turnac›bafl›: 184
Hasekîler sarây› (Kandiye): 230
hasîr: 141
Hasköy kasabas›: 26
hâss: 28, 46, 47, 61, 65, 86, 125, 129, 134, 151, 154, 162, 172, 176, 257, 275, 276, 277, 278, 282, 287, 296, 303, 305, 325, 327, 332, 333, 344
Hassân (Nakkafl): 71
Hassân, fiâ‘ir: 41
hâss-› hümâyûn: 25, 51, 91, 99, 107, 113, 114, 130, 163, 175, 232, 233, 239, 240, 245, 247, 271, 275, 280, 285, 293, 294, 315, 318, 325, 333, 346
hâss-› vâlide sultân: 111
hasta: 77
hastal›k: 107
Hafla karyesi: 125
hafleb: 26, 71
hafleb cisr: 31, 50, 54, 79, 108, 144, 166, 282, 322
haflhâfl: 63, 83, 294
Hâflimî: 74, 149, 298, 321, 349
hâtem: 43, 199
Hâtem-i Tayy: 128, 269
hatîb: 94, 143
hatman: 198
hatm-i flerîf: 29, 188, 208, 311, 344
hatt: 26, 30, 38, 55, 70, 79, 103, 121, 198, 208, 212, 224, 270, 343, 344
hattât: 38
hattât halîfeleri: 212
Hatt-› flerîf: 17, 78, 79, 80, 189, 193, 247, 292
hatt-› yarl›€-› belî€-i flâhî: 343
Hatukay: 6
Hatukay Çerkesleri: 6
Hatukay köyü: 27
hâtûn: 322
Havâle tabyas›: 149
havân: 180
havân kumbaralar›: 182
havân tafllar›: 180, 185, 187, 200, 201, 250, 251
havân toplar›: 184, 189, 212, 220, 250
havâriyyûn: 120, 121, 123, 133, 216, 242, 243, 334
Havarnak: 55, 67, 122, 145, 159, 223, 226, 244, 287, 319, 342
havâss-› hümâyûn: 106
havâtîn: 74
havl›: 105, 167
hâvl› makreme: 83
Havli da€lar›: 128
Havrân: 75, 349
Havsa: 27, 28, 31
havuc: 75
havuz: 86, 180, 223, 305, 307, 316, 319, 322, 330, 342
havuz meydân› (Kandiye): 226
havz: 42, 43, 46, 53, 54, 55, 57, 63, 70, 72, 80, 86, 93, 100, 106, 120, 121, 138, 139, 161, 169, 173, 202, 223, 225, 226, 228, 231, 241, 244, 260, 272, 273, 285, 293, 305
havz-› Hanefî: 57, 161, 223
havz-› fiâfi‘î: 62, 86
hayâl harîr bez: 151
hayâlbâz: 338
Hayber gazâs›: 324
Haydar Pafla câmi‘i (Ohri): 329
Haydar Pafla mahallesi (Ohri): 328
haydud: 46, 297
hayduk: 338
hayemât: 235, 331, 338
Hay›rl›o€lu: 180
Haylî (flair): 216, 227
hayme: 8, 46, 62, 63, 76, 98, 118, 158, 168, 169, 180, 189, 195, 198, 204, 209, 259, 261, 264, 291, 303, 323, 337, 338
Hayme Kad›n (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
Hayrabolu: 346, 347
hayrât: 26, 28, 34, 44, 50, 51, 52, 73, 77, 85, 88, 89, 92, 97, 100, 107, 110, 127, 142, 143, 165, 179, 276, 293, 300, 312, 317
hayrât-› mâ-i kevser: 110
Hayreddîn Pafla: 59, 295
Hayreddîn Pafla, Kapudan: 130
Hayrullâh (zengî Arab ad›): 83
hayvânât: 2, 3, 4, 16, 22, 63
hayyât: 200
hayyâtlar çârsûsu: 72
hazâ’in: 207, 210, 234
hazîne: 15, 17, 27, 35, 72, 86, 88, 98, 110, 191, 205, 207, 213, 226, 280, 323
hazîne miftâhlar›: 212
Hazînedâr-› Hâssa: 191
hedâyâ: 7, 17, 22, 24, 25, 26, 27, 40, 78, 83, 89, 96, 107, 125, 136, 140, 143, 147, 149, 151, 238, 239, 242, 254, 257, 262, 266, 277, 295, 329, 343
hekîm dükkânlar›: 180
hekîm flerbeti: 261, 334
hekîmbafl›: 347
helâlî libâs: 273
Hellana, Kostantin kral›n anas›: 64, 69
helvâ: 25, 147, 342
helvâc›: 25
hendese: 57, 68, 77, 83, 109, 116, 122, 234, 330
Henîbe (cariye ad›): 74
hergele: 35
herîse: 349
Hersek: 50, 61, 82, 143, 198, 206, 285, 287, 310, 326, 339
Hersekistân: 318
Hefldek: 1, 13
Hefldek kavmi: 4, 30

heyâkil-i mutalsamât: 283
hey'et kitâblar›: 233
Heyhât: 2, 4, 5, 8, 21
Heyhât sahrâs›: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 11, 13, 16, 18, 20, 21, 22, 30, 255, 298, 335
hezâr-fen Cemflîd: 110
hezârî: 78
h›mâr: 141, 159, 180, 181, 182, 186, 267
h›mârbâz: 338
H›nko€lu sarây› (Aydonat): 293
h›nnâ: 67
h›nzîr: 2, 4, 23, 192, 197, 223, 264, 267
h›nzîr dâmlar›: 191
H›r›stiyânlar cezîresi: 257
h›r›zma: 211
H›ristiyan: 124
h›rka-i peflmîne: 343
h›rka-pûfl erenler: 272
H›rkîl kral: 298
H›rkîl, Rûm Kayser: 324
h›rmen: 183, 330
h›rs›z: 6, 37, 41
H›rvadistân: 30, 89, 206
H›s›m Hasan A€a kâflânesi (kal'a-i Elbasan): 319
H›s›m Mehemmed A€a sarây› (kal'a-i Elbasan): 319
H›s›m Mehemmed Pafla sarây› (kal'a-i Elbasan): 319
H›tâ: 18, 19, 244, 255
H›tâyî: 17
h›yâbân-› Acem: 60, 83, 89, 131, 243, 273, 291, 309, 341
h›yâbân-› Rûm: 260
h›yarflember (a€aç cinsi): 244
H›z›r: 12, 302
H›z›r A€a câmi'i (kal'a-i Ergiri): 300
H›z›r A€a (Yeniçeri A€as›): 319
H›z›r Be€ hammâm› (Karaferye): 82
H›z›r Efendi, efl-fieyh: 94
H›z›r-‹lyâs: 55, 60, 84
h›zriyyât makûlesi: 349
hilâfet: 31
hilâfet sikkesi: 64
Hilâl vilâyeti: 146, 185, 240, 242
hil'at: 332
hil'at-i fâhire: 6, 74, 80, 89, 185, 191, 193, 198, 248, 252, 256, 269, 272, 290, 291, 307, 345, 350
hil'at-i pâdiflâhî: 191
hil'at-i zerdûz: 185
hil'at-i zer-ender-zer: 7
hîlebâz: 338
Hilevne: 206
Hilkadis karyesi: 285
Hind: 98, 244, 337
Hind sadefkârîsi: 342
Hindî Baba Ca'fer tekyesi (Kandiye): 229
Hindî Baba Mansûr Dede: 188, 208, 213
Hindî Baba tabyas›: 184
Hindî Ca'fer Baba mescidi (Kandiye): 228
Hindî tabyas›: 212
Hindistân: 140, 255, 339
Hindistân reçelleri: 45
Hindû: 74, 149
hisâr dizdâr›: 66
hisâr eri: 65, 105, 108
hisâr eri a€as›: 172
Hisâr kiraz›: 137
Hisârbe€i karyesi: 79
Hisârc›k karyesi: 33
Hisârl› karyesi: 344
hisâr-pîçe: 274
hiflt: 236
Hoca Be€ menzili: 22
hokkabâz: 55, 338
Holumiç: 134, 135, 137, 261
Holumiç burnu: 134, 135
Holumiç kal'as›: 131, 132, 133, 134, 135, 136
hora depme: 302
Horapan karyesi: 81
Horasân: 51, 54, 116
horasânî: 115, 117, 213, 219, 230, 231, 281
horasânî kireç: 218, 226, 231, 328
horasânî s›val› minâre: 178
Horasâno€lu mesîregâh tekyesi (Kandiye): 229
Horasâno€lu tekyesi: 179
Horomova karyesi: 303
horos: 134
Horos burnu: 150
horos depüp (oyun): 302
Horpuflta, flehr-i: 332
Hortaç, ayn-›: 72
Hortaç câmi'i: 70
Hortaç da€›: 72, 75, 76, 91
Hortaç mahallesi (Selânik): 73
Hortaç Sultân câmi'i: 69
Hortaç Sultân da€lar›: 65
Hortaç, fieyh: 69, 72, 73, 76
Hortas bal› flerbeti: 75
Hortas köyü: 76
hoflâb: 75, 155, 330
hoflmerim: 331
Hoten: 18, 19, 244, 255
Hoten âhûsu: 122
Hoyana yolu: 294
hûb bal›€›: 275
hubûbât: 75, 181, 232
huccâc gemileri: 205
huccâc-› müslimîn: 208
huccet-i bât›la: 196
Hudâvendigâr: 335
hukemâ: 41, 107, 111, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 138, 234, 243, 248, 293, 310, 314, 318
hukemâ-y› hâz›k: 74, 122
Hukemâ-y› kudemâ: 119, 120, 123, 233
hukemâ-y› Rûmiyyûn: 113
Hulagu Hân: 16, 19, 298
hulviyyât: 330
humhâne: 72
hummâ (hastal›k): 119
humma (=kapl›ca): 43, 62, 77, 101
hummâ-y› muhr›ka: 36, 70, 301
Hundi Kad›n: 74
Hundî (Tekirda€l› câriye ad›): 350
Hunkâr câmi'i: 208, 269, 330
Hunkâr câmi'i (Belgrad): 308
Hunkâr câmi'i (Delvinye): 297
Hunkâr câmi'i (kal'a-i Ayamavra): 281
Hunkâr câmi'i (kal'a-i Elbasan): 319
Hunkâr câmi'i (kal'a-i Hanya): 173
Hunkâr câmi'i (kal'a-i Marg›l›ç): 294
Hunkâr câmi'i (Kandiye): 208, 209, 211, 224, 228
Hunkâr câmi'i kurrâs› (Yanya): 290
Hunkâr câmi'i mahallesi (Avlonya): 313
Hunkâr câmi'i mektebi (Yanya): 290
Hunkâr câmi'i (Ohri): 327, 328, 329
Hunkâr câmi'i tekyesi (kal'a-i Elbasan): 320
Hunkâr câmi'i (Yanya): 289, 290, 291
Hunkâr câmi'i (Zaranta): 269, 270
Hunkâr hâss›: 314
Hunkâr imâreti (kal'a-i Elbasan): 320
Hunkâr mahallesi (Belgrad): 307
Hunkâr mahallesi (kal'a-i Ayamavra): 281
hurdegîr: 69
hûrî: 116
hurmâ: 45, 110, 140, 240, 246, 247
hurmâ a€ac›: 110, 244
Hurrem Efendi (Ulu câmi' imâm›): 84
Husrev Efendi: 80
Husrev Efendi câmi'i (Vodina): 80
Husrev (Evliyâ'n›n gulâm›): 283
husrevânî küp: 190
hûfl u tuyûr: 7, 64
Hûfleng fiâh: 335
hût: 116
hutbe: 19, 130, 131, 162, 209
hutebâ: 14, 21, 50, 60, 68, 147, 224, 225
hücre: 30, 322
hüddâm: 3, 6, 10, 11, 23, 31, 48, 50, 68, 70, 73, 77, 78, 102, 103, 104, 107, 133, 136, 141, 146, 147, 152, 158, 168, 187, 224, 254, 256, 269, 271, 297, 300, 307, 308, 311, 318, 319, 321, 328, 329, 330
hümâyûnnâme: 180

Hündi karyesi: 346
hünkâr: 30
Hünkâr bâ€çesi: 29
Hünkâr câmi‘i: 195, 224
Hünkâr câmi‘i bânghânesi: 225
Hünkâr câmi‘i evkâf› (Hanya'daki): 239
Hünkâr câmi‘i (Kandiye): 224, 229, 231
Hünkâr câmi‘i (Kisoma): 239
Hünkâr câmi‘-i manast›r›: 224
Hünkâr çeflmeleri (Kandiye): 228
Hünkâr mektebi (Kandiye): 229
hünkâr sarây›: 32
Hünkâr yayla€›: 101
Hüsâm Efendi: 97
Hüsâm Efendi çeflmesi: 81
Hüsâmeddîn, Seyyid: 343
Hüseyin A€a câmi‘i (Avlonya): 313
Hüseyin A€a dershânesi (Avlonya): 313
Hüseyin A€a mahallesi (Avlonya): 313
Hüseyin A€a, Sar›kabak: 260
Hüseyin Baykara: 61, 73, 317
Hüseyin Baykara fas›llar›: 290
Hüseyin Baykara meclisleri: 17, 98, 303, 323
Hüseyin Baykara sohbetleri: 60
Hüseyin Efendi, efl-fieyh: 94
Hüseyin Efendi hânkâh› (Tarapoliçse): 161
Hüseyin Efendi tekyesi (Atina): 117
Hüseyin, Frenk: 28
Hüseyin, ‹mâm: 88, 98, 102, 236, 344
Hüseyin Pafla: 176, 178, 246, 294, 306, 309
Hüseyin Pafla, Abaza Sar›: 186, 213, 229
Hüseyin Pafla câmi‘i imâreti (kal‘a-i Retime): 177
Hüseyin Pafla, Gâzî, Deli (Serdâr-› Mu‘azzam): 172, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 210, 213, 215, 220, 229, 237, 239, 240, 241, 242, 245, 246, 329
Hüseyin Pafla hammâm› (Ohri): 329
Hüseyin Pafla mektebi: 293
Hüseyin Pafla sarây›: 307
Hüseyin Pafla, Sar› (Siyâvufl Pafla kar›ndafl›): 190
Hüseyin Pafla Taburu nâm mahal: 176, 215
Hüseyin Pafla tabyas›: 218, 222
Hüseyin Pafla tahrîri: 177
Hüseyin fiah: 293
Hüsn-i Dil-i Âhî: 84
hüsn-i hatt: 30, 55, 70, 79, 103, 212, 343, 344

- I -

›€rib: 325
›htapot (deniz mahsulü): 267
Ikrît: 233, 234
Ikrît ceziresi: 234
Ikrît kral: 234, 241, 243, 244, 283
Ikrît Rûmlar›: 218
›l›ca: 35, 43, 46, 62, 63, 101
Irâk: 98, 115, 337
Irâk pâdiflâh›: 36
Irâk-› Acem: 255
Irâk-› Arab: 255
Irâk-› Ba€dâd: 4
Irâk-› Dâdyân: 255, 283, 335
Irâk-› S›fâhân: 255
›rgat: 256, 257, 260, 262, 270
›sd›nka: 211, 257
›s›tma (hastal›k): 70, 119, 182
Iskala kapusu (Atina): 118
Iskala karyesi: 157
Iskarapoz [Ikseropotamu] deyri: 45
›skarça: 133
Iskemnoz karyesi: 112
Isk›rapar: 96, 305, 306, 309
Ispançe nehri: 55
›sparç›na nâm ip: 201, 211
Isp›rahoma nehri: 151
›stabl: 329
›stabl-› anterî: 25, 34, 289, 342
›stacalar (gemi parças›): 201
›stafilya üzümü: 277
Istandina cezîresi: 201
Istandiye adas›: 181, 182, 196, 207, 209, 252, 254
Istanimaka: 340
Istarova: 325, 331, 332
Istavroz karyesi: 30
›syân: 262, 264, 296
›syân [u] tu€yân: 130, 260, 296
›flâ namâz›: 30
Itâbe (köle ad›): 165
Ivaz Geray Sultân: 30
›ydeyn: 302
›yd-› adhâ: 13, 37, 82, 210, 248, 254, 323, 338
›yd-› bed-nâm: 82
›yd-› ekber: 82, 192
›yd-› flerîf: 61, 80
›ydiyye: 319
›zâr: 55, 89

- ‹ -

ibibik kufllar›: 17
‹bn-i âdem bâzâr›: 337
‹brâhîm A€a câmi‘i: 33
‹brâhîm A€a, Çavuflbafl› Köse: 212, 229
‹brâhîm A€a, Ebü'l-hayr Sadr›a‘zam Kethudâs›: 44
‹brâhîm A€a, Halîlîzâde: 29
‹brâhîm A€a, Kara Kethudâ: 27, 30
‹brâhîm A€a tekyesi (Kandiye): 229
‹brâhîm A€a, Vezîria‘zam Kethudâs›: 170
‹brâhîm A€a, Voyvoda: 122
‹brâhîm Baba, Gâzî: 127
‹brâhîm Be€, ‹brâhîm Hânzâde: 106
‹brâhîm Be€zâde: 125
‹brâhîm Çavufl câmi‘i, flîrîn kârl› .i.kârgîr: 131
‹brâhîm Çelebi (dîvân efendisi): 10
‹brâhîm Çelebi, Kâtib Hac›: 271
‹brâhîm Dessûkî, fieyh: 98, 338
‹brâhîm Efendi (imâm): 5
‹brâhîm Gülflenî, fieyh: 229
‹brâhîm Hân câmi‘i: 224
‹brâhîm Hân câmi‘i (kal‘a-i Retime): 177
‹brâhîm Hân, Sultân: 44, 45, 138, 171, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 213, 214, 224, 228, 231, 236, 237, 262, 305, 317
‹brâhîm Hân tahrîri: 172
‹brâhîm Hânzâde: 106
‹brâhîm, Hazret-i: 40, 124, 132
‹brâhîm Kethudâ Pafla: 206, 213, 222
‹brâhîm Pafla: 13, 52, 180, 185, 194, 196, 199, 204, 205, 206, 226, 305, 346
‹brâhîm Pafla, Arnavud (Yeniçeri A€as›): 184
‹brâhîm Pafla askeri: 185
‹brâhîm Pafla câmi‘i: 226
‹brâhîm Pafla câmi‘i (Kavala): 52
‹brâhîm Pafla, Defterdâr (fiâm vezîri): 182, 183, 186, 190, 204
‹brâhîm Pafla, Ebü'l-hayr Kethudâ (Haleb vâlîsi): 24, 184, 185, 190, 192, 194, 195, 197, 204, 205, 209, 213, 219, 224, 226, 228, 229, 230, 250, 251, 253, 256, 272
‹brâhîm Pafla kapusu (Kandiye): 219
‹brâhîm Pafla, Koca: 213
‹brâhîm Pafla kolu: 183, 184
‹brâhîm Pafla, Makbûl: 47, 51
‹brâhîm Pafla, Melek: 205, 209, 228, 229, 230
‹brâhîm Pafla müttevellîsi: 97
‹brâhîm Pafla, Sarhofl: 13
‹brâhîm Pafla (Yeniçeri A€as›): 179, 193
‹brâhîm Pafla, Y›rtlas: 181, 237
‹brâhîm (Peygamberimizin o€lu): 41

‹brâhîmli karyesi: 30
ibrik: 33, 89
ibrîflim: 155, 225, 277, 288
‹btidâ Salâ (=‹psala): 346
iç a€alar›: 5, 7, 8, 10, 22, 27
iç hisâr: 35, 91, 99, 144, 148, 154, 231
‹ç kal‘a: 32, 65, 91, 99, 101, 105, 117, 126, 131, 134, 139, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 160, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 172, 173, 174, 176, 177, 231, 232, 272, 273, 278, 280, 281, 284, 285, 287, 291, 306, 312, 313, 327, 328
‹ç kal‘a mahallesi (kal‘a-i Ayamavra): 281
iç kal‘a mescidi (Kavala): 52
‹ç Manya: 267, 268, 269
‹ç Manyata lisân›: 268
‹drîs A€a: 151
‹drîs, Hazret-i: 40, 96
‹driv Çak›ll› karyesi: 29
‹drivne (=Edirne): 19, 20, 25, 340, 343
‹ftede (Tekirda€l› câriye ad›): 350
i€de a€açlar›: 344
‹€debükü karyesi: 344
‹hlâs-› flerîf: 147
ihrâk: 19, 130, 171, 201, 202, 206, 210, 252, 255
ihrâm: 110, 149, 280, 282, 314, 338, 340
ihrâm boyas› kökleri: 331
ihsân: 6, 14, 27, 80, 160, 193, 199, 202, 209, 212, 239, 253, 256, 269, 276, 278, 299, 303, 306, 330, 344, 346
‹htisâb a€as›: 75
‹ki Lüleli câmi‘ (Selânik): 70
‹ki fierîfeli câmi‘ (Selânik): 70
iklîm-i hakîkî: 74
iklîm-i örfî: 122
‹krît cezîresi: 171, 180
‹ksiri karyesi: 279
‹lhâm Sultân, fieyh: 324
‹limboz: 85, 86
‹limboz, ayn-›: 85
‹limboz nehri: 85, 86
‹limni cezîresi: 56
ilm-i cerâhat: 321
ilm-i edeb: 234
ilm-i felek: 233
ilm-i hadîs: 226, 290, 329, 348
ilm-i hendese: 68, 77, 83, 109, 116, 122, 234, 330
ilm-i hey’et: 233, 234
ilm-i hikmet: 234, 326
ilm-i hisâb: 234
ilm-i hizâkata: 350
ilm-i kelâm: 234
ilm-i kemâl: 140, 234
ilm-i medâris-i âlimân: 229
ilm-i mîkât: 256
ilm-i mi‘mârî: 53, 57, 68, 99, 115, 308, 334, 342
ilm-i nabz: 321
ilm-i nücûm: 119, 128, 234, 280, 310
ilm-i sîmyâ: 274, 275, 338
ilm-i fler‘iyye: 279
ilm-i fli‘r: 350
ilm-i tecvîd: 88, 329, 348
ilm-i t›bb: 122
ilm-i usturlâb: 28, 47, 59, 74, 89, 110, 119, 165, 233, 234, 247, 286, 310, 322
ilm-i zîc: 234
iltizâm: 34, 43, 78, 85, 90, 134, 167, 246, 275, 277, 295, 311, 315, 325, 341, 347
‹lvov flehri: 188
‹lyâs Efendi câmi‘i (Yanya): 289
‹lyâs Efendi kurrâs› (Yanya): 290
‹lyâs Efendi tekyesi (Yanya): 290
‹lyâs karyesi: 341
‹lyâs Pafla çeflmesi (Avlonya): 313
‹mâm Efendi: 326
imâm hânesi: 297
imâm lülesi: 78
‹mâm-› A‘zam, Hazret-i: 344
imârât: 44, 52, 54, 68, 73, 76, 101, 163, 173, 309
imâret: 30, 33, 34, 35, 38, 43, 44, 47, 49, 50, 52, 53, 56, 57, 58, 67, 73, 78, 85, 87, 90, 91, 92, 93, 99, 100, 102, 103, 110, 117, 119, 126, 140, 144, 145, 149, 153, 155, 157, 202, 217, 224, 225, 226, 263, 269, 271, 273, 276, 285, 289, 290, 295, 304, 305, 308, 310, 312, 313, 320, 323, 326, 330, 344, 345, 349
‹mâret, ayn-›: 60
‹mâret câmi‘i (Alasonya): 85
‹mâret câmi‘i (‹zdin): 100
‹mâret karyesi: 286
‹mâret mescidi (Gümülcine): 39
‹mâret suyu (Siroz): 59
imâretgâh: 110
imâret-i cevâmi‘: 223
imâret-i dâru'l-me’kel: 330
imâret-i dâru'z-ziyâfe: 27, 121, 166
imâret-i hânedân: 319
imâret-i me’kel: 309
imâretnâme: 58
imdâd gemileri: 267
imdâd yeniçerileri: 183
‹men, Melik: 39
‹mroz cezîresi: 34
‹nâdiyye kal‘as›: 178, 179, 180, 186, 213, 220, 224, 226
‹nce Karasu: 84
‹ncîl: 40, 45, 64, 70, 115, 123, 133, 157
incir: 36, 127, 129, 136, 140, 143, 146, 155, 166, 167, 168, 169, 177, 223, 239, 240, 244, 246, 247, 265, 266, 282, 286, 294, 297, 304, 305, 310, 313, 314, 317
incü: 89, 98, 338
‹nebaht›: 45, 99, 105, 130, 133, 134, 135, 137, 171, 234, 256, 261, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280
‹nebaht› be€i: 276
‹nebaht› deryâs›: 128
‹nebaht› firkateleri: 270
‹nebaht› gâzîleri: 130, 133
‹nebaht› kal‘as›: 134, 137, 274, 278
‹nebaht› Kastel'i: 130
‹nebaht› körfezi: 120, 122, 125, 128, 129, 130, 132, 271, 274
‹nebaht› liman›: 271
‹nebol›: 163
‹ngilis borusu: 268
‹ngiliz kalyonlar›: 302
‹ngiltere: 68, 255
‹nkirmân: 18, 20
‹nobas› karyesi: 84
‹nyoz cezîresi: 257
ip: 11, 95, 104, 146, 168, 220, 306
ipek: 151, 154, 155, 247, 266, 276, 277
ipekçiler: 155, 277
ipekçilik: 260
‹psala: 346
‹psala kal‘as›: 34
Îrân: 18, 342
Îrân u Tûrân: 19, 51, 255, 334
‹rceb Befle (Tekirda€l› ad›): 350
‹rça nehri: 37
‹remezât: 166
iremizeler (gemi parças›): 201
‹ri karyesi: 167
‹ri nehri: 155, 156, 259
iricina: 211, 246
‹rsolis kal‘as›: 167
irflek: 45, 70
iryale (gemi cinsi): 146, 201
Îsâ: 80
Îsâ Be€ câmi‘i (Yenice): 77
Îsâ Be€, Gâzî: 79
Îsâ Be€ mektebi (Yenice): 77
Îsâ Çelebi, Sultân (Y›ld›r›m Bâyezîd Hân o€lu): 24, 57
Îsâ, devlet-i: 203
Îsâ dîni: 234
Îsâ, Hazret-i: 44, 45, 60, 64, 73, 95, 96, 102, 115, 120, 121, 123, 124, 133, 193, 198, 200, 207, 216, 223, 233, 242, 243, 259, 334
Îsâ, huccet-i: 196
Îsâ minâresi: 224
‹sevî: 40, 64, 234, 266

Îsevî Rûmlar: 283
‹sfaç: 19, 30, 98, 333
‹sfaç Tatar›: 210
‹sfakiye: 236, 246, 247, 248
‹sfakiye da€›: 113, 176, 193, 214, 220, 235, 236, 240, 241, 242, 245, 246
‹sfakiye nehri: 240, 241
‹sfelinoz karyesi: 55
‹sfendiyârlar: 16
‹sg›radin: 206
‹shak Çelebi: 239
ishâl: 113, 204, 301, 341
‹skafiza: 258
‹skeçe da€lar›: 49, 50
‹skeçe nehri: 49, 50
‹skeçe yayla€›: 49
iskele: 67, 119, 133, 134, 146, 204, 206, 210, 219, 258, 262, 266, 271, 290, 293, 295, 315, 347, 348
iskele kapusu: 68, 73, 272
iskele kapusu (Anapol›): 164
iskele kapusu (kal‘a-i D›rac): 315
iskele kapusu (kal'a-i Kavala): 52
iskele kapusu (Selânik): 66, 67
iskemle: 206, 238
‹skender: 37, 51, 110, 111, 113, 335
‹skender (Aleksander): 90
‹skender, âyîne-i: 119
‹skender Babatekyesi: 29
‹skender Be€ câmi‘i (Yenice): 77
‹skender be€ hayrât›: 93
‹skender Be€ Mescidi mahallesi (Ohri): 328
‹skender Be€ mescidi (Ohri): 329
‹skender, kal‘a-i sedd-i: 23, 163
‹skender (köle ad›): 74
‹skender, sedd-i: 42, 99, 108, 126, 131, 139, 144, 148, 149, 166, 172, 173, 176, 178, 190, 191, 195, 213, 215, 218, 231, 281, 296, 345
‹skender, tâc-›: 147
‹skender-i Kübrâ: 45, 49, 51, 113, 318, 337
‹skender-i Yûnân: 42, 106, 334, 335, 336
‹skender-i Yûnâniyân: 54, 335
‹skender-i Zülkarneyn: 37, 90, 110
‹skenderiyye: 326
‹skenderiyye gölü: 292
‹skenderiyye kal‘as›: 40, 204, 315, 324
‹skenderûn: 51, 204
iskerled: 100
‹skopya mahallesi (Yanya): 289
iskorpid: 68
‹slâm A€a: 13, 15, 17
‹slâm A€a (Hân vezîri Sefer Gâzî o€lu): 13, 15, 16, 17
‹slâm Geray Hân: 16, 20, 188
‹slâm leflkeri: 180
‹slâm pâdiflâh›: 19, 188, 215
‹slâmbol: 1, 9, 14, 20, 21, 28, 29, 31, 34, 36, 37, 43, 50, 51, 55, 58, 60, 62, 64, 68, 69, 71, 73, 79, 87, 91, 92, 96, 101, 106, 110, 111, 112, 114, 116, 121, 137, 138, 145, 162, 182, 193, 204, 206, 212, 223, 225, 254, 255, 269, 283, 298, 301, 305, 308, 310, 321, 326, 328, 331, 333, 342, 346, 347, 348, 350, 351
‹slâmbol kal‘as›: 283
‹slâmbol kapusu (kal'a-i Kavala): 52
‹slâmbol kral›: 234
‹slâmbol liman›: 256
‹slâmbol monlas›: 17
‹slâmbol tekûru: 19, 115, 234, 347
‹slâmiyye, vilâyet-i: 205
‹slovin: 19, 255
‹smâ‘îl Efendi: 101
‹smâ‘îl, Hazret-i: 40
‹smâ‘îl flehri: 23, 24
‹sne: 4
ispeçer: 243
ispençe: 325
‹spilet kal‘as›: 204, 205, 206
‹spirlonka: 204, 205, 238, 242
‹srâfîl: 116
‹srâ’îlî: 64, 217, 230
‹stanköy cezîresi: 36, 132, 279
‹stanköy kal‘as›: 82
istebrak: 289
‹stendil adas›: 102
‹stendiler kal‘as›: 205
‹stifani kenîsesi: 69
‹stife kal‘as›: 106
‹stife flehri: 31, 106, 108, 119, 125
istîlâ: 85, 91, 138, 149, 161, 171, 246, 296, 315, 326, 327
istiridye (deniz mahsulü): 63, 169, 267
‹stirinye: 27
istiskâ: 46
istiskâ du‘âs›: 118, 349
‹stiye: 186, 242
‹svân: 4, 44
‹svet Nikola: 132
isyân: 14
isyân u tu€yân: 14, 238
ifl erleri: 148, 171, 186, 191, 193, 198, 230, 235, 248, 253, 261, 262, 267
‹flfet: 255
‹flmidovak karyesi: 25
‹flpanya: 98, 114, 120, 125, 128, 143, 171, 216, 223, 235, 236, 237, 265, 266, 296, 315, 324, 327, 343
‹flpanya elçisi: 235
‹flpanya gemileri: 235
‹flpanya kral›: 102, 128, 158, 216, 233, 234, 235, 236, 298, 311, 324
‹flpanya papas›: 198
iflrâk namâz›: 74
iflrâk›yyûn: 119, 199
iflretgâh: 83
‹fltib kal‘as›: 333
‹fltib flehri: 63, 333
ifltirâ a€as›: 163
ifltirâ hâkimler: 181
‹zakilse: 135, 137, 140
‹zakilse kal‘as›: 134, 135
‹zdin: 100, 101, 102, 104, 107, 112, 131
‹zdin kal‘as›: 96
‹zmid: 184, 217
‹zmir: 44, 187, 204, 327
‹zvoriç karyesi: 314

- J -

Jana kavmi: 6
Jana (Küçük) vilâyeti: 7
Jaravina karyesi: 302
Jotom karyesi: 305
Julad kal‘as›: 96, 298, 299

- K -

Kaba burun: 170
Kabâb›ta kavmi: 40, 42
Kabâb›ta-i M›s›r lisân›: 123
kabak: 6, 7, 103, 344
Kabal› karyesi: 30
Kabayani karyesi: 63
Ka‘be: 12, 18, 256
Kâbil A€a hammâm› (Yeniflehir): 88
Kâbil A€a köflkü (Yeniflehir): 89
Kâbire (cariye ad›): 74
kaburga kemi€i: 23
Kaburkal› eflim: 2
Kâbülî: 45
Kaçanik kal‘as› deresi: 76
Kaçka karyesi: 292
kadeh: 115
kadehbâz: 338
Kademli Baba Sultân tekyesi: 30
Kademli (köle ad›): 74, 350
Kadha karyesi: 68
kad›: 11, 14, 34, 47, 51, 84, 91, 101, 102, 104, 107, 114, 124, 125, 129, 147, 154, 163, 170, 246, 257, 258, 261, 270, 271, 280, 286, 287, 305, 318, 337, 339
Kad› Hânc›zâde: 346
Kad› karyesi: 29, 79
kad› sarây›: 92
kad›‘asker: 13, 15, 17
Kad›‘asker hammâm› (Selânik): 71

kad›l›k yer: 246, 256
Kad›n Ana: 81
Kad›nlar Mezâr›: 33
kad›rga: 13, 17, 51, 52, 65, 68, 107, 108, 112, 137, 141, 145, 147, 154, 163, 167, 168, 170, 171, 173, 175, 180, 181, 189, 194, 195, 196, 200, 201, 207, 208, 209, 211, 212, 231, 248, 254, 256, 257, 258, 259, 261, 271, 272, 276, 278, 299
Kâdirî, tarîk-i: 138, 229
Kâdirî tekyesi: 138
Kadr gecesi: 33, 210, 338
Kâf, kûh-›: 215, 255
Kaffâh, Hazret-i: 335
Kâfir adas›: 292
Kâfiryat flehirleri: 350
kâfûrî: 214
kâ€›dbâz: 338
kâ€›dc› dükkân›: 127
Kâ€›dhâne: 60
kâ€›z: 114
kâ€›zhâne kârhâneleri: 169
kahâvî: 309, 320
Kâhire: 122
Kahkahâ: 67, 215, 263, 296, 298
Kahkahâ kal‘as›: 66, 95, 159, 167, 215, 345
Kahkahâ, kûh-›: 140
Kahkahâ, sedd-i: 108, 149, 186, 193, 213, 219, 220, 263, 280, 281
Kahkahâ-y› Rûm: 159, 167
kaht u galâ: 181, 189, 234
kahve: 67, 103, 279, 319
kahve a€ac›: 143, 244
kahve ibri€i: 344
kahvehâne: 72, 73, 98, 106, 126, 142, 161, 174, 175, 176, 177, 180, 185, 190, 230, 279, 286, 290, 309, 310, 320, 329, 333, 338
kâ’ime: 211
kâ’immakâm: 27, 30, 31, 97, 124, 147, 151, 162, 167, 193, 194, 271, 281, 305, 317, 347
Kakiskala da€›: 275, 276
Kakomir Day›: 165
Kakos karyesi: 299, 303
kâkûle: 119
kâkûle-i habefl (a€aç cinsi): 244
kal‘a a€alar›: 51, 129, 142, 143, 147, 148, 163, 176, 272, 280, 283, 318, 327
Kal‘a Ard› (Siroz): 60
Kal‘a câmi‘i (Avlonya): 313
kal‘a cenerali: 136, 180
Kal‘a çârsûsu (kal‘a-i Ergiri): 300
Kal‘a defterdâr›: 230
kal‘a dizdâr›: 10, 65, 79, 91, 97, 99, 101, 105, 125, 131, 134, 139, 142, 143, 151, 154, 162, 176, 233, 263, 271, 276, 280, 282, 286, 287, 296, 299, 304, 305, 306, 318, 327
kal‘a kethudâs›: 306
kal‘a kullar›: 172
kal‘a miftâhlar›: 148, 152, 179, 269, 277, 345
kal‘a neferâtlar›: 36, 37, 81, 85, 90, 91, 101, 108, 130, 148, 158, 168, 176, 178, 260, 261, 271, 274, 280, 283, 286, 287, 294, 296, 299, 304, 306, 318, 327
kal‘a tezkirecisi: 233
Kalaba€ karyesi: 95
Kalabak: 96, 292
Kalabak manast›r›: 96
Kalabakkaya: 91, 93, 94, 95, 96, 285, 286
kal‘a-kûp top: 107, 148, 163
Kalamata: 151, 260, 261
Kalamata bezi: 83
Kalamata kal‘as›: 148, 261, 270
Kalamata körfezi: 149, 151
Kalamata sahrâs›: 261
Kalamatya kal‘as›: 151
Kal‘aönü meydân› (kal‘a-i Pekin): 317
Kalavra: 266, 283, 315
Kalavrata: 129, 132, 139, 151, 169, 170, 270
Kalavrata da€lar›: 128, 129, 131, 133, 137, 138
kâlây: 98, 346
Kalayoroz: 124
kald›r›m: 25, 33, 60, 73, 80, 86, 94, 100, 107, 109, 117, 145, 149, 151, 159, 174, 222, 264, 273, 276, 280, 281, 285, 286, 291, 306, 321, 326
Kale liman›: 240
kalembek a€açlar›: 244
Kaleyoroz Kral: 56
Kaleyoroz Manast›r› burnu: 240
Kalfa çay›: 38
kalga: 13, 15, 17, 21, 30
kal›mbok: 127, 151, 157, 165, 169, 263, 267
Kalimûn: 335
Kaliva karyesi: 279
Kalivya mahallesi (Aydonat): 294
Kaliya karyesi: 267
kalkan: 175
kalkanc›bafl›: 172
Kalkandelen: 76
Kalm›k: 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 13, 16, 21, 22, 30, 210, 335
Kalm›k Tatar›: 1, 2, 3, 8, 9, 16, 22, 158
Kalokitolar karyesi: 268
kalp akçe: 37
kalpak: 10, 14, 74, 78, 82, 83, 291, 294, 330
kalpazan: 37
kalyeta (gemi cinsi): 175, 280
kalyon: 68, 102, 112, 124, 125, 132, 136, 137, 140, 141, 145, 146, 147, 171, 174, 175, 181, 185, 186, 189, 191, 194, 195, 198, 200, 201, 206, 207, 210, 214, 234, 235, 242, 248, 250, 251, 252, 254, 257, 258, 261, 269, 272, 296, 314, 315, 347
Kamaniçse nehri: 133
Kamber (zengî Arab ad›): 83
Kamberî âhûrlu: 342
Kamç› nehri: 25
kameriyye: 73, 273, 322
Kamerü'l-kum: 23
kâmhâ: 55, 89, 151, 266, 273, 320
kam›fl: 1, 2, 3, 5, 8, 22, 38, 47, 55, 128, 140, 151
kam›fl bayramlar›: 37
kam›fl kaval: 30
kam›fl kökü: 173
kam›fll› göl: 247
Kam›fll› salâs›: 21
kam›fl›k: 3, 4, 46, 78
Kamin kal‘as›: 188, 204, 206
Kamingrad kal‘as›: 188, 206
Kâmûs: 186
kamya(?) e€er: 211
kanâ‘at tekyesi: 344
kanâdîl: 14, 55, 69, 92, 96, 98, 103, 117, 121, 209, 210, 223, 343
Kanara Kaya: 57, 141
Kanbosi karyesi: 263
kanca: 210
kandîl: 35, 77, 114
Kandiye: 48, 171, 174, 178, 179, 181, 186, 188, 189, 191, 193, 196, 198, 200, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 232, 233, 236, 237, 238, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 253, 254, 256, 257, 270, 296, 298, 300, 305, 317, 350
Kandiye cenerali: 196, 296
Kandiye cengi: 188, 189
Kandiye fâtihi: 212, 345
Kandiye fethi: 199, 200, 208, 237, 316
Kandiye gazâs›: 31, 208, 256, 300, 345
Kandiye kal‘as›: 171, 172, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 198, 200, 204, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 223, 224, 227, 236, 238, 245, 248, 253, 254, 255, 279, 289, 296, 345
Kandiye kapusu (kal‘a-i ‹nâdiyye): 178
Kandiye Kasras›: 172
Kandiye la€›m›: 255
Kandiye liman›: 207, 208, 218, 231, 254
Kandiye meterisleri: 243

Kandiye mevleviyyeti: 214, 232
Kandiye neferâtlar›n›n aklâm›: 245
Kandiye pâdiflâh›: 259
Kandiye sahrâs›: 178, 179, 181, 182, 198, 213, 215, 218, 220
Kandiye vezîri: 254
Kandiye vüzerâlar›: 245
Kandiyeli Hünkâr câmi‘i: 243
kangl› araba: 97
Kan› Kasro: 218
Kan› Kasro kal‘as›: 218
Kan› Kastel (=Kandiye): 218
Kanije: 188, 198, 212
Kânk›r›: 184, 217
Kanl› Burkaz: 76
Kanl› Çeflmeleri: 175
Kanl› Kastel: 218, 247
Kanl› Ma€ârâlar: 184, 192, 195, 196, 197, 198, 220
Kanl› tabya: 186, 189, 212, 213, 223, 249
Kanl›b›nar çeflmesi: 290
Kanl›çeflme mahallesi (Yanya): 289, 291
Kanl›çeflme (Yanya): 289, 291
Kanra çiftli€i: 284
Kansu Be€, Köse (M›s›r be€i): 184
Kansu Pafla, Gâzî: 174
kantara: 50, 59, 82, 100, 101, 153, 176, 285, 310, 313, 326, 349
kânûn: 10, 14, 147, 172, 176, 260, 271, 278, 287, 296, 305, 318, 327, 336
Kânûn-› kadîm: 98, 312, 327
kânûn-› pâdiflâhî: 45, 91, 327
Kânûn-› sultânî: 206
kânûnnâme: 253
Kanye: 217, 311
Kanye kal‘as›: 311, 312, 314
kapama: 350
kaplan: 116
Kaplan Mustafâ Pafla câmi‘i (Kandiye): 227
Kaplan Mustafâ Pafla çeflmesi (Kandiye): 229
Kaplan Pafla, Arslan Paflazâde: 182
Kaplan Pafla çiftli€i: 284
Kaplan Pafla sarây› (Yanya): 289
Kaplan Pafla, Serdâr Kapudan: 195
kapl›ba€a: 116
kapl›ca: 35, 43, 46, 62
Kapl›ca câmi‘i: 336
kapod: 149
Kapospata burnu: 170, 171, 172, 238, 239
kappân emîni: 347
Kapu kahveleri nâm yerler: 176
kapu kethudâs›: 345
kapu kullar›: 14, 15, 51, 214, 233
Kapua€as› hân›: 286
kapuc›lar kethudâs›: 336
Kapucu mescidi: 32
kapucubafl›: 124, 204, 258
Kapuçu karyesi: 31
Kapuda€›: 346
kapudan: 89, 102, 109, 110, 112, 130, 136, 143, 158, 159, 163, 167, 168, 170, 171, 172, 175, 181, 182, 183, 184, 187, 189, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 207, 208, 213, 215, 219, 224, 229, 235, 237, 238, 239, 240, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 258, 259, 262, 265, 266, 280, 282, 283, 289, 295, 302, 313, 345
Kapudan Alî Pafla mektebi (kal‘a-i A€r›boz): 110
Kapudan Kaplan Mustafâ Pafla câmi‘i (Kandiye): 227
Kapudan Kaplan Pafla kapusu (Kandiye): 219
kapudan pafla: 13, 36, 51, 65, 99, 101, 105, 107, 112, 114, 120, 124, 125, 130, 148, 151, 154, 167, 174, 182, 189, 194, 195, 204, 217, 237, 255, 258, 261, 270, 271, 275, 277, 278, 280, 282
kapudan pafla eyâleti: 158, 257
Kapudan pafla hâss›: 124, 167, 303
Kapudan pafla kâ’immakâm›: 281
Kapudan Pafla sarây› (Kandiye): 230
kapudan sarây›: 109
kapudana (gemi cinsi): 146, 201
kapukulu: 15, 17, 183, 233
kapukulu cebecileri: 231, 233
kapukulu topçular›: 231, 233
kapukulu yeniçerileri: 233
Kara Ahmed câmi‘i (Siroz): 58
Kara Alî Be€ câmi‘i (Selânik): 70
Kara Alî Pafla: 197
Kara Baba Sultân: 110
kara cum‘a (top ad›): 184
kara demir: 210
Kara Ece: 81
Kara Ece Ya‘kûb: 346
Kara Ferye Gâzî: 81
Kara Foça: 346, 347, 351
Kara Hasan câmi‘i (Siroz): 58
Kara Hasan Hoca: 135, 136
Kara Hasanî: 14
Kara Hoca mahallesi (Ohri): 328
Kara Hoca mescidi (Ohri): 329
Kara Kad› Efendi: 101
kara kat›r nâm top: 184
Kara Koca: 81, 346, 347, 351
Kara Mustafâ Pafla (Selîm-i Evvel vüzerâlar›ndan): 92
Kara Mustafâ Pafla (Sultân ‹brâhîm Hân vezîri): 305
Kara Mürsel: 81, 346, 347
Kara Osmân A€a sarây› (kal‘a-i Elbasan): 319
Kara Osmân Be€ o€lunun çiftli€i (Belgrad): 309
Kara S›€al: 346
kara sinek: 98, 99, 119
Kara fiehîdlik mahalli: 188, 208
Kara fiemseddîn hazretleri: 20
Kara Tazk›r: 346
Karaa€aç: 4, 5
karaa€aç: 81, 338
karaa€aç tahtas›: 306
karaa€aç top tahtas›: 211
Karabahfli deresi: 22
Karabafl Dede mescidi (Kandiye): 228
Karabafl Mehemmed Efendi: 153
Karabafl Mehemmed Efendi tekyesi (‹nebaht›): 272
Karabafl tekyesi (Kandiye): 229
karabatak: 46, 47
Karab›nar karyesi: 33
Karaburun: 294, 314
karaca: 4, 44, 170, 338
Karaca Pafla: 239
Karacaevren karyesi: 86
Karacao€lan nehri: 37
karaçal›: 78, 343
karaç› halk›: 14, 15, 16
Karada€: 266, 324
Karadeniz: 8, 9, 11, 12, 13, 21, 22, 24, 25, 51, 68, 94, 140, 145, 163, 188, 225, 255, 298, 328, 342
Karadeniz bo€az›: 11
Karadeniz Ere€lisi: 351
Karadere karyesi: 86
Karaferye: 75, 78, 81, 82, 83, 84, 89, 96
Karaferye sahrâs›: 81
Karagöz karyesi: 30
Karagündüz karyesi: 29
Karahisâr-› Sâhib: 217
Karahisârî tarz›: 132, 224, 270
karaka (gemi cinsi): 68, 175
karakat›r nâm top: 201, 203, 252
Karakaya karyesi: 23
Karakayal› karyesi: 34
karakullukçu: 168
karakufl: 141, 182, 260, 306
Karakuyu: 23
Karaman: 182, 197, 212, 350
Karaman Ere€lisi: 80, 351
Karaman Türkleri: 350
Karamanl›o€lu (Tekirda€l› ad›): 350
Karambusa cezîresi: 204, 205, 238, 239
karamürsel: 68
karanfil: 239, 244
karanfil otu: 244
karanfilli viflne hoflâb›: 349
Karanl›k Dere: 36
Karanl›k kapu: 222, 228, 229, 231, 232

Karanl›k kapu handak›: 183, 222
Karanl›k kapu (kal‘a-i Kandiye): 182, 185, 219
Karanl›k Kapu tabyas›: 218
Karanl›k tabya: 212
Karaorman: 206
Karasu: 14, 15, 16, 49, 50
Karasu, cebel-i: 50
Karasu nehri: 49, 50
Karasu Yenicesi: 49
karaûd a€ac›: 244
karavana galyon: 234, 242
karavana (gemi cinsi): 68, 145, 175, 252
karavafl halây›klar: 322
karavul: 1, 3, 5, 6, 100, 102, 139, 170, 180, 184, 187, 197, 233
karavulhâne: 67, 130, 142, 148, 173, 178, 219, 220, 281
karavullar a€as›: 181
Karay: 217
karayel: 135, 136
Karayenli karyesi: 33
Karâyî: 63
Karâyî mezhebi: 64
Karâyî Yahûdîleri: 82, 230
kârbân: 46, 48, 49
kârbân sefîneleri: 253
kârbânsarây: 32, 43, 50, 72, 77, 155, 330, 336, 340, 346
Kârbânsarây menzili: 260
kârbânsarây-› ›stabl-› anterî: 25
kârbânsarây-› flütürbân: 347
karç›€a: 4, 17
Kardiçse kasabas›: 96, 97
Kardik: 299
Kardik kal‘as›: 96, 299
karga: 119
Kargac›k cezîresi: 258
kârgerlik: 69
karg› m›zraklar: 12
kârgîr: 24, 25, 31, 32, 33, 38, 39, 42, 43, 46, 47, 52, 54, 57, 59, 62, 63, 66, 69, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 82, 85, 87, 88, 91, 92, 101, 105, 107, 109, 111, 114, 115, 116, 117, 124, 129, 131, 134, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 148, 150, 152, 153, 155, 157, 160, 161, 162, 164, 167, 169, 172, 173, 174, 176, 178, 188, 193, 218, 219, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 232, 239, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 271, 272, 273, 276, 278, 281, 286, 287, 289, 290, 293, 295, 299, 300, 303, 305, 307, 308, 310, 312, 313, 316, 319, 320, 326, 329, 331, 333, 336, 337, 339, 341, 342, 343, 346, 348
kârgîr bezzâzistân: 340
kârgîr kapu: 88
kârgîr kubâb: 219
kârgîr kubbe: 117, 157, 160, 161, 164, 313
kârgîr mahzen: 230
kârgîr minâre: 151, 153, 157, 160, 161, 163, 164, 278, 285, 288, 289, 293, 294, 297, 299, 300, 303, 308, 313, 315, 328, 331, 333, 341
kârhâne: 72, 77, 178, 230, 232, 273
kârhâne-i Âh-i Evran: 309
kârhâne-i cebeciyân: 231
kârhâne-i dekâkîn-i ehl-i iktisâb: 272
kârhâne-i hayâl-i hâb: 338
kârhâne-i tophâne: 179
Kârhâne-i yerlü cebeciyân: 232
Kar›l yaylalar›: 37
Kar›m kal‘as›: 206
kar›nca: 193
Kar›fld›ran kasabas›: 28
karina: 201
Karitena nâm batlîmûs: 152
Karitina kal‘as›: 152
Karleli kral›: 283
Karl›: 55
Karl› pâdiflâh›: 234
Karl›da€: 55
Karl›eli: 130, 234, 256, 270, 275, 276, 277, 278, 279, 283
Karl›eli da€lar›: 276
Karl›eli kral›: 234, 283
Karl›eli flehzâdesi: 234
Karl›kova da€lar›: 55
Karl›zâde câmi‘i (kal‘a-i A€r›boz): 109
karpuz: 144, 209
Kars: 212
Karfl› mahalle (flehr-i Livâdiyye): 105, 106
Kârûn: 27
Kârûn, mâl-›: 39, 44, 180, 242, 337, 346
Karyan karyesi: 303
Kasaba nâm iç kal‘a: 147
kâse: 17, 33, 45, 56, 61, 107, 308, 343
kâsebâz: 338
Kâs›m A€a: 308
Kâs›m A€a çeflmesi: 308
Kâs›m Be€ câmi‘i (kal‘a-i ‹stife): 106
Kâs›m Çavufl câmi‘i (kasaba-i Kardiçse): 97
Kâs›m günü: 70, 75, 302
Kâs›m Pafla: 70, 128, 161, 165, 258
Kâs›m Pafla câmi‘i: 70
Kâs›m Pafla câmi‘i (Selânik): 73, 75
Kâs›m Pafla, Güzelce (Kapudan): 158, 161, 162, 163, 167
Kâs›m Pafla kullesi: 159
Kâs›m Pafla mahallesi (Selânik): 73
Kâs›m Pafla suyu (Anapol›): 165
Kâs›mpafla: 9
Kâs›mzâde: 322
Kâsim Melik (Ma‘âdinus o€lu): 40
kasr: 62, 63, 64, 67, 68, 71, 75, 78, 92, 108, 113, 121, 129, 146, 288, 293, 334, 342, 349
Kasra cânibi: 175
kasr-› halvet: 71
kasr-› Havarnak: 67, 122, 159, 226, 287, 319, 342
kasr-› ‹rem: 79, 174
kasr-› ‹remezâtü'l-imâd: 227
Kasr› Mora kal‘as›: 169
Kasr› nâhiyesi: 279
Kasro (=Kandiye): 163, 169, 218
Kasro da€lar›: 169
Kasro Kalamatya: 151
Kasro kal‘as›: 169, 178, 179
Kasro manast›r›: 169
Kasro Mora liman›: 170
kassâb: 190
Kassâb Cömerd esnâf›: 185
Kassâb Cömerd köçekleri: 197, 279
Kassâb köçekleri: 198
kassâm-› askerî nâ’ibi: 233
Kastamonu: 44, 184, 217, 351
Kastaniya karyesi: 265
Kastel: 130, 166, 233, 242, 246, 272, 273, 274
Kastel: 232, 274
Kastel Bâ€lar›: 273
Kastel burnu: 109
Kastel kal‘as›: 66, 130, 151, 166, 274
Kafla flehri: 60, 321
kafla€›: 45, 343
kafl›k: 45, 78, 343
Kaflist karyesi: 304
kaflmerân: 73, 98, 338
katâr: 180
kat›r: 25, 76, 88, 95, 121, 159, 168, 180, 182, 186, 242, 247, 267, 286, 287, 295, 337, 344
kat›r yükü: 268
kâtib: 65
kâtib sar›€›: 248
Kâtibe (köle ad›): 165
kâtibî sar›klar›: 174
katîfe: 58, 81, 118, 248, 288, 291, 322, 337, 342
kâtil: 309
katlavî: 211
Katofari lisân›: 132
katrân: 187, 195, 209, 211, 246, 346
katrân tulumlar›: 104
katrânl› tulumbalar: 211
katrânl› yorkanlar: 211
katr-› nebât: 243, 289
katr-› nebât-› Hamavî: 45, 294
kav: 255, 256
Kav Doloz burnu: 240

Kav Fener burnu: 241
Kav Galo burnu: 150
Kav ‹skala burnu: 169
Kav Maloya (=Kaba burun): 170
Kav (San) Sanangelo (=Kaba burun): 170
Kav Sansi burnu: 136
Kav Sidir burnu: 241
Kava Salamon burnu: 241
kavaflar: 70
kavak: 81, 284, 291, 317, 322, 338
Kavaklar karyesi: 86
kaval: 30
Kavala: 19, 37, 43, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 113, 326
Kavala kal‘as›: 42, 48, 51, 52, 53, 55, 64, 271, 283, 318
Kavala-i kadîm hisâr›: 50
Kavales (Filekos'un o€lu): 51
kaval-› Mûsâ: 30
kavata: 146
Kavaye kasabas›: 316
Kavcelce burnu: 238
Kavko burnu: 240
kavm-i Kabâb›ta kavmi: 37, 39, 40
Kavpalo burnu: 240
kavs-› kuzah: 52, 69, 82, 88, 110
kavukçular çârsûsu: 72
kavun: 144
kavza: 62
Kaya Bal› sebîli: 58
kaya bal›€›: 68
Kaya Be€, Mansûrlu: 15
Kaya burnu: 238
kaya nerdübân: 307
Kaya Pafla liman›: 267, 269
Kaya Sultân: 30
Kayac›k karyesi: 30
kaya€an tafl›: 53, 151, 266, 299, 300, 302
Kaydefa: 327
Kaygaç gölü: 22
Kayhum: 39
kay›k: 5, 47, 102, 129, 132, 133, 135, 160, 164, 173, 185, 195, 196, 203, 204, 206, 210, 222, 238, 239, 240, 242, 254, 272, 282, 292, 296, 325, 326, 330
kay›kç›: 132
kay›flbâz: 338
kaykana: 331
kaymak: 96, 107, 310, 331
kaynak ›l›ca: 101
kaynak sular›: 78, 158, 221
Kaynak-› ‹skafiza: 258
Kaynarca Han›: 177
kayser: 324
Kayseriyye: 61, 237, 350
kays›: 244, 246
Kaytak kavmi: 335
Kaytas A€a (Mehemmed Geray Hân vezîri): 13
kaz: 3, 4, 46, 78, 195, 292, 311, 330
Kazak: 1, 14, 15, 16, 17, 20, 23, 31
Kazak-› Âk: 21, 22, 188
Kazan: 11, 18, 21, 29, 69
kazan: 21
kazan kumbara: 180, 195, 216, 249
Kazanc› câmi‘i (Karaferye): 82
Kazanc›lar çârsûsu (Belgrad): 307, 308
Kazanc›lar kapusu (Belgrad): 307
Kazda€› levendâtlar›: 195
kazgan: 21, 77, 103, 104, 213, 242, 310
kazgan kumbara: 181, 187, 192, 211, 251
Kazganc›lar çârsûsu (Belgrad): 309, 310
kaz›€a urma: 189
kaz›k: 275
Kâz›m, ‹mâm: 102
Kâz›m nâm gulâm: 77
kazma: 180, 194, 210, 213, 260
kebâb: 3, 5, 81, 129, 202, 303, 325, 338, 342
kebâbe: 119
kebbât: 96, 140, 143, 149, 239, 244, 246
kebe: 36, 59, 100, 118, 157, 312, 340
kebirge: 103
kecistân yolu: 292
keçe: 4, 75, 89, 97, 100, 143, 349
keçe külâh: 343, 344
keçi: 4, 34, 44, 95, 96, 121, 167, 169, 181, 185, 223, 240, 247, 257, 258, 260, 264, 267, 274, 275, 304, 331, 334, 336, 337
keçi eti: 158
keçi o€la€› kürkü: 81
keçi teze€i: 267
keçi tulumlar›: 5
keçi yünü: 267
keçibâz: 338
Keçiler karyesi: 49
kedi: 7, 116, 138
Kefa: 212
kefal bal›€›: 43, 165, 166, 175, 236, 273, 276, 277, 314
kefal bal›€› yumurtas›: 276
Kefalonya: 135, 136
Kefalonya cezîresi: 133, 134, 135, 136, 137
Kefalonya kal‘as›: 133, 135, 205
Kefe: 13, 15, 17, 20, 21, 45, 167, 243
Kefe kal‘as›: 13, 20, 174
Kefe kirmân: 18
Kefe liman›: 13
Kefe vâlîsi: 13
Kefeli Seyyid: 11
Kefelonya: 279, 280
Kefelonyoz cezîresi: 280
kefen: 188, 208, 274, 275
kefenli keçi: 274, 275
kehene: 39, 47, 61, 74, 75, 111, 165, 349
Kehene Kalimûn: 335
kehene-i acâ’ibât-› mutalsamât: 60
kehene-i Kolon: 310
kehene-i kudemâ: 122
kehene-i Padre: 310
kehf: 119, 120, 121, 199
kehf-i yetîmân: 155
kehhâl: 29, 321
kehle: 119, 187
kehrîz: 230
keklik: 4, 44, 209
keklik böre€i: 166, 273
Kelafa: 267, 270
kelb: 5, 340
kelb za€ar: 17
kelb-i mu‘allem tâzî: 17
kelebek kuflu: 292
Kelefa: 267
Kelefa kal‘as›: 270
Kelemerye a€al›€›: 66
Kelemerye kal‘as›: 66, 67, 73
Kelemerye kal‘as› dîvânhânesi (Selânik): 66
Kelemerye kapusu (Selânik): 66
Kelemerye kullesi: 65, 67, 144
Kelemerye kullesi (Selânik): 66, 313
Kelemerye mahallesi (Selânik): 73
Kelemerye niyâbeti: 65
kellebâz: 338
Kemâl Ata Sultân: 84
kemândâr: 202, 338
kemânkefl: 63
kemendbâz: 202, 338
kemer: 110, 115, 169, 211, 219, 221, 231, 249, 281, 282, 283
kemer kapu: 231, 289
Kemer kapusu tabyas›: 218
Kemer sular›: 179, 228, 254
Kemer Suyu kapusu: 220, 231, 232
Kemer suyu kapusu (Kandiye): 219
kemhâ-y› atlâs: 337
kemîngâh: 148, 157, 161, 175, 185, 186, 197, 325
Ken‘ân (köle ad›): 74
Ken‘ân Pafla, Koca: 23
Kenan (Tekirda€l› köle ad›): 350
kenevir: 279
kenîsât: 118
kenîse: 31, 33, 45, 47, 52, 57, 59, 69, 74, 80, 82, 85, 87, 109, 112, 120, 121, 122, 124, 126, 127, 136, 140, 145, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 163, 169, 170, 173, 177, 190, 193, 206, 208, 214, 216, 224, 226, 228,

238, 239, 241, 243, 263, 264, 265, 266, 276, 281, 282, 286, 288, 292, 295, 301, 303, 306, 307, 314, 322, 334, 336, 341, 343, 349
Kenîse mescidi (Kavala): 52
kenîse-i b›trîkân-› râhibân: 59
kenîse-i Mesîhiyye: 253
kenîse-i râhibân: 165, 230
kenîse-i râhibân-› b›trîkân: 165
kenîse-i râhibân-› k›ssîsân: 322
kenîse-i râhibân-› palâs-pûflân: 349
kepçe: 103
kepçekuyruk: 116
kerâmât-› Evliyâ: 103
keraste: 179, 191, 222, 239, 246, 247, 248, 256, 309
kerasteci dükkânlar›: 68
keratsa avretler: 80, 264
keratsa k›zlar›: 36
Kerbelâ: 72, 78, 88, 102, 187, 188, 190, 314, 348
Kerbenefl da€lar›: 276
Kerbenefl kasabas›: 271
Kerbeneflzâdeler: 271
Kerç kal‘as›: 12, 13, 20
Kerç kirmân: 18
kerefs: 349
Kerem ‹ssî Sultân: 79
kerevit (deniz mahsulü): 267
kerevke z›r›h: 211
kerke: 141
kerpiç: 25, 88, 92, 151, 275
kerrenây-› Acem: 180, 181
Kerrûbiyân: 116, 220
Kerfl kal‘as›: 12
Kertmeli kal‘as›: 3
Kesendire: 19, 67, 90, 91, 96
Kesendire Burnu: 90, 91
Kesendire kal‘as›: 75
Kesendire kazâs›: 65
keser: 211
kestâne: 244, 246, 247, 322, 331, 338
Keflâni sar›€›: 158
keflîfl: 45, 87
Keflifl da€›: 339
keflîflân: 121
keflifllleme: 140
keflkekyemez (top cinsi): 148
keflkül: 78, 103, 343, 344
Kefltant›fl kral: 19
kefltî: 13, 22, 90, 138, 147, 148, 159, 181, 195, 214, 215, 234, 235, 237, 242, 254, 271, 315, 328, 335, 347
kefltîbân: 68, 119, 120, 122, 132, 136, 140, 146, 150, 215
kefltîbân-› marankozân: 165
kethudâ: 6, 21, 28, 34, 46, 49, 51, 54, 57, 65, 73, 75, 76, 79, 81, 85, 87, 91, 99, 105, 107, 114, 125, 126, 130, 134, 135, 136, 139, 142, 143, 148, 152, 154, 158, 162, 170, 172, 184, 200, 201, 202, 205, 228, 229, 233, 259, 271, 287, 296, 297, 299, 306, 313, 318, 319, 321, 322, 327, 339, 347, 350
Kethudâ Be€ Çeflmesi: 175
Kethudâ câmi‘i (Ball›badra): 131
Kethudâ ‹brâhîm Pafla mektebi (Kandiye): 229
Kethudâ mahallesi (flehr-i Arhoz): 163
kethudâyeri: 42, 43, 47, 50, 79, 90, 97, 99, 101, 113, 129, 134, 137, 138, 139, 142, 148, 151, 152, 156, 158, 161, 271, 276, 282, 293, 305, 333, 339, 340, 351
Kethudâyeri sarây› (Tekirda€›): 348
kettân: 55, 67, 210
Kevneyn, Hazret-i: 41
Keyhusrev-i Dârâ ordusu: 337
Keykâvus: 30, 34, 35, 73, 77, 88, 241, 244, 273, 280, 289, 312, 322, 338, 342, 344
Keys Arab›: 298
Keys Urbân›: 298
Keysû Ane: 298
Keyvân (Freng gulâm›): 128
Keyvân (köle ad›): 74
Keyyâniyyân: 214
Kezkuyu nâm yer: 22
Keztencili karyesi: 49
K›ble kapusu: 92
k›ble soffas›: 116
K›br›s: 45, 112, 172, 205, 212, 238, 277
k›l kalem: 115, 342
k›l nikâb: 78
K›lburun: 4, 22
K›lburun kal‘as›: 22
K›lçoklar karyesi: 305
k›ldan nikâb: 89, 100
k›l›ç: 2, 3, 5, 6, 16, 19, 31, 41, 51, 64, 74, 79, 107, 135, 143, 147, 151, 163, 176, 178, 187, 191, 192, 197, 201, 202, 203, 206, 208, 210, 215, 234, 266, 279, 284, 294, 310, 330, 349
K›l›ç Alî Pafla: 112, 124, 134, 135, 141, 265, 277, 280
K›l›ç Alî Pafla, Kapudan: 262, 280
K›l›çç›lar çârsûsu (Elbasan): 321
k›m›z: 21
K›nal› Efendi: 94
K›n›kl› karyesi: 341
K›n›kl› menzili kasabas›: 28
K›pçak: 4, 18, 19, 20, 22, 213, 335
K›pt tâ’ifesi: 40
K›ptî: 37, 39, 40, 41, 42, 73
K›ptî ‹drîsiyye: 113
K›ptî kavmi: 37, 40, 41
K›ptî lisân›: 39, 40
K›ptî tevârîh-i mu‘tebereleri: 63
K›radiflka: 21
K›ratova: 44, 45
k›rbaç: 34, 48, 150
k›rbo: 340
k›r›k top: 210, 212
K›r›m: 1, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 31, 75, 167, 243, 255, 335
K›r›m askeri: 14, 16, 19
K›r›m a‘yân›: 13
K›r›m bârgîrleri: 17
K›r›m cezîresi: 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 174
K›r›m Geray Sultân: 25, 26
K›r›m hânlar›: 13, 17, 18, 20, 21, 26, 343
K›r›m kad›‘askeri: 5, 18
K›r›m kapukullar›: 17
K›r›m pâdiflâhlar›: 20
K›r›m sultânlar›: 343
K›r›m flehzâdesi: 20
K›r›m Tatar›: 19
k›rk kalem (pefltemâl): 75
K›rk Yigit geçidi: 84
K›rka sanca€›: 206
K›rkçeflme karyesi: 30
K›rkkenîse: 26, 29
K›rkkilise: 15, 17, 29, 290
K›rknisâ: 29
K›rmanika: 255
K›rmanka (zengî Arab ad›): 83
k›rm›z (a€aç cinsi): 244
K›rflehri: 344
K›rya deresi: 267
K›rya Nero karyesi: 240, 266
K›ryopoli karyesi: 266
k›srak: 35
k›ssahân: 290
k›ssîs: 45, 87, 96, 115, 118, 242, 264
k›ssîsân: 120, 322
k›fl elmas›: 247
k›fl emrûdu: 331
k›flla: 186, 190, 191, 197, 214
k›flla hakk›: 325
K›tl›k: 195
k›yâfet-i kabâ-› ricâl: 302
k›yâfet-i kabâ-y› bahâd›rân: 83
k›yâfet-i kabâ-y› benât: 165
k›yâfet-i kabâ-y› insân: 294
k›yâfet-i merd-i meydân: 273
k›yâfet-i nisvân: 59
K›z kal‘as› da€›: 91
K›z kullesi: 32
k›zak: 11, 171
k›zak gemileri: 11
k›zak k›ran (top ad›): 184
k›zak kundak: 144

K›zanl›k bel: 25
k›z›l elma: 5
k›z›l kaya: 160
K›z›l tabya: 184, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 203, 204, 212, 213, 218, 220, 221, 223, 231, 249, 250, 251, 252
K›z›l tabya burnu: 218
K›z›l tabya dizdâr›: 233
K›z›l tabya makas›: 219
K›z›la€aç Yenicesi: 26, 78
k›z›lbafl: 188
K›z›lca karyesi: 49
k›z›lc›k: 78, 244, 246, 247, 322
K›z›ldeli nehri: 32, 33
K›z›lelma: 45, 147, 255
K›z›lelma papas›: 207
k›z›lga: 15
k›z›lga altun: 12, 14
K›z›lhisâr: 111, 112
K›z›lhisâr burnu: 91, 111, 112, 121
K›z›lhisâr liman›: 112
K›z›lhisâr nâm kal‘a: 107
K›z›ltabya: 207
K›z›ltafl: 9, 10
K›z›ltafl kal‘as›: 8, 9, 10
K›z›lyumurta bednâm gün: 37
K›z›lyumurta günleri: 82, 84
K›z›lyumurta ›yd›: 2
K›zlar manast›r›: 231
K›zlara€as›: 114
kibâr-› kümmelîn: 81
kibrît: 43, 119
Kiçi No€ay: 3
Kiçi Piçig›z nehri: 8
Kifse kasabas›: 113, 119
Kifse kazâs›: 121
Ki€› sanca€›: 21
kilâr: 30, 34, 225, 280, 289, 322, 342
kilâr a€as›: 293
kilârc›bafl›: 53
kilârc›lar: 294
kilâr-› hâssa: 293
kilâr-› pâdiflâhî: 294
kilarmeni (madeni): 246
Kili kal‘alar›: 20
Kili kal‘as›: 256
kilim: 115, 116, 188, 190, 191, 213, 338, 349
Kilimente: 266, 324
Kilis kal‘as›: 206
Kilis sanca€›: 206
kilise: 112, 113, 122, 131, 140, 164, 173, 177, 238, 241, 263, 264, 286, 292, 340
kilise bal›: 174
Kilise çeflmesi (Marg›l›ç): 295
Kilisecik burnu: 11, 13
Kiliseli karyesi: 340
kiliser a€ac›: 244
kille: 115
kîmyâ: 119
kimyâ-y› iksîr: 199
Kinaleksi mahallesi (Delvinye): 297
Kinaleksi mahallesi mescidi (Delvinye): 297
Kinin kal‘as›: 206
kirâ: 97, 346
kirâ bârgîrleri: 180, 181
kirâ kat›rlar›: 180, 295
kirâ yükü: 180
kirâc› eflek bâzârlar›: 180
kirâc›lar: 180
kiraz: 75, 106, 110, 113, 123, 137, 244, 254, 260, 322
kiraz mevsimi: 261, 337
kiraz meyvesi: 46, 98
kireç: 114, 115, 116, 117, 134, 159, 161, 173, 213, 218, 226, 230, 231, 238, 239, 256, 262, 289, 301, 302, 328
kireç ma‘âdinleri defînesi: 213
kireç ma‘denleri: 246
kireççi: 270
kireçhâne: 67
Kireçhâne tabyas›: 263
kireçler: 213
Kireko liman›: 240
kiremit: 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 42, 46, 47, 49, 50, 53, 54, 56, 57, 63, 69, 73, 79, 80, 82, 85, 86, 88, 90, 92, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 107, 109, 111, 113, 114, 116, 117, 126, 127, 129, 130, 131, 134, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 167, 176, 177, 223, 224, 225, 226, 230, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 271, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 293, 294, 297, 299, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 312, 313, 315, 316, 319, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 346
kiremit kubbe: 163
kiremitli hânlar: 50
Kiremitlik: 93
Kiremitlik cisri: 96
Kirit (=‹krit) ceziresi: 234
Kirmas› liman›: 241
Kirmast› flehri mast›s›: 340
Kirmati kal‘as›: 242
kirpi: 144, 148, 172
kirpi tü€ü: 67, 131, 144, 194
Kiryaki (Kapudan): 265
kîse-i Rûmî: 280
Kisoma: 232, 236, 239, 240, 243, 247, 248
Kisrâ: 52, 69, 82, 110, 115, 118, 119, 122, 145, 169, 203, 211, 220, 276
kiflmifl üzümü bâ€lar›: 277
kitâb: 311, 317
Kitâbc› Ahmed Çelebi: 212
Kitâb-› Buhârî: 329
kitâb-› ‹ncîl: 64, 123, 133, 157
kitâb-› mu‘tebere: 40, 337
Kitâbullâh: 14, 298
kitre (madeni): 246
Klab nehri: 336
Kobro Çelebi (köle ad›): 150
Kobro (zengî Arab ad›): 83
Koca Arslan Pafla câmi‘i kurrâs› (Yanya): 290
Koca da€lar›: 339
Koca Kaplan Pafla câmi‘i (Yanya): 287
Koca Mahmûd Pafla câmi‘i: 26
Koca Memi Pafla câmi‘i: 109
Koca Muradl› karyesi: 30
Koca Mûsâ Pafla câmi‘i (kal‘a-i Hanya): 173
Koca Mustafâ Pafla câmi‘i: 62
Koca Mustafâ Pafla câmi‘i (Siroz): 58
Koca Mustafâ Pafla mektebi (Siroz): 58
Koca Mustafâ Pafla sarây› (Yanya): 287
Koca solakbafl› hânesi: 33
Koca yaylas›: 325
Kocaeli Be€: 346
kocayemifl a€açlar›: 280
koç bafl›: 120
koç kellesi: 120
Koçana: 63
Koçava karyesi: 260
Koçbafl› kenîsesi: 113, 121
Koçbafl› manast›r› (Atina): 120, 121
Koç› Be€: 331
Koç› (Elbasanl› ad›): 322
Koçova da€lar›: 260
Koçova karyesi: 270
Kokinapoli karyesi: 147
Kokitse karyesi: 154
kol tüfengleri: 5, 209
Kolahor deresi: 178
kolan: 12
kolcu a€as›: 65
Kolina da€lar›: 236
Koliva: 86, 338
Kolojvar cengi: 188
Kolon: 233, 310
Kolorya karyesi: 269
Kolorya kö€ü: 269
Koloz: 19, 90, 91
Koloz kal‘as›: 75, 90, 96
Koltuk tabyas›: 222
kolumburuna toplar: 151, 189

Kolundur bo€az›: 39, 40
kolyoz bal›klar›: 175, 314
komanalar: 211
Kombor: 206
komofltovar: 301, 310
konak: 4, 5, 7, 10, 11, 13, 15, 17, 21, 22, 23, 31, 42, 44, 48, 55, 61, 258
konakbanl›k: 6
konakç› a€a: 260, 261
koncoloz: 206
Kondela (köle ad›): 128
konsoloz: 73, 125, 131, 134, 154, 204, 206, 294, 295
kontofl: 6, 59, 74, 78, 83, 89, 100, 291, 294, 330
Konukçu karyesi: 344
Konya: 44, 60, 80, 243, 256, 309
kopçal› çakfl›r: 78, 83, 294, 302, 322, 330
Kopkuyu: 22
kopna: 14, 15
kopna gulâmlar: 14
Kopna karyesi: 81
Korikup nehri: 128
Koritos vilâyeti: 125
Koritoz kal‘as›: 258
Koritoz kral: 125
Korkud Hân, fiâhzâde: 20
Korkud, Sultân: 92
Korlad: 206
Korol: 255
Korol kral›: 19, 234
Koron: 99, 128, 130, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 215, 222, 261, 294
Koron askeri: 261
Koron burnu: 148
Koron firkateleri: 270
Koron gâzîleri: 267
Koron kal‘as›: 51, 67, 85, 91, 135, 147, 148, 149, 150, 151, 261, 264, 265, 266, 280, 291
Koron körfezi: 151, 267
Koron liman›: 150, 151
Koron seferi: 140
Koron zeytûnu: 36, 149
Korpa: 206
korsan: 133, 146
kortela b›çak: 78, 89, 291, 294
Korteni kuyusu: 110
Korteni flarâb-› tahûr: 110
kortiye: 136
koru a€alar›: 35
Koru da€ mesîregâh›: 309, 310
Koru varofl (Belgrad): 309, 310
Koruba€a körfezi: 206
Koru-y› pâdiflâhî: 35
Kosdaniçe: 206
Kosova: 25, 335, 336
Kostantin: 64, 114, 235, 324
Kostantin kal‘as›: 351
Kostantin kral›: 20, 64, 235
Kostantin, Rûm: 306, 351
Kostantin tekûr: 235, 335
Kostantin-‹pol: 69
Kostantiniyye: 45, 87, 114, 235, 326, 349, 351
Kotur: 205
Kotur kal‘as›: 205, 206, 287, 320
Kotur Venedi€i: 324
kova: 146
Kova dikeni sazl›€›: 141
kova saz›: 141
kovan hakk›: 247
kovan sepedi: 120
Kovukdere: 29
kovufl topu: 201, 254
koyun: 3, 4, 6, 7, 9, 21, 63, 95, 96, 98, 99, 121, 132, 137, 161, 167, 169, 181, 185, 223, 240, 242, 247, 248, 257, 264, 267, 273, 286, 304, 331, 334, 336, 338
koyun a€›l›: 107, 247
koyun bafl› tasvîri: 283
koyun bâzâr›: 180, 231, 337
koyun derisi: 211
koyun eti: 3, 101
koyun k›fllalar›: 49
koyun kurbân: 344
koyun meflini: 211
koyun yapa€›s›: 292
koyun yünü sof: 174
Koyuneri karyesi: 33
Kozak: 18
Kozluca karyesi: 30
köçek: 312
köfter: 110
Köhnelik kal‘as›: 34
kök: 135
kök boya kökleri: 331
kök çemen: 347
köle: 7, 23, 34, 43, 47, 48, 49, 83, 142, 150, 165, 279, 299, 303, 307, 322, 325, 326, 350
kölemez: 331
kömür: 103, 210, 292, 344
kömüfl: 60
köpek: 7, 22, 159, 204, 217, 267
Köpekler karyesi: 37
köprü: 31, 50, 108, 111, 196, 280, 282, 285
Köprü kal‘as›: 108
Köprü kapusu: 32
Köprü köyü: 25
Köprü ovas›: 81
Köpürlü: 76
Köpürlüo€lu Serdâr: 200
Körâhûr Kethudâs› sarây›: 92
körfez: 65, 68, 75, 90
Körfez adas›: 143, 293, 295
Körfez cezîresi: 296, 312, 314
Körfez deryâs›: 276, 296, 312, 326
körfez gazâs›: 274, 296
Körfez kal‘as› cezîresi: 303
Körfez kal‘as› gazâs›: 295
Körfös: 295, 296, 315
Körfös kal‘as›: 66, 296
Körfüz kal‘as›: 205
körük: 292
kösdek: 7
Kösdem nehri: 87, 88, 89, 93, 94, 96, 97
Kösdemir kasabas›: 29
Köse Alî Pafla sarây› (kal‘a-i A€r›boz): 109
Köse fia‘bân kasabas›: 48, 49
Köse Topçubafl›: 184, 192
Kösem Sultân (Sultân Murâd vâlidesi): 39
Kösem Vâlide Sultân: 101
kös-i hâkânî: 16, 187
kös-i irtihâl: 254
kös-i r›hlet: 11
köstebek s›çan›: 221
Köstem nehri: 91
Köstendil: 63, 333, 338, 339
köflk: 108, 148, 327
kötürüm: 5
Közat karyesi: 304
Krakov: 19, 27, 31
Kral cisri: 236
kral çeflmesi: 177, 228
kral meyti: 145
kral sarây›: 105, 285
Kravata karyesi: 81
Kristiyani cezîresi: 241
kubâdî: 59
kubâdî pâbuç: 89, 322
kubâdî pâypûfl: 291, 294, 330
Kuban: 8
Kuban bo€az›: 8
Kuban nehri: 3, 5, 6, 7, 8, 9
kubbe: 31, 32, 69, 70
kubbe vezîri: 92
kubbe-i mînâ: 69, 92
kubbe-i musanna‘: 53
Kuçiya çiftli€i: 169, 170
Kuçiya karyesi: 163, 258
kudât: 15, 21
Kudin halîfe: 243
kudret toplar›: 255
Kuds-i fierîf: 64, 69, 77, 113, 116, 149, 174, 266, 306, 334
kudûm: 60, 102, 103, 187, 192, 198, 261, 343
Kudun (fiem‘ûn-› Safâ havâriyyûn halîfenin halîfesi): 243

Kudüs: 36, 44, 64, 122, 145, 206, 212, 255, 324, 328
Kûfe (Ba€dâd): 98
Kûfe hâdisesi: 236
ku€u: 3, 46, 159, 219
Kûhî Efendi: 337
Kûhistân: 214, 337
kûhken: 110, 121, 190, 311, 330
kuklabâz: 338
Kukula (köle ad›): 128
kula€›z: 6, 147, 156, 157, 170, 221, 259, 284, 332
Kulakise Burnu: 243
Kul›o€lu (Tekirda€l› ad›): 350
kulkethudâs›: 28, 39, 179, 184, 194, 200, 201, 204, 205, 209, 228, 229, 230, 231, 252, 317
Kulkethudâs› Zülfikâr A€a câmi‘i (Kandiye): 229
Kulkethudâs› Zülfikâr A€a çârsûsu (Kandiye): 231
Kulkethudâs› Zülfikâr A€a çeflmesi (Kandiye): 228
Kulkethudâs› Zülfikâr A€a mektebi (Kandiye): 229
Kulkethudâs› Zülfikâr A€a sarây›: 204
kulle: 66, 85, 91, 106, 108, 120, 126, 130, 144, 145, 148, 153, 155, 156, 157, 159, 160, 162, 166, 168, 173, 174, 175, 179, 218, 224, 242, 246, 261, 265, 266, 272, 280, 285, 293, 297, 300, 302, 305, 306, 307, 312, 314, 316, 327, 340, 344
Kulle bâ€çesi: 58
kulle cisri: 108
Kulle hammâm› (Selânik): 71
kulle kapusu: 166
Kullebâ€çesi: 92
kullecik: 219
kulle-i Kahkahâ: 95
kulleli çiftlikler: 303, 315
Kulobuk: 206
kulo€lu: 256, 270
Kulo€lu câmi‘i (Ohri): 329
Kulo€lu mahallesi (Ohri): 328
kuluçka tavuk: 191
Kuluri adas›: 167
Kum kapu: 193, 218, 219, 231
Kum tabyas›: 194, 215, 218, 220, 231
Kumâme: 64, 266
Kumâme-i gumâme deyri: 69
kumârbâz: 338
kumâfl: 136, 147, 162, 262, 269, 297, 303, 311
kumbara: 146, 180, 181, 182, 183, 185, 187, 189, 192, 194, 195, 197, 200, 201, 202, 206, 209, 211, 213, 216, 217, 237, 249, 250, 251, 252, 254
kumbara âteflleri: 187
kumbarac›: 172, 183, 184, 194, 217, 233
kumbarac›bafl›: 233
kumbara-i kazgan: 195
Kumkapu liman›: 210, 296
Kumkapusu liman›: 254
kumkuma: 334
Kumlu tabya: 249, 250, 251, 252
Kumsuz tabyas›: 212
Kumuk kavmi: 335
kundakk›ran (top cinsi): 148
Kunduri karyesi: 125
Kuravdanlu karyesi: 24
Kurba€›l›k mahallesi (Siroz): 57, 62
kurbân: 10, 209, 342
Kurçuvuna karyesi: 156
kurd: 4, 137, 169, 275, 341
Kurd A€a câmi‘i (kal‘a-i Mizistre): 155
Kurd Be€ mescidi: 32
Kurd Çelebi câmi‘i (Mizistre): 155
Kures karyesi: 317
Kureyfl kavmi: 298, 324
Kureyflî çelebiler: 310
Kureyflî da€lar›: 298
Kureyflîler: 324
kurna: 32, 71, 228
kurnal nâm ip: 207
Kurs kral›: 19
Kurs vilâyeti (Macaristan): 321
kurflum: 3, 6, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 44, 50, 52, 57, 58, 59, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 82, 85, 87, 88, 93, 99, 100, 102, 103, 109, 112, 115, 116, 117, 127, 131, 134, 140, 142, 144, 162, 164, 167, 175, 180, 182, 183, 187, 188, 194, 210, 213, 217, 220, 223, 224, 225, 226, 227, 231, 246, 271, 277, 285, 308, 313, 319, 326, 328, 334, 342, 343
kurflumlu câmi‘: 31
Kurflumlu câmi‘ (‹zdin): 101
kurflumlu hân: 26
kurflumlu kubbe: 30
kurflumlu medrese: 26
kurflun: 213
Kurfluniçse da€lar›: 236
Kurtulmufllu: 29
Kuru eflim suyu: 2
Kuru varofl: 310
Kuruçay nehri: 301
Kuruçeflme: 34
Kurunduruk nehri: 23
kurufl: 9
Kurufllu karyesi: 344
Kuryelefl: 297, 299, 324
Kuryelefl da€›: 96, 266, 297, 298, 299, 301, 324
Kuryelefl, kûh-›: 297
Kuryelefl nehri: 298
kûs (kahvede oynanan oyunlardan): 142
kufl: 4, 22, 30, 31, 46, 105, 144, 161, 166, 195, 274, 278, 326
kufl südü: 45, 96, 120, 337
kufl turflusu: 169, 268
kufl üzümü: 276
kuflak: 118, 142, 273
Kuflakl› kulle hisâr›: 66
Kuflakl› Manast›r: 184, 189, 196, 197, 204, 222, 223, 229
Kuflakl› tabya: 186, 212
kuflbâz: 338
Kuflluk Baba: 50
Kutlumufl deyri: 45
Kutufari karyesi: 265
Kuval› nehri: 241
kuyruksuz atlar: 198, 199
kuyu: 2, 3, 22, 39, 59, 70, 72, 106, 109, 110, 126, 141, 146, 159, 163, 180, 221, 226, 257, 264, 266, 279, 286, 290, 340, 341, 350
kuyu suyu: 2, 89, 275, 290, 314
kuyumcu: 290, 310, 341
kuyumcular flebi: 341
kûze: 56
kûzebâz: 338
Kuzgun Baba tekyesi (Avlonya): 313
kuzu: 4, 44, 73, 95, 121, 169, 181, 248, 338
kuzu kapamalar›: 75, 291
kuzu kebâblar›: 75, 291, 331
kuzu kula€›: 78
kübbât: 127
kübe: 6, 14
kücügen yelekli oklar: 7
Küçi Be€ mahallesi (Ohri): 328
Küçi Be€ mescidi (Ohri): 329
Küçük Ayasofya câmi‘i: 328
Küçük Beflik kasabas›: 43
Küçük Çârsû câmi‘i (kasaba-i Zebân): 275
Küçük Çârsû hammâm› (kasaba-i Zebân): 275
Küçük Çârsû (kasaba-i Zebân): 275
küçük çavufl: 65, 184, 194
Küçük De€irmenlik cezîresi: 257
Küçük hammâm (Selânik): 71
Küçük Hasan Pafla: 174, 242, 246
Küçük Hasan Pafla câmi‘i (kal‘a-i Hanya): 173
Küçük Heyhât sahrâs›: 18, 19
Küçük Hüseyin Pafla: 176
Küçük ‹lyâs buk‘as› (kal‘a-i A€r›boz): 109
Küçük Kakiskala da€›: 276
Küçük kal‘a: 236, 237, 238

Küçük Kamç› nehri: 25
Küçük Kefalonya: 136, 137
Küçük K›l›çl›: 29
Küçük liman: 180
Küçük Mehemmed Efendi tekyesi (‹nebaht›): 272
Küçük Tekye câmi‘i (D›rama): 54
Küçük varofl (kal‘a-i Kanye): 312
Küçükbâzâr: 330
Küçükçekmece: 29, 351
Küçükçekmece kasabas›: 29
Küçükkale: 236
Küçükkapu câmi‘i (‹nebaht›): 272
küfeke tafl: 311
küheylân at: 7, 12, 100, 130, 195, 247, 269
küheylân esb-i siyâh: 346
kühhân: 322
kükürd: 101, 210, 246
külâh: 92, 342, 343, 344
külbe-i ahzân: 337
külhan: 77
Küllük: 185, 222
Külür adas›: 122
Külür cezîresi: 122, 124
kümmelînler: 79
künk: 120
küp: 177
Küpler karyesi: 177
Küpler köyü: 177
Kürdistân: 40, 60, 64, 96, 140, 159, 255, 329
kürek: 112, 133, 180, 213
küreki(?) bal›€›: 68
kürekçi: 207
kürekçiyân: 194, 217
kürk: 5, 6, 9, 17, 28, 59, 61, 73, 74, 81, 89, 128, 155, 171, 180, 191, 199, 256, 279, 291, 294, 346
kürsî: 71, 115, 224
küskü: 181, 260
Kütâhiyye: 45, 79
küttâb: 211, 248
küttâbân-› dîvân-› pâdiflâhî: 210
kütük: 344
Kütüklü karyesi: 344
küykenek (kufl): 4

- L -

labada: 120
Labova karyesi: 299, 303
lâciverd-i müzehheb: 108
lâçîn (kufl): 4, 17
lâden: 71
lâden (madeni): 244, 246
ladika: 45, 87
la€›m: 66, 114, 135, 171, 174, 176, 182, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 201, 202, 205, 209, 211, 212, 216, 217, 219, 221, 222, 223, 243, 246, 249, 250, 251, 255, 330
la€›m kuyular›: 222, 250
la€›m püskürmeleri: 250
la€›mc›: 172, 181, 183, 186, 191, 217, 233
la€›mc›yân a€as›: 233
lahana: 75
Lahîcân: 152
Lahîcân bâzâr›: 98
Lahîcan harîri: 276
Lahor kazâs›: 275, 278
Lahsa: 44, 212, 255
Laka mahallesi mescidi (Delvinye): 297
Lakoz sahrâs›: 152
Lakoz vâdîsi: 137
la‘l: 56, 87, 98, 117, 320, 337, 346
Lala Pafla câmi‘i (T›rhala): 93
Lala Pafla cisri (T›rhala): 93
lâle: 83, 120, 331
lâlezâr: 96
lâlezâr bayraklar›: 198
la‘l-gûn bâde: 302, 322
la‘l-gûn bayraklar: 194
la‘l-gûn boya: 228
la‘l-gûn fes: 107, 149
la‘l-gûn ihrâm: 149
la‘l-gûn kuyumcular flebi: 341
la‘l-gûn somâkî sütûn: 114
la‘l-gûn flîre: 310
Lâmi‘î: 143
Lankada: 46, 68, 75, 96, 260, 265
Lankada bo€az›: 260, 264
Lankada buhayresi: 46
Lankada da€lar›: 321
Lankada hummas›: 46
Lanza (=Lankada): 46
Lanza€ (=Lankada): 46
Lapirda karyesi: 311
Larinçe: 133, 134, 136
Laristân: 21, 86, 98
Lasman Frengleri: 241
lât-› uzzâ: 121
Latîf Çelebi, Seyyid: 74
Latin: 57, 73, 79, 82, 85, 94, 98, 100, 105, 145, 167, 174, 285, 293, 305, 307, 315, 318, 319, 326, 334
Latin deyri (Ohri): 328
Latin düyûrlar›: 59
Latin kavmi: 79
Latin lisân›: 56, 64, 79, 111, 123, 147, 154, 162, 163, 218, 328, 334
Latin mahallâtlar›: 328
Latin tevârîh-i mu‘tebereleri: 63
Latinistân: 310
Latis melik: 40
Lavdani karyesi: 305
Lâyihî Efendi, fieyh: 62
Laz kavmi: 298
Lazistân: 255
Lazka (Cebel-i Elheme'nin o€lu): 298
Lefkada: 136, 280, 282
Lefkada cezîresi: 281, 282
Lefteraki (Kapudan): 265
Leftini karyesi: 264
Legzi kavmi: 335
Leh: 20, 30, 31, 98
Leh gulâmlar›: 17
Leh Kaza€›: 20
Leh kral›: 19, 20, 234
Leh vilâyeti: 188, 255
Leka: 61, 85, 91, 96, 98, 99, 106
Leka kral: 56, 59, 87
Lekel karyesi: 303
Lemberaki Kapudan: 259, 265, 269
lenger: 90, 111, 112, 120, 125, 132, 133, 134, 136, 137, 142, 147, 150, 167, 168, 170, 181, 186, 195, 205, 207, 208, 209, 234, 235, 241, 254, 257, 258, 267, 272, 314
lenkoreta demir: 68, 240
lepâçe: 273, 279
Lesinova: 264
Lefl kal‘as›: 315, 324, 326
Lefla karyesi: 167
levâz›mât: 51
levend: 110, 128, 139, 266
levendât: 17, 112, 133, 139, 141, 146, 151, 165, 195, 219, 230, 231, 238, 259, 280, 282, 309, 310, 328, 350
levrek: 175, 273, 314
leylâk: 244
leyle-i Cum‘a: 76
leyle-i Esrâ: 14
leylek: 119
leylek bal›kç›llar: 84
Lezgi kavmi: 335
libâs: 31, 48, 89, 118, 142, 162, 174, 187, 200, 209, 248, 266, 269, 273, 276, 282, 291, 292, 302, 322
libâs-› fâhire: 12, 279
libâs-› gâziyân: 142
libâs-› gûnâ-gûn-› bintân-› nisvân: 322
libâs-› nâdire: 345
libâs-› nisvân: 291
libâs-› re‘âyâ: 174
libâs-› flemâ’il-i mahbûbe: 74
libâs-› tâ’ife-i zenân: 83
Libâs-› zenâne: 55
Libohova karyesi: 303
Libohovas›: 302
Lika: 206

liman: 36, 52, 65, 66, 67, 68, 90, 101, 107, 109, 111, 112, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 157, 160, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 180, 181, 191, 195, 196, 202, 204, 205, 207, 208, 209, 216, 218, 219, 226, 227, 228, 229, 231, 233, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 249, 250, 254, 255, 257, 258, 261, 262, 265, 266, 267, 269, 272, 273, 282, 283, 295, 296, 312, 314, 315, 326, 347, 351
liman a€as›: 163, 233, 272
liman burnu: 218
liman emîni: 176
liman hakk›: 147
liman kapudan›: 51, 233
liman kapusu: 166, 218, 219, 230, 231
liman kapusu (Anapol›): 164
liman kapusu (kal‘a-i Hanya): 172, 173
liman kapusu (kal‘a-i Kandiye): 185, 228
liman kethudâs›: 313
liman kullesi: 195, 208
limanc›k: 218, 243
liman-› Bal›badra liman›: 132
Liminoz: 257
Liminoz cezîresi: 257
limon: 100, 101, 111, 124, 127, 129, 132, 140, 143, 146, 149, 155, 162, 169, 175, 177, 239, 240, 244, 247, 279, 285, 286, 294, 297, 302, 310, 313, 314, 317
limon sulu flerbet: 166
limon suyu: 149
Linbet karyesi: 63
Lipova kal‘as› da€lar›: 89
lisân-› Ah›ryan-› Ç›tak: 36
lisân-› Âl-i Osmân: 163
lisân-› Arab: 339
lisân-› Arnavud: 86, 318
lisân-› Arnavudca: 273, 296, 298, 299, 305, 315
lisân-› Bulgar: 333
lisân-› Ça€atay: 18
lisân-› Ç›tak-› Yörükân: 84
lisân-› çingane: 41
lisân-› Efrenc: 122
lisân-› Ervâm: 162
lisân-› Etrâk: 151
lisân-› Fârisî: 2, 76
lisân-› Freng: 64, 113, 122, 140, 153, 154, 158, 242, 318, 328, 334
lisân-› ‹ç Manyata: 268
lisân-› Kabâb›ta-i M›s›r: 123
lisân-› K›ptî: 39, 40
lisân-› Latin: 56, 64, 79, 111, 123, 147, 154, 162, 163, 218, 328, 334
lisân-› Manya Rûmu: 268
lisân-› No€ay: 336
lisân-› Rûm: 48, 76, 85, 106, 111, 113, 123, 147, 152, 153, 157, 158, 162, 239, 266, 273, 277, 282, 293, 318, 328, 351
lisân-› Rûmca: 133, 138, 139, 147, 151, 167, 223, 264, 280, 287
lisân-› Rûs: 10
lisân-› S›rf: 338
lisân-› Süryân: 123
lisân-› Talyan: 113, 162, 311
lisân-› Talyan-› Freng: 141, 163, 167, 217, 223
lisân-› Tatar: 15
lisân-› Tatarca: 30
lisân-› Türkçe: 335
lisân-› Türkî: 330, 335
lisân-› Urûm: 156, 265, 269, 299
lisân-› Yahûdî: 74
lisân-› Yûnân: 56, 57, 119, 123, 237, 334
lisân-› Yûnânca: 32, 53, 54, 70, 123
lisân-› Yûnân-› Rûm: 123, 161, 163, 218, 233
lisân-› Yûnâniyân: 37, 44, 123, 334
Lisanyan nehri: 56
Lisariça mahallesi (Yanya): 289
Livadye: 104, 105, 106, 111, 148
Livadye a€as›: 111
Livadye da€lar› kal‘as›: 96
Livadye kal‘as›: 148, 149
Livadye liman›: 240
Livaziye nâm krale-i melike: 104
Livazya: 105
Loça mahallesi (Yanya): 289
lodos: 12, 68, 136, 236, 237
Lojnik nehri: 43
Lokmân: 345
Lokoz: 284
Loksad karyesi: 97
Lolat karyesi: 317
lonca: 126, 159, 281
lonca cem‘iyyeti köflkü: 304
lonca kasr›: 327
lonca köflkü: 164, 299
lonca köflkü ç›nâr›: 82
Lonca Köflkü (Elbasan): 322
Lonçat: 27, 28, 60, 96, 198, 241, 255
Londar: 140, 152, 153, 260
Londar da€lar›: 259
Londar kal‘as›: 153
Londar yayla€›: 152
Londraki (Rûm krallar›ndan): 153
londura: 75
londura çuka: 74, 89, 350
lonka: 153, 242
Lonka nehri: 151
Lonkanik kal‘as›: 153
Lopis karyesi: 295
Loroz çiftli€i: 284
Loroz de€irmenleri: 284
Losi cezîresi: 241
Lotrak adalar›: 240
Lözviçe karyesi: 84
lu‘bedebâz: 338
Luka (havâriyyûndan): 123
Lurva cezîresi: 276
luturyan: 137, 198
luturyan borular›: 185, 187, 195, 197, 203, 211
lüffân nâr›: 286, 310
lügat-i Yûnâniyân: 124
lüle: 71, 107, 293
lüle-i duhân: 78
Lütfî Pafla, Serdâr-› zafer-fli‘âr: 295

- M -

ma‘âdin anbârlar›: 207
Ma‘âdinus (Melik): 40
Ma‘arratü'n-nu‘mân: 122, 146
ma‘bedgâh: 25, 32, 33, 38, 51, 52, 54, 57, 58, 63, 68, 69, 70, 77, 85, 87, 88, 92, 93, 100, 109, 115, 117, 126, 129, 131, 142, 145, 154, 164, 171, 173, 177, 178, 190, 214, 223, 226, 227, 228, 253, 263, 272, 281, 287, 288, 289, 293, 300, 308, 320, 328, 329, 340, 341, 342, 343, 348
ma‘bedgâh-› Mesîh: 214
Macar: 30, 98, 255, 268, 334
Macar kral›: 19
Macaristân: 239, 321
Mâçîn: 37, 244, 255
Maçko karyesi: 338
Ma‘danus (Melik): 40
Madara karyesi: 25
ma‘den: 21, 84, 246, 257, 265, 311, 341
Ma‘den deresi: 341
Ma‘den nehri: 341, 344
ma‘den sular›: 341
ma‘den-i f›dda: 44
ma‘den-i hacer-i ‹stife: 107
ma‘den-i fleb-i zergerî: 341
ma‘den-i zift-i siyâh: 311
maft›l: 334
ma€ârâ: 107, 119, 126, 155, 161, 197, 199, 208, 238, 278, 311
Ma€âribe kavmi: 62
Ma€nisa: 44, 92, 184, 192, 217, 300
Ma€rib: 135, 142, 157
Ma€rib pâdiflâh› Sultân Mansûr: 265
Ma€rib Tarabulusu: 205
Ma€ribî Arablar: 274

Ma€ribîler: 273, 275
Ma€rib-zemîn: 115, 226, 240, 245, 246
mahabbetnâme: 27, 234
mahalle buk‘alar›: 38, 46, 58, 99, 106, 150, 164, 329, 333
mahalle eyneleri: 347
mahalle mesâcidleri: 36, 50, 54, 77, 80, 82, 85, 97, 100, 109, 110, 117, 126, 137, 139, 143, 228, 271, 275, 278, 289, 316, 328, 331, 336, 346
mahalle mezkitleri: 105, 340
mahalle zâviyeleri: 88, 161, 173, 294, 300, 313, 320, 332, 341
Mâhân vilâyeti: 18
mahâzin: 211, 230, 232, 342, 348
mahfel: 69, 71
mahfil: 223, 224
mâhî: 43, 47, 48, 49, 68, 74, 75, 78, 110, 139, 288, 292, 305, 309, 325, 326, 330, 341
mahkeme: 71, 91, 151, 153, 278, 281
mahkeme hânesi: 56
Mahkeme (kal‘a-i Elbasan): 320
Mahkeme mahallesi (Avlonya): 313
mahkeme sarây›: 155, 163
Mahkeme sarây› (Tekirda€›): 348
mahkeme-i fler‘-i Resûl-i mübîn: 214, 279, 300, 313
Mahmûd A€a: 6, 74
Mahmûd A€a (Abdurrahmân Pafla'n›n kardefli): 317
Mahmûd A€a çeflmesi (Kandiye): 229
Mahmûd A€a hammâm› (Kandiye): 228
Mahmûd A€a Kethudâs›: 72
Mahmûd A€a, Sadr›a‘zam kethudâs›: 188, 203, 213
Mahmûd A€a, Sekbânbafl›: 173
Mahmûd A€a, fiât›r: 29
Mahmûd Efendi câmi‘i (Karaferye): 82
Mahmûd Efendi, Üsküdârî: 229
Mahmûd Hân-› fiemhâl (Da€›stân pâdiflâh›): 255
Mahmûd Kethudâ câmi‘i (Kandiye): 231
Mahmûd Kethudâ çârsûsu (Kandiye): 230
Mahmûd Kethudâ hammâm›: 228
Mahmûd Kethudâ hammâm› (Kandiye): 231
Mahmûd Kethudâ-y› Sadr›a‘zam câmi‘i: 225
Mahmûd Pafla: 26, 111, 129, 256, 262, 311, 315, 318
Mahonya karyesi: 112
mahpûshâne: 67, 232
mahzar: 34
mahzen: 52, 90, 210, 211, 231, 232, 271, 337, 348
mâ-i cibîn: 331
mâ-i germâ: 101
mâ-i gülâb: 35
mâ-i müshil: 169
makâm-› ‹flrâk›yyûn: 121
makâm-› Meflflâ’iyyûn: 121
makara: 95, 185
makaral› a€aç köprü: 282
makaral› kantara: 313
makas: 218, 219
makas tabyalar›: 219
Makedon kal‘as›: 340
Makedon kral: 340
Makedonya: 51, 64, 114, 298, 326, 340
makreme: 17, 59, 83, 200, 243, 259
Makremeli câmi‘ (Siroz): 58
Maksûd, Dede fieyh: 62, 324
maksûre: 31, 51, 54, 55, 71, 73, 81, 106, 129, 139, 146, 149, 173, 223, 225, 226, 244, 273, 299, 309, 310, 316, 322, 329, 331
Maktelü'l-Hüseyn: 98
mâl defterdâr›: 130, 172, 233, 245, 256
Malatiyye: 60, 243, 309, 329
Malgara flehri: 94
mâl-› ganâ’im: 16, 19, 90, 102, 104, 130, 133, 134, 147, 151, 171, 178, 198, 282, 296, 311, 346
mâl-› hazâ’in: 17, 27
mâl-› hazîne: 147
mâl-› Kârûn: 39, 44, 180, 242, 337, 346
mâl-› pâdiflâhî: 311, 325
Mâlik Be€ (Alacahisâr Be€i): 176
Mâlik Eflter: 23
Mâlik Pafla: 182
Mâlikî mezhebi: 65
Malta: 86, 118, 129, 130, 141, 159, 167, 168, 171, 198, 216, 251, 257, 264, 265, 270, 315
Malta donanmas›: 65
Malta firkateleri: 130
Malta gemileri: 200
Malta kalyonlar›: 195
Malta kapudan›: 198
Malta kefltîleri: 130
Manalat mahallesi (kal‘a-i Ergiri): 300
manast›r: 45, 52, 65, 74, 95, 96, 120, 121, 125, 127, 136, 155, 156, 167, 169, 190, 195, 214, 217, 224, 239, 240, 241, 242, 243, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 306, 327, 328, 333, 334
Manast›r karyesi: 30
Manast›r, mahmiyye-i: 332
Manast›r sahrâs›: 333
Manast›r flehri: 331, 332
Mandalina kal‘as›: 204
mand›ra: 99
Mand›ra karyesi: 33
Mandina karyesi: 262
Mânî (Nakkafl): 27, 71, 107, 112, 115, 342
mankala (kahvede oynanan oyunlardan): 142
mank›r: 19, 34, 42, 135, 280
Mank›t: 14, 19
Mankortonya: 266
manlifke: 118, 267
manlifke flapka: 89, 137, 174
Manolaki (tabîb): 122, 165
Mansego (havâriyyûndan): 123
mans›b: 28, 39, 130, 257, 262
Mansûr Dede: 188, 208, 213
Mansûr, Sultân: 115, 153, 157, 169, 216, 241, 246
Mansûr-› Afrikî (Ma€rib-zemîn pâdiflâhlar›ndan): 226, 245
Mansûrlu: 14, 15, 16
mantar: 95
Mantilo adas›: 112
Manya: 130, 132, 139, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 159, 168, 170, 198, 205, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 275, 282, 292, 297, 311, 313, 320, 330, 345
Manya bo€az›: 153
Manya burnu: 168, 267
Manya da€lar›: 152, 154, 156, 169
Manya de€irmenleri: 261
Manya elçileri: 259
Manya fethi: 257
Manya firkateleri: 151, 157, 167
Manya gazâs›: 256, 258, 260, 331, 345
Manya gemileri: 168, 200
Manya gulâm›: 128
Manya kal‘as›: 128, 345
Manya kapudan›: 198
Manya k›zlar›: 128, 156, 269, 271
Manya kocalar›: 261
Manya kölesi: 269, 276
Manya liman›: 258
Manya muhâfazas›: 276, 279, 299, 307, 311, 312, 314, 317, 320, 331, 332, 345
Manya Rûmu lisân›: 268
Manya seferi: 258, 299, 331, 345
Manyata: 270
marankoz a€as›: 233
marankozân: 165
marankozbafl›: 172
Mar‘ayfl: 44, 63, 182, 197, 212, 339
Marçelin kenîsesi: 122
Mardin: 53, 89, 174, 212
Marg›l›ç: 96, 294
mâr-› mâhî: 68, 278, 292
Marican karyesi: 305
Marile kal‘as›: 35
Marina kal‘as›: 204

Mâriye (cariye ad›): 74
Mâriye câriye (Peygamberimizin han›m›): 41
Mariyecik: 275
Markafli da€lar›: 128
Marko halîfe (havâriyyûndan): 123
Marko Ravil: 215
Markonton kral (Karl›eli kral›): 234, 283
mart› kuflu: 173, 209
Martin, Girid kral›: 234, 283
Martin (‹krit kral›n o€lu): 234, 283
Martin kral: 234
martolos a€a: 85, 87
martolosân: 85, 88
martolosân a€as›: 65, 172, 327
marul: 166
Mârût: 232
marya câriyeler: 14, 15
marya defkeleri: 15
maryol: 309
Maryolo€lu sarây› (Anapol›): 164
Maryolo€ullar›: 163, 256
Marzivan efle€i: 2
Marziyye (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
maskata flehri: 334
Maskov: 1, 2, 6, 7, 9, 11, 13, 15, 27, 28, 29, 30, 31, 255, 256
Maskov elçisi: 27, 28
Maskov kral›: 18, 19, 20
Maskov seferi: 15, 16
Maslahat Depesi: 107
masrû‘ âdemler: 154
mastaba: 139, 273, 309
Maflkolor: 85
Maflkolor bâzâr›: 291
Maflkolor (köle ad›): 74
Maflkolor panay›r› kasabas›: 61, 96, 97
Maflkolor panayuru: 56, 98, 99, 146, 323
Mâtân ibn Feylekos: 51
matbah: 103, 104, 202, 285, 292
matbah-› azîm: 225
matbah-› imâret: 71, 103
matbah-› Keykâvus: 30, 34, 35, 73, 77, 88, 241, 244, 273, 280, 289, 312, 322, 338, 342, 344
matrakbâz: 338
Matya: 139
Matya nehri: 151
ma‘una: 181, 200, 201
Mâverâü'n-nehir: 18, 20, 51, 334
mavramoloz: 87
mavuna (gemi cinsi): 68, 102, 147, 175, 201, 211, 220
Mayak geçidi: 23
maymûn: 10, 134, 192
maymûnbâz: 338
mazgal: 148, 176, 219, 238, 265, 266
mazgal delikleri: 142, 144, 151, 203, 212, 230, 261, 262, 265, 281
maz›: 235
mecmere: 343
Mecnûn Baba, fieyh: 62
Mecnûn, kûh-›: 120
Me’cûc, sedd-i: 163, 218, 312
Mecûsî: 19, 234, 266
Mecûsîler kavmi: 106
meç flifller: 210
Meçova: 87
Medan fiar› Türkleri: 349, 350
Medâyin: 326
meddâhân: 73, 98, 323, 338
Medîne: 36, 48, 114, 212, 214, 245, 246
Medîne-i Münevvere vakf›: 105
Medîneli Dervîfl Sâlih tekyesi (Kandiye): 229
medrese: 19, 21, 26, 28, 31, 32, 33, 36, 38, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 54, 56, 57, 58, 61, 63, 71, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 87, 88, 90, 92, 97, 99, 101, 104, 105, 106, 112, 113, 114, 117, 129, 137, 138, 139, 140, 142, 150, 152, 153, 155, 156, 160, 161, 163, 168, 177, 178, 224, 226, 227, 229, 230, 263, 269, 271, 272, 275, 277, 278, 281, 283, 285, 290, 293, 294, 304, 305, 308, 313, 316, 320, 324, 326, 329, 331, 334, 336, 345, 347
medrese çad›rlar›: 180
medrese hücreleri: 223
medrese-i âlimân: 54, 109, 348
medrese-i hocagân: 340
medrese-i muhaddisân: 131, 289
medrese-i müfessirân: 100
medrese-i müfessirîn-i muhaddisîn: 164
medrese-i sûhtegân: 297, 305, 331, 332
medrese-i tâlibân: 93, 110, 278, 317, 339
meges: 98, 120
Me€ara kal‘as›: 122, 125
mehâzin: 295
Mehemmed A€a: 274
Mehemmed A€a, Ebu's-su‘ûdzâde: 273, 274
Mehemmed A€a, Ellidokuz: 184, 206
Mehemmed A€a, Kara: 33
Mehemmed A€a, Minkârîzâde fiafl› (Yeniçeri A€as›): 15
Mehemmed A€a, Semiz: 203
Mehemmed A€a, Yüzbir Koca: 184
Mehemmed Bâkî Çelebi: 13
Mehemmed Be€: 148, 318
Mehemmed Be€ (Basanya nâm müslim olan): 318
Mehemmed Be€ imâreti (Karaferye): 82
Mehemmed Be€, Yahyâ Paflazâde: 148, 149, 342
Mehemmed Buhârî: 24
Mehemmed Çavufl câmi‘i (Gördüs): 127
Mehemmed Çavufl mescidi (Yeniflehir): 90
Mehemmed Çelebi, Sarrâczâde: 7
Mehemmed Çelebi (Yaz›c›zâde Mehemmed Efendi zâdesi): 79
Mehemmed Dede: 101
Mehemmed Efendi: 21, 94
Mehemmed Efendi, Acem: 313
Mehemmed Efendi, Azîz: 94
Mehemmed Efendi câmi‘i (‹nebaht›): 272
Mehemmed Efendi, Çüyençi: 21
Mehemmed Efendi, Pîr: 311
Mehemmed Efendi, fieyh: 150, 176
Mehemmed Efendi tekyesi câmi‘i (‹nebaht›): 272
Mehemmed Efendi tekyesi (‹nebaht›): 272
Mehemmed Efendi, Vâ‘›z: 311
Mehemmed Efendi, Yaz›c›zâde: 79
Mehemmed Efendizâdeler sarây› (Belgrad): 307
Mehemmed efl-fiâmî, efl-fieyh: 138
Mehemmed efl-flehîr bi-ibni'n-Noktac›: 26
Mehemmed Geray Hân: 6, 7, 8, 11, 13, 16, 17, 20, 23, 25, 27, 29, 30, 188
Mehemmed Hân: 20, 25, 27, 36, 37, 97, 125, 126, 155, 156, 159, 172, 179, 214, 223, 253, 318, 327, 330
Mehemmed Hân, Ebü'l-feth: 37, 85, 87, 91, 96, 99, 100, 101, 104, 106, 107, 109, 111, 114, 119, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 135, 140, 151, 153, 154, 156, 158, 161, 162, 163, 232, 258, 262, 275, 284, 287, 292, 293, 311, 315, 318, 319, 324, 327, 330
Mehemmed Hân-› Râbi‘: 35, 151, 159, 215, 232, 236, 237, 262, 270, 317, 346
Mehemmed Kâdirî hânkâh› (Gaston): 137
Mehemmed Kethudâ câmi‘i: 216
Mehemmed Kethudâ mescidi (Yanya): 288
Mehemmed K›r›mî, fieyh: 94
Mehemmed Mirza: 17
Mehemmed Pafla: 5, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 24, 26, 28, 100, 237
Mehemmed Pafla, Defterdârzâde: 112
Mehemmed Pafla, Dervîfl: 24
Mehemmed Pafla, Elbasanl› Küçük: 294

Mehemmed Pafla, H›s›m: 317, 319, 321
Mehemmed Pafla, Kat›rc›zâde: 178, 184, 188, 192, 236
Mehemmed Pafla, Köpürlü: 31, 151, 188, 208, 305
Mehemmed Pafla, Küçük: 299
Mehemmed Pafla (Seydî Ahmed Paflazâde): 158
Mehemmed Pafla, Seydîzâde: 171, 184, 189, 193, 197
Mehemmed Pafla, Sokollu: 13, 27, 43
Mehemmed Pafla, Vanl›: 184, 188, 192
Mehemmed Pafla, Zileli Çavuflzâde: 237
Mehemmed Subafl› cisri: 303
Mehemmed (fiehzâde-i âzâde): 295
Mehemmed Toyranî, fieyh: 47
Mehmed A€a hammâm› (Selânik): 72
Mehmemmed, ‹brâhîm Hân o€lu: 280
mehter: 283
mehterbafl›: 306
mehterhâne: 51, 66, 80, 210, 219, 259, 289, 327, 331
mehterhâne kullesi: 281, 283
me'kelhâne: 32, 177, 224
me'kel-hâne-i müsâfirîn: 320
me'kel-i dâru'z-ziyâfât: 309, 320, 349
me'kel-i fukarâ: 82
me'kel-i imâret-i dâru'l-›t'âm: 337
Mekke: 36, 48, 98, 110, 114, 145, 212, 214, 245, 246, 298, 334
Mekre kazâs›: 36
Mekri kal'as›: 35
Mekri flehri: 36
meksûr top: 212
mekteb: 26, 31, 33, 36, 38, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 54, 56, 57, 58, 63, 71, 77, 80, 82, 85, 90, 92, 97, 99, 100, 101, 104, 105, 109, 110, 112, 113, 117, 127, 129, 131, 134, 137, 138, 140, 142, 145, 150, 152, 153, 155, 156, 160, 161, 163, 165, 168, 173, 175, 177, 178, 227, 229, 263, 269, 271, 272, 275, 277, 278, 281, 283, 285, 290, 293, 294, 299, 300, 304, 305, 308, 313, 329, 331, 333, 334, 336, 338, 340, 341, 342, 348
mekteb-i dâru't-ta'lîm: 339
mekteb-i püserân: 332
mekteb-i s›byân: 32, 38, 42, 54, 61, 93, 278, 317, 320, 331
mektûb: 1, 5, 17, 27, 28, 31, 36, 181, 182, 261, 267, 270, 274, 317, 335, 345, 346
me'kûlât: 17, 21, 46, 55, 60, 73, 75, 76, 83, 98, 103, 129, 132, 136, 159, 166, 168, 179, 181, 182, 194, 217, 232, 234, 235, 239, 246, 247, 248, 273, 286, 291, 292, 297, 302, 310, 314, 322, 330, 337
Mekü seddi: 31
melâ'ike-i Kerrûbiyân: 116
melâmiyyûn: 74
melek: 116
Melek ‹brâhîm Pafla câmi'i (Kandiye): 226
Melek ‹brâhîm Pafla çeflmesi (Kandiye): 228
Melek ‹brâhîm Pafla mektebi (Kandiye): 229
Melek ‹brâhîm Pafla sarây› (Kandiye): 230
Melik Gâzî câmi'i (Niksar): 308
Melik Mansûr (Afrika pâdiflâh›): 117, 169, 171, 223, 236
Melik Rac'îm: 50, 51, 64, 123, 326, 328
mellâhân: 135, 136, 295
mellâhân-› Karadeniz: 68
mellâhân-› kefltîbân: 135, 146
mellâhân-› tüccâr-› ummân: 119
Memet Befle: 202
Memi A€a hânesi: 84
Memi A€a sarây› (kal'a-i Elbasan): 319
Memi Baba Sultân tekyesi: 84
Memi Be€: 300
Memi Be€ buk'as› (kal'a-i Ergiri): 300
Memi Be€ çârsûsu (kal'a-i Ergiri): 300
Memi Be€ mahallesi (kal'a-i Ergiri): 300
Memi Be€ varoflu (kal'a-i Ergiri): 300
Memi Pafla: 303
Memi Pafla câmi'i (kal'a-i Ergiri): 300
Memi Pafla hân› (kal'a-i Ergiri): 301
Memi Pafla medresesi (kal'a-i Ergiri): 300
Memi Pafla mektebi (kal'a-i A€r›boz): 110
Memi Pafla ze'âmeti: 303
memleha: 122, 168
memlûk: 5, 29, 48, 170, 351
Memo A€a câmi'i: 25
Memo Be€ çiftlikleri (Delvinye Be€i): 299
Memo Be€o€lu Osmân Pafla: 299
Memo Pafla: 293
Memo Pafla hân› (Delvinye): 297
Memo Pafla sarây› (Delvinye): 297
Memo Pafla sarây› (kal'a-i Ergiri): 300
Mendel kenîsesi: 121, 122
Mendel manast›r›: 121
Mendî Efendi: 246
mendirek: 120, 130, 145, 166
mendirek kal'as›: 145, 163
mendirek kapusu: 166
mendirek kullesi: 144, 146
Mengli Geray Hân: 16, 20
menhûshâne: 31, 73
Menkirtim Hân: 16, 19, 20
Menkûb kal'as›: 20, 167
Menkûb kirmân: 18
Menlik kasabas›: 339
Menlik kazâs›: 61
mennîk: 339
Mentefle: 37, 217, 335
menzil bârgîri: 125
menzil emirleri: 346
menzil toplar›: 220
Menzile pirinci: 245
Merâm, bâ€-›: 54, 60, 75, 81, 89, 117, 179, 239, 241, 243, 263, 309, 332
Merâm yayla€›: 61
Merâm-› Aspuzu: 188
Merânkûfl: 216, 255
mercân: 4
Mercân (zengî Arab ad›): 83
Mercanos kasabas›: 101, 102
mercimek: 60, 127, 165, 322
merdüm-hisâr: 52, 56, 57, 62, 99, 105, 108, 111, 114, 125, 129, 130, 131, 134, 139, 141, 142, 143, 151, 154, 156, 162, 166, 239, 278, 305
meremmâtç› a€as›: 108
meremmâtç›bafl›: 233
merhem: 181, 187
Meriç nehri: 31, 33, 34, 341, 345
mermer: 32, 39, 53, 58, 68, 69, 70, 71, 84, 92, 108, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 121, 144, 145, 161, 169, 177, 224, 226, 228, 232, 256, 263, 270, 286, 288, 289, 312, 319, 335, 342
mermer direk: 122
mermer dîv kellesi: 231
mermer kafesler: 225
mermer kubbe: 53
mermer ma'deni: 84
mermer sandûka: 70, 79
mermer sütûn: 50, 109, 145, 146, 161, 225, 288, 308
mermer tafllar: 53
mermer-bür: 39, 53, 69, 108, 115, 116, 119, 177, 223, 232
mermer-i hâm: 54, 71, 84, 115, 117, 225, 293, 343, 344
mermer-i somâkî: 342
merrîh-i mâ'î: 118
Mersin nehri: 236
mertebânî: 17, 204
Mertire karyesi: 133
Mervân: 27
Meryem Ana: 64, 203, 207
Meryem Kad›n (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
Merzifon: 72

Mesâbih (kitap): 290
mesâvîhâne kahvehâneleri: 176
mescid (mesâcid): 21, 23, 24, 25, 30, 32, 33, 34, 36, 38, 42, 43, 44, 47, 50, 52, 53, 54, 56, 58, 61, 63, 71, 77, 78, 80, 82, 85, 86, 87, 88, 93, 97, 100, 101, 104, 109, 110, 111, 113, 117, 126, 127, 129, 131, 137, 139, 142, 143, 145, 152, 153, 155, 156, 160, 163, 164, 173, 175, 176, 177, 178, 180, 214, 228, 230, 245, 253, 263, 269, 271, 272, 274, 275, 278, 280, 281, 283, 285, 288, 289, 297, 300, 303, 305, 308, 316, 317, 324, 326, 327, 328, 329, 331, 333, 334, 336, 338, 339, 340, 342, 345, 346, 348, 351
Mescid-i Sahratullâh: 116
mescid-i flerîf: 32
Mesena cezîresi: 167
Mesîh: 119, 214, 216
Mesîh-i Enfâs: 321
Mesîhiyye: 64, 113, 120, 132, 156, 157, 167, 214, 234, 243, 253, 328
mesîregâh: 54, 55, 58, 60, 68, 81, 82, 83, 84, 86, 89, 93, 94, 100, 129, 132, 139, 143, 150, 159, 166, 177, 179, 225, 227, 229, 243, 273, 277, 278, 280, 285, 289, 291, 294, 307, 309, 310, 322, 323, 324, 330, 332, 333, 334, 337, 342, 349
mesîregâh-› Ahmed Pafla (Siroz): 60
mesîregâh-› Aynu'l-hayât (Elbasan): 322
mesîregâh-› bâ€-› Merâm Alî Pafla: 107
mesîregâh-› Çekebeni kayalar›: 309
mesîregâh-› Eyneb›nar› (Karaferye): 83
mesîregâh-› Liman: 273
mesîregâh-› Papas kasr›: 81
mesîregâh-› Tatarköy korusu (Yeniflehir): 89
Mesköv: 13
mesnevîhân: 71
Mesoya kazâs›: 121, 124, 167
meflâ‘il: 14, 98
mefl‘al: 187, 221
mefl‘ale: 209, 211
Meflâr›k (kitap): 290
meflâyih: 14, 15, 21, 26, 59, 68, 83, 88, 271
mefle: 33, 211, 284, 310, 322
meflelik: 332
mefleyistân: 156, 271, 325, 334
meflrûbât: 17, 21, 46, 55, 73, 75, 76, 83, 98, 103, 129, 132, 136, 159, 179, 181, 182, 194, 217, 234, 235, 239, 246, 247, 248, 273, 292, 297, 302, 314, 337, 349
Meflflâ’iyyûn, flehr-i: 119
meteris: 5, 6, 15, 114, 171, 174, 176, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 216, 222, 223, 224, 246, 249, 250, 251, 252, 281, 296
Meto (Elbasanl› ad›): 322
mevâcib: 196
mevkûfât: 211, 233
Mevlânâ tekyesi: 71
Mevlevî: 12, 181
Mevlevî dervîfli tennûresi: 174
Mevlevî Mehemmed Paflazâde: 341
Mevlevîhâne: 71, 88
Mevlevîhâne câmi‘i (Yeniflehir): 88
Mevlevîhâne kapusu (Selânik): 65
Mevlevîhâne (Selânik): 67
mevleviyyet: 65, 172, 214, 232
Mevlûd-› Nebî gecesi: 121
Mevzûne Kadu: 165
Meydân Baba Sultân: 76
meydân-› Arasât: 86, 184, 206
meydân-› haflr: 116
meyhâne: 72, 98, 146, 174, 180, 230, 282, 329, 338
meyhorlar: 72
meykede: 72, 146
Meykeli, Tercümânbafl›: 70
meyve: 34, 75, 160, 169, 234, 239, 241, 244, 247, 254, 291, 314, 329, 332, 338, 349
meyve a€açlar›: 242
Meyyit ‹skelesi (‹slâmbol): 9
mezâd-› sultânî: 181
mezâhib-i erba‘a: 16
mezâhib-i selâse: 65
mezâr tafllar›: 290
mezâri‘ât: 75
mezâristân: 20, 39, 110, 147, 160, 165, 166, 177, 186, 213, 221, 274, 277, 290, 294, 311, 335
mezârl›k: 290
mezkit: 38, 54, 56, 58, 70, 71, 105, 272, 308, 320, 340
mezkitgâh: 131
mezra‘a: 75
M›€d›sî tevârîh-i mu‘tebereleri: 63
m›€dis: 45
m›krâs: 187
m›krâsç› dükkânlar›: 127
M›s›r: 36, 37, 39, 40, 41, 44, 59, 67, 75, 92, 98, 110, 122, 185, 197, 205, 210, 212, 214, 215, 217, 226, 232, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 250, 255, 256, 310, 326, 335, 337, 338, 346, 347, 348
M›s›r askeri: 27, 184
M›s›r azîzi: 39
M›s›r be€i: 27, 183, 186
M›s›r bu€day›: 128
M›s›r cunûdu: 194
M›s›r çârsûsu: 72, 348
M›s›r çârsûsu (Selânik): 65, 67, 68
M›s›r fethi: 41
M›s›r gemileri: 68
M›s›r hasîr›: 141
M›s›r hazînesi: 17, 27, 35, 72, 86, 88, 98, 280, 323
M›s›r ‹skenderiyyesi: 204
M›s›r kettân› fitili: 210
M›s›r K›ptîleri: 42
M›s›r mans›b›: 314
M›s›r meliki: 40
M›s›r pâdiflâh›: 39
M›s›r paras›: 213, 248
M›s›r vezîri: 286
M›s›r yeniçerisi: 242
M›s›r yolu deryâs›: 205
M›s›rl›: 186, 192
M›s›rl› karavulu: 180
M›s›rl› kolu: 179
M›s›rl›o€lu: 133, 134, 137
M›srâyim: 335
m›zrak: 11, 12, 210
mi‘denüvâz: 349
midye: 63, 169, 267
miftâh: 147, 161, 207, 211, 270, 335, 345
Mihail: 119, 122
Mihal Be€, Gâzî: 30
Mihal kral-› dâll kenîsesi (Narda): 286
Mihalaki (Kapudan): 259, 265
Mihan: 119
mihmângâh: 60, 348
mihmânhâne: 280, 330, 336, 342
mihmânhâne-i Mesîhiyye: 156, 167
mihmânsarây: 24, 42, 46, 50, 60, 72, 117, 161, 165, 290, 295, 301, 326, 342, 348
mihmânsarây-› kârbân: 330
mihrâb: 23, 24, 25, 31, 33, 36, 38, 47, 49, 52, 54, 57, 58, 63, 68, 69, 71, 82, 85, 87, 90, 91, 92, 97, 99, 100, 101, 105, 106, 109, 111, 114, 116, 117, 126, 129, 131, 137, 145, 153, 155, 173, 178, 208, 216, 223, 224, 225, 226, 270, 271, 275, 288, 289, 297, 300, 307, 308, 313, 316, 319, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 336, 339, 347
mihrâb soffas›: 116
mihrâb-› câmi‘-i selâtîn: 54
mihrâb-› selâtîn-i mâzî: 68
Mihrimâh Bula: 74
Mîkâ’îl: 116
Mikat karyesi: 311
mîkâtl› musanna‘ sâ‘at: 303
Mikdâd: 298
Mikral (Cebel-i Elheme'nin o€lu): 298
Mila karyesi: 265

Mila liman›: 264
Milas flehri: 53
milel-i nasârâ: 73
milh: 243
Milofl Koblaki: 336
milota (Rûm defterdârlar›): 182, 223, 229, 230, 245
Miloz karyesi: 276
mi‘mâr: 139, 225, 244, 308
mi‘mâr a€a: 91, 107, 114, 125, 134, 143, 148, 154, 163, 172, 176, 233, 271, 280, 287, 299, 306, 313, 318, 327
Mi‘mâr Sinân (ibn Abdülmennân A€a): 67, 92, 144, 313
mi‘mârbafl›: 65, 130, 142, 321
mi‘mâr-› mühendisîn: 213
mi‘mâr-› selef: 77
mi‘mârî: 53, 57, 68, 99, 115, 308, 334, 342
minâre: 10, 25, 26, 32, 33, 69, 70, 85, 87, 88, 93, 109, 131, 134, 138, 141, 142, 149, 151, 152, 153, 154, 157, 160, 161, 163, 164, 167, 176, 178, 224, 225, 226, 263, 272, 275, 278, 281, 285, 288, 289, 292, 293, 294, 297, 299, 300, 303, 304, 308, 312, 313, 315, 316, 319, 320, 322, 326, 328, 331, 332, 333, 339, 340, 341, 348
minâre-i bâng-› Muhammedî: 32
minber: 38, 57, 69, 71, 92, 114, 115, 116, 131, 143, 208, 223, 224, 225, 226, 270, 288
Minor: 233
mîr: 148, 243
mirât-› dünyâ: 119
mîrî: 199, 213, 246, 277, 315, 333
mîrî anbârlar: 232
mîr-i Arab: 324
mîrî bal›k: 325
mîrî furûnlar: 186, 199
mîrî köyler: 318
mîrî kûhistân: 44
Mîr-i livâ: 104, 154, 181, 188, 198, 203, 210, 213, 214, 216, 217, 289, 318
mîrî mâl: 341
mîr-i mîrân: 109, 148, 164, 174, 179, 181, 185, 186, 187, 191, 193, 194, 197, 198, 203, 206, 209, 210, 213, 214, 216, 217, 223, 230, 245, 248, 250, 270, 279, 292
mîrî sarn›çlar: 160, 263
mîrî flab: 34
mîrlivâ: 65
Mirza: 6, 14
Mirza (Freng gulâm›): 128
Mirze (Tekirda€l› köle ad›): 350
Misalo kal‘as›: 241
Misalo kral: 241
Misalonka cezîresi: 242
misarya bal›€›: 326
Misbûy (cariye ad›): 74
Misehor (=Mizistre): 154, 155
Misehor vezîr: 154
Miselonka kasabas›: 277
Misine cezîresi: 49, 198
Misine donanmas›: 65
Misinehisâr: 49
Misistre kal‘as›: 153
Misistre (=Mizistre): 130, 132, 140, 152, 154, 155, 256, 259, 260
misk: 3, 35, 72, 78, 120, 146, 239, 248, 276, 280, 294, 314, 325, 334, 340, 343
misk-bû tütün: 340
misk-i Rûmî: 331
Mistir (=Mizistre): 154
misvâk: 343
mîfle: 338
Mitrepolid kilisesi: 73
Mitroviçse: 98
mîzân: 116
mîzân-› harîr emîni: 151
Mizistre: 130, 151, 152, 154, 156, 157, 161, 169, 170, 227, 259, 260, 261, 262
Mizistre alay be€isi: 260
Mizistre kad›s› niyâbeti: 154
Mizistre kal‘as›: 125, 154, 259, 262, 264, 270
Mizistre panayur›: 323
Mizistre sanca€› voyvadal›€›: 156
Mizistre sancak be€i: 154
mizmarât: 195
Modoniç kal‘as›: 96
Mo€ol kavmi: 335
Moha da€lar›: 128
Moholi karyesi: 258
molla (monla): 65, 87, 172, 181, 188, 214, 233, 271, 332
Moltan: 21, 86, 98
Monla câmi‘i (D›rama): 54
Monla Çelebi: 293
Monla Ganî Pafla: 5, 16
Monla Gürânî: 318
Monla sarây› hammâm› (Selânik): 72
Monlac›k Efendi: 33
Monti kal‘as›: 167
Mora: 45, 51, 61, 85, 91, 96, 99, 101, 104, 125, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 148, 153, 158, 161, 162, 167, 168, 169, 170, 171, 174, 182, 212, 216, 227, 236, 248, 253, 256, 258, 261, 262, 274, 277, 280, 291
Mora alaybe€isi ze‘âmeti: 133
Mora askerîsi: 130
Mora a‘yân›: 168
Mora cezîresi: 120, 122, 129, 138, 140, 149, 157, 158, 163, 168, 238, 258, 298
Mora Kasrosu: 169
Mora Kastel'i: 129, 130
Mora paflas›: 129, 130, 143, 163
Mora paflas› voyvadal›€›: 153, 161
Mora paflas›n›n hâss›: 137
Mora sanca€› voyvadal›€›: 129, 161
moran: 71, 115, 189, 223, 288
moran câm: 68, 225, 228, 293
Moran flehri: 189
Morava sahrâs›: 309
mortat: 217, 220
Mostar köprüsü: 82, 285
Moton: 67, 99, 128, 130, 135, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 166, 215, 222, 261, 267
Moton firkateleri: 270
Moton kâ’immakâm›: 148
Moton kal‘as›: 51, 85, 91, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 152, 166, 265, 274, 280
Moton liman›: 147
Moton zeytûnu: 36
mu‘âf [u] müsellem: 245, 327
mu‘allimhâne-i s›byân-› ebced-hân: 297
Mu‘âviye: 291, 301, 302
mu‘avvezeteyn: 10, 284
mudhikân: 338
Mudunuç: 101, 102, 103, 104
mu€-pîçe: 156, 241
muhaddis: 329
muhâfazac›: 90, 185, 284, 289
muhâfazac› askerler: 172, 175, 181
muhâfazac› cüyûflu: 237
muhâf›z pafla: 248
muhâf›zân: 90
Muhammed bin ‹shak: 115
Muhammedî câmi‘i: 69
Muhammedîler: 335
Muhammediyye kitâb›: 79
Muharrem Pafla: 85
Muharrem Pafla câmi‘i (Alasonya): 85
Muharrem Pafla câmi‘i (Yeniflehir): 88
Muharrem Pafla vakf›: 85
muharrir: 86
muharrir be€: 245
muharrir defterleri: 223
muharrir efendi: 242
muhâsara: 33, 46, 64, 76, 94, 106, 107, 126, 145, 147, 148, 149, 160, 163, 164, 171, 173, 176, 181, 183, 185, 220, 221, 222, 231, 248, 249, 262, 274, 277, 281, 304, 306, 307, 311, 346, 351
muhâsebeci: 233

muhass›l: 125, 130
muhattem harîr kuflaklar: 282
muhibb-i Hânedân: 302, 314
Muhtâr Be€ çiftli€i: 311
muhtesib: 24, 25, 34, 37, 42, 44, 46, 47, 49, 54, 62, 76, 86, 90, 91, 97, 99, 101, 106, 130, 139, 142, 158, 162, 271, 273, 275, 277, 280, 306, 313, 336, 338, 339, 347, 349
muhtesib a€a: 51, 57, 65, 81, 85, 87, 91, 105, 107, 114, 125, 134, 137, 143, 148, 154, 163, 172, 176, 181, 232, 233, 271, 286, 287, 296, 299, 318, 327
muhtesib A€a kubbesi: 290
muhtesib a€a niyâbeti: 65
muhtesib hâkimisi: 339
muhtesib nâ'ibi: 87, 233, 318
muhtesibhâne: 232
Muhyî Çelebi, Hakîm: 321
Muhyiddîn Baba Tekyesi: 26
Muhyiddîni'l-Arabî: 216
Muhz›r Mustafâ A€a sarây› (Tekirda€›): 348
Mujikkirmân: 11, 29
Mukaddem (Gulam ad›): 59
mukallidân: 73, 98
mukarnas san'atlar: 113
mukarrernâme: 346
mukâta'a: 168, 172, 233, 243, 315
Mukavk›s, Melik (M›s›r meliki): 40
Mukbil (Gulam ad›): 59
mukîm namâz›: 214
mûm: 209, 210, 211, 221
mûm ya€›: 211
Mumcuzâde câmi'i (Avlonya): 313
Mumcuzâde mahallesi (Avlonya): 313
Mumcuzâde tedrîsi (Avlonya): 313
mûr: 120
Murâd A€a câmi'i (Yeniflehir): 88
Murâd A€a, Sürsat a€as›: 170
Murâd A€a (Yeniçeri A€as›): 176
Murâd Baba: 79
Murâd Be€: 335
Murâd Çelipa mahallesi (Belgrad): 306, 307, 308
Murâd Çelipa mektebi (Belgrad): 308
Murâd Day›: 165
Murâd Hân: 25, 87, 305, 327, 335, 336, 343
Murâd Hân Gâzî-i Evvel câmi'i (Karaferye): 82
Murâd Hân, Hudâvendigâr Gâzî: 66
Murâd Hân mütevellîsi: 49
Murâd Hân-› Evvel, Gâzî Hudâvendigâr: 25, 26, 30, 42, 51, 54, 56, 57, 62, 64, 76, 80, 85, 335, 340, 343
Murâd Hân-› Râbi': 39, 44, 120, 143, 266, 330
Murâd Hân-› Sâlis: 135, 141, 142, 144, 145, 262
Murâd Hân-› Sâlis câmi'i (Moton): 145
Murâd Hân-› Sânî: 81, 87, 327
Murâd Pafla câmi'i (Belgrad): 308
Murâd Pafla, Kara: 308
Murâd Pafla, Kayseriyyeli Dilâver Paflazâde: 237
Murâd Pafla sarây› (Yanya): 289
Murâd Paflazâde, Vezîr: 171
Murâdiyye anbârl›€›: 49
Muradl› karyesi: 24
murassa'ât: 17
mur€ân: 47, 55, 58, 105, 279
mur€ân-› hezâr-› hezârân: 55
mur€ân-› hofl-elhân: 83
mur€ân-› nevâ-sâz: 83
mur€-› bâz toykun: 4
mur€-› hevâyî: 209
mur€-› semender: 131, 178, 187, 192, 209, 218, 223, 254
mûr-› mâr: 180
Muri: 49
Muri melike (Feylekos k›z›): 49
Mursal Baba: 33
Murtazâ Be€: 331
Murtezâ Alî Efendi (kad›'asker): 5, 13, 18
Mururânlik (Nakkafl): 71
Mûsâ A€a: 99
Musâ A€a câmi'i evkâf›: 275
Mûsâ A€a mescidi (kal'a-i A€r›boz): 109
Mûsâ Baba: 76
Mûsâ Çelebi: 31, 33, 36, 37, 82
Mûsâ Çelebi karyesi: 36, 37
Mûsâ Çelebi (Y›ld›r›m Bâyezîd Hân o€lu): 36
Mûsâ, fir'avn-i: 40
Mûsâ, Hazret-i: 30, 39, 40, 41, 77, 200
Mûsâ Kâz›m: 343
Mûsâ Pafla câmi'i evkâf›: 241
Mûsâ Pafla sarây› (kal'a-i Hanya): 173
Mûsâ R›zâ, ‹mâm: 102
musâhib: 191, 192, 193, 275
musâhibe: 27
Musâhib-i fiehriyârî: 191
musallâ: 70, 83, 313
musallâgâh: 83
musallâ-y› ibâdetgâh: 322
musallâ-y› namâzgâh: 155
musanna' bez: 140
musanna' minâre: 69
musannifîn: 74, 309
musannifîn-i flâ'irân: 59, 321
Mûsevî: 266, 344
mûs›kî-flinâs zurnazan mehteri: 283
musikâr (müzik aleti): 60, 98
Musl› Befle, yeniçeri: 34
Musli (köle ad›): 165
Muslihiddîn Efendi câmi'i (flehr-i Livâdiyye): 105
Muslihiddîn mahallesi (flehr-i Livâdiyye): 105
Muslihiddîn Sultân, fieyh: 62
Muslu A€a: 97
Mustafâ A€a, Çelebi Kethudâ: 39
Mustafâ A€a, Kundakç› (Yeniçeri A€as›): 184
Mustafâ A€a, Muhz›r: 348, 350
Mustafâ A€a sarây› (kal'a-i Elbasan): 319
Mustafâ A€a sarây› (Karaferye): 82
Mustafâ A€a, Sofyal› fieyhzâde: 338
Mustafâ Be€: 110
Mustafâ Be€ câmi'i: 109
Mustafâ Be€efendi, Defterdârzâde Kapucubafl›: 288
Mustafâ Çavufl câmi'i (Aydonat): 293
Mustafâ Çelebi, Düzmece: 35
Mustafâ, Çelebi fiehzâde: 92
Mustafâ Çelebi (Y›ld›r›m Bâyezîd Hân o€lu): 35
Mustafâ Efendi: 125
Mustafâ Efendi câmi'i (Yanya): 289
Mustafâ Kethudâ (Abdurrahmân Pafla'n›n day›s›): 317
Mustafâ Pafla: 138, 163, 165, 256, 318
Mustafâ Pafla, B›y›kl›: 174, 193, 218
Mustafâ Pafla câmi'i: 133
Mustafâ Pafla câmi'i (A€r›boz): 110
Mustafâ Pafla câmi'i (T›rhala): 93
Mustafâ Pafla, Cânpolâdzâde: 120
Mustafâ Pafla, Kaplan (Kapudan): 158, 170, 171, 181, 182, 184, 187, 189, 194, 195, 197, 199, 204, 208, 213, 219, 224, 229, 237, 248, 251, 253, 254, 289
Mustafâ Pafla, Kara (Edirne kâ'immakâm›): 6, 27, 30, 44, 112, 172, 188
Mustafâ Pafla karyesi: 133
Mustafâ Pafla, Koca: 50, 58, 62, 138, 287
Mustafâ Pafla, Palak: 258
Mustafâ Pafla, P›lak (Kapudan): 295
Mustafâ Pafla sarây› (Yanya): 287, 289
Mustafâ Pafla, Tavukçu: 242
Mustafâ Pafla tekyesi (Siroz): 58, 61
Mustafâ Pafla (Yeniçeri A€as›): 305
Mustafâ, fiehzâde: 35
Mustafâ Voyvada câmi'i (flehr-i Livâdiyye): 105
Mustans›r Billâh: 298
Musta's›m Billâh: 19
Musul: 40, 44, 212
Muflka câmi'i (Belgrad): 308
muflkat: 180, 185, 187, 200, 202
muflkat tüfeng: 254

muflmula: 246
Mufltal› suyu: 341
Mufltal› yaylas›: 341
mutâf: 267, 307, 317, 332
mutallâ destâr: 350
mutalsam: 61, 62, 108, 111, 119, 145, 165
mu‘temed a€a: 280
mu‘temed bafl›: 65, 172, 272
mutlak hâkim: 81
mutr›bân: 55, 73, 98, 290, 323, 338
muvahhidîn: 249
muvakk›t: 87
muz a€açlar›: 244
mübâhase-i ilm-i fler‘iyye: 17, 58, 309, 328, 342
mübâhase-i ulûm-› fler‘iyye: 83
mübâflir: 65, 182
Mübeflflir (Tekirda€l› köle ad›): 350
mücâhidân: 184, 249
mücevher kanâdîller: 117
mücevher tafll› takye: 266
müderris: 290, 308
mü’ellifîn: 74, 309
mü’ezzin: 10, 269, 287
mü’ezzinân: 68, 87, 208, 209, 223, 225, 226, 319
mü’ezzinân mahfili: 57, 208, 226
Müezzinzâde Kapudan Pafla: 277
Müftî: 65, 107, 114, 141, 273, 275, 294, 332, 339
Müftî câmi‘i (Karaferye): 82
Müftî Mes‘ûd Efendi mektebi (‹nebaht›): 272
mühendis: 53, 67, 69, 115, 126, 223, 244, 288, 327
mühendis-i mi‘mârî: 66
mühimmât: 293
mühr-i Süleymân: 142
mühür: 27, 39, 160, 178
müjdeciler: 212
müjdenâme: 210
mülûk-› nasârâ: 214
müncî: 29
müneccim: 28, 44, 47, 59, 74, 110, 122, 165, 170, 247, 310, 322, 349
münflî: 248
mürâsele: 34
mürde-i nasârâ-y› orducuyân: 217
mürekkeb: 200, 244
mürekkeb a€ac›: 244
mürg-bâz: 30
mürtezika: 224
Mürvetli karyesi: 24
müsâfir yorganlar› ve döflekleri: 292
müsâfirhâne: 34, 43, 272
müselles-i fler‘î: 75
müselles-i fler‘iyye: 166
müsellesü'fl-flekil: 325
müselmân destâr›: 89
Müselmânl› karyesi: 49
Müsemmâ (köle ad›): 165
müskirât: 75
Müslim (kitap): 290, 348
müstahf›zân: 176, 178
müflâvere haymesi: 204
müflebbek bostân: 123
müflîr-i mufahham: 179, 253
müflk: 174
müflk-i rûmî: 120, 158
müfltak›yyûn: 199
müteaddid: 31
müteferrika: 7
müteferrikagân a€alar›: 185
mütevellî: 34, 38, 43, 44, 51, 56, 78, 81, 86, 97, 340
müverrih: 17, 40, 83, 112, 113, 119, 158, 211, 278, 320, 334, 340
müverrihân-› Âl-i Osmân: 143
müverrihân-› Freng: 132
müverrihân-› Latin: 167, 174, 293, 315
müverrihân-› nasârâ: 113
müverrihân-› Rûm: 61, 64, 98, 131, 169, 218, 347
müverrihân-› Rûm Yanvan: 110
müverrihân-› Rûm Yûnân: 56
müverrihân-› Yûnân: 104, 154
müverrih-i Latin Ban: 326
müverrihîn-i Latin: 305, 318, 326
müverrihîn-i millet-i K›ptî ‹drîsiyye: 113
müverrihîn-i Rûm: 87
müverrihîn-i Rûm Yanvan: 271
müverrihîn-i Yûnân-› Rûm: 63
Müyesser (Gulam ad›): 59
Müzakiyye kazâs›: 306, 318
Müzakiyye sahrâs›: 307, 309, 315
müzehheb hatt: 270

- N -

Nâblûs flehri: 64
nacak: 149, 282
nâdî: 209, 247, 317
Nadin kal‘as›: 206
Nâhiye nâ’ibi: 47, 137
nâ’ib: 42, 43, 87, 97, 111, 258
nâ’ib-i kad›: 42
nâ’ib-i fler‘î: 43, 255
nakîb: 141, 143, 294
nakîb-i flürefâ: 114
nakîbü'l-eflrâf: 24, 25, 34, 37, 42, 46, 49, 51, 54, 57, 65, 81, 85, 87, 91, 97, 99, 105, 125, 137, 148, 154, 163, 172, 176, 181, 233, 280, 286, 287, 296, 299, 305, 318, 327, 336, 346
nakîbü'l-eflrâf kâ’immakâm›: 347
nakkâre: 194, 203, 343
nakkâflân-› üstâdân: 71
Nakkâfll› (Küçük) karyesi: 29
nakfl-› bûkalemûn: 4, 62, 69, 70, 71, 75, 83, 95, 112, 114, 115, 116, 120, 204, 210, 223, 224, 225, 226, 228, 232, 300, 309, 342
nakfl-› nigârhâne-i Çîn: 279, 309, 338
Nakflivân: 15, 16
Nâkûrâ bo€az›: 264
nâkûs: 91, 115, 134, 185, 187, 193, 195, 197, 203, 309
nâkûs erganonlar›: 194
nâkûshâne: 190
na‘l: 7, 52, 280, 340
na‘lbend: 7, 340
na‘lin-i flerîf: 343
Nâliflî (flâir): 302
namâzbozan: 169
namâzgâh: 83, 87, 93, 118, 153, 176, 285, 289, 290, 294, 313, 316, 322
Namâzgâh (kal‘a-i Ergiri): 300
Namâzgâh kapusu (kal‘a-i Ergiri): 299, 300
namâzgâh (Karaferye): 83
Namâzgâh mahallesi (Yanya): 289
Namâzgâh meydân› (kal‘a-i Ergiri): 299
Namâzgâh musallâs› (Siroz): 58
nâme: 19, 179, 189, 259
nân: 73, 77, 199
nâne: 349
nânpâre: 191, 290, 330
nâr: 36, 63, 83, 89, 101, 129, 140, 162, 166, 169, 174, 239, 240, 246, 247, 286, 294, 297, 302, 304, 313, 317
nâr a€ac›: 143, 286
nâr çiçe€i: 244
Narda: 234, 279, 280, 283, 285, 286, 291
Narda cebeli: 286
Narda da€›: 101
Narda kal‘as›: 285
Narda flehri: 126
nârenc: 127, 140, 143, 149, 240, 286
nasârâ: 37, 47, 76, 121, 125, 132
Nasârâ Kumâmesi: 266
nâs›h: 94, 223
Nasova kal‘as›: 128
Nasûh Be€ hân›: 32
Nasûh Be€ imâreti: 32
Nasûh Be€ mescidi: 32
Na‘tî Çelebi: 350
navluncu: 348, 349, 350
Navurdere: 30
nây (müzik aleti): 60
Nazarete: 238, 245
nazarete dubas›(?): 185

Nazarete liman›: 171, 195, 245
nazargâh hammâm› (Marzifon): 72
Nâzilli inciri: 223
neberdân: 181
neccâr: 71, 181, 213, 256, 257, 262, 270
neccâr-› kefltîbân-› marankozân: 165
necef: 68, 71, 223, 225, 228, 288, 293
necef âvîze-i maslûbât: 223
Necmî Efendi, fieyh: 62
Nefes Dede: 35
Nefes Sultân: 34, 35
nefîr: 11, 16, 103, 198, 203, 343
nefîr-i r›hlet: 7, 28, 170, 174, 254, 255
neft: 114, 187, 195, 209, 211, 246
neft ya€›: 211
neftli gülleler: 211
nehb ü gâret: 19
neheng: 116
Nehravis: 39
Nemrûd, âtefl-i: 115, 131, 178, 180, 187, 192, 201, 209, 218, 222, 223, 250, 251, 254, 255
Nemrûd, sedd-i: 223
Nemse: 30, 98, 343
Nemse çâsâr›: 27, 196, 198, 215
Nemse kral›: 19, 27
nerdübân: 68, 71, 78, 116, 127, 145, 159, 163, 168, 174, 219, 220, 221, 222, 231, 287, 299, 300, 307
nergis: 120, 244, 331
nerre-i dîv-i Süleymânî: 249
Nevrekop kasabas›: 61
Nevrûz kal‘as›: 6, 7, 17
Nevrûz Mirza: 6
Nevrûz Mirza No€aylar›: 5
Nevrûzeli: 3
nevrûz-› Hârezmflâhî: 14, 55, 98, 210, 302, 323, 338
nevrûz-› sultânî: 55
neyistânl›k: 43
nezerât: 45, 229, 344
nezerâtlar: 243
nigâhbân: 66, 67, 108, 126, 148, 152, 159, 172, 219, 281, 313
Nigâre (cariye ad›): 74
nigârhâne-i Çîn: 279, 287, 309, 320, 338
Nigebol›: 15, 17, 84
Nihâvend, kûh-›: 339
nikâb: 59
Nikola: 122
Niksâr: 63, 308
Nikflik: 206
Nîl: 98, 338
Nîl gemisi: 210
nilüfer: 244
Nisi karyesi: 151
Nisîbîn, flehr-i: 40
niflaburnus: 282
Niflikköy sahrâs›: 152
niflîmen: 81
niflîmen soffa: 273, 322
niyâbet: 53, 54, 65, 97, 99, 274, 275, 326, 331
No€ay: 1, 3, 4, 5, 6, 8, 16
No€ay alaflalar›: 6
No€ay atlar›: 21
No€ay lisân›: 336
nohud: 60
nohudlu çörek: 310
nohudlu simid: 322
Noktac› medresesi: 26
Nomçin karyesi: 265
Nova: 206
Novaborda: 44, 45
Noval› Be€: 27
Nûh, Hazret-i: 218, 335
Nûh Tûfân›: 62
nukebâ: 74, 107
nukûfl-› ruhâm: 92
nukûfl-› timsâl-i garîbe: 232
nûreddîn: 13, 15, 21, 30
Nûreddîn Efendi câmi‘i (Vodina): 80
Nûreddînzâde Efendi: 94
nübüvvet-i risâlet mührü: 64
nücebâ: 74
nücûm: 119, 128, 234, 280, 310, 335
Nücûm-› fünûn: 335
nüdemâ: 234
nühâs-› hâlis: 309
nüzûl a€as›: 163
Nüzûl Emîni: 202
nüzûlât emîni: 256
nüzülât tekâlîfleri: 76

- O -

Oburça: 206
ocak a€alar›: 198, 204, 207, 210, 230, 245
ocak çavufllar›: 207
ocak kireçleri: 213
odabafl›: 184, 217, 233, 348
odun: 126, 292, 342
Odvina: 206
Ofçabolu: 76
Ofçapoli ovalar›: 333
o€lak: 44, 73, 169
o€lan bâzâr›: 231
o€uz tâ’ife: 337
Ohri: 45, 65, 270, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332
Ohri bal›€›: 325
Ohri be€i: 325, 330, 331
Ohri bo€az›: 325
Ohri buhayresi: 325, 326
Ohri emîni: 332
Ohri gölü: 292, 310, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332
Ohri kal‘as›: 325, 327, 331
Ohri nâm hakîm: 326
Ohri nâm kral: 325, 328
Ohri sahrâs›: 329, 330
Ohrîzâde: 326, 328, 330, 331
Ohrîzâde Be€cü€ez: 329, 331
Ohrîzâde câmi‘i (Ohri): 326, 328
Ohrîzâde hammâm›: 329
Ohrîzâde hayrât›: 326
Ohrîzâde mahallesi: 328
Ohrîzâde mektebi: 329
Ohrîzâde mihmândâristân›: 330
Ohrîzâde sarây›: 329
Ohrizâde ziyâfeti: 330
ok: 3, 9, 23, 108, 188, 189, 195, 210, 246, 298, 319
Ok at›c›lar tekyesi (Kandiye): 229
ok menzili: 146, 190, 226, 257, 263, 265, 267, 277, 297, 302
ok meydân›: 229
okçular: 320
Okçular çârsûsu (Elbasan): 321
Oksoromeroz kazâs›: 278
Olan: 14
Or A€z›: 19, 21
Or kal‘as›: 19, 21, 22
ordu: 76, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 208, 209, 214, 215, 236, 248, 258, 259, 260, 261, 262, 264
ordu a€as›: 186
ordu emîni: 256
ordu kad›s›: 256
ordu kethudâs›: 181
ordu mollas› nâ’ibleri: 210
ordu muhtesib a€as›: 181
ordu nâ’ibi: 181
ordu subafl›s›: 181, 260
ordu fleyhülislâm›: 188
Ordubar: 329
orduc›yân: 181
ordu-y› bâzâr: 213, 337
ordu-y› hümâyûn: 179, 181, 194, 251
ordu-y› ‹slâm mollas›: 210
Orfan: 42, 48, 53, 61
Orfan nehri: 42, 43, 340
Orhân Gâzî: 33, 34, 49, 64, 84, 343, 346, 347, 351
orman: 4, 5, 6, 7, 8, 50, 284
ormanistân: 5
Ormanol vezîr: 234
orsa bayrak: 133, 146, 185, 195
orsa haçl› bayraklar: 201
Orsolis kal‘as›: 169

Orsolis köyü: 169
Orta câmi‘ evkâf›: 333
orta çavufl: 184
orta hisâr dizdâr›: 65
Orta mahalle (Yanya): 287
Oruç Pafla medresesi: 32
Oruç Pafla mescidi: 32
Orudere: 23
Osmân A€a: 29
Osmân A€a, Kara: 319
Osmân A€a mescidi (kal‘a-i A€r›boz): 109
Osmân Baba, Gâzî: 341, 342, 343, 344
Osmân Baba tekyesi: 341, 344
Osmân Bal›, Gâzî: 343
Osmân Be€, Kara: 309
Osmân Be€ sarây› (kal‘a-i Ergiri): 300
Osmân Pafla: 52, 307
Osmân Pafla, Diyârbekirli Hattât Niflânc›: 51
Osmân Pafla sarây› (Belgrad): 307
Osmân Paflazâde sarây›: 11
Osmân, Sultân: 33
Osmân fiâh: 92, 93, 94
Osmân fiâh câmi‘i (T›rhala): 92, 94
Osmân fiâh hammâm› (T›rhala): 93
Osmân fiâh imâreti (T›rhala): 93
Osmân fiâh medresesi (T›rhala): 93
Osmân fiâh (T›rhala): 93
Osmânc›k: 133, 319
Osum, kûh-›: 309
Osum nehri: 309, 310
Ofltrova: 79, 96
ot a€alar›: 14
ota€: 23, 175, 260, 261
otak-› nüh-tâk: 180
otluk: 3
Otyar›k: 22, 23
Ovac›k kasabas›: 101
Ovac›k sahrâs›: 245
Oyal›gur karyesi: 55
oymak sâhibi: 298
oymal› tavan: 115

- Ö -

öksüz kemer: 115
Öksüz tabya: 222
Ömer A€a: 8, 326
Ömer A€a câmi‘i (Yeniflehir): 88
Ömer A€a çiftli€i: 8
Ömer A€a, Ocak imâm›: 184
Ömer A€a Zâ‘im: 332
Ömer A€a ze‘âmeti: 333
Ömer Be€: 101, 104
Ömer Be€ câmi‘i (kasaba-i Cum‘a): 99
Ömer Be€ câmi‘i (flehr-i Livâdiyye): 94, 105
Ömer Be€ câmi‘i (T›rhala): 93
Ömer Be€ câmi‘i (Yeniflehir): 87
Ömer Be€, Gâzî: 101, 104, 106
Ömer Be€ hammâm› (T›rhala): 93
Ömer Efendi câmi‘i (‹nebaht›): 272
Ömer (Frans›z mühtedi): 202
Ömer, Hazret-i: 40, 179, 216, 226, 236, 247, 298, 324
Ömer ibn Abdülazîz: 298
Ömer Sofî: 30
ördek: 3, 4, 46, 78, 195, 330
Örenli karyesi: 26, 29
Ösek bâzâr›: 291
Ösek panay›r›: 98
Öflr-i aded-i a€nâm: 78
öflr-i mâhî: 326
öflr-i sultânî: 48, 89, 131, 205, 231, 247, 260, 325, 337, 349
Öteyaka câmi‘i (Vodina): 80
Özbek Hân: 20
Öziçe karyesi: 83, 84
Özü: 23, 29
Özü kal‘as›: 22, 188
Özü muhâf›z›: 23, 24
Özü nehri: 4, 20, 22
Özü serhaddi: 312

- P -

pâbuç: 30, 59, 89, 107, 118, 142, 162, 174, 248, 266, 281, 314, 322
pâbuççu: 281, 286
paçar›z: 221
paçar›z direkleri: 192
paçavra: 211
Padra karyesi: 111
Padre, kehene-i: 233, 310
pagurya (deniz mahsulü): 267
Pakriçse: 206
pala b›çak: 110, 128, 149, 162, 273, 291, 330
palamar: 95, 140, 211
palam›d (bal›k cinsi): 175
palamid (bitki): 265
palanka: 176, 304
palasanta (a€aç cinsi): 244
Palatis: 40
palavra (gemi parças›): 201
pâlheng: 103
pâlheng-i Mûsevî: 344
Palike liman›: 136
Palokasr› burnu kal‘as›: 241
Palonda burnu: 243
Palor câmi‘i (kal‘a-i Ergiri): 300
Palor mahallesi (kal‘a-i Ergiri): 300
Palor mektebi (kal‘a-i Ergiri): 300
palpa ve alesta firkate: 137
Palu (Evliya'n›n köpe€i): 2
pâlûde: 120, 314
Paluziye: 135
Panayot, Tercümânbafl›: 204
panayur (=panay›r): 56, 86, 98, 99, 146, 270, 291, 303, 326, 337
Pandalonya karyesi: 264
Pandoradol [Pantokrato] deyri: 45
pandur a€as›: 327
Pan›grad: 231
Pan›grad kapusu (kal‘a-i Kandiye): 179, 182, 183, 219, 223, 228, 229, 231
Pan›grad Kapusu tabyas›: 192, 212, 218
panzehir: 61
Papa: 207, 251
Papa bayra€›: 207
Papa donanmas›: 65
Papa gemileri: 200, 207
Papa kad›rgalar›: 207
Papa kalyonlar›: 195
papadya çiçe€i: 44, 195
Papamonta kitâb›: 233
papas: 44, 45, 51, 94, 95, 96, 115, 121, 124, 156, 198, 206, 230, 234, 243, 259, 262, 263, 264, 266, 267, 286, 328, 333, 334, 340
Papas çeflmesi: 177
papas gulâmlar›: 121
Papas karyesi: 341
Papas kasr›: 81
Papas kuyusu: 39
papasnâme: 45
Papayoroz: 90
pâpuççu mufltas›: 272
parankona: 100
parankona çuka: 165, 266, 291
parankona gö€üslük: 266, 282
Pârepârezâde, el-Mevlâ: 94
Parga iskelesi: 290
Parga kal‘as›: 96, 295
Paris: 343
parmakl›k: 249, 250
parmakl›kl› mastabalar: 279
Parmaks›z Hac› mescidi (‹nebaht›): 272
pars: 116
Partani derbendi: 258
pasaporta nâm hat: 198
pâsbân: 59, 66, 88, 142, 148, 166, 328
pâsbân a€as›: 65
pâsbân bevvâbân: 326
pâsbân-› kal‘a: 165
pâsbân-› nigâhbân: 300
pasd›rma: 181, 189
Pasiya karyesi: 167
Pasova: 157, 260, 268

Pasova kal‘as›: 155, 156, 157, 259, 268
Pafla adas›: 111
Pafla Bâ€› (‹zdin): 100
pafla hâss›: 24, 125, 139, 338
Pafla karyesi: 29
pafla kethudâ: 136
Pafla kolu: 175
Pafla köyü: 25, 30, 344
Pafla liman›: 157
Pafla mahallesi (kal‘a-i Ayamavra): 281
Pafla mahallesi (Yanya): 287
pafla sarây›: 72, 155, 173, 177, 289, 318, 327, 328, 330
Pafla Sarây› hammâm› (Selânik): 72
Pafla sarây› (kal‘a-i Retime): 177
Pafla sarây› (Mizistre): 155
Pafla sarây› (Ohri): 328, 330
Paflalar hammâm› (Yanya): 290
Paflalar sarây›: 318
Paflazâde: 97, 125, 163, 170, 278, 344
Paflmakç›lar mahallesi (Belgrad): 307
Paflmakç›lar mescidi (Belgrad): 308
Paflo (Elbasanl› ad›): 322
Paflo sarây› (Yanya): 287
Paflozâde: 316
Paflozâde beyti (kal‘a-i Elbasan): 319
patirgâh: 87, 114
Patirgah deyri (Ohri): 328
Patrik kenîsesi (Narda): 286
paturuna: 146, 171, 201, 210, 251, 257
Pavlo (havâriyyûndan): 123
pâybend: 7
Payova karyesi: 317
pâypûfl: 59, 291, 294, 317, 330, 343
pâyzen: 194, 195, 217
Paz karyesi: 331, 332
Pazgan kal‘as›: 138
Peçoy: 113, 243
Peçoy-› Sirem: 89, 113
pehlivân: 23, 53, 63
Pehlivân Pafla ehli: 288
Pehlivân Pafla, Rûmeli be€lerbe€isi: 183
Pehlivân Pafla sarây› (Yanya): 289
pehlivân-› kûfltegîrân: 338
Pekin kal‘as›: 39, 316
Pekin flehri: 317
Pelama: 282
Pelbokobur mahallesi (Yanya): 289
pelid: 5, 265, 310, 322, 338
pembe: 54, 55, 60, 83, 94, 124, 140, 143, 146, 165, 244, 246, 247, 255, 262, 263, 329, 337
pembe a€açlar›: 244
Pendi hondi karyesi: 311
Peradna: 140
perendebâz: 338
Perespe buhayresi: 332
Perespe gölü: 332
Perespe: 331, 332
perhâfl: 188
perî: 64, 116
Perî Kethudâ câmi‘i (Ball›badra): 131
Perî Kethudâ hammâm› (Ball›badra): 131
perîflânî destâr: 106
perîflânî serçe yuval› sar›k: 297
Pertev Pafla: 277
Pervifl (Freng gulâm›): 128
Pervîz (köle ad›): 74, 165, 350
Peflker karyesi: 84
Peflker köyü: 82
Peflker köyü b›nar› (Karaferye): 83
Peflkim karyesi: 317
peflli: 107, 142
peflli libâs: 149
peflfle: 98, 120
pefltemâl: 75
petek bal: 120
Petko nâm kefere: 30
Petratina vilâyeti: 152
Petri da€lar›: 128
Petriç da€lar›: 339
Petriç kasabas›: 338, 339
Petriç kazâs›: 61
Petro (havâriyyûndan): 123
Peyada kal‘as›: 167
Peygamber çeflmesi (Kandiye): 229
peykerler: 108, 112, 134, 137, 185, 193, 194, 195, 198
Peymâne (cariye ad›): 128
peynir: 107, 167, 310, 331
P›laça karyesi: 265
p›rankop nâm boya kökü: 135, 155
p›rasa: 349
P›rastoz: 264, 265, 269
P›rastoz manast›r›: 264
p›rnarl›k a€açlar›: 334
P›skopi kasabas›: 303
pîç-ender-pîç kal‘as›: 215
Piçig›z nehri: 8
Piga Kasro (=Ere€li kal‘as›): 351
Pigadya câmi‘i (‹nebaht›): 272
Pigadya hammâm› (‹nebaht›): 272
Pi€a karyesi: 264
pi€adya: 278
pilâv: 103, 152
pink (gemi cinsi): 68, 145, 175
pinyal flifl: 267
Pîr Dede Sultân: 62, 72
Pîr Pafla, Yanyal›: 158
piraçolya: 211
pire: 119, 267
Piremedi kal‘as›: 305, 306
Pireveze: 45, 261, 282, 283
Pireveze askeri: 283
Pireveze da€lar›: 234
Pireveze deryâs›: 283, 284, 285
Pireveze firkateleri: 270
Pireveze gemileri: 283
Pireveze kal‘as›: 136, 282, 283
Pireveze kapudan›: 283
Pireveze körfezi: 283, 285
Pireveze liman›: 283
Pirevezeli gâzîler: 280
Pîrî Pafla hammâm› (Yeniflehir): 88
pirinc (=pirinç): 60, 67, 75, 83, 91, 99, 126, 162, 181, 245, 275, 279, 294, 310, 328
pirinc subya bozas›: 310
pirinc tarlas›: 310
pirincli zencîr: 292
Pirinc-pirim: 101, 135, 147, 151, 162, 176, 215, 271
Pirinc-pirim ban: 128
Pirinc-pirim kral›: 315
Pirinc-pirim paplar›: 130
Pirifltine: 336
Pirizren: 65, 333
Pirnaz da€›: 55
Pirnaz nehri: 54
Pirnaz yaylas›: 55
pîflekâr-› ehl-i iflgâlât: 165
pîflekâr-› ehl-i sanây›‘: 88
pifliler (yemek): 301
piflköv-i Keberkeye: 7
piflmifl koyun bafl›: 236
pîfl-tahta: 163
Pive: 206
piyâdegân-› gâziyân: 197
Piyâle Kethudâ: 75
Piyâle (köle ad›): 74
Piyâle Pafla: 135, 255, 257
Platyal› kal‘as›: 241
Podgorad: 324
Pogonya da€lar›: 304
Pogonya kazâs›: 305, 306
po€aça: 297, 302
Po€onya kazâs›: 302, 303
Po€radas: 325, 331, 332
Pojon kal‘as›: 27
Pokrevenik karyesi: 81
Pokrondar (=kal‘a-i Kanye): 311
polad-› Nahflevânî: 11
polaka (gemi cinsi): 68, 145
Poliçnik: 206
poloniyye: 302
Pondiko liman›: 239
Pondikoz kal‘as›: 128, 138
Popo Baba Sultân: 301
Porgonat: 303, 324
Porgonat Arnavudu: 304
Porgonat harâmîleri: 303, 307
Porgonat körfezi: 312
Porolok: 206
Poroz: 124, 167

porta kapu: 57
Portakal gemileri: 68
Portariçse deyri: 45
Porto Çunkor: 141
Porto Lonko: 146
Portofigo: 282
Porto-Liyo: 122
Porto-Veko: 122
portoyoroz: 131, 154, 158, 163, 282, 287, 318, 327, 333
Porya karyesi: 56
post: 199, 342, 343
post-niflîn: 343
poflu: 48, 151
pot (=bot, sal): 8, 9, 11
potaç (gemi cinsi): 68, 145, 175
Potamo da€lar›: 237
Potamo deresi: 292
Poyran karyesi: 54
poyraz: 136
poz bakal: 4
Pozanta: 64, 114, 115, 326, 347
Prag: 27, 28, 30, 45, 147, 239
pranka top: 109, 173
prankal› gülleler: 211
prankal› pâyzenler: 213
Pravadi kal‘as›: 24
Praveflte kasabas›: 53, 56, 61
Pulya: 265, 266, 283, 315
purasa: 75
pusu: 102, 156
put: 121, 234
putperest: 20, 40, 80, 124, 234, 283
pül: 59, 82, 88, 176, 285, 310
püskürme la€›m: 186, 190, 195, 221, 222, 249, 251

- R -

Raba nehri cengi: 188, 305
Raba suyu: 196, 198
Rabçina: 206
Râbi‘a-i Adeviyye: 59, 74, 79, 81, 149, 294, 302
Rabifle Kad›n: 74
Rabifle (Tekirda€l› câriye ad›): 350
Râbiye Kadu: 165
Rac‘îm, Melik: 113, 154, 326
Raçan karyesi: 55
Radofl karyesi: 333
Radul kral: 333
râhib: 45
râhibân: 59, 165, 230
râhibân-› b›trîkân: 165
râhibân-› k›ssîsân: 322
râhibân-› palâs-pûflân: 349
rahle: 30
Râhova: 53, 61, 259
raht: 12
Rak›bniçe: 206
rakîk gömlek: 151
rakîk kara dimi: 146
rakkâsân: 98
rakkâs-› mutr›bân: 338
Rakofçi Kral: 188
Ramazân A€a: 33
Ramazân A€a, Mütevellî: 44
Ramazân A€a, Selânikli: 338
Ramazân Be€ câmi‘i (Resna kasabas›): 331
Ramazân Efendi, efl-fieyh: 94
Ramazân› ›yd›: 24
ramazân-› flerîf: 17, 22
râvend-i çînî: 244
râvend-i ›krîti: 244
râvend-i rûmî: 120, 314
Ravna da€lar›: 44
ravza-i cinân: 91, 307
ravza-i R›dvân: 123, 132, 155, 239, 243, 319
Râziye (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
Razluk kazâs›: 61
rebâb: 98, 129
Rebve bo€az›: 264
Receb A€a mescidi (Kandiye): 228
Receb A€a tekyesi (Kandiye): 229
Receb Çelebi câmi‘i (Yenice): 77
Receb Çelebi imâreti (Yenice): 77
Receb Çelebi mektebi (Yenice): 77
reçel: 45, 96
rehâvî makâm›: 195, 268
rehin: 207, 259, 261
Re’îs Efendi kapusu: 231
re’îsü'l-küttâb: 212, 230, 231, 248
Reîsü'l-küttâb Acemzâde Efendi aynü'l-hayât› (Kandiye): 229
Re’îsü'l-küttâb Acemzâde Efendi mescidi (Kandiye): 231
rençber: 55, 247
resenbâz: 338
resim: 256
Resime: 176, 177, 237
Resna kasabas›: 327, 331, 332
ressâm: 119
Restâlîs: 113, 119, 349
Resûl Efendi (nakîbü'l-eflrâf): 81
Resûl-i Kibriyâ: 324
Reflîd kal‘as›: 40
Retime: 180, 216, 232, 234, 236, 237, 247, 248
Retime kal‘as›: 172, 176, 182, 215, 240
Revânî (cariye ad›): 128
Revani nehri: 285
reybâs: 120, 331
reyhân: 120, 244, 310
reyhânistân: 123, 155
reyhâniyye: 302, 310, 314, 322
Reyyân Fir‘avn, Melik: 40
Reyyân ibnü'l-Velîd: 39
R›dvân A€a: 29
R›dvân Efendi, efl-fieyh: 101
R›zâ Meflhedi, ‹mâm: 98, 342
Ribniçse kal‘as›: 188, 204
rîh-› semûm: 247
rîhtegân: 179
Rila da€lar›: 42, 339
Rila yaylas›: 331
Rimpapa: 96, 198, 207, 343
Rindiye bo€az›: 42, 43
Risna kal‘as›: 206
riyal: 136
riyale kalyonlar›: 201
Rodos: 35, 145, 171, 231, 238, 335
Rodos kal‘as›: 67, 216
Ro€oz cisri: 285
Ro€oz kal‘as›: 284
rokla: 118, 174
Roma: 117
Romanya: 85
Ropoz kazâs›: 112
Ropoz köyü: 111
Roflinik karyesi: 305
Ruca nehri: 176
Ruçan kasabas›: 42
Rufiya nehri: 138
ruhâm: 69, 334, 342, 343
ruhâm-› mermer: 169
Ruhanya (‹skender'in o€lu): 51
ruhbân: 45, 69, 87, 95, 96, 118, 121, 135, 203, 239, 240, 241, 243, 266, 286, 328
Ruhbân, cebel-i: 339
ruhbân gulâmlar: 80
ruhbân k›ssîsân: 94
rûh-› tutyâ: 120
Rûm (Ayr›ca bkz. Urûm): 15, 21, 25, 26, 31, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 49, 51, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 94, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 110, 111, 113, 114, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 131, 132, 133, 137, 138, 139, 143, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 160, 161, 163, 167, 169, 170, 174, 181, 218, 230, 240, 241, 243, 244, 245, 247, 248, 254, 255, 259, 260, 271, 273, 278, 280, 282, 283, 285, 287, 291, 292, 293, 294, 295, 305, 309, 312, 314, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 337, 339, 342, 343, 344, 346, 347, 351
Rûm batlîmûs: 152
Rûm Beneffleli (tabîb): 165

Rûm defterdârlar›: 245
Rûm deryâs›: 114
Rûm erenleri: 79, 102, 344
Rûm evleri: 126
Rûm gulâmlar›: 118, 332
Rûm harâc›: 68, 225
Rûm kavmi: 64, 84, 90, 113, 114, 151, 167
Rûm kenîsesi: 59
Rûm keralanalar›: 106
Rûm keratsalar›: 106, 122, 152, 239, 247
Rûm k›zlar›: 80, 86, 106, 154
Rûm kiremidi: 159
Rûm köyü: 31, 153, 162, 177
Rûm krallar›: 35, 62, 63, 64, 76, 152, 153, 276, 277, 284, 287, 293, 299
Rûm lehçeleri: 78
Rûm lisân›: 48, 51, 76, 80, 85, 106, 111, 113, 123, 129, 147, 152, 153, 155, 157, 158, 162, 175, 176, 239, 266, 273, 277, 282, 293, 318, 328, 351
Rûm mahallesi: 107, 109
Rûm melikeleri: 46
Rûm Mihalaki (tabîb): 165
Rûm pâdiflâh›: 113, 283, 326
Rûm pençe-i mahbûb gulâmlar›: 174
Rûm portoyorozlar›: 282
Rûm re‘âyâlar: 241
Rûm tekûru: 81, 326
Rûm tevârîhleri: 51, 69, 70, 90, 133, 154, 216
Rûm Yanvan: 346
Rûm Yûnân: 107
Rûm Yûnân tevârîhleri: 52
Rûmca: 42, 55, 74, 89, 100, 123, 132, 275, 278, 291, 297, 322, 335
Rûmca hatlar: 335
Rûmca lisân›: 133, 138, 139, 147, 151, 167, 223, 264, 280, 287
Rûmçine (Filekos k›z›): 37
Rûmçine (Gümülcine): 37
Rûmeli: 25, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 42, 49, 51, 54, 56, 60, 61, 62, 64, 65, 76, 79, 81, 85, 87, 91, 94, 99, 108, 110, 111, 112, 114, 121, 127, 176, 183, 184, 212, 213, 217, 234, 270, 271, 272, 274, 276, 277, 280, 281, 282, 286, 287, 292, 293, 296, 298, 305, 315, 317, 318, 324, 325, 327, 330, 336, 337, 338, 340, 341, 343, 346, 347
Rûmeli askeri: 183, 248
Rûmeli be€lerbe€isi: 183, 190
Rûmeli çinganeleri: 37
Rûmeli gâzîleri: 59, 78
Rûmeli hammâm› (Kandiye): 228
Rûmeli kalpa€›: 294
Rûmeli k›ptîleri: 37, 42
Rûmeli kolu askeri: 252
Rûmeli kolu paflas›: 186
Rûmeli kolu tabyas›: 223
Rûmeli mans›b›: 39
Rûmeli Mekrisi: 35
Rûmeli pâdiflâh›: 36
Rûmeli sipâhîsi askeri: 233
Rûmeli tarz› sar› pâypûfl: 291
Rûmeli vezîri: 38, 65, 91, 232, 291, 318
Rûmeli zu‘amâlar›: 191
Rûm-› bûm: 257
Rûm-› Yûnân Feylekos: 171
Rûm-› Yûnânî lisân›: 246
Rûm-› Yûnâniyân: 18, 49, 51, 315
Rûmiçne vilâyeti: 37
Rûmihat karyesi: 84
Rûmîler: 64
Rûmili askeri: 274
rummân: 83
Rûmfla: 100, 149, 162, 275
Rûmyor: 132
Rûs: 18
Rûs gulâmlar›: 17
Rûs köleleri: 23
Rûs lisân›: 10
Rusa, kûh-›: 152
rusâs-› hâs: 25, 87, 92, 93, 223, 287, 342
rusâs-› hâs kurflum: 328
rusâs-› hâs-› nîlgûn: 32, 52, 57, 213
Rûflinâ (cariye ad›): 128
rûzgâr alâmeti âletleri: 118
rûz-› Cum‘ada: 81
rûz-› H›z›r: 302
rûz-› ›yd: 80, 192
rûz-› ›ydeyn: 55, 60, 67, 83
rûz-› nevrûz: 323
rûz-› nevrûzeyn: 60
rûznâmeci: 233
Rümeyletü'l-h›mâl: 255
rümmân: 63, 89, 127, 143, 146, 174
rümmân flerbeti: 166
Rüstem: 4, 251
Rüstem Pafla: 28, 349
Rüstem Pafla câmi‘i: 88
Rüstem Pafla câmi‘i (Tekirda€›): 348
Rüstem Pafla hân› (Tekirda€›): 348
Rüstem Pafla imâreti (Tekirda€›): 349
Rüstem Pafla uyûnlar› (Tekirda€›): 348
Rüstem-i Sâm: 195
Rüstem-i Sânî: 171
rü‘ûs-› hümâyûn: 87

- S -

sâ‘at: 289, 309, 319
Sâ‘at câmi‘i (Yeniflehir): 88
sâ‘at kullesi: 54, 91, 285, 309
sâ‘at kullesi (kal‘a-i Elbasan): 319
sâ‘at kullesi (Narda): 285
Sâ‘at mahallesi (Yanya): 289
sabâh namâz›: 30
Sabanca flehri: 349
Sabast›ya deyri: 64
Sabast›ya karyesi: 64
sabuc otu: 347
sâbûn: 146, 149
saç›k›br›s: 235
Saçl› Baba Sultân: 101
Saçl› Emîr Sultân tekyesi (Siroz): 58
saçma: 142
saçma toplar: 201, 212
sadak: 5, 6, 9, 14, 16, 17
sadaka: 209, 229, 262, 271, 344
sadâret: 39
sâdât-› kirâm: 343
sâde destâr: 350
sadefkârî musanna‘ kafl›k: 343
sadefkârî pençere kanatlar›: 328
sadranc: 223
sadranc nakfl›: 72, 73, 109, 150, 225, 244, 337
Sadreddîn mescidi: 33
sadr-› âlî: 249
Sadr-› Âsaf: 189, 202
sadr›a‘zam: 22, 29, 31, 39, 44, 125, 160, 168, 170, 171, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 198, 200, 201, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 224, 229, 230, 231, 236, 237, 239, 240, 248, 249, 252, 253, 254, 256, 257, 277, 296, 345, 350
sadr›a‘zam câmi‘i: 225, 263
sadr›a‘zam elçileri: 253
sadr›a‘zam fermân›: 245, 248
Sadr›a‘zam hatt›: 212
Sadr›a‘zam kethudâl›€›: 256
Sadr›a‘zam kolu: 182, 183, 196, 201, 203, 204, 252
Sadr›a‘zam mektebi (Kandiye): 229
Sadr›a‘zam muhâsaras›: 213
Sadr›a‘zam sarây› (Kandiye): 230
sadr›a‘zam vâlidesi: 212
Sadr›a‘zam›n kethudâs›: 188
Sadr›a‘zam›n ota€›: 229
Sadr›a‘zam›n vekîl-harc›: 228, 229
Sadvurya: 206
Safiyye Kadu: 74
safrâ: 169, 261, 314
sa€ kol a€as›: 65, 163, 185
sa€ kol yolu: 61
sa€mal koyunlar: 344
sahâbe: 324

sahâbe-i güzîn: 253
sahâbe-i kirâm: 23, 214, 324
sahan: 104
Sâhibe (köle ad›): 165
Sahratullâh mescidi: 116
sahtiyân: 211
Sa‘îd-i âlî: 39
Sâ’ime (Emîr Hasan A€a'n›n k›z›): 269
Sâ’ime (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
saka kuflu: 46
Sak›ye câmi‘i (Selânik): 70
sak›z a€ac›: 244
Sak›z cezîresi: 51, 64, 135, 257
Sak›z dimisi: 143
sâkî-i kevser-i alî: 252
sakkâ: 115
sal: 5, 6
Salâ flehri: 18, 19
salâhor: 260, 261
salâhor-› flehriyârî: 193
salamura: 246, 268, 325
salata: 75, 166, 349
salât-› Cum‘a: 43, 57, 85, 87, 99, 100, 106, 209
salât-› ebvâbîn: 74
salât-› fecr: 188
salât-› ›flâ: 30
salât-› ›ydeyn: 79, 118, 278
salât-› ›yd-› adhâ: 80
salât-› Sübhân: 147
salâti'l-fecr: 349
salb: 339
salb [u] siyâset: 56
sal›c›: 187, 199, 251
sal›c›yân: 217
sal›ncak: 81
Sal›ncakl› köflk: 81
Sâlih A€a câmi‘i (Tekirda€›): 348
Sâlih Befle (Tekirda€l› ad›): 350
Sâliha (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
Sâlihiyye nâm mahalle (fiâm): 89
Sâlime (Elbasanl› ad›): 322
Salina: 240, 273
Salina kapusu (‹nebaht›): 272
Salina nehri: 240
Salona: 271, 272
Salona iskelesi: 271
Salona kapusu (‹nebaht›): 272, 273
Salona liman›: 271
salpa demir silistireleri: 254
Salsâl-› bî-îmân: 23
Salsâl-› dâll-› kral: 23
Salt›k karyesi: 33
Samakov: 63, 210, 338
Sâm-akrân: 178
saman: 342
Samanc›zâde, Diyârbekirli: 292
Sâmi‘a (cariye ad›): 74, 128
Sâmise (cariye ad›): 128
sammûr lepâçe: 248
samson: 2, 3
samson köpe€i: 267
samsoncubafl›: 183, 184
Samsoncubafl› sarây› (Kandiye): 230
Samûd Baba Sultân: 110
Samûdî Alî Dede: 199
San Marko (havâriyyûndan): 123
San Marko kelbi sûreti tasvîri: 232
San Marko nâm iki kanatl› köpek: 217
San Marko tasvîrli bayrak: 220
San Nikola: 122
san‘at-› mi‘mârî: 126
sanavber (a€aç cinsi): 244
sanâyi‘ât: 75, 83
sancak a€alar›: 233
sancak be€i: 29, 64, 91, 107, 125, 154, 176, 183, 186, 237, 256, 261, 270, 271, 287, 318, 327, 345
sancak be€i voyvadas›: 271
Sancak be€inin hâss›: 175
sancak paflas› askerleri: 270
Sancak paflas› taht›: 259
sanc› buncu (deniz mahsulü): 267
sandal: 133, 146, 150, 185, 195, 206
sandâl (a€aç cinsi): 244
sandûk: 168
sandûka: 53, 70, 94, 103, 110, 248, 282
sanevber: 78
Sanmarka sanca€›: 207
sanmarkal› peykerler: 185
San Marko tasvîrleri: 299
San Marko tasvîrli bayraklar: 201
Santoron: 255
Santoron adas›: 255
Santoron cezîresi: 255, 257
Santoron, Küçük: 255
Santoron tafllar›: 256
santûr (müzik aleti): 60, 98
sapan: 132, 236, 246
sapan-› Dâvûdî: 103, 344
Sar Atay Sultân: 23
saral› nâm mümessek üzüm: 302
Saranda: 122
Saranda Potamo deresi: 292
sarây: 11, 13, 16, 17, 25, 26, 28, 31, 32, 38, 52, 57, 72, 73, 77, 85, 88, 92, 93, 97, 100, 105, 106, 109, 113, 118, 119, 122, 127, 134, 139, 155, 164, 169, 173, 174, 177, 180, 190, 191, 193, 195, 209, 210, 217, 230, 232, 241, 271, 278, 279, 281, 289, 290, 293, 296, 297, 300, 307, 311, 316, 317, 318, 319, 326, 327, 328, 329, 330, 336, 337, 342, 343, 345, 346, 350
sarây hammâmlar›: 59, 82, 110, 127, 165, 272, 290, 316, 321, 329
Sarây kasabas›: 29
Sarây mahallesi (Yanya): 289, 291
Sarây flehri: 20
Sarâyburnu: 145, 235
sarây-› a‘yân: 348, 350
sarây-› a‘yân-› a€avât: 173, 273, 307, 329
sarây-› Belkîs: 118
sarây-› dervîflân: 342
sarây-› hânedân: 149, 308
sarây-› hâssa: 332
sarây-› kâflâne: 307
sarây-› kibâr: 88
sarây-› kibâr-› a€avât: 348
sarây-› kibâr-› a‘yân: 92, 230
sârbân flütürbân bafl›: 346
sarhofl: 21
Sar› Alî Efendizâde: 233
Sar› Ata köyü: 23
Sar› Ata Sultân: 23
Sar› Ata Sultân köyü: 23
sar› bal› (top ad›): 184
Sar› Be€o€lu: 149
Sar› esed nâm top: 220
Sar› Hoca: 346
Sar› Hüseyin Pafla sarây› (Kandiye): 230
Sar› I€ronda Türk Süleymân: 172
Sar› Kâtib: 39
Sar› Kethudâ: 202
Sar› Salt›k günleri: 302
Sar› Salt›k Sultân: 24, 132
Sar› S›ddîk Sultân: 132, 133
Sar› Süleymân: 92
Sar› fia‘bân kasabas›: 48, 49, 50
Sar› Tal›flmanl› köyü: 26
sar›ca: 168
sar›k: 89, 110, 138, 142, 158, 291, 322
Sar›kabak Hasan A€a sarây›: 107
Sar›kabak mektebi (kal‘a-i ‹stife): 106
Sar›kabak nâm yeniçeri serdâr›: 106
Sar›kam›fl: 22
sar›kl›k asdar: 86
sar›msak: 75, 349
Sar›msakl› köyü: 56
Sar›yâr: 60
sâriye (a€aç cinsi): 244
Sâriye (cariye ad›): 74
Sarkirmân kal‘as›: 18, 20
sarn›ç: 35, 57, 67, 96, 97, 99, 105, 111, 114, 116, 117, 131, 134, 141, 144, 145, 146, 152, 153, 154, 157, 159, 160, 164, 166, 168, 173, 176, 178, 201, 222, 225, 226, 230, 231, 238, 239, 240, 241, 242, 254, 257, 263, 264, 265, 268, 276, 281, 293, 297, 299, 304, 306, 312

Sarn›ç tabyas›: 218, 219
sarrâc: 310
sarrâchâne: 131, 308, 320, 348, 349
Saruhân: 184
Sâsâniyân: 214
Sas›kl›k nâm geçit: 16
satranç: 142, 148
sâtûr: 191, 194, 195
sâtûr-› Bâyezîdî: 307
sâtûr-› berekât-i Muhammedî: 19
sâtûr-› Muhammedî: 192, 197, 198, 278
sâtûr-› Termiflî: 168
savat: 6
savma‘a: 76, 81, 119
savm-› Dâvûd: 74, 104, 350
savt-› bülend-i Dâvûdî: 254
Savurzâde hayrât›: 331
say ya€: 3
saya: 83, 100
Saya Ada iskelesi: 290, 293
saya çuka: 83, 89, 135, 294, 333
saya ferrâce: 89
saya s›kma çakfl›r: 110
Sayada: 295, 296
Sayada emîni: 297, 299
Sayada iskelesi: 295, 298
sayd u flikâr: 2, 3
Sayda: 64, 204, 347
sâyebân: 235, 338
sayyâd: 325, 341
sayyâd-› Çîn: 163
sayyâd-› mâhî: 166, 292
saz: 1, 2, 3, 5, 8, 21, 22, 24, 25, 43, 47, 50, 60, 73, 209
saz (ot): 305, 332, 334, 338, 341
Saz vilâyeti: 239
sazan: 47, 48, 175, 292, 314, 326
Sazand›r cezîresi: 314
sâzende: 37, 323
sâzendegân: 55, 290, 338
sazl› göl: 247
sazl›k: 2, 3, 4, 46, 78
Sebâ: 94
Seb‘a k›râ’at›: 290
Sebâ pâdiflâh›: 113
Sebâ flehri: 63, 243
seb‘a-i seyyâre: 62, 118
seb‘›'l-mesânî: 199
sebîlhâne: 38, 52, 56, 58, 72, 88, 150, 160, 174, 180, 185, 190, 340, 348
sebze: 349
sebzevât: 75, 169
seccâde: 9, 11, 214, 343, 349
seccâde h›rkas›: 324
seccâde-niflîn: 62, 79, 90, 94
secde-i flükr: 95, 154, 230
Secova karyesi: 260
sedd-i Adn: 304
sedd-i ‹skender: 42, 99, 108, 126, 131, 139, 144, 148, 149, 166, 172, 173, 176, 178, 190, 191, 213, 215, 218, 231, 281, 296, 345
Sedd-i ‹slâm: 206
sedd-i Kahkahâ: 108, 149, 186, 193, 213, 219, 220, 263, 280, 281
sedd-i Me’cûc: 163, 218, 312
sedd-i Mekü: 31
sedd-i Nemrûd: 223
sedd-i Ye’cûc: 149, 163, 192, 193, 202, 215, 218, 220, 237, 281, 296, 312, 345
sefer: 15, 16, 19, 51, 65, 154, 175
Sefer Gâzî, Hân vezîri: 8, 13, 16, 17
sefîne: 254
segâh makâm›: 141, 180, 181
Segedin kal‘as›: 312
Seget kapusu: 113
Se€itvar kal‘as›: 108
Sehend, kûh-›: 310
sehere: 39
sehhâr: 39, 61
sekbân: 14, 17, 22, 168, 203
sekbânbafl›: 173, 183, 194
sekbânbafl› kolu: 183
Sekbanl› kasabas›: 28, 29
sekerled: 135
Sekiz göz (=cisr-i Osmân fiâh): 93
Selâmet Geray Hân: 20
Selânik: 19, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 73, 75, 76, 78, 79, 81, 85, 87, 91, 96, 113, 115, 295, 313, 328, 338
Selânik a€as›: 65, 85
Selânik Ayasofyas›: 68, 69
Selânik hisâr›: 65
Selânik kal‘as›: 43, 47, 51, 61, 64, 65, 66, 144
Selânik keçeleri: 75
Selânik körfezi: 73, 90
Selânik liman›: 68
Selânik monlas›: 68
Selânik yeniçeri a€as›: 86, 97
Selânik yolu: 43
Selânik yörükân›: 65
Selçuk Sultân câmi‘i (Siroz): 58
Selçuk Sultân medresesi (Siroz): 58
Selçuk Sultân mektebi (Siroz): 58
Selçuk Sultân sebîli: 58
Selenik: 63
Selenik kral: 46
Selenik nâm flehzâde: 64
Seleflidi kral: 335
Selîm Baba: 166
Selîm Geray Sultân: 30
Selîm Hân: 84, 92, 112
Selîm Hân câmi‘i (kal‘a-i Anavarin): 142
Selîm Hân mesîregâhlar›: 60
Selîm Hân-› Evvel: 31, 84, 92
Selîm Hân-› Sânî: 13, 43, 112, 172, 205, 280, 281, 282, 283
Selîm, fiehzâde Sultân: 295
Selîme (Elbasanl› ad›): 322
Selîmiyye: 69
Selîmiyye câmi‘i: 92
Seline: 180
Seline kal‘as›: 237
Selmân-i Pâk: 98
Selme çölleri: 298
Selonya kapusu (kal‘a-i Retime): 176
selsebîl: 57, 241, 244, 319, 322
Selvân, ayn-›: 334
Selviboy (câriye ad›): 74, 350
Selvinâz (câriye ad›): 350
semâ‘: 302
semâ‘ u safâhâne: 71
Semâdirek cezîresi: 36
semâ‘hâne: 71
Semâne da€lar›: 246
Semâne kal‘as›: 246
semâ‘-zen: 88
semek: 43, 47, 78, 292, 341
semender: 131, 178, 183, 187, 192, 209, 218, 223, 254
Semendire sanca€›: 148
Semengân: 20, 21
semer: 48
Semerine yaylas›: 304
Semerkand: 79, 98, 337
semm-i helâhil: 211
semmûr: 78, 199, 330
semmûr hil‘at-i fâhire: 345
semmûr kalpak: 74, 82, 291, 294
semmûr kürk: 5, 28, 59, 74, 89, 128, 171, 180, 191, 256, 279, 291, 294, 346
semmûr kürk kontofl: 59
semmûr lepâçe: 273, 279
semmûr paças› kürk: 17
semmûr postîn: 185, 191, 350
Semûd: 131
Senâyî Çelebi: 74
seng-i hârâ tafllar: 300
Senmartin kral (Ikrît kral›n o€lu): 244
sepet: 120, 168, 294
Septe bo€az›: 255
serâperde-i Süleymânî: 129, 204
ser‘asker: 119, 247, 256, 261
Ser‘asker sarây› (Kandiye): 230
serâvîl: 302
Serbest ze‘âmet: 259, 341
serçe kumbaralar›: 195
serçe kuflu: 302
serdâr: 42, 90, 113, 138, 148, 151, 152, 156, 161, 162, 183, 195, 196, 215, 247, 256, 257, 258, 259, 260, 261,

262, 267, 270, 275, 276, 282, 292, 297, 307, 337, 345, 346
Serdâr A€a sarây› (Belgrad): 307
serdâr-› dâl: 215
serdâr-› ekrem: 252, 259
serdâr-› mu‘azzam: 27, 40, 81, 112, 141, 158, 163, 170, 171, 172, 184, 188, 208, 215, 232, 242, 250, 259, 260, 262, 270, 297, 305
serdengeçdi: 184, 187, 190, 191, 194, 197, 199, 202, 203, 205, 217, 250, 251, 252
serdengeçdi sipâhîler: 183, 184, 217, 251
serdengeçdi yeniçeriler: 251
Serefçe (=Serfice): 84
seren: 201
sereng: 337
Serez: 19, 49, 56, 57, 61, 63, 295, 327, 331, 336, 338
Serfice: 75, 84, 85, 86, 96
Serfoz cezîresi: 258
serhaddî: 100, 294
serhaddî kontofl: 59, 291
serî‘u'l-hazm: 72, 273
sermâb: 71
servi: 58, 60, 76, 83, 85, 104, 115, 116, 127, 130, 132, 134, 143, 145, 150, 161, 225, 239, 244, 247, 248, 277, 279, 289, 294, 322, 342
servi a€ac›: 53, 69, 115, 149, 159, 174, 223, 224, 246, 247, 275, 297
servi çatma kirifller: 226
servi d›rahtlar›: 150, 153, 185, 224, 225, 244, 246, 273
servi haflebi: 115, 224, 226, 342
Servi kahvesi: 178
servi kirifl: 225
servi levhalar›: 225
servi münakkafl tahtalar: 225
servi odunu: 247
servi tahtalar›: 115, 180, 224, 247
servi tavan: 180
sevdâ: 169, 261, 314
sevdâgerân: 39
Seydîzâde: 171, 184, 189, 193, 196, 197
seyf: 251
Seyfî (köle ad›): 74
Seyfullâh câmi‘i (Selânik): 70
Seyhûn: 64
seyis: 192
seyishâne: 5, 7, 8, 34, 48, 49, 84, 274, 340
seylân: 337
Seylân (Gulam ad›): 59
seyyâhân: 67, 73, 84, 320
seyyâhân-› berr: 61
seyyâhân-› berr ü bihâr: 68, 98, 161, 167, 226, 279, 295
seyyâhân-› Rûm: 344
seyyâh-› âlem (Evliya): 90, 114, 117, 248, 343, 350
S›çaka karyesi: 138
s›çan: 116, 138, 180, 186
s›çan yollar›: 180, 181, 182, 184, 185, 186, 190, 195, 200, 203, 221, 250
S›çanl› da€lar: 34
S›çanl› yaylas›: 339
S›dala mahallesi (Aydonat): 293
S›dala mahallesi mescidi (Aydonat): 293
S›fâhân: 255
S›fet flehri: 64
S›ffîn, ceng-i: 188
s›€ala a€açlar›: 244
s›€›n: 4, 5, 44, 338
s›€›r: 6, 18, 21, 23, 95, 96, 98, 121, 185, 223, 242, 247, 286, 304, 338, 344
s›€›r arabalar›: 50
s›€›r bafl› tasvîri: 283
s›€›r bâzâr›: 231, 337
s›€›r derileri: 95, 267
s›€›r gönleri: 94, 211
s›€›r teze€i: 267
s›kandil flakulas›: 150
s›kma çuka: 291
s›kma çuka dolama: 59
s›kma kopçal› çakfl›r: 291
s›nâmekî: 244
s›ng›n y›l›: 283
s›pa: 23
S›panca adas›: 147
S›rât: 116
S›rbin karyesi: 339
s›rçadan el kumbaras›: 211
s›rçal› tafl: 116
S›rf: 26, 46, 57, 73, 79, 82, 85, 94, 319, 326, 339
S›rf kral›: 20, 25, 79, 318
S›rf lisân›: 338
S›rf tevârîh-i mu‘tebereleri: 63
s›rkâtibi: 217
s›rmakefl: 127
siba: 176
Sibin: 206
sicillât: 24, 72, 206, 210, 329, 349
sicillât-› Muhammedî: 247
sicillât-› fler‘-i Resûl-i mübîn: 247
sicill-i fler‘: 329
sicn-i cahîm: 232
Sicn-i Yûsuf: 232
Sidirkapsi: 42, 43, 44, 45, 46, 61, 65, 75, 96
Sidirkapsi da€lar›: 44
Sidirkapsi kal‘as›: 335
Sifâhânî, hâlîçe-i: 223
sihir: 61, 118
sihirbâzl›k: 21
sihr-i bûkalemûn: 32, 45
sihr-i Tatar: 9
sikke: 19, 45, 57, 144, 234, 318, 330, 335
sikkegâh-› darbhâne: 330
sikke-i Muhammed: 103
sikkeyi nühâs-› hâss: 19
silâh: 2, 6, 22, 117, 134, 156, 168, 185, 187, 193, 202, 203, 236, 246, 267, 281, 284, 295, 298, 303, 310
silâhdâr: 197, 345
silâhflorân: 197, 289
silâhflorluk: 328
Silifke: 44
silihdâr: 147, 194, 197
Silihdâr A€a: 147
Silisre: 24, 170
Silisre askeri: 15, 17
Silivri kal‘as›: 29, 351
Silivri kazâs›: 347, 351
sîlû boya: 116
sîm raht: 48
sîm ü zer âvânî flem‘dân: 343
Sîmâne (cariye ad›): 128
Simav kasabas›: 79
simit: 291, 322
sîmyâ: 274, 275, 338
Simyon: 123
sinago: 74, 109
Sinân Be€ câmi‘i (kal‘a-i Elbasan): 320
Sinân Be€ cisri: 82
Sinân Be€ imâreti (Karaferye): 82
Sinân Be€ Sultân: 84
Sinân Efendi Dede Maksûd: 62
Sinân Efendi, efl-fieyh: 94, 101
Sinân Pafla: 320
Sinân Pafla câmi‘i (Elbasan): 323
Sinân Pafla câmi‘i (kal‘a-i Elbasan): 320
Sinân Pafla câmi‘i (Selânik): 70
Sinân Pafla, Gâzî: 311, 312
Sinân Pafla hammâm› (Elbasan): 321
Sinân Pafla imâreti (kal‘a-i Elbasan): 320
Sinân Pafla tekyesi (Elbasan): 324
Sinân (Tekirda€l› köle ad›): 350
Sinânî (fieyh Sinân Efendi'nin mahlas›): 94
Sincâr da€›: 174
Sincivan liman›: 326
Sincivit: 14, 15
Sind: 86, 98, 244, 337
Sindelli karyesi: 49, 79
sindiyân (a€aç cinsi): 210, 244
sinek: 98, 99, 119, 145
Sineya karyesi: 311
sinibâz: 338
Sinop: 45
Sinop câmi‘i minberi: 225
Sinyor Ban: 234

sipâh: 194, 332
Sipâh a€alar› sarây› (Kandiye): 230
Sipâh A€as› âsitânesi (kal‘a-i Elbasan): 319
sipâh bâzâr›: 180
Sipâh kethudâyeri: 24, 25, 34, 36, 37, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 51, 54, 57, 62, 65, 76, 81, 85, 87, 91, 99, 105, 106, 107, 114, 125, 130, 143, 154, 162, 163, 172, 176, 271, 275, 277, 278, 280, 287, 296, 299, 306, 313, 315, 318, 327, 336, 338, 339, 346
sipâh kollar›: 179
sipâh oca€›: 206
sipâh serdengeçdileri: 202
sipâhân: 183, 197, 198
sipâhân a€alar›: 204
sipâhân ocaklar›: 207
sipâhân serdengeçdiler: 184
sipâh-› silihdâr: 215
sipâhî: 172, 175, 176, 183, 184, 185, 197, 202, 203, 217, 233, 237, 242, 251
sipâhîlik rü‘ûslar›: 233
sipâhiyân kolu: 197
sipâhiyân leflkerleri: 192
sipâhiyân ordusu: 196
Sipanca adas›: 144, 145, 146
sipehsâlâr: 214, 215, 296
siper: 171, 183, 185, 186, 190, 197, 200, 201, 202, 209, 221
siper sepetleri: 164
siper tabyalar›: 198, 221
Sirebreniçse: 44, 45
Sirem: 83, 89, 113, 243
sirke: 190, 301, 325
Siroz: 42, 45, 46, 47, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 83, 96, 336
Siroz hisâr›: 57
Siroz kal‘as›: 56, 57
Siroz nehri: 56
Siroz sahrâs›: 63
Siroz yaylas›: 339
Sirvela (köle ad›): 128
sivâ ilmi: 334
Sivas: 44, 53, 72, 182, 212, 224, 243, 308, 339, 350
sivri sinek: 98, 119, 145
Siyâvufl: 209
Siyâvufl A€a, Kapucular Kethudâs›: 212
Siyâvufl Pafla: 39, 190
Siyâvufl Pafla, Kamalak: 174
Siyâvufl Pafla, Koca: 328
Siyâvufl Pafla medresesi (Ohri): 329
Siyâvufl Pafla, Rûmeli eyâleti vezîri: 213
Siyâvufl (Tekirda€l› köle ad›): 350
sof: 110, 267
sof keçisi yünü: 4
soffa: 81, 139, 146, 309
sofî: 14, 26, 69
Sofî Mehemmed Pafla câmi‘i (Kandiye): 232
Sofî fiâhî Baba: 33
Sofîler câmi‘i: 25, 26
Sofîler de€irmenleri: 26
Sofîli karyesi: 33
Sofya: 19, 35, 42, 45, 47, 61, 68, 295, 338, 339, 347
Sofyavî Bal› Efendi halîfesi Nûrî Efendi: 337
so€an: 75, 166, 167, 349
Sokollu Mehemmed Pafla câmi‘i: 43
Sokrât: 74, 113, 119, 123
sol kol a€as›: 65, 163, 185
sol kol yolu: 61
Solak çeflmesi: 346
solakbafl›: 33
soltat: 217, 222, 240, 242
soltat mortat askerîsi: 238
soltat mortat odalar›: 231
soltat odalar›: 220
Soma (havâriyyûndan): 123
somâkî: 68, 69, 115, 283, 342
somâkî alaca amûd-› müntehâ: 145
somâkî mermer: 53, 70
somâkî sütûn: 224
Somun cezîresi: 170
sopa deyene€i: 284
sorguc: 238
sorguc-› flâhî: 191
Sorh-âbâd hisâr›: 112
Sovucuk karyesi: 10
Sovukçeflme: 259
sovulcan: 169, 314
sö€üd a€ac›: 244
Sö€üd nehri: 78
Sö€üdlü nehri: 76
sö€üfl: 2
su de€irmenleri: 26, 36, 80, 82, 86, 108, 155, 245, 247, 273, 303, 341
su destileri: 141
su dollâblar›: 93, 146
su hayrât›: 89
Su kal‘as›: 218
su kapusu: 81
su kaynaklar›: 138, 221
su kemerleri: 34, 52, 107, 229, 282
Su Kulle kapusu (Kandiye): 219
Su kullesi: 194, 212, 216, 218, 227, 238, 250, 251, 254, 307
Su kullesi a€alar›: 233
Su kullesi dizdâr›: 233
Su Kullesi (Kandiye): 219, 229
su kuyusu: 118, 126, 146, 153, 221, 222, 230, 263, 322, 330
su sarn›çlar›: 35, 57, 67, 96, 97, 105, 111, 114, 116, 117, 131, 134, 141, 144, 145, 152, 153, 154, 157, 159, 160, 164, 166, 173, 176, 178, 201, 222, 225, 226, 230, 231, 238, 239, 240, 254, 257, 263, 265, 276, 281, 293, 297, 299, 304, 306, 312
su s›€›rlar›: 110
Su s›€›rl›€› köyü: 49
su yollar›: 134, 283, 314, 322
subafl›: 25, 57, 65, 79, 81, 85, 86, 90, 91, 105, 114, 130, 181, 203, 233, 259, 260, 271, 274, 279, 280, 282, 287, 293, 296, 299, 347
Subafl› ârâmgâh›: 273
Subafl› deresi: 86
Subafl› (D›rama): 54
subya bozas›: 310
Suda: 175, 205, 238
Suda burnu: 175, 238
Suda cezîresi: 174
Suda kal‘as›: 172, 175, 204, 205, 238
Suda kasteli: 236
Suda liman›: 171, 175, 205, 215, 233, 234, 235, 236, 238, 242
Sudak: 174, 175, 282
Sudak bâ€›: 243
Sudak Frengi: 175
Sudak kal‘as›: 20, 167
Sûdân: 4, 40, 255
Sûhte câmi‘i (Kavala): 52
sûhte hücreleri: 333
sûhte medresesi: 278, 305
sûhtevât hücreleri: 338, 341
sûhtevât medresesi: 277
sûhtevât savma‘a: 333
suhûn: 14, 103, 104
Sukapusu (Karaferye): 83
sûk-› sultânî: 67
sulehâ: 14, 15, 21, 81, 256
sulehâ-y› meflâyihân: 321
sulh: 205, 207, 217, 222, 236, 238, 239, 240, 241, 253, 266
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i: 131
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (Belgrad): 307
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Anavarin): 140
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Andorosa): 152
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Angili kasr›): 278
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Ball›badra): 131
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Helümiç): 134
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (kal‘a-i Londaz): 153
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (Koron): 149
Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (Moton): 145

Sultân Bâyezîd-i Velî câmi‘i (Narda): 285
Sultân Bâyezîd-i Velî evkâf›: 34
Sultân Bâyezîd-i Velî medresesi (Belgrad): 308
Sultân Hortaç câmi‘i (Selânik): 69
Sultân ‹brâhîm câmi‘i: 173, 224
Sultân ‹brâhîm çeflmesi (Kandiye): 228
Sultân ‹brâhîm Hân câmi‘i (kal‘a-i ‹nâdiyye): 178
Sultân ‹brâhîm Hân câmi‘i (kal‘a-i Retime): 176
Sultân Mehemmed câmi‘i (kal‘a-i Gördüs): 126
Sultân Mehemmed Hân câmi‘i: 312
Sultân Mehemmed Hân câmi‘i (Girid): 237
Sultân Mehemmed Hân câmi‘i (kal‘a-i Mizistre): 154
Sultân Mehemmed-i Ebü'l-feth câmi‘i (Atina): 232
Sultân Selîm câmi‘i: 69
Sultân Süleymân câmi‘i (Avlonya): 313
Sultân Süleymân câmi‘i (kal‘a-i Arkadiya): 139
Sultân Süleymân Hân câmi‘i: 92
Sultân Süleymân Hân câmi‘i (Avlonya): 312
Sultân Süleymân Hân evkâf›: 56
Sultân Süleymân Hân vüzerâlar: 52
Sultân Süleymân mendire€i: 144
Sultân Veliyyullâh: 102, 103, 104
Sulu Hân: 72
Sulucalar cezîresi: 170
summât-› Muhammedî: 288, 289
Summî Alî Dede: 199
sumpara tafl›: 302
sunkur (kufl): 4, 7, 22, 27, 30
suprama çukas›: 75
surâhî: 143
surâhîbâz: 338
sûret: 116
sûretbâz: 338
sûret-i çîn-i mehcebîn-i mahbûbân: 73
sûret-i nâme: 179
Sûr-› ‹srâfîl: 192, 206
sûr-› liman: 175
sûrnâ: 203
surre: 202, 245, 290
Surullâh (köle ad›): 128
surutka nâm ci€er: 331
susa ya€›: 246
suver: 116
suyubafl› (Selânik): 75
Sübhân Gâzî A€a: 17
Sübhân Gâzî A€a: 17
Sübhân, kûh-›: 310
Sücâh Day›: 165
süd: 33, 45, 169
Süd suyu: 178
Süglün (Tekirda€l› câriye ad›): 350
Sührâb (köle ad›): 74
Sührâb Mehemmed Pafla çiftli€i: 29
sükker: 45, 67, 166
sükker kam›fl›: 240
sükker flerbetleri: 243
Sükûtî (flâir): 302
Süleymân A€a: 183
Süleymân A€a (Beytü'l-mâl A€as›): 190, 216
Süleymân A€a, fialvarc›: 183
Süleymân Be€, Koca Vezîrzâde: 227
Süleymân Be€, Vezîria‘zam (Mehemmed Paflazâde): 341
Süleymân Befle, Gâzî (Orhân Gâzî o€lu): 33, 49, 84, 343, 346, 347, 351
Süleymân, binâ-y› temâflâ-y›: 52
Süleymân Dede: 103
Süleymân Hân: 23, 27, 45, 52, 56, 64, 66, 67, 85, 91, 92, 93, 97, 108, 128, 130, 135, 144, 145, 147, 148, 149, 158, 159, 161, 162, 163, 167, 171, 172, 206, 216, 231, 255, 257, 258, 274, 281, 282, 283, 295, 296, 310, 312, 313, 314, 329
Süleymân Hân câmi‘i (Anapol›): 164
Süleymân Hân câmi‘i (kal‘a-i Termifl): 167
Süleymân Hân kânûnu: 51, 65, 162, 206, 332, 347
Süleymân Hân tahrîri: 99, 101, 106, 107, 148, 158, 278, 298, 299, 305, 315, 316, 318, 327, 340
Süleymân Hân vakf›: 56, 340
Süleymân, Hazret-i: 50, 51, 63, 64, 113, 118, 121, 122, 123, 154, 326, 328
Süleymân Pafla: 5, 16
Süleymân Pafla câmi‘i (Selânik): 70
Süleymân Pafla cisri: 23
Süleymân Pafla, Kulkethudâs›: 28
Süleymân Pafla medresesi (Yeniflehir): 88
Süleymân Pafla (Orhân Gâzî o€lu): 33
Süleymân fiâh: 18
Süleymân fiâh kullesi (Avlonya): 312
Süleymân flehzâde: 92
Süleymâniyye câmi‘i: 105, 112, 116, 223
Süleymâniyye minâresi: 62, 80, 95
sülügen (deniz mahsulü): 267
Sünâriye (cariye ad›): 74
sünbül: 120, 123, 155, 244, 331
Sünbül Sinân Efendi (Koca Mustafâ Pafla câmi‘i fieyhi): 62
sünbül-i reyhânistân: 226
sündüs: 289
Sünger: 256, 314
sünnet etmek: 18
sürâhî minâresi: 226
sürâhîbâz: 55
sürhâb (kufl): 46, 47
sürsat a€as›: 163, 170, 181, 186, 256
sürsat emîni: 181
Sürsat zahîresi: 258
Sürûr (Gulam ad›): 59
Süryân lisân›: 123
süryânî: 121
sütûn: 114, 115, 116
Süvâ‘ (put): 96
Süveyfl deryâs›: 39
Süveyfl gemileri: 68
Süzebol›: 163

- fi -

flâb (madeni): 34, 235, 246, 341
fia‘bân A€a, Hanya alaybe€isi: 171
fia‘bân Alaybe€i sarây› (kal‘a-i Hanya): 173
fia‘bân Alaybe€i sarây› (kal‘a-i Retime): 177
fiabc›lar kasabas›: 34
fiabfladan mahallesi (Yanya): 289
fiâfi‘î havz›: 46, 54
fiâfi‘î, ‹mâm: 41
fiâfi‘î mezhebi: 65
fiâfi‘î vakti: 196, 197, 200, 251, 252
fia€ake: 6, 7
fia€ake Çerkezi: 8
flâhî top: 6, 67, 102, 105, 126, 142, 151, 152, 162, 212, 260, 316
flâhin: 4, 32, 141, 260, 306, 341
fiahin Be€: 284, 288
fiâhîn (köle ad›): 74
fiahin Pafla sarây› (Yanya): 289
flâhincibafl›: 30, 341
fiahinli karyesi: 34
fiâhkul› nâm nakkâfl: 342
fiâhkulu (Nakkafl): 71
flâhniflîn: 25, 55, 71, 73, 92, 114, 131, 149, 173, 180, 230, 273, 299, 310, 316, 317, 319, 331, 339, 342
flâhtere: 244
fla‘îr: 41, 73, 74, 94, 232, 342
flakây›k-› nu‘mân: 120
flakula: 150
flalgam: 75
flalvar: 248
fiâm: 36, 44, 53, 59, 64, 75, 80, 81, 89, 98, 122, 171, 197, 205, 206, 209, 212, 217, 239, 255, 294, 328, 337, 351
fiâm Ba‘lebekesi: 64
fiâm f›sd›k› a€ac›: 244
fiâm gemileri: 68
fiâm Havrân›: 349

fiâm kolu: 183, 184
fiâm kullar›: 250
fiâm Tarabulusu: 44, 204, 205, 212, 319, 347
fiâm vezîri: 182, 183, 209, 230
fiâm yaylas›: 96
fiâm-› flerîf zeytûnu: 149
fiâmî Yahyâ Efendi: 89
fiamos suyu: 127
flapka: 20, 89, 97, 100, 103, 104, 118, 137, 189, 197, 198, 204, 205, 243, 248, 257, 266, 314
flarâb: 72, 115, 129, 132, 174, 196, 231, 267, 277, 286
flarâb çeflmesi: 231
flarâb f›ç›lar›: 222, 303
flarâb-› bî-hicâb: 45, 337
flarâb-› hamr: 231
flarâb-› tahûr: 110
flaranpav: 183, 190, 191, 199, 203, 222, 249, 250
flaranpav direkleri: 186, 187, 211, 220, 223
flaranpav kaz›klar: 176, 192
flaranpav kerasteleri: 191
flaranpav tabyalar›: 250
fiatâ, fieyh: 98
flât›rbafl›: 325
flayka: 13, 68, 145, 189
flayka top: 66, 109, 171, 172, 173, 212
flâzrevân: 35, 70, 80, 100, 106, 169, 190, 202, 225, 226, 285, 293, 307, 316, 319, 322, 342
flâzrevân fevvâre: 241, 244, 322, 342
flâzrevân havz›: 226
flâzrevân lüleleri: 68
flâzrevân selsebîlli: 73
flâzrevân-› Hanefî: 26
fleb: 341
fleb ma‘denleri: 246, 341
fleb suyu: 341
flebbâz: 338
fiebcân (Cariye ad›): 59
fleb-çerâ€: 115, 117
fleb-çerâ€ kandîller: 114, 115
flebeke-i Fahrî oymas›: 226
fiebgûn (Cariye ad›): 59
fleb-i Yemenî: 119
flebkülâh: 39, 332
fiebtâr (Cariye ad›): 59
fiecer-i Vakvâk: 198
fieddâdî: 31, 34, 46, 51, 56, 57, 62, 65, 66, 69, 91, 97, 99, 101, 105, 107, 108, 109, 111, 114, 117, 124, 125, 126, 130, 131, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 148, 151, 154, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 173, 175, 176, 178, 192, 218, 219, 222, 230, 237, 239, 240, 242, 243, 255, 263, 266, 272, 273, 274, 276, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 294, 296, 297, 298, 299, 304, 305, 306, 311, 312, 319, 325, 327, 336
fiedillâ (zengî Arab ad›): 83
fleftâlû: 177, 244, 246
fieftâlû kapusu (Kandiye): 219
fiehbâz: 260
fiehbâz da€lar›: 153, 154
fiehbâz (Freng gulâm›): 128
fiehbâz (köle ad›): 165
fiehbâz köyler: 260, 270
flehbâz u flehnâzl›k: 202
fiehhûbân (cariye ad›): 74
fiehîd Hazînedâr: 330
fiehîd Mûsâ Çelebi köyü: 37
fiehîdlik varoflu: 280, 281
flehir emîni: 37, 163, 176, 233
flehir hâss›n›n a€as›: 286
flehir kethudâs›: 34, 46, 49, 51, 54, 57, 73, 75, 76, 79, 81, 85, 87, 91, 99, 105, 107, 114, 125, 130, 134, 139, 142, 143, 148, 154, 158, 162, 172, 233, 271, 287, 296, 299, 306, 313, 318, 319, 321, 322, 327, 339, 347, 350
flehir monlas›: 65
flehir mukâta‘ac›s›: 172
flehir müftüsü: 286
flehir nâ’ibi: 34, 49, 51, 54, 57, 154, 271, 318
flehir subafl›s›: 57, 65, 81, 85, 86, 91, 105, 114, 233, 271, 280, 287, 299, 347
flehir voyvadas›: 130, 306, 327, 336
flehremini: 65, 73
flehrengîz: 75, 78
flehrengîz-i külliyât-› Hayrabolu: 347
flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Livadye: 106
flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Tekurda€›: 350
flehrengîz-i külliyât-› flehr-i Yeniflehir: 89
flehrengîz-i külliyât-› Yanya: 291
flehrengîz-i flehr-i Edirne: 346
fiehrezol: 212
fiehrezor: 40
fiehribân nâr›: 63
fiehribân flehri: 83
flehriyârî: 147
flehzâde: 198, 251
fleker: 322
fieker b›nar›: 93
fleker inciri: 246
fleker kam›fllar›: 244
flekl-i bâdemî: 31, 51, 91, 99, 106, 131, 139, 142, 154, 163, 215, 263
flekl-i çâkerân: 83
flekl-i muhammes: 34, 57, 62, 85, 90, 105, 108, 124, 133, 155, 172, 175, 176, 178, 237, 239, 276, 281, 284, 287, 293, 294, 296, 297, 327, 336, 351
flekl-i mukavvis: 164
flekl-i murabba‘: 35, 37, 49, 54, 57, 97, 130, 136, 156, 162, 167, 175, 176, 220, 240, 242, 274, 278, 285, 295, 304, 315, 316, 319, 332
flekl-i müdevver: 53, 99, 114, 283, 299
flekl-i müsebba‘: 134
flekl-i müseddes: 142, 175
flekl-i müselles: 21, 65, 66, 138, 148, 185, 218, 242, 272, 311
flekl-i müsemmen: 125, 312
flekl-i flem‘dân: 306
fielenik: 64
flem‘dân: 30, 35, 39, 77, 103, 104, 115, 117, 121, 343
fiemhal kavmi: 335
flem‘-i asel: 98, 107
flem‘-i revgan: 77, 290
flem‘-i rîh: 98
flem‘iyye: 77, 329
flemflîrbâz: 202, 338
flemflîr-i Muhammedî: 187
fiem‘ûn, Hazret-i: 120, 334
fiem‘ûn-› Safâ: 120, 123, 243, 334
flerbet: 5, 166, 314
fierefeddîn, Seyyid: 90
fieremet (köle ad›): 74
fieremet nâm vezîr: 16
fierfice kral: 81
flerîf ammâ kad›: 134
flerîf kazâ: 25, 31, 34, 37, 47, 49, 54, 56, 57, 62, 76, 81, 85, 90, 91, 105, 106, 125, 130, 137, 139, 143, 148, 154, 163, 175, 271, 287, 299, 305, 313, 315, 327, 333, 336, 346
fierîfî Efendi: 70
fleflhâne: 52, 161
fleflhâne bânghâne: 288
fleflhâne direk: 116
fleflhâne sürâhî minâresi: 226
fleflhâne sütûn: 116
fleflhâne top: 312
fieflûfli'l-a‘ver: 51
fieyh Azîz mektebi (Belgrad): 308
fieyh câmi‘i (Yeniflehir): 88
fieyh Efendi câmi‘i (Ball›badra): 131
fieyh Efendi câmi‘i (kasaba-i Vostiçse): 129
fieyh Efendi hammâm› (Siroz): 59
fieyh Efendi mahallesi mescidi (Moton): 145
fieyh Efendi tekyesi (Ball›badra): 131
fieyh Hasan bâzâr›: 98
fieyh Hortaç câmi‘i (Selânik): 73
fieyh Hortaç çeflmeleri (Selânik): 72

fieyh ‹brâhîm Gülflenî tekyesi (Kandiye): 229
fieyh ‹lâhî: 77
fieyh ‹lâhî hammâm› (Yenice): 77
fieyh ‹lâhî medresesi imâreti (Yenice): 77
fieyh ‹lâhî mescidi (Yenice): 77
fieyh ‹lâhî tekyesi (Yenice): 77
fieyh ‹lâhî türbesi: 77
fieyh Mehemmed Efendi sarây› (kal‘a-i Retime): 176
fieyh Ömer Efendi tekyesi (‹nebaht›): 272
fieyh Saçl› tekyesi (Siroz): 62
fieyh Sinân mescidi: 33
fieyh tekyesi (Moton): 145
fieyh Vâhidî hânkâh› (Kandiye): 229
fieyhî Efendi: 165, 166, 167, 170
fieyhî Efendi sarây› (Anapol›): 164
fleyhi'l-kurrâ: 290
fieyhler ziyaretgâh› (Aydonat): 294
fieyhli karyesi: 30
fleyhü'l-Arab: 324
fleyhülislâm: 14, 17, 24, 25, 34, 37, 46, 49, 51, 54, 57, 65, 80, 81, 85, 87, 91, 97, 99, 105, 125, 137, 143, 148, 161, 163, 172, 176, 181, 188, 210, 214, 233, 271, 280, 287, 291, 296, 299, 305, 306, 318, 327, 336, 346, 347
fieyhzâde Abdurrahmân Efendi: 62
fleytân-› vesvâs: 116
fl›dak kamç›: 5
fi›dak No€ay: 3
fl›p›rtma kalpak: 14
fi›pka da€lar›: 25
flîb: 74, 87, 96, 98, 180, 204, 212, 266, 290, 307, 320, 337, 350
fiibenik: 188, 204, 205, 206
fiidrokasro (=Demirhisâr): 265
fiifnoz cezîresi: 258
flikâr a€alar›: 30
flikârgâh: 310
fiikarl› çay: 38
flîre: 149
flîre sarn›c›: 231
flîre-i engûr: 75, 231
flîr-i hurmâ: 243, 289
flîr-i revgan: 77
fiîrîn askeri: 15
fiîrîn be€leri: 15, 16, 17
fiîrîn mirzalar›: 14
fiîrînli: 14, 15, 16, 17
flîfle: 293
flîflebâz: 338
flitiye (gemi cinsi): 68, 145, 175
fiîvekâr (cariye ad›): 74
fiolomkay karyesi: 10
fiomtülü (zengî Arab ad›): 83
florlu sular: 2
flu‘arâ: 60, 74, 83, 84, 291, 309, 320
flu‘arâ-y› mü’elliflîn: 302
flukka: 178
flu‘lebâz: 338
flûrî: 245
fiûrîze (köle ad›): 165
fiuflik kal‘as›: 188
fiücâ‘ Efendi: 47
flükûfe: 225, 239, 244, 246, 247
flürefâ efendisi: 339
flütür: 144
flütür bâzâr›: 337

- T -

ta‘allümhâne-i s›byân: 347
ta‘âm: 213
ta‘âm-› gûnâ-gûn: 14
ta‘âm-› mümessek sükkerî: 204
ta‘âm-› nefîse: 330
tabahâne: 78, 80, 106, 155, 272, 273
Tabahâne (Ball›badra): 131
Tabahâne câmi‘i (Ball›badra): 131
Tabahâne câmi‘i (flehr-i Livâdiyye): 105
tabahâne çârsûsu (Belgrad): 308
Tabahâne hammâm› (Karaferye): 82
Tabahâne mahallesi mescidi (Delvinye): 297
Tabahâne (flehr-i Livâdiyye): 105
tabak: 17
tabak kâ€›z: 288
Tabaklar (Avlonya): 313
Tabaklar kapusu (Ohri kal‘as›): 327
Tabaklar mahallesi (Avlonya): 313
tabanca: 143
tabancal› çakmak: 143
tabbâhîn debbâ€în: 337
Tâbende (Tekirda€l› câriye ad›): 350
tab›llar: 262
tabîb-i nabbâz: 321
tabl: 65, 103, 187, 192, 193, 194, 197, 198, 203, 239, 261, 343
tablhâne: 203, 279
tabl-› âsâyifl: 259
tabl-› ceng-i harbî: 213
tabl-› harbî: 259
tâbût: 145, 208
Tâbût gazâs›: 324
tabya: 106, 130, 131, 139, 142, 144, 148, 149, 160, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 200, 201, 203, 205, 206, 209, 210, 211, 212, 213, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 229, 230, 231, 232, 233, 249, 250, 251, 252, 254, 256, 263, 269, 281, 283, 296, 304, 312
tâc-› hilâfet sikkesi: 64
tâc-› ‹skender: 147
tâc-› revâc: 344
ta€ar: 245
Ta€ar Hân: 19, 20
Ta€ta€a€ Hân: 20
tah›l bâzâr›: 180
Tah›l bâzâr› (kal‘a-i Elbasan): 320
tahta: 32, 57, 115, 309, 334, 338
tahta biti: 119
tahta kubbe: 109
tahta kulle: 54
tahta kurflum: 211, 213
tahtabafl› mans›b›: 318
Tahtal› (Yukaru) karyesi: 341
Tahtalkal‘a bâzâr›: 72
Tahtalkal‘a hammâm› (Selânik): 71
tâk: 115
tâk-i havarnak: 145
tâk-i Kisrâ: 52, 69, 82, 110, 115, 118, 119, 122, 145, 169, 203, 211, 220, 276
takrîb k›râ’at›: 290
takye: 72, 266, 292, 322
talar gurufl: 134
Tal›flmanl› karyesi: 26, 30
Tâlî Efendi: 94
Ta‘lîmhânecibafl› A€a: 183
talkan: 21
Talma: 40
Talmay, Melik: 40
Tâlûtî: 211
Talyan lisân›: 113, 132, 162, 311
Talyan-› Freng lisân›: 141, 163, 167, 217, 223
talyânî boru: 195, 211
talyanî meç flifller: 210
Taman: 10, 11, 13, 14
Taman cezîresi: 8, 11, 12, 13
Taman hisâr›: 10
Taman kal‘as›: 11
Tamas: 177, 178
Tamas da€›: 177, 178, 204, 220
tamga: 15, 17
tamga bahâ: 14, 15, 16, 17
ta‘mîr: 23, 66, 69, 133, 153, 248, 269
ta‘mîr ü termîm: 64, 66, 69, 77, 97, 152, 153, 169, 175, 213, 214, 227, 239, 242, 262, 272, 286, 301, 304, 309, 312, 317, 327
Tana kasabas›: 161
tanbûr (müzik aleti): 60, 98
Tanca: 255
tancere: 103, 104, 312, 344
Tanr›verdi: 24
Tanr›verdi da€›: 33, 34

Tarabefzûn: 13, 20, 45, 64, 68, 140, 328
Tarabefzûn bezi: 83
Tarabefzûn kal‘as›: 64
Taraboliçe kazâs›: 169
Taraboliçse: 132, 138, 157, 258, 271
Tarabulus: 44, 98, 135, 142, 146, 186, 204, 205, 207, 212, 242, 255, 267, 319, 347
Tarabulus gemileri: 68
Tarabuzan: 298
Tarabuzon: 212
tarak: 103
tarak (deniz mahsulü): 267
Tarapoliçse: 161, 258
tarf› (a€aç cinsi): 244
târîh (düflürme): 8, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 38, 39, 50, 57, 58, 67, 68, 69, 70, 72, 77, 79, 80, 82, 87, 89, 92, 93, 97, 100, 105, 106, 108, 109, 117, 119, 126, 127, 130, 142, 143, 144, 150, 152, 161, 162, 165, 172, 173, 178, 216, 220, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 236, 262, 263, 270, 273, 281, 283, 286, 288, 289, 290, 293, 308, 312, 313, 316, 320, 321, 323, 335, 343, 344, 348
Tarsûs: 60
tart›nar (gemi cinsi): 145
tartur: 132, 137
tarturlu flapka: 248
tâsbâz: 338
tasvîr: 113, 115, 116, 117, 118, 177, 241, 256, 345
tasvîrât u timsâlât: 116
tasvîrâtl› hat: 121
tafl cisr: 100, 137, 279, 317
tafl gülleler: 171, 211
tafl kumbara: 181
tafl nerdübân: 71, 78, 127, 145, 159, 163, 219, 231, 299, 300, 307
tafl tekne: 146, 221
taflbâz: 338
taflç›: 270
tafldan beflik: 60
tafldan yonma put: 121
Tafll› tabya: 182, 184, 186, 189, 212, 223
Tafll›ca: 143, 287
Tafll›k (yer ad›): 249
Tafll›klar (Kandiye): 220
Tat eli: 17
Tat eli a€as›: 15
Tat eli da€lar›: 21
Tatar: 1, 2, 3, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 31, 158, 210, 346
Tatar askeri: 18, 27
Tatar b›nar› kal‘as›: 23
Tatar hân: 13, 14, 15, 21, 212
Tatar Hân askeri: 188
Tatar hân sultânlar›: 25
Tatar kavmi: 3, 4, 11, 16, 17, 18, 20, 22
Tatar köyü: 13, 21, 23
Tatar lisân›: 15, 127
Tatar yi€itleri: 12
Tatarca lisân›: 30
Tatar-› Hoten: 149
Tatarköy korusu: 89
Tatarlar mescidi: 32
Tatarl› karyesi: 29, 344
tâ‘ûn: 29, 97, 119, 137, 154, 162, 245, 275, 297, 300, 301, 323
tâ‘ûn-› ekber: 89, 148, 295
tava böre€i: 310
tavâflî hüddâmlar: 289
tavla: 142, 148
tavflan: 127, 338
Tavflan câmi‘i (kal‘a-i Elbasan): 320
Tavflanl› karyesi: 30
tavuk: 164, 195, 292, 311
tavuk böre€i: 291, 310
tavuk yumurtas›: 181
tâvûs kuflu kuyru€u: 118
tâvûs-› bâ€-› ‹rem: 291
tay: 7, 35, 138
taylak: 344
tayr-› ebâbîl: 189, 201
taz›: 3
teberdârân: 181
Tebrîz: 44, 115, 243, 329
Tebrîzî Bafla: 33
Tebük gazâs›: 324
Tecellî Çelebi: 24
Tedan Hân: 20
teferrücgâh: 54, 75, 81, 83, 86, 89, 107, 118, 146, 150, 159, 188, 273, 309, 322, 323, 330, 349
tefne yapra€›: 325
tefsîr-i flerîf: 77
teheccüd namâz›: 74
tekâlîf: 247, 327
tekâlîf-i örfiyye: 43, 101, 140, 256, 314, 325
tekâlîf-i flâkka: 35, 325, 341
teke (deniz mahsulü): 267
Teke sanca€›: 184
Tekeli Pafla kethudâs›: 202
tekir bal›€›: 68, 175, 254
Tekirda€›: 347, 351
tekkeflîn ayvas›: 33
Tekrûr kal‘as›: 347
Tekrûr kral: 76
Tekrurda€› kal‘as›: 347
Tekûr b›nar› kal‘as›: 76
Tekur nehri: 96
Tekurda€›: 350
tekye: 26, 29, 30, 34, 35, 36, 38, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 54, 56, 58, 61, 63, 71, 77, 78, 79, 80, 84, 85, 88, 90, 93, 97, 100, 101, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 113, 117, 127, 129, 131, 134, 137, 138, 142, 150, 152, 153, 155, 161, 164, 165, 166, 173, 178, 179, 229, 263, 269, 270, 271, 272, 275, 277, 278, 280, 281, 283, 290, 294, 297, 299, 300, 305, 308, 312, 320, 331, 333, 334, 336, 341, 344, 345, 347
Tekye câmi‘i (Alasonya): 85
Tekye câmi‘i (Gördüs): 127
Tekye câmi‘i hânkâh› (kal‘a-i Ergiri): 300
Tekye câmi‘i hânkâh› (Narda): 285
Tekye câmi‘i imâreti (Ohri): 330
Tekye câmi‘i (kal‘a-i Ergiri): 300, 301
Tekye câmi‘i (Narda): 285
Tekye câmi‘i (Ohri): 329
Tekye câmi‘i (Usturumça): 337
Tekye imâreti (kal‘a-i Elbasan): 320
Tekye kapusu (kal‘a-i Retime): 176, 177
Tekye kapusu tekyesi (kal‘a-i Retime): 177
Tekye mahallesi: 80
Tekye mahallesi câmi‘i (Vodina): 80
Tekye mahallesi mescidi (Moton): 145
Tekye mahallesi (Ohri): 328
Tekye medresesi (Ohri): 329
Tekye mektebi (Belgrad): 308
Tekye mescidi (Gümülcine): 38
Tekye mescidi (Moton): 145
tekyegâh: 26, 33, 42, 82, 163, 165, 177, 179, 225, 229, 272, 280, 293, 317, 339, 342, 343, 344, 348
tekye-i dervîflân: 32, 245, 278, 331
tekyeflîn ayvas›: 89
teleme peynirleri: 331
Telemsân: 255
telhîs: 212
telhîsci: 30
telli kurflum: 210
temâflâgâh: 119, 322, 334
Temâflâl›k: 63
Temâflâl›k (Atina): 113
Temâflâl›k karyesi: 121
Temâflâl›k vâdîsi: 113
Tementis: 266, 283
Temir A€a: 30
temlîk: 324
Temrek kal‘as›: 8, 10
Ten Kaza€› nehri: 13
Ten nehri: 11
Ten suyu: 256
tennûr za€arc›klar›: 340
tennûre: 174
terâzû: 146
tercümân: 70, 157, 204
tere: 75, 166
Terek kal‘as›: 11, 13

tereya€›: 96, 149, 246
Termifl: 167, 168
Termifl kal‘as›: 122, 128, 158, 160, 163, 167, 168, 170
Termifl Kasro: 167
Termifl kemîngâhlar›: 168
terpûfl: 100, 118
tershâne: 173, 195, 231, 249, 250, 251, 252
Tershâne bâ€çesi: 58
tershâne emîni: 233
tershâne gözleri: 218, 219, 231
terzi: 290
tesbîh: 324, 343
Tesü: 329
tevârîh: 27, 33, 40, 49, 90, 228
Tevârîh-i Latin: 98, 318, 334
Tevârîh-i Tohta Bay: 18, 20
Tevarih-i Tuhfe: 298, 324
Tevârîh-i Yûnân: 152, 171, 335
Tevrât: 40
teybend: 291
teybend kuflak: 78, 294
Tezgeldi (köle ad›): 74, 350
tezkire: 217
tezkireci: 233, 239
t›bb ilmi: 122
t›ls›m: 120, 165, 199
t›ls›mât: 61, 98, 115, 119, 145, 334
T›m›flvar: 212
T›rhala: 19, 85, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 256, 285, 286, 295, 325
T›rhala be€i: 87, 97, 242
T›rhala da€lar›: 304
T›rhala kal‘as›: 91, 138
T›rhala paflas› askerleri: 86
T›rnovi bezi haftân: 89
T›rnovi kasabas›: 75, 86
T›rpan karyesi: 305
Tifali liman›: 243
tî€: 135, 147, 178, 198, 200, 215, 235, 246, 252, 277, 327, 336
Tîh sahrâs›: 220, 338
Tikvefl kad›l›€›: 334
Tikvefl kasabas›: 333
tilki: 4, 6, 127
tîmâr: 51, 65, 84, 91, 107, 125, 152, 154, 191, 200, 203, 217, 242, 245, 256, 258, 259, 271, 278, 280, 287, 317, 327
tîmâr defterdâr›: 130, 172, 233
tîmârhâne: 243
timin: 181
timsâh: 116
Timur Hân: 8, 20
Timur Hân Depesi: 8
Timur Hân hâdisesi: 36
Timur Leng Hân: 3
Timurhisâr: 62, 63
Timurtafl Pafla (Murâd Hân-› Evvel veziri): 25, 62
Tin: 206
tîr: 251
Tirbük karyesi: 299, 303
Tire: 44, 92, 184, 217, 300
Tîrendâzân tekyesi (Kandiye): 229
tirfil: 75, 347
tîrkefl oku menzili: 221
tirkiz bal›€›: 68
Tiryandafil: 122
tîzâb sular›: 190
tobra: 103, 124, 180, 188, 193, 267, 344
tobra bez: 188
Todori kal‘as›: 141, 171
Todoriler kal‘as›: 238, 239
Tofu nâm dede: 188
Tohta Bay (müverrih): 18, 20
Tohta Bay Tevârîhi: 20
Tohtam›fl Geray Hân: 2
Tohtam›fl Hân: 16, 18, 20
Tokad: 62, 350
Toksanboz buhayresi: 47
Toksanboz kasabas›: 47
Tolom adalar›: 258
Tolom cezîresi: 170
toloz: 231
toloz kemer: 173, 176, 218, 223, 225
Toluy: 19
tomak: 118, 142
Tomakdu (zengî Arab ad›): 83
Tomor da€›: 96, 309, 310
Tomoriliçse kazâs›: 306
ton: 14
Ton Ayveru deyri: 45
tonoz: 68
Tontolar karyesi: 30
top: 1, 2, 5, 6, 10, 13, 22, 23, 38, 52, 57, 65, 66, 67, 82, 90, 101, 102, 103, 105, 107, 109, 112, 117, 125, 126, 127, 130, 131, 133, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 160, 162, 163, 164, 166, 171, 172, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 217, 218, 219, 220, 222, 224, 235, 237, 238, 239, 242, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 274, 277, 278, 281, 283, 295, 296, 303, 306, 312, 313, 316
top dingili maymuncu€u: 211
top fitili: 197
top gülleleri: 21, 142, 159, 164, 175, 180, 181, 188, 194, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 216, 231, 252
Top kapusu (Kandiye): 219
top kemercikleri: 109
top makaslar›: 211
top menzili: 29, 33, 55, 91, 105, 139, 151, 157, 161, 167, 178, 181, 182, 196, 203, 254, 267, 268, 269, 282, 294, 304
top s›r›klar›: 211
top tahtas›: 211
top tekerlekleri: 211
top yollar›: 260
Topal câmi‘i (Selânik): 70
topalken (kufl): 4
topçu: 10, 17, 109, 148, 183, 184, 194, 197, 207, 210, 217, 231, 233, 237, 242, 256, 270
topçu a€as›: 65, 108, 143, 163, 172, 233, 256
topçubafl›: 51, 65, 176, 201, 210, 220, 230, 233
Topçubafl› çârsûsu: 231
topçubafl› defteri: 212
Topçubafl› sarây› (Kandiye): 230
Topçubafl› zâviyesi (Kandiye): 228
Topçular hammâm› (Kandiye): 228
tophâne: 105, 112, 117, 145, 164, 177, 179, 190, 211, 213, 219, 231, 332
tophâne hisârpîçesi: 109
Tophâne kal‘as› a€al›€›: 66
tophâne kârhânesi: 179
Tophâne meydân› (Kandiye): 218, 231
tophâne mühimmât›: 211
tophâne mühimmâtlar›: 211
Tophâne somunu: 248
top-› kûp: 31, 103, 109, 127, 145, 173, 175, 182, 189, 190, 197, 209, 212, 213, 231, 237, 242, 249, 250, 254, 304
top-› tavîl: 162
top-keflân câmûslar: 27
topkeflân yörük be€leri: 347
top-keflân yörükleri: 65
Topmeydân› (Kandiye): 220
Topolyani karyesi: 56
topuz: 144, 172
torompete: 137, 185, 187, 192, 193, 195, 197, 203, 211, 268
Toroz kapusu (Anapol›): 164
torva: 9
Torvakutaran: 25
Tot kral›: 19
toy: 4, 47
toy dü€ünler: 18
toykun (kufl): 4, 7, 27, 30
Toyran: 47, 48
Toyran buhayresi: 47
trinketa (gemi parças›): 201
tuç: 95, 144, 187
tuç el kumbaralar›: 195, 211

tuç makara: 95
tuç top: 146
tuç topuz: 144
Tûfân-› Nûh: 62
tu€: 112, 143, 163, 194, 233, 259, 260, 278, 280, 311, 343
tu€-› mîrlivâ: 65
tu€-› pâdiflâhi: 261
tu€râ-y› garrâ-y› flâhanî: 247
tu€ulka-y› Tâlûtî: 211
Tuhfe, Tevârîh-i: 324
tula: 26, 31, 37, 57, 281
Tulça emîni: 24
Tulça kal‘as›: 24
tulum: 5, 211, 293, 294, 329
tulumbalar: 211
tu‘ma-i flemflîr: 192
Tuna Belgrad›: 305
Tuna gemileri: 24
Tuna nehri: 19, 34, 84, 215, 256, 304, 305
Tunca nehri: 25, 26, 30, 31, 33
Tunus: 44, 98, 135, 142, 146, 186, 242, 255, 267
Tunuslu kalyonlar: 207
tûrbîn: 220
Turhân Be€, Gâzî: 87
Turhân Be€ zâviyesi (kal‘a-i A€r›boz): 109
Turko Paliko mahallesi (Yanya): 289
Turkohor karyesi: 81
Turkohor nehri: 55
Turla nehri: 19, 22, 23, 306, 312
Turli cezîresi: 240
turna: 4, 275, 350
turna bal›€›: 43, 47, 48, 292
turna gözü: 36, 53, 54, 240, 273, 323
turna kan›: 166
turna katar›: 10
turna teli: 199
turnac›bafl›: 184
turp: 75
turflu: 268
turunc: 100, 101, 111, 124, 127, 129, 132, 146, 155, 162, 169, 175, 177, 239, 244, 247, 279, 285, 286, 294, 297, 302, 310, 313, 314, 317
tut: 155, 244
tut a€açlar›: 141, 151, 244, 266, 273, 276, 316, 317, 321
Tûtîs, Melik: 40
tutyâ kumkuma: 293
tuyûr: 63
tuyûr-› hûfl: 46
tuyûr-› mur€-› hofl-elhân: 150
tuyûr-› sülvân: 268
tuz: 63, 122, 137, 243, 246, 268, 269, 278, 314, 315, 325, 326, 334
tuz ç›karma hidmeti: 314
tuz ma‘deni: 314, 315
Tuzcu Sinân: 82
tuzcular: 314
tuzla: 21, 122, 136, 168, 315
Tuzla burnu: 111, 122
Tuzla liman›: 136, 243
tuzla mukâta‘as›: 168
Tuzla salâs›: 21
tuzlu su: 2
Tübbet: 255
tüccâr: 11, 43, 46, 55, 63, 68, 75, 86, 89, 94, 97, 100, 128, 136, 238, 275, 294, 295, 322, 337
tüccârân-› berr [ü] bihâr: 21, 337
tüccârân-› ehl-i sanâyi‘: 180
tüfeng: 5, 6, 13, 15, 21, 27, 46, 57, 82, 101, 112, 133, 134, 136, 137, 140, 143, 146, 147, 153, 156, 178, 180, 181, 185, 187, 194, 195, 196, 197, 198, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 217, 220, 235, 236, 246, 250, 251, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 277, 278, 281, 284, 303, 304
tüfeng kurflumlar›: 6
tüfeng mazgal›: 139, 264
tüfeng menzili: 167, 265
tüfeng-endâz: 5, 6, 15, 22, 139, 168, 184, 185, 187, 209, 251, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 298, 311
Türbe: 31, 34, 35, 76, 77, 89, 94, 103, 323, 336
Türbe câmi‘i (Yeniflehir): 88
Türbedâr: 132
Türbe-i Pür-envâr câmi‘i (Siroz): 58
Türk: 102, 197
Türk Or'u: 11, 13
Türkçe: 74, 100, 106, 196, 275, 335, 350
Türkçe hat: 335
Türkçe lisân›: 335
Türkî hatlar: 335
Türkî lisân›: 322, 330, 335
Türk-i Türkân semtleri: 335
Türk-i Türkistân: 335
Türkistân: 19, 255, 335
Türkmân kabîlesi: 84
Türük lisân›: 86
tütün: 21, 78, 101, 152, 211, 275, 325
tütün lüleleri: 107

- U -

Ucille vilâyeti: 242
uçkur: 243
ûd: 200, 208, 214
ûd a€ac›: 114, 115, 244
ûd a€ac› kundakl› tüfengler: 27
ûd miskler: 35
ûdu'l-kahr: 119
u€r›n kapucuklar: 160
U€urlu (Tekirda€l› köle ad›): 350
uhlamur: 81
Uhud gazâs›: 324
Ukbe-i Cüheynî, fieyh: 41
Ula mahallesi mescidi (Ball›badra): 131
ulak: 22, 28
ulak bârgîrleri: 31
ulemâ: 14, 15, 19, 20, 21, 26, 50, 59, 60, 81, 83, 122, 181, 234, 248, 256, 271, 291
ulemâ-y› K›r›m: 17, 20
ulemâ-y› Kûhistân: 337
ulemâ-y› tabîbân: 74, 165
ulemâ-y› Tatar: 17, 19
Ulu Caman Su nehri: 8
Ulu câmi‘: 33, 51
Ulu câmi‘ imâm›: 84
Ulu No€ay: 23
Uluç Alî Pafla: 112, 135
ulûfe: 49, 110, 196, 280, 286, 298, 315, 332
ulûm-› felsefiyyât: 121
ulûm-› flettâ: 58, 335
ummâl: 159, 181, 213, 260, 262
Umurca karyesi: 351
un: 35, 108, 181, 189, 199, 232
un de€irmeni: 73, 201, 232, 237, 317
un kappân› navluncular›: 348
Ungurus: 27, 30, 255, 296
Unkapan›: 9, 25
unnâb: 81
urbân: 298
Urfa nâr›: 63
urgan: 95
Urûm (Ayr›ca bkz. Rûm): 84, 86, 89, 94, 95, 112, 114, 121, 122, 127, 132, 134, 139, 148, 152, 154, 160, 167, 175, 243, 255, 257, 266, 277, 278, 287, 289, 306
Urûm be€zâdesi: 220
Urûm dilberânlar›: 82
Urûm evleri: 36
Urûm kenîseleri: 226, 349
Urûm k›zlar›: 87
Urûm kiritsileri: 122
Urûm krallar›: 31
Urûm kurâlar›: 111
Urûm lehçesi: 97, 291
Urûm lisân›: 55, 156, 265, 269, 299
Urûm mahallesi: 25
Urûm re‘âyâlar›: 257
Urûm flîresi: 110
Urumbet No€ay: 3

Urûmca: 36, 86, 106, 127, 132, 236, 277, 279, 282, 283, 294, 330
Urûmfla: 90, 94, 97, 104, 106, 132, 137, 155, 170, 271
Uryânî mescidi (Moton): 145
uskota guruflu: 136
uskota riyal: 136
uskumru: 68, 175
Usta Receb (cerrâh): 165
ustura: 284
usturlâb: 28, 47, 59, 74, 89, 110, 119, 165, 233, 234, 247, 286, 310, 322
Usturumça: 42, 49, 61, 206, 329, 334, 335, 336, 337
Usturumça kal‘as›: 334, 335, 336
Uflkumbi nehri: 315, 319, 321, 322
Uflflâkî, tarîk-i: 229
ufltuk bal›€›: 326
Ufltuk yaylas›: 326, 328, 329, 330, 331, 332, 339
Uttârid: 348
Uyvar gazâs›: 188
Uyvar kal‘as›: 142, 222
Uzeyr, Hazret-i: 335
Uzkurlu: 307, 308
Uzkurlu câmi‘i (Belgrad): 308, 311
Uzkurlu hammâm› (Belgrad): 308
Uzkurlu imâreti (Belgrad): 309
Uzkurlu mahallesi (Belgrad): 307
Uzkurlu medresesi (Belgrad): 308
Uzkurlu mektebi (Belgrad): 308
Uzkurlu sarây› (Belgrad): 307
Uzkurlu tekyesi (Belgrad): 308
Uzkurlu varoflu: 307
Uzkurluo€lu evkâflar›: 307
Uzun çârsû (kal‘a-i Elbasan): 320
Uzun kenîse (Atina): 118
Uzun liman: 146
Uzunçârsû: 35

- Ü -

Üç Ac›l› Bafl›: 22
Üç Dall›k nâm mahal: 22
Üçobal› karyesi: 30
Ülgün kal‘as›: 315, 324
ülüfer bal›€›: 68, 175
ümenâ: 74
ümerâ: 148, 164, 179, 187, 191
Ümeyye câmi‘i: 64
Ümhân (Tekirda€l› kad›n ad›): 350
Ümiyehân Kad›n: 74
Ümm-i Dünyâ-y› M›s›r: 184
Ümmise Kadu: 165
Üngürüs: 117
Ürd-i behiflt: 226, 328
Ürd-i ‹rem kasr›: 225
üsârâ: 16, 19, 221
Üsküb: 45, 58, 65, 76, 91, 318, 333, 342
Üsküdar: 133, 229
Üsti Urûmca (=Usturumça): 334
Üstolni-Belgrad: 27, 305
Üsturûmca (=Usturumça): 334
Üstü Rûmca kal‘as›: 335
Üstü Rûmca (=Usturumça): 334, 335
Üstürgon kal‘as›: 71, 117, 304
Üstürka cisri: 326
Üstürka kasabas›: 325, 326, 327, 331
Üstürka nâm vezîr: 325
Üstüroni karyesi: 292
Üstürûmca: 334, 335
Ütrük kavmi: 33
Üveys Efendi: 81
üvez: 246
üzengi: 4, 280
Üzengilik suyu: 2
üzüm: 33, 131, 163, 165, 167, 168, 174, 177, 244, 246, 302, 314
üzüm a€açlar›: 244, 321
üzüm asmalar›: 60, 131, 177, 317
üzüm bâ€›: 149
üzüm flîresi: 310, 349

- V -

Vahak: 206
Vâ‘›z ayn› (Elbasan): 321
Vâ‘›z nehri: 315
vakf: 36, 49, 121, 243, 263, 270, 292, 329, 343
Vakf karyesi: 30
vakfullâh: 105
vak›f hücreler: 73
Vak›f mahallesi (Belgrad): 307
Vak›f mahallesi mescidi (Belgrad): 308
Valça da€lar›: 128
Vâlide câmi‘i: 121
Vâlide câmi‘i imâreti (kal‘a-i Retime): 177
Vâlide câmi‘i (Kandiye): 230, 231
Vâlide hâss›: 23, 101
vâlide sultân: 17, 85, 86, 99, 101, 107, 111, 193, 212, 263
Vâlide Sultân câmi‘i: 23, 240
Vâlide Sultân câmi‘i (kal‘a-i Retime): 177
Vâlide Sultân câmi‘i (Kandiye): 231
Vâlide Sultân çeflmesi (Kandiye): 228
Vâlide Sultân mektebi (Kandiye): 229
Vâlide-i Sultân Mehemmed Hân câmi‘i: 224
Valifla karyesi: 292
Valtoz kazâs›: 278
Van: 60, 212
Van deryâs›: 53
Van kal‘as›: 66, 140, 159
Vânî Efendi: 30
Varat: 222
Varat kal‘as›: 188, 222
Varat panay›r›: 98
Vardar: 78
Vardar kal‘as›: 66
Vardar kapusu (Selânik): 65
Vardar kullesi: 66
Vardar kullesi tophânesi: 65
Vardar mahallesi (Selânik): 73
Vardar nehri: 76, 78, 79, 80, 81, 333
Vardar sahrâs›: 81
Vardar tophânesi: 65
Vardar Yenicesi: 65, 75, 76, 78, 96
var›c›: 187, 199, 217, 251
Varna: 25, 94, 342
varsak: 78
varsak b›çak: 294
varul: 146
varya demirleri: 181
Varya karyesi: 333
Vasil Potamo kal‘as›: 237
Vaflak (Evliya Çelebi'nin köpe€i): 5
Vafllak kasabas›: 42, 53, 61
Vatiye kö€ü: 268
Vatofl zâviyesi (kal‘a-i Ergiri): 300
vebâ: 349
Vedd (put): 96
vekâle: 290
vekâle-i bâzergân: 88, 105, 165
vekâle-i garîbân: 348
vekâle-i gurebâ: 309
vekâle-i hâcegân: 177
vekâle-i mücerredân: 72, 347
vekâle-i sevdâgerân: 131
vekâle-i tüccârân: 348
vekâle-i tüccârân-› sevdâgerân: 59
Velesin kasabas›: 75, 91
Velî Befle (Tekirda€l› ad›): 350
Veli Dede Sultân: 110
Velî Kethudâ: 240
Velî Kethudâ sarây› (kal‘a-i Retime): 177
Veli Pafla: 204
Velî Pafla câmi‘i imâreti (kal‘a-i Retime): 177
Velî Pafla câmi‘i (kal‘a-i Retime): 177
Velî Pafla (Deli Hüseyin Pafla kethudâs›): 181, 237
Velî Pafla tekyesi (kal‘a-i Retime): 177
velîahd: 19
Velîd bin Dufe‘ (fir‘avn-› evvel): 39
Velîd bin Mas‘ab: 40
Velika nehri: 151
Velim: 206
Veliyyullâh, fieyh: 102, 103, 104

Venedik: 42, 51, 65, 91, 94, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 108, 124, 125, 128, 129, 130, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 143, 152, 158, 159, 160, 161, 163, 169, 170, 172, 176, 178, 188, 189, 196, 197, 198, 205, 206, 216, 230, 237, 238, 239, 253, 255, 257, 258, 264, 265, 266, 268, 271, 276, 277, 279, 280, 284, 285, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 311, 314, 315, 320, 324
Venedik balyozu: 134
Venedik ban›: 175
Venedik Bundukanî Frengi: 311
Venedik donanmas›: 90, 136, 168, 195, 257, 266, 271, 277, 314
Venedik elçisi: 210, 254
Venedik Frengi: 106, 114, 123, 125, 133, 139, 154, 170, 171, 217, 236, 294, 304
Venedik iskelesi: 313
Venedik körfezi: 96, 126, 131, 132, 276, 279, 283, 290, 293, 295, 296, 297, 309, 314, 315
Venedik kral›: 128, 246, 277, 295, 296
Venedik mavunalar›: 201
Venedik Pirinc-pirimi: 101, 135, 147, 151, 162, 176, 271
Venedik sükkeri: 292
Venedik flapkas›: 248
Venedik taht›: 253
vere: 37, 135, 136, 147, 148, 149, 161, 193, 203, 208, 281, 311, 327
vere beyâz bayra€›: 136
Vere Cisri: 176
Vere tabyas›: 184, 186
Verebiye kal‘as›: 76
Verlika: 206
Vetirne: 49, 61, 339, 340
Veys el-Karanî: 94, 200
Vezîr kethudâs›: 170, 228, 229
vezîria‘zam: 17, 27, 47, 138, 162, 168, 186, 189, 191, 193, 195, 200, 203, 204, 206, 216, 219, 237, 239, 252, 275, 276, 277, 296, 332
Vezîria‘zam câmi‘i (Kisoma): 239
Vezîria‘zam çârsûsu: 231
Vezîria‘zam çeflmesi (Kandiye): 228
vezîria‘zam hâss›: 275, 276, 278
Vezîria‘zam kolu: 184, 185, 187, 193, 196, 203
vezîria‘zam ota€›: 182, 209
Vezîria‘zam tabyas›: 193
vezneboflaldan (kufl): 46
V›landiva: 333, 334
V›landiva kenîsesi: 334
V›landiva manast›r›: 334
V›landiva papas: 333, 334
Viçitroz karyesi: 68
Vijkar karyesi: 305
Vildân Efendi, fieyh: 337
vilya bal›€›: 43
Virahor kasabas›: 278
Virene: 206
Virneyik kasabas›: 42
viflnâb: 75, 166, 322, 349
viflne: 244, 254, 331, 349
viflne hoflâb›: 349
Vitiloz: 266, 267
Vitiloz liman›: 267
Vitofl yaylas›: 331
Viyo nehri: 301, 304
Vize askeri: 15
Vize askerleri: 17
Vize kal‘as›: 29
Vodina: 75, 79, 81, 82, 83, 96
Vodina da€lar›: 79
Vodina kal‘as›: 79
Vodina uyûnlar›: 81
Voha: 267
Voha çiftli€i: 127, 258
Voliçe kazâs›: 278
Voliçse kal‘as›: 279
Volimir karyesi: 166
Voniçse kal‘as›: 276
vordinar direkler: 185
Vorilya da€›: 259
Vorilya karyesi: 259
Voromorifl karyesi: 260
Vostiçse: 129, 130, 132, 133, 170
Voyn›k Ban: 327
Voynuk: 237, 319
voyvada: 24, 26, 31, 42, 46, 47, 49, 50, 53, 54, 62, 86, 90, 91, 96, 99, 101, 105, 106, 107, 113, 122, 125, 129, 130, 134, 137, 139, 141, 152, 153, 154, 156, 158, 161, 163, 167, 275, 276, 294, 297, 298, 299, 303, 304, 306, 315, 316, 327, 331, 332, 333, 336, 338, 339
Voyvada mahallesi (flehr-i Livâdiyye): 105
Voyvadal› karyesi: 63
Vuçitrin: 65
vuk›yye: 244
Vuk›yyezâde: 323
Vukûf karyesi: 33
Vutofl câmi‘i (kal‘a-i Ergiri): 300
Vutofl mahallesi (kal‘a-i Ergiri): 300
vükelâ: 55, 68, 140, 151, 180, 186, 230, 253, 256, 294, 306, 342, 346

- Y -

Yâfa: 40
Yâfa iskelesi: 347
Yâfa kal‘as›: 64
ya€: 137, 209
ya€ gemileri: 240
ya€ kappân›: 348
ya€ tulumu: 3
Ya€fûr h›mâr: 40, 41
ya€murca: 4, 44, 338
Ya€us (put): 96
yahni: 103
Yahûdân: 230
Yahûd-› Karâyî: 63
Yahûdî: 26, 37, 38, 40, 51, 57, 59, 64, 73, 74, 75, 76, 79, 82, 99, 100, 120, 121, 132, 143, 154, 155, 230, 285, 307, 319, 336
Yahûdî cemâ‘atlar›: 289
Yahûdî lisân›: 74
Yahûdî mahallesi: 25, 57, 73, 91, 107, 109
Yahyâ A€a, Çufud (Gümrük emini): 74
Yahyâ Be€zâde: 323
Yahyâ, Hazret-i: 64, 123, 125, 143, 216
Yahyâ Pafla câmi‘i (Üsküb): 58
Yahyâ Paflazâde: 148, 149, 342
Yako Çelebi (köle ad›): 150
Yakopi ya‘nî Ya‘kûb (havâriyyûndan): 123
Ya‘kûb Be€ câmi‘i (kal‘a-i ‹stife): 106
Ya‘kûb Efendi medresesi (Avlonya): 313
Ya‘kûb Efendi tekyesi: 313
Ya‘kûb Efendi tekyesi (Avlonya): 313
Ya‘kûb (havâriyyûndan): 123
yâkût: 56, 87, 98, 117, 320, 337, 346
Yâkût (zengî Arab ad›): 83
Yâkût-› Musta‘s›mî hatt›: 38
Yal› askeri: 188
Yal› kapusu: 76
Yal› kapusu (‹nebaht›): 272
Yal› kapusu (Selânik): 72
Yal›petre: 242, 247
Yaman nehri: 8
Yaman Sadak No€ay: 3
Yamançe Karaa€aç: 4, 5
Yanbol›: 20, 25, 26, 30
Yan›k: 27, 215
Yan›k kal‘as›: 23, 27, 30, 215
Yanine flehri: 234
Yanko ibn Madyan: 68, 326
Yanova gazâs›: 188
Yanvan: 110, 271, 326, 328, 334, 335, 340
Yanya: 19, 45, 91, 96, 158, 184, 193, 206, 222, 234, 237, 256, 262, 270, 280, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 303, 327, 339
Yanya be€i: 282
Yanya buhayresi: 292
Yanya da€lar›: 87, 126
Yanya gölü: 287, 292

Yanya kal‘as›: 287, 292
Yanya paflas›: 182, 292
Yanya sahrâs›: 286
yapa€›: 210, 292
Yarakari (Kapudan): 265
Yarakari köyü: 268
Yarar (köle ad›): 74
yarasa kuflu kan›: 235
Yar›mca tabya: 193, 212, 222
yarl›€-› belî€: 17, 18, 125, 248
Yarmenî: 59, 349
yasakç›: 57, 207
yâsemen: 244
Yâsîn-i flerîf: 107, 147, 208
yass› ba€: 330
yass› bafl: 350
yass› baflı› takye: 322
Yass› tabya: 185, 206, 211, 218, 220, 229, 231, 232
Yass›köy: 49
yat gemi: 145
yatak liman›: 237
yat›rtma tuç top: 146
yats› namâz›: 30
Ya‘ûk (put): 96
yay: 7, 63, 108, 122, 210, 246, 298
yaya kald›r›mlar›: 321
yayc›lar: 320
Yayc›lar buhayresi: 63
Yayc›lar karyesi: 63
Yay›clar çârsûsu (Elbasan): 321
yayla kiraz›: 246
yayla sarây›: 340
yaylagâh: 54
yaylak: 38, 61, 82, 330, 331
yayfl›l›k ya‘nî sihirbâzl›k: 21
yebrûhu's-sanem: 120
Ye’cûc, sedd-i: 149, 163, 192, 193, 202, 215, 218, 220, 237, 281, 296, 312, 345
Ye’cûc [u] Me’cûc: 51
yedekçi beratas›: 291, 292
yedekçi takyesi: 83
yedi kral: 27, 134, 326, 327
yedi krall›k vilâyetleri: 198
yedi krall›k yer: 27, 188
yedi veren üzümü: 246
Yedikulle: 172, 215
Yedikulle kal‘as›: 66
Yedikulle mahallesi (Selânik): 73
Yedikulle (Selânik): 63, 65, 66, 67, 71, 75
Yegoniçe karyesi: 79
Yegorniçe karyesi: 81
yel de€irmenleri: 35, 232, 257
yel mûmlar›: 209, 211, 221
yelek: 110, 118
Yeleflke bo€az›: 8
yelken: 195, 216, 239, 256, 257, 314
yelken bezleri: 211
Yelkenci karyesi: 33
yelkenli k›zak gemileri: 11
yem: 22, 103, 268
Yemen: 44, 94, 113, 143, 255
Yene kasabas›: 29, 75
Yene mahallesi câmi‘i (Vodina): 80
yengeç (deniz mahsulü): 267
Yengeç kal‘as›: 314
Yeni Avarin kal‘as›: 141
Yeni câmi‘ (Gaston): 137
Yeni Câmi‘ (Gümülcine): 38
Yeni Câmi‘ (‹slâmbol): 225
Yeni Câmi‘ medresesi (Gümülcine): 38
Yeni çârsû (kal‘a-i Ergiri): 300
Yeni dîvân kal‘as›: 202, 203
yeni dünyâ: 98
Yeni hammâm (Gümülcine): 38
Yeni hisâr (kal‘a-i Gördüs): 127
Yeni kal‘a: 188, 193, 203
Yeni kal‘a (Kandiye): 194
Yeni mahalle câmi‘: 38
Yeni mahalle (Gümülcine): 38
Yenibâzâr kasabas›: 24, 43
Yenicâmi‘ (Vodina): 80
Yenice: 30, 49, 76, 78, 341
Yenice duhân›: 78, 340
Yenice nehri: 298, 299, 301, 303
Yenice-i Vardar: 78
Yeniçârsû meydân› (Belgrad): 309
yeniçeri: 14, 17, 34, 57, 65, 75, 85, 86, 91, 101, 142, 151, 154, 179, 182, 183, 184, 187, 194, 197, 202, 206, 216, 217, 231, 233, 237, 242, 251, 252, 256, 270, 313, 332, 339, 349
yeniçeri a€as›: 15, 17, 25, 26, 39, 51, 86, 97, 129, 172, 173, 176, 179, 184, 193, 194, 202, 203, 204, 205, 209, 213, 225, 228, 229, 231, 233, 245, 256, 305, 316, 317, 319, 346
Yeniçeri A€as› sarây› (Kandiye): 230
Yeniçeri a€as› tabyas›: 193
yeniçeri çavuflu: 86, 101
yeniçeri çorbac›s›: 176, 230, 233
yeniçeri çukas›: 65, 85
yeniçeri efendisi: 191
Yeniçeri hammâm› (Kandiye): 228
yeniçeri kapusu askeri: 182
yeniçeri kollu€u çorbac›s›: 338
yeniçeri kulkethudâs›: 204
Yeniçeri meydân›: 101
yeniçeri oca€›: 29, 39, 65, 87, 101, 179, 183, 192, 194, 202, 204, 207, 217, 231, 332, 350
yeniçeri ocaklar›: 332
yeniçeri odas›: 86, 183, 190, 231
yeniçeri serdâr›: 24, 25, 34, 36, 37, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 54, 57, 62, 65, 76, 79, 81, 85, 87, 90, 91, 97, 99, 101, 105, 106, 107, 114, 125, 130, 134, 137, 139, 143, 158, 163, 260, 271, 275, 276, 277, 278, 280, 287, 293, 294, 296, 299, 305, 306, 315, 318, 327, 333, 336, 338, 340, 346, 351
Yeniçeri serdâr› sarây› (Edirne): 348
Yeniçeflme bafl›teferrücgâh›: 81
Yenidünyâ: 233, 255
yenidünyâ a€açlar›: 210, 244
Yenidünyâ iskelesi: 241
Yenidünyâ meyveler d›rahtlar›: 244
Yenihammâm (Selânik): 71
Yenikahve: 177
Yenikapu: 71
Yenikapu (‹nebaht›): 272
Yenikapu (Selânik): 65, 67, 71, 72
Yenikapu suyu bafl› (Selânik): 75
Yeniköy: 30
Yeniodalar (‹slâmbol): 333
Yeniflehir: 75, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 295
Yeniflehir monlas›: 86, 89, 97
Yeniflehir nâ’ibi: 99
Yeniflehir niyâbeti: 97
Yeniflehir sahrâs›: 86
yerli kulu a€alar›: 233
Yerli Yeniçerileri meydân› mezkiti (Kandiye): 228
Yerlikulu hammâm› (Kandiye): 228
Yeflil Direkli ›l›ca: 35
Yeflil El Sultân: 200
Yeflil Kol Sultân: 188, 208, 213
yeflim harekânî: 342
Yey vâdîsi: 2
Yezîd: 27, 103, 174, 236, 301, 302
y›lan: 8, 116, 119, 120, 145, 156, 165, 180, 248, 267
y›lan bal›€›: 43, 68, 278, 292, 325
Y›lan çay›: 276
y›lanbâz: 338
Y›lanl› kal‘as›: 8
Y›lanl› nehri: 276
Y›lanl›bay›r kal‘as›: 8
Y›ld›r›m Bâyezîd Hân: 33
Y›ld›r›m Bâyezîd Hân câmi‘i: 33
Y›ld›r›m Hân: 31
Y›ld›r›m Hân câmi‘: 36
Y›ld›r›m Hân kasr›: 345
Y›ld›r›m Hân ma‘bedgâh› (Karaferye): 82
Y›ld›r›m kullesi: 168
y›ld›z rûzgâr›: 135
y›lk›: 18
Y›r›k Velî (Tekirda€l› ad›): 350
Yirbiçe karyesi: 156
yo€urd: 99, 331
yonca: 75, 347
Yopnoz karyesi: 112

yorga: 6, 21
yorga at: 17
yorga bârgîr: 17
yorga gümüfl e€erli at: 20
yorgan: 211, 312
Yoro papas: 200
Yoroz liman›: 90
Yovan (köle ad›): 74
Yovani Baba: 133
Yovani (havâriyyûndan): 123
Yörük: 59, 65, 73, 339
Yörük âdemleri: 337
Yörük Ahmed Kethudâ: 184
Yörükân: 26, 46, 65, 84, 340, 350
Yukaru hisâr (kal‘a-i Retime): 177
Yukaru mahalle (Yanya): 287
Yulanoz karyesi: 260
yular: 10, 12
yumurta: 4, 191, 276, 277, 337
yumurtal› tava böre€i: 310
Yunalida nehri: 151
Yûnân: 42, 56, 63, 106, 124, 152, 171, 172, 218, 334, 335, 336
Yûnân lisân›: 56, 57, 119, 123, 237, 246, 334
Yûnânca lisân›: 32, 53, 54, 70, 123
Yûnân-› Rûm lisân›: 123, 161, 163, 218, 233
Yûnâninyân-› Rûm: 114
Yûnâniyân: 54, 66, 123, 243, 335
Yûnâniyân lisân›: 37, 44, 123, 334
Yûnâniyân müverrihleri: 50
Yûnâniyân tevârîhleri: 172
Yûnus Dede, Karabafl: 188
Yûnus, Hazret-i: 335
Yûnus Voyvada mahallesi (Ohri): 328
Yûnus Voyvada mescidi (Ohri): 329
Yûsuf A€a: 205
Yûsuf A€a (Atina kal‘as› dizdâr›): 260
Yûsuf A€a câmi‘i (Yanya): 289, 291
Yûsuf A€a, Cebecibafl›: 193, 203
Yûsuf A€a (Melek Ahmed Pafla kethudâs›): 184
Yûsuf A€a, Musâhib: 191, 192
Yûsuf A€a sarây› (Narda): 286
Yûsuf A€a (fiehir a‘yân›): 286
Yûsuf Be€: 311
Yûsuf Be€ sarây› (Narda): 285
Yûsuf Be€, Sinân Paflazâde: 311
Yûsuf Haccâc-› Zâlim: 16
Yûsuf, Hazret-i: 39, 40
Yûsuf Kethudâ çiftlikleri: 29
Yûsuf Pafla: 23, 208
Yûsuf Pafla câmi’i (kal‘a-i Hanya): 173
Yûsuf Pafla (fâtih-i Hanya): 238
Yûsuf Pafla sarây› (kal‘a-i Hanya): 173
Yûsuf Pafla, Serdâr-› mu‘azzam (Boflnak Silihdâr): 141, 170, 171, 172
Yûsuf Pafla, Silihdâr Gâzî: 236
Yuvama karyesi: 292
yü€: 4
Yüksek tabya: 184, 185, 193, 197, 212, 218, 219, 220, 221, 222, 226, 229, 231, 249
yün: 4, 174
yürek: 341
Yürekli Alî Be€ mektebi (Yenice): 77
yüzbafl›: 91, 198, 202, 261, 271, 278, 287
Yüzbir Mehemmed A€a buk‘as› (Kandiye): 228

- Z -

Zadra kal‘as›: 204, 205, 206
Zafer A€a câmi‘i (Vodina): 80
za‘ferân: 71, 208
za‘ferânl› helva: 301
Zafiri: 122
za€anos: 32, 260, 306
za€ar: 3, 5, 340
za€arc›bafl›: 184, 185, 190, 194, 204, 250
Za€arc›bafl› sarây› (Kandiye): 230
Za€ra Yenicesi: 78
zahâ’ir: 101, 159, 162, 163, 166, 170, 174, 182, 189, 210, 237, 348
zahîre: 3, 8, 22, 94, 95, 131, 135, 140, 180, 185, 237
zâ‘im: 168
Zâ‘im Beko sarây› (kal‘a-i Ergiri): 300
Zâ‘imzâde sarây›: 92
Zakilse: 134, 135, 205, 266, 280
zakkûm (a€aç cinsi): 244
Zâl: 301
Zâl câmi‘i (Mizistre): 155
Zâl kapusu (kal‘a-i Mizistre): 155
Zâl Pafla câmi‘i: 50
Zâl-› zamân: 74
Zaravina köyü: 303
zarbina: 68, 145
Zarnata: 259, 261, 262, 264, 270
Zarnata kal‘as›: 148, 152, 261, 262, 264, 267, 269, 270, 345
Zarnata liman›: 261, 262
Zarovina karyesi: 303
zarrât: 116
Zatarnak: 206
Zavaraho karyesi: 301
zâviye: 23, 25, 32, 47, 50, 58, 67, 71, 88, 93, 94, 100, 129, 138, 161, 173, 177, 228, 281, 288, 293, 294, 300, 308, 313, 320, 329, 332, 341
zaymurân râyihas›: 334
ze‘âmet: 25, 26, 29, 33, 63, 65, 79, 84, 91, 95, 97, 99, 112, 125, 138, 147, 151, 154, 157, 191, 200, 203, 242, 245, 256, 259, 260, 271, 276, 278, 279, 280, 287, 292, 296, 303, 304, 307, 317, 318, 327, 331, 333, 338, 339, 340, 341
ze‘âmet köyü: 25, 220, 293, 307
Zebân da€lar›: 279
Zebân duhân›: 275
Zebân kasabas›: 274, 275, 279
Zebân flehri: 274, 275
Zebân tütünü: 275
zebân-› Latin: 113
zebânîler: 116
zeberced: 337
Zebûr: 40
zehâyir: 90, 91, 99, 103, 126
zeheb-i hâlis: 43, 61
zeheb-i mutallâ: 43
zehîr: 301
zehirli kurflum: 211
zehr-i mâr: 2, 86
Zekeriyyâ Efendi: 125, 127, 128, 134, 163, 170, 257, 258, 263, 273, 345
Zekeriyyâ Efendi çârsûsu (Zaranta): 263
Zekeriyyâ Efendi çiftli€i: 258
Zekeriyyâ Efendi, Gördüslü: 140
Zekeriyyâ Efendi kethudâs›: 259
Zekeriyyâ Efendi, Misistre kad›s›: 155
Zekeriyyâ Efendi, monla-y› hâkim: 271
Zekeriyyâ Efendi, Moral›: 253, 256, 262
Zekeriyyâ Efendi sarây› (Zaranta): 263
Zekeriyyâ, Hazret-i: 51, 64, 123, 152
Zelina karyesi: 156
Zemberekçibafl›: 183
Zemonik: 206
zemzem: 188, 208, 334
zenbûr-› asel: 236
Zenc: 44
zencebîl kökü: 244
zencebîl murabba‘âtlar›: 45
zencîr: 23, 108, 144, 146, 156, 168, 172, 173, 181, 183, 187, 192, 193, 194, 195, 198, 214, 215, 232, 234, 241, 246, 250, 251, 262, 264, 269, 277, 283, 286, 311, 313, 319, 340, 341
zencîrli gülleler: 211
Zencîrli mescid: 32
zencîrli mefl‘aller: 211
Zencîrli Servi (‹slâmbol): 62, 138
zengî: 59
zengî Arab: 59, 83, 128, 150, 284
Zengî Arablar bâzâr›: 337
zer: 234
Zeravuç karyesi: 293
zerbâf: 74, 87, 96, 98, 180, 204, 212, 266, 290, 307, 320, 337, 350

Zerbiçse manast›r›: 156
zerdâlû: 246
zerde: 103, 301
zerdeste: 78, 103, 343, 344
zerdeva kalpak: 78, 330
zerdûz kîse: 345
zergerân çârsûsu: 320
zerkârî: 224
Zerniça karyesi: 260
zernîh ma‘deni: 246
zerrîn: 158, 331
zerrîn kadeh: 120
zevâyî: 52
zevrak: 182, 215
zeybak: 119
Zeynel Pafla o€lu: 302, 303
Zeyne'l-âbidîn, ‹mâm: 102
Zeynî Kad› câmi‘i (Siroz): 57
Zeyrek yokufllar›: 194
zeyt ya€lar›: 243
zeytûn: 36, 45, 100, 124, 127, 129, 140, 143, 146, 149, 162, 166, 169, 174, 177, 239, 240, 246, 247, 262, 264, 265, 266, 273, 276, 279, 286, 293, 294, 297, 302, 305, 310, 313, 314, 317, 343
zeytûn a€açlar›: 36, 113, 121, 129, 149, 266, 269, 294
zeytûn bâ€lar›: 147, 271
zeytûn sipâhîsi: 172, 175, 176, 217, 237, 242
zeytûnlu bâ€› ‹rem: 262
zeytûnluk: 143, 151, 313
zeytûnya€›: 149, 246, 247, 297
zeytûnya€› de€irmenleri: 247
zeyyât: 190
z›h: 69
z›mmî: 122
z›r›h: 211
z›rnîh: 119
Zidin (Leka k›z›): 99
zifâfnâme: 303
zift: 209, 211, 246, 304, 311, 314, 346
zift emîni: 311
zift ma‘deni: 311
Zihne: 19, 56, 60, 327, 336
Zihne kal‘as›: 61
Zihne (Siroz kral k›z›): 56
zîl: 103, 203, 343
Zile: 237
Zilfikâr Kad›n: 74
zimmî: 101
zindân: 136, 206, 232, 263, 269
zindân kullesi (kal‘a-i Retime): 177
Zindel Baba çeflmesi: 33
Zindel Baba Sultân: 33
zirâ‘› Mekkî: 249
Zirino€lu: 89
ziyâfet: 10, 13, 17, 24, 25, 27, 53, 75, 81, 96, 136, 147, 204, 242, 259, 262, 296, 303
ziyâfethâne imâret: 349
ziyâretgâh› Gümülcine: 39
Zorba câmi‘i (Gördüs): 127
zorbâz: 338
zu‘amâ: 191, 214, 217, 317, 332
zurna: 282, 338, 350
zurnazan mehteri: 283
Zursa karyesi: 138
Zursa teferrücgâh›: 139
zühal: 40
Zülfikâr A€a câmi‘i: 226
Zülfikâr A€a, Kulkethudâs›: 200, 201, 204, 205, 209, 228, 229, 230, 231, 252
Zülfikâr A€a, Za€arc›bafl›: 184, 185, 190, 194, 250
Zülfikâr Be€, Gâzî: 289
Zülfikâr Kethudâ: 201, 205
Zülfikâr k›l›ç: 41
Zülfikâr (Tekirda€l› köle ad›): 350
Zülkarneyn, ‹skender-i: 37, 90, 110
Zülmiyye câmi‘i (Ohri): 329
Zülmiyye mahallesi (Ohri): 328
zümürrüd: 68, 83, 115, 132, 320, 337
zünnâr kemer: 118
zünnâr kuflaklar›: 174
Zünnûn› M›srî: 40, 41
zürâfâ: 116
züvvâr: 11